Digitized by Google

T066

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0281 7234

Digitized by Google

Digitized by Google

DE ECONOMIST.

Digitized by Google

DE ECONOMIST.

Tijdschrift voor alle Standen

TOT BEVORDERING VAN VOLKSWELVAART, DOOR VERSPREIDING VAN EENVOUDIGE BEGINSELEN

VAN

STAATHUISHOUDKUNDE.

ONDER REDACTIE VAN

Mr. J. L. DE BRUYN KOPS.

1870.

2e DEEL.

TE AMSTERDAM,
BIJ J. H. GEBHARD & COMP.

1870.

Digitized by Google

INHOUD.

JAARGANG 1870.

TWEEDE DEEL.

Pag.

Indische Spoorwegen en Indisch Katoen 619
De Handel van het Koningrijk der Nederlanden, gedurende de jaren 1860—68, vergeleken met dien van eenige andere landen, door den Heer H. A. Wynne (*vervolg*) . . 633, 844
Administratief regt (Jhr. Mr. J. J. de la Bassecour Caan, Handleiding) — door Mr. Jac. v. Gigch 665
Stoomvaart op Amerika. *(De Nord Deutsche Lloyd)* 677
De Arbeiders-kwestie. De Engelsche Trades Unions, door Mr. E. J. Kiehl 682
Hypothecaire Statistiek, door den Heer A. v. Eck 728
Jaarverslag der Nederlandsche Bank 742
De Postkantoor-spaarbanken in de Tweede Kamer 748
Suriname en zijne vooruitzigten 769
Eene Surinaamsche plantage. 772
Het Staatstoezigt in Suriname, door Delta 800
Eenige beschouwingen over het Spaarbankwezen, door den Heer A. v. Eck 809
De Rijksmiddelen. Het Gedistilleerd, onze Suikerbelasting, en Engeland 864
Oorlog en Vrede 923
De constitutioneele Monarchie. (Uit de „Parlementaire Redevoeringen" van Mr J. R. Thorbecke). 945
Gesubsidieerde Nijverheid en gehoeide Handel (levering van militaire kleeding- en uitrustingstukken), door Kapitein J. P. Koster 951, 1097
Stoomschepen op kanalen en rivieren 991
De Maatschappij van Weldadigheid, door Jhr. Mr. J. K. W. Quarles van Ufford 1000
De redevoering des Ministers van Financiën bij de indiening der Staatsbegrooting voor 1870 1052
Onze Financiën 1061

Digitized by Google

Pag.
De Income-tax 1065
Katoen voor Amsterdam, door S. Laboremus 1070
Indisch Genootschap. *(De Koffijcultuur op Java, Ceylon en in Brazilië)* 1074
De kwestie der kleine Telegraafkantoren, door den Heer J. J. van Kerkwijk 1089
De Makelaardij (Mr. Ubbo Stheeman), door Mr. J. G. Kist. 1114
Statistieke Studiën. De getalsverhouding der beide geslachten, door Jhr. W. Th. Sandberg 1225
Een woord over Amstelland, door den Heer C. A. W. v. Hoorn 1239
Statistiek van Handel en Scheepvaart op Java en Madura . 1252
Statistiek van den Handel en Scheepvaart van Nederland over 1869. Aandeel van het stoomvervoer 1296

Financieele Kronijk. De Staats-financiën bij den aanvang van 1870.
Een bewogen tijdstip 873
Oostenrijk—Hongarije 723
Italië 1120

Staten-Generaal. Economische onderwerpen, bij de Staten-Generaal in behandeling, zittingjaar 1869—1870.
De Staatsbegrooting van 1870. De financieele plannen. Belasting-beginselen. De Nederl. Regering en de Est-Français. De Zondagswet. De publieke werken. Onderhoud der kleine riviertjes. Het Kon. Besluit van Dec. 1819. De haven van Harlingen. De Hoogere Burgerscholen. Landbouw-Onderwijs. Het oorlogs-budget en de specialiteiten. De Middelen. Slotwoord. 889
De afschaffing der doodstraf. *De Koloniale wetsvoorstellen:* de Agrarische wet; Regeling der Suikercultuur . . 1005
Vrijheid van arbeid. Nijverheids- en Gezondheidspolicie. Onze wetgeving nopens buitenlandsche loterijen; de premie-negotiatiën; het monopolie der Staats-loterij. Het zalm-tractaat. De veeartsenij-policie 1161
De Arbeiders-kwestie De Tienden 1182
Handels- en Scheepvaarts-belangen. Middelen van verkeer. De haven van Harlingen. Wetsontwerp op het wegbrengen van Schepen (Barateric). De missie in China. De nieuwe Postwet; het vervoer van drukwerk, en de

Pag.

kleine dagbladen. Subsidiën voor stoompaketvaarten. De Postkantoor-spaarbanken 1185
Onze Zeehavens. De Spoorwegen-aanleg en de defensiewerken 1216
Financieele Wetten. Belastingzaken. De wet op de Grondbelasting. Herziening en aanvulling der wetsbepalingen oq de heffing der invoerregten en accijnsen. Nieuwe wet op den wijn-accijns. Instelling der Collegiën van Zetters voor de directe belastingen. Behandeling van reclames in zake directe belastingen. Hooger beroep bij den Raad van State. Nieuwe verordeningen op de uitgifte van schatkistbiljetten 1255
De invoerregten in België op het Nederl. Gedistilleerd . 1294

Lijst van nieuwe werken over onderwerpen van Staathuishoudkunde, Statistiek, Financiën, Onderwijs, Koloniën enz., in Nederland uitgekomen 976

Lijst van Wetten, Kon. Besluiten enz., op Nijverheid, Financiën enz. betrekking hebbende (Aug. 1869—Aug. 1870.)
I. Wetten 1134
II. Bekrachtiging van akten van naamlooze vennootschappen 1137
III. Goedkeuring der Statuten van zedelijke ligchamen . 1144
IV. Kon. Besluiten, andere onderwerpen betreffende. . 1152
V. Concessiën 1156
VI. Verslagen, Mededeelingen enz. 1158

Statistieken in dit deel voorkomende.

Pag.

De **Rijksmiddelen**, *halfjaar* 1869 *en vorige jaren.* . . 864
Hoogste en laagste noteringen van **Effecten** *aan de Beurs te Amsterdam* . . . . . 753 *v.*
Wekelijksche opgaven der **Nederlandsche Bank** . . . . 754 *v.*
Wekelijksche opgaven der **Wisselkoersen** *te Amsterdam.* 754 *v.*
Wekelijksche opgaven van het **Wissel-disconto** *op de voornaamste Europeesche geldmarkten* . . . . . 754 *v.*
Wekelijksche uitvoeren van **Goud** *en* **Zilver** *uit Engeland* . 754 *v.*
Uitvoeren van **inlandsche Lijn-**

Pag.

wadeo *naar* **Ned. Indië**, *met Certificaat oan Oorsprong* 1861—1870 . . . . . 752 *v.*
Invoer oan **Manufacturen** *te Batavia, Samarang en Soerabaija, oolle jaar* 1869 *en halfjaar* 1870 . . . 888, 1051
Vergelijkende opgaven der **Katoenprijzen** *te Manchester*, 1870 *en oorige jaren* . . 872 *v.*
Ooerzigt oan **ontvangsten** *en* **uitgaveo**, *zoo oor Nederland als voor Nederl. Indië*, 1869 *en oorige jaren* . . 1057 *o.*
In- en uitvoercijfers. *Stoomvervoer* . . . . . 633 *o.*
Brievenvervoer 677
Nederlandsche Bank . . . 742 *o.*

Pag.

Hypothecaire Statistiek. *Getal en bedrag der hypothecaire inschrijoing in Nederland*, 1868 *en de twintig ooorafgaande jaren* 723
Grondcrediet. *Leeningen en pandbrieven der Nat. Hypotheekbank.* 1863—1869 . . 758
Spaarbankwezeo . . . . 840 *v.*
Cijfers *der Fransche Bank. Junij—Aug.* 1870 . . . 881
Prijzen oan **legerbehoeften**, 1867—1870 . . . . . 959 *v.*
Stoomvaart *oan Bremen op Noord-Amerika* . . . . 677 *v.*
Opbrengst van kleine **Telegraafkantoren**. . . . . 1089 *v.*

Economische Nalezingen, Berigten, enz.

Pag.

Tabaksbelasting. 755
Rotterdamsche Hypotheekbank . . 755
Nationale Hypotheekbank . . . 756
Maatschappij van Gemeentecrediet 758
Ned.-Indische Handelsbank . . . 760
Zee-Assurantie 761
Twentsche Nijverheid 762
Eene nieuwe Handelsonderneming 765
Weezen-verpleging 766
Musea des Zondags te openen. . 767
Nederlandsche Juristen-dag. . . 937
Eenheid van Armbestuur . . . 939
De dronkenschap in het leger, en de cantines 939
Suikerwetgeving. 941
Javaansche Nijverheid 942
Bezem-fabriekatie 943
Varkenslagterij. 943
Chicago's ijzer-industrie 943

Pag.

Het Roode Kruis 944
Koers van Pandbrieven 944
Een elastieke belasting 1084
Bevordering van Volksonderwijs . 1085
Opleiding voor Indischen Landbouw 1086
Volksgaarkeukens 1087
Walvischvangst. 1088
Handelsstatistiek van Nederland over 1869 1222
Oostenrijksche Maalmethode . . 1223
Publieke zittingen der Kamers van Koophandel. 1224
Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje voor 1870 . . 1302
Stoompakketvaart op N.-Amerika . 1303
Consulaire berigten 1305
Uitgave van brochures; een woord aan den Boekhandel 1306

Digitized by Google

INDISCHE SPOORWEGEN EN INDISCH KATOEN.

Report on the operations of the Cotton Department for the year 1867 *bij H. Rivett-Carnac, Esq. B. C. S. Cotton commissioner, central Provinces and Berars; with Chief Commissioners review thereon.*

Toen de Amerikaansche oorlog nitbrak, duchtte men algemeen voor Engeland een bijna totale stremming zijner katoen-indnstrie, door de tijdelijke staking van aanvoer der onmisbare grondstof van Manchesters reusachtige spinnerijen. Die vrees werd gelukkig beschaamd. De oogst der Zuidelijke Staten, die juist vóór den oorlog het hoogst bekende cijfer, nl. vier millioen balen, had bereikt, daalde wel ontzaggelijk, en het was slechts een uiterst klein gedeelte van de oude voorraden dat door de smokkelstoombooten, over de embargo-lijnen kon worden vervoerd en Engeland bereiken, maar ter aanvulling dier wegvallende productie ontstonden nieuwe katoenmarkten: Egypte, Italië, Algerië, China, Zuid-Amerika, Oost- en West-Indië, vooral Hindostan. De Engelsche regering begreep teregt dat verbetering en nitbreiding der katoen-cultunr in Indië door doelmatige middelen thans meer dan ooit op haren weg lag, dat men in de eerste plaats aldaar de vergoeding moest zoeken voor de geslotene Amerikaansche markt. Velerlei middelen werden dan ook ter hand genomen, zoo door de regering als door magtige particnliere belangen: agenten werden gezonden; zaden werden verstrekt; proefnemingen onder deskundige leiding ondernomen, voorschotten verleend, tentoonstellingen gehouden; maar bovenal begreep men dat verbetering der vervoermiddelen mede eene hoofdvoorwaarde was; men begreep dat het vruchteloos zou zijn de cnltnur aan te moedigen in binnenlanden, hoe nitstekend welligt op zich zelf daartoe geschikt, zoo lang er een dnur transport van weken lang vereischt bleef, om het landbouw-product naar de inschepingsplaats te brengen. Van dat tijdstip dagteekent dan ook de groote uitbreiding van het Engelsch-Indische spoorwegnet, door een vrij milde rente-garantie van regeringswege ondersteund. Het

is vooral met het oog daarop, dat wij thands een oogenblik de aandacht onzer lezers willen vestigen op een uiterst leerzaam rapport door een der Engelsche agenten over het jaar 1867 ingediend, en in de serie der officieele parlementstukken voorkomende. (*) Men ziet er uit, hoe veelzijdig de invloed der spoorwegen geweest is, om in de binnenlanden tot meer productie, vooral tot beter productie aan te zetten; hoe daardoor de positie van den inlander gaandeweg verbeterde; hoe hij leerde zich te ontslaan van de bedriegelijke hulp der woekeraars die ook in Engelsch-Indië, even als elders, den kleinen man uitzuigen; — in een woord, men ziet hier door een sterk sprekend voorbeeld uit de onmiddellijke praktijk, en een voorbeeld op zeer groote schaal, dezen economischen grondregel bevestigd, dat vervoermiddelen, door meer *gelegenheid tot ruiling* te geven, een aansporing tot meer en beter *arbeid* zijn, en daardoor op veelzijdige wijze tot vermeerdering van het productief vermogen en van de welvaart bijdragen.

Vatten wij eerst nog in een paar sprekende cijfers een hoofdmoment der katoen-kwestie zamen.

De Liverpoolsche markt ontving tijdens het uitbreken van den N.-Amerikaanschen oorlog jaarlijks van 2 à 3 millioen balen, grootendeels (immers voor c^a ¾) uit N.-Amerika. Gedurende de jaren 1861—65 was de totale aanvoer op de Liverpoolsche markt korten tijd tot omstreeks de helft verminderd — uit N.-Amerika zelf kwam in de jaren 1862—64 nagenoeg niets, — doch zeer spoedig was de Liverpoolsche markt weder even ruim, ja ruimer voorzien dan ooit te voren; 1866 gaf het hoogst bekende cijfer, ruim 3.100.000 balen, en die toeneming in zoo korten tijd was nagenoeg geheel aan de opkomende Engelsch-Indische markt te danken, die in een zes à zevental jaren het tweevoud ja drievoud van haar vorig normaal cijfer leverde.

Wanneer wij bij vierjarige tijdperken rekenen, vinden wij, in globale cijfers, den toestand nagenoeg aldus:

Gemiddelde jaarlijksche aanvoer te Liverpool (*in millioentallen balen.*)

Vierjarige tijdperken.	*uit N.-A.*	*uit Eng. Indië.*	*ov. land.*	*Totaal.*
Voor den N.-A. oorlog 1858—61	2^{0} m.	0^{5} m.	0^{1} m.	2^{6} m.
Oorlogstijdperk . . . 1862—65	0^{2}	1^{1}	0^{4}	1^{7}
Na den oorlog . . . . 1866—69	1^{15}	1^{3}	0^{45}	2^{9}

(*) De straks volgende bijzonderheden zijn getrokken uit een uitvoerig Parlementsstuk aan het hoofd dezes aangeduid, en ll. zomer uitgegeven, 71 pag. fol., price 1 sh. 8 d.

Men ziet dus dat de O.-Indische katoen in hoeveelheid de N.-Amerikaansche reeds overtreft, eene toeneming die echter zeer onvoldoende zou geweest zijn, indien niet, met het cijfer der O.-I. productie, tevens de kwaliteit aanzienlijk ware verbeterd. Dat na te gaan is indedaad belangwekkend. Het bedoelde rapport, waarnit wij vele dier bijzonderheden leeren kennen, betreft de Centrale Provinciën van Engelsch Indië en de Berars.

In de centraal-provinciën: Nagpore, Rubbulpore, Nerbudda en Chutteesgurh, was in 1866—67 een uitgestrektheid van 598000 acres en in 1867—68, van 552.000 acres, of respectievelijk 220 à 240 duizend bunders, door de katoenkultuur ingenomen, (zijnde de afneming van laatstgemeld jaar aan den ongunstigen stand van het weder en zeer zware regens te wijten).

Onder de middelen tot verbetering der katoen-teelt aangewend, moet in de eerste plaats de zorg voor goed zaad genoemd worden. Op vele plaatsen heerschte daaromtrent een ongelooflijke zorgeloosheid. Allerlei soorten waren soms dooreen gemengd, en menig veld vertoonde een bonte schakering van kleur der bloemen, hetgeen dan ook groote ongelijkheid in de kwaliteit van het product van één veld ten gevolge had; van daar onzekerheid voor den spinner bij 't gebruik van zulke katoen, en veel lager prijs die geboden kon worden, 't geen dan ook weer nadeelig op den marktprijs voor alle katoen uit hetzelfde district werkte, ofschoon daar welligt sommige veel betere partijen onder waren. De regerings-agenten beijverden zich de landbouwers op deze bezwaren opmerkzaam te maken; de beste zaden voor de verschillende gronden op te sporen; het wieden te bevorderen, en gelegenheid te verschaffen om de meest geschikte soorten te verkrijgen. Een krachtig middel daartoe was de aanleg van kweekerijen die speciale zaad-winning, en sortering ten doel hadden. Bij deze veredeling der inlandsche katoen-plant kwamen nu vele proefnemingen met nieuwe soorten, en ook invoering van andere katoenzaden, o. a. het beroemde Sea-Island cotton, welke proefnemingen echter over het algemeen door geen gelukkigen uitslag werden bekroond.

Dit gedeelte der taak was verre van het gemakkelijkst, daar men dikwijls met wantronwen werd ontvangen. Het rapport bevat vele bijzonderheden aangaande de bezwaren die men bij den landbonwenden stand ontmoette, en de vooroordeelen die men had te overwinnen.

Men kan zich een denkbeeld maken van den omvang dezer bemoeijingen, wanneer men nagaat, dat in het saisoen van 1867

alleen, ongeveer twee millioen Eng. ponden, of 880.000 kilogram zaad van de beste soorten (grootendeels inlandsch, Hinjunghat), door de regerings agenten werd verstrekt.

Voorshands laat men de pogingen tot invoering van vreemde soorten onder de landbouwers varen, en bepaalt zich tot voordurend *veredelen* der inlandsche soorten, terwijl men echter de *proefnemingen* voortzet, of men buitenlandsche zaden geschikt voor den O.-Indischen bodem kan vinden.

Bij deze trapsgewijze verbetering van de kwaliteit van het product kwam nu de betere gelegenheid tot afvoer, naarmate de spoorwegen meer in het hart van Indië doordrongen. Hierbij had men echter tijdelijk met zeer groote moeijelijkheden te kampen, voortspruitende uit *l'embarras des richesses;* de nieuwe transportmiddelen waren zeer dikwijls niet toereikend voor de hoeveelheid aangebragte katoen; stapels hoopten zich op aan de stations en bleven dikwijls dagen, ja weken lang aan alle weer en wind blootgesteld, tot groote schade der eigenaars. In de maanden Jan. tot April moest de oogst van het geheele jaar verzonden worden, en dat gaf tot menige opstopping aanleiding. Hierin werd echter spoedig voorzien door de oprigting van zeer groote schuren of pakhuizen (*cotton yards*) bij de stations, waar de aankomende landbouwers hun voorraad veilig konden bergen, tevens een reçu ontvangende, van een vervolgnummer voorzien, dat de prioriteit regelde voor de afzending.

Vele andere bijzonderheden, de verbetering der machinerie betreffende voor zuivere zaadwinning en inpakking, gaan wij stilzwijgend voorbij.

Van landbouw-tentoonstellingen werd veel werk gemaakt, nieuwe machinerie was daar steeds aan den gang; personen waren aangesteld om met de landbouwers bij partijen rond te gaan en hun te toonen welke fraaije specimens men uit de inlandsche katoen kan verkrijgen; het gewone inlandsche product, vuil, ongelijksoortig, bijna onbruikbaar, lag daar naast het sneeuwwitte zachtvlokkige dons, uit hetzelfde zaad verkregen, en de boer kon dikwijls maar niet vatten dat dat dezelfde katoen was, en dat hij zelf, uit zijne bekende soorten datzelfde product *kon* teelen, zoo hij maar goed toezag en oppaste. Doch *hoe* hij moest toezien en *waarop* hij moest passen, werd hem dan ook tegelijk daarbij uitgelegd. Voorts waren er premiën en prijsmedailles voor de beste monsters enz.

Aan het slot van zijn rapport, heeft de zaakkundige schrijver in eenige „concluding remarks" nog de belangrijkste oorzaken geresumeerd „die in de laatste jaren in dit gedeelte van Indië

veel ten voordeele hebben gewerkt, en die, zegt hij, „meer doeltreffend zijn geweest om de katoen-cultuur, en bereiding, benevens den geheelen toestand van den handel te verbeteren, dan eenige maatregel van het gouvernements, hoe kundig en krachtig ook aangewend."

De hoedanigheid van Indische katoen stond tot nog voor weinige jaren op de markt van Liverpool zeer laag aangeteekend, en de naam „Surats", waaronder de katoen van die provinciën nog steeds bekend is, was een bijnaam en vrij algemeene term van minachting. (*) Men verneemt nu daarentegen uit het moederland de groote verbetering van de indische katoen. Uit vele paragrafen van het rapport blijkt dat de „Hingunghat" en „Superior Oomraotee" soorten nu op bijna gelijke lijn worden gesteld als „ordinaire Amerikaansche." Het zou ongerijmd zijn, zegt de agent, te veronderstellen dat, ten minste in deze provinciën, die groote uitkomsten zouden moeten worden toegeschreven aan de bemoeijingen van gouvernements ambtenaren, die slechts van betrekkelijk jonge dagteekening zijn. De verbetering wordt stellig evenmin veroorzaakt door invoering van eenige vreemde zaden; ook heeft de cultuur der plant geene plotselinge, groote veranderingen ondergaan. Doch, hoe de zoo wenschelijke uitkomsten verkregen zijn geworden, zal welligt door het volgende worden verklaard.

De slechte naam, waarin de Indische katoen op de Europeesche markt stond, moet waarschijnlijk worden toegeschreven aan de wijze waarop de handel, tot nu onlangs, gedreven werd, benevens aan twee groote hinderpalen, die jaren lang den weg gesloten hielden tot eenige verandering of verbetering in de handelszaken in 't binnenland. De eerste en grootste dezer hinderpalen was de geldelijke positie van den katoen-kweeker. De andere was gelegen in de onbereikbaarheid der landstreken in het binnenland, waar de katoenmarkten zich bevinden.

Zelfs tot voor nog weinige jaren was de katoenkweeker in dit gedeelte van Indië een ellendig, onderdrukt man. Zijne pacht was niet zeker, hij had ten minste geen vertrouwen in hare zekerheid. Het administratieve systeem om zijne grieven te herstellen was niet

(*) Het is, zegt de Schr., niet lang geleden, dat een bierbrouwer in Lancashire een inwoner van Liverpool een proces aandeed, omdat hij zijn bier „Surats" genoemd had; bij onderzoek bleek, dat het woord „Surats" gebezigd werd voor alles, wat bijzonder slecht was; een getuige vertolkte dat woord zelfs, meer kernachtig welligt dan liefelijk, door „muck", dat „mest" beteekent.

zoo uitgebreid, noch zoo goed ingerigt als tegenwoordig. Hij was diep in de schulden, en ten einde, als het ware, alle hoop voor hem te verijdelen, er ooit uit te komen, waren de betaaldagen der huur zoo geregeld, dat aangezien die huur moest voldaan worden in een saisoen, waarin de kweeker geene producten tot betaling bezat, hij onvermijdelijk en noodwendig zijne toevlugt tot geldschieters nemen moest. De toestand van onderdrukking waarin de katoenplanter zich bevond, moest wel nadeelig op zijnen oogst terugwerken. Het eenige middel, om zich een voorschot te verschaffen voor het betalen van zijne huur, dat geschieden moest, terwijl zijne najaarsoogst nog bij lange na niet rijp was, bestond hierin, dat hij een zoogenaamd „Loanee" gaf, zijnde een overeenkomst of contract met den bankier van zijn dorp, om op een zekeren datum eene zekere hoeveelheid katoen te leveren (veelal „Kupas" of katoen in het zaad). De contractprijs was, zooals verwacht kon worden, buitengewoon laag gesteld, daar de voorwaarden, even voordeelig voor den inhaligen geldschieter, als hoogstnadeelig voor den behoeftigen „ryot" (inlander) waren. Alzoo ging dus werkelijk de oogst in eigendom voor den planter verloren, en eindigde zijne belangstelling daarin vóór dat de plant in bloei stond. Het was in die omstandigheden dan ook niet te verwachten, dat hij daarvoor eenige meerdere zorg zou hebben, dan die van een stiefvader, of dat hij zich veel moeite zou geven, om zijn plantaadje door zorgvuldige kweeking te verbeteren. De katoen, onverschillig de goede, slechte of middelmatige kwaliteit, zou hem niet meer opbrengen dan den in het contract bepaalden prijs, tot welk contract hij door den nood gedrongen, zijne toevlugt had moeten nemen. In November, als de vruchten openbarsten, en als het, ten einde zich van goede kwaliteit te verzekeren, van het hoogste belang is, dat de katoen zonder eenig verwijl worde ingezameld, bevond de inlander (ryot) dat zijn contract nog eene maand of zes weken vóór den vervaldag te loopen had: maar hij zag tevens dat het graan, „Jowaree", dat voor de bewoners dezer streken van het hoogste belang is, ook rijp was, en blootgesteld aan de aanvallen der zoogenaamde „jowaree vogels" die de beste velden in zeer korten tijd bijna geheel kunnen verwoesten. Daar dit zijn eigendom en niet aan den geldschieter van het dorp verschuldigd was, zoo had de inlander er een dadelijk belang bij, om daaraan zijne grootste oplettendheid en zorg te besteden, en om het zoo spoedig mogelijk geplukt en ingezameld te krijgen. Zoo was dan ook het gansche huisgezin bezig met dien oogst, die voor hen en voor hun vee het

Digitized by Google

middel van bestaan voor het volgende jaar zou opleveren. Intusschen moest de katoen daaronder lijden, daar de rijpe vlokken op den grond vielen, en de geheele oogst blootgesteld was aan het digte stof en den zwaren dauw der koude nachten en morgens. Kon men van den inlander dan ook verwachten, dat hij veel hart voor zijn katoenveld zou hebben, of dat hij zich zou uitsloven met voor hot goed plukken van den oogst te zorgen? Het oenige resultaat van dio zorgen zou zijn, dat het contract ten gunste van den marwaree (geldschieter) zeer verbeterd zou worden, welk contract, nu de prijs der katoen tot welligt het dubbelde gestegen was, dan waarvoor in het „Loanee" was overeengekomen, naar het gevoelen van den Koonbee (inlander) reeds genoeg in des geldschieters voordeel was. Als de wind de katoen neersloeg en deze zoodanig over den grond verstrooide, dat de zuivere vlokken met slijk en stof en bladeren vermengd werden, hij zou zich die schade niet aantrekken. Hij zou toch voor goede en zorgvuldig uitgezochte katoen niets meer krijgen dan voor dat graauwe hoopje. Het contract met den mahajun (geldschieter) was enkel voor het leveren van eene zekore gewigtshoeveelheid kupas; cene tamelijke massa vuiligheid er bij zou het gewigt vermeerderen, en was, uit dien hoofde, dns zelfs niet zoo geheel te verwerpen. En waarom zou hij zich dan uitsloven? Bijgevolg ging dns dos planters oogst, kort nadat die gezaaid was in oigendom uit zijne handen, en daarmede verdween alle aansporing om de plant zorgvuldig te kweeken, en om de katoen vrij te houden van stof, slijk on andere onzuiverheden.

Door dit stelsel werden dus, zoowel de planters als de katoenoogst in een district in de magt geloverd van eenige geldschieters aan wie alles gelegen was, om dien handel in hunne hand te honden. Het is bijna niet noodig, hier in bijzonderheden der misbruiken van dien handel te treden, of do behandeling te vermelden, welke de, sedert haren oorsprong zoo zeer verwaarloosde en mishandelde katoen onderging, van af het oogenblik harer verschijning op de markt in het Wurdah district, tot dat harer aankomst en aanbieding aan de handelaren op de „Colaba-Green" te Bombay. Dit is zeker, dat het in het belang was der handelaars op het binnenland, om katoensoorten van verschillende oogsten met „Hingunghat" en goede „Oomraotie" en andere wolbekende katoensoorten te vermengen; en zoowel in do districten zelven als gedurende de lange reis over land van dit gedeelte van Indië naar Panwell, deden zich talrijke gelegenheden voor, om met de luchtig gepakte balon te knoeijen. Buitendien is het boven allen twijfel be-

wezen, dat er, even als zulks met portwijn geschiedt, in één saisoen tweemaal zooveel onder de benaming van „Hingunghat" of „Oomraotee" verkocht werd, als er in de respectieve districten geproduceerd was geworden; en op deze wijze werd onze katoen, reeds beschadigd zelfs voor het verlaten van des planters veld, en na al de voordeelen van stof en onzuiverheid, benevens van de knoeijerijen gedurende eene lange reis over land in ruime mate ondervonden te hebben, op de markt te Bombay vorkocht en naar Liverpool verzonden. Het is dus niet te verwonderen, dat de naam „Surats" voor dit naauwelijks herkenbare mengsel een term van minachting werd op de Engelsche markt.

Een andere reden van het kwaad was de ontoegankolijkheid der markten, zoowel door het gemis aan wegen als door de vermeende ongezondheid der Provincie Berars, (een vooroordeel dat sedert overwonnen is). Dat hield vele Europeanen terug, maar ook behalve het climaat waren er voor hen vele en bijna onoverkomelijke bezwaren om daar goede zaken te doen. De onzekerheid en moeijelijkheid van transport was zeer groot, en het systeem van bedriegerij was zoo uitgewerkt en ingewikkeld, dat een Europeaan, die taal en volk niet volkomen kende, geen de minste hoop kon hebben op succes. De handel was geheel in de handen van inlanders en het was hun belang om vreemdelingen er buiten te houden; — daartoe was niet veel combinatie noodig — reeds dit alleen, dat de maten en gewigten op iedere dorpsmarkt verschilden, was genoeg om een vreemdeling te verbijsteren; voeg daarbij de menigte heilige dagen, werkstakingen ten gevolge van dien, en den passieven tegenstand dien men bij elken stap ontmoette, en er is reden genoeg om hem radeloos te maken.

Even als de beide draken, die in eene tooververteller, den ingang van het geheimzinnige kasteel bewaken, zoo waren de twee hinderpalen op den weg ter verbetering van dien aard, dat daaromtrent niets gewonnen kon worden, tenzij zij beiden tegelijk, met één goed toegebragten slag konden worden uit den weg geruimd. Zoolang de markten moeijelijk te bereiken bleven, hielp het niets om den toestand van den inlandschen planter te verbeteren. Al werd hij ook eensklaps voldoende onafhankelijk om zijne katoen ter markt te brengen, zoo zou toch de onbereikbaarheid van de landstreek iederen handelaar van buiten af beletten, tot hem te komen, zoodat de geldschieter, nog steeds de eenige kooper blijvende den handel geheel in handen zou behouden. Wanneer, aan den anderen kant, een compleet spoorwegen-net dezen hinderpaal wegruimde en Europeesche kooplieden op de plaats bragt, zoo zouden

toch de geldelijke schulden van den inlander hem totaal verhinderen, onmiddellijk met de markt en de nieuw aangekomenen in aanraking te komen, en de handel zou blijven wat hij vroeger was. Als bij tooverslag werden deze beide hinderpalen, plotseling, doeltreffend en gelijktijdig weggenomen, en de katoenhandel, zooals die in 1864 in midden Indië gedreven werd, is, vergeleken met dien handel, zooals die er tegenwoordig plaats heeft, naauwelijks te herkennen.

Naarmate de spoorweg, langzaam maar zeker, zich een' weg baande tot in het hart van de katoendistricten, kwam er in de positie van den planter veelzijdige verandering. De bepalingen tot regeling der landrente onthieven hem van alle angst met betrekking tot zijn landgebruik: de nieuwe schikking omtrent de betaaldagen zijner huur, die nu zoodanig werden bepaald, dat hij den tijd verkreeg om eerst zijnen oogst van de hand te zetten, heeft hem geholpen om zijne rekening met den geldschieter te verligten: en eindelijk stelde de Amerikaansche oorlog, door den katoenprijs te doen rijzen, en daardoor aan den inlander, wat hem ongehoorde rijkdom toescheen, te bezorgen, iedereen, die niet volkomen zorgeloos en verkwistend was, in staat, om zich geheel vrij te maken van de strikken, die de boeken van den mahajim (geldschieter) hem spanden. In het Wurdah district steeg de prijs der katoen van 23 rupees de „bhoya" tot 140 rupees; en hoewel er menige teleurstellende golvingen in dien prijs hebben plaats gehad, zoo staat die nu nog, zelfs bij de toegenomene uitgaven voor de cultuur, op eene goede, winstgevende hoogte. Alhoewel men ongelukkig nog vele planters kan ontmoeten, die, geloovende dat de gouden eeuw nooit een eind zou nemen, voor hen ongeloofelijke sommen verkwistten aan huwelijken, koppels jonge ossen en andere buitensporigheden, en zelfs zich dieper in schulden staken dan ooit te voren, zoo greep toch de massa der landbouwende bevolking deze gelegenheid ijverig aan, om het knellende juk der schulden, waaronder zij zoolang gebukt waren geweest, van zich af te schudden.

De spoorweg bereikte omstreeks denzelfden tijd den drempel der binnenlandsche markten, en plaatsen als Khangaon, Oomraotee en Hingunghat, die vroeger op afstanden van Bombay gelegen waren, die niet in mijlen, maar in *maanden* werden uitgedrukt, zijn nu van laatstgenoemde plaats binnen 1 of 1½ dag te bereiken; en zoowel de inlander, die zijn karrevracht katoen ter markt brengt, als de koopman, die per spoortrein gekomen is om inkoopen te

doen, komen nu op de katoenmarkt bijeen, en regelen hunne zaken direct met elkander.

Het groote voordeel van den nieuwen staat van zaken is dus hierin gelegen, zegt de Schr., dat, op de wijze waarop de handel vroeger gedroven werd, de katoenkweeker geene aanleiding had om zuivere, zorgvuldig behandelde katoen af te leveren, en de handelaar in katoen dikwijls in de verzoeking kwam, om verschillende soorten met elkander te vermengen, en aan de kooplieden te Bombay, die alleen bij hem om die koopwaar konden teregt komen, een soort van katoen in de handen te stoppen van veel mindere hoedanigheid dan uit het district had kunnen verkregen zijn. De tegenwoordige stand van zaken verschaft aan den inlander de aansporing om werkelijk goede katoen te kweeken, welke aansporing voor eene verbeterde katoencultuur van meer belang is en meer uitwerkt dan de arbeid van gouvernements ambtenaren, met hoeveel goede trouw en kunde die ook moge verrigt worden; te gelijkertijd is de positie van den agent of kooper, die de kooplieden van Bombay vervangt, en de plaats van handelaar inneemt, van dien aard, dat het klaarblijkelijk zijn belang is, om voor zijne lastgevers het allerbeste van den katoenoogst te koopen, en om alle voorzorgen te nemen tegen het vermengen van en het knoeijen met de katoen, die naar Bombay wordt afgezonden. De planters kweeken een goede katoen, en die katoen wordt onvervalscht naar het moederland gezonden; en de veranderingen der laatste jaren hebben aan de katoen al de vereischten voor eene eerlijke mededinging verzekerd, waarvan de sporen zich reeds beginnen te vertoonen in de plaats die het artikel tegenwoordig op de markten inneemt.

De manier van handeldrijven op de groote markten van de Berars is eenigzins als volgt: lange reeksen met katoen beladen wagens rijden 's nachts de marktplaats in, en worden door den „darogah" en zijne ondergeschikten in langen rijen of straten opgesteld, terwijl de kleine hoeveelheid katoen die door ossen wordt aangebragt, in het midden van het plein op een daartoe bestemde plek wordt opgehoopt. In Khangoan bedraagt het aantal wagens in het oogstsaisoen soms wel 1500, eene hoeveelheid van meer dan 1000 kandies katoen vertegenwoordigende. Spoedig na het aanbreken van den dag is de markt levendig door de menigte van koopers, handelaars, schrijvers, makelaars enz., en de zaken beginnen. 's Nachts zijn er zeer waarschijnlijk telegrammen ontvangen, behelzende orders tot inkoop van zekere hoeveelheden, met de laatste berichten uit Engeland, en dus gaan de koopers langs de wa-

gens, onderzoeken de katoen en doen hun bod. De prijs, waarvoor de eerste koop gesloten wordt, is gewoonlijk de koers van den dag, en wordt spoedig over de geheele markt verbreid, en de meeste onderhandelingen en zaken worden tegen ongeveer dien prijs afgedaan, hoewel die natuurlijk bij ontvangst van latere berigten aan wijziging onderhevig is. De koopman van Bombay en de Koonbee (inlandsche planter) komen zoo op de markten in onmiddellijke onderhandeling met elkander. Er wordt eene opening gesneden in de baal, waarin de katoen gepakt is, de koopman steekt zijn arm tot in het midden der massa en haalt een monster voor den dag. Overeenkomstig de kwaliteit van dat monster doet de koopman zijn bod, en hierin ligt nu het voordeel van het nieuwe stelsel. De planter ziet, dat de prijs, dien zijn katoen hem zal opleveren afhankelijk is van de kwaliteit, en hierdoor heeft hij dus een krachtige aansporing tot eene zorgvuldige kweeking en inzameling van den oogst. — De handelaar of agent van zijne zijde moet uiterst oplettend en naauwkeurig zijn in het doen zijner keuze van katoen, want anders zijn zijne lastgevers in Bombay niet tevreden; bovendien heeft de tegenwoordigheid van verscheidene agenten concurrentie ten gevolge en houdt de prijzen op een goede hoogte. Tegen den tijd, dat het verlangde aantal balen katoen uitgezocht is (en daar er zes balen voor ieder benoodigde kandij moeten gebragt worden, duurt het nog al lang) is het ontbijt gereed, en moeten er brieven voor de mail naar Bombay geschreven worden, die in het katoensaisoen te 2 uur van Khangoan vertrekt. Als dit afgeloopen is, wordt het tijd om de katoen te wegen, die 's morgens is uitgezocht. De planters die in dien tusschentijd hun ontbijt gebruikt hebben, brengen de katoen naar de „thuk" (weegplaats) van de agenten, en nu begint het vermoeijendste gedeelte van het dagwerk. Iedere baal wordt alvorens op de schaal te worden gelegd, aan eene tweede inspectie onderworpen en, wanneer de kwaliteit niet goed genoeg is, of wel als men eenige vermenging met andere soorten kan bespeuren, onmiddellijk afgekeurd en ter zijde gelegd, terwijl de goedgekeurde katoen naar de schaal wordt gebragt. Wanneer de geheele hoop gewogen is, krijgt de planter eene nota, vermeldende het bruto gewigt der katoen, de prijs per bhoja (zekere gewigtseenheid) waarvoor de katoen gekocht is, en de totaal te betalen som; bij aanbieding van deze rekening wordt die door den kassier betaald, die met de mooije nieuwe ropijen voor zich, in een hoek van de schuur gezeten is. Het uitzoeken en wegen van de katoen

is in warm weder, bij de hitte en sterken zonneschijn, eene zeer afmattende bezigheid, die men heeft moeten bijwonen om te kunnen beoordeelen. De gewogen en uitgezochte katoen wordt dan gepakt in half of heel geperste balen; 's avonds moeten de balen, die den vorigen dag gekocht zijn, (en die, terwijl de koopen van denzelfden dag geinspecteerd werden, door de pers zijn gegaan) nog gewogen worden. Het gewigt en nummer van iedore baal moeten daarna op do factuurlijst worden geschreven, waarna de katoen op wagens geladen, en naar het naastbijzijnde spoorwegstation vervoerd wordt, om verder zonder oponthoud naar Bombay te worden gezonden. Verleden jaar was een der vervelendste en lastigsto gedeelten der taak van den handelsagent voor het binnenland, om in de spoorwegstations te rijden, en door beleefde woorden, smeekingen en bedreigingen gedaan te krijgen, dat de aldaar opgehouden katoen toch verzonden werd. Gelukkig worden dit jaar de agenten van deze ondankbare taak ontheven door de verbeterde bepalingen der „Great Indian Peninsular" Spoorweg-Maatschappij.

„Alzoo zijn de belangen van den planter, van den handelsagent in het binnenland, en van den koopman te Bombay, alle veroenigd werkzaam om de beste katoen voort te brengen, en ter markt aan te voeren; en daar do katoenpersen en de spoorweg steeds in de onmiddelijke nabijheid van al onze markten, tot onze beschikking zijn, zoo is het niet te verwonderen, dat er eene soort van katoen in Engeland komt, die hemelsbreed verschilt van het onbruikbare artikel, dat vroeger, door zoovele eigenbelangzuchtige oorzaken geholpen, aldaar verscheen. Zij die nu de Indische katoen zien, die te Liverpool in zulke verbazende hoeveelheden wordt aangebragt, zeggen dat „Indische katoen zeer voornitgegaan is." Welligt heeft ook de katoen in de districten van haren oorsprong eene geringe verbetering ondergaan; maar de voorname verbetering moet worden toegeschreven aan de omstandigheid, dat er voor den handel *een nieuw kanaal is geopend*, zuiverder, dan dat, waarin hij zoolang gevloeid had, en dat de katoen die nu de markten van het moederland bereikt, eene veel meer innige overeenkomst heeft met de ware zuivere katoen, zooals die op de plantaadjes geplukt wordt, dan het vuile onbruikbare mengsel van verschillende bronnen afkomstig, dat vroeger bij massa's op de markt te Bombay werd gebragt."

Melden wij eindelijk nog dat de Hr. Rivet-Carnac ook berigt, werkzaam te zijn aan een uitvoerig *memorandum* nopens de katoenteelt, welke arbeid, hoopt hij, bij verloop van tijd een handboek

voor die teelt in de betrokken deelen van Indie zal kunnen worden. Bij de veelzijdige ondervinding die hij in deze geheel speciale missie heeft kunnen opdoen, zal dergelijk handboek ongetwijfeld van groote waarde kunnen zijn, welligt ook voor Java, of andere deelen van Nederlandsch Indie, alwaar de katoenteelt op ruime schaal, zoo als vroeger in dit Tijdschrift uitvoerig werd medegedeeld, (*) tot heden niet is mogen gelukken.

Maar ook afgescheiden van de *katoen*teelt op zich zelve, zijn de bovenstaande bijzonderheden voor Java gewigtig. Immers, dezelfde redenen die de bevolking van Engelsch Indie tot op zeer onlangs zoo achterlijk hielden, gelden ook tot nog toe voor een goed deel der belangwekkende Javaansche bevolking: *Onzekerheid van landbezit*, onderdrukking door *woekeraars* of kleine inlandsche hoofden, en, niet het minst, gebrek aan goede *communicatie-middelen*. Voor een deel is er weer verband tusschen deze oorzaken, en vloeit de eene uit de andere voort. Gemis aan zeker grondbezit mag wel de grondfout genoemd worden; van daar zorgeloosheid voor de toekomst, niet verder denken dan den oogst van het jaar, gebrek aan kapitaalvorming, en van daar weer natuurlijke aanleiding om, bij opkomende behoefte, de bedriegelijke woekerhulp in te roepen, die volgende ontwikkeling belet. Dat hoofdpunt is nu, goddank, door de agrarische wet gewonnen, en even als misbruiken vaak *solidair* zijn, even zeer volgt, bij systematische hervorming, ook de eene verbetering uit de andere voort, en de verbetering der transport-middelen ligt thans wel allerdringendst aan de beurt.

Uit eenige artikelen van de N. Rott. Ct. kon men dezer dagen nog een overzigt verkrijgen in welk een treurigen toestand dat transportwezen zich bevindt. De verbetering is thans meer dan ooit een hoofdvoorwaarde geworden voor sociale en economische hervorming. Geeft den landbouwer gelegenheid tot afzet, en hij zal wel te weten komen welke teelt hem bij slot van rekening het meeste geld in de beurs brengt. Bij goede onderlinge verbinding der inlandsche markten; bij goede verbinding met de zeehavens voor het volumineuser transport; bij meer gelegenheid en voordeel voor opkoopers om de landbouwers zelf voor te lichten en *spoedig* producten te verkrijgen, — moet de teelt van *voordeelige* producten van zelve zich ontwikkelen; de teelt der zoogenaamde koloniale stapel-artikelen die men vroeger door dwang wilde verkrijgen, zal dan van zelve volgen, naar gelang der geschiktheid van elken grond en der kosten

(*) Zie o. a. de mededeelingen van den Hr. van Limburg Brouwer over de Nederlandsch-Indische Katoenmaatschappij, *Bijblad Economist* 1865, p. 355.

van vervoer. Rijst teelen en famille op de dessagronden is zeer fraai en poëtisch, doch men moet zich niet voorstellen dat het ideaal voor den Javaan hierin zou bestaan, om dat altijd te blijven doen; evenmin als men in onze landbouwstreken het gezamenlijk voortbrengen van rogge op den *esch* als het ultimatum heeft beschouwd. Toen sommigen zagen dat aardappelenteelt meer voordeel gaf, volgde de verlating van den gemeenschappelijken bouw van zelve. Evenzoo moet o. i. de bestaande landbouw op Java, noch de individueele noch de gemeenschappelijke, door de wetgeving verbroken of zelfs tegengewerkt worden. Men stelle slechts de middelen tot vooruitgang binnen ieders bereik: *eigen* grond, regts*zekerheid*, en *vervoermiddelen*. Zijn die middelen onder het vast *bereik* gebragt van den Javaan, dan zal het voordeel en het gebruik daarvan wel door opkoopers aan zijn *verstand* gebragt worden. Dat alles geldt evenzeer voor tabak, koffie, suiker en thee op Java, als in Engelsch Indie voor de katoen. Maar de sterk sprekende behoefte die aldaar plotseling op één oogenblik ontstond en de voordeelen zooveel grooter maakte, teekende den natuurlijken loop van vooruitgang scherper, en maakte dien nog meer opvallend.

DE HANDEL VAN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN

GEDURENDE DE JAREN 1860—1868,

VERGELEKEN MET DIEN VAN EENIGE ANDERE LANDEN.

IV.

Koffij. De cijfers van den algemeenen in- en uitvoer zijn:

		Invoer.	Uitvoer.	
1846—50	gemiddeld	52,000,000	40,000,000	kilos.
1851—55	„	63,000,000	50,000,000	„
1856—60	„	70,000,000	57,000,000	„
1861		73,600,000	62,800,000	„
1862		76,000,000	61,400,000	„
1863		70,000,000	56,000,000	„
1864		82,000,000	67,000,000	„
1865		78,000,000	70,800,000	„
1866		85,000,000	72,500,000	„
1867		92,000,000	71,200,000	„
1868		96,600,000	74,600,000	„
1869		86,200,000	65,000,000	„

De invoer kwam van:

			Ned. Oost-Indie.	Brazilië.	Groot-Brittannië.
1851—55	gem.	kilo's	54,000,000	„	„
1856—60	„	„	60,000,000	„	„
1861		„	58,500,000	2,800,000	„
1862		„	62,000,000	3,600,000	„
1863		„	56,200,000	1,800,000	„
1864		„	69,000,000	900,000	„
1865		„	54,000,000	4,100,000	17,000,000
1866		„	66,600,000	800,000	15,000,000
1867		„	71,000,000	500,000	15,000,000
1868		„	66,000,000	1,300,000	21,000,000
1869		„	50,000,000	4,800,000	„

Digitized by Google

Verbeterblad voor pag. 633 en 634.

De uitvoer was in hoofdzaak bestemd naar:

		Pruissen & Hanover.	België.	Noord-Amerika.
1861	kilo	50,000,000	6,800,000	650,000
1862	„	47,000,000	7,500,000	650,000
1863	„	42,600,000	7,000,000	200,000
1864	„	48,000,000	11,000,000	240,000
1865	„	54,500,000	8,500,000	1,000,000
1866	„	55,000,000	7,300,000	680,000
1867	„	54,500,000	8,300,000	108,000
1868	„	54,700,000	11,800,000	340,000
1869	„	48,000,000	9,400,000	65,000

Vergelijken wij nu bij onzen invoer, dien van Hamburg, na Nederland de grootste koffijmarkt van het Vasteland.

Invoer 1846—50	gemidd.	34	mill.	kilo's.
1851—55	„	41	„	„
1856—60	„	37	„	„
1861		40½	„	„
1862		40½	„	„
1863		39	„	„
1864		36½	„	„
1865		49	„	„
1866		41½	„	„
1867		54½	„	„
1868		63	„	„
1869		65	„	„

Daarvan kwam van

		Brazilië.	Venezuela.	Hayti.	Totaal van den transatlantischen invoer, dien over Altona inbegrepen.		
1846—50	gem.	13,500,000	2,350,000	2,500,000	25½	mill.	kilo's.
1851—55	„	19,750,000	3,850,000	3,100,000	36	„	„
1856—60	„	13,000,000	3,850,000	3,050,000	33½	„	„
1861		13,600,000	4,100,000	2,100,000	36½	„	„
1862		9,350,000	6,350,000	2,450,000	35½	„	„
1863		6,150,000	6,300,000	1,650,000	34	„	„
1864		3,300,000	6,000,000	1,000,000	27	„	„
1865		13,200,000	6,100,000	2,600,000	41½	„	„
1866		10,200,000	5,500,000	2,150,000	33	„	„
1867		14,800,000	8,450,000	2,600,000	44½	„	„
1868		16,100,000	6,350,000	3,200,000	48	„	„

Hoe belangrijk die aanvoer over Altona is, moge daaruit blijken dat in het laatste jaar van den daar genoemden Transatlantischen invoer, kwam 28 mill. kilo's, direct naar Hamburg, 20 mill. over Altona. De oorzaak daarvan is gelegen in mindere kosten van tonnegeld enz. voor het in stand houden van het vaarwater van den Beneden-Elbe tot naar zee, welke in Hamburg geheven worden, en waarvan Altona bevrijd is. Doch daaruit kan men tevens afleiden, dat de cijfers van den totalen Transatlantischen invoer, vergelijkende met die der enkele, daar genoemde landen, de laatste in vergelijking hooger moeten geweest zijn, dan aldaar opgegeven; daar de onderdeelen van den invoer over Altona, ons echter niet bekend zijn, kunnen wij niet bepalen hoeveel.

De Börsenhalle deelt ons mede dat in het afgeloopen jaar de toevoeren van Santos zeer overvloedig waren en steeds meer en meer in den smaak vielen; dat ook de toevoeren van Rio en Venezuela ruimer dan in vorige jaren waren, doch het op de markt, tegenover de betere soorten van Santos dikwijls moeijelijk te verantwoorden hadden.

Bremen voerde in van:

Portorico	kilos	1868	1,900,000	1869	210,000
Cuba en Jamaica . .	„	„	400,000	„	137,000
Domingo	„	„	50,000	„	„
Laguarya, Savanilla en Guatemala	„	„	1,600,000	„	1,400,000
Rio, Santos en Bahia	„	„	2,700,000	„	4,250,000
Oostindie	„	„	850,000	„	60,000
Vereenigde Staten . .	„	„	40,000	„	55,000
Europ. havens . . .	„	„	1,060,000	„	1,488,000
Kilos totalen . . .			8,600,000		7,600,000

Belgie:

	Alg. invoer.	daarvan. tot verbruik.	komende van Nederland.	Brazilië en Hayti.	
1866	29,000,000	19,300,000	12,800,000	11,500,000	kilo's
1867	34,500,000	21,500,000	13,100,000	14,300,000	„
1868	41,000,000	23,500,000	14,600,000	17,200,000	„

Het invoerregt is daar frs. 13.20 de 100.

Groot-Brittannie:

	Invoer.						
	van Britsche bezitingen.		van vreemde landen.		Totaal.		
1856/60 gemidd.	kilo's 22	mill.	6	mill.	28	mill.	kilo's.
1861	„ 30	„	7	„	37	„	„
1862	„ 33	„	9½	„	42½	„	„
1863	„ 44	„	8½	„	52½	„	„
1864	„ 40½	„	8½	„	49	„	„
1865	„ 50½	„	11½	„	62	„	„
1866	„ 45	„	12	„	57	„	„
1867	„ 47	„	15	„	62	„	„
1868	„ 61	„	17	„	78	„	„
1869	„ 56½	„	21½	„	78	„	„

De uitvoer is geweest:

1856/60	gem.	kilo's	13	mill.
1861		„	21	„
1862		„	25½	„
1863		„	32	„
1864		„	35	„
1865		„	44	„
1866		„	42	„
1867		„	43	„
1868		„	60	„
1869		„	58	„

Hoewel dan ook al met sprongen, zien wij hier toch eene langzame toeneming van verbruik. Koffij is er dan ook minder inheemsch dan thee. Het invoerregt 't welk 3 d. per Eng. pond bedraagt, = *f* 33 per 100 kilos, zal daarop ook wel niet zonder invloed zijn; op den handel zelf blijkt dat echter niet belemmerend te werken. Van bovengenoemden invoer der Britsche bezittingen kwam het meerendeel van Ceylon en wel in

1861	29½	mill.	kilo's.
1862	29	„	„
1863	39	„	„
1864	33	„	„
1865	44	„	„
1866	42	„	„
1867	41½	„	„
1868	46	„	„
1869	43	„	„

Het overige van de eigene bezittingen is meestal door andere deelen van Engelsch Oost-Indië geleverd.

Vergelijken wij nu, voor zooverre wij daartoe in staat zijn de uitkomsten van de jaren 1856/60, gelijk wij die hierboven gemiddeld hebben leeren kennen, met die van het jaar 1868, dan verkrijgen wij de volgende resultaten:

Nederland	meerdere	invoer	26	mill.	kilo's	is	30 pCt.
Neêrl. Oost-Indie . .	„	uitvoer	6	„	„	„	10 „
Hamburg	„	invoer	26	„	„	„	70 „
Brazilie naar Hamburg	„	uitvoer	3	„	„	„	23 „
Veneznela „ „	„	„	2½	„	„	„	65 „
Groot-Brittannie . . .	„	invoer	50	„	„	„	175 „
Eng. bezittingen } naar	meer	uitvoer	39	„	„	„	175 „
Ceylon } Engeland	idem		19	„	„	„	65 „

Deze cijfers zijn welsprekend. Wij zouden vreezen hare kracht te verminderen door er iets bij te voegen. Gaarne hadden wij die tabel vollediger gemaakt, doch wij hadden geen volledig vertrouwbare gegevens meer ter hand.

Wij willen thans den uitvoer van Java nagaan.

Die heeft bedragen:

Gemiddeld gedurende de jaren	1840—1844	per jaar	1,065,000	pikols.
„ „ „ „	1845—1849	„ „	930,000	„
„ „ „ „	1850—1854	„ „	1,000,000	„
„ het jaar	1855	„ „	1,200,000	„
„ „ „	1856	„ „	1,113,000	„
„ „ „	1857	„ „	930,000	„
„ „ „	1858	„ „	1,011,000	„
„ „ „	1859	„ „	919,000	„
„ „ „	1860	„ „	851,000	„
„ „ „	1861	„ „	977,000	„
„ „ „	1862	„ „	937,000	„
„ „ „	1863	„ „	902,000	„
„ „ „	1864	„ „	1,048,000	„
„ „ „	1865	„ „	803,000	„

Ook deze cijfers spreken voor zich zelve, bemoedigend zijn zij niet.

Van den totalen uitvoer van Koffij van Java en Madura vertegenwoordigt die naar Nederland, in het vijfjarig tijdvak:

1856/60	93.7 pCt.
1861/65	97.5 „

Van de weinige overgeblevene kruimels bekomt Frankrijk nog het meest; in het eerste tijdvak 4.9
„ „ tweede „ 1.7

De uitvoer naar Nederland verdeelde zich overigens als volgt:

in 1856	door	particulieren	18,577	door	de	regering	1,095,000	pikols.
„ 1857	„	„	50,649	„	„	„	880,000	„
„ 1858	„	„	66,120	„	„	„	945,000	„
„ 1859	„	„	44,169	„	„	„	875,000	„
„ 1860	„	„	87,677	„	„	„	763,000	„
„ 1861	„	„	170,167	„	„	„	807,000	„
„ 1862	„	„	133,539	„	„	„	803,000	„
„ 1863	„	„	169,538	„	„	„	733,000	„
„ 1864	„	„	152,995	„	„	„	895,000	„
„ 1865	„	„	222,297	„	„	„	581,000	„

Al deze cijfers hebben wij, altijd onder de reserve in de inleiding uitgedrukt, uit de meest zekere bronnen getrokken; we betreuren het zeer geene meerdere onder ons bereik gehad te hebben. Wij hadden voor Nederland, België en Hamburg, de officiëele statistieken van Handel en Scheepvaart, voor Engeland the Economist, the Commercial review, the Statistical Abstract for the United kingdom, voorts onzen Economist, de Staat- en Staatshuishoudkundige jaarboekjes en de Hamburger Börsenhalle en andere bladen.

Wat wij echter gaarne bij elkaar gebracht en vergeleken hadden, zijn de produktie en de uitvoeren van de producerende landen, en die bronnen hebben ons ontbroken.

Alleen voor Java is ons van groot nut, niet alleen voor dit, maar ook voor andere koloniale voortbrengselen, zoo mede voor artikelen van invoer aldaar geweest, „de Statistiek van den Handel en de Scheepvaart op Java en Madura van 1855—1866, uit de officiëele Handelsverslagen bijeenverzameld, door den heer G. F. de Bruyn Kops, twee deelen. Invoer- en Uitvoer. Batavia 1869."

Dit werk is een vervolg op eene vroegere Statistiek der kolonie, van denzelfden schrijver loopende over de jaren 1825—1855, waaraan het zich geheel aansluit. Zeer verheugde het ons, dat dit werk ons zoo juist ter snede in handen kwam, wij hebben daaruit menige nuttige bijdrage getrokken, zonder welke dit werk nog onvollediger zoude gebleven zijn.

Wij hebben moeten bewonderen de stalen vlijt des bewerkers, die, niet teruggedeinsd voor dien doolhof van cijfers, niet afgeschrikt door den langzamen vooruitgang van het werk, eene be-

langrijke bijdrage tot de kennis van den toestand der koloniën geleverd heeft.

Wij leven gelukkig in een tijd, waarop daar meer belang in gesteld wordt dan immer te voren. Het is den denkenden Nederlander niet meer genoeg te weten dat iedere halve cent meer per pond koffij, de schatkist één millioen bezorgt, dat Java zoo rijk is, dat die onze spoorwegen kan betalen. Neen, hij verlangt meer te weten van dat merkwaardige eiland en zijne bewoners. Hij vraagt zich af, of het waar is, dat de Javaan geen behoeften heeft, dat hij is onvatbaar voor vrijen arbeid, voor onderwijs en ontwikkeling. En wanneer hij dan het antwoord ernstig en zonder veroordeelen zoekt, gaan hem de oogen open. En wanneer hij dan bedenkt, dat de stoffelijke welvaart der volkeren den grond moet leggen voor hunne verstandelijke en zedelijke welvaart, en hij neemt de werken des Heeren de Bruijn Kops in handen, en hij bespeurt hoe welsprekende cijfers het daar verkondigen, dat terwijl in Engelsch Indië en Brazilië, de kultuur vooruitgaat, die op Java stationair blijft, hoe als een gevolg daarvan de invoer achteruitgaat (in 1860 voor *f* 21 millioen, in 1865 voor *f* 14 millioen, aan lijnwaden en katoenen goederen), dan wordt het hem duidelijk, dat het stelsel op Java is ongezond, is onhoudbaar. Het is daarom dat wij de verschijning van dit werk met vreugde begroeten; meer dan menige gezwollene rede, menig langwijlig betoog, stelt het ons in staat een juisten blik op den toestand van land en volk te werpen.

Op het gevaar af dat de schrijver ons toeroept: „Zijt gij dan nimmer voldaan" zien wij dan ook het vervolg van dit werk met belangstelling te gemoet.

Daardoor toch zullen wij in staat gesteld worden, te kunnen beoordeelen de werking der wet van den 3 Julij 1865 (Af^{d} n°. 76) waarbij het differentiëele invoerregt in de Nederlandsche Oostindische bezittingen voor sommige artikelen, aan eene langzame vermindering wordt onderworpen; wij zullen dan kunnen nagaan, welke landen onder de werking dier wet vooruit-, welke achteruit gegaan zijn, zoo mede of niet verdere stappen op dien weg dienen te worden gedaan.

Wij willen hopen dat de uitkomsten dan meer bemoedigend zullen zijn dan thans, waar de schrijver aan het slot zijner voorrede zegt: „De vergelijking van den handel op Java, met die van de omringende landen doet ons zien, dat wij hoogstens zijn blijven stilstaan, terwijl vele hunner in dien tijd met reuzenschreden zijn voornitgegaan." Men ziet het, het zijn dezelfde uitkomsten, waartoe

wij ook reeds bij de behandeling van enkele artikelen gekomen zijn. Moge eene vordere verlaging, ja afschaffing der differentiëele regten, gevoegd bij meerderen verkoop der producten op Java, verzekering van het regt van eigendom, vrijheid van kultuur en van arbeid, kapitaal en ondernemende mannen, naar het eiland lokken, en het lijdt geen twijfel of de uitkomsten van een volgend tijdvak zullen juist het tegendeel van thans, zullen meer bevredigend zijn.

Dan zullen wij niet meer stationair blijven maar vooruitgaan, dan zal van de vrije kultuur niet gezegd kunnen worden wat thans van de gedwongene wordt geconstateerd, „dat terwijl op Java slechts op bij uitstek vruchtbare boschgronden de koffijtuinen 20 of meer jaren oud worden, maar op minder goede gronden slechts een ouderdom van 6 tot 12 jaren bereiken en daardoor gedurig verwisseld moeten worden, de Ceijlonsche koffijplanters het door zorgvuldige behandeling van den boom, en doelmatige bemesting zoover weten te brengen, dat de aanplantingen zelfs op minder gunstigen bodem meer dan 20 jaren oud worden, en een veel gelijkmatiger produkt afwerpen. De koffij-produktie der Europesche ondernemingen is dan ook op Ceylon van jaar tot jaar toegenomen. (*) Hier ziet men het onderscheid tusschen het scherpe oog des meesters en het voelal zoo doffe des ambtenaars.

Over het consignatiestelsel hier nog eens wederom uit te weiden zal wel niet noodig zijn. Dat stelsel is veroordeeld. Het is erkend dat het is de verkeerde weg, een weg die ons schatten gelds kost, een weg dien wij moeten verlaten. Het komt ons dan ook voor, dat de regering te weifelachtig is, om daarin door te tasten. Het is zoo waar, wat de heer Bauduin in den vorigen jaargang van dit Tijdschrift schreef „dat er geen enkele reden aan te nemen is, waarom niet op Java vele vreemde behoeften, daar direct bovrediging zullen zoeken, zoodra het te verkoopen quantum wordt uitgebreid, en er meer verscheidenheid van soorten wordt aangeboden." (†)

Het is toch zoo duidelijk dat waar eene plaats van productie gunstig voor den verkoop gelegen is, het eene dwaasheid is, die slechts nuttelooze kosten veroorzaakt, die eerst een omweg naar elders te laten maken; alles, lossen, laden, bergen, opslaan, ja ook

(*) Staatk. jaarboekje voor 1866, bl. 97. Rapport van den adsistent-resident van Spall, door de Indische Regering naar Ceijlon gezonden, ten einde plaatselijk de oorzaken na te gaan van de zoo aanzienlijke koffijproductie aldaar.

(†) *De Economist*, 1869 bl. 135.

vracht gedeeltelijk wordt daardoor dubbel. Of is het niet het wachtwoord van onzen tijd, komt dat niet telken male in deze beschouwingen duidelijk uit, dat ieder volk er zich op toelegt, zooveel mogelijk de tweede hand te vermijden en zich aan de bron te laven. In den regel toch zijn het nuttelooze kosten, die daardoor vervallen en die dan ten bate van kooper of verkooper komen. Waarom zich hier dan nog zoo lang aan een verouderd stelsel vastgeklemd? Wij weten het, het zoude verkeerd zijn, daar op eenmaal de gansche produktie los te laten. Dat wordt ook niet verlangd. Doch dat het er naar toe moet is zeker. Eenmaal toch moet er voor goed met het verouderde koloniale stelsel worden gebroken. Ook dit is daarvan nog een uitvloeisel, een overblijfsel, ten voordeele van enkelen, ten nadeele van het algemeen.

Moge het den schrijver van een volgend tijdvak onzer handelsgeschiedenis gegeven zijn op gunstiger uitkomsten van zoodanig veranderd stelsel te kunnen wijzen. (*)

Kolen (Steen-). Gruis- of Maat-.

1861	10,500,000	mud à 80 kilos, zijn	=	840,000	ton à 1000 k.
1862	10,500,000	„ „ „ „ „	=	840,000	„ „ „ „
1863	10,500,000	„ „ „ „ „	=	840,000	„ „ „ „

De accijns op de steenkolen is met 1 Maart 1864 afgeschaft, en dadelijk wordt de invoer belangrijker.

Die bedroeg in 1864	1,270,000	ton	à 1000 k.
1865	1,443,000	„	„
1866	1,579,000	„	„
1867	1,675,000	„	„
1868	1,675,000	„	„
1869	1,680,000	„	„

Daaronder zijn nu ook de grove of schaalkolen begrepen, welke vroeger afzonderlijk aangegeven werden en waarvan de gemiddelde invoer in die drie jaren bedroeg c^a. 40,000 ton.

De hoofdinvoer kwam van Pruissen en wel:

in 1865	940,000	ton,	van Belgie	266,000,	Engeland	237,000
„ 1868	1,284,000	„	„ „	141,000,	„	248,000

De accijns afgeschaft zijnde, kunnen wij geene vergelijkingen met de productie van turf meer maken.

Koper is een artikel, 't welk hier geen blijvende plaats heeft,

(*) Vergelijk Het consignatiestelsel door den heer D. Bauduin in *de Economist* 1869, bl. 313.

maar hoofdzakelijk in doorvoer voorkomt, en wel meestal van Groot-Brittannie naar Pruissen, rood, ruw, gaar koper en erts voor eene waarde van ruim drie millioen gulden in het jaar;

Geslagen of geplet van één millioen;

Opgemaakt koperwerk: Invoer één en een derde; uitvoer één millioen.

Het tarief van regten is nog vrij gecompliceerd.

Bekken, ketels enz. betalen *f* 4 de 100 kilos;

Geslagen of geplet, draad en spijkers *f* 1 idem;

Opgemaakt koperwerk 5 pCt. der waarde.

Korenten. Daarvan heeft bedragen in:

	Alg. invoer.	Tot verbruik.	Alg. uitvoer.
1861/65	gem. 4,000,000	2,600,000	1,300,000 kilos.

Van de Ionische eilanden en Griekenland kwam daarvan jaarlijks dooreen 1,300,000 kilos.

	Alg. invoer.	Daarvan Ion. eil. en Griekenl.	Tot verbruik.	Algem. uitvoer.		
1866	6,100,000	1,400,000	3,400,000	2,400,000	kilos.	in hoofdzaak naar Pruissen.
1867	6,300,000	3,000,000	3,900,000	1,400,000	„	
1868	6,200,000	3,400,000	3,800,000	1,400,000	„	

Hamburg voerde in

1867 2,600,000 kilos
1868 1,950,000 „

en daarvan de Ionische eilanden en Griekenland

1867 1,900,000 kilos.
1868 1,700,000 „

Van *Kramerijen* wordt hier te lande veel doorgevoerd, van Pruissen naar Engeland. Merkwaardig is het echter, dat wij de vijf eerste jaren telkens dezelfde hoeveelheden, althans hetzelfde bedrag van waarde terugvinden. Zoo bedroeg de algemeene invoer gedurende 1861—1865, vrij naauwkeurig ieder jaar *f* 6,500,000, dan eenige guldens meer, dan eenige guldens minder. De invoer tot verbruik week zelden af van het cijfer van *f* 2,500,000, terwijl de algemeene uitvoer vrij constant een jaarlijksch cijfer van *f* 4,500,000 aanwees.

De drie laatste jaren is het anders, er komt meer levendigheid in het verkeer. Men oordeele:

	Algemeene invoer.	Tot verbruik.	Algemeene uitvoer.
1866	*f* 7,300,000	*f* 2,500,000	*f* 5,200,000
1867	- 9,000,000	- 2,800,000	- 6,500,000
1868	- 8,500,000	- 2,900,000	- 6,000,000

Vergelijkingen met andere landen zijn hier niet mogelijk, immers het is moeijelijk te zeggen, welke artikelen al niet onder dezen post begrepen zijn. De wet zelve noemt er meer dan 40 op, buitendien worden daaronder bij de berekening der regten, nog vele begrepen, die daar niet genoemd worden, alle voorwerpen van gutta percha, van stroo, van gom-elastiek, van ivoor enz. tot zelfs mathematische instrumenten toe. En hoevele nieuwe snnisterijen, komen daar nog niet ieder jaar bij.

Manufacturen, een belangrijk artikel van doorvoer, van verbruik, van opbrengst van regten, tot welke het jaarlijks meer dan een half millioen gulden, of ruim veertig percent van het totaal bijdraagt. Met uitzondering van zeildoek, onderworpen aan een regt van 30 cents de rol, bedraagt dat thans voor alle soorten zonder onderscheid 5 pCt. van de waarde. Vroeger was dat anders en werd dat regt gedeeltelijk naar de waarde, gedeeltelijk naar het gewigt geheven; zoo waren de wollen stoffen in drie soorten verdeeld, die respectievelijk met *f* 30, *f* 34 en *f* 45 de 100 kilos belast waren. Vergelijkingen tusschen den in- en uitvoer onder dat tarief, en het thans bestaande zijn dus niet wel mogelijk. Wij znllen dus eerst beginnen met het jaar 1863, het jaar waarin het nienwe tarief werd ingevoerd.

Wij beginnen met de cijfers van den

					Algemeenen invoer	en den algem. uitvoer.
in 1863	voor	eene	waarde	van	*f* 48 millioen.	*f* 28 millioen.
1864	„	„	„	„	- 53 „	- 36 „
1865	„	„	„	„	- 59 „	- 39 „
1866	„	„	„	„	- 63 „	- 60 „
1867	„	„	„	„	- 60 „	- 55 „
1868	„	„	„	„	- 57 „	- 45 „

Deze cijfers zijn getrokken nit den staat van de waarde van den invoer, volgens de opbrengst der regten. Daaronder zijn begrepen alle manufacturen van zijde, van katoen, van hennip, vlas en werk, van wolle, voorts kleederen, kousen, modewaren, tapijten enz. Tellen wij nu de posten van het jaar 1869 te zamen, dan verkrijgen wij een invoer van *f* 47 en een uitvoer van *f* 38 millioen, doch daar dat slechts voorloopige opgaven van de voornaamste artikelen zijn, zijn wij niet zeker dat alle bovengenoemde goederen daaronder begrepen zijn.

Wij laten hier nu volgen den invoer tot verbruik:

	1863.	1864.	1865.	1866.	1867.	1868.
van zijde, passement, lint, modewaren, kanten, kleederen enz. . . .	f 6,900,000	f 7,800,000	f 8,000,000	f 7,100,000	f 7,100,000	f 7,700,000
Katoen, kousen, geweven en gebreide kleedingstukken, gemengde stoffen, hoeden enz. .	- 10,800,000	- 10,600,000	- 14,100,000	- 16,700,000	- 13,800,000	- 14,700,000
Hennip, vlas en werk, linnen, tafel- en servetgoed, zeildoek enz. . .	- 2,600,000	- 3,000,000	- 3,100,000	- 2,800,000	- 2,800,000	f 2,600,000
Wolle, lakens, casimieren, tapijten enz. .	- 9,000,000	- 9,800,000	- 9,400,000	- 8,800,000	- 8,900,000	- 9,500,000

en den uitvoer uit het vrije verkeer in dezelfde jaren:

van zijde enz.	- 275,000	- 263,000	- 250,000	- 210,000	- 350,000	- 150,000
" katoen enz.	- 7,700,000	- 10,400,000	- 12,100,000	- 27,700,000	- 22,700,000	- 18,000,000
" hennip, vlas enz. .	- 1,300,000	- 1,230,000	- 1,400,000	- 1,500,000	- 1,500,000	- 1,400,000
" wolle enz.	- 485,000	- 866,000	- 1,100,000	- 1,500,000	- 1,400,000	- 1,300,000
" kleederen enz. . . .	- 735,000	- 840,000	- 1,100,000	- 1,400,000	- 1,000,000	- 1,400,000

Van waar kwamen al die goederen bij den algemeenen Invoer? In hoofdzaak:

	Kleederen en kousen. enz.	Zijde, lint, passement, modewaren enz.	Katoen.	Hennip, vlas enz.	Wolle, tapijten enz.	Alle anderen.
1863.						
Pruissen	f 1,400,000	f 6,300,000	f 7,700,000	f 1,000,000	f 4,500,000	f 1,500,000
Groot-Brittannië . . .	"	"	- 6,800,000	"	- 5,500,000	"
België	"	"	- 1,500,000	- 600,000	- 1,500,000	"
1864.						
Pruissen	f 1,600,000	f 5,700,000	f 8,400,000	f 900,000	f 4,800,000	f 1,800,000
Groot-Brittannië . . .	"	- 1,500,000	- 7,800,000	- 900,000	- 5,400,000	"
Frankrijk	"	- 1,400,000	"	"	- 1,200,000	"
België	"	"	- 1,300,000	- 1,100,000	- 1,800,000	"
1865.						
Pruissen	f 1,800,000	f 6,800,000	f 9,500,000	f 600,000	f 5,800,000	f 1,800,000
Groot-Brittannië . . .	"	"	- 10,300,000	- 1,100,000	- 5,500,000	"
België	"	"	- 1,600,000	- 1,200,000	"	- 900,000
1866.						
Pruissen	f 1,400,000	f 7,000,000	f 10,500,000	f 600,000	f 5,700,000	f 1,700,000
Groot-Brittannië . . .	"	"	- 15,500,000	- 1,000,000	- 5,600,000	"
Frankrijk	"	- 900,000	"	"	- 800,000	- 600,000
België	"	"	- 1,300,000	- 1,000,000	- 1,500,000	"
1867.						
Pruissen	f 1,500,000	f 6,500,000	f 11,000,000	f 550,000	f 5,300,000	f 1.500,000
Groot-Brittannië . . .	"	"	- 12,300,000	- 1,100,000	- 5,500,000	- 500,000
Frankrijk	"	- 1,200,000	"	"	- 800,000	- 500,000
België	"	"	- 1,100,000	- 1,000,000	- 1,500,000	- 560,000
1868.						
Pruissen	f 1,900,000	f 5,000,000	f 9,200,000	f 700,000	f 6,000,000	f 1,700,000
Groot-Brittannië . . .	"	- 800,000	- 11,000,000	- 1,500,000	- 5,700,000	"
Frankrijk	"	"	"	"	"	"
België	- 900,000	- 2,300,000	- 1,500,000	- 1,100,000	- 2,400,000	f 1,700,000

Bij den uitvoer boezemt die uit het vrije verkeer ons het meeste belang in:

			Kleederen.	Katoen, ruw en gebleekt.	Katoen, geverwd. of gedrukt.	Hennip vlas enz.
1863.	Naar Ned. O.-I. bezitting..		f 444,000	f 7,000,000		f 730,000
1864.	idem		- 470,000	f 5,300,000	f 4,300,000	- 430,000
1865.	idem	met certific.	- 25,000	- 4,000,000	- 3,400,000	- 200,000
		zonder	- 720,000	- 1,450,000	- 1,100,000	- 460,000
1866.	idem	met certific.	- 67,000	- 15,800,000	- 5,500,000	- 450,000
		zonder	- 840,000	- 1,800,000	- 1,300,000	- 175,000
	Groot-Brittannië		"	- 1,900,000	- 450,000	"
1867.	idem	met certific.	"	- 13,300,000	- 4,500,000	- 130,000
		zonder	- 730,000	- 1,900,000	- 900,000	- 580,000
1868.	idem	met certific.	"	- 8,300,000	- 3,800,000	- 400,000
		zonder	- 1,130,000	- 700,000	- 600,000	- 300,000
	Groot-Brittannië		"	- 2,000,000	"	"

Uit den algemeenen in- en uitvoer blijkt, hoe gunstig ons land gelegen is voor den doorvoer van en naar Duitschland, Groot-Brittannië, en van daar, bij gebrek aan directe gelegenheid van hier, naar Amerika, een deel van Azië enz. Hoe, wanneer de stoomvaart-verbinding langs het Suez-kanaal een deel daarvan kon bemagtigen, en door die op Noord-Amerika gevolgd worden! Bremen, waar er zoo vele zijn, klaagt reeds over te weinig gelegenheid en wij hebben niets. Stettin zelfs gaat ons voor. Ook de voltooijing van het spoorwegnet, de overbrugging onzer rivieren, de verbetering van de haven te Harlingen, de aansluiting van den spoorweg Nieuwe Schans—Ihrhove zullen daartoe krachtig medewerken.

Onze lijst van uitvoer van Manufacturen uit het vrije verkeer is niet zeer troostrijk. Alleen die naar Engeland heeft in de laatste jaren iets in belangrijkheid gewonnen, doch waarheen die goederen dan verder gaan, is ons onbekend, waarschijnlijk naar China, Engelsch Indië en Zuid-Amerika. De Maatschappij van Nijverheid zegt dan ook, „dat onze katoenweverijen op de overzeesche markten meer en meer met de Engelsche in concurrentie treden." Doch anders is het Java en weder Java. Het is toch maar al te waar, dat consignatiestelsel en differentiële regten sedert eene halve eeuw aan onzen handel, aan ons verkeer, aan onze werkzaamheid en nijverheid, eene kunstmatige rigting gegeven hebben.

Het zal dan toch wel eens eenmaal tijd worden: daarmede op te houden. Wij mogen er niet aan denken, hoe geheel anders de toestand zoude geworden zijn, zoo in 't begin dezer eeuw op Java het stelsel van den edelen Sir John Raffles in praktijk ware gebragt geworden, in plaats van de overleveringen der Oostindische Compagnie, ellendige nagedachtenis, te doen herleven, waarbij oudgasten en ambtenaren het best voeren. Het onderscheid tusschen die beide stelsels kan niet beter worden uitgedrukt dan door de woorden der Revue des deux Mondes, van de vorige maand, zoo juist daarop toepasselijk: „Son tort est d'être un gouvernement d'égoisme, et de privilège, d'exister *pour ceux qui le composent*, et non pour ceux qu'il régit, de méconnaître ainsi la condition suprême d'un gouvernement civilisateur." Hen, die van meening zijn dat wij overdrijven, verwijzen wij naar het verslag van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, bij gelegenheid der behandeling van de agrarische wet, waarin wij lezen: „dat enkele leden „vreesden, dat door aanzienlijke vermeerdering van de productie „op Java, de waarde der gouvernements-produkten aldaar bedui„dend dalen zal." Waarlijk, wij zijn nog niet zoo ver af van de Molukken geschiedenis als sommigen wel meenen.

Dan wij moeten tot onze cijfers terugkeeren. Hierboven zagen wij, hoe dat die van ons land ons van een afnemenden uitvoer naar Java vertellen. Nemen wij nu de Bruijn Kops ter hand, om ons te laten inlichten wat die van de overzijde ons daarvan zeggen.

Vooraf moeten wij hier nog mededeelen, dat de juist uitgekomene statistiek van de maand December ons leert dat het afgeloopen jaar al niet veel gunstiger geweest is. Immers daar vinden wij uit het vrije verkeer naar Java uitgevoerd:

van katoen, ruw of gebleekt,	*f* 7,500,000	met certif.	
	- 740,000	zonder	„
„ „ geverwd of gedrukt	- 1,800,000	met	„
	- 350,000	zonder	„

Raadplegen wij nu het hierboven genoemde werk over Java, dan vinden wij aldaar onder den invoer van voortbrengselen van Europa, Amerika en de Kaap de Goede Hoop:

	Kleedingstukken.			van	
	Nederland, zonder,	met certif.	Totaal.	Engeland.	
1856/60. Gem. p. jaar	f 40,000	f 6,000	f 46,000	f 8,600	
			is 67,5	12,8	pCt. van het Totaal.
1861/65. „ „ „	f 66,000	f 7,600	f 73,600	f 15,400	
			is 78,3	16,5	pCt.

Dat is in alle opzigten eene belangrijke vermeerdering.

	Lakens, Wullen stuffen.			
	Nederland, zonder,	met certif.	Tutaal.	Engeland.
1856/60. Gem. p. jaar	f 162,000	f 34,400	f 196,000	f 120,000
			is 54,9	33.5 pCt.
1861/65. " " "	f 250,000	f 33,000	f 283,000	f 106,000
			is 69,5	26

Ook hier is vooruitgang.

Lijnwaden, Katoenen goederen en garens.				
	Nederland, zonder,	met certif.	Tutaal.	Engeland.
1856	*f* 1,415,000	*f* 6,353,000	*f* 7,768,000	*f* 5,477,000
1857	- 1,515,000	- 4,773,000	- 6,288,000	- 6,224,000
1858	- 1,619,000	- 5,546,000	- 7,166,000	- 7,094,000
1859	- 1,982,000	- 5,861,000	- 7,843,000	- 7,657,000
1860	- 2,199,000	- 8,805,000	- 11,005,000	- 9,325,000
		Gemiddeld	- 8,000,000	- 7,150,000
			is 51.2	45.7 pCt.
1861	*f* 2,618,000	*f* 8,534,000	*f* 11,152,000	*f* 8,559,000
1862	- 2,843,000	- 8,877,000	- 11,721,000	- 6,117,000
1863	- 2,433,000	- 6,533,000	- 8,966,000	- 5,584,000
1864	- 2,206,000	- 4,912,000	- 7,119,000	- 4,517,000
1865	- 2,512,000	- 4,783,000	- 7,295,000	- 6,055,000
		Gemiddeld	- 9,250,000	- 6,160,000
			is 58	38.5 pCt.

Deze tabel is minder gunstig Bij een differentiëel regt van 12½ pCt., blijven wij wel is waar, hoewel met veel strijd, meester van de markt, doch kan niet worden ontkend, dat in de laatste jaren Nederland in verhouding achteruit, — Engeland vooruitgegaan is.

Wij zijn benieuwd te vernemen, hoe het bij eene afneming van dat regt, de volgende jaren gegaan is.

Uit deze tabellen van den invoer op Java zien wij de naauwkeurigheid der bewerking des heeren de Bruijn Kops. Zoo wij ons eene bemerking mogen veroorlooven, zoude het die zijn, dat wij bij de meeste posten niet vermeld vinden, dat de daar genoemde cijfers de waarde in guldens uitdrukken. Daar er nu ook onder voorkomen, die het gewigt aanduiden, ware dat ter bevordering van de duidelijkheid wel zoo juist geweest.

Werpen wij nu nog een blik op de beweging in deze artikelen bij onze buren hier in Europa.

Hamburg voerde in:

	Zijde en half zijden waren.	Wolle en half wolle.	Katoen.	Linnen en zeildoek.	Diversen.	Totaal.
1866	f 10,000,000	f 56,300.000	f 31,600,000	f 15,750,000	f 14,800,000	f 128 m.
1867	- 10,300,000	- 56,200,000	- 34,800,000	- 14,800,000	- 18,400,000	- 135 „
1868	- 11,800,000	- 56,500,000	- 36,600,000	- 17,500,000	- 14,500,000	- 137 „

Bijna de helft daarvan kwam van Groot-Brittannie, de andere helft werd per spoorweg van Berlijn en over Harburg aangevoerd. Waar die kolossale hoeveelheden bleven, is bij gebrek aan eene statistiek van den uitvoer, niet na te gaan.

Groot-Brittannie voerde uit voor eene waarde van:

Declared real value.

	Manufacturen van katoen,	linnen,	zijde,	Wolle.
1856/1860	gem. *f* 420 mill.	*f* 56 mill.	*f* 19 mill.	*f* 130 mill.
1861/1865	„ - 480 „	- 77 „	- 17 „	- 188 „
1866	„ - 730 „	- 114 „	- 15½ „	- 260 „
1867	„ - 670 „	- 88 „	- 12¼ „	- 251 „
1868	„ - 633 „	- 85 „	- 13 „	- 235 „
1869	„ - 600 „	- 81 „	- 13¼ „	- 270 „

Wanneer wij hierbij voegen dat de uitvoer van

katoenen garens	beloopt c^a.	*f* 170	mill.
linnen dito	„ „	- 28	„
wollen dito	„ „	- 72	„
band, modewaren, enz.	„ „	- 50	„

dan kan men aannemen dat de waarde van den uitvoer dier bewerkte stoffen, in Engeland een jaarlijksch cijfer van meer dan vijftienhonderd millioen gulden bedraagt.

Die uitvoer heeft de laatste jaren in hoofdzaak plaats gegrepen naar: (in millioentallen guldens.)

GARENS

		van katoen.	linnen.	wolle.			van katoen.	linnen.	wolle.
Pruissen . .	1867	8½	—	—	Frankrijk . .	1867	7	3¼	6½
	1868	7¼	—	—		1868	3	2¾	10¾
	1869	7¼	—	—		1869	3	2¾	8½
Hanzesteden	1867	44	8¼	36	Italie	1867	11½	—	—
	1868	52	9¼	37		1868	12	—	—
	1869	35	8	33½		1869	14	—	—
Holland . .	1867	36	2¼	19	Turkije . . .	1867	11	—	—
	1868	38	2¼	21		1868	10¾	—	—
	1869	40	2¼	20½		1869	9	—	—

GARENS

		van katoen.	linnen.	wolle.			van katoen.	linnen.	wolle.
China en Hongkong	1867	6¾	—	—	Britsch Indie	1867	26¼	—	—
	1868	5	—	—		1868	24½	—	—
	1869	4½	—	—		1869	24	—	—

		van katoen.	linnen.	wolle.
Japan	1867	—	—	—
	1868	3	—	—
	1869	4¾	—	—

Buitendien naar Rusland, in de drie laatste jaren, van wolle gemiddeld voor drie millioen; naar Spanje en de Canarische eilanden, van linnen voor zeven millioen gulden.

MANUFACTUREN van

		katoen.	linnen.	wolle.	band, lint enz.
Hanze Steden . . .	1867	22½	4½	48	—
	1868	22	4¼	55	—
	1869	20	4½	70	—
Holland.	1867	11½	—	7½	—
	1868	11	—	8½	—
	1869	9½	—	9	—
Frankrijk	1867	11½	3	36	—
	1868	10¾	2¼	20½	—
	1869	11¾	2¼	24	—
Spanje, Portugal, Azoren en Madeira . .	1867	11	1¾	—	—
	1868	10¼	2	—	—
	1869	10¾	1½	—	—
Italie	1867	14	1¼	3¼	—
	1868	13½	1½	3¾	—
	1869	17	1¾	5	—
Turkije, Syra en Palestina	1867	54	—	—	—
	1868	59	—	—	—
	1869	54	—	—	—
Egypte en West-Afrika	1867	69	—	—	2¾
	1868	46	—	—	3¼
	1869	60	—	—	2¾
Vereenigde Staten . .	1867	26	33	40	10¼
	1868	22½	31	43	8½
	1869	29	36	48	9
Vreemd W. I. en Mexico	1867	20	9	—	—
	1868	17	10¾	—	—
	1869	11¾	4½	—	—

Wanneer men deze lijst inziet, dan begrijpt men het gezegde van Macaulay, dat acht dagen oorlog in de negentiende eeuw meer stoornis in de geheele wereld teweeg brengt, meer kwaad doet, dan een jaar krijg in de zestiende. Wat heeft het eene land niet een belang bij het andere. Hoe grijpt niet alles in elkander. 't Is waar, al neemt de uitvoer naar een land af, kan men daarom nog niet zeggen, dat dat land minder welvarend geworden is. Zoo kan de afnemende uitvoer van manufacturen van katoen naar Nederland, zeer wel veroorzaakt worden door eene verbetering van het fabriekwezen, door eene vermeerderde produktie hier te lande. Omgekeerd echter mogen wij het als een zekeren voornitgang o. a. van Italie beschouwen, dat de uitvoer van alle artikelen derwaarts zoo langzaam maar gestadig toeneemt. Dat is vooral het geval naar Napels en Sicilie; wij zien daarin een bewijs, dat dat land, na van de domperpartij verlost te zijn, in weerwil aller republikeinsche woelingen, werkelijk vorderingen maakt. — Over den uitvoer naar de Vereenigde Staten, laat zich, bij het beschermende stelsel aldaar, niet veel zeggen. Zuid-Amerika, Mexico enz. gaan bij de voortdurende ellendige burgeroorlogen aldaar, ook niet vooruit. China en Japan, ook Australie, beloven op den duur, nog steunpilaren van Engeland's nitvoer te worden. Daar nu echter ook onze relatiën met het eerstgenoemde land toenemen, zoude het ons niet bevreemden, wanneer een deel onzer uitvoeren naar China, onder die van Engeland scholen.

Dan het wordt tijd dat wij eens wederom naar Nederland omzien. Van het artikel manufacturen mogen wij dan nu ook wel eens afscheid nemen, wij hebben ons daarbij lang genoeg opgehouden.

V.

Bij het volgende artikel, t. w. *Meekrap* kunnen wij korter zijn, het zijn de cijfers alleen, die daar spreken.

Vroeger hebben wij bevonden, dat de nitvoer uit het vrije verkeer heeft beloopen van:

	Meekrap, (onberoofde, fijne, gemeene en mul)		Garancine en Colorine.
	Kilos.	Waarde.	Waarde.
1846/50 gemidd. per jaar	4,900,000	*f* 2,900,000	*f* 6,000
1851/55 „ „ „	5,300,000	- 3,100,000	- 1,140,000
1856/60 „ „ „	4,500,000	- 2,700,000	- 2,540,000

dus van de laatste vooruitgang.

Wij kunnen daar nu op laten volgen, dat die is geweest:

	Meekrap enz. kilos.	Meekrap enz. waarde.	Garancine enz. waarde.
1861	2,000,000	*f* 1,240,000	*f* 2,880,000
1862	2,230,000	- 1,340,000	- 1,940,000
1863	2,500,000	- 1,500,000	- 1,750,000
1864	2,300,000	- 1,400,000	- 2,500,000
1865	4,050,000	- 2,400,000	- 2,800,000
1866	2,128,000	- 1,300,000	- 2,200,000
1867	3,375,000	- 2,000,000	- 4,200,000
1868	5,200,000	- 3,100,000	- 6,366,000
1869	2,500,000	- 1,500,000	- 4,400,000

Gedurende de jaren 1861—1865 bedroeg de uitvoer van meekrap gemiddeld jaarlijks:

	naar Pruissen.	naar Engeland.	naar Amerika.
	480,000 kilo,	500,000 kilo,	1,060,000 kilo.
in 1866	300,000 „	650,000 „	800,000 „
1867	700,000 „	1,180,000 „	980,000 „
1868	700,000 „	2,180,000 „	1,800,000 „
1869	450,000 „	675,000 „	750,000 „

Van Garancine en Colorine, gedurende 1861—1865:

	Rusland.	Engeland.	Pruissen.	Amerika.
gem. per jaar:	*f* 860,000	*f* 1,000,000		
1866	- 800,000	- 900,000		
1867	- 970,000	- 2,200,000	*f* 700,000	*f* 300,000
1868	- 1,100,000	- 2,200,000	- 1,900,000	- 1,000,000
1869	- 1,180,000	- 1,700,000	- 680,000	- 700,000

De hier te lande ingevoerd wordende *Mest (Guano)* gaat voor het meerendeel naar Pruissen.

Gedurende de jaren 1861/1865 kwam daarvan dooréén:

	17	mill.	kil.,	waarvan	van Chili en Peru	15	mill.,	werd	daarvan	uitgevoerd	14	mill.
1866	27	„	„	„	„ idem	25	„	W.-Afrika	1 mill.	„	24	„
1867	23	„	„	„	„ idem	21	„	. . . . .		„	20	„
1868	21	„	„	„	„ idem	19	„	. . . . .		„	19	„
1869	41	„	„	„	„ idem	39	„	. . . . .		„	30	„

Wij gaan nu over tot de *oliën* en wel in de eerste plaats de aard- en steenolie. Dewijl dat artikel vroeger naar de maat, doch bij het laatste tarief naar het gewigt belast is, zullen wij daarbij het jaar 1863 als uitgangspunt nemen.

	Algem. Invoer. kilos.	daarvan van	kilos.	Invoer tot verbruik. kilos.	Alg. Uitvoer. kilos.	in hoofdzaak naar	kilos.
1863	7,400,000	Belgie	1,800,000	3,300,000	4,000,000	Pruissen	1,800,000
		Amerika	2,400,000			Belgie	1,800,000
1864	11,900,000	Belgie	2,800,000	8,000,000	4,600,000	Pruissen	2,400,000
		Amerika	8,600,000				
		Engeland	3,700,000			Belgie	1,800,000
1865	7,000,000	Belgie	4,000,000	6,600,000	1 950,000	Pruissen	1,100,000
		Amerika	1,400,000				
1866	15,000,000	Belgie	6,700,000	8,500,000	4,500,000	idem	3,300,000
		Amerika	6,000,000				
		Engeland	1,800,000				
1867	25,000,000	Belgie	8,700,000	12,000,000	10,800,000	idem	8,700,000
		Amerika	14,000,000				
1868	28,000,000	Belgie	6,700,000	16,000,000	13,800,000	idem	11,000,000
		Engeland	2,600,000				
		Amerika	17,500,000				
1869	30,000,000	Belgie	7,000,000	15,000,000	16,900,000	idem	13,000,000
		Amerika	21,000,000				

Wij laten hier nu volgen *Olie van plat en rond zaad.*

	Alg. Invoer. kilos.	Daarvan van	kilos.	Alg. Uitvoer. kilos.	Uitvoer uit het vrije verkeer. kilos.	Naar	kilos.
1863	3,200,000	Engeland	2,600,000	14,500,000	11,600,000	Pruissen	8,000,000
						Engeland	4,750,000
1864	6,800,000	Pruissen	1,700,000	11,400,000	5,600,000	Pruissen	8,600,000
		Engeland	4,400,000			Engeland	1,300,000
1865	6,700,000	Engeland	6,500,000	16,300,000	9,700,000	Pruissen	10,000,000
						Engeland	4,400,090
1866	4,600,000	idem	3,700,000	10,600,000	7,000,000	Pr. 7 m. Eng.	2,000,000
1867	2,400,000	idem	1,700,000	13,700,000	11,300,000	Pruissen	6,600 000
						Engeland	4,600,000
1868	5,500,000	idem	4,500,000	17,700,000	12,300,000	Pruissen	10,500,000
						Engeland	4,500,000
1869	7,200,000	idem	6,100,000	20,000,000	13,200,000	Pruissen	12,000,000
						Engeland	5,000,000

Dan hebben wij nog *Palm-olie.*

	Alg. Invoer. kilos.	Daarvan van	kilos.	Alg. Uitvoer. kilos.	Naar	kilos.
1863	7,500,000	Engeland	4,200,000	6,500,000	Pruissen	5,200,000
		K. v. Goinea	1,500,000			
1864	6,100,000	Engelaod	4,000,000	4,800,000	id.	4,000,000
		Guinea	1,000,000			
1865	8,500,000	Eogeland	5,000,000	6,000,000	id.	4,800,000
		Guinea	2,000,000			
		Wk.Afrika	1,000,000			
1866	8,700,000	Engelaod	5,600,000	3,300,000	id.	3,000,000
		Guinea	1,200,000			
		Wk.Afrika	1,200,000			
1867	10,500,000	Engeland	7,400,000	3,700,000	id.	3,200,000
		Guinea	750,000			
		Wk.Afrika	1,500,000			
1868	10,100,000	Eogeland	7,000,000	5,000,000	id.	4,000,000
		Guioea	1,000,000			
		Wk.Afrika	1,500,000			
1869	11,000,000	Eogelaod	7,800,000	4,000,000	id.	3,300,000
		Guioea	300,000			
		Wk.Afrika	1,500,000			

Onder de eerstgenoemde soort, t. w. de aard- en steenolie is begrepen Petroleum. Gelijk men ziet, neemt de aanvoer van de bronnen van belang toe. Het verbruik is dan ook hier te lande algemeen. Pruissen neemt ons echter een groot deel af.

Hamburg voerde daarvan in: in 1866 10 mill. kilos.
in 1867 12 mill. kilos, en daarvan van N. Amerika 10,500,000
„ 1868 16 „ „ „ „ „ „ „ 13,000,000

Belgie voert daarin echter den boventoon.

Men oordeele:

	Import totale. kilos.	„ Résines et Bitumes. „ en Consommatioo. kilos.		doot Petrole. kilos.	Export totale. kilos.	dont vers la Prusse. kilos.
1863	45,000,000	41,800,000		15,500,000	13,000,000	
1864	49,800,000	47,600,000		30,000,000	21,000,000	11,000.000
1865	59,800,000	56,800,000		22,000,000	25,000,000	13,000,000
1866	95,000,000	libres	brote	7,700,000	32,000,000	18,000,000
			raffinée	41,800,000		
1867	80,000,000	„	brute	3,500,000	37,000,000	20,000,000
			raffinée	42,500,000		
1868	83,000,000	„	brute	4,500,000	45,000,000	20,000,000
			raffinée	38,000,000		

Van dien invoer kwam van Noord-Amerika gezamenlijk:

in 1864	22	millioen	kilos.
„ 1865	18	„	„
„ 1866	42	„	„
„ 1867	46	„	„
„ 1868	55	„	„

Daar, gelijk hier te lande, een deel daarvan komt in doorvoer naar Pruissen, heeft men in Belgie wel gedaan, dat invoerregt af te schaffen, ook onze 55 cents de 100 kilos kon veilig vervallen. Dat van *f* 1.10 op olie van plat en rond zaad is eenvoudig eene bespottelijkheid. Vreemd is het, dat terwijl het meerendeel der ingevoerde olie van Engeland komt, ook een groot deel van den uitvoer weder derwaarts gaat. Dat moet worden toegeschreven aan de verschillende soorten, die onder deze rubriek voorkomen. Zoo wordt van daar, met name van Hull, veel Lijn-olie uitgevoerd, daarentegen van het vaste land en wel inzonderheid van Nederland, meer raap- en patentolie derwaarts vervoerd.

De uitvoer van Olie van Engeland heeft bedragen:

gemidd. per jaar, gedurende	1856—1860	31	mill. liter.
	1861—1865	36	„ „
	1866	40	„ „
	1867	30	„ „
	1868	41¾	„ „
	1869	41¼	„ „

Daarvan ging de beide laatste jaren naar:

	1868.	1869.
de Hanzesteden . . .	5 mill.	6¾ mill. liter.
Holland	4¾ „	7¼ „ „
Frankrijk	5¾ „	6¾ „ „

Wat nu petroleum betreft, zoo is volgens „the Economist" de jaarlijksche uitvoer van Amerika geweest:

	gallons.		gallons.		gallons.		gallons.
in 1866	61 mill.	1867	63 mill.	1868	94 mill.	1869	97 mill.
	liter.		liter.		liter.		liter.
„	275 „	„	283 „	„	423 „	„	436 „

en de invoer in Engeland:

in 1867 22,236 tuns, 1868 16,987 tuns, 1869 20,887 tuns.
één tun Olie = 252 gallons. Daarnaar gerekend:
in 1867 5¼ mill. gallons, 1868 4¼, 1869 5¼ mill. gallons.

Bremen voerde in, in:

1866	136,400	barrels	geraffin.	Petroleum	= 20	mill^n.	Kilos ongeveer.
1867	220,700	„	„	„	= 33	„	
1868	278,000	„	„	„	= 41	„	
1869	270,000	„	„	„	= 40½	„	

Wij moeten nu nog in eene vergelijking treden van het produkt van Afrika's bodem.

Hierboven hebben wij gezien, hoe het met den in- en uitvoer van Palmolie hier te lande gesteld is.

Deze is geweest in Hamburg: en daarvan van Afrika

in 1866	1½	mill.	kilos.	
67	2½	„	„	400,000 kilos.
68	2½	„	„	800,000 „

	In Groot-Brittannie			en de Uitvoer.		
1861—65	gem. per jaar:	38	m. kilos.	10	m.	kilos.
66		40	„ „	10	„	„
67		40½	„ „	13½	„	„
68		48	„ „	16	„	„

Overgaande tot een geheel ander soort van artikel, doet het ons genoegen dat daarvan althans de uitvoer uit het vrije verkeer toeneemt.

Wat wij bedoelen is *Papier* en wel alle soorten.

De invoer tot verbruik, die in 1860/1865 gemiddeld eene jaarlijksche waarde van *f* 750,000 aanwees, was de vier laatste jaren dooreen tot bijna één millioen gestegen.

De uitvoer uit het vrije verkeer langzaam stijgende, was in de eerste vijf jaren gemiddeld *f* 900,000

in 1866	-	1,200,000
1867	-	1,000,000
1868	-	1,130,000
1869	-	1,300,000

Wel is waar voor een groot deel naar Java, dooreen 's jaarlijks voor drie ton, doch neemt die naar België en Engeland toe, en ging ook het laatste jaar voor *f* 250,000 naar Hamburg, van waar het misschien verder over zee gaat.

De Belgische fabriekanten steken ons echter den loef af, die toch voerden het laatste jaar dooreen aan verschillende soorten van papier uit, voor eene waarde van zeven millioen gulden, waarvan de helft naar Engeland.

Wij zijn genaderd tot een artikel van meer beteekenis en dat is

Rijst. Vóór de wet van 1862 belast met 30 ct., in doppen of padie met 20 Ct. de 100 kilos, werden beide soorten afzonderlijk aangegeven.

Het artikel later geheel vrijgesteld zijnde, smolten die twee ineen, en werd alleen de afval afzonderlijk aangegeven.

Wat aan directe aanvoeren te kort schoot, werd meestal aangevuld door Groot-Brittannie, ook wel door Belgie en door Bremen.

De algemeene invoer bedroeg in:

			daarvan van: Eng. O.-Indie,	Ned. O.-Indie.	Alg. Uitv.
1861	60,000,000	kilos	23,000,000	14,000,000	15,000,000
1862	37,000,000	„	23,000,000	8,000,000	15,000,000
1863	44,000,000	„	20,700,000	8,700,000	16,500,000
1864	40,800,000	„	16,000,000	14,000,000	15,000,000
afval	8,000,000	„			

			daarvan van Eng. O.-Indie.	Ned. O.-Indie.	Alg. Uitv.
1865	17,800,000	kilos	4,000,000	3,000,000	16,000,000
afval	10,000,000	„			
1866	40,500,000	„	27,000,000	5,000,000	10,000,000
afval	7,000,000	„			
1867	41,500,000	„	25,000,000	9,000,000	13,000,000
afval	9,000,000	„			
1868	54,000,000	„	31,000,000	13,000,000	12,000,000
afval	8,000,000	„			
1869	58,000,000	„	36,000,000	13,000,000	14,000,000

De uitvoer vond voor het meerendeel plaats naar Pruissen. In dien naar transatlantische landen staan wij echter bij anderen verre ten achteren.

Die toch bedroeg in 1866 naar Zuid-Amerika, Cuba enz. niet meer dan 200,000 kilos, in 1867 500,000, in 1868 slechts 60,000, doch in het laatste jaar wederom iets meer en wel ruim 300,000 kilos.

Hamburg voert minder in dan wij, als:

in 1861/1865	gem. per jaar	16¾	m.k.,	daarvan	van	Eng.	O.-I.	7¼
1866		13¼	„	„	„	„	„	7¼
1867		18	„	„	„	„	„	8½
1868		24¼	„	„	„	„	„	12

Hoe uiteenloopend de stelsels der waarde zijn, moge daaruit blijken dat terwijl die in Hamburg wordt berekend op 7 mark 14 shilling banco = ongeveer *f* 14 per 100 kilos, die in Nederland voor die hoeveelheid op *f* 30 is aangenomen.

Van meer belang en ook toenemend is daarin het handelsverkeer van Bremen.

Immers tegen een invoer van 45 m. kilos, in 1864, waarvan van Engelsch O.-Indie 13, van Nederl. O.-Indie 4 en van Birma 27 m. kilos kwamen, bedroeg de invoer aldaar in de elf eerste maanden van:

		de uitvoer:
1867	46 mill. kilos.	44 mill. kilos.
1868	69 „ „	53 „ „
1869	74 „ „	45 „ „

Belangrijk is onder den laatsten, dien naar Overzeesche landen, zoo o. a. in 1864 naar:

Noord Amerika	800,000 kilos.
Verschillende Staten van Zuid Amerika	1,500,000 „
Hayti en Portorico	5,000,000 „
Cuba, Jamaica, Aziatisch Turkijo en Egypte	800,000 „

Latere jaren hebben wij niet onder ons bereik, doch vermeldt het verslag over 1869, dat het niet onbelangrijke cijfer van dat jaar, in weerwil van den opstand op Cuba, en het invoerregt van 2½ Ct. per pd. = 12½ Ct. Ned. Cr. per kilo in de Vereenigde Staten, moet worden toegeschreven aan „Verbesserte Politur unserer Müller."

Belgie voerde in, in:

1861—1865	gemiddeld	29	mill. kilos	per jaar
en uit	„	9½	„ „	waarvan
naar Cuba en Zuid-Amerika		2	„ „	

	algem. invoer	van Eng. O.-Indie	algem. uitvoer	daarvan naar Cuba en Zuid Amerika
1866 kil.	34,000,000	26,000,000	8,600,000	1,300,000 kil.
1867 „	28,000,000	21,000,000	7,600,000	1,400,000 „
1868 „	40,000,000	24,000,000	10,000,000	1,200,000 „

Dus ook daar te lande wordt daarvan meer werk gemaakt dan bij ons.

Dan hebben wij nog het Vereenigde Koningrijk van Groot Brittannie. Aldaar bedroeg de invoer:

1861—1865	gem. per jaar	152 mill. kil.	en de uitv.	78 mill. kil.
1866		116 „ „	„ „	66 „
1867		143 „ „	„ „	61 „
1868		240 „ „	„ „	100 „
1869		270 „ „	„ „	92 „

doch ontbreken ons de noodige gegevens, om te kunnen zeggen van waar die kwamen en waarheen die gingen. Aldaar wordt echter geklaagd over de bij de fabriekanten van het vaste land in de laatste jaren aangenomene gewoonte, „om Contracten tot

directe verscheping te sluiten." Men vertrouwt echter in Londen, dat dat weldra zal ophouden!

Roet, Smeer, Talk en Reuzel.

Daarvan heeft de algemeene invoer bedragen in:

1861—1865 gemiddeld per jaar	4,600,000	kilos.
1866	5,200,000	„
1867	7,600,000	„
1868	9,300,000	„
1869	9,500,000	„

Vroeger kwam daarvan niet onaanzienlijk van Noord-Amerika, in 1861 één en een half, in 1862, twee millioen kilos, later echter zijn het hoofdzakelijk Engeland en Belgie geweest, die ons daarvan voorzien hebben. De uitvoer heeft bedragen:

1861—1865 gemiddeld per jaar	2,000,000	kilos.
1866	3,000,000	„
1867	4,100,000	„
1868	3,600,000	„
1869	3,200,000	„

gaande voor het meerendeel naar Belgie en Pruissen. Toenemende is de uitvoer van een hiermede verwant artikel, namelijk Stearine of geperst smeer.

De uitvoer daarvan die in 1868 bedroeg 300,000 kilos.
1866 „ 500,000 „
1867 „ 860,000 „
klom in 1868 tot 2,100,000 „

ter waarde van ruim twee en een half millioen gulden.

Wij komen nu tot het *Vee*, waarbij wij ons wel iets langer zullen ophouden. Ook de *Paarden* en veulens zullen wij daarbij opnemen.

Wij beginnen met wat hier het voornaamste is, en dat is de uitvoer, de algemeene.

	Paarden en veulens.		Stieren, ossen en koeijen.	Hokkelingen en kalveren.	Varkens.	Schapen en lammeren.	
1861	stuks	7000	84,600	62,900	101,000	254,000	stuks.
1862	„	7680	76,200	58,700	88,000	256,000	„
1863	„	6400	106,200	67,700	77,800	290,000	„
1864	„	6800	153,000	78,000	92,000	320,000	„
1865	„	6000	132,000	64,700	77,500	388,000	„
1866	„	10,400	36,600	10,000	40,200	95,000	„
1867	„	8480	25,400	11,000	55,000	165,800	„
1868	„	9600	73,700	37,700	80,000	282,000	„
1869	„		92,000	48,200	57,000	363,000	„

Wij achten het niet van belang ontbloot deze uitvoeren met vroegere tijdvakken te vergelijken.

Toen toch waren die in:

	Stieren enz.	Hokkelingen enz.	Varkens.	Schapen enz.	
1846—1850 gemidd.	50,000	24,000	14,000	130,000	stuks.
1851—1855 „	72,000	42,000	25,000	177,000	„
1856—1860 „	71 500	47,600	39,000	170,000	„

Daaruit blijkt dat er over 't geheel eene niet onbelangrijke vermeerdering van den uitvoer in die vijf en twintig jaren plaats gegrepen heeft; wel was die gedurig afwisselend, doch laat zich dat voor die enkele jaren, door de heerschende veeziekten, genoegzaam verklaren.

Zien wij waarheen die uitvoer plaats gegrepen heeft.

	Naar	G.-Brittannie.	België.	Pruissen, en Hannover.	Frankrijk.
1861	Paarden		1,800	4,200	660
	Runderen	27,400	46,000	11,000	
	Hokkelingen. . . .	24,000	21,600	16,800	
	Varkens	18,600	12,500	69,000	
	Schapen	202,000	49,800		
1862	Paarden		1,680	5,400	490
	Runderen	20,930	41,400	13,800	
	Hokkelingen. . . .	26,500	15,900	16,300	
	Varkens	16,900	21,000	50,000	
	Schapen	200,000	53,000		
1863	Paarden		2,025	4,200	
	Runderen	52,600	38,900	14,600	
	Hokkelingen. . . .	43,700	8,300	15,500	
	Varkens	14,500	12,700	50,200	
	Schapen	235,000	53,500		
1864	Paarden		2,080	4,500	
	Runderen	101,700	39,200	12,000	
	Hokkelingen. . . .	56,400	8,500	13,000	
	Varkens	48,700	11,400	32,700	
	Schapen	270,000	49,900		
1865	Paarden		2,200	3,500	
	Runderen	94,000	29,700	8,000	
	Hokkelingen. . . .	50,200	6,500	7,900	
	Varkens	49,300	11,200	16,000	
	Schapen	358,000	28,000		
1866	Paarden		2,600	7,600	
	Runderen	36,400			

		Naar Gr.-Brittannie.	Belgie.	Pruissen. en Hannover.	Frankrijk.
1866	Hokkelingen. . . .	10,000			
	Varkens	37,700	2,500		
	Schapen	93,800			
1867	Paarden		3,600	4,500	
	Runderen	15,800	4,200	5,300	
	Hokkelingen. . . .	8,000		2,600	
	Varkens	35,500	17,100	2,800	
	Schapen	145,000	16,000	4,600	
1868	Paarden		3,600	5,600	
	Runderen	16,300	45,000	12,400	
	Hokkelingen. . . .	18,600	7,000	12,000	
	Varkens	27,000	20,000	32,000	
	Schapen	197,000	77,500	6,800	
1869	Runderen	36,600	41,000	14,000	
	Hokkelingen. . . .	27,800	5,800	14,500	
	Varkens	27,000	12,000	17,000	
	Schapen	304,000	52,000		

Hieruit blijkt dat in gewone jaren, de uitvoer van rundvee naar Belgie min of meer hetzelfde contingent oplevert, en alleen in jaren van buitengewonen uitvoer door Engeland overtroffen wordt; dat behalve naar Belgie de varkens meestal tusschen Engeland en Duitschland verdeeld worden, terwijl de schapen, behalve eenige naar Belgie, alle naar Engeland gaan. Groot was de uitvoer van paarden naar Pruissen in het oorlogsjaar 1866.

De invoer van vee is van weinig beteekenis.

Met uitzondering van de jaren van veeziekte was die alleen van eenig belang van varkens, van welke dooreen 31,000 stuks ingevoerd werden, komende voor het meerendeel van Belgie.

Alleen in 1865, werden 66,000 stuks schapen van Pruissen ingevoerd.

Zien wij wat van rund- en kalfvleesch in die jaren, in vergelijking met vroegere tijdvakken, hier te lande verbruikt werd.

		Runderen.	Kalveren.	
1836/1840	gem. per jaar	156,000	108,000	stuks.
1841/1845	„ „ „	140,000	108,000	„
1846/1850	„ „ „	133,000	100,000	„
1851/1855	„ „ „	141,000	98,000	„
1856/1860	„ „ „	145,000	92,000	„
1861		138,200	94,500	„

	Runderen.	Kalveren.
1862	149,200	97,100 stuks.
1863	162,800	107,180 „
1864	177,000	112,100 „
1865	177,000	106,100 „
1866	177,000	115,500 „
1867	152,400	107,100 „
1868	164,800	107,100 „

De toenemende bevolking in aanmerking genomen, is het verbruik hier te lande niet toegenomen; immers dat was in 1836 bijna even groot, als dertig jaren later, hoewel de bevolking in dien tijd met bijna één millioen vermeerderd is. Het verbruik is dus sterk afgenomen.

Hieraan knoopt zich de invoer van vleesch van alle soorten, versch, gezonten, gerookt, gedroogd enz. Die is van weinig beteekenis en bedroeg tot verbruik gemiddeld per jaar:

in 1861—1865	740,000	kilos.
1866	215,000	„
1867	200,000	„
1868	280,000	„
1869	260,000	„

Vergelijken wij daarmede den uitvoer uit het vrije verkeer. Die bedroeg in het genoemde vijfjarige tijdvak dooreen per jaar,

	1,400,000	kilos.
in 1866	8,600,000	„
1867	8,200,000	„
1868	3,000,000	„
1869	3,500,000	„

Het behoeft wel niet gezegd te worden, dat het grootste deel naar Engeland gaat.

Welk aandeel hebben wij in den invoer aldaar?

Die is geweest in het Vereenigde Koningrijk:

1856—1860 gem. per jaar 90,800 stuks ossen, koeijen en kalveren.
„ „ 215,000 „ schapen.
„ „ 30,000,000 kilos vleesch en spek.

	Ossen, koeijen enz.	Schapen.	Vleesch en Spek.
1861	stuks 107,000	312,900 stuks	41,000,000 kilos.
1862	„ 97,800	300,000 „	85,000,000 „
1863	„ 150,800	430,000 „	118,000,000 „
1864	„ 231,000	496,000 „	82,000,000 „
1865	„ 283,000	914,000 „	58,000,000 „

	Ossen, koeijen, enz.		Schapen.		Vleesch en Spek.	
1866	„	237,700	790,000	„	53,000,000	„
1867	„	178,000	540,000	„	47,000,000	„
1868	„	136,600	341,000	„	52,000,000	„
1869	„	220,000	710,000	„	60,000,000	„

Vroeger bedroeg ons aandeel in Engeland's invoer ongeveer één derde van dien van het rundvee, de helft van dien der schapen, terwijl de kalveren bijna uitsluitend alleen van hier kwamen.

Dat is veranderd, gelijk men ziet. In de jaren 1861, 62 en 65 leverden wij nog ongeveer de helft van de ingevoerde ossen, koeijen en kalveren, in 1863 en 64 zelfs twee derde, doch na den stilstand der jaren 1866, 67 en 68, in 1869 nog niet eenmaal weder één derde.

Van schapen is zeer verschillend. In 1861 en 62 en ook in 1868 bedroeg onze invoer aldaar ongeveer ⅔ van het gezamenlijke cijfer; in 1863 en 64 ruim de helft, in 1865 en ook in 1869 weder 40 pCt.

Doch ook over Belgie gaan vele dier dieren daarheen; wij zeggen over Belgie, immers aldaar werden:

in 1866 ingevoerd van Pruissen transito. . . .	210,000	schapen
en uitgevoerd naar Engeland.	308,000	„
in 1867 transito van Pruissen.	85,000	„
uitvoer naar Engeland.	116,000	„
in 1868 transito van Pruissen	238,000	„
doch toen naar Engeland niet meer dan. . . .	15,000	„
daarentegen naar Frankrijk	321,000	„

Buitendien werd van Belgie naar Engeland uitgevoerd:

in 1866,	3,200,000	kilos	vleesch.
1867,	3,200,000	„	„
1868,	2,600,000	„	„

Ons ontbreken de noodige gegevens om te kunnen nagaan van waar de overige invoer in Groot Brittannie kwam, alleen vinden wij in „the review of the Economist" vermeld dat in Liverpool werden ingevoerd van Spanje en Portugal

in 1864	3566	stuks	rundvee.
1865	2730	„	„
1866	3730	„	„
1867	2960	„	„
1868	5450	„	„

Doch hoe belangrijk het aandeel is, 't welk Ierland tot Engelands verbruik levert, moge daaruit blijken, dat in het jaar 1868 van daar in Liverpool werden ingevoerd: 220,000 stuks rundvee.
en 460,000 „ schapen.

Het voortdurende streven is dan ook, om langs alle mogelijke middelen, den invoer van vleesch aldaar te bevorderen, „an „increased supply of animal food is an absolute necessity for „this country" zegt het laatste commercial review. Daartoe wordt alles dienstbaar gemaakt. De grootste scheikundigen peinzen niet alleen op middelen om het vleesch voortdurend voor bederf te bewaren, maar het ook de kracht en verschheid te doen behouden; immers de tegenwoordige vleesch-extracten kunnen eerder op eene lijn geplaatst worden met de „pâtés de Perigord," dan dat zij een volksvoedsel kunnen verstrekken.

In Australie is zelfs een prijs uitgeloofd van 5000 acres land, aan hem die 750 tonnen versch ongekookt vleesch van die kolonie naar Engeland uitvoert en het aldaar voor een prijs van minstens 22½ cents per pond verkoopt.

Men wil het zelfs met den invoer van levend vee van verre beproeven. Te dien einde is eene daarvoor geheel ingerigte stoomboot, naar Buenos Ayres vertrokken, om met eene lading rundvee dit voorjaar in Engeland terug te komen. Van den uitslag dier reis zal het afhankelijk moeten worden gesteld of het vee tegen die lange zeereis bestand is en of de vracht daarvoor niet te drukkend is.

En wat doen wij? Wij heffen een zwaren accijns, die ten gevolge heeft dat het in onze weiden grazende vee tot lageren prijs in Londen dan hier aan onze deur kan worden verkocht, en terwijl wij daardoor den uitvoer — hoe gewenscht overigens ook — ten koste van het binnenlandsch verbruik bevorderen, sluiten wij ons geheel af van den voornitgang en de bevordering van den invoer, waarnaar op dit gebied door onze buren zoo ijverig gestreefd wordt.

Dat mag niet langer zoo blijven!

Groningen. H. A. Wijnne.

(Wordt vervolgd.)

Digitized by Google

BOEKBEOORDEELING.

Handleiding tot de kennis van het administratief regt in Nederland, door Jhr. Mr. J. J. DE LA BASSECOUR CAAN. Tweede nieuw bewerkte uitgave. 's Gravenhage, Gebr. BELINFANTE. (Eerste gedeelte.)

Reeds sedert geruimen tijd heeft bovengenoemd werk het licht gezien en altijd wacht het — zeer onzes ondanks — de bespreking in ons tijdschrift. Toch is het die in dubbel opzigt waard; het is immers eene eerste schrede op een bij ons bijkans onbekend terrein en daarbij eene proeve, die om de wijze, waarop ze genomen is, de aandacht overwaardig is. Wij zullen derhalve eenigzins breedvoerig ons oordeel over het eerste gedeelte van dit werk mededeelen, ook met het oog op eene derde uitgave, die welligt, te rekenen naar het debiet der eerste, noodzakelijk zal zijn.

Welke leiddraad de schrijver bij het zamenstellen van zijn handboek gevolgd heeft, kan voor niemand een geheim zijn, die de uitmuntende academische lessen over het administratief regt van den hoogleeraar Thorbecke te Leiden tusschen de jaren 1845 en 1847 heeft bijgewoond. Voor zooveel 't mogelijk was, bij de veranderde staatsinstellingen, waaronder wij thans leven, en behoudens eene wijziging in de volgorde der onderwerpen, geeft het Handboek van den heer Caan de ideeën, ja, op enkele plaatsen, de eigen woorden van den heer Thorbecke terug. Wij maken den S. daarvan in 't minst geen verwijt, evenmin als wij hem daardoor zelfstandigheid willen ontzeggen. Immers na 1848 is zóóveel bij ons veranderd, — inrigting van staats-, provinciaal- en gemeentebestuur — zijn zóó vele wetten gemaakt, zóó veel beslniten genomen, dat de omwerking en aanvulling dier academische lessen werkelijk een zeer verdienstelijke en gansch niet ligte arbeid mag worden genoemd.

Bij zoodanige bewerking der stof ligt het in den aard der zaak, dat men meer positief regt, eene parafrase der behandelde wet, hier en daar toegelicht door de meening van anderen, door regterlijke gewijsden als andersints, zal aantreffen, dan theoretische beschouwingen. Wetenschappelijk behandeld zijn de onderwerpen niet, want Thorbecke's lessen omvatten voor het grootste deel ook slechts ons stellig regt. Daarbij is S.

Staatsregt van Jhr. Mr. de Bosch Kemper, die, vroeger de meening van den S. op dit punt toegedaan, in de tweede uitgave van zijn genoemd werk op deugdelijke en m. i. afdoende gronden verklaart van zijne oorspronkelijke meening te zijn teruggekomen. Ik moet erkennen, dat het argument ontleend aan art. 10 der wet van 28 Julij 1850 (Staatsblad n° 44) mij peremptoir voorkomt.

Bl. 12. „Zij (vreemdelingen) hebben gelijke aanspraak op bescherming van persoon en goederen, maar zijn voor dat genot óók tot het dragen *der* staatslasten verpligt"; en voorts, bl. 14: „Deze pligt (het dragen *der* staatslasten) rust niet enkel op den Nederlander, maar op allen die zich op het grondgebied van den Staat bevinden." Dat is onjuist. Hier is het onderscheid tusschen vreemdelingen, die ingezetenen tevens zijn, en de zuivere vreemdelingen uit het oog verloren.

Bl. 20. Het geven van getuigenis in strafzaken. Is het al wederom zoo volkomen waar, dat „aan deze verpligting zijn evenzeer vreemdelingen onderworpen?" In ieder geval is 't onduidelijk. Want welk dwangmiddel bestaat er tegen den vreemdeling, die zich *niet* op ons grondgebied bevindt, of die, om zich aan het geven van getuigenis te onttrekken, zich er van verwijdert? De regtspraktijk heeft, naar ik meen, menigmalen met dat bezwaar te worstelen, zonder het te kunnen overwinnen.

Ibid. Het aangeven van misdaden. „Deze *louter zedelijke* verpligting wordt omschreven in art. 14 Wetb. van Strafvordering." De S. vergeet, dat ten aanzien van sommige misdrijven die verpligting niet „louter zedelijk" is, maar dat de niet-aangifte wordt een delictum omissionis, zelfs met zeer zware straffen bedreigd: art. 103 vv. C. P. art. 136 ibid. Over de wenschelijkheid van een strafbepaling tegen hen, die verzuimen eene misdaad aan te geven, wil ik, als de jure constituendo, met den S. niet twisten, ofschoon ik niet geloof, dat zoodanige bepaling bij ons zeer populair zou zijn. Ons volkskarakter leidt er, dunkt mij, niet toe.

Bl. 22. „Eene andere vraag is, hoe art. 153 Gw. dat enkel de onschendbaarheid van domicilie eens ingezeten waarborgt, is overeen te brengen met art. 3 Gw. Wij gelooven hierop te moeten antwoorden, dat art. 153 niet geacht kan worden *strictae interpretationis* te zijn, zoodat aldaar het woord „ingezeten" tot vreemdelingen moet worden uitgestrekt." Naar mijn bescheiden meening is dat minder juist. Art. 3 der Grondwet heeft den omvang der regten van vreemdelingen bepaald omschreven. Daarentegen beschermt art. 153 Gw. de „sedes rerum ac fortunarum," hoedanig die vreemdeling in Nederland niet bezit. Evenmin hond ik voor juist de meening van den S. uitgedrukt op bl. 28, dat den vreemdeling ook in enkele gevallen het regt van petitie zou toekomen. Dat regt is van politieken aard, en de zoodanigen zijn aan vreemdelingen in geen geval geschonken. Geldt het, gelijk S. wil, het regt op bescherming van

een altijd tijdelijk domicilie eens vreemdelings, dan zal deze dat op eene andere wijze geldig moeten maken, al ware 't door tusschenkomst van den gezant of den consul, die geroepen zijn zoodanige belangen te beschermen. Is het gemis aan bescherming van persoon en goed een „Rechtsverletzung" dan zal de regter den vreemdeling in zijn goed regt weten te handhaven.

Zeer onduidelijk is hetgeen de S. op diezelfde bladzijde zegt, dat „de instelling van solliciteurs in naauw verband staat tot de uitoefening van het regt van petitie." Daardoor zou het denkbeeld kunnen worden opgewekt alsof anderen voor ons zouden kunnen petitioneren, in strijd met letter en bedoeling der Grondwet.

Zeer stiefmoederlijk behandeld is op dezelfde bl. 28 het regt van vereeniging en van vergadering. Als deel van het administratief regt vinden wij 't echter later, op eene andere plaats, terug. Opmerkelijk is het, dat dáár de S. twee afzonderlijke regten, dat van vereeniging en dat van vergadering erkent, terwijl hij te dezer plaatse, bl. 28, als van één regt gewaagt.

Op bl. 29 behandelt S. het regt op het erlangen van het lager onderwijs en doet zich daar in weinige woorden kennen als onvoorwaardelijken voorstander van de gemengde school. Ofschoon op dat punt de overtuiging van den geëerden S. deelende, zou ik toch wel gewenscht hebben, om der onpartijdigheidswille, dat niet alleen de voordeelen, maar ook de tegen die school geopperde bezwaren hier met een enkel woord waren vermeld. Bij de bespreking van het gedeelte van S^s. werk, waarin hij de wet op het lager onderwijs ex professo behandelt, kom ik misschien op dit punt, de question brûlante van den dag, nog eens terug. Misschien .... want, bedrieg ik mij niet, dan is het debat uitgeput. In dagblad-artikelen, in brochures zonder tal, in redevoeringen in de Kamers gehouden, is al het vóór en tegen zoo vaak gezegd, opgesomd en gerecapituleerd, dat wij thans kunnen geacht worden volkomen op de hoogte te zijn. Na een onpartijdig wikken van al die meeningen blijft mijne onverdeelde sympathie voor de neutrale school. Ik wil hier alleen nog bijvoegen, dat een bijna gelijke strijd in Frankrijk gestreden is over het hooger onderwijs en vestig bepaaldelijk de aandacht op het in 1868 bij Hetzel uitgekomen boekje: l'enseignement supérieur devant le sénat, discussion extraite du Moniteur, avec préface et pièces à l'appui, waarin vooral de redevoeringen van kardinaal de Bonnechose en van Charles Robert de onverdeelde aandacht verdienen. Men zal menig punt van aanraking en vergelijking met onze quaestiën aantreffen.

Op bl. 46 teeken ik alleen aan, dat hij een herdruk de woorden: „de regerings-reglementen voor de West-Indiën zijn nog niet in het leven geroepen," moeten wegvallen. Zij zijn bijna gelijktijdig met S^s. werk in de wereld gekomen.

Minder volledig is m. i. op bl. 51 de opgave der reden, waarom de benoeming van leden van den Hoogen Raad geschieden moet uit een door de Tweede Kamer te maken nominatie. Niet alleen „ten einde een waarborg voor geheele onafhankelijkheid dezer regters te hebben, dien men, in geval van teregtstelling van een Minister, behoeft," maar omdat in 't algemeen de Hooge Raad, volgens art. 159 Grw. een *politiek-regterlijk* collegie kan zijn, voor 't welk ook der leden de Staten-Generaal zelve kunnen moeten teregtstaan.

Van zeer veel belang acht ik de op bl. 53 met een woord besproken kwestie van de *rehabilitatie*. Of de ontheffing van de gevolgen der uitgesproken straf een onmiddelijk uitvloeisel van het regt van gratie mag worden geacht, komt mij zeer twijfelachtig voor. Het arrest van den Hoogen Raad in de bekende Velzensche zaak heeft op nieuw de noodzakelijkheid aangetoond om dit bij analogie aan te nemen, maar wenschelijk ware eene uitdrukkelijke bepaling in de Grondwet op dat punt. Ik verwijs hierbij op de belangrijke aanteekening van Mr. E. L. van Emden. (De regtspraak enz. 1e. deel bl. 34.)

Op bl. 56 is minder juist aan den Koning toegeschreven „de zorg voor de armen." Dat zou wat veel gevergd zijn. Het is ook verre verwijderd van den geest en de woorden van art. 195 Grw.

Met bijzondere zorg is door S. de zevende § (bl. 61—74) over den Raad van State behandeld. Doch hier vooral is, bij die meerdere nitvoerigheid te zien het gemis aan een stelsel van bewerking, daar de handelingen der Staten-Generaal nopens de vraag omtrent het al dan niet wenschelijke van het behoud van den Raad van State, hoe belangrijk ook op zich zelf, niet passen in de lijst, die de S. zich aanvankelijk voor zijne schilderij van het administratief regt schijnt te hebben gemaakt.

Behoef ik wel te zeggen dat ik het volkomen oneens ben met den S. als hij op bl. 77 vrij apodictisch schrijft: „Alle vraagstukken van staatkundige verantwoordelijkheid lossen zich enkel op in een votum van vertrouwen of wantrouwen van wege de Kamers, dat ieder jaar, bij de behandeling der Begrooting, op nieuw moet worden uitgebragt, of in een ontslag van wege den Koning." Afstemming van de begrooting, ons redenen daaraan vreemd, acht ik een inconstitutioneelen dwang, het bezigen van een onwettig middel, al is 't ter bereiking van een wettig doel. Bovendien is het gezegde onjuist. Of hebben de Kamers niet het regt èn in het adres van antwoord op de Troonrede èn in afzonderlijke adressen (art. 113 Grw.) haar vertrouwen of wantrouwen jegens de Ministers nit te spreken? Daarenboven is het regt van interpellatie met zijne gevolgen hier door den S. geheel en al buiten rekening gelaten.

Niet regt duidelijk is mij wat de S. wil op bl. 86 als hij zegt, dat *de Regering* „bij magte moest zijn, de vervolging van een ambtenaar tegen te gaan, wanneer het in het Staatsbelang wenschelijk is te achten." En de

Grondwet ontneemt den Koning het regt van abolitie en brengt het over op de Wetgevende Magt! Het voldoen aan S's. wensch zou, met het oog daarop, eene anomalie zijn.

De tractementen der ambtenaren besprekende, zegt S. bl. 87: „Sommige dezer tractementen zijn bij de wet geregeld; andere daarentegen worden bij Kon. besluiten of Ministeriele dispositiën bepaald." Welke zijn die „sommige" behalve de door den S. aangehaalde tractementen der regterlijke ambtenaren? Art. 61 Grw. zegt uitdrukkelijk: „Hij (de Koning) regelt de bezoldiging van *alle* collegiën en ambtenaren" en stelt in de 2e al. als eenige uizondering: „De wet regelt de bezoldiging van de ambtenaren der regterlijke magt." Iedere andere regeling bij de wet ware een inbreuk op 's Konings opperbestuur.

Op bl. 90, waar S. het Kon. Besl. van 2 Julij 1849, gewijzigd bij dat van 18 Nov. 1858 ten aanzien van de wachtgelden behandelt, had ik gaarne in een praktisch handboek als het besprokene, aangewezen gezien den weg, langs welken wachtgeld moet worden aangevraagd, en de maatregelen, in geval van weigering van wachtgeld te nemen. Het arrest van den H. R. waarvan ik op dit oogenblik den datum niet kan aangeven, doch waarbij wordt beslist, dat zoodanige vordering aan de kennisneming der Regterlijke Magt onttrokken is, geeft mij aanleiding tot die opmerking.

Op bl. 101 zegt S.: „De bepaling van art. 91 Grondw, vindt haren grond in een streven naar waarborgen van onafhankelijkheid." Ten deele, zeker. Het voorschrift ziet echter, mijns bedunkens, op het voorledene en op de toekomst. Contrôle op het voorledene, op de wijze waarop de benoemde zich het staatsambt heeft weten te verwerven, op de toekomst, op de waarschijnlijke wijze, waarop de nieuw benoemde zijn nieuw ambt, te gelijk met het lidmaatschap der Staten-Generaal, zou kunnen waarnemen.

Ten aanzien van het regt van amendement zegt S. bl. 107: „Dit regt kan beschouwd worden als een onderdeel van het regt, dat aan de Tweede Kamer uit art. 111 Grw. toekomt, namelijk om voorstellen van Wet aan den Koning te doen." Mijus inziens, geenszins. Regt van amendement en regt van initiatief zijn twee verschillende, scherp afgebakende en scherp te onderscheiden regten. „Het recht van amendement onderstelt een voorafgaand voorstel; het recht van initiatief handelt over het beramen van een voorstel zelf. Beide rechten *hebben echter geheel denzelfden grond*, namelijk de vrije en zelfstandige medewerking der vertegenwoordiging in zake van wetgeving." Deze woorden van Mr. J. J. van Geuns in zijne belangrijke, ook door den S. aangehaalde dissertatie over *het recht van amendement* bl. 23, maak ik gaarne tot de mijne.

Op bl. 108 zegt S.: „De Eerste Kamer bezit dit regt niet, om moeijelijkheden tegen te gaan" enz. Uit S. woorden meen ik te mogen opmaken, dat hij ons grondwettig voorschrift, dat der Eerste Kamer geen

regt van amendement gunt, goedkeurt. In jure constituendo geloof ik dat dan eerst de Eerste Kamer aan haar ware roeping zou kunnen beantwoorden, als zij, even als the House of Lords, het regt van amendement inderdaad bezat. Zóó alleen zou de zamenwerking van den Koning en de beide takken der Vertegenwoordiging volkomen worden. In de vrees voor de door S. geopperde bezwaren deel ik niet, als ik naga hoe het in Engeland toegaat en wat er op die wijze tot stand is gebragt.

Het gezegde op bl. 108: „Dit regt (van initiatief) bezitten niet de bijzondere leden, doch de Tweede Kamer in haar geheel" is niet regt duidelijk. Het initiatief kan wel degelijk van een of meer leden uitgaan, maar de Kamer moet de prise en considération aannemen en vervolgens na beraadslaging, het voorstel tot het hare maken.

Bij een volgenden druk kan S. op diezelfde bladz. bij de woorden: „Het regt van voorstel lijdt uitzondering in de gevallen van de artt. 23 en 24 al. 1, Artt. 64 en 197 Grondw. nog voegen: „en van art. 120 Grw."

Te dezer plaatse meen ik te mogen afschrijven wat S. op bl. 118 ten aanzien van de stenografische verslagen van de Kamerzittingen wenscht, omdat het zoo ganseh en al met mijne eigene gedachten strookt: „Om deze openbaarheid te bevorderen moest, in navolging van hetgeen onder het constitutioneele koningschap in Frankrijk plaats vond, bepaald zijn, dat de proef aan de Leden wordt medegedeeld, doch dat zij wordt afgedrukt, zoo de correctie niet binnen een bepaalden (voeg er bij: en zeer korten) tijd door den redenaar is geschied, om te heletten, gelijk thans dikwerf plaats vindt (*), dat redevoeringen eerst na verloop van vele dagen (ik voeg er bij: bij sommigen worden de dagen tot weken) worden uitgegeven."

Handelende over het aangaan van burgerlijke verbindtenissen door den Staat, bl. 135, komt het mij voor dat de S. niet genoegzaam het onderscheid tusschen binnenlandsche en buitenlandsche geldleeningen heeft in het oog gehouden. Ook kan ik niet inzien, wat de S. t. a. p. zegt nopens art. 173 Grw. dat „door dit voorschrift de heiligheid der verbindtenissen van den Staat ook tegen een ligtzinnigen wetgever wordt gewaarborgd. Ik verwijs kortheidshalve op Mr. Vissering's Handboek voor praktische Staatbuishoudkunde nº 1179. Ook mij is onverklaarbaar, dat men bij de herzieningen der Grw. in 1815, 1840 en 1848 het artikel aldus heeft laten staan."

Op bl. 136 mis ik een woord over de *verpligte* amortisatie, vooral omdat S. zoo ganseh algemeen stelt: „Het voorstel hiertoe (tot amortisatie) moet bij ons door de Wetgevende Magt worden goedgekeurd."

Ten aanzien van de regtsvorderingen tegen den Staat in te stellen, bl. 137, heb ik twee opmerkingen 1º dat onder het woord *staat* in art. 161 Grw. voorkomende niet alleen het Rijk in Europa *schijnt* te kunnen worden begrepen, zoodat de koloniën uitgesloten zijn, gelijk S. opmerkt,

(*) Sedert geruimen tijd bestaat deze onregelmatigheid niet meer. Red.

maar dat dit *zeker* is, vooral in verband met art. 98 no 2 van het Indisch-Regerings-reglement, waar wij lezen: „Het Hooggeregtshof oordeelt in burgerlijke zaken in eersten aanleg: 2o *over alle regtsvorderingen*, uitgezonderd die welke de belastingen en pachten betreffen, *tegen den Lande.*" en 2o dat ik, alweder in een praktische handleiding voor administratief regt, gaarne S's. meening ontwikkeld zou hebben gezien over de altijd lastige vraag omtrent het forum van den Staat als gedaagde in vrijwaring, met het oog op art. 74 Regtsvordering.

Ten aanzien van de korte verjaringstermijnen ten behoeve van den Staat, bl. 138, heb ik twee kleine opmerkingen: 1o of de bepaling van de wet van 9 Febr. 1818, Staatsbl. no 7, dat de schuldeischers hunne verschenen renten moeten ontvangen binnen vijf jaren, te rekenen van den vervaldag, zoodat na dien tijd de rente ten bate der schatkist komt, niet geacht moet worden vervallen te zijn door art. 2012 Burg. Wetb.? en 2o dat, waar de S. terzelfder plaatse handelt over art. 26 der wet van 9 Mei 1846, Staatsbl. no 24, ten aanzien van het vervallen der burgerlijke pensioenen, het niet ondienstig ware geweest daarbij te herinneren, dat herstelling in het genot desniettemin, volgens datzelfde art. 26, onder zekere voorwaarde, mogelijk is.

Of het opschrift bij de vierde afdeeling: de staat als publiek lichaam (bl. 143) en wel met name: *verklaring van het woord politie* zeer juist is, betwijfel ik. Het woord toch wordt door S. *niet* verklaard. Met den S. erken ik gaarne dat een zoodanige definitie moeijelijk te geven is en dat bij eene omschrijving wij gevaar loopen in onduidelijkheden te vervallen, zoo als b. v. deze op bl. 144:

„De politie straft daden door welke *geen onregt wordt gepleegd, maar die nadeelige gevolgen voor de maatschappij* kunnen naar (lees: *na*) zich slepen," even alsof juist door die gevolgen, zoodanige daden geen *onregt* of *onregtmatige* daden zouden worden! Juist omdat die politiemagt zoo wat ongeveer alles omvat, was auf Erde (zelfs al noemt men de willekeurige uitsluiting van justitie, defensie en finantiën aan) zijn de perken, de fines, niet aan te geven. Het overigens zoo heldere werk van Olivier *de beperking van den eigendom door het politieregt* geeft er op bl. 10 het duidelijk bewijs voor, als hij het politieregt aldus omschrijft: het politieregt is het regt der gemeente toegepast óf ten dienste der gemeente als eenheid, òf ten dienste van de leden der gemeente, hetzij voor allen gezamenlijk, hetzij voor enkele in het bijzonder", hetgeen m. i. hier op neêrkomt, als of wij zeiden: „Een ei is een ei dat òf afzonderlijk òf in gehak gegeten kan worden. Blijft altijd de vraag: wàt is een ei?"

Hoofdstuk I handelt over het politieregt tot het bewaren van *goede* orde (wanorde behoeft wel niet bewaard te worden) en strikt genomen dient daartoe het *gansche* politieregt. De S. brengt er evenwel meer bijzonder toe: in § 1. Toezicht op vreemdelingen, die binnen 's lands

komen. § 2 uitlevering van misdadigers; § 3 toezicht op landverbuizers; § 4 politie op de vereenigingen en vergaderingen. In het voorbijgaan stip ik hier aan dat op bl. 163 eene omissie is begaan. Als namelijk de S. zegt: „door vereenigingen, *door de Grondwet ingesteld*, heeft men met name op het oog de Provinciën, de Gemeenten, en de waterschappen, als even zoo vele zelfstandige onderdeelen der groote vereeniging, welken men den staat noemt," dan begrijp ik daaruit, dat deze de eenige door de Grondwet ingestelde „wettelijk zamengestelde ligchamen" zouden zijn. En waar blijven dan de Hooge Raad, art. 157, de Geregtshoven, zoo lang die er zijn, en de Regtbanken, art. 163 der Grondwet? Zijn dat geene *grondwettig* zamengestelde ligchamen? Voorts behandelt § 5 het arresteren van ingezetenen door het politiek gezag en § 6 de bevolkingsregisters. Men ziet het, zonder stelsel. Alles durch einander, wie Mäusendreck und Koriander.

Het II hoofdstuk behandelt het politieregt ten aanzien der wegen (land- en waterwegen). Enkele opmerkingen daaromtrent ter loops.

Bl. 180 spreekt S. over het Kon. Besl. van 10 Febr. 1815 nopens de beplanting der groote wegen enz. Hierbij had wel de opmerking eene plaats mogen vinden, dat dit Besluit nooit in het Staatsblad is geplaatst, en dat dus de regtsgeldigheid er van aan twijfel onderhevig is. Vgl. de aanteekening op dat besluit in de verzameling van J. F. Boogaard, bl. 135 (1e deel.)

Waarom wordt op diezelfde bladz. gezegd, dat „niemand zonder vergunning *van het Bestuur* op zijn eigen erf langs den weg mag bouwen — eene uitdrukking, die tot dwaling kan aanleiding geven, — en waarom niet met de eigen woorden van art. 13 van het Kon. Besl. van 10 Mei 1820, nº 2 vermeld, dat die vergunning van de Provinciale Staten na approbatie van den Minister van Binnenlandsche Zaken moet uitgaan? Ik verwijs overigens al weder op de aanteekening van Boogaard op dit Besluit bl. 205 (1e deel).

Zonderling is het dat bij het politieregt op de waterwegen tevens behandeld wordt het *eigendomsregt* van den Staat op bevaarbare en vlotbare rivieren. Heeft de S. begrepen, dat zonder die uiteenzetting het politieregt zelf bijna niet te bespreken is? Zoo ja, dan ben ik 't volkomen met hem eens. Maar dan had ook over de eilanden en platen, over de oevers, over de aanslijkingen en aanwassen een enkel woord gesproken moeten worden.

Wat mij evenwel bevreemdt is, dat de S., het politieregt op de bevaarbare en vlotbare rivieren behandelende, heeft gemeend te kunnen volstaan met eene eenvoudige verwijzing — en nog wel eene verkeerde! — naar de wet — niet publicatie — van 24 Febr. 1806 (en niet: 1809, gelijk op bl. 186 wordt aangegeven) houdende bepalingen omtrent een algemeen rivier- of waterregt. Het heeft volkomen den schijn alsof S. die wet niet heeft ingezien. Bij het voortdurend gemis van de wet, bedoeld bij art. 191 der Grw., is deze wet van 1806 (behoudens enkele wijzigingen) nog

steeds geldend en een der belangrijkste bronnen voor het politieregt op de groote rivieren van ons rijk.

Ook is o. a. vergeten melding te maken van bet Kon. Besl. van 21 April 1862 (Staatsbl. nº 41) omtrent het baggeren, graven of visschen in de rivieren en stroomen tot in zee en langs de zeekusten, een besluit dat ook bij het volgende Hoofdstnk, bevattende bet politie-regt ten aanzien der jagt en visscherij, had te huis behoord, als bevattende, onder meer, bepalingen ten behoeve der zalmvisscherij en ter beperking van het visscben van oesters en mosselen.

In § 3 wordt het politieregt op de voet- en jaagpaden behandeld. Onder meer komt mij zeer quaestieus voor, wat de S. zegt op bl. 192: „Eene andere vraag is, of de eigenaars aan de oevers schadevergoeding (voor voet- en jaagpad) knnnen vorderen, wanneer een onbevaarbaar water zonder toedoen der menschen bevaarbaar wordt? Wij meenen, dat deze in dat geval kan geëiscbt worden, *dewijl de wet niet zegt hoe die bevaarbaarheid moet ontstaan*" enz. Nn is bet waar, dat art. 3 van het Keizerlijk Decreet van 22 Januarij 1808 in 't algemeen zegt: il sera payé aux riverains des fleuves ou rivières où la navigation n'existait pas *et où elle s'établira*, une indemnité enz. Dit is op zich zelf beschouwd geheel algemeen. Maar art. 3 moet m. i. in verband gebragt worden met art. 1 van het Decreet, en daarin wordt gesproken van de „rivières navigables, soit que la navigation y fût établie à cette époque, soit que *le Gouvernement* se soit déterminé depuis, *ou se détermine aujourd'hui* et à l'avenir, à les rendre navigables."

In dat verband is m. i. de verpligting tot het betalen van schadeloosstelling op te vatten, en dan moet de door den S. gestelde vraag ontkennend worden beantwoord.

Na bebandeling van de jagt en visscherij komt S. op bl. 203 tot bet politieregt ten aanzien der fabrieken. Ik zal over de verschillende vragen waartoe deze § aanleiding geeft niet spreken, omdat ik mij voorstel later eene korte beschouwing te wijden aan de belangrijke monographie door den heer S. Laman Trip over datzelfde onderwerp in het licht gegeven, en dan daarbij tevens het gevoelen van S. over enkele regtsvragen nader te onderzoeken. Bij deze gelegenheid slechts twee opmerkingen. 1o. dat het mij voorkomt dat de beginselen, (als ze dien naam mogen verdienen), waarvan men bij het maken van het Kon. Besl. van 31 Januarij 1824 is nitgegaan, ten aanzien der classificatie, worden aangegeven door de woorden: „gevaar, schade, hinder", zoodat den Koning de beslissing over de gevaarlijke, aan de Provinciale Staten over de sebadelijke, aan de plaatselijke besturen over de hinderlijke fabrieken is gelaten, en 2o. dat de bepalingen van bet Besluit èn zeer onvolledig èn zeer verward zijn teruggegeven. Als S. zicb deze vragen bad voorgelegd: Wie moet beoordeelen en toestemmen; hoe moet die beoordeeling

en toestemming geschieden; wat is regtens als de belanghebbende zich niet aan de eerste beslissing der administratieve magt onderwerpt; wat, als de eindbeslissing dier magt wordt in den wind geslagen; hoe, wanneer eenig staats- en geen privaat-belang bij de oprigting of verandering betrokken is; en eindelijk, welke redenen mogen nimmer tot weigering leiden? dan zou hij geleidelijk en stelselmatig het Kon. Besl. hebben kunnen behandelen en ten slotte enkele regtskundige beschouwingen er aan toevoegen waartoe het Besluit aanleiding geeft.

Het zij mij vergund dit ééne staaltje te geven, als meer uitgewerkte proeve van de wijze, waarop ik de administratieve bepalingen ten onzent zou wenschen behandeld te zien.

Dezelfde bedenking treft in nog boogere mate het zoo gewigtig onderwerp der Spoorwegen bl. 262 en vv. Ik had dàar geen scheiding gewenscht van de wet van 24 Augustus 1859 en het organiek Besluit van 12 Mei 1863, van welk laatste (een belangrijke bron van politieregt) de S. zelfs geen notitie neemt!

Hier zijn, dunkt mij, twee hoofdpunten, die niet gekend kunnen worden uit eene artikelsgewijze bespreking der wet, zoo als S. dat doet; die twee hoofdpunten zijn: het toezigt op den weg en het toezigt op het materieel. Hierbij komen dan ten aanzien van den weg o. a. in aanmerking *a* de afsluiting, art. 25 der wet en artt. 28, 29, 33 van het Reglement, *b* de plaatsing of het verrigten van werken in de nabijheid van den weg als muren en schuttingen, art. 28, rieten- en stroodakken, art. 31, uitgravingen, art. 30, het verbod van vervoer van zekere voorwerpen door middel van treinen, art. 89, 90 en 91 van het Reglem. en K. Besl. van 11 Mei 1867 (St. no. 48) enz.; *c* het gevaar, veroorzaakt door levende wezens, art. 35 en 36 der Spoorwegwet en art. 8 van het Reglement; *d* het toezigt op de bruggen, vooral op de beweegbare, artt. 26, 36 en 37 van het Reglement; de schouwing, art. 38 van het Reglement enz.

Ten aanzien van het materiëel vereischen de bepalingen omtrent de locomotieven eene afzonderlijke beschouwing en wel *a*. de maatregelen nopens de zamenstelling der locomotieven; *b*. de opneming der locomotieven; *c*. de voorschriften omtrent haar gebruik; *d*. omtrent de snelheid enz. enz. Ten slotte de werkkring van den Raad van Toezigt op de spoogwegdiensten, K. Besl. van 4 April 1860 (St. no. 15); 16 Nov. 1863 (St. no. 130); 14 Aug. 1867 (St. no. 92). Zoo alleen kan, naar mijne wijze van beschouwen, een overzigt verkregen worden van het politie-regt ten aanzien van een der belangrijkste middelen van vervoer in onze dagen.

Onwillekeurig ben ik breedvoeriger op sommige punten geworden dan ik zelf oorspronkelijk van plan was. Ik mag dan ook geen meerdere plaatsruimte vergen, te meer daar ik mij voorstel op het tiende hoofdstuk van het 1e deel: *Waterstaat* terug te komen, als ik het tweede deel, de Provincie en Gemeente bevattende, zal bespreken. Dat, bij eene

nadere uitgave van het handboek, de beschouwingen omtrent de maatregelen tot wering der veeziekte (bl. 296) geheel zullen moeten worden omgewerkt, stip ik, ten slotte slechts even aan, terwijl ik bij deze gelegenheid S^s. aandacht vestig op de recente bepalingen ten aanzien der maten, gewigten en weegwerktuigen, op het veranderde toezigt op de stoomtoestellen, op de nieuwe wet nopens het begraven en de begraafplaatsen enz. waarbij (ter verkrijging van volledigheid) met groote vrucht zullen worden geraadpleegd de belangrijke resumés van al die wetten in het November-nummer van de Economist, naar ik meen, zeer juist gegeven.

Hiermede stap ik van dit eerste deel af. De S. mag het met genoegen begroeten. Het is eene eerste, gansch niet ongelukkige, poging op een bij ons schier nog braak liggend terrein. Zal hij zich niet opgewekt gevoelen om het hoe langer hoe meer te ontginnen, en ons vruchten, in stede van bloesem aan te bieden? (*)

's Hage Dec. 1869. MR. JAC. VAN GIGCH.

(*) Onder het corrigeren van deze korte beoordeeling ontvang ik de *Schets van het Nederlandsch Staatsbestuur*, ten gebruike bij de hoogere burgerschulen, door Jhr. Mr. J. J. de la Bassecour Caan, bijgewerkt tot 1 Januarij 1870 ('s Hage, Gebrs. Belinfante). Deze schets is, mutatis mutandis, geschoeid op de leest van Schrijvers handboek over het administratief regt. Misschien zal zij den studenten aan de hoogescholen van out zijn, maar — de S. vergeve mij mijne openhartige verklaring — voor het gebruik op de hoogere burgerscholen komt zij mij èn door vorm, èn door inhoud, èn door gebrek aan systeem, gansch en al oongeschikt voor. Ik meen daaruit te bespeuren, dat de S. (en hij is de eenige niet) zich niet juist rekenschap heeft gegeven van hetgeen de hoogere burgerschool is, en van de methode, volgens welke dáár onderwezen behoort te worden.

STOOMVAART OP AMERIKA.

(De Nord-Deutsche Lloyd).

Door eene bevriende hand zijn wij in de gelegenheid gesteld kennis te nemen van het Verslag over 1869, van den Nord-Deutschen Lloyd, de aanzienlijke Stoomboot-reederij, in 1856 te Bremen gevestigd. Bij de tegenwoordige ontwerpen van Nederlandsche Overzeesche Stoomvaart, gedeeltelijk in dezelfde rigting als met voordeel door de Bremermaatschappij (zelfs Rotterdam—New-York) wordt geëxploiteerd, zullen eenige bijzonderheden uit dat Verslag aan velen welkom zijn, te meer, daar, naar wij vernemen, aan de Verslagen dier M^ij. slechts een beperkte publiciteit wordt gegeven. Vooraf een enkel woord over de financieele uitkomst.

Het jaar 1869 was het meest productieve sedert het twaalfjarig bestaan der Maatschappij, althans het winstcijfer was het grootst; dat het uitgekeerde *dividend* slechts 16 pCt. bedroeg, iets minder dan in enkele vroegere jaren, toen 20 pCt. kon worden uitgekeerd, is hieraan toe te schrijven, dat over 1869 het kapitaal de helft grooter was, bedragende het thans vier millioen thaler stam-actiën. (*)

De Maatschappij laat een eigen droogdok te Bremerhaven aanleggen, voor de som van 350,000. Dit is noodig bevonden ten einde, in geval van reparatie, of ook enkel nazien der booten, verzekerd te zijn dat in tijds te kunnen doen geschieden, zoodat noch stiptheid in de aangekondigde vertrek-tijden, noch securiteit bij de vaart behoeven te lijden, beide hoofdzaken bij een mailbootonderneming. Ook is te New-York een eigen aanlegplaats aangekocht voor 330,000 dollars, (*f* 825.000).

Voorts is te Bremerhaven door de Maatschappij, voor wie de landverhuizing een hoofdzaak is, een ruim station gebouwd ten behoeve der aankomende passagiers. Bij het druk verkeer tusschen Bremen en Bremerhaven is, bij aankomst der booten, het spoedig doortrekken niet altijd doenlijk, ofschoon de Lloyd-M^ij hare passagiers

---

(*) De vermelde geldbedragen zijn uitgedrukt in Bremer Courant, nl. thalers (goud) p. m. *f* 1.90 Ned. Ct.

met extra-treinen doet vervoeren. Om de klagten over dit openthoud te voorkomen, heeft men de kosten van 20,000 th. gedaan om een aangename tijdelijke verblijfplaats te kunnen aanbieden.

Zeer uitvoerige Bijlagen vergezellen het Verslag. Wij zien daaruit, dat de Maatschappij in het geheel 39 stoombooten bezit, waarvan 23 voor de Trans-Atlantische vaart, (19 See Schiffahrt en 4 Baltimore-vaart). 17 hiervan zijn van de grootste soort, namelijk van 1500 à 2200 last, en varieerend van 410 tot 925 paardenkracht; daarbij nog een zestal kleine zeebooten van omstreeks 400 last. Vier groote booten van 1600 last zijn nog in aanbouw, benevens drie kleinere.

Voor de Weservaart heeft de Maatschappij 16 booten van 60 à 150 last.

Belangrijke staten worden medegedeeld met specificering voor elk der booten, omtrent de kosten van aanbouw en uitrusting, de daarop gedane afschrijvingen en het nog te boek staande. De totaalprijs der 19 zeebooten (See Schiffahrt) bedraagt 6,203,000, daarvan afgerekend zes der kleinste booten ad p. m. 490,000 totaal kosten, blijft, voor bouw- en uitrustingskosten der 13 groote booten 5,710,000. Hierbij komen de vier booten der Baltimore-fahrt (van 1500 last), totaalprijs 1,427,000, waarop nog weinig is afgeschreven; in totaal dus 17 groote zeebooten.

Alle liniën der Maatschappij to zamen nemende, nl. Zeevaart—Baltimore- en Weservaart, zijn de besteedde totaalkosten voor booten (met uitrusting tot de indienststelling) 8,619,000, waarvan tot ult. December 1869 circa 30 pCt. is afgeschreven, staande nog 6,251,000 te boek.

De rapporten over de afzonderlijke lijnen nagaande, ziet men dat de New-Yorksche de belangrijkste linie is en de hoofdbron van inkomsten oplevert. De 11 booten dezer linie maakten in totaal 64 reizen; daarmede werd gemaakt een bruto ontvangst van 3 510,000 of 54,845 per reis tegen 2,854,000 of 52,889 per reis over 1868. Deze uitkomst is grootendeels toe te schrijven aan het talrijke passagiers-vervoer, zijnde het getal vervoerde personen:

	vertrekk.	p. reis.	terugk.	p. reis.	Totaal	p. reis
1869 . . .	37.330	583	8421	132	45751	715
1868 . . .	30.253	560	5939	110	36192	670

Er was dus een meer-vervoer van 9559 reizigers in totaal of van 45 per reis.

De schepen gaan elken Woensdag van Bremerhaven, gedeeltelijk direct naar New-York, gedeeltelijk via Hâvre. Terwijl voor deze vaart de minder snelle booten gebezigd worden (die toch

de reis van Hâvre—New-York gemiddeld in 11 dagen 10½ uur en terug naar Southampton in 10 dagen 19¼ nur volbrengen), dienen de nieuw gebonwde en snellere schepen voor het vervoer der brievenmalen, en leggen bij een gemiddelde snelheid van circa 12 knoopen per nur de 3.100 mijlen tusschen Southampton en New-York, uitgaande in 10 dagen 22½ uur, terugkomend in 10 dagen 7¼ nur af, waardoor zij, zegt het rapport, met de beste schepen van alle stoombootliniën gelijk gesteld knnnen worden.

De postoontracten zijn door het streven naar portvermeerdering door de resp. regeringen opgezegd. Zij zijn echter tegen geringer vergoeding voor de maatschappij, vernieuwd, en deze hoopt, door de toeneming van het getal brieven spoedig het verlies in de inkomsten te zullen dekken.

Het goederenvervoer naar New-York bedroeg:

1869	51.360	ton,	of	802	per reis.
1868	41.525	„	„	769	„ „
toename	9.835	ton,	of	33	per reis.

Deze toename betreft vooral de te Hâvre ingeladen goederen, alwaar vooral de extra stoombooten, niettegenstaande groote concurrentie, steeds aanmerkelijke completering van lading kunnen innemen.

In de lijn New-Orleans, over Havana, heeft sedert 15 Sept. 1869 de vaart geregeld alle veertien dagen plaats gehad. Op de 6 reizen in 1869 gedaan, werden uitgaande 1218 passagiers, terugkomende 208 passagiers vervoerd. Goederen-vervoer uitgaand: 1724 ton, of 287 per reis. Daarentegen bragten de booten terugkomende bijna altijd volle ladingen aan, tegen eerst hooge, later iets verlaagde vracht; de bruto ontvangsten op deze lijn beliepen 310.552. De reis van Sonthampton naar Havana duurde gemiddeld 16 dagen 3 uren, terug 15 d. 8 n. en de afstand van Havana naar New-Orleans werd in 2 dagen afgelegd. De stoombooten in deze lijn varende geven financieel een zeer verschillenden uitslag. Twee nieuw gebonwde booten, de „Frankfort" en de „Hannover", met minder diepgang en minder kolenverbrnik, geven veel voordeeliger resultaat dan de overige, diepgaande booten, weshalve voor deze lijn speciale booten znllen worden in de vaart gebragt.

De vaart op Engeland herstelde zich in 1869 van den vroeger meer gedrukten toestand; twee nieuwe schepen zijn dan ook in die vaart in dienst gesteld.

Naar Londen werden 70 reizen gedaan met eene ontvangst van 226.295 tegen 61 reizen met ontv. van 198.514 in 1868.

Naar Hull 53 reizen met 135.542 ontv. tegen 65 reizen met 143.199 in 1868. Het vee-transport bezorgt een aanzienlijk deel dezer inkomsten. Er werden vervoerd: in

1869	rundvee	6841	schaapvee	14.411
1868	„	5075	„	5.687

Wij gaan de resultaten der andere speciale vaarten voorbij, als voor Nederlandsche belangen minder afdoende: kustvaart, Wezervaart, Nordenhamm, Norderney, Helgoland, en eenige sleepvaartdiensten.

De verwachtingen omtrent de vaart Bremen—Antwerpen—Rotterdam hebben zich verwezenlijkt. Met beide plaatsen, zegt het verslag, toont zich een levendig lokaal verkeer in bemoedigende ontwikkeling, en van en naar beide havens worden voor het transatlantische goederenverkeer aanzienlijke hoeveelheden goederen aangevoerd.

De *zee-assurantie*-rekening der maatschappij was in 1869 even als in 1868 voordeelig. Verzekerd werden resp. 6.773.000 en 6.133.000. De nettowinst 29.848, of na aftrek der 10 pCt. voor het reservefonds, 26.863. Het reservefonds bedraagt thans 18.798.

In den loop van 1870 hoopt de maatschappij een West-Indische en Zuid-Amerikaansche vaart te openen, vooreerst met drie booten, ter voorziening in eene maandelijksche reis; zijnde echter het plan er later nog twee bij te bouwen, en twee keer 's maands te varen. Ter voorbereiding van deze nieuwe linie zijn de noodige stappen gedaan. Met de autoriteiten van West-Indische en Zuid-Amerikaansche havens zijn onderhandelingen gevoerd voor de noodige ondersteuning en bescherming bij aankomst der booten aldaar; met spoorwegmaatschappijen en stoomboot-liniën der westkust, voor vrachttarieven en aansluiting van de nieuwe dienst; met handelshuizen, voor de vertegenwoordiging der belangen der maatschappij, en overal, zegt de Directie, hebben wij bereidwillige tegemoetkoming ondervonden. Twee agenten, „tüchtige Geschäftsmanner" zijn speciaal uitgezonden om de streken te bereizen en naauwkeurige informatiën over de handelszaken in te winnen; dezen getuigen krachtig van de vreugd waarmede de onderneming daar ontvangen wordt, en van het vooruitzicht op ondersteuning.

De vaart op Baltimore werd sedert voorjaar 1869 met 4 booten bediend, welke 20 reizen, het dubbel van 1868, volbragten. Deze linie is niet bijzonder winstgevend. Het saldo bedraagt 147.116 waarvan ded. 77.048 voor afschrijving op schepen en inventaris, blijft 70.067 netto winst; de inkomsten waren 37.307 per reis tegen 40285 in 1868, dus vermindering van c^{a} 3000.

Het passagiersvervoer naar Baltimore bedroeg: in

	vertrekk.	p. reis.	terugk.	p. reis.	Totaal	p. reis.
1869 . . .	7910	395	1113	56	9023	451
1868 . . .	5106	510	621	62	5734	572

dus in totaal zamen 3000 passagiers meer, doch wegens de meerdere reizen, per reis c^a 120 minder. De maatschappij hoopt echter op toeneming der landverhuizing over Baltimore, waartoe de Baltimore-Ohio spoorweg veel moeite in het werk stelt. Het goederen-vervoer naar Baltimore bedroeg 10.320 ton, of 516 per reis; terugkomende hadden de booten steeds volle ladigen tegen zeer goede vrachten.

DE ENGELSCHE TRADES' UNIONS.

ARBEIDERS-VEREENIGINGEN.

First, *second* &c. and *Tenth* Report of the Commissioners appointed to Inquire into the Organization and Rules of Trades Unions and other Associations, together with *Minutes of Evidence.* Presented to both Houses of Parliament by Command of Her Majesty. London, H. M.'s Stationery Office, 1867, 68.

Eleventh and Final Report, als boven, 1869 (datum 9 Maart).

„The Overend Report": *Report* presented to the Trades' Unions Commissioners by the Examiners appointed to inquire into Acts of Intimidation, *Outrage*, or Wrong alleged to have been promoted, encouraged, or connived as by *Trades Unions* in the town of *Sheffield*, als boven, 1867.

If trade societies were to depend for their maintenance on murder and violence, and to be upheld by crime, the sooner they cease to exist the better for the world.

MR. W. ALLAN, *secretary of the Amalgamated Engineers.*

De bekwame engelsche oekonoom, Prof. H. Fawcett, M. P., het bekende blinde parlementslid, schreef onlangs een werkje over „de oekonomische positie der werklieden in Engeland" *(the Economic Position of the British Labourer*, Macmillan 1865). In de Voorrede zegt hij: „In mijn hoofdstuk over *unions* en *strikes* is eene toespeling op de *trade outrages* te Sheffield. M. i. is 't niet meer dan billijk meê te deelen dat ik kort geleden Sheffield heb bezocht, en na vele zamenkomsten zoo met arbeidgevers als met arbeiders tot het besluit ben gekomen dat deze misdaden sedert eenige jaren opgehouden hebben en thans door de werklieden van ganscher harte worden afgekeurd". Met gelijk vertrouwen verklaarde voor naauwlijks drie jaren een der schrijvers in de *Fortnightly Review*, Fred. Harrison, dat aan *Trade Outrages* thans geen denken was. Er waren lang geleden, in het vergeten jaar 1826,

machines vernield en menschen met vitriool beworpen, maar zulke voorwereldlijke toestanden deden evenmin ter zake als een fransch oproer van 1358 en een engelsch oproer van 1381! De *zaak* waartoe dat niets zou afdoen was de quaestie of *Trade Unionism* goed of kwaad ware. De zoogenaamde *philosophical Radicals* gingen denzelfden weg op, uit gevoelens van billijkheid en menschlievendheid. Prof. Beesly verdedigde reeds in 1861 de arbeidstakingen met evenveel warmte en talent, met evenveel logica en onverschrokkenheid als waarmede hij later, tot zekere hoogte met goed gevolg, Catilina heeft gerehabiliteerd Reeds klinkt door Eogeland de lof van Thorntons pas verschenen werk *On Labour*, o. i. zeer overdreven wanneer we naar die gedeelten moge oordeelen welke de overigens bekwame schrijver, zeker niet als de zwakste proeven, achtervolgens in dezelfde *Fortnightly Review* heeft medegedeeld. Zelfs Stuart Mill, al moge hij de jongeren niet in die ultraoptimistische voorstellingen van arbeidersdeugd volgen, verwacht blijkbaar van de „*Cooperation*" een aardsch paradijs in 't klein, een waar „millennium" voor de „toekomst van den werkenden stand."

Wat zeggen nu onze vrij naauwkeurige inlichtingen over de ware toestanden?

Thomas Fearnehough, een zaagslijper te Sheffield, had de gewoonte met eigen gereedschap en niet met gereedschap van zijnen baas te werken. Het reglement der zaagslijpersunion verbiedt dat. Fearnehough was lid van die union geweest maar had ze in 1865 verlaten. Twee of drie maanden vóór October 1866 kwamen de president der union van de zaagmakers en de secretaris van die der zaaghandvatmakers bij den secretaris der zaagslijpersunion, den thans te regt beruchten Broadhead, zeiden hem voor welke firma Fearnehough werkte, dat dit het bedrijf benadeelde, en vroegen „of men hem niets kon aandoen om zijn werk te doen ophouden" (if something could not be done at him to stop his working, Verslag der subcomm. voor Sheffield, bl. X). De bedoelde firma had een geschil met de zaaghandvatmakers. Daar de drie unions „amalgamated" zijn, d. i. vereenigd voor sommige doeleinden, hadden de zaagslijpers die firma verlaten, want de gewone handelwijs is deze, het werk juist van de zaag*slijpers* te stremmen, omdat dáárdoor de geheele zaagfabricage stil staat: na hervatting van het werk worden dan de zaagslijpers, zoo men dat raadzaam vindt, door de andere unions schadeloos gesteld. De zaagslijpers verlieten dus hun werk, maar Fearnehough bleef.

Zijne firma begreep dat hij daardoor gevaar liep, en bezorgde hem eene standplaats in eene andere fabriek, die van de hh. Butchers, welke veiliger was omdat men daar slechts kon komen door eene gedekte poort welke zorgvuldig bewaakt werd.

De meest gewone handelwijs der arbeidersvereenigingen in zoodanig geval is „*rattening*", en de beide secretarissen beweren dat zij met het „hem iets aandoen" niet meer bedoelden dan dát, hoewel zij erkenden dat in Butchers' fabriek weinig kans op *rattening* was, en toestemden de kosten te zullen deelen van 't noodzaken van Fearnehough zich aan de union te onderwerpen. De soort van verontschuldiging welke de secretaris der zaaghandvatmakers hierop vindt is dit: „Fearnehough was moeijelijk om er „bij te komen, om hem te *ratten*, en wij meenden dat als er „iemand was die Fearnehough kon *ratten*, dat Broadhead de man „was die dat doen kon" (subc. antw. 14927). *Rattening* is het heimelijk ontnemen van iemands gereedschap, hetwelk hij slechts terug krijgt na gedaan te hebben wat de *trades' unions* hem gelasten. Maandag 8 October 1866 sprong in Fearnehoughs kelder eene kan met buskruid. Menschenlevens werden niet verloren, maar het huis, Fearnehoughs eigendom, leed geduchte schade. Het onderzoek heeft later den dader bekend gemaakt: zekeren zaagslijper Samnel Crookes, dien Broadhead sedert minstens 9 jaren voor dergelijke misdaden plagt te huren; een ander zaagslijper, Joseph Copley, eveneens een lid der union, hielp hem daarbij. Twee of drie dagen daarna betaalden bovengenoemde secretaris en president aan Broadhead 180 gld. De helft daarvan werd geboekt door een derden persoon, den secretaris (tevens penningmeester) der zaagmakersunion, maar later heeft hij dat blad uit het boek gescheurd en vernield (14420 en 21). De twee personen die in Dec. 1866 zijne rekeningen voor de union nazagen hebben dat blad nog gehad: er stond „kosten betaald door Mr. Barker" (den secretaris der zaaghandvatmakers); zij vroegen: wat zijn die kosten? — kosten die Barker betaald heeft, zeî de secretaris, en daarmeê namen die „*auditors*" genoegen.

Intusschen in Oct. 1866 was niets van dit alles bekend. De aanslag op Fearnehough maakte nog veel meer sensatie dan zelfs bij eene zoo gevaarlijke en vermetele misdaad te verwachten was, ja dit geval gaf aanleiding tot het geheele onderzoek en de daaruit voortgevloeide ontdekking van de stelselmatige *trade outrages*. De regering beloofde de ontzaggelijke som van 1100 pond sterling (13200 gld.) voor de ontdekking der daders, maar te vergeefs.

Ze had dan ook met bijzonder geoefende booswichten te doen. Broadhead zelf loofde eene belooning uit voor het ontdekken der daders. De president der zaagmakers wel is waar deed dat niet, omdat hij 't niet bezat („I had none to offer", antw. 14528), maar door zijne union werd *f* 120 uitgeloofd. Die union hield den 16en October (*) 1867 eene „indignation meeting", alwaar deze president, de man zelf die naar Broadhead gegaan was, de volgende *resolution* in omvraag bragt die ook werd aangenomen: „Deze vereeniging beschouwt met gevoelens van verontwaardiging „en afschuw de gemeene en lafhartige daad van geweld *(foul and „dastardly outrage)* van Maandag 8 ll." Dat werd genotuleerd door dienzelfden secretaris die zoo knap rekening en verantwoording aflegde. En er waren meer zulke *indignation meetings*. „De unions zelve", zegt een merkwaardig artikel der *Edinburgh Review* (Oct. 1867) over de drie eerste rapporten, bl. 416, „verontwaardigd, althans in schijn, nu zij zich aanrandingen en misdaden zagen te last leggen welke naar hare verklaring in lijnregten strijd met hare reglementen en beginsels waren („*abhorrent*" er van), vergden luid een onderzoek als middel tot handhaving van haar goeden naam. Van Sheffield zelf, het tooneel van herhaalde en schreeuwende daden van geweld waardoor arbeiders geleden hadden, van de unions dier stad welke misschien meer dan eenige andere onder verdenking lagen in sommige wreedaardige daden betrokken te zijn, verhief zich de kreet om onderzoek". Er kwam dus onderzoek. Eene commissie werd ingesteld „om te onderzoeken en er verslag over uit te brengen welke de organisatie en de reglementen van de Trades' Unions en andere vereenigingen zoo van werkvolk als van werkbazen (*employers*) zijn, welken invloed die vereenigingen uitoefenen, op werkvolk en bazen respectivelijk, op hunne onderlinge betrekkingen, en op bedrijf en nijverheid van het land, met volmagt tot onderzoek naar alle kort geleden daden van intimidatie, aanranding of onregt die men beweert dat door zoodanige vereenigingen zijn aangegeven, aangemoedigd of oogluikend voorbijgezien, en tevens om alle verbetoringen aan te wijzen die

(*) Antw. 14251. Er staat *April*, blijkbaar eene fout voor *October*. Het is jammer dat in deze rapporten zooveel slordigheidsfouten voorkomen. Zoo noemt het rapport der subc. op de straks aangehaalde plaats, bl. X, Henry Skidmore *secretaris* der zaagmakersunion. De zamenhang en antw. 14080, onder meer, bewijzen dat hij *president* was, gelijk hier is aangenomen: eene omstandigheid zonder welker kennis de *détails* onverstaanbaar zijn.

in de wetgeving aangaande de voornoemde onderwerpen of aangaande de onderlinge betrekkingen tusschen werklieden en hunne werkgebruikers (bazen, *employers*) in het wederkeerig belang van beiden te maken zijn" (Officiële koninklijke *Commission*, gedrukt aan 't hoofd van ieder *Report*).

Van de volmagt tot onderzoek naar misdaden werd o. a. op die wijze gebruik gemaakt, dat twee afzonderlijke subcommissies, de eene voor Sheffield en de andere voor Manchester, met opzettelijke volmagten werden benoemd om aan de hoofdcommissie verslag te doen. De gewigtigste van deze was die voor Sheffield, waartoe de hr. William Overend met twee andere bekwame advocaten *(barristers-at-law)* benoemd werd. We hebben allen gehoord wat zij ontdekt hebben. De nieuwsbladen zijn er vol van geweest, en voor ons land leverde dit Tijdschrift (Decembernummer van het *Bijblad van den Economist* voor 1867) een artikel, het „*Arbeiders-Vehm-gericht*", waarin men dat alles bij elkaar vindt. Van de menigte voorgekomen gevallen is de moord van zekeren Linley het meest bekend geworden. Hij hield leerjongens *(apprentices)*, 't geen het reglement der zaagslijpersunion verbiedt. Dus werd hij den 12 Nov. 1857 door den reeds genoemden Samuel Crookes, op aanstoken van den genoemdon Broadhead, met eene windbus ligt gekwetst. Dat slechts ligte der wond behoort bij het stelsel, gelijk wij aanstonds zullen zien. Den 11en Januarij 1859, terwijl Linley bij zijnen gehuwden schoonbroeder en diens familie inwoonde, werd eene kan met buskruid in dat huis geworpen, door wier uitbarsting veel schade werd te weeg gebragt, hoezeer niemand gekwetst werd. In Augustus van 't zelfde jaar zou Linley weder geschoten worden: Crookes en een minder goed schutter, Hallam, waren door Broadhead gehuurd om dat te doen. Ze volgden Linley vijf of zes weken lang alle avonden, behalve des Zondags, en vonden hem eindelijk in eene herberg zittende, zoo dat zij hem van buiten konden zien. Crookes maakte zwarigheid (antw. 10863, 10912 tot 24), maar Hallam, een grover en onhandiger booswicht, dwong hem er toe het toen te doen, antw. 11414: „ik", zegt Crookes, „zeî aan Hallam dat het geene zaak was. Ik kon Linley net even „zien. Ik zeî: 't is geene zaak *to do him now*. Ik zeg: we zouden „iemand anders raken; en Hallam zeî: als gij hem niet wilt *do*, „geef hier de windbus, en ik zal hem klaren als gij hem niet „klaart. Wel, ik hield de bus zelf omdat Hallam niet geschikt was „er meê om te gaan; hij zou iemand anders geraakt hebben, hij „had er geen verstand van", 11416: „ik wachtte mijne kans af

„voor de eerste gelegenheid die ik hebben zou, natuurlijk, en „schoot op hem, bedoelende hem in den schouder te raken"; 11456: „Broadhead zei dat we Linley niet moesten dooden, maar hem „net wonden, om hem te waarschuwen dat hij verkeerd deed" (door leerjongens te houden); 13522: „Linley leunde voorwaarts, „op deze manier (hij wijst het aan); nu schoot ik op zijnen schou- „der en met al de menschen in de zaal trof ik hem bij toeval in „de slaap." Linley stierf na eenigen tijd aan zijne wond, en de moordenaar bleef (tot 1867) onbekend.

De subcommissie had onder hare volmagten ook ééne zeer bedenkelijke. Nu zelfs zulke kolossale belooningen als 1100 pd. st. de misdadigers niet aan den dag bragten, besloot de regering, als laatste middel, geheele zekerheid tegen alle regtsvervolging zelfs aan de ergste misdadigers te beloven die eene volledige bekentenis zouden afleggen. Dit wanhopig middel hielp, en bewees ter loops op nieuw hoe talloos vele misdaden onontdekt blijven. En slechts weinig scheelde 't of zelfs dàt middel ware mislukt. Vijf zittingen bragten niets noemenswaards aan 't licht. Eindelijk den zesden dag, nadat zekere Shaw onder eede verklaard had dien ochtend Broadhead niet te hebben gesproken, werd het bewijs geleverd dat hij dat wèl had gedaan: toen erkende hij 't zelf. De vrees van nu wegens meineed gestraft te worden bragt Shaw tot de bekentenis dat hij met een ander op last van Broadhead het amaryll van zekeren zaagslijper Joseph Helliwell (niet „Holliwell") had doen in de lucht vliegen, terwijl deze er aan werkte: Helliwell was toen zwaar gekwetst en de geheele fabriek beschadigd. Na die bekentenis volgden eindelijk, aanvankelijk met zeer veel moeite, de anderen. Zonder het ferme, welberaden en volhardende gedrag van den heer Overend en zijne medecommissarissen zou ligt zelfs nu de geheele poel van schanddaden verborgen zijn gebleven.

Maar zijn zulke misbruiken en misdrijven algemeen? Zijn ze niet veeleer, gelijk te hopen en te wenschen is, zeldzame uitzonderingen?

Hierop ontleenen wij ons antwoord aan een schrijver van talent, W. T. Thornton, die eer voor dan tegen de unions gestemd is, en wel uit do *Fortnightly Review*, het orgaan ook van zulke enthousiaste ja fanatische voorstanders van unions als Harrison en zelfs Beesly. Thornton zegt aldaar (1 Apr. 68, bl. 438 v.): „Zoo lang de unionisten van een winkel, mijn of fabriek in kleine minderheid zijn, zullen zij wel wijs genoeg wezen zich tot eenvoudige redenering te beperken" (om tot het opvolgen der unionsreglementen over te halen), „maar naarmate hun aantal toeneemt, verkeert

hunne nederigheid vaak in onheschoftheid", en zoodra zij zich in voldoende meerderheid bevinden, worden ze zeer geneigd tot intimideren. Soms weigeren zij de tegenwoordigheid eener andersdenkende minderheid te dulden, en slaan het positief af niet-leden van unions in hun hijzijn te laten werken. In sommige vereenigingen is dit bij uitdrukkelijke reglementsbepaling bevolen. B. v. bij de metselaars (niet die in hardsteen, de *stonemasons*, maar even als bij ons, *bricklayers*, baksteenvlijers) te Glasgow is een artikel: „geen lid „der vereeniging zal bij eenigen baas dienst doen die metselaars niet-leden der vereeniging aan 't werk heeft." Te Bradford en op vele andere plaatsen hebben de stucadoors een artikel dat „geen stucadoor „in eenigen winkel meer dan zes dagen zal mogen werken zonder „aan den winkel-*steward* te doen blijken dat hij lid is of wil „worden." De steenbakkers en de huisschilders te Manchester hebben dergelijke artikels, eveneens de behangers en scheepstimmerlieden te Liverpool, de bakkers te Glasgow, de drukkers der *Provincial Typographical Association*, en de vereenigde matrozen op kolenschepen der noordoostelijke havens. In bedrijven onder den invloed van eene dezer vereenigingen moet de baas tusschen leden en niet-leden kiezen. Laat hij slechts een enkel van dezen toe, dan verlaten hem de anderen in massa; 't is waar dat zij in den regel hem eerst berigten waarom. „Maar", vervolgt eene der aangehaalde reglementsbepalingen, „wanneer hij na ordelijk omtrent „zijne dwaling gewaarschuwd te zijn, en de voordeelen van het „genootschap zeer uitdrukkelijk te hebben vernomen, toch weigert „dat te laten, in dat geval moeten al de leden aan 't werk van „voornoemden baas onmiddellijk vertrekken en *come upon the box*." Voor groote bazen is die vrijgelaten soort van keus dikwijls in de praktijk volstrekt geene keus; òf ze zijn buiten staat zooveel werklieden als zij behoeven buiten de unions te vinden, òf die werklieden, al worden ze gevonden, zijn niet van een goed slag; want toevallig, en we zullen wèl doen door dit feit bijzonder in acht te nemen, zijn er wel vele unionisten die slechte werklieden zijn, maar betrekkelijk heeft men weinig goede werklieden buiten de unions. Een baas met veel zaken kan dus moeijelijk zijn bedrijf aanhouden tenzij hij toegeve geene niet-leden aan 't werk te hebben, overeenkomstig hunne eigene exclusive wet, die soms zóó streng wordt toegepast dat men eenen baas niet vrij laat de hulp zijner naaste bloedverwanten in zijn eigen ambacht aan te nemen, maar dat men van hem eischt, zoo als van de stucadoorsbazen Howroyd en Dixon te Bradford, dat de een zijne eigen neven

en de ander zijne eigen broeders zou ontslaan, wanneer deze zich niet bij de union voegden. Bazen op kleiner schaal behoeven minder volk en hebben dus grootere vrijheid van keus, maar die kunnen zij niet altijd uitoefenen zonder ernstig gevaar èn voor zich zelven èn voor de niet-unionisten die zij aannemen. Zijn ze te Sheffield, Manchester of in de buurt gevestigd, dan is er vrij groote waarschijnlijkheid dat hunne machinerie en hun voorraad zal worden beschadigd of vernield, dat men aan hunne paarden de kniespier zal doorsnijden, aan hun volk het gereedschap zal ontrooven of het volk zelf ligchamelijk zal mishandelen. Er is ook minstens de mogelijkheid dat laatstgenoemd *outrage* zich zal uitstrekken tot verminking of moord. Men zal zich herinneren dat de reden waarom die arme Fearnehough in October 1866 in de kamer waarin hij sliep eene forsche buskruiduitbarsting kreeg, deze was, dat hij de union van zijn bedrijf had verlaten, en daarna voor eenen baas had gewerkt aan wien men de union-werklieden had onttrokken."

Op eene andere plaats van hetzelfde tijdschrift (1 Mei 68, bl. 529 v.) zegt dezelfde schrijver: „zonder nog juist tot moord, verminking en in de lucht doen vliegen over te gaan, zijn er vele bedenkelijke manieren van vervolging die de unionisten kunnen gebruiken en in der daad gebruiken. B. v. *to ratten*, d. i. het vernielen of wegnemen van 't gereedschap eens werkmans: dit is wel te Sheffield algemeener dan elders, maar ongetwijfeld ook op vele andere plaatsen gebruikelijk. Voorts het moedwillig vernielen van eens patroons eigendom, b. v. het onverkoopbaar maken van nieuwe baksteenen door er pek over te werpen, of het onbruikbaar maken van klei voor baksteenen door eene menigte naaldstukken er onder te mengen. Verder *to picket*, hetgeen de Londeners onlangs tijdens de kleêrmakersstaking van nabij hebben kunnen zien, toen het aantal wachten (*) voor elken bekenden kleêrmakerswinkel het doorgaan van sommige deelen der Sackville en Clifford straten en der Savile *Row* vrij moeijelijk maakten. Het ambt van pickets is diegenen op te wachten die *verboden* winkels naderen, om werk zoo als 't schijnt, hen zoo mogelijk te doen omkeeren, maar indien ze volhouden en werk krijgen, hen dan te volgen, of anderen hun achterna te zenden, en te trachten hen dat werk te doen opgeven. De processen-verbaal der Londensche politieregtbanken toonen aan dat de kleedermakers volstrekt niet preutsch waren in de keus van middelen tot dat doel, en volgens

(*) «Twee of drie», zegt het officiële minderheidsrapport der beide «werkmansvrienden», z. bl. 714.

alle opgaven zijn pickets van laveijen in de provincien nog minder scrupuleus. Te Preston, Stockport, Blackburn, Glasgow, Hull, laat staan te Sheffield of Manchester, in de steenkoolstreken van Durham en Northumberland, in de kolen- of ijzerstreken van Staffordshire, of eenig ander deel van het „Zwarte land", wanneer iemand daar met eene gewantrouwde boodschap zou durven komen nabij eene werkplaats, fabriek, mijn of gieterij welke in unionistenstaal voor „onwettig" is verklaard, zou hij hoogst waarschijnlijk moeten spiesroeden loopen door eene gansche laan van bedreigers, uitschelders, uitfluiters en uitjouwers, die hem de namen van „zwart", „schurft schaap", „veulen", „knobbelstok"" (de gewone term) „„druiloor" naar het hoofd gooijen, met anderen te ruw om ergens behalve in de meest ouderwetsche dieventaal-woordenboeken in druk te staan. En hij zou van goluk mogen spreken indien hij enkel met woorden werd aangevallen en deze niet door een pendant van daden werden begeleid, die misschien met duwen en stompen zouden beginnen, maar spoedig tot slagen en schoppen zouden overgaan, terwijl de geringste tegenstand met gejuich zou worden begroet als verontschuldiging om ze tienvoudig te vermeerderen en te verergeren. Geregeld worden lijsten van personen die men gepaste voorwerpen voor deze soort van discipline rekent, gedrukt en in omloop gebragt, ten profijte van alle belanghebbenden, en deze stukken, — „zwarte lijsten" noemt men ze significatief, — worden zóó druk gevraagd dat, hoewel hun prijs slechts $2\frac{1}{2}$ cent het stuk of daaromtrent bedraagt, toch in één enkel genootschap — de *Operative Masons* — voor tusschen 9 en 10 pond" (*f* 108 à *f* 120) „er van in één enkel saizoen verkocht zijn. Op degenen wier namen aldus gecatalogiseerd zijn, wordt ook intimidatie toegepast. Gewoonlijk krijgen ze door den een of ander goedhartigen vriend eene bepaalde aanmaning dat buiten en behalve tegenwoordige kwade behandeling, hun voor 't vervolg nog iets ergers over 't hoofd hangt. Men waarschuwt hen dat ze nu wel in hun knollentuin zijn, terwijl hunne werkstakende broeders hongeren, maar dat op hun tijd ook voor hen de magere jaren zullen komen, dat wanneer de tegenwoordige moeijelijkheden met de patroons geschikt zijn en het volk dat nu buiten staat weêr binnen is, het er op zal aandringen dat die nu binnen zijn er uit moeten, en dat, omdat laatstgenoemden tot nog toe niet verkozen hebben zich binnen de union te begeven, men ze dan geene andere keus zal laten dan zich te begeven naar een geheel ander soort van union" (het armhuis).

De ontdekkingen te Sheffield, spoedig door soortgelijke omtrent Manchester en omstreken gevolgd, maakten natuurlijk overal een geweldigen indruk, maar ze moeten ons niet van de hoofdzaak afleiden. Zoo oordeelde men, zeer te regt, in Engeland. De ontdekte misdaden, zelfs die twee groote groepen waarover de beide subcommissien rapporteren, vormen slechts één onderwerp uit de vele waarnaar de hoofdcommissie onderzoek had te doen. Deze ging intusschen gestadig haren weg. Op zeer doelmatige wijze publiceerde zij hare uitkomsten bij gedeelten: de 10 eerste rapporten zijn dat slechts formeel en behelzen niet anders dan „*minutes of evidence*", d. i. het stenographisch verslag der verhooren. Aan het elfde, de eigenlijke verslagen, ontleenen wij vooreerst enkele, hoezeer niet door de autoriteit der geheele commissie bekrachtigde punten die interessant schijnen. Het ontwerpen van een rapport schijnt door de hoofdcommissie aan een harer leden, den heer J. Booth, te zijn opgedragen, althans zijn ontwerp *(draft)* is mede afgedrukt en voor een zeer groot deel door de meerderheid (7 stemmen van de 10) gevolgd. Tot de punten omtrent welker opneming de commissie het niet eens kon worden behooren o. a. de volgende getuigenissen: het parlementslid Samuda, de bekende groote constructeur van ijzeren schepen op de Thames, zegt (antw. 16747): Elke werf voor ijzeren schepen die als zoodanig aan de Thames bestond toen ik mijne zaak begon (in 1851) en verschillende later ondernomene zijn mislukt, failliet gegaan of opgegeven omdat men er geen geld kon verdienen, en toch verkregen in dienzelfden tijd de werklieden eenen opslag van gezamenlijk 15 pCt. boven hun vroeger loon, meenende dat de ondernemingen winst gaven en dat het werkvolk geen billijk aandeel in de winsten kreeg. — De failliten, zegt hij (16749), kwamen meer dan een millioen sterling te kort, en naar zijne berekening is dat vrij wel 15 pCt. van de loonen welke die ondernemingen in dat tijdvak betaald hebben. „Mijne grootste kalanten" (16757), „nog 10 jaar, ja nog 5 jaar geleden, plagten te zijn „Frankrijk, Rusland, Pruissen, Aegypte en Turkije. Van deze „regeringen heb ik bestellingen voor niet minder dan 700.000 „pd. st. (8 millioen 400.000 gld.) terzelfder tijd op mijne werf „gehad, maar thans concurreert Frankrijk met mij en ontneemt „me mijne Pruissische bestellingen, ook mijne Aegyptische, en op „dit oogenblik is in Frankrijk niet minder dan voor 380.000 pd. st. „aan bestellingen onder handen voor twee van diezelfde regeringen „die 15 jaar lang mijne kalanten zijn geweest." Hij heeft thans

(19 Mei 68) 200 man aan 't werk, vroeger 1200 tot 2000. De hr. Mundella, een ander groot fabrikant wiens verdiensten jegens het werkvolk algemeen erkend worden (bv. als oprigter van den *Board of Conciliation* te Nottingham), sedert 1868 ook parlementslid, zegt (19423): „ik ken gevallen dat werkstakingen nijverheid „bebben verdreven, en ik ken gevallen waarin zij nijverheid op „plaatsen buiten 's lands hebben ingeleid". De groote fabrikant Roden verklaart (antw. 10522 volgg., vooral 10567, 10630) dat de strike der werklieden in ijzer van 1865 in Noord-Staffordshire waarschijnlijk kort van duur en onschuldig zou geweest zijn, maar het werkvolk van andere unions en districten gaf invloed en ondersteuning: zoo duurde de strike 20 weken, viermaal zooveel volk als de regtstreeks betrokkeneu geraakten buiten werk, het district (enkel Noord Staffordsbire, een klein district, 10567 vlgg., 10610) verloor niet minder dan 3 millioen gld., en ten laatste ging een groot deel van het ijzerbedrijf naar Belgie over, van waar bet waarschijnlijk niet zou terug keeren. Ééne zeer groote fabriek, die van den hr. Bates, had voor goed gesloten, en Roden zelf zou liever willen sluiten dan de voorwaarden der unions aannemen, daar ze tot zijnen ondergang moeten leiden (10586 en 10610). In gelijken zin spreekt de hr. Robinson, ingenieur der wijdbekende *Atlas Works* te Manchester (19019 tot 46), b. v. 19033: „Thans hebben we mededingers op elke markt van Europa, „terwijl wij vroeger de markt in onze eigen handen hadden." De hr. Beyer, een Sakser van geboorte, en lid der welbekende firma Beyer Peacock en Co. te Manchester, getuigt: „Toen ik te Man„chester kwam, en jaren later, kreeg bet vasteland zijne locomo„tiven van ons. Thans hebben ze ons niet noodig en wij kunnen „naauwelijks met hen concurreren" (18933). De glasfabrikant Dr. Lloyd te Birmingham zegt (18346): „de buitenlandsche mede„dinging neemt bijna dagelijks toe. Vele artikelen in flintglas" (glas met loodgebalte) „worden thans van het vasteland ingevoerd „die vroeger niet ingevoerd konden worden, deels omdat ze van „minder qualiteit waren, en deels omdat ze voor de engelsche „markt niet pasten en meer kosten maakten. Thans verbetert de „qualiteit, en de kosten voor voortbrenging en arbeid zijn in En„geland hooger dan buiten 's lands". Dit is een der bedrijven die 't meeste hinder ondervinden van de unionsreglementen tegen leerjongens. Omtrent witte goederen getuigt de hr. Mundella (19434): „Betrekkelijk onze concurrentie met Frankrijk en Duitsch„land herinner ik mij dat nog pas voor 12 jaren Frankrijk naau-

„welijks ééne stoommachine in dien tak van bedrijf had: thans „maken zij ze even goed als wij".

Zeer interessant, al is dan ook het verband met het eigenlijk onderwerp een weinig losser, is de getuigenis die het grootste deel van het tweede rapport vult. De hr. A S. Hewitt is een groot ijzerfabrikant met werkplaatsen in de drie *states* New York, New Jersey en Pennsylvanie, dus in het voornaamste en meest gevorderde deel der Unie: hij heeft omtrent 4000 man aan 't werk. Antw. 3751: wanneer één *puddler* het werk staakt (dat is degene die het ruw gegoten ijzer in den puddeloven plaatst en omroert totdat de overvloedige koolstof er uit is) dan brengt hij 4 zoo niet 5 man buiten werk: de stokers, de pletters en de *labourers* (waarschijnlijk weinig verschillend van opperlieden), want het werk staat geheel en al stil (dus even als te Sheffield met de zaagslijpers, zie bl. 683). Vraag 3752. En de kolenmijnwerkers? Antw. „Als het eens begint zich te vertakken zou ik het haast „niet weten te schatten, maar zoo even beperkte ik mij tot de „regtstreeksche uitwerking. 4000 zijn bij ons in dienst, en 20 000 „rondom ons hangen regtstreeks van ons af", daaronder (3753) de kolenmijnwerkers. Vraag 3775. „Gesteld eens" (wat in Amerika vooralsnog niet zoo is, 3774) „dat het werkvolk door unions „de magt had den standaard der loonen te doen rijzen of het dalen „er van te verhinderen, zou dan de werking dezer vereenigingen „niet ten voordeele van beschermende regten en een beschermend „stelsel wezen? Antw. In Amerika zonder twijfel". Antw. 3796: „Er bestaat in Amerika een vrijhandelsverbond, dat het land met „geschriften overstroomt. *Wanneer de prijzen hoog zijn, meen ik, „vorderen zij aanmerkelijk, en de vrije-handelspartij wint, en de eerste „paniek die komt verandert dat, meen ik, en dan geraken de protectio-„nisten boven*". Antw. 3797: „Feitelijk zou de vrije handel den „*nominalen* standaard der loonen drukken, in het cijfer van dollars „en cents". Vraag 3798: „Zou hij de *real wages*" (datgene wat iemand kan verkrijgen van de artikelen zelve die hij behoeft) „niet drukken"? Antw „Wanneer gij meent het *purchasing power* „van zijnen arbeid" (d. i. wat hij aan gebruiksartikelen zelven voor zijnen arbeid zou verkrijgen) „dat zou even goed zijn bij vrijen „handel, dat is mijne zienswijze. Ik sta aan dien kant van „de vraag, *maar een werkman ziet het nooit uit dat oogpunt. Een „werkman verstaat niets van het purchasing power*, HIJ DENKT SLECHTS „OVER HET AANTAL DOLLARS". D. i. wanneer hij 7 dollars kan krijgen in plaats van 5 houdt hij dat voor winst, om 't even of

zijne benoodigdheden thans misschien 10 dollars in plaats van vroeger 5 kosten of niet: dáárvan heeft hij geen begrip. (*)

Antw. 3886: „Op het oogenblik staat arbeid in Amerika veel „te hoog dan dat eenige *staple commodity* zou kunnen voortgebragt „worden voor den prijs die daarvoor te behalen is, m. a. w. er is „niets dat wij in Amerika met voordeel kunnen produceren". (†)

Antw. 3811. „Toen ik Amerika verliet was er een strike in „New Jersey bij de ijzermijnen die een groot aantal ovens met „erts voorzien. Zonder eenige kennisgeving hoegenaamd aan de „eigenaars staakten de arbeiders in ééne enkele mijn plotseling „het werk. Ze deden niet het minste aanzoek tot opslag van hun „loon, maar trokken naar de naastbij gelegen mijn, vertelden aan „de arbeiders daar dat zij een strike hadden opgezet, en gelastten „hen af te zien van den arbeid. En die mijn (ik ken de feiten „naauwkeurig, want het was mijne eigen mijn) verlieten ze uit „vrees, dat zeiden ze allen. Daarna trokken ze naar de naburige „mijnen, 18 of 19 in aantal, en bragten binnen 48 uren het „geheele werk tot stilstand — het terrein was betrekkelijk klein. „Ze trokken in benden van 1500 tot 2000 en pleegden jegens „niemand geweld behalve dit" dat zij den aanvoer van erts naar

---

(*) Dat was in Mei 1867. Thans is het officiële rapport van den heer Wells, den amerikaanschen *Commissioner of Inland Revenue*, over 1868 bekend. «The most striking proof in the present report, confirmed by all the accounts from America", zegt *the Economist* (3 Apr. 69 bl. 386), «is the general fall which has taken place in the *real* wages of the American workman. Since 1860 there has been a great enhancement of prices generally, but the price for which labour sells has not risen in proportion with the price of the necessaries which labourers require. The workman gets more dollars, but they do not go so far as the less number he got in 1860.» — «Mr. Wells is assured by manufacturers that at the «present time especially the tendency among skilled workmen, brought from Europe «in pursuance of special arrangements for the extension of special branches of «industry, is rather to return to the Old World than remain in the United «States. The explanation of this is that although the wages paid at present in «the United States for skilled labour are nominally much greater than in Europe, «their purchasing power, as respects commodities and rents, are so much less «as to leave either no balance whatever in favour of the United States, or one «that is comparatively trifling» — which we believe is a very mild way of putting «the fact at the present moment.» *The Econ.* 10 Apr. 69, bl. 416.

(†) «It is intelligibly after this» (den hoofdinhoud van 't officieel verslag over 1868 van den heer Wells, directeur der belastingen in Amerika) «that the American difficulty in carrying on a foreign trade should be very great.» *The Econ.* 3 Apr. 69, bl. 386.

de ovens geheel en al stremden. „Toen wendden we ons tot den „gouverneur" (van den *state* New Jersey) „om gewapende magt „ter bescherming van den aanvoer. Hij stemde dadelijk toe, en „zoodra ze zagen dat de ovens waarschijnlijk voor de eerstvolgende „3 of 4 maanden voorzien zouden worden keerden ze tot hun „werk terug". Vraag 3812. „Waren dat geboren Amerikanen? „Antw. Neen, meestal Ieren, ik zou zeggen 19 op de 20; er „waren enkelen uit Wales onder, maar meestal Ieren". — Antw. 3814. „Zulke ongerijmdheden" (als het laten onderloopen der mijnen) „heb ik zien bedrijven, maar gewoonlijk, ja bijna zonder „uitzondering door vreemden, meestal door Ieren, enkelen uit „Duitschland en Wales, maar meestal Ieren..... Amerikanen „vindt men meestal in eene positie waar zij iets gelasten, en de „anderen in eene positie waar hun iets belast wordt. De Engelsch-„man doet gewoonlijk als de Amerikanen: hij krijgt het bijna „altijd gedaan iets beters te worden dan daglooner." Vraag 3816. „Begrijpt ge ook Schotten onder den term Engelschen?" Antw. „Schotten? we passen er wel op geene Schotten in 't werk te nemen, „om deze reden: we zouden niet weten hoe spoedig zoo'n Schot niet „eigenaar zou worden, we zijn eigenlijk wat bang voor Schotten" (in Schotland is uitmuntend volksonderwijs). „Vraag 3817. Is 't „dan voor Schotten een slecht land om er heen te gaan? Antw. „Neen, integendeel." 3818. Zoo gijl. ze buiten de ijzerfabrieken „tracht te houden, is dat dan niet zoo? Antw. Ik zeî dat de „eigenaars wat huiverig waren een Schot toe te laten, maar om-„trent zijne vaardigheid aan 't werk en zijn verstand heeft hij „niemand in ons land boven zich, ook heb ik in Amerika nooit „een schotschen bedelaar gezien". Vraag 3821. „Is in den tegen-„woordigen toestand van Amerika de minste soort vau werk uit-„sluitend tot Ieren en Duitschers beperkt? Antw In den regel „ja. Vraag 3822. Zijn bij die soort geene Amerikanen? Antw. „In de mindere soorten een zeer klein deel. Wanneer een Ameri-„kaan handeuarbeid wil verrigten, of eene bezigheid die geenen „mechanischen slag (*mechanical skill*) vereischt, neemt hij in den „regel land" (zeker als eigenaar of daglooner) „*of* eene pacht-„hoeve: van daar zijn de pachthoeven in de Unie grootendeels in „handen van Amerikanen... Antw. 3823. In de Unie zijn minstens „de helft der puddlers Ieren. Ik moet dat even verklaren. *Een „Ier is nooit een puddler wanneer hij naar Amerika komt.* Wij hebben „puddlers uit Wales, uit Engeland" (officiële of engste zin van het woord), „uit Schotland, *maar nooit uit Ierland.* In de railfabriek

„*is de Ier de helper dien de puddler huurt*, en met der tijd wordt „hij zelf een puddler, en in den regel, *geen puddler van de eerste* „*klasse*. Onze goede puddlers zijn allen uit Wales, Engeland, Schot- „land of Amerika... 3826. *Helpers zijn zelden te krijgen of het moeten* „*Ieren zijn*... 3831. Ze zijn zelden *engineers*" (wat de Duitschers *Maschinenbauer* noemen). „Neen, ik kan mij geen enkelen ierschen „engineer herinneren. Er zijn zoons van Ieren dat engineers zijn. „3832. In de noordelijke *states* heb ik nooit een neger als helper „in eene fabriek gezien, om eene zeer goede reden, te weten „omdat *de Ier* niet met hem werken wil".

Over Nederlanders in Amerika heb ik niets gevonden.

Maar het wordt tijd de werking der commissie en hare conclusies na te gaan. Zelfs op dit oogenblik (20 April) is de arbeid der hoofdcommissie nog niet zonder uitzondering verschenen: zooveel ik weet wachten we nog een Aanhangsel als 2e Vol. van het *Eleventh and Final Report* hetwelk interessant belooft te worden, ja *volume* 1 van dit Rapport XI is eerst 9 Maart 1869 gedagteekend. Dit elfde Rapport bestaat uit verschillende stukken. Van de elf commissarissen moet een, Sir E. W. Head, sedert zijne onderteekening van het 9e om welke reden dan ook zijn afgevallen, misschien om ziekte. De overigen zijn het niet eens kunnen worden. Een rapport ligt voor ons, door zeven van hen onderteekend. Twee *dissents* van zeer korten omvang en ondergeschikte beteekenis zijn respectivelijk door één en twee van de zeven geteekend, maar dat is bijzaak. Een derde *dissent* evenwel voert de onderteekeningen van de minderheid, drie leden. Dáárvan valt nog één af, die zich met de motivering der beide anderen niet kon vereenigen. Die zeer uitvoerige motivering, „*Statement referred to in the third dissent*", is het eigenlijke minderheidsverslag; het is onderteekend door de hh. Thomas Hughes en Frederic Harrison. Twee andere stukken zijn voor ons doel van minder belang, hoewel 't ééne een zeer geprezen verslag over den tegenwoordigen regtstoestand der Trades' Unions in Engeland is, door den president der hoofdcommissie, Sir W. Erle. Maar van hoog belang is het „*Draft report*" van den hr. Booth, het ontwerp waarop de commissie haar verslag heeft bewerkt. Het meerderheidsverslag is in hoofdzaak eene *Abschwächung* hiervan, een compromis, gelijk de *Saturday Review* het noemt. Onze eerste indruk is gunstig voor dat ontwerp. Maar dáároomtrent wordt minstens eene gezette studie van het geheele omvangrijke materiaal en de van weêrskanten daaruit opgemaakte gevolgtrekkingen vereischt, wanneer zelfs dàt

genoeg is om hieromtrent tot een besluit te komen dat den onpartijdigen en wel beraden onderzoeker zal kunnen voldoen.

Onderzoeken wij thans de hoofdstrekking der beide verslagen.

Zoover als het verslag der meerderheid gaat, mag het op algemeene toestemming rekenen. Velen zullen beweren dat het niet vèr genoeg gaat, maar in zeer verschillenden zin. 't Geen het echter zegt is eene rijke aanwinst, zeker van kennis, zoo al niet van voorstellen. 't Is een nieuwe grond voor de oude stelling *qu'en économie politique il y a beaucoup à observer et peu à faire.*

Laat ons dit rapport op den voet volgen. Wij hebben, zegt de commissie, raadzaam geoordeeld onze *Evidence* reeds vooraf bij gedeelten openbaar te maken naarmate ze inkwam. Wij hebben subcommissies ingesteld tot onderzoek der *trade outrages*, eerst van Sheffield, later van Manchester en hare verslagen gepubliceerd. We begonnen ons eigen onderzoek met het opstellen van twee reeksen van vragen. De eene reeks werd gezonden aan de secretarissen van Trades' Unions, de andere was bestemd voor algemeene bekendmaking. Beide reeksen zijn gedrukt en met de ontvangen antwoorden in ons Aanhangsel opgenomen. Daarin vindt men tevens „a full Index to all the evidence." Zij ondervroegen eene menigte der allergewigtigste getuigen. Ziehier een kort uittreksel uit die lijst, voor één der bedrijven:

Gehoorde getuigen. „Building trades."

R. Applegarth, (algemeen) secretaris der *Amalgamated Carpenters* (vraag 1—302, 6539—6762, 7269—7377.)

G. Housley, algemeen secr. der *Friendly Society of Operative Bricklayers* (1977—2259), te zamen 14 Unionsleden, en buiten de Unions (ook 14):

G. F. Trollope, firma George Trollope & Sons, „builders" (2867—2950).

A. Mault, secr. der *General Builders'* (bazen) *Association* (2951—3462, 3679—3731, 3969—4082, 4083—4325, 4728—4731).

J. Kettle, meesterknecht van wijlen Bramall, aannemer der nieuwe gevangenis te Manchester (5443—5798).

R. Richmond, „Inspector" der Lancashire *county* police, afdeeling Manch. (4732—4856).

Th. Prowse, gewezen lid eener metselaars*union* (7626—7689).

De lijst vult 4 folio bladz., en alphabetisch 2 bladz. van 2 kolommen elke.

De meest gewone vorm der Trades' Unions, zegt de commissie bl. XII, is eene vereeniging bestaande uit *branches* of districtunions, en

deze weder uit *lodges* of plaatselijke ligchamen. De zetel van het bestuur of commissie van uitvoering is gewoonlijk in de eene of andere centraal gelegen stad, of verandert op vaste tijden bij algemeene stemming Minstens in één geval (*Amalgamated Engineers* — machinisten enz.) bestaat eene union met afdeelingen in de engelsche kolonien, op het europeesch vasteland, en in de Vereenigde Staten.

De unions hebben tot gedragslijn, o. a, hun werkkring zoo vèr mogelijk uit te breiden. De verschillende *branches* zenden aan den centralen raad periodieke rapporten over den toestand van het bedrijf, den stand der loonen, en andere punten van belang voor hunne districten. Met de aldus verkregen inlichting kan de centrale raad met des te grooter uitwerking de handelingen van eenige *branch* of onderdeel contrôleren en besturen.

Daardoor kan men ook het aanbod van arbeidskracht in verschillende deelen van het land meer gelijk maken, en sommige unions beproeven dat, bv. de *Amalg. Carpenters.*

Het bestuur berust meestal, voor elke afdeeling, bij eene commissie en bij een plaatselijken afdeelingssecretaris die van tijd tot tijd door de leden gekozen wordt. Dat der geheele vereeniging berust gewoonlijk bij een algemeenen of uitvoerenden raad, gekozen door de afdeelingen (*branches*), en bij eenen algemeenen secretaris, naar algemeen stemrecht door de gansche vereeniging gekozen. Uitvoerende raad en afdeelingscommissies moeten zich in het beheer der genootschapszaken aan het genootschapsreglement houden; in gevallen aldaar niet voorzien handelen zij naar hun beste weten, met beroep op het geheele ligchaam.

Gewoonlijk vergt men dat nieuwe leden 5 jaar bij het bedrijf zullen hebben gewerkt, voorts zekeren ouderdom, en entréegeld verschillend al naar den ouderdom. De uitgaven worden betaald uit deze entrées, en uit vaste wekelijksche (soms maandelijksche) contributies; voorts nu en dan, wanneer buitengewone uitgaven (meestal voor werkstakingen) hebben plaats gehad, uit hoofdelijke omslagen die het besturend ligchaam uitschrijft. Bovendien heeft men de opbrengst der reglementaire boeten, en de bate der aandeelen of aanspraken van leden welke de union verlaten.

Doel en handelwijze der unions zijn gewoonlijk de volgenden (bl. XIV):

1. Die van gewone „friendly or benefit" vereenigingen: ondersteuning bij ongeval of ziekte, begrafenisgelden voor de leden of hunne vrouwen, en somtijds „*superannuation*" toelagen, voor bejaarden.

2. Het in 't oog houden en bevorderen der belangen van den

werkenden stand, en bijzonder 't beschermen van hen tegen het onregtvaardige (*undue*) voordeel hetwelk, zoo meenen zij, de arbeidgevers (*employers*) door hunne beschikking over groot kapitaal bezitten. In de groote meerderheid der bestaande unions is laatstgenoemd doel het voornaamste. Bijeenvoeging evenwel van dit doel en het bovengenoemde (no. 1) geeft meer leden en meer fonds; ook krijgt aldus het genootschap meer vat op zijne leden; zoo immers eenig lid wordt uitgesloten om ongehoorzaamheid jegens bevelen der union in 't belang der nering gelijk zij dat verstaat, dan verbeurt hij de *superannuation* en andere uitkeeringen, juist datgene waarop hij door zijne, somtijds jaren lange, deelneming aanspraak heeft gezocht.

Van deze *trade* bedoelingen is eene der stelligste deze: *aan de leden het hoogst verkrijgbaar bedrag aan werkloon te verzekeren, en het aantal werkuren te verminderen.* Voorts willen zij eene meer gelijkmatige verdeeling van werk onder de arbeiders in dat bedrijf te weeg brengen, en het werk onder een grooter aantal volk verdeeld krijgen dan bij vrije mededinging gebeuren zou: met dat doel streven zij naar een gelijkmatig minimum van loon.

Naar dit doel streven de unions langs twee wegen: regtstreeks en middellijk. Regtstreeks door dusgenaamde *strikes*, werkstakingen, waarvan de leiding een gewigtig deel der bezigheid van den uitvoerenden raad der unions schijnt uit te maken (Applegarth, antw. 54, 95, 145, W. Allan, secr. der *Amalg. Engineers*, 857—861.) Het blijkt dat in vele gevallen de leiders der unions er minder op letten of de toestand van het bedrijf zoodanig is dat hij een opslag der loonen toelaat. Voor hen hangt de zaak veeleer van de betrekkelijke sterkte van partijen af.

Wanneer het bestaan der unions inderdaad, gelijk hare leiders beweren, het aantal werkstakingen heeft doen afnemen (bl. XV), dan schijnt het verstandig te onderstellen dat dit ontstaat, niet dáárdoor dat de geneigdheid der unions tot het staken van werk zou zijn afgenomen, maar dat hare organisatie zóó magtig is dat zij in de meeste gevallen de verlangde concessie zonder strike verkrijgen.

De middellijke manier is zamengestelder: het zal echter blijken dat zij zich oplost in:

1. pogingen om het *aantal* werklieden in iederen arbeidstak te beperken, en daardoor een arbeids*monopolie* te doen ontstaan, met de magt van loonen op te drijven als gevolg, en

2. om *mededinging* onder de werklieden zelve tegen te werken.

B. v. getuigt de heer Allan, secr. der *Amalg. Engineers*, eene

der grootste en in elk opzigt voornaamste unions (antw. 841), dat de twisten met *employers* gedurende de laatste 10 jaren „„vooral „„over stukwerk en het groot aantal gebezigde jongens ontstaan „„zijn.""

Het regt der unions tot genoemde handelwijs wordt door sommigen uitdrukkelijk beweerd. Wilkinson, secr. der *Flint Glass makers* (18.717): „„De beperking van"" het aantal „„leerlingen „„is eenvoudig omdat wij 't er voor houden dat wij, als werklieden „„opgeleid in het bedrijf en die een aantal jaren hebben besteed „„om te leeren .... ook zeker regt hebben het aanbod"" (van „„arbeidskracht) „„te beperken tot hetgeen telkens de aanvraag is."" Shreeve, secr. der *Printers' Machine Managers* (19.949): „„De „„manier waarop wij die zaak beschouwen is eenvoudig deze: „„wij hebben onzen tijd gediend in een bedrijf en wenschen een „„fatsoenlijk bestaan daaruit te halen.""

Zoo worden somwijlen ook vrouwen uitgesloten, b. v. eene union te Manchester beweerde: „„het was tegen het reglement, ... „„zoo vrouwen *were introduced into their market* zouden de mans- „„loonen dalen.""

Somwijlen streeft men naar het monopolie van werk in een geheel district, b. v. de union der steenbakkers te Manchester in verband met die der metselaars (*bricklayers*) en anderen.

Onderlinge mededinging (bl. XVI) wordt vooral tegengewerkt door reglementsbepalingen of stilzwijgende afspraken der unionsleden niet beneden zeker minimum van loon noch boven zeker maximum van tijd te zullen werken, met bijgevoegd verbod van *overtime* en stukwerk. De tegenstanders van het werken bij 't stuk beweren dat daarbij loutere *vlug*heid de hoofdconsideratie wordt: van daar komt het volk er ligt toe het werk slordig af te roffelen, en zoo ontstaat daaruit een minder soort van werk, hetwelk de baas (*employer*) noch tegengaan noch toetsen kan. Hun verzet tegen werk bij 't stuk, beweren zij, is dus voor bazen en publiek evenzeer van belang als voor het werkvolk. De bazen zijn dit echter volstrekt niet met hen eens. Hun gevoelen is bijna eenparig voor werk bij 't stuk overal waar de aard van 't werk dit toelaat. De heer Robinson, de ingenieur der bekende *Atlas Works* te Manchester, getuigt (19.089): „„De methode van werk bij 't stuk „„in eene fabriek als de onze en die van Whitworth heeft aan „„ons fabricaat zóóveel naam verschaft dat wij hoogere prijzen „„maken dan andere firma's"" (19.090): „„het is in eene geed „„ingerigte fabriek vrij wat gemakkelijker de hoedanigheid dan

„„de massa van het verrigte werk te contrôleren (*to check*).""

Voorts hebben sommige unious reglementsbepalingen of stilzwijgende afspraken dat b. v. een (hardsteen-) metselaar ooit aan eenen baksteen rake, noch een baksteenvlijer aan een hardsteen, noch een van beiden ooit het minste stucadoorwerk doe, verbodsbepalingen aan den snelsten van meerdere werkers anders dan langzamer te werken, voorts ter vermindering van het aantal baksteenen dat men in eenen kalkbak mag vervoeren, tot verbieden van baksteenen per kruiwagen te vervoeren, van het bearbeiden, (b. v. polijsten, streepen enz.) van hardsteen aan de groeve zelve (waar dat veel beter en gemakkelijker gaat) enz. Alle dergelijke bepalingen mogen van minder beteekenis *schijnen*, maar zij plagen en hinderen de bazen en brengen somtijds groot ongemak en verlies te weeg.

Zulke reglementen, erkent b. v. Conolly, een lid der *Operative Stonemasons*, en een leider onder de unionisten (1349): „„zijn „„ten voordeele van het werkvolk gemaakt, niet tot dat van de „„bazen; bij 't schikken van dit onderwerp letten wij volstrekt „„niet op de bazen; wij beschouwen hen louter als menschen die „„met hun kapitaal zoo veel mogelijk willen verdienen terwijl wij „„met onzen arbeid zoo veel mogelijk willen verdienen.""

Bazenvereenigingen, schoon verschillend van aard, staan *in beginsel* gelijk met de behandelde. Ze zijn echter betrekkelijk zeer zeldzaam. Meestal zijn ze gevormd voor de gewone regeling van het bedrijf, voorts om arbeid op de gunstigste voorwaarden te verkrijgen, en tot zelfverdediging tegen de unions (bl. XVII). De bazen moesten zien, dat de unions bij een strike het voordeel hebben de bazen één voor één afzonderlijk aan te vallen. Men rigt te dien einde den strike tegen een enkelen baas, of tegen de bazen in een enkel district; dan worden de werkstakers door het volk van andere bazen onderhouden, en de bedoeling is andere bazen achtervolgens aan te vallen zoo de eerste werkstaking gelukt. Daartegen werken de bazen gewoonlijk aldus: zij vormen eene overeenkomst (niet een genootschap) dat ze, in geval van strike tegen eenig deelgenoot dezer afspraak, allen hunne werkplaatsen zullen sluiten (dit laatste noemt men doorgaans een *lock-out*), en in sommige gevallen, bij hoofdelijken omslag, den bestreden baas met geld zullen bijstaan. Vele dier vereenigingen zijn volgens opgaaf tijdelijk, en worden ontbonden zoodra die strijd tegen het werkvolk geeindigd is welke aanleiding tot hare vorming gaf.

De bazenvereenigingen zijn vrijwillig, in zoover dat der commissie geen voorbeeld is bekend geworden dat eenige poging tot dwang tegen eenigen baas is uitgeoefend die zich niet bij de vereeniging wenschte aan te sluiten (vgl. daartegenover bl. XVIII, XX, hierachter bl. 703, 706).

Dat de unions zekere nadeelige uitwerking op het karakter van het werkvolk en de betrekking tusschen hen en de bazen gehad hebben, schijnt onbetwistbaar. Over aard en omvang van dien invloed loopen echter de getuigenissen zeer uiteen. De vroegere hartelijke en vriendschappelijke verhouding is verdwenen, zeggen de bazen, en dat wordt door de unionisten naauwlijks ontkend. Hun meerendeel schijnt deze gevoelens waarvan het verdwijnen door de bazen betreurd wordt te beschouwen als gegrond „op verkeerde voorstellingen van minderheid van de eene zijde en „van patrocineren aan de andere". Die verwenschte ijdelheid! We moeten zeker naar die gezegende Noordamerikaansche toestanden heen waarvan Roscher deze anecdote vertelt: „yes, man", zeî de yankee logementsbediende op de vraag van een reiziger, „yes, man, I „shall get a lady to wash your clothes". Goed succès aan her ladyship.

Maar er is erger. Onder den invloed der unions verliezen juist de beste werklieden het zelfvertrouwen (*self-reliance*) en de onafhankelijkheid die hen plagt te onderscheiden. 's Werkmans wensch uit te munten, al zijn best te doen om zijnen meester te voldoen, zich, „te verbeteren", zoo mogelijk vooruit te komen in de wereld, dat alles wordt verstikt door zijne slaafschheid jegens de unionsreglementen, en dáárdoor dat zijne mede-unionisten stelselmatig elke poging afkeuren om zich boven die middelmatigheid te verheffen welke te behouden het doel der unions is.

De unions antwoorden, dat zij veeleer het karakter van den werkman verheffen. Hij gevoelt zich niet langer geïsoleerd, zij 't tegen verdrukking of althans tegen ongevallen boven zijne magt, maar als deel van een sterk en vereenigd ligchaam dat zijne regten kan verdedigen en hem in tijdelijken nood bijstaan. Ook stellen zij zich veel voor van reglementen over de betrekkingen tusschen baas en werkvolk, zoo als de betere unions er trachten te vestigen.

Hoe dat alles zij: de gevoelens tusschen bazen en arbeiders die bestonden zoo lang men gene als de regerende klasse beschouwde zijn nu zeer verminderd, en onherstelbaar. Thans moet men zoeken ze te vervangen, en wel door die gevoelens van billijkheid, verlicht eigenbelang en wederzijdsche inschikkelijkheid, die tusschen contracterende partijen in beider belang wenschelijk zijn.

In zeer hooge mate heeft (bl. XVIII) stelselmatige dwang plaats, soms van de meerderheid over de minderheid in de unions zelve, vaker over mede-werklieden buiten de unions. Hoe uiterst ver sommige unions dat drijven, blijkt te over uit de Verslagen over Sheffield en Manchester. In vele unions in die buurten waren misdaad en *outrage* de gewone manieren om de bedrijfsreglementen der union te handhaven. „*Rattening*", een van de zachtste (!) dier manieren — d. i. het ontnemen aan den werkman van zijn gereedschap zoodat hij niet langer voor zijn levensonderhoud kan werken tot hij zich aan de willekeurige bevelen der union onderwerpt, (z. boven bl. 684) — dit *rattening* beschouwen zij, volgens een hunner verdedigers en voorsprekers, — als naauwlijks, zoo eenigermate, erger dan dat een landheer executeert bij wanbetaling van pacht. Volgens een ander hunner verdedigers en voorsprekers beschouwen zij werklieden buiten de unions met soortgelijke gevoelens als waarmede verdedigers van hun vaderland een medeburger beschouwen die voor betere betaling tot den vijand overloopt. Hier blijkt dus, naar de eigen getuigenis hunner vrienden, dat op dit punt bij hen elk gevoel van billijkheid en pligt door en door bedorven is. Men lette wel dat deze schandelijke daden volstrekt niet binnen den kring der lagere arbeiders beperkt zijn. Betreffende de aanrandingen (*outrages*) te Manchester en omstreken rapporteert de subcommissie aldus omtrent de unions der steenbakkers en anderen naar welke zij onderzoek heeft gedaan:

„„De aanrandingen die wij meêgedeeld hebben, en die leven en „„eigendom onveilig maakten, werden naar onze overtuiging allen „„uitgelokt (*instigated*) en goedgekeurd door de respective unions „„der districten waarin zij voorvielen. Zij allen werden willens en „„wetens ontworpen (*planned*) en uitgevoerd ter verdediging van „„een stelsel welks doel was bazen en werkvolk aan het unions-„„reglement te onderwerpen en de vrijheid van arbeid te ver-„„nietigen"".

Behalve de zwaarste gevallen van *outrage* berust dit overigens bijna geheel op de getuigenis van bazen. De (niet-unionistische) werklieden zelven, dus zij op wie de beweerde dwingelandij nederkomt, hebben slechts in uiterst gering getal aan onze algemeene oproeping voldaan om haar te komen praeciseren. De reden hiervan kan wezen, òf dat de werkende stand over 't algemeen niet ontevreden is met de beperkingen der nijverheid door de unions, òf, en dit laatste gelooven wij, dat de invloed dezer unions zoo buitengewoon uitgebreid is, hare vertakkingen zich zóó zeer in

't bijzonder uitstrekken, en de tegenzin om een bestaand klassegevoel tegen te werken zóó groot is, dat de ware gevoelens der tegen de unions gezinde werklieden ons voor een groot gedeelte zijn onthouden.

Welken invloed, en waardoor, de unions hebben uitgeoefend in het bemoeijelijken der ontwikkeling van de nijverheid schijnt bijna ondoenlijk te bepalen.

Wat de wettelijkheid der unions betreft, ze staan thans onder de „*Statute*" of „*Act* 6 *Geo.* IV *c.* 129". Men vindt die parlementswet uitvoerig, voor zoover hiertoe noodig, in een *Memorandum on the law* (het regt) *relating to Trade Unions* van den praesident der commissie, Sir W. Erle, en wel bl. LXXX volgg. LXXXVIII volg. van het *Final Report*, Vol. I, met uitvoerige verklaring.

De middeleeuwsche notatie 6 Geo. IV c. 129 wijst de wet aan die op 6 Julij 1825 de *combination laws* verving, t. w. in het 6e jaar van George IV, die 29 Januarij 1820 zijne regering *als koning* begon. De laatste wet welke daardoor verviel was 5 Geo. IV c. 95. Sedert dien tijd zijn er bij gekomen 18 en 19 Victoria (zomer 1855) c. 63 s. 44 („*the Friendly Societies Act*"), 22 Victoria c. 34. 't Zal genoeg wezen te doen opmerken dat het 22e jaar van koningin Victoria bij ons profanen wel eens 1858 tot 1859 genoemd wordt, en wel van 20 Junij 1858 tot en met 19 Junij 1859, daar H. M. Victoria den 20en Junij 1837 koningin is geworden.

Welk eene aangename lectuur de tekst van engelsche wetten nog altijd is, moge blijken uit het origineel van een artikel uit het laatste *statute* hiertoe betrekkelijk, de *section* 1 *of the Act* 22 *Vict. c.* 34: „I. That no Workman or other Person, whether actually in Employment or not, shall bij reason merely of his entering into an Agreement with any Workman or Workmen, or other Person or Persons, for the purpose of fixing or endeavouring to fix the Rate of Wages or Remuneration at which they or any of them shall work, or by reason *merely of his endeavouring peaceably, and in a reasonable Manner, and without Threat or Intimidation, direct or indirect, to persuade* others to cease or abstain from Work in order to obtain the Rate of Wages or the altered Hours of Labour so fixed or agreed upon or to be agreed upon, shall be deemed or taken to be guilty of „Molestation" or „Obstruction" within the Meaning of the said Act, and shall not therefore be subject or liable to any Prosecution or Indictment for Conspiracy: *Provided always*, that nothing herein contained shall authorize any Workman *to break or depart from any Contract*

or authorize any Attempt to induce any Workman to break or depart from any Contract". Voorts uit de hoofdbepaling van het nieuwe wetsontwerp om te „Protect the Funds of Trades' Unions from Embezzlement and Misappropriation" (*the Economist*, July 17, 1869, bl. 837): „An association of persons having rules, agreements, or practices among themselves as to the terms in which they or any of them will or will not consent to employ or to be employed shall not, by reason only that any of such rules, agreements, or practices may operate in restraint of trade, or that such association is partly for objects other than the objects mentioned in the Friendly Societies Acts, be deemed, for the purposes of the twenty-fourth section of the Friendly Societies Act, 1855, *for the punishment of frauds and impositions*, to be a society established for a purpose which is illegal, or not to be a friendly society within the meaning of the forty-fourth section of the said Act". Zoo zijn *alle* engelsche wetten gesteld. En dit is nog niet het ergste. Eerst onlangs heeft een weldoener van 't lezend publiek en de armo regtzoekenden, wiens naam me ongelukkig niet bekend is, de groote hervorming ingevoerd dat komma's en andere leesteekens in een engelsch *statute* zijn toegelaten, in plaats van den geheel onafgebroken doorloopenden volzin hunner wijze vaderen. Gelijk zoo dikwijls, heeft deze ongerijmdheid zin gehad, maar eeuwen geleden. Het was eene ruwe middeleeuwsche voorzorg, in aard en doel overeenkomstig met ons waarmerken der renvooijen in authentieke stukken, maar sinds lang dient het dáártoe volstrekt niet meer: dáárvoor zijn verreweg betere middelen, en dit is eene dwaasheid in de 19e eeuw. Maar gelijk zoo dikwijls:

Vernunft ward Unsinn, Wohlthat Plage,

en de engelsche Sleur sr., Messrs. Redtape & Co., behoudt zijn wèl beproefd oud vertrouwd *mumsimus* in plaats van die nieuwerwetsche rarigheid *sumsimus*.

De *Act* van 1825 bepaalde zich er toe, om zoowel volgens *statute law* als volgens *common law* (herkomen als Burgerlijk Wetboek) vrijheid van straf te verleenen aan de zoodanigen die vergaderen om dàt bedrag van loon te bespreken en vast te stellen hetwelk de *„persons present at the meeting or any of them"* voor hun werk zouden eischen of de uren gedurende welke zij zouden werken. Overigens bleef de *common law* onveranderd, d. i. *strikes* waren strafbaar met geldboete en gevangenis, en unions om strikes uit te lokken waren „unlawful associations".

Geen union heeft nu getracht zich in geheel wettelijken toestand

te brengen, d. i. het gebruik harer fondseu ter ondersteuning van werkstakers in overeenstemming met de wet van 1825 te brengen. Reeds dáárom (bl. XX) zijn ze ook thans unlawful associations, maar vooral omdat hare reglementen de vrijheid niet slechts harer leden, maar ook die der bazen of „werkgebruikers" (*employers*) beperken, b. v. omtrent het aantal leerlingen, het werk bij stuk, het *overtime* (tegen *extra* betaling boven de gewone uren werken), het bezigen van volk buiten de unions — al hetwelk zij, gelijk bekend is, ten sterkste tegenwerken!

„Men kan dus aannemen (*) dat de unions, met zeer weinige uitzonderingen, door hare reglementen en handelingen hare fondsen meer of min buiten de bescherming der wetten hebben geplaatst.... Dit is een stand van zaken dien men o. i. niet moet laten voortduren, en wij komen dus... tot het aangeven van eventuele verbeteringen in den regtstoestand der unions.

„Omtrent de algemeene vraag over het regt der werklieden zich te vereenigen tot het bepalen en van hunnen *werkgebruiker* (employer) bedingen der voorwaarden op welke alleen zij willen toestemmen voor hem te werken, meenen wij dat, *mits de vereeniging geheel vrijwillig zij, mits men aan alle andere werklieden volle vrijheid late het werk te ondernemen wat door de vereeniging geweigerd is, en mits de werkgebruiker niet worde bemoeilijkt om zijnen aanvoer van arbeiders elders te zoeken*, er geene reden van nut noch billijkheid is om den werklieden zoodanig regt te ontzeggen. Ongetwijfeld zal oen eisch, ondersteund door een besluit vau een talrijk ligchaam van werklieden tot werkstaking in geval van weigering, met meer kracht aankomen dan uitgaande van eenig alleenstaaud werkman, en de werklieden kunnen o. i. redelijkerwijs elk voordeel vergen hetgeen zij uit zoodanige vereenigde handelwijs kunnen afleiden in het van van tijd tot tijd dingen, met hun *employer*, over de voorwaarden waarop zij hunne arbeidskracht willen afstaan.

„In elk beding is er meer of minder strijd tusschen kooper en verkooper;.... tusschen werkgebruiker en werkman heeft gene in 't algemeen het voordeel dat hij gemakkelijker kan blijven wachten.... De werkman kan over 't algemeen niet blijven wachten.

(*) Het verslag is, behoudens verkortingen, overal woordelijk gevolgd. Om het belang echter van deze volzinnen wijzen we dat hier, door de aanhalings- en afbrekingsteekens „" en...., uitdrukkelijk aan. Behoudens ons bestek laten wij niets weg wat o. i. essentieel is, noch ten voordeele van welke ook der beide partijen.

Om deze ongelijkheid te vereffenen vergen de voorstanders der unions de magt van zich aaneen te sluiten.

„Maar volgens hetzelfde beginsel en eene volstrekt overeenkomstige reden meenen wij dat, terwijl men aan die werklieden die wenschen zich aaneen te sluiten uitbreiding van combinatiebevoegdheid tegen hunne werkgebruikers geeft, *men bijzonder zorg moet dragen een gelijk regt aan die werklieden te verzekeren welke zich van de vereeniging willen onthouden, t. w. geheel vrij zóódanig over hunne werkkracht te beschikken als hun goed dunkt....* De werklieden die 't voor hun belang houden zich te vereenigen om over hunne werkkracht te beschikken hebben geen meerder regt eenig ander werkman, die dat niet wenscht, tot vereeniging met hen te dwingen — dus als 't ware zijne arbeidskracht met de hunne in één „potje" te werpen — dan eene vereeniging van ondernemers dat van eenigen ondernemer zou kunnen vergen; *en het is te gewigtiger dat de wet den niet unionist bescherme in zijn regt vrijelijk naar goeddunken over zijne werkkracht te beschikken, omdat hij, die immers alleen staat, daardoor zooveel te minder in staat is zich zelven te beschermen*".

Hier moeten wij een oogenblik bij de allergewigtigste vraag stilstaan of de beide leden der minderheid, de HH. Hughes en Harrison, de „arbeidersvrienden", door hunne afscheiding van de meerderheid niet eene grove fout hebben begaan. Wij Hollanders wel is waar kennen engelsche personen en toestanden veel te weinig, maar het engelsche oordeel over het *personeel* der Commissie is bekend. „In de keus", zegt de *Edinburgh Review* (Oct. 1867 bl. 416 v.), een tegenstander der unions wel is waar maar ook van den tory-minister Walpole die de commissie heeft aangesteld, „in de keus zijn de noodige hoedanigheden tot het verzekeren van een volledig en onpartijdig onderzoek met veel oordeel verkregen. Aan de beslissing van het hoofd der commissie mogen voorzeker twistenden om 't even van welken aard, en hoe verbitterd ook, hunnen strijd met vertrouwen onderwerpen De *mitis sapientia* van Sir W. Erle" (hij zinspeelt op *mitis sapientia Laeli* bij Horat. Satir. II. 1. 72) „zijne geoefende scherpzinnigheid en groote ondervinding, gevoegd bij die goedigheid van aard die hem gedurende zijne lange praktijk aan advocaten en regters dierbaar heeft gemaakt en die zich ook vertoont in zijne consequente maar altijd gematigde overhelling tot de zijde der volksklassen, — zulke hoedanigheden en antecedenten maakten den gewezen Opperregter tot een arbiter dien niemand kon wraken. De regering had het

geluk tot zijne medeleden mannen van solide en helder oordeel over oekonomische quaesties in de HH. Merivale en Sir E. Head te verkrijgen: anderen, gelijk de Lords Lichfield en Elcho" (officieel Francis Charteris Esq., maar Lord *„by courtesy")*, die gearbeid hadden om den werkenden stand te verlichten en verzoenender te stemmen, den heer F. Harrison, den bekwamen verdediger der unions in de drukpers, en den heer Th. Hughes, hunnen woordvoerder in het Parlement. Deze, met gepaste bijvoeging van andere bestanddeelen, onder hen dien onverschrokken verkondiger van harde waarheden en geessel van populaire ketterijen, den heer Roebuck (*), vormden, dat zal men niet ligt ontkennen, eene bevoegde en onpartijdige regtbank".

Zoo is het personeel. Hun werk lezende bewondert men de praktische werking van de engelsche regering en de engelsche *enquêtes*, gesteld zelfs, wat wij niet gelooven, dat dit rapport zeer verre boven anderen uitsteekt. Het is o. i. niets meer dan dat van eene gewone enquête, over eene zeer belangrijke zaak door zeer geschikte personen met zeer groote zorg in ieder opzigt, maar overigens op de gewone wijze gevoerd. Over grondigheid, oordeel en onpartijdigheid van het onderzoek kan o. i. naauwlijks te hoog gedacht worden.

Als uitkomst van dat onderzoek halen wij nog even de plaats aan waar we straks afbraken (bl. XXI): „Al wat o. i. de wet moet doen, meer dan het noodige beschermen van die klassen welke niet in staat zijn zich zelve te beschermen, b. v. vrouwen en kinderen, is het verzekeren van vrij spel aan de onbelemmerde uitoefening van industriëlen ondernemingsgeest. Zij erkenne voor den werkman het regt van beschikking over zijne werkkracht, voor den kapitalist over zijn kapitaal, voor den werkgebruiker over zijne kracht van productie, op elke wijze hoegenaamd die

(*) Roebuck's opvolger in het Parlement, Mundella, is in elk opzigt een hoogst verdienstelijk man. Toch blijft het gebeurde uiterst treurig. Arthur Roebuck, wiens naam ondanks enkele wonderlijkheden door geen eerlijk gemoed zonder den diepsten eerbied moest worden uitgesproken, heeft zijne lange en roemvolle loopbaan waardig bekroond door zijn weêrstaan en ontmaskeren der stelselmatige moordenaars van zijn kiesdistrict Sheffield. Het was noodzakelijk den veelvoudigen hoofdmisdadiger Broadhead straffeloosheid te verzekeren om de gepleegde misdaden te kunnen ontdekken, maar dáárbij had het waarlijk moeten blijven. De magt der unions en de arbeiderdwingelandij te Scheffield is echter zóó groot dat Broadhead er geëerd (!) bleef en dat hij en zijns gelijken, als weerwraak, een der edelste en bekwaamste menschen, denkelijk voor goed, uit het Parlement hebben verdreven.

ieder van hen, alleen of in vereeniging met anderen, in zijn eigen belang moge achten, en wel zonder de vraag in rekening te brengen of hij al dan niet wijsselijk in zijn eigen belang of ten voordeele van het publiek handelt. Het belang des publieks zal 't best worden behartigd wanneer men elk dezer partijen vrij laat datgene te doen wat zij 't best voor zich zelve oordeelt, zonder verdere tusschenkomst der wet dan noodzakelijk kan wezen ter bescherming der regten van anderen".

Wat, vragen wij, kan afwijking van deze wijze, menschlievende en liberale uitkomsten anders beteekenen dan dit: het gros van den werkenden stand is vast besloten tot het vestigen door list en geweld van eene dwingelandij ten einde aan zich zelven geld te verschaffen dat hun niet toekomt?

Al ware dat boven verwachting niet het geval, de hh. Hughes en Harrison laden door hunne afscheiding den allernadeeligsten schijn daarvan op zich en hunne beschermelingen. Persoonlijk schijnen de schrijver van *Tom Brown's School Days* en die van *The Good and Evil of Trades' Unions* al zeer weinig tegen tyrannie te hebben zoolang die door zoodanigen wordt gepleegd die tot nog toe in den gewonen loop der dingen ondergeschikt waren en door moedigen physieken of zoo goed als physieken tegenstand zich zelven hebben vrij gemaakt, om 't even wat nu van vrijheid of regt van anderen overblijft. Dat is, met allen eerbied, eene ellendige leer. Maar om 't even welke leer die beide heeren voorstaan, zij zijn, om het specieel zoo uit te drukken, de „*Arbeiterfreunde*" onder de geletterden. Dàt is hunne politische *raison d'être*, dáárom zitten ze in de commissie. Van elk verstandig en moreel oogpunt beschouwd was het dus voor hen raadzaam en pligtmatig na gehouden onderzoek te streven naar het bereikbaar maximum van wettelijke verbetering der arbeidersbevoegdheden en -toestanden. Wat zij billijks meer verlangden dan de meerderheid wilde toestaan had hen moeten leiden tot theoretische overwegingen of afzonderlijke bijvoegingen van voorstellen, maar nooit tot afscheiding, zoolang die geene pligt werd, van de meerderheid. Afscheiding dezer beide heeren van de meerderheid kan, hoezeer ook huns ondanks, niet ligt anders werken dan als opruijing van klasse tegen klasse, vooral van den werkenden stand tegen de overigen.

De reden der afscheiding maakt dat groote kwaad nog zeer veel erger. Zoo vèr wij hebben kunnen nagaan is die reden waarlijk deze: Dat de werkgebruiker, fabrikant, baas, ondernemer of hoe

men hem noemen wil, door zijne grootere kapitaalkracht de werklieden er toe beweegt zeker loon voor lief te nemen, terwijl die meer wenschen of verlangen, schijnt dezen heeren misbruik van magt, of dwingelandij, hoe men wil, in één woord onregt: dat zich unions daartegen vormen is goed en billijk en de wet moet die unions haren gang laten gaan. *Ook wanneer die unions dwang, zelfs stelselmatig misdadigen dwang op de grootste schaal, tegen niet-leden uitoefenen.* Dat laatste moet men ook „vrij laten." Dit gevoelen komt niet stilzwijgend of ter loops voor; het is in tegendeel zóódanig eene hoofdzaak voor hen, dat ze dáárom de zware verantwoording op zich laden hunne onderteekening te weigeren aan eene zoo wijze en voor de arbeiders zelven zoo weldadige eindbeslissing als de straks aangevoerde, d. i. ze daardoor, in de oogen van de overgroote meerderheid der betrokken arbeiders, als onregtvaardig te kenmerken en zoodoende hare morele, misschien ook hare materiële, uitwerking in hoogst ernstige mate te bemoeilijken. (*)

Wij zoeken naar woorden, om zonder overdrijving noch gezwollenheid, maar met innigen ernst, onze diep gevoelde afkeuring uit te spreken jegens zoo noodlottige verblinding van overigens bekwame en welwillende menschen. Want wat men ons daar opdringt, is kort en goed stelselmatige Phonokratie, Moordenaarsheerschappij. HH. Broadhead en zijns gelijken, als bedreven in 't doen van zaken, hebben door woord en daad dikwijls en luide en stelselmatig genoeg getoond dat zij in der daad moord zelf als een onaangenaam uiterste beschouwen, veel doelmatiger als dreigement *en réserve* dan als feit in de toepassing, maar dit is toch slechts verschil van smaak of liever van welberaden overleg. Maar er is volgens hen slechts één wenschelijke en regtvaardige toestand, de heerschappij, door systematische arglist en ligchamelijk geweld, van de ruwste klasse van menschen. We zien iederen schakel in het onwrikbaar logisch verband tusschen die afschuwelijke leer en de stelling der hh. Hughes en Harrison. Oligarchiën behagen ons niet en we zien ze in 't algemeen gaarne verdwijnen. Maar Simon van Leicesters baronnen, de adel van Louis XIV die als ten pleiziere ter dood trok, Jan de Witt's regenten en diplomaten, de raad van Venetie na Agnadella en de raad van

(*) Ieder deskundige zal ons verstaan wanneer we 't in korte woorden dus zeggen: de hh. Hughes en Harrison verwerpen het rapport omdat het niet uitdrukkelijk het *picketing* voor straffeloos, ja voor regtmatig verklaart!

Rome na Cannae, zulke aristokratiën zijn waardig dat men ze eere en volge. Van alle dwingelanden daarentegen is er naauwelijks een van dien wij zoo veel instinctmatigen en weloverdachten afkeer gevoelen als van Dwingeland *Mob*, dat is met zijn anderen naam Koning Gemeen.

Maar is het wel zoo? hebben die heeren in der daad zoo zware fout begaan?

Dáaraan is, vreezen we, weinig twijfel mogelijk. De zaak verdient naauwkeurig te worden nagegaan, en niet alleen omdat de hh. Hughes en Harrison persoonlijk in zoo menig opzigt sympathie verdienen.

Het „Third Dissent", onderteekend door de beide genoemden en Lord Lichfield, geeft zeven punten van afwijking op, en bovendien eene korte zamenvatting van die zeven. Hunne „Proposed Legislation" (ter zelfder plaatse, bl. XXX v.) stelt 9 doeleinden.

Van deze komen hier o. i. alleen in aanmerking hoogstens:

Punt 2: „eenvoudige *registration* (officieel, bij den *registrar general*) en bescherming van eigendom moet worden toegestaan aan alle vereenigingen gelijkelijk, 't zij van werkvolk of werkbazen, op de *eenige* voorwaarde dat zij *bewijzen* geene *misdadige plannen* te hebben *(of their proving themselves to be free from criminal designs)*". Phrase of inquisitie, bestaat hier een derde? Wie zal dat *bewijs van onschuldige bedoelingen* vergen? wie het leveren?

Korte zamenvatting: „O. i. is eene materiële *(substantial)* verbetering der wet noodig. Die verbetering zou ten doel moeten hebben de volledige erkenning aller niet door eenigen misdadigen aard bevlekte *trade societies* bij de wet, en den eisch aan haar, voor die erkenning, eener ruime en werkelijke openbaarheid." Ter opheldering schijnt hierbij te behooren Punt 1: „O. i is het essentieel voor iedere ernstige verbetering van het regt omtrent unions dat de leer van het Burgerlijk Regt (Common Law) volgens welke omtrent alle vereenigingen, 't zij van werkvolk of van werkbazen, de praesumptie bestaat dat zij onwettig zijn .... eene leer, zij 't bijgevoegd, die sedert lang slechts indirecte" (immers geheel ondergeschikte) „uitwerkingen heeft gehad — dat die leer in den ruimsten verstande *(broadly)* en ondubbelzinnig worde afgeschaft." De minderheid erkent dus, en zeer te regt, het hooge belang dat het beginsel der wetten, vooral der wetten die min beschaafde standen betreffen, duidelijk en ondubbelzinnig op den voorgrond worde gesteld.

Van de Proposed Legislation komt onder 1. 3. 4. 5. 8 bij de

omschrijving van het doel dezer in te voeren wetgeving eene zeer algemeene clausule tegen misdrijven voor, waarvan de geest uit 1 genoegzaam blijkt: „Alle misdrijven, 't zij door werkvolk of door *employers* begaan, moeten eenvoudig bij de algemeene strafwet worden strafbaar gesteld" (dus zonder speciële wetgeving), „met verbeteringen wanneer dat ter meerdere bescherming van personen of goederen noodig blijkt." Of zulke wetten onder één, twee of meer hoofden voorkomen schijnt weinig verschil te maken. Codificatie, het brengen der wetsbepalingen omtrent hetzelfde onderwerp onder één hoofd, is anders niet juist de neiging der engelsche wetgeving. Maar de vraag is deze, of bij de strafwet al dan niet speciële voorzieningen en maatregelen moeten genomen worden tegen die misdrijven welke opzettelijk onderling vereenigde werklieden stelselmatig in hun vermeend eigenbelang plegen.

Punt 2 (der voorgestelde wetgeving) begint eenigszins duidelijker te worden, althans zoo men het letterlijk opvat. „De wet sta toe, dat eenig aantal menschen, welk ook, werkzaam in eenig bedrijf of bezigheid hoegenaamd, werkvolk of bazen, *om 't even welke overeenkomst make* omtrent loonbetaling of werkuren, en omtrent de personen door wie of de wijze waarop zulk werk al of niet zal gedaan worden, en ten opzigte van om 't even welke bedingen of voorwaarden onder die eenig werk of bezigheid al of niet mag worden verrigt." Letterlijk opgevat worden dus vereenigingen tegen werk bij 't stuk, *overtime*, leerjongens, niet-unionisten, meesterknechts die door 't verrigten van hun pligt impopulair worden, ja tegen machines, uitdrukkelijk gewettigd. En dat meenen altbans die *twee* minderheidsleden ook, zoo als spoedig zal blijken.

Maar hun wapen is de openbaarheid: 7. „De vertegenwoordiger van elke zoodanige vereeniging moet, om haar ingeschreven te krijgen en verder jaarlijks, den Registrar een exemplaar overleggen van alle reglementen, *byelaws* (plaatselijke huishondelijke reglementen, en aanhangsels op reglementen) en *standing orders* (doorloopende bevelen), zoo geschreven als gedrukt, die op dat oogenblik in de vereeniging of eenige *branch* van kracht zijn" (zeker ook in de *lodges* of plaatselijke onderdeelen, hoewel de voorstellers dat niet zeggen en de vertegenwoordiger der vereeniging dat waarschijnlijk niet kan contrôleren en de Registrar General zeker niet). „Hij moet eene verklaring afleggen dat in de vereeniging noch in eenige *branch* er van andere reglementen noch *byelaws* bestaan. Hij moet ook eene specifieke opgaaf van ontvangsten en uitgaven over het afgeloopen jaar overleggen, met onderscheiding van het

betaalde voor *benefits* en dat voor leden buiten werk" (*on strike*). „De Registrar moet de bevoegdheid hebben het specificeren van posten, en het overleggen van aanteekenboeken, grootboeken en andere stukken te eischen."

Ja, wanneer we niet leefden in eenen tijd waarin het groeperen van cijfers een spreekwoord is geworden, en wanneer in deze zelfde zaak niet onlangs het geval van Broadhead en zijne honderde eedgenooten een enkelen blik had vergund in de diepten van meineed en castenmisdadigheid, dan zou een optimistisch gemoed zich dit rozenwater als ideaal voor toekomstige eeuwen eener wereld van seraphijntjes kunnen voorstellen. In 1869 bewijst het een sterk geloof.

Tot zóó ver ging Lord Lichfield mede. Maar de motivering der beide andere minderheidsleden was ook hem te sterk. Uit hun uitvoerig *Statement referred to in the third Dissent* behoort het volgende ter zake, d. i. tot dit speciële deel van ons onderwerp. Bl. XL: „Het is klaarblijkelijk eene algemeene handelwijs van unionisten, *overal waar* hun aantal groot genoeg is, te weigeren om gezamenlijk met niet-unionisten te arbeiden..... Deze gewoonte is zonder twijfel *unsocial* (eenzelvig, of misschien inhumaan!), en wordt dikwijls in hinderlijken en willekeurigen geest ten uitvoer gelegd, maar ze is onder andere klassen der maatschappij veel te algemeen (!) om eenige speciële behandeling te vereischen. Zij is gewoon bij vereenigingen, broederschappen en partijen van allerlei aard (?!); het zou onregtvaardig zijn indien de staat arbeiders wilde dwingen met zoodanigen te werken als met wie ze daarvan afkeerig zijn, ja hen regtstreeks of middellijk voor die weigering wilde straffen: het schijnt ons dus eene van die zaken welke men aan de allengsche verbetering van *tonus* moet overlaten"!

In hetzelfde bevooroordeelde casten-exclusivisme gaat het voort: „Wij kunnen geene reden zien waarom al deze vereenigingen" (zeker ook de Sheffielder zaagslijpers en de Manchestersche steenbakkers en metselaars), „onder een goed bestuur, niet zouden kunnen worden wat vele van haar thans zijn, vreedzame en nuttige instellingen..... Omtrent alle gewoonten en reglementen waarover men klaagt, oordeelen wij *dat geen merkbaar publiek nadeel gebleken is er uit voort te vloeijen (!)*, dat zij uit eene blijvende worsteling van twee strijdende belangen ontstaan, met geen van welke de staat identisch is, dat het onderwerpen zijn waaromtrent de staat volstrekte onzijdigheid moet in acht nemen" (als bestonden er slechts twee belangen, dat van de *partij* der bazen als één geheel

en dat van de *partij* der werklieden als één geheel!), „vooral omdat deze gewoonten in den naam van oekonomische beginsels worden aangevallen en verdedigd, die nog ver van vastgesteld of erkend zijn." Dat geldt dus voor *picketing*, *rattening*, en de rest!

Die grove onwaarschijnlijkheid blijkt althans voor picketing letterlijk waar te zijn. Onder dat hoofd leest men bl. LVII: Men heeft verschillende voorstellen gedaan om „picketing" door werkstakers tot eene afzonderlijke overtreding (*misdemeanor*) te maken. *Dit schijnt ons aan alle tegenwerpingen vat te geven die wij reeds tegen andere vormen van speciële wetgeving hebben gemaakt.....* In elk geval zou de poging tot opheffing er van veel drukkender kunnen worden dan de gewoonte zelve. De baas kan te iederen tijde datzelfde gedaan krijgen door een stuk papier en eene lijst" (Altijd het oog wijd open voor het antagonisme tusschen bazen en werkvolk, maar munrdigt, we zeggen niet eens voor de verdrukte bazen, zelfs kleine bazen waartoe toch waarlijk duizenden van „arbeiders" behooren, maar zelfs voor die loonarbeiders welke buiten de unions, en door haar, verdrukt worden). „'t Blijkt dat de bazenvereenigingen zich algemeen daarvan bedienen. Het is duidelijk dat geene wet het kan verhinderen. A's volk staakt werk; hij zendt aan B, C en D eene lijst hunner namen rond, met verzoek ze niet te gebruiken. Het werkvolk van zijnen kant plaatst twee (*) werklieden voor A's werkplaats, die alle aankomers waarschuwen dat er strike is, en hen verzoeken *(beg!)* zich om werk niet tot A te wenden. Men heeft voorgesteld deze handelwijs der werklieden voor eene nieuwe bijzondere overtreding te verklaren. Maar het is duidelijk dat geene wet ter wereld A kan gevangen zetten omdat hij aan B de namen zijner werklieden mededeelt" (steeds dezelfde redenering: de ééne *partij* is in staat zich te verdedigen door regtvaardige of althans ontwijfelbaar wettige daden, en dáárom vergt men, uit onpartijdigheid zeker, dat de andere *partij* zal mogen aanvallen met onregtvaardige daden). „Het voorstel dus, zoo het kracht had, zou aan het volk de magt van „picketing" ontnemen, maar de bazen in het volle bezit hunner „Zwarte Lijst" laten.

„De poging tot beletten van het picketing bij de wet moet ook noodzakelijk krachteloos wezen. Wanneer men het misdadig" (*criminal*, maar er is slechts *misdemeanour* voorgesteld) „verklaarde dat twee of drie ambachtslieden nabij de deur eener werkplaats staan te wachten (!), zal niemand betwijfelen of zoo buitensporige wet zou

(*) Zie over die «twee» en «twee of drie» werklieden bl. 689.

spoedig ontdoken worden. Picketing heeft gewoonlijk plaats door nieuwe aankomelingen aan het spoorwegstation of op den open straatweg aan te spreken. Zoo het verbod van picketing eenige kracht wil hebben, moet men het strafbaar maken een werkman in eenen trein aan te spreken en hem aan te bieden hem elders aan 't werk te brengen" (!! zou een advocaat van kwade zaken anders spreken?). „Blijkbaar is geen werkelijk verbod van dit gebruik mogelijk, tenzij men maatregelen neme die 't gezond verstand schokken" (Wat zeggen de hh. er van een eenvoudigen politie-agent, vooreerst alleen om acht te geven, dáár op post te zetten waar zich een picket vertoont waarvan men redelijkerwijs onregtmatige daden mag verwachten?). „De eenige uitkomst eener wetsbepaling tegen picketing zou wezen de gewoonte geheim te maken" (hoe ter wereld is dat mogelijk?) „en de picketers veel talrijker, veel waakzamer, en veel geneigder tot dwang te doen worden. Men kan zich niet ontveinzen dat eene definitie der overtreding *to picket* binnen eenige redelijke grenzen onmogelijk is. Eene bepaalde definitie zou ijdel, eene onbepaalde eene voortdurende bron van onderdrukking wezen.

„Het voorstel (bl. LVIII), picketing tot eene nieuwe strafbare overtreding te maken, *ontleent zelfs niet de geringste ondersteuning aan het feit dat somtijds geweld en* outrage *uit dat gebruik ontstaan.* Dit schijnt ongelukkig waar te zijn, echter niet, naar ons toeschijnt, met iets wat op dikwijls voorkomen zou gelijken (*). Zoo picketers nu en dan gewelddadig handelen, zullen zij der politie in handen vallen, en op de gewone wettige wijze worden gearresteerd, geoordeeld en gevonnisd. We zien geene reden om te betwijfelen dat politie en regtspraak evenzeer in staat zijn de kijfpartijen en gewelddadigheden van picketers als die van andere rumoermakers te behandelen. Voerde men aan dat zekere vormen van schade en hinder doen aan personen bij picketers doorloopende voorkomen — bv. met geweld bedreigen, dringen, volgen op straat, uitjouwen, *bonneting* (?) enz. — hetgeen de wet niet als misdrijf erkent, meenen

(*) *Overend Report* bl. XV v. De officiële „lijst der gevallen die, vermoedelijk in verband met unions, in de laatste 10 jaren" (1857—67 *te Sheffield*) „voor den regter gebragt waren, bevatte, behalve de (44) in dit Verslag vermelde *outrages*, 166 gevallen van *rattening* en 21 van dreigbrieven! Het gedeelte echter der door rattening verongelijkte personen dat bij politie of justitie aangifte doet is zeer klein... Wij wijzen op het jaar 1859 als dat waarin de outrages het menigvuldigst waren."

wij dat de wet moet worden verbeterd, om bescherming tegen persoonlijk molest aan alle burgers te verschaffen. Maar de bestaande wet tegen *assault* („assault and battery," *coups et blessures*) „is o. i. ruim. In ieder geval waarin de wet zich onthoudt van het als *misdaden* (!) straffen der kwade gezigten en ruwe woorden die burgers nu en dan elkaar toewerpen, oordeelen wij het onverstandig *die* kwade gezigten en ruwe woorden als *misdaden* te beschouwen die tusschen medewerklieden kunnen voorkomen" (Dus de voorbedachte raad, het opzettelijke, het stelselmatige, de wie weet hoeveelste recidive tellen voor niets!)."

Bl. LXI: „Verschillende voorstellen zijn gedaan tot bedwingen van hetgeen men als onregtmatige" (*vexations*) „gebruiken van het unionisme beschouwt." Daaronder: „het tot wet maken... dat tusschen beide komen (*interference*) bij de regten van anderen onwettig zal verklaard worden, dat picketing, strikes gerigt tegen bepaalde personen, strikes wier strekking ernstige schade van den patroon is, enz., strafbaar zullen gemaakt worden.

„O. i. is ééne enkele tegenwerping voldoend antwoord op al deze plannen: zij zijn alle daden van willekeurig tusschen beide komen bij het regt van vereeniging (!).... Er is geen logisch rustpunt tusschen den ouden dwang en geheele vrijheid" (voor de unionisten). „Van niet tusschen beide komen bij de regten van anderen" spreken is spreken in eene taal te onbepaald om uitwerking te doen, en waarin eene ernstige dwaling schuilt. Zeker aantal werklieden staken werk tegen een meesterknecht — d. i. zij weigeren zich onder zijn bestuur op nieuw te verbinden" (of, wat de heeren niet zeggen maar wat veel vaker voorkomt, zij verbreken eenvoudig eene bestaande verbindtenis). „Men heeft voorgesteld die daad *misdadig* te verklaren", („*criminal*," zeker alleen tot *misdemeanour* zie boven bl. 714 en zoo even, aanhaling van bl. LVIII slot), wanneer het dat niet reeds is krachtens de wet tegen *conspiracy*, als tusschen beide komen bij de regten van patroon en meesterknecht. In zekeren zin is het tusschen beide komen. Maar het tusschen beide komen bij de vrijheid van het werkvolk is nog grooter wanneer zij strafbaar zijn wegens weigering van werk op zekere voorwaarden die zij van zich wijzen (Ze blijven immers vrij *na afloop* van hunne verbindtenis te vertrekken, te *strike* zoo zij willen, althans dàt moet toegegeven worden zoo men in beginsel, en te regt, de vrijheid om zonder gewelddadigheden werk te staken toelaat). Het voorstel, en alle voorstellen van dien aard, voeren eigenlijk datgene met zich wat de essentiële karaktertrek van slavernij is (!): t. w. het straffen

van menschen omdat zij weigeren te werken om 't even of zij de aangeboden voorwaarden al of niet aannemen. Werklieden die onwettige daden plegen kunnen volgens de wet gestraft worden. Maar waar geene onwettige daad is gepleegd" (dat is de quaestie niet) zien wij geene reden de behandeling als misdrijf toe te passen op eene weigering van te werken, om 't even of de opgegeven beweegreden al dan niet verstandig zij. Geene wet heeft ooit gepoogd kapitalisten te straffen omdat ze weigerden hun kapitaal te besteden (al weder dat ongelukkige „reciprociteits"denkbeeld).

„Gedurig redeneert men, en stelt zelfs ingrijpende wetswijzigingen voor, op den grondslag van alle zóódanige arbeidersvereenigingen wettig te verklaren die bij anderen niet tusschen beide komen noch eenen druk op hen uitoefenen. *Veel van dit spreken schijnt ons èn onbepaald èn onberaden te zijn.* Alle daden van enkelen, zooveel te meer alle overlegde daden van meerderen, ook hunne onthonding van daden, zijn in zekeren zin bij anderen tusschen beide komen en druk op hen uitoefenen, en hebben met dat doel voortdurend plaats. Zoo een fabriekeigenaar goed vindt plotseling zijne fabriek te sluiten, oefent hij dadelijk een gewelddadigen (*forcible*) druk uit op de geheele massa van zijn werkvolk (!) Zoo verscheidene fabriekeigenaars in een gelegen district dat gelijktijdig deden, zou de druk op ondergang en hongersnood uitloopen. In een industrieel stelsel als het onze is elk gedrag, actief of passief, een tusschen beide komen (*interferes!*) bij anderen. Tallooze daden die aan anderen de meest ernstige schade toebrengen worden door wet en opinie geduld. Ja de opeenhooping van kapitaal ontstaat dikwijls door met goed gevolg uitgevoerde operaties door welke de kapitalist bij slot van rekening anderen uit den weg dringt, of anderen dwingt op zijne condities te sluiten. De invoering eener nieuwe machine, waardoor duizenden plotseling tot den bedelstaf komen" (! verlicht protectionistisch producenten-standpunt), „wordt dikwijls als zeer verdienstelijk beschouwd; van verlegenheid partij te trekken om loonen te verminderen is vergeeflijk. Maar wanneer dit vervolgen van het eigen belang, in hoe groote mate ook op regtstreeksch nadeel voor anderen neêrkomende, niet door rijke individu's maar door vereenigingen van armen beproefd wordt, dan geraken wet en opinie in haar tegenwoordigen vorm verschrikt" (Hoe verzoenend! en hoe waar! De algemeen zelfs overdreven toegejuichte coöperative winkels zijn toch zeker ook „combinations of the poor in pursuit of self-interest", en de opinie is waarlijk niet zoo zacht jegens fortuinen *in hunne vorming*, van den kleinsten baas tot den grootsten spoorwegonder-

nemer of huurder van land in Oostindie toe. Ja als de rijkdom eens gevormd *is*). „De vrees en tegenzin waarmede men het baatzuchtig gedrag van arbeidersvereenigingen beschouwd, loopt evenwijdig met die waarmede het baatzuchtig gedrag der magtigen dikwijls deor de armen beschouwd wordt" (Waarom die hatelijke en haatwekkende tegenstelling niet vervangen door de eenvoudige waarheid dat eigenbaat, moreel gesproken, eene grove ondeugd, en wel begrepen zorg voor het eigen geldelijk belang de ziel van alle bedrijf is?). „Wij zien geene reden waarom de staat het baatzuchtig vervolgen harer belangen door vereenigingen kan straffen als hij ze bij magtige individu's niet straft. En we zien geene wenschelijke vrees vrijheid van vereenigiug, behalve het bedrijven van daden die men gewoonlijk als misdaden erkent, en alle misdaden verlangen wij streng gestraft te zien.

„*Het schijnt gewoonlijk te worden ondersteld dat de bedrijfsreglementen der werklieden in strijd zijn met de beginselen van vrijen handel, en op zich zelf een protectionistisch stelsel uitmaken.* Wij meenen dat er in in alles verschil bestaat tusschen beperkingen die de staat oplegt en de *vrijwillige* (dus bv. de gilden ook) overeenkomsten van particulieren. Wij verstaan geene bedrijfsvrijheid waarin werkliedeu niet vrij zouden zijn gezamenlijk hunne eigene voorwaarden tegenover een patroon te bedingen. Dat hunne voorwaarden onverstandig zijn, of zeer hinderlijk voor den patroon, is geen dwang, en ons schijnt dat geen beginsel willekeuriger kan zijn dan eenig poging eenige ligchaam van arbeiders te straffen omdat ze 't geen aan hen hun belang toeschijnt eerder vervolgen dan dat der algemeene maatschappij. Zoo den werkgebruiker hunne voorwaarden niet bevallen, is zijn middel eenvoudig hunne diensten af te wijzen. Kan hij geen werkvolk in hunne plaats vinden, dan kan zijn toestand zeer onbehagelijk wezen, maar dat is geene reden waarom hij den staat zou inroepen ten einde zijne werklieden te dwingen voor hem te werken op voorwaarden die zij afwijzen. In onze meening is het tusschen beide komen van den staat, wanneer hij het vervolgen van eigen belang door werklieden ten koste van anderen misdadig of onwettig verklaart onder omstandigheden waaronder dat bij andere burgers niet misdadig of onwettig is" (zeker, onder dezelfde omstandigheden wel te verstaan).

„Als slotsom oordeelen we dus: terwijl blijkt dat het unionisme in dit land eene zeer groote uitbreiding heeft verkregen en nog steeds zonder bescherming bij de wet is, is zekere wettelijke handeling onmisbaar; de bedoelingen en handelwijze der unions zijn

grootendeels zoodanig dat ze haar billijkerwijs aanspraak op die erkenning en ondersteuning geven; zij zijn somtijds eigenbaatzuchtig of kortzigtig, maar zonder misdaad; slechts voor een zeer gering deel zijn zij van misdadigen aard. Iedere poging de unions te vervormen naar een model, haar door de wetgevende magt op te leggen, dunkt ons even onuitvoerbaar als iedere poging om ze af te schaffen. Wij zijn van gevoelen dat het handhaven van zedelijkheid en het straffen van onmaatschappelijk *(unsocial)* gedrag geen staatspligt is, en dat die deelen van 't gedrag der unions die wel onmaatschappelijk maar niet misdadig zijn, doelmatigerwijs niet met regtsnadeelen of straffen moeten bezocht worden. Het eigendom der unions moet o. i. uitdrukkelijk beschermd worden. *Het misdadig bestanddeel zal, onzes inziens, het best door het eischen van openbaarheid worden bedwongen.* Openbaarheid als voorwaarde der bescherming van haar eigendom is het totaal der verbeteringen welke de wet ons toeschijnt ten aanzien der unions te behoeven. Vrijheid zich te vereenigen wat hunne arbeidsvoorwaarden betreft, langs alle niet gebruikelijkerwijs als misdadig erkende wegen, is het totaal der wetsverbeteringen die wij ten opzigte der werklieden in 't algemeen aangeven. Meer, dunkt ons, kan *van geene van beide zijden* gevergd worden, noch in het belang der werklieden, noch de patroons, noch van het publiek."

Al weder, en consequent, geen woord ter bescherming van leden of niet-leden der unions die door unions of hare leden onderdrukt worden.

Wij hebben de minderheid gaarne uitvoerig aan 't woord gelaten Daartoe bestonden vele redenen die wij zullen opsommen maar die toch onze hoofdreden niet geweest zijn: de vele persoonlijke verdiensten der H.H. Hughes en Harrison, de omstandigheid dat zij opkomen voor diegenen die individueel de zwaksten zijn, voor de partij die 't minste organen en 't minste sympathiën bij 't beschaafde publiek heeft, voor de partij van wier voorstanders, gedeeltelijk om laatstgenoemde redenen, veelal meer te leeren valt dan van hare tegenstanders, billijkheid als bewegreden zelve en de wensch den gegronden indruk van billijkheid ook op onze lezers te maken. Niets van dat alles was echter onze hoofdreden, maar deze: zoo ook in ons land, theoretisch onder meer beschaafden of empirisch bij de werklieden zelven, dusdanige quaesties oprijzen, dan is het uit het oogpunt van nut gelijk uit dat van billijkheid hoogst wenschelijk dat die quaestie vrij blijve van alle klassenhaat, dat zij worde beredeneerd en besproken in een geheel anderen geest dan de taal der beide heeren van de minderheid der commissie. De werkman moet, o. i.,

even vrij als ieder ander wezen in 't al of niet aannemen der voorwaarden waarop hij werken wil, loon als anderszins. Nu klaagt de werkman, dat zijne positie bij het sluiten van zoodanige overeenkomst zwak is. Toegegeven; wij herinneren slechts dat die van menigeen ook buiten de werklieden zwak is bij menig beding, maar hebben er vrede meê dat de werklieden door onderlinge, *vrijwillige* vereeniging hunne positie versterken, evenals ieder ander burger dat mag. Wij gunnen hun reglementen en discipline, zelfs strenge discipline. Wat we niet willen, is het tyranniseren en nog veel minder het beschadigen in lijf of goed van enkelen, noch van leden, noch van werklieden buiten de unions, noch van patroons. Voor deze roepen we de bescherming der algemeene strafwet in. Begaan unions een bijzonder soort van misdrijven, dan treffe men dat door een bijzonder soort van strafbepalingen, in overeenstemming met de algemeene wet, en zonder deze werklieden anders te behandelen dan men ieder ander in 't zelfde geval behandelen zou. Ondeugden van werklieden, even als ieders ondeugden, kan noch mag de wet treffen behalve zoodra ze den vorm van misdrijven aannemen, en *als* misdrijven, niet als ondeugden. Maar daarom moeten die ondeugden niet worden goedgekeurd noch vergoêlijkt, ook niet onder dien hatelijken loods van alle kwaad: anderen doen het ook. Het bijzondere, enkele geval worde dadelijk door de wet verholpen, en als haar uitvoerder door naauwlettende en energieke, mits niet kleingeestige politiemaatregelen. Blijvende verbetering op den duur, maar slechts langzaam werkende, verwachte men van alle vormen van onderwijs voor ambachtsliedon. Wat dadelijk het best kan werken is eene bezadigde, onpartijdige, *onbevreesde* en vriendschappelijke houding der beschaafde klassen. Er bestaat geen ernstig gevaar in ons land, voor onze inkomsten noch eigendommen, zelfs niet voor die der fabriekheeren. Hetgeen gebeuren kan, het ergste wat zelfs in Engeland als regel gebeurt (straks over de misdaden), is het opdrijven der loonen door opzettelijk daartoe gevormde vereenigingen van werklieden, zoo als bv. in ons land de typographenbond er ééne is. Die vereenigingen hebben geen ander doel, noch socialistisch, noch in 't algemeen politisch: ze verstaan hun dadelijk eigenbelang veel te goed — 't is in Engeland meer dan voldoende gebleken — om iets anders te zoeken dan opdrijven van 't loon (*) en het vormen van onder-

(*) "The single aim of trades' unions is to enable themselves to dictate arbitrarily the conditions of employment." W. F. Thornton in de *Fortnightly Rev.*, 1 Jnrij 68, bl. 87.

linge ondersteuningskassen voor de kosten van ziekte, begrafenis enz. Maar de arbeiders zoo min als iemand hebben het bedrag der loonen in de hand. Meer arbeiders bij minder werk zullen minder loon moeten voor lief nemen dan minder arbeiders bij meer werk. Strikes om loonverhooging, zegt men, plegen in Engeland te slagen: zoo dat waar is kan de reden geene andere wezen dan dat de arbeiders, vóór den strike, lager loon kregen dan de stand van het bedrijf meêbragt. En zeker wenschen wij dat ook de arbeider zooveel loon krijge als de stand van het bedrijf meêbrengt. Wat fabrikanten en werkbazen daardoor zelf zonden verliezen of als hoogere kosten op het publiek overbrengen, is slechts verlies in schijn: het is het verdwijnen eener gewoonte die als protectie werkt en ook in dit geval, even als elke nieuwe stap van het vrij verkeer, laatstelijk op het voordeel van allen uitkomt, natuurlijk mits ons publiek een weinig wakker zij of worde, en bij zijne inkoopen er eindelijk eens aan denke niet dezen of genen te „begunstigen" maar dáárheen te gaan waar dezelfde qualiteit en quantiteit het goedkoopst, m. a. w. waar voor denzelfden prijs beter of meer te krijgen is. Wederkeerig moet de gansche kracht van regering en opinie er tegen opkomen dat de worklieden van hunnen kant eene andere, even afkeurenswaarde en veel gewelddadiger protectie oprigten. De zaagslijpers en anderen te Sheffield, de steenbakkers en metselaars te Manchester kunnen niet duidelijk genoeg door de afkeuring van ieder weldenkende worden gebrandmerkt, en de woelige *Internationale* te Genève en elders moge toezien dat zij zich van dergelijke zware schuld vrijhoude.

Zijn nu die dood eenvoudige regels alles wat te doen is? In 't afgetrokkene naar ons dunkt, inderdaad alles. In elk bijzonder geval moet natuurlijk naar omstandigheden gehandeld worden, maar ook hier zal de vrijheid zelve den besten uitweg vinden. Alleen vergo men die vrijheid niet uitsluitend voor ééne klasse, niet alleen voor de massa's, niet enkel voor de armen en onbeschaafden, en als gelijdelijken overgang tot de dwingelandij van Koning Gepenpel. Wanneer men de vrijheid, gelijk wij wenschen, zoover mogelijk uitstrekt, ook tot de arme, ruwe en onbeschaafde klassen, dan vooral past groot beleid, een menschlievend en vriendschappelijk maar tevens naauwlettend en energiek toezigt. Dat hangt, voor een groot gedeelte, van fabrikanten en werkbazen, van staats- en plaatselijke besturen af. Maar ook besturen en fabrikanten ontleenen een groot deel althans hunner zedelijke kracht aan eene verlichte en welwillende publieke opinie. We zouden ons meer dan beloond rekenen voor het stellen dezer regelen, indien ze, al ware 't slechts bij één overheidspersoon,

fabriekheer of invloedrijk werkman de diepe overtuiging mogten vestigen, dat die groote quaestie welke ook ons land niet ontgaan zal, niet als de zaak van twee vijandige kampen, maar als die van ééne maatschappij moet behandeld worden, waarin lief en leed van 't geheel en van elk zijner leden, rijk of arm, innig en onwrikbaar verbonden zijn. Men handhave ieders vrijheid, en vervolge nooit tot het uiterste noch zijn regt noch zijne voorbijgaande overmagt van het oogenblik. Het is een dwaze strijd tusschen patroon en werkvolk wie van beiden $\frac{3}{7}$ dan wel $\frac{4}{7}$ van de opbrengst zal krijgen: wanneer men in plaats daarvan de opbrengst kan verdubbelen, zoodat zelfs de verliezende partij $\frac{4}{7}$ van het oorspronkelijk bedrag krijgt, is dat niet in beider belang verre verkieslijk boven werkstaking of slechts enkel ongenoegen en lusteloosheid, waardoor ligt zelfs het $\frac{4}{7}$ der winnende partij, bij mindere totaalopbrengst, zelfs ver beneden $\frac{3}{7}$ van het oorspronkelijk bedrag kan dalen?

Hier breken wij af. Er kan veel meer gezegd worden, en misschien heeft dat zijn nut. Waarschijnlijk echter slechts dan, wanneer, op welke manier dan ook, met genoegzame zekerheid blijkt dat ons beschaafd publiek eenig belang in dit onderwerp stelt.

Middelburg, 21 April 1869.

Mr. E. J. Kiehl.

Digitized by Google

FINANTIELE KRONIEK.

DE STAATSFINANTIEN BIJ DEN AANVANG VAN 1870. (*)

OOSTENRIJK.

De Oostenrijksche finantien verkeeren tegenwoordig in beteren toestand dan eenigen tijd geleden, maar de wijze, waarop de verbetering verkregen werd, heeft den Oostenrijkschen Staat alle aanspraak op den naam van solieden schuldenaar doen verbeuren. Von Beust, wie zou het ontkennen, beeft Oostenrijk groote diensten bewezen, hij heeft de gapende wonden, door den oorlog van 1866 toegebragt, spoedig geheeld; hij heeft den kranken Staat verademing en een nieuw leven geschonken; maar het drastische middel, waardoor hij den kanker der finantien trachtte te vernietigen, kan daarom geene goedkeuring erlangen. Het budget is van een belangrijk deel van een zwaren last ontbeven, maar het blijft een feit, dat de Oostenrijksche Staat met zijne schuldeischers heeft geaccordeerd, dat de groote mogendheid alleen op grond van een beweerd *non possumus* zonder een enkel blijk van goeden wil om hare verpligtingen na te komen of ernstige poging om door bezuiniging op andere takken der staatszorg in de behoeften van den dienst der schuld te voorzien, eigendunkelijk hare verbindtenissen beeft verbroken en haren schuldeischers een accoord van 84 pCt. met geweld beeft opgedrongen. De Rijkskanselier moge in zijne sierlijk gestelde dépêche aan graaf Appony zijne daad trachten te vergoelijken en zelfs verdedigen, een eerlijk man zal den schuldenaar, die wegens een schadelijk vergelijk met een zijner vennooten aangegaan, liever zijne verbindtenissen niet nakomt dan zijne huishouding op zuinigeren voet inrigt, steeds beschouwen als een ellendig bankroetier, die alle aanspraak op vertrouwen heeft verloren en steeds geacht moet worden, vroeg of laat, wanneer de nood hem dwingt en geene besparing op de uitgaven wordt aangebragt, niet te zullen schroomen weder tot betzelfde middel zijn toevlugt te nemen.

Want moge de renterednetie de begrooting der uitgaven hebben verminderd, deze blijft nog steeds die der inkomsten overschrijden, en verbetering is vooralsnog niet te wachten. Zelfs al had de Oostenrijksche Minister van Finantien den ernstigen wil het evenwigt tusschen middelen

---

(*) Zie *Econ.* pag. 367, 447 en 589.

en uitgaven te herstellen, zijne handen zijn thans zoozeer gebonden, dat hij daartoe de kracht ontbeert. Het met Hongarije gesloten vergelijk, dat de beide rijkshelften scheidde, Hongarije een zelfstandig bestaan verleende en het daarenboven ontsloeg van alle aansprakelijkheid voor Oostenrijks verbindtenissen, maakte niettemin den Cisleithaanschen Minister van Finantien in menig opzigt afhankelijk van de inzigten der Hongaren. Eenige takken der staatsdienst worden volgens dit verdrag gemeenschappelijk beheerd. Buitenlandsche Zaken, Oorlog en Marine staan onder het bestuur van een Rijksministerie, dat in overeenstemming met de delegatien de uitgaven voor de gemeenschappelijke aangelegenheden bepaalt. De Ministers der beide rijkshelften kunnen op de vaststelling dier uitgaven slechts weinig invloed uitoefenen doch moeten voor het meerendeel in de middelen tot bestrijding dier uitgaven voorzien. Want de gemeenschappelijke inkomsten zijn slechts zeer gering. Zij bestaan uit eenige weinige belastingen, die op verre na niet voldoende zijn de uitgaven te bestrijden. Zij bedragen dit jaar slechts fl. 11 millioen, terwijl de uitgaven op niet minder dan fl. 91,459.695 (gewone fl. 85,084.012, buitengewone fl. 6,375.683) worden geraamd. Het verschil ten bedrage van ruim fl. 80½ millioen komt ten laste der beide rijkshelften, en wel voornamelijk ten laste van Oostenrijk, dat daarvan 70 pCt. bijdraagt hoezeer het in verhouding tot zijne bevolking en uitgestrektheid veel minder verschuldigd is.

Ziedaar de finanticele uitkomsten van het Oostenrijksch—Hongaarsche vergelijk. De Cisleithaansche Minister van Finantien moet voorzien in de dienst der schuld, doch kan zonder medewerking van Hongarije op de belangrijke hoofdstukken van Oorlog en Marine — want de gemeenschappelijke uitgaven zijn op fl. 6 millioen na voor het defensiewezen bestemd — geene besparing aanbrengen. Voor de schuld ontvangt hij eene vaste bijdrage, die, ware de renteredactie niet tot stand gebragt, fl. 12 millioen te laag zijn zou; in de kosten van het defensiewezen draagt hij aanzienlijk meer bij dan naar evenredigheid noodig was.

Neemt men dit in aanmerking, dan kan het niet verwonderen, dat zelfs na de renteredactie de toestand der Oostenrijksche finantien nog verre van voldoende is, en het tekort, dat sints ettelijke jaren aan de finantien knaagde, blijft steeds aanwezig, gelijk bij een naauwlettend onderzoek van de rekeningen van 1868 en de begrooting voor 1870 blijkt.

De uitgaven voor 1868 waren geraamd op ongeveer fl. 320,636,095. Zij bedroegen, niettegenstaande de verhooging van eenige hoofdstukken, ten gevolge van eene bezuiniging van bijna fl. 6½ millioen op de uitgaven der gemeenschappelijke aangelegenheden, slechts fl. 318,606,084.55.

De middelen, geraamd op fl. 289,394.549, bragten op fl. 325,251,333.48, of bijna fl. 36 millioen meer dan de raming. Dit resultaat is voornamelijk te danken aan de hooge opbrengst van eenige verkochte domeinen, welke

fl. 15 millioen meer dan de raming opleverden, en aan de uitkomsten der indirecte belastingen, die ruim fl. 18 millioen meer in de schatkist deden vloeijen dan volgens de begrooting werd verwacht. Vooral de verbruiksbelastingen droegen daartoe veel bij; de suikerbelasting bragt ten gevolge van den gunstigen oogst fl. 6,640.418, de bierbelasting ruim fl. 2 millioen meer dan de raming op. Alleen de accijns op het geslagt maakte eene zeer bedenkelijke uitzondering, hetgeen in verband met de omstandigheid dat ook de directe belastingen beneden de raming bleven, geene sterke vermeerdering van volkswelvaart aanwijst.

Deze cijfers zonden echter geen reden tot klagen geven, veelmin een tekort doen onderstellen. Doch men blijve bij de eindcijfers niet stilstaan. Daarop komt het minder aan dan op de posten, waaruit zij zijn zamengesteld, en deze verspreiden geen gunstig licht. Onder de middelen zijn verschillende inkomsten begrepen, welke niet als zoodanig kunnen gelden, maar of eene vermindering van het staatsvermogen of eene vermeerdering der staatsschuld daarstellen. Wij wijzen slechts op eene post van ruim fl. 15 millioen, verkregen door verkoop van domeinen, op eene andere van bijna fl. 19 millioen, ontvangen uit de liquidatie der Staatscentralkasse, posten, die gevoegd bij eenige anderen van denzelfden aard het bedrag der gewone en daadwerkelijke inkomsten met fl. 36½ millioen verminderen, zoodat in stede van een batig slot, met der daad een tekort van bijna fl. 36 millioen, dat door buitengewone middelen werd gedekt, aanwezig is.

Ten aanzien van de begrooting voor 1870 geldt ongeveer hetzelfde. De uitgaven zijn geraamd op f 320,646,158; de middelen op fl. 317,195,040; het te kort op fl. 3,451,118, dat door uitgifte van vlottende schuld zal worden gedekt.

Vergeleken met de begrooting voor 1869 is eene belangrijke vermeerdering merkbaar. Bij deze waren de uitgaven geraamd op fl. 299,326,671; de middelen op fl. 296,284,176. Oogenschijnlijk is het verschil van weinig belang, in zooverre de verhouding ongeveer dezelfde schijnt. Doch bij nadere beschouwing blijkt die voor 1870 ongunstiger te zijn. Onder het eindcijfer der begrooting van middelen voor 1869 was slechts een bedrag van fl. 18,684,167, dat niet onder de jaarlijks terugkeerende inkomsten kon worden gerekend. Op het budget voor 1870 komt niet minder dan fl. 30,700,000 voor, dat als te verkrijgen uit den verkoop van domeinen, de liquidatie der Staatscentralkasse, enz. van de gewone middelen behoort te worden afgetrokken, en terwijl in 1869 van de domeinen slechts eene waarde van fl. 3 millioen zou worden te gelde gemaakt, zullen in 1870 Staatseigendommen tot een bedrag van fl. 17 millioen worden verkocht. Daarbij komt op de beide begrootingen van inkomsten, onder de op dit budget vrij zonderlinge benaming van *Staatsschuld* eene post voor, welke in 1869 slechts fl. 5,700,000, thans fl. 6,060,000 wordt geraamd. Zij wijst het bedrag aan, tot hetwelk nieuwe schuldbrieven mogen worden

uitgegeven, ter voorziening in de aflossing der in 1870 vervallende loterij-obligatien. Het behoeft geen betoog dat deze sommen geene gewone middelen mogen heeten. Zij spruiten voort uit leeningen, die hoogst nadeelig op de Staatsfinantien werken, daar om fl. 6,060,000 te verkrijgen, een nominaal bedrag van fl. 9,822,256 aan nieuwe schuldbrieven wordt uit te geven. Billijkheidshalve moet echter worden herinnerd, dat op de begrooting van uitgaven voor 1870, met het oog op de trekking der loterij-leening van 1839 voor amortisatie is uitgetrokken fl. 14,753,396. Op de vorige begrooting bedroeg deze post slechts fl. 11,932,731.

Uit dit alles blijkt voldoende, dat van een evenwigt tusschen middelen en uitgaven volstrekt nog geen sprake is, en een belangrijk tekort, dat op minstens fl. 34 millioen, of voegt men de opbrengst der nieuw uitgegeven schuldbrieven daarbij, op ruim fl. 40 millioen kan worden begroot, aanwezig blijft. Het is mogelijk dat de opbrengst der middelen de raming weder overtreft, maar de uitgaven kunnen na den opstand in Dalmatië ook hooger wezen, zoodat de einduitkomst waarschijnlijk weinig zal verschillen.

Ondertusschen schijnt in dezen toestand wel verbetering aan te brengen. Althans dus beweren de organen der Oostenrijksche pers: „Vinden wij," zoo zeide een hunner naar aanleiding dezer begrooting, „in de inrigting en aard van onze staatshuishouding voldoende gronden voor ons slecht finantieel bestuur, zoo kan evenwel niet worden geloochend, dat ook onze regeering aan het voortduren en de verhooging van het te kort grootelijks schuld draagt. De herziening van het belastingstelsel wordt op bijna onverantwoordelijke wijze verschoven; en zou zelfs wanneer zij plaats vond, geene goede uitkomsten opleveren, daar zij een halve, niemand bevredigende maatregel is. Wat doen verder, om van dit ééne slechts te gewagen, monniken en nonnen in de staatsbegrooting, wat chatechiseermeesters, die de schoolwetten voor zich niet verbindend achten, wat de theologische instellingen, die de leerstellingen van den Syllabus en den Encyclick verbreiden en waarschijnlijk weldra de onfeilbaarheid des Pausen zullen stellen als regterstoel voor de besluiten des Rijksraads? De regeering weigert aan de Montenegrijnen de beschikking over oorlogsmaterieel, maar den veel gevaarlijkeren vijanden in het binnenland, die voortdurend op de vernietiging van het bestaande werken en moedwillig tot de natuurlijke moeijelijkheden van onze ontwikkeling kunstmatige voegen, schenkt men bereidwillig de wapenen!" — Men meent veelal dat het herboren Oostenrijk het geestelijk juk geheel heeft afgeschud. Indien men de begrooting inziet, valt aan de juistheid dezer meening nog te twijfelen. Scheiding van kerk en staat is daar nog niet, en zooveel is zeker, dat zoolang deze niet bestaat, Oostenrijk de ontwikkeling, die het niet kan ontberen, hoogst moeijelijk zal verkrijgen.

Ten slotte een kort woord over

Hongarije.

De finantieele toestand is niet onbevredigend. Het Oostenrijksch-Hongaarsche vergelijk was voor Hongarije zeer gunstig en maakte het den minister van finantien van het herleefde koningrijk niet moeijelijk een evenwigt tusschen middelen en uitgaven te brengen.

Toch dreigen ook hier de uitgaven de inkomsten te overschrijden. De begrooting voor 1868 sloot met een te kort van fl. 10 millioen, dat gelukkig door de hooge opbrengst der belastingen en besparing op de uitgaven bij de einduitkomst door een batig slot van meer dan fl. 3½ millioen werd vervangen.

Volgens het door den minister van finantien aan het Lagerhuis uitgebragte verslag bedroegen de gewone uitgaven, geraamd op fl. 96,736,500, slechts fl. 95,657,990, en de buitengewone uitgaven, geraamd op fl. 13,565,800, wel iets meer, doch zeer weinig, nl. fl. 13,827,849, zoodat op het budget der uitgaven in het geheel bijna fl. 1 millioen werd bespaard.

De middelen bragten daarbij aanzienlijk meer op dan ondersteld was. De gewone waren geraamd op fl. 98,680,000, hare opbrengst bedroeg fl. 110,385,568; de buitengewone, geraamd op fl. 1,470,000, gaven fl. 2,722,270.

Wel wordt beweerd dat op de juistheid dezer cijfers veel valt af te dingen en dat b. v. de achterstallige belastingen onder de middelen zijn opgenomen, doch al mogen de inkomsten dientengevolge te hoog zijn gesteld, een te kort bestaat er waarschijnlijk niet en dit is in de tegenwoordige dagen reeds eene zaak van veel gewigt.

De begrooting voor 1870 sluit echter met een deficit. De gewone uitgaven worden geraamd op fl. 153,904,661, de buitengewone op fl. 38,652,677, totaal fl. 192,557,338; — de gewone middelen op fl. 147,791,354; de buitengewone middelen op fl. 36,541,505, totaal fl. 184,332,859. Het te kort bedraagt diensvolgens fl. 8,224,479.

Maar ook voor 1869 werd een te kort gevreesd, en wel van nog hooger bedrag. De minister werd destijds gemagtigd zoo noodig tot aanvulling der middelen schatkistbilletten uit te geven, die uit de achterstallen der grond- en andere belastingen, welke men zeker hoopte te innen, zouden worden afgelost. Hij heeft tot dusverre van die bevoegdheid geen gebruik gemaakt, en zijn de uitkomsten niet al te ongunstig dan vleit hij zich hetzelfde middel, dat hij ook thans weder gemagtigd is aan te wenden, te kunnen ontbeeren. Hij zou dan het genoegen smaken alleen op de begrootingen te korten aan te treffen, maar de dienst telken jare — het zijn er trouwens nog weinigen — met een batig slot te hebben mogen sluiten.

(Wordt vervolgd.)

HYPOTHECAIRE STATISTIEK.

Het is een niet te loochenen feit, dat de belegging van kapitaal op hypotheek in Nederland weinig gewild is. Er bestaan daarvoor verschillende oorzaken; velen willen de beschikking over hun kapitaal niet voor betrekkelijk langen tijd verliezen; de kosten toch, ook aan den fiscus, maken de belegging voor een langdurigen tijd onvermijdelijk, (dat is nadeelig genoeg en tevens hoogst onbillijk, als men let op de begunstiging van nationale en vreemde staatsschuldbrieven, zoo bij verkoop als bij verpanding; dan ik wensch *thans* geene kritiek te leveren op ons belastingstelsel); anderen zijn niet tevreden met het bedrag der rente, en verkiezen ondanks gevaar van vermindering of van geheel verlies van hun kapitaal, buitenlandsche effecten; weder anderen, het zijn helaas de minsten, die eene gegronde reden kunnen aanvoeren, willen er niet van weten, om de gebreken, die ons Nederlandsch stelsel aankleven. Ik wensch ook *daarover* thans niet te handelen; ik erken, dat ons stelsel grootelijks voor verbetering vatbaar is, maar constateer, dat in andere landen, waar het stelsel ongetwijfeld aan grootere gebreken lijdt en minder middelen tot contrôle toelaat, de belegging op hypotheek veel meer gewild is. 't Is mij ten eenenmale onbegrijpelijk, hoe onder een stelsel b. v. als dat van den C. N., niet bijna dagelijks gevallen van geleden schade voorkomen.

't Zou hoogst wenschelijk zijn, dat die wijze van geldbelegging meer gezocht ware. Zooals vele schrijvers, met mij, bij meer dan eene gelegenheid hebben aangetoond, geldt ook hier de stalen wet van de vaststelling van den prijs door de verhouding tusschen vraag en aanbod, en zou dus eene toeneming van de aanbiedingen noodwendig leiden tot eene verlaging van den rente-standaard; eene weldaad voor den nemer niet alleen, maar voor de geheele maatschappij. Hoe grooter zekerheid, des te lager rente en betreft het een verhandelbaar artikel, dan ja, omdat het geld ook eene koopwaar is, wel daling van het fonds in geval van geldschaarschte, doch volstrekt niet in die mate als van staatsschuldbrieven, die

altijd maar eene fictieve, nooit reëele waarde hebben Onze hypotheekbanken bestaan nog te kort en hebben belaas nog niet zoo algemeen het burgerrecht verkregen, als enkele daarvan verdienen; het buitenland biedt meer voorbeelden ter vergelijking aan; de daling van pandbrieven eene soliede bank bedraagt in oorlogstijd dan ook gewoonlijk slechts ½ van die der beste staatsschuldbrieven, zie o. a. het bekende werk van Mr. Olivier „Grondcrediet en hypotheekbanken" te Gorinchem bij Noorduyn, 1855.

Heeft iedere staat er altijd belang bij, dat er op hypothecair onderpand geld te krijgen is tegen lage rente, Nederland, dat nog zoo vele woeste gronden bezit, die weinig of niets opleveren en zoo vele handen en magen ontbloot van werk en brood; Nederland dat zich *eindelijk* schijnt los te willen maken van het tiendbezwaar, heeft ook, daar het zal geschieden op eene wettige wijze en niet met eene pennestreek zooals door Napoleon, daarbij vooral thans het grootst mogelijk belang; de wetgever zou wel doen niet alleen acht te geven op de opbrengst van zeker middel en 't meerder of minder gemor dat het opwekt, maar ook op den waarschijnlijken invloed op de welvaart van het volk. De rechten van overgang en die op het verbinden van onroerende goederen zijn onbillijk, waar het roerend kapitaal zoo goed als geheel onbelast is, en wat die belasting nog drukkender maakt, de zeer vermogenden loopen geheel vrij, daar hun vast goed niet anders overgaat dan bij scheiding en de boedels in den regel groot genoeg zijn, om vrij te blijven van te recht wegens overbedeeling. Vestigde ik bij eene andere gelegenheid (*) de aandacht op de belangrijke denkbeelden te dien aanzien van Mr. S. van Houten, ik wensch het ook hier aan te stippen. De belasting werkt ongetwijfeld allernadeeligst op het partij trekken van den grond, die, zonder die belemmering veel meer overgaan en komen zou in handen van personen die er een veel meer nuttig gebruik van trekken zouden; zij werkt allernadeeligst op het bedrag der rente, die in hypothecaire belegging in aangrenzende staten, al bestaat dan ook in de meeste gelijke belasting, toch lager is dan bij ons.

Waar men den kleinen man zoolang hij nog zoo weinig ontwikkeld is, te recht allen of bijna allen invloed ontzegt op het vaststellen der wetten, moeten deze, juist daarom nog te meer den toets kunnen doorstaan van niet te zijn gemaakt in 't belang der meervermogenden

(*) In het *Vaderland* van 20 Nov. 1869, no. 190.

en of de slotsom van een nauwgezet onderzoek te dien aanzien wel bevredigend zou zijn, betwijfel ik ten hoogste.

De herziening van het hypothecair stelsel is aan de orde, de afschaffing der rechten verdient bij die gelegenheid ernstige overweging en 't zal zeker den aankoop van vaste goederen aanmoedigen, het verbinden zelve meer gemakkelijk maken, indien ons stelsel daarbij worde gezuiverd van ergerlijke gebreken, die door eene ondervinding van meer dan 30 jaren zijn bekend geworden. Er is tot dat einde eene commissie in 't leven geroepen bij kon. besluit van 9 Februari 1867 no. 58; nemen in den regel commissien er den noodigen tijd voor, deze vooral schijnt de leer te huldigen

«sat cito, si sat bene.»

Moge een volgend geslacht dat dan genoegzame ondervinding van de werking van het stelsel kan hebben, het *bene* over het werk der commissie uitspreken! 't Komt waarlijk niet alleen op wettelijke voorschriften maar evenzeer op de wijze van uitvoering aan en 't is dus zeer aanteraden dat de wijze van boekhouding en de meest volledige voorschriften daaromtrent tevens ontworpen en openbaar gemaakt worden, opdat er overvloedige gelegenheid zij tot kritiek. 't Is zeer te wenschen dat die niet uitblijft, zij vindt plaats in Nederland maar dikwijls te laat, als het ontwerp tot wet verheven is. Nu wordt de wijze van werken, bij ooglnikende niet naleving der instructien, aan ieders verkiezing overgelaten en 't is daaraan toeteschrijven dat onze registers nog geen grooter chaos zijn; die ongelukkige toestand, weinig vereerend voor een bestuur, mag echter niet bestendigd worden. De beslissing zal wel moeten steunen op het advies van deskundigen, doch daar 't met deze gaat als met de koloniale specialiteiten, die het met elkander zeer oneens zijn, zal het moeilijk vallen voor geheel oningewijden ten deze eene beslissing te nemen. En dat onze theoretische rechtsgeleerden meerendeels onbevoegd zijn om over de zaak te oordeelen, blijkt uit de quaestie van de vernieuwing der inschrijvingen. Dat deze een groot kwaad is en veel nadeel kan stichten, zal wel door iedereen worden toegegeven, maar die met de boekhouding bekend is, weet dat geene ter wereld, zeker allerminst eene als nu werkt, geschikt is om voortdurend zonder zoodanige vernieuwing te blijven bestaan. Ik handel thans niet over die quaestie, (waaromtrent men dan ook meer een stemmig wordt, zwichten dan ook de theoretici niet door veran perde overtuiging maar door het gezag der mannen van de praktijk), anders ware

er ook door de geschiedenis van het recht vrij wat intelasschen, dat stof zou geven tot overweging.

Eenvondig ja, moge 't werk aan eene bewaring schijnen, men kan zich daar ook behalve de onmisbare nauwkeurigheid en zoo wenschelijke voortvarendheid, altijd nog door verbeteringen in de boekhouding, thans vooral nu nog de wijze van werken aan ieders goedvinden wordt overgelaten, verdienstelijk maken; door vergelijking en waarneming kan de meer ijverige en bekwame zelfs aan eene vroeger minder goed beheerde bewaring, zijne wijze van werken verbeteren. 't Is mij echter een raadsel hoe men bij even drukke en lastige bewaringen, waar verschillende veranderingen plaats grijpen in de kadastrale aanduiding welke het ergste bezwaar is van de vorantwoordelijkheid, er komt, althans behoorlijk komt.

't Zal ook hier wel waar zijn, dat de verdeeling van den arbeid zoo wenschelijk is en men vereenige dus de bewaring nimmer met het zoo werkzame ambt van ontvanger der Registratie. Er is te minder reden toe omdat bij eene eventuëele rechterlijke organisatie het getal der arrondissementen immers niet onbelangrijk zal verminderen. Eene splitsing eener bewaring zal enkele jaren, zoolang de overbrenging der inschrijvingen nog niet plaats vond en meerdere jaren voor de raadpleging der titels groot bezwaar opleveren; het is echter slechts een *tijdelijk* bezwaar en men late zich dus daardoor niet weerhouden tot het nemen van maatregelen, die voor een zeer langen tijd nuttig kunnen werken.

't Is alleszins te voorzien, dat als de voorstellen der commissie openbaar worden, vooral als zij vergezeld mochten gaan van plannen tot uitvoering, door haar of door het hoofdbestuur opgemaakt, hier zal gelden het bekend gezegde: „zoo veel hoofden, zoo veel zinnen" maar ik hoop, dat wij allen zullen begrijpen, dat vooral op 't gebied van wetgeving „het betere is de vijand van 't goede"

Men stelle dus vrij zijne meening in het licht, maar als die geen kans heeft van te worden aangenomen, haaste men zich elke wijziging te onderstennen, mits niet absolunt slecht, die verbetering van den tegenwoordigen toestand bevat. Hoe groote vijand men ook moge zijn van transactie, hier is zij niet te missen, en die onbepaald wil vasthouden, zal de schuld dragen van stilstand op wetgevend gebied ten nadeele van het publiek belang.

Over 't nut van internationale congressen wordt verschillend geoordeeld; 't is hier de plaats en de tijd niet om daarover uitteweiden. Wij danken echter aan dat congres een begin van hypothecaire statistiek. Overtuigd van de groote nuttigheid ja van de nood-

zakelijkheid daarvan, was het mij recht aangenaam daartoe te mogen medewerken.

De verkregen cijfers over 't geheele rijk zijn, behalve aan hen die in 't bezit zijn van het programma van het congres of aan de welwillendheid van den steller (*) van het rapport, waarvan zij bijlagen zijn, een overdruk hebben te danken, weinig bekend; zij zijn niet eens medegedeeld aan de hypotheek-bewaarders, die er zoo vele dagen en weken aan hebben moeten arbeiden; zeer waarschijnlijk zijn onderscheidene mijner ambtgenooten, waarvan slechts een enkele op 't congres tegenwoordig was, nog onbekend met die algemeene cijfers en ik meen dus wel te doen met het belangrijkste daarvan door middel van dit veelgelezen tijdschrift onder de oogen te brengen van een grooter publiek.

GETAL EN KAPITAAL BEDRAG DER INSCHRIJVINGEN OP 31 DECEMBER 1868 NOG OPENSTAANDE.

JAREN.	Getal Inschr.	BEDRAG.	JAREN.	Getal Inschr.	BEDRAG.
1838 4de 3 m.	859	605,927	1855	6468	12,001,098
1839	2586	3,333,450	1856	6767	12,266,792
1840	3561	4,173,511	1857	6822	12,960,465
1841	2958	3,047,193	1858	7428	14,563,108
1842	4066	5,665,905	1859	8412	16,339,286
1843	20541	17,075,474*	1860	9545	19,716,168
1844	14957	11,052,041*	1861	9627	19,222,275
1845	4692	5,141,546	1862	11112	24,620,267
1846	3865	5,583,490	1863	11656	27,142,280
1847	4190	5,003,471	1864	12979	31,861,608
1848	3701	5,318,278	1865	13715	36,425,150
1849	3671	4,909,510	1866	14976	36,995,847
1850	3698	5,236,542	1867	17305	41,527,232
1851	4464	6,446,344	1868	19181	46,312,478
1852	4865	8,642,640	Bedr. op 31 Dec.		
1853	5572	9,806,743	1868 nog open-		
1854	6488	12,345,500	staande	250727	465,341,119

* Vernieuwing van inschrijvingen wet 4 Julij 1842.

(*) De bekende specialiteit in 't hypotheekwezen, de staatsraad Bachiene.

INSCHRIJVINGEN, GENOMEN IN 1866, 1867, 1868.

a. Verdeeld naar het bedrag van het kapitaal.

	Getal.			Bedrag.		
	1866.	1867.	1868.	1866.	1867.	1868.
Beneden f 300	2325	2615	2585	415,525	448,880	456,305
f 300 tot beneden 10,000	14500	15495	15776	26,509,093	27,984,948	28,879,356
- 10,000 tot beneden 20,000	596	584	681	7,629,450	7,491,917	8,538,195
- 20,000 tot beneden 30,000	144	125	152	3,304,069	2,799,132	3,403,170
- 30,000 tot beneden 40,000	42	40	47	1,352,136	1,266,635	1,478,182
- 40,000 tot beneden 50,000	18	12	10	747,541	502,880	425,000
- 50,000 tot beneden 100,000	25	16	26	1,658,662	945,000	1,673,700
100,000 en daarboven	16	8	8	2,960,555	3,341,495	1,554,000
Totaal	17666	18895	19285	44,587,031	44,780,887	46,407,908

b. Verdeeld naar den Rentestandaard.

	Getal.			Bedrag.		
	1866.	1867.	1868.	1866.	1867.	1868.
Onder de 3 pCt.	16	6	15	91,779	30,453	41,172
3 tot beneden 3½	55	43	197	203,771	104,605	117,453
3½ " " 4	95	80	57	191,914	230,725	175,376
4 " " 4½	2178	1870	1686	3,654,052	2,853,322	2,986,673
4½ " " 5	2467	2719	2918	6,363,853	6,558,579	9,225,662
5 " " 5½	10842	12514	12941	22,879,134	27,663,495	27,434,479
5½ " " 6	246	268	145	1,094,000	1,475,662	597,490
6 " " 7	733	417	282	2,813,710	1,297,632	743,292
7 en daarboven	25	15	10	114,180	68,100	50,650
Inschrijvingen zonder	988	947	1023	7,119,153	4,430,666	4,911,054
rente	21	16	29	61,458	1,007,648	124,607
Totaal	17666	18895	19285	44,587031	44,780,887	46,407,908

DOORHALINGEN.

Volledige doorhalingen.

	Getal.			Bedrag.		
	1866.	1867.	1868.	1866.	1867.	1868.
Tot beneden f 300	2008	2069	2035	356,728	361,836	368,144
f 300 tot beneden 10,000	11255	12417	12818	19,474,608	21,491,535	22,269,565
- 10,000 tot beneden 20,000	340	383	437	4,315,192	4,801,452	5,559,392
- 20,000 tot beneden 30,000	82	82	90	1,891,445	1,870,572	2,023,527
- 30,000 tot beneden 40,000	22	22	18	715,239	717,635	573;949
- 40,000 tot beneden 50,000	12	13	18	511,520	556,951	761,038
- 50,000 tot beneden 100,000	14	21	15	885,100	1,242,924	944,400
- 100,000 en daarboven	16	6	15	4,573,254	6,268,200	11,659,015
Totaal	13765	15028	15461	32,723,086	37,311,105	44.159,000

NB. 't Geheel bedrag der plaats gehad hebbende volledige doorhalingen geeft voor 1866 16, voor 1867 en 1868 15 meer aan dan de optelling der bijzondere cijfers.

Gedeeltelijke doorhalingen: 1866 2015, 1867 1813, 1868 1907.

IN BESLAGNEMINGEN.

Jaren.	Overg. proc. verb.	Gereebt. toewijz.	Getal doorgeh. proc. verb.
1866	161	25	91
1867	191	20	80
1868	198	20	63
	550	65	234

NB. Het bedrag der schuld is zelden uitgedrukt in 't proces-verbaal en daarom wordt het geldelijk bedrag als niet naauwkeurig niet opgenomen.

OPENBARE VERKOOPINGEN KRACHTENS ONHERROEPELIJKE VOLMACHT, ART. 1223 B. W.

Jaren.	Getal.	Bedongen koopprijzen.
1866	431	1152520
1867	585	1649143
1868	555	1474847
	1571	4276510

Er volgen daarop eenige belangrijke opgaven van de verrichtingen van onderscheidene banken, het schijnt niet noodig die alhier op te nemen; natuurlijk ook is het geldelijk bedrag van de hypotheken door de banken gesloten, onder het algemeen bedrag begrepen.

Nu is er geen twijfel aan, of in de opgemaakte staten van eene of meer bewaringen zijn fouten ingeslopen, die natuurlijk van invloed zijn geweest op de vorming van den verzamelstaat; de statistiek was daarbij ook nog zeer onvolledig, 't was dan ook slechts een begin en men konde de bewaarders van de hypotheken, overladen met zooveel ander werk, niet plotseling met een nog meer beteekenenden arbeid bemoeilijken; bij de ondervinding welke tijd en arbeid er hier voor noodig is geweest, kan ik nagaan, hoe zwaar het moet zijn gevallen aan meer uitgebreide en lastige bewaringen, waar de titularis bejaard is en 't werk moet overlaten aan ondergeschikten, die, de goeden niet te na gesproken, zeker niet allen het groot belang der zaak inzien; er zijn zoovele menschen niet, die den arbeid om den arbeid beminnen of ten nutte der wetenschap willen werken.

Bij resolutie van het departement van Financien van 28 December 1869, afd. Reg. en Dom. no. 52, is voor 1870 en vervolgens het dagelijks bijhouden van eene veel meer omvangrijke statistiek voorgeschreven en zijn de formulieren vastgesteld, die ik gaarne als bijlagen bij dit stukje had zien afdrukken, doch nu daartegen bij de Redactie bezwaar bestond, moet ik mij wel getroosten de minder

aangename en weinig dankbare taak der ontleding, ook hier een weinig appetytolijk werk, en wat zeker niet zoo duidelijk is als de opneming der staten zelf.

Het formulier no. 109 (inlegvel 110) is bestemd voor de opgave der hyp. schulden en bevat:

1 een volgnummer;
2 nummer van 't dagregister;
3 't getal verbonden perceelen;
4— 6 de gezamenlijke grootte;
7— 8 't zuiver belastbaar inkomen, gebouwd en ongebouwd;
9—10 't bedrag, al dan niet schuldig aan hypotheekbanken;
11—14 nadere opgaven omtrent den oorsprong van sommige schulden;
15 bedrag der rente;
16 aanmerkingen.

Het Formulier no. 111, (inlegvel 112) is mede bestemd voor de opgaven der hyp. schulden en wel voor de groepeering van 't kapitaal en de bedongen rente, het bevat de volgende kolommen:

1 een volgnummer:
2 nummer van 't dagregister;
3—11 groepeering naar 't kapitaal;
12—22 „ „ de rente;
23 Aanmerkingen.

Het formulier no. 113, inlegvel 114, is bestemd voor de opgaven betrekkelijk doorhaling van hypothecaire inschrijvingen.

Het bevat de navolgende kolommen:

1 volgnummer;
2 nummer akte van toestemming;
3—11 groepeering van het kapitaal;
12—22 „ naar de rente;
23—27 opgaven omtrent gedeeltelijke doorhalingen;
28 aanmerkingen.

't Is niet noodig voor het doel, dat ik mij voorstel, ook de volgende formulieren te ontleden; ik kan volstaan met te zeggen, dat zij betrekking hebben:

no. 115 tot openbare verkoopingen krachtens art. 1223 B. W.;
116 „ inbeslagnemingen;
117 „ tienden en grondrenten.

Nu heb ik tegen die bijhouding, dagelijks of wekelijks (men dient dat aan den bewaarder over te laten) geen bezwaar, het

depouillement geeft ordelijk werk en eene goede controle voor den bewaarder zelven; ik leerde het groote nut daarvan, waaraan ik trouwens nooit twijfelde, proefondervindelijk kennen door 't gebruik, dat ik van de nieuwe formulieren maakte voor de vervaardiging der statistiek over 1869, en mocht al een enkele over de zaak willen heenloopen, zoo hebben de hoofdambtenaren door dat depouillement, dat als minute bewaard moet worden, de gelegenheid zich van de deugdelijkheid van het werk te vergewissen.

Ik heb echter eenige aan- en opmerkingen én over den aard der vragen én over de inrichting der formulieren, en ga mij veroorloven die op te geven. Waarom die niet medegedeeld aan het hoofdbestuur der Registratie, ja waarom niet? Ten 1sten waren de formulieren al vastgesteld en scheen het eene besliste zaak; ten anderen moet men met het departement van Financien van gedachten wisselen door een trechter, dat is tijdroovend en niet altijd aangenaam.

't Is jammer, buiten de bijzondere aanleiding die mogelijk nog hier en daar daartoe bestond, dat de bewaarders of sommigen van hen niet zijn gehoord geworden; dat had lichtelijk kunnen leiden tot opmerkingen, die het bezwaar minder, de nuttigheid grooter zouden hebben gemaakt; 't is toch zeker niet aanmatigend te beweren, dat de bewaarder meer dan de man van de wetenschap bekend is met zijne registers en de partij die daarvan kan worden getrokken. Te werken valt niet hard voor hem die den arbeid bemint; noodeloos werk hindert spoedig en vuurt den ijver niet aan; waar men ook den ambtenaar verlaagt tot eene machine, verliest men het recht van zich te beklagen, als hij zich bepaalt tot het leveren van machinaal werk. De hoffelijkheid zou ook hebben vereischt, — zij zou zeker in menig anderen staat zijn in acht genomen, — dat aan de bewaarders van de hypotheken met dankbetuiging voor hun gratuieten arbeid over de jaren 1866, 1867 en 1868 een exemplaar ware aangeboden van den algemeenen hypothecairen toestand van het Rijk.

Schrijvers nemen die beleefdheid jegens elkander en alle anderen, die hun bouwstoffen verschaft hebben voor hun werk in acht; waarom rekenen de mannen der regeering zich van dien plicht ontheven? 't veraangenaamt den dienst niet, en als men soms denkt daardoor het algemeen belang te bevorderen, vergist men zich schromelijk. Daar al de betrokkenen weten, dat ik mij ten deze geenszins persoonlijk te beklagen heb, veroorloof ik mij te eerder deze opmerking.

Ik heb er niets op tegen, dat de staat veel van zijne ambtenaren vergt, maar men lette bij elke opdracht ook op den aard der betrekking en de wijze van belooning; wordt het meerendeel der bewaarders, vooral als men denkt aan hunnen aanzienlijken borgtocht voor 't publiek, die ondersoheidene jaren na de aftreding voortduurt, op de winstderving deswege en op de verantwoordelijkheid, die 10 jaren aanhoudt, ongenoegzaam beloond, zij putten die belooning uitsluitend uit emolumenten, die genoten worden van het publiek; worden enkele andere ambtenaren, zoodra zij iets verrichten voor eene andere autoriteit dan waaronder zij behooren, deswege, zij het dan ook onder den vorm van vergoeding rijkelijk beloond, men moest daarin, daargelaten het al of niet genoegzame der belooning, dubbel schroomvallig zijn ten aanzien van ambtenaren, die geene vaste bezoldiging uit de staatsinkomsten genieten. En bij de hypotheekbewaarders valt juist het omgekeerde op te merken; onophoudelijk worden zij bemoeijelijkt met extra werk voor den staat, zonder belooning, zonder vergoeding zelfs van noodzakelijke verschotten. Het thema is rijk en een 18jarige dienst als bewaarder met weinig bevordering laat toe bij ondervinding te spreken; ik roer het echter slechts aan om te betoogen, dat wil men op deugdelijk werk rekenen, men zijne menschen, dat zijn voor den staat de ambtenaren, beter moet behandelen en betalen. En geschiedt dat, vorder dan gerust veel, zonder buitengewone belooning. Vindt een bijzonder persoon het te recht zeer onaangenaam om altijd met de handen in den zak moeten te zitten, ik wil dat ook van den staat geenszins vorderen, maar ik beveel eene betere behandeling en betaling aan in 't welbegrepen belang van den staat zelf.

Altijd, maar dubbel onder de bestaande omstandigheden, wachtte men zich iemand onnoodig, zoogenaamd monnikenwerk op te dragen. Op de staten 109, 111 en 113 worden de hypothecaire inschrijvingen *post voor post* vermeld. Ik heb reeds hiervoren, met bijvoeging der reden, de nuttigheid daarvan erkend; van elk dezer staten moet, door tusschenkomst der directeurs, voor 1 April een volledig afschrift bij het departement van Financien inkomen. Dat is een zeer onnoodig, ja overtollig en schadelijk werk. Die overtuiging verflauwt noodwendig den ijver voor de opgelegde taak; niets is daarbij gevaarlijker dan het afschrijven van eene menigte cijfers en de vervaardiger der algemeene statistiek heeft niets dan last van die onnoodige bergen papier. Hij kan er zelfs door in de war komen, de totalen van elke kolom zijn hem genoeg.

In de staten 109 en 111 wensch ik het nummer van het dagregister

door het nummer van het register, dat nog voortdurend den hoogst oneigenaardigen naam draagt van het hulpregister, vervangen te zien; in het dagregister worden toch vele andere stukken, die van eigendomsverkrijgingen, afgiften van legaat, verdeelingen, inbeslagnemingen enz. vermeld, terwijl in het hulpregister geene andere stukken voorkomen; voldeed men aan mijn wensch, men had eene contrôle te meer, die men nu mist, of men ook iets overgeslagen had. Ik heb in den staat 109 groot bezwaar tegen de kolommen 4—6, de inhoudsgrootte, en 7 en 8, het belastbaar inkomen; waar het goed van onderscheidene eigenaren en nog erger niet alle perceelen tevens, die op hetzelfde art. van den legger voorkomen, verbonden worden, kan dat een zeer tijdroovend werk zijn; ik ondervond het al meermalen in de afgeloopene maanden; en naar mij voorkomt, is het geheel zonder nut; de waarde van de ongebouwde eigendommen, om van heide en andere woeste gronden te zwijgen, loopt in Nederland zeker niteen van *f* 100—*f* 3000. De kadastrale huurwaarde der ongebouwde eigendommen is zeker thans overal te laag, hier en daar slechts ½ van de wezenlijke huurwaarde, de onderlinge verhouding is daarenboven in de onderscheidene provincien en streken zeer ongelijk. Wat men moet doen met gedeelten van perceelen, is niet voorgeschreven, er zit niets anders op dan die voor de geheele inhoudsgrootte en de geheele huurwaarde op te nemen. Ik geef er weinig om, daar ik voor mij de zekerheid heb, dat de invulling van die kolommen, die den bewaarders 't meoste werk en last zal veroorzaken, hoegenaamd niet nuttig kan zijn aan de wetenschap. Ik zou meer hechten, als het geschieden konde, zonder al te veel werk op te dragenaan de bewaarders aan een onderzoek of een verband een eerste, tweede of nog een latere hypotheek was. Een hypotheek, vooral een eerste, duidt niet altijd teruggang aan, dikwijls zelfs het tegenovergestelde van dien; tweede en verdere hypotheken doen dat gewoonlijk wel, 't zou daarom, om goede gevolgtrekkingen te kunnen maken ten aanzien van voor- of achteruitgang, nuttig kunnen zijn eene statistiek te hebben van eerste, tweede, derde en verdere hypotheken. 't Spreekt wel van zelf dat onderscheidene verbanden zouden moeten worden geboekt in gemengde kolommen, want dikwijls wordt de nieuwe aankoop als eerste verband belast en voegt men er, tot meerdere zekerheid, perceelen bij reeds in vroeger tijd eens of meermalen gehypothekeerd. In die gevallen duidt het geen teruggang aan. Bij aanleg van een grondboek, waarvan ik altijd was en nog voortdurend ben een

groot voorstander, zou dat zeer gemakkelijk op te geven zijn en bij handhaving der nog bestaande maar feitelijk afgeschafte instructie desgelijks; maar zoo als de boekhouding nu plaats vindt, is het anders dan op naam, en dat geeft geene genoegzame zekerheid, geheel onmogelijk. Wil eene autoriteit of commissie voor eene of andere gevolgtrekking eens een onderzoek hebben loopende over korten doch ook niet al te korten tijd, dan zou het onderzoek toch niets waard zijn, aan enkele kantoren, dat is te doen, een algemeen en voortdurend onderzoek daarnaar is thans onmogelijk, 't is jammer, want die wetenschap zou zeer nuttig kunnen zijn.

Tegen staat 111 is, behoudens het geopperde omtrent kolom n°. 2 bij mij geen bezwaar; ik denk de kolommen 8—11 maandelijks optetellen, het totaal te vergelijken met dat der kolommen 12—22 en tevens met het recht van inschrijving in het dagregister, welk laatste eene uitnemende controle is; want zoover men inschrijvingen gehad heeft beneden de *f* 200, moet, door de toepassing van het minimum recht, het dagregister een iets hooger, anders een volkomen en gelijk bedrag aanwijzen. Achter den staat 111/112 plaats ik dan eene maandelijksche recapitulatie, die, als wij met het geestdoodend en geheel onnoodig werk van een volledig afschrift te leveren, mooten belast blijven, den ambtenaar belast met het opmaken van de algemeene staten tot groot gemak kan verstrekken.

Staat 113/114. Ook hier tel ik maandelijks tot controle, de kolommen 3—11 en 12—22 bij elkander op en zie of zij sluiten, verder heb ik hier geen groot bezwaar, maar die staat leidt tot eene opmerking; men moet oppassen, dat waar men de inschrijvingen die geschied zijn aan meerdere kantoren, niet meer dan eenmaal vermeldt, zulks ook niet met de doorhalingen geschiede, anders krijgt men natuurlijk de doorhalingen vermeld tot een veel grooter bedrag dan werkelijk het geval is; 't is goed het doorgehaalde kapitaal daar optenemen, waar het recht van inschrijving betaald is, maar hoe zich daarvan te vergewissen? natuurlijk alleen door de raadpleging van het dagregister; het weglaten of dubbel gebruik maken van enkele kleinere kapitalen zal voor het algemeen cijfer des rijks weinig afdoen; in sommige oorden, bepaaldelijk in Zeeland komt, door de insulaire ligging, de inschrijving in meer dan een arrondissement hoogst zelden voor, hier gebeurt dat zeer dikwijls, vooral met Tiel; het raadplegen van het dagregister is niet voltehouden, de meeste localen bieden geene ruimte aan tot berging der archieven, waaronder ook de dagregisters, op de meeste plaatsen van ons land reeds beginnende met 1° Januari 1812, op enkele

plaatsen door de vroegere inlijving in het keizerrijk nog voor dien tijd. Stelt men nu prijs op eene goede statistiek, zoo dient in het hulpregister n°. 3 nevens elke nog openstaande inschrijving, waar 't recht elders betaald mocht zijn, dat in margine van de inschrijving aangeteekend te worden, en hoe reusachtig die arbeid moge zijn vooral ten aanzien van overgebrachte inschrijvingen, moet men noodzakelijk den bewaarders dien last opleggen. Ik weet niet en vraag er ook niet naar of dat advies mij wel den dank van alle betrokken personen zal doen verwerven, dan ik geloof, dat het alleszins zal mogen leiden om crediet te verleenen aan mijne verzekering, waar ik over zoogenaamd monniken-werk spreek en op de afschaffing daarvan aandring. Het verrichten van dien zeer belangrijken arbeid eischt intusschen buitengewone hulp en vergoeding deswege.

Tegen het opmaken van een afschrift van de staten 115, 116 en 117, heb ik, al wordt de opgave van het getal perceelen, de uitgestrektheid en de belastbare opbrengst, om de vroeger opgegeven reden, dan ook hier weinig nuttig geacht, geen bezwaar en zullen die zeker in onderscheidene arrondissementen wel wat meer bevatten dan hier, ik denk niet dat zulks ergens groote moeilijkheid zal geven.

Ik wensch zelfs, dat aan den staat 115 uitbreiding gegeven worde. Er wordt misbruik, dikwijls ergerlijk misbruik gemaakt van art. 1223 B. W. Eene opneming op dien staat van nog twee kolommen, eene voor het verschuldigd kapitaal, de andere voor de achterstallige rente en de mededeeling van dien staat met de namen van partijen en den geïnstrumenteerd hebbenden notaris eens per kwartaal aan den Officier van Justitie, die dan gelast moest worden elke zaak, vooral als er minderjarigen in betrokken waren nauwkeurig te onderzoeken, deswege een uitgebreid verslag bestemd voor het Departement van Justitie uittebrengen en zoo noodig de zaak ten laste van den notaris medetedeelen aan de betrokken rechtbank, zou mij hoogst raadzaam voorkomen. Ik verdedig de bestaande wettelijke waarborgen voor minderjarigen niet, doch zoo lang de wet bestaat, dient zij nageleefd te worden. 't Gaat niet op de wet nu en dan eens toetepassen, als zulks in de kraam te pas komt. De Regeering in 't algemeen, het verwijt slaat niet op een of ander kabinet, gaf te dien aanzien altijd een slecht voorbeeld.

Wij zijn waarlijk te dien opzichte nog verre verwijderd van de kennis en 't bezit der ware vrijheid.

Wat staat no. 116, de inbeslagnemingen van onroerende goederen betreft, zal het wel de bedoeling wezen de afdoening door gerechtelijken verkoop, openbaren verkoop kracbtens art. 1223 B. W., en door de doorhaling der inbeslagnemingen, kolommen 15—18, intevullen ook ten aanzien van die inbeslagnemingen, die niet in het laatste jaar zijn overgeschreven. 't Volgt uit den aard der zaak en de wensch daartoe bleek mij ook uit de formulieren verstrekt voor de vervaardiging der statistiek over de jaren 1866—1869; dan er kunnen inmiddels aan de bewaringen nieuwe personen optreden, niet met dat vorig werk bekend. Een duidelijk stellig voorschrift is dus wenschelijk. Men splitse dus den staat n°. 116 in twee deelen en neme eerst op al het voorgevallene ten aanzien van de inbeslagnemingen, overgeschreven in het laatste jaar, om in het 2e deel ten aanzien van zoodanige stukken overgeschreven in vorige jaren intevullen de kolommen 15—18.

Dat men zich versta met de Regeeringen van andere landen en na elkander gehoord te hebben, de opgaven voor zoo verre de wetgeving en de boekhouding dat veroorloven, op gelijke wijze zamenstelle! En dat men overigens alles doe om de statistiek meer en meer volkomen en nauwkeurig te maken! Haar nut kan groot zijn, doch kan men er niet geheel staat op maken, zoo verstrekt men, schijnbaar althans, wapenen aan de bestrijders, of bouwt welligt zijne redeneringen op een valschen grondslag.

A. van Eck.

JAARVERSLAG VAN DE NEDERLANDSCHE BANK.

Even als in den vorigen jaargang, doen wij hier een overzigt volgen van de verrigtingen der Nederlandsche Bank, volgens het onlangs verschenen *Verslag van den President* dier belangrijke instelling over het boekjaar 1869—1870.

Het getal plaatsen alwaar de Bank in meerdere of mindere mate aan het publiek bankdiensten aanbiedt, is thans tot 34 geklommen (nl. Hoofdbank, Bijbank te Rotterdam, en de agentschappen); en van dat dienstaanbod is in het afgeloopen jaar ruim gebruik gemaakt. De jaren 1867, 1868 en zelfs nog het eerste gedeelte van het jaar 1869 kenmerkten zich door gedruktheid in bankzaken. Reeds in het verslag van het vorige jaar, werd echter het vermoeden uitgedrukt, dat het lange tijdperk van ruimte op onze geldmarkt zijn einde nabij was. Dat vermoeden heeft zich ten volle bevestigd. De credietvraag bij de Bank is in het afgeloopen boekjaar uitgebreider geweest dan ooit vroeger, en zulks niettegenstaande haar rentestand veelal aanmerkelijk hooger was dan in de overige landen van westelijk Europa.

Het in disconteering en belooning opereerend kapitaal heeft van *f* 70 millioen tot *f* 100 mill. afgewisseld en is gemiddeld *f* 89,^{8} mill. geweest, of *f* 19½ mill. hooger dan in het vorige jaar.

Het gemiddeld bedrag van dat kapitaal was in de laatste tien jaren:

1860—61	*f* 40^{9}	mill.	1865—66	*f* 76^{8}	mill.
1861—62	55^{6}	„	1866—67	83^{1}	„
1862—63	61^{3}	„	1867—68	75^{7}	„
1863—64	62^{8}	„	1868—69	70^{3}	„
1864—65	74^{6}	„	1869—70	89^{8}	„

Deze bedragen verdeelden zich in de navolgende verhouding over Hoofdbank, Bijbank en de Agentschappen:

Hoofdbank	64 pCt.	54 pCt.	50 pCt.	54 pCt.
Bijbank	26 „	27 „	24 „	21 „
Agentschappen	10 „	19 „	26 „	25 „
Nederl. Bank	100 pCt.	100 pCt.	100 pCt	100 pCt.

De operatiën der Agentschappen zijn in de vier laatste jaren vrij regelmatig klimmende gebleven, terwijl het de Hoofdbank en Bijbank zijn, bij welke het cijfer der operatiën aan de grootste afwisselingen is blootgesteld.

Indien diezelfde gang van zaken nog eenige jaren aanhoudt, zegt het Verslag, zal de credietvraag bij de Agentschappen van lieverlede een grooter deel van do krachten der bank bestendig in beslag nemen en dus een minder deel dier krachten, ter voldoening aan de zeer afwisselende credietvraag bij Hoofdbank en Bijbank, beschikbaar laten.

Voor het tegenwoordige kan dit echter nog geen bezwaar opleveren. Immers ook toen het opereerend kapitaal op 13 November 1869 zijn hoogste peil van *f* 100.[6] mill. bereikt had, (waarvan bij de Hoofdbank *f* 53[1] mill., de Bijbank *f* 23[1] mill., en de Agentschappen *f* 24[4] mill.) bleef het gezamenlijk bedrag van opeischbare schuld, destijds *f* 158 mill, nog door *f* 75 en dus voor 47½ pCt. door metaal gedekt, terwijl volgens de bestaande regeling een metaaldekking van 40 pCt. voldoende is.

Bovendien is het niet waarschijnlijk dat de operatiën bij de Agentschappen in gelijke redon zullen blijven klimmen als tot nog toe, in de eerste jaren van het bestaan dier inrichtingen, heeft plaats gehad.

Het zijn vooral de *disconteeringen*, die in het afgeloopen jaar groote levendigheid vertoond hebben.

De disconteering van *wisselbrieven* en ander handelspapier beliep *f* 297 m., dat is *f* 86 m. meer dan in het vorige jaar, en *f* 14 m. meer dan het vroeger hoogste cijfer van het jaar 1866/67.

Daarvan word gedisconteerd bij de Hoofdbank 51.8 pCt., bij de Bijbank 37.72 pCt. en bij de Agentschappen 10.48 pCt. In het vorige jaar waren die verhoudingen 46, 36 en 18 pCt.

Het gemiddeld bedrag der disconto-portefeuille was *f* 53 m., dat is *f* 13 m. hooger dan in het vorige jaar.

Aangevangen met *f* 38[1] m. bedroeg de discontorekening op den laatsten dag van April reeds *f* 10 m. meer, en steeg zij steeds hooger tot 15 Mei, toen het cijfer van ruim *f* 55 m. werd bereikt. Daarop volgde daling, hoezeer de rekening voortdurend aanmerkelijk hooger bleef dan zij bij den aanvang van het jaar geweest was. In October ving eene nieuwe stijging aan, die op 13 November het vroeger ongekende cijfer van *f* 65 m. deed bereiken. Het duurde tot Februari alvorens een belangrijke daling plaats had, die tot het slotcijfer leidde van *f* 50[4] m.

Dat slotcijfer was verdeeld als volgt: Agentschappen *f* 10,633,120, Bijbank *f* 11,214,569, Hoofdbank *f* 28,598,951.

De disconto-rente varieerde tusschen 2½ en 5½ pCt.; op onderscheiden rentevoet werd gedisconteerd:

tegen	2½	pCt.	een	bedrag	van	11^{5}	m.	tegen	4½	pCt. een bedrag van	37^{5} m.
„	3	„	„	„	„	21^{3}	„	„	5	„ „ „ „	65^{5} „
„	3½	„	„	„	„	68^{1}	„	„	5½	„ „ „ „	29^{8} „
„	4	„	„	„	„	63^{5}	„				

Bij een zoo levendige disconto-vraag kon de zeer lage rente van het vorige jaar niet gehandhaafd worden. Aanvankelijk kon men in verband met den lagen buitenlandschen rente-stand nog verwachten, dat de vermeerderde vraag hier te lande van voorbijgaanden aard zou zijn. Bij de sterke stijging der rekening in April en Mei, had daarom nog slechts een matige renteverhooging plaats. Maar toen de ondervinding leerde dat de vraag, hoezeer eenigermate gematigd, toch groot bleef, en zelfs in September zich kenteekenen voordeden van nog toenemende behoefte, terwijl de metaalvoorraad der Bank voortdurend verminderde, moest tot krachtiger maatregelen worden overgegaan. Tegenovergestelde omstandigheden, verminderende discontovraag en toenemende metaalvoorraad, veroorloofden later weder verlaging.

De geheele som der op de gezamenlijke disconteeringen ontvangen rente is *f* 2,398,344 geweest, waarvan

f 1,279,732 bij de Hoofdbank.
- 645,592 „ „ Bijbank.
- 473,018 „ „ Agentschappen

of (zuiver stellende wat tot elk boekjaar behoort) *f* 2,248,082, zijnde *f* 1,089,779 meer dan in het vorige jaar.

De verliezen zijn in verhouding tot den geheelen omzet niet aanzienlijk geweest, zijnde een som van *f* 47,231 als verlies op disconteeringen afgeschreven.

Ook de *effectenbeleeningen* hebben die van het vorige jaar overschreden, hoezeer in mindere mate dan de disconteeringen. Men moet daarbij echter in aanmerking nemen dat deze operatiën in het vorige jaar niet zoo laag teruggezonken waren. Met een over meerdere jaren berekend middeleijfer vergeleken, zijn in het afgeloopen jaar de effectenbeleeningen zeer aanzienlijk geweest.

De gesloten posten (nieuwe en geprolongeerde te zamen) beliepen *f* 123^{5} m., ruim *f* 16 m. meer dan in het vorige jaar. Het bedrag van gelijktijdig loopende posten wisselde af van *f* 23^{6} m. (1 Maart)

tot 32^8 m. (10 Juli) en was gemiddeld *f* 28^8 m., *f* 4^3 m. meer dan in het vorige jaar.

Daarin deelde de Hoofdbank voor 52,13 pCt. de Bijbank voor 8,66 pCt. de Agentschappen voor 39,21 pCt. In het vorige jaar waren die verhoudingen geweest 51,96, 9,68 en 38,36 pCt.

Betrekkelijk nog grooter van omvang waren de *goederenbeleeningen*.

De gesloten posten (nieuwe en geprolongeerde te zamen) beliepen *f* 36^2 m., *f* 11 m. meer dan in het vorige jaar.

Het bedrag van gelijktijdig loopende posten wisselde af van *f* 5 m. (21 April) tot *f* 9^5 m. (24 Januari) en was gemiddeld *f* 7^5 m., omstreeks *f* 1^8 m. meer dan in het vorige jaar.

Daarin deelde de Hoofdbank voor 62,64 pCt., de Bijbank voor 28,18 pCt., de Agentschappen voor 9,18 pCt. In het vorige jaar waren die verhoudingen 56,11, 33,90 en 9,99 pCt.

De beleeningrente heeft genoegzaam gelijke wisselingen ondergaan als de disconto-rente. Opmerking verdient het daarbij, dat bij de plaats gehad hebbende verhoogingen de Beurs steeds is voorgegaan, en dat zelfs in den regel de rente ter Beurze hooger gebleven is dan die dor Bank.

Dat onder zulke omstandigheden, de Bank nog niet meer aanvraag ondervonden heeft, schijnt hieraan toe te schrijven, dat de Bank bij hare beleeningen een grooter surplus vordert en dat zij velerhande buitenlandsche effecten weigert, die door de geldgevers ter Beurze aangenomen worden.

„Het strekt echter tevens ten bewijze", zegt het verslag, „dat de handel of liever het spel in allerlei buitenlandsche effecten hier te lande een groote uitbreiding erlangd heeft en dat dit spel voor een groot deel gedreven wordt door personen, die daartoe weinig andere middelen bezitten, dan die zij zich verschaffen door op onderpand dier effecten zelven een zoo groot mogelijk deel van de waarde, zij het dan tegen hooge rente, op te nemen."

Verliezen zijn op beleeningen niet geleden.

De van de gezamenlijke beleeningen genoten rente is *f* 1,720,347 geweest (waarvan: *f* 914,084 bij de Hoofdbank, *f* 220,684 bij de Bijbank en *f* 585,578 bij de Agentschappen). Na zuiverstelling der boekjaren wordt het cijfer *f* 1,787,626, dat is *f* 632,215 meer dan in het vorige jaar.

Van de gelegenheid om tegen een zeer geringe provisie in bewaring te geven (zie voorwaarden in de Staatscourant van 1 Juni en 5 Januari) is nog niet veel gebruik gemaakt. Reeds gedane aanvragen doen echter verwachten, dat dit bedrag weldra zeer aanmerkelijk zal klimmen.

Digitized by Google

Deze metaalhandel, hoezeer minder dan in het vorige jaar, bleef toch aanzienlijk.

In goud had weder geen noemenswaardige omzet plaats.

De som van gekocht en verkocht zilver, die in het vorige jaar *f* 35,³ m. bedragen had, bedroeg thans *f* 22,³ m. Toen hadden de inkoopen de overhand gehad; thans was dit het geval met de verkoopen.

De inkoopen van zilver bedroegen *f* 8,³ mill.; de verkoopen *f* 14 mill., de verkoopen van goud *f* 8 duizend, te zamen 14,⁰¹ mill.; verschil *f* 5,⁸ mill. En daar daar de Bank liet vermunten, daaronder begrepen een aanmunting van pasmunt voor rekening van 't Rijk, voor *f* 12,¹ mill., is de voorraad verminderd met *f* 17,⁷ mill.; terwijl die voorraad ten vorigen jare met *f* 9,³ mill. vermeerderd was.

De winst op deze operatiën verkregen heeft *f* 138,752 bedragen, *f* 41,156 meer dan in het vorige jaar.

De uitvoer van specie, vervolgt de Pres.: met de Overzeesche bezittingen heeft, voor zoover wij kunnen nagaan, *f* 10,⁷ mill. bedragen. Neemt men aan, dat wat verder moge uitgevoerd zijn, door wederinvoer is opgewogen, en stelt men daarnaast de nieuw geslagen munt ten bedrage van *f* 12,¹ m. zoo vindt men dat de hoeveelheid Nederlandsche specie hier te lande met *f* 1,⁴ m. vermeerderd is. Onze voorraad is echter van *f* 30,² tot *f* 32,¹ m. toegenomen en dus met *f* 1,⁶ m. vermeerderd; zoodat, naar deze berekening, de specie in omloop, die ten vorigen jare volgens soortgelijke berekening met *f* 540,000 was vermeerderd, thans weder met *f* 675,000 verminderd is.

Het gezamenlijk bedrag van bij de Bank aanwezige specie en muntmateriaal is gemiddeld *f* 84,² m. geweest, *f* 21,⁵ m. minder dan in het vorige jaar; met afwisselingen van *f* 75,³ m. (13 Nov.) tot *f* 102,⁷ (1 April).

De omloop van *bankbiljetten*, hoezeer minder dan in het vorige jaar, is, vergeleken met een middelcijfer over meerdere jaren, hoog gebleven. Het middelcijfer van het afgeloopen jaar was *f* 131,⁶, m. dat is *f* 3,⁸ m. minder dan in het vorige jaar. En de afwisselingen zijn minder belangrijk geweest. De uiterste cijfers waren *f* 125,², m. (30 Maart) en *f* 141,¹ m. (15 Mei), tegen *f* 117,⁸ m. en *f* 148,⁴ m. in het vorige jaar.

Het gemiddeld bedrag der *rekening-courant-saldo's* was *f* 24,⁸ m. *f* 1,⁶ m. hooger dan in het vorige jaar; met afwisselingen van *f* 19,⁶ m. tot *f* 30,⁸ m.

Het gezamenlijk bedrag van biljetten, assignatiën en rekening-courant-saldo's, heeft in het afgeloopen jaar gemiddeld *f* 156,^{5} m. bedragen, *f* 2^{2}, m. minder dan in het vorige jaar. Het laagste cijfer was *f* 150, m., het hoogste *f* 167,^{3} m., het eerste *f* 9,^{2} m. hooger, maar het laatste *f* 4,^{1} lager dan in het vorige jaar.

De krachten der Bank zijn derhalve slechts weinig minder geweest dan in het vorige jaar. Maar daar zij, gelijk boven werd aangetoond, veel sterker geopereerd heeft, is het ongebruikt gedeelte dier krachten gemiddeld veel geringer geweest. Dit blijkt uit het saldo dat van munt en muntmateriaal beschikbaar bleef, na aftrek der 40 pCt. verplichte metaaldekking der opeischbare schuld. Dat beschikbare metaal-saldo wisselde af van *f* 11,976,529 tot *f* 40,448,713 en was gemiddeld *f* 21,677,537, dat is *f* 20,669,348 minder dan in het vorige jaar. Het bleef echter nog *f* 600,000 meer dan in het buitengewone jaar 1866/67.

In de winsten ten gezamenlijke bedrage van *f* 4,348,000 bedroeg: de rente van discontering *f* 2,248,000, rente van beleening *f* 1,787,000. Daarbij rente reservefonds, div. prov. en winst muntmat. Van het totaal der winsten gaat *f* 707,000 af wegens onkosten en div. afschrijvingen, gevende netto winst-cijfer over 16 m. kapitaal, *f* 3,641,000, waarvan *f* 454,000, volgens de statuten, voor: reservefonds, Directie en Commissarissen, blijvende voor de aandeelhouders, behalve 8 ton of 5 pCt. reeds ontvangen, nog *f* 2,387,000 over, of bijna 15 pCt. per aandeel. In totaal alzoo *f* 199 per aandeel, of bijna 20 pCt., tegen c^{a} 11 pCt. en 13 pCt. in 1869 en 1868. Het Verslag (Amst., Metzler en Basting) geeft bovendien aangaande de leen-operatiën en circulatie in de onderscheidene Agentschappen, velerlei opgaven die met vrucht kunnen geraadpleegd worden.

DE POSTKANTOOR-SPAARBANKEN IN DE TWEEDE KAMER.

Bij de behandeling der Postwet is ook de zaak der postkantoor-spaarbanken in de 2e Kamer ter sprake gekomen. Onze lezers kennen het onderwerp (*). — Door den heer Fokker was voorgesteld om aan het slot der wet een artikel op te nemen, krachtens hetwelk postkantoren tot ontvang van spaarpenningen zouden kunnen worden aangewezen, terwijl een Alg. maatregel van inwendig bestuur (Kon. besluit, den Raad van State gehoord) de verdere regelen dienaangaande zoude stellen. Het doel was slechts het beginsel bij de wet te doen vaststellen. Deze eerste poging om de zaak in onze instellingen op te nemen, mogt echter niet gelukken. Als voordeelen werd gewezen op het groot gemak voor de mindere standen, die elk oogenblik van den dag, en overal, gereede gelegenheid tot zekere belegging van spaarpenningen zouden vinden; terwijl de algemeenheid der rijkskassen gelegenheid geeft om het eenmaal gestorte overal elders weder op te vragen, zoodat men niet aan locale inrigtingen gebonden is. Deze voordeelen hebben zich vooral in Engeland getoond, alwaar de zaak een tiental jaren geleden door den minister Gladstone is ingevoerd, en wel met groot succes (†). In denzelfden geest vond de zaak navolging eerst in Belgie, daarop in Frankrijk, en in den aanvang van dit jaar ook in den N.-Duitschen bond.

Als bezwaren werden aangevoerd: de meerdere omslag voor de administratie, de concurrentie die de bestaande spaarbanken zouden ondergaan, het uitbreiden der bemoeijingen van den Staat, die aan particulieren behoort over te laten wat door particulieren kan verrigt worden.

(*) Zie *Economist* 1862, p. 28 v., *naschrift der redactie*, nnk vnoral het artikel van Mr. W. R. Boer: „De Spaarbanken in Grnot-Brittannië", *Econ.* 1868, p. 645.

(†) Zoodat thans in een negental jaren een bedrag van 14 millioen pond sterling of p. m. 170 millioen guldens in deze postkantoor-spaarbanken te goed is, ruim een derde (ca ⅔) van hetgeen al de gewone spaarbanken gezamenlijk, nver een reeks van jaren als verschuldigde inleggelden kunnen aanwijzen.

Digitized by Google

Geen dezer bezwaren komt ons *in casu* afdoende voor.

Wat het eerste betreft, zal men toch moeten erkennen dat hetgeen in Engeland en België dag aan dag op de postkantoren *geschiedt*, ook bij onze postadministratie moet kunnen plaats vinden, — tenzij men zou willen beweren, dat onze administratie niet zoo goed is, hetgeen toch wel niet het geval zal zijn?

En nu de laatstgenoemde bezwaren. De *concurrentie*, maar het geldt hier toch geen zaak van *industrie*. Gesteld dat de maatregel in zeer ruimen zin doorging, dan nog wordt aan niemand zijn broodwinning benomen of moeijelijk gemaakt? Een particuliere spaarbank te houden is geen beroep, geen broodwinning, gelijk b. v. het invorderen van pretenties, welk bedrijf het rijk toch niet schroomde op zich te nemen. Spaarbanken worden door liefdadige personen of inrigtingen op touw gezet, en kosteloos beheerd. Het doel is niet daarvoor winst te bekomen, doch alleen, aan minvermogenden gelegenheid te geven tot belegging van spaarpenningen. Kan men nu, in het publiek belang, afkeuren dat het rijk daartoe ook medewerke? De particuliere banken zouden immers daarbij ongestoord hunnen gang kunnen gaan.

„Ja," zegt men welligt, „maar die zouden worden benadeeld; door het groote gemak der nieuwe wijze van belegging zoude men meer naar de postkantoren gaan."

Voert die objectie niet eigenlijk reeds hare veroordeeling met zich?

Hoe, men zou toegeven dat er voordeelen voor den arbeidenden stand aan verbonden zijn, doch die voordeelen zou men willen terughouden omdat sommigen thans de middelen daartoe, op minder afdoende, vaak gebrekkige wijze aanwenden!

De hoofdzaak van het geheele onderwerp is eenvoudig om de sommetjes die de kleine man kan opleggen, *op de kortste, minst omslagtige en veiligste manier den weg naar het Grootboek te doen vinden* (*). Dat is de kwestie. Niemand, wie hij ook zij, verlangt om op dien weg, dien alle spaarpenningen moeten afleggen, iets ten zijnen voordeele daarvan af te houden. En wie is dan beter in staat de taak goed

(*) Datgene wat de heer van Bosse bij de discussie als een groot voordeel beschouwde, het *demokratiseren der rente* (het woord *rente* hier genomen, zooals het fransche gebruik geworden is n.l. voor Staatsschuld). Door middel onzer *certificaten van deelgeving* waardoor men f 100 nom. aan $2\frac{1}{2}$ pCt. of c. f 60 effectief aan Staatsschuld kan koopen, staat die deelneming voor kleine vermogens reeds vrij ruim open. Het geldt eenvoudig dat voordeel nog verder uit te strekken, en door bijeenvoeging van kleine bedragen, *associatie tot rentenierschap* mogelijk te maken.

Digitized by Google

te verrigten dan de Staat, in den minister van Finantien, die aan den eenen kant het Grootboek beheert, en aan den anderen kant in de postkantoren dagelijks, en uur bij uur met den kleinen man in aanraking komt? Dat is de kwestie! De regte lijn is de kortste afstand tusschen twee punten. Die eindpunten zijn aangewezen: *a.* kleine man, en *b.* Grootboek. Is er een beter en korter weg? Die het weet, moet het zeggen. Dáár is de kwestie. Men beschouwe haar objectief (*), en verwatere haar niet door bijzaken er bij te halen, of bedenkelijk het hoofd te schudden en van „Staats

(*) Op een paar misverstanden waartoe de discussie over de postkantoren-spaarbanken aanleiding gaf, willen wij, bij deze gelegenheid tot precisering verwijzen.

Door een der sprekers, (den heer Kops) zie Bijblad pag. 1743, was o. a. gewezen op »het voordeel dat er in gelegen is om den werkman tot grooter spaar»zaamheid te brengen, namelijk dat hij daardoor meer belang krijgt bij de rust van »den staat."

Het *Vaderland* acht die stelling niet vrij van bedenking, en ziet er eenigzins een socialistische strekking in; het was toch niets anders dan hetgeen de minister van financien eenige oogenblikken te voren, zeer teregt, had aangevoerd:

»Onder de voordeelen, aan de zaak verbonden, acht ik niet gering dat, wanneer »eenmaal de mindere standen zullen geroepen worden om hunne spaarpenningen aan »den Staat toe te vertrouwen, de zekerheid zal worden verkregen dat de mindere »klassen, die in de spaarbank zouden storten, zelve een belang bij het ongeschonden »bewaren van 's lands crediet zouden verkrijgen. Het *demokratiseren* van de rente »is een denkbeeld waarvan men in een naburig land zeer veel partij heeft weten te »trekken.« (Min. v. fin. pag. 1740 Bijblad).

Een ander misverstand: de heer Rutgers van Rozenburg zeide: »ik heb dezen »morgen gezegd, dat dit amendement mij voorkwam een reactionaire stap te zijn, en »thans mag ik zeggen, nu den geachten spreker uit Alkmaar gehoord te hebben: »*nunc teneo confitentem reum;* want hij heeft verklaard: Laat ons reageren tegen »het stelsel van *laissez faire*, dat veel te lang gevigeerd heeft. Geen doctrine, geen »theorie! heeft hij uitgeroepen, en de Vergadering neme daar wèl nota van. Hadden »wij regt zoo iets van dien afgevaardigde te verwachten, en had ik dan geen regt »te zeggen, dat dit amendement een stap van reactie is?« (Bijbl. p. 1744).

Enkele bladen hebben met eenigen nadruk daarop gewezen; doch wat had de spreker uit Alkmaar gezegd?

»Ik voor mij zie veel voordeel in dezen maatregel, waarvan ik het beginsel noem »eene reactie *tegen de te strenge opvatting die lang gevigeerd heeft*, van het zoo»genaamd *laissez-faire*. Het is eene reactie tegen te eenzijdige opvatting.« (pag. 1743 Bijblad.)

Er was dus geenzins gezegd »dat het stelsel van *laissez faire* veel te lang gevigeerd had«, doch eenvoudig dat men het niet altijd goed begrepen had.

Men zie overigens aangaande de opvatting van het *laissez-faire*, *Economist*, 1868, openingsrede, en onlangs, loopenden jaargang, pag. 477, v. »Een woord over Centralisatie.« Ook op dit onderwerp komen wij nader met onze lezers terug.

Digitized by Google

albemoeijing" en „gevaarlijke strekking" te mompelen! — Gevaarlijk! Voorzeker, doe maar niets, dan zijt gij althans stellig geen socialist!

Hoe het zij, de zaak is, na de gevoerde discussie, verre van verloren te achten, al wierd de uitvoering zoo als zij was geformuleerd op 14 Junij ll. met 46 tegen 23 stemmen verworpen. De minister van Financien verwierp het denkbeeld geenzins. Hij orkende de voordeelen die er aan verbonden zijn. Men mag dus blijven hopen, dat een gunstiger tijdstip zal komen, wanneer het stelsel, zoo in als buiten de Kamer, meer naar waarde zal worden gekend.

Wij voor ons zullen naar vermogen daartoe medewerken, en komen eerlang op de zaak in bijzonderheden terug.

Digitized by Google

STAAT *van de voornaamste* **KATOENEN GOEDEREN,** *waarvoor, ter verzending naar* **NEDERLANDSCH INDIE, CERTIFICATEN VAN OORSPRONG** *bij het Departement van Kolonien zijn geviseerd, gedurende de maand Mei* 1870. (†)

ONGEBLEEKTE EN GEBLEEKTE GOEDEREN.

	Maddapollams.							Callcots.							Shirtings. ONGEBLEEKTE.			Shirtings. GEBLEEKTE.			Drillings.	Longcloths	Cambrics.	Diemets.	Marseilles.	Oogjesgoed.	Tafel- en Servetgoed.		Garens.	Zakken.	Molton dekens.
	4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	8/4	4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	8/4	5/4	6/4	7/4	5/4	6/4	7/4												
	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	Stell.	Pik.	St.	St.
Mei.	2650	3490	11086	28537	"	1850	"	"	950	3771	16450	"	1250	"	500	3150	"	2300	5650	184	81465	"	62571	"	"	"	"	"	"	89000	6300
Jan.-Mei.	10975	16616	55242	136067	450	8150	"	"	1293	11772	75900	"	5050	"	8414	8271	"	9680	28600	1534	108137	"	161092	"	"	"	281	"	22	323600	44332

ADRIANOPEL-ROODE GOEDEREN.

	Garen.			Effen rood stukgoed.	Effen roode gewerkte Shirtings	Gedrukt stukgoed.	Sarongs.	Kainpandjangs.	Slendangs.	Tjindies.	Spreijen.	Doeken
	Pikols.	Wrong.	Ponden.	St.	St.	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Doz.
Mei.	324	"	"	1664	"	218	50	16	"	"	"	29
Jan.-Mei.	1951	"	"	10971	"	1522	601	16	"	"	"	3586

GEDRUKTE GOEDEREN.

	Gedrukt stukgoed	Sarongs.	Kainpandjangs.	Slendangs.	Tjindies	Kembings.	Spreijen	Doeken
	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Doz.
Mei.	3607	1214	1079	100	"	"	"	2727
Jan.-Mei.	20412	5074	3676	1710	100	"	"	12158

GEVERWDE GOEDEREN.

	Garen.		Blaauwe Drillings	Salemporis.	Effen zwart Stukgoed	Effen oranje Stukgoed	Diverse kleuren Stukgoed	Gewerkte Shirtings
	Pikols.	Wrong.	St.	St.	St.	St.	St.	St.
Mei.	8	"	"	401	"	"	"	"
Jan.-Mei.	26	"	252	651	"	"	531	"

WEEFGOEDEREN.

	Nicanias	Grove Cottonetten.	Ginghams.	Japansch Linnen.	Broekenstoffen.	Breede Sarongs	Hoegieneshe Sarongs.	Kainpandjangs.	Slendangs.	Doeken	Taffachelassen.	Nankinet
	St.	St	St.	St.	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Dz.	St.	St.
Mei.	"	28	60	"	"	"	920	"	"	1950	"	"
Jan.-Mei.	"	98	1266	"	50	1240	4118	802	15	4399	"	90

UITVOER VAN INLANDSCHE LIJNWADEN NAAR NEDERLANDSCH-INDIE.

Overzigt van den uitvoer van eenige der voornaamste katoenen fabriekaten, gedurende de vijf eerste maanden in de jaren 1861—1870.

	Maddapollams.							Callcots.							Drillings.	Cambrics.	Shirtings.	Molton Dek.	Totaal Maddap. en Callcots.	Totaal Madd. Call. Drillings & Shirtings.	Tot. Madd. Call. Drill. Shirt. en Cambrics.	
	4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	Totaal.*	4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	Totaal.*								
1861	6440	10100	35962	111459	2625	17600	184877	610	850	59650	165150	350	11850	238560	63250	4060	53074	41020	423437	539761	543761	1861
1862	16800	27000	81025	269180	17630	33400	439604	3960	1850	71790	132360	"	11150	221160	124733	1900	34908	94610	660824	820485	622365	1862
1863	2599	6282	13822	62709	800	6628	94917	200	750	15590	50245	"	4400	70985	16040	11937	20396	48625	165902	196338	208275	1863
1864	3100	5900	7662	59628	4150	5571	85711	300	1050	12950	80840	"	1250	76390	71250	7232	21096	8556	162100	251152	261684	1864
1865	8430	4893	7672	20400	1760	1375	53740	1859	1100	16911	44467	1339	3750	63426	42049	14050	19161	7908	116868	176176	192126	1865
1866	13230	20760	51930	285818	2950	19696	394699	2162	5060	27762	76750	150	4000	115854	44952	80749	65000	5990	510253	620205	650954	1866
1867	7900	10650	58112	204598	3200	9596	294056	4550	1300	57000	178623	1526	10618	253617	134970	78870	168973	68205	547678	851566	960438	1867
1868	2450	7890	67500	206896	1200	23450	276938	1000	100	9600	44825	"	7900	63425	76675	72697	64607	73309	340663	481345	154042	1868
1869	6315	5064	28101	112617	3200	11600	167897	450	2474	64679	101502	"	3250	142555	46224	88933	66305	6862	810425	522981	511914	1869
1870	10975	16616	53242	136037	450	8150	225470	"	1298	11772	75900	"	5050	94015	108137	131092	56499	44632	319485	464121	615213	1670

†) De onderscheiding van N. H. M. en Part. Hand. wordt voor 1870 niet meer in de offic. staten gemaakt. *) Met inbegrip van de $\frac{8}{4}$, in de laatste jaren nagenoeg niet meer voorkomende.

OPGAVE *van de hoogste en laagste Coursen van de onderstaande Effecten aan de Beurs te Amsterdam.*

	Volle jaar 1868.		Volle jaar 1869.		April 1870.		Mei 1870.	
	Laagste cours.	*Hoogste cours.*	*Laagste cours*	*hoogste cours.*	*Laagste cours.*	*Hoogste cours.*	*Laagste cours.*	*Hoogste cours.*
Nederland. Nat. W. Schuld 2½ pct.	52 7/16	58	52½	57¼	54¾	56⅜	54¾	55 15/16
dito dito 3 „	61½	67½	61¼	66⅜	65¾	68	66⅛	67½
dito dito 4 „	82 3/16	90¾	83⅞	88½	85⅞	87⅛	85¾	87¼
Spanje. Oblig. 3 pCt. thans 2¾ „	30¼	36½	25	33	26⅝	28	27 9/16	30⅛
dito Buitenl. 1867 3 „	32½	37½	25¼	33⅛	27 7/16	28⅝	28 1/16	31⅜
dito Binnenl. Schuld 3 „	27⅛	35⅜	21⅞	30½	22 13/16	24 7/16	23¾	26⅝
Portugal. Oblig. Ao. 1853 3 „	36¼	40	31⅜	37¾	32¼	32 11/16	32¼	34
dito dito Ao. 1856/67 3 „	35¾	39⅞	31⅞	37½	32	32 9/16	32	34
Rusl. Ob. Hope & C. 1798/1816 5 „	90	95½	92¾	96	92	92¾	92 1/16	94¾
dito Stieglitz 5e serie 1854 5 „	57	66⅞	61⅞	68½	62	63	62¼	64¼
dito dito 6e serie 1856 5 „	69⅞	75	74⅛	80	75⅝	76⅛	75¾	77½
dito Hope C. à f 1000 1864-665 „	82	90	88¼	92½	89½	91½	90⅛	93¾
Cert. inschr. in assignatien 6 „	38¼	46	40	49⅛	40¾	41⅜	40¼	40⅞
Oostenrijk. Metalliek (oude) 5 „	44¾	49¾	—	—	—	—	—	—
idem nationale 1854 5 „	49¼	54⅛	—	—	—	—	—	—
Metalliek nieuwe (uit de conversie) in papier 5 „	—	—	46¼	51⅜	46 13/16	48⅛	47⅜	48⅜
idem in zilver 5 „	—	—	53⅜	58½	54¾	56¼	54⅞	55⅝
Weenen Loten fl. 250 Ao 1839	365	460	458	610	546½	553	538	548
dito fl. 250 Ao 1854 4 „	186	221	216	243	214	218	214½	220
dito fl. 100 Ao 1858	—	—	146	168	150	152	148	155
dito fl. 500 Ao 1860 5 „	402	464	450	516	465	473	456	468½
dito fl. 100 Ao 1864	72¼	118	111	127	112	116	110¾	114¾
Turkije. Oblig algem. schuld 5 „	22¾	40¾	37¼	45¾	44¾	46 1/16	45⅝	49 7/16
Amer. Obl. Ver. St. losb. 1874 5 „	76¼	84¼	83¾	90½	91⅛	92	91⅜	92¼
idem idem 1882 6 „	74 3/16	80	79⅛	91⅞	94	95 3/16	94¼	95 1/16
idem idem 1885 6 „	—	—	77⅞	90⅜	98 7/16	94⅝	93 11/16	94½
Brazilie. Oblig. leen. Ao 1865 5 „	—	—	76¾	85	86 15/16	88	87½	91
Mexico. idem Ao 1851 3 „	13¼	16⅛	11	15¾	13¼	14	13½	14⅛
Grenada. Obligatien 3 „	30	36⅝	34	37½	38¼	38½	38½	38⅜
idem Gestempelde.	11⅝	16¼	14½	18¾	24⅝	26⅛	25⅛	25 1/16
Venezuela. Obligatien 3 „	9	12⅜	7 15/16	12⅝	9½	10⅜	9	9½
SPOORWEGEN EN MAATSCHAPPIJEN.								
Aandeelen Nederl. Bank 5 pct	230	250	231	245	—	—	248	248¾
dito Ned. Hand. maats. 4½ „	125	136⅝	107¼	131½	117¾	120¾	117	118⅝
dito Holl spoorweg maatschappij	99½	107	97	105	102	103½	101⅜	103½
Obligat. Hollandsche spoorweg 4 pct.	84	89	84	87½	83¾	83¾	83½	84
Aand. Rijnsp (shares) vol gefoord.	276	294	276	291½	292	299	299	306
Oblig. Rijnsp. Leening 1838 4½ pct.	106½	108⅜	105	109	106	106	106	106
Aandeelen Nederl. Indische spoorweg	—	—	41½	60	—	—	—	—
dito Maats. Exploitatie spoorw.	23	49	45½	74½	76⅛	80	79	87
dito Ned. Indische Hand. Bank	—	—	62	78	72	74	72½	72½
Pandbr. Nation. Hypot. Bank 4 pct.	92½	94¼	94	97	94½	94¾	95	95
idem Kanaal Leening Ao. 1868 4 „	—	—	83¾	87 1/16	84⅛	84⅜	84	84¼
Aandeelen Nederl. Centraal spoorweg	9½	15½	13¾	20	27	27½	27¾	28¾
Obligatien Centraal Spoorweg . .	42½	80	66	76½	80	86	80	89
Aandeelen Oostenr. Nationale Bank	640	845	668	729	680	690	676	689
idem Russ. Spoorweg Maats.	179¾	202¼	194¾	244	215¾	218¾	215	221¾
idem idem (Jelets)	—	—	190¾	216	201½	204	202	207
Obl. Russ. sp. f 1000 (Jelets Orel) 5 pct.	—	—	77⅝	84½	82½	83¾	83½	86
idem f 1000 (Poti Tiflis) 5 „	—	—	79⅜	85	83	84⅛	83¼	86 3/16
idem f 1000 (Kursk Chark.) 5 „	—	—	77⅝	84½	82⅝	83⅛	83¼	86
idem f 1000 (Moskow Jaroslow) 5 „	—	—	78	82	82	82	83	83¾
idem £ 100 (Charkow Asow) 5 „	—	—	75⅛	81⅝	81½	83	83	84½
Certificaten Illinois spoorweg . . .	93½	114½	99⅛	108½	118	122¾	118¾	120¼
Oblig. St. Paul Pacific spoorw. 2e sectie	49¾	68¾	62¾	71½	67½	68⅝	65¾	68¼
Beleening	3½	4½	3	6	5	5	4	4½
Prolongatie	3	5	3	7	5	5½	3½	5
Disconto	2½	3½	2½	5	3½	4	3½	3½

NEDERLANDSCHE BANK.

(In millioenetallen guldens.)

DATUM.	Discon-to's.	Beleg-ningen.	Oper. kapitaa.	Bank-billetten.	Saldo's rek. crt.	Munt-voorraad.	Voorraad billet.	Surplus dekking.	Wissel-disconto.	Prolong koers.
Mrt. 21	51.42	32.98	84.42	126.57	24.61	86.20	64.32	25.73	4 (28 Febr.)	5
„ 28	50.55	32.87	83.42	125.92	25.08	87.08	66.70	26.68	„	4¾
April 4	50.78	32.58	83.36	127.24	23.49	86.88	66.47	26.52	„	5
„ 11	52.17	32.46	84.63	127.67	24.31	86.86	65.17	26.07	3½ (11 Apr.)	„
„ 19	52.58	32.43	85.01	127.68	25.68	87.71	66.12	26.45	„	5½
„ 25	55.24	32.53	87.77	129.00	27.36	88.24	64.25	25.70	„	„
Mei 2	57.44	32.68	20.12	133.18	27.71	90.51	65.38	26.15	„	5
„ 9	60.35	33.20	93.55	136.20	28.43	91.65	63.79	25.52	„	„
„ 16	60.22	33.19	93.41	136.56	29.34	22.44	65.20	26.08	„	4½
„ 23	59.28	32.90	92.18	138.80	31.21	94.87	65.21	26.37	„	4
„ 30	56.88	32.40	89.28	136.19	29.11	22.71	66.47	26.59	„	„
Juni 7	54.72	31.45	86.17	133.87	30.06	94.49	72.22	28.92	„	5

WISSELKOERSEN TE AMSTERDAM.

DATUM	kort Londen.	kort Parijs.	kort Hamb.	Frankf. 6/w.
Mrt. 14	11.82	56⅝	35 1/16	28½
„ 21	11.82½	56 11/16	35 3/16	„
„ 28	11.20	56⅝	35⅛	„
April 4	„	„	35 1/16	„
„ 11	11.88	56½	35⅛	„
„ 12	„	56 9/16	35 3/16	„
„ 25	„	56½	35 1/16	„
Mei 2	11.86	„	„	„
„ 2	„	„	„	„
„ 16	11.86½	„	35 3/16	„
„ 23	11.87½	56⅝	35 1/16	„
„ 30	11.82	56 9/16	35⅛	„
Juni 7	11.91	56 11/16	35 3/16	„

STAND VAN HET DISCONTO OP ELF VERSCHILLENDE PLAATSEN.

DATUM.	Londen	Amsterd.	Parijs.	Berlijn.	Frankfort.	Weenen.	Madrid.	Petersb.	Turijn.	Brussel.	Hamburg.
Mrt. 12	3	5	2½	5	4	5	5	5	5	2½	3½
„ 12	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3
„ 26	„	4½	„	4	„	„	„	„	„	„	„
April 2	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	2½
„ 9	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„ 16	„	3½	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„ 30	„	„	„	„	3	„	„	„	„	„	2¾
Mei 7	„	„	„	„	3½	„	„	6	„	„	3
„ 14	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„ 21	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2½
„ 28	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Juni 4	„	„	„	„	3	„	„	5	„	„	2¾

ENGELAND'S IN- EN UITVOEREN VAN EDELE METALEN.

In de week eindigende:		INVOER VAN GOUD EN ZILVER.			UITVOER VAN GOUD EN ZILVER.		
		Goud	Zilver.	Totaal.	Goud.	Zilver.	Totaal.
		pd. st.			pd. st.		
Maart	16	11.336	51.605	62.941	34.012	94.398	128.410
„	23	118.040	106.881	224 221	106.288	132.886	246.174
„	30	439.353	97.592	536.245	75.122	157.558	232.752
April	6	12.392	89.278	52.870	45.224	101.000	146.224
„	13	49.446	59.325	108.771	168.551	51.327	219.878
„	27	516.531	15.184	531.665	159.225	48.175	208.000
Mei	4	151.259	207.743	359.702	307.615	176.210	483.825
„	11	12.315	25.920	38.305	85.352	42.403	127.755
„	18	101.567	183.394	284.261	56.423	103.822	160.252
„	25	380.763	125.202	505.265	12.173	47.537	59.710
Juni	1	198.679	419.228	617.907	83.989	178.335	262.324

Digitized by Google

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERICHTEN.

— **Tabaksbelasting.** In het no. van *de Gids* van deze maand, behandelt de Heer B. Heldring de vraag: *„Is de invoering eener belasting op de Tabak in Nederland mogelijk?"* S. komt te dezen aanzien ongeveer op dezelfde gronden tot soortgelijke conclusie als *de Economist*. Zie vorigen jaargang, pag. 1012 volg.

— **Rotterdamsche Hypotheekbank voor Nederland.** *Uittrekset uit het Verslag van Commissarissen.* In de eerste helft van 1869 werd een betrekkelijk groot aantal pandbrieven verkocht, zoodat de portefeuille der pandbrieven, die volgens de balans van 31 December 1868 een bedrag inhield van f 294,050 volgens den staat van April een bedrag van f 103,150 aanwees. De hooge rentestand echter van de laatste maanden van het jaar had ten gevolge, dat de vraag naar pandbrieven zeer verminderde.

Het totaal bedrag der gevraagde voorschotten was f 1,045,850 verdeeld in 107 aanvragen, waarvan zijn aangenomen 83 aanvragen, tot een bedrag van f 667,000 voorschot, op eene taxatie der onderpanden ad f 1,347,000.

Op de ongebouwde eigendommen, geschat op eene waarde van f 1,201,510 zijn voorschotten verleend tot f 593,500 of 49^{40} pCt.; terwijl op de gebouwde eigendommen, getaxeerd op f 145,965, voorschot is verleend van f 73,500 of 50^{35} pCt.

De voorschotten bedragen alzoo gemiddeld 49^{50} pCt. van de getaxeerde waarde der onderpanden.

Het hypothecair voorschot op 31 December 1868, bedroeg f 2,863,788; dat in 1869 verstrekt, bedraagt f 667,000, te zamen f 3,530,788, waarop gedurende het afgeloopen jaar is afgelost f 242,351; zoodat het saldo der hypothecaire schuldvorderingen op ult. December 1869 bedroeg de som van f 3,288,437. De onderpanden hiervoor verbonden hebben eene waarde van f 6,738,829; van dat bedrag moet worden afgetrokken de waarde der onroerende goederen, die door aflossing der hypothecaire schuld van het verband zijn ontslagen, getaxeerd op f 241,030; zoodat het bovenstaande saldo der hypothecaire schuldvorderingen gedekt is door eene waarde aan onroerend goed van f 6,497,799.

Het bedrag der in het afgeloopen jaar uitgegeven pandbrieven is f 893,500; de uitgifte der pandbrieven op 31 December 1868 bedroeg f 2,673,650, te zamen f 3,567,150. In het afgeloopen jaar werden door uitloting à pari afgelost, of in aflossing van hyp. schuld ontvangen voor: f 174,000; het saldo der in omloop zijnde pandbrieven toont mitsdien op 31 December 1869 een cijfer aan van f 3,393,150.

De balans en winst- en verliesrekening toonen aan, dat de netto winst over 1869 bedraagt f 17,523, en de uitdeeling f 11,80 per aandeel.

Zooals uit het hovenstaande blijkt, zeggen Commissarissen, mogen wij ook dit jaar weder met voldoening terugzien op de resultaten door onze instelling verkregen die voor de aandeelhouders op nieuw gunstig bij die van het vorige jaar afsteken. Wel was het bedrag der door ons gesloten hypotheken aanmerkelijk geringer dan in 1868, terwijl toch de meerdere bekendheid en de meer uitgebreide relatiën onzer Bank juist het tegendeel hadden moeten doen verwachten; — aan aanvrage om geld op onderpand ontbrak het dan ook niet; — maar de moeijelijkheid om bij den hoogen rentestand vooral van vreemde fondsen, pandbrieven tot 4½ pCt. intrest te plaatsen, dwong de Directie tot die beperking. Zij deed ons daarom, in de maand Februarij l.l. het voorstel om, naast de pandbrieven van 4½ pCt., een nieuwe Serie rentende 5 pCt. te openen. Aan dat voorstel is, aanvankelijk met goed gevolg, uitvoering gegeven.

— De verrigtingen der **Nationale Hypotheekbank** in het jaar 1869, zegt de Voorzitter in zijn verslag, kenteekenen zich weder door een niet onbelangrijken vooruitgang, en het is mij een aangename plicht ook aan het slot dezes jaars van den gunstigen staat en de goede vooruitzigten dezer instelling te mogen melding maken.

Onder de oorzaken, die tot deze voldoende uitkomst hebben medegewerkt, meen ik naast de van lieverlede meer algemeen wordende bekendheid met de inrigting onzer Bank, ook de *verlaging onzer administratiekosten* en vooral de *gemakkelijke plaatsing onzer pandbrieven* te mogen rangschikken, die bij voortduring door instellingen en kapitalisten gaarne tot vaste en volkomen zekere geldbelegging genomen worden.

Hieraan is het toe te schrijven — en ik acht het inderdaad van bijzondere beteekenis daarop te mogen wijzen — dat, alhoewel aan menige aanvraag om hypothecair voorschot niet kon worden voldaan wegens mindere geschiktheid of ontoereikende waarde van het onderpand, *geene* aanvraag is afgewezen, noch zelfs een tijd lang opgehouden, wegens gebrek aan *beschikbaar kapitaal.*

En dat het aan deugdelijke aanvragen niet heeft ontbroken, blijkt uit de opgave der verrigtingen. Het cijfer van geslotene leeningen is belangrijk hooger dan dat, hetwelk in een der laatste jaren werd bereikt,

Digitized by Google

en wordt alleen overtroffen door het bedrag, dat in 1863 uitgeleend is.

Tengevolge dezer toename van geslotene leeningen en uitgegevene pandbrieven nadert de Bank tegen het einde des jaars het tijdstip, waarop volgens de statuten de inroeping eener tweede bijdrage van 20 pCt. tot het Waarborgfonds noodzakelijk wordt. Ik twijfel niet, zegt de Voorz., of dit zal door de aandeelhouders als een bewijs van gewenschte ontwikkeling, door de houders der pandbrieven als een hernieuwd blijk van de soliede zamenstelling der Bank gaarne worden gezien.

In 1869 zijn aangegaan 196 leeningen tot een gezamentlijk bedrag van f 1,235,800, makende met de tot 31 Dec. 1868 geslotene 690 posten, ad f 6,278,300, een totaal van 886 leeningen, te zamen f 7,514,100.

Op de gezamentlijke leeningen, ten bedrage van f 7,514,100, werd in 1869 aan aflossingen ontvangen f 398,000; tot 31 December 1868 was terugbetaald f 1,486,000, zoodat in het geheel reeds is afgelost f 1,884,000 en op ult. December 1869 dus nog verschuldigd is f 5,630,100.

Pandbrieven werden geëreëerd tot een bedrag gelijkstaande met dat der gesloten hypotheken, als: f 1,235,800 rentende deels 4½, deels 5 pCt. 's jaars; daarentegen werd in betaling aangenomen een bedrag van f 293,300, terwijl uitgeloot werd eene som van f 104,700, zoodat het bedrag der in omloop zijnde pandbrieven per resto is vermeerderd met f 837,800, en gevoegd bij het in omloop zijnde bedrag op 31 Dec. 1868 f 4,792,300, aantoont een bedrag van pandbrieven, die in omloop zijn, groot f 5,630,100; verdeeld als volgt: pandbrieven à 4 pCt. f 3,196,000, 4½ pCt. f 326,600, 5 pCt. 2,107,500.

Het grooter bedrag geslotene leeningen en het niet onbelangrijk cijfer van tusschentijds afbetaalde posten heeft — gelijk te verwachten was — de bruto-winsten aanmerkelijk doen stijgen.

Deze hebben beloopen: aan renten f 17,928; aan administratiekosten f 30,564; aan bijbetaling wegens tusschentijdsche aflossingen, provisie voor plaatsing van pandbrieven, benevens winst-saldo van A°. P°. f 11,248, maakt te zamen een bedrag van f 59,741.

Hiervan moet worden afgetrokken: het saldo der onkosten-rekening ad f 11,854, waarna overblijft f 47,886, tegen f 33,748 in 1868.

Na afschrijvingen wordt *de winst* vastgesteld op f 44,923, waaruit ingevolge de statutaire bepalingen, de Aandeelhouders ter verdeeling ontvangen eene som van f 20,000, uitmakende een dividend van 10 pCt. over het Bankkapitaal of tien gulden per aandeel, tegen 8 pCt. ten vorigen jare, terwijl de reservekas, nu f 15,331 groot, vermeerderd wordt met f 2769, en dus klimt tot f 18,100.

Digitized by Google

Aan de Bijlagen ontleenen wij nog het navolgend overzigt:

Halfjarige Staten.

GEPUBLICEERD INGEVOLGE ART. 7 DER STATUTEN.

DATUM.	Gesloten Leeningen van af de oprigting der Bank.	Afgeloste Leeningen van af de oprigting der Bank.	PANDBRIEVEN in omloop.
30 Junij. . . . 1863	*f* 1,519,500	*f* 44,000	*f* 1,475,500
31 December . . "	" 2,457,400	" 64,600	" 2,392,800
30 Junij. . . . 1864	" 3,420,600	" 194,800	" 3,225,800
31 December . . "	" 3,576,800	" 225,400	" 3,351,400
30 Junij. . . . 1865	" 3,987,100	" 414,900	" 3,572,200
31 December . . "	" 4,058,400	" 620,300	" 3,438,100
30 Junij. . . . 1866	" 4,275,000	" 686,800	" 3,588,200
31 December . . "	" 4,931,900	" 802,700	" 4,129,200
30 Junij. . . . 1867	" 5,217,000	" 1,053,500	" 4,163,500
31 December . . "	" 5,527,800	" 1,229,400	" 4,298,400
30 Junij. . . . 1868	" 5,717,200	" 1,350,100	" 4,367,100
31 December . . "	" 6,278,300	" 1,486,000	" 4,792,300
30 Junij. . . . 1869	" 6,831,000	" 1,747,700	" 5,083,300
31 December . . "	" 7,514,100	" 1,884,000	" 5,630,100

— **Maatschappij voor Gemeentecrediet.** Het bij leeningen meer en meer gebruikelijke aflossingstelsel van *annuiteiten*, (nl. één vast cijfer jaarlijks, voor *a* rente, *b* amortisatie en *c* admin.-kosten, in welk cijfer dus jaarlijks minder aan rente en meer aan schulddelging is begrepen), — op welk beginsel o. a. de werking der *hypotheekbanken* berust, — levert thans ook den grondslag waarop te Amsterdam de *Maatschappij voor Gemeentecrediet* is opgerigt, eene maatschappij die naar wij meenen, zeer nuttig zal kunnen werken. Zij wil leenen tegen terugbetalen door *annuiteiten* op langen termijn, — alzoo voor de gemeente de bezwaren der amortisatie verminderen; tevens kan de plaatsing van kapitalen in Gemeente-obligatien bevorderd worden, wanneer die verschillende vaak incourante stukken door één effect van meerdere bekendheid en gelijke conditiën vervangen worden. Onder dagteekening van 25 Mei is door het Bestuur dezer Maatschappij eene circulaire gerigt aan de Gemeentebesturen enz., waarin de werking der maatschappij nader wordt toegelicht.

„Er is vastgesteld" zegt het Bestuur:

„1°. dat wij aan alle Gemeenten, Gewesten en waterschappen, wier finantieele toestand ons de noodige waarborgen voor de voldoening van Renten en Aflossing oplevert op dezelfde conditien geld leenen; daardoor vervalt reeds dadelijk de vrees, dat door ongelijkmatigheid van voorwaarden de eene geldnemer boven den anderen en ten koste van dezen kan worden bevoordeeld;

2°. dat wij ons tevreden zullen stellen met de voldoening (in halfjaarlijksche termijnen) van eene annuiteit van 5 pCt. gedurende een tijdvak van achtenzestig jaren;

3°. dat enkel en alleen door de voldoening van die annuiteit de geheele schuld, na verloop van genoemd tijdvak van achtenzestig jaren, gedelgd zal zijn, hetgeen gelijkstaat met eene rente van $4\frac{4}{5}$ pCt., daar het overige $\frac{1}{5}$ pCt. benevens de bespaarde rente, dient tot aflossing der geheele hoofdsom in 68 jaren. Het groote voordeel in deze wijze van terugbetaling gelegen is, dat de last der aflossing schier onmerkbaar wordt, terwijl bij gewone leeningen de voldoening der rente alléén reeds in den regel eene even groote jaarlijksche uitgave vordert als rente en aflossing te zamen aan onze Maatschappij. Nemen wij tot voorbeeld eene leening van f 100,000 aangegaan met de Maatschappij voor Gemeente-Crediet; de geldnemer betaalt haar daarover voor rente en aflossing jaarlijks slechts f 5000 of 5 pCt., terwijl hij, op de gewone wijze leenende, reeds van het eerste jaar af verpligt is, er een bedrag voor aflossing bij te voegen, en bovendien gewoonlijk nog eene commissie, het drukloon en de zegelkosten der obligatien te voldoen heeft, alle welke kosten vervallen door hij onze Maatschappij te leenen; wel is waar wordt het rente-bedrag dan jaarlijks minder, maar daarentegen is de geldnemer verpligt in de eerste jaren het meest te betalen: eene omstandigheid, bezwarend genoeg, om menig geldnemer terug te houden van het aangaan van leeningen, die dikwijls tot dekking van de meest noodzakelijke uitgaven, tot daarstelling van de meest nuttige en onontbeerlijke inrigtingen of werken moest strekken en waarvan de vruchten eerst na eenige jaren en dan gedurende een lang tijdsverloop geplukt worden.

Onder deze laatsten rangschikken wij den aanleg van Spoorwegen als van het grootste gewigt voor Provincien en Gemeenten. Dergelijke Spoorwegen, vooral de zoogenaamde Bunrt-Spoorwegen, worden meestal slechts door plaatselijke subsidien verkregen, en menig Provinciaal- of Stedelijk Bestuur wordt afgeschrikt van zoodanige subsidie of bijdrage door de moeijelijkheid om zich het daarvoor benoodigde kapitaal te verschaffen; door onze Maatschappij de annuiteit van zoodanig kapitaal te garandeeren, kan men die gelden gemakkelijk verkrijgen: de alzoo gegarandeerde sommen worden, voor een deel althans, goedgemaakt door de dividenden der Spoorweg-aandeelen waarvoor deelgenomen is, en na 68 jaren geraakt de Provincie of de Gemeente in het geheel onbezwaard bezit dier aandeelen. Deze combinatie biedt het dubbele voordeel dat de Spoorwegmaatschappij haar kapitaal op een solieden grondslag vormt en dat, doordien niet zooals gewoonlijk reeds dadelijk ter voltooijing Prioriteits-Leeningen behoeven gesloten te worden, de daardoor ontstaande belangrijke depreciatie der aandeelen geheel vermeden wordt.

Gewesten of Gemeenten verkrijgen aldus op min kostbare en zeer ge-

leidelijk wijze den Spoorweg, die een nieuw leven en veel welvaart verspreiden moet door de streek die hij doorsnijdt. Deze combinatie is evenzeer toepasselijk op andere groote werken, als het graven van scheepvaartkanalen, het droogmaken van plassen, het aanleggen van *waterleidingen* en zoovele anderen die in den laatsten tijd aan de orde van den dag zijn."

In een vorige circulaire was ook reeds gewezen op de voordeelen die voor bovengenoemde lichamen zouden kunnen ontstaan, (zoowel wat geldelijke besparing aangaat als wat betreft de vereenvoudiging hunner administratie of financieel beheer) door de conversie hunner bestaande schulden in één enkele nieuwe schuld, op bovenstaande conditien met onze Maatschappij aangegaan. Het meerendeel der bestaande schulden toch is op minder voordeelige conditien gesloten en vormt eenen meer drukkenden last op het jaarlijksch budget, dan de door onze Maatschappij voor Rente en Aflossing verlangde annuiteit.

Door zich onderling als het ware onder onze administratie aan te sluiten, genieten alle die voordeelen, die alleen te verkrijgen zijn door de magt van vereenigde kapitalen, en die geheel onbereikbaar zijn voor ieder zoodanig lichaam afzonderlijk.

„Hoewel nu" zegt het Bestuur, „hij het aangaan eener leening met onze Maatschappij, de bepaling dat hare duur van 68 jaren zal zijn, eene *conditio sine qua non* is, zoo sluit dit nog volstrekt de mogelijkheid niet uit om bij ruimte van geld in de gemeente-kas tot eene vroegere algeheele aflossing te geraken; onze Maatschappij zal steeds zeer bereid gevonden worden, om tot het ten uitvoer brengen van een plan tot vervroegde delging van schuld mede te werken, indien de geldnemer dit later wenschelijk mogt achten en mits haar dit, in verband met andere leeningen, mogelijk is."

De leeningen, waarvoor wordt gecontracteerd, zullen voorts aan de geldopnemers in *gereed geld*, en niet in aandeelen of obligatien of eenig ander papier der Maatschappij worden voldaan.

— **Nederlandsch-Indische Handelsbank.** Het geldelijk resultaat van 1869 (255m. netto winst) was minder gunstig dan gewenscht en voorzien was, eensdeels door het lang uitblijven van schepen, die eene belangrijke hoeveelheid consignatieproducten voor de Bank aanvoerden, en anderdeels doordien ten gevolge van den loop der wisselkoersen tusschen Indie en Nederland, de ondernomen operatien ditmaal in plaats van winst, verlies hebben opgeleverd. Daarbij voegt zich, dat in het afgeloopen jaar de prijs dien het hoofd-agentschap voor den inkoop van wissels heeft moeten besteden, hooger is geweest, omdat daarbij het streven heeft voorgezeten om den wisselhandel op een anderen voet te gaan drijven, en wel door zoo min mogelijk papier te koopen, dat niet getrokken was tegen ge-

Digitized by Google

confermeerde credieten, of tegen hij de wissels gevoegde scheepsdocumenten.

Uit de handelingen op Indisch terrein bleek dat het hoofdagentschap bedrijfskapitaal had geleverd aan 8 suiker-, 3 tabaks-, 5 koffie-, 6 indigo-, 3 thee- en 2 hout aankap-ondernemingen; terwijl voorts nog aan voorschotten op landelijke ondernemingen ongeveer f 425/m. uitstond in den vorm van éénjarige consignatie-contracten en f 475/m. op gelijke wijze aangewend, reeds voor Ult°. December jl., door de levering van product werd aangezuiverd.

De commissiehandel, grootendeels voortvloeiende uit de in consignatie aan de Bank geleverde producten, bedroeg, als hijeenvoeging van hetgeen in Indie en hier te lande werd gerealiseerd en ult°. Dec. nog zeilende was: ongeveer 125/m. pic. suiker en stroopsuiker. 11/m. b. koffie, 8/m. k. Javathee, 2/m. p. tabak, 519 k. indigo en diverse hoeveelheden andere producten. Het dividend over 1868 bedraagt f 10,50 per aandeel of 4½ pCt.

— **Zee-assurantie.** *The Economist* bespreekt in een paar artikelen de talrijke verliezen tengevolge van het vergaan van zeeschepen ontstaan en zegt dat men daardoor bedacht is geworden of geen maatregelen daartegen in het leven konden worden geroepen? Hij bespreekt meer bepaaldelijk het denkbeeld „dat het den scheepsreeder moest verboden zijn *de volle waarde* van het schip te verzekeren"; dat een gedeelte — stel ⅓ — onverzekerd moest blijven en men gelooft dat zoo doende vele schiphreuken zullen worden voorkomen. Zij, die dit plan voorstelden, zegt the *Economist*, zagen een der gevolgen over het hoofd. Kon het in praktijk worden gebragt, dan konden slechts rijke lieden scheepsreeders zijn. Zij die veel schepen hebben behoeven geene groote sommen te verzekeren, zij die zeer veel schepen hebben, kunnen assurantie-maatschappijen best ontberen. De nieuwe wet zou hen dus niet treffen, aangezien zij nu reeds een groot gedeelte voor eigen risico doen varen. Kleine reeders zouden er erger door getroffen worden. De eigenaar van één schip moet verzekeren; doet hij 't niet en gaat zijn schip te loor, dan is hij een geruïneerd man. Hij kan de risico zelfs niet over een gedeelte loopen. Werd dit voorstel wet dan zouden dus alle kleine reeders verplicht zijn hunne schepen op staanden voet te verkoopen, en de verliezen daardoor te lijden, zouden hen grootendeels ten gronde richten. Nu zal men zeggen dat een goede maatregel voor sommigen altijd slechte gevolgen heeft; en dat het sparen van een aantal menschenlevens, hetgeen zeker uit den maatregel zou volgen, wel opweegt tegen eenige geruïneerde scheepsreeders. Maar is het wel zeker dat het verlies van menschenlevens zal verminderd worden? Zal bedoelde maatregel wel zulke gevolge hebben? Wij gelooven het niet, zegt the *Economist*. Eerstens: welke is de waarde van een schip? Wie

zal het schatten? De waarde is hoogst onzeker. Stel dat een schip voor 10,000 pd. st. wordt gekocht op een oogenblik dat de vrachten hoog staan en dat later, b. v. door de opening van het Suez-Kanaal de waarde der zeilschepen 20 percent daalt. Welke waarde moet de reeder nu verzekeren; de prijs, dien hij voor het schip gaf, of de marktwaarde? In het plan ligt opgesloten dat hij 2/3 van de reëele waarde moet assureeren. Maar eindeloos zouden de quaestien zijn die hieruit zouden voortspruiten. Stel dat een schip in de maand Mei 1867 Londen verlaat en eerst in April 1870 terugkeert, na verschillende reizen in de Oostersche wateren te hebben gemaakt. Gedurende al dien tijd moet het verzekerd zijn. Maar wie zal de reëele waarde vaststellen? Op grond waarvan zal het kunnen geschieden, voor dat het schip is terug gekeerd? Waarschijnlijk zullen de voorstanders van het plan beweeren dat, om alle moeilijkheden te voorkomen, de reeders kunnen assureeren naar gelang van den kostenden prijs, aangezien daarover geen twijfel kan rijzen. Intusschen is dat maar al te zeer het geval. Voorzeker kan de prijs die voor een schip, in de dokken van Livorpool liggende, is betaald, worden nagegaan; zoo ook de kosten voor reparatie, enz. Maar de kostende waarde kan op de reis vermeerderen en verminderen. Indien het schip b. v. rekening maakt, in hoeverre moet daarmede de koopprijs worden verminderd; of blijft de waarde zooals de primitieve koopprijs was? Wie zal de verminderde waarde door onderdom begrooten? 't maakt een groot verschil of het van hout, dan wel van ijzer gemaakt; of het in Engeland of in Amerika gebouwd is. De scheepsreeder verliest bij voorkeur een schip dat eene lange reis gemaakt en veel geleden heeft. Indien men hem nu toestaat te assureeren naar gelang van de waarde bij het vertrek, dan maakt hij eene goede rekening als het schip vergaat. Oordeelkundige reeders zullen natuurlijk elk oogenblik kunnen mededeelen welke de reëele waarde hunner schepen is. Maar hoe zal een regthank daartoe ooit in staat zijn, of hoe zal eene wet ooit kunnen bepalen hoe die waarde moet vastgesteld worden? Men kan zich niet vleien — dus concludeert the *Economist*, — dat het aantal scheepsonheilen zal verminderen door den reeder te noodzaken slechts 2/3 der waarde van het schip te verzekeren, en voor het andere 1/3 zelf de risico te loopen, aangezien het niet met zekerheid is na te gaan welke de reëele waarde is (*N. R. C.*)

— **Twentsche Industrie.** *Verslagen der Kamers v. Koophandel.* „Het jaar 1869, zegt de Enschedésche K. v. Kooph., gaf voor handel en nijverheid alhier in 't algemeen zeer onbevredigende resultaten, daar de toestand van de hoofdbron van bestaan, de katoenindustrie, bepaald ongunstig te noemen was; werd reeds in de verslagen van beide voorafgaande jaren van minder voordeelige uitkomsten gewaagd, thans was dit in veel grooter mate het

geval. De buitenlandsche manufacturenhandel ondervond weder de treurige gevolgen van de noodlottige verhoudingen, die op Java uit het nog voortdurend daar vigerende, onhoudbare cultuurstelsel geboren zijn. De aanhoudende berigten van overvoerde markten op Java, wat katoenen manufacturen betreft, pleiten genoegzaam voor de algeheele uitputting van de koopmagt des Javaans. De aanneming door de beide Kamers der Staten-Generaal van de zoogenaamde agrarische wet is dan ook een feit, dat door Twenthe's Industrieëlen met levendigen bijval is begroet, als een eerste schrede op een dringend aangewezen weg, als begin der hervorming van een regeringssysteem dat, moge het bij zijn invoering nuttig geweest zijn, thans, bleef het voortdurend gehandhaafd, zeer zeker binnen een niet ver verwijderd tijdstip de rampzaligste gevolgen voor Moederland en Koloniën zou opleveren. Gelukkig nog, dat de markt in China geregeld bleef trekken, en daar een zeer goed debiet van sommige soorten van katoenen manufacturen werd gevonden. Ook naar Singapore werd voortdurend verzonden en verkocht; naar de Levant werd, vooral sints de opening van het Suez-kanaal, meer dan ooit het oog gerigt tot verkrijging van een débouché voor katoenen goederen, en dezer dagen is een maatschappij tot stand gekomen, die zich het bevorderen van dien handel ten doel stelt.

Ook de finetnatie der grondstof moet in aanmerking komen, waar van de redenen sprake is, die tot minder voordeelige resultaten ten deze leidden, daar de prijzen van ruwe katoen en garens, hoewel minder schielijk afwisselende dan in 1868, toch nog een verschil opleverden van circa 35 pCt. Dit was ook van invloed op den binnenlandschen manufacturenhandel, die evenmin levendig was. Echter schijnt dit aan de omstandigheid te moeten worden toegeschreven, dat de wollen manufacturen zeer laag in prijs waren.

Toch werd er in de fabrieken volop gearbeid, en zonder vermindering der werkuren; enkele etablissementen werden zelfs uitgebreid, zoodat een bedrijvigheid heerschte, die onder den werkenden stand een gewenschte welvaart deed wonen, zoowel onder de eigenlijk gezegde arbeiders als bij de ambachtsnijverheid." — In een ander gedeelte van het rapport leest men:

„Het welzijn en de ontwikkeling der arbeidende klasse bleef het ontwerp der voortdurende zorg van de zijde der werkgevers en andere weldenkenden, die hierin den krachtigsten hefboom zien tot bevordering der algemeene en individuele welvaart. Vooral voor de eigenlijk gezegde fabriekarbeiders werd veel gedaan.

Het in 1867 opgerigte ziekenfonds voor die klasse verkeerde in zeer bloeijenden toestand; op het einde van het afgeloopen jaar 1869 bestond het uit 2000 leden, 't geen dus weder eene vermeerdering in dit jaar van 175 leden aantoont, wel een bewijs, hoezeer de arbeider die inrigting welker tot stand koming hij zoo fel bestreed, leert waardeeren, daar de

Digitized by Google

toetreding geheel vrijwillig is; aan contributien werd f 11624,30 ontvangen, aan zieke leden eene som van f 6732,— ter ondersteuning uitbetaald, behalve een bedrag van f 2337,92 aan apothekersrekeningen; de totale uitgaven bedroegen een som van f 11445,95^5, het batig saldo 265,67^5; waaronder f 87,33 als rente van tijdelijk belegde gelden. Naauwelijks zag men goede werking van het ziekenfonds, of men was bedacht nogmaals te beproeven, de arbeiders aan het sparen te krijgen. Hoeveel moeite men zich daarvoor vroeger had gegeven, en hoe gemakkelijk het was gemaakt, steeds was het sparen er bij gebleven. De voorstanders van het ziekenfonds vereenigden nu daarmede een spaarkas met premie. Een arbeider die wil sparen, ontvangt nu een premie van vijf cents voor elken ingebragten gulden, terwijl, wanneer het bedrag met Nieuwjaar niet wordt opgevraagd, dit geld word overgeschreven in de Spaarbank, die alhier van wege de Maatschappij tot N. v. t. A. bestaat, en die in het bezit is van afzonderlijk guarantiekapitaal. Ook dit plan, ofschoon jonger dan het ziekenfonds, werk nitmuntend, en het sparen, dat vroeger bij uitzondering werd gedaan, is veel meer algemeen geworden, en nog steeds toenemende.

Met zelfvoldoening kunnen de mannen van vooruitgang, die deze zaken in het leven riepen, op gunstige werking nederzien, en duidelijk moet hieruit blijken, dat humaniteit en bevordering van het goede, ook in deze gemeenten hare ijverige aanhangers en beoefenaars hebben.

Door het organiseren van volksbijeenkomsten werd den werkenden stand gelegenheid gegeven, om zich verscheiden Zondagavonden nuttig en aangenaam te vereenigen en trachtte men bij die klasse den grond te leggen tot het verkrijgen van eenige algemeene kennis en heldere denkbeelden omtrent orde, spaarzaamheid, vlijt en zedelijkheid.

De Volksbibliotheek had dit jaar veel meer lezers dan ooit te voren.

Veel moeite en kosten werden vooral aan de fabriekskinderen besteed. Waar ook de hulp der wet noodig moge zijn, om het lot dier kinderen te verbeteren, hier is die geheel overbodig. Veel beter dan eenig wettelijk voorschrift, werkt hier de geest van zamenwerking der werkgevers. Geregeld onderwijs in een expresselijk daarvoor ingericht school met een vasten onderwijzer, valt den kinderen ten deel; een daaraan verbonden zangschool voor de meisjes beantwoordt volkomen aan het doel. Een onderlinge overeenkomst, om geen kinderen op de fabrieken te nemen dan die een attest overleggen, dat zij kunnen lezen, schrijven en rekenen, voorkomt het te jong werken in de fabrieken en prikkelt de onders, om hunne kinderen te laten leeren. Gepaste nitspanningen ter aanmoediging worden niet vergeten. Uit het verslag der fabrieksschool over 1869 blijkt, dat het getal leerlingen was vermeerderd tot 351, 187 jongens en 164 meisjes. Het schoolverzuim, dat vroeger soms groot was, werd door doeltreffende maatregelen tot op een minimum teruggebragt en, wanneer men in

aanmerking neemt de ontwikkeling van de volksklasse, waartoe de leerlingen behooren en dat vele hunner slechts hoogst gebrekkig, ja sommigen zelf in 't geheel geen onderwijs genoten hadden, vóór zij de school bezochten, dan heeft men alle reden zich over de gemaakte vorderingen te verhlijden.

De Katoen-industrie, zegt de Kamer van Hengelo, bleef grootendeels gebukt gaan onder denzelfden ongunstigen toestand van zaken, op de Indische markten, waarvan reeds het voorafgaande jaarverslag gewaagde.

Bontgeweven goederen — het hoofdfabriekaat te dezer plaatse — ondervonden het geheele jaar door in buitengewone mate den druk der malaise die op alle Indische markten heerschte.

Een gevolg daarvan was dat de productie algemeen zoo veel mogelijk werd verminderd en dat een der fabrieken zich genoodzaakt zag, hare werkzaamheden geheel te staken. Naauwelijks behoeft het gezegd te worden dat hierdoor veel gebrek aan werk ontstond en dat de toestand der arbeidersbevolking bepaalt ongunstig was.

Alleen daardoor laat zich de wanverhonding verklaren, die er bestond tusschen den geringen afzet ook van deze soorten manufacturen en de zoo talrijke bevolking waarvoor zij geliefkoosde kleedingstukken zijn. De Kamer deelt de meening van zoovelen dat er veel is in het Indische bestuur, wat de welvaart der inlanders tegenwerkt, en hoopt ook in 't belang der plaatselijk Nijverheid, dat de Agrarische wet, door haar met blijdschap begroet, de bron van vele heilzame hervormingen moge worden. Nu de weverijen slechts gebrekkig in de algemeene behoefte aan werk konden voorzien, kwam het zooveel te sterker uit, hoe heilzaam eene *veelzijdige* industrieele ontwikkeling is; de alhier bestaande Katoenspinnerij en de Machinefabriek konden toch het geheele jaar, laatstgenoemde zelfs druk werk geven, ook nog aan vele handen die tijdelijk door de omstandigheden zonder emplooi waren.

— **Nieuwe handels-onderneming:** *Eene monster-lading.* De *Auguste*, een schoone driemaster, voor Duitsche rekening in Nederland uitgerust, en wiens lading uitsluitend uit monsters of stalen bestaat, heeft ten doel de verschillende voortbrengselen van Duitschlands en Oostenrijks industrie in de *far East* bekend te maken.

Voor eenigen tijd vatte een jong en energiek koopman uit Keulen, de heer F. Peil, het denkbeeld op, om in Nederland een schip uit te rusten, met monsters of stalen van allerlei aard. Geen artikel, dat in Duitschland of Oostenrijk werd vervaardigd, mocht ontbreken. De bewoners van Japan en China moesten zich met eigen oogen kunnen overtuigen, wat Duitschlands industrie oplevert en welk voordeel zij zich daarmede konden doen. Dit plan vond bij de Germaansche industrieelen

Digitized by Google

den meesten bijval; trouwens 't is meer dan waarschijnlijk, dat hnn nn nieuwe débonchés znllen worden geopend. Niet alleen beijverden de Kamers van Koophandel zich, om den heer F. Peil in zijne onderneming te schragen, maar zoowel de Pruisische als de Oostenrijksche Minister van koophandel ondersteunden op de krachtigste wijze het ontworpen plan, en verzekerden den wakkeren Keulschen koopman de medewerking van de verschillende consulaten in het verre Oosten, waar hij jaren lang zal vertoeven om allerwege handelsrelatien aan te knoopen ten einde aan Engelands industrie, die ginds zooveel terrein gewonnen heeft, het hoofd te bieden. De meest uitgebreide verzameling van artikelen bevindt zich aan boord, van af een potlood tot kanonnen van verschillende afmetingen, waarbij zelfs de artillerist niet onthreekt, die, op kosten van den bekenden fabrikant Krupp, de reis mede maakt. (*N. R. Ct.*)

— **Weezenverpleging.** Een belangrijk veld, waarop nog met vrucht valt te arbeiden. De „Vereeniging in het belang der Weezenverpleging" heeft, na de onlangs gehouden samenkomst van weesvoogden te Amsterdam, een circulaire gezonden aan de besturen van verschillende wees- en armen-instellingen, waarin zij een lijst van vragen aanbiedt, met verzoek daaromtrent de noodige inlichtingen te mogen ontvangen. Onder deze komen de volgende vragen voor:

Tot welke der bij art. 2 der Armenwet (*Staatsblad* 1854 no. 100) bedoelde instellingen behoort het gesticht?

Hoeveel kinderen werden in het laatste jaar opgenomen en hoeveel ontslagen? Welke bepalingen bestaan er ten opzichte van den leeftijd voor het opnemen in het gesticht, en welke ten opzichte van den leeftijd voor het ontslag?

Wordt over de ontslagenen nog eenig toezicht uitgeoefend, en zoo ja, van welken aard is dit?

Hoeveel kinderen ontvangen schoolonderwijs? Is er eene school in het gesticht? Zoo ja, genieten ook andere kinderen daar onderwijs? Indien er geene school in het weeshuis is, gaan de kinderen dan op eene openbare of op eene bijzondere school? Wordt aan de kinderen onderwijs gegeven in gymnastiek, muziek, zang en teekenen?

Voor welke maatschappelijke betrekkingen worden de jongens opgeleid?

In welke handwerken ontvangen de meisjes onderwijs?

Ontvangen de meisjes onderricht in het huiselijk werk? Worden zij tot dienstboden opgeleid?

Wordt spaarzaamheid bevorderd, b. v door het aanleggen van een spaarpot of van een spaarbankboekje?

Welke straffen worden bij overtredingen toegepast?

Worden alle kinderen, die onder de voogdij van de regenten staan, in het gesticht verpleegd, of zijn daarvan eenige uitbesteed?

Indien een uitbesteding plaats vindt, op welke wijze geschiedt deze en welke zijn daarvan de resultaten? Indien thans geene uithesteding plaats vindt, heeft men soms vroeger proeven daarmede voor het gestieht genomen?

Men leest aan het slot: „Zijn er wellicht nog andere vragen die, naar uw oordeel, vooral in aanmerking verdienen te komen, gij zult ons door de mededeeling daarvan zeer verplichten. Ook zoudt gij ons genoegen doen door toezending van de statuten of het reglement der inriehting, aan wier hoofd gij staat. Wij ontvingen die reeds van onderscheidene weeshuizen, maar zonden ze zoo mogelijk gaarne van alle bezitten. Eindelijk houden wij ons ernstig aanbevolen voor het ontvangen van al zoodanige mededeelingen, raadgevingen en wenken, als dienen kunnen om het door ons beoogde doel te bereiken."

De antwoorden worden ingewacht aan het adres van den heer Mr. N. J. den Tex, te Amsterdam, terwijl de eireulaire, namens de Vereeniging onderteekend is,hehalve door den heer den Tex, door de heeren T. Modderman Az. en A. Gildemeester.

— **Musea des Zondags te openen.** De Directeur van het Rijks-museum van oudheden te Leiden, zegt in het verslag over 1869 (Staatsc. no. 132) o. a.

„Met hetrekking tot de hepalingen voor den toegang tot en het hezigtigen van het Museum vastgesteld, werd eene wijziging aangehragt, door ook op de Zondagen van 12 tot 4 ure, het algemeen bezoek zoo onhelemmerd mogelijk, en onder dezelfde voorwaarden waarop dit op Dingsdag, Donderdag en Zaturdag, doch dan van 11—4 uren, steeds het geval was, de gelegenheid te openen. Daardoor konden, zonder de zijdelingsche verpligting van drinkgelden of soortgelijk, werklieden of andere personen, die in de overige dagen der week door hunne bezigheden verhinderd worden, aan hunne weet- of nieuwsgierigheid te voldoen, en aan hunnen vrijen tijd op den rustdag eene betere en meer nuttige bestemming geven, dat dit voor vele het geval is. De uitkomst heeft geleerd, dat het beoogde doel niet wordt gemist; reeds op de eerste Zondagen dier algemeene openstelling werd door ongeveer een driehonderdtal hezoekers van de gelegenheid gebruik gemaakt, zonder dat ook slechts de geringste aanleiding tot klagt over gehrek aan orde of voegzaam gedrag werd gegeven. Die ondervinding hillijkt den wensch, dat ook hij de overige rijks- en andere openhare verzamelingen, waar deze maatregel nog niet is ingevoerd, op de Zondagen gedurende eenige uren vrije toegang verleend moge worden. De herhergen zullen er niet door worden bevoordeeld, maar zedelijkheid en hesehaving zullen er voorzeker bij winnen."

Wij ondersteunen zeer het denkbeeld dat aan dezen eenvondigen maat-

Digitized by Google

regel ten grondslag ligt, en hopen dat hij ook op andere musea moge worden toegepast, dan juist op het museum van oudheden, dat hier zulk een goed voorbeeld gaf. Waar eenige publieke kunst- of wetenschappelijke verzameling is, behoort die o. i. ook des Zondags geopend te zijn. Het belet niemand het naar de kerk gaan, en biedt gelegenheid aan tot een onschuldige en weldadige uitspanning. Trouwens bij de schilderij-tentoonstellingen, heeft men, naar wij meenen, steeds dat beginsel toegepast. Waarom zou men het minder doen bij blijvende expositiën? Wij mogen toch niet aannemen dat in het kwartje entreegeld, daar te ontvangen, de oorzaak zou liggen van het verschil.

SURINAME EN ZIJNE VOORUITZIGTEN.

Het was een schoon moment in de Nederlandsche wetgeving toen zij, ten koste van 13 millioen guldens, de opheffing der slavernij in onze West-Indiën met 1 Julij 1863 uitsprak, — eene uitspraak des te gewigtiger, omdat zij, in tegenstelling met den vrij algemeenen loop der emancipatie, in geheel kalmen tijd, en met de meeste bezadigdheid plaats vond.

Er zijn soms veranderingen in de staatsinstellingen der volken, zóó gewigtig in beginsel en zóó diep ingrijpend, dat zij niet dan bij hevige politieke beroering schijnen bereikt te kunnen worden. Belangrijke uitbreiding van volksregten, afschaffing der doodstraf en der slavernij mogen onder die hervormingen gerekend worden die, hoe lang ook voorbereid, toch veelal aan revolutionnaire bewegingen haar invoering te danken hebben. ¡Gelukkig de landen waar, zooals in Engeland en ons vaderland, zoodanige geweldige geboorte niet noodig blijkt, maar waarin die blinkende étapes in den loop der beschaving, in volkomen koelen zin, in geregelde zamenwerking van Vorst en Vertegenwoordiging, door eene verlichte publieke opinie gesteund, mogen worden volbragt.

De vrijverklaring der West-Indische slaven (*) mag dan ook te eervoller voor ons volk gerekend worden, omdat zij uit een beginsel van eenvoudig regtsbewustzijn geschiedde, daar het toch als zeker mag aangenomen worden, dat de toestand in die koloniën, wat redelijke behandeling en gemis van mishandeling der slaven aangaat, zeer gunstig bij dien van andere kolonien afstak, en het alleen aan de krachtig sprekende stem van regtvaardigheid en menschlievendheid te danken is, dat de eene mensch, zij hij dan ook slechts een neger, niet meer door zijn evenmensch als een

(*) Ten overvloede wordt hier nog herinnerd dat de slaven-emancipatie in onze Oost-Indische bezittingen, waar de toestand trouwens geheel anders en de slavernij slechts een zeer geringe uitzondering maakte, reeds vroeger bij het regerings-reglement van 1854 was uitgespruken.

lastdier mag worden verkocht, of als arbeiders-fokdier gewaardeerd en aangekweekt.

Maar de ware emancipatie is nog niet voleindigd. De 30 à 40,000 zielen der voormalige slavenbevolking zijn nog niet als gewone burgers in de maatschappij opgenomen. Een tienjarig tijdperk van overgang, na de emancipatie, is door de wetgeving vastgesteld, (*) in welken tijd de zwarte bevolking, in afwachting der volle vrijheid, nog aan exceptioneele tucht en arbeidsverpligting is onderworpen, en dat tijdstip spoedt ten einde.

Zal de kolonie op dat tijdstip levensvatbaar zijn, dan moeten er werkkrachten aanwezig zijn. Valt er dan op den arbeid der voormalige slaven te rekenen? Zoo ja, in hoeverre? Zoo neen, van waar en door welke middelen moeten dan die arbeiders worden aangevoerd? Zal plantage-arbeid nog de hoofdzaak van het Suriname der toekomst zijn, of is het denkbaar dat eigen cultuur met daglooners op kleine *farms* of hoeven, zich daar zal vestigen en blijvend wortel schieten? Dat zijn vragen die menigeen zoo hier als in de West-Indiën bezig houden.

Het is bekend hoe bij de emancipatiewet, die eerst immigratie van Staatswege voorstelde, daarna bij amendement, bevoegdheid van den Staat om particuliere immigratie voor een tijd door premien te ondersteunen, de regel is geworden. Dit laatste is echter om verschillende redenen ondoelmatig bevonden; het is, ook ondanks de pogingen der te Amsterdam opgerigte immigratie-maatschappij, niet mogen gelukken, en nu eenmaal het beginsel was aangenomen, dat de Nederlandsche schatkist toch, behalve de onteigeningsgelden, nog een millioen voor den aanvoer van arbeiders zou over hebben, is het te verklaren dat het denkbeeld „immigratie van Staatswege" of althans „onder begunstiging van den Staat" weêr opkomt. De vergadering der Koloniale Staten en der Staten-Generaal gaven reeds menigmaal blijk van belangstelling in dit onderwerp, en een wetsvoordragt is in gereedheid, waarvan de indiening eerlang mag worden tegemoet gezien.

In dezen stand der zaken verdienen de bijzonderheden omtrent de tegenwoordige vooruitzigten van Suriname zeker in hooge mate de aandacht, en de artikelen die wij hierbij aan onze lezers mededeelen, kunnen, naar wij meenen, tot juistere

(*) Men raadplege over de uitvoering der emancipatiewet van Augustus 1862, de belangrijke overzigten door jhr. C. A. van Sypestein in ons Tijdschrift medegedeeld, naar aanleiding der Verslagen jaarlijks dienaangaande door de regering ingediend. Zie *Bijblad Economist* 1866, p. 1 volg., en 1867, p. 289.

Digitized by Google

appreciatie der betrokken belangen iets bijbrengen. Verscheidenheid van inzigt is bij dit onderwerp wel onvermijdelijk, naarmate men de zaak uit het Surinaamsche, het Nederlandsche, of, zoo mogelijk, uit een geheel neutraal standpunt beschouwt.

Het eerste stuk, „het bezoek aan een Surinaamsche plantage", werd ons van zeer vertrouwde hand toegezonden. De schrijver verlangt, zooals men zien zal, strenge volhouding van het toezigts-tijdperk, en krachtigen aanvoer van immigranten vóór het einde daarvan, als conditio sine qua non.

Wij hebben dat artikel aan een onzer vrienden medegedeeld, die door eigen aanschouwing en belangstellend verblijf in vele West-Indische Kolonien, kan geacht worden op de hoogte der arbeiders-kwestie te zijn, en die ons zijne denkbeelden wel per brief heeft willen mededeelen, waarvan wij den hoofdinhoud, met slechts eenige wijziging van den familiaren briefvorm, met zijne toestemming aan het stuk toevoegen. De S komt voor Suriname tot weinig bemoedigende conclusie voor de groote cultuur, zoowel uit het planters-, het negers- als het immigranten-oogpunt.

Eindelijk doen wij bij de behandeling van dit onderwerp een stukje van *Delta* volgen, aan onze lezers reeds door zijne vrijmoedige gedachten over de Curaçaosche huishouding bekend. Deze denkt niet zoo geheel ongunstig over het voormalig slaven-element, doch acht het doenlijk, althans zeer raadzaam, om het nog voorliggend gedeelte van het toezigts-tijdperk te benuttigen, ten einde de neger-bevolking of liever het beste gedeelte daarvan, meertot rustigen veldarbeid en bestaan door eigen krachten aan te sporen.

Men ziet dat deze opinie dus eenigzins een middenweg tusschen de beide voorgaande inneemt.

Wij hebben gemeend, deze onderscheidene zienswijzen, van welker individueele deugdelijkheid en gemoedelijkheid wij overtuigd zijn, liever afgescheiden van elkaar, met deze inleiding aan onze lezers te moeten voordragen, dan dat wij het zouden wagen, naar aanleiding daarvan, een beslissend oordeel te vellen over deze vrij moeijelijke kwestie. Een ieder vergelijke, overwege en oordeele zoo hij verlangt; wij geven thans aan de drie sprekers elk afzonderlijk het woord.

EENE SURINAAMSCHE PLANTAGE.

Gij verlangt, mijn vriend, meer bepaald en uitvoerig met den toestand der plantages bekend te worden, dan u uit officiële berigten en couranten-artikelen mogelijk is; ten einde voor u zelven tot eene gemotiveerde en gemoedelijke overtuiging te kunnen geraken omtrent de gedragslijn, welke Nederland tegenover deze kolonie behoort te volgen, en om te kunnen beoordeelen, of het in beider belang is, dat Suriname met geld of crediet aan arbeidskrachten worde geholpen, zooals steeds dringender door zijne vrienden verlangd wordt. Ik weet u daartoe voorloopig geen beter middel te verschaffen dan eenige bladzijden uit het journaal, dat wij op onzen togt door de Guyana's geregeld bijhouden, en waarin gij al onze reis-indrukken en de bevindingen waarop deze berusten, zult vinden opgeteekend.

15 Augustus 1869.

Hoewel de maneschijn, — die alles zoo schitterend verlichtte, dat de belderste winteravond in Holland er niet bij vergeleken kan worden —, ons had verleid om langer te genieten van de gezellige galerij van onzen vriend en van de opwekkende en versterkende middelen, die daar met kwistige hand werden toegediend, dan wel strikt genomen met ons programma overeenkwam, — wij waren toch precies ten zes ure den volgenden morgen aan den waterkant, gereed voor het bezoek aan de plantage *de Verwachting*, waartoe de dag was bestemd.

Eenige oogenblikken hadden wij zelfs nog op 't getij te wachten, alvorens de roeijers, die dezer dagen geen lust meer hebben om tegen den stroom op te werken, besluiten konden op reis te gaan. Spoedig gleden we echter vooruit, en wij moesten erkennen, dat een paar uren varens eene aangename variatie was na de vele vermoeijenissen van de laatste dagen. De tentvaartuigen zijn ruime doch ligtgebouwde booten, die in vroegere jaren dikwijls met groote pracht waren versierd, en de tent is groot genoeg voor

Digitized by Google

4 à 6 personen om het er zich liggende of zittende regt gemakkelijk te maken. Ons zestal roeijers gaf door lange en gelijke riemslagen, op de maat van het eentoonige gezang, dat zij bij afwisseling lieten hooren, eene vaart aan de boot, die men zelfs te snel had moeten vinden als er veel bijzonders langs de rivier ware te zien geweest.

Het tegendeel was het geval. De vlakke alluviale grond, die zich gevormd heeft uit onderscheidene kleisoorten en plantaardige stoffen door de rivieren aangebragt, en meerdere mijlen landwaarts in de kustlanden overdekt, levert weinig afwisselends voor het oog. Van kultuur ziet men niets aan den rivierkant, omdat de bebouwde velden verscholen zijn achter een zoogenaamd voorland, dat weinig of niet is opengekapt; plantagegebouwen vertoonden zich zeldzaam langs dit gedeelte der rivier; en apen, vogels of andere dieren, die eenige levendigheid konden te weeg brengen, krijgt men zelden te zien in de lage bosschen, die, zooals hier gezegd wordt, alleen voor kaaimannen en krabben zijn geschapen. Al wat men ontdekken kan, zoover zich het alluviale terrein maar uitstrekt, bepaalt zich bij eenige mangro- en paroewaboomen en enkele bloemen; en voor een oogenblik moge het interessant wezen om den mangroboom te beschouwen, met zijne takken, die aan alle kanten uitgrijpen in den grond, om daar wortels te schieten en het territoir van den boom al meer en meer te bevestigen en uit te breiden, de mangro en de paroewa beiden zijn prozaïsche en op den duur vervelende boomen, welke zelfs veracht worden door de parasieten, die alle andere boomen en struiken in de tropische bosschen zoo schilderachtig versieren.

Menig Europeaan, die jaren lang in Suriname doorbragt, heeft nooit veel beters gezien dan dit, omdat hij nimmer lust of gelegenheid had om de greuzen van het alluviaal terrein te overschrijden, en het was slechts bij exceptie zoo hij iets zag van de trotsche reuzenstammen, de sierlijke palmen en de schitterende bloemen, die zich in de Keerkringswouden als verdringen.

De gezagvoerder, tevens administrateur van den Suikerstaat *de Verwachting*, kwam ons reeds welkom heeten aan zijne landingsplaats, en gaf de aangename verzekering, dat hij er zijne zaken op had ingerigt om den geheelen dag tot onze dispositie te kunnen zijn en om ons alle mogelijke informatien omtrent den gang van zaken te geven.

Terwijl wij naar den grond gingen, waartoe hij den dag nog niet te ver gevorderd vond, hoezeer naar onze begrippen de zon

Digitized by Google

reeds onuitstaanbaar begon te steken en te branden, werden wij eenigzins op de hoogte gebragt omtrent de indeeling der plantage. De oppervlakte der plantages varieert van 500 tot 2000 akkers (de akker 660 Rhijnl. voeten lang en 66 breed), doch alle zijn regthoekige paralellogrammen, besloten tusschen een front of voordam, die de kultuur beschermt tegen het hooge water in de rivier of kreek, een achterdam, waardoor het boschwater in den regentijd wordt gekeerd, en de beide zijlijnen, die gemeenschappelijke dammen zijn, en tevens de grenzen aanduiden tusschen de onderscheidene plantages. Een loostrens, van 12 tot 18 voeten breed en ter diepte van 4 tot 6, heeft den grond geleverd voor de dammen en brengt het water, dat er uit al de trenzen in uitloopt, naar de sluis of koker, die bij laag water geopend is, en zooveel noodig de gronden op de rivier doet lozen, en bij een' bepaalden stand van het oploopend buitenwater weder gesloten wordt. De velden zijn door meerdere grootere en kleinere trenzen regelmatig verdeeld, en de vaartrenzen, waardoor het riet wordt vervoerd, bekleeden daarbij eene voorname plaats. Men zal op koffij-, cacao-, katoen- en bananen-plantages natuurlijk eenig verschil vinden in de indeeling der velden, maar in de hoofdzaak blijft deze toch overal dezelfde.

Het behoeft geen betoog dat van de gelegenheid, welke eene plantage heeft om te lozen, voor een goed deel bare waarde en haar produkt afhankelijk zijn. Van daar dat de bedelvingen met zooveel kosten worden aangelegd en onderhouden. Hoeveel arbeid moet er niet liggen begraven in al die verlatene plantages, wanneer men nagaat, dat op deze ééne plantage alleen de gezamentlijke trenzen eene lengte uitmaken van niet minder dan 16000 kettingen! (de kett. is 66 Rhijnl. vt.) Van dit totaal zijn 1500 kettingen loos- en pontentrenzen, die volgens het tegenwoordig tarief aan arbeidsloon moeten gekost hebben omstreeks *f* 22,500, en 14500 kettingen kleinere trenzen, die aan loon gevorderd hebben *f* 11500. De primitieve onkosten der bedelvingen bij den aanleg bedroegen dus ruim *f* 34000.

De concessie is groot 1250 akkers, waarvan ingepolderd 700, en met riet beplant 400. Ruimte genoeg is er dus tot uitbreiding, en ware er eene tweede concessie bij noodig, die zoude zonder veel moeite of kosten te krijgen zijn, en dan nog meer grond tot duizenden akkers. Geld en arbeidskrachten stellen hier grenzen; de plaatsruimte in 't minst niet. De buitenste zoom van de vruchtbare vlakten der Guyana's was nog slechts in kultuur.

Digitized by Google

De Verwachting wordt bewerkt door 210 arbeiders, waarvan 160 vrijgemaakten on 50 chinezen. Over dezen zijn gesteld, onder den gezagvoerder, 2 of 3 opzigters en eenige hoofdlieden. De fabrieken worden in orde gehouden door een ingenieur, en in het hospitaal is een ziekenoppasser, tot uitvoering der bevelen van den doctor, die, in de nabijheid woonachtig, de plantage om den anderen dag komt bezoeken. Voorts zijn er plantagebedienden, wachters, enz. allen te zamen, met inbegrip der ouden en ziekelijken en de kinderen, die tot den arbeid ongeschikt zijn, eene bevolking uitmakende van 325 hoofden.

De gezagvoerder maakte verontschuldigingen over de met hoog wied begroeide wegen en paden, welke wij op onze wandeling langs de rietvelden hadden te volgen, zooals hij het vroeger reeds over de omgeving der gebouwen gedaan had, die vooral ons Hollauders, naar hij meende, onaangenaam had moeten frapperen. Doch hij verklaarde, dat de schaarschte en kostbaarheid van den arbeid het tegenwoordig ondoenlijk maken, om anders dan voor 't produkt zelf handen te gebruiken; terwijl de minder geschikten tot geregelden arbeid, die in den slaventijd nog werden benuttigd voor kleine werken bij huis en het schoonhouden der wegen, thans van hunne kwalen of gebreken gebruik maken, om zich geheel aan den arbeid te onttrekken. Het gebrek aan handen en de meerdere kostbaarheid van het werk hebben intusschen weder in het voordeel van den arbeid te weeg gebragt, dat niet meer een aanzienlijk gedeelte der magt ten gerieve van directeur, administrateur en zooveel anderen aan het veld- en fabriekwerk wordt onttrokken, en dit is misschien zelfs de reden, dat er plantages zijn, waar evenveel, en zelfs iets meer arbeids wordt geleverd door de vrijgemaakten, als vroeger door een gelijk getal slaven.

Deze gezagvoerder, die natuurlijk als mede-administrateur nog iets vóór heeft boven de meeste anderen, houdt er drie bedienden op na, en daarenboven een' neger om te jagen en te visschen en voor den tuin, en een' jongen voor het vee; zeer zuinig inderdaad voor een land, waar de bedienden zoo lui zijn en men zoo weinig van hen kan vorderen! Bij een plantagebezoek door den bekenden Stedman vond deze op een effect van slechts 100 slaven, eene hofhouding van

4 mannen voor huiselijke diensten,
4 vrouwen „ dito „
1 kok,
1 jager,

1 visscher,
1 tuinman,
1 neger voor de paarden en ossen,
1 om de geiten te hoeden,
1 tot het weiden der varkens,
1 wiens post was om het gevogelte eten te geven, dus 16 personen te zamen.

Maar dat was in den tijd toen men beweren kon, dat in Suriname 20000 arbeiders aan de weelde zouden kunnen ontnomen worden om tot den arbeid te worden dienstbaar gemaakt!

Eene wandeling langs de rietvelden is op verre na niet zoo gemakkelijk als men zich zoude kunnen voorstellen. De wegen zijn niet slechts met wied begroeid, doch door de regens dikwijls glibberig geworden, en wat nog erger is: men heeft zich veelal te bewegen langs een smal, glad, hol en bij gevolg waterhoudend pad, dat aldus gevormd is door de negers, die de gewoonte hebben om achter elkaâr te loopen en den eenen voet vóór den anderen altijd weder op dezelfde lijn te plaatsen. Vooral bij den gang der boschnegers is de halfcirkelvormige beweging van het been bij elken pas opmerkelijk Er zijn geene boomen om u te beschutten tegen de zon, die om c^a. negen uur, of eigenlijk al veel vroeger, reeds in haar volle glorie is. Voorts zijn de afstanden verre van te minachten, en ze worden verdubbeld door het gedurig afwijken van het middelpad en het overspringen der kleine trenzen, dat vereischt wordt om de onderscheidene stukken riet goed van nabij te kunnen bekijken. En dat alles onder de gloeijende, onmeêdoogende Surinaamsche zon! De Europeesche planter heeft op den langen duur veel van het klimaat te lijden; de zon, de regens en de modder oefenen een invloed uit op zijn gestel, die als geen der geringste bezwaren van zijne moeijelijke betrekking is te beschouwen, en die hem soms reeds vóór den ouden dag ongeschikt en ongelukkig maakt.

Hoe zwaar moet dan niet die arme arbeiders het werk vallen, dat zij met inspanning van krachten in de gloeijende hitte hebben te verrigten!.. Integendeel, het is hun klimaat, zij zijn er op ingerigt en er aan gewoon. Wij vonden een troop vrouwen en meisjes lustig aan het werk, om met houwers het veld van het wied te zuiveren, en de warmte scheen niet 't minste letsel toe te brengen aan hare vrolijkheid, die bij onze verschijning nog merkbaar vermeerderde en zich bij sommige openbaarde in gezang,

Digitized by Google

dat, volgens de explicatie van den gezagvoerder, op ons gemunt was en onze nieuwsgierige blikken bespotte. — Het moet de gewoonte wezen bij de negers om dikwijls aldus zingende hunne gedachten te uiten, en op die wijze is het gebeurd, dat een blanke, terwijl hij deftig in zijne boot zat, door de roeijers voor al wat leelijk is, werd uitgescholden. Ook worden meermalen aldus zingende in het voorbijvaren aan de negers op de onderscheidene plantages berigten en inlichtingen gegeven. — Het werkcostuum van deze dames was vrij onoogelijk en wij waren haar dankbaar, dat zij er zoo zuinig gebruik van maakten en ons liever hare gitzwarte, gladde en blinkende huid vertoonden, welko, van nabij beschouwd, op verre na zoo leelijk niet is als de Europeanen wel durven denken, die op zijn best een paar verkleumde en door de koude grijs of blaauw gewordene negers hebben te zien gekregen. Om onze blanke schoonen niet jaloersch te maken, laten wij de beschrijving van oogen en tanden hier achterwege.

De mannen waren aan 't delven, voorzien van schoppen met lange stelen, die ons meer geschikt voorkwamen om de klei een eind uit den weg te werpen dan wel om in een zwaren grond door te dringen. Boven de meeste andere werken verkiest een goede neger dit, hoewel het zwaarder is, omdat het eerder kan worden afgedaan; hij ziet minder op de krachtsinspanning dan op den tijd dien het werk vordert, wanneer hij eenmaal in de noodzakelijkheid is om tusschen deze twee kwaden te kiezen. De meesten stonden blootshoofds, en toch hoort men nimmer van zonnesteken of andere accidenten, die bij ons als gevolgen van den invloed der zon haast elken zomer voorkomen. Het ondoordringbare hoofdhaar en de dikke schedel van den neger beschermen hem er tegen en vervangen de zware doeken, waar zich de koelie, en de groote hoeden, waarmede de Chinees zich tegen de zon wapent.

Eenige Chinezen vonden wij aan het werk onder het opzigt van een hunner landslieden; zij waren aan het rietvervoeren, dat vrij geanimeerd toeging, en waarbij een levendig gesprek scheen te worden gaande gehouden. Het is te betreuren, dat men de Chinezen moeijelijk verstaan kan; zij spreken zoo gaarne en zouden zich ongetwijfeld beter t'huis gevoelen, indien hunne taal werd begrepen. 't Schijnt echter, dat niemand die kan of wil aanleeren, terwijl de Chinezen van hun kant toch spoedig genoeg eenige woorden neger-engelsch en zelfs Hollandsch verstonden.

De gezagvoerder deelde ons mede dat onderscheidene Chineesche arbeiders, hoewel zich een enkele keer overgevende aan de ge-

breken, die hun landaard eigen zijn, geregeld en goed doorwerken, en dat hun bij sommige werken de bevattelijkheid, die zij boven den neger bezitten, reeds bijzonder te pas komt; vooral vond hij ze bruikbaar in de fabrieken. Gedurende de laatste maand hadden zij dooreengerekend 16 werktaken geleverd; juist zooveel als de vrijgemaakten.

Zijn karakter en moraliteit weinig te roemen, de Chinezen hebben daarentegen voor den arbeid uitmuntende eigenschappen, en wij bevonden in Britsch Guyana, dat men hen boven de negers en boven hen alleen de Calcutta-koelies stelt. Slechts moeten zij even energiek en streng als regtvaardig behandeld worden.

Met stelen en de gevolgen van opium rooken en dobbelen heeft men dikwijls bij de Chinezen te kampen; doch vechtpartijen zijn er zelden, en van direct verzet tegen de autoriteit is nog geen voorbeeld in Suriname. Doch al kwam dit eene enkele keer voor, dan zouden de Chinezen in dat opzigt nog niet meer dan gelijk staan met de arbeiders overal elders, die van tijd tot tijd, zelfs in de beschaafdste landen, tegen hunne superieuren in verzet komen.

Wij maakten ons bezwaard over de verhouding op den duur tusschen de Chinezen en de zwarte bevolking, doch onze geleider had daarvoor geen vrees. Het zijn zeldzame gevallen, zoo verzekerde hij ons, dat er in Britsch Guyana en ook ten onzent, onaangenaamheden tusschen kreolen en immigranten ontstaan; en waar zulks het geval was, moet het meestal aan gebrek aan orde en beleid op de plantages worden geweten. Gewoonlijk worden de Chinezen afzonderlijk te werk gesteld, wonen zij in hunne eigene wijken en bemoeijen zij zich weinig met de andere bewoners. Slechts wanneer eene negervrouw soms een goed oog heeft op den een of anderen Chinees, die kippen voor haar steelt, en wanneer daar relatien het gevolg van worden, die den neger niet gevallig kunnen wezen, ontstaan er kleine botsingen, waarin zich echter in den regel slechts diegenen mengen, die er direct in betrokken zijn, en die meestal afloopen met eene particuliere kloppartij.

Wij houden aanteekening van eenige opgaven van het veldwerk en het loon dat er voor wordt betaald, om later de vergelijking te kunnen maken tusschen den toestand der arbeiders in Holland en die van Suriname; hoewel de aard van het werk en omstandigheden van woning, geneeskundige verpleging, afstand van een stuk gronds, enz., het arbeidsloon zóózeer wijzigen, dat wij moeten vreezen nimmer in staat te zullen zijn om met de noodige juistheid een paralel te trekken.

Digitized by Google

Ziehier zooals eenige werken meestal betaald worden:

Delven van kleine trenzen in nieuw land; de eerste schop niet minder dan ter diepte van 6 duim, met uitroeijing van ligte en de weghakking zooveel noodig van zware boomstompen, 165 voeten lengte en 2½ vt. breedte *f* 1,—

2e schop, diepte 9 dm., 230 vt. lengte, 2½ vt. breedte - 1,—

3e schop, diepte 9 dm., 330 vt. lengte, 2½ vt. breedte (*) - 1,—

Delven van nieuwe pontentrenzen: 500 vt. lengte, 1 vt. breedte en 9 duim diepte, den grond te werpen op behoorlijken afstand, naar gelang van de diepte 80 cts. à . . . . . - 1,—

Ophalen of opdelven van trekkers in vasten grond: 800 vt. lengte, 1 vt. breedte en 9 duim diepte - 1,—

Omspitten van den grond, ter diepte van 9 duim, naar gelang van de droogte en den aard van het land, zonder gelijkmaken, 1500 à 1800 □ vt. - 1,—

Waaijen of wieden van Savannen (bij den grond afslaan van het wied met den houwer) naar gelang van het wied 5400 à 7200 □ vt. . . . . 60 à 80 cts.

Kappen van brandhout en stapelen in vâmen langs de vaart tot op een afstand van 200 vt. per vaam gerekend à 5 om 5, en het hout 3 vt. lang *f* 1 à *f* 1,50

Alles Rhijnlandsche maat.

Het werk in de gebouwen duurt tien uren daags, en voor extra werk buitentijds moet evenveel extra rust worden toegestaan.

Van vrouwen, die wettig gehuwd zijn, wordt slechts ¾ taak gevorderd, opdat zij tijd over zouden hebben ten dienste van hare gezinnen; en voor zwangere vrouwen en tot 12 maanden na de bevalling toe, zijn zoodanige bepalingen met betrekking tot den arbeid gemaakt, als haar toestand en de belangen van het kind kunnen vereischen.

Wij hebben ons niet weinig vermoeid op deze voormiddag-wandeling, om met de gronden en het veldwerk kennis te maken, en suikerriet van alle gewassen en kleuren, variërende van donker blaauwe tot gele tinten, te zien en te bewonderen, en waren dus blijde ons door wasschen en verkleeden eens te kunnen verfrischen. „Het is verbazend", zegt Trollope, „hoeveel men in de „tropische gewesten met kleeden te doen heeft. Het moet vooreerst

(*) Deze opgaven komen ons niet duidelijk voor, doch de gelegenheid ontbreekt om te doen rectificeren. RED.

Digitized by Google

„langzaam gaan, om er niet warmer door te worden. De kleêren „moeten gelucht worden; gij behoort steeds van een grooten voor- „raad schoon linnen voorzien te zijn; en laat toch niemand denken, „dat men zich in tien minuten kleeden kan! Het is onmogelijk „om met haarschuijer, knoopen en laarzen in die hitte zoo vlug „om te springen als in Europa. En dan moet men vooral zeer „langzaam zijn gezigt afdroogen en een oogenblik bedaard gaan „zitten rusten, alvorens zijn pantalon aan te trekken." Na het kleeden ging men over tot het nuttigen van een glas bier of sherry met bitter, eene uitmuntende verkwikking in dit klimaat! en nadat verder een krachtig maal was gebruikt, waaraan we alle eer bewezen, waren wij voorloopig tot niets anders geschikt dan om ons door eenige oogenblikken rust te prepareren voor de wandeling door gebouwen en fabrieken, welke des namiddags zoude plaats vinden.

Intusschen was er gelegenheid om het woonhuis van onzen gastheer eens nader op te nemen. Het is een ruim en luchtig gebouw, van eene galerij voorzien en met groote vertrekken; doch ruw betimmerd en zonder meer confort dan voor den bewoner volstrekt vereischt wordt. Evenzoo is het gesteld met het ameublement. Men vindt veelal op de plantages lieden, die weten dat zij op geen vast verblijf en zelfs op geen vast bestaan kunnen rekenen, en daar draagt hunne omgeving de blijken van. Echter neemt dit niet weg, dat zij u op eene onbekrompene wijze ontvangen, en wat zij kunnen, — ja zelfs veel meer dan dat — zonder ophef zullen voorzetten. Is er gebrek aan 't een of ander in uwe logeerkamer, zij zullen er hobbelstoelen, muskietenkleeden en wat gij maar verder verlangen kunt, uit al de andere vertrekken, heen laten brengen. Er heerscht nog zoo'n gulle en haast overdadige gastvrijheid bij de plantagebewoners, die gedurende de laatste jaren hunne inkomsten toch belangrijk hebben zien verminderen en hunne zorgen vermeerderen, als men in die veeltijds slecht onderhoudene woningen, achter die verwelooze planken wanden, waarlijk niet zoude verwachten of kunnen zoeken. De gastvrijheid is eene eerste, misschien tegenwoordig de eenige luxe van den Surinaamschen planter.

Het zal omstreeks 4 ure geweest zijn toen de zon zich in zooverre begon te temperen, dat wij den verkenningstogt durfden vervolgen, en had des voormiddags ons de omvang van het werk

Digitized by Google

in de velden getroffen, dat niettegenstaande den vruchtbaren grond vereischt wordt om het riet te verkrijgen, niet minder troffen ons de uitgebreidheid der gebouwen en de kostbaarheid der machinerien, die benoodigd zijn om het riet te verwerken.

Na met alle zorg geplant en onderhouden te zijn, wordt eindelijk het riet, als het over 12 tot 16 maanden rijp is, voor den molen gebragt, om daarin te worden uitgeperst, en verder in suiker en melassie, of rum, dram of voorloop te worden herschapen.

De ouderwetsche wijze van bewerking levert een groot verschil op met de tegenwoordige, waartoe men met groote kosten moet overgaan; maar het effect is ook even verschillend als het bewerkingsproces zelf. Tegenwoordig is het geen grootspraak meer in de West Indiën, — in Suriname trouwens nog eene zeldzaamheid! — als een planter u zegt, dat hij van het riet dat 's morgens gekapt wordt, 's avonds de drooge suiker aan boord van het schip kan afleveren.

De Verwachting, die met eenige exceptien op de hoogte van den tijd zal wezen, heeft eene waarde aan machinerien van omstreeks *f* 80,000. Men rekene daarbij het kapitaal dat voor dammen, bedelving, sluizen en kokers benoodigd was, de kosten der woningen voor gezagvoerders, opzigters en arbeiders — misschien wel 70 woningen! — het hospitaal, de fabriekgebouwen, trasloodsen, rietponten en verdere vaartuigen, dan zal men tot eene belangrijke som komen voor grondkapitaal, waaraan eene tweede belangrijke som voor bedrijfskapitaal moet worden toegevoegd, om wekelijks de loonen en geregeld het gedurig onderhoud, dat voor alles vereischt wordt, te kunnen betalen. Gebrek aan deze laatste heeft reeds gemaakt dat menig kapitaal van aanleg verloren ging, en er voor den ongelukkigen ondernemer niets dan afbraak overbleef. Over 't algemeen meenen wij te mogen aannemen, dat kleine ondernemers en kleine ondernemingen in deze veranderde tijden op den duur niet kunnen staande blijven. Op de gemiddelde opbrengst over een zeker getal jaren zal men rekening kunnen maken, maar geregelde jaarlijksche inkomsten, zooals de kleine ondernemer zoude wenschen en noodig hebben, mag men zich nimmer van eene plantage voorstellen, terwijl de uitgaven altijd geregeld blijven doorgaan.

Gedachtig aan al de onkosten, die ten behoeve der plantages gemaakt zijn, en inderdaad te belangrijk mogen geacht worden, om gemakkelijk in den steek te worden gelaten, en aan de risico, waaraan de planter door saisoenen, prijzen van fabrijkaat en

gebrek aan arbeid is blootgesteld, sloegen wij met dubbele belangstelling het werk in de fabrieken gade, dat ons door eene praktische uitlegging werd toegelicht.

Hoofdzakelijk schijnt de bewerking neêr te komen op het volgende:

Het riet wordt uit de ponten overgebragt in den zoogenaamden cane carrier (trasdrager), die het tusschen de rollers brengt om er het sap uit te persen, — een geelachtig vocht, — dat wordt opgevangen en geleid naar de clarifiers, waarin men begint het te verwarmen en door een scheikundig proces van zijne chemische en mechanische zuurheid te ontdoen. Van daar wordt het gebragt in het ketelwerk, en gekookt van test tot test, tot het eindelijk in de laatste test tot suiker verkookt is. Boven deze test hangt de dipper, een kleinere ketel, die wordt neêrgelaten als het kooksel rijp is geworden, en zich over zijne randen uit de test vult, om daarin de suiker, als de dipper is gevuld en boven eene houten goot gebragt, door eene opening in zijn' bodem, in de koolvaten te ontlasten, terwijl het uitgeperste riet inmiddels door den trasdrager gebragt wordt naar de trasloodsen, om daar te droogen en later tot brandstof te dienen.

In deze koelbakken vond men de grenzen voor de vroegere fabricage, en de suiker werd er direct uit in de vaten overgedragen, zoodra zij van het grootste deel melassie ontdaan en gecristalliseerd was; ook was de bewerking tot dusverre nog veel eenvoudiger. Maar volgens het nieuwe systeem begint weder eene nieuwe zuivering en filtrering en komt de suiker verder teregt in de vacuumpan en eindelijk in de centrifuges, ronde, opene bakken, waarvan de wanden met ijzergaas zijn bekleed, en die door den stoom met zoo verbazende snelheid worden rondgedraaid, dat binnen weinige minuten de suiker zich door het gaas van al de melassie ontlast heeft en volkomen droog en haast wit kan worden uitgenomen. Uit de melassie worden rum, voorloop en dram gestookt, mede naar een in den laatsten tijd veel verbeterd systeem; of wel de melassie wordt zonder verdere transformatie verkocht.

Van de fabriekgebouwen geleidde men ons naar het hospitaal, waarin eenige lijders — meestal chinezen — werden verpleegd. Volgens den gezagvoerder worden de vrijgemaakten niet dan wanneer het volstrekt tot hun herstel vereischt wordt, gedwongen om in het ziekenhuis te blijven. Door strenger te zijn dan zijne collega's op dat punt, zoude hij gevaar loopen bij het einde des contractjaars al zijne vrijgemaakte arbeiders te verliezen. Intusschen

beklaagde hij zich zeer over dezen stand van zaken, en hield er zich van overtuigd dat de patienten veel spoediger genezen zouden van hunne ziekten of kwalen, wanneer zij onder geregelde behandeling in het hospitaal konden blijven, en daar aan eene zindelijke verpleging en een doelmatig dieet bleven onderworpen. De wet geeft aan de gezagvoerders de bevoegdheid om de zieken in het hospitaal te doen verplegen, doch hunne onderlinge concurrentie om arbeiders te krijgen, brengt te weeg, dat van de toegekende magt op dit punt zelden gebruik wordt gemaakt. Het bedrag der voorgewende ongesteldheden zoude ook dadelijk verminderen, wanneer er niet langer de genoegens van voor zijn huisdeur in de zon te liggen, onder een buurpraatje en eene pijp, en op zijn' tijd een' bal tontom (gestampte bananen) — die hij nog altijd verteren kan — voor den patient aan verbonden waren. Op alle mogelijke wijzen, zeide onze geleider, zoeken zich de vrijgemaakten aan den arbeid te onttrekken, en zij verheugen zich zelfs in de zeeren, die hun thuis blijven kunnen wettigen en die zij door onzindelijkheid en verwaarloozing inderdaad aankweeken. Ook de chinezen zijn menigvuldig met zeeren aangehaald, doch deze kunnen beter behandeld worden; omdat het algemeen is aangenomen onder de planters, de immigranten bij ongesteldheden in het hospitaal te verplegen.

De kreolen kinderen zijn er het ergste aan toe van allen! Zij maakten vroeger een deel uit van het kapitaal des eigenaars en werden toen gedurig aan geneeskundig onderzoek onderworpen dat hen voor verouderde kwalen en gebreken behoedde; doch nu zij aan de zorg der moeders zijn overgelaten, is de verwaarloozing groot. Deze moeders geven zich niet eens de moeite om hare zieke kinderen voor te brengen tot de verpleging, welke de plantage verpligt is kosteloos te verschaffen. Bij de vrije negers in Britsch Guyana doet zich hetzelfde verschijnsel van onverschilligheid voor; en zelfs in die mate, dat de tegenwoordige Gouverneur er op bedacht moet wezen om de negers onder een verpligt genees- en heelkundig toezicht te brengen, en het hen daardoor onmogelijk te maken om zich en de hunnen door verwaarloozing ligchamelijk ten verderve te brengen.

Uit zijne boeken bewees ons de gezagvoerder, dat hij van de vrijgemaakte arbeiders gedurende 't afgeloopen half jaar door ziekte en vrijstelling van werk gedurende de zwangerschap en na de bevalling, had verloren bijna ' van de werktaken; terwijl de Chinezen door ziekte en onbekwaamheid bijna datzelfde bedrag verloren. Wat

men bij deze laatsten minder verliest, omdat er zich geene vrouwelijke arbeiders onder hen bevinden, wordt verloren door hunne mindere ligchaamssterkte en de gevolgen van een ander klimaat, en van de nieuwe leefregels, waaraan zij zich hadden te onderwerpen.

Dat belangrijk verlies aan arbeid is dubbel nadeelig voor de plantages, wegens de verpligting tot verpleging der zieken, die er aan verbonden is, en daar hospitaal, doctor, ziekenoppasser, medicijnen en al wat tot de voeding noodig is, voor moeten verschaft worden.

Het ziekenhuis is doelmatig ingerigt en verdeeld in drie lokalen, — één voor de vrijgemaakte mannen, een voor de Chinezen en één voor de vrouwen, en daarenboven is er een kamertje, waar de medicijnen worden bewaard en gereed gemaakt, en waar de zieken voor den doctor verschijnen. Van kribben en andere hospitaalmeubels of benoodigdheden was men slecht voorzien; doch eene nieuwe wet wordt verwacht, die op dat punt eerlang de noodige voorschriften zal geven. Een register, waarin de namen der zieken en de medicijnen, die hun moeten verstrekt worden, zijn genoteerd, was in het medicijnkamertje voorhanden.

Op het bezoek van het hospitaal volgde dat van de school; — eene der weinige scholen, welke door het Gouvernement op de plantages zijn daargesteld. Deze was nu ongeveer een jaar in werking, onder de leiding van een jeugdig onderwijzer van den 4den rang; de inrigting is voldoende, maar zoo min mogelijk kostbaar; in de meest noodzakelijke schoolmeubelen is voorzien; de school wordt bezocht door een 80tal kinderen van *de Verwachting* en naburige plantages, waaronder een paar kleine Chinezen.

Wij kwamen nog bij tijds om het onderwijs ten deele bij te wonen, en kunnen er van getuigen, dat het met veel tact door den onderwijzer gegeven werd, en geheel in het Hollandsch; slechts nu en dan werd eene toelichting in het neger-engelsch aan de Hollandsche explicatie toegevoegd. Met schrijven en lezen ging het redelijk wel; doch het lezen met een kluchtig accent. Er was een negerjongen, die het tot onze verbazing in een jaar tijds zoover had gebragt, dat hij duidelijk een Hollandsch vers van eenige regelen reciteerde, en behoorlijk rekenschap van de heteekenis van elk woord kon geven. Na een zeer welgemeend maar minder verstaanbaar „Wien Neerlandsch bloed" liet de onderwijzer de kinderen vertrekken en verschafte hij ons de

Digitized by Google

gelegenheid om nog eenige informatien omtrent het onderwijs bij hem in te winnen.

Het schoolgaan is, zooals wij uit zijne mededeelingen bemerkten, voor de vrijgemaakte kinderen van 7—15 jaren verpligtend gesteld; die van 12—15 hebben echter gedurende slechts 2 uren per dag de school te bezoeken. Het onderwijs wordt kosteloos of voor een zeer gering schoolgeld verstrekt. Ouders en verplegers, die geen zorg dragen dat de kinderen ter school komen, en gezagvoerders van plantages, die het schoolgaan verhinderen, zijn strafbaar volgens de wet. Men heeft dus in de districten van Suriname schoolpligtigheid genoeg, ... maar helaas geen genoegzaam getal scholen.

Gebrek aan communicatiewegen en aan onderwijzers is de gewigtige reden, waarom tot dusverre niet overal aan de vrijgemaakten behoorlijk onderwijs is verschaft; want wegen en onderwijzers kosten geld, en over dat artikel heeft het koloniaal gouvernement zeer spaarzaam te beschikken; doch men zal tot de vereischte uitgaven moeten komen, zoo de vrijgemaakte bevolking van Suriname eenmaal de voordeelen der beschaving zal deelachtig worden.

Dáár, waar scholen zijn gevestigd, blijkt er het groote nut reeds van. De kinderen gewennen om eenigzins geregeld werkzaam te zijn, ook aan orde en reinheid, en door den regelmatigen dwang om ter school te komen, kan ook het onderwijs zelf eenige vruchten dragen; beter dan in Britsch Guyana, waar het schoolgaan steeds zeer ongeregeld is, niettegenstaande de vermeerderende uitgaven die het Engelsch Gouvernement zich in het belang van het onderwijs getroost. Ook op dit punt heeft men daar de vrijheid van de negerbevolking te ver gedreven en haar te veel aan hare eigene rigting overgelaten. Daar is het gevolg dan ook van, dat men zelfs nu, na verloop van zoovele jaren, nog gedurig tot beperkingen moet besluiten.

Wenschen wij onzen jeugdigen onderwijzer lust en succes toe in zijne belangrijke en moeijelijke betrekking, en vooral ook een beter inkomen. Hij heeft dat noodig om zich onverdeeld aan zijn nuttige taak te kunnen wijden.

De gastheer was van oordeel dat op de intellectueele genietingen van het schoolbezoek, de materieele winkel behoorde te volgen, waar wij zouden nagaan, hoe het plantage-volk zich voorziet van zijne benoodigdheden voor levensonderhoud en voor luxe; hij

vestigde er al dadelijk onze aandacht op de kluchtige combinatie van de voorradige artikelen.

De meeste negers bepalen zich bij den aankoop van gezouten visch, zoutvleesch of spek en wat rijst, als soms de bananen te duur of niet te krijgen zijn; van dezen, zegt men, dat zij geld besparen voor den tijd van algeheelen vrijdom, die nu over vier jaren is te wachten; — doch daar zijn anderen, die zich belangrijke uitgaven permitteren voor zwarte of gekleurde pakken, castoren of panamahoeden en verlakte schoenen, terwijl de dames zich somtijds zoo kwistig van hoog gekleurde kleedjes voorzien en van hoofddoeken of hoeden met veêren, dat zij kisten vol kleêren in haar bezit hebben, die zoo goed als ongebruikt blijven liggen.

Hoe weinig heeft de neger werkelijk noodig! Als hij zich in het bosch een plekje gronds openkapt en er wat bananen en aardvruchten in plant, en wat gaat jagen en visschen en eene enkele keer hout verkoopt, — dan behoeft hij voor zijn levensonderhoud in 't geheel geen geregelden arbeid te zoeken; en bij geregelden arbeid moet hij geld overleggen. Stellen wij ons een gezin voor van man, vrouw en 4 kinderen, waarvan de twee oudsten elk eene halve taak plantagewerk verrigten; dan zal dit gezin per week *f* 12 à *f* 15 met geregeld werken verdienen, buiten de voordeelen van visschen, jagen en het bebouwen van den grond, die ter grootte van $\frac{1}{10}$ akker voor elk lid van het gezin boven de 15 jaren, door de plantage tot het telen van voedingsmiddelen voor eigen behoefte gratis moet worden afgestaan. En wat heeft het gezin daarentegen noodig? Woning is vrij, doctor en verpleging in geval van ziekte zijn vrij; brandstoffen zijn er voor 't nemen; kleeding geeft voor de zuinigen zooveel als geene kosten en de jonge kinderen laat men zelfs bij verkiezing naakt loopen. Alleen voor de voeding is dus te zorgen, en daarvoor is niet meer noodig dan op zijn hoogst per week voor de geheele familie — maar nog slechts in het zeldzame geval, dat men zelf in 't geheel geene bananen of visch heeft:

10 bossen bananen à 60 ct.	*f* 6
eenige ponden bakkeljaauw, zoutvleesch . . .	
of spek, zegge voor	- 3
Totaal	*f* 9

Daar blijft dus altijd ¼ van de verdiensten over, en in voordeelige tijden wordt soms meer dan het geheele inkomen van eene negerfamilie overgelegd.

Men vergelijke daarmede het gezin van menigen arbeider of

handwerksman in Holland, die, bij haast onmogelijke inspanningen, niet in staat is om de zijnen gedurende de barre wintermaanden te voeden en te verwarmen, en die zich zelfs des zomers geene enkele ontspanning kan gunnen; terwijl zijn zoo dikwijls diep beklaagde zwarte broeder in Suriname, niettegenstaande het staatstoezigt, meer dan de helft van zijn tijd in dolce farniente kan doorbrengen, of in feestvieringen, welke soms dagen achtereen worden volgehouden — en de geheel vrije neger in Britsch Guyana, buiten zijne vele gewone ontspanningen, jaarlijks de geheele maand Augustus in liederlijkheid doorleeft, dramdrinkende, slapende of dansende, al naarmate zijne verhevene neigingen hem ingeven. Onze philanthropen moeten dien kant eens uitzien, als zij willen weten, wat er van den onbeschaafden mensch wordt, die, van allen dwang ontheven, niet verpligt is om zich naar eene gepaste leiding te regelen en geheel aan zijne eigene rigting is overgelaten. De neigingen van den neger maken hem bij algeheelen vrijdom tot geregeld werken ongeschikt, en 't was waarlijk niet uit weelde, dat de Engelsche planters zooveel geld voor immigranten uitgaven.

Het is een feit, dat toen de verpligte arbeid ophield in Britsch Guyana, de vrouwen en kinderen in 't geheel niet meer te veld kwamen en dat hoogstens ¼ der mannen zich verder om plantagearbeid bekommerde, en nog op zijn best 3 à 4 dagen per week ongeregeld kwam werken. Menige plantage is dan ook verlaten door het gebrek aan arbeid dat daaruit ontstond, en tal van planters zijn er door geruïneerd. Het ongeregeld werk bleek weinig beter te zijn dan in 't geheel geen werk voor de plantages, waar de eene arbeid den anderen juist op tijd moet opvolgen.

Stelt u voor Mijne Heeren, zeide onze gastheer, toen wij dit onderwerp met hem bespraken, dat het hier bij de opheffing van het staatstoezigt met den arbeid der negers evenzoo moet worden als in Demerary het geval was, en het is de stellige overtuiging van ons planters, dat het zoo worden *zal!* — hoe kan het mij dan mogelijk wezen om *de Verwachting* in stand te houden, als niet reeds dadelijk de arbeidskrachten door immigranten worden aangevuld. Onherroepelijk zoude deze kostbare onderneming, die anders zoovele goede kansen aanbiedt, met al het kapitaal dat er in belegd is, moeten verloren gaan. Heden avond hoop ik u aan te toonen, hoe het ondenkbaar zoude wezen om dit effect aan te houden, wanneer ik ¾ of zelfs maar de helft van het werk der negerbevolking verliezen moest, zonder daarvoor iets in de plaats te krijgen. En zoo is het op al onze plantages gesteld. Alles is

verloren, als wij niet tijdig aan immigranten geholpen worden, maar zijn die er, dan staan wij ook voor alles in. Rekent toch niet op de negers. Nog dezer dagen werken zij in Britsch Guyana even ongeregeld als bij hunne vrijstelling van het apprenticeship in het jaar 1838. Die hun het best gezind zijn, beweren dat de negers, hoezeer *onmerkbaar*, toch *iets* in beschaving zijn toegenomen; maar anderen, die misschien minder partijdig in de zaak oordeelen, verzekeren, dat zij zich sinds 1838 nog niets hoegenaamd ten goede hebben ontwikkeld. Dit is in ieder geval zeker, en elk kan er zich van overtuigen, dat zij thans evenmin als toen tot geregeld werken te krijgen zijn.

Meent niet, dat onze neger beter is. Wel onderwerpt hij zich rustig aan het Staatstoezigt, omdat hij niet anders kan, en misschien begint te begrijpen, dat er niets onbillijks in is gelegen, en het hem in het redelijke vrij laat in zijne bewegingen, maar zijt er van verzekerd, dat hij slechts door dwang arbeidt, omdat hij weet er zich onmogelijk aan te kunnen onttrekken zonder in nog erger ongerief te geraken. Want waar de contrôle op het werk iets slapper was, heeft hij geregeld minder arbeid geleverd, en waar hem eenige meerdere vrijheid werd toegekend, heeft hij die, onder geringe exceptien, gebruikt om niet te werken. Wijst mij eenige vrije negers, die men gronden afgestaan of verkocht heeft, om voor zich zelven te bebouwen, die daarmede geréusseerd zijn. De opinie is hier, en niet slechts van de planters, maar ook van andere bevoegde beoordeelaars die volstrekt geene aanleiding hebben om partijdig te zijn, dat de vrijgemaakte niettegenstaande de daartoe aangewende pogingen, op dit moment niets verder is in ontwikkeling, dan op den dag, toen hem de vrijheid geschonken werd, en dat hij zich bij het verkrijgen van den vollen vrijdom op 1 Julij 1873 totaal aan het geregeld plantagewerk zal onttrekken.

Wij konden niet nalaten om gedurig den toestand van Suriname te vergelijken met dien van hare Engelsche geburin, die de crisis heeft doorgestaan waartegen zich nu de Nederlandsche kolonie heeft te wapenen, en die in de meeste opzigten tot voorbeeld kan strekken voor Suriname, om er zich aan te spiegelen.

Nadat onze gastheer met die vergelijking was voortgegaan, viel het ons weder op, dat de negerwoningen op *de Verwachting* en hare omgeving verreweg die overtreffen van de negerdorpen, welke wij aan de Britsche zijde der Conrantijn-rivier hadden gezien. Een nieuw bewijs, helaas! van de voortreffelijkheid van dwang boven vrijheid

Digitized by Google

bij den neger! — Genoodzaakt door de zoogenaamde village-act, die ook op dit punt de vroegere algeheele vrijheid der zwarte bevolking in de Engelsche kolonie moest komen beperken, is deze er eindelijk toe overgegaan om de huizen en terreinen op beboorlijke lozing te brengen; maar vóór dien dwang was het eene omgeving van modderpoelen, als tot gerief der negerkinderen aangelegd, die niets liever doen dan zich in den modder rondwentelen. De woningen zelve in die dorpen zien er steeds vuil en verwaarloosd uit, met wied omgroeid, en vruchtboomen of tuintjes zijn boogst zelden in haren omtrek te ontdekken. De vrijgemaakten in Suriname daarentegen moeten alles schoonhouden, op straf van boete of dwangarbeid, en door die dwang wordt hun menige ziekte bespaard. De verspreide woningen van kost- en sluiswachters, waarop minder kan worden toegezien, vindt men gewoonlijk geheel ingesloten door gras en struiken en de bewoner zou zelfs geen drie schoppen gronds wegnemen, om afleiding te bezorgen aan een stinkende waterplas nabij zijne woning, als daar soms de noodzakelijkheid in het belang zijner gezondheid toe bestond.

Dit plantagebezoek heeft ons werkelijk met onderscheidene instellingen verzoend, die men van nabij moet zien en hooren toelichten, om er de ware strekking van te kunnen begrijpen. Bepalingen en beperkingen die tegen het vrijheidsbegrip van den Nederlander moeten aandruischen, zijn veeltijds volstrekt noodig in het belang van den neger in Suriname. Spreken wij nog niet eens van andere negers, b.v. die in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, wier werkzaamheid dikwijls lofwaardig was. Maar deze lieden vinden soms in het klimaat een natuurlijk dwangmiddel om te werken. De eigenschappen van zijn ras zouden elken neger in een tropisch gewest ongetwijfeld weder tot luiheid leiden. En kon men aan Suriname een paar flinke winters bezorgen, die de behoeften vermeerderden, dan zouden wij alle vertrouwen durven stellen in den arbeidszin der vrijgemaakten. Men had gedacht, dat hun zucht tot opschik en het streven der voormalige slaven om de meesters na te bootsen, hun eenige behoeften zouden scheppen, waarvan de bevrediging hen in de noodzakelijkheid zoude brengen om meer te werken; en waarlijk, even na de emancipatie scheen het dat deze verwachting zich zoude bevestigen. Doch zoodra de vrijgemaakten van de eerste bedwelming bekomen waren, en begonnen te begrijpen dat grootere weelde meer werk zoude vereischen, schaften zij de nieuwe behoeften weder af, alvorens ze nog tot gewoonte waren geworden.

Digitized by Google

Om weder op de arbeiderswoningen terug te komen, zij zijn niet van dien aard om er eene uitvoerige beschrijving van te geven, maar worden al meer en meer doelmatig voor het klimaat ingerigt. Ze bevatten een groot vertrek, of somtijds twee kleinere, soms met een voorhuis en soms met een zoldertje; soms zijn het huizen van twee verdiepingen en wij hebben er zelfs van drie gezien, doch in den regel eenverdiepingsgebouwen, tamelijk hoog uit den grond op steenen of houten voeten. De bedekking is van cingels of gegalvaniseerd ijzer, en bij enkele woningen nog van de bladen van den pinapalm. De huizen zijn in rijën aaneengebouwd, of aan tweëen en ook afzonderlijk; de houten wanden zijn geverfd of geteerd of gekalkt, naar verkiezing. Die van de Chinezen kan men dadelijk kennen aan de tuintjes, waardoor ze omgeven zijn, waarin deze zonen van het hemelsche rijk in de vrije uren hunne vreemdsoortige groenten, voornamelijk enorme boonen en kolossale komkommers verbouwen. Inwendig vertoonen de verblijven dezer lieden ook eenige meerdere teekenen van eene eigenaardige beschaving, hoewel ze van buiten, als daar niet streng tegen gewaakt wordt, niet minder vuil worden dan die van de negers.

Het souper bestond ter onzer eere zooveel mogelijk uit inlandsche kosten, die wij ons na al de vermoeijenissen van den dag goed lieten smaken, en waaronder met lof verdienen vermeld te worden: eene heerlijke tajabraf of soep van aardvruchten, de warapper, een smakelijke zwampvisch, — de gebraden bout van een pakierzwijn, met napi's en de onmisbare bananen, in de plaats van aardappelen, als ook gestoofde palmkool, een geregt, dat in den smaak iets heeft van onze bloemkool. Vruchten worden des avonds in Suriname niet gebruikt. De tafel was allezins geschikt om ons te overtuigen, dat men het met de inlandsche kosten zeer goed stellen kan; doch toen de gastheer ons openhartig mededeelde wat het gekost had om deze onderscheidene schotels te krijgen, en hoe men, hoofdzakelijk wegens gebrek aan handen, haast uitsluitend van de uit Noord-Amerika en Holland aangevoerde provisien moet leven, die veeltijds duur en slecht zijn, en soms in 't geheel niet te krijgen — toen werd het ons begrijpelijk, dat het dezer dagen zeer kostbaar en slecht leven moet wezen in Suriname, hoe eenvoudig de levenswijze er ook al meer en meer worde ingerigt.

De na-avond leverde nog 't meest intéressant gedeelte van ons

plantagebezoek op, daar hij benuttigd werd, om, met al de plantageboeken en documenten op tafel, als 't ware te resumeren wat wij des daags badden gezien en bevonden. De meeste inlichtingen, waarin wij belangstelden ten opzigte van het werk en het loon der arbeiders, vonden wij vereenigd in een soort van algemeen register, dat ongeveer was ingedeeld als volgt:

In de eerste plaats was er in opgenomen wat elke arbeider elken dag had gewerkt, en voor welk loon.

Voorts vonden wij aangewezen de dagen van verzuim:
wegens ziekte,
„ zwangerschap,
„ vrijstelling na de bevalling,
„ verlof,
„ opzettelijk werkverzuim, en onbekwaamheid, onhandigheid, ligchaamszwakte of diergelijke.

Uit dit register wordt maandelijks een extract gezonden aan den districts-commissaris, die zich daardoor in staat vindt gesteld om op zijn bureau na te gaan, wat op elke plantage door elken arbeider gewerkt wordt en om de nalatigen en onwilligen ter verantwoording op te roepen, en des noodig te straffen.

Het bleek ons, dat van de 160 vrijgemaakte arbeiders gedurende het vorig jaar 90 gestraft waren — echter meermalen denzelfden — en $\frac{2}{3}$ van dezen wegens opzettelijk verzuim. Diefstallen van geld of levensmiddelen, vechterij en brutaliteit waren hoofdzakelijk de aanleiding tot het overig $\frac{1}{3}$ der bestraffingen, en omstreeks 700 dagen arbeid waren er in 't gebeel door verloren geraakt.

De 50 Chinezen hadden 40 bestraffingen ondergaan en daar een verlies van ongeveer 500 werkdagen door teweeggebragt. Hier was opzettelijk werkverzuim baast geheel de oorzaak van de ondergane straffen. Aan die wegens hunne veelvuldige diefstallen ontsnappen de Chinezen veelal door slimheid en door hunne bijzondere handigheid om bet gestolene dadelijk onzigtbaar te maken.

Boeten waren er weinig opgelegd, zooals de gezagvoerder ons aantoonde, en, naar bij meende, omdat de dwangarbeid en gevangenisstraffen, — welke de districts-commissaris tot een maximum van drie maanden kan opleggen, zelfs met de ligte kettingboei, — van meer effect zijn dan de boete, welke hoogstens *f* 2.50 kan bedragen, een sommetje, waar de arbeider zich weinig om bekommert. Hij verwachtte echter, dat op dit punt de bevoegdheid der districts-commissarissen zoude worden uitgebreid.

Het getal der gestraften was iets grooter dan 't vorig jaar,

Digitized by Google

doch dat der gezamentlijke strafdagen was minder; waaruit wij moesten afleiden, dat de overtredingen dit laatste jaar van minder belangrijken aard waren geweest. Nog vonden wij opmerkelijk, dat de overtredingen wegens verstoring van orde hoogst zeldzaam waren, en dat wegens verzet geen der Chinezen had behoeven gestraft te worden.

Alles te zamen hadden de 160 vrijgemaakte contractanten gedurende het jaar 1868 geleverd ruim 70 pCt. van den arbeid dien zij, gerekend naar 300 taken per jaar, hadden moeten leveren. Ziet daar 33600 werktaken, die, heele en halve merken en alle soort van arbeid dooreengerekend, ongeveer op 80 cents per taak kunnen gesteld worden, en dus *f* 26.880 gekost hebben. De Chinezen leverden 66 pCt. van 't geen volgens bovengenoemden maatstaf had moeten geleverd worden, dus 9900 taken; zegge voor *f* 7500 loon. Waar minder aan deze immigranten betaald wordt, heeft men daarentegen voor den terugtogt naar hun land na expiratie van het contract te zorgen.

Alleen aan loonen, buiten die van directeur of opzigters, ingenieur of doctor, werd dus uitbetaald op deze plantage ruim *f* 34000.

Aangenomen dat al de verdere jaarlijksche onkosten der plantage nog eens datzelfde bedrag beloopen, zooals men gewoonlijk rekent dat het geval is, dan bedraagt het totaal der onkosten op dit betrekkelijk nog klein effect de belangrijke som van *f* 68000.

Wij waren verlangend om tegenover die uitgaven met de inkomsten der plantage bekend te worden, doch op dat punt vonden wij onzen nieuwen vriend zeer mismoedig gestemd. Hij rekende, ten gevolge der langdurige droogte, dit jaar op verre na zijn produkt niet te maken, en deelde ons mede, dat bij de laatste maling het riet geen ⅔ van de gewone procenten suiker had uitgeleverd. Een gedeelte van het riet, dat nog voor den molen moest komen, had ook veel geleden, en gaf weinig kans om de balans te herstellen. Aan diergelijke tegenspoeden zijn de plantages onderworpen, en bij langdurige droogte komt nog gewoonlijk, dat het werk zwaarder wordt en duurder moet betaald worden. De zoogenaamde kleine planters gaan daardoor te gronde, zonder dat het soms in 't minst hunne schuld is. Dat overigens de plantage naar omstandigheden niet slecht rendeerde, hoewel zij op verre na niet gekomen was tot het produkt, dat hij met zijn getal arbeiders moest maken, bewees onze gastheer uit de volgende opgaven,

Digitized by Google

welke de Districtscommissaris ons later verzekerde, dat wij ongeveer tot maatstaf konden nemen voor den gang van zaken in dat geheele district.

Met nagenoeg hetzelfde getal arbeiders — er waren vrijgemaakten vertrokken, toen de chinezen kwamen — had het suikerprodukt bedragen

in 1864	595,410	ponden
1865	521,850	„
1866	788,630	„
1867	774,200	„
1868	865,830	„

dus gemiddeld in de laatste 5 jaren 709,184, terwijl in de vorige 5 jaren de gemiddelde opbrengst was geweest 808,258 ponden.

Een geëvenredigd bedrag aan melassie, rum en dram werd daarenboven geproduceerd, waarvan het geldelijk montant in het laatste jaar was geweest ruim *f* 15000. De geheele opbrengst bedroeg in het jaar 1868 in geldwaarde *f* 97253, en de plantage heeft dus eene winst opgeleverd van omstreeks *f* 30000.

Was er eenige achteruitgang in opbrengsten na den schok der emancipatie, men begint er zich van te herstellen. Door middel van het staatstoezigt is langzamerhand iets meer werk verkregen, en het verder verlorene wordt al meer en meer door de immigranten aangevuld. Ware elke plantage maar zoo gelukkig van dezen te kunnen krijgen en betalen! Valt het produkt van het loopend jaar slecht uit, dan is zulks uitsluitend aan de langdurige droogte te wijten; er bestaat geen enkele andere reden, waarom van de opklimming in het produkt van de laatste jaren, dit jaar eene afwijking zoude kunnen plaats vinden.

Toen wij den gezagvoerder bedankten voor de allezins verpligtende wijze waarop hij wel aan de belangstelling van een paar vreemdelingen had willen te gemoet komen, en hij ons van zijn kant verzekerd had dat niets hem aangenamer was, dan het gevoel van misschien iets te hebben bijgedragen tot de betere kennis in het Moederland van den waren toestand der plantages in Suriname, waartoe hij meende, dat wij bevorderlijk konden wezen, — keerden wij in onze tentboot terug langs denzelfden weg dien wij 's morgens gekomen waren, en hoe vermoeid ook, de indrukken van het bezoek op *de Verwachting* waren zoo levendig, dat er in de boot een drok discours gaande werd gehouden, waarin wij, zoowel op grond van dezen dag als van onze vroegere informatien

en bevindingen, geheel in de volgende conclusie overeenstemden:

De vrijgemaakte heeft eene geregelde leiding noodig, waaraan hij door dwang moet gehouden worden, en dit nog meer in zijn eigen belang, dan in dat van den arbeid. Zullen er eenmaal tijden komen, waarin hij beschaafd genoeg is geworden om op zich zelf te kunnen staan, dan moet hij daartoe door een verstandig toezigt over zijne handelingen en eene zorgvuldige ontwikkeling van verstand en hart gebragt worden. Voor zelfbeschaving is hij niet vatbaar. Misschien zal hij op die wijze ook tot geregelden arbeid kunnen komen; maar zeker is het, dat men gedurende de eerste jaren na het staatstoezicht op zijn werk niet kan rekenen. Zijne geheele wijze van zijn, en het voorbeeld van Britsch Guyana duiden onwederlegbaar aan, dat hij zal beginnen met zich aan allen geregelden plantage-arbeid te onttrekken.

Wat men in den arbeid der vrijgemaakten zal verliezen, moet vóór 1 Julij 1873 door immigranten worden aangevuld. Geschiedt dit niet, dan zal de kolonie Suriname, die nog zooveel schatten voor landbouw en handel in zich bevat, onherroepelijk verloren zijn, en de vele tonnen gouds, die er nog steeds in onderscheidene ondernemingen steken; zullen eerlang in de bosschen begraven zijn. X.

Digitized by Google

NASCHRIFT.

Bovenstaand opstel bevat veel wetenswaardigs, behoudens de ietwat oppervlakkige beschrijving der suikerbewerking; het getuigt van een vrij naauwkeurig onderzoek, en vermoedelijk zullen de meeste Surinaamsche planters wel met het oordeel van den schrijver instemmen. Van den vrijen neger in Suriname is weinig of geen werk op de plantages te verwachten; indien hij werken wil, kan hij zulks veel aangenamer en voordeeliger doen, door voor eigen rekening vruchten te telen, dan door voor anderen om vast loon of op taak te werken. Op de verschillende verlatene plantages of op hooger gelegene gronden is er toch gelegenheid genoeg voor hem te vinden tot eigen ontginning. Men kan echter verder gaan en beweren, dat de Chinezen en Koelies uit Engelsch Indië evenmin op de plantages zullen werken, indien men hun de volkomene vrijheid laat, om zelf te kiezen hoe zij den kost verdienen willen.

De zucht naar de meest onbeperkte vrijheid toch is ieder mensch, en den Chinees, Hindoe en Neger niet minder dan den Europeaan ingeschapen. Onze eigene Hollandsche boerenarbeiders zouden zeker ook niet bij hunnen baas blijven werken, indien zij ergens om niet of voor eene nominale huur een stukje grond vinden konden, wat zij voor eigen rekening mogten bebouwen. Velen zouden dan ook al gaauw, even als de negers, slechts zooveel werken als voor hun onderhoud noodig was; men ziet zulks in Europa bij de Zuid-Italianen en Spanjaarden. Volkomene vrijheid brengt mede de vrijheid om *niet* te werken, en zelfs, zoo men dat verkiest, gebrek te lijden.

Dat de negers zeer goede arbeiders zijn, valt niet te betwijfelen, maar om dat talent te doen uitkomen, moeten zij in denzelfden toestand geplaatst zijn als onze boeren, namelijk de gelegenheid moet voor hen niet bestaan om voor eigen rekening te arbeiden. De regel moet zijn: „Wie niet werkt, zal ook niet eten." Om hiervan de zekerheid te bekomen, behoeft men slechts de Engelsche West-Indische eilanden Barbados en Antigoa en het Deensche St. Kruis te bezoeken. „Over het algemeen" schrijft onze bevoegde correspondent, heb ik de negers op Barbados, voor zes stuivers daags, beter taken dan onze boeren zien verrigten. Opmerkelijk is het daarbij dat, bij onbeperkte vrijheid, om die overbevolkte

eilanden te verlaten, slechts zeer weinigen, en wel alleen de onbruikbaarste sujetten, emigreren. De negers zijn aan hunne geboorteplaats gehecht.

Men moet dus niet zeggen: *de negers* willen op de plantages niet werken, maar veeleer: *niemand* wil zonder directen of indirecten dwang voor een ander werken; en de thesis zóó gesteld zijnde, kan men daarbij voegen: vooral de neger niet, indien hij, na door vroegere slavernij geheel gedemoraliseerd te zijn, zonder eenige eigene of aangebragte beschaving, volkomen vrijgelaten wordt te doen en te laten wat hij wil. Gewoon om als een huisdier gedreven te worden, is hij minder dan iemand anders geschikt om iets nuttigs en aangenaams in den arbeid te zien. Mogt men echter de reisverhalen van Livingstone en anderen gelooven, dan moeten er in de binnenlanden van Afrika, voor zoover die niet door menschenroof en slavenhandel bedorven zijn, wel degelijk negerstammen gevonden worden, die door geregelden landbouw niet alleen in hun onderhoud voorzien, maar ook eene zekere beschaving en comfort genieten.

Maar de vraag is hier, wat vordert het belang van Suriname? Dat wil zeggen: is er overeenstemming tusschen het belang van den planter, den vrijen neger en den immigrant? Ik geloof het niet; ik geloof integendeel, dat de belangen van deze drie lijnregt met elkaâr in strijd zijn. Voor den eersten is er, bij alle zijne opofferingen en inspanning, slechts verlies te wachten. In het belang van den tweeden is het, dat hij voor eigene rekening arbeide, en ik zoude zulks, na de opheffing van het Staatstoezigt, iederen neger aanraden. Het valt toch niet te ontkennen: bij den overvloed van beschikbare teelgrond kan de neger den planter, zijnen vroegeren meester, zeer goed missen, al kan deze niet buiten genen. Eindelijk de immigrerende werkman vindt nergens op de wereld een' ongunstiger toestand dan juist in Suriname. Mijns inziens is er slechts één middel om Suriname tot meerderen bloei te brengen, en zulks is, door zooveel vrijheid mogelijk te geven aan de dáár gevestigde negers en aan allen, die er zich zullen willen nederzetten. Maar dit verlangen de planters natuurlijk niet; zij kennen geen ander belang dan dat hunner plantages, en ieder ander bewoner van het land, buiten hen, heeft in hunne oogen geene andere bestemming dan, om voor hunne rekening en voor zoo weinig loon mogelijk, suiker, cacao, koffie of andere producten voor de Europeesche markt te telen en te verwerken. Alle arbeiders worden door hen slechts beschouwd als huis- of

lastdieren, die geene waarde hoegenaamd hebben, dan voor zoover zij werk verrigten voor hunne meesters. Ik herinner mij gelezen te hebben, dat er onlangs uit Aruba en andere eilanden wel negers zouden hebben willen immigreren naar Suriname, doch alleen op voorwaarde van volkomene vrijheid, niet als plantagearbeiders; op die voorwaarde echter werd hun natuurlijk de vrije overtogt geweigerd.

Al die overeenkomsten van werk voor een of meer jaren zijn niets anders dan eene tijdelijke slavernij, en wie onderwerpt zich vrijwillig daaraan? Ik ben overtuigd, dat de Chinezen, die thans op Suriname zijn, ook niet geweten hebben waartoe zij zich verbonden. Zij hebben waarschijnlijk gemeend een toestand als op Banka of Billiton te zullen vinden, waar zij volkomen vrij zijn, hunne eigene hoofden verkiezen en weder afzetten, eene eigene groote maatschappij vormen en, wat niet het minste voor een Chinees is, gelegenheid vinden om zich op nationale wijs te amuzeeren met hunne eigene tooneelvertooningen, opiumkitten, hanengevechten enz. enz. De Chinezen voelen zich ongelukkig in Suriname, en het zoude mij zeer verwonderen als er niet reeds vele zelfmoorden onder hen zijn voorgekomen. Men deele toch aan iemand die ondervinding van Chinezen heeft, mede dat er in één jaar van 50 Chineesche Koelies 40 gestraft zijn, waarbij dan nog de diefstallen ongestraft bleven, en het antwoord van zoodanigen deskundige zal wel zijn dat de toestand dier lieden ellendig moet wezen, en dat Suriname geen geschikt land voor hen is. En waarom niet? Vooreerst omdat men dáár niets anders kent of weet dan met negers te arbeiden, en een Chinees niet als een neger mag of *wil* behandeld worden. Dat *willen* zullen wij hen wel afleeren, zegt de planter, maar hij zal, tot zijne groote schade, spoedig bemerken, dat de Chinees zich zijnen wil zoo gemakkelijk maar *niet laat ontnemen*. Men heeft het op Cuba beproefd en daar zag ik meest alle Chinezen in ketens werken, en zij namen de eerste de beste gelegenheid te baat om zich van kant te maken. Eene tweede reden waarom Suriname niet voor Chinezen geschikt is, vind ik daarin, dat er te weinig Chinezen op iedere plantage zijn, terwijl de plantages ver van elkaâr af liggen. Een Chinees is een zeer sociabel wezen, en is ongelukkig, zoo hij geene gelegenheid vindt om pleizier te hebben.

Wij Nederlanders vinden zijne wijze van pleizier te hebben walgelijk, maar *hij* kan er niet buiten. De Westelijke spoorwegen in de Vereenigde Staten hebben veel voordeel getrokken van het

werk der Chinezen, zegt men. Ik wil het gelooven, en kan niet zeggen hoe veel of hoe weinig dwang daarbij gekomen is, maar in allen gevalle zullen zij dáár talrijk genoeg geweest zijn, om eene eigene maatschappij te vormen zooals in Californië, waar zij ook zeer nuttige, ofschoon weinig geachte burgers zijn. Op de plantages zullen er hoogstens weinige honderden bijeen zijn, indien het ooit mogelijk wordt door immigratie in alle behoeften te voorzien, en door de slechte gemeenschap zijn zij van naburige plantages en van de stad afgescheiden.

Maar nu nog de vraag der kosten. Is de soep de kool waard? Hoeveel van die Engelsche planters in Demarary zijn er failliet gegaan, eer men tot den tegenwoordigen toestand van betrekkelijken bloei is kunnen komen? Toen ik in 1851 in de West-Indie was, zag het er allerdroevigst met hen uit, niettegenstaande de grootste gemakkelijkheid, die zij reeds toen hadden, om Koelies uit de omstreken van Madras te bekomen. Indien men al het kapitaal, dat met bewonderenswaardige koppigheid in die plantages gestoken is, ergens anders, bijv. op Java of in Britsch Indie of nog liever in Australie, de Kaap of Noord-Amerika had aangewend, zoude men er dan niet heel wat meer vruchten van geplukt hebben? En men bedenke wel, dat de Engelsche plantages niet door werk van Chinezen, maar door dat van Koelies uit Indie geholpen zijn, welke Koelies wij in Suriname zeker niet zullen krijgen; dat zullen de Engelschen wel zoo wijs zijn altijd te verhinderen, want zij hebben ze zelf te veel noodig. Die Hindoes doen wel niet veel werk en zijn zwakker dan de Chinezen, maar de Engelschen verkiezen ze ver boven deze, omdat zij gewillig en gemakkelijk te leiden zijn.

De schrijver X zegt, dat er onder de Chinezen geene bestraffingen wegens verzet zijn voorgekomen; maar wat beduidt dan het gezegde: „Slechts moeten zij niet minder energiek en *streng* dan regtvaardig behandeld worden?" Wil dat niet zeggen dat de regtvaardigheid wel eens aan de énergie en gestrengheid zal moeten worden opgeofferd, dus al weêr behandeling als huisdieren? Ik meen mij ook te herinneren reeds na den eersten aanvoer van Chinezen in Suriname gelezen te hebben, dat er zeer ernstig verzet had plaats gehad.

Waar ook de quaestie van Suriname besproken wordt, zoude ik wenschen gevraagd te zien: Is het volhouden der groote cultuur in Suriname door immigranten wenschelijk, 1° in het belang van den Europeschen planter, 2° in dat van de negerbevolking, 3° in dat van de immigranten?

Digitized by Google

Op de eerste vraag zoude ik dan antwoorden: Neen, want hij kan zijn geld en tijd beter besteden. Op de tweede vraag: Neen, want zij kan met meer genoegen en voordeel voor eigen rekening werken, en zal het, in den regel, zonder dwang nooit voor een ander doen. Op de derde vraag antwoord ik ook zeer stellig. Neen, want zij komen alleen tengevolge van misleiding in Suriname en kunnen, veel digter bij hun land, veel beter te recht komen.

Daarenboven zoude men toch ook mogen vragen, welk regt de Surinaamsche planters kunnen doen gelden op de hulp der Nederlandsche schatkist, waarom moeten wij Hollanders in Suriname goed geld naar kwaad geld gooien? Wie hier of op Java of waar ook eene onderneming begint of voortzet, moet maar zelf weten hoe hij aan werkvolk komt. Bij een drukken oogst kon menigeen hier verleden jaar zijn hooi en graan niet tijdig gemaaid krijgen, maar het viel niemand in daarom staatshulp in te roepen. Waarom moet toch in Suriname gebeuren wat in Holland bespottelijk zoude zijn? De planters hebben, bij de émancipatie, vergoeding voor hunne slaven gekregen; het was toen in hunne keus gelaten of zij hunne plantages wilde blijven drijven of niet; voor zoover zij tot voortzetting besloten hebben, moesten zij ook weten, dat zij over de daartoe vereischte middelen konden beschikken, en het Staatstoezicht gaf hun den tijd daar nog eens rijpelijk over na te denken. Bezitten zij die middelen niet, dan kon hun alleen worden aangeraden, op de meest voordeelige wijs te liquideeren, maar zij hebben geen regt hoegenaamd, om op kosten van Nederland hunne hoopelooze onderneming voorttezetten, en daar al meer en meer kapitaal in te laten verloren gaan, wat elders zoo goed besteed zoude kunnen worden.

Een geheel onpartijdig beoordeelaar moet erkennen, dat de zoogenaamde *groote cultuur* alleen mogelijk is, waar het land de noodige werkkrachten bezit. In Suriname kon die cultuur bloeien, zoolang de onredelijke slavenhandel bestond. Zoodra die handel (nl. aanvoer uit Afrika) verboden werd, begon die cultuur ook meer en meer te kwijnen, zelfs terwijl de slavernij nog als instelling voortduurde, maar nu ook daaraan een eind gemaakt is, kan die cultuur onmogelijk blijven bestaan, vooral de suikercultuur niet, die zooveel en geregeld werk vordert, en ik ben het volkomen eens met den directeur der plantage *de Verwachting*, dat er weinig meer zal geproduceerd worden, zoodra er een eind aan het staatstoezigt zal gekomen zijn.

Google

HET STAATSTOEZIGT IN SURINAME.

De belangstelling in de kolonie Suriname is in de laatste jaren toegenomen.

Die kolonie verdient bijzonder onze aandacht door hare gunstige ligging in de nabijheid van de Vereenigde Staten van Amerika en zoo digt bij Europa, dat zij met zeilschepen in 30, en met de mail in 21 dagen te bereiken is.

Toch ligt dat uitgestrekte, vruchtbare land, met zijn weelderigen plantengroei, daar nog bijna geheel ongecultiveerd; slechts $\frac{1}{100}$ van zijne oppervlakte wordt bebouwd.

Suriname, met slechts 53,000 bewoners, heeft gebrek aan handen om den grond te bewerken.

De 30,000 slaven die den veldarbeid verrigtten, zijn op 1 Julij 1863 vrij verklaard, en worden thans nog alleen door het bijzonder toezigt dat de Staat, krachtens de wet van 8 Augustus 1862 (Staatsblad N° 164) over hen uitoefent, tot het verrigten van plantage-arbeid verpligt.

Die verpligting zal, volgens de wet, met 1 Julij 1873 ophouden.

Het doel van dat tienjarig Staatstoezigt was hoofzakelijk de vrijgemaakten aan geregelden, betaalden arbeid te gewennen, en hen te leeren van de verkregen vrijheid een goed gebruik te maken; terwijl de wetgever tevens wilde zorgen, dat de planters niet op eenmaal van arbeiders verstoken zouden worden.

Die heilzame strekking van het Staatstoezigt is echter in Suriname miskend. In de handelingen van het Bestuur in de kolonie en van de groote meerderheid der planters straalt de neiging door om het toezigt over de vrijverklaarden uitsluitend ten dienste en ten voordeele van de huurders toe te passen.

In gedwongen arbeid wil men het eenige middel tot beschaving zien.

Ware die zienswijze juist, dan moesten de vrijgemaakten, die als slaven jaren lang zwaren en aanhoudenden arbeid verrigt hebben, al vrij beschaafde lieden zijn; en toch wordt in de kolonie beweerd, dat zelfs het tijdvak van tien jaren, waarin zij daarna

Digitized by Google

door het Staatstoezigt tot geregelden arbeid worden verpligt, niet lang genoeg zal blijken te zijn om hen tot werkzame en nuttige leden der maatschappij te vormen.

Zou het dan raadzaam wezen dat tijdvak te verlengen? Wij gelooven het niet, en betwijfelen zeer of de regering daarin zou toestemmen.

Het weinige dat in de verloopen zes jaren door het Staatstoezigt blijkt gedaan te zijn om de vrijverklaarden op te leiden tot het familie- en maatschappelijk leven, wettigt het oordeel dat het daartoe onvermogend is.

Het bewijs daarvoor ontleenen wij aan het Verslag van den Gouverneur van Suriname over 1868 omtrent de uitvoering der emancipatiewet.

Daaruit blijkt toch dat van 30,920 onder het Staatstoezigt geplaatste personen, in 1868, dus na vijf jaren opleiding, slechts *drie* mannen waardig geacht werden om van het Staatstoezigt te worden ontslagen.

Omtrent de overigen, die daartoe aanzoek hebben gedaan, en wier aantal niet is opgegeven, wordt in het Verslag gezegd, dat hun verzoek is afgewezen op grond dat zij zich *niet boven anderen* hadden onderscheiden.

Met bescheidenheid doen wij opmerken dat de Gouverneur zijn grond voor die afwijzing niet aan de wet heeft kunnen ontleenen, zonder aan hare woorden eene uitlegging te geven, die met de bedoeling van den wetgever, zoo als die uit de beraadslagingen in de Staten-Generaal duidelijk spreekt, moeijelijk is overeen te brengen.

Om dit te bewijzen dienen wij de geschiedenis van de wording der emancipatie-wet, voor zooveel de regeling van het Staatstoezigt betreft, in herinnering te brengen.

Bij de algemeene beraadslaging over het wetsontwerp, in de vergadering van 3 Julij 1862, zeide de Minister van Kolonien:

„Dat Staatstoezigt is niet zoo zeer noodig voor het verbeteren en opleiden van de reeds volwassenen, die reeds in hun karakter en hun doen en laten eene bepaalde rigting hebben genomen; maar wel is het nuttig en noodig voor het opkomend geslacht, om dat geslacht door christelijk- en schoolonderwijs en door goede voorbeelden te brengen op een ander standpunt, dan waarop hunne ouders zich thans bevinden." (*)

(*) Verslag van de handelingen der Staten-Generaal, Zitting 1861—1862, blz. 933.

In het voorgestelde art. 3, was een bijzonder toezigt van den Staat voor den tijd van tien jaren bepaald.

Daaromtrent had de heer Schimmelpenninck deze bedenking:

„Volgens den inhoud van dit art. zullen *alle* vrijgemaakten zonder onderscheid gedurende tien jaren onder het bijzonder toezigt van den Staat staan. Die algemeene bepaling is belemmerend voor de wezenlijke ontwikkeling van de vrijgemaakte slaven. Hen allen op ééne en dezelfde lijn te stellen is onbillijk en niet raadzaam. Elke poging, elke wensch om zich door een goed gedrag en door zedelijke beschaving te verbeteren, wordt daardoor tegengewerkt.

Mij dunkt, men moet hun, die zich waardig willen en kunnen maken op een vroeger tijdstip van het Staatstoezigt ontslagen te worden, de gelegenheid daartoe en die aanmoediging om zich daartoe spoedig te bekwamen niet benemen." (*)

Hierna stelde de heer van Lijnden een amendement voor om het Staatstoezigt te beperken tot hoogstens vier jaren. (†)

Nadat de heer van Bosse nog in overweging had gegeven om het toezigt uit de wet te doen verdwijnen, verdedigde de Minister het Staatstoezigt, zeggende o. a.: „dat het alleen wil voorkomen losbandigheid bij het losmaken van de boeijen der slavernij; dat het wil toezigt, opdat een groot aantal werkkrachten niet zonder arbeid zij, en zonder dat zij bijdragen tot eigen levensonderhoud." (§)

De heer Schimmelpenninck stelde nu een amendement voor om het woord: „hoogstens" in art. 3 op te nemen; en beval dat aan, o. a. op deze gronden: „dat eene vervroegde ontheffing voor de vrijgemaakten, die zich tot goede menschen, burgers en christenen willen vormen, zou strekken om ijver, lust en ambitie op te wekken; en dat daardoor eene trapsgewijze oplossing zal kunnen plaats hebben van den overgangstoestand waarin de vrijgemaakte bevolking zich bevindt, en de schokken, die onvermijdelijk het gevolg zouden zijn van de gelijktijdige ontheffing van alle vrijgemaakten van het Staatstoezigt, worden vermeden." (**)

De Minister nam dat amendement over, en nadat het voorstel van den heer van Lijnden was verworpen, werd het gewijzigd art. 3 met 42 tegen 16 stemmen goedgekeurd.

Toen vervolgens Hoofdstuk III (van het bijzonder toezigt van den Staat) in beraadslaging kwam, wees de heer van Bosse er op, dat in een vorig ontwerp aan de autoriteiten in Suriname de

(*) Verslag van de handelingen der Staten-Generaal, Zitting 1861—1862, blz. 943.
(†) Als voren blz. 944 en 948 (§) Als voren blz. 950. (**) Als voren blz. 955.

Digitized by Google

bevoegdheid was gegeven om vrijgemaakten vroeger van het Staatstoezigt te ontheffen.

Hij noemde dat een zeer nuttigen maatregel, omdat alle vrijgemaakten niet op denzelfden trap van beschaving en ontwikkeling, vlijt en arbeidzaamheid zullen staan.

De geachte afgevaardigde zag daarin een premie die het Gouvernement aan de vrijgemaakten uitlooft, en waarop zij, die eenige waarde hechten aan geheele en onvoorwaardelijke vrijheid, hoogen prijs zullen stellen.

Hij beval dat denkbeeld den Minister aan. (*)

De heer van Asch van Wijck deelde in die beschouwingen, en verklaarde nog: „Het Staatstoezigt moet strekken om den vrijgemaakte op zoodanig standpunt te brengen, dat hij uit vrijen wil den arbeid verrigt, waartoe hij nu gedwongen wordt. Maar het Staatstoezigt moet dan ook niet langer duren dan noodig is; heeft hij dat standpunt bereikt, dan moet hij van het toezigt worden ontslagen."

Door beide afgevaardigden werd daarna voorgesteld om achter art. 20 een nieuw artikel te voegen, luidende:

„De vrijgemaakte wordt van het Staatstoezigt ontslagen, zoodra het blijkt dat het voor hem niet meer vereischt wordt."

Hierover had eene gedachtenwisseling plaats. Men verlangde bepaaldelijk te zien aangewezen wie beoordeelen zou, wanneer de vrijgemaakten, die zich arbeidzaam en rustig gedroegen, van het Staatstoezigt ontheven zouden worden, en wilde nog nader de meening van de voorstellers kennen.

De heer van Bosse verklaarde toen, dat het hunne bedoeling was: „dat aan de vrijgemaakten, die zich arbeidzaam en zedelijk gedragen, het uitzigt zal geopend worden, om vroeger van het Staatstoezigt te worden ontslagen." (†)

Op de bemerking dat van de voorgestelde bepaling veel gebruik zou worden gemaakt, antwoordde die afgevaardigde, dat hij dit geen peremtoir bezwaar achtte tegen het beginsel; en hij wijzigde zijn amendement in den aangeduiden zin.

De Minister van Koloniën gaf daarop te kennen, dat door het vervallen van de immigratie, zooals die was voorgesteld, een groot bezwaar tegen de individuele ontheffing van het Staatstoezigt weggenomen zijnde, hij nu geen overwegende bedenkingen meer had tegen het voorgestelde amendement.

(*) Als voren blz. 994. (†) Als voren blz. 1004.

Digitized by Google

Daarop werd het nieuwe artikel 20 der wet, aldus luidende:

„De Gouverneur van Suriname is bevoegd vrijgemaakten, die zich door zedelijk gedrag en arbeidzaamheid gunstig onderscheiden, van het Staatstoezigt te ontslaan," in stemming gebragt, en met *algemeene* stemmen goedgekeurd. (*)

Hiermede gelooven wij, op overtuigende wijze te hebben aangetoond, dat het in den geest der wet ligt, dat de Gouverneur van Suriname meer dan tot dusverre — drie in een jaar — gebruik make van zijne bevoegdheid om vrijgemaakten van het Staatstoezigt te ontslaan.

Het zal wel niet van ons geveerd worden dat wij langer stilstaan bij de zonderlinge uitlegging, die in Suriname aan art 20 is gegeven, n. l. dat men om van het toezigt te worden ontheven zich *boven anderen* moet onderscheiden; want, daargelaten dat de duizenden vrijgemaakten, die in een jaar niet gestraft zijn geworden, zich reeds gunstig onderscheiden boven hen, wie straf is moeten worden opgelegd, zou men dan tot het besluit moeten komen dat de groote meerderheid der vrijverklaarden reeds zedelijk en arbeidzaam is.

In dat geval behoort het Staatstoezigt te eindigen.

Wij hebben reeds vroeger aangetoond (†) dat de bepaling der wet dat de vrijverklaarden hoogstens tien jaren aan een bijzonder toezigt van den Staat onderworpen blijven, en de bevoegdheid bij art. 20 aan den Gouverneur toegekend om hen van dat toezigt te ontslaan, de gelegenheid opengesteld hebben om de geëmancipeerden geleidelijk van verpligten arbeid tot vrijen arbeid op te leiden.

Had de Gouverneur in elk der tien jaren voor het Staatstoezigt bepaald, een tiende van het getal vrijgemaakten, en wel hen, die zich door zedelijk gedrag en arbeidzaamheid het meest onderscheidden, in het genot van volkomen vrijheid gesteld, dan zou er thans geen vrees bestaan dat de schok, die in 1873 de kolonie wacht, heviger en nadeeliger zal wezen dan die door de emancipatie te weeg gebragt.

Thans wordt die vrees zelfs door het koloniaal bestuur geopperd, zonder dat het echter maatregelen neemt om een geleidelijken overgang te bevorderen.

Daartoe wenschen wij andermaal op te wekken. Nog ruim drie jaren moeten verloopen eer de dag, die de planters met angst, de vrijverklaarden met vreugde te gemoet zien, zal aanbreken.

(*) Als voren blz. 1005. (†) *Economist* 1869, blz. 174.

Digitized by Google

Wij achten het allezins mogelijk om in dat tijdsverloop een beteren toestand te bereiken.

Behalve de middelen daartoe welke wij reeds hebben aangewezen, stellen wij nog deze voor:

Men ontsla den vrijgemaakte, die zich goed gedraagt en arbeidzaam is, van het Staatstoezigt, onder voorwaarde dat hij zich bij contract verbinde om na zijn ontslag nog het dubbel aantal jaren (dus na 1 Julij 1870 zes) bij zijn tegenwoordigen huurder, tegen een vast te stellen loon te blijven arbeiden; is die voorwaarde te bezwarend, dan bedinge men, dat hij gedurende die jaren, minstens vier dagen per week, naar keuze van den huurder, op diens plantage zal komen werken.

Nog ware aan hem, die van het Staatstoezigt wordt ontslagen, een stuk grond in erfpacht af te staan, met vrijheid om daarop te teelen wat hij goed vindt, doch onder verpligting daarop eene woning, naar een vast te stellen model, te bouwen, en voorts nog gedurende zes jaren minstens twee dagen per week, tegen het loon dat hij thans geniet, te arbeiden op de plantage, waar hij laatstelijk werkzaam was.

Bij de keuze en toepassing dezer middelen moet gelet worden op den aard, de gewoonten en neigingen van den neger; van zijne goede hoedanigheden moet men partij trekken om hem aan geregelden arbeid te houden en hem te beschaven, ten einde met zijn welzijn tevens den bloei der kolonie te bevorderen.

In de wet ligt tegen zoodanig voorwaardelijk ontslag van het Staatstoezigt geenerlei bezwaar.

Volgt men den aangeduiden weg, dan zullen binnen kort, nette en welvarende dorpen in de nabijheid van Paramaribo verrijzen, waar vrijheid, tevredenheid en levendige bedrijvigheid heerschen; en al bereikt men niet volkomen den economischen toestand, die onlangs met veel talent (door een Surinamer, wiens welgeschreven boek (*) de lezing overwaardig is) als tijpe geschetst werd, dan zal toch een betere toekomst voor de vrijverklaarden zijn geopend.

De planters moeten dan ook in hunne handelingen toonen, dat zij den veranderden toestand, die op de emancipatie moest volgen, begrijpen; zij mogen den vrijgemaakte niet langer beschouwen als den slaaf van vroeger; zij dienen het denkbeeld, nu nog dat der meerderheid, te laten varen, dat zij van het land en de arbeiders moeten halen wat er vóór 1873 maar van te halen is; zij moeten vertrouwen hebben in de toekomst.

(*) Jetta, Schetsen en Beelden uit een vreemd land. Amsterdam.

Het vereenvoudigen van de cultuur, het toepassen van een meer wetenschappelijk stelsel van landbouw, het verbeteren en verdeelen van den arbeid en het ter zijde stellen van allen administratieven omslag in het beheer der plantages is noodzakelijk, wil men in die toekomst voordeel vinden in landbouw-ondernemingen in Suriname.

Dat de welgezinde planters dan strijden tegen vooroordeel, en tegen de bekrompenheid die alleen het belang van het oogenblik als drijfveer wil erkennen.

Hoe kan men toch met vertrouwen een beroep doen op de sympathie en op het crediet van Nederland, zooals bij de voorgedragen immigratie-plannen geschiedt, wanneer men zich in de kolonie voortdurend blijft verzetten tegen elke verbetering, en tegen iederen vrijzinnigen maatregel; zich geenerlei opoffering wil laten gevallen om het lot te verbeteren van de vrijverklaarden, wier toestand zoo weinig te benijden is, dat de eerlijke beschrijving daarvan in Nederland een storm zou doen losbarsten?

Deze vraag moge tot nadenken en tot handelen aansporen.

Vooral op den Gouverneur van Suriname rust eene zware verantwoordelijkheid; hij moet den schok, die in 1873 der kolonie wacht en die hij, blijkens zijn officieel verslag, voorziet, in tijds trachten te voorkomen.

De emancipatie-wet heeft bij art. 20 het middel in zijne hand gesteld om te beletten dat dan op één dag 30,000 gewezen slaven, van een knellenden band bevrijd, eensklaps tot geheele vrijheid geraken, zonder behoorlijke voorbereiding, en ondanks zulks geleidelijk had kunnen geschieden.

Om de vrijheid te leeren gebruiken, moet men vrij zijn.

Die waarheid mogen sommigen uit het oog verliezen, de Bestuurder van Suriname mag dat niet.

De tegenwoordige Gouverneur is nu lang genoeg in de kolonie om haren toestand te kennen; dat hem de moed zou ontbreken om, tegenover het drijven van eigenbelang en baatzucht, zijn pligt te doen, daarvan mag hij, oud-zeeofficier, zelfs niet verdacht worden.

Mogen dan weldra de vrijgemaakten ervaren, dat de voor hen gunstige bepalingen der emancipatie-wet niet langer een doode letter zijn!

Maart 1870. DELTA.

[Aan het slot dezer beschouwingen verwijzen wij den lezer nog naar het Verslag van het Indisch Genootschap, vergadering 27 April 1870.

Digitized by Google

De kwestie van plantage-arbeid en immigratie werd aldaar uitvoerig besproken.

De heer Dumontier gaf menige belangrijke bijzonderheid omtrent den vervoer en de behandeling van immigranten. Ook wees hij op onderscheidene fouten bij de behandeling der geëmancipeerden begaan. Men geeft hun $\frac{1}{10}$ akker, doch verbiedt hun bananen daarop te teelen, zonder toestemming der plantage-eigenaars. Wat heeft de neger daaraan? Verbeeld u een armen Hollandschen werkman wien men een stukje grond geeft, doch waarop hij niet vrijelijk aardappelen mag poten! Maar waarom, vraagt men, zal de plantage-eigenaar hem die vergunning onthouden? Toch niet uit wreedheid, of om hem te noodzaken de kost van hem te koopen? Geenszins, doch als middel *om hem aan het werk te houden!* Dat licht veel toe. Heeft hij eigen kostgrond, dan zal hij niet voor de plantage werken. Dat gezigtspunt schijnt de arbeiders-kwestie te Suriname van alle zijden te domineren. De mildheid der natuur maakt het loonarbeiden niet tot bepaalde behoefte. Op de eilanden, waar men dien overvloed van teelgrond niet aantreft, doch waar men buiten den plantagegrond veelal slechts rotsen of steenachtige bodem vindt, is de toestand anders. Daar werkten de slaven vroeger, als slaven, heter, omdat zij geen boschnegers konden worden, en thans, na de emancipatie, werken zij ook beter, omdat die verleidelijke gemakkelijke levenswijze niet aan hunne deur ligt. Te Suriname, met de weelderige humusrijke boschgronden in feitelijk onbeperkt aanbod, ligt die demoraliserende verleiding wel voor de deur, en die blijft bestaan, welke middelen men ook aangrijpe. Men kan aan vrije menschen de ongeoccupeerde gronden toch niet ontzeggen, en al wilde men het, men zou het niet kunnen volhouden. De vreemde conditie die hier aan het zoogenaamd landbezit verbonden werd, levert wel het bewijs hoe groot de moeijelijkheid is.

Met kracht wees de heer Dumontier ook op het onvoldoende der *maïs*- en andere voedingsteelt; de teelt der stapelproducten wordt te veel als hoofdzaak beschouwd, doch gaandeweg brengt dit zijn eigen straf mede, en de levensmiddelen moeten tegen hoogen prijs aangevoerd, die met meer voordeel in de kolonie zelve konden verkregen worden. Een niet ongewoon verschijnsel trouwens in plantage-kolonies.

De verdere discussie in het *Indisch Genootschap* over de immigratie gevoerd, en waaraan ook de heeren Pollen, Robidé v. d. Aa en Bachiene deelnamen, was mede zeer belangrijk. Beide laatstgenoemde heeren verklaarden zich tegen immigratie van Staatswege.] RED.

STAAT *van de voornaamste* **KATOENEN GOEDEREN,** *waarvoor, ter verzending naar* **NEDERLANDSCH INDIE, CERTIFICATEN VAN OORSPRONG** *bij het Dep^t. van Kolonien zijn geviseerd, gedurende de maand en de maanden, eindigende ult. Junij* 1870. (†)

ONGEBLEEKTE EN GEBLEEKTE GOEDEREN.

	Maddapollams.							Calicots.							Shirtings. ONGEBLEEKTE.			Shirtings. GEBLEEKTE.			Drillings.	Longcloths.	Cambrics.	Diemets.	Marseilles.	Ongelegoed.	Tafel- en Servetgoed.	Garens.	Zakken.	Melton dekens
	4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	8/4	4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	8/4	5/4	8/4	7/4	5/4	6/4	7/4										
	St.	St.	St	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St	St.	St.	St.	St.	Stell.	Pik	St.	St.
Junij	1200	3200	9390	35300	250	1880	"	100	1201	3300	11600	"	"	"	1650	4500	100	1850	8800	1450	32411	"	25891	"	"	26	16	"	174	28100	9300
Jan.-Junij.	12175	19816	62632	171343	700	10030	"	100	2494	15072	87500	"	5050	"	10064	12771	100	11530	37400	2984	140548	"	156983	"	"	26	247	"	196	352000	58632

ADRIANOPEL-ROODE GOEDEREN.

	Garen.			Effen rood stukgoed.	Effen ronde gewerkte Shirtings	Gedrukt stukgoed.	Sarongs.	Kampandjangs.	Slendangs	Tjindies.	Spreijen.	Doeken.
	Pikols	Wrung.	Ponden.	St.	St.	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Dnz.
Junij.	130	"	"	"	"	70	"	"	53	"	"	"
Jan.-Junij.	2081	"	"	10971	"	1502	201	16	53	"	"	3586

GEDRUKTE GOEDEREN.

	Gedrukt stukgoed	Sarongs.	Kampandjangs.	Slendangs	Tjindies	Kemlings.	Spreijen	Doeken
	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Doz
Junij.	4464	181	77	453	"	"	"	1200
Jan.-Junij.	24876	5256	3754	2163	100	"	"	13359

GEVERWDE GOEDEREN.

	Garen		Blauwe Drillings.	Salempores	Effen zwart Stukgoed	Effen oranje Stukgoed	Diverse kleuren Stukgoed	Gewerkte Shirtings
	Pikols.	Wrung.	St.	St.	St	St.	St.	St.
Junij.	8	"	"	035	"	"	"	"
Jan.-Junij.	34	"	252	1298	-	"	581	"

WEEFGOEDEREN.

	Nicanias	Grove Coltonelten	Ginghams.	Japansch Linnen.	Broekenstoffen.	Breede Sarongs	Boegineesche Sarongs.	Kampandjangs.	Slendangs	Doeken.	Taffachelassen	Nankinet
	St.	St	St.	St.	St.	Cg	Cg.	Cg	Cg	Dz	St.	St
Junij.	"	"	435	"	"	"	795	100	"	100	"	25
Jan.-Junij.	"	98	1701	"	50	1240	4913	402	15	5699	-	115

UITVOER VAN INLANDSCHE LIJNWADEN NAAR NEDERLANDSCH-INDIE.

Overzigt van den uitvoer van eenige der voornaamste katoenen fabriekaten, gedurende de zes eerste maanden in de jaren 1861—1870.

	Maddapollams.							Calicots.							Drillings.	Cambrics.	Shirtings.	Melton Dek.	Totaal Maddap. en Calicots.	Totaal Madd. Call. Drillings & Shirtings.	Tot. Madd. Call. Drill. Shirt. en Cambrics.	
	4/4	9/8	5/4	6/4	8½/4	7/4	Totaal.*	4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	Totaal.*								
1861	7279	13500	44512	140450	2625	19970	229136	610	1050	75500	210375	350	13250	301235	88660	11440	64774	53138	530371	68380	695245	1861
1862	16350	34650	101670	345580	18132	44850	562237	4080	1900	79790	151210	"	12300	249030	146888	2700	49618	103470	811467	1007973	1010673	1862
1863	3549	7232	17972	74019	950	9328	113217	850	800	106665	52893	"	5150	76380	11080	11937	22196	60111	189517	222833	234770	1863
1864	3350	6550	9662	72728	4500	6871	103661	500	1450	14750	70190	"	2200	89090	85100	8642	26946	11776	192751	304792	313439	1864
1865	8980	5253	0622	40350	2060	1575	68040	1859	1200	11511	48517	1439	3800	64326	49974	14950	23111	7908	136266	209351	224301	1865
1866	16858	24392	65146	347573	4983	25296	481248	2362	5383	33912	106950	150	4550	158804	60969	39749	83950	10015	643052	787971	827720	1866
1867	9101	10300	66062	239198	3350	11746	340256	4750	1450	66950	211573	1526	12168	298417	167830	49070	214002	43315	638673	1020565	1114635	1867
1868	4090	9190	51050	241262	4400	30910	341432	1000	100	14500	62375	"	9150	87625	87535	81397	80128	81774	429057	598715	678112	1868
1869	6965	5864	32001	133267	3400	13400	194897	500	2574	43129	136102	"	4400	187005	61324	108533	82875	8862	381902	526101	643634	1869
1870	12175	19816	62632	171341	700	10030	276696	100	2491	15072	87500	"	5050	110216	140548	156983	74849	53632	386912	602309	759292	1870

†) De onderscheiding van N. H. M. en Part. Hand. wordt voor 1870 niet meer in de offic. staten gemaakt. *) Met inbegrip van de ⅞, in de laatste jaren nagenoeg niet meer voorkomende.

EENIGE BESCHOUWINGEN OVER HET SPAARBANKWEZEN.

De spaarbank te Middelburg gaf bij gelegenheid van haar 50jarig bestaan een verslag van hare verrichtingen, 't welk om niet van anderen te spreken, door jhr. mr. J. de Bosch Kemper in zijn *Volksblad* uitermate werd geroemd. 't Is verre van mij, iets te willen afdingen op de verdiensten van de voormalige en tegenwoordige directeuren der Middelburgsche bank of mijne hulde te onthouden aan den ijverigen samensteller van het verslag, dat van uitnemende zorg getuigt en ongetwijfeld veel meer arbeid heeft gekost, dan de meeste menschen, niet met die bemoeiingen bekend, zich kunnen voorstellen, maar juist mijne liefde voor het spaarbankwezen noopt mij, mijne beschouwingen openbaar te maken en, waar ik hier en daar mij niet zal kunnen vereenigen met de inzichten die men te Middelburg heeft, vlei ik mij, ja durf ik er op te rekenen, dat de Middelburgsche collega's daarin waarlijk niet zullen zien eene geringschatting van hun arbeid.

Ik wensch gebruik te maken van eenige cijfers der hier bestaande, mede zeer bloeiende inrichting; mijne medebestuurders, die, door gemeenschappelijk verkregen ondervinding en voortdurende wisseling van gedachten, het geheel met mij eens zijn over de beginselen, die soortgelijke inrichtingen moeten beheerschen, verleenden niet alleen bereidwillig de noodige machtiging maar keurden het goed, daar ons 50jarig jubilé eerst over eenige jaren zal aanbreken, dat ik niet bij een afzonderlijk geschrift maar in een veel gelezen tijdschrift mij tot het belangstellend publiek zou wenden; wij zullen echter zooveel mogelijk zorgen, dat een afdruk worde aangeboden aan alle inrichtingen en personen, die wij mochten meenen dat belangstellen in de hier behandelde zaken, terwijl ieder die zich daartoe vrachtvrij bij de directeuren der Gorkumsche bank aanmeldt, voor zooverre nog overdrukken beschikbaar zijn, volgaarne *om niet* een ex. zal worden verschaft.

De spaarbank te Gorinchem is opgericht in het jaar 1826; ik doe aan 't einde mijner beschouwingen volgen eenige statistieke

Digitized by Google

opgaven over de laatste 25 jaren en den toestand bij de afsluiting van het laatste boekjaar, 30 Juni 1869. Komt het mij waarlijk overbodig voor het nut der instelling voor den individu en dus ook voor de maatschappij te schetsen, ik acht het wenschelijk geene gelegenheid hoegenaamd te verzuimen om de aandacht te vestigen op dat algemeen volksbelang.

Men acht de loterij en de bank van leening der overweging waardig, beide ongetwijfeld een kanker der maatschappij, schoon zij onder de bestaande begrippen en omstandigheden noodig mogen wezen om grooter kwaad te keeren, maar bejegent de spaarbank, nevens een goed onderwijs het beste middel om burgerdeugd te kweeken, algemeene welvaart en geluk te vestigen, met een verachtend stilzwijgen. Regenten en volksvertegenwoordigers, onze natuurlijke voorgangers, die baanbrekers moesten zijn op den weg van verlichting en ontwikkeling, sluimeren, wat de volksvertegenwoordigers betreft met eene zeer enkele uitzondering, rustig voort in dien ten dezen vooral niet door arbeid verdienden slaap; ook in handel en nijverheid merkt men dat op, men is bevreesd voor elke nieuwigheid en verzet de bakens niet bij het verloopen van 't getij; de groote nadeelen daarnit ontspruitende, zullen wij spoedig zien, ons verzuim in spaarbankzaken zal niet zoo geweldig klinken, de gevolgen zijn zaken die men vooralsnog althans niet ziet, maar die juist daarom des te meer gevaarlijk voor den zedelijken en stoffelijken toestand der volksklasse diep noodlottig zullen zijn. Duizenden en tienduizenden worden in Nederland jaarlijks door het Denaïdenvat van 't pauperisme verslonden, dikwijls wordt zelfs door dien ziekelijken weldadigheidszin de misdaad voorbereid. Wij kunnen ons oneindig verdienstelijker maken jegens de maatschappij, rust en veiligheid bevorderen en den stoffelijken toestand der mindere klasse, voor welke wij zedelijk verantwoordelijk zijn, zoo oneindig verbeteren, haar leeren op eigen krachten te steunen, met één woord, er in waarheid menschen van maken, indien wij bij voortduring de spaarbank verbeteren en meer en meer toegankelijk stellen.

Daarvoor behoeven wij, ontwikkelden en vermogenden in den lande! niet uw geld, maar meer dan uw geld, iets van uw tijd en moeite en om uwe hulp mogelijk te kunnen maken, eenigszins veranderde vormen in de aanraking met de mindere klassen. Deze gelooven nu toch eenmaal maar niet, dat wij tot een hooger soort van wezens behooren, laat ons die oudvaderlijke deftigheid, den dekmantel veelal van oppervlakkigheid en egoïsme, die in dezen

Digitized by Google

tijd waarlijk minder dan ooit past, als ballast over boord werpen, worden wij volksvrienden en dringe de overtuiging van het waarachtige dier gezindheid meer en meer door tot de zoogenaamde proletarii: op die wijze zal elke schakel in den maatschappelijken keten aan zijne roeping beantwoorden en wij ons eindelijk in een gezonden staat kunnen verheugen! Maar genoeg van dat alles, ik wensch der spaarbank de schande niet aan te doen haar nut en noodzakelijkheid, na een meer dan 50jarig bestaan in Nederland, te betoogen.

Op welke wijze in Nederland aan de erkende behoefte voldaan, eigenlijk niet voldaan wordt, leeren wij uit het laatst bekende vijfjarig overzicht 1860—1865 van mr. G. A. Fokker, opgenomen in het Staatkundig en het staathuishoudkundig jaarboekje voor 1869; natuurlijk *kunnen*, ja ongetwijfeld *zullen* de cijfers inmiddels wel veranderd zijn, dan spreekt 't van zelf, dat men zich bij 't gebruik *moet* bepalen tot de *bekende* cijfers; gevolgtrekkingen te ontleenen aan *vermoedelijke* andere cijfers is zeer verkeerd en bij de statistieke wetenschap vooral uiterst gevaarlijk. Het beneemt alle vertrouwen, dat zij zoo noodig heeft en is dan ook geheel en al in strijd met haar wezen. 't Zijn dus onhandige vrienden, die ten deze schermen met een nog niet als juist erkend cijfer, en is het wel grootelijks te betreuren, dat wij ons moeten houden bij een tijd, die zoozeer tot het verledene behoort, (5 jaren, 't klinkt thans bijna antidiluviaansch) mag het eene aansporing zijn voor allen daarmede belast om dien spoed te betrachten, die te vereenigen is met nauwkeurigheid, — de beoefenaars der statistiek wachten zich den velen tegenstanders geduchte wapenen in handen te geven door 't bezigen van cijfers niet boven alle bedenking verheven. Bepalen wij ons dus tot den beschreven tijd.

Er is, bij vergelijking met het vorig vijfjarig tijdvak, vooruitgang in 't getal der banken, toen van 6 pCt. laatstelijk van 28 pCt., een groote vooruitgang zelfs, maar 't blijft niettemin waar, dat er slechts 182 spaarbanken waren in de 1131 gemeenten van ons vaderland en dat zij dus in 950 gemeenten ontbraken. (*) Van die banken behooren 34 of ruim 1/6 niet aan de maatschappij van het Nut. In die 950 gemeenten bestaat dus geene gelegenheid hoegenaamd tot inbreng, en moeten zij, die hun bespaard geld in eene bank willen brengen, daarvoor moeite, kosten of tijdverlies over

(*) Die cijfers toonen dus aan, dat er in *ééne* gemeente *twee* spaarbanken moeten zijn; welke is die gemeente? 't Is mij niet bekend.

Digitized by Google

hebben, terwijl het geene geringe belemmering is, voor de mindere volksklasse vooral, met of zonder redenen wantrouwend van aard, haar geld te geven in handen van menschen die zij niet kent. Intusschen wordt toch van de inrichting gebruik gemaakt door ingezetenen van andere gemeenten, maar dit cijfer loopt naar de meer of mindere punten van aanraking tusschen de plaats waar de inrichting gevestigd is en het platteland, de soliditeit der bank, de wijze waarop de directeuren hunne betrekking waarnemen en de meerdere of mindere gemakkelijkheid, die men betoont in het aannemen van geld buiten de zitting, (*) zoodanig uiteen, dat de opgave van het naar de bevolking der gemeente percentsgewijze getal deelnemers niets beteekent. Die kennis is mij dan ook geheel onverschillig. Dit kunnen wij echter als zeker stellen, dat de nabijheid der bank, hare soliditeit, veelvuldige gelegenheid tot inbreng, de algemeene bekendheid en voorkomendheid van de directeuren, de deelneming aan de inrichting zeer bevorderen. Is dat een en ander nu in Nederland zooals 't behoort? Wij zien in het aangehaald overzicht, dat de gelegenheid tot inbreng ontbreekt in 950 gemeenten, bewoond door 2 millioen, 4/7 van de bevolking van Nederland. Op de meeste plaatsen is verder slechts ééns in de week gelegenheid tot inbreng en ontbreekt die geheel op het oogenblik, dat zij zoo noodig is, bij de uitbetaling der loonen. Zelfs in eene zoo aanzienlijke gemeente als 's Gravenhage wordt slechts ééns per week gelegenheid gegeven tot inbreng en slechts eenmaal 's maands, ik vertrouwde nauwelijks mijn gezicht, toen ik het dezer dagen in eene advertentie las, tot terugbetaling. (†) Is het wel noodig, dat ik den allerschadelijksten invloed, die ook 't laatste noodwendig moet uitoefenen, in 't licht stelle? Op de wijze waarop nu in de behoefte, eenigermate althans, voorzien wordt door personen die zich belangeloos aan die zorg toewijden en natuurlijk ook veelal hunne eigene zaken hebben, is het moeielijk zoo niet onmogelijk het publiek zoo dikwijls gelegenheid tot inbreng aan te bieden, als wenschelijk is. Men vergete toch niet, dat waar zulke groote, heilige belangen op het spel staan, het onverantwoordelijk is vertrouwen aan één persoon te verleenen. Er behooren dus altijd

(*) Ik zeg niet, dat zulks wat den inbreng betreft goedkeuring verdient; waar het bedrag van een spaarbank-boekje *geheel* wordt uitbetaald, kan er geen bezwaar bestaan, dat de menschen aan huis van een directeur worden uitbetaald. De president-directeur alhier doet dat geheel belangeloos zeer dikwijls.

(†) Na het stellen dezer beschouwingen mocht ik vernemen, dat daartegen stemmen waren opgegaan in 't Gravenhaagsch departement en voorziening was toegezegd.

minstens twee directeuren tegenwoordig te zijn. Er is mij zelfs eene niet onbelangrijke gemeente in ons vaderland bekend, waar vóór dezen, misschien nóg, de zitting geheel alleen werd overgelaten aan een gesalarieerd boekhouder. Welke waarborgen nu die persoon in alle mogelijke opzichten moge aanbieden, verdient het op de bewuste plaats waargenomene de strengste afkeuring. Bestaat er een middel om de bestaande gelegenheden tot inbreng op eene soliede wijze te verbeteren, — bij de bank te Dordrecht kan men dagelijks en nog wel op een voor de ingezetenen der gemeente zelve zoo verkieslijk avonduur terecht, — ik zou er mij grootelijks in verheugen, doch meen de wenschelijkheid afhankelijk te moeten stellen van de vervulling der aangestipte voorwaarde, dat altijd minstens twee directeuren aanwezig zijn; 't verhoogt zeker het bezwaar, doch in zulke zaken mag men geen vertrouwen verleenen.

Zoo iemand, dan ben ik een tegenstander van een knellend toezicht en vaderlijke zorg, maar of de maatschappij van het Nut zich in dit groot en gewichtig volksbelang wel gedraagt met hare gewone wakker- en helderheid, meen ik te mogen betwijfelen.

De gelegenheid tot wisseling van gedachten, het uitspreken van een nuttigen wenk ligt, dunkt mij, alleszins op den weg onzer maatschappij; 't is niet genoeg, dat er spaarbanken zijn, maar men zij en blijve op de hoogte van hare werkzaamheden en loutere hare beginselen. Geleden nadeel van welken aard ook zelfs aan eene spaarbank gaat voorbij, maar de meest deugdelijke inrichting lijdt een overgroot zedelijk nadeel door dat eene soortgelijke minder goed gegrondveste inrichting niet aan hare verplichtingen beantwoordt.

En juist op dit gebied konde men zich zoo nuttig maken. Bij vele andere belangen, zelfs bij die van de ontwikkeling door onderwijs, worden de quaestiën door de politiek vergiftigd, in die en andere zaken, personen en middelen, die onbedenkelijk veel nut hadden kunnen stichten, onmogelijk gemaakt, dat men, dunkt mij, met beide handen moest aangrijpen een zoo gewichtig volksbelang, waar gelukkig de politiek niets mede te maken heeft.

Men is m. i. verantwoordelijk niet alleen voor iets wat slecht gedaan is maar ook voor alles, wat niet zoo goed is verricht, als het had kunnen en behooren te geschieden. En als men de zaak zoo opvat, is de maatschappij tot Nut van 't Algemeen niet vrij te pleiten van schuld. Moge de zondares zich spoedig bekeeren! (*)

(*) 't Is mij hoogst aangenaam hier nog te kunnen opnemen, dat het hoofdbestuur bij de punten van beschrijving voor de aanstaande algemeene vergadering de benoeming voorstelt van eene commissie met een vrij uitgebreid mandaat.

Digitized by Google

Uit het voorafgaande volgt, dat ik de inmenging van den Staat in 't afgetrokkene althans, minder wenschelijk vind, maar zijn optreden gewettigd, ja verplicht reken, wanneer de bijzondere krachten blijken te kort te schieten. In België zag men dat lang in; het oprichten van spaarbanken in alle fabrieksteden was bij art. 92 der loi communale van 30 Maart 1836 verplichtend gemaakt en eerst toen door eene langdurige ondervinding was gebleken, dat aan die wet geen gevolg werd gegeven, is men tot de oprichting der staatsspaarbanken overgegaan. In Groot-Brittannie bestaat die instelling sinds een groot getal jaren, zij werkt daar nuttig en doet betrekkelijk weinig afbreuk aan de bijzondere banken. Om tot het vaste land terug te keeren, kan men gerust aannemen, dat die instelling in verreweg de meeste staten van Europa geworteld is en bloeit. Ik wil de lezers van dit tijdschrift niet vervelen door eene vermelding van de weinige afzonderlijke geschriften, doch meer menigvuldige artikelen, die, vooral in dit tijdschrift, over dat belang in de laatste jaren het licht zagen. Éene uitzondering wil ik maken en verwijzen naar het artikel van den heer von Pestel, destijds gezantschaps-secretaris te Brussel, voorkomende in de „verzameling van consulaire en andere berigten en verslagen over Nijverheid, Handel en Scheepvaart, uitgegeven door het Ministerie van Buitenlandsche Zaken, jaargang 1868, deel 3, 6e en 7e aflevering." Dat artikel getuigt van belangstelling en zorg; wel schat ik het niet hooger dan vele andere, die in dit tijdschrift voorkwamen, maar daar die verzameling bij 't groote publiek weinig bekend is en onze regeeringsmannen meermalen schriftelijk en persoonlijk oplettend gemaakt op dat gewichtig volksbelang, daaromtrent verregaande onverschilligheid, ik zou bijna zeggen, een verachtend stilzwijgen aan den dag legden, verhengde het mij zeer, dat een jeugdig diplomaat om te voldoen aan de thans bestaande verplichting, van aan de regeering van zijn land eenig verslag te leveren van den Staat, waarbij hij geaccrediteerd was, zijne keus vestigde op dat zoo uitnemend volksbelang.

Onze regenten zijn, als 't gros van de natie, geen menschen van een krachtig initiatief. Och, gaven wij onze oogen goed den kost en waren wij dan ten minste volgzaam, doch althans volgzaam in tijds.

Uit deze opmerkingen, die wij hier kunnen maken, blijkt niet de waarheid van 't gezegde van de Bosch Kemper, dat Nederland voor 7/8 liberaal is. Wij onderscheiden ons integendeel zeer door gehechtheid aan het oude, goed of slecht, wij leven toch

nog altijd onder het tiend-bezwaar en missen de staatsspaarbank.

Meen ik, om niet te vallen in herhaling van wat anderen en ook ik meermalen gezegd hebben, mij te moeten onthouden van de bespreking der verschillende stukken die in de laatste jaren 't licht zagen, (zij die eene studie wenschen te maken van die stof, zullen door eene raadplegiug vooral van de Economist wel viudeu wat zij noodig hebben), diezelfde reden weerhoudt mij om lang stil te staan bij het 5jarig overzicht van Mr. Fokker, onzen spaarbankman bij uitnemendheid en de eenige mij bekende volksvertegenwoordiger, die blijken geeft van de behartiging van dat volksbelang; dan beu ik hier pessimist, ik moet dankbaar erkennen de verbetering, schoon op verre na niet genoegzaam, die men hier opmerkt. Gaf ik reeds te kennen, dat ik weinig hecht aan de opgave der deelneming, percentsgewijze naar de bevolking der gemeeute, omdat men zou moeten aftrekken alle deelnemers in eene andere gemeente gevestigd en bijvoegen de ingezetenen die hunne bijdragen aan eene andere bank hebben toevertrouwd, welk eerste met nauwkeurigheid moeilijk, 't laatste volstrekt niet-uitvoerbaar is, ik oordeel zoo niet over de opgave percentsgewijze naar de geheele bevolking des Rijks. En dan merkt men met groot genoegen op, dat die deelneming was per 1000 zielen in:

1855	13,74
1860	17,76
1865	21,25

De provincien die meer dan de andere behoefte hebben aan staatszorg ten deze zijn:

Drenthe	met	5,2	op	de	1000	inwoners
Noord-Brabant	„	4,4	„	„	„	„
Limburg	„	2,0	„	„	„	„

Wel kan hier toepasselijk gerekend worden, wat ik boven zeide, dat men de deelneming per gemeente, dus ook niet per gewest zuiver kan bepalen; dan, hoe grooter het bedrag is, des te minder zal de afwijking afdoen. Inbreng in eene andere bank dan die der woonplaats, doch van dezelfde provincie is ook op de laatstvermelde opgave van geen invloed hoegenaamd.

In Limburg is slechts ééne bank, die van de burgerlijke gemeente uitgaat, namelijk te Maastricht; 't is vooral bij de groote fabriekbevolking in dat gewest zeer te betreuren, dat er geene meerdere gelegenheden zijn; aan ijver en belangstelling bij de directenrs der Maastrichtsche bank, ontbreekt het anders geenszins, gelijk ik vóór jaren door briefwisseling mocht ondervinden.

Digitized by Google

Staan wij nu kortelijk stil bij 't verslag der Middelburgsche bank. Wij vindon dan een zoer uitvoerigen staat maandelijks opgemaakt, van inbreng en terugbetaling, ook om de 10 jaren naar de maanden opgeteld, zoodat men vergelijkingen zou kunnen maken; de cijfers zijn echter te veel uiteenloopend, zoodat zij geene goede gevolgtrekkingen toelaten, ten aanzien van den tijd van 't jaar, meer of minder voordeelig voor den inbreng. Dat en ook de terugbetaling schijnt veeleer geheel beheerscht te worden door de bepaling omtrent het tijdvak waarover rente wordt vergoed: van 1841—1865 deed men dat slechts over volle 6 maanden, na dien tijd over 3 maanden. Ik kan die bepaling, al is er dan ook verbetering, daar het 6maandelijksch tot een 3maandelijksch tijdvak, is ingekort niet goedkeuren; alhier gaat de rente in over ieder volle *f* 4.— van den eersten der maand, volgende op die van den inbreng; ik heb te vergeefs gezocht naar 't bedrag, waarover men in Middelburg rente betaalt; 't zal ook daar wel zijn over eene effen som, de berekening wordt anders al te lastig. Eene andere statistiek, rangschikking van 't ingebrachte kapitaal in zekere klasse naar het bedrag, zou mij meer belangrijk toeschijnen; 't zou minder klinken, meer nut doen. Zoodanige opgave zoude eens over 't geheele boekjaar voldoende wezen en ook daarom waardo hebben, omdat in de groote sommen zooveel gevaar voor de bank gelegen is. Daarvan voorzien, zou men met eenige meerdere kennis kunnen oordeelen of eene verhooging der rente al dan niet raadzaam was. De bank te Leeuwarden doet of deed het althans jaarlijks. Ook die van Groningen doet het, doch niet zoo volledig als ik zou wenschen, blijkens haar verslag dat ik onder het schrijven ontvang, en waarop ik nader terugkom. Meerdere waarde heeft het vervolg van de tabel.

Wij zien daaruit, dat er werd betaald aan rente,

van	1819—1853	4	pCt.
„	1853—1864	3	„
„	1865—1869	4	„

Het behoort niet de vraag te zijn, of men onder de bestaande omstandigheden eene hoogere rente kan betalen, maar men overwege eerst den meer dan waarschijnlijken invloed van die verhooging op den stand der zaken. Daar wordt veel te lichtvaardig mede omgesprongen. Er is mij eene kleine gemeente bekend, waar nu onlangs op advies van een nieuw opgetreden directeur, die hoe bekwaam dan ook in andere zaken, tot dien tijd met het spaarbank wezen geheel onbekend was gebleven, de directeuren der bank

voorstelden en het departement met *algemeene stemmen* aannam, dus geheel brak met haar verleden op voorstel van een daarin geheel onbevoegde, de rente van 3 tot 4 pCt. te verhoogen. Om dat te kunnen doen, werden de hypothecaire schuldenaars der bank in de rente tot dus verre door hen betaald, opgeslagen; nu, daar heb ik vrede mede, al meen ik dan ook dat men meer moet streven naar eene soliede belegging dan naar eene hooge rente, en beide gaan zelden, in casu wel, daar het onderpand hetzelfde bleef, hand aan hand. Men beriep er zich echter op, dat men meer konde doen dan anderen door de aanzienlijke besparing op de rente, die slechts voldaan wordt over een veel grooter minimum en dat een langeren tijd onafgebroken in de bank gestaan heeft; geheel afgescheiden van 't gevaar, de inbreng van grootere sommen, [dat veroorzaakt moet worden door de verhooging der rente en waarover nader,] is het een gruwel, dat men zich durft beroepen op de besparing van een en ander. Want behoef ik het aantetoonen, springt het hier niet helder in het oog, dat juist de uitbetaling der hoogere rente ten koste van hen voor welke de spaarbank bestemd is, den minderen man met zijne zuur verdiende spaarpenningen die in 't klein worden ingebracht, geschiedt aan de deelnemers tot een meer aanzienlijk bedrag, aan personen, die dus ten onrechte gebruik maken van de instelling? Al geef ik dan ook ten dezen verre de voorkeur aan 't Gorkumsche boven 't Middelburgsche reglement, de berekening der rente hier over ééne, te Middelburg over drie maanden, moet niemand zoo oppervlakkig lezen, dat hij de laatst aangeroerde diep noodlottige praktijk te Middelburg gevolgd waant. Dat kan maar gebeuren op plaatsen waar men op voorstel van een man met plaatselijk gezag, zonder te onderzoeken of hij dat gezag ook in het betrokken belang verdient, met algemeene stemmen overgaat van het eene uiterste tot het andere en met de heiligste belangen omspringt of het kinderspel ware.

Ik moet echter erkennen, dat de verhooging der rente tot 4 pCt. in den laatsten tijd ook aan andere banken en zelfs ook daar, waar men meerdere kennis en ondervinding mocht verwachten, plaats vond. Door den grooten bloei onzer bank en mijn bespreken dier stof ook in dit tijdschrift, heb ik nog wel eens correspondentie met de bestuurders van andere banken; 't wisselen van gedachten over alle, bijzonder over zulke gewichtige belangen is mij altijd aangenaam, omdat men zoo doende, wanneer althans de ernstige wil bestaat om de waarheid te leeren kennen, zoo niet in het vol-

Digitized by Google

komen bezit daarvan, er althans nader bijkomt. En zelfs de opmerkingen van hen die zich nimmer met die belangen bezig hielden, kunnen nuttig zijn én door de waarde der opmerkingen zelve én om de specialiteiten voor eene eenzijdige beschouwing te bewaren. Bij eene hoogst belangrijke bank, gevestigd in zekere aanzienlijke gemeente, bestond mede het voornemen de rente tot 4 pCt. te verhoogen. Mijn correspondent, als secretaris-boekhouder ten volle mijn collega, nog jong in de leer, doch vatbaar voor overtuiging, zwichtte voor mijne redenen, doch op mijne aansporing om zich van het groote gevaar, dat de verwezenlijking van het denkbeeld, de verhooging van de nittekeeren rente zou aanbieden, te vergewissen bij die hoog bejaarde directeuren, die het hadden beleefd dat hunne bank niet meer aan hare verplichtingen had kunnen voldoen, kreeg ik tot antwoord, dat juist deze het dreven. Ook *daar* maakte dus de ondervinding, opgedaan door schade en schande, niet wijs.

Nu zal ik geenszins beweren, dat alle banken die zich tot de uitbetaling eener matige rente bepaalden, vroeger, toen nog geen aanzienlijk reservefonds bestond, in noodlottige tijden ten volle aan hare verplichtingen hebben kunnen beantwoorden; 't is hiermede eveneens gesteld als met de maatschappijen van uitkeering na 't overlijden enz.; onder de redeneeringen, de eene al dwazer dan de andere, ten behoeve van het veel besproken fonds van te Winkel en Rietveld, dat juist door zijn gebrekkige constitutie, de praemie op 't aanbrengen van nieuwe leden, noodzakelijk tijdelijken bloei moest ondervinden, aangevoerd, dat onderscheidene koninklijke goedgekeurde maatschappijen gevallen waren, en dat daarom de hunne wegens het niet aanwezig zijn daarvan vertrouwen verdiende, antwoord ik, die te dezer plaatse over het al of niet wenschelijke van de bestendiging dier regeerings bemoeiing geen oordeel wensch uittespreken, dat die kon. goedkeuring der statuten geene garantie was dat de maatschappij zou blijven bestaan, maar eenvoudig eene verklaring, na onderzoek verleend, dat het mogelijk was. En hier geldt het juist dezelfde quaestie, eene spaarbank die lage rente uitbetaalt, *kan*, eene met hooge rente *moet* vallen in noodlottige tijden, die, wie zou het willen ontkennen, altijd, om het zacht uittedrukken, tot de mogelijkheden blijven behooren. Ik noem, waar ik mijne kennis niet ontleen aan gedrukte, openbaar gemaakte stukken, geene namen, maar 't verheugt mij toch uit een verslag nog in tijds ontvangen, hier te kunnen opnemen, dat men bij de bedoelde bank de rente op het bedrag van 3 pCt. bestendigd heeft.

Digitized by Google

Te Meppel is nu onlangs de rente tot 4 pCt. verhoogd (zie Haarl Courant van 29 April 1870), ook op meer andere plaatsen is de rente verhoogd; te Haarlem en ik meen ook te Zutphen wordt afwisselende rente betaald. Ook dat strijdt m. i. geheel met het karakter der spaarbank, waar men altijd zijn geld moet kunnen terug bekomen en tevens onmiddellijk afrekenen de verschuldigde rente, in geval van geheele terugbetaling van het verschuldigd kapitaal.

De spaarbank te Middelburg heeft waarlijk uit de antecedenten reden genoeg kunnen putten tot voorzichtigheid; niet in staat om aan hare verplichtingen te beantwoorden, moest zij dikwijls haar nuttigen werkkring tijdelijk staken, in de 4 laatste maanden van 1830 werd slechts ruim *f* 400,—, in 't geheele jaar 1831 *f* 92,70, de beide geheele jaren 1832 en 1833 en de maand Januari 1834 zoo mede de maanden Maart, April, Mei en September 1848, niets hoegenaamd ingebracht, terwijl de eerste maanden na die geheele staking een gering bedrag aanwijzen; het een en ander is geen wonder, waar de bank geene zekerheid konde aanbieden, ja zelfs integendeel zekerheid voor het tegendeel bestond, dat het ingebrachte kapitaal *volledig* kondo worden terug betaald; de inbrengers toch, die in die noodlottige tijden hun geld terugvorderden, moesten zich eene korting laten welgevallen, die afwisselde

gedurende 1830—1833	van	5—35	pCt.
1840	„	1— 8	„
1848	„	2—32½	„

Nu maak ik de Middelburgsche directie geenszins een verwijt van de handhaving van het reglement en de toepassing der korting, hoe noodlottig dan ook, ik ben integendeel overtuigd dat, waar ook bij andere banken te korten bestonden en de directeuren dat verzwegen, terwijl deze hunne handeling door de beste uitkomst is bekroond geworden en niemand eenige schade leed, deze laatstbedoelde directeuren hun plicht niet nakwamen, en zich persoonlijk verantwoordelijk stelden, maar het gebeurde tot 3 maal toe te Middelburg moest mijnen geachten collega's aldaar meerdere voorzichtigheid hebben geleerd.

Volgens 't gevoelen van alle bevoegden, en 't gezond verstand zegt dat reeds, is het volledig terugbetalen van het toevertrouwde kapitaal *hoofd-*, de rente, die tot aanmoediging moet strekken, *bijzaak*, en veroorzaakt het toekennen van eene hoogere rente dat van de instelling gebruik wordt gemaakt door personen, voor wie de spaarbank niet bestemd is en dat onmiddellijk grootere sommen worden ingebracht. Waar zelfs de regl. de bevoegdheid geven eene

soort van controle te houden op den maatschappelijken stand der inbrengers, leert de ondervinding, dat de toepassing en handhaving ook van zoodanige regels oneindig moeielijker is dan het maken der bepaling zelf. Die grootere kapitalen zijn in tijden van crisis hoogst gevaarlijk voor de bank, daar zij veelal opgevraagd worden, als men de staatsschuldbrieven kan koopen oneindig lager; 't is zelfs naar de geheugenis van velen onzer reeds gebeurd voor de helft van den prijs, die zij der bank gekost hebben.

Wel zijn de fondsen nu bij vele banken niet meer zoo uitsluitend belegd in waarden, aan sterk afwisselenden koers onderhevig; dan, een deel der waarde moet bij de onzekerheid der opvraging belegd zijn en blijven in fondsen ter beurze verhandelbaar en waar pandbrieven in eene goede hypotheekbank, de ondervinding in het buitenland bevestigt dat, (onze ondervinding in Nederland is te dien opzichte nog te gering) in veel minder evenredigheid dalen, wordt toch ook daarop schade geleden en zal het in de tijden waarop ik doel, ook wel niet mogelijk zijn een alleraanzienlijkst bedrag in schuldvorderingen op gewesten, gemeenten en polders a pari te gelde te maken. Wel is dat, waar de banken, ook die te Gorinchem, waarde moesten verzilveren, gebeurd, ja hebben enkele personen in tijden van crisis bevreesd geworden, die belegging bij voorkeur gezocht, maar 't was natuurlijk altijd slechts op kleine schaal; zulke schuldbrieven zijn gewoonlijk wel niet bepaaldelijk genoteerd doch waar 't geld ook eene koopwaar is, zoo goed als eenig ander artikel, zijn deze fondsen bij sterke daling der staatsschuldbrieven gewis ook nimmer 't volle nominaal kapitaal waardig. Men beroepe zich niet op de overneming a pari van enkele dier stukken in tijden van nood door gegoede directeuren der bank, andere menschlievende en zeer enkele vreesachtige personen, — op groote schaal zal men die stukken in de gezegde tijden nooit anders dan met schade kunnen kwijt raken en als de banken zulke aanzienlijke kapitalen onder zich hebben als te Middelburg, te Gorinchem en elders (en ik wensch, behoudens het inachtnemen van de vereischten noodig voor de soliditeit der spaarbank, bestendig uitbreiding van haar nuttigen werkkring), wordt bij overlating van dergelijke fondsen daarop in de bewuste omstandigheden ook schade geleden, schoon ze niet zoo aanzienlijk zal zijn als op staatsschuldbrieven. (*) Staat het nu vast, dat grootere sommen nadeelig zijn

(*) Men mag echter daarop bij het maken zijner balans wel bedacht zijn en handelt zeker zeer verkeerd die stukken in tijden van crisis daarop voor de volle waarde uittetrekken.

Digitized by Google

voor eene bank, in tijden van crisis worden de *kleinere* sommen alleen uit *wantrouwen* teruggevraagd, daarvoor kan men toch geene effecten aankoopen, terwijl de *grootere* worden teruggevraagd èn uit *wantrouwen* èn uit *speculatiezucht*. Zien wij nu den invloed van de toekenning der hoogere rente op de spaarbank te Middelburg:

Men betaalde daar van 1819—1853 4 pCt.
1854—1864 3 „
1865 tot nu 4 „

In 1848 was het gemiddeld bedrag aan iederen inbrenger verschuldigd *f* 139,34, zag men zijn reserve-kapitaal, dat het vorige jaar 1847 nog *f* 6911,13 bedroeg, verdwijnen en sloot met een nadeelig cijfer van *f* 6336,42.

Heeft men tot 1865 te Middelburg de belegging allergevaarlijkst uitsluitend in staatsfondsen gedaan, de uitkomst van 't jaar 1848 zou ongetwijfeld veel minder noodlottig geweest zijn, indien men zich niet geheel tot die belegging bepaald en toen slechts eene rente van 3 pCt. uitgekeerd had; de cijfers toonen het aan: immers zoodra men in 1854, de rente tot 3 pCt. verlaagde, daalde het middelbaar bedrag van *f* 123,08 tot *f* 103,67; in de 11 jaren, dat zij 3 pCt. bleef, was het gemiddeld bedrag het laagst *f* 92,10, het hoogst *f* 105,07; in de 4 jaren, die men nu laatstelijk 4 pCt. betaalde, was 't laagste cijfer *f* 96,12, 't ging ieder jaar geregeld vooruit en bedroeg bij de sluiting van 't jaar 1868 *f* 110,25 (zie later het opgemerkte over de bank te Gorinchem).

De bank te Middelburg kan zich niet beklagen over mijne gevolgtrekkingen die ik aan hare eigen cijfers ontleen. En die uitkomsten bevestigen volkomen de waarheid mijner stelling, dat de toekenning der hoogere rente den inbreng bevordert van grootere bedragen, zoo gevaarlijk voor de bank in een tijd van crisis, dat zij een prikkel is voor de directie om wederkeerig hoogere rente te bedingen, 't welk een nadeeligen invloed kan oefenen op de soliditeit der belegging en eindelijk van de instelling nog zooveel te meer gebruik doet maken door personen, voor welke zij niet is bestemd. Het Middelburgsch verslag deelt ons mede, dat het doel der bank in art. 1 van haar reglement aldus *werd* omschreven: „het hoofddoel is aan *minvermogenden* gelegenheid te geven, hetgeen „zij van hunne verdiensten afzonderen, op *zekere* en voordeelige „wijze te bewaren."

Het doel zal, hoop ik, nog wel altijd hetzelfde zijn, maar 't wordt naar mijne bescheiden meening geheel verijdeld, wanneer men, door de verhooging der rente, de deelneming der meervermogen 'en

uitlokt en de zekerheid der volledige terugbetaling in de waagschaal stelt. Het doel wordt oneindig meer bevorderd, wanneer men, zoo als hier, de rente reeds doet aanvangen over een gering bedrag en doet ingaan van den eersten der maand, volgende op die, waarbij die geldsom ingebracht of door achtereenvolgende stortingen bereikt is. Eene bepaling van een maximum, waarover eenige rente wordt uitgekeerd, ontbreekt hier, maar zou mij ook zeer wenschelijk voorkomen.

Wij hebben eenige meerdere kosten dan te Middelburg, door dat wij zelf voor een locaal zorgen; de ruimte aan 't gemeentehuis is hier niet zoo groot als te Middelburg en zou waarschijnlijk niet toelaten ons een locaal tot bestendig gebruik te verschaffen en zooals ons lichaam is samengesteld uit een personeel dat zeer bezet is door ambts- en bijzondere zaken, zou het ons niet best passen ons voor de vergaderingen, als 't locaal soms voor iets anders bezet was, naar anderen te moeten schikken; wij houden bovendien ook meer van geven dan van ontvangen en zouden nog al lichtelijk bevreesd zijn voor inbreuk op onze zelfstandigheid. Ik wil dat laatste verklaren: de spaarbank te Gorinchem bezit een groot getal schuldbrieven, ten laste van de burgerlijke gemeente; 't is zeker niet hare slechtste belegging en bij meerdere behoefte aan die zijde is het volstrekt niet onmogelijk, dat zij op nieuw geld aan de gemeente zal verstrekken; doch, 't is, al hebben dan ook 4 van onze 8 directeuren zitting in den gemeenteraad, wenschelijk, dat men over en weder zonder eenige verplichting is. Die leer is, al wordt dan ook bijna allerwege afwijking van haar waargenomen, naar mij voorkomt, zeer behartigenswaardig in het maatschappelijk leven, inzonderheid waar men optreedt voor derden of eenig toezicht heeft uit te oefenen.

Ik hoop, dat mijne opmerkingen, ook waar ik in meening van de te Middelburg bestaande zienswijze meen te moeten afwijken, mij ten goede zullen worden gehouden; ik vlei mij daardoor jegens de instelling die ons allen dierbaar is, verdienstelijker te gedragen dan door eene ongemotiveerde, veelal onoverdachte goedkeuring, uit louter beleefdheid gegeven. Maar ik mag toch van Middelburg geen afscheid nemen zonder mijne hulde te brengen aan de directeuren aldaar, die zich voorstelden, en 't zal nu dus reeds in uitvoering zijn, het getal zittingen met 1 Januari ll. op twee per week te brengen. Ik wenschte wel, dat wij ook hier dat goede voorbeeld konden volgen; dan, 't is ons, ook mij voor mijn evenredig deel, niet wel mogelijk dat te doen zonder uitbreiding van 't personeel

Digitized by Google

der directie, en bij een klein getal leden van 't Nut (dat is hier, waar de instelling mede van het departement uitgaat het gevorderd radicaal), in dit zeer bedrijvig stadje meer dan een achttal personen te vinden, daartoe bereid, in staat en geschikt, gaat moeielijk. Eere dan aan de Middelburgsche directeuren, bij vergelijking vooral met de zooveel grootere hofstad, waar „risum teneatis" slechts eens per maand gelegenheid gegeven wordt tot terugbetaling. (*)

Ik maakte reeds hierboven gewag van de ontvangst onder het stellen van deze beschouwingen, van het verslag over 't jaar 1869 der zoo belangrijke Groningsche bank. De bezittingen op 31 December 1869 waren niet minder dan . . . . . *f* 1,137,218.21½
het verschuldigd kapitaal. . . . . - 1,033,205.68
Zij had dus een voordeelig slot van . . . . . *f* 104,012.53½

't Zijn voorwaar allerbelangrijkste cijfers, waarvoor men, gelijk voor veel uit het Noorden, eerbied zou moeten hebben, als het de critiek kon doorstaan; 't reservefonds, hoe aanzienlijk ook, bedraagt nog geen 10 pCt. van 't verschuldigd bedrag, dat kan, waar voor nog geen *f* 148,000 aanwezig is aan waarden, onderhevig aan sterk afwisselenden koers, op zich zelf voldoende gerekend worden; men mag dus aannemen, dat in tijden van crisis weinig kapitaal uit vrees voor niet integrale betaling zal worden terug gevorderd, toch wel uit speculatiezucht, waarom zou dat in het Noorden alleen niet 't geval zijn, en dan zal men toch ook moeite hebben de hypothecaire schuldvorderingen, die daarenboven niet aan toonder luiden maar welker overdracht geld kost, (men kan bij een eenigszins belangrijk kapitaal daarvoor stellen 1½, bij een geringer bedrag meer), a pari van de hand te zetten. (†) Schoon nu, indien alle banken, waar men de hoogere rente betaalt, zich bevonden in een toestand als die te Groningen, mijn bezwaar niet *zoo groot* zou zijn, blijft het toch bestaan en reken ik de plaatsing van gelden op hypotheek, onder de bestaande omstandigheden en rechtspraak, niet onverbeterlijk goed, ik kom daar nader nog even op terug. Ik zou dus daar én voor de bank zelf én om het voorbeeld benevens om den invloed op andere banken wenschen, dat men zich tot eene mindere rente bepaalde en had men te veel, dat, gelijk wij doen, tot een of ander nuttig doel, ten behoeve van die klasse, waarvoor de spaarbank meer eigenaardig bestemd is, bezigde. Men heeft te

(*) Zie echter de voornemens tot verbetering, op welke hiervoren werd gewezen.

(†) Waarom neemt men te Groningen geen pandbrieven van eene soliede bank, die altijd ter beurze verhandelbaar zijn?

Groningen, blijkens het vele wetenswaardige in het verslag medegedeeld, de gelukkige gaaf in een kort bestek veel te kunnen zeggen, maar 't lekkers maakt naar meer belust; ik zou gaarne bij 't verschuldigd kapitaal, naar de hoegrootheid van 't bedrag verdeeld in de 7 cathegorien, niet alleen het aantal maar ook het massaal geldelijk bedrag van iedere cathegorie opgenomen hebben gezien, of nog liever, 't schijnt hier maar te zijn de statistiek van de inbrengst over één jaar, eene dergelijke rangschikking over geheel 't verschuldigd kapitaal, onverschillig de tijd van inbreng. Mogen wij er ons niet op verheffen, dat de bank van Gorinchem zich in de hoegrootheid van het middelbaar bedrag, gunstig onderscheidt bij banken, die zelfs eene hoogere rente betalen; Groningen komt daarin verre te kort aan de eischen, die ik meen aan eene goed ingerichte bank te moeten stellen. In 1868 werden ingebracht 39, in 1869 74 posten, van boven de *f* 1000 Dat toont aan een allerbelangrijkste vermeerdering juist op de aanzienlijke bedragen en waar ons cijfer, gemiddeld *f* 139,49 voor elken deelgerechtigde, mij reeds veel te hoog voorkomt, vinden wij te Groningen bij een te goed door 3690 deelnemers tot een bedrag van *f* 1,033,205,68 een middelbaar cijfer van niet minder dan *f* 280.

Bij die groote bedragen, ongetwijfeld aangewakkerd door te hooge rente, is in tijden van crisis altijd gevaar; nut kunnen die instellingen nog doen, dat ontken ik niet, maar 't gebruik door lieden, voor welke zij niet bestemd zijn, wordt regel; noem nu liever uwe inrichting eene gewone depositobank en laat de spaarbank over aan hen, die met mindere cijfers tevreden zijn. De bank te Groningen mag niet beweren, dat zij hare zorg verstrekt inzonderheid voor den minderen man, integendeel het wordt bij haar eene gewone gelegenheid tot geldbelegging meerendeels voor den meervermogende en men waagt er het penningske van den minder vermogende, dat haar nevens die grootere sommen toevloeit, in tijden van crisis en ten voordeele van den meervermogende aan. 't Is mij bij de groote sympathie, die ik waarlijk zooveel redenen heb aan 't Noorden van ons rijk te wijden, niet te doen om iets onaangenaams te zeggen, maar

„Amicus Plato, amicus Socrates,
magis amica veritas"

Doch voor ik nu van het thema, het nadeelige der hooge rente, dat mij boven alles de pen in de hand gaf, voor goed afstap, beroep ik mij op eene zeker ook wel te Middelburg erkende autoriteit

Digitized by Google

in deze zaak. Mr. G. A. Fokker eindigt zijn vijfjarig overzicht in het staatkundig en staathuishoudkundig jaarboekje voor 1869 met deze woorden:

„Dat een hooge intrest voor den bloei en de soliditeit der spaar-„bank nadeelig, — een lage daarentegen voordeeliger te achten „is, wordt dan ook door de spaarbankbesturen ten onzent meer „en meer ingezien. Sedert de laatste 20 jaren is de intrest bij „meest alle onze spaarbanken verlaagd geworden; zoodat van de „114 aan de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen behoorende „banken, waarvan omtrent dit punt opgaaf in haar jaarboek 1865/66 „gedaan werd, er nog slechts 14 zijn, die een intrest van 4 pCt. „toekennen, 19 er van geven $3\frac{7}{10}$ tot $3\frac{6}{10}$, en 72 3 pCt. of minder, „terwijl bij 9 banken de intrest van 4 of 3 pCt. tot 3 en 2 pCt. „afdaalt, of zelfs geheel ophoudt voor sommen boven zeker bedrag; „een verstandige maatregel, waartoe men eerst vóór weinige jaren „is overgegaan, ofschoon hij reeds in 1818 door Scherenberg (*) „werd aangeraden."

Bij de bank te Gorinchem bestaat geene vaste bepaling noch omtrent den stand en de meer of mindere gegoedheid der inbrengers noch omtrent de grootte van het aan te nemen bedrag; er wordt gehandeld naar aanzien des persoons en omstandigheden; veroorzaakt het afwisselen van het personeel der directeurs voor de waarneming der zittingen om de 3 maanden nu wel, dat de lijn niet altijd even strak gehouden wordt, dit is zeker, dat de lagere rente in staat stelt zonder schade een betrekkelijk aanzienlijk bedrag, dat anders door de vingers zou glijden of aan insoliede personen worden toevertrouwd, te nemen. De directeuren zijn met het grootste deel der inleggers vrij goed bekend, zij nemen zoo noodig informatien en zij meenen te weten, — de ondervinding leerde het van aanzienlijke posten die reeds lang in de bank gestaan hebben, — dat de meeste derzelve in tijden van crisis niet zouden opgevraagd worden. De bekendheid met een en ander moge nu dat aannemen van grootere sommen *vergoelijken*, *wettigen* voorzeker doet het dat nooit, ik erken dat de spaarbank eigenaardig daartoe ongetwijfeld niet bestemd is; de zekerheid die ons groot reserve-fonds, dat aanzienlijker is dan de geheele waarde in staatsschuldbrieven voorhanden, gevoegd bij de uiterst soliede belegging, ons geeft, van bijna wiskunstig zeker aan onze verplichtingen te kunnen beantwoorden, zelfs al werden al de grootere posten ad ruim *f* 80,000 ons in minder

(*) In Magazijn voor het Armwezen, d. II, blz. 42.

gunstige omstandigheden op eens opgezegd (en 't is van 3/4 dier posten zoo goed als zeker dat het nimmer uit speculatie-zucht zou gebeuren), geeft ons, uit overweging van de noodlottige gevolgen, die de teruggave voor vele betrokkenen zoude hebben, eenige meerdere vrijheid ten deze. Te sterk wil ik echter op dat argument niet drukken, want wordt van deze zijde beweerd, dat men vrij of zeer goed is op de hoogte van de omstandigheden van het inbrengend personeel, de grootere bedragen zijn veelal uit buiten-gemeenten, waar sommigen onzer ook goed bekend zijn, zoo wil noch kan ik natuurlijk beweren, dat men te Middelburg en elders dat belangrijk deel van de plichten eener spaarbank-directie verzuimt. Wij zijn ongetwijfeld op eenen beteren weg; in 1853 hadden wij 620 deelnemers met een gemiddeld te goed van bijna *f* 185,—; de balans op 1 Juli 1869 wijst aan 1080 deelnemers met een gemiddeld te goed van *f* 139,49 en keurde ik het zelf niet af om gebruik te maken van cijfers, die niet officieel geconstateerd zijn, ik zou, wat het tegenwoordig oogenblik betreft, kunnen wijzen op een nog verbeterden toestand: dit mag ik echter met zekerheid zeggen, dat onze directie, met inachtneming van het hierboven aangegevene, alles doet, om het inbrengen van grootere kapitalen tegen te gaan, ja dat zij geene gelegenheid verzuimt tot eene aansporing, die dikwijls wordt opgevolgd, om waar het belang der betrokkenen dat toelaat, die kapitalen uit de bank te nemen. 't Is bij den toenemenden lust tot aankoop van ook minder soliede fondsen die eene hooge rente afwerpen, mede eene reden voor de vermindering van het middelbaar cijfer van 1853 tot 1869 van *f* 185,— tot *f* 139,— of 24 pCt.

't Verdient niettemin opmerking, dat waar de Middelburgsche bank zich mede kan beroemen op 't bezit van een aanzienlijk reservefonds en zij nu reeds 4 jaren 4 pCt. betaalt, 't gemiddeld bedrag van elken inbrenger daar altijd was en ook nu is zoo veel lager dan hier, 't bedroeg daar bij de laatste afsluiting *f* 110,25, bij ons *f* 139,49. Waar moet dat aan toegeschreven worden? M. i. aan de meerdere welvaart (*) en aan de hier in den omtrek althans meer dan de in andere streken bestaande gelegenheid van ook 's winters geld te verdienen.

Al ware er nu ook iets te zeggen voor 't betalen eener hoogere rente, 't blijkt dat zulks hier niet alleen ten eenemale onnoodig

(*) Van 't geld, dat in korten tijd door zalm- en elftvisschers in groote massa's verdiend wordt, zien wij weinig, 't is, als van visch afkomstig, veelal te glad.

is, maar dat groote waarschijnlijkheid bestaat, dat ons alsdan nog veel grooter kapitalen zouden worden aangeboden, die wij om de aangevoerde redenen niet altijd zonden kunnen weigeren, en dat het middelbaar bedrag dus zeker nog aanzienlijk zou zijn gerezen, en al *vergoelijk* ik ons hoog cijfer eenigermate door de omstandigheden en het nauwlettend toezicht, *te wettigen* is dat nooit.

Ik wees er reeds op, dat de uitbetaling eener hoogere rente natuurlijk ook aanspoort om wederkeerig eene hoogere rente te bedingen en dus van invloed moet zijn op de soliditeit der belegging. Onze voorschriften daaromtrent en wijze van handelen kunnen blijken uit de bijlage bij deze beschouwingen gevoegd; ik wil daarbij opmerken, dat waar men de belegging in buitenlandsche effecten niet geheel en al heeft willen buitensluiten, zij toch in 't reglement zeer bemoeielijkt wordt en, gelijk men in den staat der bezittingen zien kan, niets daarvan aanwezig is.

Hebben wij nu de aangename gelegenheid, daar wij zelf geen jacht behoeven te maken op hooge rente, zeer dikwijls goede bedoelingen te kunnen bevorderen, (in nadere bijzonderheden kan noch mag ik hier treden, de discretie, die een schuldeischer vooral in betrekking tegen zijne schuldenaren in acht behoort te nemen, verbiedt dat) die gunstige omstandigheid is uitermate voordeelig voor de soliditeit onzer beleggingen. Ik ben wat dit beginsel betreft, helaas echter in tegenspraak met de inzichten, die blijken daaromtrent meer en meer bij het Nederlandsche volk door te dringen.

Nu ik dit thema aanroer, wensch ik even aan te geven, dat ik het betreur, dat het nog altijd bestaande hyp. stelsel en de rechtspraak op dat punt, het plaatsen van geld op hypotheek zoo gevaarlijk maken; ik zal wel eens nader de gelegenheid vinden, om het veelzijdig nadeel dat daaruit ontstaat, te schetsen; ik voor mij vind nimmer vrijheid mijnen mededirecteuren 't plaatsen van geld op hypotheek aan te raden, indien ik mij niet *persoonlijk* heb vergewist van de deugdelijkheid des rechtstitels, de onbezwaardheid van het vast goed en de wijze, *daar komt het thans vooral op aan*, waarop het van *vorige hypotheken* ontheven is. En kan de naaste toekomst ons door 't werk der betrokken commissie mogelijk meerdere gerustheid aanbieden, er zullen nog altijd bezwaren tegen die plaatsing over blijven; één daarvan is 't gemis aan rechtspersoonlijkheid, welke de tegenwoordige regeering niet wil verleenen aan spaarbanken, die, een uitvloeisel van het Nut, in haar oog niet geacht worden zelfstandige inrichtingen te zijn.

Digitized by Google

Oneindig verkieslijker komt het mij voor, dat de spaarbanken hare beleggingen doen in pandbrieven van *goede* hypotheekbanken. Men ontvangt bij die zonder moeite 2 maal op een jaar zijn geld, de pandbrief biedt in de gelegenheid om dien van de hand te kunnen zetten, 't zelfde gemak aan als de staatsschuldbrief, terwijl, gelijk ik reeds hiervoren opmerkte, de ondervinding in het buitenland aantoont, dat de daling in tijden van crisis zich tot 1/3 van dien van den staatsschuldbrief bepaalt. En dat is geen wonder: bij dien laatsten heeft men slechts een fictieven, bij de pandbrieven een reëelen waarborg. Ik moet echter opmerken, wat men trouwens uit den staat van onze bezittingen ook wel zal bespeuren, dat de wenschelijkheid dier belegging niet algemeen door de directeuren der Gorinchemsche bank wordt erkend. Mij komt zij zoozeer verheven boven alle tegenspraak voor, dat ik het betreur, dat een of twee hypotheekbanken niet allerwege agenten kunnen hebben, ten einde als algemeen spaarbankhouder op te treden.

Daaraan zou ik zelfs én om de wijze van belegging van het kapitaal én om politiek-oeconomische redenen de voorkeur geven boven de optreding door den staat, *dan alleen gewettigd* maar ook *dan verplichtend*, wanneer het blijkt dat helaas geene genoegzame gelegenheid bestaat om in de erkende behoefte te voorzien. Mijne bezwaren, die ik heb tegen het plaatsen van geld op hypotheek, op grond van mogelijk verlies ook door de gebrekkigheid onzer wettelijke bepalingen, gelden niet, in hare volle zwaarte althans, tegen de hypotheekbank, die op groote schaal handelt en bij hare berekeningen, zoo die deugdelijk zijn, op de mogelijkheid van verlies, ook om die oorzaak, heeft moeten rekenen.

Bestaat bij de Gorkumsche bank de bepaling, dat aan de leden der directie geene gelden mogen worden verstrekt en dat de samenwerking van meer dan een directeur noodig is om bij de geldswaardige papieren te komen, eene bepaling, die stipt wordt gehandhaafd, de bank zet ook aan particulieren nimmer gelden uit zonder zakelijken waarborg. Deze laatste bepaling bestaat niet overal of wordt althans niet overal nageleefd, en welk een soliditeit ook deze of gene persoon of firma moge bezitten, 't is zeer gevaarlijk van dien regel af te wijken of hem niet te handhaven. Zekere belangrijke bank heeft bij een vermogend bankier a deposito groote sommen op korten tijd, feitelijk zelfs onmiddelijk, opzegbaar. Die belegging is, bij de onzekerheid der opvragingen en het uitwinnen van kosten door het telkens koopen en verkoopen

Digitized by Google

van geldswaardige papieren, zeer aan te raden; doch welk een groote soliditeit dat huis moge bezitten, het uitzetten van geld zonder waarborg aan een particulier verdient, om het beginsel, stronge afkeuring. Ook huizen als bergen zijn gevallen, en zelfs waar a priori wiskunstige zekerheid kon bestaan, dat geen verlies zou plaats hebben, is het nog én om 't beginsel én meer nog om de gevolgtrekkingen in de toekomst, die althans zeker gevaarlijk kunnen zijn, zeer af te keuren. Men beleedigt niemand, die althans niet beleedigd wil zijn, als men vooral in betrekking een vasten regel aanneemt en tegenover iedereen stiptelijk handhaaft.

Ik geloof dat ieder die zich de moeite wil geven overtuigd te worden, door de aangevoerde lichtelijk nog te vermeerderen gronden zal inzien, dat het wenschelijk ja noodig is, dat de bank zich tot de uitkeering eener lage rente bepaalt. Daardoor wordt natuurlijk een reservefonds gevormd, 't welk overal, waar niet zoo als te Amsterdam een waarborg-kapitaal bestaat, dringend noodig is om den inbrengers zekerheid te verschaffen voor de volledige terugbetaling van 't kapitaal, waar *alles* op aankomt. Ik ben, behalve wat ik zag in advertentiën omtrent de zittingen die in onderscheidene deelen der stad gehouden worden, de daarbij medegedeelde cijfers enz., niet bekend met de Amsterdamsche bank; is deze op goede grondslagen gevestigd, wordt het waarborgkapitaal, waarvoor, en dat is ook geenszins onbillijk, eene praemie betaald wordt, voortdurend naar de vergrooting van het ingebrachte kapitaal, vermeerderd, zoodat het in waarheid voldoenden waarborg aanbiedt voor de integrale terugbetaling, dan keur ik niet onvoorwaardelijk af, dat de rente op meer dan 3 pCt. bepaald wordt. Ik strijd toch daartegen in de gewone gevallen, omdat ik meen boven alles te moeten hechten aan de volledige terugbetaling van het kapitaal. Te Amsterdam wordt daartoe die lage rente niet vereischt; alleen zij men ook daar bedacht dat eene vermindering van 't bedrag der rente, die noodig kan wezen als men haar doorloopend niet laag stelt, een zeer nadeeligen invloed moet uitoefenen op den bloei der bank.

Maar, om tot de gewone banken terug te keeren, het reservefonds kan toch niet tot het oneindige aangroeien; zeker neen, schoon rijkdom m. i. op zich zelf althans, altijd meer begeerlijk is dan armoede. Wij hebben over praemien ook wel eens gedacht, doch het kwam ons voor dat het stellen van regelen zeer moeilijk was, de toepassing daarvan zou nog oneindig meer bezwarend zijn en meer aanstoot en afgunst dan tevredenheid opwekken. Ik weet nu

wel, dat men zich daarboven moet weten te verheffen wanneer de plicht dat gebiedt, doch dat is geenszins 't geval, wanneer men daardoor in plaats van een nuttig doel te bevorderen, moet geacht worden dat te ondermijnen. Praemien toe te kennen bij loting, zooals men aanvankelijk te Middelburg gedaan heeft om, naar men zegt, de deelneming aantemoedigen, zou ik niet durven verdedigen; het Nederlandsche volk heeft dikwijls een prikkel noodig, maar of men weldoet met de speelzucht, vooral bij de mindere klasse op te wekken, meen ik ten hoogste te moeten betwijfelen; 't was intusschen een der gewone wijzen, waarop onze voorvaderen, dikwijls zonder te letten, ook op de zedelijke gevolgen, zich van moeielijke netelige questien afmaakten.

Waar moet nu intusschen op den duur dat geld blijven? 't Komt mij voor geheel onjuist te zijn, dat de inbrenger een bepaald *recht* op dat geld zoude hebben; het opnemen van zijn geld dat anders lichtelijk door de vingers zou glijden in eene veilige bewaarplaats, zou zelfs, zonder het voldoen van eenige rente, reeds eene weldaad zijn voor den minderen man, en het overgewonnen geld is zeker minstens evenzeer de vrucht van de goede en deugdelijke, belanglooze administratie als van het toevertrouwde kapitaal. Maar wij willen gaarne, op eene wijze echter dat aan ons het initiatief blijft, (de spaarbank alhier werd voor dezen wel eens beschouwd als een pruimenboom waaraan het aangenaam was te schudden en wij wenschen, al is ook de boom niet zwak en teer, opdat de wortels niet zouden beschadigd worden, die schuddende zorg bij voortduring zelf op ons te nemen) nuttige instellingen, weldadig voor den minderen man in 't leven roepen en schragen. Hebben onze voorgangers, toen daar vroeger nog minder gelegenheid toe bestond, in tijden van hongersnood, zoo als bij het eerst ontstaan der aardappelziekte, belangrijke giften aan den armen geschonken, wij ondersteunen nu bestendig of liever onderhouden geheel de bad- en zweminrichting, de openbare leesbibliotheek, de volksvoordrachten. Van de eerstgenoemde inrichting, die sommige jaren verbazend veel geld kost, wordt zeker ook door meervermogenden gebruik gemaakt, doch tegen goede betaling; de minvermogenden kunnen er gratis te recht. In den warmen zomer van 1868 zijn er door hen 8657, in 't minder gunstig jaar 1869 4046 baden gebruikt. Wie is er, die den gunstigen invloed daarvan op de gezondheid en de zedelijkheid zou willen ontkennen en wie beseft niet, dat het behoud van kostbare menschenlevens, die anders door onvoorzichtig baden en zwemmen verloren

gingen, (*) meer waard is dan eenige hoogere rente, door de spaarbank uittebetalen, gesteld al, wat ik ontken, dat zulks mogelijk ware zonder hare soliditeit te benadeelen. Zeker wordt van die instellingen uit den aard der zaak alleen gebruik gemaakt door ingezetenen van Gorinchem en er berust ook vrij wat kapitaal bij onze bank, dat toebehoort aan inbrengers elders gevestigd; doch 't komt mij voor, dat het reeds eene weldaad is, dat wij onze bank ook voor die laatsten openstellen, zoodat wij ons, ook door 't boven aangevoerde, om die reden niet behoeven te laten weerhouden van het verstrekken van subsidien aan nuttige inrichtingen in deze gemeente die bovendien, waar zij er mede van willen genieten, (met de bad- en zweminrichting zon het zeer wel 't geval kunnen zijn) ook voor hen openstaan.

Is de toestand overal elders in Nederland nu zoo volmaakt, dat er geen middel is om van 't geld, dat men missen kan, iets te doen voor do mindere volksklasse? Zoo zou, als men eens voor een oogenblik aannam, dat de inbrengers recht hadden op het bespaarde geld, dat tot zijn meester terugkeeron, vermeerderd nog wel met de winst verkregen door 't kapitaal van dat soort van inbrengers, 't welk niet tot de volksklasse behoort. Men maakt mij de opmerking dat van de inrichtingen, die wij met onze subsidien ondersteunen, gebruik wordt gemaakt niot alleen door vele individnen, die niets bij de spaarbank te goed en dus niet tot het verkrijgen der overwinst medegewerkt hebben, maar zelfs veelal nog door eene klasse minder dau de geringste inbrengers. Ik wil de gegrondheid dier opmerking niet geheel ontkennen, maar ik meen dat het allezins geoorloofd is, waar men de eerste rente betaalt, bij 't reglement toegezegd en noem het overigens een verblijdend verschijnsel dat zelfs de ongunstigt bedeolde leden onzer maatschappij blijken prijs te stellen op inrichtingen die zoowel de gezondheid van 't lichaam, als de ontwikkeling van den geest bevorderen.

Ik mag nog wijzen op een ander middel dat helaas bij onderscheidene banken kan worden toegepast, om 't geld wat men te veel mocht hebben eone goede bestemming te geven. De meest soliede banken, zelfs die van Gorinchem, als men wil, doch deze zeker niet licht, staan bloot voor 't gevaar van niet aan hare verplichtingen te kunnen beantwoorden; waar bij ons nog nooit iemand eenige schade leed, was dat te Middelburg reeds *driemalen* 't geval en bedroeg de toegepaste korting in maximum

(*) Hier kwam dat jaarlijks voor, sedert die inrichting bestaat, volstrekt niet meer.

van 1830—1833 35 pCt.
in 1848 $32\frac{1}{2}$ „

Welnu houd naauwkeurig boek van uwe toegepaste korting en betaal die, met inachtneming van behoorlijke regelen voor 't belang der tegenwoordige deelnemers uit, achtereenvolgens, hier daar het wel niet anders zal kunnen geschieden, bij loting, zoodra de stand van zaken dat zonder te groote onvoorzichtigheid veroorlooft. Met andere woorden, vorm eene doode schuld en amortiseer die achtereenvolgens, zoodra zulks zonder gevaar voor de tegenwoordige deelnemers gevoegelijk kan en mag geschieden.

Zal ik wel alle voorstanders van eene hooge rente niet bekeerd hebben, hier vlei ik mij althans, dat bijna allen van hen genegen zullen bevonden worden die verhooging der rente uittestellen, tot iedor die bij de bank ooit te kort is gekomen, ten volle is betaald gewordon.

Ik ben gekomen aan 't eind mijner beschouwingen, 't is mijne meening, dat er in Nederland op veel te weinig uren gelegenheid gegeven wordt om bespaarde geldon in te brengen; waar zooals ik vrees, aan de behoefte niet op andere wijze kan voldaan worden, behoort even als in de meeste andere landen van Europa, (wij zijn ook daarin veel ten achteren), de Staat die zorg op zich te nemon; ik laat in 't midden of de wetgever zich heeft te bemoeien, want ik weet, dat daar ook veel tegen is, met het stellen van eischen voor de bijzondere banken en tegen de opdracht aan de regeering van eenig toezicht op haar; vreemd intusschen mag het heeten, dat waar men die staatszorg noodig kenrde voor de circulatiebank, men acht haar te kunnen missen voor de spaarbank. De lieden, die gebruik maken van de eerstgenoemde instelling moeten toch geacht worden veel beter uit eigen oogen te kunnen zien. Maar eigenlijk, om ten volle mijne gedachten uit te spreken, men telt dat gewichtig belang luttel en goeft zich de moeite niet eens er ernstig over na te denken. En al ken ik onder onze volksvertegenwoordigers mannen van verschillende richting, die bekend zijn met en hart hebben voor het spaarbankwezen, in hunne betrekking als zoodanig gaven zij daarvan geen blijk en 't zal weder een gevoelig verlies zijn en weinig hoop geven op eene betere toekomst, dat onze kundige specialiteit op dit punt, Mr. G. A. Fokker, ons in de volksvertegenwoordiging gaat ontvallen.

Maar kunnen, gelijk wij zagen, de bijzondere banken, bepaaldelijk ook die van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, op verre na niet aan de erkende behoefte voldoen, ik meen dat de Maatschappij

ten deze tot dusverre althans toch niet deed wat zij konde en behoorde te doen. Ik wensch zeker van haar geen knellend toezicht op de bemoeiingen zelfs der spaarbankbesturen, die een uitvloeisel zijn der onderscheidene departementen, want dat zou voorzeker in dezen tijd, — nu de lucht zoo bezwangerd is van de ook wel eens onberaden zucht tot emancipatie en waar dikwijls miskend wordt de kracht, die vereenigde werkzaamheid kan oefenen, — nadeelige uitkomsten opleveren voor onze Maatschappij, een der waardigste monumenten van een verleden tijdvak, dat waarlijk nog geenszins heeft uitgediend, zonder dat het doel, wat ik zoo zeer wensch, er door bevorderd werd; doch het spaarbankwezen onder het patronaat dier Maatschappij uitgeoefend, staat helaas op veel te losse schroeven. Onkundigen, die zich geene rekenschap weten te geven van de gevolgen, beginnen het werk dikwijls zeer onberaden, of bederven inrichtingen, tot dusverre op goede grondslagen gevestigd. Zij vinden menigmaal steun in menschen van ondervinding en wien men dus eenig gezag moet toekennen, in directeuren van banken, die gedeeltelijk door eigen schuld, ook bij de beste bedoelingen, in vroegeren tijd eens of zelfs meermalen helaas niet beantwoord hebben aan de aangegane verplichtingen. Is het noodig nader in 't licht te stellen, dat het kwaad veroorzaakt door ééne bank die in dat noodlottig geval verkeert, grooter is dan het nut, dat 10 goed ingerichte banken aan de Maatschappij bewijzen, het vertrouwen toch wordt daardoor geschokt en het beginsel onteerd. Laat ons, daar het vast staat dat wij, de Nutsmannen, op verre na niet kunnen voldoen aan de bestaande behoefte, althans zorgen, dat al wat wij doen, de volmaaktheid zoo veel als mogelijk is, nabij kome.

Sinds het vijfjarig overzicht, loopende tot 1865, dat wij bespraken, zijn wij in de beschouwing van het bedrag der rente, die eene goed ingerichte spaarbank mag betalen, ongetwijfeld zeer achteruit gegaan. Een onderzoek zou leeren, dat de wijze van belegging, waarop het bedrag der betaald wordende rente zulk een grooten invloed oefent, mede zeer veel te wenschen overlaat en dat vele banken tot de betaling der hoogere rente alleen in staat zijn, door dat zij de renten niet over elke maand maar slechts over een grooter tijdvak en over een te groot minimum berekenen. Nog geheel eens daargelaten het gevaar dat daardoor voor de banken ontstaat, de aanmoediging van het inbrengen van grootere kapitalen, in tijden van crisis zoo gevaarlijk, is hier eene bevoorrechting optemerken van hen die misbruik maken van de instelling ten

koste van hen voor wie zij eigenaardig bestemd is. 't Verdient ook rijpelijk overwoging of men niet wel zou doen een maximum te bepalen, boven 't welk geene rente zou worden vergoed.

't Is verre van mij te willen beweren, dat alles hier onverbeterlijk is; waar ik zelf nog onbevredigde wenschen te dien opzichte voed, zullen geheel onpartijdigen wellicht nog meer gegronde aanmerkingen te maken hebben. Ik deelde intusschen van onze bank alles mede, wat ik mocht ook wat mij persoonlijk minder aanstaat, en vermeldde dus ook ons veel te groot middelbaar bedrag.

De publieke geest moet worden wakker geschud, de gezegende Maatschappij tot Nut van 't Algemeen hechtte een nieuwe parel aan hare kroon, door, gelijk gelukkig blijkt het voornemen te zijn, (zie n°. 3 der punten van beschrijving voor 1870), deze belangrijke quaestie grondig te doen onderzoeken, wil men dat zelfs, uitsluitend door personen, die nog geene gevestigde meening op deze punten hebben doen kennen, als 't maar lieden zijn, die lust hebben tot onderzoek en van welke men mag aannemen, dat zij, niet behebt met de ons volkskarakter te veel eigene volgzaamheid, geen oordeel zullen uitspreken dan na eene gevestigde overtuiging, steunende op een grondig onderzoek.

Maar noch onze Maatschappij, noch eenige andere voor zooverre mij bekend is, kan aan de bestaande behoefte, op verre na zelfs niet, voldoen.

Velo kleintjes maken een groote, 't veroorzaakt niet alleen de improductiviteit van een alles bij elkaar genomen bijna onmetelijk kapitaal, maar veel druipt door de vingers, wat behouden had kunnen blijven, 't pauperisme wordt ook daardoor bestendigd en dat oefent een allernadeeligsten invloed uit op de handhaving van orde en wet en 't is indirect ook de ontwikkeling van onze mindere volksklasse zoo nadeelig. De handelingen van den beruchten Langrand Dumonceau, waartegen ik reeds in 1862 openlijk waarschuwde, (*) wat helaas niet belette dat lieden van een geaccrediteerden naam hem zedelijk steunden, zullen zeker ook in Nederland vele ongelukkigen maken. En 't niet voldoen aan eene bestaande behoefte veroorzaakt, dat het geld óf door de vingers druipt óf aan dergelijke ridders wordt toevertrouwd. Behooren schade en schande ons wijs te maken, dan hoop ik, al is niet gebleken, dat onze landgenooten voor hunne ondersteuning even als de oorijphaeën der

(*) Enkele opmerkingen over de credietvereeniging en de beide hypotheekbanken, (toen) in Nederland bestaande. Gorinchem J. Noorduyn en Zoon.

clericale partij in België, zich de handen lieten vullen, in het bestrijden van zulke inrichtingen voortaan steun te zullen vinden bij allen die durfden aanbevelen de Nederlandsche hypotheekbank, eene der vele onrijpe vruchten van dien beruchten financier, die om goede redenen nu weder een ander ver verwijderd oord kiest voor zijne operatien. In die hoop onthoud ik mij vooralsnog van het noemen hunner namen.

't Is intusschen onbegrijpelijk, dat men als het ware ziende blind, hoorende doof is.

Dagelijks en allerwege, ook des avonds wanneer de loonen uitbetaald worden, moet er gelegenheid zijn tot inbreng van spaarpenningen, de algemeene medewerking in de eerste plaats van personen met gezag en invloed moet worden ingeroepen, om den lust daartoe bij de mindere klasse aan te moedigen en, is hij er eenmaal ingeprent, te bestendigen. Wij kunnen geen beter werk ter wereld doen, al zal, ja juist omdat het een nadeeligen invloed zal oefenen op de opbrengst der jenever-belasting. Vele maatregelen, die daarmede hand aan hand moeten gaan, wensch ik thans onbesproken te laten en hier ook niet in bijzonderheden te ontwikkelen, op welke wijze ik uitvoering wensch te geven aan mijn denkbeeld. Maar zijn ook al staatsambtenaren hier vooral niet de gelukkigst gekozen agenten, is het minder publiek toch veelal minder geneigd zijne betrekkelijke gegoedheid aan hen kenbaar te maken; is staatszorg ten deze, ik erken het gereedelijk, in het afgetrokkene minder wenschelijk, hier schijnt zij onvermijdelijk en het bestuur der posterijen met zijne vertakkingen en ondergeschikte beambten bijna allerwege ten platten lande, is daartoe als van zelf aangewezen, terwijl het lot van die ambtenaren van lieverlede (aanvankelijk zou de deelneming weinig beteekenen) zou verbeteren en de directeuren aan de grootere kantoren, veelal niet met bezigheden overladen, daarin eene hoogst nuttige en eervolle bron van werkzaamheden kunnen vinden. Reeds vóór jaren zette ik dat denkbeeld in breedere trekken in dit tijdschrift uiteen, 't is later door anderen met meer kennis van zaken herhaald.

Dit wil ik thans nog alleen opmerken, dat, wensch ik ook niet inzonderheid een direct voordeel voor de schatkist, het verkrijgen van geld tegen lage rente geenszins te versmaden is, dubbel in een tijd, dat nieuwe leeningen van lieverlede weder aan de orde schijnen te zullen komen. En wordt het ingebracht geld een afzonderlijk fonds, met meer waarborg en beter toezicht dan onder eene vorige regeering voor en op de afzonderlijke fondsen bestonden,

Digitized by Google

wat zou dan beletten die fondsen gedeeltelijk tegen hypothecair onderpand uit te zetten? Op die wijze belegd, zouden de inleggers ook een reëelen waarborg verkrijgen en kon die belegging, wanneer ons hyp. stelsel gezuiverd wordt van de gebreken, die door eene veeljarige ondervinding zijn opgemerkt geworden, vooral een hooge vlucht nemen, wanneer wij eens van het tiendbezwaar mochten worden verlost. Grooter aanbod van kapitaal tot dat einde zou natuurlijk van invloed zijn op het bedrag der rente en daar hecht ik veel aan voor de ontwikkeling van den landbouw en 't belang van den kleinen eigenaar. En heeft men overwegend bezwaar tegen het optreden van den staat als spaarbankhouder, zou hij dan ten minste niet door het bestuur der posterijen, tegen behoorlijke vergoeding der ambtenaren, (die is noodig om op den duur op belangstelling en ijver te kunnen rekenen), werkzaam kunnen wezen als algemeen agent van hypotheekbanken na een nauwkeurig onderzoek als solide erkend? (*)

Zoo staat het eene met het andere in verband en ziet men ook uit deze beschouwingen, dat de tijd in onze volksvertegenwoordiging waarlijk nuttiger is te besteden dan aan veelal geheel onnutte bespiegelingen en haarkloverijen, die den parlementairen regeeringsvorm maar al te zeer eigen zijn.

In 't voorloopig verslag der Tweede Kamer van het wetsontwerp tot herziening der postwet, waaraan 44 van de 80 leden, (eene schoone vingerwijzing voor 't nut der sectiën?) deelnamen, lezen wij: „De verbinding der spaarbanken aan de postkantoren kwam mede „ter sprake. Door velen werd betreurd, dat de regeering hier niet „het voorbeeld van Engeland, Frankrijk en België wilde volgen, „ofschoon anderen tegen die verbinding bezwaar hadden.

Door de vertraging in de opneming dezer beschouwingen ben ik nog in staat er wat aan toe te voegen, en wel helaas om melding te maken van de afstemming van het voorstel van den heer Fokker, het verleenen n. l. van de bevoegdheid aan de Regeering tot het oprichten van staats-spaarbanken.

Dat gewichtig belang vond geene ondersteuning, ten slotte zelfs eenige bestrijding bij den Minister van Financien, die eene gewapende neutraliteit in acht nam, misschien voor hem te meer wenschelijk, daar hij erkende de zaak niet genoegzaam bestudeerd te hebben,

(*) Zie ook De Bosch Kemper in zijn *Volksblad* van 19 Mei 1870, n°. 20. Ik ben echter hier vrij wat minder zeker van het welslagen dan waar die ambtenaren zouden optreden als agenten van de regeering waaraan zij ondergeschikt zijn.

in welke verklaring hij echter niet werd gevolgd door de vertegenwoordiging. Die erkentenis des Ministers ontslaat van de verplichting de aangevoerde denkbeelden ter sprake te brengen. Tegen ééne stelling echter, die van 't hoogste gewicht is voor de vorming van denkbeelden bij het publiek, moet ik opkomen. Zij is deze: „dat de Staat geen voordeel hoegenaamd zou mogen hebben „van de bank." Is het mij ook zeker niet om dat voordeel te doen, zoo reken ik dat alleszins gewettigd doch wensch, waar ik den Staat eene rente wil doen uitkeeren van slechts 2½ pCt. en op den duur ½ pCt. voor administratiekosten wel meer dan voldoende zal zijn, die meordere winst aan den Staat te zien toevloeien als vergoeding voor 't mogelijk nadeel door oneerlijkheid of achteloosheid zijner ambtenaren of beambten te lijden, en tevens voor de schade, die *kan* ondervonden worden, ('t gevaar is voor den Staat vooral niet zeer groot, bij eene goede regeling der zaak en inbreng vooral van kleinere sommen) bij belangrijke opvragingen als de staatsschuld laag genoteerd staat, hoewel ik volstrekt niet wensch dat men zich uitsluitend tot die belegging bepale. Aan de lage rente knoop ik natuurlijk de voorwaarde vast, dat de inbrengers niet het gevaar zouden loopen van nadeel door daling der staatsschuld. Stelt men ze daaraan bloot, zeker moet dan betaald worden de volle reute, minus de kosten, die de staatsschuld afwerpt.

De spaarbankschuld worde en blijve eene heilige en bevoorrechte schuld: in dat geval heeft de Staat niet zoo als de bijzondere bank een reservefonds noodig en is zijne bemoeiing werkzaam, dat ontken ik niet, maar tevens hoogst eenvoudig.

De heer Rutgers van Rozenburg wilde het gronddenkbeeld op eene andere wijze verwezenlijkt zien; hij gaf aan, de ambtenaren van de Posterijen als inbrengers van bijzondere banken werkzaam te doen zijn. Moeten nu die ambtenaren de keuze hebben van de bank, waarin de deelneming zou plaats vinden, zijn zij wel geschikt en hebben zij wel tijd het publiek in zaken buiten hun ambtelijken werkkring voortelichten en zou dat vertrouwen in hen stellen? 't Verwondert mij, dat mijn geachte vriend en voormalige mededirecteur in de Gorinchemsche bank, de heer Viruly Verbrugge, met wien ik reeds voor 8 à 9 jaren eene lans brak over de wenschelijkheid der Staatsspaarbank, hij die, ik erken dat volgaarne ondanks ons groot verschil van inzichten in deze materie, onzen werkkring met zulke juiste trekken en heldere kleuren geschetst heeft, daartegen niet met kracht is opgekomen.

Waarlijk 't gemis aan veel, wat men bij de particuliere bank

aantreft en bij de Staatsspaarbank zou missen, zou ongetwijfeld in de eerste jaren haar bloei zeer in den weg staan, maar zouden die bezwaren ook hier te lande wel niet onoverkomelijk zijn, zij wegen in dubbele mate, waar de ambtenaren niet voor het rijk optreden, maar voorlichting en raad omtrent de keuze der particuliere bank zouden moeten geven. En van dien inbreng zouden, waar aan de het naast daarbij betrokkenen onmogelijk macht kan worden verleend om verkeerd- en onnauwkeurigheden tegen te gaan, vele conflicten te wachten zijn.

Men zie over het verhandelde nu onlangs in onze Tweede Kamer verder de alleszins juiste beschouwingen in dit tijdschrift, aflevering voor Juni en Juli 1870, bladz. 748—751, waar nader op zal worden teruggekomen.

Ik zal intusschen wel niet behoeven te zeggen, dat, ben ik ook niet geheel blind voor de schaduwzijde, de inmenging van den Staat nl. in zaken die niet rechtstreeks tot zijne roeping behooren, ik echter zijn optreden gewettigd ja verplicht reken, daar, waar het blijkt dat de bijzondere krachten te kort schieten en dat ik het dus met den geachten voorsteller èn in beginsel èn in de voorgestelde bedaarde en trapsgewijze uitvoering geheel eens ben.

Onze wenschen mochten echter niet verwezenlijkt worden. Wel hebben de tegenstanders ook mijne sinds zoo vele jaren gevestigde overtuiging niet aan 't wankelen gebracht, maar — 't verder naplciten heeft nu althans geen nut.

Dat wij, nu de zaak er helaas voor 't oogenblik (en dat oogenblik kan van langen duur zijn) toe ligt, alle krachten aanwenden en die strenge economisten, vijanden van alle transactie, zullen ons wel helpen ('t is, als zij waarlijk volksheil willen bevorderen, in hooge mate hun plicht) om het bestaande Spaarbanknet meer en meer uittebreiden en vooral dat op deugdelijker grondslagen te vestigen en, wordt er niets verzuimd wat daartoe kan leiden en kunnen wij, met aanwending van alle krachten nog niet voldoen aan de bestaande behoefte, dan mogen wij met allen aandrang revisie vragen van het thans verloren geding; 't is zeer te wenschen dat de Nederlandsche theoretici dan weder niet wijzer willen zijn dan die van zoo vele andere volken, die, waarlijk niet minder wetenschappelijk, eene meer praktische natuur betoonen, waardoor de welvaart wordt bevorderd van het volk, dat aan hunne zorg is toevertrouwd.

Mag het ook hier niet waarschuwend klinken:

Vivent les principes, périssent les colonies?

Ik wilde een geschrift dat reeds van cijfers wemelt, door menigvuldige aanhalingen niet nog vermoeijender maken. Het is trouwens in confesso dat in onderscheidene Staten sinds korter of langer tijd de Staatsspaarbank bestaat en bloeit, terwijl zij toch geenszins de bijzondere bank verdringt.

't Grooter deel van vorengaande beschouwingen was reeds voor drie maanden op het papier, doch daar het op de opneming wachtte, meende ik ze te moeten aanvullen door bijzonderheden, die voortdurend tot mijne kennis kwamen. Die mededeeling moge eeniger mate den minder geregelden vorm doen verschoonen. Moge de commissie, die de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen in 't leven wenscht te roepen, welslagen in haar arbeid en dien door zegenrijke uitkomsten bekroond zien!

Hier althans behoeft geen verschil in godsdienstige of staatkundige meening ons te verdeelen! Hier geldt het een werk van liefde, dat tegen de kwaal van onzen tijd, het pauperisme, een geneesmiddel aanbiedt, en aan de maatschappij rust, welvaart en tevredenheid kan geven.

Op dan! allen, wien het gegeven mag zijn aan die heerlijke taak mede te werken, op dan, en met lust de handen aan den ploeg geslagen, gij allen, die het wel meent met Land en Volk!

Gorinchem, 11 Juli 1870. A. van Eck.

Digitized by Google

STATISTIEKE OPGAVEN

betrekkelijk de Spaarbank te Gorinchem, over de laatste 25 jaren.

Boekjaar.	Verschuldigd bedrag aan de deelhebbers.		Fonds der bank.		Reservefonds.		Percentsgewijze overwinst.
1 Juli 1844 tot 30 Juni 1845	47003	66	57160	05	10156	39	21 pCt.
" 1845 " " 1846	50644	14	60962	22½	10318	08½	18 "
" 1846 " " 1847	58303	74	71633	66½	13329	92½	22½ "
" 1847 " " 1848	71950	29	77442	53½	5492	24½	7½ "
" 1848 " " 1849	76836	10	87110	95	10274	85	13 "
" 1849 " " 1850	94083	28	110183	54	16100	26	17 "
" 1850 " " 1851	100308	28	119380	71½	19072	43½	19 "
" 1851 " " 1852	112165	03	137275	30½	25110	27½	22 "
" 1852 " " 1853	114588	12	141295	12½	26707	00½	23 "
" 1853 " " 1854	114647	76	138005	60	23357	83½	20 "
" 1854 " " 1855	114213	05	144923	06½	30710	01½	27 "
" 1855 " " 1856	113120	82	147298	61½	34177	79½	30 "
" 1856 " " 1857	110600	43½	149251	77½	38651	34	35 "
" 1857 " " 1858	120497	08½	162905	92½	42408	84	35 "
" 1858 " " 1859	125128	41½	162837	24	37708	82½	30 "
" 1859 " " 1860	132833	51½	178044	23	45210	71½	34 "
" 1860 " " 1861	133067	92½	179424	99½	46357	07	34½ "
" 1861 " " 1862	143134	65½	192664	48	49529	82½	34 "
" 1862 " " 1863	154613	03½	207275	06	52662	02½	34 "
" 1863 " " 1864	155270	66½	210100	54	54829	87½	35 "
" 1864 " " 1865	159718	54½	216772	48½	57053	94	35½ "
" 1865 " " 1866	159073	13½	213478	66	54405	52½	34 "
" 1866 " " 1867	147007	06½	204853	71½	57046	65	39 "
" 1867 " " 1868	148596	42½	209549	70½	60953	28	41 "
" 1868 " " 1869	150659	38½	214429	15	63769	76½	42 "

Boekjaar.	Aantal inbrengers.	Gemiddeld bedrag voor iedereu inbreuger.	
1 Juli 1844 tot 30 Juni 1845	316	148	74
" 1845 " " 1846	360	140	67
" 1846 " " 1847	407	143	25
" 1847 " " 1848	422	170	49
" 1848 " " 1849	448	171	51
" 1849 " " 1850	513	183	39
" 1850 " " 1851	562	178	48
" 1851 " " 1852	609	184	18
" 1852 " " 1853	620	184	82
" 1853 " " 1854	645	177	74
" 1854 " " 1855	665	171	74
" 1855 " " 1856	704	160	68
" 1856 " " 1857	739	149	66
" 1857 " " 1858	784	153	70
" 1858 " " 1859	794	158	85
" 1859 " " 1860	833	159	46
" 1860 " " 1861	851	156	36
" 1861 " " 1862	900	159	03
" 1862 " " 1863	917	168	49
" 1863 " " 1864	993	156	36
" 1864 " " 1865	1009	158	29
" 1865 " " 1866	1028	154	73
" 1866 " " 1867	1025	144	20
" 1867 " " 1868	1053	141	11
" 1868 " " 1869	1080	139	49

RECAPITULATIE LAATSTE JAAR.

boven de *f* 300	144	582	32
onder de - 300	936	71	36

De Spaarbank was schuldig op 1 Juli 1869 f 150,659,38½ en bezat aan gelden en geldswaardige papieren f 214,429,15.

Dat fonds was belegd als volgt:

Staatschuldbrieven: f 16,000 N. W. S. 4 pCt.; f 36,000 Amortisatie-synd 3½ pCt., en f 10,000 N.-I. Spoorweg 4½ pCt.

Pandbrieven hypotheekbanken: f 500 4½ pCt.

Hypotheken: f 24,400 4½ pCt.

Prov. geldleeningen: f 14,500 4½ pCt.

Burg. gemeenten, daaronder eene bank van leening door de betrokken gemeente gegarandeerd: f 10,000 à 5 pCt.; f 34,500 à 4½ pCt.; f 1000 à 4¼ pCt.; f 22,500 à 4 pCt.; f 8000 à 3½ pCt., en f 200 (met loting) 3 pCt.; te zamen f 76,200.

Andere besturen: f 5000 à 5 pCt.; f 19,000 à 4½ pCt.; f 7500 à 4 pCt., en f 550 à 3½ pCt.; te zamen f 32,050.

Liefdadige instellingen: f 7500 à 4½ pCt. en f 500 à 4 pCt.; te zamen f 8000.

Uitbetaalde giften en subsidiën:

Aan de algemeene armen 1844, 1845, 1846 telkens f 500 . . .	f 1500,—
Aan de bad- en zweminrichting te Gorinchem 1857—1869, kosten van oprichting en onderhoud (*)	9925,01
Aan de leeshibliotheek van 't Nut 1865—1869	300,—
Aan de volksvoordrachten te Gorinchem 1868, 1869	200,—
Te zamen . . .	f 11,925,01

Kan het, daar de betaling na 1 Juli plaats vond, hier niet worden opgenomen, ik wensch niet onvermeld te laten, dat de spaarbank-directie een aantal ambachtslui in September 1869, tot het bezoeken der internationale tentoonstelling te Amsterdam in staat stelde en aan hen die een verslag inleverden, door tusschenkomst van de commissie voor de volksvoordrachten deswege eene belooning deed uitreiken.

UITTREKSEL UIT HET REGLEMENT
VOOR DE
SPAARBANK TE GORINCHEM.

Artikel 7. Zoodra de inleg vier gulden bedraagt, wordt aan den inlegger eene jaarlijksche rente van drie ten honderd over het geheel bedrag te goed gedaan, in te gaan op den eersten dag der maand volgende op die der inlage of op die waarin de ingelegde som tot vier gulden zal zijn opgeklommen en voortdurende tot den laatsten dag der maand voorafgaande die, waarin de terugbetaling zal hebben plaats gehad of de ingelegde som tot onder de vier gulden zal gedaald zijn. Verder zal die rente worden berekend van f 4 tot f 4, zoodat van de sommen beneden de f 8 de rente wordt berekend over f 4, van sommen boven de f 8 en beneden de f 12 over f 8, van sommen boven de f 12 en beneden de f 16 over f 12, enz.

(*) Tot de oprichting is ook, naar zijne krachten bijgedragen door het departement van het Nut, tot het onderhoud aanvankelijk zamen met de spaarbank door 't gemeentebestuur.

Art. 13. Ingeval de overwinst der bank, bij het sluiten van het boekjaar, mogt blijken meer dan 30 pCt. te bedragen van hetgeen de deelhebbers te vorderen hebben, zullen de directeuren der spaarbank bevoegd zijn om, indien naar hun gevoelen de omstandigheden het niet onraadzaam maken, aan het departement een voorstel te doen tot het bezigen van dat meerdere tot het een of ander nuttig doel, overeenkomstig den aard der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen; echter zullen directeuren der spaarbank gehouden zijn, vóór dat zij het bedoelde voorstel doen, daarvan kennis te geven aan het bestuur van het departement, ten einde in eene vereenigde vergadering over het al of niet indienen van dat voorstel te beraadslagen en te besluiten.

Art. 19. De beschikbare gelden worden belegd in Nederlandsche fondsen, in schuldbrieven ten laste van burgerlijke of kerkelijke gemeenten, dijk- of polderdistricten en zedelijke ligchamen binnen het Rijk gevestigd, en in buitenlandsche fondsen; verder kunnen ook gelden verstrekt worden op hypotheek.

Gelden op hypotheek mogen alleen worden verstrekt op ongebouwde eigendommen, hoogstens tot een bedrag van 3/5 gedeelte der koopwaarde op het tijdstip der verstrekking, volgens eene schatting van twee deskundigen door de directie te benoemen. Aan leden der directie mogen geene gelden op hypotheek worden verstrekt.

Bij het tot stand komen van hypotheken, moeten directeuren zich vergewissen, dat de ingeschreven schuldvordering werkelijk eene eerste hypotheek is, door daags na de inschrijving een officieel bewijs daarvan bij den betrokken hypotheek-bewaarder te ligten.

De directie der spaarbank regelt de wijze van geldbelegging met inachtneming van bovenstaande bepalingen. Zij besluit mede over het te gelde maken der bezittingen van de spaarbank en het terugvorderen van de ter leen verstrekte gelden.

Het besluit tot geldbeleggingen in vreemde fondsen en in schuldbrieven ten laste van zedelijke ligchamen binnen dit Rijk gevestigd, die hunne handelingen niet uitsluitend tot het Koningrijk der Nederlanden in Europa bepalen, moet worden genomen met algemeene stemmen van al de directeuren.

Het besluit tot geldbelegging op hypotheek moet worden genomen met ten minste vijf stemmen.

Het besluit tot terugvordering van gelden op hypotheek verstrekt, kan alleen worden genomen in eene vergadering, waarin ten minste zes directeuren tegenwoordig zijn.

Digitized by Google

DE HANDEL VAN HET KONINGRIJK DER NEDERLANDEN

GEDURENDE DE JAREN 1860—1868,

VERGELEKEN MET DIEN VAN EENIGE ANDERE LANDEN

VI.

Specerijen, peper en piment. Daarvan kunnen wij weinig anders mededeelen dan dat van al die artikelen heeft bedragen voor eene waarde van:

	de algem. invoer.	de algem. uitvoer.
in 1861	*f* 1.800.000	*f* 1.100.000
1864	- 1.800.000	- 1.600.000
1866	- 1.600.000	- 1.800.000
1868	- 2.000.000	- 2.300.000

Wat is er gebleven van de produkten der Molukken, welker „Negotiën" in de zeventiende eeuw gezegd werden „de rijckste en „proffijtabelste van gantsch Indien te zijn," toen een gewone oogst van kruidnagelen van Amboina en Ternate een half millioen ponden opleverde, die tegen vier stuivers ingekocht, voor even veel guldens weder verkocht werden; toen het pond muskaatnoten voor anderhalven stuiver ingekocht, op de veilingen in Holland en Zeeland met eene winst van vijftig kapitalen weder verkocht werd. Dan helaas aan die winst kleefde het zweet en bloed der inboorlingen, en hoe weinig hun lot in die twee eeuwen verbeterd is, wordt ons luide verkondigd door de cijfers, welke ons vertellen, dat de uitvoer dier „costelijcke Naghelen en Noten" thans van Java weinig meer dan voor eene waarde van één en half millioen gulden in het jaar bedraagt.

Van de drie volgende artikelen, schijnen de beide eersten alleen voor den doorvoer van belang te zijn.

Immers de algemeene invoer en de algemeene uitvoer bedroeg van

Spiauter of *zink*, bewerkt en onbewerkt.	1861	*f* 3.500.000	*f* 3.300.000
	1862	- 5.800.000	- 5.800.000
	1866	- 9.000.000	- 9.400.000
	1868	- 10.700.000	- 10.000.000
Staal en *staalwerk*.	1861	*f* 2.400.000	*f* 2.200.000
	1864	- 3.100.000	- 3.100.000
	1866	- 3.500.000	- 2.900.000
	1868	- 3.600.000	- 3.500.000

In alle geval is die doorvoer dan toch toenemende.

De in- en uitvoer van *Steen* bestaat uit veertien verschillende soorten, ter gezamenlijke waarde van:

	de algem. invoer.	de algem. uitvoer.
in 1861	*f* 2.000.000	*f* 800.000
1864	- 2.600.000	- 1.000.000
1866	- 3.400.000	- 1.400.000
1868	- 3.300.000	- 2.800.000

Het hoogere cijfer van den uitvoer van het laatste jaar is toe te schrijven aan een uitvoer van *f* 1.400.000 kalksteen naar Engeland.

Suiker. In onze vorige verhandeling in *de Volksvlijt*, haalden wij aan het slot van dit artikel aan, de woorden van den Franschen schrijver, te vinden in de *Dictionnaire Universel du Commerce et de la Navigation* van Guillaumin & C°. „Comme on l'a dit avec raison, cette question du drawback est bien plutôt une question de concurrence étrangère, qu'une question de raffinerie; il serait à souhaiter, que toutes les Nations, qui se livrent à ce genre de commerce, s'entendissent pour fixer d'une manière conforme ces conditions d'entrée, de sortie et de rendement."

Die wensch is vervuld geworden. Blijkens besluit van den 19 Julij 1865 (Staatsblad n°. 84) is den 8 November 1864 tusschen Nederland, België, Frankrijk en Groot-Brittannie eene overeenkomst tot regeling der wetgeving op de suikerbelasting gesloten, waarbij volgens de nommers van de serie der Hollandsche standmonsters, het minimum van het rendement der suikers bij het raffineren per honderd pond ruwe suiker bepaald wordt, doch welke rendementen, afhankelijk van te doene proefnemingen, nader kunnen worden gewijzigd en vastgestold.

Daardoor is in den uitvoer dier landen althans éénheid verkregen.

Zien wij nu welke gevolgen dat stelsel hier te lande in vergelijking met vroegere jaren gehad heeft, en letten wij daarbij eerst op den invoer.

RUWE SUIKER, IN MILLIOENEN KILO'S.

		Alg. invoer.	Invoer tot verbruik	Komende van Java.	Suriname.	Cuba.
1846/1850	Gem. per jaar	101	65	—	—	—
1851/1855	„ „ „	110	74	—	—	—
1856/1860	„ „ „	110	72	86	9	—
	1861	115	85	97	9¼	3¼
	1862	105	85	89	8	3¾
	1863	119	91	99	7	8
	1864	117	93	106	2½	4¾
	1865	132	99	121	2	2
	1866	132	108	114	2	7
	1867	126	105	111	2¾	5
	1868	147	108	139	2¾	2
	1869	143	116	127	3¾	3

Vergelijken wij de cijfers van den invoer hier te lande van Java, met die van den uitvoer aldaar naar Nederland, gelijk wij die vinden in de Statistiek van den handel en de scheepvaart op Java en Madura, door den heer G. F. de Bruijn Kops, afdeeling II, Uitvoer; dan verkrijgen wij de volgende uitkomsten:

1856/1860. Gemidd. per jaar,	1.770.000	pik.	= 109.000.000	kilos.
1861	1.983.000	„	= 123.000.000	„
1862	2.130.000	„	= 132.000.000	„
1863	1.937.000	„	= 120.000.000	„
1864	2.113.000	„	= 131.000.000	„
1865	1.903.000	„	= 118.000.000	„

Gelijk men ziet, loopen die nog al wat uiteen. Het is mogelijk, dat eene andere wijze van reductie of wel misschien de berekening der tarra, bij den invoer hier te lande, daarop invloed heeft. Het kan echter ook zijn, dat voorloopig ter uitvoer naar Nederland wordt aangegeven, wat later eene andere bestemming erlangt, en wel ter besparing van de rente van het bedrag van het uitvoerregt. Alleen het laatste jaar is het verschil niet noemenswaardig.

De hoofdzaak echter is de uitvoer van geraffineerde hier te lande en die vinden wij in de volgende tabel, waarbij wij echter die van ruwe nog vooraf laten gaan.

Ruwe Suiker:

1846/1850 Gem. 31 mill. kil. bestemd in hoofdzaak naar:

			Pruissen,	Rusland en Zweden,	Belgie,	Frankrijk,	Engeland.
1851/1855	„ 34	„ „					
1856/1860	„ 33	„ „	11	12	—	—	—
1861	20	„ „	4	6	6	—	—
1862	45	„ „	16	15	6	—	4
1863	36	„ „	15	10	6	4	—
1864	20	„ „	12	2	1	5	—
1865	28	„ „	10	4¾	—	1	9
1866	17	„ „	2½	9	3	—	—
1867	21	„ „	3½	5	7½	2½	—
1868	27	„ „	9	3¾	8	4	—
1869	38	„ „	2½	6½	13	2½	7

De afnemende uitvoer naar Pruissen schijnt in hoofdzaak aan de vermeerderde beetwortelkultuur te moeten worden toegeschreven.

Nu de geraffineerde. Daarvan heeft de uitvoer bedragen:

1846/1850 Gem. 45 mill. kil.
1851/1855 „ 52 „ „ in hoofdzaak naar:

			Engeland.	Pruissen.	Italie.	Oostenr.	Turkije.	Rio en Chili.	
1856/1860	„ 50	„ „	11	—	19	8	5	—	Millioen kilo's
1861	63	„ „	16	—	25	15	—	—	
1862	62	„ „	20	—	19	12	—	5	
							Rusland.		
1863	62	„ „	15	2	15	10	13	3	
							Turkije.		
1864	67	„ „	37	—	15	4	1½	3	
1865	74	„ „	37	2½	19	3¾	1½	4½	
							Rusland en Zweden.		
1866	83	„ „	33	3½	22	4½	15	2	
							Turkije.		
1867	78	„ „	37	2½	25	2	1	5	
1868	85	„ „	33	1½	34	8	2½	2	
1869	92	„ „	37	—	40	4½	2½	3	

Wij zien hier eene belangrijke toeneming, ja in den tijd van twintig jaren, bijna eene verdubbeling, wel een bewijs dat het stelsel van accijnsheffing, doelmatig ingerigt en toegepast, niet noodzakelijk eene belommering van het handelsverkeer teweegbrengt.

Digitized by Google

Van belang is de vermeerderde uitvoer naar Engeland, en ook naar Italie; wij zien daarin eene bevestiging van het reeds hiervoor bij andere artikelen aangetoonde feit, dat in dat land de constitutionele monarchie voorzeker eene belangrijke uitbreiding van de algemeene welvaart moet ten gevolge gehad hebben. De oorzaken van den afnemenden uitvoer naar Oostenrijk zijn ons niet bekend. Of in de behoefte aldaar door eigene produktie, dan wel door Franscho of andere fabrieken voorzien wordt, kunnen wij niet nagaan. Belgie levert daar wel iets, maar niet veel. In 1866, twee millioen, in 1867, een half millioen, in 1868, één millioen kilos. Die tak van nijverheid is daar dan ook van minder beteekenis, en eerder af- dan toenemende.

De uitvoer van geraffineerde suiker bedroeg in Belgie in:

1861	26	millioen	kilos,	waarvan	naar	Italie	11	Overigens verdeelde die zich, over onderscheidene landen.
1862	24	„	„	„	„	„	9	
1863	20	„	„	„	„	„	6	
1866	18	„	„	„	„	„	4	
1867	13	„	„	„	„	„	3½	
1868	14	„	„	„	„	„	4½	

Ons blijft nog over een blik te werpen op het Vereenigde Koningrijk van Groot-Brittannie.

Aldaar vinden wij

een invoer van ruwe suiker:	van Britsche bezittingen.	van vreemde landen.	Totaal.
in 1856—1860 gem. per jaar	270 mill. ks.	160 mill. ks.	430 mill. ks.
1861—1865 „ „ „	267 „ „	251 „ „	518 „ „
66	290 „ „	241 „ „	531 „ „
67	225 „ „	302 „ „	527 „ „
68	264 „ „	326 „ „	590 „ „
69			552 „ „

De uitvoer is onbeteekenend, die bedroeg in

1868 van geraffineerde 13 mill. kilos, van ruwe 12 mill. kilos.

Van belang toenemende is in geheel Europa de beetwortelsuikerkultuur; hierboven wezen wij er reeds op, hoe onze uitvoer naar het tolverbond daardoor afnam; en zullen in Rusland, Zweden, ja ook Oostenrijk dezelfde oorzaken ook wel dezelfde gevolgen hebben.

Cijfers over de laatste jaren hebben wij niet kunnen opdiepen, en moeten wij ons dus met de volgende tevreden stellen.

Produktie in het Tolverbond in	1864—65	166	in	1865—66	165	mill.	ks.
Frankrijk	„	„	146	„	„	200	„	„
Oostenrijk	„	„	84½	„	„	85	„	„
Rusland	„	„	42½	„	„	45	„	„
België	„	„	23	„	„	25	„	„
Polen en Zweden	„	„	12½	„	„	12½	„	„
Nederland	„	„	2½	„	„	3¾	„	„
		Totaal	. . 477			536		

of nagenoeg de helft van de geheele rietsuikerraffinage in Europa (*).

In 1868 bedroeg de aangifte van die suiker in Nederland 6 m. kilos.

„ 1869 „ „ „ „ „ „ „ „ 9⅝ „ „

Ook de andere landen zullen ongetwijfeld daarin vooruitgegaan zijn. En hiermede moeten wij van dit artikel afscheid nemen. Wij waren nog gaarne in eene vergelijking getreden van de produktie van Engelsch Oost-Indie, van West-Indie, van de uitvoeren aldaar, van de fabrikatie van Frankrijk, en andere hiermede in verband staande onderwerpen. Dan de bronnen daarvoor hadden wij niet onder ons bereik. De Akademische, Statistische en andere openbare bibliotheken bevatten niets ven dien aard, en de boekhandel heeft ons het verlangde niet kunnen bezorgen.

Wij gaan nu over tot het artikel *Tabak*, en vinden daar:

				daarvan		komende vao		
			alg. iov.	tot verbr.	Amerika.	Java.	Pruisseo.	Bremen.
1861		kilo's.	26,500,000	16,800,000	14,600,000	4,800,000	2,800,000	1,800,000
62		„	20,000,000	14,000,000	6,700,000	4,800,000	3,800,000	1,500,000
63		„	21,500,000	8,400,000	5,600,000	7,500,000	3,800,000	1,000,000
64	Amerika	10,300,000						
	Europ.	2,500,000						
	Javasche	6,200,000						
	Andereo	1,500,000						
			20,500,000	10,000,000	6,800,000	6,000,000	2,100,000	1,000,000
65	Amerika	8,300,000						
	Europ.	2,400,000						
	Javasche	9,200,000						
	Andereu	1,800,000						
			21,700,000	10,000,000	5,000,000	9,000,000	2,200,000	1,200,000
66	Amerik.	11,500,000						
	Europ.	2,700,000						
	Java	7,000,000						
	Andereo	800,000						
			22,000,000	11,000,000	7,800,000	7,000,000	2,500,000	1,500,000

(*) *Economist* 1867, blz. 92.

			algem. invoer.	daarvan tot verbruik.	Amerika.	komende van Java.	Pruissen.	Bremen.
1867	Amerik.	13,700,000						
	Europ.	3,000,000						
	Javasche	9,600,000						
	Andere	1,200,000						
			27,500,000	11,800,000	10,800,000	9,000,000	3,300,000	1,300,000
68	Amerik.	9,500,000						
	Europ.	1,600,000						
	Javasche	9,500,000						
	Anderen	1,200,000						
			21,800.000	11,900,000	6,300,000	9,500,000	2,000,000	1,000,000
69	Amerik.	8,700,000						
	Europ.	3,300,000						
	Javasche	7,600,000						
	Andere	1,900,000						
			21,500,000	9,800,000	5,500,000	7,500,000	2,800,000	1,000,000

Hoe staan onze cijfers van den invoer van Java, tegenover die van den uitvoer aldaar, naar Nederland.

1861	98.600	pikols	= 6.100.000	kilos.
1862	97.000	„	= 6.000.000	„
1863	140.000	„	= 9.000.000	„
1864	132.500	„	= 8.200.000	„
1865	127.800	„	= 7.900.000	„

Die groote gaping zijn wij niet in staat te verklaren.

Waarheen ging onze tabak? Dat zien wij in de volgende tabel.

		algemeene uitvoer.	Uitvoer uit het vrije verkeer	in hoofdzaak met bestemming naar Pruissen.	België.	Engeland.
1861		18,500,000	9,200,000 kil.	7,400,000	4,000,000	4,000,000 kil.
62		14,400,000	9,000,000 „	6,200,000	2,000,000	4,000,000 „
63		14,000,000	6,000,000 „	6,500,000	1,400,000	4,000,000 „
64	Amerik.	4,200,000				
	Europ.	4,400,000				
	Java	4,100,000				
	Andere	700,000				
			13,400,000	4,700,000	6,000,000	1,400,000	2,700,000
65	Amerik.	3,800,000				
	Europ.	4,700,000				
	Java	8,000,000				
	Andere	600,000				
			17,100,000	4,100,000	9,200,000	1,000,000	4,500,000
66	Amerik.	3,900,000				
	Europ.	5,200,000				
	Java	4,000,000				
	Andere	700,000				
			13,800,000	4,200,000	6,000,000	900,000	4,300,000

Digitized by Google

			Uitvoer					
			Algemeene uitvoer.	uit het vrije verkeer.	met bestemming naar Pruissen.	Belgie.	Engeland.	
1867	Amerik.	7,000,000						
	Europ.	5,000,000						
	Java	6,300,000						Portugal
	Andere	600,000						en Italie.
			18,900,000	3,900,000	10,800,000	1,700,000	3,700,000	1.000,000
68	Amerik.	3,000,000						
	Europ.	3,700,000						
	Java	6,300,000						
	Andere	1,100,000						
			14,100,000	4,500,000	6,300,000	2,600,000	2,800,000	
69	Amerik.	4,100,000						
	Europ.	2,400,000						
	Java	7,600,000						
	Andere	1,700,000						
			15,800,000	4,400,000	8,000,000	3,800,000	2,500,000	

Onder den uitvoer van Europesche is de inlandsche inbegrepen.

Die kultuur wordt geschat op ruim drie millioen kilos, per jaar, zijnde de opbrengst van 1,800 bunders. (*)

De uitvoer van de Javasche vindt dooreen, voor drie vierde van den invoer van dat produkt, plaats naar Pruissen.

Hamburg voerde in:

1861—1865	Gem. p. jaar	11.400.000	k., waarv.	Transatlant.	6.000.000
1866		12.000.000	„ „	„	6.400.000
1867		17.500.000	„ „	„	10.000.000
1868		16.400.000	„ „	„	7.500.000

Laatste kwam in hoofdzaak van

	Brazilie.	Hayti, St. Domingo, Portorico, St. Thomas. en Cuba.	Noord-Amerika.	
1861—1865	2.000.000	3.000.000	800.000	kilo's.
1866	2.400.000	2.100.000	1.800.000	„
1867	3.300.000	4.200.000	2.200.000	„
1868	2.100.000	3.800.000	1.500.000	„

Belgie tot verbruik in	1866	6.200.000	kilos.
	1867	7.700.000	„
	1868	7.600.000	„

(*) *Economist* 1869, bl. 1013.

Groot-Brittannie idem	1866	39.600.000	Eng. pd.	= 17.800.000 kil.
	1867	39 800.000	„ „	= 17.900.000 „
	1868	40.000.000	„ „	= 18.000.000 „

Het invoerregt bedraagt 3 shilling per Eng. pond = *f* 4.— per kilo.

De jaarlijksche opbrengst is mitsdien *f* 72 millioen guldens. (*)

Wanneer wij hier een gelijk regt hieven, zoude bij een invoer tot verbruik van 10 millioen kilos, dat alleen eene jaarlijksche opbrengst leveren van veertig millioen gulden, of meer dan de helft onzer gewone middelen.

Het is om een minister van financiën te doen watertanden!

De behandeling van dit artikel is niet volledig, wanneer daarbij niet Bremen's in- en uitvoer vermeld is. Tot ons leedwezen hebben wij die cijfers nog niet magtig kunnen worden. 't Kan zijn, dat die nog later laten volgen. Uit bovenstaand overzigt van onzen invoer, zien wij echter dat die van daar hier te lande niet toeneemt, wat wij tegenover een toenemenden transatlantischen invoer een goed teeken vinden. Bremen heeft echter boven ons vóór, dat Duitschland's groote landverhuizing in hoofdzaak over die haven gaat, dat zij eene geregelde en zeer drukke stoombootvaart op Amerika heeft, en dat hare zonen, òf zich daar gaan vestigen òf althans tijdelijk gaan bezoeken, om met de noodige kennis toegerust, in hunne vaderstad terug te keeren.

Thee bij de wet van 1845 belast met een regt, 't welk varieerde van *f* 7 tot *f* 51 de 100 kilos, naar gelang van herkomst en vlag, in 1862 onderworpen aan een uniformregt van *f* 25.— biedt over al die jaren weinig verschil van invoer en verbruik aan.

Die toch bedroeg:

	alg. invoer.	tot verbruik.	komende van: Java.	China.	Engeland.
Gem. in 1846—50	1,760,000	1,100,000 kil.			
„ „ 1851—55	1,600,000	900,000 „			
„ „ 1856—60	2,300,000	1,100,000 „	1,100,000	1,000,000	kil.
61	3,000,000	1,300,000 „	1,400,000	800,000	600,000 „
62	2,400,000	1,300,000 „	1,000,000	950,000	400,000 „
63	2,400,000	1,300,000 „	900,000	750,000	600,000 „
64	2,800,000	1,300,000 „	1,400,000	„	1,200,000 „
65	2,500,000	1,400,000 „	1,300,000	350,000	750,000 „
66	2,800,000	1,500,000 „	1,500,000	700,000	500,000 „
67	2,800,000	1,500,000 „	1,500,000	850,000	400,000 „
68	1,900,000	1,200,000 „	1,000,000	250,000	600,000 „
69	3,000,000	1,600,000 „	1,500,000	900,000	700,000 „

(*) In eene door mij in de maand April dezes jaars uitgegevene en aan de kamer van koophandel en fabrieken te dezer stede, aangebodene nota, betreffende de „Hervorming van het tarief van invoer" is het invoerregt op tabak in Engeland aangegeven als 3 d. per Eng. pond = *f* 30 per 100 kilos, moet zijn 3 *shilling* der Eng. pond = *f* 4 per kilo, dus *f* 400 per 100 kilos.

Slaan wij Java's uitvoerlijst op, dan vinden wij daar een uitvoer naar Nederland van:

1856/1860	Gem. per jaar	19.000	pikols	= 1.180.000	kilos.
1861		11.000	„	= 680.000	„
1862		8.600	„	= 530.000	„
1863		20.180	„	= 1.250.000	„
1864		17.360	„	= 1.080.000	„
1865		18.570	„	= 1.150.000	„

Deze verhouding is ons nog raadselachtiger dan die van de tabak. België, 't welk jaarlijks niet meer dan 50.000 kilos verbruikt, gaan wij stilzwijgend voorbij. Ook Hamburg heeft hier niet zooveel te beteekenen.

	Aldaar toch bedroeg de invoer:		en wel van China:	
in 1861—1865	Gem. 1.400.000	kilos.	280.000	kilos.
1866	1.450.000	„	430.000	„
1867	1.250.000	„	40.000	„
1868	1.500.000	„	300.000	„

Van meer belang is die in Groot-Brittannie, blijkens de volgende lijst:

			en daarvan voor		
Gem. 1855—1860	35	mill. kil.	Inlandsch verbruik	32	mill. kil.
1861	43	„ „		35	„ „
1862	51	„ „		35	„ „
1863	61	„ „		38	„ „
1864	56	„ „		40	„ „
1865	54	„ „		44	„ „
1866	63	„ „		46	„ „
1867	57	„ „		50	„ „
1868	70	„ „		48	„ „
1869	63	„ „		50	„ „

Aldaar nemen wij eene belangrijke vermeerdering waar. In tien jaren een derde van het verbruik. Verreweg het grootste deel kwam van China, doch ook iets van Japan en Indie (Assam) The Economist beklaagt zich zeer over de overdrijving, die in dezen anders zoo solieden tak van handel heerscht, waardoor die èn in den regel verlies oplevert, èn de kwaliteit, door overhaasting van pakking en expeditie veelal, niet beter wordt.

Een ander belangrijk artikel is *Tin*.

	Daarvan bedroeg de algem. invoer:	en de alg. uitvoer:
Gem. per jaar 1846/1850	3.500.000	3.200.000 kilos.
1851/1855	4.400.000	4 200.000 „
1856/1860	5.600.000	5.500.000 „
1861	5.000.000	4.700.000 „
1862	5.300.000	5.100.000 „
1863	3 700.000	3.600.000 „
1864	6.000.000	5.000.000 „
1865	6.700.000	4.800.000 „
1866	6.800.000	6.600.000 „
1867	4.800.000	5.100.000 „
1868	5.100.000	6.500.000 „
1869	5 300.000	6.000.000 „

Laatste verdeelde zich in hoofdzaak naar Pruissen, Frankrijk en Groot-Britannie, enkele jaren ook naar Belgie, Zweden en Noorwegen.

't Behoeft wel niet gezegd te worden dat de invoer bijna uitsluitend van Java plaats vond. Zien wij nu hoe de uitvoer van daar volgens de meergenoemde statistiek van dat eiland, naar Nederland daarmede correspondeert.

In de jaren 1856/60 werden gemiddeld naar Nederland uitgevoerd,

	88.000	pikols	= 5.400.000	kilos.
in 1861	71.000	„	= 4.500.000	„
1862	66.000	„	= 4.100.000	„
1863	83.000	„	= 5.100.000	„
1864	104.000	„	= 6.400.000	„
1865	134.000	„	= 8.300.000	„

In onzen uitvoer van het moederland vinden wij alleen mededinging in de tinmijnen van Cornwall.

Immers van Engeland werden uitgevoerd:

1856—1860 gem.	2,400,000	kilo's	tin,	onbewerkt				
1861	2,800,000	„	„	„	benevens			
62	4,000,000	„	„	„	50,000,000	kilo's	in	bladen.
63	4,400,000	„	„	„	57,000,000	„	„	„
64	4,500,000	„	„	„	50,000,000	„	„	„
65	5,200,000	„	„	„	51,000,000	„	„	„
66	4,300,000	„	„	„	71,000,000	„	„	„
67	4,250,000	„	„	„	79,000,000	„	„	„
68	4,150,000	„	„	„	88,000,000	„	„	„
69	5,100,000	„	„	„	96,000,000	„	„	„

Van laatste ging de beide laatste jaren, ruim drie vierde van den geheelen uitvoer naar de Vereenigde Staten.

Het artikel *Traan* levert niet veel stof tot bijzonderheden op. De invoer beliep

	Invoer.	en wel van Noorwegen.	de Uitvoer.		
Gem. per jaar 1861—1865	3,700,000	2,200,000	3,450,000	liter.	in hoofdzaak naar Pruissen.
1866	3,500,000	2,700,000	3,300,000	"	
67	3,600,000	2,600,000	3,600,000	"	
68	3,200,000	2,200,000	2,900,000	"	
69	3,500,000	2,300,000	3,600,000	"	

Hamburg in 1866 invoer 4 millioen kilo's.
67 " 5½ " "
68 " 6 " "

Daar een groot deel daarvan wordt opgegeven als te komen van en over Altona, zijn wij niet in staat den oorsprong op te diepen.

De invoer in Engeland is afnemende.

Die toch bedroeg in 1856/1860 gem. per jaar 21 mill. liter.
1861/1865 " " " 18 " "
1866 15½ " "
1867 18 " "
1868 15¾ " "
1869 16½ " "

Het is te hopen dat de pogingen in den laatsten tijd te Rotterdam aangewend, om de walvisch- en robbenvisscherij dezer landen weder te doen herleven, met een goeden uitslag moge bekroond worden.

Van *Vruchten*, versche of gedroogde boom-, bedroeg de uitvoer uit het vrije verkeer, in de jaren

1861/1865 gemiddeld voor eene waarde van *f* 1.000.000
in 1866 - 1.100.000
1867 - 1.200.000
1868 - 1.500.000
1869 - 1.300.000

't behoeft wel niet gezegd te worden met bestemming naar Engeland

Visch. Komt wel onder een dozijn verschillende soorten voor.

Behalve van Stokvisch waarvan 's jaars voor eene waarde van *f* 200.000 meer wordt *in-* dan uitgevoerd, bedroeg de meerdere *uit-* dan invoer van de andere soorten, in:

		haring (gekaakte).	daaronder van: bokking.	riviervisch.
1861	*f* 1.300.000	*f* 160.000	*f* 150.000	*f* 500.000
1862	- 1.500.000	- 260.000	- 250.000	- 650.000
1863	- 1.900.000	- 300 000	- 400.000	- 850.000
1864	- 2.500.000	- 250.000	- 400.000	- 1.000.000
1865	- 2.400.000	- 250.000	- 500.000	- 1.100.000
1866	- 2.900.000	- 110.000	- 600.000	- 1.600.000
1867	- 2.600.000	- 250.000	- 500.000	- 1.300.000
1868	- 2.600.000	- 400 000	- 700.000	- 1.000 000

welke zich meestal over de naburige rijken verdeelde.

Wij onthouden ons van de mededeeling van bijzonderheden. Wat zouden wij ook kunnen voegen bij de zoo uitvoerige en uitnemende jaarlijksche verslagen van het collegie voor de zeevisscherijen. Wij verheugen ons dat er vooruitgang bestaat.

Belangrijk is onze uitvoer van *Vlas*.

Die bedroeg in:

1861	15,000,000	ks.	en	wel	naar	België	6,600,000	Engeland	6,900,000
62	14,500,000	"	"	"	"	"	6,000,000	"	7,000,000
63	20,000,000	"	"	"	"	"	11,000,000	"	7,000,000
64	29,000,000	"	"	"	"	"	19,000,000	"	8,000,000
65	22,500,000	"	"	"	"	"	10,700,000	"	8,700,000
66	11,000,000	"	"	"	"	"	5,800,000	"	3,200,000
67	13,500,000	"	"	"	"	"	6,000,000	"	4,500,000
68	15,000,000	"	"	"	"	"	7,800,000	"	5,800,000
69	19,500,000	"	"	"	"	"	13,000,000	"	5,400,000

De totale invoer van Belgie beliep:

			de uitvoer.		daarvan naar Engeland.		naar Frankrijk.		
Gem. per jaar 1860/1864	16	mill.	20	mill.	7	mill.	11	mill.	kil.
1866	19	"	23	"	5½	"	14	"	"
1867	27	"	28	"	7	"	20	"	"
1868	31	"	28	"	6	"	20	"	"

Die van Groot-Brittannie:

Gem. per jaar 1861/1865	84	mill. kilos.
1866	77	" "
1867	72	" "
1868	90	" "
1869	76	" "

Behalve 't geen wij hierboven gezien hebben, dat van Nederland en België in het Vereenigd Koningrijk werd ingevoerd, kwam het overige van Rusland. Groot is intusschen de bezorgdheid dat de voorraad van deze grondstof weldra te kort zal schieten, in verhouding tot het toenemende verbruik. Laatste vermeerdert dan ook spoediger dan de gemiddelde opbrengst van den oogst, ieder jaar in die landen, van waar het artikel moet worden aangevoerd. De ruime opbrengst van het laatste jaar heeft intusschen voorloopig weder een groot deel goed gemaakt. Daarbij koestert men de hoop, dat ook in Ierland de produktie weldra weder toenemen zal. Die toch was de laatste jaren niets vooruitgegaan, blijkens de volgende opgave.

In 1860 werd in Ierland vlas verbouwd op 128.000 acres:

in 1861	op	148.000
1862	„	150.000
1863	„	215.000
1864	„	301.000

dus eene gestadige toeneming.

Dat verandert echter.

In 1865	werden	daarvoor	gebezigd	251.000	acres.
„ 1866	„	„	„	263.000	„
„ 1867	„	„	„	253.000	„
„ 1868	„	„	„	206.000	„

Men heeft dan ook reeds naar surrogaten voor dit artikel omgezien. Reeds wordt veel Italiaansche hennip daarvoor gebruikt; Russische volgt.

Van „Jute" vinden voortdurend groote verschepingen van Calcutta plaats.

De invoer dier grondstoffen wordt dan ook aanzienlijk. Die bedroeg in:

1861—1865	gem. per jaar	46	mill.	kilo's	hennip	en	58	mill.	kilo's	jute.
66		47	„	„	„	„	80	„	„	„
67		43	„	„	„	„	79	„	„	„
68		52	„	„	„	„	109	„	„	„
69		53	„	„	„	„	125	„	„	„

Van die hennip kwam van:

Rusland	in	1867	26	mill.,	in	1868	24	mill.,	in	1869	28	mill.	kilos.
Venetie	„	„	7	„	„	„	12	„	„	„	11	„	„
Philipp. eilanden	„	„	4	„	„	„	8	„	„	„	5	„	„
Britsch-Indie	„	„	350,000		„	„	1	„	„	„	2	„	„

Van *Wijn* bedroeg de

	alg. inv.	inv. t. verbr.	alg. uitv.	en wel naar N. Amerika.	Pruissen.	Engeland.	
1861	11,000,000	5,500,000	4,750,000	1,130,000	1,000,000	1,000,000	liter.
1862	12,000,000	6,000,000	4,800,000	1,800,000	1,125,000	500,000	"
1863	14,500,000	6,000,000	7,000,000	3,000,000	1,600,000	800,000	"
1864	13,800,000	6,500,000	7,500,000	2,900,000	1,300,000	800,000	"
1865	17,000,000	7,500,000	8,130,000	3,500,000	2,000,000	800,000	"
1866	18,500,000	5,000,000	9,400,000	4,600,000	1,500,000	1,130,000	"
1867	13,750,000	7,000,000	6,500,000	2,150,000	1,500,000	1,000,000	"
1868	14,600,000	7,000,000	6,400,000	2,000,000	1,500,000	1,300,000	"
1869	18,700,000	8,700,000	8,500,000	2,125,000	2,000,000	2,000,000	"

Buitendien werd jaarlijks tot verbruik dooréén ongeveer 250,000 flessehen aangegeven, 't welk echter in de laatste jaren tot 400,000 stuks en daarboven geklommen is.

België voerde in:

1866	25	millioen liter,	waarvan	18½	tot	verbruik.
1867	18	"	"	" 15	"	"
1868	17¾	"	"	" 16½	"	"

Groot-Brittannië voerde tot verbruik in:

1856—60	Gem. per jaar	30	millioen	liter.
1861—65	" " "	48	"	"
1866		59	"	"
67		61	"	"
68		67	"	"
69		66¾	"	"

Van dien invoer kwam van:

Frankrijk	in	1867	16	mill.,	in	1868	20	mill.,	in	1869	18	mill. liter.
Portugal	"	"	13	"	"	"	13	"	"	"	12¾	" "
Spanje	"	"	26	"	"	"	27½	"	"	"	28	" "

Dank zij de meer vrijgevige handelswetgeving, is het verbruik in het Vereenigd koningrijk in een tijdvak van minder dan tien jaren, meer dan verdubbeld.

Wolle is ook al een artikel, 't welk zich in denzelfden kring blijft bewegen, en weinig der vermelding waardig aanbiedt. Daarvan toch bedroeg:

	Algem. invoer.	Algem. uitvoer.	
1861	6,000,000	4,300,000	kilo's
62	4,700,000	6.200,000	"
63	5,600,000	6,200,000	"
64	6,200,000	7,200,000	"
65	7,200,000	8,200,000	"

	Algem. invoer.	Algem. uitvoer.	
1866	5,500,000	5,800,000	kilo's
67	7,800,000	7,000,000	„
68	7,200,000	7,800,000	„
69	8,700,000	8,800,000	„

Ook in Hamburg is het geen hoofdartikel.

Daar toch bedroeg de invoer van wolle:

	Schafwolle.		Shuddywolle.	
in 1866	7.000.000	kilos.	4 600.000	kilos.
1867	6 800.000	„	3.800.000	„
1868	9.000.000	„	5.000.000	„

Beter figuur maakt België; wij treden daarbij geheel op den achtergrond. Men oordeele:

Aldaar bedroeg de

	Algem. invoer.	die tot verbruik.	daarvan kwam van: Rio de la Plata.	Uruguay.	Australie.
in 1861	26 mill. kil.	16 mill. kil.	7¾ mill kil.		
1862	32 „ „	18 „ „	10 „ „		
1863	33 „ „	14 „ „	10 „ „		
1864	42 „ „	20 „ „	15 „ „		
1865	52 „ „	27 „ „	25 „ „		
1866	52 „ „	29 „ „	31 „ „		
1867	65 „ „	32 „ „	32 „ „	4 mill.	
1868	86 „ „	47 „ „	44 „ „	7 „	1¾

Dit is nog eerst eene statistiek zooals het zijn moet, en waaraan men behagen heeft. Het is eene aangename, geleidelijke vermeerdering. Invoer zoowel als verbruik zijn in het korte tijdvak van acht jaren verdriedubbeld, ja de invoer van de plaats van oorsprong, is in het laatste jaar meer dan vijf malen zoo groot als het eerste. Dat is een gezond teeken. Het is geen koloniaal artikel, en dus geene gedwongen fraaijigheid, geen beschermd artikel, waar het niet anders kan, maar een vrij artikel, en dat is het ware.

Hoe ziet het daarmede in Engeland uit?

Aldaar werden ingevoerd van:

	Spanje.	Britsch Afrika.	Britsch Oost-Indië.	Australië.	andere landen.	koloniale en vreemde wollen. Totaal invoer.	Totaal uitvoer.
1861	ks. 280,000	8,200,000	8,600,000	30,800,000	18,100,000	66 mill.	24 mill.
62	„ 180,000	8,500,000	8,100,000	32,000,000	27,000,000	76 „	22 „
63	„ 115,000	9,000,000	9,200,000	34,000,000	26,000,000	79 „	28 „
64	„ 315,000	8,900,000	9,100.000	40,000,000	34,100,000	92 „	24 „
65	„ 50,000	9,100,000	7,700,000	49,000,000	28,000,000	95 „	37 „
66	„ 55,000	9,100,000	11,500,000	50,000,000	33,000,000	108 „	30 „
67	„ 220,000	16,000,000	6,800,000	59,000,000	22,000,000	105 „	44 „
68	„ 300,000	16,100,000	7,900,000	69,000,000	20,000,000	113 „	47 „
69	„	15,000,000	8,500,000	71,000,000	20,000,000	115 „	52 „

Ook aldaar nemen wij eene belangrijke vermeerdering waar. De invoer van Wolle van Zuid-Afrika is bijna verdubbeld, die van Australie meer dan dat. De Britsche bezittingen kunnen op die wijze weldra alleen in de behoefte van het moederland voorzien. (*) Spanje maakt bij al die grootheid, al een zeer armzalig figuur. Wat is er gebleven van zijne kudden Merinos. Dat zijn de gevolgen van burgerkrijg en priesterheerschappij. Het oprigten en beklimmen van barricades, is voorwaar geen productieve arbeid!

Van *Zaden* vermelden wij alleen de voornaamste soorten, en wel in de eerste plaats *Koolzaad*, waarvan de cijfers naar gelang van den uitslag van den oogst in de onderscheidene landen zeer uiteenloopend zijn.

Daarvan bedroeg de invoer in:

							Uitvoer. Hectoliter.
1861	300,000 hect.	en wel van Duitschl.	210,000	Denemarken	80,000		175,000
62	360,000 „	„ „ „ „	240,000	„	110,000		150,000
63	360,000 „	„ „ „ „	270,000	„	60,000		130,000
64	400,000 „	Engeland 24,000 „	300,000	Rusland	15,000		65,000
65	145,000 „						228,000
66	423,000 „	„ 50,000 „	260,000	Denemarken	60,000		62,000
67	328,000 „	„ 123,000 „	140,000	„	22,000		54,000
68	481,000 „	„ 25,000 „	365,000	„	50,000		88,000
69	136,000 „						119,000

Het over Engeland aangevoerde zaad is Oost-Indisch, aldaar van Bombay en Calcutta aangevoerd.

Het jaar 1865 was voor den uitvoer een exceptioneel jaar.

Pruissen betrok toen 110.000, Belgie 108.000 hectol. van hier.

(*) Vergelijk *de Economist* van dit jaar bl. 270, waar wij vinden dat het totaal aantal schapen in alle werelddeelen bedraagt 284 millioen stuks, van welke aan Groot-Brittannie en zijne bezittingen 92 millioen toebehooren.

Van *Lijnzaad* bedroeg de invoer:

									Uitvoer. Hectoliter.
1861	540,000	hectol.	en	wel	van	Rusland	280,000	Engeland 110,000	78,000
62	720,000	"	"	"	"	"	450,000	" 110,000	81,000
63	330,000	"	"	"	"	"	80,000	" 135,000	80,000
64	650,000	"	"	"	"	"	300,000	" 200,000	100,000
65	770,000	"	"	"	"	"	400,000	" 250,000	98,000
66	425,000	"	"	"	"	"	306,000		82,000
67	813,000	"	"	"	"	"	639,000	" 68,000	84,000
68	720,000	"	"	"	"	"	582,000		155,000
69	834,000	"	"	"	"	"	664,000	" 66,000	144,000

Ook het Lijnzaad over Engeland gekomen, is oorspronkelijk van Britsch O.-Indie.

In het Vereenigd Koningrijk bedroeg de invoer van Vlaszaad en Lijnzaad in:

		Daarvan kwam van Rusland.	Britsch-Indie.
1861/1865 gem. per jaar	3.900.000 hect.		
1866	3.500.000 "		
1867	3.300.000 "	2.280.000	650.000 hectol.
1868	4.800.000 "	3.250.000	1.200.000 "
1869	4.200.000 "	2.880.000	900.000 "

Vroeger werd daarvan meer uitgevoerd dan in de laatste jaren, zoo in 1861/1865 gem. per jaar 330.000 hectoliter.

1866	51.000	"
1867	60.000	"
1868	40.000	"

Koolzaad wordt daar minder verbruikt:

Invoer in 1866	1.400.000	hectoliter.	Uitvoer 380.000	hectoliter.
1867	1.800.000	"	666.000	"
1868	1.080.000	"	180.000	"

Genaderd tot de laatste artikelen van den Invoerlijst vinden wij dat van *Zijde*, *ruwe* zoowel als *gewerkte*, de cijfers van den in- en uitvoer weinig verschil opleveren. Dooreen bedragen die voor eene waarde van ongeveer drie en een half millioen gulden 's jaars.

Van *Zwavel*, *ongeraffineerde*, bedraagt de invoer 's jaars dooreen ruim acht millioen kilos, doch loopt de uitvoer zeer uiteen. Die toch bedroeg in

1863	13	mill. kilos.	1867	44	mill. kilos.
1864	18	" "	1868	6	" "
1865	23	" "	1869	5	" "
1866	28	" "			

Deze sprongen zijn ons niet regt duidelijk. Verreweg het grootste deel gaat naar Engeland.

Ten aanzien van *Zout*, zijnde het laatste artikel van de lijst, hebben wij niets te voegen, bij hetgeen wij daarover in 1862 gezegd hebben. De omstandigheden zijn nog geheel dezelfde. In het belang van handel en verbruik is het jammer dat de accijns den invoer van geraffineerd zout geheel belet.

Afgezien van het bedrag der belasting, zoude het zout door in verhouding aan de plaats van oorsprong, veel lageren prijs van geraffineerd, benevens door belangrijke vrachtbesparing, den verbruiker vrij wat goedkooper te staan komen dan thans.

En hiermede hebben wij onzen arbeid verrigt.

Wij zijn echter niet tevreden. Het werk is ons op verre na niet volledig genoeg. De oorzaak daarvan moet worden gezocht in het onvoldoende der hulpbronnen, welke wij ter onzer beschikking hadden. Wij waren toch zoo gaarne, wat betreft den invoer onzer artikelen van de koloniën, en den uitvoer onzer gefabriceerde goederen derwaarts, in eene vergelijking getreden met Britsch Indie, met zijne voortbrenging, zijn in- en uitvoer. Wij hadden zoo gaarne aangewezen de productie van zoo menig concurrerend artikel, als koffij, suikor enz. in Oost en West. Gelijk wij ons daartoe in staat gesteld zagen, wat België en Groot-Brittannie betreft, hadden wij zoo gaarne de voortbrenging en het verkeer van menig anderen staat van Europa mede in onze beschouwingen opgenomen. Gelijk wij o. a. uit een vermeerderd verbruik veler goederen in Italie hebben kunnen afleiden, hoe heilzaam de veranderde orde van zaken voor dat land geworden is, hadden wij zoo gaarne bij menig anderen Europeschen Staat aangetoond, hoe dezelfde oorzaken overal dezelfde gevolgen hebben, hoe improductief verbruik van het goed en de krachten der Natie, dwang en protectie, overal achteruitgang, afnemende voortbrenging, mitsdien verminderd verbruik, en in haar gevolg armoede en ellende na zich sleept. Dan, zoo als gezegd, gebrek aan de noodige vertrouwbare bronnen, heeft ons daarin verhinderd. Wij moesten roeijen met de riemen die wij hadden en die waren zeer kort. Mogt het ons gegeven zijn, dezen arbeid wederom in een ander tijdvak op te vatten en te vervolgen, hopen wij daarin beter te slagen, dien meer volledig tot stand te kunnen brengen.

En nu — en dat is van meer betoekenis — de uitkomsten van

ons onderzoek ten aanzien van den handel van Nederland. Al zijn daarop niet geheel van toepassing, de hierboven reeds aangehaalde woorden van den heer G. F. de Bruijn Kops: „De vergelijking van „den handel op Java, met die van de omringende landen, doet „ons zien, dat wij hoogstens zijn blijven stil staan, terwijl velen „hunner in dien tijd met reuzenschreden zijn voortgegaan", veel stof tot juichtoonen hebben wij niet. Men denke slechts aan de verpletterende cijfers van den koffijhandel. Er moge hier en daar al een loffelijk streven merkbaar zijn, om door directe verbindingen met de plaats van oorsprong en productie, ons los te maken van de afhankelijkheid van met ons mededingende landen van Europa, ons fabriekwezen moge hier en daar de bewijzen leveren de bescherming in Moederland en kolonie beiden te kunnen ontberen, over 't geheel kunnen wij bij het vorige tijdvak geen grooten vooruitgang bespeuren. Wij weten het, en wij hebben het hier en daar aangetoond, er zijn artikelen, die met voorbijgaan van alle tusschenhanden, dadelijk van de hand des voortbrengers in die des verbruikers overgaan, en het ware een ijdel streven daarin een greep te doen. Er zijn er echter ook, voor welke ons land door ligging, kapitaal, relatien als anderzins, eene goede markt aanbiedt. Van dien aard zijn, behalve natuurlijk die onzer koloniën, de produkten veler transatlantische landen als huiden, wolle enz. Het is duidelijk, dat hoe beter wij daarvan voorzien en gesorteerd zijn, hoe meer het verkeer met die landen met welke wij nog veelvuldig relatien bezitten, als Rusland, Zweden enz. daardoor aangewakkerd wordt.

Invoer verwekt uitvoer.

Zal dat echter met kracht worden aangegrepen, dan dient de fondsenmarkt voor velen onzer, hare aantrekkelijkheid te verliezen; onze kapitalen minder schuw te zijn, om in eigene ondernemingen geplaatst te worden; moeten wij voor goed met het consignatie- en het beschermend stelsel hebben gebroken; moeten onze zonen goed onderlegd en ontwikkeld, meer door eigen onderzoek, studie en ervaring, in den vreemde den grond voor duurzame verbindingen leggen. Dán, maar ook eerst dán, zal een volgend tijdvak stof tot meer „goede tijdingen" opleveren.

Groningen, Junij 1870. H. A. Wynne.

OVERZIGT *van de opbrengst der Middelen (hoofdsom en opcenten) over het eerste halfjaar van* **1870**, *in vergelijking gebragt met de raming van dat jaar en de opbrengst over hetzelfde tijdvak van* **1869** *en vroeger.*

BENAMING DER MIDDELEN.	BEDRAG der raming.	6/12 der raming.	OPBRENGST over de zes eerste maanden van 1870.	OPBRENGST over de zes eerste maanden van 1869.	OPBRENGST over de zes eerste maanden van 1868.	OPBRENGST over de zes eerste maanden van 1867.	OPBRENGST over de zes eerste maanden van 1866.
Directe Belastingen.							
Grondbelasting	10.114.342	5.057.171	5 906.129	5.028.833	5.816.415	5.686.010	5 614 210
Personeel	8.004.000	4.002.000	2.732.835	2.680.126	2.618 392	2.637.701	2.231 801
Patenten	3.200.000	1.600.000	1.122.859	1.102.249	1.042.103	1.058.921	1 058 534
Regt op de Mijnen	851	425	"	"	"	"	908
Totaal	21.319 193	10.650.596	9 761.825	9 711.209	9.476.911	9.382.633	8.905 544
In- Uitgaande Regten.							
Regten op den In- en Uitvoer	4.100.000	2.050.000	2.278.894	2.253.088	2.054.856	2.077.816	2 210.851
Vuur- Ton- en Bakengelden	380.000	190.000	209.546	204.166	193.440	180.911	175.567
Formaat-zegel	11.040	5.520	6.142	6.205	5.882	5.710	6.002
Totaal	4.491.040	2.245.520	2.404.583	2.463 460	2.254.178	2.264.438	2 401 421
Accijnsen.							
Suiker	4.000.000	2.000.000	2.474.397	2.505.890	1.985.967	2.144.962	1.636.621
Wijn	1 700.000	850 000	820.960	843.527	016.364	933.123	940 565
Gedistilleerd	14.000.000	7.000.000	6.488.417	6.479.409	5.984 504	5.970.423	4.938.107
Zout	2 850.000	1.425.000	1 240 649	1.234.357	1.166.072	1.125.769	1.197.320
Zeep	1.350.000	675.000	080.605	665.421	661.765	638.011	640 971
Bieren en Azijnen	650.000	325 000	358.883	351.038	322 457	298.789	349.265
Geslegt	1.800.000	900.000	846.194	618.186	715.781	706.563	694 820
Totaal	26 350 000	13.175.000	12.919 108	12.897.914	11.752.912	11 817.644	10.417.672
Waarborg en Belasting der gouden en zilveren werken.							
Belasting	255.000	127.500	149.834	141 475	132.257	128.419	139 883
Essaailoon	1.300	650	692	730	737	680	700
Totaal	256.300	128.150	150 527	142 200	132.995	129.009	140.584
Indirecte Belastingen.							
Zegelregten	1.794.000	897.000	905 730	1.319.268	1.420 605	1.261.708	1.220.255
Registratie-regten	7.176 000	3.588.000	4.124 877	3.910.432	3.722.028	3.306.920	3.534.128
Hypotheekregten	552.000	276.000	370 463	367.463	344.299	289.472	327 203
Regt van successie en van overgang bij overlijden	4.416.000	2.208.000	2 642.943	2.102 354	1.875.540	2.809.543	1.873.159
Totaal	13 938.000	6.969.000	8 053.034	7.600.518	7.371.483	7.667.734	6.974 746
Domeinen	1.300.000	650.000	613 082	587 396	598.874	562 670	506 212
Posterijen	2.550.000	1.275.000	1.370.533	1.316.778	1.218.055	1.198.772	1.140 791
Rijkstelegraphen	600.000	300 000	273 642	265.686	231.067	238 204	233.320
Staatsloterij	410.000	205 000	275 121	137.462	137.636	137.578	137.345
Acten voor de jagt en visscherij	110 000	55,000	14 188	16.576	16 815	12 103	14 292
Loodsgelden	775.000	387.500	364 618	361 810	343.674	322 278	321.017
Totaal generaal	72.000.533	36.049.766	36.290 865	35.600.010	33.534.604	33.733.248	31.282.948

Digitized by Google

DE RIJKSMIDDELEN.

De nevensgaande cijfers vereischen niet veel toelichting. Zij toonen, vrij algemeen, den geleidelijken voortgang in opbrengst die onze middelen gewoonlijk kenmerkt, — al neemt men daarbij in acht de hooge opbrengst van het altijd wisselvallige successieregt, (over de eerste zes maanden circa $5\frac{1}{2}$ ton boven 1869).

Wat het gedistilleerd betreft, zien wij dat het middel thans op niet minder dan 14 millioen voor het volle jaar kan geraamd worden, een cijfer nog iets beneden de werkelijke opbrengst in het laatst verloopen jaar.

Voor de jongst verloopen zes maanden was het cijfer iets boven de opbrengst van 1869 en iets beneden de helft der raming voor 1870; de *Volksvriend* van 1 Augustus ziet in het eerste een blijk van vermeerderd verbruik; naar wij echter meenen, zonder grond, want in 1870 bedraagt de belasting *f* 53 per vat, en over de vier eerste maanden van 1869 was dat nog slechts *f* 50. Ook hier zijn de opbrengst-cijfers op zich zelf geen gelijke maatstaf voor het verbruik. Maar er is een andere grief die ook wel eens gehoord wordt. Voor de tegenstanders van dit krachtige financieele middel, — dat de afschaffing der gemeente-accijnsen bevorderde, dat ons de volle belasting op *turf* en *steenkolen*, en het geheele *dagbladzegel* kon doen prijs geven, (en dat naar onze meening ook de goslagt-belasting, welligt met de zeep-belasting, zou kunnen doen afschaffen), — voor de tegenstanders van dien gezonden financieelen loop, zeggen wij, ligt ook thans weder de bewering voor de hand, dat de opbrengst niet naar gelang der hoogere taxe (*) toeneemt. Men wijst dan soms op cijfers der opbrengst die zoogenaamd *beneden de raming* blijven, b. v. voor het loopende jaar was de opbrengst over het eerste halfjaar *f* 6,488,000, terwijl de helft der raming 7 millioen be-

(*) Vroeger *f* 22 per vat. Sedert 1 Maart 1864 *f* 35 p. vat; 1 Mei 1866 *f* 50 p. vat; 1 Mei 1869 *f* 53 per vat.

draagt. Het is niet overbodig daartegenover te herinneren, dat de minister van financien niet voor elk tijdvak van een of meerdere maanden afzonderlijk raamt, doch *voor het volle budget-jaar*, en de cijfers die in de tabellen der Rijksmiddelen als twaalfde deelen der raming voorkomen, hebben dan ook op zich zelve eigenlijk geen beteekenis voor die middelen die niet, het geheele jaar door, gelijkelijk opbrengen, en daaronder behoort het gedistilleerd; de laatste helft des jaars is daar doorgaans veel belangrijker voor de inslagen, gelijk wij, eens voor goed, hier aanschouwelijk maken in nevensgaand staatje.

	$\frac{6}{12}$ der raming.	opbr. 1e halfj.	totale raming.	opbr. 12 maand.
1870 . . .	7,000,000	6,488,000	14,000,000	
1869 . . .	6,625,000	6,479,000	13,250,000	14,029,000
1868 . . .	6,540,000	5,984	12,900,000	13,354,000
1867 . . .	6,322 000	5,970	12,645,000	13,264,000
1866 . . .	5,690,000	4,958	11,380,000	12,277,000
1865 . . .	4,425,000	4,086,000	8,850,000	9,214,000
1864 . . .	2,925,000	3,892,000	5,850,000	8,669,000

Men ziet er uit, dat het eerste zesmaandelijksch tijdvak beneden de helft der totaalraming bleef, niet alleen in 1870 maar evenzeer in elk der vijf voorafgaande jaren, hetgeen echter niet bolette dat in elk dierzelfde jaren de opbrengst voor het volle jaar de totaalraming verre overtrof.

Het eerste halfjaar 1864 maakt hierop eene ligt te verklaren uitzondering; de opbrengst over het 1e halfjaar overtrof toen de helft der totaalraming met bijna een millioen, maar toen was ook de aanzienlijke verhooging der belasting (van *f* 22 op *f* 35 per vat) met 1 Maart 1864 ingevoerd en een buitengewone aanpeil had plaats, met bijpassing van de nieuwe belasting voor de toen reeds ingeslagen voorraden, en die aanpeil-opbrengst is onder het cijfer begrepen. Ook was de inslag in Jan. en Febr. toen, bij het vooruitzigt op de kort aanstaande verhooging, buitengewoon groot geweest, gelijk wij vroeger aantoonden (*Econ.* 1864 p. 338); eindelijk durfde men bij die eerste verhooging boven de zoo lang gewende taxe van *f* 22 p. vat, zich de zaak niet zóó voordeelig voorstellen als zij spoedig bleek te zijn; voorzichtigheidshalve raamde men toen nog zeer laag, en is gaandeweg laag blijven ramen, totdat men thans meer nabij aan de werkelijke opbrengst komt, hetgeen dan ook trouwens rationeel is te achten. Een en ander blijkt uit het staatje, terwijl wij overigens naar onze opmerkingen in de vorige jaren bij de heel- en halfjarige opbrengsten verwijzen.

Een ander onzer accijnsmiddelen verdient, en begint dan ook, in hooge mate de aandacht te trekken. Wij bedoelen **de suiker**. Onze wetgeving heeft op dit punt voorzeker eene wel langzame, maar toch voortgaande rigting ter verbetering gevolgd. Resumeren wij kortelijk den stand der zaak. Men kont het systeem volgens hetwelk onze belasting sedert lang geheven wordt. Bij den inslag van ruwe suiker wordt de raffinadeur met een zeker bedrag gecrediteerd, en die schuld wordt door *uitvoer* van geraffineerde suiker naar een bepaalde verhouding, aangezuiverd; de geraffineerde suiker aan de binnenlandsche consumtie afgezet, kan natuurlijk tot die afschrijving niet medewerken; het niet afgeschreven bedrag van zijn crediet wordt dus door den raffinadeur betaald, en wordt gerekend de belasting op het inlandsch verbruik uit te maken. De verhouding tusschen het invoerregt voor ruwe en de restitutie bij uitvoer van geraffineerd, beide per 100 kilo, wordt het rendement genoemd. Het rendement was vroeger zeer gunstig voor de raffinadeurs gesteld, gaandeweg is het, ook bij de steeds verbeterde fabrikatie, verhoogd, tot dat het reeds sedert eenige jaren kan geacht worden voor de gemiddelde soorten der hier geraffineerde suiker geen eigenlijke begunstiging bij de raffinage meer op te leveren. Wij verwijzen kortheidshalve naar verscheidene stukjes in onze vroegere jaargangen.

Maar, al was men op beter weg, nog bleven verschillende moeijelijkheden over:

a. het verschil in de soorten van grondstof, rijker of armer aan suikergehalte, die hier geraffineerd worden, en bezwaarlijk onder dezelfde bepalingen van rendement kunnen begrepen worden.

b. de verhouding tot de inlandsche beetwortelsuiker, waarvan men de fabricering eindelijk had moeten toelaten;

c. de concurrentie met de andere raffineerende rijken, Engeland, België, Frankrijk, die door andere rendementcijfers dan de onze nog vaak een begunstiging bij de exportatie aanboden, en alzoo onze zeer belangrijke suikerindustrie, naar men meende, benadeelden.

In die bezwaren is daarop voorzien bij de bekende suikerconventie tusschen Nederland en de drie evengenoemde rijken gesloten.

Bij die overeenkomst in 1864 gesloten, is o. a. aangenomen dat alle ruwe suiker, naar gelang van het suikergehalte, in vier klassen zou worden verdeeld, volgens naauwkeurige proefnemingen en dientengevolge aan te nemen typen, waarbij men de in den handel bekende merken der Javasuiker tot grondslag zoude nemen, zoodat eenige dier nummers te zamen telkens een groep of klasse zouden

vormen, waarvoor de genoemde rijken zich verbonden een gelijk rendement bij de bepaling der belasting aan te nemen.

2°. Verbond men zich, de inlandsche suiker, nl. de beetwortelsuiker, in gelijke verhouding tot het suikergehalte als de rietsuiker te belasten; terwijl men eindelijk, 3°. het invoerregt op vreemde geraffineerde suiker niet hooger zoude stellen dan den accijns dien men van de eigen raffinade zou heffen.

Volgens deze grondslagen, waaraan men zich voor tien jaren, dus tot 1875, verbond, zoude er alzoo gelijkheid van stelsel komen, blijvende echter elke staat geheel vrij het cijfer der belasting zelf zoo hoog te bepalen, als men zoude goedvinden. Op de grondslagen van dat verdrag kwam daarop spoedig onze tegenwoordige suikerwetgeving, Junij 1865, tot stand, (behoudens eenige kleine later aangebragte wijzigingen). De ruwe suiker, ter raffinade gebezigd, zijn in vier klassen verdeeld: de eerste klasse (Java suiker nos 15—18) wordt verondersteld 87 pCt. aan drooge witte broodsuiker op te leveren (*); de tweede klasse (Java nos. 10—14) 85 pCt.; derde klasse (Java nos. 7—9) 81 pCt ; de vierde klasse (Java nos. onder 7) 76 pCt. De invoerregten werden in overeenstemming daarmede gesteld: zuiver geraffineerd *f* 27 per 100 kilo, en naar proportie: ruwe suiker 1e klasse, *f* 23,49; 2e kl. *f* 22,95; 3e kl. *f* 21,87, 4e kl. *f* 20,52.

Onder dit stelsel is nu de opbrengst onzer belasting aanzienlijk toegenomen, en mogt zij in de laatste jaren reeds 4 à 5 millioen guldens bedragen.

De beginselen der conventie en der nieuwe wetgeving bleven echter niet zonder bezwaar. Men meende, dat de vaststelling der klassen, waarop het hier voornamelijk aankomt, niet met volkomen gelijkmatigheid had plaats gehad, en dat o. a. de lage nos. te laag, de hooge nummers te hoog in gehalte waren aangeslagen, terwijl dit geenszins voor elk der rijken gelijkstond, daar Nederland grootendeels de hooge nummers raffineert, bijna uitsluitend Java suiker, (†) terwijl Engeland daarentegen voor een aanzienlijk deel de lagere nummers, West-Indische suiker verwerkt.

(*) Bij de beoordeeling van het rendement, onderscheide men wel het *suikergehalte*, van het bedrag dat aan *fijne witte* suiker wordt opgeleverd. In het product van 100 pond ruwe suiker vindt men, behalve de fijne broodsuiker, nog eenige percenten *bastaardsuiker*, *afval*, *stroop*, en *verlies* op raffinage. De uitslag der proefnemingen dienaangaande zijn uitvoerig door de regering medegedeeld bij de voordragten in 1867 enz.

(†) (De twee hoogste nos. onzer Javasuiker nos. 19 en 20 waren dan ook zelfs in onze wet als buitengewone klasse opgenomen en op een verondersteld rendement van 89 gebragt, tegen een afzonderlijk regt van f 24,03 p. 100 kilogr.)

Dit, zeide men, was niet alleen een bezwaar voor de Nederlandsche raffinaderijen die grootendeels de hooge nummers verwerken, doch ook voor de suikercontractanten op Java, die bij hunne overeenkomsten verbonden zijn hun opbrengst aan de regering hoofdzakelijk in de hooge nos. te leveren. Elke nadeelige verhouding in het regt zou dus den verkoopprijs dier nummers eenigzins drukken, en alzoo een niet voorziene verstoring in de geldelijke belangen der contractanten kunnen aanbrengen.

Later is hierin gedeeltelijk voorzien bij de wet van 28 Junij 1868, en zijn althans de twee buitengewone nos. 19 en 20 tot verbruik binnenslands aangegeven, voor het regt met de eerste klasse gelijkgesteld.

Van het andere bezwaar, nl. de beweerde begunstiging der lagere nos. die vooral in Engeland geraffineerd worden, is echter de toestand dezelfde gebleven, en nu dringt zich volgens sommigen de zaak te meer aan de aandacht van Nederland op, nu Engeland zeer onlangs een aanzienlijke verlaging van zijn suiker-accijns heeft ingevoerd.

Zoo als wij zeiden, bleef door de conventie elk der contracterende partijen in het cijfer der regten, nl. de eenheid op geraffineerd, volkomen vrij. Terwijl wij alzoo *f* 27 per 100 kilo geraffineerd heffen, of ruim *twee derden* van den handelsprijs van het artikel, hief Engeland tot onlangs, slechts circa de helft van dat regt, nl. *f* 14,88 ned. c. per 100 kilo, ja in den loop van dezen zomer is door Gladstone's regering een verdere aanzienlijke reductie verkregen, zoodat thans voor geraffineerd slechts 6 shillings belasting per cwt. van 50 kilo, of *f* 7.20 p. 100 kilo betaald wordt, dus circa *één vierde* van ons regt!

Met het oog op deze omstandigheid, besprak de maandelijksche handelscirculaire der heeren J. C. Rueb en Zoon te Rotterdam reeds 1 Maart ll. en later de heer A. de Bruyn in eene brochure van gelijke strekking gedateerd Mei „over de suikerbelasting hier te lande", met veel aandrang het wenschelijke eener vermindering van ons accijns-cijfer. In het vooruitzigt der toen in Engeland aanstaande (nu voldongen), regtenverlaging, wees de circulaire op het belang van den nederlandschen suikerhandel, dat hierbij betrokken is. Het zal voorzeker niet geloochend kunnen worden dat, wanneer het te betalen verbruikregt zoo hoog is als thans nog bij ons, met den prijs der grondstof bijna gelijk staande, de verbruikte hoeveelheid daardoor gevoelig moet worden aangedaan. Op dat beginsel afgaande heeft Engeland dan ook zijne regten gaandeweg zoo sterk verminderd,

dat de detailprijzen van suiker er den invloed van moesten ondervinden, en bij die meerdere bereikbaarheid van het artikel voor de mindere klasse is dan ook het verbruik in het Vereenigd koningrijk allengs tot circa 20 kilogr. p. hoofd der bevolking geklommen, terwijl wij, zelfs na de aanzienlijke toeneming van consumtie die men over de laatste jaren meent te mogen aannemen, slechts een vierde deel daarvan, circa 5 kilogr. p. hoofd consumeren. (*) Die voortdurende uitbreiding eener markt als de Engelsche, (en na de pas ingevoerde verlaging tot 6 sh. p. cwt., zal die consumtie van nu af wel wederom gaan toenemen), brengt natuurlijk die markt ook in steeds gunstiger toestand voor den aanvoer der grondstof, en zoo wordt dus stellig de suikerraffinage door de verlaging der regten veelzijdig gebaat.

Om die redenen verlangen de HH. Rueb, in afwachting van de herziening der conventie (welke herziening zij op zich zelve ook wenschelijk achten) reeds nu door eenvoudige verlaging der regten een grooter verbruik ook op de Nederlandsche markt te voorschijn te roepen, hetgeen toeneming der Nederlandsche raffinaderij ten gevolge zou hebben, en ook op de cultuur op Java en op onzen suikerhandel en scheepvaart van gunstigen invloed zoude zijn.

Thans heeft de verlaging van regten op een zeer naburige aanzienlijke markt, reeds dadelijk een grooten uitvoer derwaarts van onze raffinaderijen tengevolge, hetgeen weer indirectelijk op de inlandsche suikerprijzen moet werken, en op de Nederlandsche belastingschuldigen neerkomen; in andere vorm een soortgelijke werking als wij reeds meermalen bij onze geslagt-belasting aantoonden.

De bedenkingen komen ons in beginsel gegrond voor, en wel waardig de aandacht der regering te trekken. Van al de Europeesche

(*) De hh. Rueb en Zn. spreken in hunne circulaire, als verbruikcijfers, van 20 kilogram p. h. der bev. in Engeland, en 10 kil. bij ons. Wij meenen dat dit laatste aanzienlijk is opgegeven nl. circa 10 *nude* ponden p. h. komt nabij de werkelijkheid. Stellen wij b. v. de accijns-opbrengst op *f* 4,700,000 's jaars, dan vindt men, ad *f* 27 p. 100 kilo geraffineerd, een consumtie van circa 17,400,000 kilogram of circa 5 kilog. p. h. der bevolking. Daarentegen is de consumtie van het Vereenigd Koningrijk, van 28 *Engelsche* ponden p. h. (Eng. pond = 0.45 kilogr.) in 1852 tot 38¼ p. h. in 1866 geklommen; de laatste cijfers over 1867 en vervolgens ontbreken ons op dit oogenblik, doch bij de vermindering der regten na de conventie zal het cijfer in 1869 wel ongeveer de 20 kilo bereikt hebben. Men lette echter op dat deze laatste cijfers de consumtie van ruwe suiker aangeven, wel een goede maatstaf voor vergelijking in Engeland zelf van jaar op jaar, maar niet ter juiste vergelijking met onze cijfers van geraffineerd verbruik. Hoe dat zij, laat het verbruik in het Ver. Kon. h. v. op 16 à 18 kilogr. geraffineerd neêrkomen, dan is dat nog het driedubbele, en meer, van onze consumtie.

rijken staan wij thans voor hoogen suikeraccijns, aan de spits, nl. per 100 kilo geraff. *f* 27 heffende, terwijl Frankrijk en België circa *f* 22, Tolverbond *f* 18, Spanje en Italië circa *f* 13,50 en Engeland *f* 7.20 heft.

Alleen de Ver. Staten van Amerika heffen een even hoogen accijns als wij, doch dat cijfer is nog bepaaldelijk oorlogsbelasting, waarvan de zeer spoedige vermindering in overweging is.

Wij vereenigen ons niet met de geheele slotsom der hh. Rueb en Zn., die na een trapsgewijze vermindering, over eenige jaren een geheele afschaffing van den suikeraccijns verlangen. Wij zouden dat in geen opzigt doelmatig achten: de suiker is een artikel waarvan het verbruik zich in alle billijkheid voor belasting aanbeveelt; 't is wel geen artikel van louter weelde of overdaad, zooals wij het gedistilleerd mogen beschouwen (voor welker belasting en duurmaking dan ook geen grens is aan te geven dan de mogelijkheid van inning met wering van misbruiken), maar het is toch niet bepaaldelijk onder de noodzakelijke levensbehoeften te rekenen, waarvan wij elke belasting principieel blijven bestrijden. Suiker wordt bij ons verkregen en verbruikt onder omstandigheden die het artikel allezins aanbevelen als fiskaal middel, nl. door matige belasting.

Het is hier vooral de taak der schatkist om door vergelijking zoowel onzer eigen suiker-consumtie, als van die van Engeland, dat reeds lang stelselmatige reductie betrachtte, na te gaan „*welk belastingcijfer verhoudingsgewijze nog de ruimste consumtie zou toelaten*". Voor een artikel dat, *f* 40 kostende, met *f* 27 belasting wordt bezwaard en alzoo op *f* 67 te staan komt, kan een groote uitbreiding van verbruik worden te gemoet gezien, indien de belasting b. v. op de helft wordt gebragt en de prijs alzoo van *f* 67 op *f* 53 te staan komt. Daarbij zou dan nog komen de prijsverlaging die het gevolg zoude zijn van de alsdan te verwachten uitbreiding der nederlandsche suikerindustrie in het algemeen. Een en ander zou het verbruik zóó kunnen vermeerderen, dat de schatkist er welligt in de totale opbrengst geen belangrijk, althans stellig geen proportioneel verlies door zoude lijden.

Wij voor ons achten de zaak van gewigt. Al is de suiker, zooals wij straks zeiden, geen noodzakelijke levensbehoefte, het is een voornaam verbruiksartikel in al de gezinnen waar slechts eenige welvaart heerscht. 't Is een dier artikelen, wier verbruik verlangd wordt zoodra men de grens der nooddruft te boven is, en welks ruimer verbruik in die klasse het huislijk welzijn, en daardoor de degelijkheid en vlijt der arbeiders in de hand werkt. — *De suiker*

meer toegankelijk te stellen voor de kleine huishoudens is een maatregel van moreele strekking, even als de voortdurende bestrijding van het gedistilleerd. Laat ons in die rigting blijven voortgaan.

Daarom achten wij dan ook in de tegenwoordige omstandigheden, bij de *afschaffing* der geslagt- en zeep-belastingen, eene krachtige *verlaging* der suikerregten een noodzakelijk deel van het programma onzer belasting-hervorming, dat door geene regering mag veronachtzaamd worden.

Handelcijfers. — *Katoen.* Vergelijkende staat der prijzen van katoen, ruw en gefabriceerd, te Manchester op 11 Augustus en gelijk tijdstip der drie laatste jaren.

	1870.		1869.		1868.		1867.	
	s.	d.	s.	d.	s.	d.	s.	d.
Katoen. Uplaod fair per pond . . .	—		—		0	11	1	0
dito good fair.	—		—		—		—	
Peroambuco fair	0	8¾	1	3½	0	10	0	10¾
dito good fair	0	9	1	1¾	0	10½	0	11½
No. 40 Mule Yaro, fair, 2e kw. . .	1	1	1	4½	1	1½	1	2½
No. 20 Water Twist dito	1	0¾	1	4½	1	1¼	1	2½
26-in, 66 reed, Prioter, 29 yds, 4 lbs 2 oz.	4	10½	6	8	5	4½	6	3
27-in, 72 reed, dito dito 5 lbs 2 oz.	6	6	8	1½	7	1½	7	10½
39-in, 60 reed, Gold End Shirtings, 37½ yards, 8 lbs 4 oz	9	9	12	0	10	3	10	6
40-in, 66 reed, dito dito, 8 lbs 12 oz.	10	9	13	3	11	6	12	9
40-in, 72 reed, dito dito, 9 lbs 5 oz.	11	9	14	1½	12	6	14	9
89-in, 44 reed, Red Eog Loog Cloth, 36 yards, 9 lbs	9	6	11	3	9	9	10	3

FINANTIEELE KRONIJK.

EEN BEWOGEN TIJDSTIP.

Amsterdam, 21 Augustus.

Het is een opmerkelijk feit, dat het tegenwoordige geslacht, hetwelk rusteloos arbeidt om de werking der weldadige natuurkrachten zooveel mogelijk te bevorderen en zich ten nutte te maken, en den nadeeligen invloed der overigen te verzwakken en af te leiden, niettemin voortgaat met dezelfde bevigheid als voorheen en meestentijds zonder eenige gegronde aanleiding den oorlog te voeren.

Wij kunnen er trotsch op zijn, door uitvindingen op elk gebied de vruchtbaarheid van den bodem, de nuttigheid van de produkten en alle aardsche goederen tot eene hooge mate te hebben verhoogd. Wij mogen ons beroemen door krachtige en snelwerkende vervoermiddelen de gelegenheid te hebben geopend, het overtollige op de eene plaats aan te wenden ten dienste van de andere, en door het wegnemen van de kunstmatige belemmeringen, in vorige tijden daargesteld, een ieder een gelijk deel in den aardschen rijkdom te verschaffen. Wij mogen, in één woord, ons verhoovaardigen eene eindelooze ruiling van voortbrengselen en diensten over de geheele menschheid te hebben mogelijk gemaakt en op de meeste krachtige wijze te hebben bevorderd.

Daarbij kunnen wij met roem wijzen op hetgeen verrigt is om den nadeeligen invloed van sommige natuurkrachten te verminderen. Onze magt is slechts zeer beperkt. Den levensduur der menschen te verlengen is ons niet gegeven, maar werd het einde voorheen door vele bijkomende omstandigheden dikwerf verhaast, thans zijn ten minste door de wetenschap, de welvaart, de beschaving en eene gezonde liefdadigheid velen dier omstandigheden weggenomen. En mogen er ook nog heden niet weinigen haar invloed doen gelden, er is althans veel gedaan om ook dien invloed te verminderen.

Niettemin bleef een der grootste werktuigen van ellende, schijnbaar het eenigste, dat de mensch geheel zou kunnen vernietigen, ongedeerd in volle kracht bestaan. De oorlog, het ijzingwekkendst gevolg van menschelijken hartstogt, het middel, waarin het vernielend element zich het krachtigst openbaart, bleef in weerwil van de zoozeer opgevijzelde beschaving der negentiende eeuw, ongehinderd zijn verderfelijken invloed

uitoefenen. Is de mensch onmagtig dien te overmeesteren? Kan hij zijn hartstogt niet stellen onder de heerschappij van het verstand, dat hem ongetwijfeld niet den raad zou geven om in weinige oogenblikken te vernielen, hetgeen door eene onverpoosde krachtsinspanning gedurende een tal van jaren is tot stand gebragt, om der ellende en kwalen, die hij door voortdurende zamenwerking en door alle middelen onophoudelijk bestreed, op een gegeven oogenblik den vrijen teugel te laten?

Men zou bijna aannemen, dat de mensch ook hier magteloos is om het kwaad volkomen te vernietigen en de beschaving niet meer vermag dan het leed te verzachten. Waarin verschilt de negentiende eeuw in dit opzigt van de vorigen?

Godsdiensthaat en handelsnaijver geven minder dan voorheen aanleiding tot den oorlog, maar de menschelijke hartstogt heeft andere gronden opgespoord, waarmede zij het bloedvergieten in het oog der beschaving tracht te regtvaardigen. En even als in vorige eeuwen, ja weinig heviger dan destijds, voert onze verliebt geslacht den oorlog.

Het eenige wat de ontdekkingen, die wij aan de staatshuishoudkunde verschuldigd zijn, wat de beschaving kon bewerken, was den omvang van het kwaad en diens gevolgen een weinig te beperken en te verzachten. De kaapvaart is afgeschaft. De regten van de onzijdige vlag worden erkend; de vijandelijke privaat-eigendom, voorzooverre deze geen contrabande is, wordt door haar gedekt. De neutrale eigendom, zelfs onder vijandelijke vlag, wordt geëerbiedigd. De verzorging van zieken en gekwetsten is zooveel mogelijk verzekerd. De lazaretten zijn onscheudbaar verklaard. Van het gebruik van ontplofbare kogels is afstand gedaan. De krijgsgevangenen worden menschelijk behandeld en de neutrale natien wedijveren om de gewonden te verplegen en van alles wat hun nuttig en aangenaam kan zijn, te voorzien.

Verre zij het van ons het gewigt dezer maatregelen te ontkennen. Doch zijn zij geen druppelen in de zee, en brengen zij geen droevigen glimlach voort, wanneer ze worden gesteld tegen over de kwaal? Niettemin zoolang de volkeren zwak blijven tegenover den oorlog en den moed of kracht missen om hem te vernietigen, is men genoodzaakt op deze wijze den vijand te bestrijden en mag men niets, hoe gering het ook zij, verzuimen, wat hem afbreuk kan doen.

Daartoe is het noodig het terrein wel te verkennen; al de gevolgen, die de oorlog medebreugt, al de ellende, die hij met zich voert naauwgezet op te sporen en te ontleeden, ten einde bekend te worden met de zwakke punten en de maatregelen te kunnen beramen, die ons daar althans de overwinning kunnen schenken.

Thans is welligt de tijd nog niet gekomen om dit te doen. De omvang en de gevolgen zijn nog niet volkomen merkbaar. Maar den eersten indruk weer te geven is ook van gewigt. Blijkt hij later onjuist te zijn,

men is vrij hem ter zijde te stellen. De dagbladverslagen, geschreven op het slagveld, bezitten geene groote waarde, zij zullen echter den lateren historieschrijver menige aanwijzing tot opsporing van de waarheid leveren.

Het onderstaande maakt geen grootere aanspraak dan zoodanig verhaal. Het bezit al de gebreken, aan zoodanige artikelen eigen. Het is slechts eene zeer korte, onvolledige schets van een onderwerp, dat eene uitvoerige bewerking verdient. Moge een bevoegd geschiedschrijver zich daardoor aangespoord gevoelen dit tijdvak weldra te behandelen.

Een naauwgezet reporter begeeft zich, zoodra de onheilspellende wolk zich aan de lucht vertoont, dadelijk naar de fondsen-markt, waar de eerste slagen geleverd worden en de rampzalige gevolgen zich spoedig vertoonen.

Kalm en welgemoed trad de beurs de maand Julij in. De vrede scheen meer dan ooit verzekerd. De fondsen stonden hoog, hooger dan in vorige jaren; het disconto was matig.

Plotseling wordt het berigt vernomen, dat de candidatuur voor de Spaansche troon is aangeboden aan den Prins von Hohenzollern en de Fransche regering dit feit beschouwt als gevaarlijk voor de Fransche politiek en vast besloten heeft zich tegen de troonsbestijging van dien vorst te verzetten. Het feit was gewigtig en liet reeds dadelijk zijn invloed gelden. De fondsen daalden. Wel kon men niet gelooven dat deze gebeurtenis den oorlog zou doen ontbranden, maar het was eene nieuwe verwikkeling, die zoolang zij niet was opgelost, veel kon doen vreezen. En de beurs, angstvallig en teergevoelig uit haar aard, was weldra zeer bezorgd.

Inmiddels trok de Prins zijne candidatuur in. De beurs verademde, doch slechts ééu dag, want weldra, toen koning Wilhelm Frankrijks nieuwe eischen had afgewezen, bleek het dat de oorlog onvermijdelijk was.

De mobielverklaring was in Frankrijk en Pruissen nog naauwelijks uitgesproken, de oorlogsverklaring nog naauwelijks overgebragt, of de beurs had reeds de rampzalige gevolgen van den oorlog ondervonden. Met eene verbazende snelheid daalden de fondsen. Den 18 Julij, vier dagen nadat de koning van Pruissen de onderhandelingen met den gezant Benedetti had afgebroken, had de beurs reeds haar laagste standpunt bereikt. Aan het blooto oog schenen de gevolgen gering. De beurs had, naar men zeide, zich krachtig gehouden. Zij had den slag moedig weerstaan. Slechts eenige zeer kleine huizen waren gevallen; het meerendeel stond schijnbaar ongedeerd daar.

Toch waren de verliezen aanzienlijk, aanzienlijker dan menigeen, zelfs op den dag van heden onderstelt. De vredelievende gezindheid, die in den aanvang van het jaar scheen te heerschen, de aanlokkende aanbiedingen

van vreemde gouvernementen en spoorwegmaatschappijen hadden menigeen verleid zich naar de beurs te begeven om zijn vermogen of jaarlijksche inkomsten te vermeerderen. Niets scheen gemakkelijker dan dit. Het geld was goedkoop, de fondsen wierpen hooge rente af, men had slechts de laatsten te koopen.

Daartoe was weinig kapitaal noodig, want tegen onderpand der fondsen was dadelijk geld te bekomen, om den koopprijs te betalen. Slechts een gering gedeelte, overeenkomende met het surplus, dat de prolongant verlangt, had men te verschaffen. Was dit gedaan, men kon zich volkomen gewaarborgd rekenen. Eene daling, althans eene aanzienlijke, scheen niet te vreezen.

Zoo oordeelde men, doch de oorlog wierp deze berekening omver. De eene daling volgde op de andere; het surplus smolt weg; de waarde van het onderpand werd zelfs minder dan het voorschot. Van alle zijden werd surplus gevraagd, en velen die hun geheel vermogen aan deze operatie hadden toevertrouwd, zagen zich verpligt het onderpand te laten executeeren. De onzekerheid van het oogenblik had de koopers verdreven, en de executanten, meester van de markt, verkochten tot elken prijs, dien zij goedvonden vast te stellen. Van daar een slachting, die, zoo het waar is, dat het bedrag der in die dagen ter Amsterdamsche beurze loopende prolongatien f 50 millioen beliep, aan menig huisgezin zware verliezen heeft berokkend.

Het is inderdaad ongeloofelijk op welk eene groote schaal velen uit de burgerklasse deze operatie hadden gedreven. De rekening-courranten, door de Amsterdamsche commissionairs in de laatste dagen aan hunne committenten gezonden, zouden belangrijke bouwstoffen kunnen leveren voor eene studie van de wijze, waarop in Nederland een groot deel van het nationaal vermogen te gronde gaat, en geen gunstig getuigenis geven van het overleg van onze middenklasse. Mogen de laatste gebeurtenissen, hoe droevig ze ook zijn, althans eene herhaling voorkomen.

Want al heeft de beurs na deze donkere dagen eene voorwaartsche beweging aangenomen, niets geeft regt te verwachten, dat deze bestendig zal zijn. Het is een gewoon verschijnsel, hetwelk zich bij elken oorlog voordoet, dat de fondsenhandel in den aanvang zeer verontrust, dadelijk alle verliezen afschrijft, doch bij het minste voordeel, aan de eene of andere zijde behaald, weder moed betoont en zoozeer op den vrede rekent dat het sluiten daarvan vele fondsen ter naauwernood doet rijzen. Ja, zelfs is het niet ongewoon dat na een hevigen veldslag, waarin het lot van eene der partijen is beslist, diens schuldbrieven hooger staan dan in den aanvang van den oorlog of na den daarop gevolgden vrede. Den 6 Mei 1859, toen het fransche leger Italie nog niet was binnengetrokken en de oorlogskansen nog volkomen onzeker waren, was de Oostenrijksche nationale metalliek obligatie, die vóór den oorlog eene waarde van ongeveer 80 pCt. bezat, gedaald tot 36 pCt.; den 7 Julij, toen de Oostenrijksche

legerscharen te Magenta en Solferino het onderspit hadden gedolven en de vereenigde Fransche en Italiaansche legers zegevierend voorwaarts trokken, stond zij ruim 9 pCt. hooger. Het is waar, de vrede bragt in dit geval eene aanzienlijke rijzing te weeg. Den dag na het onderhond der beide Keizers te Villafranca, was dezelfde obligatie ruim 60 pCt. genoteerd, doch moeijelijk kon zij zich op dezen prijs handhaven en nog vele malen in de daarop volgende maanden daalde zij tot 57 ja zelfs tot 55 pCt.

Nog duidelijker vertoonde zich dit verschijnsel in 1866, toen de beurs, voordat het besluit van den Duitschen bond van den 14 Junij het sein tot den oorlog had gegeven, aanzienlijk lager stond dan in do hitte van den krijg. Den 13 Junij was do Oostenrijksche nationale metalliek reeds gedaald tot onder 40 pCt., den 5 Julij, na den slag van Koniggrätz, was zij 12 pCt. hooger, en den dag na den vrede van Nikolsburg weder 4½ pCt. lager.

De beurs is wnft en ligtzinnig. In den aanvang overdrijft zij het gevaar, doch is de slag eenmaal toegebragt, dan vergeet zij spoedig haar leed. Zoodra de oorlog is verklaard, schijnen de gebeurtenissen, hoe onheilspellend ze ook zijn, op haar betrekkelijk weinig invloed te hebben.

Niettegenstaande de overwinning der Duitsche legerscharen en de vernedering van het Fransche Keizerrijk aanleiding geeft tot ernstige bezorgdheid, en zoo niet een langdurigen oorlog, eindigende met een beleg van Parijs, eene nieuwe revolutie doet vreezen, heeft de fondsenmarkt weder een belangrijk deel van haar verloren terrein gewonnen. De Fransche rente maakt hierop natuurlijk eene uitzondering, doch opmerkelijk is, dat ook zij door de verklaring van den oorlog, waarvan de Fransche natie niets dan roem en glorie, en welligt zelfs eene nieuwe vergrooting van grondgebied verwachtte, eene grootere daling onderging dan door de nederlagen, die het leger leed, en de finanticele oorlogsmaatregelen der regering.

Vóór den oorlog stond de 3 pCt. fransche rente ongeveer 72¼ pCt. Den 15 Jnlij, toen de Hertog van Grammont aan de volksvertegenwoordiging het voornemen der regering om den oorlog te verklaren had geopenbaard, daalde de rente tot 66 pCt. Heden is de vijand op weg naar Parijs, het edel metaal in de circulatie vervangen door papiergeld met gedwongen koers, de schuld belangrijk vermeerderd, eene nieuwe leening van fr. 750 millioen uitgeschreven, de opeisehbaarheid van handelspapier eene maand uitgesteld, handel en nijverheid tot volslagen stilstand gedoemd, en de fransche rente staat 62.85, dat is op dezelfde hoogte als in 1866, toen Frankrijk neutraal was, en bijna 2 pCt. hooger dan in 1859, toen de fransche legerscharen den Italianen te hnlp snelden.

Dns is de beurs. Zij is gelijk aan den reeuut, die met doodangst naar het slagveld wordt gedreven, doch eenmaal daar gekomen zich krachtig en moedig betoont.

Want voor haar is het gevaar, al wierd ook heden de vrede gesloten, nog verre van geweken. Zij heeft nog menigen aanval te weerstaan. De oorlogskosten moeten geliquideerd worden, en overwinnaar, overwonnene, ja zelfs de neutralen zullen hun contingent tot de staatsschulden leveren. Dien schok moet zij weerstand bieden, nadat de handel verlamd is, de welvaart op vele plaatsen vernietigd. Zij zal het doen, zooals zij het vroeger deed, maar niet zonder verliezen. Welk ook de uitslag zij, lang zal het duren, eer de fondsen hun vorig standpunt herwinnen.

De noordduitsche Bond heeft reeds eene leening gesloten van th. 100 millioen. De zuid-duitsche Staten hebben ieder kleinere leeningen, van verschillend bedrag, aangegaan. Frankrijk heeft reeds een aanzienlijk bedrag 2—10, 3—10 en 5—10 jarige schatkisthilletten uitgegeven en de inschrijving opengesteld op eene leening van fr. 750 millioen in 3 pCt. rente. Tot dusverre kunnen deze emissien, de tijdsomstandigheden in acht genomen, geslaagd heeten. De leeningen der Zuid-duitsche Staten, meestal tegen een hoogen koers uitgegeven, zijn alle geplaatst. Op die van den Noord-duitschen bond werd voor een bedrag van ruim th. 80 millioen ingeschreven; het overschot, door de Seehandlung genomen, zal geleidelijk door verkoop worden van de hand gedaan. Het bedrag dat Frankrijk eischt, zal niet zoo gemakkelijk nemers vinden. Ook finantieel is Duitschland op dit oogenblik ongetwijfeld sterker, en schenken de bank van Frankrijk en de groote credietinstellingen der regering geen krachtige hulp, dan is het zeer te betwijfelen of de leening spoedig volteekend zal wezen.

Doch al geschiedt dit, noch Frankrijks noch Duitschland's rekening is met deze bedragen betaald. Er zal nog een aanzienlijk saldo bij het einde van den krijg verschuldigd blijven. Nieuwe leeningen staan reeds voor de deur en zullen de markt nog langen tijd drukken. Ook de onze, want al is hier geen handel in fransche of Pruissische rente of Noordduitsche consols, de fransche en duitsche kapitalisten zullen, om in deze nieuwe uitgiften te kunnen deelnemen, zich van een deel hunner waarden moeten ontdoen en deze hier of elders ter markt brengen.

Wenden wij ons thans tot de geldmarkt. Hier vinden wij zulk een uitgebreid veld, dat het in weinige oogenblikken naauwelijks valt te overzien. Wij bepalen ons dus tot een oppervlakkig aperçu.

Ongeveer dezelfde verschijnselen doen zich voor.

Daalden de fondsen, het disconto rees. Het geld werd angstig en trok zich terug of bedong eene telkens hooger wordende assurantie-premie. Een ieder die geld behoefde, zocht hulp bij de banken. Zelfs de groote huizen disconteerden hunne portefeuille; zij betaalden gaarne eenige rente om in de onzekere toekomst van munt of muntmateriaal verzekerd te zijn. Ook hier was de toevloed het grootst in de eerste dagen, toen bijna

overal te gelijktijdig de discouto- en beleeningrekeningen vermeerderden, als voorheen nimmer gezien was.

Thans is reeds een terugkeer merkbaar. De oude operatien worden langzamerhand afgewikkeld en nieuwe worden weinig gesloten. Amerika zond reeds eenig edel metaal in ruil voor de teruggezonden obligatien der Vereenigde Staten, en het groote bedrag aan waarden, dat van het vasteland naar Engeland, als tot eene zekere bewaarplaats vloeide, stelde de Engelsche bank reeds in de gelegenheid haar disconto van 6 pCt. op 4½ pCt. terug te brengen, welk voorbeeld, trouwens wegens andere redenen, onder anderen gevolgd werd door de Pruissische bank, die haar disconto van 8 op 6 pCt. verlaagde.

Het zilver, waarvoor in den aanvang eene groote vraag voor Duitschland bestond, is ook reeds sterk in waarde gedaald. In weinige dagen viel de prijs in Engeland van 61$\frac{1}{16}$ tot 61 en zoo vervolgens op 60¾, 60$\frac{3}{8}$ en 60¼ en 60 d., om waarschijnlijk nog meer te dalen. De mexicaansche dollar, voor China thans naanwelijks gevraagd, daalde reeds tot zijn innerlijke waarde en kon in de laatste dagen geen hoogeren prijs dan 58¾ d. à 58¼ d. bedingen.

Er is reden te onderstellen, dat het geld na den oorlog goedkoop zal worden. De handel, geschokt in zijn vertrouwen, zal weinig verlangen. Vorderden de oorlogvoerende mogendheden niet een belangrijk deel, dat onder de tegenwoordige omstandigheden niet spoedig zal terugvloeijen, de voorraad beschikbaar kapitaal zou naar onze meening na den oorlog zeer aanzienlijk zijn.

Werpen wij thans een vlugtigen blik op de verschillende banken.

De Nederlandsche heeft zich, zooals trouwens van haar te verwachten was, krachtig gehouden. Zij heeft niet geschroomd, ongeveer gelijktijdig met de Pruissische, haar disconto te verhoogen. Al ging zij daarin die van Engeland en Frankrijk voor, men kan haar daarvan geen verwijt maken. Den 16 Julij, toen het disconto van 3 op 4 pCt. werd gebragt, was het reeds te voorzien dat eene disconto-verhooging in elk geval binnen weinige dagen zou moeten volgen. De bank heeft met kracht gehandeld, maar kracht was noodig.

Kon het aanvankelijk te betwijfelen zijn geweest of de verhooging op den 19 Julij, dus drie dagen na de vorige, wel streng noodzakelijk was, de uitkomst bewees weldra dat de bank goed had gezien. Het opereerend kapitaal is na den 18 Julij aanzienlijk vermeerderd.

Ook die van den 26 Julij, toen het disconto met ½ pCt. werd verhoogd en op 5½ pCt. gebragt, is geregtvaardigd. Zoowel de disconto- als de beleening-rekening waren nog steeds stijgende; beiden en vooral de eerste hadden eene vroeger ongekende hoogte bereikt.

Die van den 4 Aug., toen het disconto gelijktijdig met dat der Engelsche bank op 6 pCt. werd gebragt, wordt verdedigd op de vermin-

dering van het muntmateriaal en den aandrang van de beursspeculanten, die het kapitaal der bank wenschten te gebruiken om met de lage prijzen der fondsen hun voordeel te doen.

Eene nieuwe verhooging van het disconto komt ons niet waarschijnlijk voor. De engelsche bank heeft haar disconto reeds tweemaal verlaagd, eerst op 5½ pCt., daarna op 4½ pCt., eene nieuwe vermindering schijnt aanstaande, en al mogen de omstandigheden die haar daartoe leidden, op de Nederlandsche bank van minder invloed zijn, het is aanneembaar dat de disconto-aanvragen zullen verminderen en die naar beleening weinig vermeerderen. Het is mogelijk dat het muntmateriaal blijft afnemen, en deze omstandigheid kon onze verwachting teleurstellen, doch de koers van het geld ter beurze is dalende, en zoodra de eerste schok voorbij is, zullen de diensten der bank minder gevorderd worden.

Nog veel ware hieraan toe te voegen, doch liever vragen wij verlof een vergelijkend overzigt der zeven laatste weekstaten der Ned. Bank te mogen inlasschen. De cijfers zijn welsprekend.

	Disc. rek.	Beleen. rek.	Munt en Mm.	Bankb.	R.Ct. Saldo's.
4 Julij	55.560.475	31.941.395	95.803.959	134.257.415	32.106.709
11 „	58.865.642	31.445.795	96.446.995	136.001.645	33.711.415
18 „	63.871.855	33.348.110	96.401.698	144.994.455	31.416.619
25 „	73.598.069	39.890.580	91.840.040	157.907.400	30.034.391
1 Aug.	75.047.902	43.441.185	88.027.913	159.810.700	29.259.524
8 „	74.111.800	44.423.275	85.709.171	158.119.695	28.624.632
15 „	71.359.165	45.129.780	84.239.034	154.962.450	28.123.911

Vergelijkt men den tegenwoordigen toestand met dien van het jaar 1866, dat getuige was van eene veel belangrijkere crisis, dan valt het eerst het oog op het aanzienlijke bedrag der disconto-rekening, welke thans een cijfer heeft bereikt, dat vroeger niet alleen onbekend was, maar zelfs onbereikbaar werd geacht. In 1866 beliep zij eenmaal f 59.896.453, het hoogste cijfer, dat destijds sints het bestaan der bank was verkregen. Het verschil met dat van 1 Aug. l.l., meer dan f 15 millioen bedragende, is hoogst aanzienlijk, en bewijst dat onze operatiën in de laatste jaren eene belangrijke uitbreiding hebben bekomen. Welligt had in 1866 de nationale Bank van België, die niet schroomde zich somtijds op het gebied der Nederlandsche te begeven, den Nederlandschen handel bijstand verleend, waartoe zij thans in haar benarden toestand de kracht mist, doch het buitenlandsch papier, door de Bank van België in 1866 gedisconteerd, vertegenwoordigde niet zulk een bedrag, dat het verschil van f 15 mill. of zelfs het grootste deel daarvan te verklaren zou zijn.

Ook de beleening-rekening is thans hooger dan in 1866, toen zij naauwelijks f 30 millioen bedroeg, doch dit verschil is minder opmerkelijk. Deze rekening was in 1866, gedurende den oorlog, betrekkelijk

laag. Zij was reeds in den aanvang van het jaar bijna f 12½ millioen hooger geweest.

Dat de overige posten in dezelfde verhouding hooger zijn dan in 1866, behoeft geen betoog. Het muntmateriaal wisselde destijds tusschen f 70 en f 77 millioen af, het hoogste cijfer dat de bankbilletten bereikten, was f 111.44 millioen. Thans bedroeg dit laatste f 48½ millioen meer. Voorwaar een bewijs dat het nederlandsch publiek een onbeperkt vertrouwen schenkt aan deze instelling, die het dan ook ten volle verdient.

Nog eene opmerking, waaruit tevens zal blijken dat de bank den Nederlandschen handel niet heeft bemoeijelijkt door eene ongeregtvaardigde disconto-verhooging, maar daarbij integendeel met de uiterste gematigdheid is te werk gegaan. De verhouding tusschen metaal en opeischbare schuld beette in 1866 vrij ongunstig; zij zonk destijds tot het laagste peil dat ooit gekend was, nl. 49.24 pCt.; het beschikbaar metaalsaldo bedroeg slechts f 13.098.619.

Thans is die verhouding veel ongunstiger: nl. 46 pCt., en bedraagt het beschikbare metaalsaldo niet meer dan f 10.996.000. — Lette de bank niet op den algemeenen toestand, zij zou hierin reden kunnen vinden om het bankdisconto andermaal te verhoogen. In 1866 bij eene gunstigere verhouding stond het 7 pCt.

Slaan wij thans het oog op Frankrijk, wij treffen daar, gelijk naauwelijks betoog behoeft, een zeer bedenkelijken toestand aan.

Voor alles vestigen wij de aandacht op onderstaande cijfers, ontleend aan de acht laatste weekstaten der Bank van Frankrijk.

	Specien	Wissels	Beleeningen	Bankb.	R.C.Schatkist	R.C.Saldo's
30 Junij	1.297,509.695	649.616.453	100.662.650	1.447.048 100	175.768.647	427.104.112
7 Julij	1.268.032,514	644.632.422	102.087.950	1.438.921.600	169 615.681	395.762.431
14 »	1.245.221.711	690.962.650	102.474.550	1.455 226.650	175.023.883	404.319.971
21 »	1.214.738.167	828.155.418	105.943.350	1.470.193.000	173.882.526	506.679,243
28 »	1 144.367.684	1.019.840.767	116.179.450	1.527.288.600	173.893.677	583.361.830
4 Aug	1.096.870.380	1.075.526.687	119.379.146	1.526.100.950	175.098.640	594.812.959
11 »	1.028.553.166	1.181.746.022	118.661.394	1.583.607.100	178.206.761	582.273.650
18 »	906.091.194	1.350.048 485	121.372.950	1.666.619.900	123.808.149	610.951 743

Het behoeft geene vermelding, zelfs al waren deze cijfers onbekend, dat de disconto-aanvragen dadelijk aanzienlijk toenamen, en als gevolg daarvan de bankbilletten in omloop vermeerderden en de specievoorraad afnam. De vermeerdering der disconto-rekening en die der bankbilletten stond echter van den aanvang af in geen gunstige verhouding. Brengt in gewone tijden eene sterke disconto-vraag eene evenredige vermeerdering van bankbilletten mede, hier werden belangrijke bedragen in disconto genomen, zonder dat het bedrag der uitgegeven bankbilletten aanmerkelijk aanwies. De reden was, dat vele billetten ter inwisseling werden aangeboden.

De bank, haar specievoorraad zooveel mogelijk wenschende te behouden,

gaf, wanneer haar billetten van groote bedragen werden aangeboden, noten van fr. 50, en wanneer men deze aan hare bureau vertoonde, zilvergeld. Het baatte weinig. De sterke specievoorraad daalde allengs, en hoezeer de regering zelfs den uitvoer van goud of zilver trachtte te verbinderen, werd een niet onbelangrijk bedrag naar Engeland verzonden.

De aanzienlijke specievoorraad maakte dezen toestand in den aanvang weinig bedenkelijk; het denkbeeld om aan de bankbilletten gedwongen koers te verleenen, vond zelfs bij de bank geen bijval.

Toen echter de oorlogskans Frankrijk's wapenen niet gunstig bleek te zijn en eene panische schrik de natie beving, achtte men dringend noodzakelijk, hetgeen weinige dagen te voren algemeen verwerpelijk en overbodig scheen. Onder de oorlogsmaatregelen, welke aan de goedkeuring van het Wetgevend Ligchaam werden onderworpen, bevond zich eene voordragt om aan de billetten der Fransche bank tot een bedrag van fr. 1800 millioen gedwongen koers te verleenen. De minister van Finantien, de Heer Magne, een der beste financiers van het tweede keizerrijk, verklaarde onder deze omstandigheden niet te rade te kunnen gaan met de theorie. Hij achtte den gedwongen koers in het algemeen hoogst verderfelijk, maar de bank, hoe sterk haar specievoorraad ook was, behoorde gewaarborgd te wezen tegen het verlies daarvan, ten einde haar in staat te doen zijn den handel te blijven ondersteunen en der regering zoo noodig voor de aanschaffing van levensmiddelen en ammunitie de noodige specie te kunnen verstrekken. Daarom behoorde men den houders van billetten de bevoegdheid te ontnemen de verzilvering te vorderen. De nadeelige gevolgen door den gedwongen koers meestal medegebragt, zouden hier achterwege blijven, want de bank bezat eene grootere waarde aan specie en handelspapier, dan het bedrag billetten door haar in omloop te brengen, zou vertegenwoordigen.

De volksvertegenwoordiging vereenigde zich met dit gevoelen en nam niet alleen het wetsontwerp zonder noemenswaardigen tegenstand aan, maar verhoogde zelfs een dag later het maximum billetten, tot wier uitgifte de bank geregtigd werd, tot fr. 2400 millioen.

Zoo staakte de bank van Frankrijk, met een specievoorraad, sterker dan die van eenige andere bank, in den avond van den 12 Augustus hare betalingen. De verhouding van haar metaalvoorraad tot hare opeischbare verbindtenissen was, gelijk *the Economist* teregt opmerkt „rather a model to copy than a warning to avoid." Maar de regering wenschte zich niet bloot te stellen aan het gevaar, dat zij op een gegeven oogenblik voor hare aankoopen in het buitenland de noodige specie zou ontbeeren, en vreesde, welligt niet zonder reden, dat wanneer de vijand naar Parijs optrok, het algemeen vertrouwen zoo gering zou zijn, dat een ieder als om strijd de verwisseling der bankbilletten zou vorderen, waaraan alsdan onmogelijk zou kunnen worden voldaan.

Digitized by Google

Dat hierin veel waars ligt, zal een ieder erkennen. Wij schroomen den gedwongen koers, onder welke omstandigheden ook, te verdedigen, doch mogen niet ontveinzen, dat wij in dit bijzondere geval bijna geneigd zijn het te doen. Al hetgeen daartegen is aan te voeren is ons bekend. De heer Wolowski heeft dit in de laatste aflevering van het *Journal des Economistes* duidelijk uiteengezet. De sequestratie van het milliard der bank zal ten gevolge hebben dat een veel grooter bedrag door particulieren aan den omloop wordt onttrokken, en de onzekerheid, al zij die ook nog zoo gering, waaraan de waardemeter wordt blootgesteld, kan eene rijzing van alle prijzen ten gevolge hebben.

Maar wij vragen, wat in de tegenwoordige omstandigheden geschied zou zijn, indien de maatregel niet genomen ware? De vrees voor den naderenden vijand had hetzelfde bewerkt. De meest angstvalligen hadden zich dadelijk gedekt en eene veiligere bewaarplaats gezocht, dan de bank te Parijs kon afleveren. Anderen hadden welligt eene lofwaardige poging gedaan om de bank en handel te schragen, maar zij waren later de dupe geworden. Ten slotte had de bank zich welligt verpligt gezien uit gebrek aan specie hare disconteeringen en betalingen te staken. Haar val had menig huis mede gesleept. Daarom was het beter den aanwezigen voorraad tijdig ten algemeenen nutte te sequestreeren, dan eenige weinigen toe te laten zich daarvan ten koste der overigen meester te maken. Thans is slechts gedwongen koers verleend tot een beperkt bedrag, waarvoor voldoende onderpand aanwezig is. In het andere geval bleef de mogelijkheid bestaan, dat de inwisseling evenzeer gestaakt moest worden en billetten in omloop bleven die door niets gedekt waren, dan door eene dubieus geworden portefeuille. En dat die mogelijkheid niet verwijderd was, wordt met den dag meer en bewezen.

Zal de maatregel echter volkomen baten? Moeijelijk valt het daarop reeds thans een antwoord te geven. Niettegenstaande den gedwongen koers is de specie voorraad in de vorige week ruim fr. 120 millioen verminderd. Het is mogelijk dat dit geheele bedrag den eersten dag, toen de wet nog niet in werking was getreden, uit de bank werd genomen, doch dit is weinig aanneembaar. Veeleer zal de regeering, wier credit bij de bank met ongeveer fr. 55 millioen verminderde, goud hebben verkregen, of is ook welligt een niet onaanzienlijk bedrag ter hand gesteld aan de fabrikanten, die voor de uitbetaling van het loon aan hunne werklieden metaal behoeven. Het kleinste billet vertegenwoordigt tot dusverre fr. 50. De bank is thans gemagtigd billetten van fr. 25 te doen vervaardigen, doch deze zijn nog niet gereed.

Ongeveer gelijktijdig met dezen maatregel trad nog een andere van niet minder gewigt, in werking. De opeischbaarheid van verhandelbaar papier, vervallende van den 11 Augustus tot den 20 September, werd eene maand uitgesteld, terwijl de regterlijke vervolgingen tegen de zich

onder de wapenen bevindende burgers alsmede tegen de gardes mobiles gedurende den oorlog werden geschorst. Lodewijk de veertiende had de gewoonten aan zijne officieren gedurende den oorlog surseance van betaling te verleenen. Mogt deze maatregel geen aanbeveling verdienen, hij was weinig hedenkelijk, omdat de officieren in dien tijd zelden kooplieden waren, en met het buitenland geene operatien deden. Eene uitgebreide surseance, als thans werd toegestaan, kan echter zoowel voor Frankrijk als het buitenland de meest ernstige gevolgen na zich slepen. Eenige groote huizen zullen van dit voorregt geen gebruik maken, doch het meerendeel van den handelstand zal het waarschijnlijk gaarne doen. Voor velen ontstaat dus het gevaar, dat zij zullen moeten betalen, doch niet zullen kunnen ontvangen. De franschman zou zich onder de wapenen kunnen begeven of hij de garde mobile doen inschrijven. Maar de buitenlander, die vóór den oorlog aan fransche huizen goederen leverde en daarvoor accepten ontving? Voor hem staat zelfs deze mogelijkheid niet open, en hij zal zich gelukkig mogen rekenen, wanneer men zijne inschuld in papier, dat altijd aan depreciatie onderhevig kan zijn, wil voldoen.

Is het thans nog noodig, wanneer men een blik op de andere oorlogvoerende partijen slaat, te vragen of deze de overwinnaars zijn? Ook bij haar is het disconto in den aanvang sterk verhoogd, de disconto-vraag belangrijk vermeerderd; ook bij haar zijn door den handel aanzienlijke verliezen geleden, maar van een gedwongen koers, van eene algemeene surseance, van die anti-economische maatregelen, die alleen door een vijandelijken inval kunnen worden geregtvaardigd, is geen sprake. De regering van den Noord-Duitschen bond heeft alleen om den kleinhandel te gemoet te komen, even als Pruisen in 1866 deed, verschillende *Darlehenkasse* opgerigt, waar tegen onderpand van goederen voorschotten kunnen worden erlangd in papier, *Darlehenkassen-scheine*, die door de regering in betaling worden genomen, doch geen gedwongen koers bezitten. Het bedrag dier billetten mag echter 30 millioen th. niet te boven gaan.

Het groothertogdom Baden deed hetzelfde tot een bedrag van fl. 3 millioen en magtigde hare staatskassen zoowel deze billetten als die der voornaamste duitsche circulatie-banken in betaling te ontvangen.

In Beijeren werd dit voorbeeld door de steden gevolgd. De stad Kaiserlautern ging vooraan met de oprigting van een voorschotbank, die onder goedkeuring der regering door haar gemagtigd werd tot de uitgifte van gemeente papiergeld in billetten van fl. 1, 2, 5 en 10 tot een bedrag van fl 100.000. Deze bank dient voornamelijk tot ondersteuning van de arbeidende klassen, aan wie tegen voldoend onderpand voorschotten in deze billetten tot drie maanden na den oorlog zullen worden verleend. De gemeente verbindt zich echter het papier ten allen tijde in te wisselen. Volgens latere berigten zijn in Neurenberg en Munchen soortgelijke banken opgerigt.

Digitized by Google

Wij zijn geneigd te eindigen, doch niet zonder, al zij het ook een oogenblik, stil te staan bij de nationale bank van België. Deze, hoezeer gevestigd in een neutralen en onzijdig verklaarden Staat, heeft zich zwakker getoond dan alle andere.

In stede van den handel in de eerste dagen der crisis te gemoet te treden, verontrustte zij dien in hooge mate door hare onhandige maatregelen en den precairen toestand, waarin zij zich zelve had geplaatst. Zoodra de discontovraag toenam, verhoogde zij het disconto van 3 op 5 en 5½ pCt. en deed zij in de daghladen eene nota opnemen, waarin zij verklaarde zeer streng te moeten zijn, vooral tegenover de groote discontonemers. Zij bragt haar metaalvoorraad, of althans een groot deel daarvan, van Brussel naar Antwerpen, als stond de vijand reeds voor Brussels poorten, en gaf het puhliek kennis dat de biljetten van fr. 1000 en fr. 500 voortaan slechts te Brussel en Antwerpen zonden worden ingewisseld. En als wenschte zij de crisis te vermeerderen, gaf zij haren agentschappen order om dagelijks niet meer in disconto te nemen dan het bedrag, waarmede de portefeuille door het vervallen van wissels ontlast werd en liet zij toe dat gedurende eenige dagen een adres aan de regering onder den Belgischen handelstand ter teekening circuleerde, waarbij gevraagd werd aan de bankhilletten gedwongen koers te verleenen.

Deze maatregelen waren onhandig en alleszins geschikt om het vertrouwen in het bankhillet volkomen te schokken; vooral omdat hierdoor de aandacht werd gevestigd op den precairen toestand, waarin de bank verkeerde. Was de verhouding tusschen de opeischbare schulden en den metaalvoorraad steeds zeer gering, in den laatsten tijd was zij dit vooral geweest. De verplichte metaaldekking, bij het bankprivilegie reeds zeer laag gesteld, was sints lang niet meer aanwezig. In stede van 33⅓ pCt. bedroeg zij naauwelijks 31 pCt. De bank, elke waarschuwing in den wind slaande, had weder tot een belangrijk bedrag buitenlandsche wissels gedisconteerd en daardoor haar metaalvoorraad verminderd. Bij den aanvang der crisis bedroeg hare buitenlandsche portefeuille fr. 54 millioen, een aanzienlijk cijfer in vergelijking van haar muntvoorraad, die ongeveer fr. 95 millioen bedroeg. Het ware haar pligt geweest, dadelijk bij den aanvang der crisis, deze portefeuille te liquideeren. Doch om het verlies, dat zij daardoor kon lijden, te voorkomen, legde zij den belgischen handel belemmeringen in den weg. Eerst toen de handel krachtdadig tegen deze handelwijze protesteerde en luide zijn beklag deed hooren, dat hij nadeel zou lijden, omdat de bank had goedgevonden in wissels en fondsen te speculeeren, gaf deze toe en droeg zij het grootste deel harer portefeuille aan de Nederlandsche Credit- en Deposito-bank en eenige andere finantieele instellingen over. Daar de billetten niet gretig schijnen te zijn aangenomen, werd de metaalvoorraad slechts weinig

vermeerderd, doch de bank is hierdoor althans in staat gesteld in meerdere mate aan de disconto-aanvragen te voldoen. Ondertusschen beweert men dat ook thans nog vele soliede aanvragen van de band worden gewezen.

De krachtige houding der Belgische geldmarkt heeft voorkomen dat deze onverantwoordelijke handelwijze der bank eene nieuwe crisis in Belgie in het leven riep. De verontwaardiging blijft echter algemeen en zeer is het te betwijfelen of de bank in 1874, wanneer het tegenwoordige privilegie eindigt, dit op nieuw, of althans op dezelfde voorwaarden, zal kunnen erlangen?

Digitized by Google

STAAT *van de voornaamste* **KATOENEN GOEDEREN,** *waarvoor, ter verzending naar* **NEDERLANDSCH INDIE, CERTIFICATEN VAN OORSPRONG** *bij het Dep^t. van Kolonien zijn geviseerd, gedurende de maand en de maanden, eindigende ult. Julij* 1870. (†)

ONGEBLEEKTE EN GEBLEEKTE GOEDEREN.

	Maddapollams.							Calicots.							Shirtings. ONGEBLEEKTE.			Shirtings. GEBLEEKTE.			Drillings.	Longcloths	Cambrics.	Diemets.	Marseilles.	Oorlogsgoed.	Tafel- en Servetgoed.	Garens.	Zakken.	Molton dekens
	4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	8/4	4/4	9/8	5/4	6/4	8½/4	7/4	8/4	5/4	6/4	7/4	5/4	6/4	7/4										
	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	Stell.	Pik	St.	St.
Julij.	2430	3590	7100	28350	"	800	200	300	1201	4150	6750	"	250	"	2000	6500	614	1400	4575	400	34982	"	27687	"	"	"	64	"	195	25000	7051
Jan.-Julij.	14025	23406	69732	199693	700	10830	200	400	3695	10222	94250	"	5300	"	12064	19271	414	12930	41975	3384	175530	"	184070	"	"	26	281	"	301	377000	61283

ADRIANOPEL-ROODE GOEDEREN.

	Garen.			Effen rood stukgoed.	Effen roode gewerkte Shirtings.	Gedrukt stukgoed.	Sarongs.	Kampandjangs.	Slendangs.	Tjindies.	Sprejen.	Doeken
	Pikols.	Wrong.	Ponden.	St.	St.	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Doz.
Julij.	335	"	"	"	"	1091	"	"	"	"	"	"
Jan.-Julij.	2416	"	"	10971	"	2683	301	16	58	"	"	3586

GEDRUKTE GOEDEREN.

	Gedrukt stukgoed	Sarongs.	Kampandjangs.	Slendangs.	Tjindies	Kembings.	Sprejen	Doeken
	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Doz.
Julij.	3583	668	320	345	"	"	"	270
Jan.-Julij.	28459	5924	4083	2508	100	"	"	13629

GEVERWDE GOEDEREN.

	Garen.		Blauwe Drillings	Salempore.	Effen zwart Stukgoed	Effen oranje Stukgoed	Diverse kleuren Stukgoed	Gewerkte Shirtings
	Pikols.	Wrong.	St.	St.	St.	St.	St.	St.
Julij.	"	"	"	"	"	"	"	"
Jan.-Julij.	34	"	252	1296	"	"	531	"

WEEFGOEDEREN.

	Nicanins	Grove Cattonetten.	Ginghams.	Japansch Linnen.	Broekenstoffen.	Breeda Sarongs	Boegineesche Sarongs.	Kampandjangs.	Slendangs.	Doeken.	Taffachelassen	Nankinet
	St.	St.	St.	St.	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg	Dz.	St.	St.
Julij.	"	"	830	"	"	162	108	213	"	160	"	"
Jan.-Julij.	"	98	2531	"	50	1402	5021	615	15	5259	"	115

UITVOER VAN INLANDSCHE LIJNWADEN NAAR NEDERLANDSCH-INDIE. *Overzigt van den uitvoer van eenige der voornaamste katoenen fabriekaten, gedurende de zeven eerste maanden in de jaren* 1861—1870.

	Maddapollams. 4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	Totaal.*	Calicots. 4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	Totaal.*	Drillings.	Cambrics.	Shirtings.	Molton Dek.	Totaal Madap. en Calicots.	Totaal Madd. Coll. Drillings & Shirtings.	Tot. Madd. Coll. Drill. Shirt. en Cambrics.	
1861	8629	15700	50512	104409	2875	24020	257536	1730	1600	83050	232900	350	15350	335680	113530	13460	67224	61708	603216	783970	797430	1861
1862	16900	68750	129220	391180	20439	54700	653267	4180	2100	85490	176510	"	15000	263630	161933	9000	68946	118515	936917	1107796	1170796	1862
1863	3749	7582	20672	83099	1560	11228	127417	650	600	18315	57455	"	5669	83089	15670	12002	24346	65276	210506	210522	262524	1863
1864	6350	6750	11012	79398	4550	6721	112681	500	1960	16100	76490	"	2650	67840	93080	9842	35446	15016	210521	339047	348889	1864
1865	9930	6201	14536	52650	2110	2375	88095	1859	1600	10161	62817	1339	4500	87070	50347	17650	28398	8708	176068	262816	280490	1865
1866	10950	30521	63276	388413	5883	28761	555615	4091	5866	48225	132250	150	6050	196632	81741	49349	110780	11435	752447	944768	994117	1866
1867	9600	11750	76862	276396	3750	13996	394356	4950	1500	74772	232873	1526	16118	331739	204915	104920	241034	59857	726095	1172004	1279694	1867
1868	5014	12900	61722	263185	5050	35242	386603	1950	100	20500	77075	"	9570	109195	101055	98100	100519	84974	495798	697372	795372	1868
1869	7165	6214	35603	155367	6650	14400	222399	750	2574	48081	154502	"	5500	211407	79484	121669	96625	0862	433806	609915	730948	1869
1870	14625	23406	69732	199663	700	10830	319186	400	3695	19222	94250	"	5300	122867	175530	184670	96038	61283	442053	707621	892291	1870

†) De onderscheiding van N. H. M. en Part. Hand. wordt voor 1870 niet meer in de offic. staten gemaakt. *) Met inbegrip van de $\frac{8}{4}$, in de laatste jaren nagenoeg niet meer voorkomende.

STAAT van den invoer der voornaamste Katoenen en Wollen Manufacturen, vervaardigd in landen bewesten de Kaap de Goede Hoop, te Batavia, Samarang en Soerabaija, in het jaar 1869. (*)

BENAMING.	MET CERTIFICAAT.		VREEMD.	
		waarde.		waarde.
Maddapolt. en gebleekte katoenen	413354 s.	f 1596481	53454 s.	f 161367
Calicots en ongebleekte katoenen.	360505 s.	1299806	85288 s.	239646
Shirtings.	154082 s	901892	116355 s.	828539
Longcloths	300 s.	1493	1456 s.	15500
Elefantes.	1748 s	7502	35117 s.	130259
Cambrieks	204680 s	566570	770851 s.	2501425
Drillings.	192253 s.	1020737	- 14544 s.	80518
Twills.	1870 s.	10653	226 s.	2015
Jaconets	10800 y	2188	532905 y.	90060
Neteldoek	"	"	42100 s.	81603
Brillants of gebroeheerde katoenen	49 s.	294	3918 s	16823
Dimmeties	1189 s.	5398	268	1880
Jeans	923 s.	5747	"	"
Satteens	1109 s.	10380	3511 s.	46820
Servetgoed	1426 s	8033	414 s.	3775
Oorjesgoed	2399 s.	10476	5 s.	35
Molton dekens.	31992 s.	32131	31199 s.	14045
Garens	3206 s.	532874	6477 s.	728014
Koffijzakken.	712650 s.	221823	289197 s	86305
Gedr. katoenen (chitzen en prints)	33134 s.	120712	585152 s	1968792
Salemporis	1875 s	8539	20 s.	112
Geverwde katoenen	1610 s.	4737	27545 s.	92767
Adriaanpel roode katoenen. . .	48269 s.	326245	42054 s.	259558
Nicanias	1500 s.	5801	200 s.	626
Beddetijk en stripes	366 s.	1887	6543 s.	26143
Cotonetten	4034 s.	20451	11456 s	48176
Ginghams	983 s.	4501	55909 s.	146968
Katoenen broeken- en jasseostof .	4129 y.	3673	180119 y.	110873
Sarongs, geweven.	6352 c.	114766	11599 c.	196573
" gedrukte	10097 c.	91047	31572 c	254489
Slendangs, geweven	"	"	85 c.	840
" gedrukte.	6224 c.	69795	12644 c.	116798
Kainpandjangs, gewoven . . .	3390 c.	63955	2835 c.	47445
" gedrukte . . .	19795 c.	373827	22164 c.	302704
Doeken, geweven	1590 c.	3674	50991 c.	88164
" gedrukte.	13205 c.	48710	130054 c.	261515
Gedrukte Tjindees.	75 c.	1050	235 c.	4354
Laken, satin de laine en casimir	53 c.	3009	3404 s.	135564
Everlasting	"	"	1264 .	25019
Grijnen	25 s.	769	47 s.	1161
Wollen dekens.	3603 s.	8657	9601 s	18184

RECAPITULATIE.

	met Certificaat.	Vreemd.	Totaal.
1866	f 11,070000	f 12,550000	f 23,620000
1867	- 11,220000	- 12,490000	- 23,710000
1868	- 8,710000	- 8,130000	- 16,840000
1869	- 7,510000	- 9,130000	- 16,640000

(*) Verkortingen: s. *stukken*; c. *corges*; d. *dozijn*; y. *yard*; p. *picol*.
Men zie de gelijkaardige opgave over de jaren 1866, 1867 *Econ*, 1868 p 612, en 1868, *Econ* 1869 p. 524.

STATEN-GENERAAL.

Economische onderwerpen bij de Staten-Generaal in behandeling, zitting 1869—1870.

DE STAATSBEGROOTING VOOR 1870.

Wij hebben reeds in den loopenden en den vorigen jaargang enkele onderwerpen behandeld dezer in vele opzigten belangrijke zitting 1869—70, nl. de Indische begrooting, (zie *Econ.* 1870 pag. 232 v., 292 volg.) en de plannen der regering op belasting-gebied, zoo als die waren aangegeven in de rede des Min. van Financiën bij de indiening der begrooting: Afschaffing van het *patentregt*, of liever verlating van dat middel als rijksinkomst, en overdragt aan de Gemeenten, terwijl daarentegen een van de vier vijfde van het *personeel*, die in 1865 aan de gemeenten zijn afgestaan, weder aan het rijk zoude komen; tot verdere aanvulling van het geldelijk gemis der patenthelasting, zonde een belasting op de *tabak* in aanmerking kunnen komen. Eene algemeene belasting op de inkomsten kwam den Minister vooralsnog niet raadzaam voor: de tegenzin en het vooroordeel tegen die belasting waren volgens hem nog niet genoegzaam geweken. Ook kon dergelijke invoering te eerder buiten aanmerking blijven, omdat eigenlijke verhooging van belastingen in het algemeen nog niet noodig was. Met de openbare werken kon worden voortgegaan. Voor een goed deel daarvan, de direct productieve, zou men het beginsel van leening te baat kunnen nemen. Voorshands konde men het uitgeven van schatkist-biljetten als crediet-middel gebruiken, eer men tot een gevestigde leening overging.

Niettemin was de Minister wel op *verbetering* der belastingmiddelen bedacht, en zeker zou *de belastbare opbrengst der gebouwde eigendommen* worden herzien, een sedert lang gewenschte maatregel; — daartoe zou echter eerst de algemeene wet op de *grondbelasting* tot stand moeten komen, codificatie van al de verspreide verordeningen op dat stuk, die dan ook in den loop der zitting heeft plaats gevonden.

Maar, zeide de Minister, zoo men bij den stand der geldmiddelen, oplegging van nieuwe belastingen alsnog kan vermijden, aan prijsgeving van bestaande middelen mag niet gedacht worden, en zoo moest, zeide hij toen, de verlaging van het *briefport* ook weder ter zijde gesteld worden.

Zoo ongeveer waren de financieele beginselen der regering, waarop zij het debat over de begrooting aanvaardde, en die wij reeds in de hoofdzaak

bespraken. (Wij verwijzen naar *Economist* 1869, pag. 997—1009 „Wenschelijke rigting der hervorming." Voorts „Indische Begrooting", pag. 1017.) Wij kunnen dan ook, wat de algemeene beschouwingen der Staatsbegrooting betreft, zeer kort zijn, alleen resumerende dat des Ministers plannen geenszins algemeenen bijval vonden; men vond het voorgedragene eene onbillijke, ondoelmatige en bezwaarlijk uitvoerbare verplaatsing van lasten, zonder afdoende verbetering. En toch, afdoende verbetering, althans voortgang op dien weg, was de eisch van het oogenblik, — en daar nu de Minister herhaaldelijk in de stukken gedachtenwisseling met de Kamer omtrent belasting-beginselen wenschelijk had geacht, was het natuurlijk, dat verschillende sprekers dienaangaande hunne inzigten mededeelden, — terwijl de verscheidenheid van inzigten op sommige punten, die zich daarbij natuurlijk openbaarde, den Minister weer aanleiding gaf, om ten slotte te betoogen, hoe uiterst moeijelijk het is voor de regering, om over belastingzaken met de vertegenwoordiging tot eenstemmigheid te geraken. Voorzeker wordt die natuurlijke moeijelijkheid, — die trouwens niet alleen bij belastingzaken plaats vindt, — nog vergroot wanneer het initiatief niet met genoegzame kracht van de regering uitgaat, doch wanneer deze, slechts eenige denkbeelden opperende, eerst het gevoelen der Kamer tracht te vernemen, om zich daarnaar te kunnen rigten. Belastingvoorstellen vereischen veel detailkennis om grondig besproken te worden, en de gegevens daartoe kan men uit den aard der zaak slechts bij de regering verwachten. — Het was dus vrij natuurlijk, dat het debat omtrent belastingzaken, waar geen bepaald voorstel of votum in beraadslaging was, in schijn een weinig onvruchtbaar resultaat zoude opleveren: wij zeggen „in schijn", want als drieledig gevolg dezer begrootiugs-discussie mag men aannemen, dat de Minister 1° zijne aanvankelijke plannen introk, of althans voorshands buiten toepassing liet, terwijl 2° de later toch voorgestelde, en toch in liberalen zin doorgedreven wijziging der postwet, en 3° de onlangs ingediende voordragt eener inkomsten-belasting, overeenkwamen met hetgeen bij die gelegenheid met kracht werd betoogd.

De financieële kwestie was steeds op den voorgrond, bij de vijfdaagsche algemeene beschouwingen (26—30 Nov.) dezer begrooting, ofschoon ook de uitbreiding van het kiesregt (men zie de redev. der HH. van Heemskerk en van Houten), en de groote uitgaven voor oorlog en marine, (de HH. Viruly en v. d. Putte) met kracht werden besproken.

Zoo de voorstellen van den Minister weinig bijval vonden, ook zijne aarzeling om tot een inkomstenbelasting over te gaan, vond weinig sympathie, en van verschillende zijden werd de meening bestreden, dat bepaalde weerzin bij de natie, van de indiening zou moeten terughouden. Eene andere vraag was of men, met behoud van ons belastingstelsel zoo als het thans is, in zijn geheel, een algemeene inkomstenbe-

lasting daarenboven, in billijkheid zou kunnen uitschrijven, bepaaldelijk wat de inkomsten van grondeigendom en van nijverheid betreft, welke thans reeds door grondbelasting en patentbelasting worden getroffen. Vooral het punt der grondbelasting kwam hierbij vrij breedvoerig ter spraken, de onde kwestie: is deze belasting met eene vaste grondrente gelijk te stellen, zoodat bij die den last opbrengt, moet gerekend worden daarvoor door minder besteedden koopprijs te zijn schadeloos gesteld, of is er hier reeds een werkelijke belasting op de inkomsten die uit grondeigendom worden verkregen? In het eerste geval kan men zeggen, zijn die inkomsten bij invoering eener *income-tax*, als op nieuw belastbaar te beschouwen, hoewel dan toch, in dat stelsel, de nieuw opgelegde belasting eene confiscatie ten laste der tegenwoordige eigenaars zonde met zich voeren. — Waar ligt hier de waarheid? Moeijelijke vraag, die naar onze meening, niet absoluut is te beantwoorden. Welligt ligt ook hier de waarheid in het midden, en zoude in ons stelsel het mede belasten der grondinkomsten, maar tegen lageren tax dan de nu geheel onbelaste inkomsten, het meest aanneembaar zijn te achten.

Wij houden ons thans met het te dier zake aangevoerde niet langer bezig, nu de kwestie op nieuw, en wel in den meer afdoenden vorm van een aanhangig wets-voorstel, ter bespreking en, hopen wij, ter beslissing voorligt.

Van betgeen over ons belastingstelsel in het algemeen of bepaalde deelen daarvan werd gezegd, stippen wij hier nog een en ander aan:

„Dat onze belastingwetgeving — zeide de heer van Houten — *en bloc* genomen de meer gegoeden minder zwaar treft, kan, dunkt mij, gemakkelijk aangetoond worden. Ik denk nu niet aan eene progressive belasting, want daarvan ben ik een tegenstander; ik ben voorstander van het beginsel van proportionele belasting; maar ook als men den druk der belastingen naar dit beginsel verdeelde, zouden de meer gegoeden stellig meer betalen. Ik wil mij hier niet in berekeningen verdiepen; slechts dit alleen: Ik geloof te mogen aannemen dat het gezamenlijk belastbaar inkomen in ons land circa vier honderd millioen gulden bedraagt. Wanneer ieder nu maar berekent hoeveel per cent belasting van het inkomen zou moeten betaald worden, om de jaarlijksche opbrengst te verkrijgen, en dat vergelijkt met het cijfer dat werkelijk door hem wordt opgebragt, dan kan hem daaruit blijken of de meer gegoede klassen niet minder zwaar belast zijn dan het geval moest wezen.

Dit is ook niet te verwonderen, wanneer men bedenkt dat het roerend kapitaal geheel onbelast is, dat onderscheidene soorten van werkzaamheid die niet onder de patentwet vallen, geheel onbelast zijn, en dat de inkomsten uit den grondeigendom alleen getroffen worden door de grondbelasting, die, naar mijne overtuiging, de tegenwoordige eigenaren niet treft.

In de tweede plaats wordt door onze belastingwetgeving kunstmatig het kapitaal gedreven naar de minst productive belegging van de welvaart van ons eigen land.

De binnenlandsche plaatsing van kapitaal wordt belemmerd door de registratiewetgeving en daardoor natuurlijk de buitenlandsche plaatsing in gelijke mate bevorderd. En nu spreekt het toch van zelf, dat overvloed en onbelemmerde vrije werking van kapitaal eene onmisbare voorwaarde is voor een hoogen stand van de dagloonen.

Een derde punt is de nadeelige invloed dien de vijfde en zesde grondslagen van het personeel (dienstboden, paarden en rijtuigen) op den stand van de loonen hebben. De gelegenheid om zich bij meer gegoeden door huisdienst loon en levensonderhoud te verwerven, wordt daardoor verminderd."

Overigens verwees de Hr. v. Houten naar zijn werkje „De toekomst onzer financiën", reeds vroeger door ons aangehaald (*Econ.* 1869, p. 1035).

Aan deze zienswijze sluit zich gedeeltelijk aan hetgeen door een der andere sprekers, den Hr. Kops werd aangevoerd. Deze betoogde met nadruk dat, — afgescheiden van de nieuwe heffingen, in bijzondere omstandigheden gevorderd, — aan elken Minister van Financiën de taak is voorgelegd, om ons belastingwezen voortdurend innerlijk te verbeteren, door wegneming van die middelen die òf de nijverheid, òf krachtige volksvoeding, òf de vrije ruiling belemmerend in den weg staan; als zoodanig liggen de geslagt-belasting, en het mutatie-regt op overdragt van onroerende goederen zeker aan de beurt. Daarbij vestigde hij de aandacht op de wenschelijkheid om het successie-regt ook tot vererving in de *regte lijn* uit te strekken. Van dat onderwerp kan men welligt bij ons zeggen: onbekend maakt onbemind, — en om die onbekendheid eenigzins weg te nemen, herinnerde spreker, dat sedert een aanzienlijk aantal jaren in de wetgeving van de beschaafde rijken van Europa allengs eene strekking is waar te nemen om het successieregt ook tot de regte lijn uit te breiden. In Frankrijk is dat beginsel bij de wet van 1840 en eenige latere wetten aangenomen. In België circa 1850, in Denemarken reeds in het begin der eeuw, in Oostenrijk, Italie, Engeland en de Vereenigde Staten bestaat die belasting evenzeer. Gaat men de wetgeving dier landen na, dan ziet men dat, bij veel verschil in de onderdeelen der belasting, toch één gevoelen bestaat over de billijkheid om ook de regte lijn te treffen. Maar behalve die billijkheid, zijn er andere, fiskale voordeelen: 1°. er is groot gemak verbonden aan de perceptie, de invoering dezer belasting zou zelfs geene nieuwe kosten van de schatkist vorderen; aangifte, verificatie, aanslag, invordering zou alles geschieden door de zelfde ambtenaren die de thans bestaande successie-heffing innen. Ook is er 2°, veel gemak van betaling voor den belastingschuldige: die betaling toch geschiedt wanneer de erfgenaam in het bezit van nieuw vermogen treedt.

„Men werpe niet tegen," zeide S. „dat het eene belasting is op het kapitaal, want dit bezwaar zou evenzeer tegen belasting der successie in de collaterale lijn gelden. Bij eene zeer matige heffing, zoo als ik alleen bedoel, is dat geen bedenking tegen de regte linie.

In al de zooeven genoemde wetgevingen vindt men dat de regten variëren van 1 tot 9 à 10 per cent — tot 10 per cent even als bij ons voor de vererving in verwijderde graden van bloedverwantschap — maar voor de regte lijn bedraagt het regt, naar ik meen, nergens meer dan een per cent. Nu zal men moeten erkennen dat een per cent van de waarde der goederen, betaald op de bovenvermelde wijze, geen bezwaar is. Wil men dat omslaan over de reeks van jaren waarin de goederen gemiddeld vererven, dan bedraagt het regt slechts eene kleine heffing, per jaar nog niet één per cent der inkomsten van die goederen verkregen."

In zijn antwoord had de Minister bedenking. „Het argument, dat die belasting zoo gemakkelijk draagt, en dat zij alleen dan geheven wordt, wanneer kinderen erven en in het bezit van goederen komen, was, zijns inziens, geene juiste beschouwing. Want men ziet immers dagelijks gevallen, dat met den dood van het hoofd eens huisgezins, ook de welvaart van het geheele gezin in het graf gaat.

Wanneer dan in een dergelijk, zeer dikwijls voorkomend geval, de fiscus om zijn aandeel moet vragen van de spaarpenningen, met groote moeite door het hoofd gedurende zijn leven te zamen gebragt, en van de opbrengst waarvan het huisgezin nu een nooddruftig leven moet leiden, — inderdaad, zeide de Minister, ik zou geen beter middel weten om den fiscus gehaat bij het volk te maken, dan door zoodanige belasting!

De geachte spreker heeft er op gewezen, dat die belasting ook elders bestaat. Maar hoe? Met Engeland en andere landen ben ik omtrent de verordeningen op deze belasting op 't oogenblik niet goed bekend. Maar ik weet, dat in België de belasting der successie in de regte lijn alleen geheven wordt van vaste goederen en hypotheken, en niet van effecten. Zou men dergelijken vorm van belasting in dit land kunnen invoeren? Ik betwijfel het." Het beginsel, ook door den Hr. Rutgers v. Rozenburg verdedigd, om de regte lijn niet langer van de belasting uit te sluiten, werd echter op 's Ministers antwoord nog nader toegelicht.

„De Minister — zeide de heer K. — heeft eene uitbreiding van het successieregt tot de regte lijn „een geliefkoosd denkbeeld" van mij genoemd. Ik erken dat gaarne, maar ik sta in dit opzigt niet alléén, en ik ben daartoe niet gekomen dan na aandachtige overweging. Ik moet met nadruk herinneren dat de meeste der tegenwoordige financiers en oeconomisten van naam, diegenen die geacht mogen worden eenige leiding te geven aan de wetgeving in hun land, allen het omtrent de regtvaardigheid en doelmatigheid van het beginsel eens zijn; ik noem onder anderen Michel

Chevalier, Thiers, den onlangs overleden baron von Hoek, en anderen. Ook hier te lande werd de aandacht der rechtsgeleerde wereld in de laatsten tijd meer op dat punt gevestigd: ik noem hij voorheeld de heeren mr. Nahuys en mr. van Nierop, den jongere, die in belangrijke geschriften dat beginsel in den laatsten tijd hebhen besproken. (Zie *Economist* 1869.)

Welke bezwaren heeft de Minister nu aangevoerd? Wanneer ik spreek van Frankrijk, Engeland, Oostenrijk, Denemarken, de Vereenigde Staten, Belgie, men mag wel zeggen hijna de geheele beschaafde wereld, dan antwoordt de Minister, dat Belgie het door mij bedoelde regt alleen heeft ingevoerd op de onroerende goederen en hypotheek-schuld. Ik weet dat zeer goed, maar dat is dan toch in elk geval een stap voornit. Er is hier geen quaestie van roerende of onroerende goederen, maar van het belasten, ook der *directe linie!* Die is bij onze wet geheel vrijgesteld, èn voor het successieregt èn voor het overgangsregt hij overlijden. En wanneer ik nu wijs op vele andere landen welke die helasting met voordeel hebhen ingevoerd, dan kan immers het verwijzen op een Rijk hetwelk den geheelen weg nog niet heeft afgelegd, toch geen argument voor ons zijn, om in 't geheel niet verder te gaan!

Wanneer wij zien dat in Frankrijk nog geruimen tijd de roerende goederen in de regte lijn met veel lager regt dan de onroerende goederen werden getroffen; dat daarop in 1850 na aandachtige overweging de roerende en onroerende goederen hij alle successien in de regte lijn met een matig regt van één pereent zijn belast; wanneer wij zien dat in Engeland, waar toch het respect voor den eigendom zoo groot is, waar men ook prijs stelt op het behoud der fortuinen in de familien, waar daarhij de land-aristokratie zulk eenen invloed heeft op 's lands wetgeving, — dat men ook daar in Augustus 1853 het beginsel heeft doorgezet en na rijp heraad heeft besloten tot het heffen van circa 1 pereent voor successien in de regte lijn, op *alle* roerende en *alle* onroerende goederen: ja, wanneer ik dien gang van zaken overweeg, dan zegt dat voor mij veel meer, dan de omstandigheid dat Belgie ons slechts *één halve* stap vooruit is!

En nog, wat heeft de verliehte Belgische Regeering niet aan dien halven stap gehecht. Wel heeft het der Regering veel moeite gekost en heeft zij er naar ik meen, zelfs eene kabinetsquaestie van gemaakt; hewijs te meer hoezeer zij overtuigd was van de regtvaardigheid van het beginsel.

Wat de opbrengst van dit regt betreft, zoo geloof ik dat de opbrengst eener matige heffing als door mij bedoeld, zonder overdrijving op $1\frac{1}{2}$ tot 2 millioen per jaar zon kunnen gesehat worden.

De afgevaardigde uit Haarlemmermeer heeft gewezen op een middel om de heffing van het regt naar gelang der fortuinen veel minder drukkend te maken. Wat mij betreft, die wijze van verligting, namelijk door een progressief opklimmend tarief, zon ik niet kunnen aannemen, maar er zijn andere middelen. Zoo spreekt het van zelf, dat successien, stel van

f 300, f 600 of f 1000, exempt zouden kunnen blijven van die belasting. Ik wijs ook nog op een middel, dat ook in andere landen aangenomen is, om namelijk betaling bij termijnen toetelaten. Zoo kan, meen ik, in Engeland het verschuldigde van een boedel, over vijf halfjaarlijksche termijnen verdeeld worden, zoodat het twee en een half jaar duurt, eer de Regeering het volle successieregt geïnd heeft. Dit heeft wel eenigen geringen invloed op de *dadelijke* opbrengst van het middel, doch weinige jaren na de invoering heeft men toch telkens het volle bedrag, en het is zeker een geschikte weg om deze belasting minder drukkend te maken.

Maar wat was nu het voornaamste argument van den Minister tegen mijn betoog? Datgene, waaraan bij ons in een ander deel zijner rede aanraadde geen de minste waarde te hechten: de impopulariteit. „Geen beter middel zou ik weten" zoo ongeveer zeide de Minister, „om den fiscus gehaat te maken bij het volk, dan het heffen van zoodanig regt." Maar die heffing van één percent op het kapitaal, Mijnheer de Voorzitter, is die dan zóó verschrikkelijk?

Er is gesproken van een weinig bemiddeld huisgezin, waarvan het hoofd is overleden. Stellen wij dat die hebben moeten bestaan van een vermogen van f 20,000 kapitaal. Laat ik nu niet eens het geval rekenen dat er in gemeenschap van goederen kan zijn gehuwd, zoodat slechts de helft zoude vererven, maar stel successieregt van het geheel, dan is de voorgestelde heffing aldaar f 200, zegge *Tweehonderd gulden*, of — aannemende dat die geheel, in eens van het kapitaal des boedels betaald worden, — een rentederving van f 10 's jaars, zoodat het huisgezin in plaats van f 1000 zou hebben te bestaan van f 990. En hoe kleiner het vermogen, hoe minder het verschil wordt. Men ziet dat het 1 per cents regt dus zelfs gemakkelijk uit de inkomsten kan voldaan worden, en wanneer de betaling termijnsgewijze geschiedt, is de heffing nog gemakkelijker te dragen. Het bezwaar van impopulariteit zal dus geloof ik, den fiscus in dit geval evenmin gehaat maken als den notaris die bij liquidering van boedels minstens dat bedrag en misschien nog meer, van de erfgenamen zal heffen.

Ik bond mij dus overtuigd dat, indien de Minister dit onderwerp wil laten bestuderen, of nog liever, indien hij het zelf bestudeert, bij veel van hetgeen hem nu bezwarend toeschijnt, zal zien vervallen, en dat hij in de wetgevingen van Frankrijk, Engeland en Oostenrijk genoegzaam elementen zal vinden om bij eene uitvoering van dit billijk beginsel, de enkele bezwaren te overkomen.

Immers, ik zeg het met nadruk, Mijnheer de Voorzitter, er is een soort van solidariteit tusschen de verschillende wetgevingen, ook op oekonomisch gebied, — eene solidariteit, die zich uitdrukt in nog andere zaken dan in internationale suikerregelingen. Er is eene eenheid van streven ook in belastingzaken, die niet mag voorbij gezien worden; het

eene land strekt ten voorbeeld aan het andere, en voorzeker, de Minister, wanneer hij zich herinnert hoe wij in onze wetgeving Engeland op den voet zijn gevolgd: in de verbetering van het postwezen, de opheffing van den landbouw-schaalregten, de scheepvaartwetgeving en de daarop gevolgde tariefshervormingen, later bij vele hervormingen van het belastingstelsel, — die Minister zal dat verband van de verschillende wetgevingen op oekonomisch gebied wel niet ontkennen."

De beginselen van belasting-wetgeving nagaande, verweet S. den minister nog, dat hij als het ware stilzwijgend voorbijgaat, hetgeen was aangevoerd nopens *verbetering* van het belastingstelsel. Het is, zeide hij, alsof de min. alleen het oog heeft op middelen om reeds dadelijk hoogere opbrengst te verkrijgen. Toch blijft die *verbetering*, nu en steeds, ook zonder *uitbreiding*, van hoog belang. Ik wijs er nogmaals op: er *moet* een streven zijn, altijd aan de orde, in ongunstigen of gunstigen toestand der geldmiddelen, om eene vermeerderde opbrengst der belastingen te verkrijgen, met een verminderenden druk voor de bevolking. „In de eerste plaats kon daartoe dienen, volgens S., verhooging van den accijns van het gedistilleerd met afschaffing van het geslacht en, wat den grondeigendom betreft, om het registratieregt bij verkoop, door een gering jaarlijksch regt te doen vervangen. Die maatregelen meende S. zonden een gereeden weg aangeven zoowel tot de altijd noodige *verbetering*, als ook, zoo het noodig mogt zijn, tot de eventuele *uitbreiding*."

Men houde ons ten goede dat wij nopens het successieregt eenigzins uitweidden, het geldt een hoogst belangrijk, nog te weinig gewaardeerd onderwerp. (Verg. *Econ.* 1869, p. 704.)

Bij de behandeling van hoofdstuk III (**Buitenlandsche Zaken**), kwamen behalve het aandringen op bespoediging voor eenige spoorweg-aansluitingen, vooral de lijn Groningen—Ihrhove, drie voorname punten ter sprake: het mislukken of, laat ons liever zeggen, het niet tot stand komen van een contract onzer exploitatie-maatschappij met de *Est Français;* het sluiten van een tractaat met de rijnoever Staten betreffende de *zalmvisscherijen*, eindelijk, de door de regering voorgestelde vestiging van een *gezantschap in China.*

De twee laatstgenoemde onderwerpen zijn later breedvoerig bij afzonderlijke wetsvoordragten behandeld. Wij komen er verder op terug, hier alleen vermeldende, dat een amendement van den Hr. Dumbar tot vermindering van onderart. 5 met f 18000 (kosten gezantschap China), zitting 2 Dec., met 37 *vóór* en 35 stemmen *tegen* werd aangenomen (*).

(*) *Tegen* hebben gestemd de heeren Cornelis, Jonckbloet, van Eck, Vader, Borret, de Willchois, van Lynden, Pyls, Kops, Stieltjes, van Kuyk, van der Maesen, Rutgers, van Hardenbroek, de Bieberstein, Verheijen, 's Jacob, van

Over de gewigtige zaak van de *Est-Français*, die ook haar deel heeft gehad in de treurige verwikkelingen, die blijkens de onlangs bekend geworden nota's, aan den oorlog zijn voorafgegaan, en die thans voor ons al haar belang nog niet verloren heeft, hier een enkel woord.

De Maatschappij *Est-Français* (een der grootste van de Fransche Compagniën, met ruim 3000 kilometer in exploitatie, Parijs—Straatsburg en vertakkingen), heeft geen zeehaven als eindpunt, en wenschte, zeer regtmatig in zoo verre, hetgeen haar op eigen Franschen bodem ontbrak, door aansluiting aan buitenlandsche lijnen, vooral voor het goederenvervoer, te vergoeden.

Dientengevolge had zij onderhandelingen geopend met de Exploitatie onzer staatsspoorwegen, tot sluiting van een conventie, krachtens welke een direct verkeer van Bazel tot Rotterdam zou worden verkregen, — een niet geringe aanwinst voor beide maatschappijen, en zulks op voor de Nederl. lijnen vrij voordeelige tarieven.

Het contract was tusschen de maatschappijen gesloten, aan de Ned. regering medegedeeld, op hare aanmerkingen in sommige onderdeelen gewijzigd, en zou gesloten worden (daartoe 1 Februarij 1869 officieel ingezonden zijnde.) — Nu komt echter de bekende storm in België, begin Februarij, over de onderhandelingen van den Luxemburgschen spoorweg met de Est-Français. Een wet wordt in allerijl voorgesteld en doorgedreven, krachtens welke geen overdragt van Belgische spoorweg of exploitatie zonder voorafgaande goedkeuring der Belgische regering mag geschieden, en van dat oogenblik af is er aarzeling, weldra afwijzing, bij de Nederlandsche regering om de conventie der exploitatie-maatschappij goed te keuren. Een gemengde Belgisch-Fransche commissie komt intusschen te Parijs bijeen, — en het gevolg is een exploitatie-contract over doorloopend verkeer tot Antwerpen, waardoor nu, zoo als sommige meenden, België voor Antwerpen verkreeg, wat Nederland voor Rotterdam en Vlissingen zou hebben kunnen verkrijgen. Deze bezwaren werden met duidelijkheid en bezadigdheid door den Hr. Storm v. 's Gravesande voorgedragen, door de HH. van de Maesen en den Minister Fock met niet minder tact en kennis van zaken beantwoord. Later bekend geworden verwikkelingen mogen met genoegen doen erkennen, dat deze veel geruchtmakende zaak alzoo geëindigd is. — Tevens blijkt er echter uit, hoezeer het voor ons van belang is, dat de exploitatie onzer staatsspoorwegen niet met die van andere belangrijke internationale lijnen vermengd worde. Immers het was de overgenomen exploitatie der Belgische lijn Luik—Limburg en het bezwarende deswege gesloten contract, hetwelk aanleiding gaf tot de moeijelijkheid. (Verg. ons vorig overzigt Staten-Gen. *Econ.* 1869,

Nispen, Fokker, Thorbecke, Luyben, van der Linden, Heemskerk, Bz., Bichon, Rombach, Storm, Dam, Insinger, de Casembroot, Heijdenrijck, van Goltstein, Lenting, Mirandolle, Blussé en de Voorzitter.

pag. 1068. v.) Met het oog op de jongste politieke feiten, is het niet onbelangrijk den loop dezer zaak te volgen, zoo als die door den Min. v. Binn. Zaken (zitting 1 Dec.) werd medegedeeld:

„Herinneren wij ons in de eerste plaats, wat in 1868 gebeurd is. Toen is in deze Kamer afgestemd een voorstel der Regering om aan den finantielen nood der Exploitatie-maatschappij te gemoet te komen. Daarna heeft de Regering aan die Maatschappij te kennen gegeven, dat zij niet ongenegen was om haar op eene of andere wijze te helpen, maar — dat de Regering meende, dat de onderhandelingen met haar vooral dàn een gunstig gevolg zouden hebben, wanneer de Maatschappij *zich trachtte te ontdoen van de exploitatie der Luik-Limburgsche lijn.*

In Augustus 1868 was die mededeeling van de Regering aan de Exploitatie-maatschappij gedaan. De heer Storm van 's Gravesande heeft er op gewezen dat daarop in October 1868 het eerste contract aan de Regering werd medegedeeld. Ik moet echter doen opmerken dat die mededeeling bij mondelinge bespreking heeft plaats gehad. Op dit oogenblik is aan de Regering niet ingezonden het contract, waarvan later sprake was. Later hebben er op verzoek van de Exploitatie-maatschappij nadere besprekingen plaats gehad met den Minister van Finantien en den Minister van Binnenlandsche Zaken. Bedenkingen werden geopperd, bezwaren van verschillenden aard werden ingebragt.

De Maatschappij heeft getracht te voldoen aan een viertal bezwaren die dan ook gelukkig uit den weg zijn geruimd: maar aan het hoofdbezwaar kon men niet te gemoet komen. De bepalingen van het contract waren van dien aard, dat men wel is waar in den meest uitgebreiden zin zou voldoen aan het verlangen van de Regering om af te komen van de Luik-Limburgsche lijn, maar ten koste van Nederlandsche belangen, van de vrije beschikking over het internationaal verkeer op twee der belangrijkste Staatsspoorwegen en van een gedeelte van de opbrengst dier wegen en ten nadeele van den Nederlandschen handel. Dit is altijd het cardinale punt geweest waarom ik tegen het contract gestemd was. De Nederlandsche handel klaagt nu — en misschien niet ten onregte — dat men geheel overgegeven is aan de Rhijnspoorwegmaatschappij, terwijl er aan de andere zijde nog geene verbinding is en er geen concurrentie bestaat. Men zou hier in dezelfde fout vervallen zijn, wanneer men dat contract onderschreven had."

Tot zooverre hadden slechts mondelinge besprekingen plaats gehad, en men begreep toen dat het tijd werd de Maatschappij te verzoeken de verdere behandeling dezer aangelegenheid in den gebruikelijken officielen vorm te doen plaats hebben.

Bij brief van 1 Februarij 1869 werd dan ook de gesloten conceptovereenkomst ingezonden. Doch inmiddels waren de moeijelijkheden met België gerezen.

„De Regering heeft den 10n Februarij medegedeeld aan de Maatschappij, dat bij haar verschillende bezwaren bleven bestaan, en dat zij meende niet verder te kunnen gaan, zoolang de Exploitatie-maatschappij niet de zekerheid had dat de Belgische Regering genegen was om toe te staan dat de Luik-Limburgsche lijn zou worden geëxploiteerd door de Est Français. Bij een brief van 22 Februarij trachtte de Maatschappij de bezwaren tegen het contract ingebragt te refuteren en verklaarde tevens dat de Belgische Regering, in antwoord op de aanvrage van de Luik-Limburgsche Maatschappij om goed te keuren de voorgestelde substitutie in de exploitatie van haren spoorweg, *afwijzend* had beschikt. Van dat oogenblik kon, ook volgens de verklaring der Maatschappij, geen quaestie meer zijn van een contract. Zij verlangde evenwel te weten welke bezwaren bij de Regering bestonden om bij het sluiten van een later contract in acht te kunnen nemen. De Regering heeft daarop geantwoord dat zij niet andermaal voor een *fait accompli* wilde geplaatst zijn en daarom moest verzoeken dat de Maatschappij in het vervolg in geene regeling zou treden waardoor inbreuk werd gemaakt op de vrije beschikking onzer Staatsspoorwegen, op de voorwaarden der concessie of op de hier bestaande wettelijke bepalingen of reglementen, zonder daaromtrent vooraf schriftelijk en officieel de toestemming der Regering te hebben erlangd.

Werd toch een zoodanige overeenkomst gesloten, de Regering zou verpligt zijn verschillende bepalingen aan de goedkeuring der wetgevende magt te onderwerpen, en zij wilde wel vooraf weten waartoe men zich dacht te verbinden.

Maar, zeide de minister verder, al is nu in het contract in Julij tusschen België en Frankrijk gesloten, Nederland niet opgenomen, het is toch ook niet uitgesloten. Integendeel, de M v. exp. heeft dan ook daarna nieuwe onderhandelingen aangeknoopt met de Est Français, zoo als de hr. v. d. Maesen ook heeft vermeld. Die Maatschappij was genegen een nieuw contract te sluiten, maar omtrent de grondslagen zijn de partijen het niet eens kunnen worden. Ik juich dit toe, omdat ik geloof dat de zaak niet op een zuiver terrein was gebragt. Wanneer het belang van den handel het medebrengt, kan, met welke Maatschappij ook, een tarief van direct verkeer worden verkregen. Dit geschiedt dagelijks. Daarom was het mij ook niet te doen, maar wel om te verhoeden dat de zaak uitsluitend zou gekomen zijn in handen van de vreemden, hetgeen met de belangen van onzen handel niet zou strookon.

De heer Storm, zeide de Min., meende dat het contract niets ter zake deed. Daarin lag juist de groote moeijelijkheid. Men wenschte onder andere dat al de goederen van of naar Rotterdam altijd zouden worden vervoerd met een specialen trein, waarover niemand iets te zeggen zou hebben gehad. De tariven voor het vervoer der goederen zouden niet aan de goedkeuring

der Regering zijn onderworpen. Dat was een cardinaal punt, dat ten slotte de handel van Nederland geheel zou overgeleverd geweest zijn aan de bepaling van een tarief van eene vreemde Maatschappij. Dit heb ik altijd gemeend, dat in strijd was met de belangen van den handel. Ik spreek niet in het belang van de aandeelhouders en let ook niet op een per cent of meer, dat men welligt *aanvankelijk* voor den Staat zou verkregen hebben; maar de Maatschappij zou het geheele goederenvervoer naar Zwitserland enz. langs dien weg afgestaan hebben tegen een vast tractieloon aan een vreemde Maatschappij, en zou niet het regt hebben gehad invloed uit te oefenen op de vaststelling der tariven. Ik geloof dat de geschiedenis ons geleerd zou hebben, dat dit in strijd zou zijn geweest met de belangen van den handel.

Het internationaal verkeer is er volstrekt niet door belemmerd, want juist door dat men een tarief van direct verkeer zal kunnen krijgen, zal het internationaal verkeer bevorderd kunnen worden. Ik ben niet bevreesd dat dit niet gebeuren zal; als het belang van den handel en van de Maatschappij het vereischen, zal men er van zelf toe komen, en dan zal men zien dat het op gunstige wijze zal geschieden. Wat betreft dat het tarief dan niet lager zal zijn dan het Belgische, zoo is de vraag, als het contract tot stand ware gekomen, wat voor een tarief men dan zou verkregen hebben."

Tot zooverre de minister. Aan velen is nog in deze zaak het denkbeeld niet vreemd, dat het beding van *niet-bevoorregting* der nederlandsche havens, eene benadeeling onzer nationale belangen tegenover België hield ingesloten. Geenzins is dat toch het geval, zooals door den Hr. van der Maesen nog ten slotte werd aangetoond.

De Hr. Storm van 's Gravensande had gewezen op de navolgende zinsnede der Belgisch—Fransche schikking: „La Compagnie de l'Est s'interdira toute combinaison ayant pour objet de favoriser les ports hollandais au préjudice des ports belges." Daarin zag de geachte spreker een nadeel voor Nederland, doch zeide S., ik geloof dat hij tot eene andere conclusie zou zijn gekomen als hij verder gelezen had: „En aucun cas, les prix totaux applicables au trafic des ports néerlandais avec la Suisse et les diverses stations de la Compagnie de l'Est ne pourront être inférieurs à ceux prévus pour le trafic entre les ports belges et les mêmes destinations."

De beteekenis daarvan is de volgende: dat, „hoewel de Nederlandsche havens verder van het eindpunt, Zwitserland, gelegen zijn dan Antwerpen desniettegenstaande het transport-tarief *even hoog* zal kunnen zijn als voor de treinen die van Antwerpen uitgaan, zoodat aan de Nederlandsche havens wel degelijk een voorregt is verzekerd."

Zooals wij zeiden, komen wij op de zalmvisscherijen en de kwestie van een gezantschap in China later terug.

Digitized by Google

De begrooting van Buitenl. Zaken werd 2 Dec. met 53 tegen 14 st. aangenomen. (*)

Bij de behandeling van Hoofdstuk IV A. (**Justitie**) werd behalve de *regterlijke organisatie*, het voor en tegen der *Jury-regtspleging*, de *politiewet*, de toegezegde *tienden*-opheffing, enz., nog meer dan een nuttig woordje gezegd:

Het notariaat De Hr. Gratama drong aan op de herziening der wet van 1842, als veronderd en niet overeenkomstig de behoeften van onzen tijd, o. a. wenscht S. dat het aan ieder, na behoorlijk onderzoek zijner bekwaamheid, worde vrijgelaten zich als notaris te vestigen waar hij wil, onder toezigt als thans. Het denkbeeld verdient zeker allezins overweging.

De Zondagswet — Reeds in het verslag was over de ongelijke toepassing geklaagd. — De Hr. Sandberg dringt met nadruk aan op de intrekking van ook die verouderde wet. — „Het hoofddenkbeeld der Zondagswet is verbod van openbaren arbeid op Zondag, onder strafbedreiging. Nu wordt de eene openbaarheid geweerd, de andere toegelaten. Zoo wordt bijv. een boerenknecht veroordeeld die op Zondag een kruiwagen met mest uit den stal naar den mesthoop rijdt, en dit nog wel in eene landbouwende gemeente, waar geen twee huizen naast elkander staan, maar het is nog nooit aan iemand in de gedachten gekomen, de vigilanthouders die op Zondag hun beroep openlijk uitoefenen, te vervolgen. En toch doen *beiden* hetzelfde, toch verrigten *beiden* openbaren arbeid op Zondag. Ik weet wel het is niet vol te houden allen openbaren arbeid op Zondag te weren, maar dat is een argument voor de intrekking der Zondagswet. Wilde men het systeem dier wet volhouden, dan zouden ook de middelen van vervoer op Zondag moeten stilstaan. Ik heb gezegd dat die wet in geen naauw verband staat met andere wetten, want ik wil uitdrukkelijk zeggen dat ik geen inbreuk wensch te maken op het karakter van den Zondag als officielen rustdag, bijv. het niet heteekenen van exploiten en het gesloten zijn van kantoren. Ik acht het behoud daarvan wenschelijk en nuttig, maar alleen wensch ik intrekking van de strafbedreigende Zondagswet. Wanneer de Minister oordeelt dat het oogenblik voor die intrekking nog niet is gekomen, dan weet ik het middel om het oogenblik te verhaasten. Hij passe de straf op een regenachtigen Zondag toe op huurrijtuigen. Ik geloof dat dan de intrekking met algemeene instemming zal worden begroet."

Hier sloot de Hr. v. Eck zich aan. „Herhaaldelijk", zeide hij, is hier over de werking van die wet geklaagd; doch nu heeft zich een nieuw element in deze quaestie voorgedaan, en dit heeft mij verbeugd. Niet alleen de Kamer

(*) *Tegen* hebben gestemd de heeren W. van Goltstein, v. Amerongen, Hasselman, Vader, Hoffman, Niertrasz, de Brauw, Kalff, van Wassenaer van Sypesteyn, Haffmans, Heemskerk Az., van der Hucht en Insinger.

maar de natie heeft er zich mede bemoeid. Eene maatschappij, opgerigt met het doel om de zedelijkheid in het algemeen te bevorderen — de Maatschappij tot Nut van het Algemeen — heeft eene commissie benoemd, die tot eene conclusie is gekomen blijkens welke die wet, daargelaten of ze moet worden ingetrokken, in allen gevalle geheel omgekeerd moet worden. Die commissie heeft aangetoond dat het doel der Maatschappij: om het zedelijk gevoel van het volk te verhoogen, niet bereikt kan worden ten gevolge van de bepalingen der Zondagswet, die een hinderpaal zijn voor de ontwikkeling der zedelijkheid. De conclusie is aangenomen door de algemeene vergadering, en het hoofdbestuur zal de maatregelen voorstellen die leiden kunnen om het doel te bereiken. Ik vraag of die aandrang niet een gewigtig element is waarop te letten valt, en wensch dat de Minister daarvan krachtig doordrongen zij. Ik zeg dit, omdat, ofschoon de Minister wel verklaard heeft dat deze zaak een onderwerp van zeer ernstige overweging uitmaakt, die woorden toch in mijn oog eenigzins onbepaald zijn, omdat men er niet uit kan opmaken of wij spoedig eene herziening dier wet te wachten hebben."

De Zondagswet, door den heer Luijben in beginsel verdedigd, en door den minister, in sommige bepalingen althans, nuttig geacht, zoude echter volgens meening des ministers wel als afzonderlijke wet kunnen worden ingetrokken, met overneming van sommige harer bepalingen in het Wetboek van Strafregt of andere wetten. Wij verwijzen onze lezers overigens naar een artikel over dit onderwerp, door Mr. Maas Geesteranus, *Econ.* 1868, pag. 790.

Een vereenvoudigend en bezuinigend voorstel werd door den heer van Blom gedaan, tot vermindering van het getal militaire auditeurs van 7 op 4. Immers voor een paar jaren was het getal generaals, en dientengevolge ook der militaire afdeelingen, van 7 op 4 verminderd; nu was vroeger in elke militaire afdeeling één auditeur-militair, en het zou dus consequent geweest zijn indien ook deze in evenredigheid waren verminderd, weshalve de heer van Blom voorstelde het betrekkelijk artikel met f 7,400 te verminderen. Veel was hiervoor te zeggen en het denkbeeld vond blijkbaar steun bij een goed deel der kamer. De minister bestreed het, voornamelijk op grond van de ongelijkheid der werkzaamheden, en de moeijelijkheid om nog voor 1 Januarij 1870 de nieuwe regeling te organiseren. Ofschoon de heer van Blom aan de bezwaren der uitvoering te gemoet kwam, door zijn voorgedragen vermindering tot f 3000 terug te brengen en voor de regeling alzoo tijd te laten tot in den loop van het jaar, werd het amendement, zitting 3 Dec., met 47 tegen 25 stemmen verworpen. (*)

(*) *Voor* hebben gestemd de heeren: Hingst, Wybenga, Kops, van Eck, Stieltjes, Viruly, van Blom, Bots, Idzerda, Gulje, Westerhoff, van Delden, van der

Evenzeer werd verworpen een amendement van den heer Moens om voor het onderwijs in de drie groote strafgevangenissen f 4000 meer uit te trekken. Thans zijn daar, voor de 1500 gevangenen, waarvan alligt de helft onderwijs behoeft, drie onderwijzers, die gezamentlijk f 1200 tractement genieten: dat is hoogst onvoldoende. De verhooging werd echter verworpen, (zitt. 4 Dec.), met 39 tegen 28 stemmen. (*)

Eene belangrijke discussie over de gevangenisgebouwen volgde. De minister, die zich aan deze zaak zeer laat gelegen liggen, stelt, onder meerdere uithreiding en verbetering van gebouwen, ook voor, het tuchthuis van Leeuwarden naar Medemblik te verplaatsen, in de gebouwen van het vroeger marine-instituut; terwijl in de behoefte aan meer cellulaire gevangenissen in het oostelijk gedeelte des rijks, door aanbouw van een groot cellulair gebouw te Arnhem zou worden voorzien. Het eerste punt, voornamelijk op de onvoldoende ruimte en hygienische ongeschiktheid van Leeuwarden gegrond, was in menige brochure naauwkeuring toegelicht. De wenschelijkheid eener nieuwe cellulaire gevangenis in het oostelijk gedeelte des rijks vond in beginsel wel geen tegenspraak, doch men achtte de daartoe bestemde plaats, onmiddellijk in de nabuurschap der stad Arnhem, onnoodig kostbaar. Ook wilde men voor de uitbreiding der gevangenissen, hoe noodig ook, niet te veel op eens doen.

Een amendement van den heer van Naamen, om het betrokken artikel met f 144.790 te verminderen, waardoor de minister in 1870 van Medembliksohen en Arnhemschen aanbouw zou moeten afzien, vond dan ook veel bijval, en werd met 42 tegen 27 stemmen aangenomen. (§)

Deze afstemming der verplaatsing naar Medemblik mogt echter, naar de minister teregt oordeelde, de noodzakelijke verbetering te Leeuwarden niet in den weg staan. Met het oog daarop stelde hij dan ook onmiddellijk een nieuw onder-artikel voor: kosten van een nieuw gebouw tot nachtelijke afzondering der veroordeelden in alcoven, een plan waarvan de teekening gereed lag en dat in het geheel op f 126,000 was geraamd.

Linden, Fokker, van do Putte, van Kerkwijk, Moens, Zylker, de Roo, Lenting, Cornelis, Gratama, van der Maesen, Blom en van Houten.

(*) *Voor* hebben gestemd de heeren: Idzerda, van Blom, Stieltjes, de Bieberstein, de Roo, van Eck, de Lange, Rutgers, Zylker, Wybenga, Kops, van Kerkwijk, Heemskerk Bz., Gratama, Moens, Mirandolle, Knoop, van Houten, Cornelis, Fokker, Dam, Rombach, Sloet, van der Maesen, Lenting, Hingst, Jonckbloet en Blom.

(§) *Tegen* hebben gestemd de heeren: de Casembroot, van Kuyk, de Bieberstein, van Goltstein, Smits, van Delden, de Brauw, van Wassenaer, Luyben, Bergmann, Verheijen, van Lynden, 's Jacob, van de Putte, van der Linden, Hasselman, Mirandolle, Insinger, Dam, Nierstrasz, van Akerlaken, Kerstens, van der Maesen, Lenting, Jonckbloet, van Amerongen en Vader.

De minister mogt de voldoening smaken deze, ook uit een zedelijk oogpunt zoo hoog noodige verbetering met 52 tegen 17 stemmen (*) en onmiddellijk daarna het budget met algemeene stemmen te zien aannemen.

De hierop gevolgde breedvoerige discussie over de hoofdstukken *Eeredienslen* (IV C en VII C), die de zittingen van 6 en 7 Dec. vulde, gaan wij, als minder tot ons kader behoorende, voorbij.

Thans volgde hoofdstuk V (**Binnenlandsche Zaken**). De algemeene beraadslagingen liepen bijna uitsluitend over de herziening van de census, ook met het oog op de voorgenomen wijzigingen in de directe belastingen.

Bij de 2e afdeeling (*Bestuur der provinciën*) trok eene dikwijls besproken zaak, de tractementen der geëmployeerden op de provinciale griffiën, andermaal de aandacht. Een amendement van den heer Fokker, met warmte ondersteund, om voor *vermeerdering* dier tractementen f 3000 uit te trekken, kon, niettegenstaande menigvuldige bij de Kamer ingekomene adressen uit de provinciën, geen bijval vinden, en werd met 59 tegen 11 stemmen verworpen. Men mag dus aannemen dat de Kamer zich meer vereenigde met het stelsel des ministers Fock, reeds bij zijn departement met vrucht toegepast, om nl. bij vacaturen zoo min mogelijk nieuw personeel te nemen, doch liever het vrijvallend tractement te gebruiken om de overblijvenden beter de salarieren, en tevens meer werk te doen verrigten. Bij dergelijke trapsgewijze inkrimping van personeel wint men in kwaliteit wat men in getalsterkte verliest en kan men beter loon naar arbeid geven.

Medische policie. De geneeskundige examens, verkoop van geheime geneesmiddelen, uitoefening der tandheelkunde, werking der geneeskundige wetten, waren de besproken onderwerpen. De heer van der Maesen vestigde daarbij, zitt. 9 Dec., zeer teregt de aandacht: 1° op het nut der *expropriation par zones*, zoo als o. a. bij de Belgische wet is aangenomen; dergelijke bevoegdheid tot breede onteigening (b. v. ook over de huizen aan de nieuwe straat te bouwen) is het eenig middel dat de practijk aangeeft tot verbetering van den gezondheidstoestand in digt bevolkte plaatsen.

„Een tweede punt, zeide de S., is de arbeid der kinderen in de fabrieken. Na jaren wachtens is ons eindelijk de eerste aflevering van het verslag daaromtrent geworden. De conclusien daarvan wil ik op het oogenblik

(*) *Tegen* hebben gestemd de heeren van Voorthuysen, van Goltstein, Smitz, Begram, van Wassenaer, Haffmans, Westerhoff, Verheijen, van Lynden, Kien, Hasselman, Insinger, van Naamen, Nierstrasz, van Amerongen, Valer en van Kuyk.

niet beoordeelen, noch aanbevelen. Ook kan ik mij voorloopig nederleggen bij het gevoelen der Regering dat, alvorens ingrijpende maatregelen genomen worden, men wachten moet tot de publieke opinie in den lande zich heeft kunnen vormen. Dat wachten moet echter niet te lang duren immers op pag. 15 van genoemd verslag lees ik:

„Ons antwoord op de eerste vraag ons ter beantwoording gesteld, is dus: dat de ligchamelijke toestand der fabriekarbeiders (kinderen en volwassenen) slechter is dan die van de andere klassen der maatschappij, en dat de invloed van den arbeid zelven op den jeugdigen fabriekarbeider bepaaldelijk dan nadeelig werkt, wanneer die arbeid op te jeugdigen leeftijd aangevangen en het kind overwerkt wordt; dat die invloed niet geconstateerd wordt, wanneer de arbeid eerst begint met 12 jaren of later."

Bij dergelijke veelbeteekenende conclusie dient mijns inziens hij de Regering te worden aangedrongen om niet te lang te dralen met deze aangelegenheid in gezette overweging te nemen. In direct verband met het onderzoek omtrent den arbeid der kinderen staat, mijns inziens, de toestand der werkplaatsen en fabriekgebouwen. Op verschillende plaatsen in dat verslag, en vooral in de bijlagen, tref ik mededeelingen aan over den gebrekkigen toestand waarin vele dier gebouwen verkeeren."

Bij zijn antwoord zeide de minister, dat hij het oog heeft op eene wijziging der onteigeningswet, waarbij ook op de *onteigening bij kringen* zal worden gelet. Wat de wettelijke regeling van den arbeid der kinderen in fabrieken betreft, daarover meent de minister, moet de publieke opinie zich eerst nog meer uitspreken. De minister acht eene wettelijke regeling niet zoo zeer wenschelijk en meent dat men de zaak aan den natuurlijken loop kan overlaten.

Bij de artikelen over de rivierverbeteringen kwamen de voornitzigten van het groote werk *de nieuwe waterweg van Rotterdam naar zee* natuurlijk ter sprake. Verschillend zijn dienaangaande de gevoelens, vooral naar aanleiding van de verschillende uitkomsten der peilingen door personeel der marine en van den rijks waterstaat gedaan aangaande de vordering der uitschuring. Uiterst moeijelijk, zoo niet onmogelijk is het, nu reeds een beslissend oordeel te vellen waar de opinien van vele deskundigen uiteenloopen. De minister herinnerde er aan dat men bij het toestaan der gelden indertijd gerekend had dat het werk 6 à 7 jaren zou duren; thans, zeide hij, zijn wij even over de helft. Zoolang de waterstaat, niettegenstaande de opinien van andere hooggeachte mannen, pertinent blijft meenen dat het werk op den aangevangen voet moet worden voortgezet, is er zeker noch bij den minister, noch bij de Kamer, voldoende grond om wijziging of afstel aan te nemen.

Hiermede instemmende, wees echter de heer Viruly op het hooge belang om, voor alle zekerheid, het Voornsche kanaal en dienst water-

toegangen toch geheel ongedeerd te laten. Een verbetering van dit kanaal met vergrooting der sluiswerken was reeds in het Verslag ter sprake gebragt. Zelfs al gelukt de nieuwe Rotterdamsche zeeweg volkomen, zal het Voornsche kanaal toch in vele gevallen voor den handel noodig zijn. Verbetering en verruiming, met het oog op de groote dimensiën der tegenwoordige schepen, kan dus in elk geval nuttig zijn. Zich aansluitende aan hetgeen anderen ook betoogd hadden, zeide Spr., zitt. 10 Dec.:

„Ik ben het geheel eens met de drie sprekers die gezegd hebben: wat ge ook doet aan den nieuwen mond, bederf den ouden niet. De heer Nierstrasz gaf de waarschuwing: werp geen onden schoenen weg voordat gij nieuwe hebt, en daar vereenig ik mij volkomen mede. Ook ik dring met den meesten ernst bij den Minister aan: doe geen enkele spade in den grond steken die schade zou kunnen toebrengen aan den tegenwoordigen waterweg; niemand toch kan de stellige verzekering geven dat de nieuwe gelukken zal; het is eene hoop en een vertrouwen, maar niemand heeft zekerheid, en zoo lang die niet verkregen is, zeg ik: bewaar wat gij hebt. Bovendien, al gelukt de nieuwe waterweg en al voldoet hij aan de behoefte, dan nog is het noodig dat het Voornsche Kanaal blijve bestaan, en daarom is het dubbel gevaarlijk, er *iets* aan te doen waardoor het benadeeld zou kunnen worden; integendeel, verbetering is dringend noodzakelijk. Ik neem dus acte van de verklaring van den Minister, dat hij zorgen zal dat er niets gedaan wordt wat schade aan het Kanaal van Voorne zou kunnen toebrengen."

De rivieren zijn de natuurlijke verkeermiddelen, het zijn met regt water-*wegen*, ten dienste van 't algemeen; en als zoodanig is hun onderhoud, de zorg dat zij aan die bestemming blijven beantwoorden, ten laste van den staat, en zoo is dan ook het *onderhoud der groote rivieren*, de Rijn, Lek en Waal, IJssel, Maas en Merwede, steeds een belangrijk en jaarlijks voorkomend onderwerp op de Staatsbegrooting. Met de later bijgekomen werken tot doorgaande rivier-*verbetering*, nl. verruiming, verdieping, normalisering van het vaarwater volgens een bepaald plan voor c^a twintig jaren aangevangen, is die zorg voor de waterwegen in 't belang der scheepvaart eigenlijk het voorname deel van de taak van den rijks waterstaat, wat directe uitvoering betreft. Maar er is „rivier" en „rivier", en tot heden betrof die directe rijkszorg niet al het natuurlijke vaarwater in 't algemeen, meerendeels slechts de groote stroomen. Op deze begrooting echter kwam voor het eerst een nieuw onderwerp voor, in onder-art 91, namelijk: onderhoud van de rivieren de Donge, de Berkel, de Oude IJssel, de Eem en het Zwartewater, benevens daarmede in verband staande uitgaven f 30.000.

Aan dit schijnbaar onbeduidend postje was een belangrijk beginsel verbonden. — Het gold nl. een aanvang van regeling eener omvangrijke zaak, dat het rijk het onderhoud ook der zoogenaamde kleine riviertjes

in 't algemeen op zich zonde nemen. Meermalen was daarop vroeger aangedrongen. Art. 577 van het Burgerlijk Wetboek zegt: dat aan den staat behooren, o. a.: de stranden der zee, alsmede „*de bevaarbare en vlotbare stroomen en rivieren, met hunne oevers.* (Dat „behooren aan" moet niet als aanwijzing van eigendom worden verstaan, doch als opneming in het zoogenaamd *publiek domein*, domaine public, zaken welke uit haren aard ten gebruike van het algemeen bestemd zijn en moeten verblijven, en dus van particuliere beschikking zijn uitgesloten). Zoo die wateren, zeide men, dus aan het publiek domein behooren, dienen zij ook van staatswege onderhouden, zullen zij aan hunne bestemming kunnen blijven beantwoorden en het algemeen belang alzoo geen schade lijden.

Dit beginsel stond dus sedert lang vast, en de Minister Fock bedoelde thans een begin van uitvoering ten aanzien van eenige riviertjes, min of meer belangrijke, doch verwaarloosde vaarwaters, welke lijst in volgende jaren zoude aangevuld worden, om niet te veel op eens ter hand te nemen.

Bij deze opgenoemde riviertjes was er eene, de Berkel, omtrent welks beheer langen tijd met de provincie Gelderland was getwist en welks opname bij het rijk thans dat geschil tevens zonde uitmaken.

Hierbij is een enkele herinnering noodig: De Grondwet van 1815 was voor waterstaatszaken bijzonder uitvoerig, veel uitvoeriger dan een Grondwet, een wet van breede beginselen, behoort te zijn. Dat was gedeeltelijk met het oog op de zuidelijke provinciën; deze waren beducht de kosten der waterstaatswerken voor rekening van het rijk te nemen, (men bedenke ook dat het toen eigenlijk voor het eerst een definitieve regeling gold van die menigvuldige waterstaatswerken, die tot onlangs, onder de federatieve republiek, bij elk der souvereine provinciën hadden behoord) — onbepaalde éénheid te decreteren, meende men, ware eenigzins een *leap in the dark*, en men ging dan ook hoogst voorzigtig te werk; de strekking was niet alleen om zooveel doenlijk provinciaal te laten, al wat vroeger door elke provincie gedragen was, maar ook om het rijksbestuur de bevoegdheid te laten den staat zooveel mogelijk te ontheffen. — Dien ten gevolge werd bepaald dat de Koning het beheer en de bekostiging van waterwerken of wegen, toen aan het rijk, aan de provinciën zou kunnen opdragen. Dat is dan ook later geschied bij de bekende besluiten van Dec. 1819; en onder de daarbij aan de provincie Gelderland opgedragen werken behoorde ook de *Berkelwerken*. De provincie betaalde dan ook die kosten, doch na de tot standkoming der Provinciale wet, werd aldaar, even als in sommige andere provincien, de stelling verdedigd, dat die vordering van rijkswege voortaan ongrondwettig zou zijn, daar toch onder de zaken die op de Provinciale begrooting moeten gebragt worden, de werken van het Besluit van 1819 niet voorkomen, terwijl na de verpligte onderwerpen der provinciale begrooting nog worden aangewezen: die zaken die in het belang der provincie worden noodig geacht. — Vond men nu het

onderhond der Berkelwerken in het provinciaal belang niet noodig, dan, meende men, was er geen verpligting die op de begrooting te brengen. Van daar een strijd met het rijksbestuur, die eenige jaren aanhield, en tengevolge waarvan de bevaarbaarheid der rivier de Berkel, bij het niet onderhouden der werken, tot groot nadeel der schippers, zeer veel te wenschen overliet.

Men ziet dat de nieuwe post voor de *kleine riviertjes* dus, wat de Berkel betrof, nog een ander vraagstuk raakte, nl. de gedeeltelijke intrekking van het Besluit van 1819.

Maar, vroeg men, gaat het aan, dat Besluit zoo incidenteel bij eene Begrooting in te trekken, of liever stuksgewijze af te breken? Indien Gelderland, de weerspannige provincie, alzoo haar zin krijgt, hebben dan de andere, volgzame provincien niet nog meer aanspraak, ja, zullen zij niet aangelokt worden, zich ook te verzetten om zoodoende van lastposten ontheven te worden? Dat is geen goede wijze van organisatie. Het Besluit van 1819 blijft van kracht, wettig, ook na de Prov. wet, immers het add. artikel der Grondwet bepaalt dat alle bestaande verordeningen blijven bestaan, tot dat zij door nieuwe volgens de tegenwoordige Grondwet vervangen zijn. Het onderwerp van het Besluit van 1819 behoort onder die welke bij de waterstaats-wet (of wetten) zijn te regelen. (Verg. de Hr. Thorbecke pag. 568 Bijblad) — alleen een nieuwe wet kan dus het onderwerp regelen. Daartegenover staat echter, dat in het Kon. Besl. van 1819 zelf aan den Koning de bevoegdheid wordt gelaten, om verandering in de lijst der werken te brengen, opgedragen werken weder bij het rijk te brengen en omgekeerd; dat Kon. Besl. heeft niet eens voor al een vaste organisatie gemaakt, en wijziging bij besluit blijft dus hier wettig. Buitendien, zeide de Hr. van der Linden, de begrooting is ook eene wet, de zaak kan dus daarbij wetgevend uitgemaakt worden.

Hoe dat zij, in de gedrukte stukken der begrooting was het onderwerp reeds vrij uitvoerig behandeld, en men had veel tegen de nieuwe post. Wat het onderhond der riviertjes betreft, men was huiverig den Minister op deze trapsgewijzen weg te volgen, eer men een overzigt van het geheele plan, ook de kosten, had; buitendien meende men dat andere vaarwaters eerder of evenzeer aan de beurt moesten liggen. De Hr. Thorbecke verlangde op dit punt, zoowel als voor de intrekking van het Kon. Besl. van 1819, een speciale wet, deel van de algemeene wettelijke regeling van den waterstaat, terwijl de Hr. Stieltjes eenige belangrijke wenken gaf ten aanzien der classificatie van de riviertjes naarmate zij al of niet middelen van gemeenschap zijn, in groote of beperkte kring, of wel van belang ware voor de afwatering.

De Minister die het verband met het Kon. Besl. van 1819 geenszins wilde toegeven, zeide (zitting 10 Dec.) bij de verdediging van zijn stelsel wat de *kleine riviertjes* betreft:

„Ik zal in het kort de geschiedenis van deze geheele zaak mededeelen. In 1863 is de quaestie voor het eerst aanhangig gemaakt, tengevolge van een adres van de Staten van Overijssel. Deze verzochten, dat door een maatregel van inwendig bestuur zou worden uitgemaakt, welke der Overijsselsche wateren als bevaarbaar en vlotbaar moesten worden beschouwd en vallende onder art. 577 van het Burgerlijk Wetboek, eigendom waren van het Rijk. Daarop is toen door den toenmaligen Minister van Binnenlandsche Zaken in 1864 gelast, een volledigen staat op te maken van de bevaarbare en vlotbare rivieren, met eene beschrijving van den toestand waarin zij zich bevonden en van de voorzieningen welke zij als bevaarbare en vlotbare rivieren schenen te eischen. De Minister stelde daarbij tot leiddraad dit beginsel: „de grond waarom bevaarbare en vlotbare rivieren tot Staatsrivieren worden verklaard, is hare bestemming tot publiek vervoer". De naar aanleiding van deze opdragt ingekomen rapporten van de verschillende hoofdingenieurs werden aan den hoofdinspecteur gezonden, die na overleg met de beide inspecteurs in Mei 1867 een algemeen rapport uitbragt.

De volgende Minister is van het beginsel uitgegaan: „dat riviertjes, bij wier behoud als vaarwegen niet enkel een plaatselijk, maar het algemeen Rijksbelang betrokken is, door het Rijk moeten worden beheerd en onderhouden." In Augustus 1867 werden Gedeputeerde Staten der provincien met dit beginsel bekend gemaakt en verzocht hunne medewerking te verleenen. Hun werd tevens opgave der riviertjes gevraagd, die naar hun gevoelen bij het Rijk zouden behooren. Het heeft tot geen resultaat kunnen leiden. Daarop heb ik eene nieuwe aanschrijving gezonden, uitgaande van het beginsel, „dat alle werkelijk bevaarbare rivieren, die in gewone omstandigheden tot publieken vaarweg dienen, in zoover zij niet aan anderen zijn overgedragen, behooren in beheer en onderhoud aan den staat." Ik heb toen aan den inspecteur van den waterstaat eene opgave gevraagd van de riviertjes in de provincien Daarna is een staat opgemaakt waarnit een keuze is gedaan, die nu aan het oordeel der Vergadering is onderworpen. Wanneer men nu meent dat daaronder riviertjes zijn opgenomen, die niet door het Rijk moeten worden beheerd en onderhouden, dan kan men ze bij amendement uit de begrooting verwijderen. Hierdoor heeft de Regering eene oplossing aan een vraagstuk willen geven, hetgeen reeds lange jaren onopgelost is gebleven."

Het regeringsplan om de zaak gaandeweg door de uitvoerende magt te regelen, mogt echter den bijval der Kamers niet ondervinden, en het artikel werd, zitt. 10 Dec., met 41 tegen 28 stemmen verworpen. (*)

(*) *Voor* hebben gestemd de heeren de Willebois, Kalff, Verheijen, Sloet, van Hardenbroek, van Houten, Lenting, Cornelis, de Lange, Kerstens, Kops, van der Linden, van der Maesen, van Kerkwijk, Heemskerk Bz., Viruly, Sandberg, van Naamen, Pyls, Dam, Jonckbloet, Bergmann, Heydenrijck, Fokker, van Eck, van Beyma en de Voorzitter.

Met deze stemming werd dus een vrij belangrijk beginsel uitgemaakt. Zoo als men uit het vlugtig overzigt kan opmaken, was er niet zoo zeer strijd noch tegen een intrekking van het Kon. Besl. van 1819, noch tegen het rijks-onderhoud der kleine riviertjes, doch over de wijze van regeling stonden eigenlijk twee stelsels tegenover elkaar: het eene, op breeder grondslag, en ruimer voorziening heoogende, wilde de twee afzonderlijke waterstaats onderwerpen organiek bij speciale wetten geregeld hebben. Daartegenover stond het systeem van den Minister Fock, om te doen wat voor de hand ligt, daarbij gedekt door de toestemming der wetgeving, die de zaak telkens bij de begrooting kan beoordeelen.

Dat beide systema's voorstanders en bestrijders vonden, is natuurlijk. Hopen wij thans slechts dat uitstel hier geen afstel zal zijn, en dat de Minister in de verwerping van zijn begrootingspost een krachtige aansporing zal vinden, om ook deze waterstaatsbelangen spoedig bij afzonderlijke wet te doen uitmaken. — Ook op dit punt komt partieele trapsgewijze regeling der onderdeelen ons verre verkieslijk voor. — De nuttige wet van 1855, (doch reeds vóór de Aprilbeweging door de Tweede Kamer aangenomen) is een gelukkig antecedent van voorloopige voorziening. — Mogt men op dienzelfden weg blijven voortgaan ten aanzien der beide besproken onderwerpen, het gebruik van dijken, rivierregt, tolheffing, wegbeplanting, enz., dan zal er ten slotte welligt meer, beter en spoediger tot stand komen dan wanneer men steeds één algemeene waterstaatswet blijft verlangen.

Het bovenstaande gold een zaak van algemeene regeling. Wij gaan de discussien over vele onderwerpen van publieke werken voorbij, echter melding makende van eene belangrijke discussie over eene subsidie-kwestie gevoerd. Voor het graven van een uitwateringskanaal in het voormalig 4e district van Zeeland was (onder-art. 98) een post van f 200.000 uitgetrokken: een rijks werk ten behoeve van polders, slechts met beding van terugbetaling door de betrokken polders. Sommigen gaven de voorkeur aan subsidie, met uitvoering door belanghebbenden. Het regeringsvoorstel ging echter (zitt. 11 Dec.) met 46 tegen 24 stemmen door, voornamelijk op gronden van billijkheid, daar de betrokken polders, hetgeen in confesso was, door bedijkingen van voorland en niet-naleving van gestelde conditien van rijkswege, hunne voormalige uitwatering hadden verloren. Wat het rijk had laten bederven moest, dus meende men, in billijkheid van rijkswege hersteld worden. Men leze o. a. de betoogen van de heeren Fokker en van Eck, alsmede van de heeren van Houten en Rutgers en den voormaligen minister Heemskerk.

Wij noteeren voorts pro memorie bemoedigende mededeelingen omtrent de werken van het *Noordzee-kanaal* (zie den heer Rutgers v. R., pag. 592 van *Bijbl.*).

De kosten van *toezigt op de spoorwegdiensten* gaven natuurlijk aanleiding tot meer dan een bezwaar. De wijze waarop dat toezigt

wordt uitgeoefend, schijnt aan velen traag en weinig afdoende. Hierover een enkel woord. Het is niet te ontkennen dat de aansluitingen en regeling der vertrekuren soms te wenschen overlaten, doch men vergete daarbij niet dat op vele punten, en o. a. hierbij, de Raad van Toezigt geen uitvoerend doch adviserend collegie is, in sommige opzigten welligt met te weinig dwangmiddelen gewapend. Toch wijt het publiek hem vaak het onvolkomene bij de spoorwegdiensten, zonder na te gaan, hoever de bevoegdheid van dat collegie binnen de wetsbeperkingen gaat. Men vergeet ook te dikwijls 1°. dat de kring van het toezigt naauwkeurig is afgebakend en elke directe inmenging in de *dienst* teregt is uitgesloten; 2°. dat het geldelijk beheer daaraan geheel is onttrokken, 3°. dat het publiek bepaaldelijk in den werkkring der technische rijksambtenaren, de spoorwegopzieners, die *aanhoudend* elken weg, de werken en de dienst inspeeteren, een zeer grooten en nuttig werkenden waarborg voor veiligheid bezit, dien men bij het zelden voorkomen van spoorweg-onheilen ten onzent, wel niet gedenkt, doch wiens gemis men, ingeval van onheilen, wel degelijk zou betreuren.

Begrooting van uitgaven voor den aanleg der Staatsspoorwegen v. 1870. De heer de Roo van Alderwerelt deed de gewigtige vraag, waarom bij concessionering van spoorwegenaanleg, de kosten der daarbij behoorende defensiewerken ten laste der concessionarissen komen. Die kosten zijn uiterst bezwarend voor de ondernemers; daarbij is het beginsel geenszins algemeen billijk te noemen. Zijn er spoorwegen die bij een aanval, voor den vijand van belang konden zijn, bijna altijd brengen zij ook voor de defensie belangrijke voordeelen aan; waarom dan de kosten dier nieuwe fortificatiewerken, zoo zij noodig zijn, niet door het rijk doen dragen? Misschien zal oorlog dan wel wat naauwkeuriger overwegen of zij wel noodig zijn. De minister meende dat het onderwerp beter bij de defensiewet zou kunnen behandeld worden, doch de heer de Roo stelde, niet ten onregte, te veel belang in de zaak, om die zoo lang uit te stellen, en formuleerde zijn wensch dus in eene motie van orde, waarover de Kamer later zou beraadslagen.

Haven van Harlingen. De eerste kosten tot verbetering waren voor f 100.000 op deze begrooting gebragt: een gewigtig en kostbaar werk (het zal 2 à 3 mill. gulden kosten), doch geheel gemotiveerd door de ligging dezer haven als uiteinde van eene weldra internationale spoorweglijn die voor het goederenvervoer van geheel Noord-Duitschland van te meer belang kan worden, daar Harlingen voor de derwaarts bestemde goederen uit de Noordzee, de eerste haven aanbiedt. Ruime, veilige gelegenheid tot lossing is dus hier eene hoofdzaak, die Harlingen welligt tot grooten bloei als zeehandelsplaats, vooral met Engeland, kan brengen.

Tegen de zaak zelve was bij de meerderheid geen bezwaar, hoewel het waardeeren van toekomstige handelswegen altijd min of meer

problematisch is te achten; toch was hier drieërlei bedenking; 1° van technischen aard, of men voor de groote kosten tot wegruiming der Pollen (zandplaten voor de haven) genoegzaam vooruitzigt op succes heeft; 2°. de administratieve vorm, het verbinden van dezen aanleg van havenwerken aan de spoorweghegrooting; 3° een juridisch bezwaar, alweder het Kon. besl. van Dec. 1819, hetwelk ook de haven van Harlingen aan de provincie opdroeg. Het laatste bezwaar kan hier echter niet overwegend zijn, daar toch het Kon. besl. het *onderhoud* van de haven aan de provincie opdroeg, terwijl het hier eigenlijk gold een geheel nieuw werk, het vergraven en aanzienlijk uitdiepen, het daarstellen van eene nieuwe haven. Aan het slot eener naauwgezette discussie werd de post (zitt. 13 Dec.) met 40 tegen 35 stemmen aangenomen. (Later werd de spoorweghegrooting door de Eerste Kamer verworpen, en is de zaak eindelijk bij afzonderlijk wetsvoorstel tot stand gebragt.) De aanneming der spoorwegbegrooting volgde nog in dezelfde zitting met 54 tegen 21 stemmen.

De beraadslagingen over de afdeeling *onderwijs*, 13 Dec. begonnen, werden nog de twee volgende zittingdagen voortgezet. De onderwijswet, hare uitvoering, volgens sommigen met te veel ijver, volgens anderen met eenzijdigheid of met te groote weelderigheid in de uitgaven, en te laag schoolgeld, — waren de aangevoerde grieven in dezen warmen strijd, door de heeren v. Wassenaar, v. Lynden, Vader, Luijhen, de Willebois, Heijdenrijck, v. Kuijk, Jonckbloet, v. Goltstein, Haffmans, v. Voorthuijzen gevoerd. Het einde was dat eene gemotiveerde ordre du jour van den heer van Wassenaer, inhoudende *„dat enkele bepalingen der wet op het lager onderwijs de vrije ontwikkeling van het onderwijs belemmeren"* met 50 tegen 27 stemmen werd verworpen. (*)

Hoogere burgerscholen. Ons vaderland heeft zich de wet op het middelbaar onderwijs waardig betoond, ja, had men voornit de ijver kunnen voorzien waarmede de gemeenten met elkaar in wedstrijd kwamen om burgerscholen op te rigten en zich van bekwame docenten te verzekeren, dan welligt zou de wetgever van 1863 het voorschrift dat er althans 15 hoogere burgerscholen van rijkswege worden opgerigt, niet opgenomen hebben. Er zijn er thans 16, zoo als de heer Heemskerk Az., die verdere uitbreiding der rijksscholen voorshands bestreed, aanvoerde. De Minister Fock dacht er evenwel anders over en vraagt aan de S.-G. f 3000 meer voor een nieuwe rijks burgerschool te Winterswijk. En, zeide hij, zoo hij thans eenig geld voor no. 17 aanvroeg, de overschrijding van het

(*) *Voor* hebben gestemd de heeren Hoffman, Smitz, Begram, de Brauw, van Nispen, van Amerongen, van Wassenaer, Insinger, Pyls, van Kuyk, Hasselman, Bichon, Heemskerk Az., Heydenrijck, Kalff, Vader, Borret, van Lynden, Haffmans, van Sypesteyn, Bergmann, van Hardenbroek, de Willebois, Bots, Luyben, Kerstens en Nierstrasz.

cijfer 15 kon bezwaarlijk door den heer Heemskerk euvel worden opgenomen, daar hij zelf het eerst dat wetsminimum had overschreden door de oprigting van n°. 16, Heerenveen.

„Maar nu, zeide de Min., waarom Winterswijk? Winterswijk is naar mijne overtuiging eigenaardig gelegen om eene school voor middelbaar onderwijs te hebben. Die gemeente is omringd door verscheidene zeer bevolkte plattelands-gemeenten, zoo als Aalten, Lichtenvoorde, Groenlo, Eibergen. Winterswijk zelf heeft eene bevolking van ongeveer 8000 zielen en omvat, met de genoemde gemeenten, ongeveer 25,000 zielen. De naaste hoogere burgerschool in den omtrek is die te Zutphen, 8 uren van die gemeenten verwijderd, zoodat dit voor de ingezetenen der genoemde gemeenten te ver is om van die school gebruik te kunnen maken. Nu heeft men gezegd dat in eene zoo kleine gemeente eene hoogere burgerschool welligt niet genoegzaam bezocht zal worden, maar wij zien dat bijv. te Helmond, Sappemeer, Zaltbommel, alle met veel kleinere bevolking, van de scholen niet alleen gebruik wordt gemaakt door de ingezetenen van die gemeenten, maar ook door die van de omliggende plaatsen.

Had ik in die buurt kunnen vinden inrigtingen van bijzonder of openbaar onderwijs, waar de vakken der hoogere burgerschool worden onderwezen, ik zou welligt tot dit voorstel niet zijn gekomen. De begrooting der gemeente Winterswijk bedraagt in haar geheel f 23.000, waarvan alleen f 9000 voor onderwijs. Die gemeente getroost zich dus reeds groote offers voor het onderwijs en wil nog verder gaan, want zij wil het gebouw voor eene Rijks hoogere burgerschool daarstellen, zoodat men verpligt zal zijn op de begrooting nog eene som van f 2000 uit te trekken voor renten van de som die voor den bouw gevorderd wordt.

Met het oog daarop en op de ligging dier gemeente, waarvan de behoefte aan middelbaar onderwijs blijkt, heb ik gemeend dat het billijk en in het belang van het onderwijs was, dit voorstel te doen."

De Kamer steunde den Minister, door de heeren Dam en Lenting krachtig verdedigd, en een amendement Heemskerk tot schrapping der kosten voor de nieuwe school werd (zitt. 16 Dec.) met 50 tegen 24 stemmen verworpen. (*)

Het *Landbouw-onderwijs.* De Minister wil f 4000 toekennen aan een landbouwschool te Warffum. In afwachting van de regeling van het landbouwonderwijs, helpt men zich, daar op de Groninger zeeklei, zelf. Te Warffum bestaat een rijks hoogere burgerschool, en twee dier docenten geven een cursus over scheikunde, alsmede natuur- en werktuigkunde op

(*) *Voor* hebben gestemd de heeren van Lynden, Nierstrasz, van Wassenaer, Kien, Haffmans, de Brauw, van Amerongen, Verheijen, Heydenrijck, Hasselman, Bergmann, Vader, Luyben, de Willebois, van Goltstein, Heemskerk Az., van Voorthuysen, Bichon, Hoffman, Borret, Begram, de Casembroot, van Nispen en Smitz.

den landbouw toegepast; dit heeft zooveel bijval gevonden dat een dertigtal jongelieden, zoons van gevestigde landbouwers, die cursus volgen. Deze zucht naar wetenschappelijk landbouw-onderwijs deed het gemeentebestuur besluiten de regering te verzoeken te Warffum eene afzonderlijke landbouwschool op te rigten, onder medehulp van bedoelde docenten der rijks burgerschool. Een amendement van den heer Begram, dat de beteekenis zou hebben dat de invoering van theoretisch onderwijs door de Kamer *niet* verlangd wordt, werd (zitt. 16 Dec.) met 38 tegen 34 stemmen verworpen. (*)

Dit Hoofdstuk van de begrooting, hetwelk, naar onze meening verblijdende blijken droeg van krachtige uitbreiding zoowel van het onderwijs als van nuttige publieke werken, werd (zitt. 16 Dec.) met 52 tegen 22 stemmen aangenomen. (†)

De hoofdstukken over defensie (VI, **Marine** en VIII, **Oorlog**) volgden en namen een viertal zittingdagen in, 17—22 Dec. De algemeene beschouwingen werden over beide hoofdstukken gezamenlijk gevoerd. Zoo als doorgaans liepen de discussien over de hooge oorlogskosten in 't algemeen, en het systeem van onze legerorganisatie, terwijl voor marine de kwestie van de particuliere nijverheid en concurrentie bij den aanbouw van oorlogsmaterieel het onderwerp eener vrij drukke discussie uitmaakte.

De organisering der militie, haar localisering zooveel mogelijk in die streken waar de miliciens woonachtig zijn, het doorloopend verband met het Indisch leger als beste oefeningsschool, oprigting van vrijwilligerscorpsen enz. waren de onderwerpen waarover door de heeren de Roo, Stieltjes, Knoop, Storm en anderen het woord gevoerd werd; wij vestigen in 't bijzonder de aandacht op de beschouwingen van den heer Stieltjes (zitt. 17 Dec., pag. 703 v. *Bijbl.*)

De heer Virnly wees met nadruk op de hooge en steeds klimmende kosten voor oorlog en marine. In 1851 bedroegen zij gezamentlijk 15 millioen, in 1867 reeds 28 millioen werkelijke uitgaven: bijna eene verdubbeling in 12 jaren. Daarin *moet* vermindering komen, werd van meer dan eene

(*) *Voor* hebben gestemd de heeren van Amerongen, Rombach, van Akerlaken, Sandberg, Verheijen, Hasselman, Bergmann, Vader, van der Hucht, van Delden, de Willebois, Kalff, van Goltstein, Stieltjes, Heemskerk Az., Bichon, Hoffman, Begram, van Sypesteyn, de Casembroot, Blussé, van Lynden, Nierstrasz, 's Jacob, van Hardenbroek, van Wassenaer, Wybenga, Kien, Thorbecke, de Brauw, van der Linden, Dam, van Kuyk en van Kerkwijk.

(†) *Tegen* hebben gestemd de heeren: Heemskerk Az., Bichon, Hoffman, Borret, Begram, van Sypesteyn, de Casembroot, van Nispen, Smitz, van Lynden, Nierstrasz, van Wassenaer, Bots, Haffmans, de Brauw, van Kuyk, van Amerongen, Heydenrijck, Hasselman, Vader, Luyben en de Willebois.

Digitized by Google

zijde gezegd; doch hoever kan men hiermede gaan? vraagt zich de niet-deskundige af. In de Kamer staat men altijd tegenover de oorlogsspecialiteiten die, welk ook hun verschil van systeem moge zijn, gaarne veel voor *hun* systeem zouden ten koste leggen en van eene vermindering van het oorlogsbudget *quand même*, niets willen weten. Met nadruk en fijnheid van opmerking werd de verhouding van de niet-deskundige kamerleden, zoowel tegenover de specialiteiten der Kamer als tegenover de ministers, bij deze begrooting door den heer Thorbecke besproken.

„Ik wil trachten," zeide hij (zitt. 18 Dec.,) „de baan en het woord vrij te maken van belemmering. De heer Storm van 's Gravesande zeide gisteren aan leden dezer Vergadering, gelijk aan burgers daarbuiten, aan hen die tegen de hooge uitgaven voor oorlog opkomen: „gij kunt de zaak niet beoordeelen."

Ik verlang waarlijk niet de onkundigen tegen de kundigen op te roepen, — het geheurt in onze dagen al te veel, — het minst van allen verlang ik een advies te geven over hetgeen ik niet ken. Intusschen heeft de geachte spreker ons door zijn zeggen in een moeijelijk conflict gebragt met onzen pligt. Wij zijn geen krijgskundigen, geen regtsgeleerden, geen onderwijs- of geneeskundigen, geen ingenieurs — en evenwel worden wij geroepen om over al die onderwerpen van tijd tot tijd eene wetgevende uitspraak te doen. Wij leven hier niet onder de heerschappij van een monopolie van specialiteiten, maar onder een gemeen regt. Een inconvenient, Mijnheer de President, voor ons en voor den Minister, die welligt beter dan wij allen weet te beoordeelen dat waarvan sprake is, en zich niet te min moet laten welgevallen door ons beoordeeld te worden. Toch heeft de Minister daarbij welligt één troost, namelijk dat hij met ons nog gemakkelijker kan klaar komen dan met de specialiteiten alleen. Inderdaad zijn specialiteiten — en ik spreek uit ondervinding — een uitstekend nuttig, maar lastig ras; onmisbaar voor de instructie der zaken, maar of zij even bekwaam zijn om in het eigen vak de onderwerpen uit het gezigtspunt van het algemeen belang te beschouwen en de wetgevende regelen voor te schrijven, mijne ondervinding zegt mij dat men daaraan dikwijls mag twijfelen.

Verder zeide S. „Ik heb bijkans acht jaren lang een strijd over de oorlogsuitgaven bijgewoond tusschen Mins. v. Oorlog en die van Finantien. In dien strijd vervulde de Minister van Finantien, anders in vele opzigten juist niet de meest populaire Minister, de populaire rol.

Inderdaad is vermindering van oorlogskosten een populair thema, doch dat, juist uit dien hoofde, aan een gevaar van overdrijving bloot staat, waartegen wij ons zelven en, zoover onze invloed reikt, anderen moeten trachten te behoeden.

Wat mij betreft, ik denk over de noodzakelijke zorg voor onze defensie anders dan ik dacht vóór de mishandeling van Denemarken en de ge-

beurtenissen van 1866. Ik ben met den heer Knoop van het gevoelen, hetgeen ik reeds eenige jaren geleden in deze zaal uitsprak, dat, sedert die gebeurtenissen, de onafhankelijkheid van de kleine staten grooter gevaar loopt dan ooit. Tot aan dien tijd mogt men zich vleijen, en zoo vleiden zich de volken, de groote en kleine mogendheden, dat langzamerhand matiging van wapening, zoo niet ontwapening, naderde. Mag sedert 1866 iemand nog die hoop koesteren? Sedert 1866 is het streven der Europesche Statenmaatschappij juist het omgekeerde van den eisch, dien men, en zeer te regt, aan de inwendige organisatie der Staten stelt. Terwijl hier wat men decentralisatie noemt verlangd wordt, is daar concentratie van magt de leus geworden. Het zal ons weinig baten dat wij tegen die rigting ons op een beweren van eigen nationaliteit beroepen. Ik zou het wenschen, maar vrees, dat, zoodra het er op aankomt, gewapende pogingen van eene of andere mogendheid voor dat beweren niet zullen stilstaan.

Ondertusschen begint zich meer en meer eene algemeene beweging te openbaren tegen de hoogte der oorlogsuitgaven en tegen hetgeen, buiten het geld, door het defensie-wezen in tijd van vrede aan de kunsten van den vrede wordt onttrokken. Ook bij ons openbaart zich die beweging. Zij mag ons niet leiden, zal ons niet leiden, om aan den Minister van Oorlog een penning te onthouden van de som, die hij voor een goed defensiewezen naar onze overtuiging behoeft. Dat is de zelfstandigheid der Vertegenwoordiging. Voor het Gouvernement echter is, dunkt mij, die beweging eene nieuwe drangreden, om het defensiewezen op vaste, wettelijke grondslagen te vestigen." . . . . .

. . . . . Ten slotte deze begrooting. Ik erken, zij is verlaagd, vergeleken met die van het vorig jaar. Het vorig jaar bleef de Minister op den weg van toenemende verhooging, waarop wij waren, stil staan. Nu heeft hij meer gedaan; hij heeft minder middelen aangevraagd, om een even goed resultaat te bereiken. Wij hebben het zeker uitzigt op eene voordragt van wet tot regeling van het vestingstelsel, en eenig uitzigt — op een voorstel van wet van legerorganisatie. De Minister is niet, zoo als slechte regeringen, en, ik zal er bijvoegen, zoo als veelal experts, bang voor regeling bij de wet.

Bij die vooruitzigten zal ik in de begrooting berusten, al schijnt zij mij, — een leek, die eigenlijk geen regt van spreken heeft —, te hoog."

Wij volgen de ministers en andere sprekers niet in de détails dezer discussiën, van weerszijden met veel belangstelling en, zooals de minister erkende, met courtoisie gevoerd, eene courtoisie en zucht tot toenadering waarvan hij zelf meer dan eens blijk gaf. Bij het aanzienlijk getal stemmen dat zich ten slotte tegen zijne begrooting verklaarde, zal men dan ook de persoonlijkheid des ministers wel geheel buiten rekening moeten laten; ofschoon, juist daarom, dat aantal oppositie-stemmen tegen het *„hooge cijfer"*

te meer beteekenis erlangt en als waarschuwing mag gelden bij elken volgenden minister, wanneer men nagaat dat deze minister reeds door daden getoond had, althans eenigzins op dien weg te willen medegaan.

Stippen wij thans nog aan wat enkele details der beide begrootingen betreft.

Een amendement van den heer Nierstrasz tegen het systeem des ministers om aanbouw van een monitor op een binnenlandsch particulier etablissement te doen plaats hebben, werd, na vrij lange discussie, zitt. 20 Dec., met 44 tegen 31 stemmen verworpen. (*)

In diezelfde zitting volgde de aanneming van het Hoofdstuk *Marine* met 54 tegen 23 stemmen. (†)

Bij de behandeling der artikelen van oorlog kwamen eenige, meest principieele amendementen, in behandeling. Bezuiniging van f 10000 op de uitgaven voor *cavalerie*, hetgeen door eenvoudiger inrigting van dat wapen zou kunnen geschieden en geenszins vermindering met zich voerde, werd door den heer Stieltjes voorgesteld, doch (21 Dec.) met 49 tegen 28 stemmen verworpen. (§)

Onderart. 21 had f 200,000 voor aanschaffing van zwaar geschut. De heer Knoop verlangde weglating van dien post, die echter met 65 tegen 13 stemmen werd aangenomen. (**)

Het bouwen der kazernen ten onzent, zeide de heer de Roo, geschiedt zonder genoegzaam vast stelsel. Nutteloose verplaatsing, wegneming en ten slotte vermeerdering van onkosten is er het gevolg van. Bij de uitgaven voor *kazernering* stelde hij dan ook een vermindering voor van f 51,600, met het doel den Minister bij eene volgende begrooting een

---

(*) *Voor* hebben gestemd de heeren van Amerongen, van der Hucht, Nierstrasz, Kalff, van Wassenaer, van Sypesteyn, de Casembroot, Hasselman, Heydenrijck, van Lynden, van Goltstein, Vader, Heemskerk Az., Bichon, Bergmann, Hoffman, Begram, van Kuyk, van Voorthuysen Insinger, Haffmans, van Hardenbroek, 's Jacob, Borret, de Brauw, van Loon, de Willebois, Verheijen, Luyben, Stieltjes en Rutgers.

(†) *Tegen* hebben gestemd de heeren Stieltjes, Rutgers. van Amerongen, van der Hucht, Nierstrasz, van Wassenaer, van Sypesteyn, Guljé, de Casembroot, Hasselman, van Lynden, Gratama, Dumbar, Vader, Heemskerk Az., Bichon, Hoffman, van Voorthuysen, Insinger, Haffmans, van Hardenbroek, van Loon en Rombach.

(§) *Voor* hebben gestemd de heeren: van Blom, Zylker, Idzerda, Kien, van der Linden, van de Putte, Rombach, Kerstens, van Kerkwijk, Stieltjes, Wybenga, Viruly, Moens, van der Maesen, Gratama, Mirandolle, Fokker, Jonckbloet, Blom, van Houten Hingst, van Eck, Cremers, de Roo, Sandberg, Westerhoff, van Delden en Kops.

(**) *Tegen* hebben gestemd de heeren van Kerkwijk, Dumbar, Viruly, Moens van Houten, Knoop, Sandberg, Westerhoff, van Blom, Zylker en Idzerda.

algemeen plan van kazernering te doen indienen. De Minister verklaarde zich voor het denkbeeld en het amendement werd, zitt. 21 Dec., met 46 tegen 32 stemmen aangenomen. (*)

Ten slotte volgde de aanneming van Hoofdstuk VI (Oorlog) met 45 tegen 33 stemmen. (†)

Hoofdstuk VII A (**Nationale schuld**) werd met algemeene stemmen aangenomen, na eene korte discussie over de formulering der uitgaven voor de schatkist-biljetten, een onderwerp dat wij bij de afzonderlijke voordragt des betreffende terugvinden.

Bij de **middelen** werden o. a. besproken eenige onderdeelen der personeele belasting: schatting der *huurwaarde;* de *haardsteden;* het tarief voor *mobilair* (door den heer van Houten); — hooge tarieven op de Willemsvaart, bij Zwolle (door den heer Sandberg); — wenschelijkheid van de afschaffing der *tolheffing* op de rijkswegen (door de heeren Kops en Kerstens); — *domaniale tienden* (door laatstgemeld lid); — wetgeving op de *loterijen*: eenparige toepassing (door den heer Heemskerk); afschaffing der staatsloterij (door den heer Fokker); inkomsten fonds Hoogen raad van adel onder de middelen opgenomen, eene oude nog steeds onbesliste kwestie, door den heer v. Sijpesteyn herinnerd. Een wetsvoorstel over dat fonds, in 1856 ingediend, is buiten afdoening gebleven.

Eenige discussie welke over de middelen tot dekking van het tekort plaats had, dient nog vermeld. Een wet van 1851 geeft den minister blijvende vergunning om desnoods voor 4 millioen aan schatkist-biljetten uit te geven. De minister rekende echter op de mogelijkheid van meer noodig te zullen hebben (8 mill. maximum), doch eene eenvoudige vermeerdering van het bedrag bij de wet van 1851 toegestaan, zoude niet baten, daar andere inrigting en bepalingen op dat stuk verlangd werden; daarom stelde de minister voor, dat in het te kort komende door uitgifte of beleening van hoogstens 8 mill. aan schatkistbiljetten zou kunnen worden voorzien. Daartegen werd door sommigen, de heeren v. d. Linden, van Naamen en Heemskerk Az. opgekomen, en amendementen van de beide laatstgenoemden hadden ten doel, ook het sluiten van eene

(*) *Tegen* hebben gestemd de heeren: de Willebois, van Goltstein, Heydenrijck, Thorbecke, van Amerongen, Heemskerk Bz., Dam, van der Hucht, Sloet, Pyls, Fokker, Guljé, van Loon, van Wassenaer, Verheijen, Storm, Bergmann, Knoop, van Akerlaken, Hoffman, Bichon, van Hardenbroek, Borret, Vader, Smitz, Luyben, Rutgers, Lenting, van Nispen, van Kerkwijk, Cornelis en de Voorzitter.

(†) *Tegen* hebben gestemd de heeren Guljé, Jonckbloet, Blom, van Sypesteyn, van Houten, Casembroot, Hingst, van Eek, Cremers, de Roo, Nierstrasz, Saodberg, Westerhoff, van Delden, van Blom, Zylker, Idzerda, Hasselman, van der Linden, van de Putte, Rombach, Kerstens, Heemskerk Az., Dumbar, Stieltjes, Wybenga, Viruly, Moens, de Brauw, Haffmans, Iusinger, Gratama en Mirandolle.

leening op andere wijze, nader door de wet vast te stellen, toe te laten. Daar die omschrijving echter, in beide voorstellen, geene aanwijzing zoude doen van middelen zooals hier noodig was, doch slechts verwijzing naar nadere eventuele wetsuitspraken over die middelen, werden zij beide verworpen en het wetsontwerp op de middelen met algemeene stemmen min twee (de heeren v. d. Linden en Hoffman) aangenomen.

Bij het nu volgende Hoofdstuk VIII B (**Financiën**) werd de financieele rigting des ministers, in verband met de politieke beteekenis van het uit te brengen votum, door den heer 's Jacob in het debat gebragt. Bij *Postwezen* en *Telegrafie* werd op verbetering aangedrongen: zoowel herziening der postwet en verbetering der postdienst werden met aandrang gevraagd (de heeren de B. Kops en Pijls), als ook de vereeniging der telegrafie met de postdienst (door den heer v. Begram), en enkele telegraaf-verbindingen (den heer v. Kerkwijk). Ten slotte werd het hoofdstuk *Financien* met de belangrijke minderheid van 47 tegen 30 stemmen aangenomen. (*)

Over het Hoofdstuk **Koloniën** kunnen wij na de bespreking der Indische begrooting en de daarbij behandelde regerings- en financieele beginselen, uiterst kort zijn. De discussiën liepen trouwens grootendeels over het door den min. voorgestaan beginsel van vaste, althans telken jare vast te stellen, bijdrage uit de O.-I. bezittingen, en het daartegen overgestelde tendenz-amendement van de heeren Blussé en v. Naamen. Eerstgenoemde wees nogmaals op de voor Indië geenszins ongunstige strekking van zijn amendement (om nl. het geheele overschot als van ouds in de Nederlandsche schatkist te blijven storten), daar het toch voornamelijk neerkomt of de Nederlandsche wetgever nuttige uitgaven voor Indië wil voteren, hetgeen door dat stelsel geenszins verhinderd, integendeel bevorderd wordt. Het gunstig onthaal hetwelk sprekers stelsel bij liberale leden der Eerste Kamer had gevonden, moest ook volgens hem alle bedenking van benadeeling van Indië wegnemen. Wij hopen het van harte, ofschoon het door den minister voorgestelde stelsel, vooral zoo als hij het bij de discussie toelichtte, naar onze bescheiden meening meer waarborgen gaf voor een zuinig beheer *in* Indië zelf. Wij verwijzen daarbij naar *Econ.* 1870, bl. ?

De discussie over het Hoofdstuk werd afgebroken door de behandeling der begrootingen voor Suriname en Curaçao (aangenomen, Suriname met alg. stemmen min één, Curaçao met alg. stemmen.)

(*) *Tegen* hebben gestemd de heeren: Smitz, Bergmann, van Wassenaer, van Sypesteyn, Heemskerk Az., van Goltstein, Heydenrijck, van Nispen, Kien, van Ameronge, van Naamen, Hardenbroek, de Willebois, Nierstrasz, Begram, Insinger, Verheijen, 's Jacob, de Brauw, de Casembroot, van Loon, van Kuyk, Vader, Borret, van der Hucht, Hasselman, Hoffman, van Lynden, Haffmans en Luyben.

Aanneming van het hoofdstuk IX (*Koloniën*) volgde zitt. 23 Dec. met 47 tegen 24 stemmen. (*)

En hiermede besluiten wij voor 't oogenblik onze opteekeningen, wat de staatsbegrooting betreft. Men vindt er den algemeenen loop der discussien in aangewezen, met aanduiding der meest belangrijke, en enkele toelichtingen van speciaal-economische onderwerpen. Al de bijzonderheden en stemmingen in 't kort weêr te geven, ware tijdroovend en doelloos. Wij hebben ons dus ook thans meer bepaald tot opgave van die stemmingen, waarbij in meerdere of mindere mate, een beginsel was betrokken. Over het algemeen mag de loop dezer begrootings-discussiën verblijdend worden genoemd; zij werden met bezadigdheid gevoerd en droegen het kenmerk van zakelijkheid. Strijd over regeringsbeginselen is natuurlijk nooit geheel te vermijden, en, vindt zij plaats, ook niet te betreuren wanneer die, zoo als hier ten aanzien der onderwijs-kwestie, na een langdurig debat, tot eene pertinente verklaring van de meerderheid der Kamer leidt, die, tegen de herhaalde bewering van benadeeling van het bijzonder onderwijs, volhouden van het strikt neutraal staatsonderwijs bevestigt.

Zoo een trouwe vervulling der veelomvattende taak: *„algemeen degelijk praktisch volksonderwijs"* eerste levensvoorwaarde is voor eene krachtige, werkelijk vrije natie, verheugt men zich teregt dat wij voortdurend uitbreiding mogen zien, ook tot die deelen en klassen van ons groot gezin die er tot heden nog van verstoken waren of het schaars genoten. Daarbij was zorg voor de onafhankelijkheid van ons bestaan door goede defensiemiddelen en een streven om die onvermijdelijke uitgaven binnen de naauwst mogelijke perken te houden; krachtige voorzetting van zoovele nuttige openbare werken, (die wij tot heden Goddank niet weer voetstoots aan de noodzakelijkheid der defensie moeten opofferen); vastbeslotenheid om onzer Indische bezittingen niet te ontbonden wat daar veel te lang aan de vereischten voor gezonde economische ontwikkeling ontbrak, maar integendeel, bij de tijdelijk mindere baten die wij voor onze rijkskas daarnit verkrijgen, toch op den weg der nuttige uitgaven te blijven voortgaan, en zoo noodig geen opofferingen voor Nederland te schromen, zoo die op belastinggebied noodig bevonden worden: ziedaar de algemeene rigting die, blijkens de discussiën en stemmingen, bij de regering en de Kamer ondubbelzinnig was waar te nemen.

De omvang der Kamer-discussien geeft — doorgaans aan hen die ze niet

(*) *Tegen* hebben gestemd de heeren: Nierstrasz, Hasselman, van Hardenbroek, van Sypesteyn, Verheijen, van Lynden, de Casembroot, van Loon, Heemskerk Az., Vader, Borret, Huffman, van Kuyk, Bichon, Smitz, van Wassenaer, Haffmans, Bots, Kien, de Brauw, van der Does, Luyben, Insinger en Bergmann.

bijwonen — wel eens eenigen aanstoot. Vreemde klagt, althans wanneer die niet gerigt wordt tot dezen of genen der veelsprekende leden zelf, doch in het algemeen tegen een collegie, hetwelk (altijd binnen de reglementaire beperkingen), volkomen vrijheid van spreken in de eerste plaats moet buldigen. Wat echter de discussie der *Staatsbegrooting* betreft, valt het niet te ontkennen dat eenige vereenvoudiging en tevens bekorting der discussie haar nut zou kunnen hebben, ook vooral met het oog op de behandeling in de Eerste Kamer, die doorgaans slechts in de allerlaatste dagen des jaars de begrooting in handen kan nemen. Vroegtijdiger behandeling aldaar zou kunnen worden verkregen, indien men als regel aannam om alle nieuw voorgedragen belangrijke onderwerpen niet bij de gewone jaarlijksche begrooting, doch bij afzonderlijke wetten voor te dragen. Zoo denke men, wat de jongst afgeloopen begrooting betreft, slechts aan de voordragt der *missie in China*, het rijksonderhoud der *kleine riviertjes*, de intrekking van het Kon. besl. van Dec. 1819 (nopens de verdeeling der *provinciale* en *rijks waterstaatswerken*), de vergrooting der *haven van Harlingen*, welligt ook de aanbouw der groote gevangenissen.

Het zijn juist deze en dergelijke voorstellen die in de afdeelingen, de gedrukte stukken en de openbare discussiën een voornaam deel innemen, — (elk dezer onderwerpen vorderde op zich zelf ongeveer een dag der openbare zitting) — terwijl toch de overweging van die belangrijke zaken, als eenvoudige uitgaafpost op eene begrooting voorgedragen, ligt gevaar zal loopen niet met de vereischte naauwgezetheid te geschieden. Wordt de zaak voorts bij die gelegenheid ten slotte verworpen en naderhand nogmaals bij afzonderlijke wet voorgedragen, dan is er voorzeker *double emploi* geweest, zoowel van tijd als van argumenten. Den eersten vindt men nooit terug, de tweede ongaarne. Gaarne vereenigen wij ons dus met de meening, dat de stemmingen verleden najaar op eenige dezer onderwerpen uitgebragt, waardoor zij van de begrooting vervielen, om later als speciaal wetsvoorstel terug te komen, eene aansporing mogen zijn voor de regering om de begrooting zooveel eenigzins mogelijk van nieuwe belangrijke voorstellen vrij te houden. Die voordragt zelve konde zich dan bepalen tot die gedeelten der huishouding waarover men het eens is, en alzoo minder tijd en schrifturen kosten.

Eene bedenking, dat het belang der begrootingsdiscussie uit een politiek oogpunt daardoor zoude verminderen, zou geenszins opgaan. Immers dat politieke belang ligt niet in den aard der onderwerpen; het politieke vraagstuk ligt geheel in de kwestie, of aan *die* regering, aan *dien* minister de tengels der huishouding zullen blijven toevertouwd. Al is de begrooting dus nog zoo eenvoudig ingerigt, dan nog blijft hare behandeling en toe- of afstemming met eene politieke beteekenis, evenzeer voor iedereen vrijstaan.

Het zoude integendeel de begrootingsstemming zuiverder kunnen doen zijn, want juist thans, nu zoo vele belangrijke nieuwe voorstellen als begrootingspost worden behandeld, kan het ligtelijk gebeuren dat niet-goedkeuring van nieuwe artikelen het stemmen tegen eenig hoofdstuk ten gevolge heeft, waaraan men anders welligt goedkeuring zou gegeven hebben.

Alles te zamen genomen, zou de besproken wijze van behandeling, naar onze meening, dus het voordeel hebben:

de onderwerpen zelve meer grondig en met minder overhaasting te doen behandelen;

tijd te besparen in de Tweede Kamer, en aan de Eerste Kamer de verlangde gelegenheid te geven tot meer gezette behandeling.

Welligt voert men daartegen aan, dat het totaal der Kamer-werkzaamheden er toch niet door zou verminderd worden: zelfs waren meer verslagen en antwoorden, meer aan de orde stelling voor publieke discussie alsdan noodig. Voorzeker, doch wat nood? Het is niet op het *getal* der *stukken*, het is op hun inhoud en degelijke overweging der *zaken* door de Kamer, dat het aankomt; de laatste lijdt eenigzins onder het tegenwoordige stelsel. Een of twee dagen voor een afzonderlijk wetsvoorstel zijn altijd ligt te vinden, en er is dan meer kans voor eene onpartijdige, onafhankelijke beschouwing, dan wanneer die incidenteel plaats vindt, bij een onderdeel der toch veel tijd vereischende staatsbegrooting, waarvan men de tijdige tot stand koming, met het oog op de bijeenkomst der Eerste Kamer, niet gaarne wil vertragen.

Gaan we thans over tot eene beschouwing van de tot stand gebragte wetten in deze gewigtige zitting.

OORLOG EN VREDE.

I.

3 *September.*

Kunnen wij zwijgen over den oorlog? Wie, die thans een woord, over wat ook, heeft te spreken tot het publiek, zou het kunnen doen? Wij althans niet, hoe gaarne wij het gewenscht en gemeend hadden, doch de ontzettende wereldgebeurtenissen die zich in de laatste zes weken als verdrongen, dwingen ook ons, — ons ondanks — eenige regels af, over dat anti-economische feit bij uitnemendheid, den schatten verslindenden, welvaart-verwoestenden krijg.

Arm Frankrijk, alloreerst! Doch het milliard aan oorlogskosten dat de reeds verarmde bevolking, en de bebouwers uwer verwoeste velden over het hoofd hangt, rekenen wij nog de minste uwer rampen. Reeds zoo menigmaal hebt gij voor de oorlogsleeningen van het gouvernement personnel uwe millioenen moeten opbrengen om ongelukkig te worden, dat het nu haast een soort van uitkomst wordt, zoo go door die op te brengen, eindelijk weer een rustig bestaan kunt herkrijgen. Maar dat een volk dat zulke waarlijk edele worstelingen voor de vrijheid heeft doorstaan; dat op zulke schoone bladzijden van 1789 en 1830 mag wijzen; een volk waarin zooveel elementen van ware grootheid zijn, tot *zulk* een prijs uit de illusiën van het Bonapartisme moest ontwaken; dat het zulke rampen moest ondervinden, *zulk* eene tuchtiging moest doorstaan voor een in stilzwijgen toeziend Europa; dat duizenden onschuldigen *zoo* zwaar moesten boeten voor hetgeen de vorst gedelireerd had,

en dat alles, om de les te leeren dat self-government toch beter ware geweest, en wat het kost wanneer een mondige natie de teugels uit de handen geeft;

dat de ouderwetsche alledaagsche ministerieele verantwoordelijkheid, met al hare gebreken en afwisselingen, toch eigenlijk nog beter is dan een Verantwoordelijk Keizer;

om andermaal te leeren, even als in '47 en '48, dat volgzame Kamers, onder regerings invlood gekozen, de gevaarlijkste van alle

Digitized by Google

zijn, — te verraderlijker voor de vrijheid, omdat men meent eene volksvertegenwoordiging te hebben, doch in waarheid een masker verschaft aan behendige autocratie, — ja dat alles is toch even leerrijk als bedroevend; het toont hoe diep een groote natie tijdelijk kan terugzinken wanneer het de vrijheid niet weet te gebruiken; het geeft aan de volken de oude, telkens weer vergeten waarschuwing, dat die Vrijheid de eenige godheid is, die men staande moet aanbidden.

Duitschland en Frankrijk! Wie heeft zich, in deze ontzettende dagen, als het ware te midden van het krijgsrumoer en de angstkreten der gewonden, niet reeds menigmaal de vraag gesteld naar *de ware oorzaken van nationale kracht?*

Immers, dit zijn wij toch eens, dat een krijg als deze, — niet een enkele bataille, hoe groot ook, doch een reeks van veldslagen tusschen twee volken, waar van weerszijden alle krachten zijn opgeroepen, al de beste krijgsmiddelen zijn aangewend, een toets aangeeft, ook voor de werkelijke magt dier natiën zelve, waarvan het gewapend optreden slechts de uitdrukking is?

Zonder in politieke beschouwingen over den oorlog te treden, ja, ook zonder den uitslag reeds te willen beoordeelen, — kan men uit het gebeurde toch reeds opmaken dat die oorzaken niet alleen kunnen liggen in de speciale, schoon veel omvattende kwestie van militaire organisatie, volksdienstpligt of loting, landweer of conscriptie, hoewel het de legerkwestie is die in de tijden van crisis, den doorslag komt geven en zoowel de betere defensie (*) als de kracht van den aanval bepaalt.

Neen, de oorzaken liggen dieper, die eene natie krachtig maken, — en bijgevolg ook die legers die in waarheid een uitdrukking der natie zijn, het gewapende volk. Waarom toont het leger van het dienstpligtige Duitschland zich zoo sterk? 't Is niet alleen omdat het een leger is door *volksdienstpligt* opgeroepen, maar omdat de bestanddeelen, waaruit het gevormd werd, krachtig waren, m. a. w. omdat het Duitsche volk, N.-Duitschland en Pruissen vooral, is een naar ligchaam en verstand normaal ontwikkeld volk. Het is de real-

(*) Tot heden mag Pruissen nog aan den bloedigen krijg dien zij voert, den naam van defensie-oorlog geven. Zooals de kaarten liggen, zooals de stukken luiden, die in de staatkundige wereld openliggen, kwam de aanval van Frankrijk, en is de ongehoord spoedige wapening en inval van Pruissische zijde slechts de koene verdedigingsdaad, — welke fijne geheime bedoelingen en diplomatieke wendingen men overigens bij de groote spelers moge veronderstellen, om de zaken tot deze uitkomst geleid te hebben.

school, die nu Frankrijk overwint; de real-school en het turnen, twee generaties achtereen. Ja, in de onderwijskwestie bovenal, haast zeiden wij uitsluitend in dat onderwijs-systeem zien wij de hoofdreden van Pruissens magt. Onderwijs, namelijk degelijk, uitgebreid, praktisch volksonderwijs, niet alleen het lager onderwijs waarop wij te lang uitsluitend teerden, doch grondig onderrigt, en vertrouwdheid ook met de hoogere vakken van wetenschap, opleiding tot geregeld denken en bovenal kennis der natuurwetten, en toepassing daarvan op dagelijksch leven en nijverheid.

Zoodanige opleiding heeft deze en de vorige generatie van geheel Noord-Duitschland doorloopen; zij die thans strijden zijn de zonen van burgers die reeds op dien breeden grondslag waren gevormd.

Onderwijs, algemeene dienstpligt, bij eenvoud van levenswijze, vroeg opstaan, versterking van ligchaam door het aanhoudend en algemeene turnen, ziedaar de ware redenen die Duitschland krachtig en, door zijne echt-praktische militaire organisatie, ook zijne legers magtig doen zijn.

Immers, de jongeling, de man, die met die middelen is groot gebragt, is niet alleen een beter burger dan de onwetende, hij is ook een beter, krachtiger factor in de armee dan de eenvoudig aangeworven soldaat. Zeker, deze laatste onderwerpt zich goed aan de krijgstucht en is, 't geen sommige legeraanvoerders verlangen, louter machine. Maar de Pruissische landweerman onderwerpt zich ook wel aan de krijgstucht, doch „hij weet *waarom*", en dat is nog beter. Blinde gehoorzaamheid is goed in den soldaat, doch verstandelijke, oordeelkundige, medewerkende gehoorzaamheid is beter. En die medewerking in al de bestanddeelen die het Duitsche leger doordringt en werkelijk tot een *organisme* maakt, die moreele kracht om vermoeijenissen beter te doorstaan, om op te treden met eene koenheid die anders vermetelheid zou zijn; die geestkracht die bij ongunstige oorlogkans niet neerslagtig doet worden, en tegen *paniek* behoedt, in een woord, dat:

Savant dans les combats, savant dans les retraites,

al die onschatbare kwaliteiten, die de kracht der legers uitmaken, die krijgt men niet door opleiding, door de beste militaire organisatie, doch die heeft men van zelven wanneer de vereischte daartoe reeds in het volk zijn gebragt; de Duitsche soldaat is de intelligente burger, en het Duitsche leger is de intelligente natie op het slagveld optredend.

In den tijd zeide men: „Le nerf de la guerre, c'est l'argent",

voorzeker, en dat zal het altijd in groote mate blijven, doch niet uitsluitend. Het was goed, toen de legers uit blinde volgelingen bestonden, toen was de soldij der huurlingen de hoofdzaak. Maar als het u gelukt „de gewapende natie zelve" op het strijdveld te brengen en aan de disciplinc onder een groot legerhoofd te doen gehoorzamen, dan hebt gij een ander, nog beter factor van overwinning: de convictie van dat volk. En overzien wij dan nog eens de gegevens aan weerszijden: ja, aan den eenen kant kan men als oorzaken verwijzen op een bijzonder dengdelijk systeem van militaire organisatie, energiek staatkundig bestuur en uitstekend strategisch beleid, beide met de noodzakelijke eenheid van eminente hoofden uitgaande; daarbij, een leger dat nog zeer recent in groote Europeesche veldslagen was geoefend, en overwinnaar was geweest.

Aan de andere zijde: verbrokkeling van leger-organisatie, heimelijk wantrouwen in de hoofdleiding, slechte proviandering, gedeeltelijk nieuwe wapenen, enz. Men kan al die factoren naauwkeurig tegen elkaar opwegen, en het mislukken der Franschen toeschrijven, hier aan de ammunitie, daar aan de generaals, ginds aan den keizer alleen, — de groote oorzaak ligt dieper, 't is de overtuiging voor de zaak waarom men strijdt, die de ware, de aanhoudende kracht geeft. Dat heeft Frankrijk-zelf vroeger zegovierend getoond. Meermalen riepen de Franschen elkander in de laatste dagen toe: „zijn wij dan niet hetzelfde volk van 1792?" En toen, ja, toen waren het soldaten die, zóó van den ploeg gehaald, barrevoets, slecht gewapend, ongeoefend, soms slecht gekommandeerd, dikwijls verlaten, meermalen verraden,.... toch aan geheel Europa het hoofd hebben geboden, eerst den vaderlandschen bodem hebben schoongeveegd,.... en meer dan dat: die daarop in Europa die bloedige baan hebben geopend, waarop de sluwe eerste Napoleon hen verder ten zijnen bate heeft voortgestuwd.

Die wonderen konden geschieden, omdat één algemeene schoone bezieling al de gelederen doortrilde: „wij strijden voor de vrijheid" en niet alleen voor onze nationale onafhankelijkheid, maar voor onze eigen individueele vrijheid, als menschen, voor de burgerregten, de gelijkheid van lasten, de vernietiging van de lijfeigenschap! 't was de stuiptrekking der feodaliteit, de laatste strijd der middeneeuwen; bij de middenklasse was het verstand eindelijk geopend, en gaandeweg bij het geheele volk; de Encyclopedie had vruchten gedragen; als schellen waren van de oogen gevallen; men zag dat men klatergoud had aangebeden en gloeide van veront-

Digitized by Google

waardiging jegens alles wat maar aan het oude juk herinnerde, hoeveel te meer tegen hen die het weer wilden opleggen.

Het was dus niet alleen nationaal gevoel dat hen toen tegen Pruisseu, Oostenrijk en Rusland deed zegevieren, maar 't was omdat zij wiston dat die legers kwamen om de corvées, het oude koningschap, de oude tyrannie, de oude misbruiken te doen herleven, en dat maakto hen sterk om te overwinnen.

Zoodra en zoolang die overtuiging bij den Franschen soldaat leefde, was hij ook onovorwinnelijk, doch de kans keerde toen dat doel word voorbijgestreefd, en de fout was dat de Franscheu steeds in Napoleon I den voortzetter der eerste schoone revolutie-beweging hebben gezien, en dat later zelfs een deel der natie na 1848, (na de weer- eu terugslag vau restauratie en Louis Philippe's regering) in den naam van een Napoleon de herleving dier oude traditie heeft gezooht.

Hoe geheel anders dan iu 1792 stonden nu de kansen! Thans zien wij Duitschland, opstaande en zich aansluitende als één man tegenover een overmoedigen aanval, en de Franschen, als zij zochten naar de edele steungevende gedachte, waarvoor streden zij? In naam, om de eersten te blijven en gemeende overmagt te toonen: in waarheid voor een wankelende dynastie; in beide geval ontbrak de bezielende leuze!

Bij het beoordeelen van den uitslag tot heden, en bij het wikken en wegen der materieele hulpmiddelen vergete men dus ook niet zich wel rekenschap te geven aan welke zijde de eerste factor voor de overwinuing aauwezig was! Maar nu, naast dion bezielenden morcelen factor, staat ook de ligchamelijke; naast de poëzie het koude krachtiger proza. Voor deu soldaat is meer noodig dan convictie en moed: ook ligchaamskracht, ligchaamsharding, en wanneer de deskundigen de snelheid der beweging als hoofdzaak bij de Pruissische overwinningen noemen, wanneer zij met bewondering spreken over hunne lange vormoeijende marschen, van het aanvallen, eer men ten volle van die vermoeijenissen was bekomen, van dat bijhouden der cavallerie door voetvolk, van dat bestormen der hoogten door afgestegen cavallerie, en dat alles door een leger dat het kampeeren in tenten als een luxe schijnt te beschouwen, ja dan wete men wel dat men *die* kwaliteiten aan den soldaat door de beste exercitiën niet geven kan: dat leert men niet in eenige weken of zelfs maanden. Maar dan komt het voordeel van die ligchaamsoefeningen der Duitschers, van de gymnastick op de volksschool, in het ware licht te voorschijn. Ja, het was niet zonder reden, dat

de Duitsche turn-oefeningen, voor 1848 zoo gewantrouwd, later als noodzakelijk vereischte voor de weerbaarheid, zoo uitstekend door de regering zijn begunstigd. Het was niet zonder reden dat aan de groote anstalten duizenden en honderdduizenden thalers worden verstrekt, tot vorming van degelijk wetenschappelijk gevormde onderwijzers, terwijl dan op de volksscholen het aanleeren der gymnastiek, volgens die methode, althans door onderwijzers aan die normaalscholen gevormd, verpligtend is.

Ja, nu zien wij nog een treffend verband tusschen de schoolpligtigheid en de algemeene dienstpligt van Pruissen.

Laat de wenk voor ons niet verloren gaan, en zoo het Pruissisch systeem in 1866 en thans, naar onze meening gebleken is, niet alleen voor defensie doch ook voor aanvallenden oorlog, een uitstekend systeem te wezen, laten wij er althans dit onderdeel van overnemen, dat de methodische gymnastiek als deel van het volksonderwijs, behalve al de uitstekende voordeelen die er uit moreel en hygiëinisch oogpunt overigens aan verbonden zijn, een eerste voorwaarde is voor de weerbaarheid voor een volk! En met vertrouwen herhalen wij hier wat wij reeds in 1867 zeiden: (*)

„Het gymnastisch onderwijs is onder ons volksonderwijs opgenomen, en teregt. De kwestie, in hoeverre het doenlijk zoude zijn om, met betrekkelijk geringe kosten, dat volksonderwijs tot dien hoogeren trap op te voeren, die vereischt wordt om er, voor weerbaarheid en nationale productiekracht, werkelijk voordeel van te hebben, verdient in de tegenwoordige oogenblikken inderdaad ernstige overweging. Het is een bekend gezegde: *si vis pacem, para bellum*, „zoo gij den vrede wilt bewaren, rust u uit tot den strijd." Maar evenzeer durven wij beweren: „Indien gij u tot den krijg moet toerusten, verzuim dan althans datgene niet, wat èn in oorlogs- èn in vredestijd beide, heilzame vruchten zal moeten dragen."

(*) *Economist* 1867, p. 129. v. Een woord over Volksweerbaarheid.

II.

Veel is er gedaan tot vermindering van de oorlogsrampen. De meerdere volkomenheid der vernielingswerktuigen rangschikke men niet aan de nadeelige zijde van de balans. Immers, tegenover de meerdere intensiteit, — die dan toch aan weerszijden plaats vindt, — staat de kortere duur van den oorlog, tengevolge van dien. De milde bepalingen sedert 1856 in het Europeesche zeeregt aangenomen, de afschaffing der kaapvaart, de uitgebreide regten der neutrale vlag, en de eerbiediging van onzijdig goed, zelfs onder vijands vlag, zijn blijvende aanwinsten, die welligt spoedig door een algemeene eerbiediging van allen particulier eigendom ter zee, schip of koopwaar, staan gevolgd te worden. De zorg voor de gekwetsten, bij de conventie van Genève bedoeld, waardoor het althans mogelijk wordt dat particuliere pogingen eene taak op zich nemen, die de regeringen zelve te lang hebben verzuimd en nog blijven verzuimen,— dat alles is zekor als aanwinst te rekeuen, — en, al mogo het schijnen dat de oorlogen thans wreeder en gruwelijker zijn dan vroeger, in werkelijkheid is dat niet het geval, wanneor men de rekening ten volle opmaakt. De treurige nasleep van den oorlog driugt zich sneller en krachtiger op; de gevleugelde publiciteit brengt thans van uur tot uur in het volle daglicht, wat anders even goed geschiedde, doch veel met den sluijer der vergetelheid bedekt bleef: ook hier zien wij de voordeelen der openbaarheid. De oorlogsgruwelen worden in hunne akelige frischheid dadelijk wereldkundig. Zij treffen de publieke opinie in het volle prestige dor treurige werkelijkheid, en geheel Enropa ziet thans van nabij wat militaire glorie is. De geheele beschaafde wereld is als 't ware bij de slagting tegenwoordig, men ijst en rilt mede, en de bloedige velden van Forbach, Metz en Sedan brengen waarschijnlijk meer heilzamen schrik te weeg, hunne akeligheid treft de beschaving dieper in 't gemoed, dan de bloedigste veldslagen van den grooten Napoleon ooit gedaan hebben! Details vernam men toen niet, of schaarsch; de akelig roode toorts

gloorde niet veel verder dan aan de zoomen van den bloedigen smet die de Fransche legers over Europa trokken. Dagen en weken verliepen eer de bijzonderheden der veldslagen bekend waren, en tegen dat de historieschrijver zich neerzette om de nagespoorde gebeurtenissen op te teekenen en met het verleidelijk tooisel van „nationalen roem" te versieren, was de verzoenende natuur reeds bezig om het slagveld en zijn numeloos lijden met haar donzig kleed te bedekken.

Hoe geheel anders is het thans! Thans laat men er geen gras over groeijen! De geheele Europeesche, ja, de wereldmaatschappij leeft *in* en *met* de catastrophes mede. De Duitschers te New-York jubelen en illumineren over den zege der Duitsche wapenen, den vorigen dag behaald, en de wonden in Lothariugen geslagen worden ver af, diep in Pruissen verpleegd. Zie, daaraan is nog wel eenig ander voordeel verbonden dan de ruimer gelegenheid om liefdadigheid te plegen. Immers, thans, nu de treinen met geblesseerden heinde en verre heentrekken; nu Frankfort, Dusseldorp en Dresden de gevangenen en gekwetsten bij duizenden ontvangen, die de gruwelen van gisteren en eergisteren komen verhalen, ja, nu rayonneert de oorlogsvlam in al hare akeligheid geheel Europa door. O heerlijke spoorwegen, hoe weldadig is ook thans weer uw invloed!

Ongetwijfeld zal die diepe indruk dien de oorlog in de beschaafde maatschappij, in het hart der beschaving gevoerd, maken moet, het zijne bijbrengen om later nog meer van het krijgvoeren af te schrikken, en de regeerders die er toe willen drijven, des te krachtiger onder de verantwoordelijkheid der algemeene opinie te stellen!

Ja, vraagt men zich dan, zou er niet eenige kans zijn, dat de herdenking aan den verplettereuden indruk dezer dagen de regeringen later wat minder grif doe zijn om naar het zwaard te grijpen?

Er is immers een zelfregelende kracht overal werkzaam, en datgene wat werkelijk een kwaad is, voert een nasleep met zich die op het geneesmiddel doet indachtig zijn? Zou dat bij deze grootste der sociale rampen minder het geval zijn?

Is er niet eenige kans dat het kruchtig ontwaakte bewustzijn van zoovele duizenden, die thans het ruwe geweld zooveel digter aanschouwen en beter leeren waardeeren, eindelijk aan de menschheid eene rigting zal doen inslaan die ten slotte op voortdurenden vrede uitloopt?

Waar die rigting te vinden?

Er is een uitweg die zich vrij natuurlijk aan velen opdringt:

Digitized by Google

Oorlogvoering is een geding; waarom niet liever arbitrage ingeroepen dan het regt van den sterkste? Even als men het bezwaar van ruineuse processen ontgaat door zich vooraf tot het inroepen van scheidsmannen te verbinden, zou men ook bij geschil der Staten onderling, datzelfde tot regel kunnen stellen.

Volgens de dagbladen heeft Gladstone onlangs in het Parlement medegedeeld, dat Frankrijk zich bij de Parijzer conventie zou verbonden hebben, om in geval van geschil, tot geen oorlogsverklaring over te gaan, eer het eventueel geschilpunt aan de arbitrage der andere mogendheden zou zijn onderworpen.

Het denkbeeld is zeker schoon, en het middel kan alzoo bij tractaten voor speciale onderworpen bedongen worden, doch is er als algemeene wet veel van te verwachten?

De toestand is zoo geheel anders als in het burgerlijk leven. Daar kunnen twee partijen overal en steeds tal van arbiters vinden, volkomen vreemd aan de zaak in kwestie, en dus alle waarborgen van onpartijdigheid opleverend. In het volkenregt zal dat zelden het geval zijn; en zoo het nog denkbaar is, bij gevallen die uitsluitend twee kleine Staten betroffen, punten van locaal Europeesch belang, voor de gewigtige vraagstukken, ja voor elk vraagstuk tusschen groote mogenheden, zal die onpartijdigheid der arbiters al ligtelijk moeten ontbreken. Bovendien, bij al deze denkbeelden van regeling door de andere mogendheden, onthoude men dat het onontbeerlijke complement van alle regtspraak hier ontbreekt, nl. het middel om de uitspraak te doen eerbiedigen, het vonnis te doen executeren. Daartoe zou in het volkenregt bij dergelijk soort van tribunaal der mogendheden, slechts een middel denkbaar zijn, nl. dat de gewapende medewerking van allen vooraf verpligtend ware beloofd, en dus later moest optreden om een weerspannigen Staat te dwingen. Maar ware het denkbaar dat zulk een blijvend Statenbeding gesloten wierd? Wat den vorm voor de uitspraak betreft: zou unanimiteit noodzakelijk zijn? 't Is schier ondenkbaar dat die gevonden wierd. Maar meerderheid van stemmen dan? Alweer, gaat het aan te veronderstellen dat, zoo drie van de vijf eene beslissing in hun zin door wapengeweld willen opleggen, de dissentieerende twee gaafweg aan die tusschenkomst zouden deelnemen tegen hunne convictie?

En wat, zoo men werkelijk tot een gewapende ten uitvoerlegging door het geheele tribunaal overgaat, en het geldt een magtigen Staat te dwingen, (stel b. v. Rusland! die een verschil had met Italie, en die tegenover dien Staat door het tribunaal in het onge-

lijk was gesteld), ligt het dan niet in den natuurlijken loop, dat Pruissen, Oostenrijk, elk der scheidsregters, de oorlogsrampen in zijn eigen land zou halen, en dat men een Europeeschen oorlog zou vorwekken in plaats van een geheel localen?

Zou het geneesmiddel in vele gevallen niet erger zijn dan de kwaal?

Om al die redenen komt het ons voor, dat men het denkbeeld om scheidsregterlijke beslissing van de internationale geschilpunten als regel te nemen, gerustelijk onder de utopiën kan rangschikken, bepaalde gevallen uitgezonderd van de Staten die gevoelen dat oorlog niet in hun belang is, of wel dien ramp uit gevoel van menschelijkheid willen ontgaan.

Een betere weg om die bloedige worstelingen te voorkomen schijnt ons te zijn in het steeds bevestigen der zuivere constitutioneele regeringsvorm. Nog breeder, nog krachtiger, nog meer onmiddelijke werking van het verlichte deel der volken op de regeering. Immers, men ontveinze het zich niet, het is aan die benaauwende droom van het *gouvernement personnel*, dat Frankrijk zijn rampen te wijten heeft. Waar een zuivere democratische constitutie werkt, — en vooral, zoo men bovendien algemeene dienstpligt heeft, zoodat zij die den oorlog indirectelijk decreteren zelve mede moeten strijden, — daar is het nog wel denkbaar dat oorlogen zullen gevoerd worden, doch alsdan voor wezenlijke *volks*belangen, doch niet meer voor erkende of verbloemde *dynastie*-belangen, waarbij men nationale drifton en vóóroordeelen aanblaast en behendig weet te exploiteren.

Dergelijke oorzaken van oorlog zullen bij uitbreiding der zuivere volksregeringen, zooals Engeland, België, Nederland bezitten, meer en meer meer onmogelijk moeten worden; echter onder nog eene voorwaarde, namelijk: „de afschaffing der geheime diplomatie." Men versta ons wel, vele diplomatieke besprekingen zullen steeds een tijd lang geheim moeten blijven, alle pourparlers kunnen niet dadelijk bekend gemaakt worden: doch later behooren zij toch alle het daglicht te kunnen zien, en diegene der groote Staten die het eerst in zijne Grondwet zal hebben durven schrijven, dat *alle* diplomatieke dépêches, na verloop van een jaar, (of stel zelfs langer) publiek *moeten* gemaakt worden, of althans aan de volksvertegenwoordiging medegedeeld, zal het meest hebben bijgebragt tot bevestiging van den duurzamen vrede!

Dergelijke Staat moge zich daardoor welligt voor een tijd lang isoleren, op den duur kan hij niet anders dan er bij winnen door van gevaarlijke machinatien uitgesloten te zijn.

Ook is dergelijke meerdere deelneming der vertegenwoordiging aan de diplomatieke verwikkeling niet anders dan in den natuurlijken loop der zaken. De volken nemen, en behooren ook, meer en meer de hoofdleiding hunner zaken zelve in handen te nemen; de toekomst is aan de democratie, nl. aan die verlichte democratie waar het zwaartepunt der beslissingen bij de publieke opinie, de bezadigde, zich wel-bewuste en goed toegelichte algemeene meening, is overgebracht.

Wat men moet hopen, is dus niet zoozeer de afschaffing der diplomatie, als wel der oude, laat ons zeggen der persoonlijke vorsten-diplomatie. De diplomatie zij meer in waarheid het orgaan tusschen volk en volk! Geen geheime tractaten meer, die jaren lang in een kabinets-portefeuille kunnen sluimeren, om dan plotseling, nadat baatzuchtige vorsten of sluwe regeringspersonen in stilte hunne wapenen hebben gesmeed en de stukken gesteld, als een bom los te barsten, en de volken voor bindende faits accomplis te stellen, met verzoek, thans hunne zonen op te zenden, ten einde deze hunne levens voor die zaak ten offer brengen.

In afwachting dat dergelijke bepaling in het geschreven of feitelijk staatsregt overga, is de meest mogelijke publiciteit, ook van alle internationale zaken, de weg dien men, waar doenlijk, in de wetgeviugen behoort op te gaan.

Het licht der publiciteit, dat overal elders op Staatsgebied de ware verbetering aanbragt, zal ook hier zijn heilzamen invloed niet kunnen missen, en bij werkelijk vredelievende Staten zooals Engeland in de laatste jaren, wordt dan ook reeds, zoo door regeering als parlement, dat beginsel gehuldigd. Is het te verwachten dat het er zoo doorgedreven worde, dat het er rogt wordt? 't Is moeielijk denkbaar: Een groote Staat als Engeland moet ingewijd blijven in de staatsgeheimen der overige, zoo lang er staatsgeheimen zijn, — en die zullen bestaan, zoolang er andere magtige rijken zijn die *geen* zuivere volksregering hebben. Zoolang twee andere gouvernementspersonnels, Czars of Napoleons, Engelands belangen onder zich kunnen verraden en verkoopen, dient Engeland in alle diplomatieke zaken te blijven, en het zou van zelve uit een goed deel daarvan zijn uitgesloten, indien de andere rijken wisten dat alles wat op diplomatiek terrein geschiedt, eerlang publiek zal worden.

Van welke zijde men de zaak echter ook beschouwe, altijd wordt men tot deze grondwaarheid terug gebragt, dat de volken niet meer als het patrimonium der Koningen zijn te beschouwen, en dat duurzame kans op vrede slechts denkbaar is, waar de vorst

Digitized by Google

is om het volk, niet „het volk om den vorst". Dus *volksregering*, maar die is nooit weldadig dan bij ruim *onderwijs;* voeg daarbij *publiciteit* in diplomatie, en *algemeene dienstpligt*, en gij hebt volgens ons, de vier, zoo niet eenige, dan toch goede waarborgen van vrede!

Noemt men het een ideaal, wij zeggen met den heer Thorbecke: „Niemand heeft het in de *hand*, doch waar stuurt hij heen, die het niet in het *oog* heeft?"

Digitized by Google

OPGAVE *van de hoogste en laagste Coursen van de onderstaande Effecten aan de Beurs te Amsterdam.*

		Volle jaar 1868.		Volle jaar 1869.		Junij 1870.		Julij 1870.		Aug. 1870.	
		Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.
Nederland. Nat. W. Schuld	2½ pct.	52 7/16	58	52¼	57½	55⅝	56⅜	48½	56⅜	49¼	52⅝
dito dito	3 „	61½	67½	61¼	66⅜	66⅝	67¾	54	67 9/16	56½	62¾
dito ditn	4 „	82 9/16	90¾	83⅛	88½	86¾	87 1/16	74	86 11/16	75⅞	82 5/16
Spanje. Oblig. 3 pCt. thans	2¾ „	30½	86½	25	38	29⅝	30½	21	80 3/16	22¾	25¾
dito Buitenl 1867	3 „	32½	37½	25¼	33⅛	30¼	31½	21½	31	23 5/16	27⅞
dito Binnenl. Schuld	3 „	27⅛	35⅜	21⅛	30½	26 1/16	26⅞	19¾	26 15/16	21 9/16	23½
Portugal. Oblig. Ao. 1853	3 „	36½	40	31⅜	37¾	33	33 15/16	23	33¾	27⅜	30
dito dito Ao. 1856/67	8 „	35¾	39⅞	31¼	37½	32⅛	33	21½	32⅞	26	28¾
Rusl. Ob. Hnpe & C. 1798/1816	5 „	90	95½	92¾	96	93¾	94⅞	79	95⅜	85½	91
dito Stieghtz 5e serie 1854	5 „	57	66⅛	61⅞	68½	64½	67⅜	56	66⅛	56¾	62
dito dito 6e serie 1856	5 „	69⅞	75	74¼	80	77	79	65	78⅜	69⅛	74¼
dito Hope C. à f 1000 1864-665	„	82	90	88¼	92½	91¾	98 5/16	80	93 5/16	84	90
Cert. inschr. in assignatien	6 „	38¼	46	40	49⅛	40½	42⅛	31½	43¼	36	39⅝
Oostenrijk. Metalliek (oude)	5 „	44¾	49¾	—	—	—	—	—	—	—	—
idem nationale 1854	5 „	49¼	54⅛	—	—	—	—	—	—	—	—
Metalliek nieuwe (uit de conversie) in papier	5 „	—	—	46¼	51⅜	47 11/16	49¾	86	49 1/16	38	44⅝
idem in zilver	5 „	—	—	53⅜	58½	55 5/16	56½	43	56½	44½	52⅝
Weener Loten fl. 250 Ao 1839		365	460	458	610	552	580	510	580	468	532
dito fl. 250 Ao 1854	4 „	186	221	216	243	217½	222	167	218	172	205
ditn fl. 100 Ao 1858		—	—	146	168	153	159½	120	142	120	140
dito fl. 500 Ao 1860	5 „	402	464	450	516	466½	476½	370	476	376	438
dito fl 100 Ao 1864		72¼	113	111	127	111	114	83	114	88½	111
Turkije Oblig algem. schold	5 „	22¾	40¾	37¼	45¾	49¼	51⅜	36	49 3/16	37¼	43⅞
Amer. Obl. Ver. St. Insb. 1874	5 „	76¼	84¼	83¾	90¼	92⅛	92 5/16	83	92	84	88½
idem idem 1882	6 „	74 3/16	80	79¼	91⅞	94¼	95 15/16	82⅝	96	85 7/16	93½
idem idem 1885	6 „	—	—	77⅛	90⅝	94 5/16	95 7/16	81½	95¾	85¼	92¾
Brazilie. Oblig. leen. Ao 1865	5 „	—	—	76¾	85	89¼	90 7/16	80¾	90	82¼	88¾
Mexico. idem Ao 1851	3 „	13¼	16⅛	11	15¾	13⅞	15⅝	12	16½	12	14½
Grenada. Obligatien	3 „	30	36⅝	34	37½	—	—	—	—	36¼	36⅝
idem Gestempelde.		11⅝	16½	14½	18¾	24	24 9/16	19	24⅜	19⅜	24
Venezuela. Obligatien	3 „	9	12⅜	7 15/16	12⅝	8⅞	9½	6¼	10⅜	7	8¾
SPOORWEGEN EN MAATSCHAPPIJEN.											
Aandeelen Nederl. Bank	5 pct.	230	250	231	245	248¾	250¼	250	256	245	250
dito Ned. Haod. maats.	4½ „	125	136⅝	107¼	131½	117⅞	119⅞	102	118⅝	103	110¼
ditn Holl. spnorweg maatschappij		99½	107	97	105	105	105	—	—	—	—
Obligat. Hollandsche spoorweg	4 pct.	84	89	84	87½	83½	83½	—	—	80	80
Aand Rijnsp (shares) vnl gefoorn.		276	294	276	291½	293	302½	250	287	243	265
Oblig. Rijnsp. Leening 1838	4½ pct.	106½	108⅜	105	109	106¼	106½	100½	107	100	101
Aandeelen Nederl. Indische spoorweg		—	—	41½	60	—	—	—	—	—	—
dito Maats. Exploitatie spnorw.		23	49	45¼	74½	86¼	95	69	90⅝	77	89
dito Ned. Indische Hand. Bank		—	—	62	78	—	—	—	—	—	—
Pandbr. Nation. Hypot. Bank	4 pct.	92½	94¼	94	97	—	—	—	—	92½	96
idem Kanaal Leening Ao. 1868	4 „	—	—	83¾	87 1/16	84	84	78	84	80⅛	81
Aandeelen Nederl. Centraal spoorweg		9½	15½	13¾	20	24¼	25	20	25	—	—
Obligatien Centraal Spoorweg . .		42¼	80	66	76½	77¼	82½	60	83½	60½	82
Aandeelen Oostenr. Natinnale Bank		640	845	668	729	685	708	525	703	565	652
idem Russ. Spoorweg Maats.		179¾	202¼	194¾	244	220½	225½	180	224	188	207
idem idem (Jelez)		—	—	190¾	216	206½	208½	184	209¾	186	205¾
Obl. Russ. sp. f 1000 (Jelez Orel)	5 pct.	—	—	77⅝	84½	85⅝	86 9/16	75	86¼	75½	82¼
idem f 1000 (Poti Tiflis)	5 „	—	—	79⅜	85	85⅜	86¾	75	86	75½	82¼
idem f 1000 (Kursk Chark.)	5 „	—	—	77⅝	84½	85⅜	87	74	86⅜	75½	82¼
idem f 1000 (Moskow Jarislow)	5 „	—	—	78	82	84¾	84¾	—	—	—	—
idem £ 100 (Charkow Azow)	5 „	—	—	75⅛	81⅝	84	85¼	76	84¾	75⅝	82
Certificaten Illinois spoorweg . . .		93½	114½	99⅞	108½	118	123	102	123	103½	115
Oblig. St. Paul Pacific spoorw. 2e sectie		49¾	68¾	62¾	71½	66½	67⅜	51½	67	52	62
Beleening		3½	4½	3	6	4½	—	4½	7	6	6
Prolongatie		3	5	8	7	4	5	3½	8	4½	8
Disennto		2½	8½	2½	5	3	3½	3	5½	5½	6

Digitized by Google

NEDERLANDSCHE BANK.

(In millioentallen guldens.)

DATUM.	Disconto's.	Beleeningen.	Oper. kapitaal.	Bankbilletten.	Saldo's rek. crt.	Muntvoorraad.	Voorraad billet.	Surplus dekking.	Wisseldisconto.	Prolongkoers.
Juni 7	54.72	31.45	86.17	133.87	30,06	94.49	72.29	28.92	3½ (11 Apr.)	5
„ 13	53.78	31.26	84.99	131.53	31.40	94.71	73.85	29.54	„	„
„ 20	52.42	31.81	84.23	131.42	30.38	94.38	74.15	29.66	„	4½
„ 27	51.81	31.97	83.78	130.63	31.45	95.14	75 77	30.31	3 (23 Juni)	4
Juli 4	55.56	31.94	87.50	134.26	32.11	95.80	73.13	29.25	„	„
„ 11	58.86	31.45	90.31	136.—	33.71	96.47	71.46	28.59	„	„
„ 18	63.87	33.35	97.22	144.99	31.42	96.40	64.59	25.84	4 (16 Juli)	7
„ 25	73.60	39.89	113.49	157.91	30.03	91.84	41.66	16.66	5 (19 „	8
Aug. 1	75.05	48.44	118.49	159.81	29.26	88.03	31.—	12.40	5½ (26 „	„
„ 8	74.11	44.47	118.58	158.12	28.62	85.71	27.53	11.01	6 (4 Aug.)	7
„ 15	71.35	45.12	116.47	154.96	28.12	84.23	27.49	10.98	„	„
„ 22	67.87	44.99	112.86	151.60	27.62	84.05	30.91	12.35	„	„
„ 29	66.40	44.60	111.—	147.30	29.40	83.40	31.80	12.70	„	„

WISSELKOERSEN TE AMSTERDAM.

DATUM.	kort Londen.	kort Parijs.	kort Hamb.	Frankf. 6/w.
Mei 16	11.86½	56¼	35 3/16	98½
„ 23	11.87½	56⅜	35 1/16	„
„ 30	11.89	56 9/16	85⅛	„
Juni 7	11.91	56 11/16	35 3/16	„
„ 13	11.90	56 9/16	35 1/16	„
„ 20	„	56⅜	35¼	„
„ 27	11.86	56½	35⅛	„
Juli 4	11.87	56⅜	35 3/16	„
„ 11	11.86	„	35 1/16	98¼
„ 18	„	56¼	35¼	98¼
„ 25	11.71	56⅜	35 5/16	—
Aug. 1	11.83	56 9/16	35¼	—
„ 8	11.88	56½	35 5/16	—

STAND VAN HET DISCONTO OP ELF VERSCHILLENDE PLAATSEN.

DATUM.	Londen.	Amsterd.	Parijs.	Berlijn.	Frankfort.	Weenen.	Madrid.	Petersb.	Turijn.	Brussel.	Hamburg.
Mei 21	3	3½	2½	4	3	5	5	5	5	2½	2¼
„ 28	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Juni 4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2¾
„ 11	„	„	„	„	3½	„	„	6	„	„	„
„ 18	„	„	„	„	—	„	„	„	„	„	2½
„ 25	„	3	„	3½	—	„	„	„	„	„	2¾
Juli 2	„	„	„	4	—	„	„	„	„	„	3
„ 9	„	„	„	„	3	„	—	—	—	„	3½
„ 16	„	4	„	6	—	6	—	6	5	„	—
„ 23	3½	5	4	8	5	„	—	—	—	5	5½
„ 30	5	5½	„	„	—	„	5	—	5	„	7
Aug. 6	6	6	5	„	—	„	„	7	„	7	7½

ENGELAND'S IN- EN UITVOEREN VAN EDELE METALEN.

In de week eindigende:	INVOER VAN GOUD EN ZILVER.			UITVOER VAN GOUD EN ZILVER.		
	Goud.	Zilver.	Totaal.	Goud.	Zilver.	Totaal.
	pd. st.			pd. st.		
Juni 1	198.679	419.288	617.907	83.989	178.335	262.324
„ 8	269.051	135.667	404 718	21.282	47.638	68.920
„ 15	300.625	118.266	418.891	46.640	413.785	460.425
„ 21	591.856	111.071	702.927	26.553	22.474	49.027
„ 29	94.038	96.586	190.624	32.962	248.849	281.811
Juli 6	138.155	166.492	304.647	261.298	57.903	319.201
„ 13	209.398	113.317	352.715	322.792	142.090	464.882
„ 20	589.321	347.479	936.800	346.277	196.448	542.725
„ 27	459.554	141.244	600.798	1112.029	338.334	1450.363
Augustus 3	799.916	572.411	1372.327	435.024	257.237	692.261

Digitized by Google

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERIGTEN.

Bij de gebeurtenissen der laatste dagen, erlangt de economische waardering van de strijdende natien eene bijzondere belangrijkheid. Wij vestigen daartoe de aandacht op ons artikel „Frankrijk en Pruissen" in *de Economist* 1867 p. 487.

— Het programma van werkzaamheden van de eerste bijeenkomst der Nederlandsche **Juristen-Vereeniging** welke op 8, 9 en 10 September te 's Gravenhage zal worden gehouden (en waarvan het ledental reeds op meer dan driehonderd rechtsgeleerden wordt begroot), behelst de navolgende belangwekkende punten.

I. Beraadslaging over de vraag: Of, en zoo ja, binnen welke grenzen, rechtspraak in burgerlijke en strafzaken kan worden toevertrouwd aan den *alleen-rechtsprekenden* rechter. Daarover is door Mr. M. J. Pijnappel, advocaat te Amsterdam, een praeadvies uitgebracht, ten gunste van den alleen-rechtsprekenden rechter in burgerlijke zaken, behoudens hooger beroep. II. Beraadslaging over de vraag: In hoever in *burgerlijke zaken*, *beroep* op een hoogeren rechter moet worden toegelaten, betzij bij wijze van appèl betzij bij wijze van cassatie. Daarover is een praeadvies voorgesteld door Mr. J. Kappeyne van de Coppello, advocaat te 's Gravenhage, ten gunste van een hooger beroep in alle burgerlijke zaken en van opdracht daarvan aan den Hoogen Raad, met afschaffing der cassatie in burgerlijke zaken. III. Beraaadslaging over de vraag: of en in hoever in *strafzaken hooger beroep* moet worden toegelaten, aangenomen dat vooralsnog van rechtspraak door gezworenen geen sprake is. Daarover is een praeadvies in gereedheid gebracht door mr. C. H. B. Boot, lid van den Raad van State, waarin de steller, getrouw aan de door hem als Minister van Justitie in 1859 voorgestelde rechterlijke organisatie, zich verklaart tegen hooger beroep in strafzaken, maar daarentegen voorstelt des rechters eenige uitspraak over schuld of onschuld met de noodige waarborgen voor juistheid te omgeven. IV. Beraadslaging over de vraag: of een *exceptioneele rechtsmagt in handelszaken* wenschelijk is. Het praeadvies van Mr. T. M. C. Asser, hoogleeraar en advocaat te

Amsterdam, beantwoordt die vraag ontkennend. V. Beraadslaging over de vraag: welke hoofdbezwaren staan aan de *herziening onzer wetboeken* in den weg, en hoe die op te lossen, ten einde te bevorderen dat die wetboeken steeds beantwoorden aan de veranderde eischen der samenleving en ten allen tijde de juiste uitdrukking zijn der meest algemeene opvatting van het recht door de bevoegde beoordeelaars in ons vaderland. Het praeadvies van mr. G. de Vries, lid van den Raad van State, verklaart zich *vóór partieele* herzieningen onzer wetgeving; wenschende verder: *codificatie* dier partieele wetten op bepaalde tijdstippen; benoeming uit de Juristenvereeniging van eene *commissie* uit haar midden, om voortdurend *toe te zien op de werking* onzer wetboeken, — indiening van de wetsontwerpen aan de Staten-Generaal; herziening door eene *commissie*, ingevolge art. 150 der Grondwet, — verbetering van het *Reglement van Orde der Tweede Kamer*, en eindelijk de beoordeeling, *vóór de eindstemming*, door eene commissie der Tweede Kamer, in overleg met den Minister, in hoever het wetsontwerp naar aanleiding van de gemaakte wijzigingen, nadere verbetering behoeft.

Omtrent de wijze van werken in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, zegt nog het Praeadvies: „Men heeft eene hoofdoorzaak van den geringen voortgang van het herzieningswerk gezocht in wat men genoemd heeft „het eindeloos gekijf der politieke partijen." Zeker, indien de politieke partijen haren strijd voor eenige jaren staakten, om eendrachtig te handen ineen te slaan tot afdoening van de belangrijke wetsvoordrachten, het rechtswezen betreffende, die in behandeling zijn of weldra kunnen worden ingediend, er zou in betrekkelijk korten tijd veel kunnen worden tot stand gebracht. Maar toch kan men in billijkheid aan den politieken strijd de schuld niet geven, dat sedert de nieuwe Grondwet voor het Justitiewezen bijna niets is gedaan. Men mag niet vergeten, welk een overgroot getal van de meest belangrijke wetten het binnenlandsch bestuur betreffende, niettegenstaande den strijd der partijen, sedert 1848 is uitgevaardigd. Hoevele wetten op financieel en op koloniaal gebied zijn aangenomen of ten minste in ernstige behandeling geweest? Zonder ondankbaarheid mag de Kamer van werkeloosheid niet beschuldigd worden. Er is sinds 1848 wel veel tijd aan politieke twisten besteed, maar niettemin veel, zeer veel afgedaan, De schuld, dat het rechtswezen van de werkzaamheden onzer vertegenwoordigers zoo weinig vruchten heeft geplukt, is grootendeels aan ons, juristen, te wijten. Wij zijn te verdeeld van meening. De groote meerderheid onzer heeft zich de zaak te weinig aangetrokken, de trage Ministers te weinig aangezet, de ijverige en voortvarende te flauw ondersteund.

Politieke strijd is in een Kamer van Volksvertegenwoordigers niet te vermijden. Hij moge veel tijd kosten en niet onmiddellijk vruchten dragen voor het practische leven, men verlieze nooit uit het oog, dat door zoo-

Digitized by Google

danigen strijd zoowel de bevoegdheden der Kroon, als die der Vertegenwoordiging tegen inbreuken behoed, en de rechten des volks, bij de Grondwet gewaarborgd, worden gehandhaafd. Er kan te veel tijd met twisten worden verloren; de strijd kan te ver gaan, maar politieke strijd zal en moet er in eene Vertegenwoordiging wezen. De ware vrijheid wordt alleen door dien strijd bewaard.

In dien strijd is niet de voorname oorzaak der vertraging van de herziening onzer burgerlijke en strafwetgeving te vinden. Er zijn daarvoor, zooals reeds werd opgemerkt, andere oorzaken. Van de wetgevende macht zou ik daarom geen staking van den politieken strijd durven vragen."

Eenheid in armbestuur. Na langdurige, nu en dan zeer belangrijke debatten, heeft de gemeenteraad van Amsterdam, met 20 tegen 11 stemmen, in beginsel het heugelijke en van progessieven zin getuigende besluit genomen tot afschaffing van de afzonderlijke oude *regentencolleges* van de verschillende stedelijke instellingen voor armverzorging, en tot vereeniging van deze allen onder ééne *algemeene commissie van het burgerlijk armbestuur*, met subcommissien voor de verschillende onderafdeelingen. Met een der krachtige voorstanders van den nieuwen maatregel, Mr. S. van Nierop, mag men zich verheugen in deze centralisatie in zake van armverzorging, die éénheid in beginselen en leiding kan bevorderen. Zij bestond bijna overal elders, waarom zou zij dan in Amsterdam niet mogelijk zijn? Na de jongste wijziging der armenwet is die éénheid voor Amsterdam nog wenschelijker dan ooit. Een der wethouders wees er speciaal op, dat het wel eens gebeurd was dat een persoon die in de eene stedelijke inrichting, b. v. het Binnengasthuis, op goede gronden was afgewezen, in de andere, b. v. het Buitengasthuis, als verpleegde was opgenomen. Hij merkte op, dat als een buurtmeester volgens de wet streng was in het afgeven van bewijzen van onvermogen, de terecht afgewezene naar een andere buurt ging verhuizen, en daar van een zachter gestemden buurtmeester het verlangde bewijs verkreeg. Zulke zaken nu worden door de nieuwe regeling onmogelijk gemaakt.

— **De dronkenschap in het leger, en de cantines.** *De Volksvriend* van 1 September zegt o. i. teregt:.... „Waar telkens geklaagd wordt over de openbare dronkenschap die men bij de soldaten moet opmerken, daar dunkt ons, doet de pers haar pligt met op dit kwaad te wijzen, opdat de overheid ten laatste middelen aanwende om dit euvel met gepaste middelen te bestrijden. De *Arnhemsche Courant* heeft met regt gewezen op den slechten toestand van de meesten onzer kazernen. Het logies is

daarin zoo onhuiselijk mogelijk, en het zou bijna onnatuurlijk zijn als de soldaat daar zijn tijd met genoegen doorbragt. Daarin *moet* verandering komen en een kleiner aantal manschappen, in kleiner kamers gehuisd, zal daar althans iets huiselijks brengen kunnen, wat er nu ten eenemale ontbreekt. Wie ooit onze kazernen meer van nabij gezien heeft en de akelige holle kamers, bijna zonder licht of vuur in den winter, heeft bezocht, wij zeggen niet eens bewoond, zal volmondig moeten bekennen: neen, daar is het niet uit te houden."

Het blad herinnert voorts hoe niet heel lang geleden, in 1868, in 's Gravenhage nog een allezins passend verzoekschrift, door een aantal hooggeplaatste en aanzienlijke mannen onderteekend, aan den tegenwoordigen minister van Oorlog werd ingediend, met dringende bede om toch in het belang van den soldaat het oprigten van goede uitspanningszalen in de kazernen van regeringswege bevorderlijk te willen zijn, — wegens het niet beschikbaar hebben van geld daartoe, werd afgewezen.

Wij voor ons achten dit onderdeel der militaire huishouding, in het welbegrepen belang van den soldaat en het gehalte van het leger, zoo gewigtig (*) dat, zoo er geen geld voor disponibel is, er geld voor aangevraagd dient te worden. Op de lofwaardige vrijwillige pogingen, als o. a. *het Vaderland* van 26 Augustus ll. over *militaire cantines* aanvoert, mag men het niet uitsluitend laten aankomen. *De Volksvriend* haalt het *Vaderland* zeer uitvoerig aan, ook de *Arnhemsche Courant* bevatte lezenswaardige artikelen, waarin op de noodzakelijkheid gewezen werd om het lot van den soldaat in de kazerne te verzaangenamen, hem daar de gelegenheid tot gepaste uitspanning aan te bieden, en aldus het zeer wenschelijk gevolg te weeg te brengen, dat hij zich in de kazerne met zijne kameraden op eene gepaste wijze bezig hield, en zijn heil niet behoefde te zoeken „in de kroeg."

Even als het *Vaderland* en de *Volksvriend*, vereenigt *de Economist* zich ten volle daarmede. Over de *cantines* zegt het *Vaderland*: „Wij hebben voor ons liggen een vel van de Militaire verzameling van Memoriën en Besluiten, waarin de Minister van Oorlog de aandacht van alle officieren van het leger vestigt op de inrichting der cantines in de kazerne van het 6e Regiment Infanterie te Breda, wier goede en doelmatige inrichting den Minister bij een bezoek was gebleken. Aan deze aanbeveling is een verslag van den kolonel Amiot van het 6e Regiment toegevoegd, benevens speciale rapporten over ieder der beide kazerne-cantines te Breda.

De eene cantine heeft volgens dat verslag het begin harer opkomst te danken aan een biljart, gekocht uit voorschotten, door eenige officieren

(*) Men raadplege ook de zeer behartenswaardige woorden van den Heer Heemskerk Az. over het drankgebruik bij het leger, in de 2e Kamer, bij de behandeling der Indische Begrooting v. 1870 uitgesproken.

Digitized by Google

gegeven, en spoedig afgelost uit de winsten die het spel, in weerwil van het uiterst laag tarief, leverde. De verdere winsten werden gebezigd tot aanschaffing van meubilair, verfraaiing van het lokaal enz.

Een andere cantine, (ingerigt op den grondslag van de *coöperative stores*), dankt haar ontstaan aan de bemoeiingen van een officier van het garnizoen, den 1ⁿ luitenant Adels, die, zooals de kolonel in zijn verslag zegt: „het werk en de risico geheel alleen voor zijne rekening heeft genomen, en in zes weken tijds van een donker en dompig locaal een helder en vrolijke zaal met buffetjen en meubels gemaakt, die in sierlijkheid kan wedijveren met een goed koffiehuis. De winsten, welke daar aanhoudend in de kas vloeien, geven den zekeren waarborg dat over weinige maanden alle schulden zullen zijn afbetaald, en men kan dan beginnen met het vormen eener kas, die almede moet dienen tot onderhoud en verfraaiing en tot uitbreiding der bibliotheek."

De gunstige invloed der cantines springt in het oog wanneer men bedenkt dat de daar gedane ontvangsten niet veel minder beloopen dan het zakgeld der gezamenlijke manschappen, dat anders gewoonlijk in kroegen en neringen rondom de kazerne werd verteerd. De manschappen hebben dus het dubbel voordeel van goede waar voor weinig geld te verkrijgen, en een gedeelte van het geld dat in de cantinekas vloeit, terug te ontvangen. De ruime voorraad van goede lectuur, die hem in de cantine kosteloos ten gebruike staat, maakt de voordeelen voor den soldaat niet uitsluitend tot materieele, maar draagt veel tot zijn ontwikkeling bij.

Men vindt voorts in beide cantines tabak, cigaren, bier, koffie, brood, schrijfbehoeften en al die kleine artikelen als schoensmeer, olie, garen, wol enz., die dagelijks in de huishouding van den soldaat, al is hij celibatair, voorkomen, alle van de beste qualiteit en tegen de allerlaagste prijzen, schoon ze toch nog op sommige artikelen een winst van 20 à 30 pCt. leveren. Deze winsten worden gebezigd tot afbetaling van de kosten van inrichting, tot verfraaiing van het lokaal en tot uitbreiding van de bibliotheek. In de groote cantine telt deze 240 nummers, degelijke lectuur, met zorg gekozen, en waarvan tegen een geringe betaling (twee en één cent voor 5 dagen) zeer ruim gebruik gemaakt wordt. Dagbladen en wetenschappelijke weekbladen liggen verder in beide cantines ter lezing."

Suikerwetgeving. In hunne circulaire van 1 Sept. bespreken de HH. J. C. Rueb & Zn. de wijziging der suikerregten in de Vereenigde Staten, thans tot stand gekomen. De oorlogs-heffing van f 25 Ned. Ct. per 100 kilogr. geraffineerd (nl. 5 Amer. cents p. Amer. pond), is met 20 pCt. verminderd en tot f 20 teruggebragt, en de regten op ruwe suiker in eene proportie die afwijkt van die, welke bij de Europeesche

suikerconventie van 1865 is aangenomen. Het nieuwe tarief, dat met 1 Jannarij 1871 in werking treedt, is als volgt:

	Volg. Internat. conventie der vier Europ. Rijken.		In Amerika met 1 Jan. '71.	Belast in glds., p. 100 k. In Engel.	In Nederl.	In Amerika.
Ruwe Suikers	tot No. 7	67 pCt.	43¾ pCt.	f 4,72	f 18,09	f 8,75
	" 7 à 9	80 "	50 "	- 5,62	- 21,60	- 10,—
	" 10 - 12	88 "	56¼ "	- 6,21	- 23,76	- 11,25
	" 13 - 14	88 "	75 "	- 6,21	- 23,76	- 13,75
	" 15 - 16	94 "	75 "	- 6,70	- 25,38	- 13,75
	" 16 - 20	94 "	81¼ "	- 6,70	- 25,38	- 16,25

Zoo als men ziet biedt deze Amerik. schaal van regten een sterke bevoordeeling der lagere Nos. aan, en de HH. Rneb & Zn. meenen dan ook dat de raffinaderijen der Vereenigde Staten het toevlingtsoord voor al de min-waardige koloniale suikers zullen worden die, elders onverkoopbaar, daar kunstmatig op prijs zullen gehouden worden en de grondstof voor Amerikaansche raffinaderijen zullen uitmaken. De Nederlandsche raffinaderijen zullen in de Amerikaansche zware concurrentie vinden voor de suikers der *tweede klasse*, die voor den Nederlandschen raffinadeur als 88 pCt. v. geraff. belast wordt, voor den Amerikaan als 56 pCt. v. geraff.! Had men nu nog maar in Nederland een lagen grondslag van belasting, als b. v. in Engeland, dan zou dat nadeel minder gevoeld worden, maar bij regten ad f 27 p. 100 kilo geraffineerd is het zeer aanzienlijk. Engeland daarentegen met zijn lage regten van f 7,10 p. 100 kilo geraffineerd wordt sterk bevoordeeld door de nieuwe Amerikaansche wet. De Engelsche entrepôts zullen gaandeweg van de massa's lage Nos. ontlast worden, die hun weg naar de Vereenigde Staten zullen vinden, en de handel in de witte suiker zal meer en meer de Engelsche havens opzoeken, wegens de hooge regten die hij bijna overal elders ontmoet.

De verlaging der regten in Engeland (zie dit No.) heeft de consumtie van suiker aldaar, zegt de circulaire, met ¼ doen toenemen, daarbij werden de lage soorten verwaarloosd, en de consumtie der hooge merken is verdubbeld. Het zal belangwekkend zijn over eenigen tijd te zien, in welke mate de Engelsche suiker-consumtie onder de verlaagde regten is toegenomen, en welk deel der opgeofferde regten, aan de schatkist reeds door het meerder verbruik werd vergoed.

Javaansche nijverheid. Men schrijft uit Soerabaya: Ten onrechte wordt dikwerf beweerd dat de inlander, ongeschikt voor eenige ontwikkeling, alleen bruikbaar zou zijn voor koeliediensten, of wel om te arbeiden in suikerriet- en koffietuinen. Hun, die den Javaan nuâ industrieel minachten, geven wij den raad eens een bezoek te brengen aan de hier gevestigde meubel- en rijtuig-fabriek der firma de Zoete & Co., als wanneer zij, van die dwaling genezen, daaruit zullen terugkeeren.

Onder meer fraaije voorwerpen van smaak op dat gebied, *uitsluitend door inlanders* vervaardigd, merkten wij op een kunststuk van houtsnijwerk, zoo niterst fijn bewerkt dat de beste Europeesche werkman het niet zal verbeteren. Eene guirlande van bloemen slingert zich in bevallige kronkelingen door het gebladerte been, en men staat opgetogen dat de hand des kunstenaars het dorre hout op die wijze wist te bezielen.

Bezem-Fabricatie. Volgens de „Frankfurter Arbeitgeber" en de „Verhandl. n. Mittheil. des niederösterr. Gewerbe-vereins" geschiedt de vervaardiging van bezems in Amerika bijna uitsluitend machinaal. Een zekere M. Stackpell nam voor korten tijd octrooi op een machine, die de bezems rijgt, perst en bindt. Met zulk een werktuig kan een man tienmaal meer bezems maken dan met de band. De machine is op de tegenwoordige tentoonstelling in New-York in werking en trekt zeer de aandacht. Zij is eenvoudig, werkt automatisch, en kan door een gewoon arbeider behandeld worden.

De „American Artizan" zegt over deze tentoonstelling dat dit werktuig ontegenzeggelijk een geheele revolutie zal brengen in de bezemmakerij, en dat de aandacht van allen, die bij dezen, zij het dan ook nederigen, tak van nijverheid belang hebben, op dit werktuig moet gevestigd worden.

De Commissie kende aan dit werktuig eene buitengewone bekrooning toe.

Ned. Ind.

Chicago's ijzer-industrie. Te Chicago, wier verwonderlijk snelle toename van bevolking elkeen verbaast, worden thans in de ijzer-industrie alleen 15000 werklieden gebruikt, welke jaarlijks 12 millioen dollars loon ontvangen. De etablissementen aldaar zetten in ijzer en diens verwerking jaarlijks 25 millioen dollars om; hun aantal bedraagt bijkans honderd. De voornaamste fabriek is de M. Cormick's Reaper and Mower Works. De gebouwen van dit etablissement liggen midden in de city van Chicago. In 1846 werd deze onderneming begonnen en sints dat jaar zijn alleen 100,000 graan- en gras-maai-machines in de wereld gezonden. Toen voor 15 jaren jaarlijks 1000 machines gereed kwamen, waren er, die voorspelden, dat de landbouwers spoedig met dit fabriekaat overstelpt zouden geraken. En tegenwoordig vinden 10,000 machines van dien aard per jaar gemakkelijk haren weg. *Ned. Ind.*

Varkensslachterij. In de inrigting van Koopmann te Hamburg worden jaarlijks ongeveer 90,000 varkens geslacht. Het grootste deel daarvan wordt

Digitized by Google

in wekelijksche scheepsladingen naar Londen gevoerd en een ander deel gezouten ter markt gebracht. De varkens, die uit Mecklenburg en Sleeswijk-Holstein afkomstig zijn, behooren meest tot Engelsche rassen. Hun vleesch is, daar zij gewoonlijk met melkafval gevoederd worden, zeer goed, en het spek vast. Voor Londen worden geene dieren beneden de 100 kilo geslacht. Het bloed, dat bij het slachten in groote hoeveelheid verkregen wordt, gebruikt men meestal ter bemesting. De koppen en pooten worden, voor zoover zij hun weg niet in restauraties en huishoudingen vinden, in lijmfabrieken gebruikt, terwijl het nier- en darmvet wordt uitgesmolten. Wat daarna van de dieren nog overblijft, wordt aan de varkens als voeder gegeven. *N. R. Ct.*

Het Roode Kruis. Bij al hetgeen men dezer dagen mogt vernemen over den schoonen werkkring der vereeniging van het Roode Kruis, waarbij zich teregt zekere nationale voldoening komt voegen, bij de appreciatie welke aan comité's ook in den vreemde ten deel valt, mogen wij onze lezers nog verwijzen naar een artikel van *de Economist* 1868 „een klein geneesmiddel voor een groote kwaal;" onder bijvoeging dat de schrijver van dat stukje een der geneeskundigen was die thans een zeer werkdadig en zelfopofferend deel aan de eerste werkzaamheden der Vereeniging te Saarbrücke hebben genomen.

Hypotheekbanken. *Koers van Pandbrieven.* Meermalen bespraken wij de objectie tegen een stelsel van Gronderediet met pandbrieven gemaakt, dat de pandbrieven dier instellingen in tijden van politieke of finantieele spanning aan groote daling zouden onderhevig zijn. De koersnotering der Amsterdamsche beurs schijnt ook thans die vrees weder te logenstraffen, althans in de wisselvallige maand van Aug. ll., terwijl onze 4 pCts. staatsschuld tusschen 76 en 82 pCt. stond, waren daarentegen de 4 pCt. pandbrieven der *Nationale Hypotheekbank* te Amsterdam van 92¼ tot 96 pCt. genoteerd, en wel met klimmende koers nl. 10 Aug. 92¼, 15 Aug. 95, en 24 Aug. 96 pCt. Wel eene bevestiging naar het ons voorkomt, van de meening, dat deze stukken, aandeel gevend in hypotheekplaatsing, een voldoende koers moeten bedingen zoodra er slechts eenmaal genoegzame hoeveelheid aan de markt is gebragt om het artikel *courant* te doen zijn. En dit laatste is nu gaandeweg bij de Nationale Hypotheekbank gelukt, zijnde er (ongerekend de uitgelootte stukken) een bedrag van c^a^. 5 à 6 millioen guldens geplaatst.

DE CONSTITUTIONEELE MONARCHIE.

Eene belangrijke narede, dd. Augustus 1869 door den Heer Thorbecke voor den jongst verschenen bundel zijner Parlementaire Redevoeringen (September 1865—Febr. 1866) geplaatst, is grootendeels gewijd aan eene waardeering van de constitutioneele monarchie.

Is die regeringsvorm inderdaad levensvatbaar? Blijvend levensvatbaar? Zoo ja, welke zijn dan de vereischten waaraan men bij de toepassing moet vasthouden?

Gewigtige vragen voorzeker. Het kan zijn nut hebben, de uitspraak daarop ook in wijderen kring te doen kennen: uitspraak, waaraan de langdurige, ernstige ervaring des schrijvers, als ook de jongste gebeurtenissen bij ons en elders in Europa, op constitutioneel en inconstitutioneel gebied, thans vooral eene bijzondere, en, moeten wij nog zeggen, bemoedigende waarde bijzetten. Wij onthouden ons van elken commentaar. Men leze,... en gedenke.

Na als kenmerk van een liberalen Staat en een liberaal Gouvernement genoemd te hebben, „dat zij de ontwikkeling van zelf„standige kracht bevorderen; zelfstandige kracht in provincie, „gemeente, vereeniging en individu: bevorderen, dat heet, de „algemeene voorwaarde scheppen, waaronder die ontwikkeling „mogelijk wordt", — vervolgt de geachte schrijver later:

„In welke maatregelen van wetgeving en bestuur zich dat karakter eener liberale regering zal kunnen openbaren, hangt op elk tijdstip van velerlei omstandigheden af. Een zelfde maatregel, b. v. uitbreiding van het stemregt, kan in den eenen toestand liberaal, in den anderen doodend voor de vrijheid zijn. Zoo soms eene negatieve rol, opruiming van versperringen, overblijfselen eener verouderde orde, voldoende is, een andere tijd gebiedt nieuwe beginselen, regels, instellingen te vestigen. Maar de geest en wil eener regering moet onder alle omstandigheden blijken.

Digitized by Google

Dat in allen gevalle, terwijl de zoogenaamde conservatieve politiek een zinkend leven tracht te behouden of terug te roepen, vernieuwing, hervorming, wasdom niet dan uit eene liberale bron voortkomt, getuigt ook de geschiedenis van onzen tijd, niet enkel in ons Land.

„Is echter de tijd van wasdom ook voor de constitutionele, dat is, de liberale Monarchie met Volksvertegenwoordiging, niet reeds verstreken? *Beantwoordt zij nog aan de tegenwoordige eischen van volks- en individuële vrijheid?* (*)

„De constitutionele Monarchie is aan misbruik en bederf onderhevig, voor zooveel zij niet in alle omstandigheden een volkomen waarborg aanbiedt voor het regte gebruik van de regeermagt of van de vrijheid.

„Aan de Kroon behoort de benoeming der Ministers. Doch een Koning kiest, zonder op den eisch van den toestand of de Landszaak te letten, zonder te bedenken dat de Ministers met de Vertegenwoordiging te handelen hebben en daar zedelijke magt moeten zijn, uitsluitend naar individueel welbehagen.

„De Vertegenwoordiging is meesteres, de voordragten van begrooting en andere wetten af te keuren. Doch zij verwerpt, niet van wege zware grieven tegen het ministerieel beleid, die voortgezette zamenwerking onmogelijk maken, maar om in nieuwe Ministers onderdanen te erlangen.

„In beide gevallen stoort men, zoo handelende, door uitoefening van een formeel onbetwistbaar regt den regelmatigen gang der constitutionele regering. Men stelt dan zelfzucht in de plaats van het algemeen belang, op welks grond alleen die regten toegekend zijn. Men vervalt dan in het misverstand, *publieke regten* uit te leggen en toe te passen *als waren het privaatregten;* als kwame het, gelijk bij de laatste doorgaans, in de politiek enkel op de vraag aan: *wat is mijn regt?* en niet vooral op *het gebruik, dat men van zijn regt maakt.*

„In de constitutionele Monarchie is de Kroon eene zelfstandige magt, en is de Volksvertegenwoordiging eene zelfstandige magt; maar zelfstandig gelijk in een ligchaam de leden. Verwart men zelfstandigheid met volstrekte onafhankelijkheid, doet elke magt, alsof zij alleen en de eenige ware, haren wil gelden, dan wordt het organiek verband geheel verbroken.

„Het is een Koninklijk regt, de Kamers te ontbinden, opdat

(*) De cursiefstellingen zijn der Red.

Digitized by Google

in buitengewone gevallen eene nieuwe verkiezing tusschentijds mogelijk zij. Moet nu dat regt dienen, niet om een grooten maatregel aan eene nieuwe proef te onderwerpen, maar als middel van dwang om aan een veroordeeld Ministerie, tot persoonlijk behoud, eene volgzame meerderheid te verschaffen, dan wordt het hoogste beroep op het volk de ergste verkrachting der constitutionele vrijheid.

„De Minister kan niet dan in overeenstemming met het Parlement besturen, en hij is verantwoordelijk aan het Parlement. Wordt dit zoo begrepen, dat hij dienaar der meerderheid is, blijft het niet vaststaan, dat het Gouvernement dienaar is van de Landswet en het Landsbelang, geroepen tot uitoefening van de regten en pligten der Kroon naar eigen begrip en overtuiging, niet naar de begrippen of den wil van anderen, Vorst zoo min als partij, dan gaat een der hoofdorganen en waarborgen der constitutionele Monarchie, en de ministeriële verantwoordelijkheid zelve te niet.

„Beperkt men, door vooropstelling van een persoonlijken wil van den Vorst, de ministeriële verantwoordelijkheid, dan legt men eene brug voor autocratie, en tast men het wezen van den constitutionelen Staat aan, dat op volle, onverdeelde aansprakelijkheid van het Bewind berust.

„Ondanks deze gevaren en afwijkingen, die wij bij ondervinding leerden kennen, heeft de praktijk mij in het geloof aan de constitutionele Monarchie bevestigd.

„Moest ik hare hoofdtrekken aanduiden, ik zou noemen:

„Zelfstandigheid der monarchische regering met onbeperkte parlementaire verantwoordelijkheid der Ministers;

„Vrijgekozen Volksvertegenwoordiging, zelfstandig, naar eigen inzigt en oordeel besluitende, zonder eenigen band met de kiezers; de algemeene wetgeving gezamenlijk met het monarchisch gezag uitoefenende, maar zonder deelneming aan de uitvoerende magt, wier werking zij, door middel der ministeriële verantwoordelijkheid, controleert;

„Selfgovernment van provincien en gemeenten, leden van het geheel en als zoodanig ondergeschikt, doch tot autonomische ligchamen geformeerd met eigen Vertegenwoordiging naar het beeld en onder de hoede van dat geheel.

„Men gevoelt, dat ik spreek van onze moderne constitutionele Monarchie op het vasteland. Hetgeen krachtens particulier engelsch gewoonteregt in Grootbritanje bestaat, een Parlement met onbe-

Digitized by Google

paalde bevoegdheid, vermenging van wetgevende en uitvoerende magt, het Ministerie vertegenwoordiger van het Lagerhuis en eene partij, elders na te bootsen en als wetgevende gedachte tot voorheeld te nemen, ware een erg misverstand.

„Op de aangeduide grondslagen gebouwd, schijnt mij de constitutionele Monarchie de meest of rijkst georganiseerde aller tot dus ver bekende Staatsvormen; die de grootste mate van vrijheid verdraagt; zonder haar wezenlijk karakter te verliezen, voor velerlei verscheidenheid van ontwikkeling van maatschappij, politieken geest en regering zoowel, als gestadigen vooruitgang, vatbaar; het gelukkigste zamenstel om de harmonie van algemeene en bijzondere belangen te vinden. Geen ander Staatswezen bezit zooveel elasticiteit, noch in die mate de middelen om, bij strijd of stoornis, regering en vrijheid in hare juiste werking te herstellen. Geen Staat, waarin de aristocratie van het verstand zoovele kansen heeft op hare plaats te komen.

„Aan de constitutionele Monarchie zon ik dus een langer leven durven voorspellen, dan zij doen, in wier oog ze reeds bezig is zich in eene andere, meer bestendige, definitieve gestalte der burgermaatschappij op te lossen.

„De ongelegenheid en de valsche proefnemingen, waarin hare praktijk niet zeldzaam verviel, de onregelmatige afwisseling van ebbe en vloed, waaraan zij onderhevig was, de natuurlijke wankeling van een nog niet volwassen gestel, hebben haar krediet geschaad, en de republiek, een ligt op te vatten, verleidelijk, populair denkbeeld, als doel en nabij doen aanmerken. De republiek vleit de menigte, die in den Staat niet méér ziet dan regten en belangen van individus; zij schijnt het laatste woord onzer politieke opvoeding; de vorm, waarin zonder verder zoeken en strijden, zonder veel kunst van organiseren of regeren, ieder, gelijk elk volk, meester van zijn lot zal zijn, en allen op eenmaal alles in hun bereik zullen hebben. In de constitutionele Monarchie moet men den regten tijd afwachten en geduld oefenen; zij moet op getrouwheid van het denkend deel van het publiek en steeds op hoofden kunnen rekenen, in staat haar te beschermen en naar de behoefte te volmaken.

„Wie wil verzekeren, dat deze gebreken en eischen de toekomst eener instelling niet zullen verstoren, die bij hare opkomst een duurzaam tijdvak van welvaart, vrijheid en beschaving aan de volken scheen te beloven? Evenwel meen ik in haar nog te veel groeikracht te ontwaren, dan dat ik, zelfs bij toenemende verschijnselen van

Digitized by Google

zwakheid of dyskrasie, aan herstel zou mogen wanhopen; genegen, de laatste eer aan ontwikkelingsziekte, dan aan ontbinding toe te schrijven.

„In de schatting van hen, wier eerst en eenig beginsel is, dat de volkswil onbepaald regere, is de constitutionele Monarchie eene kunstige beperking, die voor den drang der republikeinsche vorderingen weldra wijken moet.

„Inderdaad staat deze theorie van den onbeperkten volkswil niet minder scherp, dan van den anderen kant autocratie, tegen het stelsel der constitutionele Monarchie over.

„Is het alleen de vraag, wat het volk of de meerderheid wil, dan vervalt de vraag naar hetgeen regt, waar, goed en uitvoerbaar is. Met het feit eener verklaring van den wil des volks is alles beslist. Geen zelfstandige Vertegenwoordiging. Kiest het volk afgevaardigden, hunne rol is, zich door de kiezers te laten besturen. Het volk mag niet, zoo oordeelt men volkomen te regt, werktuig in de hand der Regering zijn; maar Regering en Vertegenwoordiging worden enkel werktuigen in de handen des volks.

„De constitutionele Monarchie kent éénen absoluten wil niet; zij bestaat in een verband van elkander wederkeerig beperkende organen, aangelegd om met vrijheid zamen te werken tot eene wetgeving en een bestuur, die aan de eischen van een juist, regtvaardig, nationaal verstand beantwoorden. Geregeld, beraden initiatief en overleg van wetten of andere maatregelen, uitvoering en verantwoordelijkheid zijn in den constitutioneel monarchischen Staat beter dan in eenigen anderen, verzekerd. Maar is hij niet aan politieken vooruitgang van de volksmagt, de bron van hetgeen de Staat worden en scheppen kan, in den weg? Is hij met gestadige uitbreiding van het kiesregt, naar gelang van toenemende verspreiding van kennis en verhoogden burgerzin, in strijd? In het minst niet; hoe meer algemeene deelneming eener verlichte natie aan de regering, des te sterker Monarchie en Staat.

„Het is mijne meening niet, kwaad van de Vereenigde Staten van Noordamerica te spreken, wier republikeinsche instellingen uit hunne geschiedenis, gelijk de constitutionele Monarchie uit de onze, voortgevloeid zijn. Ik denk aan ons Land en de volken van het oude werelddeel in het algemeen. Toepassing op deze, zoo als wij ze tot dusver kennen, van de Americaansche democratie zou mij eene niet minder avontuurlijke proefneming schijnen, als die van de constitutionele Monarchie op Noordamerica. Ik waag ook niet, op hetgeen de moderne republiek voor mensche-

lijke en burgerlijke ontwikkeling worden kan, in gedachte vooruit te loopen. Vooralsnog echter bekleedt, mijns inziens, op de ladder van Staatsontwikkeling de constitutionele Monarchie een hoogeren rang.

„In allen gevalle kunnen wij, Nederlanders, onder een monarchisch constitutioneel Bewind, evenmin naar het autocratisch, als naar het demagogisch kompas afgeleid, het vrijste volk der wereld wezen. Of de hedendaagsche zamentrekking der kleine in weinige groote Staten aan de heerschappij van het constitutionele stelsel bevorderlijk zijn zal, is tot hiertoe meer dan twijfelachtig. Zij keert, voor de zamenleving der volkeren, den regel om, die voor inwendige Staatsinrigting en beleid wat men decentralisatie noemt, initiatief, autonomie, eigen beweging van de deelen, op hooger en lager trap, overeenkomstig hunne onderscheiden bestemming, als beginsel van vooruitgang vordert. Geroepen om relatief krachtiger en grooter, dan de groote Staat, te zijn, waren kleine Staten der oude en nieuwe wereld voorgangers in burgerlijke vrijheid, nijverheid, verkeer en verlichting. In onzen tijd zijn en waren zij de bouwmeesters en bewaarders van de constitutionele orde. In de groote Rijken van het vaste land zal, vooreerst althans, monarchische en militaire magt eene te breede plaats innemen, dan dat wezenlijke zelfregering de hare kunne vinden. Reden te meer om, wat ons betreft, de volle werking van een stelsel te verzekeren, dat niet alleen individuële vrijheid, maar de formatie van een krachtig geheel ten doel heeft; krachtig niet enkel noch voornamelijk door overheidsgezag, maar door organieke verbinding van zijne, ieder in zijn kring zelfstandige leden, en door den opregten wil der burgerij om dat geheel te dienen en tot het algemeene welzijn bij te dragen.

„Werpt men mij tegen, dat ik mij, in mijne geloofsbelijdenis, door een ideaal laat vervoeren, ik zal antwoorden, dat de werkelijkheid steeds, zooveel mogelijk, naar haar ideaal moet worden gerigt. Niemand heeft het in de hand; doch waarheen stuurt hij, die het niet in het oog heeft?"

GESUBSIDIEERDE NIJVERHEID EN GEBOEIDE HANDEL.

> „Wij hebben aan het beginsel van den vrijen „handel, in Nederland althans, de volkomen „zegepraal verzekerd".....?
>
> Prof. Buys, *De Gids*, Januari 1870.

Onder de deugden, welke den Nederlander tot sieraad strekken, is er eene, die aan het spreekwoord: „bezint eer gij begint" het leven schonk.

Het is verre van ons deze bedachtzaamheid te willen misprijzen, overtuigd als wij zijn dat de gulden les, welke in die woorden ligt besloten, den Hollander reeds menigmalen voor schade en schande heeft behoed. Maar toch zijn wij er evenzeer van doordrongen, dat de consequente doorvoering dezer eigenschap hem meer dan eens groote voordeelen heeft doen missen, en dat hij nu en dan groote gelijkenis vertoont met den Oostenrijkschen veldheer Aartshertog Max, die, immer bezig met bedenken, ook altijd te midden van die overwegingen door den koen besluitenden en spoedig handelenden Napoleon werd verrast en verslagen.

Zoo zou het Nederland kunnen gaan op het oorlogsveld, zoo gaat het somtijds op het gebied van industrie en handel. Wie namelijk, bij den snellen vooruitgang in den tegenwoordigen tijd, niet zorgt steeds in de eerste reien van producenten of afnemers te staan, zal dikwijls visschen achter 't net; wie „nieuwigheden," alleen „omdat ze nieuw zijn," met tegeningenomenheid begroet en met een bril van bizondere capaciteit aanschouwt, zonder te bedenken dat ze juist hierdoor, en dus alleen door de schuld des toeschouwers, ongemeene proportieën verkrijgen; wie voor schadelijk houdt wat, bij onbevooroordeelde kennismaking, dikwijls nuttig blijken zou, zal meermalen te laat tot de ontdekking komen dat hij vele voordeelen mist door eigene schuld. Het woord van Lessing wordt dan in hem bevestigd: „de grootste vijandin der kennis is niet de dwaling, maar de traagheid."

Digitized by Google

Wij hebben ons voorgenomen de waarheid hiervan aan te toonen, door te bewijzen dat de Nederlander op het gebied van nijverheid, zoo niet door zijne eigene dan door der Regeerderen schuld, somtijds groote voordeelen mist. Daartoe rekenen wij het niet ongepast den lezer in herinnering te brengen het drietal artikelen over de diensten der nijverheid ten behoeve van het leger en over de voordeelen van het vrijhandelstelsel op dit stuk, door ons in den jaargang 1868 van dit tijdschrift (blz. 725 en volg.) geplaatst.

Wel werd, spoediger dan wij hadden verwacht, en zelfs reeds bij de aanbesteding van een deel der militaire behoeften voor 1869, met de toepassing dier beginselen een begin gemaakt, terwijl daaraan bij het sluiten der contracten voor 1870 eenige uitbreiding werd gegeven, maar toch zijn wij „van de volkomene zegepraal der beginselen van den vrijen handel", althans in de militaire maatschappij, nog verre verwijderd.

Nu dat stelsel reeds eenigen tijd, zij het dan ook binnen eng beperkte grenzen, heeft gewerkt, achten wij dus de tijd gekomen om de verkregen resultaten en de bestrijding, die het van verschillende zijden heeft ondervonden, eenigzins nader te beschouwen. (*)

Eene korte toelichting omtrent den stand der quaestie moge hieraan weder voorafgaan.

De levering van militaire kleeding en uitrustingstukken heeft, gedurende ongeveer een halve eeuw, jaarlijks bij onderhandsche uitbesteding plaats gehad; de voorwaarden dier levering bepaalden 1°. omtrent de wollen stoffen:

„Elk fabrikant moet zijne vaste woonplaats binnen het koning-„rijk hebben en behoorlijk gepatenteerd wezen.

„Hij mag geene fabriek van wollen stoffen buiten het koningrijk „hebben, noch met buitenlandsche fabriekeurs van wollen stoffen zijn „geassocieerd.

„Alle geleverde stoffen moeten, van den aanvang af tot de vol-„tooiing toe, binnen het Koningrijk zijn bewerkt en vervaardigd. „Elk stuk moet voorzien zijn van het getuigschrift van inlandsche „fabrikage voorgeschreven bij het koninklijk besluit van 1 Juni „1820 (*Staatsblad* no. 14)."

(*) Men vindt die bezwaren ontwikkeld: 1°. in de no. 37—52 en volg. van het weekblad „de Nederlandsche Industrieel," over 1868 en volgende jaren; 2°. in het antwoord der militaire Regeering op het voorl. verslag der Commissie van rapporteurs uit de 2e Kamer der Staten-Generaal omtrent Hoofdstuk VIII der rijksbegrootingen voor 1868 en ten slotte bij de beraadslagingen over die begrooting in de beide Kamers der algemeene Staten zelve.

Digitized by Google

2°. Omtrent de overige goederen.

„Alle voorwerpen, zonder onderscheid, welke een koopman aan„neemt te leveren, moeten in de fabrieken of door handwerks„lieden, binnen het koningrijk, zijn gemaakt.

„De koopman, die tegen deze stellige bepaling buitenlandsche „of buiten het rijk bewerkte goederen mogt hebben aangeboden, „verbeurt die goederen ten voordeele van de algemeene armen in „de plaats, alwaar het magazijn van het korps gevestigd is, en „wordt van alle verdere leveringen ten dienste van het leger uit„gesloten; daarenboven is hij verplicht, binnen veertien dagen na „de eerste aanmaning, eene boete te betalen ten bedrage van de „som, welke hij voor de verbeurd verklaarde goederen zou hebben „ontvangen, indien het bedrog niet was ontdekt.

„Wanneer het bedrog ontdekt wordt, nadat die goederen bereids „goedgekeurd en betaald mogten zijn, is de koopman, onverminderd „de hiervoren bepaalde boete, gehouden om de daarvoor ontvangen „betaling, binnen den tijd van veertien dagen, terug te geven."

Deze beperkende bepalingen waren vastgesteld in verband met genoemd koninklijk besluit van 1 Juni 1820, (zie ook onze vroeger aangehaalde artikelen), dat tot opbeuring der inlandsche wollenweverijen was uitgevaardigd.

Al dadelijk rijst hier de bedenking dat de militaire regeering, door het maken dier bepalingen, toonde zich geene heldere voorstelling te maken van het standpunt waarop een legerbestuur, bij de zorg voor de verpleging der troepen van den Staat, zich behoort te plaatsen. Vooral niet als het zich zelven de macht geeft om te beschikken over de loonen, die den soldaat voor zijne diensten worden toegelegd.

Het eenig zuivere standpunt op dit stuk zal de Regeering eerst dan kiezen, wanneer zij geheel doordrongen is van de waarheid: *dat het belang van allen het beste wordt bevorderd, wanneer voor het belang van ieder in het bizonder goed gezorgd wordt.*

Dat nu de regeering zich werkelijk de macht toeëigende om te beschikken over een deel van het krijgsmansloon was hier het geval. We dienen dit nader toe te lichten.

De Staat geeft den soldaat verschillende vergoedingen voor de diensten die hij bewijst; onder die vergoedingen behoort eene dagelijksche toelage om zich te kleeden, niet op de wijze en naar den vorm zooals hij dat verkiest, maar zooals de militaire regeering, in het algemeen belang en in dat van den individu, noodig oordeelt. Nu eischt wel het staatsbelang dat die regeering optreedt als

Digitized by Google

emmagasineur, ten einde de onverwacht optredende volkslogers steeds dadelijk te kunnen uitrusten, maar dit staatsbelang mag niets te kort doen aan het onvervreemdbaar recht van den krijgsman, *om de beste waren tegen de minste prijzen te ontvangen.* Treedt de Staat op als tusschenpersoon tusschen den handelaar en den kooper, dan moet het, naar ons gevoelen, zelfs een zijner eerste zorgen wezen om dien groothandel aan het verkrijgen van de beste waren tegen de minste prijzen dienstbaar te maken, waartoe juist die groothandel, het onbeperkte staatscrediet, en het steeds beschikbare staatskapitaal uitmuntende gelegenheid geven. De voordeelen, welke daaruit voortvloeien, zullen dan eenige vergoeding schenken voor het gemis van een goed deel der vrijheid, welke den bij het leger ingelijfden staatsburger, wel in het algemeen belang ontnomen, maar dan toch ontnomen wordt.

De militaire regering bleek echter niet doordrongen te zijn van het besef, dat een der Fransche maarschalken (den maarschalk Niël) van het tweede keizerrijk bezielde, toen hij onlangs in de wetgevende vergadering de volgende woorden sprak: „qui donc „mériterait nos soins plus que ces soldats, qui quittent leur famille „et qui remplissent les obligations les plus dures que la société „puisse imposer au citoyen? Ils quittent leur famille à regret, ils la „laissent souvent dans la plus grande gêne! Arrivés dans leur „corps, on leur doit bien des dédommagements; si ceux qui sont „appelés à les commander, ne s'occupaient pas de leur sauté, de „leur bien-être, de tout ce qui peut améliorer leur situation, ils ne „mériteraient pas cet honneur." Door het gemis dier overtuiging maakte zij gebruik van hare macht om den krijgsman te exploiteeren ten behoeve van enkele industriëlen: ten behoeve der weinige wolwevers in ons vaderland. De staatsburger, reeds door wet en dobbelsteen verplicht zijne familie, zijne omgeving, zijn werkkring te verlaten, om te gaan dienen in eene hem geheel vreemde maatschappij, geregeerd door gansch bizondere wetten waarvan hij nimmer hoorde, die hij niet begrijpt en waartegen hij dikwijls zondigen zal zonder het te beseffen; de staatsburger, die zich moet gaan stellen onder de bevelen van meesters, die hij nimmer kende en die niet door hem gekozen maar oppermachtig boven hem gesteld worden, die dus verplicht wordt voor het grootste deel van zijne individuele vrijheid afstand te doen; die staatsburger werd ook noch verplicht zijn karig loon te doen strekken ten bate van zeer enkele bevoorrechte wolwevers, die, zoo zij al op bescherming en subsidie van wege den Staat aanspraak hebben, — 't geen door ons wordt ontkend, — dan in

allen gevalle dat subsidie moeten ontvangen uit de staatskas, d .i. uit de algemeene beurs, maar niet uit de beurs van enkelen, over wier eigendom het toeval — de loting — aan den Staat meer macht heeft geschonken, dan over dat van den burger in het algemeen.

Die beperkende bepalingen van 1820 nu, waaraan de militaire regeering zulke gevolgen voor den soldaat vastknoopte, werden door het koninklijk besluit van 20 Juli 1862 (*Staatsblad* n$_o$. 138) afgeschaft.

Doch wat gebeurde?

De militaire regeering bleef zich bij de uitbestedingen van laken ook na 1862 tot eenige inlandsche fabrieken bepalen; de onderhandsche aannemingen werden door haar bestendigd en de vrije handel op dit stuk dus illusoir gemaakt.

En nu rijst eene tweede bedenking, deze namelijk: of, bij de duidelijke strekking van het Koninklijk besluit van 1862, om de uitsluitende bescherming der inlandsche lakenweverijen te doen ophouden, de Regeering wel de bevoegdheid had om de uitvoering van dat Koninklijk besluit door ministeriëele bepalingen te schorsen. Naar ons gevoelen heeft zij die *bevoegdheid* niet, omdat openbare aanbesteding een noodwendig gevolg is van de vrijheid van handel, die door dat besluit van 1862 in het Nederlandsche Staatsrecht in breederen zin dan vroeger werd geschreven. Wij zijn van meening dat de militaire Regeering daardoor tot openbare aanbesteding is *verplicht*, afgezien nog van de waarheid dat deze, bij een kundig en vertrouwd toezicht, steeds de beste waren tegen de minste prijzen verschaft.

Bij de levering van de andere goederen, welker onderhandsche uitbesteding door de Regements-besturen geschieddo, nam de zaak haren natuurlijken loop; tot die leveringen werden niet alleen fabriekanten, maar ook kooplieden of handelaren toegelaten, en werden sedert 1863, toen de vrijhandelsbeginselen in de contracten waren neêrgelegd, dan ook verscheidene buitenlandsche fabriekaten aangenomen. Daar het onderhandsche stelsel van aankoop echter bij deze aanbestedingen evenzeer gehandhaafd bleef, behielden dezelfde leveranciers, die door dat stelsel van lieverlede het monopolie verkregen hadden, de markt; de goederen verminderden daardoor niet in prijs, maar de groote winsten, die op verscheidene artikelen door het buitenlandsche fabriekaat werden behaald, werden uitsluitend door de leveranciers genoten.

Dit duurde tot het jaar 1869, toen de levering van een gedeelte der goederen (d. i. behalve het laken, het schoeisel, de sokken, handschoenen, het beddegoed en het ledergoed) openbaar werd aanbesteed.

Digitized by Google

Gaan wij nu na: de redenen, die de Regeering tot eene beperkte openbaarheid bij de besteding deden besluiten; de motieven der Vereeniging van en voor Nederlandsche Industriëelen om dien maatregel toe te juichen, en de resultaten van den vrijen handel op dit gebied.

A. Bezwaren der Regeering.

De bezwaren der Regeering tegen geheel vrije mededinging bij het aankoopen der krijgsmanskleeding, bepalen zich voornamelijk tot het laken.

In de memorie van beantwoording voor 1868 verklaarde zij, dat „eene openbare aanbesteding van militaire lakens in strijd zou „zijn met de belangen van de dienst"; eene uitdrukking niet zeer verstaanbaar voor een burgerlijk oor, maar die hier moet beteekenen: in strijd met de belangen van den kooper of den soldaat; tevens zeide zij: „dat er van geen monopolie sprake kan zijn, „omdat ieder (*) die zich aanbiedt in aanmerking kan komen, „mits hij het bewijs levert van genoegzame solvabiliteit en aan „het hoofd staat van eene fabriek van militaire lakens." Waarom echter openbare aanbesteding niet met de belangen der koopers strooken zou, wordt niet vermeld.

Op het voorloopig verslag uit de Tweede Kamer over de begrooting voor 1869, waarin dit onderwerp op nieuw werd besproken, antwoordde de Regeering o. a.: „dat de belangrijke adviezen van de „bevelhebbers in de militaire afdeelingen, van de kommandanten der „regementen en van de militaire intendanten, haar hadden bewogen, „niet af te wijken van de wijze, waarop in de behoefte aan wollen „stoffen en aan goederen uit leder vervaardigd, wordt voorzien." Deze „belangrijke adviezen" werden echter niet medegedeeld, tot schade voor de zaak, daar zij mogelijk een nieuw licht over deze materie hadden kunnen verspreiden. Nu zijn wij wel genoodzaakt de quaestie te behandelen als waren zij niet geschreven.

De Regeering zeide verder: „niemand (†) te willen uitsluiten, „die genegen en in staat is als fabriekant van wollen stoffen op „te treden, doch eene onbeperkte mededinging, waardoor men „wellicht voor een weinig lageren prijs uit het buitenland veel

(*) De Minister bedoelde hier: „ieder *in Nederland wonende*"; een groot verschil met „ieder" (tout le monde), dus ook buitenlandsche industriëelen.

(†) Ook hier bedoelde de Minister: „niemand *in Nederland wonende*."

„minder deugdzaam laken zou ontvangen, niet in het belang van „het leger te achten."

In de zitting der Eerste Kamer van 13 Januari 1869, waarin deze zaak door een der aanzienlijkste Nederlandsche industriëelen werd aan de orde gesteld, verklaarde de Regeering: „gaarne te „willen onderzoeken of wellicht eene algemeene inschrijving betere „resultaten zou hebben, maar de vrees te koesteren dat het leger „dan Belgische of Duitsche, in een woord vreemde lakens zal „bekomen, terwijl zij de leverancie van het laken liever aan de „Nederlandsche fabriekanten zoude gunnen." Of dit onderzoek heeft plaats gehad en tot welke conclusiën dit, in het toestemmend geval, heeft geleid, is niet gebleken.

Hare bezwaren komen dus hierop neder:

1°. Openbare aanbesteding van lakensche en lederen goederen is in strijd met de belangen en met de adviezen van het leger;

2°. Er bestaat geen monopolie;

3°. Openbare aanbesteding zou wellicht voor weinig minderen prijs veel minder deugdzame lakens uit het buitenland geven, en de Regeering gunt de leverancie liever aan de Nederlandsche fabriekanten.

Men ziet het: die bezwaren zijn niet zeer talrijk en worden schraal gemotiveerd.

We willen aan elk bezwaar een enkel oogenblik onze aandacht schenken.

1°. *Openbare aanbesteding is in strijd met de belangen van het leger.* De genoemde schraalheid van motieven doet zich vooral hier voor, want de gronden voor dit gevoelen worden zelfs geheel verzwegen. Die te raden valt moeielijk. Doch dit is ook niet meer noodig, want wij zien de regeering van overtuiging veranderen kort na het afleggen dier categorische verklaringen, en in lijnrechten strijd met de „belangrijke adviesen" der militaire bevelhebbers en der intendanten, waarop zij zich nog zeer onlangs bij het handhaven en verdedigen van het oude stelsel had beroepen.

Spoedig daarop verscheen namelijk de volgende bekendmaking in de *Staats-Courant:*

„De Minister van Oorlog, willende alle binnen het Rijk geves„tigde fabriekanten van wollen stoffen in de gelegenheid stellen „in de levering van laken voor het leger te deelen, noodigt hen, „die daartoe genegen zijn, uit hun verlangen voor of op 20 „October 1869 kenbaar te maken, en daarbij te voegen eene ver„klaring van het gemeentebestuur, hoofdzakelijk bevattende het

„aantal weefgetouwen, en dat hunne inrichtingen in alle opzichten „geschikt zijn om militaire lakens van den aanvang af tot de vol„tooiing toe te vervaardigen."

De lakenmarkt, vroeger beperkt tot enkele plaatsen van productie of enkele producenten door onderhandsche aanbesteding gekozen, werd dus — eenige maanden na de verklaring van de regeering en van het leger beide: dat het niet geraden scheen het onderhandsche stelsel te verlaten — tot ons geheele land uitgestrekt. Het eerste bezwaar is dus door de regeering zelve als niet bestaande verklaard, en te recht; want deze marktverruiming, dit overgeven van het artikel aan publieke mededinging, oefende — gelijk wij nader zullen aantoonen — een zeer gunstigen invloed op de lakenprijzen uit. Staan wij eerst nog een oogenblik stil bij de regeling der zaak en hare resultaten op dit moment.

We laten daartoe volgen een tweetal prijsstaten van militaire kleeding.

Digitized by Google

A. WAARDE *der kleeding welke ieder nieuw soldaat ontvangt.*

VOORWERPEN.	Hoeveelheden.	1867.		1868.		1869.		1870.	
		Prijs.	Waarde.	Prijs.	Waarde.	Prijs.	Waarde.	Prijs.	Waarde.
Korte jas	1	11.03	11.03	11.85	11.85	10.60	10.60	9.27	9.27
Pr. koperen schouderbedekkingen.	1	1.65	1.65	"	"	"	"	"	"
Laken pantalon . . .	1	6.48	6.48	6.48	6.48	5.90	5.90	5.05	5.05
Halssnoer	1	1.35	1.35	1.30	1.30	1.09	1.09	0.78	0.78
Mouwvest	1	6.14	6.14	6.18	6.18	5.95	5.95	5.15	5.15
Kwartiermuts	1	1.96	1.96	1.96	1.96	1.87	1.87	1.70	1.70
Kapot.	1	12.07	12.07	12.11	12.11	11.70	11.70	9.95	9.95
Schacot compleet . . .	1	4.73	4.73	4.69	4.69	2.87⁵	2.87⁵	2.70⁵	2.70⁵
Paar schoenen	2	3.50	7.—	3.50	7.—	3.50	7.—	3.50	7.—
Paar schoenzakjes. . .	1	0.19	0.19	0.19	0.19	0.17	0.17	0.16	0.16
Hemden { linnen . . .	3	1.75	5.25	1.75	5.25				
Hemden { katoenen . .						0.84	2.52	0.95	2.85
Onderbroeken	2	1.50	3.—	1.50	3.—	1.23	2.46	1.24	2.48
Paar sokken	3	0.60	1.80	0.60	1.80	0.55	1.65	0.55	1.65
Paar wollen bandschoenen	1	0.54	0.54	0.54	0.54	0.50	0.50	0.50	0.50
Halsdas	1	0.45	0.45	0.45	0.45	0.38	0.38	0.38	0.38
Linnen pantalon . . .	1	1.35	1.35	1.55	1.55	1.38	1.38	1.19	1.19
Handdoeken.	2	0.25	0.50	0.25	0.50	0.22	0.44	0.19⁵	0.39
Rokzakje.	1	0.33	0.33	0.33	0.33	0.30	0.30	0.23	0.23
Naaizakje	1	0.10	0.10	0.10	0.10	0.10	0.10	0.10	0.10
Kleerborstel.	1	0.25	0.25	0.25	0.25	0.21	0.21	0.17⁵	0.17⁵
Schoenborstel	1	0.17	0.17	0.17	0.17	0.16	0.16	0.14	0.14
Vetdoos	1	0.08	0.08	0.08	0.08	0.05	0.05	0.06	0.06
Slotborstel	1	0.06	0.06	0.06	0.06	0.05	0.05	0.04	0.04
Haarkam.	1	0.08	0.08	0.08	0.08	0.07	0.07	0.06	0.06
Zakhoekje	1	0.06	0.06	0.06	0.06	0.06	0.06	0.06	0.06
Kleerklopper	1	0.16	0.16	0.16	0.16	0.14⁵	0.14⁵	0.13⁵	0.13⁵
Knoopenschaar	1	0.04	0.04	0.04	0.04	0.03⁵	0.03⁵	0.03	0.03
Paar broekdraagbanden .	1	0.33	0.33	0.33	0.33	0.30	0.30	0.28	0.28
Eetketel	1	0.60	0.60	0.60	0.60	0.49	0.49	0.47	0.47
Spijslepel.	1	0.07	0.07	0.07	0.07	0.06	0.06	0.06	0.06
Knipmes.	1	0.25	0.25	0.25	0.25	0.20	0.20	0.20	0.20
Poetszak.	1	0.13	0.13	0.13	0.13	0.11	0.11	0.10	0.10
Totaal			68.20		67.56		58.82⁵		53.34⁵

Digitized by Google

B. WAARDE *der nieuwe goederen welke een soldaat gemiddeld kan gerekend worden in zes jaren tijds te ontvangen.*

VOORWERPEN.	Noodig in 6 jaren.	1867.		1868.		1869.		1870.	
		Prijs.	Waarde.	Prijs.	Waarde.	Prijs.	Waarde.	Prijs.	Waarde.
Korte jas	2	11.03	22.06	11.85	23.70	10.60	21.20	9.27	18.54
Halssnoer	1	1.35	1.35	1.30	1.30	1.09	1.09	0.78	0.78
Lakenpantalon	4	6.48	25.92	6.48	25.92	5.90	23.60	5.05	20.20
Muuwvest	4	6.14	24.56	6.18	24.72	5.95	23.80	5.15	20.60
Kwartiermuts	6	1.96	11.76	1.96	11.76	1.87	11.22	1.70	10.20
Kapot.	3	12.07	36.21	12.11	36.33	11.70	35.10	9.95	29.85
Schacot compleet . . .	1	4.73	4.73	4.69	4.69	2.88	2.88	2.70⁵	2.70⁵
Paar schoenen	8	3.50	28.—	3.50	28.00	3.50	28.00	3.50	28.—
Paar schoenzakjes. . .	1	0.19	0.19	0.19	0.19	0.17	0.17	0.16	0.16
Hemden { linnen. . .	12	1.75	21.00	1.75	21.00				
Hemden { katoenen . .						0.84	15.12	0.95	17.10
Onderbroeken	12	1.50	13.—	1.50	18.00	1.23	14.76	1.24	14.88
Paar sokken	18	0.60	10.80	0.60	10.80	0.55	9.90	0.55	9.90
Paar wullen handschoenen	3	0.54	1.62	0.54	1.62	0.50	1.50	0.50	1.50
Halsdas	8	0.45	3.60	0.45	3.60	0.38	3.04	0.38	3.04
Linnenpantalon. . . .	6	1.35	8.10	1.55	8.10	1.38	8.28	1.19	7.14
Handdoeken.	12	0.25	3.—	0.25	3.—	0.22	2.64	0.19⁵	2.34
Rokzakje.	6	0.33	1.98	0.33	1.98	0.30	1.80	0.23	1.38
Naaizakje	1	0.10	0.10	0.10	0.10	0.10	0.10	0.10	0.10
Kleerborstel.	2	0.25	0.50	0.25	0.50	0.21	0.42	0.17⁵	0.35
Schoenborstel	6	0.17	1.02	0.17	1.02	0.16	0.96	0.14	0.84
Slotborstel	6	0.06	0.36	0.06	0.36	0.05	0.30	0.04	0.24
Vetdoos	1	0.08	0.08	0.08	0.08	0.05	0.05	0.06	0.06
Haarkam.	3	0.08	0.24	0.08	0.24	0.07	0.21	0.06⁵	0.19⁵
Zakhoekje	3	0.16	0.48	0.16	0.48	0.16	0.48	0.16	0.43
Kleerklipper	2	0.16	0.32	0.16	0.32	0.14⁵	0.29	0.13⁵	0.27
Knoopschaar	2	0.04	0.08	0.04	0.08	0.03⁵	0.07	0.03	0.06
Broekdraaghanden . . .	6	0.33	1.98	0.33	1.98	0.30	1.80	0.28	1.68
Eetketel	6	0.60	3.60	0.60	3.60	0.49	2.94	0.47	2.82
Poetszak.	2	0.13	0.26	0.13	0.26	0.11	0.22	0.10	0.20
Schonderbedekkingen . .	1	1.65	1.65						
Kleedknsten in 6 jaren tijds			233.55		233.73		211.94		195.61
Dus kleedknsten per jaar			38.92⁵		38.94		35.32		32.60
Donkerblaauw ordinair laken		4.70		4.70		4.35		3.55	
Lichtblaauw ordinair laken		4.52		4.52		4.15		3.40	
Katoenen voeringbaai. .		0.73		0.73		0.47⁵		0.44	

Digitized by Google

Staat A vermeldt de waarde der goederen welke ieder in het leger tredend militair ontvangt. Daar de milicien gewoonlijk eenige reeds gedragen goederen krijgt, bereikt de waarde bij velen hunner echter niet het volle bedrag. Staat B bevat de waarde der nieuwe goederen, die gewoonlijk in zes jaren tijd worden ontvangen, en bovendien de prijzen der lakens en der voeringbaai per meter. Beide staten loopen over het tijdvak 1867—70; de 2 eerste jaren zijn nog uit het tijdvak der onderhandsche besteding van alle goederen; 1869 is het eerste jaar der openbare aanbesteding van een zeker aantal voorwerpen; voor 1870 werd de openbare aanbesteding ook op het laken toegepast. Deze staten leeren het volgende: 1° de gedeeltelijk publieke uitbesteding in 1869 schonk ieder nieuw militair een voordeel van ongeveer *f* 9; 2° toen die tot het laken werd uitgebreid bedroeg de winst ruim *f* 14. 3° Ieder blijvend militair ondervindt daardoor gemiddeld een voordeel van omstreeks *f* 6 's jaars. Hierbij verlieze men niet uit het oog dat de winsten eigentlijk nog grooter zijn, omdat de prijzen zijn genomen van een in de noordelijke provinciën in bezetting liggend regement, waarvoor duurder dan bij anderen werd ingeschreven; zoo werd bijv. de onderbroek voor sommige korpsen in 1869 aangenomen à *f* 0.98 in plaats van *f* 1.23, de linnen pantalon voor *f* 0.92 in plaats van *f* 1.38, enz.

Rekenen wij nu voor ons staande leger van 25 à 30 000 man, op 10000 man milicie, die telken jare worden ingedeeld, en stellen wij de winst per man (omdat ieder eenige goederen gedragen ontvangt) in stede van *f* 14 op *f* 10, dan bedraagt de jaarlijksche winst, door openbare aanbesteding voor de milicie verkregen *f* 100 000

Rekenen wij, van de overige 15 à 20 000 man, op 13 à 14 000 man kader en vrijwilligers à *f* 6, dan is die winst gemiddeld . . . . . - 80 000

De openbare aanbesteding geeft dus nu reeds, nu ze nog slechts gedeeltelijk is ingevoerd, eene jaarlijksche winst voor het leger van. . . . . *f* 180 000

Deze enorme winsten verklaren zich, wanneer men de aanzienlijke daling bij vele goederen opmerkt: wij wijzen bijv. slechts op den schacot, die van *f* 4.73 op *f* 2.70½, dus met ongeveer ⅔ verminderde; op den kleêrborstel, die van *f* 0.25 op *f* 0.17½, dus met bijna ½ verminderde; den eetketel, die van *f* 0.60 op *f* 0.47, dus met ruim ⅕ verminderde; enz.

Ook het laken daalde in openbare aanbesteding voor het geheele jaar 1870 tot bijna ⅘ van zijne prijzen. Deze daling verkrijgt nog

meerdere beteekenis als men in aanmerking neemt dat de prijzen der wol in het algemeen bij het einde van 1868 zeer laag stonden, dat zij in Mei 1869 hun keerpunt bereikten en sedert dien tijd 25 pCt. zijn gerezen; dat in de handelswereld de overtuiging vrij algemeen gevestigd is, dat de ontwaarding van dit product hare grenzen heeft bereikt en meer stabiliteit met grond wordt verwacht; dat de wolproductie in Europa, door vermeerderde bevolking en de grootere behoefte aan de teelt van levensmiddelen, steeds minder wordt, terwijl er geene redenen bestaan om te meenen dat de behoefte, door vermindering van consumtie der gefabriceerde goederen, zal afnemen; dat eindelijk de handelsbeweging door nieuwe débouchés steeds grooter wordt, daar bijv. China en Japan een onmetelijk nieuw veld voor wollen stoffen openen; alle welke redenen natuurlijk invloed hebben moeten oefenen op den gevraagden prijs voor het jaar 1870.

Behalve de goederen, die de militair voor eigen rekening ontvangt, krijgt hij nog leder- en beddegoed ten gebruike; het ledergoed kost tegenwoordig ongeveer *f* 13, het beddegoed *f* 29 per man; het eerste duurt gemiddeld (zeer hoog geschat wordende) 10, het laatste 8 jaren; te samen kosten zij dus jaarlijks aan den Staat voor elke soldaat omstreeks *f* 4.80; de winst op deze artikelen door openbare aanbesteding zeer laag en slechts op $\frac{1}{10}$ der tegenwoordige waarde stellende, dan zou die jaarlijks per man *f* 0.48, en dus voor 25 à 30 000 man *f* 12 000 bedragen.

Onder de goederen voor eigene rekening worden nog verscheidene met monopolie geleverd; dit is het geval met schoeisel, de wollen sokken en de wollen handschoenen; (men zie de daardoor niet of zeer weinig verminderde prijzen dezer goederen); aan schoeisel wordt jaarlijks gebruikt voor ongeveer *f* 125 000, aan wollen gebreide goederen voor *f* 43 000, samen voor *f* 168 000; de voordeelen der publieke besteding hier ook op 10 pCt. schattende, zouden dan *f* 16,800 bedragen.

Wij krijgen dus jaarlijks: reeds gewonnen *f* 180 000, nog te winnen *f* 12 000 en *f* 16 800, samen *f* 208 800.

De voordeelen, met het stelsel der openbare aanbesteding bereikt, zijn dus groot: ze bedragen reeds *f* 180 000 's jaars. Ze kunnen nog grooter worden: wanneer het stelsel volledig wordt toegepast kunnen ze jaarlijks ruim twee tonnen gouds beloopen. Hoe de Regeering dus tot de conclusie is kunnen komen dat die openbare besteding in strijd zou zijn met de belangen der koopers, is ons een raadsel, tenzij de qualiteit der goederen onder de prijs-

Digitized by Google

vermindering geleden hebbe; eene reserve door het weekblad „de Nederlandsche Industriëel" in haar nommer van 31 Januari 1869 gemaakt, onder de volgende woorden: „Niet de nu (voor 1869) „geboden prijzen geven voldoenden grond om reeds over den uitslag „van den maatregel zich tevreden te betoonen. De artikelen, tot „die prijzen geleverd, moeten blijken aan de vereischten te beant„woorden en, wat de lage prijzen betreft, deze moeten op gelijke „hoogte ook volgende jaren stand houden." (*) Het is ook hier „waar, ten aanzien zoo der inschrijvers als der Regeering: „rira „bien, qui rira le dernier."

Wij zouden met reden daartegen kunnen aanvoeren, dat de bestekken en monsters en dus de eischen dezelfde zijn gebleven, zoodat de keuringen, evenzeer als vroeger, tegen slechte of onvoldoende hoedanigheid moeten waarborgen, maar wij hebben een sterker pleitrede voor de gunstige gevolgen der openbare aanbestedingen in de rapporten van het leger zelf, hoezeer het leger dan ook kort te voren in zijne „belangrijke adviezen" zich tegen de openbare aanbestedingen verklaarde. De regeering had namelijk bepaald: dat het leger gedurende het jaar 1869 voor de helft moest worden voorzien van goederen uit de vroegere of onderhandsche, en voor de andere helft uit de openbare contracten geleverd; dat deze verschillende goederen in het gebruik tegen elkander moesten worden vergeleken en dat omtrent de ondervindingen in de maand November van dat jaar verslag moest worden gedaan. Tengevolge van die rapporten nu heeft de Regeering openlijk bekend gemaakt: „dat de goederen door openbare aanbesteding „geleverd in vergelijking met de vroegere niets te wenschen over„lieten", en heeft zij deze vergelijkende proef bij het gebruik voor 1870 dan ook onnoodig geoordeeld.

Wij gaan nu over tot de tweede verklaring der regeering:

2°. *Er bestaat geen monopolie.* Monopolie — alleenhandel — is een woord van zeer betrekkelijke beteekenis. Alleenhandel kan gedreven worden door één persoon, één handelslichaam, één gilde, ééne stad, ééne streek, één volk, eindelijk door verschillende volken.

Indien zulke monopolieën door natuurlijke oorzaken ontstaan, is daarin niets verkeerds gelegen; zij kunnen hun oorsprong namelijk te danken hebben aan het eigenaardig karakter tot voortbrenging of aan de bizondere vruchtbaarheid van den grond, aan de bizondere

(*) In reden namelijk tot de verschillende factoren van samenstelling der prijzen: schaarste of overvloed, d. i. waarde van de verschillende grondstoffen en werkkrachten.

Digitized by Google

eigenschappen en talenten der arbeiders of producenten, aan bizondere vrijstelling van lasten der bedrijven in het algemeen, eindelijk aan den geringen prijs der levensbehoeften en daardoor van de loonen; die verschillende factoren der voortbrenging kunnen in zulk eene hooge mate aanwezig zijn, dat zij een overwegenden invloed op de prijzen der producten uitoefenen, en aan de producenten een onverstoorbaar monopolie verzekeren, 't geen dan te vergeefs zal worden bestreden door ieder, die onder minder gunstige voorwaarden arbeiden moet, omdat genen in staat zijn gesteld op hun gebied steeds de beste waren tegen de minste prijzen te leveren. Dit is een rechtmatig monopolie; „un monopole, qui est le privilège de la nature „et du talent, un privilège, au-dessus des atteintes de la puissance „des peuples et de la combinaison des hommes;" maar een monopolie dat ook vallen zal, zoodra de producent, misbruik makende van zijne voorrechten en woekerwinsten eischende, eene mededinging zou doen geboren worden, die zijn alleenhandel en zijne voordeelen spoedig zou vernietigen.

Was het de bedoeling der regeering te constateeren dat de inlandsche fabrikatie der militaire lakens niet op zulk een monopolie zich beroemen kan, dan stemmen wij dat volkomen toe.

Dat de regeering een dergelijk monopolie echter niet bedoelde blijkt uit haar derde bezwaar: de vrees voor buitenlandsche lakens; ware hier toch sprake van een natuurlijk monopolie dan zou de vrees der regeering ijdel wezen, dan behoefde zij de aanbesteding niet alleen tot de inlandsche fabrieken te beperken, omdat de buitenlandsche fabriekant, dan onder minder gunstige voorwaarden arbeidende, toch niet met de geringste kans van slagen tegen de inlandsche fabrikanten in het strijdperk zou kunnen treden.

Maar er is een ander dan het natuurlijk monopolie, er is een monopolie in het leven geroepen door kunstmatige oorzaken, door bescherming van de nijverheid van regeeringswege. Wanneer de regeering meent dat zulk een monopolie op het stuk der militaire lakenleveranciën niet bestaat — en dit is werkelijk hare bedoeling — dan zijn wij zoo vrij van haar in gevoelen te verschillen. Wij hebben toch reeds duidelijk aangetoond dat een dergelijk monopolie wel degelijk bestond, en, juist door hare tusschenkomst, nog bestaat; wij hebben aangetoond dat het vóór 1870 gehandhaafd werd ten behoeve van eenkele inlandsche lakenfabrieken en, te beginnen met 1870, meer in het algemeen ten behoeve van die inlandsche fabrieken, welke, „naar het oordeel der verschillende „Gemeentebesturen, geschikt zijn om militair laken, van den aan-

„vang af tot de voltooiing toe, te vervaardigen;" een monopolie dus, verleend aan een deel der inlandsche wollenweverijen, welk deel alzoo met het volste recht als het gilde der militaire lakenwevers mag worden beschouwd.

Het is hier de plaats in het licht te stellen, langs welken weg de regeering meende dit protectionistische stelsel in praktijk te moeten brengen; hierdoor zullen de nadeelen der bescherming van die nijverheid nog meer in het oog vallen.

Gedurende een reeks van jaren — een halve eeuw ongeveer — werden de jaarlijksche contracten voor de noodige lakens der armee niet zoo zeer door de regeering *gesloten*; zij werden veeleer, even als de Indische suikercontracten, *verleend*. De regeering won namelijk in het laatst van elk jaar eenige berichten in omtrent de prijzen van wol, indigo en arbeid, bepaalde daarna de prijzen der lakens voor het volgende jaar — wij denken hier aan de reeds lang in den ban gedane broodzetting van vroegere tijden, — en verdeelde dan, met gesloten deuren en zonder openbaarmaking van de motieven der keuze, de vervulling der behoefte onder eenige inlandsche fabriekanten. Hier werkten dus niet de beide factoren van aanbod en vraag, die het equilibre bewaren tusschen voortbrenging en verbruik, die den prijs der waren regelen; hier regelde „de vraag alleen" de markt, en bepaalde de vrager zich tot enkele begunstigden. Dit stelsel van begunstiging is zóó waar, dat ons eene fabriek bekend is, welker lakens vrij wat minder waarde hadden dan die van andere fabrieken, terwijl zij toch steeds dezelfde prijzen genoot en gedurende tientallen van jaren in de leveringen bleef deelen, zoodat de gedwongen afnemer — de soldaat — dikwijls bon gré mal gré minder goede, dus betrekkelijk slechte waren ontvangen moest.

Dit stelsel van keuze en van prijszetting had de dure prijzen tengevolge, waarop wij vroeger (*Economist* 1868) opmerkzaam hebben gemaakt.

Toen echter dat exclusivistische stelsel in 1870 door het stelsel der tot ons land beperkte openbare aanbesteding werd vervangen, daalden de lakenprijzen onmiddelijk, zonder andere oorzaken dan dit beperkte vrijhandelsbeginsel, met 20 procent (zie staat B.)

Hieruit blijkt dus dat een kunstmatig monopolie voor enkele producenten, vooral als dit met gouvernementeele prijszetting gepaard gaat — eene gewoonte, strijdig met de algemeene handelsusantiën, daar de prijzen der koopwaren steeds door den verkooper, maar nimmer door den kooper bepaald worden — dat zulk

een monopolie den prijs der lakens bestendig heeft verhoogd; dat openbare aanbesteding, zelfs met uitsluiting der buitenlandsche lakenfabrikatie gepaard gaande, gunstig op de prijzen werkt, terwijl de ondervinding, reeds bij de andere goederen met de vrije mededinging en de buitenlandsche fabrikaten opgedaan, op nieuw de waarheid heeft bevestigd: *dat de vrije ruiling in alle opzichten steeds de beste waren levert tegen de minste prijzen;* dat zij dus ook in het belang van het leger hoe eer hoe beter op den militairen lakenhandel niet alleen, maar op alle andere krijgsmansbehoeften moet worden toegepast. De buitenlandsche fabriekanten toch zullen van zelf worden buitengesloten, als zij minder deugdzame stoffen leveren; maar de soldaat zal uit hunne mededinging voordeel putten, wanneer zij voor hetzelfde geld betere waren fabriceeren dan de inlandsche producenten.

Eer wij van dit tweede punt afstappen moeten wij nog met een enkel woord den zonderlingen eisch bespreken der verklaringen van de gemeentebesturen, omtrent de uitgebreidheid en geschiktheid der fabrieken. Dit is een streven om de verantwoordelijkheid van de militaire regeering over te dragen op verschillende gemeentebesturen, die in ons oog moeilijk kan worden gerechtvaardigd, en ook bij geen enkelen tak van den staatsdienst, zelfs niet bij de andere deelen van het krijgsbeheer, als regel is aangenomen. Het stoomwezen, de waterstaat, de rijksscheepsbouw, de oorlogswapenen van verschillenden aard hebben allen hunne speciale ingenieurs en inspecteurs, met technische kennis toegerust, die nauwkeurig op de vervaardiging der staatsbehoeften toezien, zelfs bij fabriekatie in het buitenland. En hier, waar het niet de vernieling van den vijand, maar de verzorging, het behoud der eigene strijders geldt, hier wordt de verantwoordelijkheid voor die gewichtige zorgen voor een deel den gemeentebesturen op de schouderen gelegd. Dat dit òf een wassen neus moet wezen, of — door het „zoovoel hoofden zooveel zinnen," en door het gemis aan kennis dier besturen tot onrecht leiden moet, is duidelijk. Hoe dergelijke regeling in de wereld kwam? Daardoor dat de militaire regeering de kenromanie zoodanig tot hare tweede natuur heeft gemaakt, dat vrijheid van handel en van handelen naar haar gevoelen onmogelijk goed en geregeld werken kan. En toch is niets eenvoudiger dan dat de Staat, bijv. 50000 meters laken van zekere soort behoevende, dit publiceert en tot het doen van aanbiedingen de meest mogelijke vrijheid geeft; hoe meer aanbiedingen toch, hoe beter de keuze. Israëliet of Engelschman, Pruis of Mahomedaan,

Hollander of Kwaker, geloof en woonplaats doen niets ter zake; wie het beste bod doet is haar man.

Is het een artikel dat, afgewerkt zijnde, gekeurd kan worden, dan moeten handelaren, evenzeer als fabriekanten, mogen mededingen; het is toch geen ongewoon verschijnsel dat een handelaar, door uitgebreide connexieën, en vooral door bizondere handelsrelatieën in het buitenland sommige fabriekaten goedkooper leveren kan dan menig inlandsch fabriekant. Zou dan de Regeering van diens goedkoop aanbod geen gebruik mogen maken, alleen omdat hij handelaar is? Vragen wij dan aan den koopman, die ons de goedkoopste aardappelen aanbiedt, of ze wel op zijn eigen grond worden geteeld? Immers neen! Maar, is hot een artikel dat bij de bewerking zelve toezicht vereischt, dan dient mon zich tot de fabriekanten te bepalen; niet omdat men alleen van de producenten koopen moet, maar om zich zekerheid van het toezicht bij de bewerking te kunnen verschaffon.

Ergo: Volledige vrijheid van aanbod; maar daartegenover goede waarborg door kundige vertrouwde technici, die de fabrieken zelve op onverwachte tijden bezoeken of daarbij permanent aanwezig zijn; of die de goederen bij de aflevering aan een grondig onderzoek onderwerpen. Dan eerst, maar ook dan alleen, zal de Staat zekerheid verkrijgen dat hij de beste waren tegen de minste prijzen koopt; een waarborg, dien hij zich langs geen anderen, evenmin langs den tegenwoordig in gebruik zijnden weg, zal kunnen verschaffen.

We zijn thans genaderd tot hot derde bezwaar, dat wij verplicht zijn, in het belang eener goede behandeling van het onderwerp, in twee deelen te splitsen:

3°. *Openbare aanbesteding zou wellicht voor weinig minderen prijs veel minder deugdzame lakens uit het buitenland geven.*

Dit is een argument, dat bij eenig nadenken blijkt geheel onverdedigbaar te wezen. De Regeering zegt te vreezen dat zij voor weinig minderen prijs veel minder deugdzame lakens zal verkrijgen, als deze uit het buitenland — Pruisen of België — komen. Deze mindere deugdzaamheid zal dan haren oorsprong moeten hebben in twee redenen: minder kennis of minder eerlijkheid der buitenlandsche fabriekanten. (*)

(*) Het is toch van algemeene bekendheid dat grondstoffen en loonen eerder minder dan meer in die landen kosten dan in Nederland, zoodat deze factoren van productie buiten rekening moeten blijven.

De reeds vele jaren bestaande Duitsche handels- en industrie- of gewerbe-scholen, met de uitmuntende resultaten op die scholen verkregen, zijn in ons land overbekend en deden ook hier te lande tot de oprichting van dergelijke scholen (Enschedé en Amsterdam) besluiten, opdat onze aanstaande industriëelen en handelaren niet verplicht zouden zijn hunne theoretische en praktische opleiding steeds in Duitschland te gaan zoeken; de goede technische en handelskennis der Duitsche industriëelen, de nitmuntende producten der Duitsche en Belgische lakenweverijen zijn niet minder bekend; daarom zal niemand in ernst de bewering kunnen volhouden dat die fabrieken voor de Nederlandsche onderdoen; integendeel: ieder is overtuigd van den voorrang, dien vele boven de Nederlandsche verdienen; dat vele die genieten, blijkt ook duidelijk uit de groote hoeveelheden wollen stoffen, die, volgens de officiëele statistiek van handel en scheepvaart, jaarlijks in ons land tot verbruik worden ingevoerd. En zelfs al miste de Duitscher die betere gelegenheid tot opleiding, al waren de kansen tot het verkrijgen van kennis en bruikbaarheid op dit stuk voor Duitschers en Nederlanders gelijk, dan nog zou het een onverdedigbaar beweren wezen, dat een lakenfabriekant kennis en ijver mist, omdat hij *buiten*, dat een ander die bezit, omdat hij *in* Nederland woont. Ware dit zoo dan zou de Pruisische krijgsminister op denzelfden grond mogen beweren dat de Pruisische lakens beter zijn dan de Nederlandsche. Ergo: Nederlandsch laken zou beter zijn dan Pruisisch zoolang het in Nederland is, maar slechter worden zoodra het over de grenzen gaat; en omgekeerd. En wat nu de eerlijkheid betreft: wij weten allen dat de Hollandsche goede trouw reeds een karaktertrek was van onze voorouders „de brave Batavieren", zoo leerden wij althans in onze jeugd; maar wij weten tevens dat Duitschers en Nederlanders volken zijn van denzelfden germaanschen stam; en wij weten niet minder zeker dat ijver, talent en goede trouw niet meer uitsluitend in meerdere of mindere mate karaktertrekken zijn van de nationaliteiten, doch veeleer van de individuen, en dat het dus niet aangaat te beweren dat buitenlandsche lakens per se slechter zijn dan de inlandsche fabriekaten, *alleen omdat zij buiten Nederland worden vervaardigd.*

Bovendien wordt dit argument te niet gedaan door de bestekken en de monsters, die aan de binnen- en buitenlandsche lakens dezelfde eischen stellen, zoodat het eigenlijk een blaam zou werpen op de keurmeesters, daar het de veronderstelling in zich bevat, dat de buitenlandsche lakens met minder zorg of meer toegevendheid zouden

Digitized by Google

worden gekeurd dan de Nederlandsche, eene vooronderstelling die natuurlijk in de verste verte niet in de bedoeling der regeering heeft kunnen liggen, en ook te onzinnig is om er langer bij stil te staan.

Eindelijk: ware de vooronderstelling of de vreeze der Regeering juist, dan immers zou zij geen onbeperkte openbare aanbesteding behoeven te duchten, omdat de Duitsche en Belgische fabriekanten dan òf niet zouden mededingen, òf hunne producten met grond afgewezen zouden zien.

Dit kan dus de ware reden niet wezen, en het woordje „wellicht" bewijst dat de Regering dit ook eigenlijk niet bedoelde; maar

4o. *De Regering gunt de leverancie liever aan de Nederlandsche fabriekanten.*

Hier wringt eigenlijk de schoen. Nu dit duidelijk wordt, komt de vraag op de lippen of, ik zeg niet in Nederland, maar bij het bestuur van het krijgswezen in Nederland het beginsel geldt: om niets te gebruiken dan 't geen op onzen geboortegrond wordt voortgebracht, zoowel der vruchten van den grond en de natuur, als der producten van de hand des menschen. Of er nimmer iets wordt gebezigd wat op vreemden bodem is geteeld of bewerkt.

Ware dit het standpunt dier Regeering, dan zoude zulk een voorliefde ook voor de Nederlandsche lakenweverijen, uit aanmerking der consequente toepassing van hot beginsel, eenigzins verklaarbaar wezen. Tooh zouden wij ook dan zelfs de gewichtige bedenking maken moeten, dat dit beginsel slechts in toepassing mag gebracht worden, waar het oorlogsmiddelen betreft die uit 's lands kas, en dus door het gansche Nederlandsche volk betaald worden; maar in geenen deele geoorloofd is, waar de Regeering optreedt als agent voor een particulier kooper, zooals hier het geval is voor den krijgsman.

Doch ieder weet dat dit beginsel het standpunt dor militaire regeering niet is en niet wezen kan; ware dit beginsel houdbaar en goed, dan zou het moeten worden toegepast op al hetgeen men voor het krijswezen noodig heeft; dan hebben de landbouwerij, veefokkerij en alle andere takken van bedrijf en industrie recht op dezelfde bescherming als de lakenweverijen. Waarom dan dezen fabriekant vergund vreemde grondstoffen (buitenlandsche wollen en indigo) te bezigen, in plaats van inlandsche producten? als zijn fabriekaat het monopolie geniet, dan moet hij, als verbruiker optredende, ook worden verplicht zich uitsluitend van voortbrengselen van zijn eigen land te bedienen; dit mogen de inlandsche schapenfokker en inlandsche weedbouwer (gesteld dat deze er ware of kwame) eischen met hetzelfde recht.

Digitized by Google

Dan is het: weg met de Duitsche en Australische wollen, met den indigo en de katoen; geen Pruisische rogge voor de militaire bakkerijen meer; geen zout; geen koffij, thee, suiker, noch rijst; geen medicijnen; geen steenkolen; geen Buenos-Aijres huiden voor militair schoeisel; geen buitenlandsche paarden voor het leger, enz. enz. Maar dan is het ook zeker dat vele van de eerste oorlogs- en levensbehoeften met goud betaald zouden worden, dat vele andere onvervuld blijven moeten; dan is het ook zeker dat er nooddruft, vreeslijke duurte en hongersnood worden geboren, in een woord dat het bestaan, het leven van een Nederlandsch leger eene onmogelijkheid is.

Ik zoude dan ook wel geneigd zijn bescheiden tot de Regeering de vraag te richten, waarom zij bijv. voor haar geschut in Zweden en Frankrijk ter markte gaat, en voor hare patronen en pantserplaten indertijd in Engeland? Waarom de krijgsman niet hetzelfde recht heeft als ieder ander burger, die, als hij zich een jas gaat koopen, niet vraagt naar de herkomst of geboorteplaats van dien jas, maar naar prijs en qualiteit; waarom de soldaat ten koste zijner beurs verplicht wordt zijn buurman, den lakenwever, te helpen; waarom de Regeering zelve echter hare waren zoekt dáár, waar deze het best en goedkoopst zijn te verkrijgen? Is dat niet meten met twee maten? Is dat niet hinken op twee gedachten? Is dat niet aan den eenen kant vrijheid, aan de andere zijde bescherming van den producent, door ongeoorloofden dwang op den kooper? Bovendien: welke beteekenis heeft toch eigentlijk op dit gebied de denkbeeldige lijn, slechts door steenen grenspaaltjes aangeduid? Is rond ieder consument een cirkelgebied getrokken, waarvan hij het middenpunt uitmaakt, en waarbuiten hij zijne behoeften niet koopen mag? Neen; de afstanden verschillen naarmate de personen van plaats veranderen; binnen die ongelijke afstanden mag wel naar de beste lakenfabrikanten worden gezocht, maar daar buiten wordt een andere taal gesproken — en dus natuurlijk minder goed gefabriceerd?! Maar wanneer nu eens — en dit is geen gewaagde onderstelling — in de van ons beroemde fabriekstad Gent een nog beter en goedkooper lakenwever ware te vinden, dan zou, daar hij een Vlaming en door karakter en taaleigen een Nederlander is, de Nederlandsche soldaat dáár toch zijn laken wel koopen mogen? Volstrekt niet: die man is een Belg en een Nederlandsch krijgsman koopt geen laken bij een vreemdeling, maar geeft, zoo noodig, liever een gulden méér voor zijn jas, omdat die door een Nederlander is vervaardigd! Hij brengt het beginsel der christelijke liefde in beoefening, door het belang van enkele inlandsche lakenwevers

Digitized by Google

hooger te stellen dan het zijne; jammer, dat hij er de verdiensten niet van heeft, daar het op kommando geschiedt; en jammer evenzeer dat zij die hem bevelen — de officieren en de regeering — hem niet voorgaan, maar zelven in den regel buitenlandsche lakens en allerlei buitenlandsche oorlogsbehoeften koopen. Waarom? omdat die goedkooper zijn of beter, dat spreekt als een boek. Waardoor dan dit verschil? Omdat officieren en regeering vrij zijn in hunne keuze, maar deze laatste de lakenleveranciën voor de troepen „liever aan de Nederlandsche fabriekanten gunt."

Vanwaar nu die voorliefde voor enkele lakenwevers? Wie moeten het legerbestuur meer ter harte gaan: de tijdelijk aan zijne zorgen toevertrouwde dienaren van den Staat, of de lakenwever? We hebben daarop reeds vroeger gewezen, doch willen dit nog met een voorbeeld toelichten. Ik heb voor mijn jongens kleêren noodig; mijn naaste buurman (= de inlandsche lakenwever) verkoopt een buis voor *f* 8; maar twee straten verder, of in de meest nabijzijnde plaats, woont een andere kleêrmaker (= de Belgische of Duitsche lakenwever), die een dergelijk buis voor *f* 7 levert; mijn jongen oordeelt dat ik het laatste koopen moet, en vindt „dat Pa al heel raar zou doen, door hem het duurdere buis te geven." Zoolang *ik* het betaal zal hij er zich bij neêrleggen; maar, als ik hem kleed- en zakgeld geef, en dan op die wijze *f* 1 uit zijn zwakklinkenden spaarpot klop, dan is hij in zijn volste recht als hij daartegen protesteert, omdat hij dan door zijn vader mishandeld wordt, niet lichamelijk maar in zijne duiten. Krijgsbestuur en krijgslieden zijn hier in volmaakt dezelfde verhoudingen tot elkander.

Waartoe dan die bescherming van de inlandsche lakenindustrie?

Waren de bestuurderen van het krijgswezen niet boven elke verdenking verheven, waren wij nog in de periode der mortepayen en passevolanten, zooals die eenige eeuwen geleden bij de legers der republiek in zwang waren, of in die van de Chinesche „smeer", zooals in Indië schijnt te bestaan, dan zou de een of andere boosaardige geest aan eigenbelang denken kunnen; zóó vreemd klinkt het dat enkele lakenwevers, waarmede de regeering niets, volstrekt niets te maken heeft, door haar worden bevoordeeld boven den onder hare zorgen gestelden krijgsman.

Er zullen dus andere redenen bestaan, en die moeten dan naar ons gevoelen, worden gezocht in eene onjuiste opvatting der beginselen van staatseconomie. De militaire regeering handhaaft op dit stuk nog ten deele het standpunt van Colbert, Frankrijks beroemde minister uit de 16e eeuw, die der Franschen onbeduidende en achter-

Digitized by Google

lijke industrie door een machtig stelsel van uitsluiting van vele vreemde nijverheidsvoortbrengselen krachtig ontwikkelen deed; een eenigzins verdedigbaar stelsel wanneer het geldt om, zooals in de dagen van Colbert, eene industrie te doen ontstaan of, waar zij pas ontluikt, te steunen; wanneer het dus van tijdelijken aard is en daarenboven gelijkelijk drukt op alle ingezetenen of verbruikers; maar een zeer verkeerd stelsel, wanneer het blijvend werkt; en te meer als het drukt op een zekeren stand alleen, zooals hier. „Zoodra een invoerregt gelegd wordt (zegt de heer H. A. Wijnne „terecht in zijne „Hervorming van het tarief van invoer," April „1870) op een product, 't welk én binnen én buiten 's lands wordt „voortgebracht, is daarvan in vele gevallen het gevolg, dat het „niet alleen op den invoer drukt, maar dat ook de prijs van het „binnenlandsche voortbrengsel daarmede verhoogd wordt. Dat geldt „inzonderheid van zoodanige artikelen, welker voortbrenging zich „in weinig handen bevinden, welke binnen de grenzen weinig „mededinging vinden. (*) Het cijfer van het invoerrecht blijft daar „op den prijs niet zonder invloed. Wordt daar van het artikel op „de grenzen een recht van vijf ten honderd geheven, de binnen-„landsche voortbrenger, wetende dat daarbeneden geen buiten-„lander met hem kan mededingen, zal die eveneens bij zijn prijs „voegen. Wordt nu echter dat recht afgeschaft, dan zal niet alleen „het buitenlandsche voortbrengsel zooveel lager verkrijgbaar worden „als dat recht bedraagt, maar, wil de fabriekant de mededinging „vol houden, ook het binnenslands vervaardigde die verlaging „moeten volgen."

Dit is dubbel waar wanneer het buitenlandsche fabriekaat geheel wordt uitgesloten. Worden er in het eerste geval door de ingezetenen golden betaald, gelijk staande aan het invoerrecht, doch die, (gelijk de heer Wijnne zegt) niet in de schatkist komen; dit is, bij uitsluiting der buitenlandsche concurrentie, nog veel meer het geval: de inlandsche fabriekanten genieten dan een nog hooger subsidie van hunne landgenooten.

In sommige gevallen kan zulk eene protectie op enkele verdedigbare gronden steunen, wanneer zij, gelijk wij zeiden, dient om een nijverheidstak te doen geboren worden. Een nieuw in het leven geroepen nijverheidstak is namelijk een zuigeling gelijk, die zorgvuldig moet worden gekoesterd en gekweekt, om tot wasdom te komen, om tot een krachtig mensch en nuttig lid der maat-

(*) Zooals militaire lakens.

schappij op te groeien. Zijn eenmaal de leer- en jongelingsjaren voorbij, dan moet evenwel die steun vervallen, dan moet hij voor zich zelven zorgen; heeft hij dat niet geleerd; is hij niet door struikelen bedachtzaam en stevig, door schade wijs geworden; behoeft hij, tot den mannelijken leeftijd gekomen, nog immer den steun zijner onders, dan is hij een parasiet, dan ware het beter dat hij niet bestond, omdat hij, in plaats van een nuttige schakel in de maatschappelijke keten te wezen, slechts een lastpost voor de zijnen is gebleven.

Passen wij nu deze waarheid toe op de lakenweverijen. Deze hebben reeds gedurende een halve eeuw het uitsluitend recht van productie voor de armee genoten, en 't wordt dus hoog tijd dat die kunstmatige protectie ophoude; hebben zij van dien steun geprofiteerd om zich krachtig en sterk te maken, zoodat zij den strijd om den voorrang met zelfvertrouwen en hoop op goed succes durven aanvaarden, dan kan die protectie ook veilig vervallen; is dit, na eene onderstenning van een halve eeuw, nog niet het geval, hebben zij niet gewoekerd met hunne talenten, zich de leerjaren niet ten nutte gemaakt om kennis, ijver en talent te vergaderen, hebben zij geluierd, dan heeft de steun niet gewerkt wat die werken moest, dan is 't bewezen dat die militaire laken-industrie in Nederland geen levensvatbaarheid bezit, dat zij nog altijd aalmoezen behoeft, in plaats van te verdienen wat zij ontvangt, en dat het dus meer dan tijd is dat haar kunstmatig, kwijnend leven niet langer ten koste der beurs van een deel der natie worde gerekt, maar dat zij verdwijne van onzen bodem.

Gaan wij toch de geschiedenis van den handel na, (*) dan zien wij blijvende protectie steeds verslappend werken op ijver, bloei en welvaart; slaan wij bijv. een blik op Portugal; daar vinden wij „den landbouw verwaarloosd, hoewel de invoer niet alleen, maar „zelfs de entreposeering van granen is verboden; alle fijnere artikelen, „hoe drukkend ook bij den invoer belast en hoe hoog de inlandsche „nijverheid ook zij beschermd, door het buitenland geleverd; zijne „rijke koloniën zijn een lastpost geworden; hooge invoerrechten „op den wijn, en op alles wat de handel omvat, stremmen alle „verkeer met het buitenland. Met zijn nabuur Spanje is het niet „beter gesteld, zoodat het karakter van den toestand van dat land

(*) Zie de officieele jaarlijksche berichten der Nederlandsche consuls, en de verslagen daaromtrent van den heer P. N. Muller in het Staat- en staathuishoudkundig jaarboekje over 1868 en 1869.

„van uitsluiting en bescherming, maar daardoor ook van armoede „en werkeloosheid, het beste door het woord „stilstand" wordt „beschreven."

Maar wat zoeken wij voorbeelden in den vreemde, terwijl wij in ons eigen land er meerdere rondom ons zien. Wordt bijv. de ijzerindustrie beschermd door beperking der aanbesteding van de groote spoor- en andere rijkswerken tot de inlandsche fabrieken? In geenen deele. Ofschoon de Nederlandsche ijzerfabriekatie onder ongunstiger conditieën verkeert, ik zeg niet dan de Engelsche, maar in allen gevalle dan de Belgische en Duitsche, welker grondstof — de steenkool — gemakkelijker te bereiken is, en waar de loonen lager zijn dan in Amsterdam, 's Hage en andere plaatsen, zoo zien wij de groote ijzerfabrieken in Nederland toch met goed succes de mededinging dier machtige buitenlandsche concurrenten het hoofd bieden en meermalen de overwinning behalen.

De uitkomsten der katoenindustrie zijn niet minder verblijdend. We wijzen slechts op Twenthe, eene landstreek, waar, door betrekkelijk isolement, door schaarschte van goede en goedkoope middelen van gemeenschap en vervoer, door schraalheid van den bodem, de belangrijkste ruwe grondstoffen harer nijverheid steeds met veel kosten uit andere streken moeten worden aangevoerd; niettegenstaande die ongunstige levensvoorwaarden heeft hare industrie door kennis, geestkracht en ondernemingsgeest harer bewoners een hoogen trap van bloei kunnen bereiken.

Wel werd bij haar ontstaan en wordt ook nu nog van hare producten in onze O. I. bezittingen een lager invoerrecht dan van de Engelsche en andere katoenen manufacturen geheven, maar dat zij die protectie nu ontberen kan, blijkt uit hare handelsdébouchés, die zij gezocht heeft tot in den Levant en zelfs tot in Britsch-Indië, waar zij tegen de machtigste katoenfabriekanten der wereld moet optreden en waar zij natuurlijk niet beschermd wordt.

Zoo moet het ook gaan met den militairen lakenhandel, die van alle belemmeringen vrij moet wezen. Of dit tot levering van buitenlandsche lakens leiden zal, is moeilijk te bepalen; ofschoon het niet onwaarschijnlijk is dat de niet bloeiende gang der wollenweverijen in de laatste jaren de buitenlandsche fabrieken er toe brengen zal om op dit nieuwe gebied vermeerdering van débouchés te zoeken, welke mededinging dan tot beterkoope lakens leiden zal. Maar 't is ook mogelijk dat de verkeerde gewoonte, om voor Nederlandsch militair laken geheel verschillende vormen, afmetingen en qualiteit te vorderen dan voor andere militaire of burgerlakens, eene gewoonte

Digitized by Google

die den prijs noodwendig verhoogen moet, omdat het artikel dan niet voor algemeen gebruik geschikt, en dus geen courant noch coulant handelsartikel is (*), dat die verkeerde gewoonte den buitenlandschen fabrikanten van de leveringen zal doen afzien; mocht dit al gebeuren, dan zal de vrije mededinging toch dit gunstig gevolg voor den krijgsman hebben, dat de inlandsche militaire lakenmonopolisten tot inspanning van alle krachten en tot betrekkelijk lagere prijszetting worden genoodzaakt, om niet door de buitenlandsche overvleugeld en van de markt gedrongen te worden.

Maar nog beter ware het, dat ons leger — dat tot nog toe een zeer exceptioneel lakentje gedragen heeft — eindelijk daarvan eens afstand doe, dat het eene lakensoort gadragen, gelijk aan die der andere Europeesche krijgsmachten, bijv. zooals de Belgische, Fransche of Pruisische legers, of dat men trachte uit de in den algemeenen handel voorkomende lakens eene soort te vinden die geschikt is voor militair laken; in een woord, dat men al die exceptioneele garantiën en bij-conditiën waarop wij hebben gewezen, late varen, omdat men dan met uitnemend succès openbaar zal kunnen aanbesteden, en de krijgsman dan, maar ook eerst dan, na een onverantwoordelijke exploitatie gedurende meer dan een halve eeuw, eindelijk eens zal worden voorzien van de beste waren tegen de minste prijzen.

(*Vervolg hierna*). J. P. Koster.

(*) «Dit is de reden dat de voornaamste lakenfabrieken in Tilburg voor de «leverantie bedanken;" zoo verzekert o. a. het weekblad «de Nederl. Industrieël,» van 13 Dec. 1868, No. 42.

Lijst van nieuwe werken over onderwerpen van Staathuishoudkunde, Statistiek, Financien, Onderwijs, Kolonien, enz. in Nederland uitgekomen. (Vervolg van *Econ.* 1869. pag. 518.)

Mr. J. E. Banck, Geschiedenis der **Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij** (Voor rekening van den schrijver.) Gr. 8o. (42 bl.) 's Gravenhage, M. J. Visser. f 0,50

Statistische Berichten voor het koningrijk der Nederlanden. 3e deel, 1e stuk. Loop der bevolking in 1867. Uitgegeven door het departement van binnenlandsche zaken. Roy. 8n. (bl. 4, 81 en II bl.) 's Gravenhage, van Weelden en Mingelen. 0,80

Mr. C. J. A. Heydenryck, De regeling van het **armbestuur** in Nederland. Gr. 8o. (99 bl.) 's Gravenhage, Gebr. J. en H. van Langenhuysen. 0,75

De Jong van Beek en Donk, Zijn wij practische philanthropen? Voordragt gehouden in het Utrechtsch Leesmuseum. Uitgegeven ten voordeele der internationale tentoonstelling van voorwerpen voor de huishouding en het **bedrijf van den handwerksman**, te Amsterdam te houden. Gr. 8o. (4 en 48.) Utrecht, J. L. Beijers. 0,60

Mr. L. Ed. Lenting, Handboek voor de **geschiedenis des vaderlands.** 2e deel. 1e afl. 2e boek. Zegepraal en luister. De republiek der vereenigde gewesten in aanzien (1581—1702.) Gr. 8o. (bl. 1—128) Zutphen, W. J. Thieme en Co. 0,80

Mr. A. S. van Nierop, De **Indische spoorweg**-conventie. Post 8o. (16 bl.) Amsterdam, Ellerman en Hoitsema. 0,25

Notulen der vergadering van **landhuurders** der beide **vorstenlanden**, gehouden te Klatten, op zondag den 25 October 1868. Gr. 8o. (24 bl.) Samarang, G. C. T. van Dorp en Co. (Amsterdam, Scheltema en Holkema.) 0,75

Staathuishoudkundige Onderwerpen, V. Eene bijdrage tot de geschiedenis der armoede. Volksvoordrachten. Op welke wijze behooren **arbeiders-vereenigingen** hier te lande tot stand gebracht en ingericht te worden. Nuttige zaken. Uitgegeven door de inrichting tot bevordering van volksgeluk en volkswelvaart, door verspreiding van nuttige kennis; de vriend van armen en rijken. No. 213. Post. 8o. (8, 8, 12, en 4 bl.) Amsterdam, E. S. Witkamp. 0,10

C. H. Schöffer, Sr., Der **Caffeehandel.** 2e Brochure. Gr. 8n. (38 bl.) Amsterdam, Seyffardt'sche Boekhandlung. f 0,60; 1e und 2e Brochure. 1,20

Verslag over den toestand van handel, scheepvaart en nijverheid te **Amsterdam** in 1868. Opgemaakt door de **kamer van koophandel** en fabrieken aldaar. Gr. 8o. (201 bl.) Amsterdam, Joh. Muller. 1,50

Dr. L. H. Verwey, Het **roode kruis**, noodzakelijk in den oorlog, nuttig in vredestijd, ten allen tijde weldadig. Eene handleiding tot voorbereiding. Post 8o. (32 bl. met 1 gekl. gelith. plaat.)'s Gravenhage, Gebr. J. en H. van Langenhuysen. 0,30

Dr. H. J. Vinkhuijzen, Zur **medicinischen Lage Niederlands.** Erwiderung an Herrn Dr. H. Rohlfs, in betreff seiner: »Medicinische Reisebriefe aus England und Holland, 1866 und 1867.« Im Namen des medicinischen Vereins im Haag. Gr. 8o. (8 en 16 bl.) Haag, Gebr. van Cleef. 0,25

Wetten, decreten, besluiten en tractaten op den **waterstaat** en de spoorwegen in Nederland. Met aanteekeningen van J. F. Bongaard. 5e vervolg: wetten, enz. met aanteekeningen en alphabetisch register over 1868. Gr. 8o. (4 en 171 bl.) 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. 1,70

Digitized by Google

Mr. J. Heemskerk Az., Voordragten over den **eigendom van voortbrengselen van den geest.** 2e vermeerderde uitgave. Gr. 8o. (8 en 106 bl.) Amsterdam, J. Beerendonk. 0,90

Mr. G. A. Nahuys, De **belasting op de erfopvolging** uit een staathuishoudkundig oogpunt beschouwd. Gr. 8o. (VIII en 211 bl.) Utrecht, J. L. Beijers. 2,—

Verslag der staatscommissie, ingesteld bij koninklijk besluit van 26 Augustus 1867, No. 28, om de regering te dienen van advies omtrent de regeling van de zaak der **calamitense polders** in Zeeland. 4o. (134 bl. met 2 uitsl. gelith. kaarten.) ('s Gravenhage,) gedrukt ter algemeene landsdrukkerij. ('s Gravenhage, van Weelden en Mingelen.) 2,—

Wet van den 29en Maart 1833 (Staatsblad No. 4), betreffende de **belasting op het personeel**, zooals die door latere wetten gewijzigd is. Post 8o. (48 bl.) Schiedam, H. A. M. Roelants. 0,20

Mr. J. H. de Stoppelaar, Het **papier** in de Nederlanden gedurende de middeleeuwen, inzonderheid in Zeeland. Met 16 platen. Middelburg, J. C. en W. Altorffer. 1,80

Dr. A. A. Fokker, De **ongezondheid** van Zeeland. Dezelfden. 0,30

Dr. W. Bartz en Dr. H. Reichardt, **Beetwortelsuiker** industrie. Iets over diffusie, voornamelijk met betrekking tot de suikerverliezen die daarbij plaats vinden. Uit het Hoogd. door A. Mercier. Post 8o. (15 bl.) Amsterdam, Jan D. Brouwer. 0,40

Benamingen van **maten** en **gewigten**, volgens de wet, die met 1 Januarij 1870 in werking treedt. Gr. 8o. (1 bl.) Amsterdam, A. Hoogenboom. 0,07^5

J. T. Bergman, Het wetsontwerp op het **hooger onderwijs**, ingediend aan de tweede kamer der staten generaal, den 15en Maart l.l. onderzocht. Gr. 8o. (21 bl.) Leiden, Gebr. van der Hoek. 0,25

H. de Bruijn, Over den tegenwoordigen toestand van den **landbouw** op **Java.** Redevoering, uitgesproken in de afdeeling Groningen der maatschappij Tot nut van den Javaan. Gr. 8o. (50 bl.) Leijden, de Breuk en Smits. 0,50

Overzigt van Buckle's **geschiedenis der beschaving** door M. Henriquez Pimentel. Deel 1. Gr. 8o. (VIII en 156 bl.) 's Gravenhage, Gebr. Belinfante. 1,60

Mr. G. A. Fokker, **Stoomvaart** op Amerika. Gr. 8o. (31 bl.) 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. 0,40

C. A. Jeekel, Onze bezittingen op de **kust van Guinea.** Met een schetskaartje volgens het traktaat van 5 Maart 1867. (Overgedrukt uit het tijdschrift „Onze tijd.") 2e druk. Gr. 8o. (4 en 83 bl. met 1 gelith. gekl. kaart.) Amsterdam, C. F. Stemler. 0,80

Mr. J. G. Kist, Beginselen van **handelsregt** volgens de Nederlandsche wet. 2e deel. Handelsverbindtenissen uit schrift. Gr. 8o. (16 en 511 bl.) Amsterdam, J. H. Gebhard en Co. 5,50

Dr. H. Kleneke, **Vleesch** of **groenten?** Populair antwoord op de vraag: Kan de mensch in overeenstemming met de wetten zijner gezondheid vleesch eten, of moet hij uitsluitend zich met plantenstoffen voeden? Naar het Hoogduitsch door Dr. J. J. Kerbert. Gr. 8o. (64 bl.) Arnhem, Is. Nijhoff en zoon. 0,60

Kunst-akademie? Waar blijven de **kunstscholen** voor de **industrie?** door C. M. Gr. 8o. (23 bl.) Delft, Job. Ykema. 0,50

J. L. Motley, **Democratie**, het toppunt van politieke ontwikkeling en de toekomst van geavanceerde volken. Een historisch essay. Gr. 8o. (61 bl.) Rotterdam, H. Nijgh. 0,60

Maurin Nahuys, La question de **l'uniformité** internationale des **monnaies**,

considérée au point de vue historique. Extrait de la Revue de la numismatique Belge, Gr. 8o. (2 en 62 bl.) Utrecht, Kemink et fils. 0,50

Onderzoekingen en mededeelingen, uitgegeven door de stedelijke **gezondheids-commissie**, te Amsterdam. No. 2. Gr. 8o. (62 bl. met 2 uitsl. gelith. kaarten.) Amsterdam, Abraham Frijlink. 1,25

Mr. C. W. Opzoomer, Een woord tot mijne **katholieke landgenooten.** Gr. 8o. (8 bl.) Amsterdam, J. H. Gebhard en Co. 0,10

Mr. A. A. de Pinto, De afschaffing der **doodstraf** in het koningrijk Saksen. Overgedrukt uit Themis, regtskundig tijdschrift. Junij 1869. Gr. 8o. (24 bl.) 's Gravenhage, Gebr. Belinfante. 0,25

De Rarekiek der Hollandsche huishouding, of **Java, Suriname, de Goudkust** en **Nederland**, bekeken door den oud-bankier. 2e vertooning. Post 8o. (47 bl.) Alkmaar, P. Kluitman. 0,45

Rondelet, Grondtrekken der **staathuishoudkunde.** Naar het Fransch door Mr. G. T. N. Gori. Post 8o. (XII en 212 bl.) Amsterdam, Gebr. Binger. 1,25

J. A. de Rijk, Protest tegen het woord van Mr. C. W. Opzoomer tot zijne **katholieke landgenooten.** Gr. 8o. (16 bl.) Leiden, J. W. van Leeuwen. 0,15

Von Scheliba's Verhandeling over **kustverdediging.** (Gegrond op de ondervinding der zuidelijke ingenieurs en getrokken uit de officiele rapporten der noordelijke marine gedurende den Amerikaanschen oorlog, van 1861 tot 1865.) Vertaald door H. E. Beekman. Gr. 8o. (4 en 193 bl. met 8 gelith. gekl. uitsl. platen.) Amsterdam, C. L. Brinkman. 4,50

G. H. van Soest, Geschiedenis van het **kultuurstelsel.** 2e deel. Gr. 8n. (XII en 254 bl.) Rotterdam, H. Nijgh. 3,40

Stoomvaart op Amerika. Een nationaal en een Zeeuwsch belang, door een Zeeuw. Gr. 8o. (13 bl.) Middelburg, Gebr. Abrahams. 0,30

Mr. J. R. Thorbecke, **Parlementaire redevoeringen.** (4e deel.) Ministerie van September 1863 tot September 1864. Gr. 8o. (XX en 230 bl.) Deventer, A. ter Gunne. *f* 2,90; deel 1—4. 15,—

Verslag aan den Koning over de **openbare werken** in het jaar 1868. 4o. (214 bl.) 's Gravenhage, van Weelden en Mingelen. 1,—

Verzameling van officieel voorgeschreven of meest in gebruik zijnde formulieren van acten zowel voor rekenpligtige ambtenaren als voor **belastingschuldigen.** Voornamelijk ten gebruike voor heeren notarissen in Nederland. Gr. 8o. (8 en 76 bl.) Tiel, A. van Loon. 0,80

Waarom moet het **floreenstelsel** worden afgeschaft? Een tijdvraag beantwoord door Napshali. Post 8o. (47 bl.) Leeuwarden, H. Kuipers. 0,40

Wet betreffende de **maten, gewigten** en **weegwerktuigen**, van 7 April 1869, (Stbl. no. 57), met eenige aanteekeningen. Loi relative aux mesures, poids et instruments de pesage, du 7 Avril 1869 (Journ. off. no. 57), avec quelques annotations. Post 8o. (32 bl.) 's Gravenhage, Gebr. Belinfante. 0,25

Wet op het regt van **successie** en van **overgang bij overlijden**, van den 13 Mei 1859, Stbl. No. 36, zooals zij luidt na de wijzigingen en aanvullingen daarin bij de wet van den 28 Mei 1869, Stbl. No. 95, gebragt, voorzien van een alphabetisch register en van eenige korte aanteekeningen en verwijzingen door J. B. Vroom. 1e druk en 2e vermeerderde druk. Gr. 8o. (48 bl. Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink. 0,50

Wet van 28 Mei 1869 (Staatsblad No. 97), regelende het toezigt op het gebruik van **stoomtoestellen.** Met eene toelichting aan de geschiedenis der wet ontleend en aanteekeningen door Mr. E. L. van Emden. Post 8n. (44 bl.) 's Gravenhage, Gebr. Belinfante. 0,50

Digitized by Google

Wet van den 3 October 1843 (Staatsblad No. 47), betreffende het regt van **zegel** zooals die door latere wetten gewijzigd is. Post 8o. (39 bl.) Schiedam, H. A. M. Roelants. 0,20

Wet van den 13 Mei 1859 (Staatsblad No. 36), op het **regt van successie** en van **overgang bij overlijden**, zooals zij is gewijzigd en aangevuld door de wet van den 28sten Mei 1869 (Staatsblad No. 95) officiële uitgave, krachtens resolutie van den Minister van Financien van 8 Junij 1869, No. 33 (Registratie en domeinen.) Gr. 8o. (36 bl.) 's Gravenhage, A. van Hoogstraten en Zoon. 0,10

Wetten van den 7 April en den 27 Mei 1869, (Staatsbladen No. 57 en 88), betreffende de **maten, gewigten en weegwerktuigen**, met toelichtende aanteekeningen door H. G. Hartman Jz. Smal 8o. (4 en 52 bl.) Goes, F. Kleenwens en Zoon. 0,60

Een woord over het **koloniale vraagstuk** in Nederland, in den aanvang van 1869. (Overgedrukt uit het Gorinchemsch weekblad.) Gr. 8o. (30 bl.) Gorinchem, J. Noordnijn en Zoon. 0,30

Regerings-Almanak voor **Nederlandsch-Indië**. 1869. Gr. 8o. (XVI, 97, 571 en LXXVIII bl.) Batavia, Landsdrukkerij. ('s Gravenhage, Martinus Nijhoff.) Met Naamlijst der Europesche inwoners van Nederlandsch-Indië en opgaven omtrent hun burgerlijken stand voor het jaar 1869. Gr. 8o. (4 en 129 bl.) 5,—

Congrès international de **statistique** à la Haye. 7ième session du 6 au 11 Septembre 1869. 1ère partie. Programme. Gr. 4to. (4 en 200 bl. met 1 uitsl. tabel.) La Haye, Martinus Nijhoff. 2,50

Mr. J. van Gigch, Beknopte handleiding voor de beoefening van het Nederlandsche **handelsregt**, ten behoeve van het onderwijs op de hoogere burgerscholen. 2e herziene en veel vermeerderde druk. Post 8o. (166 bl.) 's Gravenhage, M. J. Visser. 1,10

Prof. D. Grothe, De Rhurstreken, Berg'sland, en 't graafschap Mark. Een technologisch uitstapje met eenige studenten der **polytechnische school** te Delft. Gr. 8o. (96 bl. met 1 gelith. uitsl. kaart en plaat.) Arnhem, D. A. Thieme. 1,10

G. J. Hengeveld, Het **rundvee**, zijne verschillende soorten, rassen en **veredeling**. Uitgegeven door de Nederlandsche maatschappij ter bevordering van nijverheid. 2e deel, 1e afl. Roy. 8o. (bl. 1—32 met 1 gelith. plaat.) Haarlem, Erven Loosjes. 0,55

A. Huët, Wat kunnen wij doen voor onze **werklieden?** Post 8o. (24 bl.) Amsterdam, J. H. en G. van Heteren. 0,25

M. H. Jansen, **Stoomvaart op Amerika.** Goedkooper brood en meer werk. Gr. 8o. (45 bl. met 1 gelith. gekleurde uitsl. kaart.) Delft, J. Waltman Jr. 0,95

W. Stoess, Het **Suez-kanaal.** Vrij vertaald uit het Engelsch door F. Fokkens. Met beschouwing over eene geregelde stoomvaart tusschen Nederland en Java langs dezen nieuwen waterweg. Benevens een kort overzicht van de voordeelen die dit zoowel voor den handel als den staat opleveren kan. Post 8o. (63 bl. met 1 uitsl. gelith. kaart.) Rotterdam, P. M. Bazendijk. 0,90

J. D. Veegens, De **banken van leening** in Noord-Nederland tot het einde der achttiende eeuw. Gr. 8o. (8 en 274 bl.) Rotterdam, J. van Baalen en zonen. 2,—

Verslag van den **landbouw** in Nederland over 1867, opgemaakt op last van den minister van binnenlandsche zaken. Gr. 8o. (313 en VI bl.) 's Gravenhage, van Weelden en Mingelen. 1,—

H. de Bruyn, Ontwerp van **kopermijn-ontginning** op het eiland **Timor.**

Digitized by Google

Gr. 8o. (72 bl. met gelith. en uitsl. tabel.) Leyden, de Breuk en Smits. Niet in den handel.

A. Buijs, Het **kultuurstelsel**, zijne misbruiken en leemten. Gr. 8o. (47 bl.) Gorinchem, G. C. van der Mast. 0,50

Catalogue général de l'exposition internationale **d'économie domestique** à Amsterdam 1869. Gr. 8o. (LXXVI, 129 en 47 bl.) Amsterdam, K. H. Schadd. 0,90

Catalogus der Bibliotheek van het **Indisch Genootschap** te 's Gravenhage, op nieuw bewerkt door J. Boudewijnse. Gr. 8o. (8 en 180 blz.) 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. Niet in den handel.

Algemeene Catalogus van de **internationale tentoonstelling** van voorwerpen voor de huishouding en het bedrijf van den **handwerksman**. Amsterdam. 1869. 1e en 2e druk. Gr. 8o. (166, 8, 176 en 56 bl.) Amsterdam, K. H. Schadd. 0,50

W. N. Dinger, Handleiding tot de beoefening van het **boekhouden** naar de dubbele methode, (Italiaansch boekhouden.) Met een uitgebreid memoriaal ter bewerking. 3e herziene druk. Kl. 4to. (XII en 302 bl.) Amsterdam, M. Schooneveld en zoon. 3,—

Staatkundig en Staathuisboudkundig Jaarboekje, 1869. Uitgegeven door de vereenigiug voor de **statistiek** in Nederland. 21e jaargang. (5e serie, 1e jaargang.) Post 8o. (546 bl.) Amsterdam, E. S. Witkamp. 2,50

Rapport aan den Koning van de commissie, benoemd bij Zijner Majesteits besluit van den 16den Junij 1866, No. 68, tot onderzoek van **drinkwater** in verband met de verspreiding van cholera en tot aanwijzing der middelen ter voorziening in zuiver drinkwater. 2e druk. Roy. 8o. (412 en XIV bl.) 's Gravenhage, van Weelden en Mingelen. 1,50

C. H. Schöffer, Sr., Der **Caffeehandel**. 3e Brochure. Gr. 8o. (32 bl.) Amsterdam, Seyffardt'sche Buchhandlung. 0,60

Algemeene Statistiek van Nederland. Beschrijving van den maatschappelijken toestand van het Nederlandsche volk in het midden der negentiende eeuw. Uitgegeven door de vereenigiug voor de statistiek in Nederland. 1e afl. Roy. 8o. (bl. 1—112 met 5 gelith. 5 kaarten.) Leiden, A. W. Sythuff. 1,70

Waterstaatskaart van Nederland, op de schaal 1 : 500,000. Vervaardigd op last van Zijne Excellentie den minister van binnenlandsche zaken Thorbecke. Onder toezigt van den inspecteur van den waterstaat in algemeene dienst F. W. Conrad en den luitenant-kolonel van den generalen staf J. A. Besier. Utrecht. No. 1—4. (4 bladen lithogr. in folio.) 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. Per blad. 1,50

Wet op het regt van **successie** en van overgang bij overlijden, zooals die bij de wet van 28 Mei 1869 (Staatsblad no. 75) is gewijzigd en aangevuld. Met eenige aanteekeningen. Post 8o. (32 bl.) Schiedam, H. A. M. Roelants. 0,30

Wet van 7 April 1869, S. 57, betreffende de **maten, gewigten** en weegwerktuigen, met bijlagen, aanteekeningen en alphabetisch register, door L. N. Schuurman. Smal 8o. (24 bl.) Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink. 0,15

Mr. S. van Houten, De toekomst onzer **financien**. De noodzakelijkheid en uitvoerbaarheid eener doortastende hervorming in ons belastingstelsel aangewezen. Gr. 8o. (4 en 90 bl.) Groningen, L. van Giffen. Overgedrukt uit »Het noorden.« 0,80

M. Henriquez Pimentel, Tableaux indicateurs des origines et progrès des **assurances sur la vie**, précédés d'un aperçu historique. Gr. 8o. (48 bl.) La Haye, M. M. Couvée. 1,—

Rapport der commissie belast met het onderzoek naar den toestand der **kinderen in fabrieken** arbeidende. Uitgegeven op last van den minister van

binnenlandsche zaken. 1e afl. Eindverslag. Gr. 4o. (XII en 99 bl. met 1 houtgr.) 's Gravenhage, (van Weelden en Mingelen.) Pro 4 afl. compleet. 2,—

Statistiek van het koningrijk der Nederlanden. Beschreiden betreffende de **geldmiddelen.** 2e stuk. Overzigt van de ophrengst der directe belastingen, indirecte belastingen en accijnsen, gedurende de jaren 1860—1868. Overzigt van de ophrengst der belastingen enz. over de dienstjaren 1831—1868. Uitgegeven door het departement van Financien. Gr. fol. (8 en 402 bl.) 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. 4,—

Verslag aan den Koning over den toestand der **telegrafen** in Nederland in het jaar 1868, 4o. (89 bl.) 's Gravenhage, van Weelden en Mingelen. 0,50

Verslag aan den Koning van de bevindingen en handelingen van het **geneeskundig staatstoezigt** in het jaar 1868. Rny. 8o. (459 bl.) 's Gravenhage, van Weelden en Mingelen. 1,50

Verslag van den staat der Nederlandsche **zeevisscherijen**, over 1868. Rny. 8o. (99 bl.) 's Gravenhage, van Weelden en Mingelen. 0,80

Mr. G. W. Vreede, **Republiek of constitutionele monarchie?** Toespraak bij het hervatten der lessen van Nederlandsch staatsregt. (23 September 1869.) Gr. 8o. (46 bl.) Utrecht, C. van der Post Jr. 0,50

Wet van den 28 Mei 1869 (Staatsblad no. 97), regelende het toezigt op het gebruik van **stoomtoestellen.** Plano. (1 bl. groot mediaan.) Schiedam, H. A. M. Roelants. 0,10

De **Wetgeving** op de **registratie**, toegelicht en van aanteekeningen voorzien door J. B. Vroom. Deel 1 en 2. Gr. 8o. (X, 212, VIII en 209 bl.) Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink. 4,20

Aardrijkskundig en Statistisch Woordenboek van **Nederlandsch Indië**, bewerkt naar de jongste en beste berigten. Met eene voorrede van Prof. P. J. Veth. 3 dln. Gr. 8o. (X, 730, 4, 855, 4 en 1214 bl.) Amsterdam, P. N. van Kampen. f 43,90; in half leêr. 49,—

Almanak voor den Nederlandschen **landman**, voor het jaar 1870. 23ste jaar, door Dr. W. C. H. Staring. Post 8o. (112 bl. met 1 gelit. kaart.) Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink. In perg. als schrijfalmanak. f 0.50; in katoenen band. f 0,75; in lederen band. f 1,25; in lederen band verg. op sneê, 1,75

Besluit van den 24 September 1869, tot uitvoering der wet van 28 Mei 1869 (Staatsblad no. 97), regelende het toezigt op het gebruik van **stoomtoestellen.** 1 blad plano. Schiedam, H. A. M. Roelants. 0,15

De invoering van het pneumatisch **rioolstelsel** te Praag en hare resultaten. Uit de »Technischen Blättern, Vierteljahrschrift des deutschen Ingenieur- und Architekten-Vereines in Böhmen.« Vertaald door P. Maas Geesteranus. Gr. 8o. (15 bl.) 's Gravenhage, M. J. Visser. 0,15

Dr. D. Lubach en Dr. S. Sr. Coronel, De **opvoeding van den mensch**, van zijne kindscheid tot den volwassen leeftijd, inzonderheid van het zevende tot het twintigste levensjaar. 1e stuk. Post. 8o. (112 bl.) Haarlem, Erven F. Bohn. 0,80

Namen der maten en gewichten van het **metriek stelsel** in Frankrijk, Engeland, de Vereenigde Staten, den Noord-Duitschen bond, Italie, Zwitserland, Portugal, Spanje, Belgie en in de Nederlanden (bij de wet van 7 April 1869) aangenomen; benevens de verkorte schrijfwijze. (1 blad.) Haarlem, A. Koot. (Erven Loosjes.) 0,75

M. H. Pimentel, Overzigt van Buckle's **geschiedenis der beschaving.** Deel II. Gr. 8o. (4 en 344 bl.) 's Gravenhage, Gebr. Belinfante. f 3,40; 2 deelen compleet. 5,—

Digitized by Google

Koloniale Politiek, de **agrarische wet**, de **suikerwet**. Herdruk van artt. in »Het vaderland, staat- en letterkundig nieuwsblad.« Gr. 8o. (4 en 68 bl.) 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. 0,60

Dr. M. Salverda, Ons landbouw-onderwijs. Gr. 8o. (59 bl.) Leiden, S. C. van Doesburgh. 0,60

Stoomvaart op Amerika. Korte beschouwingen van de directie der Koninklijke Nederlandsche stoomboot-maatschappij. Roy. 8o. (30 bl.) Amsterdam, Nederlandsche stoomdrukkerij. 0,30

Mr. J. P. R. Tak, Over het **polderbeheer** in Walcheren. Roy. 8o. (54 bl.) Middelburg, Gebr. Abrahams. 0,50

Verslag van den handel, de scheepvaart en de inkomende en uitgaande regten op **Java en Madura** over het jaar 1867. 4o. (6, 11, 29, 2, 31, 3, 30, 4, 4, 2, 2, 2, en 2 bl. met 3 uitsl. tabellen.) Batavia, Landsdrukkerij. ('s Gravenhage, Martinus Nijhoff.) 5,—

Verzameling van wetten, besluiten en voorschriften betreffende het **gevangenswezen** over 1868. Gr. 8o. (6 bl. en bl. 267—90.) ('s Gravenhage, van Weelden en Mingelen.) In carton. 0,50

S. Vestdijk, Oppervlakkige beschouwingen over den intellectueelen toestand onzer **gymnastiek** en hare examens. Gr. 8o. (4 en 145 bl.) Haarlem, J. F. Haeseker. 1,25

Het voorstel der regering tot wijziging van de **armenwet** beoordeeld. Gr. 8o. (27 bl.) Groningen, Gebr. Hoitsema. 0,30

Wet van den 10 April 1869, Stbl. 65, tot vaststelling der bepalingen betrekkelijk het **begraven van lijken**, de begraafplaatsen en de begrafenisregten, met aanteekeningen en alphabetisch register door L. N. Schuurman. Smal 8o. (24 bl.) Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink. 0,15

De Akademiën en het **kunstonderwijs** door E. G. Gr. 8o. (28 bl.) Arnhem, Is. An. Nijhoff en zoon. 0,35

Almanak voor **landbouwers** en **veehouders**, voor het jaar 1870, bevattende vele nuttige zaken, om van den landbouw en de veeteelt de meeste voordeelen te trekken. 2e reeks. 4e jaargang. Post 8o. (16 en 80 bl.) Leeuwarden, W. Eekhoff. 0,30

Volks-Almanak voor het jaar 1870, uitgegeven door de maatschappij: **Tot Nut van 't Algemeen.** Post 8o. (XVI en 176 bl. met 1 in staal gegrav. plaat en tusschen den tekst gepl. houtsneêfig.) Amsterdam, C. A. Spin en zoon. (K. H. Schadd.) 0,75

Jhr. Mr. van Alphen, Java en het **kultuurstelsel.** 1e stuk. Gr. 8o. (2 en 57 bl.) 's Gravenhage. W. P. van Stockum. 0,75

N. P. van den Berg, Het octrooi der **Javasche bank.** Gr. 8o. (4 en 90 bl.) Amsterdam, P. N. van Kampen. 1,—

Jhr. Mr. W. M. de Brauw, De **onderwijsquaestie.** Eene parlementaire gedachtenwisseling. Gr. 8o. (X en 105 bl.) 's Gravenhage, W. P. van Stockum. 1,—

J. E. Cornelissen, Stoomschepen op lange lijnen. Beschouwingen naar aanleiding van het rapport der **Suez-commissie** in 1859. (Uitgegeven door het koninklijk Nederlandsch meteorologisch instituut.) Gr. 8o. (4 en 44 bl. met 2 uitsl. tabellen.) Utrecht, Boek-, plaat- en steendrukkerij »De industrie.« (K. A. Manssen.) 1870. 0,60

De doorgraving van **Holland op zijn smalst** en het koninklijk instituut van ingenieurs, door den schrijver van De Noordzee vóór Amsterdam. (A. Huët.) Gr. 8o. (64 bl.) Amsterdam, Loman en Verster. 0,60

Nationaal Gedenkteeken voor 1813. Onthulling-toespraken 17 November 1869. Gr. 8o. (2 en 16 bl.) 's Gravenhage, H. L. Smits. 0,10

Digitized by Google

J. Jacobson, Het **koffij-veilingstelsel** in Nederland, ontvouwd. Gr. 8o. (20 bl.) Rotterdam, M. Wijt en zonen. 0,10

M. Juda, Derde open brief aan allen die belang stellen in de toekomst van **Suriname.** Post 8o. (44 bl.) Amsterdam, P. M. van der Made. 0,30

Het **Landverhuur** op Java. Aanvulling van art. 62 van het beleid der reg. van N. Indie; door Tawnn. Post. 8o. (31 bl.) Kampen, K. van Hulst. 0,30

J. L. Motley. De **opkomst van de Nederlandsche republiek**, 2e afdeeling. Geschiedenis van de Vereenigde Nederlanden sedert den dood van Willem den Zwijger tot het twaalfjarig bestand. Maurits — Leicester. — Oldenbarnevelt. 6e deel. Gr. 8o. (358 en XXVII bl.) 's Gravenhage, W. P. van Stockum. f 3,85; in Post 8o. 2,80

A. Plate, F. J. zoon, **Stoomvaart op Amerika.** Lezing gehouden voor de leden van het Rotterdamsche leeskabinet, op 22 October 1869. Gr. 8o. (20 bl.) Rotterdam, M. Wijt en zonen. 0,25

J. P. Sprenger van Eijk, De wetgeving op het **regt van aanecasie** en van overgang bij overlijden toegelicht. (1e stuk.) Gr. 8n. (4 bl. en bl. 1—192) 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. 1870. Pro. compleet 2 stukken. 4,—

Staatsalmanak voor het koningrijk der Nederlanden, 1870. Met magtigiag van de regering uit officiële opgaven zamengesteld. Gr. 8n. (XXVI en 674 bl.) 's Gravenhage, Martinus Nijhoff, Utrecht, J. G. Broese. 4,—

Statistiek van het **gevangenswezen** over 1867. Roy. 8o. (VII en 165 bl.) 's Gravenhage, (van Weelden en Mingelen.) 1,—

Mr. A. J. B. Stoffels, Eene veroordeelde (?) wetenschap (met nog iets.) Een woord naar aanleiding van No. 9 der **Katholiek-Nederlandsche brochuren-vereeniging.** Handelende over de kerk en volkswelvaart. Gr. 8o. (62 bl.) Amsterdam, J. H. Gebhard en Co. 0,60

A. H. van Thiel en J. M. Collette, Aanteekeningen betreffende het **telegraafwezen** in Pruissen, Baden, Zwitserland en Frankrijk, op eene daartoe ondernomen reis verzameld. Roy. 8o. (72 en II bl.) 's Gravenhage, van Weelden en Mingelen. 0,75

Verslag van het **inlandsch onderwijs** in **Nederlandsch Indië** over 1866. Opgemaakt volgens de gewestelijke verslagen. Gr. 8o. (XVI en 665 bl. met 1 uitsl. tabel.) Batavia, Landsdrukkerij ('s Gravenhage, Martinus Nijhoff.) 2,—

Handelingen der bijeenkomst van **armbesturen** te Amsterdam. October 1867—April 1869. Gr. 8o. (43 bl.) Amsterdam, Blikman en Sartorius. 0,75

H. M. Hartog, **Landbouwonderwijs** voor Nederland. Replick aan Dr. M. Salverda. Gr. 8o. (46 bl.) Barneveld, P. Andreae Menger. 0,45

De hervatting der **specie-betaling** in de Noord-Amerikaansche unie. Financieel-economische proeve. Gr. 8n. (17 bl.) Amsterdam, J. H. Gebhard en Co. 0,25

Mr. J. de Wal, Het Nederlandsche **handelsregt.** Grondtrekken met verwijzing naar de buitenlandsche wetgevingen en opgoven der belangrijkste hulpmiddelen, ten gebruike bij akademische voorlezingen. 3 deelen. Gr. 8n. (X, 347, 4, 220, 53, 4 en 398 bl. Leiden, Jac. Hazenberg Cz. In linnen. 14,70

Afschaffing van de **doodstraf** in Nederland. Ontwerp van wet en memorie van toelichting. Gr. 8o. (52 bl.) 's Gravenhage, Gebr. Belinfante. 0,50

Almanak van de Nederlandsche vereeniging tot **afschaffing van sterken drank.** Uitgegeven op last der algemeene vergadering. 13e Jaargang. 1870. Post 8o. (72 bl. met 1 gelith. plaat.) Amsterdam, H. W. Mooy, 's Gravenhage, J. Andriessen Jr. f 0,10; 25 ex. f 2,—; 100 ex. 7,50

Digitized by Google

Jbr. Mr. H van Alpben, Java en het **kultuurstelsel.** 2e stuk. Gr. 8o. (2 en 72 bl.) 's Gravenhage, W. P. van Stockum. 0,90

A. G. Bosch, De scheepvaart door het **Suez kanaal** naar Indie. Eene voorlezing gehouden in het collegie Zeemanshoop. Gr. 8o. (24 bl.) Amsterdam, C. F. Steinler. 1869. 0,25

W. M. Gooning, Over **uitbesteding van weezen.** Uitgegeven ten voordeele van het bijzondere fonds der inrigting voor stads-bestedelingen te Amsterdam. Gr. 8o. (39 bl.) Amsterdam, K. H. Schadd 1869. 0,40

H. G. Hartman Jz., Bestuur en administratie der **gemeenten** in Nederland. 2e deel. Gr. 8o. (XV en 495 bl.) 's Gravenhage, Gebr. Belinfante. f 6,75; 2 deelen compleet. 13,50

Jaarboekje der **maatschappij van weldadigheid.** 1870. Uitgegeven, geheel ten voordeele dier inrigting, door de afdeeling Generaal van den Bosch. Post 8o. (XXXIV en 263 bl. met 1 gelith. uitsl. plattegrond.) Amsterdam, D. B. Centen. f 1,—; in linnen. 1,25

G. H. Lewes, Ons leven. Handleiding tot de **kennis van het menschelijk lichaam,** zijne beboeften en krachten. Naar het Engelsch door Dr. H. van Capelle. 3e goedkoope, uitgave. Met tusschen den tekst gedr. houtsneefig. Amsterdam, Wed. J. C. van Kesteren en Zoon. 2,40

Ontwerp van wet tot regeling der **schutterijen,** met de memorie van toelichting, den 8 November 1869 door de regering aan de Staten-Generaal aangeboden. Gr. 8o. (86 bl.) 's Gravenhage, Gebr. Belinfante. 0,75

De oprichting en eerste handelingen van het Nederlandsch **schoolverbond.** Verslag, opgemaakt door het voorloopig hoofdbestuur, en uitgegeven ten voordeele van het verbond. Gr. 8o. (125 bl.) Utrecht, J. L. Beijers. 1869. 0,90

Beknopt overzigt van de geschiedenis der **Amsterdamsche fondsenmarkt** in 1869. Een handleiding voor geldbelegging in 1870 door W. v(an) O(osterwijk) B(ruin.) Met eene berekening van het bedrag bij aankoop, en van de rente en aflossing der meeste, aan de beurs van Amsterdam verhandeld wordende, rentegevende fondsen. 3e vermeerderde druk. Gr. 8o. (63 bl.) Amsterdam, H. de Hoogh en Co. 0,60

Een steentje voor 't **schoolverbonds**-gebouw. Eenige praktische wenken, enz. door een plattelands-onderwijzer. Gr. 8o. (20 bl.) Rotterdam, van Meurs & Stufkens. 0,20

Abolition de la **peine de mort** dans le royaume des Pays-Bas. Projet de loi suivi de l'exposé des motifs. Traduction française. Gr. 8o. (IV en 48 bl.) La Haye, Belinfante frères. 1,—

A. Kerdijk, **Leerplichtigheid.** Met een kort woord vooraf van Mr. C. W. Opzoomer. Gr. 8o. (4 en 60 bl.) Utrecht, J. L. Beijers. 0,70

Charles T. Liernur, Het advies van den generaal-majoor J. P. Delprat omtrent de **rioolplannen** voor 's Gravenhage wederlegd. Gr. 8o. (4 en 68 bl.) Breda, Broese en Co. 0,75

P. Maas Geesteranus, Adres aan den gemeenteraad van 's Gravenhage, naar aanleiding van het **„herziene plan" tot rioleering** der stad van W. C. van der Waeyen Pieterszen. Gr. 8o. (10 bl.) 's Gravenhage, M. J. Visser. 0,10

Mr. K. M. G. de Meijiër, De geschiedenis van het Nederlandsche **patentrecht.** Gr. 8o. (7 en 120 bl. en 2 uitsl. tabellen.) Arnhem, Is. An. Nijhoff en zoon. 1,25

Armand Sassen, **Schoolverbond.** Een vluchtige blik op het ontwerp-reglement en de Aanteekeningen van Mr. J. N. van Hall. Gr. 8o. (8 bl.) Breda, Broese en co. 0,10

J. B. Snellen, Een nieuw kampioen in het strijdperk. Beschouwing over de regeling van het **landbouw-onderwijs** hier te lande, naar aanleiding van Dr. M. Salverda's brochure »Ons landbouw-onderwijs." (overdruk uit de Groninger courant.) Gr. 8o. (67 bl.) Groningen, Gebr. Hoitsema. 0,60

Digitized by Google

Directe stoomvaart op Java, door het **Suez-kanaal.** Roy. 8o. (4 en 31 bl.) Amsterdam, Erven H. van Munster en zoon. 0,25

Mr. B. D. H. Tellegen. Beginselen der **staathuishoudkunde.** 3e druk. Post 8o. (48 bl.) Groningen, J. B. Wolters. 0,40

De verbetering van het **rioolstelsel** te Leiden. Open brief van de vereeniging tot verbetering van de volksgezondheid te Leiden aan den gemeenteraad. Gr. 8o. (36 bl. met 1 uitsl. gelith. plattegrond.) Leiden, A. W. Sijthoff. 0,40

O. Verhagen, Is een **schoolverbond** alléén tegen schoolverzuim voldoende? (Met bijlagen betrekkelijk het schoolverzuim in Zeeland.) Gr. 8o. (31 bl.) Rotterdam, Nijgh en van Ditmar. 0,30

Verslagen van de vereeniging tot verbetering der **volksgezondheid**, opgerieht te Utrecht gedurende de cholera-epidemie in 1866. IV. Gr. 8o. (6 en 111 bl. met 1 gelith. uitsl. plaat en 2 uitsl. tabellen.) Utrecht, Boek-, plaat- en steendrukkerij „de industrie." (K. A. Manssen.) 1869. 1,—

Beetwortelsuiker-fabrieken, met en zonder diffusiestelsel, den loop der werkzaamheden en de bewerking der sappen, voornamelijk ingerigt voor surnumeraira, commiesen, verificateurs, aspirant-verificateurs en verdere belanghebbenden der rijks-belastingen. Verzameld door eenige ambtenaren dier middelen. Post. 8o. (82 bl.) Krommenie, J. de Haan. 0,50

C. A. Jeekel, De doorgraving der **landengte van Suez** en hare gevolgen. (Overgedrukt uit het tijdschrift „Onze tijd".) Gr. 8o. (IV en 116 bl. met 1 gelith. uitsl. kaart.) Amsterdam, C. F. Stemler. 1,50

J. J. van Kerkwijk, Het koninklijk besluit van 26 December 1869, No. 9, tot overbrenging der administratie van den **rijkstelegraaf** naar het departement van financiën, beschouwd in verband met de vereeniging van den **rijkstelegraaf met de posterijen.** Gr. 8o. (36 en 2 bl.) 's Gravenhage. Gebr. Belinfante. 0,35

A. C. Kouwens, Eenige opmerkingen over het ontwerp van wet tot regeling der **schutterijen**, dd. 8 November 1869. Gr. 8o. (21 bl.) 's Gravenhage, Gebr. Belinfante. 0,25

Dr. L. Lubach en Dr. S. Coronel Sr., De **opvoeding van den mensch**, van zijne kindsheid tot den volwassen leeftijd, inzonderheid van het 7e tot het 20e levensjaar. 2e stuk. Post 8o. (bl. 113—224.) Haarlem, Erven F. Bohn. 0,80

F. R. Nitzsche, Hoe behoudt men zijne gezondheid? of **gymnastiek** toegepast als middel tot behoud der gezondheid. (Uit het Hoogduitsch) vertaald door H. Eshuys. Post 8o. (2, VI en 55 bl. met 2 gelith. uitsl. platen.) Arnhem, J. van Egmond. Jr. 0,65

B. de Poorter, De kunst en de **kunst-akademie.** Een woord naar aanleiding der ontworpen regeling voor het onderwijs in de heeldende kunsten van rijkswege. Gr. 8o. (64 bl.) 's Gravenhage, W. P. van Stockum. 0,70

Postgids voor het koningrijk der Nederlanden. Uitgegeven op last van den minister van financien en onder medewerking van het hoofdbestuur der posterijen. 1e afl. Post 8o. (4 en 88 bl.) 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. bij abonn. f 0,50; buiten abonn. 0.60

H. Sweys, Néerlands **vloot** en **reederijen.** Alphabetisch opgemaakt. 13e jaargang. Post 8o. (XII en 304 bl.) Rotterdam, P. M. Bazendijk. In linnen. f 1,80

Telegraafgids voor 1870. Tarieven voor het binnenlandsch en internationaal **telegrafisch verkeer**, alsmede regelen en voorbeelden voor de woordentelling en verdere behandeling van telegrammen. Kl. 8o. (20 bl.) 's Gravenhage, M. J. Visser. 0,15

Mr. N. J. den Tex, Egypte en het **Suez-kanaal.** Voorlezing gehouden in Feliz Meritis. Gr. 8o. (4 en 58 bl.) Amsterdam, P. N. van Kampen. 0,75

Digitized by Google

H. C. van der Wijck, De **agrarische wet.** Gr. 8o. (17 bl.) 's Gravenhage, Gebr. van Cleef. 0,15

Prof. van der Wijk, De **opvoeding der vrouw.** Post 8o. (48 bl.) Groningen, J. B. Wolters. 0,50

J. H. M. Aerssen, Mz., De afschaffing der **doodstraf** op liberaal standpunt beoordeeld. Post 8o. (35 bl.) Oudenbosch, J. F. X. Ditvoorst. 0,25

N. P. van den Berg, De **bataviasche bank-courant** en bank van leening 1746—1794. Eene bijdrage tot de geschiedenis van het bank- en financiewezen van Nederlandsch Indie. Gr. 8o. (XIV en 218 bl.) Amsterdam, P. N. van Kampen. 2,50

Statistische Beschreiden voor het koningrijk der Nederlanden. 4e deel. 1e stuk. Loop der **bevolking** in 1867. Uitgegeven door het departement van binnenlandsche zaken. Roy. 8o. (4 en 84 bl.) 's Gravenhage, van Weelden en Miogelen. 0,80

Mr. J. R. Conperus, De **agrarische wet** van den minister de Waal, en hare toepassing volgens Fransen van de Putte, ter vierschare gebragt voor de eerste kamer der staten-generaal. Gr. 8o. (55 bl.) 's Gravenhage, H. C. Susan C. Hzn. 0,60

D. van Frankenhuijsen, Practische beschouwingen over de meest geschikte wijze van **weezenverpleging.** Gr. 8o. (101 bl.) Montfoort, Drukkerij landbouwk. gesticht. (Utrecht, J. G. Broese.) 1,—

Mr. P. W. Alstorphius Grevelink, Bijdrage tot de kennis van het **Iersch gevangenisstelsel**, in verband met het beheer onzer gevangenissen en bedelaarsgestichten. Gr. 8o. (111 bl.) 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. 1,10

François P. L. Pollen, Is de overeenkomst tusschen de Rhijnoever-staten over gemeenschappelijke hepalingen op de visscherij in den Rijn in het belang van Nederland? Een vraag op natuurkundige gronden beantwoord en geschiedkundig toegelicht voor hen, die belangstellen in den bloei en de instandhouding der **Nederlandsche zalmvisscherijen.** Gr. 8o. (32 bl.) Leiden, J. K. Steenhoff. 0,40

B. J. Stokvis, Een praatje over **arbeid** in verband met **voedsel** en gezondheid. Poet 8o. (32 bl.) Amsterdam, G. L. Funke. 0,20
No. 4 der Bibliotheek van volksvoordrachten.

Mr. B. D. H. Tellegen, De **toekomst** der **vrouw.** Post 8o. (85 bl.) Groningen, J. B. Wolters. 0,40

Mr. J. R. Thorbecke, **Parlementaire redevoeringen.** (5e deel.) Ministerie van September 1864 tot September 1865. Gr. 8o. (XLIV bl. en bl. 281—848.) Deventer, A. ter Gunne. f 5,40; deel I—V. 20,40

De toekomst der **gouvernements koffie-cultuur** op Java, Sumatra en Menado (door R. W. de Haan.) Post. 8o. (12 bl.) Leeuwarden, J. R. Miedema. Niet in den handel.

E. J. Veenendaal, **Volkswelvaart** en maatschappelijk verkeer. Leesboek voor de hoogste klasse. Kl. 8o. (114 bl.) Kampen, G. Ph Zalsman. 0,30

Verslag over den toestand van handel, scheepvaart en nijverheid te Amsterdam in 1869. Opgemaakt door de **kamer van koophandel** en fabrieken aldaar. Gr. 8o. (181 bl.) (Amsterdam) stads-drukkerij. (Joh. Muller.) 1,50

Verslagen van de vereeniging tot verbetering van de **volksgezondheid** te Leiden, opgerieht den 2en Maart 1867. (Uitgegeven voor rekening der vereeniging.) II. Gr. 8o. (99 bl. en 1 gelith. uitsl. plattegrond.) Leiden, A. W. Sijthoff. 2,50

Jhr. Mr. H. C. van der Wijck, De **koloniale kwestie.** Gr. 8o. 's Gravenhage, Gebr. van Cleef. 0,60

Brief van de vereeniging tot verbetering van de **volksgezondheid** te Leiden, aan den gemeenteraad naar aanleiding van een schrijven van de H.H. Conrad,

Digitized by Google

van der Waeijen Pieterszen en N. Niftrik aan burgemeester en wethouders. Gr. 8o. (8 bl.) Leiden, A. W. Sijthoff. 0,10

Jhr. Mr. J. J. de la Bassecour Caan, Schets van het Nederlandsch **staatsbestuur** ten gebruike bij de hoogere burgerscholen. Bijgewerkt tot 1 Januari 1870. Post 8o. (XVI en 396 bl.) 's Hage, Gebr. Belinfante. 1,75

Mr. B. J. Gratama, Hervorming van ons **zakelijk regt aan grond** en bodem. Overgedrukt uit het tijdschrift voor Nederlandsch regt, III, 2e afl. Gr. 8o. (4 en 68 bl.) Groningen, J. B. Wolters. 1,—

C. F. Hartmann, Het bier. De beteekenis van het **bier** als **volksdrank**, herkenning zijner deugdelijkheid en der vervalschingen, waaraan het is onderworpen en aanwijzing van middelen tot verbetering en goede bewaring. Naar het Hoogduitsch voor Nederland bewerkt door R. J. Opwyrda. Gr. 8o. (47 bl.) Arnhem, J. van Egmond Jr. 0,40

Landbouw-kaart, door W. C. H. Staring. Amsterdam, C. L. Brinkman, 's Gravenhage, J. Smulders en co. In 6 losse bladen. f 10,—; ruhnord en met rollen. f 12,—; op linnen in étui. f 16,—; op linnen met rollen en vernist. 17,50

J. A. Kool en N. H. Henket. Onderzoek in hoeverre de **smalle spoorwijdte** van 1,00 à 1,10 meter voor de behoeften van het vervoer op **Java** toe te passen en uit een economisch oogpunt aan te bevelen zoude zijn, gedaan op verzoek van zijne excellentie den minister van kolonien en naar aanleiding der aanschrijving van zijne excellentie den minister van binnenlandsche zaken, van den 24en Maart 1869, No. 255, 11e afdeeling. Uitgegeven op last van zijne excellentie den minister van koloniën. Gr. 8o. (VIII en 128 bl. en 3 gelith. uitsl. platen.) Rotterdam, Nijgh en van Ditmar. 3,50

Onderzoek omtrent den toestand van openbare en bijzondere **schoollokalen** in Arnhem. Uit een hygienisch oogpunt door de plaatselijke gezondheidscommissie. Gr. 8o. (24 bl. en 1 uitsl. tabel.) Arnhem, G. W. van der Wiel en co. 0,30

Bonamy Price, De **circulatie-middelen.** Vertaald en bewerkt door Mr. L. de Hartog. Post 8o. (VIII en 248 bl.) Haarlem, Erven F. Bohn. 1,90

A. Helmig van der Vegt, Eene **assurantie-studie.** Post 8o. (7 en 136 bl.) Amsterdam, M. en F. C. Westermao. 1,25

Nederlandsche Bank 1869—1870. Verslag van den president en verslag van de commissarissen, uitgebracht in de algemeene vergadering van stemgerechtigde aandeelhouders op 18 Mei 1870. Gr. 4to. (29 bl. en 1 gelith. uitsl. tabel. Amsterdam, Metzler en Basting. 0,50

P. Bleeker, Nieuwe bijdragen tot de kennis der **bevolkingstatistiek** van **Java.** Uitgegeven door het koninklijk instituut voor taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië. Gr. 8o. (2 en 191 bl.) 's Gravenhage. Martinus Nijhoff. 1,50

P. G. Kissingen Booms, Eene episode uit den **oorlog** van 1866 in **Duitschland.** Met topografische- en handschetsen. Gr. 8o. (115 bl. met 3 gelith. platen, 1 gelith. uitsl. kaart en tusschen den tekst gepl. houtsnêefig.) Schiedam, H. A. M. Roelants. 1,40

Open Brief aan Zijne Excellentie den minister van binnenlandsche zaken van de **medische studenten** der Utrechtsche hoogeschool. Roy. 8o. (14 bl.) Utrecht, J. L. Beijers. 0,25

A. de Bruijn, Over de **suiker-belasting** hier te lande. Gr. 8o. (11 bl.) 's Gravenhage, Gebr. Belinfante. 0,25

J. J. Cremer, **Openbare brief** aan Z. Ex. den minister van binnenlandsche zaken. Opgenomen in »Het vaderland.» Gr. 8o. (16 bl.) 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. 0,20

Digitized by Google

G. C. Daum, Wenken voor de deelnemers in de **stoomvaart-maatschappij** »Nederland.« Gr. 8o. (18 bl.) 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. 0,30

Mr. L. E. Lenting, Schets van het Nederlandsche **staatsbeheer** en dat der Overzeesche bezittingen. 2e vermeerderde uitgaaf. Post 8o. (VIII, 388 en IX bl.) Amsterdam, G. L. Funke. 2,90

H. J. Oyens, De Amerikaansche **spoorwegwaarden** en de heer Weeveringh. Gr. 8o. (18 bl) Amsterdam, H. de Hoogh en co. 0,25

H. J. Oyens, Amerikaansche **spoorwegwaarden** voor Nederlandsch kapitalisten. Gr. 8o. (31 bl.) Amsterdam, H. de Hoogh en co 0,35

G. Smit Sibinga, De obligatiën **St. Paul en Pacific** en hare bestrijders. Gr. 8o. (51 bl. en 1 gelith. gekl. uitsl. kaart.) Groningen, H. R. Roelfsema. 0,50

Utrecht en de **Oosterspoorweg.** Beschouwingen van de handels-societeit te Utrecht. Gr. 8o. (16 bl.) (Utrecht, Dannenfelser en co.) 0,25

J. J. Weeveringh, De Noord-Amerikaansche **spoorwegfondsen** aan de Amsterdamsche beurs. Gr. 8o. (32 bl.) Amsterdam, Jan D. Brouwer. 0,40

Regerings-Almanak voor **Nederlandsch-Indie.** 1870. Gr. 8o.; (XXIX, 641 en CXL bl.) Batavia, Lands-drukkerij. ('sGravenhage, Martinus Nijhoff.) 4,—

P. van Bemmelen, La peine et la **peine de mort.** Gr. 8o. (VI en 126 bl.) la Haye, Belinfante frères. 1,50

Mr. W. R. Boer, **Leerplichtigheid** en schoolwang. Gr. 8o. (44 bl.) Utrecht, J. L. Beijers en J. van Boekhoven. 0,60

G. M. Boissevain, De Denver **Pacific spoorweg**, naar aanleiding van de brochure van den heer H. J. Oyens »Amerikaansche spoorweg-waarden voor Nederlandsche kapitalisten.« Gr. 8o. (11 bl.) Amsterdam, Blikman en Sartorius. 0,10

Ernstige Gedachten over onze **landsverdediging** en ons **budget** in 1870 van Leonidas. Naar aanleiding van de onlangs ingediende wet tot regeling en voltooiing van een vestingstelsel voor Nederland. Voor rekening van den schrijver. Gr. 8o. (31 bl.) Utrecht, J. L. Beijers. 0,60

S. van Houten, De regtstoestand der **werklieden in Nederland.** Ontwerp van wet met memorie van toelichting. Gr. 8o. (8 en 46 bl.) 'sGravenhage, Martinus Nijhoff. 0,50

Pater Hyacinthe, De **burgerlijke maatschappij** in hare verhouding tot het **christendom.** Voordrachten gehouden in de kerk Notre-dame te Parijs. Naar den 6en druk uit het Fransch. Post 8o. (47 bl.) Rotterdam, Nijgh en van Ditmar. 0,50

A. C. Joosten, Bijdragen tot de oplossing der **koloniale questie.** Gr. 8o. (36 bl.) Amsterdam, Blikman en Sartorius. 0,75

W. F. Piek, Toelichting der uitdeeling van de Chicago en North Western **spoorweg-maatschappij.** Gr. 8o. (2 en 12 bl.) Amsterdam, Blikman en Sartorius. 0,20

Dr. B. J. Stokvis, Een praatje over **arbeid** in verband met voedsel en gezondheid. Post 8o. (36 bl.) Amsterdam, G. L. Funke. 0,20

L. H. Beerstecher, De **staatsinrigting** in Nederland. Handboek ten gebruike bij het middelbaar onderwijs en tot zelfonderrigt. Post 8o. (4 en 312 bl.) Kampen, K. van Hulst. 2,50

Open Brief aan zijne excellentie den minister van binnenlandsche zaken door de studenten in de wis- en natuurkunde aan de **hoogeschool te Utrecht.** Met bijlage en toelichting. Roy. 8o. (14 en 5 bl.) Utrecht, P. W. van de Weijer. 0,40

J. F. Jansen, Vluchtige beschouwing over het verband tusschen **brandweer** en **assurantie.** Post 8o. (15 bl.) Tilburg, A. van der Voort en zonen. f 0,25

Digitized by Google

H. C. Wagenaar, **Spoorwegen** en **spoorweg-dienst** in Nederland. Ingericht ten dienste van allen, zoowel voor den particulier als meer bepaald voor hen die ambtshalve tot de spoorwegen in betrekking staan. Alles opgehelderd met modellen. (Nieuwe titel-uitgave.) Post 8n. (4 en 354 bl.) Leeuwarden, A. Akkeringa. 1,25

Wet betreffende de **briefport**, met aanteekeningen. Bevattende de zamenvoeging der verschillende wetten met de interpretatie der regering. Post 8o. (31 bl.) Groningen, R. J. Schierbeek. 0,25

De wet tot regeling van het **armbestuur**, zooals zij is vastgesteld bij de wet van 28 Junij 1854 (Staatsblad no. 100) en gewijzigd bij die van 1 Junij 1870 (Staatsblad nn. 85), met aanteekeningen van Mr. H. J. Smidt. (3e geheel umgewerkte druk.) (1e afl.) Roy. 8n. (bl. 1—32.) Winschoten, J. R. van Eerde. 0,50
Compleet in 6 à 7 afl.

De wet van den 11 April 1827, houdende oprigting van schutterijen, benevens het gewijzigde besluit van 25 Mei 1829, omtrent de zamenstelling der schuttersraden met bijlagen, aanteekeningen en een beknopt alphabetisch register door L. N. Schuurman. 3e bijgewerkte druk. Smal 8o. (76 bl.) Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink. 0,25

De wet van 28 Junij 1854, Stbl. 100, tot regeling van het **armbestuur**, zooals die is gewijzigd bij de wet van 1 Junij 1870, S. 85, opgehelderd door uittreksels uit de memorie van toelichting, rapporten en ministeriële redevoeringen met betrekkelijke besluiten, missives, vonnissen en arresten, de wet zelve van 1 Junij 1870, S. 85, en alphabetisch register, door L. N. Schuurman. 3e veel vermeerderde en bijgewerkte uitgave. Smal 8o. (40 bl.) Zwolle, W. E. J. Tjeenk Willink. 0,25

Wetten, decreten, besluiten en tractaten op den **waterstaat** en de spoorwegen in Nederland. Met aanteekeningen van J. F. Boogaard. 6e vervolg: wetten enz. met aanteekeningen, 1869; bijlagen en nadere aanteekeningen op wetten enz.; 1669—1868, alphabetisch register over 1869. Gr. 8n. (VIII en 283 bl.) 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. 3,00

De wetten tot regeling van het **briefport** en van de aangelegenheden der brievenposterij, zooals zij uiterlijk met 1 Januari 1871 zullen gelden, in ééne redactie saamgevat. Post 8n. (24 bl.) Schoonhoven, S en W. N. van Nooten. 0,10

F. de Bas, Het **stadsreinigingsstelsel** van **Liernur** en zijne uitvoerbaarheid in Nederland. Gr. 8n. (7 en 91 bl. met 1 gelith. uitsl. plaat.) 's Gravenhage, M. M. Couvée. 1,50

Dr. J. H. C. Basting, Raadgevingen aan de Nederlandsche comité's onder het **Roode kruis**, hunne leden en begunstigers. Vervolg op de »Roepstem tot mijn vaderland.« Post 8n. (14 bl.) 's Gravenhage, M. J. Visser. 0,15

C. Castens, De Oost-Indische **maatschappij van administratie** en **lijfrente**, gevestigd te Amsterdam. Opene brieven aan de concurrente crediteuren en aan het bestuur der maatschappij, vergezeld van eene nota van vraagpunten. Gr. 8o. (51 bl.) Rotterdam, H. A. Kramers. 0,60

M. Chevalier, Over de **gezondheidsmaatregelen** bij een **leger** te velde. Naar het Fransch door H. C. F. L. Aalbersberg. Gr. 8o. (38 bl.) Haarlem, Erven F. Bohn. 0,40

Mr. J. Knottenbelt, **Arbeid** en **loon**. Gr. 8o. (22 bl.) Amsterdam, H. W. Mooij. 0,15
Nn. 57 der werken van de Maatschappij: Tot nut van 't algemeen.

Id., **Kapitaal** en **interest**. Gr. 8o. (19 bl.) Aldaar. 0,15
Nn. 56 der werken van de Maatschappij: Tot nut van 't algemeen.

Id., **Wetten der zamenleving**. Gr. 8n. (20 bl.) Aldaar. 0,15

Digitized by Google

Koopprijs van de meeste conrante **effecten**, berekend tegen alle koersen van 10—99 $\frac{3}{8}$ Pct. Post 8n. (20 bl.) Amsterdam, Weytingh en Brave. 0,35

M. A. Pnann, Handleiding tot het Indisch staatsrecht appendix Nn. 1. **Agrarische wet** breedvnerig toegelicht. Wet houdende regeling der **suikerkultuur** op Java en alle veranderingen die gedurende de jaren 1868 en 1869 in het Indisch staatsrecht hebben plaats gevonden. Pnst 8n. (6 en 209 bl.) Kampen, K. van Hulst. 2,00

M. W. Scheltema Ez., Over den oorlog en het **roode kruis**. Post 8o. (68 bl.) Amsterdam, G. L. Funke. 0,20

W. C. H. Staring, **Natuurkunde** en **volksvijt** van Nederland, strekkende ter verklaring der kaarten voor aardkunde, landbouw, nijverheid, weerkennis en waterstaat. Gr. 8n. (220 bl.) Amsterdam, C. L. Brinkman. 2,00

W. C. H. Staring, Overzicht van den **landbouw** van Nederland. Gr. 8n. (57 bl.) Aldaar. 0,50

Mr. J. R. Thorbecke, **Parlementaire redevoeringen.** Ministerie van September 1865 tot Februarij 1866. (6e deel.) Gr. 8o. (XLIV en 334 bl.) Deventer, A. ter Gunne. f 3,40; deel I—VI. 23,80

A. R. Wallace, **Insulinde:** het land van den orang-oetan en den paradijsvogel, naar het Engelsch vertaald en van aanteekeningen voorzien door Prof. P. J. Veth. 1e deel. Gr. 8n. (XXIV en 528 bl. met tusschen den tekst gedr. houtsneefig. en 1 uitsl. gelith. gekl. kaart.) Amsterdam, P. N. van Kampen. f 7,90; in linnen. 9,40

De wetgeving op de **registratie.** Verzameld en uit hare geschiedenis uit de regtspraak, de beslissingen van het bestuur en de leer der schrijvers toegelicht door S. Bartstra. 1e deel. Gr. 8n. (2 en 303 bl.) 's Gravenhage, Gebroeders Belinfante. 4,00

Dit wordt voortgezet door F. C. Kist.

De wetten tot vaststelling van het **briefport** en tot regeling der aangelegenheden van de brievenposterij. Met aanteekeningen, aan de geschiedenis der jongste herziening en de regtspraak ontleend, door Mr. E. L. van Emden. Post 8n. (VIII en 60 bl.) 's Gravenhage, Gebr. Belinfante. 0,90

Mr. W. Wintgens, De pligt van **Nederland** jegens eigene zelfstandigheid en **Java's nationaliteit.** Redevoeringen in de tweede kamer der staten-generaal. (1866—1867.) Gr. 8o. (4, VIII en 98 bl.) 's Gravenhage, W. P. van Stockum. 1,00

Digitized by Google

STOOM-SCHEEPVAART OP KANALEN EN RIVIEREN.

Het vervoer van stoombooten op kanalen en rivieren heeft zich, sedert de uitvinding dezer transportmiddelen voor omtrent vijftig jaren, in veel mindere mate ontwikkeld dan men, in aanmerking genomen den ontzachelijken vooruitgang op het veld der industrie, met reden mocht verwachten. De oorzaak hiervan ligt eensdeels in de enorme uitbreiding der spoorwegnetten. De aaneensluiting der hoofdlijnen door verbindingsbanen, het menigvuldige aanleggen van zijtakken, het oprichten van bruggen, zelfs over de breedste riviermondingen, de overgang tot eene en dezelfde spoorwijdte in geheel Europa, een geregelde en in elkander grijpende dienst der verschillende maatschappijen en nog eenige andere omstandigheden meer, gaven aanleiding tot eene verlaging der vrachten en snelle en geregelde dienst, en werkten dus gunstig voor het vervoer van personen en goederen langs de spoorwegen en deden de binnenlandsche stoomboot-vaart op den achtergrond treden.

Maar anderendeels is de minder gunstige toestand der stoomvaart ook gelegen in de wijze, waarop de voortbeweging der schepen door stoomkracht plaats heeft. In 't geheel zijn tegenwoordig vier verschillende systeems van stoombooten in toepassing. Ten eerste komen vrij algemeen de *raderbooten* voor. De eigenlijke uitvinder van 't stoomwerktuig, de beroemde natuurkundige Papin, is ook de uitvinder der raderbooten; hij liet te Cassel in Keurhessen omtrent 1707 het eerste vaartuig van dien aard bouwen, en was van plan om daarmede de Weser af naar Engeland te varen, toen te Münden de schippers hem de boot ontroofden en vernielden. Eerst eene eeuw later (1807) mocht het den Amerikaan Foulton gelukken eene geregelde vaart met raderstoombooten op de rivier de Hudson tot stand te brengen.

Voorts zijn de schroefstoombooten te vermelden, die omtrent 1829 door F. Ressel te Triest voor 't eerst zijn gebouwd en op de Adriatische zee eenigen tijd hebben gevaren; omtrent 1830 zag schrijver dezer regelen op de Spree te Berlijn een schroefstoomboot en vond ook gelegenheid mede aan eene proefvaart deel te nemen.

In Engeland wordt echter algemeen F. P. Smith voor den uitvinder der schroefbooten gehouden, omdat deze ingenieur in 1839 de zoogenaamde schroef van Archimedes als drijver of propeller van kleine en groote vaartuigen op ruime schaal in toepassing heeft gebracht.

Bij de straks genoemde of onde stelsels wordt van de gegeven stoomkracht zeker op eene hoogst ondoelmatige wijze gebruik gemaakt. Iedereen kent de raderstoombooten en weet, dat de op de drijfas der stoommachine bevestigde en ter zijde van het vaartuig geplaatste groote raderen met platte schoepen zeer veel ruimte innemen, zoodat deze schepen weinig geschikt zijn voor 't varen op kleine rivieren en kanalen met sluizen. Bij de omwenteling van het rad grijpen de schoepen in 't water, en ondervinden daarin eenigen weerstand, die het vaartuig vooruit stuwt; doch door deze krachtsuiting wordt tegelijkertijd het weerstand biedende water in de tegengestelde richting voort bewogen, en de geheele hiertoe benoodigde kracht gaat nutteloos verloren. Wanneer het door de schoepen getroffen water geen beweegbaar lichaam ware, en dus niet naar achteren of ter zijde kon uitwijken, dan zou de snelheid der schoepen even groot moeten wezen als die van het vaartuig; nu echter moet deze snelheid aanmerkelijk meer bedragen, hetgeen tot hevige schokken, beschadiging der schepen, en een niet gering krachtsverlies aanleiding geeft. Het is niet noodig in berekeningen te treden of proeven te nemen, om zich te overtuigen, dat verreweg meer dan de helft der gegeven stoomkracht, op die wijze een ander doel bereikt dan waarvoor zij bestemd is; wie met zulk eene stoomboot gevaren heeft, weet zeer goed welke ontzachelijke massa water hierdoor in beweging komt, hoe hevig de vooroorzaakte golfslag is, hoe groot de oeverbeschadigingen zijn, niet minder hoe onaangenaam de voortdurende trillingen van de boot op lichaam en geest van den reiziger werken.

Dient eene schroef tot de voortbeweging der schepen, dan is de toestand weinig gunstiger; alleen de zeer sterke schokken komen in mindere mate voor, want de overgang van rust in beweging geschiedt hier meer geleidelijk. Het water omsluit de schroef van alle kanten en kan dus als de moer van deze worden beschouwd. Dat echter ook in dit geval het water uitwijkt, in golvende beweging komt, de oevers wegspoelt, en even als bij de raderbooten ver boven de oppervlakte wordt opgeworpen is gemakkelijk te begrijpen en bij ieder snelvarende schroefboot te ontwaren. Meestal schat men de hierdoor veroorzaakte verliezen aan kracht, (naar het ons voorkomt, te gering), op omtrent 40 perc.

Digitized by Google

Het derde stoombootstelsel is door A. Seydel te Stettin uitgevonden, wij meenen omtrent 1840. De inrichting berust op het beginsel eener zoogenaamde turbine, natuurlijk in den omgekeerden zin. In het midden van het vaartuig bevindt zich een loodrechte ijzeren holle cilinder, die door eene opening in 't midden van den bodem met het water onder het vaartuig in gemeenschap staat. Boven is deze cilinder door een opgeschroefd deksel gesloten; in de zijwand bevinden zich, volgens de middellijn dwars op de lengte-as van het vaartuig, twee ronde openingen waaraan twee, in horizontale richting rechthoekig omgebogen buizen sluiten, die derhalve evenwijdig aan het schip komen te liggen en naar den achtersteven toe uitmonden. In de as van den cilinder bevindt zich eene loodrecht staande spil, die door het deksel uitkomt en op de eene of andere wijze door de stoommachine zeer snel kan worden omgedraaid. Deze spil is in den cilinder met kromgebogen schoepen voorzien zoodat de geheele inrichting zeer veel overeenkomst heeft met de gewone, tegenwoordig alom verspreide centrifugaal-pompen. Door de omdraaiing der spil en vleugels of schoepen wordt nu het water opgehaald en met groote kracht in de boven vermelde buizen gedreven, waaruit het in de richting naar den achtersteven afvloeit, hetgoen echter niet kan geschieden zonder dat het eene zekere drukking op de buizen en den cilinder naar den voorsteven toe uitoefent en dientengevolge het vaartuig in gang brengt. De voortstuwende kracht werkt dus, zooals men ziet, hier door *reactie* even als bij de waterraderen, die men turbinen noemt. Worden de afmetingen der machinedeelen zoodanig berekend, dat de snelheid van het uit de buizen afvloeiend water gelijk is aan de snelheid van het schip zelf, dan bevindt zich in absoluten zin het water, nadat het den toestel verlaten heeft, in den toestand van rust en dientengevolge worden stroomingen, golfslag en oeverbeschadigingen vermeden; theoretisch beschouwd is dus deze stoomboot wel aanbevelenswaardig en nu ontstaat de vraag: welke praktische resultaten deze uitvinding reeds heeft opgeleverd. Zooveel wij weten zijn deze te Stettin vrij gunstig geweest, zoo zelfs dat voor korten tijd de heer Seijdel door de Noordduitsche marine eene geldelijke ondersteuning is toegezegd, ten einde hem in staat te stellen eene groote stoomboot volgens zijn stelsel te kunnen bouwen, op grond dat eene voorafgaande proef met eene kleinere boot goed voldaan heeft. Ook in de fabriek te Seraing is, eenige jaren geleden, eene soortgelijke boot gebouwd en op de Maas in de vaart gebracht; wij hebben echter niet te weten kunnen komen, wat de uitslag dezer

Digitized by Google

proefnemingen geweest is. Op een voordeel der Seydelsche stoomboot moeten wij nog wijzen, hetgeen daarin bestaat, dat de knievormige uitstroomingsbuizen gemakkelijk omgelegd en met de monding naar den voorsteven gericht kunnen worden, in welk geval, zonder iets aan de stoommachine te veranderen, het schip achteruit gestuwd wordt; indien men slechts de eene buis naar de vóórzijde toe omlegt, dan draait het vaartuig om zijn middelpunt zonder van plaats te veranderen.

De vierde en laatste methode om schepen door stoomkracht voort te bewegen bestaat in het slepen door behulp van een ketting of touw, ongeveer zoo als somwijlen de schepen in de havens door het opwinden van het ankertouw verplaatst worden. Hierbij komen natuurlijk de bovenvermelde stroomingen en golvingen te vervallen en de volle stoomkracht wordt tot de voortbeweging van het vaartuig besteed; de machine kan dus veel kleiner, zwakker en ligter zijn, zoodat bij denzelfden diepgang meer ruimte voor de bevrachting overblijft, of bij denzelfden last de te overwinnen weêrstand van het water geringer wordt.

Wat de inrichting zelf betreft, zoo bestaat deze daarin, dat er op den bodem van een kanaal of rivier een lange ketting neêrgelegd en met de niteinden aan ankers bevestigd wordt. Deze ketting loopt over eene geleidingskatrol aan den voorsteven van het vaartuig van lieverlede naar omhoog, vervolgens drie tot viermaal om eene groote, op het dek of ter zijde van het schip geplaatste en door de stoommachine om te draaien schijf en eindelijk onder eene geleidingskatrol aan den achtersteven weêr omlaag. Bij de omdraaiing der schijf windt de ketting aan den voorkant op, aan de achterzijde af; de sterke wrijving aan den omvang der schijf, wellicht eenige vooruitstekende tanden, die in de schalmen van den ketting grijpen, belet het glijden, en zoo wordt, omdat de ketting aan de uiteinden bevestigd is, het vaartuig voortgesleept, en kan nu er toe dienen, om nog andere aangehangen schepen vooruit te bewegen; in eigenlijken zin is dus zulk een vaartuig eene sleepboot, en heeft met het oog op dit doel de volgende niet onbelangrijke voordeelen: 1°. wordt van de gegeven stoomkracht tot op een onbednidend breukdeel partij getrokken; 2°. stroomingen, golvingen en oeverbeschadigingen worden vermeden; 3°. men kan aan de vaartuigen eene grootere snelheid mededeelen dan door de gewone sleepbooten, en nog meer dan door paarden en menschen; 4°. het jaagpad langs de kanalen en rivieren is overtollig; 5°. de trekkracht valt in de richting van de te overwinnen weêrstand, er gaat dus niet, zooals

Digitized by Google

bij het slepen der vaartuigen gewoonlijk geschiedt, door zijdelingsche trekking een groot gedeelte er van verloren. Onder de aan deze inrichting verbonden nadeelen behooren vermeld te worden: 1°. dat de ketting of het touw uit het water telkens moet opgelicht worden, om achter de boot weer neêr te dalen; 2°. de uit de schuin naar beneden gerichte trekkracht, voortkomende sterke drukking op de boot en ten gevolge daarvan veroorzaakte grootere diepgang; 3°. krachtsverliezen die door de ombuiging van den trekketting en door wrijving ontstaan; 4°. de noodzakelijkheid van het leggen van ankers of het plaatsen van een tweede ketting, wanneer het kanaal op eens aanmerkelijk van richting veranderd; 5°. de mogelijkheid van het breken van den sleepketting en de hierdoor veroorzaakte vertraging van den dienst.

Het is ons onbekend, wie de uitvinder van dit stelsel is; wij weten alleen, dat er reeds omtrent 1822 proeven mede genomen zijn, die toen geen gunstig resultaat hebben opgeleverd. Sedert 1854 bestaat er echter op de Seine boven Parijs tot aan het dorpje Charenton een geregelde stoomsleepdienst met een ketting. Voor weinige jaren zijn ook sleepkettingen gelegd op het Willebroekskanaal tusschen Brussel en Antwerpen, in de Maas tusschen Luik en Namen, in de Elbe bij Maagdeburg, en op enkele andere plaatsen. Naar men ons verzekerd heeft, is er ook weinige jaren geleden in 't kanaal van Voorne zulk een ketting geplaatst, hetgeen hier des te eerder kon geschieden, omdat er geene sterke krommingen voorkomen en geene tusschenslnizen bestaan. Maar bij het leggen van den ketting is het ook gebleven, men heeft er verder geen gebruik van gemaakt tot het slepen der schepen, en waarom? Dat heeft men ons niet kunnen zeggen, mogelijk had men vergeten de er toe benoodigde stoomboot te laten maken.

De kettingboot op de Elbe, die sedert 1866 in werking is en zeer goed voldoet, zoodat men er aan denkt een sleepketting van Hamburg tot aan de grens van Bohemen te leggen, is ruim 53 meter lang, 6,9 m. breed en heeft niet meer dan 44,5 centim. diepgang, zij zou dus op zeer ondiepe rivieren en kanalen kunnen varen. Deze boot sleept 3 tot 6 vaartuigen met eene lading van ongeveer 1,500,000 kilo, en wel met eene snelheid van 11,100 meter of 2 uren in 't uur. Het verbruik aan brandstof wordt tot 4½ pruis. ton of 850 kilo steenkolen per dag opgegeven, terwijl de machine, als het noodig mocht wezen, eene kracht van 60 paarden kan ontwikkelen. De lengte van den reeds gelegden ketting, wiens schalmen uit rondijzer van 2 centim. dikte gesmeed zijn, bedraagt ruim één

uur gaans. Bij gebruik maken van de gewone raderbooten voor het slepen der vrachtschepen is het brandstofverbruik doorgaans vier maal zoo groot. Ten einde de trekkracht op den ketting over te brengen, is deze over het dek van het vaartuig geleid en loopt aldaar over twee groote horizontale schijven met loodrechte assen, die door de stoommachine worden omgedraaid. Deze inrichting is in zoover voordeelig, als men zonder veel moeite van koers veranderen en voorbijvarende schepen gemakkelijk ontwijken kan.

De Belgische kettingbooten zijn kleiner; meestal bedraagt de lengte niet meer dan 33 meter, de breedte 5 meter. Voor de ontwikkeling der trekkracht dient eene stoommachine van 12 paardenkrachten; de kettingschalmen zijn niet dikker dan 16 millim.; zij schijnen echter bij deze dikte te zwak te zijn, daar nog al dikwijls herstellingen noodig worden. Door de stoommachine wordt eene horizontale as omgedraaid, waaraan, evenals bij de raderbooten, de drijfschijf aan den buitenkant of op zijde van het vaartuig zich bevindt, hetgeen voor de werking der kracht zeker gunstig is, maar waardoor het koershouden soms moeilijk wordt.

In de laatste jaren is door M. Eyth en de Mesnil met een gunstig gevolg de sleepketting door een touw van ijzerdraad vervangen. Zulk een draadtouw wordt op de gewone wijze uit 6 strengen à 7 draden met eene ziel van hennep geslagen en weegt bij 25 millim. dikte ongeveer 2¼ kilo per meter, terwijl het gewicht van den ketting meer dan het dubbele bedraagt. Daar nu de aanlegkosten grootendeels door de uitgaven voor het trekmiddel veroorzaakt worden en de kettingen niet alleen zwaarder zijn, maar ook in het maken en herstellen duurder komen te staan dan draadtouwen, zoo is lichtelijk te begrijpen, dat bij gebruik van een sleeptouw de kosten aanmerkelijk verminderen, en op ⅓ tot ½ der kosten voor de kettingen kunnen dalen. Bij de sleepbooten op de Maas bij Luik bedroegen de kosten voor de kabel met het leggen frcs. 1.40 of fl. 0.66 per meter.

Een ander niet onbelangrijk voordeel bij het gebruik van sleeptouwen, is voorts hierin gelegen, dat van de gegeven drijfkracht veel minder verloren gaat, niet alleen omdat de kabel lichter is en minder in loodrechten zin op het vaartuig drukt, maar ook in 't bijzonder wegens de voordeeligere werking der drijfschijven op een omgelegd touw. De kettingen moeten drie tot viermaal de drijfschijven omslingeren om niet te glijden; de draadkabels sluiten beter tegen den omvang der schijven aan en veroorzaken dus meer wrijving en daarom is eene enkele omslingering voldoende. Wanneer

men, zooals het bij de Belgische Maasbooten wezenlijk geschiedt, van de zoogenaamde Fowlersche drijfrol gebruik maakt, dan kan de vermindering van het krachtverlies nog verder gedreven worden. Deze, door den beroemden maker der stoomploegen uitgevonden toestel heeft het eigenaardige, dat de gleuf der schijf, waarin het touw loopt, ter zijde door beweegbare randen begrensd wordt, namelijk door eene soort van kleppen, die tegen elkander slaan, de kabel tusschen zich nemen en des te sterker knellen en vasthouden, naarmate de trekkracht grooter is. Tusschen deze, zich gemakkelijk openende en sluitende kleppen is de wrijving zoo groot, dat de kabel slechts over een kleine boog de schijf behoeft te omsluiten en dus de zoogenaamde stramheid der touwen in 't geheel niet in aanmerking komt.

Ook ten opzichte der veiligheid verdienen de draadkabels de voorkeur boven de kettingen. Wanneer slechts één der kettingschalmen uit minder deugdelijk ijzer bestaat, of minder goed gesmeed en geweld is, of tusschen rotsen en bruggen zich vastzet, dan is de breuk zeer waarschijnlijk, soms onvermijdelijk; bij het gebruik van kabels is onder dezelfde omstandigheden de kans voor beschadigingen veel geringer. Scheurt echter het touw, zoo zijn de einden zonder veel moeite door het werkvolk weer op te zoeken en samen te splitsen, terwijl het inlasschen van een nieuwe kettingschakel veel lastiger is en langer ophoudt.

De betrekkelijk geringe aanlegkosten maken het ook mogelijk bij een eenigszins druk vertier twee trekkabels in de rivier of het kanaal te leggen. Dit zoude bijv. met voordeel kunnen geschieden op het kanaal tusschen 's Gravenhage en Delft, waar dagelijks eenige honderde, grootere en kleinere vaartuigen voorbijvaren, die tegenwoordig nog steeds door paarden, ja zeer dikwijls door menschen (zelfs vrouwen!) getrokken worden! De geheele lengte der twee kabels, de eene voor de vaart heen, de andere voor terug, zoude 16,000 meter beloopen en dus de aanleg niet meer dan 11,000 gulden kosten. Twee stoombooten van ten hoogste 30 m. lengte, 4,5 m. breedte, met machines van omtrent 8 tot 10 paardenkrachten zouden ruim voldoen, om alle het kanaal passerende vaartuigen met eene veel grootere snelheid en tevens goedkooper dan tot dusverre te slepen. Er bestaat niet de minste twijfel, dat hierdoor het sleeploon aanmerkelijk kon verlagen en toch nog eene ruime winst voor de ondernemers zou overschieten. Wij twijfelen ook niet, dat, vrooger of later, de zaak tot stand zal komen, ofschoon, bij den langzamen gang dien alle nieuwe inrichtingen hier te lande nemen, de tijd nog niet in 't verschiet is.

Digitized by Google

In België is voor de exploitatie van het sleepstelsel met draadkabels eene maatschappij, de *Société Centrale de Touage* te Brussel opgericht, die tusschen Luik en Namen, evenzoo op den Rijn bij Keulen en Bingen heeft proeven genomen, waarvan de uitkomsten boven verwachting gunstig uitgevallen zijn. De scheepvaart op de Maas van Luik naar Namen, op een afstand van 67 kilometer was vroeger zeer aanzienlijk, doch sedert den aanleg van den spoorweg aan den linkeroever van de rivier heeft zij, wat er ook gedaan is om het vaarwater te verbeteren, bijna geheel opgehouden. Tot de verbetering van het vaarwater behoort het aanleggen van 11 stuwen, opgebouwd door het samenstellen van eene menigte losse staven of *naalden*, die in den winter en bij hoog water kunnen worden weggenomen; als het laatste is geschied kan de snelheid van den stroom tot 2,5 meter en meer bedragen.

Bij de proefnemingen op de Maas, waarbij 4 stoombooten, twee met machines van 20 paardenkrachten uit de werkplaatsen van Fowler te Leeds, één uit de fabriek te Seraing en eene vierde van Beer te Jemappes in gebruik zijn gekomen, kwam het er op aan te onderzoeken, in hoever de mogelijkheid bestaat tegen de strooming in of door bochten van groote kromte koers te kunnen houden; voorts met welke snelheid men kan varen, met welke gemakkelijkheid de boot zich aan het trektouw kan vastklampen of er van losmaken, en hoe hoog bij dit nieuwe vervoermiddel de vrachten zullen beloopen. De verkregen resultaten zijn allezins voldoende geweest. Door een eenvoudig hulpmiddel kon naar willekeur eene snelheid van 2500, 5000 of 10,000 meter in 't uur worden voortgebracht; de snelheid van 5 kilom. of $\frac{10}{11}$ uur gaans is als de normale te beschouwen; de grootste snelheid komt alleen bij het afzakken langs het drijftouw voor. Tot het leggen van het trektouw op de drijfrol besteedde men gemiddeld niet meer dan 15 minuten. Wat de vermindering der vrachten betreft, deze is zoo aanzienlijk, dat tegenwoordig de scheepvaart in voordeel is tegen den spoorweg, alhoewel de laatste voor zware goederen als steenkolen en ertsen sedert dien tijd het tarief met 30 pCt. verlaagd heeft. De Société de Touage heeft de vracht voor een vaartuig van 100 ton de rivier op, bij opgerichte stuw op 0,85 centimes voor iedere ton en kilometer, bij neêrgelegde stuwen echter op 2,8 centimes vastgesteld. Daar nu de vracht op den spoorweg voor steenkolen en ertsen bij volle belasting der waggons 2,3 tot 3 centimes per ton en kilometer bedraagt, zoo ziet men dat nu reeds de scheepvaart het verloren terrein heeft herwonnen. De vrachten de rivier af kunnen op 2/3

Digitized by Google

der voorgaande worden gesteld; de kosten bij het slepen met paarden zijn de helft hooger dan die met behulp van stoombooten en draadtouwen.

Wij hebben gemeend onze lezers met deze ook voor Nederland hoogst belangrijke daadzaken bekend te moeten maken, daar het ons toeschijnt, dat de tijd niet meer ver af is, waarop het slepen der schepen op onze kanalen door menschen en dieren geheel zal ophouden.

Digitized by Google

MAATSCHAPPIJ VAN WELDADIGHEID.

Jaarboekje der Maatschappij van Weldadigheid, voor 1870. Uitgegeven geheel ten voordeele dier inrigting, door de Afdeeling GENERAAL VAN DEN BOSCH. Amsterdam. D. B. CENTEN. 1870.

Onze aankondiging van den vorigen jaargang van dit jaarboekje (*) eindigde met deze woorden: „Op de vergadering van afgevaardigden der Maatschappij van Weldadigheid, den 1 Junij 1869 te Amsterdam gehouden, werd besloten, dat in den loop van den zomer te Frederiksoord, onder leiding van commissarissen, een bijeenkomst van afgevaardigden en belangstellenden in die Maatschappij zou plaats hebben, ten einde door eigen aanschouwing de kolonien naauwkenrig te leeren kennen. Die bijeenkomst had plaats op 28 en 29 Julij. Wij hopen — en zijn haast overtuigd — dat velen, die er als nieuwsgierige belangstellenden heengingen, als vrienden der M. v. W. en als bevorderaars van haar weldadig, echt philantropisch streven zullen zijn teruggekeerd."

Die hoop is ruimschoots vervuld. Daarvan getuigden reeds de dagbladen, terstond na die bijeenkomst. Daarvan getuigde menige gift, der Maatschappij na dat bezoek toegevloeid. Daarvan getuigt menig stuk in het voor ons liggend jaarboekje. Daaronder zijn er, afkomstig van personen, vroeger niet of naauwlijks met de M. v. W. en hare inrigtingen bekend. Luidt hun getuigenis gunstig, dat oordeel zal wel geheel onpartijdig en onbevooroordeeld mogen heeten, en een bewijs dat het bestuur der M. v. W. met regt telkens het „komt en ziet" herhaalt, overtuigd dat van meerder bekendheid meerder ingenomenheid met de Maatschappij het gevolg moet zijn.

En daar ons streven, bij het jaarlijks bespreken van den inhoud van het jaarboekje, dat nu ten zesden male zijn nuttig doel kwam vervullen, geen ander is dan om door bevordering van bekendheid met de werking der M. v. W. tevens, zoo mogelijk, bevorderlijk te zijn aan het opwekken der voortdurend nog te geringe belangstelling in die wezenlijk weldadige instelling, en de bijeenkomst van belangstellenden te Frederiksoord in Julij van het vorig jaar geheel hetzelfde doel had, zoo willen we in de eerste plaats de aandacht vestigen op de aan die bijeenkomst in het jaarboekje gewijde stukken. Toch ook slechts

(*) Economist, 1869, blz. 831.

Digitized by Google

even de aandacht vestigen, omdat we liefst wenscheu op te wekken tot het lezen der stukjes zelven, en daarmede tot het koopen van het jaarboekje, waarmede weder eene kleine weldaad aan de M. v. W. zon worden bewezen.

In de eerste plaats dan treffen we aan het stukje van den heer D. Plantinus: Wie had gelijk? Deze had nimmer te voren de kolonien bezocht, en deelt nu, in een gesprek met een vriend, de gunstige indrukken mede, bij dat tweedaagsch bezoek verkregen. In gelijken vorm en op prettige, levendige wijze, doet dit de heer M. W. Scheltema Ezn., in zijn: Een praatje over belangrijke onderwerpen, waarin hij niet alleen zijn bezoek in de kolonien, maar ook andere kwestien over opvoeding en ondorwijs bespreekt. Daarbij behandelt hij o. a. de thans inzonderheid weder aan de orde zijnde kwestie der weesverzorging, en verklaart zich zeer voor eene verpleging der weezen in gezinnen, zooals die in de kolonien dor M. v. W. mogelijk is, en die, gelijk wij op de algemeene vergadering van afgevaardigden der Maatschappij op 7 Juni jl. van commissarissen hoorden, door hen, wanneer het zeer jonge kinderen geldt, zeer aangemoedigd wordt.

De ijverige directeur der M. v. W., die indertijd gezorgd heeft dat over het bezoek zelf in de dagbladen het noodige gezegd werd — de destijds door velen der bezoekers onderteekende en openbaar gemaakte verklaring had echter wel in het jaarboekje mogen zijn opgonomen — heeft kennelijk begrepen dat het eigenaardiger en doelmatiger was, ruimte in het jaarboekje af te staan aan bezoekers om de verkregen indrukken weêr te geven, dan zoo hij een meer of min breedvoerig relaas van dat bezoek gaf. Hij is dan ook zeer sober in zijne mededeelingen daarover in zijn stukje: Varia. Bij de uitslaande plaat. Die plaat geeft eene goede voorstelling van een aanmerkelijk deel der kolonien, met de kolonistenwoningen, de hoeven, fabrieken en verdere gebouwen. Op onderhoudende wijze verklaart hij wat die plaat te zien geeft, en bespreekt daarbij onderscheidene punten op de kolonien betrekkelijk, o. a. de inrigting van het onderwijs aldaar, de goede vruchten van het teekenonderwijs enz. Hij eindigt met de toezegging, in den volgenden jaargang de grieven te zullen bespreken, door dezen en genen nog steeds tegen de M. v. W. in 't midden gebragt, en verzoekt nadere mededeeling daarvan. Wij hopen dat aan die uitnoodiging ruim zal worden voldaan, en dat de heer Jongkindt Coninck de gelegenheid zal hebben in een flink stuk het ongegronde van die grieven aan te toonen.

Daar die grieven voor een goed deel uit onbekendheid met de

Digitized by Google

kolonien voortspruiten, zou herhaling van bezoeken als in het vorig jaar plaats hadden, en ook naauwkeuriger kennisname en algemeene verspreiding van de jaarverslagen en van het jaarboekje, ongetwijfeld veel bijdragen tot wegneming van die grieven, en van de helaas! bij velen nog steeds bestaande verwarring van de kolonien der M. v. W., eene geheel partikuliere instelling tot voorkoming van armoede, met de Rijksbedelaarsgestichten, eene Rijksinstelling tot wering en bestraffing van bedelarij.

Dat het jaarboekje, hoe verspreid ook, toch nog niet genoeg verspreid is, blijkt uit ditzelfde stukje van den directeur. Met aandrang zijn verzoek van het vorig jaar herhalende, (blz. 260) dat hem boeken voor de leesbibliotheek, inzonderheid voor de kinderleesbibliotheek in de kolonien mogten worden toegezonden, vermeldt hij met grooten dank de toezending „en wel naar aanleiding van de aankondiging van het jaarboekje in de Economist", van niet minder dan 120 kinderboekjes, de meesten met allerliefsten tekst en plaatjes. Nu verheug ik er mij opregt in dat mijne aankondiging en aanbeveling van dit verzoek van den directeur een zoo goed gevolg had, en ik hoop zeer dat hij dit een volgend jaar weder zal kunnen vermelden. Maar nog liever zou ik vernemen dat aan zijn verzoek ruim voldaan werd ten gevolge van de lezing van het jaarboekje zelf, omdat ruime verspreiding van het jaarboekje niet anders dan heilzaam kan werken tot juiste kennis en waardering van de stichtingen der M. v. W., die na de hervormingen daarin in de jongste tien jaren aangebragt, de belangstelling van de ware menschenvrienden ten volle waardig zijn, doch nog steeds, helaas! te weinig materieële blijken van die belangstelling ondervinden.

Welke die hervormingen waren, kan weder voor een gedeelte blijken uit de proeve eener geschiedenis der M. v. W., welker zesde gedeelte door den heer Eilerts de Haan in dit jaarboekje wordt gegeven. Het bevat de lotgevallen der M. v. W. tijdens het bestuur van de Commissarissen O. R. van Andringa de Kempenaer, P. van der Veen, G. A. de Meester, W. F. Heshuijzen en J. J. de la Bassecour Caan, van 1859 tot 1863, een tijdvak waarin, op den grondslag der onlangs, na de kort te voren tot stand gebragte scheiding van de koloniën van de M. v. W. en de bedelaarsgestichten, met herkrijging door de M. van haar oorspronkelijk karakter van bijzondere instelling van liefdadigheid, in 't leven geroepen nieuwe statuten, belangrijke hervormingen en bezuinigingen waren tot stand gebragt. Tot regt verstand van den gewijzigden werkkring der M. v. W. is de lezing van dit stuk hoogst nuttig. Men begrijpt ligtelijk

Digitized by Google

dat de taak van het nieuwe bestuur geen gemakkelijke was. Bij eene Maatschappij toch, die tot nu toe voor een goed doel op den staat had gestennd, zoowel voor werkverschaffing als voor dekking harer jaarlijksche tekorten, moest nu alles zoo worden geregeld, dat zij voortaan alleen op eigen krachten en op de publieke liefdadigheid kon stennen. Bij eene bevolking, die er tot nu toe aan gewoon was dat arbeid voor haar werd gezocht en dat, zoo zij niet kon arbeiden, haar evenwel levensonderhoud werd verstrekt, moest het beginsel op den voorgrond worden gesteld: Die niet werkt zal niet eten, maar ieder die werken wil zal werk hebben en al naar hij werkt verdienen. Het landbouwstelsel moest geheel worden hervormd. Evenzoo de industrie in de koloniën, bij de zekerheid dat eerlang de gouvernementsbestellingen van katoenen en andere goederen zouden ophonden. Nieuwe bronnen van inkomsten moesten opgespoord, de zeer verminderde publieke belangstelling in de M. v. W. moest opgewekt worden.

Wat het nieuwe bestuur voor dit een en ander deed, met welke moeijelijkheden, vooral van geldelijken aard, het daarbij voortdurend te kampen had, tot welke diepingrijpende hervormingsvoorstellen die geldelijke bezwaren eindelijk leidden, en hoe de niet-aanneming daarvan door de algemeene vergadering van afgevaardigden van 1863 de commissarissen tot aftreding noopte, dat alles wordt door den heer Eilerts de Haan in een zestigtal bladzijden met levendigheid te book gesteld.

Schrijver dezes, destijds met de heeren F. J. J. van Eijsinga en J. M. de Kempenaer, den onlangs overleden warmen vriend der M. v. W., in commissie gesteld om de voorgestelde hervormingsmaatregelen te onderzoeken, heeft een levendig aandeel in hunne afstemming genomen, uit overtuiging dat het voorstel om een groot aantal gezinnen weg te zenden, in strijd zou zijn met het doel der Maatschappij. Tot zijn leedwezen heeft hij daardoor medegewerkt tot de aftreding dier commissaren, waaruit voor hem de verpligting volgde een der lodig gekomen zetels in te nemen. Maar door een en ander durft hij zich de bevoegdheid toekennen het op de feiten gegrond oordeel van den heer Eilerts de Haan te onderschrijven, dat de commissarissen, die met den nieuw benoemden directeur, den heer C. J. M. Jongkindt Coninck, van 1859 tot 1863 de M. v. W. hebben bestuurd, den dank der maatschappij hebben verdiend voor het vele goede door hen in zeer moeilijke omstandigheeen tot hervorming der maatschappij tot stand gebragt.

In het bovenstaande gelooven we de aandacht gevestigd te hebben

Digitized by Google

op de belangrijkste stukken, de maatschappij zelve betreffende, die in het jaarboekje, buiten de gewone, meer officieele opgaven, worden aangetroffen. We hopen dat het nog lang zal voortgaan op onderhoudende wijze licht omtrent de M. v. W. te verspreiden. Zal dit niet telken jare met zoo uitstekend gevolg geschieden als dit voorjaar het geval was, toen ik aan commissarissen mogt berigten dat de edele onbekende, die voor korte jaren eene gift van *f* 25.000 en voor drie jaren eene van *f* 5000, aan de M. v. W. had geschonken, thans weder, na de lezing van jaarboekje en verslag, eene gelijke som van *f* 5000 had geschonken, — ook met veel minder schitterende blijken van belangstelling zal de ijverige redactie tevreden zijn. Gewis zal zij hare moeite reeds ruim beloond achten, zoo het haar mogt gelukken de bij velen nog steeds bestaande wanbegrippen ten opzigte der M. v. W. te doen verdwijnen.

De in 1869 op de algemeene vergadering van afgevaardigden uitgebragte verslagen zijn op blz. 906 van *de Economist* voor 1869 besproken en kunnen dus hier onvermeld blijven. De op 7 Juni jl. op de algemeene vergadering van dit jaar uitgebragte verslagen zijn nog niet in druk verschenen. Uit het op die vergadering verhandelde wordt hier alleen aangeteekend, dat uit het verslag van commissarissen wel bleek van langzamen, doch gestadigen vooruitgang in den financieelen toestand, maar toch ook dat nog steeds groote behoefte bestond aan krachtige ondersteuning, thans weder inzonderheid omdat de onlangs aangenomen wet tot wijziging in die op het armbestuur zeer aanzienlijke vermeerdering van uitgaven voor de M. v. W. ten gevolge zou kunnen hebben. Commissarissen vreesden dat, zoo vele gemeenten ten gevolge dier wijziging en de nu veranderde bepaling ten aanzien van het domicilie van onderstand mogten weigeren de verplegingskosten te voldoen, tot nu toe door haar voor een zeker getal gezinnen betaald, daardoor een zoo ondragelijke last op de M. v. W. zou worden gelegd, dat zij, hoe noode ook, tot verwijdering van die gezinnen uit de kolonien zou moeten besluiten. Het is zeer te hopen dat tot die verwijdering niet zal behoeven te worden overgegaan, en dat de betrokken gemeentebesturen zullen inzien dat die gezinnen daardoor aan de grootste ellende ten prooi zouden worden gegeven en nergens beter, doelmatiger en goedkooper zouden kunnen worden verpleegd dan in de koloniën der Maatschappij van Weldadigheid.

Juli 1870. J. K. W. Quarles van Ufford

Digitized by Google

STATEN-GENERAAL.

OVERZIGT VAN HET ZITTINGJAAR 1869—1870.

In haar Verslag over 1869 mogt de Amsterdamsche Kamer van Koophandel teregt verwijzen op de levendige belangstelling in onderwerpen van handel, scheepvaart en nijverheid, waarvan het zittingjaar der Staten-Generaal 1868—69 getuigde.

Het *Staatsblad* 1869 bevat dan ook voorzeker een vrij groot aantal wetten, op die onderwerpen betrekking hebbende, en voor de nationale welvaart van niet geringe beteekenis. Zoo herinnert de Kamer, wat handel en scheepvaart betreft, aan de nieuwe bepalingen omtrent de *zeebrieven*, de herziening der wetgeving op de *landverhuizers*, de bekrachtiging der nieuwe *Rijnvaartacte;* op het gebied der industrie, aan de definitieve invoering van het *decimaalstelsel*, de afschaffing der *octrooijen van uitvinding*, de wettelijke regeling van het *toezicht op de stoomtoestellen;* terwijl voorts zoowel handel als nijverheid beide door de afschaffing van het *dagbladzegel* en van de belasting op het *adverteren* werden gebaat.

Wij hebben deze onderwerpen bij ons vorig algemeen overzigt (*Econ.* 1869, pag. 1058) behandeld.

Het zittingjaar 1869—70 kan op zulk eene lijst van tot stand gebragte wetten op speciale onderdeelen van den volk-arbeid betrekking hebbende, niet verwijzen. Wel kwam de wet tot vergrooting der *haven van Harlingen*, na veel moeite, tot stand; wel werd, na eene moeijelijke en ietwat verwarde discussie, het vrij arbeids-beginsel gehuldigd door het afschaffen van eenige bepalingen die de ondernemers van particuliere loterijen zonder redelijken grond bezwaarden; daarentegen werd het tractaat tot regeling van de *zalmvisscherijen* op den Rijn, na langdurig debat, verworpen. De vestiging van een *gezantschap in China* leed tweeledige schipbreuk, en de voorgestelde strafbepalingen op het moedwillig doen vergaan van schepen (*baraterie*), ondergingen hetzelfde lot.

Getuigt nu echter de kleinere wetten-lijst in de rubriek van

Digitized by Google

„handel en scheepvaart" van minder belangstelling of min juiste inzigten in deze zaken, bij onze wetgeving? Allerminst. In ons vaderland zijn, Goddank, zoowel Regering als Staten-Generaal, meer en meer doordrongen geworden van deze waarheid, dat vooral op dit gebied, onthouding meestal de veiligste weg is. En zoo was ook b. v. ten vorigen jare het wetsvoorstel op de *octrooijen* een eenvoudige daad om het beginsel van onthouding beter vast te stellen, terwijl de regeling van den *ijk*, het toezigt op *stoomwerktuigen*, de bepalingen op de *zeebrieven*, op de *landverhuizing*, wetten kunnen genoemd worden van algemeene policie, die te lang waren achterwege gebleven, en thans eindelijk regelden wat tot heden op vrij onvoldoende wijze bij Kon. besluit was geschied.

Schaarsche optreding der wetgeving op het gebied van den volksarbeid is dus geenszins te betreuren, en zoo wij goed acht geven op den loop onzer economische wetgeving, nu reeds sedert vele jaren gevolgd, dan vinden wij meestal dat zij slechts strekt:

òf wel, om bestaande belemmeringen, veelal door oude wetsbepalingen van andere strekking ontstaan, eenvoudig op te ruimen; òf wel eenige algemeene policiebelangen met de nijverheid in betrekking staande, te regelen, hetzij nieuw, hetzij op beteren voet dan thans het geval is.

En in diezelfde rigting van vereenvondiging wachten ons nog enkele wetten als b. v. die op de *openbare vervoermiddelen*, het oprigten van *fabrieken* enz., beide ook zaken van fundamenteele regeling, policie-grondslag.

Maar, zoo er in de jongste zitting, op het gebied van handel en nijverheid minder directelijk werd gelegifereerd, toch waren die gewigtige volksbelangen in hooge mate betrokken bij de eindregeling op koloniaal gebied: 1°. van de agrarische kwestie; 2°. de overgangswet tot regeling der suikercultuur. Onze handel, onze scheepvaart, onze fabrieken zijn daarbij in hooge mate betrokken, zij het dan ook dat het voordeel zich eerst over eenige jaren zal doen gevoelen. Eerstgenoemde wet neemt eene beperking weg welke tot heden in onze wetgeving bestond, en vergunt dat woeste gronden op Java, thans door niemand bezeten, op lange termijnen in cultuur worden uitgegeven door den Staat, aan wien, overeenkomstig de algemeen geldige regtsbepalingen, de beschikking daarover behoort; vooral ook, vestigt zij in Neerl.-Indië het eenvoudig beginsel van grondeigendom, ook voor den kleinen man, en opent daarvoor een nieuwe toekomst van gezonde economische ontwikkeling. De tweede wet is mede een overgangswet tot het beginsel van vrijen arbeid

Digitized by Google

in de suikerkultuur, waardoor de kunstmatige toestand waarin de drie betrokken partijen, de inlandsche bevolking, de ondernemers, en de Staat, door het systeem der suikercontracten waren gebragt, trapsgewijze zal worden opgeheven om voor een eenvoudiger staat van zaken plaats te maken.

Deze twee wetten waren voorzeker, in zuiver economisch opzicht, verreweg de belangrijkste der zitting, waarin wij overigens als sprekende punten nog aantreffen: de afschaffing der *Doodstraf*, de nieuwe regeling van het *Armbestuur*, de nieuwe *Postwet*, de regeling van het onderwijs in de *Beeldende Kunsten;* van het toezigt op den *Veestapel;* doch behalve deze, onderscheidde de zitting zich vooral op belastinggebied, niet zoozeer door ingrijpende herziening der grondslagen van het stelsel, als door de codificatie der *grondbelasting*, regeling der *reclames* in zake *personeel* en *patent*, organisatie der collegiën van *zetters*, belangrijke aanvulling der bepalingen op de *heffing der accijnsen en invoerregten*, aanneming van een nieuw stelsel voor den *wijnaccijns*, terwijl echter de poging om het hooger beroep in belastingzaken te regelen, mislukte.

Alzoo, — wanneer wij de doodstrafkwestie, als van geheel exceptioneelen aard, voor een oogenblik ter zijde laten, — vinden wij dat de zitting 1869—70, wat binnenlandsche wetgeving betreft, het vruchtbaarst was:

bij *Binnenlandsche Zaken*, door organisatie van *Armbestuur*, het *Kunstonderwijs* van rijkswege, het *veeartsenijkundig Staatstoezigt*, de lang gewenschte regeling der kwestie van de *calamiteuse polders*, alsmede eenige belangrijke publieke werken;

bij *Financiën*, door de codificatie der *grondbelasting*, de herziening der *postwet* en de evengenoemde herziening van bepalingen op de directe belastingen en accijnsen.

Voegt men nu hierbij dat eenige zeer gewigtige organieke wetten, zonder ten einde gebragt te worden, toch blijkens de daarover uitgebragte Verslagen, aan een uitvoerig en degelijk onderzoek worden onderworpen: als de regeling der *schutterijen*, de *defensiewet* (*vestingstelsel* c. a.) en het wetsvoorstel op het *hooger onderwijs*, dan voorzeker zal men erkennen dat de Minister van Binnenlandsche Zaken regt had, bij de sluiting der zitting, namens den Koning, op 17 September te zeggen: „*met de verkregen uitkomsten van het zeer werkzaam jaar mag ik u gelukwenschen.*"

En hiermede de hoofdzaken van de zitting aangeduid hebbende, zullen wij die, even als ten vorigen jare, in de daarbij aangeduide rubrieken, met de thans noodige aanvulling, behandelen.

Digitized by Google

Beginnen wij met het voornaamste, eene wetsuitspraak die een van de groote étapes daarstelt in den loop der beschaving, **de afschaffing der doodstraf** in het burgerlijk Strafregt. Op het oogenblik waarop wij dit schrijven wordt door het votum der Eerste Kamer het groote pleit beslist, te merkwaardiger uitspraak, omdat zij geschiedde, niet alleen buiten alle revolutionairen of opgewonden volksaandrang, hetgeen maar al te dikwijls bij dit onderwerp het geval was, doch integendeel, onder den druk van een oorlogstoestand die welligt nog menigeen, anders in beginsel voor de zaak gestemd, bniverig heeft kunnen maken om haar thans door te zetten. De Eerste Kamer, van de zaak in het begin des zomers gesaisisseerd, besloot haar toen niet af te doen, doch later, 12 September, andermaal opzettelijk daartoe bijeengeroepen, bekrachtigde zij, (schoon met een geringe meerderheid, 20 tegen 18 stemmen), het votum door de Tweede Kamer uitgebragt.

Deze uitspraak, in die omstandigheden, te midden van het krijgsrumoer, door een Eerste Kamer gegeven, terwijl juist in andere rijken vele afschaffingen der doodstraf door de 2e Kamers aangenomen, door de Eerste waren te niet gedaan, is naar onze meening wel het bewijs dat aangaande het nuttelooze van het behoud dezer vreeslijke straf, eene diep gevestigde overtuiging bestond, eene overtuiging die verder zag dan de tijdelijke beroering van oorlogstijden, ja die welligt er prijs op stelde om tegenover de slagtingen door vervoerde menschelijke driften gepleegd, een kalm teeken des vredes op te rigten, en de stem der verlichte menschelijkheid juist thans met kracht te doen spreken.

Deze afloop in ons vaderland is inderdaad van te meer gewigt, wanneer men den stand der kwestie in de overige Europeesche rijken beschouwt. Zooals men weet, werd de doodstraf tot heden slechts in enkele, niet zeer omvangrijke Staten wettelijk afgeschaft, o. a. in Saxen zeer onlangs, Toscane en Nassau reeds langer tijd. Door de inlijvingen bij Italië en Pruissen zijn echter deze partiëele wetgevingen bij de eenheid van Strafwetboek in de beide grootere Staten, Italië en N.-Duitsche Bond, weder verdwenen, en zoo waren de gedane stappen op het gebied der nieuwe regtspleging weder te loor gegaan. Daardoor ontbrak tevens de gelegenheid om op een afgesloten gebied de gevolgen der afschaffing, voor zooveel die kan blijken, uit het getal misdaden vóór en na het keerpunt, na te gaan, en teregt werd dan ook door de voorstanders van het zachtere strafbeginsel veel gehecht aan het votum der wetgeving in Nederland, hetwelk thans, nevens Portugal, onder de eerste Staten van eenig belang behoort, waar de doodstraf ook in de burg. strafwet zal zijn afgeschaft.

Digitized by Google

Het is toch bekend hoe h. v. in België en elders de straf wel in de wetgeving bleef behouden, doch feitelijk niet meer ten uitvoer werd gelegd. Ook in Groot-Brittannië is de wetgeving in de laatste jaren zeer verzacht en de opinie is een totale afschaffing mede niet bepaald ongunstig. In Duitschland was de afschaffing door het N.-Duitsche Bonds-parlement met groote meerderheid aangenomen, doch heeft men, bij den verklaarden tegenstand van v. Bismarck, het punt bij de eindstemming laten varen, ook voornamelijk om daardoor de eenheid van strafwetgeving die men thans konde verkrijgen, niet in de waagschaal te stellen. Een algemeen strafwetboek dat het ongelijkmatige en veronderde Duitsche strafregt verving, en dat in vele hoogst belangrijke opzigten op humane en redelijke beginselen is gebouwd, is althans de weldadige prijs geweest, de blijvende aanwinst, waartegen men in Noord-Duitschland voorshands in het nog behouden der doodstraf heeft berust.

Zien wij thans, met verwijzing overigens naar hetgeen wij voor eenige jaren over de kwestie schreven, hoe de zaak bij ons tot stand kwam. De geheele toedragt levert de kenmerken van groote bezadigdheid en van degelijk onderzoek.

Met een uitmuntende memorie van toelichting, door de ministers van Justitie, Oorlog en Marine onderteekend, werd het ontwerp bij Kon. Boodschap van 21 November 1869 ingezonden.

Bij dat voorstel wordt de doodstraf afgeschaft: in het *burgerlijke* strafwetboek ten volle, in het militaire crimineel wetboek gedeeltelijk.

Zij wordt nl. alleen behouden waar zij in tijd van oorlog en voor den vijand wordt bedreigd, alsmede bij muiterij aan boord in volle zee of in den vreemde — twee noodzakelijke exceptiën door de zorg voor onmiddelijk lijfsbehoud veroorzaakt, gevallen van zelfverdediging, een onvermijdelijk *noodregt*.

De doodstraf wordt in de strafwetboeken vervangen hetzij door levenslange, hetzij door andere langdurige tuchthuisstraf. Zoo was, met enkele andere bepalingen de inhoud van het korte wetsontwerp.

De memorie van toelichting geeft een doorwrocht geschiedkundig overzigt, behandelt den tegenwoordigen stand der vraag, den toestand der vreemde wetgevingen op het stuk, de bestrijding die het beginsel ondervindt, zoo op juridisch, als op algemeen maatschappelijk gebied, en geeft het standpunt van beoordeeling der tegenwoordige regering aan. Dat standpunt is, dat de doodstraf in strijd is met de mildere beginselen die men, door de ervaring geleid, als grondslagen voor het *moderne strafregt* heeft leeren huldigen. Wij kunnen de strekking alzoo zamenvatten: niet alleen is deze straf *ondeelbaar*, doch zij is *onherstelbaar* in het geval van dwaling des regters, en *elke regter is immers mensch!* en, vooral, zij snijdt den weg tot *verbetering* af, en toch, *elke misdadiger is immers mensch!*

Digitized by Google

Ziedaar het eenvondig goed geadstrueerde thema. De oude theorie kon vrede hebben met de doodstraf, „alleen omdat zij afschrikkend is, de nieuwe theorie heeft er geen vrede mede, omdat zij, *neven de afschrikking* nog andere vereischten stelt aan de straf in het algemeen, waaraan de doodstraf in het bijzonder niet voldoet; daarom moet de doodstraf worden afgeschaft, even als de geesselpaal, het brandmerk, de kaak, de burgerlijke dood, en de straf der galeijen in Nederland reeds zijn afgeschaft *niettegenstaande hunne afschrikkende kracht.*"

Bij dezen philosophischen grond voor de opheffing, komt zich een voor elk tastbare, zuiver praktische reden voegen, nl.: dat de doodstraf ten onzent door het ruim gebruik van het regt van gratie, feitelijk reeds sedert lang is afgeschaft.

De memorie ging vergezeld van eenige statistieke overzigten van het getal uitgevoerde en niet uitgevoerde doodvonnissen sedert 1811, waarhij onmiddellijk treft hoe van 1851—1860 van 79 uitgesproken doodvonnissen slechts 8, en van 1861—1869 van 78 uitgesprokene *geen enkele* werd ten uitvoer gelegd.

Bij het *voorloopig verslag* 23 Maart 1870 uitgebragt (rapporteurs de H.H. v. Lijnden, v. Akerlaken, Cornelis, Dam en 's Jacob) werd dan ook dadelijk door zeer vele leden op dezen toestand als niet houdbaar verwezen. Het regt van gratie verleenen, als uitzondering toegestaan, is op dit punt, en hier speciaal, regel geworden. Bestaat dus hij ons de doodstraf? Wettelijk, ja; feitelijk, neen; en de wet behoort met het leven der maatschappij in overeenstemming te wezen. Kan men ook, bij een zoo gewigtig onderwerp als dit, de wederinvoering laten afhangen van de individueele inzigten van dezen of genen tijdelijken minister? Zoo ja, dan wordt toch op grond van die individueele zienswijze het ingeboren regtsbewustzijn van een ieder zeer geschokt. Zoo neen, dan alweer reden te meer om de wet met de werkelijkheid in overeenstemming te brengen. Overigens vond het systeem der regering over het algemeen bijval bij de meerderheid der leden. Een afzonderlijke nota van den heer Heemskerk Az. is bij het Voorl. Verslag gevoegd; S. meent vooralsnog dat geheele afschaffing der doodstraf onvoorzigtig is in een tijd, waarin gevaarlijke en wreede aanslagen tegen personen en tegen de algemeene zaak niet zeldzaam zijn; dat zij onbestaanbaar is met de mogelijkheid die de regeering zich tot nog toe voorbehoudt, om oorlog te voeren, alsmede dat zij een groote moeijelijkheid schept ten aanzien van het bewaren en bewaken van veroordeelden tot levenslange en langdurige tuchthuisstraffen.

Na uitvoerige wederlegging der aangehragte bezwaren in de Mem. v. antwoord, kwam het voorstel, 16 Mei, in openbare discussie, welke gedurende vijf volle dagen aanhield, en door de aanneming op den 21n Mei, met 48 tegen 30 stemmen, dus in de nagenoeg voltallige Kamer, werd besloten.

Wij kunnen deze belangrijke discussie, welke 80 folio pagina's van het

Digitized by Google

Bijblad inneemt, niet in de bijzenderheden volgen. Het vóór en tegen hebben wij trouwens vroeger (*Econ.* 1865) nagegaan. Het voorstel werd op theologische gronden bestreden door de H.H. v. Wassenaer, Bichon, S. Vader, v. Leen, v. Lynden. Op juridisch en maatschappelijk gebied door de H.H. Heydenrijck, Heemskerk Az., v. Nispen en, gedeeltelijk, de H.H. de Brauw, de Willehois; terwijl de H.H. Gratama, Cornelis, v. d. Maesen, Cremers, Lenting, Dam, v. d. Linden, van Voorthuyzen, Moens met warme woorden als verdedigers van het voorstel optraden.

Tegenstanders tegen het ontwerp zoo als het daar lag, waren er uit drieërlei oogpunt:

1°. Uit een godsdienstig oogpunt, aannemende dat de Bijbel volgens hen tot het behoud der doodstraf zou verpligten.

2°. Uit een maatschappelijk oogpunt, als zijnde het geenszins genoegzaam bewezen dat de opheffing dezer straf de veiligheid der maatschappij niet in gevaar zou stellen; het was veeral de heer Heemskerk Az. die deze stelling met het hem eigen vuur bepleitte. Aan hem sloten zich gedeeltelijk aan:

3°. de voorstanders van *vermindering* der doodstraf toepassing nl. door verkleining van de categorie der misdaden waartegen zij bedreigd wordt, die alzoo een verderen stap tot verzachting der strafwet, echter met behoud der doodstraf in beginsel, verlangden; het was hoofdzakelijk de heer de Brauw die dit standpunt verdedigde.

Het thema van de noodzakelijkheid van het behoud der doodstraf, uit een Christelijk oogpunt op grond van aangehaalde plaatsen der H. Schriftuur, was, met anderen, ook vooral door den Hr. van Loon met warmte ontwikkeld. Hiertegenover voerde de Hr. Moens het woord, wiens gemoedelijke en kernachtige rede ongetwijfeld een van de hoofdmomenten der discussie daarstelde. Zien wij dit uit enkele uittreksels, die tevens de argumenten der tegenpartij nader doen kennen.

„Wil men, zeide de hr. Moens in den loop zijner rede — „wil men zich op de statistiek beroepen, om te toonen dat het middel dan toch uitstekend werkt, dan moet ik, vooral den Hr. Heemskerk, die zich zoo zeer met de geschiedenis van het onderwerp schijnt vertrouwd te hebben gemaakt, er op wijzen, dat de secretaris van de Engelsche commissie, mr. Tallock, een geschrift heeft uitgegeven waarin hij de praktische resultaten van de afschaffing van de doodstraf of de verminderde toepassing daarvan in de verschillende landen heeft bijeenverzameld, en waarin bijna bladzijde voor bladzijde met cijfers van ieder land geconstateerd werdt, dat *over het algemeen*, en niet lettende, zoo als dikwijls geschiedt, op *enkele uitzonderingen hier en daar*, overal de afschaffing of de vermindering van de toepassing der doodstraf goede resultaten heeft opgeleverd; van Portugal worden ze zelfs uitnemend genoemd. Een enkel voorbeeld wil ik niet verzwijgen, wanneer men van statistiek spreekt met betrekking tot

die afschrikkings-theorie. De Hr. Robberts, te Bristol, een man die zich veel met boosdoeners heeft beziggehouden, en ofschoon geen regtsgeleerd criminalist, toch wel het een en ander van criminalistiek afweet, heeft getuigd dat van de 167 ter dood veroordeelden die hij had ontmoet, er 161 hem hebben verklaard, dat zij vroeger eens of meermalen bij eene executie waren tegenwoordig geweest. En dan vraag ik: zijn zij afgeschrikt of aangespoord? vermurwd of verhard door hetgeen zij daar hadden gezien?"

Na het bespreken van de uitspraken van Kant en Hegel door sommigen als autoriteiten aangehaald, zeide S. verder:

„Van autoriteiten is in deze materie niet zooveel heil te verwachten. Misschien dan toch wel van eene autoriteit, die groote autoriteit, waaraan ook die absolute straftheorie, waarvan ik zoo even sprak, ontleend is, die haar zetel heeft in de Heilige Schrift, in de boeken van het Oude en Nieuwe Testament.

Ik gevoel mij gedrongen, ik zou bijna met den Hr. van Loon zeggen *nolens volens*, daar ook een enkel woord over te zeggen, nu men dat argument niet alleen buiten maar ook in de Kamer met zooveel uitvoerigheid ter sprake heeft gebragt. Wat is de laatste grond waarop men het goddelijk regt van de doodstraf doet steunen? Op het „daar staat geschreven". Dat doet eene groote afdeeling der Christelijke Kerk; in de Protestantsche Kerk is het lang de eenige regel geweest, en op dit oogenblik zijn daarin nog leeraren en leeken in grooten getale — maar dat toch telkens kleiner wordt — die zich op dien grond als in laatste instantie beroepen. De Christenleeraars van Rhijn en Schnurman zijn onder dezen. Het is echter een zeer opmerkelijk verschijnsel dat, als ik goed ben ingelicht, in eene vergadering van zoogenaamde confessionelen, onlangs te Utrecht gehouden, tegenover den Christenleeraar van Rhijn anderen zijn opgestaan, overigens zijne geestverwanten, aan wie men dien naam niet zal willen onthouden, die hem zijn afgevallen, zoo zij zich al niet vierkant tegenover hem hebben gesteld. Dat is voorzeker geen verblijdend verschijnsel voor degenen die de doodstraf willen behouden. Maar hoe dit zij, ik wil een oogenblik in het fond der zaak treden. Ik wil den Hr. van Loon verzekeren omtrent de plaats in Genesis, dat ik geheel met hem instem, dat daar moet gelezen worden: „Wie des menschen bloed vergiet, diens bloed zal *door* den mensch vergoten worden." Maar ik vraag: is dat een woord van God? Maar is dan dat woord uit Genesis 4 tot Kaïn gesproken, het niet? 't Wordt niet ontkend, maar men zegt dat dit was een regt van gratie waarvan God gebruik maakte om zoo doende in overeenstemming te blijven met eene wet die hij nog niet had gepromulgeerd. Mijnheer de Voorzitter, mij dunkt dat men volstaan kan zulk eene redenering eenvoudig te releveren, zonder ze te weêrleggen. Wat men daarbij voegde zou die weêr-

legging slechts verzwakken. Maar dat men ernstige zaken door ernstige menschen zoo zou hooren bepleiten, dat had ik niet gedacht.

Maar ik vraag verder: wanneer vers 6 van Genesis 9 Gods woord is, waarom vers 4 dan niet? Daar staat gesebreven, dat tot Noach gezegd is: geen vleesch met het bloed te eten. Waarom dan dit gebod iederen dag, ieder oogenblik overtreden? Wanneer ik over bet goddelijk regt van vele onzer instellingen hoor spreken en dan onze moderne staatslieden hoor te gemoet voeren, op een toon van verwijt, dat zij alles wegredeneren en aan den Staat zijn laatsten grondslag ontnemen en de dingen fatsoeneren naar hun wil, zie, dan kost bet mij soms moeite mijne verontwaardiging te bedwingen, als ik zie dat degenen, die dat het luidste doen, zelven de grootste overtreders van hun eigen stellingen zijn. Op goddelijk regt, in Gods Woord besohreven, zeggen zij te steunen. Wee die 't niet doet. Maar op 't zelfde oogenblik gaat men met de grootste willekeur en inconseqnentie voorbij wat *ook* staat geschreven, om te doen als of er niets anders stond dan wat men vasthouden *wil*.

Maar gesteld er waren uitspraken in den Bijbel, die nog oneindig sterker pleiten dan de aangevoerde, die het in 't geheel niet doen, dan zou ik nog zeggen: tegenover hetgeen waarop gij n beroept staat dit en dat ook geschreven. Als gij n beroept op den *talio*, het wraakregt, als een goddelijk regt, beroep ik mij op Jezns, die aan dat regt den rug heeft toegekeerd en het heeft veroordeeld. Als gij zegt: ik houd mij aan de letter van Mozes' wet, aan bet goddelijk bevel, stel ik mij liever aan Jezus' zijde, die aan de Joden meer dan eens toevoegde: dit of dat is tot de ouden gezegd, maar alleen om de hardheid hnnner harten, en dit geldt nn niet meer. Ik vraag dan aan den Hr. van Loon, of hij eenvondig en duidelijk bewijzen kan, dat Jezus de wet van Mozes niet heeft overtreden, toen hij aan de boetvaardige zondares vergiffenis schonk?

Eindelijk: Dat verzet tegen de doodstraf, zoo is hier ook gezegd, is uit den tijd der revolntie afkomstig. Men moest daarvan zwijgen en de traditie niet vergeten dat er een tijd is geweest in de Christelijke Kerk waarin mannen als Cyprianus, Lactantins en anderen zich tegen elke doodstraf hebben verklaard; het was in den tijd toen de Kerk nog geen bondgenootschap had aangegaan met den Staat. Eerst in lateren tijd, toen dat bondgenootschap was tot stand gekomen, is men begonnen die Oud-Testamentische bewijsplaatsen bijeen te zoeken en aan de doodstraf ten grondslag te leggen, met voorbijgang van de traditionele opvatting van het Christelijk beginsel, gelijk die in de eerste eenwen der Kerk heeft geheerscht en gewerkt. In de Kerk is het toen zoo gebleven, in de Roomsch-Katholieke en niet minder in de Protestantsche, en van de erfenis, die de laatste had aanvaard, is helaas, o zoo ruim gebruik gemaakt. Maar toch is het een aangenaam verschijnsel, als men in die Protestantsche Kerk soms een enkelen ziet opstaan, om reeds lang vóór

Digitized by Google

Beccaria zich tegen de doodstraf te verklaren. In een brief, in 1623 geschreven, drukte onze beroemde landgenoot Hogerbeets den twijfel uit of die straf ooit zou mogen worden toegepast en heeft hij dien twijfel toegelicht op zoodanige gronden, dat een ieder overtuigd moet zijn dat naar zijn oordeel die straf strijdig is met den geest des Christendoms. En al moge het waar zijn, hetgeen ik toegeef, dat niet al de regtskundige bewijzen die Beccaria tegen de doodstraf heeft bijgebragt, steekhoudend zijn, zoo ben ik daardoor te meer overtuigd dat juist bij Beccaria de eerste stoot tot zijn tegenzin tegen de doodstraf was ontleend aan zijn Christelijk geweten, en dat de warmte die hij aan de Christelijke humaniteit ontleende, aan zijn woord die kracht heeft bijgezet.

Ik zal niet veel meer hier bijvoegen, en de overige motiven van zedelijken, godsdienstigen en Christelijken aard op hunne plaats laten. Ik vraag: heeft het Christendom de doodstraf ondermijnd, ja dan neen? En ik schroom niet rondnit als mijn gevoelen te zeggen: in beginsel, ja."

Bij de behandeling der artikelen stond men tegenover de navolgende amendementen, die elk, schoon niet afkeerig van het beginsel der voordragt, de uitspraak, of minder ruim, of nog veel ruimer wilden maken.

Vooreerst een amendement van den Hr. de Brauw, die de doodstraf wilde behouden op aanslag tegen het leven van den Vorst of leden der Vorstelijke familie, op aanslag tot omverwerping der Regering of Troonsopvolging, op doodslag met voorbedachten rade, en op vergiftiging. (Artt. 86, 87, 296, 299, 301 Strafwetboek.)

Dit amendement werd, zitting 20 Mei, met 48 tegen 30 stemmen verworpen. (*)

Het beginsel eener algeheele afschaffing, ook in militaire wetten, werd voorgestaan door den Hr. v. Beyma, die voorstelde het uitgerukt voorbehoud ten aanzien der militaire wetgeving te doen vervallen.

Een daartoe strekkend amendement werd echter met 59 tegen 17 stemmen verworpen. (†)

O. i. teregt, er is hier een geheel andere reden voor het behoud der straf, er is onmiddellijk noodregt. Eene eventueele aanneming van dat veruitstrekkend philantropisch beginsel zou dan ook welligt de geheele wet in gevaar gebragt hebben. Ongetwijfeld zal dit laatste gevoeld zijn

(*) *Vóór* stemden de heeren: van Goltstein, Heydenrijck, van Reenen, Hasselman, Vader, van Nispen, de Brauw, Borret, Bots, van Loon, van Lynden, Smitz, Kerstens, Pyls, Haffmans, Begram, Luyben, de Bieberstein, Bergman, Heemskerk Az., Nierstrasz, van der Hucht, van Kuyk, Hoffmann, van Wassenaer, de Casembroot, van Sypesteyn, Verheijen, Insinger en Kien.

(†) *Vóór* stemden de heeren: Kalff, van Kuyk, Hoffman, van Sypesteyn, Verheyen, Zylker, Westerhoff, van Goltstein, Dam, Moens, Dumbar, Guljé, van Eck, van Beyma, Heemskerk Az., van Amerongen en Voorthuysen.

door sommige tegenstemmers, die toch de opheffing der doodstraf gaarne zoo verre *doenlijk* zouden uitgestrekt zien, als ook welligt door enkele voorstanders van het behoud der doodstraf, welke men, niet zonder eenige verbazing, nu als vóórstemmers voor het radicaal-abolitie-amendement zag optreden.

Na deze principieele beslissing in beiderlei rigting, volgde thans de aanneming van het geheele wetsontwerp met 48 tegen 30 stemmen. (*)

In de Eerste Kamer stonden de kansen voor de voordragt, hetgeen trouwens te voorzien was, niet zoo gunstig.

In hare laatste zomerbijeenkomst besloot de Kamer, 17 Julij, met 15 tegen 14 stemmen, de behandeling uit te stellen tot eene volgende vergadering, en eerst op het einde van het zittingjaar in eene daartoe opgeroepen bijeenkomst, kwam het tot eene decisie.

Een voorstel van den hr. Mt. v. Vollenhoven om het ontwerp buiten behandeling te laten tot na het sluiten van den vrede, werd verworpen. Trouwens daartoe was dan ook o. i. weinig grond. Wij kunnen begrijpen dat men huiverig zij om in, of kort na oorlogstijd af te schaffen, omdat na elke grooten krijg een aantal gevaarlijke gezellen, zedelijk verhard of bedorven en buiten middel van bestaan, vaak blijven rondzwerven die grooter voorzorgen van veiligheid noodig maken, doch die oorzaak houdt niet op *bij het sluiten van den vrede*, integendeel, zij begint eerst dan. Zij die vertrouwen op het beveiligend vermogen der strafbedreiging, hadden dus veeleer een onbepaald uitstel moeten voorstellen, of eenvoudig afstemmen. De Kamer besloot echter tot de afdoening, met den bekenden gunstigen uitslag en na serieuse debatten, waarin wij onder de de voorstanders der afschaffing o. a. op de redevoeringen der H.H. Hein en v. Bylandt, voor de tegenstanders, op die der H.H. Schimmelpenninck v. d. Oije, Mt. v. Vollenhoven en v. Nispen verwijzen.

Het wetsontwerp werd, zitting 15 Sept., met 20 tegen 18 stemmen aangenomen. (†)

(*) *Tegen* stemden de heeren: van der Hucht, van Knyk, Hoffman, van Wassenaer, de Casembroot, van Sypesteyn, Verheijen, Insinger, Kien, van Goltstein, Heydenrijck, van Reenen, Hasselman, Vader, van Nispen, Bichon, de Brauw, Borret, Bots, van Loon, van Lynden, Smitz, Kerstens, Pyls, Haffmans, Begram, Luyben, de Bieberstein, Heemskerk Az. en Nierstrasz.

(†) *Tegen* stemden de heeren: Hengst, v. Pallandt, Sassen, Blankenheim, Cremers, Michiels, v. Nispen, van Rheenen, Messchert van Vollenhoven, Beerenbroek, de Vos v. Steenwijk, Hartsen, v. d. Lecq de Clerq, van Sassen v. Ysselt, Schimmelpenninck, de Villers, v. Meenwen en de Voorzitter (de hr. Philipse).

De agrarische wet. Deze veelbesproken regeling van het grondbezit op Java, de zoogenaamde agrarische wet, is van zeer korten inhoud; zij bevat eene aanvulling van art. 62 van het O.-I. regerings-reglement van 1854, de Grondwet, of organieke wet voor het O.-I. beheer. Om nu de gewigtige strekking dezer korte redactie te waardeeren, moeten wij eerst een kort overzigt der kwestie nemen.

Een schoon land, dat Java! zijn vruchtbare bodem, gedeeltelijk vulcanisch, gedeeltelijk alluviaal, met humusrijke boschgronden, met weilanden en bevloeibare rijstvelden, is over het geheel genomen, ruim zoo digt bevolkt als ons Vaderland. Rekent men de stranden en bergtoppen niet mede, dus alleen *bebouwbaren* grond, dan is die digtheid der bevolking nog sterker; maar zelfs van dien grond is slechts een klein gedeelte bebouwd, en op die bebouwde oppervlakte buist eene bevolking, aanzienlijk digter per bunder, dan de Nederlandsche op haar gebruikten bodem.

Die bevolking, goedaardig, aan het familieleven gehecht, leeft vooral van den akkerbouw. Zij is wel niet sterk van ligchaam, maar toch, ook voor industrieëlen handenarbeid geenszins ongeschikt. In dorpen of dessa's vereenigd onder een bestuur door hen zelf gekozen, teelen zij hun voornaamste voedingsmiddel, de rijst, meest op de gronden die aan de dessa gezamenlijk toebehooren, doch die zij jaarlijks onderling ter bebouwing verdeelen onder de eigenlijke burgers of geërfden der gemeente (*gogols*), en waarvoor zij met veel overleg en arbeid bevloeijingswerken aanleggen. Van het gewas op die of andere gronden verkregen, is volgens algemeen Oostersch regt, als landrente een zeker deel (b. v. $\frac{1}{5}$ of $\frac{2}{5}$) aan den Souverein verschuldigd.

Een goed deel van den bebouwden bodem van Java is dus door dergelijke dessa-rijstvelden ingenomen. De stukjes of perceeltjes daarvan zijn wel niet het individueel eigendom der bebouwers, (*) doch vaak geldt toch de gewoonte, dat elk huisgezin het veldje des vorigen jaars ten gebruike ontvangt, terwijl bij overlijden, de erfgenaam volgens het inlandsch regt, daarvoor opkomt. Er bestaat alzoo op vele plaatsen individueel en erfelijk gebruikregt. Door de rijstcultuur zijn meestal de laag liggende, voor bevloeijing vatbare streken ingenomen, ook soms de onderste glooijingen der bergen (tot circa 3000 voet), maar hooger op, langs de doorgaande bergketens, welke Java doorsnijden en die, beneden

(*) In belangrijke gedeelten, als de Preanger, Bantam, Bezoeki, Probolingo bestaat echter individueel grondbezit.

de ruwe toppen, door een weelderigen plantengroei zijn bedekt, strekt zich, op 3 à 4000 voet boven de oppervlakte der zee, de donkere zoom der koffijtuinen uit, op gronden, primitief boschgrond, doch gaandeweg ontgonnen en in plantages herschapen, allereerst tijdens de Compagnie, op het bevel der Javaansche Vorsten zelf, die hun contingent in producten aan de Compagnie moesten opbrengen; later, met meer kracht, door Daendels; eindelijk op zeer uitgebreide schaal onder van den Bosch circa 1833—1840.

De koffijtuinen worden aangelegd op aanwijzing der cultuurambtenaren, op gronden, niet door eigen cultuur der bevolking ingenomen; bosch en struiken worden gerooid, de boonen worden gezaaid, en verder de grond gewied en de tuin onderhouden, totdat na vier jaren de pluk kan beginnen. Dat alles geschiedt door de aangewezen huisgezinnen der omliggende dessa's, die daartoe ingeschreven zijn en regelmatig worden opgeroepen. Voor de geplukte koffij ontvangen zij eene betaling, thans opgevoerd tot f 13 per pikol (van 62½ kilogr.) bij levering in de landsmagazijnen, welke som tevens dient ter belooning van den arbeid tot den aanleg der tuinen besteed. Maar niet alle grond, zelfs niet al de geschikte berggrond, kan op die wijze door koffijtuinen worden ingenomen. Wel heeft men er de grootst mogelijke uitgebreidheid aan gegeven, doch deze vond haar natuurlijke grens, vooreerst in de verwijderdheid der bevolking, die toch niet onbepaald ver van hare woningen kan gedreven worden om de koffij te planten, ten andere in het ontbreken van wegen voor het transport, voorts ook in de onmogelijkheid voor de ambtenaren om op nog uitgebreider en meer verwijderden voet, het noodige toezigt te houden. Nu zelfs laat dat maar al te zeer te wenschen over. Eenige jaren na invoering van het cultuurstelsel zag men dan ook dat men maar niet zoo onbepaald konde doorgaan, en besloot de voortdurende uitbreiding der koffijteelt te staken; wel worden echter ook thans nog nieuwe gronden tot koffijtuinen aangelegd, doch dat is ter vervanging van de oude, niet meer vruchtgevende, die dan afgeschreven worden, en eigenlijk tot niets dienen dan tot verkwikking van het oog door het aangename groen dat hun gebladert oplevert.

Behalve de koffijteelt had de regering tot nog onlangs verscheidene andere cultures aan de bevolking opgelegd, waarvan de aanleg, verzorging en oogst, of wel directelijk op aanwijzing der ambtenaren geschiedde, of wel door middel van speciale contracten met ondernemers, onder toezigt van het cultuur-gezag. Zoo waren de indigo, de peper, de kaneel, de thee en de tabak vroeger mede op regerings-aanwijzing geteeld, doch men heeft al die cultures voor het Rijk, een voor een, als verliesgevend moeten opgeven (ofschoon zij later, vooral de thee, tabak en thans ook de indigo, in particuliere handen weêr winstgevend werden, — zie b. v. artikel thee-cultuur, *Econ.* 1869, p. 474). — Thans heeft de regering alleen de koffij- en suikerteelt, — welke laatste op de beste gronden moet

gesobieden, die door de bevolking van hare rijstvelden moet worden afgestaan — hierover nader. — Keeren wij tot de bergen en koffij-tuinen terug.

Een groot deel van de berggloojingen boven of naast de gouvernementstuinen blijft dus nog steeds onbebouwd, en dat wel in veel grooter hoeveelheid dan de regering zelfs tot aanvulling harer uitvallende koffijtuinen noodig heeft. Dat is over het algemeen, goede grond. Gedeeltelijk dient die tot gemeene weide, of mark, voor de dessa-bewoners waartoe zij behooren; nu en dan gaat er een gedeelte af, dat door een Javaan ten eigen dienste door eigen middelen wordt ontgonnen. Want een schoon, oud Javaansch gebruik kent een blijvende, op de erfgenamen overgaande aanspraak toe, aan hem die nog niet geoccupeerde gronden door eigen arbeid ontgint. Behoudens die twee gevallen blijft de hier bedoelde zoom grootendeels *woeste grond*, waarop wel eenige regten door de nabijwonende bevolking worden uitgeoefend, als riet- of grassnijding, houtkap en dergelijke, — zoogenaamde sprokkelregten, — doch die eigenlijk ongeoccupeerd, onbezeten is, à prendre voor den bebouwer. En dat bebouwen is iets waard; men denke toch niet, door het woord woeste grond, dat het hier woestijn-grond geldt, neen het zijn velden of boschgronden rijk in teelaarde, soortgelijke gronden waarop de koffij- of thee-plantages zijn aangelegd!

Dit zamenvattende kan men dus zeggen dat de bebouwbare grond op Java is ingenomen door:

de rijst-cultuur door de geërfden der dessa, met jaarlijksche verdeeling der gronden, en meerdere of mindere vastheid van aanspraak door den gebruiker op hetzelfde perceel, de bekende *sawahs*;

de dessa-gronden voor gemeene weide dienende voor het vee der geërfden;

de dessa-gronden in sommige gedeelten voor de suiker-cultuur afgestaan;

de gronden buiten het *gebruikte* dessa-gebied door den Javaan met eigen middelen ontgonnen en ter zijner eigen beschikking;

de gronden, tot gouvernements-koffijtuinen aangelegd, hetzij nog in cultuur, hetzij afgeschreven, als uitgeput;

enkele gronden bij ondernemers in gebruik voor particuliere koffij-, thee- of andere plantingen, in huur van de regering genomen;

de *bosschen*, nl. zwaar opgaand hout vatbaar voor geregelde exploitatie, waartoe concessie verleend wordt en die onder reglementaire bepalingen wordt uitgeoefend;

de zoogenaamde *woeste* gronden, met meer of mindere gebruikregten, daarop door de nabijliggende dessa-bewoners uitgeoefend.

Daarbij valt echter nog te onthouden:

1°. den grond der gouvernements-gebouwen; den grond door straten, wegen, marktplaatsen en waterleidingen ingenomen (de publieke dienst);

2°. de kleine stukjes door den Staat voor gebouwen of bijbehoorende grond aan partieulieren in eigendom afgestaan;

3°. den grond voor begraafplaatsen of voor eeredienst ingenomen, en als gewijde grond geëerbiedigd en van partioulier bezit uitgesloten.

Ziedaar zeer in het groot een overzigt van de indeeling des bodems wat gebrnik en bezit aangaat.

Het hovenstaande geldt echter niet voor geheel Java.

In de Vorstenlanden Djoejocarta en Soerakarta, waar het enltuurstelsel niet is ingevoerd, geldt nog een andere verdeeling: namelijk verhnring of nitgifte van grond op zeer groote sehaal, door den Sonverein of zijn eerste leenmannen, aan Enropeesehe of andere ondernemers.

Niet ongelijk aan den toestand van Europa in de middeneeuwen, is de bebouwbare grond bijna de eenige vorm van kapitaal: de Souverein kan die niet zelf doen behonwen, doch geeft groote gedeelten onder hepaalde voorwaarden ten gehruike aan zijne rijksgrooten. Deze knnnen die nitgestrekte gronden evenmin zelf in cultuur brengen, doch verhuren die insgelijks.

Men ziet alzoo dat grondeigendom, zooals wij dien kennen, als algemeene regel op Java niet bestaat. Men vindt een nitzondering in de streken rondom Batavia, het Bnitenzorgsche, alwaar in het begin dezer eenw groote streken in vollen eigendom zijn afgestaan aan Enropeesehe eigenaren. Dergelijke nitgifte is echter later gestaakt, en die titel is dus slechts een geringe nitzondering in de economisehe gesteldheid. Op die gronden gaat de hnishouding der dessa's voort, het heheer dier gronden is zelfs bij uitvoerig reglement geregeld, en het inkomen dier eigenaren bestaat dus eigenlijk hierin, dat zij voor zieh de landrente heffen, die anders aan den Staat zon worden opgehragt.

Waar was nn, in dien geheelen agrarisehen toestand, de meeste behoefte aan optreding van den wetgever? Niet hij de dessa-hnishouding; er is geen reden om aan dat gemeensehappelijk bezit met onderlinge jaarlijksehe verdeeling een einde te maken door den wetgever, dat zon slechts verstoring te weeg brengen. Later, als de landhonw meer gevorderd, en de landbouwende generatie beter onderwezen is, zal die verhrokkeling van het eommnnaal hezit wel van zelve volgen, doch voorshands zijn die gronden even als het meerendeel der opgenoemde, in geregelde cultnnr; maar wat het meest dringend, economisehe regeling behoeft, is de toestand dier gronden die, hoezeer ter hebonwing geschikt, echter in het geheel geen opbrengst leveren, bij gebreke eener wetgeving die ze onder doelmatigen titel in handen van ondernemers brengt.

Dat die gronden, (en er zijn zes à zeven millioen *bunders* voor uitgifte geschikt!) in cultnur behoorden gebragt te worden, was reeds lang besproken, toch het kwam er niet toe. Het regerings-reglement v. 1854 veroorloofde slechts de regering om gronden in huur uit te geven, en daarvan is wel

eenig gebruik gemaakt (in 't geheel is p. m. 40,000 bouws (*) in huur uitgegeven), doch die titel, nl. het persoonlijk regt van den *huurder*, is te precair, te weinig afdoende om daarop een groote onderneming te vestigen, vooral ook om de noodige gelden voor de onderneming te kunnen opnemen; daartoe moet men zakelijk regt op den grond hebben, men moet den kapitalist een degelijken, beschikbaren waarborg kunnen aanbieden. Achtereenvolgens zijn nu door verschillende ministeriën pogingen gedaan om de uitgifte dier gronden te regelen; want dat zulks van Staatswege geschieden mogt, daaraan was geen twijfel. Wat niet geoccupeerd is, wat woest en à prendre ligt, behoort, volgens algemeene en ingeboren regten, ter beschikking aan den Staat, als vertegenwoordiger van het algemeen belang.

De pogingen van den minister Uhlenbeck in 1862, van den Hr. v. d. Putte met de veel meer omvattende cultuurwet in 1866, daarna het ontwerp van den Hr. Trakranen in 1867 op de uitgifte van woeste gronden, hadden alle schiphrenk geleden. De tegenwoordige minister, de Hr. de Waal, besloot een anderen weg in te slaan, nl. geen uitvoerige omschrijving der uitgiftsconditien in de wet zelve, doch liever uitbreiding der bevoegdheid tot uitgifte, door aanvulling van het O.-I. regerings-reglement, terwijl dan de verdere regeling geheel aan het uitvoerend gezag zou worden overgelaten.

In dien geest was dus een eenvoudiger, althans veel korter, wetsontwerp voorgedragen.

Art. 62 van het O. I. regerings-reglement zegt, dat de Gouv. Gen. geen gronden mag verkoopen, behalve kleine stukjes tot uitbreiding van steden of dorpen of tot oprigting van fabrieken. Voorts zegt het art., dat de Gouv. Gen. gronden kan uitgeven *in huur*, volgens regelen bij algemeene verordening te stellen, mits het geen gronden zijn door de inlanders ontgonnen of tot de dessa's behoorende, hetzij als gemeene weide hetzij anderzins; daaraan werd nu toegevoegd: dat gronden ook in *erfpacht* (†) kunnen worden uitgegeven voor hoogstens 75 jaar volgens regelen bij algemeene verordening te stellen. (§)

De regten der inlandsche bevolking op de gronden moeten ongedeerd

(*) Een bouw is ongeveer een *morgen*.

(†) Wij herinneren hier dat *erfpacht*, niet zoo zeer met *lange huur* als welligt beter met *tijdelijken eigendom* is te vergelijken. Het erfpachtsregt verleent aan den erfpachter, voor den tijd der pacht, en tegen betaling van den canon (pachtsom) de uitoefening van alle regten die de eigenaar zou hebben; hij mag ook zonder toestemming van den eigenaar zijn regt vervreemden en met hypotheek bezwaren. Daarentegen draagt hij alle lasten op den grond rustende, en alle kosten van onderhoud, welke beide, in geval van huur, ten laste des eigenaars blijven.

(§) *Algemeene verordening*, dat is volgens het regerings-reglement hetzij *a.* eene *wet*, hetzij *b.* een *Kon. Besluit*, hetzij *c.* eene *ordonnancie van den Gouv. Gen.*, onder medewerking van den Raad van Indië, is het regerings-reglement nader omschreven.

blijven. Zoo is de grond die als algemeene weide of anderszins bij de dessa in gebruik is, alsmede hetgeen de inlander voor eigen gebruik heeft ontgonnen, ook hier van de uitgifte uitgesloten.

Daarop volgen andere gewigtige bepalingen die eigenlijk niet in het regeerings-reglement thuis behooren, nl. tot invoering van het Europeesch eigendomsregt bij de Javanen. Het art. zegt nl. dat het erfelijk individueel gebruik van een stuk grond, op aanvrage van den gebruiker, in eigendom kan overgaan; verpligtingen jegens den lande en de gemeente (landrente en heerediensten) blijven daaraan echter verbonden, en de inlander mag dien grond alleen verkoopen of verhuren aan zijne medeinlanders. Verkoop of verhuring aan anderen zal alleen kunnen geschieden onder de voorwaarden, bij nader in te voeren algemeene verordeningen te stellen.

Deze laatste bepalingen strekken tot bescherming van de Javanen; men laat hen vrij om tusschen zich onderling grond te verkoopen of verkwanselen zoo als zij goedvinden, doch men wil voorkomen dat sluwe Europeeërs of Chineezen het er op toeleggen om op slinksche wijze in 't bezit van zeer groote uitgestrektheden gronds te komen, en dan de daarop wonende bevolking welligt te grooten dwang tot arbeid te hunnen bate op te leggen.

De bekende gebeurtenissen in Cheribon hebben vroeger geleerd, dat het noodig is dienaangaande regels te stellen. Wanneeer Javanen, bij overvloed van velden ter hunner beschikking, het gebruik daarvan aan enkele Chinezen of Europeanen overdoen, kan dat tot misbruiken jegens de bevolking leiden, waartegen van regeringswege kan gewaakt worden.

Ziedaar dus den nieuwen stand van zaken dien deze wet voor den Javaschen bodem in het leven roept. Vruchtbare gronden zullen aan de ondernemingzucht van particulieren worden overgegeven, onder zoodanig zakelijk regt, dat opneming van kapitaal mogelijk worde; en die inlander die nu reeds individueele en erfelijke beschikking heeft of krijgt over een stuk grond, betzij door eigen ontginning, hetzij door langdurige erfelijke overdragt bij de verdeelingen zijner dessa, kan dat feitelijk reeds bestaande bezit thans in vollen eigendom zien overgaan.

Men kan zeggen dat op beide deze hoofdpunten, en vooral wat den grondeigendom der Javanen betreft, de beginselen der cultuurwet van 1866 zijn gehuldigd; het onderscheid is voornamelijk dat de erpachtstermijn hier korter is genomen (75 jaar, cultuurwet 99);

dat de voorschriften van uitgifte daar bij de wet waren omschreven, hier aan het uitvoerend gezag overgelaten;

dat de cultuurwet de verdeeling der dessa-gronden onderstelde en wilde bevorderen, betgeen hier geheel ter zijde wordt gelaten;

eindelijk vooral:

dat de cultuurwet bepalingen bevatte omtrent de industrieele onder-

nemingen en de hunr van diensten der bevolking, terwijl de agrarische wet een veel beperkter kader heeft.

Het ontwerp bij K. B. van 17 Maart 1869 ingediend, heeft gaandeweg merkelijke wijziging in redactie en verbetering ondergaan.

De oorspronkelijke memorie van toelichting was van verscheidene bijlagen vergezeld, voornamelijk betreffende den tegenwoordigen staat van het grondbezit der inlanders, waaromtrent een enquête in al de residentien heeft plaats gehad; het resultaat vindt men onder die stukken.

Het Voorloopig Verslag volgde 10 Junij 1869 (rapps. de H.H. Dullert, v. d. Putte, Mirandolle, W. v. Goltstein, v. d. Hucht).

Bij de wederindiening in de zitting 1869—70 was het ontwerp eenigzins, hoewel niet belangrijk gewijzigd, en van een korte memorie van nadere toelichting voorzien.

Een kort voorloopig verslag volgde daarop 24 Dec. 1869 (Rapps. de HH. Hasselman, v. Sypesteyn, Thorbecke, v. d. Putte, Mirandolle), voorts 9 Febr. de memorie van antwoord, terwijl de zaak eindelijk 28 Februarij in openbare discussie kwam, welke tot 10 Maart aanhield.

De bedenkingen zoo in de uitvoerige stukken als bij de discussien aangevoerd, en die wij niet in de bijzonderheden kunnen volgen, betroffen hoofdzakelijk: de mogelijke benadeeling der gouvernements-cultures, en: mogelijke benadeeling der Javasche bevolking.

Benadeeling der cultures — nl. door het prijsgeven van die gronden waaraan men bij uitbreiding der gouv. cultures behoefte zou gehad hebben; ten andere vreesde men de vestiging van groote particuliere ondernemingen in de onmiddellijke nabijheid der koffijtuinen, omdat de bevolking dan ligtelijk door het hooge werkloon verleid, de zorg der gouvernements-tuinen en koffijpluk zou kunnen verwaarloozen, of de rijks-koffij welligt daarheen brengen.

Daartoe verlangden sommigen de aanwijzing van een afstand, een soort van onvrij territoir rondom de gouvernements tuinen te trekken, binnen welke grens geen particuliere industrie zou mogen plaats hebben.

Allereerst vrage men hierbij, of die objectie niet een sterke veroordeeling van het beginsel der gouv. cultures in zich sluit? en ten andere, of een zeer verre afstand van die koffijtuinen den geheelen maatregel niet welligt illusoir zou maken? Wat beduidt toch ontginning wanneer men die zoo ver mogelijk van de bevolkingspunten en wegen verwijdert?

Naast deze bezorgdheid voor de cultures toonde zich die voor de belangen der bevolking welke men èn door groote ontginningen, èn door de erkenning van individueel grondbezit bedreigd achtte, en wel hoofdzakelijk uit de navolgende oogpunten:

bij ruime uitgifte van woeste gronden verkleint telkens de uitgestrektheid gronds waarop de Javaan zijn eigen ontginning kan uitoefenen;

bij het in cultuur brengen der woeste streken verliest hij menig voordeel dat hij buitendien daarvan geniet (sprokkelregten); maar vooral:

door het opzetten van groote ondernemingen met Europeesch kapitaal zal de naburige Javaan van zijn nederig landbouwbedrijf afgetrokken kunnen worden, hij zal zijn eigen erfje welligt verkoopen, en dan als daglooner een soberder en meer afhankelijk bestaan moeten vinden. Met andere woorden, de gelegenheid bij deze wet aangeboden om zich van een klein kapitaaltje aan grond te ontdoen, en de meerdere gelegenheid om als daglooner te werken, zal het proletariaat in sterke mate op Java kunnen vestigen, welligt tot groot nadeel van de uiterst talrijke bevolking.

Maar ook afgescheiden van die dagloon-vrees, duchtte men de gelegenheid, den slauwen Chinees of Europeaan aangeboden, om tegen geringen prijs de gronden van den ligtgeloovigen Javaan te bemagtigen, en hem dan welligt te verdrijven of tegen laag daggeld te doen werken.

Op het eerste der genoemde bezwaren, de verkleining van het gebied waarop de Javaan zelf kan ontginnen, werd geantwoord dat de erfpachtsontginningen wel niet in zoo grooten getale zullen geschieden, althans in de eerste jaren niet, terwijl de woeste grond, voor den Javaan ter beschikking, nog aanzienlijk blijft.

Ook zeide men dat de wetsbijvoeging *„zorg dat de regten van de inlandsche bevolking niet gedeerd worden"*, in het bezwaar voorziet.

Toch verdient dit punt naar onze meening eene blijvende, aandachtige overweging. Zeker, er blijft altijd woeste grond over, hoe veel er in de eerste jaren ook door erfpachters ontgonnen wierd, doch ontginning en ontginning is twee, en de Javaan die een plekje ontgint, doet het 't liefst in de buurt zijner woning. Indien dus, stellen wij, allen grond onder bereik eener dessa, aan erfpachters wordt weggeschonken, is een der krachtige elementen van welvaart voor den Javaan daar ontnomen. Nu kan men zeggen, hij kan als daglooner gaan werken op de plantage; ongetwijfeld, en wij kunnen de groote vrees daarvoor niet deelen, wij kunnen het onmogelijk als een ongeluk voor de Javaansche bevolking beschouwen, indien zich een groote nieuwe cultuursonderneming in de buurt der dessa's vestigt; de gelegenheid tot arbeid, het voorbeeld van betere bebouwing, de zedelijke invloed van den Europeaan, dat alles moet veeleer als aanwinst gerekend worden; — doch veeleer wenschen wij het een met het ander — de premie op den arbeid door het Javaansch eerst-ontginnersregt aangeboden is zulk een weldadig iets, dat het zooveel mogelijk moet behouden worden; die bron om zelfstandige menschen te vormen, moet niet worden verstopt, mag zelfs niet worden verzwakt. Daarom behoort o. i. in de verordeningen die ter uitvoering moeten gemaakt worden, een waarlijk tutelaire bepaling om het peasant-proprietors ras ook op Java te kunnen doen opkomen.

Eene verwijzing op de zinsnede der wet, dat bij de uitgifte van grond geen inbreuk mag gemaakt worden op de regten der bevolking, kan hier niet wel baten, dat slaat op gronden die reeds in min of meer geregeld bezit

zijn, doch kan moeijelijk als voorbehoud van het ontginners regt worden opgevat. Men moet onderscheiden tusschen: *a.* mijn verkregen *regt* op het door mij ontgonnen stukje, en *b. mijn regt* om een stukje in de wildernis *te gaan ontginnen.* Wilde men dit laatste hier onderstellen, dan zou de geheele wet illusoir worden, want volgens het Javaansche regt kan de Javaan, mits onder de behoorlijke kennisgeving en voortzetting, elk plekje van den nog woesten grond door bearbeiding in bezit nemen. Wanneer dat gebied geheel intact moest blijven, zou er niets geen woeste grond kunnen worden uitgegegeven.

Neen, zoo als *de wet* ligt, geeft zij op zich zelve daarvoor geen voldoende zekerheid, doch hij de uitvoering moet in het oog gehouden worden, dat voor lange jaren alsnog gelegenheid tot eigen ontginning overblijve. Daarentegen is gemeene weide een der regten die wel door de wet beschermd zijn. Wat de overige regten betreft, rietsnijding, grasmaaijing, enz., zoogenaamde sprokkelregten, die kunnen en behooren niet in den weg te staan. Wel zullen zij gerespecteerd worden wanneer zij eenig belang en regelmatige uitoefening verkregen hebben, de grens is moeijelijk bij de wet te omschrijven, doch *die* regten in 't algemeen, kunnen in gezonden zin niet onder de gereserveerde regten verstaan worden, zoo als sommigen verlangden. Men moet liever aannemen: die regten worden uitgeoefend op de wildernis, niet door gebruikende eigenaars, doch het is een gebruik dat niemand kwaad doet, dat niemand iets ontneemt, en daarom toegelaten wordt. Wordt nu een stuk wildernis in kultuur gebragt, dan behoudt de dessabewoner zijn regt om te sprokkelen in de wildernis, doch na cultuur-uitgifte is *dat* stuk grond geen wildernis meer, de wildernis is maar wat verder afgebragt. Vol te houden dat een stuk bebouwbare grond woest zou moeten blijven, omdat een Javaan er op sprokkelt en dat regt geëerbiedigd moet worden, is alle denkbeeld van gezonden voornitgang ter zijde stellen.

Aan de bezorgdheid van hen die vreesden dat de kinderlijke Javaan, grondeigenaar wordende, spoedig gerüineerd zonde worden, is door nadere wijzigingen te gemoet gekomen. Noch verkoopen, noch verhuren mag aan niet-inlanders gebieden dan volgens conditiën bij algemeene verordening te stellen, en wel, in beschermenden geest tegen ligtvaardig spel met den grondeigendom.

Al de bovenstaande zijn, gelijk men ziet, bedenkingen van hen die vonden dat het wetsvoorstel te ver ging. Ook waren er echter, naar wiens oordeel het niet ver genoeg ging. Hoe, zeide men, het geldt hier de vraag om geschikte bouwgronden, thans in niemands eigendom, in cultuur te brengen, waarom dan niet den eenvoudigsten weg daartoe ingeslagen, en ook *verkoop* van perceelen toegelaten? De groote vraag zal zijn, „kapitaal voor die ondernemingen te vinden", welnu, eigendom geeft het meest bruikbaar middel daartoe. Door hypotheekering van den grond zelf is er

Digitized by Google

veel meer kans dat kapitaal te krijgen, dan wanneer men slechts het zakelijk regt van erfpacht gedurende een aantal jaren kan aanbieden. Immers ook het erfpachtsregt kan in sommige omstandigheden vervallen — alleen bij eigendom heeft de geldschieter een volkomen gaaf, executabel onderpand — men zal voor de benoodigde gelden wel het best bij groote soliede maatschappijen van grondcrediet moeten teregt komen, en hij deze is de hypotheek van het eigendomsregt het natuurlijk vereischte.

Zonder ons in deze gewigtige schoon eenvoudige kwestie te verdiepen, verwijzen wij hier naar de beschouwing dienaangaande in het eerste Voorloopig Verslag voorkomende.

„Breedvoerig (leest men daar) werd weder het vraagstuk besproken, of uitgifte in erfpacht van woeste gronden boven verkoop de voorkeur verdiende. Vóór den *verkoop* werd aangevoerd, dat de minister, blijkens de gezegden op blz. 10 der Memorie van Toelichting, tot dien maatregel overhelt, en alleen daarvoor terugdeinst op grond van bedenkingen van anderen, welker gewigt men niet liet gelden en waarop men dan ook ongaarne hier gezinspeeld zag. Verkoop beantwoordde veel beter aan het hoofddoel van deze bepaling der wet, namelijk het lokken van kapitaal naar Indie voor het ontginnen van thans onbebouwde gronden op eenigzins groote schaal. Daarvoor was het aanwijzen van een gaaf, verhandelbaar onderpand noodig, en aan dat vereischte voldeed eigendom veel beter dan erfpachtsregt. De hypothekaire schuldeischer van den erfpachter zou alleen dat zakelijk regt kunnen executeren, niet den grond. Terwijl dit zakelijk regt met elk jaar in waarde vermindert, neemt de waarde van den grond zelve, althans bij vlijtige bebouwing, gedurig toe. Het bezwaar, dat de te verkoopen woeste gronden thans zeer weinig zouden opbrengen, ware weg te nemen of te matigen door het stellen van een langen termijn voor de betaling. Men zou bijv. kunnen bepalen, dat de koopsom in tien jaarlijksche termijnen mogt worden voldaan. De ondernemers zouden, ook al ware dit toegelaten, in geval van opneming der benoodigde gelden bij eene instelling van grondcrediet, en aflossing daarvan bij annuiteiten, zoodanige schikking kunnen treffen, dat de koopsom in eens betaald werd en het eerste hypotheek van den Staat dus niet bleef primeren. De tegenwerping, dat erfpacht verkieslijk ware, omdat dit middel in de middeneeuwen met uitstekend gevolg is gebezigd, en omdat de toestand op Java in vele opzigten met dien van Europa in de middeneeuwen gelijk te stellen is, scheen niet te kunnen gelden. In dat tijdperk ontbrak het aan vlottend bedrijfskapitaal. Allerlei middelen werden dien ten gevolge aangewend, om, zonder vooraf tot betaling eener koopsom gedwongen te zijn, bezit op langdurigen titel, eigendom zelfs, te verkrijgen. Van daar niet slechts het erfpachtsregt, maar ook de grondrenten, tienden en soortgelijke redevances. Thans moge het op Java maar al te zeer aan kapitaal ontbreken, in Europa wordt het veelvuldig aangeboden. Er kan

dus geenerlei afdoende reden bestaan, om hier nog min of meer uitsluitend den middeneeuwschen weg te bewandelen.

„De voorstanders der uitgifte in *erfpacht* beriepen zich in de eerste plaats op het geldelijk belang van den Staat. Wat men daarvan ook zeggen mogt, de woeste gronden zouden bij verkoop zeer weinig opbrengen. Die geringe opbrengst zou in de overige inkomsten van Indie of van den Staat versmelten, terwijl daarentegen eene jaarlijks te heffen erfpachtsom eene blijvende, toenemende bron van inkomst worden kon. Na het verstrijken van den erfpachtstijd zou de Staat, aangenomen dat de uitgegeven gronden dan aan de bebouwers goede renten opleverden, òf de pacht kunnen verlengen tegen voor de schatkist zeer voordeelige voorwaarden, òf een hoogen koopprijs kunnen bedingen. In de tweede plaats was de uitgifte in erfpacht zeer in 't belang van het welslagen der geheele poging. Al dacht men slechts aan eene betrekkelijk geringe koopsom, sprak het toch wel van zelf dat er voor den ondernemer een dubbel bezwaar in lag, boven en behalve het volstrekt noodig bedrijfskapitaal, zulk eene som bijeen te brengen. In de derde plaats, en daaraan werd veel gewigt gehecht, bood uitgifte in erfpacht de mogelijkheid aan om, wanneer de erfpachter in de ontginning der gronden nalatig bleef, hem die gronden te ontnemen en ze aan een ander, die wel ontgint, te gunnen; iets wat bij verkoop niet kon plaats hebben, althans niet dan op eene wijze, weinig met het begrip van eigendom strookende. Eindelijk woog bij velen dezer leden, dat de uitgifte der woeste gronden in erfpacht niet slechts als een geleidelijken overgang tot eigendom, maar ook als eene soort van dading kon worden beschouwd tusschen de gevoelens van hen, die tegen alle uitgifte van gronden op Java voor landbouwondernemingen gestemd waren en de voorstanders van verkoop dier gronden."

In deze argumenten der voorstanders van verkoop, vindt men geheel ons gevoelen terug, in dien zin nl. dat wij *facultatieven* verkoop, dus niet in plaats, maar nevens de erfpachten zonden wenschen, even als thans de erfpacht ook de huur niet uitsluit.

Het denkbeeld werd dan ook geenszins door den Minister verwerpelijk geacht, alleen achtte hij den tijd daartoe nog niet geschikt: „eer wij een twintigtal jaren verder zijn", zeide de mem. v. toelichting, „zullen de bedenkingen welke nog tegen den verkoop van groote stukken grond in Indië vernomen worden, vermoedelijk hebben opgehouden. Heden echter behoort men ze te ontzien", en daartoe verwijst de Minister „op het schier onmogelijke eener juiste schatting, in den tegenwoordigen tijd, der koopwaarde van uitgestrekte stukken gronds. Dit beweren zou ten nadeele van den Staat op de koopsom werken, de berekening der pachtwaarde is minder moeijelijk"; in elk geval is dat tijdelijke afstand, en bij lateren verkoop kan de Staat dan vergoeding krijgen.

Ook in de beantwoording op 19 Augustus blijft de Min. tegen ver-

koop, zoowel wegens de nog weinig algemeene instemming met het denkbeeld hier en in Indië, als op grond der straks genoemde argumenten in het Voorloopig Verslag ten voordeele van erfpacht uitgebragt.

Wij voor ons kunnen de financieele argumenten bezwaarlijk toegeven. Koopwaarde is thans nog niet juist te schatten, voorzeker niet, doch dat zal wel het geval blijven zoolang men nog niets verkocht heeft.

Nu het regeringsreglement de bevoegdheid tot verkoop uitsluit, zal die niet dan bij eene nieuwe wet kunnen gegeven worden; en zoo het blijkt dat erfpachters geen voldoend kapitaal kunnen krijgen, zou er geen gelegenheid zijn om daaraan te gemoet te komen dan door eene nieuwe wet.

Ingeval van niet grif opnemen van de erfpachten, zal ook het bezwaar kunnen gemaakt worden, dat men reeds te ver gegaan was en men zal welligt verkoop bestrijden, op grond dat *zelfs* erfpachten niet gelukt zijn.

Indien men verkoop van gronden *facultatief* had gesteld, even als, bij de primitieve voordragt, de erfpachtsuitgifte, welke ten slotte als *regel* is voorgeschreven, dan had men gelegenheid behouden om naar de behoefte te handelen. Er zouden aanbiedingen hebben kunnen komen, die voor verkoopswaarde spoedig eenige maatstaf aangaven, terwijl de serieuse aanbiedingen daarvoor thans achterwege zullen blijven, nu men weet dat die deur gesloten is.

En wat nu het fiskale bezwaar betreft, dat men de juiste koopwaarde niet zou bekomen, dat behoort o. i. niet zwaar te wegen. De voordeelen moeten niet zoozeer gezocht worden in de realisatie van een braakliggend kapitaal, als wel in de gelegenheid tot ontwikkeling, tot bevolkingsvermeerdering, tot meer productie, die zal gegeven worden. Gesteld dat men door de gronden *gratis* uit te geven, degelijke, welvaart-verspreidende ondernemingen uitlokte, dan reeds ware er veel gewonnen voor den Staat, die er immers thans in 't geheel niets van trekt.

Dit gezigtspunt werd bij de discussie met klem verdedigd door den Hr. v. d. Linden.

Wat is het doel? zeide die spreker:

„Onze Oost heeft behoefte aan drieërlei Westersche zaken: Westersch kapitaal, Westersche energie en Westersch verstand. Die drie zaken wenschen wij er te brengen ter ontwikkeling van die landen. En daarvoor willen wij ginds terrein openen door gronden beschikbaar te stellen; beschikbaar voor krachtige menschen die er hun talent, hun verstand en hun moed willen brengen om dat woeste land in een tuin te herscheppen.

Is dat zulk een schrikbeeld om er zooveel misbaar over te maken?

Wat wil men?

Wij willen dat daar gevestigd zullen worden landelijke ondernemingen. Zijn die daar in dat land zoo onbekend? Hebben wij niet sedert jaren dat potpourri van landelijke ondernemingen vermengd met eene fabriek

en hefferij van gouvernementsbelastingen? Uwe prachtige suikercultuur, Mijne Heeren, zijn dat geen landelijke ondernemingen, vermengd met die twee andere zaken, eene compagniescbap van Javanen, van het Gouvernement en van menschen, die daar kwamen om fortuin te zoeken? Welnu, wij wenschen daar te hebben landelijke ondernemingen, waarbij de Javaan niet gedwongen zal worden om te komen en niet gedwongen om te werken, als hij bet zelf niet wil. Is dit zóó verschrikkelijk: is dat eene bervorming in de Indiscbe maatschappij, waarvan men zeggen kan, dat men niet weet waarbeen wij gaan? Is dat inderdaad zóó, Mijnbeer de Voorzitter, en bet is eene bescbonwing, waartegen niets valt in te brengen? Vergelijk slechts wat wij willen en wat de conservativen hebben gesticht, — dan zeg ik dat tusschen beide toestanden een hemelsbreed verscbil bestaat, maar.... wat wij wenschen is ten goede van den Javaan.

„Zal die Javaan wel bescbermd wezen tegen die fortninzoekers?" Waren ze bet dan tegen de snikercontractanten, die ook naar de Oost gingen om fortuin te maken?

Mijnheer de Voorzitter, wij bebben daar noodig menschen met eene krachtige hand en een goed hoofd, menschen van energie, die de genietingen van het leven vaarwel zeggen, om te zien of er in de binnenlanden fortuin te vinden is. Zoete renteniers gaan er niet heen; die blijven hier en werken met de couponschaar; maar ginds bebben wij mannen noodig; mannen, die de woestenij in durven; in durven, om die wildernis te veranderen; geen menscben, die alleen bun fortuin zoeken in 't speculeren in Mexikanen, Oostenrijkers en diergelijke spullen meer.

Wij wenschen mitsdien moedige ondernemers in de Oost te krijgen en bopen dat zij daar gronden zullen ontginnen; maar nu verwondert bet mij dat, terwijl men dat doel beoogt, men tevens zoo angstig is. Men scbijnt bang dat er te veel zullen komen. Het zal zoo'n vaart niet loopen!

Niet alleen nu, maar ook vroeger heeft men, terwijl men wenschte er personen heen te lokken, ben eigenlijk door allerlei beperkingen weder afgescbrikt.

Wil men bet doel, dan moet men bet ook ernstig, onbevangen willen, dan moet men niet uit te groote angstvalligbeid beperkingen voorschrijven, waardoor men de personen afscbrikt. Wil men ondernemers lokken, maak dan de voorwaarden aanlokkelijk.

De vraag of de Javanen wel bescbermd en de ondernemers niet uit den band zullen storten, kan slecbts uit tweeërlei grond voortspruiten: òf omdat wij hier ons eigen Gouvernement, onze eigene regering wantrouwen, òf omdat wij te bang zijn om iets te durven ondernemen.

Wij moeten menscben er been lokken, en daarom ben ik bet ook eens met den heer Mirandolle en zeg ook ik: „zet uw prijs laag." In Amerika lokt men ook menschen, en daar zet men den prijs van bet land

laag. De toestanden van beide landen mogen verschillen in de onderdeelen, maar in beiden is 't doel hetzelfde.

Ik meen met den minister dat die gronden niet altoos uitgezonderd kunnen blijven van den algemeenen regel van belasting te moeten opbrengen. Maar waarom zou men niet handelen in de Oost gelijk wij hier doen?

Hier geven wij voor droogmakerijen, voor het ontginnen van woeste gronden, voor het bouwen van nieuwe huizen vrijdom van grondbelasting en waterschapshelasting gedurende eenigen tijd."

Naar onze meening is dit beginsel van gemakkelijke afstand aan eerste ondernemers, het ware, — dat men trouwens vroeger bij de uitgifte der suikercontracten ook heeft moeten toepassen. — Het zou bij verkoop ook moeten gelden.

Hetgeen bij de eerste overdragt te weinig zou betaald zijn, zoude zich spoedig door de latere verkoopen herstellen, en dan is het toch billijk dat de stoutmoedigen, de *pioneers*, de meeste voordeelen hebben; buitendien is de voorraad verkoopbare grond zóó ontzaggelijk uitgebreid, dat enkele goedkoope eerste afstanden geen bezwaar zouden zijn. Hoe dat zij, „wat niet is, kan komen", en dus ook de bevoegdheid tot verkoop van niet-geoccupeerde domeingronden op Java.

Na de zeer uitvoerige discussie van een tiental dagen volgde de stemming over het wetsontwerp. Met de wijzigingen door de regering achtereenvolgens aangebragt (*), luidden thans de voorgestelde aanvullingen van art. 62 regerings-reglement aldus:

(*) De alinea's zoo als zij oorspronkelijk waren ingediend, luidden:

„Volgens regels bij alg. Verord. te stellen, kunnen gronden worden afgestaan in erfpacht, voor niet langer dan 75 jaren.

De Gouv. Gen. zorgt dat geenerlei afstand van grond inbreuk make op de regten der inlandsche bevolking.

Aan den inlander wordt, waar hij het tot verzekering van zijn erfelijk individueel gebruiksregt op den grond verlangt, naarmate de middelen voorhanden zijn, de gelegenheid verschaft daarvoor schriftelijk titels te verkrijgen.

De grond door inlanders in erfelijk individueel gebruik bezeten, kan op aanvrage van den regtmatigen bezitter, aan dezen in eigendom worden afgestaan, behoudens zijne verpligtingen jegens de gemeente en den lande.

Verhuur of ingebruikgeving van grond door inlanders aan niet-inlanders geschiedt volgens regels, bij Alg. Verord. te bepalen."

Men ziet dat er vrij aanmerkelijk verschil is: de erfpachtsuitgifte was eerst facultatief, later imperatief gesteld, (nl. zoodra er op de te maken alg. voorwaarden, vragers zijn).

De beperkingen van de regerings beschikking, nu in de 3e alinea geformuleerd, kwamen oorspronkelijk niet voor.

Evenzeer is de beperking van het regt van verkoop door inlanders aan niet-inlanders er later bijgevoegd.

„„Volgens regels bij algemeene verordening te stellen, worden gronden afgestaan in erfpacht voor niet langer dan vijf en zeventig jaren.

„„De Gouverneur-Generaal zorgt dat geenerlei afstand van grond inbreuk make op de regten der inlandsche bevolking.

„„Over gronden, door inlanders voor eigen gebruik ontgonnen, of als gemeene weide of uit eenigen anderen hoofde tot de dorpen behoorende, wordt door den Gouverneur-Generaal niet beschikt dan ten algemeenen nutte, op den voet van art. 77, en ten behoeve van de op hoog gezag ingevoerde oultures volgens de daarop betrekkelijke verordeningen, tegen behoorlijke schadeloosstelling.

„„Grond, door inlanders in erfelijk individueel gebruik bezeten, wordt, op aanvraag van den regtmatigen bezitter, aan dezen in eigendom afgestaan onder de noodige beperkingen, bij algemeene verordening te stellen, en in den eigendomsbrief uit te drukken, ten aanzien van de verpligtingen jegens den lande en de gemeente en van bevoegdheid tot verkoop aan niet-inlanders.

„„Verhuur of in-gebruik-geving van grond door inlanders aan niet-inlanders, geschiedt volgens regels, bij algemeene verordening te bepalen.""

Hierop waren amendementen, niet minder dan 8, voorgesteld, die alle werden verworpen:

Van den heer 's Jacob, om voor de beperking der uitgiften in erfpacht naar de bepalingen van hetzelfde art. 62 omtrent huur van gronden te verwijzen.

Verworpen met 44 tegen 33 stemmen.

Amendement de Casembroot, Om nominatim bij de wet uit te zonderen van de erfpachtsuitgifte: de gouv. koffijtuinen, de bosschen in geregeld beheer; voorts een aan te wijzen zoom rondom de gouv. aanplantingen.

Verworpen met 59 tegen 18 stemmen.

Op de 3e alinea, uitzonderingen van de beschikkingen, waren 3 amendementen van de heeren v. Naamen, Kalff en Hasselman.

De heer van Naamen wilde geenerlei beschikking dan ten algemeenen nutte (onteigening); de heeren Kalff en Hasselman wilden, met eenigzins gewijzigde redactie wel beschikking ten behoeve van gouv. cultures reserveren, doch de afzonderlijke verwijzing naar schadeloosstelling hier doen vervallen, zijnde de onbillijkheid volgens hen, door art. 56 regeeringsreglement voldoende gewaarborgd.

Ook deze amendementen ondergingen hetzelfde lot, respect. met 44 tegen 33, 43 tegen 34, 47 tegen 30 stemmen.

Gelijke verwerping trof met 41 tegen 36 stemmen het amendement v. Goltstein, om de geheele 4e alinea, toekenning van den grondeigendom aan de Javanen, geheel weg te laten.

Amendement de Casembroot, verlangende een andere redactie van het

verhod van verkoop aan niet-inlanders (mede verworpen 41 tegen 36 st.).

Eindelijk een nader amendement van den heer Hasselman, om de geheele 5e alinea weg te laten (en dus alle verhuur door inlanders aan niet-inlanders te verhieden), met 62 tegen 15 st. verworpen.

Aanneming van het regerings-artikel en de geheele wet volgde nu met 41 tegen 36 stemmen (*).

Men verheugt zich te mogen opteekenen dat de regeringsvoorstellen in de Eerste Kamer een nog veel gunstigeri onthaal vonden, daar de aanneming, zitting 7 April, met 25 tegen 12 stemmen geschiedde (†).

Nemen wij thans een kort overzigt van het tweede koloniaal wetsontwerp, de regeling der suikercultuur.

(*) *Tegen* stemden de heeren: van Sypesteyn, Haffmans, de Brauw, Smitz, Vader, de Casembroot, Nierstrasz, Insinger, Bichon, Borret, Heemskerk Az., van Kuyk, van Goltstein, Hasselman, Verheyen, van Reenen, Heydenrijck, van Loon, van Amerongen, Hoffman, Kalff, Storm, Stieltjes, van Hardenbroek, van Nanmen, van Lynden, 's Jacob, de Willebois, van Wassenaer, Begram, Kien, van Vourthuysen, Bergmann, Bots, Guljé en Luyben.

(†) *Tegen* stemden de heeren van der Lek de Clercq, Michiels van Kessenich, van Nispen van Pannerden, Messchert van Vollenhoven, Taets van Amerongen, Tonekens, Schimmelpenninck van der Oije, Rahusen, de Villers de Pité, Hartsen, Huydecoper van Maarsseveen en van Aylva van Pallandt.

Digitized by Google

REGELING DER SUIKER-KULTUUR.

Ook bij dit onderwerp zal een kort overzigt van den vroegeren loop der zaken niet ondienstig zijn. Allereerst onthoude men, dat de suikerteelt en de koffij-plantingen de eenige nog behouden *gouvernements-cultures* zijn. Maar uit den aard der zaken is er een groot verschil tusschen de teelt, of liever de verkrijging van deze beide producten als handelsartikel. De koffij is eenvoudig landbouw-product, en gaat van den landbouwer tot den handelaar over, ongeveer als bij ons het graan of de boonen. Zij komt dan ook, na op aanwijzing en onder toezigt der regering geteeld te zijn, als handelsartikel in bereik van het gouvernement, zonder noemenswaardige fabriekmatige behandeling, in elk geval zonder dat de medewerking eener zelfstandige nijverheid noodig zij. Zij wordt geleverd, als bij ons het gedorschte en gezuiverde graan, bij eenheid van maat of gewigt. En zoo is dan de koffij, strict beschouwd, het eenige product van louter gouvernements-cultuur. Met de suiker is dat niet het geval; wel worden ja, op aanwijzing der regeringsambtenaren, volgens meer of min vaste regels, de noodige velden der bevolking in beslag genomen, het riet geplant en gesneden, doch nu heeft men het handelsartikel nog niet; nu is de maling van het riet en de verwerking van het sap in de fabriek noodig, en dat is een veel omvattende industrie, waartoe veel kapitaal en aanhoudend toezigt vereischt wordt, waar bovendien veel verbeteringen in de fabriekage zijn aantebrengen; kleine onoplettendheden, verspilling van tijd of van werkkrachten, kan dadelijk groote schade berokkenen; het eigenbelang moet hier werken, het oog van den *belanghebbenden* meester moet aanhoudend over het werk gaan, in één woord, het geldt hier een tak van nijverheid, geheel ongeschikt om directelijk door het gouvernement gedreven te worden. Een paar pogingen daartoe in den aanvang van het cultuurstelsel aangewend, zijn dan ook totaal mislukt; van daar dat reeds dadelijk de medehulp der particulieren is ingeroepen door middel der bekende *suiker-contracten;* daarbij verbond zich de regering (meest voor 20 jaren, behoudens latere verlenging), om aan den ondernemer het noodige riet in de fabriek te leveren, (dus te doen planten, verzorgen, snijden, transporteren) en de fabriekant verbond zich de te verkrijgen suiker tegen een vasten laaggestelden prijs aan de regering aftestaan; terwijl deze dus eenerzijds met den fabriekant een overeenkomst aanging, sloot zij die aan de andere zijde ook met de bevolking (nl. met de hoofden van een district of dessa) tot levering van de vereischte hoeveelheden riet. Bij den aanvang van het cultuurstelsel was de ambitie om dergelijk contract aantegaan bij de

Europeesche ondernemers zeer gering, en de regering moest dan ook door groote geldelijke voordeelen uitlokken, waartoe het stelsel van *voorschot*-verleening wel in de eerste plaats bijdroeg. Op dien voet begon de suikerindustrie op Java, aanvankelijk zeer gebrekkig, altbans wat de uitkomst voor de rijkskas en de industrie zelve betrof. Om de schuld van voorschot aftelossen moest suiker geleverd worden tegen vaste prijzen, doch de kwaliteit liet veel te wenschen over; soms was het geleverde naauwlijks als *suiker* aan te nemen, en de regering verloor veel bij de realisatie hier te lande. De schatkist verloor jaarlijks verscheidene tonnen gouds, ja millioenen, op de suikercontracten, doch gaandeweg begon een reeks van verbeteringen die tot het tegenwoordige standpunt hebben geleid, waaraan echter vooral deze fout kleeft, dat men steeds to veel het oog bleef houden op de verliezen die de schatkist had geleden, en die schade willende inhalen, het rijks deel te aanzienlijk heeft gemaakt, tegenover het deel der fabriekanten, zoodat flinke vooruitgang der nijverheid verhinderd werd. Denkt men nu welligt: „ja de fabriekanten hadden dan ook de vette jaren gehad, en moesten dus nu billijkheidshalve de magere ondervinden", dan bedenke men dat het bij die nieuwe regeling grootendeels niet meer *dezelfde* fabriekanten waren. Toen de vette jaren begonnen te verloopen, hebben vele der eerste contractanten hunne zaken gerealiseerd; de nieuwe, door dat fortuinmaken aangelokt, zijn, in plaats van met voorschot, met groote aankoop-uitgaven moeten beginnen, en dat wel tegenover hooger eischen der regering en weldra, ook hooger productiekosten.

Omstreeks 1841 begon men de uitgifte op den eersten roekeloozen voet te matigen: de sterke uitbreiding der teelt werd voorshands gestaakt, en bij spaarzamer uitgifte van contracten werd ook het *voorschotten*-stelsel gaandeweg verlaten. Spoedig daarop begreep men, door de slechte kwaliteit der gouvernements suiker geleerd, dat een andere grondslag noodig was: men liet den fabriekant althans de geheel vrije beschikking over een gedeelte van zijn fabriekaat, terwijl de rest aan de regering zoude geleverd worden tegen vaste prijzen, doch dan ook *in suikers van de beste n^os.*, waartegen de gouvernements inkoopsprijs dan berekend werd; de verbonding die daarbij werd aangenomen was doorgaans ½ der geproduceerde suiker ter beschikking van den fabriekant en ½ aan de regering. Het was een veel rationeeler stelsel, en de schatkist voer er wel bij, terwijl dan ook de fabriekage tevens verbeterde.

In 1847 volgde daarop de geheele intrekking van het voorschottenstelsel. De klagten van sommige suikercontractanten eenerzijds, als ook die over het misbruik dat van de contracten jegens de bevolking gemaakt werd, anderzijds, leidde later in 1853 tot een uitvoerigen *enquête* over de suikerteelt, waarop verder in 1860 een herziening der contracten volgde; een nieuwe grondslag werd nu aangenomen: het aandeel aan de

regering te leveren werd niet meer naar elken oogst berekend, doch naar het *gemiddelde der drie laatste* jaren, hetgeen den fabriekant alweder van sommige nadeelige kansen bij de wisselvallige oogstjaren ontsloeg. Door een en ander, vooral door het weldadig, door Baud ingevoerde beginsel om den fabriekant door geldelijk belang tot *beter* productie aantezetten, was nu gaandeweg de fabriekatie een juister weg opgegaan. Daarbij hadden de hooge marktprijzen zoowel den fabriekant als den Staat bevoordeeld. Toch was de financiecle toestand van velen der latere suikerfabriekanten, alles te zamen genomen, ongunstiger dan der vroegere contractanten, en de regering heeft zelfs bij de latere herzieningen erkend, dat vele fabriekanten buiten hun schuld met ondergang waren bedreigd. De moeijelijkheid om over den noodigen arbeid te beschikken speelde hier een hoofdrol; vooral deed zich dat bezwaar gevoelen, toen de mildere inzigten ten aanzien der Javaansche bevolking en het regerings reglement do willekeurige beschikking over den arbeid en de gronden van arbeiders deden afkeuren, en men vooral van beschikbaar stellen door de regering niet meer wilde weten. Men onthoude steeds dat suikerfabriekatie, in tegenstelling der berg-koffij-teelt, een veel grooter beschikking vereischt over laag liggende gronden die reeds door de dessa's zijn ingenomen, terwijl de koffijtuinen grootendeels op niet gebruikte gronden konden worden aangelegd; ten andere vereischt zij een veel grooter beschikking over aanzienlijke werkkrachten *op een bepaald tijdstip*, en dat is het groote bezwaar ten aanzien der vrij-arbeidskwestie. Koffijpluk kan geregeld voortgaan, al moet men hier of daar bij gemis aan volk welligt eenige dagen wachten, doch als het riet rijp is voor den oogst, *moet* het gesneden, en ten allerspoedigste, of ieder dag verzuim doet het indroogen en in waarde verliezen; en, is het gesneden, dan moet het onmiddellijk naar den molen gebragt, en het koken van het sap moet onafgebroken doorgaan, of elke dag vertraging zou verdrooging van het riet of gisting van het sap ten gevolge kunnen hebben; deze vereischte: *vaste werkkrachten*, speciaal voor de suikerteelt, vindt men vervuld waar men een slavenbevolking ter beschikking heeft, of wel overvloed van daglooners bij genoegzaam roulerend kapitaal der fabriekanten om daarop steeds te kunnen rekenen. Op Java had men aanvankelijk geen van beiden, van daar dat de verbindtenis der regering tot levering van de werkkrachten hoofdzaak was, een *conditio sine qua non* voor de fabriekanten.

Gaandeweg is die verbindtenis der regering uit de contracten geligt en vervangen door de bepaling dat de fabriekant zelf voor het werkvolk moet zorgen, eene bepaling die van weerszijden tot veel kritiek heeft aanleiding gegeven, en o. a. tot de veelvuldige aanklacht van den vermomden vrijen arbeid, wanneer men nl. door middel der Javaansche hoofden, de bevolking sterk *kon doen aanraden* om bij mr. X te gaan werken; de gedweeheid der Javanen ten aanzien hunner hoofden maakte

dit mogelijk. In sommige gevallen moge hier misbruik van gemaakt zijn, veelvuldig zijn daarentegen ook de voorbeelden, dat men bij goede billijke behandeling, op voldoende werkkrachten kan rekenen, vooral indien men het Hollandsch spreekwoord betracht: *geld bij de visch*, en tevens een ander spreekwoord niet vergeet, dat er soms veel aan de *strijkstok* kan blijven hangen. Zoo was het maar al te veel met de betaling van het plantloon voor de snikercultuur: de bevolking werd betaald voor het geleverde, naar gelang van de hoeveelheid suiker die er uit was verkregen, doch dat loon ontving men, vooreerst zeer laat, als die berekening na afloop der bewerking kon opgemaakt worden, dat is, maanden later; ten andere, elk arbeider ontving niet zijn loon persoonlijk, doch het werd over het geheele district aan de hoofden uitbetaald, die het dan weer onder de arbeidershuisgezinnen verdeelden. Er ontbrak dus bij den arbeider ten eenemale de prikkel van het eigenbelang om meer te produceeren. Hoe kon dan ook de daartoe noodige inspanning verwacht worden, indien het meerdere, door zijn meerderen arbeid verkregen, aan de geheele massa, en dat nog op zeer dubieuse wijze, ten goede kwam? Hoe geheel anders, wanneer men met den bebouwer van elk stuk gronds afzonderlijk kan contracteren, en hem dadelijk in contanten het suikerriet betaalt; de ondervinding heeft reeds bewezen dat ook de Javaansche boer geenszins onvatbaar is voor het argument van „geld bij de visch."

Door sommige snikerfabriekanten wordt dat dan ook gedaan, hetzij dat zij geheel buiten contract met het gouvernement werken, hetzij dat zij bij de verwerking van het contractueel riet, ook nog andere hoeveelheden willen voegen, door eigen middelen verkregen. Dergelijke rigting heeft de regering dan ook bij de latere wijzigingen der snikerbepalingen willen verkrijgen, en zoo de herziening der contracten een tijd lang geschiedde in de rigting, om aan de fabriekanten een redelijker positie te geven, en de suikerfabriekatie tevens te verbeteren, later heeft men bij de herzieningen ook vooral het belang der *bevolking* op het oog gehad. Bij een der laatste regelingen, die van 1863, verbond de regering zich nog wel het riet te leveren, doch verzekerde tevens een beter plantloon aan de bevolking, met opklimmend loon per pikol voor hetgeen boven een zeker minimum zou geleverd worden; — daarbij mogt niet meer dan $\frac{1}{5}$ der dessa-velden voor snikerteelt worden aangewezen, en de fabriekant moest voor het snijden en vervoeren van het riet naar de fabriek geheel door eigen middelen zorgen.

Tevens werd een maatregel genomen, waarop hier te lande reeds lang was aangedrongen. De contracten waren vroegen naar willekeur, althans zonder vast stelsel verleend; daarop was later een *rangregeling* der aanvragers gekomen; in 1863 nam men het beginsel der *uitbesteding* aan.

Het systeem der voorschotten voor de oprigting had sedert lang opgehouden, het was trouwens niet meer noodig, daar er genoeg aan-

Digitized by Google

vragers kwamen met beschikking over het noodige kapitaal; doch wel was er later ook nu en dan voorschot gegeven om *verbeteringen* aan te brengen, dat was dan ook in het welbegrepen belang van den Staat, want door de productie te doen toenemen vermeerderde men tevens het rijksaandeel in die productie. Dat alles waren reeds stappen op den beteren weg. Men ziet trouwens hoe gekunsteld de toestand was, uit een economisch oogpunt beschouwd.

Eindelijk werd aan deze regeling van 1863 nog een andere, zeer belangrijke verbetering verbonden. Hoezeer ook gewijzigd, de contracten berustten nog steeds op het beginsel om een *evenredig deel der productie* aan den Staat uit te keeren, een verkeerd economisch beginsel, want de producteur is niet genoegzaam aan de verbeteringen geïnteresseerd. Hij maakt zijne berekeningen op den grondslag van een bepaald productie-cijfer. Zoo hij nu door meer kosten, het productie-cijfer kan vermeerderen, bekomt hij zelf als netto-winst van dat meerdere slechts $\frac{1}{3}$, *min al zijn onkosten*, en den Staat moet hij de volle $\frac{2}{3}$ van het meerdere uitkeeren, dus een soortgelijke werking als van een tiendheffing of metayer-schap; dit werd nu wel gedeeltelijk verholpen, zooals wij reeds aanstipten, èn door voorschotten voor productieve verbeteringen, èn door het rijksaandeel over het gemiddelde der laatstverloopen jaren te rekenen: toch was het beginsel niet gezond. Te regt werd daarom bij de regeling van 1863 een *fixum* van levering aangenomen, en dat fixum diende tevens als grondslag bij de uitbestedingen der contracten. Wie zich tot de hoogste levering verbond, in de hooge soorten der H. M. nos. te leveren, bekwam het contract. Hierdoor was dus èn het fiscaal belang èn de industrieel gebaat, die zich thans ongestoord op verbetering kon toeleggen, verzekerd *dat al het meerdere voor hem bleef:* een vaste pacht in natura had het métayer-schap vervangen. Eindelijk had men dus na veel tobben en zwoegen een beteren, rationeelen weg gevonden. De schatkist, die tot 1844 steeds op de suiker had verloren, had in de volgende jaren reeds winst gehad, ja zelfs in de tien jaren 1855—1865, een jaarlijks netto-winst op de suiker genoten van p. m. 5 millioen. Intusschen was de toestand der fabriekanten toch op verre na niet algemeen gunstig te noemen; die was althans niet gelijk voor al de fabrieken. Gedeeltelijk lag dit natuurlijk in den aanleg, de bekwaamheden enz. der fabriekanten zelve, gedeeltelijk ook in de zeer uiteenloopende conditiën waaronder zij de zaak begonnen hadden; de verhouding tot de regering was geenszins tegenover al de industrieelen dezelfde, en er kon eigenlijk van geen algemeene regeling sprake zijn, eer een gelijkheid van conditiën verkregen ware, en dat was moeijelijk, omdat niet alle contracten te gelijk afliepen. Op doelmatige wijze is de meerdere eenheid verkregen door de in vele opzigten zeer doelmatige regeling van 1863. Immers die bevatte, zoo als wij aantoonden, eenige bepalingen die voor den fabriekant, en eenige die voor de bevolking

zeer voordeelig waren. De regering stelde nu aan alle suikerfabriekanten de gelegenheid open om tot de nieuwe conditiën toe te treden, en door het schoone en eerlijke lokaas van *fixum van levering* aangetrokken, namen langzamerhand zeer veel contractanten de nieuwe algemeene voorwaarden aan. Hoezeer de toestand veel beter was dan vroeger, blijvend kon die toch niet zijn. Het was altijd de regering die het riet leverde, en daarom deelgenoot was in het product; en art. 56 van het regeringsreglement, dat de gouvernements cultures na korter of langer overgangstijdperk in beginsel opheft, eischte afdoende voorziening. Die voorziening, het was reeds lang door de regering toegezegd, zou niet anders geschieden dan met medewerking der vertegenwoordiging.

De toestand is thans deze: ongeveer een honderdtal fabrieken, te zamen p. m. 40.000 *bouws* (een bouw ongeveer een *morgen*) beslaande, brengen in totaal bij de 1.800.000 pikols suiker op; daarvoor bekomt het gouv^t. ongeveer een millioen pikols, bij welker verkoop, nadat de gemaakte regerings-onkosten zijn afgetrokken, ongeveer *f* 5 per pikol netto winst voor de regering overblijft.

[Aannemende dat de schatkist bij de tegenwoordige regeling, van deze netto winst iets zonde willen afstaan, was dan ook een plan der gezamenlijke suikerfabriekanten gegrond, om nl. gezamenlijk zich tot betaling eener som van 3½ millioen bij wijze van abonnement aan de staatskas te verbinden, waartegen zij dan ook de volle vrije beschikking over de geheele suikeropbrengst zouden verkrijgen. Daarmede zou dan, even als bij het ontwerp, een eind gemaakt zijn aan het consignatiestelsel wat de suiker betreft, daar er in 't geheel geen *gouvernements* suiker meer zou bestaan. De som van 3½ millioen zou over de verschillende fabrieken verdeeld worden zijn naar rato der gemiddelde opbrengsten over de laatste jaren.]

Ook hier werd nu de nieuwe wettelijke regeling in den vorm eener wijziging van de Indische Grondwet van 1854 voorgedragen.

Het art. 56 reger. rglt., een art. van beginselen, dat de hoofdtrekken aangeeft voor het overgangstijdperk dat de finale opheffing van het cultuurstelsel nog moet voorafgaan, luidt:

„De Gouvernenr Generaal houdt de op hoog gezag ingevoerde kultures, zooveel doenlijk, in stand, en zorgt in overeenstemming met de bevelen des Konings:

1°. dat die kultures niet in den weg staan aan de teelt van genoegzame voedingsmiddelen;

2°. dat, voor zoover die kultures plaats hebben op gronden, door de inlandsche bevolking voor eigen gebruik ontgonnen, de beschikking over die gronden geschiede met billijkheid en met eerbiediging van bestaande regten en gebruiken;

3°. dat bij de verdeeling van den arbeid, dezelfde regelen worden in acht genomen;

4°. dat de belooning der betrokken inlanders, met vermijding van schadelijke opdrijving, zoodanig zij, dat de gouvernements-kultures, hun bij gelijken arbeid, ten minste gelijke voordeelen opleveren als de vrije teelt;

5°. dat zooveel doenlijk opgeheven worden de bezwaren, die, na een opzettelijk onderzoek, mogten bevonden worden ten aanzien van die kultures te bestaan; en

6°. dat alzoo worde voorbereid eene regeling, steunende op vrijwillige overeenkomsten met de betrokken gemeenten en personen, als overgang tot eenen toestand, waarbij de tusschenkomst des bestuurs zal kunnen worden ontbeerd.

In het verslag, bedoeld bij het 1ste lid aan art. 60 der Grondwet, wordt jaarlijks opgave gedaan van de maatregelen, door den Gouvernenr Generaal, naar aanleiding van dit artikel, genomen."

Als toevoeging aan dat artikel werden nu, voorzooveel de *verpligte suikercultuur* betreft, eenige speciale-bepalingen voorgesteld, in hoofdzaak inhoudende:

nergens *invoering* van deze cultuur, van heden af.

Opheffing der *bestaande* verpligtingen tot grondafstand, definitievelijk met 1890, na trapsgewijze inkrimping van dien grondafstand van af 1878.

Men ziet dus dat tijdelijke instandhouding der cultuur voor een twintigtal jaren nog op den voorgrond staat. Echter worden aan de bevolking de navolgende regten bij de wet gewaarborgd:

Niet meer dan $\frac{1}{5}$ der velden van elke dessa ter rietplanting aan te wijzen.

Behoorlijke schadeloosstelling, zoo voor grond, als voor arbeids-praestatie.

Geen tusschenkomst des bestuurs tot bezorging van veld- of fabrieksarbeiders, dan alleen in geval van onmisbaarheid, telkens door den fabriekant te bewijzen.

Daarbij wordt ten aanzien van den fabriekant het beginsel van vaste uitkeering in geld, in stede van suiker-levering, vastgesteld, waarmede alzoo het consignatiestelsel voor de suiker tevens voor goed zal komen te vervallen.

Dat was, met eenige andere bepalingen, de strekking van het voorstel, dat in den loop der discussie nog eenige redactiewijziging, alle van de zijde der regering zelve aangebragt, onderging (zie de redactie der wet zoo als die ten slotte luidde, hieronder.)

Een uitvoerige memorie van toelichting vergezelde de eerste indiening, 15 Junij 1869. Het is een zeer lezenswaardig stuk, bevattende de historiek der zaak, met een overzigt der verschillende regelingen en voorstellen tot oplossing, alsmede een gedetailleerden staat over de 4 jaren 1863—66, inhoudende voor elk der 95 suikercontracten, de cijfers der productie en gouv. levering, zoo in totaal als per bouw.

Digitized by Google

Bij het nagaan van de reeks van knutselingen, om de belangen van staat, fabriekant en bevolking te vereenigen, en waarbij men onwillekeurig aan het vraagstuk van: „de wolf, de kool en de geit" wordt herinnerd, doch waarbij het doorzigt en de regtschapenheid van mannen als Baud, Rochussen en v. d. Putte, toch gaandeweg een beteren weg hebben geopend, kan men zich niet genoeg verblijden voor de drie betrokken belangen, dat eindelijk — zij het dan eerst over eenige jaren — met die ellendige politiek zal worden gebroken, die, door gewaand fiskaal belang verblind, de allereerste eischen van ontwikkeling voor industrie bleef miskennen, en tevens daardoor aan de Javaansche bevolking de voordeelen bleef onthouden, welke door eene industrie in vrije ontwikkeling reeds lang zouden zijn aangebragt, en haar daarentegen als half-vrije vasallen, aan de belangen van een half-vrijen gouvernements-associé verbond.

Over het wets-ontwerp, oorspronkelijk Junij 1869, en later bij den aanvang van het zittingjaar 1869—70 op nieuw ingediend, werd den 30n December, voorloopig verslag uitgebragt. (Rapps de HH. Hasselman, Lenting, Moens, v. d. Putte en Mirandolle.)

De memorie van beantwoording volgde 25 Februarij 1870, terwijl de zaak aan het eind van Mei in openbare discussie kwam.

De hoofdbezwaren in de stukken vermeld, vinden wij terug bij een kort overzigt van de publieke discussie, welke met een enkele uitzondering bijna uitsluitend van de zijde der geavanceerde Indische partij, v. d. Putte, Mirandolle, en anderen, werd gevoerd.

In de publieke zitting doorliep het wetsontwerp een vierdaagsch debat, van 27—31 Mei.

Deze betroffen voornamelijk:

Het tijdstip van de definitieve intrekking van gouvernements dwang, of, zoo als de Hr. Mirandolle zeide, euphemisch: gouvernements „tusschenkomst" voor beschikking over den grond en den arbeid *a.* op het veld, *b.* in de fabriek.

Uitvoerig werden deze punten besproken door de HH. Mirandolle, v. d. Putte en Kerkwijk.

Eerstgenoemden vooral verweten den Minister dat hij na de reeds volbragte suikerregelingen van 1860 en 1863, thans veel verder had kunnen gaan, en de beschikking over de personen, de bevolking, (volgens hen veel bezwarender dan die over de gronden) vroeger kon doen staken.

„Hoe", zeide de Hr. Mirandolle in eene schoone rede, zitting 27 Mei, „op welke wijze zal de Minister den tegenzin der bevolking (tegen arbeidsbeschikking) overwinnen?"

Hij laat alles in den zelfden toestand en verlengt dien nog 20 jaren, en nu zal men zich moeten voorstellen dat hetgeen men 40 jaren lang gedaan heeft, met geen ander resultaat dan tegenzin en afkeer bij de be-

volking op te wekken, dat dit zelfde nu na die 20 jaren ingenomenheid zal hebben gekweekt! Dezelfde oorzaken die, na 40 jaar gewekt te hebben, tegenzin hebben opgewekt, zullen na nog 20 jaren een tegenovergesteld gevolg hebben. Dezelfde weg die na 40 jaar ons gevoerd heeft tot onoverkomelijken tegenzin en afkeer, zal ons, indien wij die nog 20 jaar volgen, tot ingenomenheid van de bevolking voor die cultures brengen. Is dit aannemelijk?

Nu zal de Minister er op wijzen dat de toestand niet tot 1890 altoos dezelfde blijven zal, maar dat van 1878 tot 1890 de aanplant jaarlijks zal verminderen, zoodat men eindelijk, na die 12 jaren, geen gedwongen aanplant, geen tusschenkomst van het Gouvernement meer hebben zal.

Vermindert men echter den druk, indien men het aantal individuen, waarop die druk weegt, vermindert? Zullen niet integendeel zij, die onder den druk blijven zuchten, bij het zien dat hun buurman er van bevrijd wordt, er nog meer tegen ingenomen worden?

Ik stel mij voor dat men in gedachten een *rayon* om elke suikeronderneming getrokken heeft, waar binnen de gronden ter aanplant en de bevolking, die planten moet, gelegen zijn; nu zal men gedurende die 12 jaren dat rayon allengs naauwer toehalen, ten gevolge waarvan er telkens grond en bevolking buiten valt. Die er buiten vallen, zullen den Minister natuurlijk dankbaar zijn; maar zij die er binnen blijven, zullen zich moeijelijk daarmede kunnen troosten, dat hun buurman niet meer gedrukt wordt.

En indien *dit* hun een troost moet zijn, dat er jaarlijks zoo velen van den druk worden verlost, waarom dan niet dadelijk alle tusschenkomst der Regering opgeheven, want reeds nu bestaat die toestand. Er zijn 40,000 bouws met de bevolking bij de suikercultuur ingdeeld, maar ongeveer 2 millioen bouws met de daarop gevestigde bevolking zijn van den last verschoond. En beweert nu iemand dat die last minder drukt omdat zij slechts op de schouders van enkelen is gelegd?

In elk geval, die langzame vermindering van aanplant kan den druk rustende op hen, die verpligt blijven te planten, niet verminderen.

Ik geloof dat de Minister gestaan heeft tusschen twee denkbeelden. Aan den eenen kant was zijn regstbewustzijn, zijn zedelijkheidsgevoel, dat hem noopte om een toestand, dien hij zelfs schilderde als strijdig met de regtvaardigheid en het Staatsbelang, te doen ophouden; maar aan den anderen kant stond de liefde voor het budget. Noode nam hij afscheid van de directe baten der suikercultuur, en daaraan is het, geloof ik, te wijten, dat de Minister twee onvereenigbare denkbeelden heeft willen vereenigen, dat hij op twee altaren geofferd heeft, en het resultaat is, dat de suikercultuur voor goed zal vernietigd worden.

De eer het cultuurstelsel te hebben opgeheven zal den Minister niet kunnen worden onthouden, maar ook zal hij de beschuldiging niet kunnen

ontgaan, de cultuur zelve te hebben vernietigd; want als die suikercultuur alle jaren ingekrompen wordt, bestaat dan niet de zekerheid dat wij in 1890 geen suikercultuur meer zullen hebben? En van waar zullen dan die directe voordeelen moeten komen waaraan de Minister zoo gehecht is, als bij de bron waaruit zij moeten vloeijen zelf zal hebben gestopt? Zou het finantieel niet beter gedacht zijn om die industrie te steunen en te doen ontwikkelen, opdat zij, naar mate zij krachtiger werd, ook hooger belasting aan de schatkist kon opbrengen?"

En verder:

„Wanneer men den tegenzin der bevolking wil overwinnen, beginne men met het meest odieuse gedeelte van die tusschenkomst op te heffen; men beginne met den arbeid vrij te maken. Dat dit mogelijk is, heeft de ondervinding geleerd. De arbeid die gevorderd wordt is tweeledig, èn op de velden èn in de fabrieken. De regeling van 1863 heeft den arbeid in de fabrieken vrij gemaakt. Dat dit kon geschieden heeft de ervaring bewezen. 57 fabrieken werken thans reeds geheel met vrije arbeiders in de fabriek. De meerderheid der fabriekanten is vrijwillig tot die regeling toegetreden, waarbij hun alle hulp tot het leveren van arbeiders in de fabriek is ontzegd. Maar er is meer. In de weinige fabrieken, waarin thans nog hulp van de Regering verleend wordt, is inderdaad de arbeid ook reeds vrij. Indien men inziet de stukken der suiker-enquête, dan blijkt dat de cultuurdienstpligtigen, op wie de verpligting gelegd wordt in de fabrieken te arbeiden, en die in den regel de geërfden zijn, nooit zelf in de fabriek opkomen, maar plaatsvervangers stellen. Indien zij plaatsvervangers zenden, dan zeg ik, dat de fabriekant die personen zelf wel kan aanwerven. Het is dan slechts eene quaestie van loon.

Niet alleen in de fabriek, ook op de velden dient de arbeid vrij gemaakt te worden. De ondervinding leert, dat overal waar de ondernemer de beschikking heeft over grond, hij nooit gebrek heeft aan handen voor den veldarbeid. Ik wijs op de theecultuur, de koffijcultuur en ook op andere cultures. Dáár waar de suikercultuur op particuliere gronden gedreven wordt, op gronden, die de ondernemer in eigendom of in huur heeft, ook daar is geen gebrek aan handen. Ik wijs op Pazakantroes.

Nu geloof ik dat de weg is aangewezen om ook dien arbeid vrij te verklaren, door jaarlijks de noodige gronden, die hij voor zijne cultures beboeft, voor den fabrikant beschikbaar te stellen.

Indien wij dit groote doel verkregen hebben, indien de arbeid geheel vrij is gemaakt en men niet meer over personen zal beschikken, dan zal het meest odiense gedeelte der gouvernements-tusschenkomst zijn weggenomen. En indien men dan niet langer vasthield aan beschikking over den grond, als tot den tijd dat de agrarische wet genoegzaam zal hebben gewerkt, en de Javaan genoegzaam zal hebben ingezien dat inderdaad zijn belang aan dat van den fabrikant verbonden is, betgeen zou geschieden wanneer hij

voor de beschikking over den grond een hoogen huurprijs ontving, dan was het tijdstip aangebroken om alle tusschenkomst op te heffen, en zou men eene cultuur verkrijgen die niet alleen vrij, maar ook tot groote ontwikkeling voorbestemd was."

Met een sprekend voorbeeld lichtte de Hr. v. d. Putte nog toe, hoezeer de beschikking over de *gronden* voor de suikercultuur, bij behoorlijke schadeloosstelling, minder bezwarend is te achten.

Grond en *arbeid* behooren afzonderlijk geregeld. — Hij verwees op de stukken der suiker-enquête betreffende Probolingo.

De inlandsche hoofden stonden daar bij voorkeur hun grond af ter beschikking van de suikercultuur. Bij de invoering van het cultuurstelsel had de bevolking daar als regel aangenomen, dat de helft van het plantloon voor den eigenaar van den grond (in Probolingo bestaat individueel grondbezit) en de andere helft voor den planter zou zijn. Dat was aanvankelijk bij de lage productie van 25 à 30 pikols, een vrij billijke verdeeling, maar nu de productie vermeerderde tot 60 pikols en de betaling tot 150 à 160 gulden per bouw klom, was de betaling voor grondhuur boven den gemiddelden huurprijs, en stelden de hoofden hun grond bij voorkeur ter beschikking van de suikercultuur. Daarom, zeide S., acht ik de afscheiding van *de betaling voor beschikking over den grond en van die voor arbeid* een eerste vereischte om dezen weerzin te overwinnen; zoolang die betaling vereenigd blijft, zal men dien nooit overwinnen. Wanneer nu de bevolking betaald wordt voor den grond, dan zal bij, die grond in individueel bezit heeft, voor het geld dat hij voor het afstaan van dien grond ontvangt, een anderen bouwgrond kunnen huren of de benoodigde padie (*rijst*) koopen. En daar waar communaal bezit is, kan men de betaling verrekenen met de landrente; wanneer een dessa ⅛ van den grond afstaat kan toch de schadeloosstelling nooit meer bedragen dan de landrente waarvoor de dessa aangeslagen is; misbruiken zijn dus onmogelijk. De bevolking zal daardoor de waarde van den grond leeren kennen, en dan wel genegen zijn om den grond tegen een zekeren huurprijs af te staan.

De laatste plantloonen bij de goevernements-tabakscultuur waren zoo laag niet, en toch was de weerzin bij de bevolking onoverkomelijk; zoodra echter een inlander bij de vrije tabaks-ondernemingen dadelijk zijn geld kon ontvangen, was de weerzin geweken, en toen kon men meer tabak verkrijgen dan men wilde.

De inlanders zijn even als wij. Als zij werk verrigten of iets afstaan, dan worden zij daarvoor gaarne betaald."

Geheel in denzelfden geest sprak de Hr. v. Kerkwijk.

„Het denkbeeld van den generaal van den Bosch, zoo als het aan Koning Willem I werd medegedeeld, rustte op het beginsel dat geen verpligte arbeid en geen levering van grond zou worden gegeven, maar

dat met de dessabevolkingen contracten zon worden gesloten omtrent het telen van suikerriet, het leveren van bet noodige bont en den arbeid in den suikermolen.

In den tegenwoordigen toestand is men van deze beginselen geheel afgeweken: levering van den grond en verpligte arbeid is spoedig in de plaats getreden; en van daar dat Band van de snikercultunr verklaarde: *„dat zij noch met de eischen der regtvaardigheid, noch met die van het Staatsbelang kon worden overeengebragt"*. De tegenzin tegen de suikercultuur — die echter niet overal bestaat, want bij overdrijving doet men bet voorkomen als of die tegenzin overal beerscbt — vindt boofdzakelijk zijn oorsprong in de omstandigbeid, dat de bevolking verpligt is bare gronden af te staan en werk te leveren zonder voor de levering der gronden en den verpligten arbeid, ieder afzonderlijk, betaald te worden. Men doet het voorkomen, alsof jaarlijks gronden worden genomen die ieder jaar door verschillende lieden worden bezeten; maar dat is geenszins het geval; op een groot deel van Java is jaren lang dezelfde man gebrniker van denzelfden grond. Die man moet nn niet slechts zijn grond afstaan, bij moet er bovendien op werken; dit laatste wordt door hem met de andere dessabewoners gedeeld, maar zijn grond is hij kwijt. Wanneer maanden zijn voorbijgegaan wordt eene zekere som voor hnur van grond en voor den geleverden arbeid onder den naam van plantloon aan de dessa gegeven, maar den gebruiker van den grond wordt niets betaald voor den grond dien bij beeft gemist; welligt vallen hem eenige duiten te benrt wanneer het plantloon verdeeld wordt, maar dikwijls ontvangt de bevolking van dat geld zeer weinig. Het denkbeeld dat ik gaarne op den voorgrond in deze wet bad gesteld gezien, is bet gebruik van den grond af te scheiden van den verpligten arbeid. Wanneer afzonderlijk betaald werd voor het gebrnik van den grond, en men zorgde dat zij die de gronden afstonden, het geld daarvoor kregen, dan zon de tegenzin tegen de suikercultuur wel verdwijnen."

En verder:

„Mijn bezwaar is dat ik vrees, dat bij de toepassing van het stelsel van dit ontwerp, de snikerindustrie langzaam zal acbtergegaan en aan de tering sterven, tenzij men zich allerlei knoeijerijen met de inlandsebe hoofden en omkooperijen van de ambtenaren getroosten wil.

Wij moeten op den voorgrond stellen dat de suikercultuur niet moet acbteruitgegaan, maar in stand blijven. Wil men dat, dan behoort men zekerheid te geven aan de industrie. Zoo ik in zeker opzigt een stap verder ga dan de Minister, namelijk dat ik zon zeggen: geef den fabrikanten niets anders dan besobikking over gronden, en alleen in hooge noodzakelijkbeid arbeiders; dan zon ik toeb tegenover den last, dien ik den indnstrieel opleg, bem een voordeel willen geven: bijv. dat de grond waarop zijne fabriek gevestigd is, bem in eigendom toekwam; dat hij

niet gevaar liep in allerlei onaangenaamheden met de ambtenaren te komen over de belasting die hij moet betalen, maar dat men die belasting hief bij wijze van abonnement.

Ik erken gaarne dat ik van mijne zijde alles doen wil om de suikercultuur in stand te houden. Ik behoor niet tot hen, die deze cultuur op Java onbepaald afkeuren. Ik verlang ze, zoo mogelijk, maar op gezonde grondslagen in stand te houden, en niet voor den schijn vermindering van dwang, en de cultuur in twaalf jaren laten sterven aan de tering.

Het geldt eene cultuur waarbij 170 à 180 duizend huisgezinnen op Java zijn betrokken, die 10 millioen aan loon onder den arbeidende stand brengt; zulk eene cultuur moet bedachtzaam worden behandeld."

De voorgedragen bepalingen, na de wijzigingen door den Minister onder de discussie aangebragt, luidden thans:

„1o. Nieuwe invoering van de suikercultuur op hoog gezag heeft niet plaats.

2o. Waar zij bestaat, eindigt de beschikking over gronden, door de inlandsche bevolking voor eigen gebruik ontgonnen, met den aanplant van het jaar 1890. Na den aanplant van het jaar 1878 wordt, behoudens de regten, bij het in werking treden van deze wet verkregen, die beschikking voor elke onderneming jaarlijks trapsgewijze verminderd.

„3o. Bij de regelingen en overeenkomsten ter zake, neemt de Gouverneur-Generaal in acht:

„*a*. dat geene onderneming op hoog gezag worde voortgezet, waar de druk voor de bevolking, in verband met de voorschriften van deze wet beschouwd, overschrijdt hetgeen het finantieel belang van den Staat in billijkheid vorderen mag:

„*b*. dat gelijktijdig over niet meer dan één vijfde der velden van elke betrokken dessa worde beschikt, tenzij de bevolking zelve afwijking van dit voorschrift verlange;

„*c*. dat de bevolking voor de afgifte van den grond behoorlijk worde schadeloos gesteld en voor haren arbeid behoorlijk betaald;

„*d*. dat de tusschenkomst des bestuurs tot beplanting met suikerriet van de bij 2o. bedoelde gronden, zoo spoedig doenlijk, in overleg met den fabrikant, ophoude;

„*e*. dat de middelen tot verwerking van het riet geëvenredigd zijn aan de uitgestrektheid van den aanplant;

„*f*. dat voor het drijven der molens of andere toestellen niet beschikt worde over water, benoodigd voor den eigen landbouw der bevolking;

„*g*. dat tot het verkrijgen van arbeiders en verdere hulpmiddelen, zoo voor het snijden en vervoeren van het riet, voor werkzaamheden in en bij de fabriek, voor den afvoer van de suiker, als anderzins, de tusschenkomst des bestuurs aan de ondernemers niet verleend worde, buiten volstrekte, telkens te bewijzen onmisbaarheid;

„*h.* dat aan den lande een billijke eijns verzekerd worde, zoowel over het product van den vrijen, als over dat van verpligten aanplant;

„*i.* dat elke overeenkomst en elke wijziging, beide terstond na de sluiting, worde openbaar gemaakt in het officiele nieuwsblad."

Hierop waren de navolgende amendementen voorgesteld:

De heer De Roo van A. wilde de beschikking op de gronden vijf jaren vroeger (dus met 1885 in plaats van 1890) doen ophouden, en al de voorschriften sub 3$_0$ aan de Gouv.-Gen. gegeven, uit de wet doen vervallen; het amend. werd verworpen met 54 tegen 24 stemmen, (na verwerping van een sub-amend. v. d. Heuht 54 tegen 26 s. om 1890 te blijven stellen.)

Een amend. van den Hr. van Houten, alleen tot weglating der bepalingen sub 3$_0$, werd verworpen met 53 tegen 25 s.

Een amendement van den heer van Kerkwijk, strekkende om in art. 1 te lezen:

„2o. Waar zij bestaat, bepaalt zich de tussohenkomst der Regeering na het jaar 1878 tot het verschaffen van de beschikking over de velden, tot en met den aanplant van het jaar 1890 behoudens het bepaalde onder 3o. *g.* Na den aanplant van het jaar 1878 wordt, behoudens de regten bij het in werking treden van deze wet verkregen, de beschikking voor elke onderneming jaarlijksch trapsgewijze verminderd;

„3o. *g.* dat tot het verkrijgen van arbeiders en verdere hulpmiddelen, na 1878 voor den aanplant en na 1870 voor het snijden van het riet en voor werkzaamheden in en bij de fabriek, de tusschenkomst des bestuurs aan de ondernemers niet verleend worde, buiten volstrekte telkens te bewijzen onmisbaarheid;

„*h.* dat aan den lande een eijns in geld verzekerd worde voor de bestaande suikerriet-aanplantingen, bij wijze van abonnement;

„*k.* dat de grond, waarop de suiker-etablissementen, daarbij behoorende loodsen of gebouwen zijn gevestigd, tegen billijke schadeloosstelling aan de betrokken inlandsche bevolking, zoo veel mogelijk in vollen eigendom aan de ondernemers afgestaan worde."

Hierop was een sub. amend. van den Heer de B. Kops om de woorden „*bij abonnement*" er uit te ligten, daar het bezwaarlijk aangaat dergelijk middel uitsluitend voor te schrijven. Het is beter den eijns, zoo noodig ook anders te kunnen regelen dan bij wijze van abonnement dat altijd een schikking veronderstelt.

Amendement en sub amend. werden beide met 51 tegen 27 stemmen verworpen.

Gelijke verwerping trof een amend. van den Hr. Blussé om in 3° *d.*, achter fabriekanten in te vullen: „en na den aanplant van 1878, dadelijk." Verworpen met 55 tegen 23 stemmen.

Hierop volgde nu de aanneming van art. 1 met 40 tegen 37 stemmen,

Digitized by Google

art. 2, met 41—36, en het geheele wets-ontwerp met 42 stemmen tegen 35. (*)

In de Eerste Kamer trof de suikerregeling een bijzonder gunstig onthaal, nl. door aanneming der wet (zitting 19 Julij) met 28 stemmen tegen 1 (de heer v. Nispen v. Pannerden).

En met de aanneming van deze beide wetsontwerpen (thans als wetten van 9 April Stb. n°. 71, en 21 Julij Stb. n°. 136 in het Staatsblad 1870 opgenomen,) is de groote stap geschied, en kan voor Java een nieuw tijdperk van ontwikkeling worden geopend.

Wat hebben wij tot heden met dat schoone land gedaan? Men is, historisch ligt verklaarbaar, nog steeds te veel aan het denkbeeld blijven hechten om door dwang koloniale producten te doen teelen voor den Staat, nl. de Nederlandsche schatkist. De O.-I. Compagnie, vroeger Souverein, ontving hare contingenten van de hoofden die zij aanstelde, en later, na het vervallen der Compagnie, trad de Nederlandsche Staat als Souverein op.

In anderen, — in zekeren zin, voor den Javaan gelukkiger — vorm is die levering van producten aan den Staat blijven voortduren. Maar uit een ander oogpunt was het nieuwe systeem te veroordeelen. Was de Souverein vroeger alleen handelaar, nu werd de Souverein tevens cultivateur, indirectelijk industrieel, directelijk handelaar, zonder de eerste vereischten van cultivateur, industrieel of handelaar te bezitten. Vestiging van bijzondere nijverheid, aanlokking van particuliere kapitalen, vrije cultuur-ondernemingen, bleef steeds òf verboden, òf stelselmatig tegengewerkt. Zoo er eene belangrijke suikerindustrie is, zij is slechts ten deele particulier, — het Rijk liet haar toe, omdat de Staat toch geen suikerfabrieken in eigen beheer kan houden, van daar het gedwongen partnership. Maar van breede toelating van particuliere krachten voor plantages was tot heden geen spoor; schoorvoetend gaf men eenige streken in huur, of abandonneerde, door geldsnood gedwongen, die gouvernements-cultures die slechts verlies gaven, aan de beter geëigende particuliere krachten.

Thans voor het eerst zullen particuliere landbouw-ondernemingen op eenigzins breede schaal althans mogelijk worden. Wel is, naar onze meening, de zaak een halve maatregel, (wij verwijzen naar het straks besprokene over den verkoop), maar een halve maatregel kan toch ook een stap vooruit brengen. Hoe en wanneer de voorgestelde uitgifte van gronden ten volle zal gelukken, blijft nog eene vraag, die van de

(*) *Tegen* stemden de heeren: de Casembroot, van Sypesteyn, van Houten, Bichon, de Roo, Hasselman, van Reenen, van de Putte, Mirandolle, van Loon, Borret, Begram, Nierstrasz, Smitz, Vader, van Voorthuysen, de Willebois, Haffmans, van Lynden, van Goltstein, Hoffman, Verheijen, Heemskerk Az., de Lange, van Nispen, Bergmann, 's Jacob, van Kuyk, van Wassenaer, Kien, Bots, Luyben, de Brauw, Insinger en Heydenrijck.

nadere verordeningen en van de inzigten der Nederlandsche kapitaalmarkt zal afhangen. (*)

Ongetwijfeld zullen ook de wets-bepalingen op de suiker-cultuur, in verband met de algemeene regeling van grondbezit der agrarische wet, een keerpunt helpen daarstellen van waar een nieuwe economische ontwikkeling voor Java begint.

De schatkist-belangen rekenen wij het minst gewigtige deel der zaak, doch de vrijgeworden Industrie, die thans zekerheid zal hebben bij de wet, en van ministerieele inzigten niet meer afhankelijk zal zijn; die èn door de erfpachtswet, èn in den grondeigendom der Javanen een ruim veld ter bekoming zijner grondstof kan vinden; die weet waarmede zij af is; die de vrije beschikking over haar geheele productie bekomt; de Bevolking, die geheel vrij zal zijn om al of niet suikerriet te planten en te leveren, even als de Noordbrabantsche boer zijn contracten tot levering der beetwortelen aangaat; niet het minst de Handel, die thans jaarlijks op Java zelf de 30 à 40 millioen waarde op de natuurlijkste en voordeeligste wijze uit de handen van particuliere producteurs zelve zal kunnen overnemen, en over voorschotten en particuliere consignatie met de meeste ruimte zal kunnen onderhandelen; al deze gewigtige belangen, ook onze Scheepvaart (daar de *regerings*-overvoer zal verminderen), rekenen wij dat bij de inwerkingtreding der wet, blijvend zullen worden gebaat.

(*) Aannemende, — en op dat beginsel is ook de erfpachts-uitgifte gegrond, — aannemende dat de Staat vrije beschikking heeft over die millioenen bunders ongeoccupeerden grond, waarom zou er dan iets onredelijks in zijn om gaandeweg doelmatige uitgestrektheden van dien grond door verkoop in particulieren eigendom te brengen? Vreest men dat deardoor een te verleidelijke bron van inkomst voor den Staat zou ontstaan? Dat de Nederlandsche schatkist op die opbrengst als gewoon middel zou gaan rekenen, (even als trouwens de Vereenigde Staten sedert jaren doen)? Maar, eerstens, zou reeds die vrees voor de besteding der gelden de onderstelling in zich sluiten, dat de zaak gelukte, nl. dat veel en geregelde vraag naar dien grondeigendom ware. Ten andere ware dat bezwaar te voorkomen, door aan de opbrengst van den grondverkoop, des noods bij de wet, een vaste bestemming toe te kennen, en wel tot aanleg van wegen, bruggen, drooglegging of bevloeijing der gronden, waterleidingen enz. aldaar. Daardoor zouden de volgende grond-uitgiften steeds bevorderd worden, en de gelden gebruikt, zoowel ten bate van Java zelf in de eerste plaats, als ook blijvend ten bate der schatkist, door de heffingen van grondlasten enz. van de nieuwe cultuur-ondernemingen voor goed te verkrijgen.

Men zou zoodoende de vereischten voor doorgaande normale kolonisering van woeste gronden in de gronden zelve vinden, en de aanneming van dat beginsel zou den Staat op geen gevaarlijken weg kunnen brengen. Men zou waarborgen daartegen kunnen nemen, b. v. bepalende dat gedurende een zeker aantal (stel 20 jaren), de opbrengst, of minstens de helft der opbrengst van grondverkoop, tot de straks aangegeven einden zou moeten worden besteed.

Digitized by Google

De beide wetsontwerpen zijn aan veel kritiek blootgesteld geweest, niet geheel ten onregte. Als redactie op zich zelve, en, wat den vorm betreft, als aanvullingen van het regerings-reglement, zijn aanmerkingen te maken. Toch bleek het een doelmatige, welligt eenige weg om de zaak ten einde te brengen, door bij de Nederl. wetgeving slechts de beginselen te doen vaststellen, en in dat opzicht heeft men vrede met de onstelselmatige redactie. Immers, elke wet leeft door hare uitvoering, ja, alléén door hare uitvoering, en van de nadere verordeningen zal het grootendeels afhangen of de zaak leven en ontwikkeling op Java zal verspreiden, dan wel gedeeltelijk doode letter blijven. De minister heeft bij de discussie vrij uitvoerig de hoofdpunten van eene aanstaande agrarische regeling medegedeeld; hetzij die, hetzij eene andere uitvoering optreedt, altijd is het te hopen, dat die zal zijn in den geest van ruime milde toelating van Europeesche krachten en kapitaal, zooveel mogelijk te verbinden met ruime vrijlating van het *Javaansch ontginningsregt*, en eerbiediging van al de redelijke? werkelijk nuttige en geregeld uitgeoefende regten der Javaansche bevolking op den grond. (*)

Worden die beginselen verwezenlijkt, dan is deze wet inderdaad de eerste stap in eene nieuwe economische rigting, waarbij men zelfs niet als nadeel zal behoeven te rekenen, indien een deel der Javaansche bevolking trapsgewijze van hare eigene, uitsluitend rijstbouwende cultuur wordt afgetrokken, indien zelfs een deel tot den industriëelen dagloonersstand overgaat. Groote economische vorderingen brengen van zelf wijzigingen mede in lang gevestigde volkstoestanden. Welke rigting men zal opgaan, is ook niet vooruit te bepalen; maar, zoo bij deze geopende nieuwe gelegenheden tot veelzijdigen arbeid, onder den tutelairen invloed van Europeesche kennis en Europeesche ondernemingszucht, tevens het inlandsch onderwijs een eenvoudige praktische rigting krijgt, om namelijk vooral het verstand van het natuurkind te openen, om zijne vele sluimerende

---

In de historie der Australische kolonisatie is het systeem bij de Swan-riverkolonie gevolgd, eene bekende zaak. De opbrengst van den grondverkoop werd uitsluitend gebezigd om geschikte arbeiders daarheen te voeren, en naarmate die aankwamen en eenige bevolking zich vestigde, konden de volgende gronden weer beter verkocht worden. Het was een juist beginsel: hier geldt het iets dergelijks, met dit onderscheid echter, dat hier op Java, het niet de arbeiders zijn die ontbreken, doch andere middelen noodig zijn. In Australië geldt het voornamelijk veeteelt, hier landbouw. De gronden moeten toegankelijk gemaakt, en ten gebruike geschikt; besteedt men daartoe achtereenvolgens de reeds verkregen gelden, dan heeft men een voortdurend middel in de hand om de inculturbrenging zonder kosten, en zonder aan Java lasten op te leggen, voort te zetten en blijvend te bevorderen.

(*) Een naauwkeurig onderzoek, met geregelde beschrijving van het zoo veelsoortig gewoonteregt, over al de residentiën, maakt een deel der regeling uit, waarbij tevens vele der in de Kamer besproken waarborgen zijn opgenomen.

Digitized by Google

faculteiten wakker en productief te maken, dan kan men zeker zijn dat de nu nog ongekende weg, de goede zal zijn.

Wat de Javaansche bevolking kan doen onder eenvoudige aansporing van het vrijarbeids-beginsel is reeds meermalen getoond, maar nog onlangs op breede schaal bij den aanleg van den spoorweg Samarang—Vorstenlanden (zie de brochure daaromtrent van den Hr. J. P. de Bordes, uitgekomen bij Gebr. van Cleef). Voor toekomstige ontginners is veel daaruit te leeren en veel aanmoediging te putten. Is het te veel gewenscht, dat welligt nog onze generatie zal kunnen aanschouwen wat de toepassing van dat vrij-arbeidsbeginsel, op een heerlijken bodem, en bij eene zachtaardige, ordelijke bevolking, zal kunnen te weeg brengen, wanneer een ruim volksonderwijs, naar de behoefte berekend, de productieve krachten dier bevolking tienvoudig zal hebben verhoogd?

Digitized by Google

STAAT *van de voornaamste* **KATOENEN GOEDEREN,** *waarvoor, ter verzending naar* **NEDERLANDSCH INDIE, CERTIFICATEN VAN OORSPRONG** *bij het Dep^t. van Kolonien zijn geviseerd, gedurende de maand en de maanden, eindigende ult. Augustus* 1870. (†)

ONGEBLEEKTE EN GEBLEEKTE GOEDEREN.

	Maddapollams.							Calicots.							Shirtings. ONGEBLEEKTE.			Shirtings. GEBLEEKTE.			Drillings.	Longcloths	Cambrics.	Diemets.	Marcilles	Oogjesgoed.	Tafel- en Servetgoed	Garens.	Zakken.	Molton dekens.
	4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	8/4	4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	6/4	5/4	6/4	7/4	5/4	6/4	7/4										
	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	Stell.	Pik.	St.	St.
Aug.	1850	2620	13959	20060	50	500	"	250	2050	6800	11800	"	50	"	4449	2500	"	3750	6350	200	89172	"	15901	"	"	"	"	"	66	"	6772
Jan.-Aug.	16475	26226	83691	219753	750	11330	200	650	5745	26022	196050	"	5359	"	16518	21771	414	16680	50325	3684	214702	"	200671	"	"	26	281	"	457	377009	70055

ADRIANOPEL-ROODE GOEDEREN.

	Garen.			Effen rood stukgoed.	Effen roode gewerkte Shirtings	Gedrukt stukgoed.	Sarongs.	Kainpandjangs.	Slendangs.	Tjindies.	Spreijen.	Doeken.
	Pikols.	Wrong.	Ponden.	St.	St.	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Doz.
Aug.	285	"	"	4126	"	508	"	"	"	"	"	"
Jan.-Aug.	2701	"	"	15007	"	3191	301	16	56	"	"	3586

GEDRUKTE GOEDEREN.

	Gedrukt stukgoed	Sarongs.	Kainpandjangs.	Slendangs	Tjindies	Kembings.	Spreijen	Doeken
	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Doz.
Aug.	5453	773	200	147	"	"	"	926
Jan.-Aug.	33912	6697	4283	2655	100	"	"	14555

GEVERWDE GOEDEREN.

	Garen.		Bisnuwe Drillings.	Salempuris.	Effen zwart Stukgoed	Effen oranje Stokgoed	Diverse kleuren Stukgoed	Gewerkte Shirtings
	Pikols.	Wrong.	St.	St.	St.	St.	St.	St.
Aug.	9	"	40	1272	"	"	"	"
Jan.-Aug.	43	"	292	2568	"	"	531	"

WEEFGOEDEREN.

	Nicanias	Grove Cottonetten.	Ginghams.	Japansch Linnen.	Broekstoffen.	Beede Sarongs	Boegineesche Sarongs.	Kainpandjangs.	Slendangs.	Doeken.	Taffachelassen.	Nankinet
	St.	St	St.	St.	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg	Dz.	St.	St.
Aug.	"	100	150	"	"	30	152	201	"	759	"	"
Jan.-Aug.	"	198	2681	"	50	1432	5174	816	15	6009	"	115

UITVOER VAN INLANDSCHE LIJNWADEN NAAR NEDERLANDSCH-INDIE.

Overzigt van den uitvoer van eenige der voornaamste katoenen fabriekaten, gedurende de zeven eerste maanden in de jaren 1861—1870.

	Maddapollams. 4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	Totaal.*	Calicots. 4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	Totaal.*	Drillings.	Cambrics.	Shirtings.	Molton Dek.	Totaal Maddap. en Calicots.	Totaal Madd. Call. Drillings & Shirtings.	Tot. Madd. Call. Drill. Shirt. en Cambrics.	
1861	9629	17950	58012	196350	3775	28720	315486	1870	2160	100850	269259	350	19810	400620	140310	14150	79674	76633	716056	936040	950190	1861
1862	17600	42300	142129	441580	21539	62700	730231	4180	2359	90440	163785	50	15909	297955	167891	18109	72396	126905	1027292	1267570	1265619	1862
1863	3849	1682	21772	85728	1159	11412	131699	850	800	18565	59655	100	5669	85739	23105	12202	26097	73025	217429	266631	278933	1863
1864	4700	8100	12962	88648	6000	9920	129430	509	2400	18759	91315	"	3650	116615	106080	10542	39596	16460	246045	391721	402263	1864
1865	10330	6801	16686	66009	2960	4275	100342	1859	1559	19661	73717	2639	4959	104876	64644	18575	32548	11428	213718	310910	329485	1865
1866	21831	33451	96508	442042	7688	32211	634108	5091	5716	59325	154959	150	6790	231032	101061	57249	135880	17665	865140	1192081	1159330	1866
1867	10250	12159	66612	308798	4850	16396	439956	5650	2050	63572	259573	1526	17668	370039	221030	122020	269693	72207	899095	1299624	1422744	1867
1868	6886	16290	65222	264767	5500	37192	416709	2100	100	38209	99575	"	11570	152145	119175	109200	123118	91330	568854	811147	920347	1868
1869	7415	7364	40747	177[illegible]7	3860	16000	252843	750	2574	53068	168302	"	5950	230644	97964	147210	107242	16862	483487	687938	835143	1869

STAAT van den invoer der voornaamste Katoenen en Wollen Manufacturen, vervaardigd in landen bewesten de Kaap de Goede Hoop, te Batavia, Samarang en Soerabaija, in de 6 maanden geëindigd den 30sten Junij 1870. (*)

BENAMING.	MET CERTIFICAAT.		VREEMD.	
		waarde.		waarde.
Maddapoll. en gebleekte katoenen	191937 s.	f 690035	24645 s.	f 69135
Calicots en ongebleekte katoenen.	138729 s.	513645	53014 s.	150153
Shirtings.	57232 s	350284	48627 s.	373295
Longeloths	"	"	1751 s.	17008
Elefantes.	1449 s	6148	20232 s.	73957
Cambrieks	86728 s.	243353	299678 s.	989018
Drillings.	99617 s.	504665	7592 s.	52494
Twills.	1498 s.	8271	160 s.	1023
Jaconets	3208 y.	718	386987 y.	70025
Neteldoek	457 s.	1647	16040 s.	24849
Brillants of gebrocheerde katoenen	"	"	3390 s.	16907
Dimmaties	1581 s.	6860	"	"
Jeans	"	"	122 s.	982
Satteens	20 s.	291	1286 s.	18488
Servetgoed	226 s	1647	174 s.	1101
Oorjesgoed	153 s.	624	100 s.	450
Molton dekens.	22646 s.	23584	16400 s.	18024
Garens	1338 p.	262399	2459 p.	286643
Koffijzakken.	175900 s.	57994	17150 s.	6950
Gedr. katoenen (chitzen en prints)	16926 s.	51364	278197 s.	922449
Salemporis	1618 s	7334	338 s.	1412
Geverwde katoenen	480 s.	1895	15796 s.	51997
Adrianopel roode katoenen. . .	15330 s.	109717	12612 s.	80115
Nicanias.	1121 s.	2597	50 s.	131
Beddatijk en stripes	"	"	1704 s.	7847
Cotonatten	1534 s.	7053	4155 s.	18061
Ginghams	1776 s.	8258	22320 s.	64670
Katoenen broeken- en jassenstof .	1253 y.	1421	131606 y.	71676
Sarongs, geweven.	3249 c.	55695	2924 c.	50157
" gedrukte	5988 c.	49924	10272 c	75655
Slendangs, geweven	16 c.	224	"	"
" gedrukte.	3574 c.	37232	3414 c.	3449
Kainpandjangs, geweven . . .	2044 c.	35181	1435 c.	27116
" gedrukte . . .	11855 c.	216171	5954 c.	82383
Doeken, geweven	2789 d.	5578	26485 d.	40192
" gedrukte.	10537 d.	32044	54093 d.	100697
Gedrukte Tjindees.	70 c.	1043	87 c.	1192
Laken, satin de laine en casimir	4 s.	382	1491 s	61506
Everlasting	"	"	248 -.	5278
Grijnen	34 s.	2028	"	"
Wollen dekens.	1070 s.	2480	1602 s	4737

(*) Verkortingen: s. *stukken*; c. *corges*; d. *dozijn*; y. *yard*; p. *picol*.
Men zie de gelijksoortige opgave over 1855, 1867 *Econ.* 1868 p. 612, en over 1868, *Econ.* 1869 p. 524.

DE REDEVOERING DES MINISTERS VAN FINANCIEN.

In de gewone redevoering des Ministers van Finantien, bij de indiening der Staatsbegrooting voor 1871, in de zitting der Tweede Kamer van 24 September 1870, herinnerde de Min. allereerst aan de buitengewone tijdsomstandigheden waaronder deze begrooting werd ingediend, (welke evenwel, hij den gunstigen loop der zaken voor ons land, is kunnen ingerigt worden naar de behoeften, zoo als die zich zonden voordoen in gewone tijden).

Maar ook in een ander opzigt leverden de omstandigheden een gewigtig verschil op met vroegere jaren. Tot dusver mogt het der Regering gelukken tot dekking van de gewone en buitengewone uitgaven, met uitzondering alleen van die voor de spoorwegen, te voorzien door de gewone inkomsten, de bijdragen der Oost-Indische bezittingen en de baten van vroegere jaren. Voor 1871 zal dit het geval niet meer kunnen zijn. Voorziening is dus noodig.

Hierop volgt nu het gewone financieele overzigt.

„De dienstjaren 1868 en 1869, te zamen genomen, leveren gunstige uitkomsten op. Wel reikten de middelen in 1868 niet toe tot dekking der uitgaven. Er is een tekort van f 1,116,851,43 op dat jaar, doch de rekening over het jaar 1869 daarentegen wijst voorloopig een overschot aan van f 1,430,754,78. Er is dus onder 31 December 1869 eene hate van f 313,903,35 beschikbaar.

Die uitkomst was het gevolg van de aanzienlijke vermeerdering van de gewone Staatsinkomsten, welke de raming met f 3,915,530,05 overtroffen, en van het ongebruikt blijven van een deel der toegestane credieten, tot een bedrag van f 2,120,735,26. Zij is des te merkwaardiger, omdat de mindere opbrengst van den verkoop van koloniale producten het Departement van Kolonien verhinderde de bijdrage uit de koloniale geldmiddelen tot het geraamd bedrag uit te keeren. Die bijdrage bleef f 4,962,731 beneden de raming.

Het loopende dienstjaar — behoeft het gezegd te worden? — geeft minder gunstige uitzigten dan de vroegere, en wel voornamelijk door het buitengewoon crediet van vier millioen voor het Dep. v. Oorlog.

.... De gewone inkomsten bleven evenwel zeer ruim vloeijen, althans tot op den 31 Augustus. Hare opbrengst was $1\frac{1}{2}$ millioen hooger geraamd

dan voor 1869. In 1869 werd de raming door de opbrengst aanzienlijk overtroffen; en thans was de opbrengst over de eerste acht maanden wederom ruim 13 ton hooger dan de reeds hooge opbrengst van 1869 in hetzelfde tijdperk, en ging zij de raming over acht maanden met ruim 8 ton te boven.

Zal deze gunstige verbonding voortduren? Zal het gewone verschijnsel zich vertoonen, dat de vermeerdering van opbrengst zich in de laatste maanden van het jaar het sterkst vertoont, niettegenstaande den invloed der tegenwoordige omstandigheden?

Ik zal die vragen niet beantwoorden. Het zou een zeer gewenscht verschijnsel zijn, naardien het nog onzeker is, of ook in dit jaar de bijdrage uit de koloniale geldmiddelen wel tot het volle geraamde bedrag beschikbaar wezen zal.

Op het papier is de stand van de begrooting de volgende: Het eindcijfer der uitgaven is f 100,912,000. De middelen werden geraamd op f 88,526,000, waarbij komt het terugbetaalde voorschot aan de Exploitatiemaatschappij: 2½ millioen, te zamen 91.026000. Er is dus een *geraamd tekort* van f 9,885,000; waar tegenover staat de creatie van schuld tot een bedrag van 8 millioen. Blijft dus ongedekt een tekort van f 1.885.000.

Toen het noodig werd bevonden, in de maand Julij jl. eene verhooging van de begrooting aan te vragen, om te voorzien in de uitgaven door het bijeenroepen der militie noodzakelijk gemaakt, heb ik tevens, zeide de Min., de vereischte voordragt gedaan van middelen, om die uitgaaf te dekken. Er was, wel is waar, geene onmiddellijke behoefte aan betaalmiddelen; onverwijlde behandeling van dit laatste voorstel was dus niet onvermijdelijk noodzakelijk. Maar het duidelijke en onduubbelzinnige voorschrift van art. 119 der Grondwet mag de Regering, bij dergelijke gelegenheid, niet uit het oog verliezen; te minder omdat de toekomst in de maand Julij zoo hoogst onzeker was.

Thans, nu de uitkomst van vorige dienstjaren met toereikende zekerheid bekend is, en het loopende jaar ver genoeg is verstreken om, zoo al geen volledige zekerheid te geven, toch geene geheel ongegronde gissingen te wagen over de einduitkomst van de dienst — thans vindt de Regering vrijheid om haar voorstel tot aanvulling van de middelen voor 1870 terug te nemen.

Zij vindt vrijheid daartoe, omdat, gelijk ik zeide, haar nu gebleken is van het bestaan van een overschot van het jaar 1869; in de tweede plaats, omdat zij nu genoegzaam zeker is, dat in 1870 geene uitgifte van schatkistbiljetten zal behoeven plaats te vinden. Daardoor zal het bedrag van f 220.000 voor rentebetaling van dat papier op de begrooting uitgetrokken, vrij vallen, waarbij op de renten van het fonds voor de muntbiljetten kan worden gerekend.

Een en ander weegt reeds voor een goed deel op tegen het bedrag

Digitized by Google

van het *geraamde* tekort. De eventuele hoogere opbrengst van de gewone middelen, en het saldo van de koloniale rekeningen over het tijdperk aan 1 Jannarij 1867 voorafgaande, waarvan het juiste bedrag, f 2.705.000 thans bekend is, zullen het overige wel dekken, en misschien ook eene reserve opleveren tegenover mogelijke mindere opbrengst van den verkoop der koloniale produkten in het loopende jaar.

Men kan dus, op dit oogenblik, wel aannemen dat bij de uitkomst van de dienst het tekort wel niet grooter zijn zal dan de som van *acht* millioen, tot welker dekking door uitgifte van schatkisbiljetten reeds verleden jaar magtiging is verleend. Om die redenen, en onder voorbehoud van 't geen later noodig zou kunnen worden bevonden, indien de tijdsomstandigheden een ongunstigen keer mogten nemen, of indien bezwaren van een anderen aard mogten rijzen, dringt de Regering niet meer op aanvulling van de middelen voor 1870 aan.

De Minister komt nu tot de begrooting voor 1871.

Verschillende oorzaken werkten zamen om vermindering van het eindcijfer der uitgaven te beletten, en dwongen de Regering integendeel tot vermeerdering daarvan.

Behalve de onvermijdelijke verhoogingen, die veelal op het hoofdstuk VII *B* vallen, zoo als die voor de steeds toenemende uitkeering van $\frac{4}{5}$ van de *personele belasting* aan de *gemeenten*, voor de *perceptieloonen*, ten gevolge van de hoogere opbrengst der belastingen, voor de *posterijen* en *telegraphen* — allen posten van uitgaaf die meerendeels opgewogen worden door evenredige of grootere ontvangsten, — verdienen twee posten inzonderheid opmerking: de som, die aangevraagd wordt voor de aanvankelijke *rentebetaling* van de schuld, welke voor de *spoorwegen* aangegaan zal moeten worden, en waarvoor, voor 1871, wordt gesteld f 750.000; en het subsidie, aan de Noordhollandsche *Kanaalmaatschappij* voor 1871 uit te betalen, ad f 1.000.000. Deze twee posten alleen bedragen te zamen f 1.030.000, *boven* hetgeen voor een en ander in 1870 werd uitgetrokken.

Voor de voortzetting van de werken aan de doorgraving van den *Hoek van Holland* moest f 276,900 meer worden uitgetrokken: voor de *havenwerken te Harlingen* f 200,000 meer; ook voor andere publieke werken werd eene grootere uitgaaf noodig geacht. Daarentegen kon de som, tot aanleg voor de spoorwegen benoodigd, met twee millioen verminderd worden. Ook voor andere onderwerpen, met name de buitengewone geniewerken, wordt minder uitgetrokken dan voor 1870, en wel een bedrag van ongeveer f 320,000.

Het eindcijfer der uitgaven, dat alsnu voorgedragen wordt, beloopt f 96,426,000.

Om het met juistheid met het cijfer van 1870 te vergelijken, dient men de uitgaaf voor de spoorwegen en de buitengewone oorlogskosten

Digitized by Google

van 1870 buiten de rekening te laten. Het blijkt dan dat de verhooging f 1,513,793 bedraagt. De aanleiding tot die verhooging is straks reeds door mij vermeld: vooral de verhoogde uitgaaf voor renten en voor het subsidie aan de Kanaalmaatschappij, te zamen f 1.030,000, bragten dit verschijnsel te weeg.

Het kan niet onopgemerkt blijven, dat vele uitgaven op deze begrooting gebragt, van buitengewonen aard zijn. Inzonderheid is deze qualificatie van toepassing op het meergemeld subsidie aan de kanaalmaatschappij, en op de uitgaven voor buitengewone geniewerken, aankoop van geschut en draaghare wapenen, welke te zamen f 1,536,217 beloopen. Die onderscheiding heeft echter geringe praktische waarde. Er zijn nog vele behoeften; er zijn nog vele nuttige werken te verrigten, — men denke slechts aan de landsgebouwen te 's Gravenhage en aan de gevangenissen. Bovenal de rentebetaling van de sommen die geleend zullen moeten worden om de spoorwegen te voltooijen, zal krachtig bijdragen tot het verhoogen van het eindcijfer der uitgaven. Voor de uitbreiding en verbetering van het verdedingsstelsel worden gedurende vele jaren belangrijke offers verlangd.

Tot dekking van de uitgaven voor 1871 zijn geen batige sloten van vroegere diensten meer beschikbaar; wat nog bij de definitieve afrekening over vroegere jaren te voorschijn kan komen, behoort te strekken tot inkrimping van het te kort van het jaar 1870.

De raming van de inkomsten voor 1871, eene bijdrage van tien millioen uit de koloniale fondsen daaronder begrepen, is f 86,764,000.

Er valt dus te voorzien in een tekort van f 9,662,000.

De Regering stelt voor hierin te voorzien door eene *leening* tot dat bedrag, dat voor de spoorwegen wordt uitgetrokken, te weten *acht* millioen, en in het overige door *belasting*.

Omtrent die leening is nog geen bepaald voorstel noodig. Er is nog toereikende ruimte van kasgeld; het was zelfs nog niet noodig tot de uitgifte van schatkistbiljetten over te gaan. Men kan dus gerustelijk een gunstig tijdstip afwachten: gunstiger dan het tegenwoordige, en dan betgeen in de naaste toekomst ligt, wanneer de gevolgen van den oorlog zich nader zullen doen gevoelen.

Maar ik meen te moeten vasthouden aan het beginsel om het bedrag der te sluiten leening binnen de engst mogelijke grenzen te beperken. Tot het voltooijen van de spoorwegen alleen zal eene leening van 30 à 35 millioen benoodigd zijn.

Mogt men nog getwijfeld hebben aan de noodzakelijkheid om onze onafhankelijkheid van de koloniale geldmiddelen te verminderen, de uitkomst van het vorige, en de waarschijnlijke uitkomst van het loopend koloniaal dienstjaar zullen nu den laatsten twijfel wel wegnemen. De verkoopwaarde van de koloniale producten gaat, wat het voornaamste onderdeel betreft, sterk terug, en de behoeften van de koloniale dienst klimmen steeds. Men

Digitized by Google

moet noodwendig onze finantien vrijwaren voor de gevolgen der wisselvalligheid van de koloniale baten. En dien waarborg te zoeken in het sluiten van geldleeningen zonder volstrekte noodzakelijkheid, is een weg, die zeker geen goedkeuring verdient.

Sedert 1868 is gestreefd naar vermindering van de Staatsuitgaven, en ook op de begrooting voor 1871 is de Regering er op uit geweest, zooveel doenlijk in te krimpen, zonder de belangen van het algemeen in de waagschaal te brengen. Maar men kan dringende behoeften niet onbevredigd laten, hetgeen aangevangen is niet staken.

In meer dan een opzigt worden aan de Regering de handen gebonden door hetgeen vroeger is geschied. Op teleurstellingen in de begrooting van de uitgaven voor groote werken moet men altijd bedacht wezen; en de zeer versche ondervinding leert, dat op onvoorziene omstandigheden altijd gerekend moet worden.

Een en ander bevestigde het besluit om, bij het zetten der eerste schrede op een gevaarlijken weg, de grootste voorzigtigheid in acht te nemen, en de noodzakelijkheid van een geringe verhooging van de algemeene lasten met nadruk te betoogen.

In het allernaauwst verband hiermede staat de zoo dikwijls besproken vraag naar verbetering van ons belastingstelsel.....

.....De vraag nu, wat gedaan kan worden om de algemeene lasten met meer billijkheid te verdeelen, dient in de eerste plaats thans onze aandacht bezig te houden. Het algemeen belang eischt dit ook uit een ander oogpunt. Een groot gebrek van ons tegenwoordig belastingstelsel is dit, dat ten gevolge van het afstaan van het grootste gedeelte van de personele belasting en van de opcenten op een groot deel der grondbelasting aan de gemeente, de gelegenheid ontbreekt om spoedig te voorzien in onverwacht opkomende moeijelijkheden. De jongste ondervinding stelde dit gebrek in het helderste daglicht. Ernstig bezwaar is daarnit thans niet ontstaan; het zou ontstaan zijn, indien de loop der zaken ons gedwongen had de buitengewoon opgeroepen militie-ligtingen langer bijeen te houden. Wie kan waarborgen dat gelijksoortige of andere bezwaren zich niet weder zullen opdoen?

Het is waar, onze gewone Staatsinkomsten nemen toe. Maar ook de behoeften vermeerderen.

Wanneer het niet raadzaam mag worden geacht of wanneer het onmogelijk bevonden wordt, die behoefte op ruime schaal in te krimpen, is eenige vermeerdering van last onvermijdelijk, indien men althans de toekomst niet roekeloos wil bezwaren, en op nieuw den weg inslaan die Nederland vroeger op den rand van het staatsbankroet bragt, en het nemen van harde maatregelen onvermijdelijk maakte.

Het voorstel, dat ik de eer heb te doen, is niet een voorstel tot bovenmatige krachtsinspanning. Het heeft vooral eene billijker verdeeling van

den last ten doel; het kan ten grondslag strekken voor verdere verbeteringen ook in bet belastingstelsel der gemeenten.

In bet volgend jaar zou naar het voorstel der Regering, om de uitgaven te bestrijden welke door haar worden voorgedragen, de inkomstenbelasting op een bedrag van *vier* millioen moeten worden bepaald, te weten f 2,184,000 ter vervanging van het patentregt, van welke belasting nog ⅔ aan de middelen van 1871 te goed zou komen, en f 1,662,229 tot dekking van het geraamde tekort.

Omtrent het percentage der belasting, dat mitsdien noodig zou wezen, valt voor 's bands niets dan bij gissing te bepalen, doch ik geloof te mogen onderstellen, dat het niet tot 1 pCt. zal beboeven te klimmen.

Dit nu zal men wel niet als een overdreven zwaren last kunnen voorstellen.

Waar het de vraag geldt, welke rigting men zal bebben te volgen om

---

[Als gewoonlijk doen wij bier volgen de overzigten der ontvangsten en uitgaven over een reeks van jaren, zoo voor het Nederlandsche als het Indische huishouden.]

BIJLAGE LIT. A. OVERZIGT van de **Staatsontvangsten** over de diensten 1852 tot en met 1869 (*in millioentallen guldens*).

DIENST.	Gewone middelen.	Bijdragen van Nederlandsch Indie.	Batige sloten van vorige diensten. (§)	Bijdragen uit het fonds der koopprijzen v. domeinen.	Andere ontvangsten. (*)	Totaal.
1852	58^{6}	f 14^{5}	f »	f 0^{2}	f »	f 73^{5}
1853	60^{1}	14^{6}	»	»	»	74^{7}
1854	61^{6}	20^{4}	5^{3}	2^{7}	»	90
1855	63^{5}	24^{5}	8^{5}	2^{6}	»	98^{6}
1856	58^{0}	30^{3}	13^{6}	3^{6}	»	106^{8}
1857	59^{6}	41^{5}	14^{1}	0^{7}	»	116^{5}
1858	61^{6}	30^{6}	12	1	»	105^{3}
1859	60^{4}	13^{6}	29^{2}	»	»	103^{2}
1860	62^{4}	32^{3}	4^{5}	0^{5}	»	99^{9}
1861	63^{2}	32^{5}	4^{4}	»	»	100^{6}
1862	63^{5}	19^{6}	8^{5}	0^{3}	»	92^{4}
1863	65^{1}	40^{4}	6	0^{5}	5^{7}	117^{6}
1864	67^{7}	32^{4}	5	0^{4}	6^{3}	112
1865	67^{1}	34	7^{6}	»	3^{6}	112^{6}
1866	71^{5}	32^{6}	»	»	3^{8}	108
1867	74^{3}	14^{6}	26^{3}	»	1	116^{5}
1868	74	10^{7}	10^{7}	»	»	95^{6}
1869	77^{1}	13^{4}	4^{5}	1	»	96^{1}

(§) Men onthonde dat de batige sloten, in deze kolom vermeld, gelden zijn die bij de wet uit de beschikbare middelen van vroegere diensten aan de middelen werden toegevoegd, zoodat bij deze *verzameling* van dienstjaren, het bedrag dier batige sloten twee malen in de kolom *totale ontvangsten* voorkomt. Over eene reeks van jaren genomen zijn zij geen afzonderlijke *middelen*, in den waren zin des woords.

(*) nl. Afkoopsom van den Scheldetol, schadevergoeding van Japan, en baten der regeling van het muntwezen in N.-Indië.

de toekomst onzer financien te verzekeren, was de keuze voor mij niet moeijelijk. Aan het voorstel tot eene betrekkelijk geringe inspanning van eigen kracht moest de voorkeur gegeven worden boven alle andere

---

BIJLAGE LIT. B. OVERZIGT van de **Staatsuitgaven** over de diensten 1852 tot en met 1869.

DIENST.	Algemeene dienst.	Rente-betaling.	Amortisatie en aflossing van nationale schuld.	Aanleg van Staats-spoorwegen.	Andere uitgaven.	Totaal.
1852	f 33^{2}	f 35^{4}	(a) f 0^{5}	f »	f »	f 69^{3}
1853	34	34^{7}	(a) 0^{2}	»	»	69^{1}
1854	35^{5}	34	12^{9}	»	»	81^{9}
1855	38^{8}	33^{8}	12^{3}	»	»	84^{8}
1856	38^{1}	33	21^{4}	»	»	92^{5}
1857	37^{5}	32^{2}	21^{4}	»	(b) 1^{8}	93^{1}
1858	38^{8}	31^{4}	14^{4}	»	»	84^{7}
1859	39^{8}	30^{5}	19^{2}	»	(c) 8^{4}	97^{1}
1860	41^{2}	29^{6}	13^{2}	1	»	85^{1}
1861	43	29^{3}	(d) 14^{3}	10	(e) 0^{3}	97
1862	(f) 44^{3}	29^{1}	8^{9}	10	»	92^{4}
1863	(f) 45^{1}	28^{4}	13^{4}	10	(g) 1^{2}	98^{4}
1864	(f) 44^{9}	28^{1}	11^{8}	15^{5}	»	100^{4}
1865	(f) 45^{2}	27^{4}	11^{5}	14^{5}	(g) 0^{3}	99^{2}
1866	(f) 51^{4}	27^{2}	8^{4}	13^{5}	(h) 4^{9}	105^{8}
1867	(f) 61^{8}	27^{1}	0^{4}	10	(i) 12^{8}	111^{4}
1868	(f) 56^{4}	27	0^{4}	12	(i) 0^{1}	96^{1}
1869	(f) 57	27	0^{4}	10	(i) $0^{0,5}$	94^{7}

(a) Behalve deze sommen is in 1852 en 1853 nog een bedrag van f 16^{6} m. tot amortisatie en aflossing van nationale schuld besteed, uit de middelen daarvoor beschikbaar gesteld bij de wetten van 20 December 1852 (*Staatsblad* no. 224) en 23 December 1853 (*Staatsblad* no. 138.)

(b) Aandeel in de afkoopsom van den Sondtol.

(c) Bijdrage aan de Maatschappij van Weldadigheid f 3^{8} m.; buitengew. uitgaven voor het Depart. van Oorlog f 2^{6}; id. Marine f 2 m., te zamen f 8^{4}.

(d) Hieronder begrepen eene som van f 9^{7} tot afschrijving van het kapitaal der schatkistbilletten, bedoeld bij het eerste lid van art. 3 der wet van 18 Junij 1851 (*Staatsblad* n°. 65).

(e) Aandeel in de afkoopsom van den Stadetol.

(f) Onder deze bedragen zijn begrepen de volgende sommen, die over vroegere dienstjaren regtstreeks uit de koloniale geldmiddelen werden gekweten, als: ten behoeve van Nederl. Oost-Indie, West-Indische kolonien en de Kust van Guinea, 1862 f 1^{3} m.; 1863 f 2 m.; 1864 f 1^{8} m.; 1865 f 1^{7} m.; 1866 f 1^{9} m.; 1867 f 1^{7} m.; 1868 f 1^{6} m.; 1869 f 1^{3} m. Onder de som van f 51^{4} m. voor de dienst 1866 is wijders voor het eerst begrepen de uitkeering aan gemeenten van $\frac{1}{8}$ gedeelten der opbrengst van de Rijksbelasting op het *personeel* over de 8 laatste maanden van dat jaar, ad f 4^{2} m.

(g) Uitgaven voortvloeijende uit de opheffing der slavernij in de W.-Ind. kol.

(h) Vergoeding aan gemeenten wegens gemis van den plaatselijken accijns op den wijn over de vier eerste maanden van 1866 f 0^{1} m.; leening aan de Maatsch. tot Expl. van Staatsspoorwegen f 2^{5} m.; uitgaven ter bestrijding der veeziekte f 1^{8} m.; uitg. voor de opheffing der slavernij in de W.-Ind. kol. f 0^{3} m.; te zamen f 4^{9} m.

(i) Uitgaven voor de opheffing der slavernij in de West-Indische kolonien en tot bestrijding der veeziekte.

middelen. Aan terugkeer tot het stelsel dat het belang van onze Oost-Indische bezittingen ondergeschikt verklaarde aan dat van het moederland, wordt door de Regering zelfs niet gedacht.

Het mag niet worden vergeten, dat de vermindering van onzen rentenlast met 8¼ millioen 's jaars, en het kapitaal van 106½ millioen voor onze spoorwegen, om van andere voordeelen, bijv. de kosten der emancipatie van de slaven in West-Indie, te zwijgen, aan de koloniale baten zijn ontleend, en dat in Indie zeer veel is uitgesteld geworden, en vele behoeften onvervuld zijn gelaten.

BIJLAGE LIT. C.

OVERZIGT van de **ontvangsten** der **Indische** Administratie, zoo in Indie als in Nederland, over de jaren 1852 tot en met 1870.

DIENSTJAREN. §	IN INDIE.	IN NEDERLAND.	TOTAAL.
1852	f 38[3]	f 42[5]	f 81[3]
1853	40[6]	46[4]	87[1]
1854	40[5]	43[8]	84[3]
1855	40[3]	49[8]	90[1]
1856	43[6]	59[2]	102[9]
1857	49[2]	66[9]	116[2]
1858	51[6]	58[4]	110[1]
1859	50[6]	59[3]	110
1860	55[7]	58[3]	114
1861	58	53[4]	111[6]
1862	59[4]	63[5]	122[9]
1863	61[1]	58[8]	120
1864	59[5]	59	118[6]
1865	60[4]	53[7]	114[1]
1866	60[4]	48[7]	109[1]
1867	56	(*a*) 54[7]	110[8]
1868	61[6]	(*b*) 45[7]	107[3]
1869	62[1]	(*c*) 45[6]	107[7]
1870	64[1]	(*d*) 44[4]	108[6]

(§) Voor 1852—1864 zijn de opgaven ontleend aan de rekeningen; voor 1865 en 1866 aan de begrootingen over die jaren.

(*a*) Blijkens de door de Algemeene Rekenkamer gewaarmerkte rekening bedragen de middelen in Nederland voor 1867 f 65[2] m., waarvan af te trekken: kosten v. vervoer en verkoop van prod. f 10[4] m., blijft f 54[7] m.

(*b*) Blijkens de door de Algemeene Rekenkamer gewaarmerkte rekening bedragen de middelen in Nederland voor 1868 f 55[2] m., waarvan af te trekken: kosten verv. verk. prod. f 9[5] m., blijft f 45[7] m.

(*c*) Volgens de voorloopige uitkomsten bedragen de middelen in Nederland voor 1869 f 53[4] m., waarvan af te trekken: kosten verv. verk. prod. f 7[8] m., blijft f 45[6] m.

(*d*) De middelen in Nederland zijn voor 1870 geraamd op f 53[4] m., waarvan af te trekken: 1°. het bedrag, waarmede de bijdrage aan 's Rijks middelen is verminderd f 1[3] m.; 2°. de kosten van vervoer en verkoop van producten f 8[9] m.' blijft f 44[4].

Reeds bij eene vorige gelegenheid, zeide de Min. ten slotte, nam ik de vrijheid te doen opmerken, dat het vermogen om ons zelven te helpen geenszins onthreekt, maar dat het aankomt op den wil om de aanwezige kracht aan te wenden. Ik doe een beroep op dien goeden wil."

BIJLAGE LIT. **D.**

OVERZIGT van de **uitgaven** der **Indische** administratie zoo in Indie als in Nederland, over de jaren 1852 tot en met 1870.

DIENSTJAREN.	IN INDIE.	IN NEDERLAND.	TOTAAL.
1852	f 53	f 4^{7}	f 57^{8}
1853	53^{1}	4^{9}	58^{1}
1854	56^{6}	5^{9}	62^{9}
1855	59	5^{8}	64^{9}
1856	59^{9}	5^{9}	65^{7}
1857	63	8^{2}	71^{2}
1858	66^{3}	7^{8}	74^{2}
1859	69^{2}	10^{2}	79^{3}
1860	74^{3}	10^{1}	84^{8}
1861	76^{3}	8^{5}	84^{9}
1862	76^{9}	7^{2}	83^{9}
1863	82^{4}	7^{8}	90^{1}
1864	76	7^{9}	83^{7}
1865	91^{3}	7^{4}	98^{9}
1866	87^{1}	7^{4}	94^{5}
1867	77^{5}	(*a*) 6^{9}	84^{4}
1868	88^{1}	(*b*) 10^{9}	98^{8}
1869	84^{9}	(*c*) 10^{5}	95^{4}
1870	86^{2}	(*d*) 10^{4}	96^{7}

(*a*) De verevende uitgaven in Nederland over 1867 bedragen f 32^{2} m., hiervan af te trekken: de kosten van vervoer en verkoop van producten en tin (zie bijlage lit. C) f 10^{4}; de bijdrage aan 's Rijks geldmiddelen, laatstelijk bij de wet van 19 April 1868 (*Staatsblad* n°. 61) vastgesteld op f 14^{8}, zamen 25^{2} m., blijft f 6^{9}.

(*b*) De verevende uitgaven in Nederland over 1868 bedragen f 30^{9} m., gaat af: wegens kosten van verkoop en vervoer van producten en tin (zie bijlage lit. C) f 9^{5} m.; wegens bijdrage aan 's Rijks geldmiddelen f 10^{7} m., zamen 20^{2} m., blijft f 10^{8}.

(*c*) Volgens de voorloopige uitkomsten bedragen de uitgaven in Nederland over 1869 f 33^{3} m., gaat af: wegens kosten van vervoer en verkoop van producten (zie bijlage lit. C) f 7^{6} m.; wegens bijdrage aan 's Rijks geldmiddelen, geraamd op f 14^{9}, zamen 22^{8} m. blijft 10^{5}.

(*d*) Bij de wet van 7 December 1869 (*Staatsblad* n . 204) vastgesteld op f 29^{9} m. Gaat af: wegens kosten van vervoer en verkoop van producten (zie bijlage C) f 8^{9} m.; wegens bijdrage aan 's Rijks geldmiddelen f 10^{1}, zamen f 19 m. blijft f 10^{4}.

Digitized by Google

ONZE FINANCIEN.

Bij dit exposé, dat zeker de verdienste heeft den toestand niet te verbloemen, doch onverholen te komen melden dat men, na alle overschotten aangewend te hebben tot dekking der afloopende dienstjaren, op de nieuwe begrooting in een tekort zal hebben te voorzien, is het welligt niet overbodig den lezer op te merken, dat die tijding niet zoo onrustbarend is als men bij het vernemen van dat ongewone woord: *deficit*, welligt oppervlakkig zal meenen. *Deficit* is heilloos, wanneer het komt door wanbestuur, verkwistende uitgaven of verarming des volks. Geen dier oorzaken is hier. Het *deficit* komt hier uit timiditeit. Er was geen wegvloeijing, geen intering der rijks-middelen van inkomst, ook was er bij de uitgaven geen wanbeheer, geen roekelooze verspilling van gelden: er was slechts te groote schuchterheid om tot doortastende maatregelen over te gaan. Het rijks-inkomen van thans is ontoereikend voor de rijksuitgaven, ja, maar dat rijks-inkomen is geen vast tractement, dat niet overschreden mag worden: het staat aan ons, aan de natie, om het te vergrooten, door aanwijzing van meerdere middelen uit de algemeene bron waaruit alle rijks-inkomsten, welke ook, moeten worden: de *volks-inkomsten*. En *die* inkomsten, de jaarlijksche vruchten van den volksarbeid, *die* zijn geenszins verminderd: integendeel, die zijn milder en milder gaan vloeijen, en uit de normale tooneming onzer belastingen, kan men met grond opmaken, dat het allereerste vereischte voor goede staats-financiën in ruime mate aanwezig is: een toenemende algemeene welvaart.

Maar bij onze tegenwoordige heffingsmiddelen komt die meerdere welvaart slechts in zeer geringe mate ten bate der schatkist: de toeneming der grondbelasting, alleen door nieuwen aanbouw, bedijking of ontginningen, doet zich langzaam en in zwakke mate gevoelen; het *personeel* klimt iets spoediger bij ruime welvaart, doch ook traag, en komt slechts voor $\frac{1}{5}$ ten bate van het rijk; hoofdzakelijk zijn het de accijnsen, vooral gedistilleerd, welke de schatkist den weerslag van toenemende volkswelvaart moeten doen

ondervinden, en tot heden ontbreekt het krachtigste middel daartoe, nl. een *inkomsten-belasting*.

Wij hebben veel te lang gedraald om tot eene belastingvermeerdering in dien geest onze toevlucht te nemen.

Jaren lang hadden wij, bij de hooge prijzen der koloniale producten en de mindere eischen betreffende de huishouding op Java, aanzienlijke Indische overschotten die, hier aan de rijks-middelen toegevoegd, in staat stelden om èn veel te amortiseren (bij 10 à 20 millioen jaarlijks (*) èn tevens spoorwegen aan te leggen op een zeer ruime schaal, (hoewel niet de meest winstgevende lijnen (†). Zulk een toestand mogt wel exceptioneel gunstig genoemd worden, en reeds vroeger wezen wij er op, hoe uiterst edelmoedig het was van het tegenwoordige geslagt om uit zijne *jaar-inkomsten* telkens zulke groote kapitaal-uitgaven te doen aan *schuldaflossing* en *spoorwegen-aanleg*, alzoo uit onze eigen inkomsten een dubbel cadeau voor het nageslagt aanschaffende. Geheel rationeel zoude het ons toegeschenen zijn, indien men, om de uitgaven voor de spoorwegen te vinden, het middel van leening met annuiteits-aflossing voor een 60 à 80 jaren had te baat genomen, en dan de jaarlijksche overschotten had gebezigd om flinke opruiming van belemmerende belastingen te houden, nl. geslagt, zeep, onze absurde overdragtsregten, met herziening der registratie, enz.; een en ander met de meest mogelijke volmaking en uitbreiding van onderwijs op alle trappen. Op die wijze ware de productiviteit van het volk vermeerderd, en de volgende geslagten zouden in beter economischen toestand in het genot gekomen zijn van die groote materieele hulmiddelen, die wij hen tegelijk met de schuld zouden hebben nagelaten; — wij zouden hebben getrokken op het nageslagt, ja, doch tevens gezorgd dat de waarde van den wissel op den vervaldag aanwezig ware.

Hoe dat zij, wij hebben dat niet gedaan, wij zijn kortzigtig geweest; wij hebben geleefd van den dag op den dag; eigenlijk gezegd, op zijn oud-Hollandsch zuinig. Wij hebben toch *vooral* geamortiseerd, toch *vooral* alles contant betaald,.... en hebben *vooral* den besten tijd om ons belastingstelsel goed in te rigten, voorbij laten gaan.

En wat is toen geschied? Toen kwam allereerst de hervorming op Java, de Indische begrooting bij de wet, de tariefswijziging,

(*) Als 1855 en 1856, zie Bijl. B.

(†) *Die* hadden wij voor het Rijk geweigerd, toen de schrandere Willem I ons die aanbood.

Digitized by Google

de herziening der heerendiensten, betere bezoldiging der hoofden, verbetering van regtswezen, alles vermeerdering van uitgaven aldaar medebrengende. Hadden wij die moeten nalaten? Geenszins, 't waren nuttige, te lang verzuimde uitgaven.

Maar daarbij kwam nu tevens jaar op jaar een daling in de koffijprijzen, de gemiddelde veilingsprijzen, vroeger 42 à 46 cts., daalden tot 40, 36, 33 cts. Dat was nu niet ten gevolge der liberale beginselen, och neen, immers ook de Ceylon, de Braziel koffij, bij veel grooter hoeveelheden aangeboden, ondergingen dezelfde, ja grootere daling, maar intusschen, bij ons scheelde dat jaarlijksch eenige millioenen meer (*). En daarbij onze nieuwe uitgaven: Slavenemancipatie, Holland op zijn Smalst, Hoek van Holland, Havenverbeteringen, rivierverbetering, brug Moerdijk, bruggen Kuilenburg en Bommel, enz. enz. Hadden wij dat alles moeten nalaten? Voorzeker niet. En toen kwam de herziening onzer defensiemiddelen, forten en pantserschepen! En nog ging het alleen met de onde middelen, men bleef rekenen op het buitengewone, aanwending van O.-I. baten zooveel men maar kon. Toen kwam de staking der amortisering, goed, maar nog nam men de normale *vermeerdering der rijks-middelen* niet bij de hand. Zoo men dan, bij toenemende uitgaven in Indië en afnemende Indische middelen, jaar op jaar voortgaat met in Nederland nuttige werken te willen aanleggen, dan *moet* men toch eindelijk die middelen wel gaan vermeerderen, men moet zich uit de *volks*-inkomsten, die door de nuttige maatregelen reeds zooveel milder zijn gaan vloeijen, nieuwe *staats*-inkomsten scheppen; aan de regeering, den algemeenen manditaris, wien zooveel meer is opgedragen, moeten ook meer middelen verstrekt worden; de meerdere productie moet aan den Staat, den mede-producteur, diens deel voor de coöperatie afstaan.

Ziedaar het résumé van den toestand. In de vette jaren hebben wij, wel eenigzins, doch niet genoegzaam de hand geslagen aan de blijvende normale reorganisatie, en thans in de magere jaren, ondervinden wij daarvan de vruchten, of liever: het gebrek aan vruchten.

Drie hoofdzaken hebben wij in het oog te houden:

1°. Te trachten naar onafhankelijkheid der O.-I. baten.

2°. In de kosten voor groote productieve werken, wier oprigting door het handelsbelang gevorderd wordt, door leening te voorzien.

(*) En iedere cent op het half-kilo is een millioen guldens in de ontvangsten over de 100 millioen h. kilo's der regeringsveilingen.

3°. Ons belastingstelsel te hervormen, vooral door invoering eener income-taxe, die veerkracht aan het stelsel geve, die ook den Staat rijker doe zijn als het Volk rijker is, en die, eenmaal als basis aangenomen en goed geregeld, in staat kunne stellen om gaandeweg de drukkende, productie-belemmerende heffingen op te ruimen, ziedaar de hoofdpunten voor een goed plan van financieele organisatie. Men stelle zich niet voor, meer te zullen verkrijgen, men stelle zich niet voor, met minder te kunnen volstaan, zoo men de eischen van zuinig financie-beheer en die van materieële ontwikkeling beide wil vervuld zien.

Een streven in de aangeduide rigting vinden wij thans bij dezen minister aanwezig. Of de wijze waarop hij het laatste punt wil uitvoeren, voldoende, en zijn voorstel, zoo als het ligt, aannemelijk is te achten, is eene geheel andere vraag, waarover nog een enkel woord.

Digitized by Google

DE INCOME-TAX.

De strekking van het nu ingediende wetsvoorstel is, dat van alle *zuivere* inkomsten die een zeker bedrag te boven gaan (nl. *f* 400 à *f* 600 inkomen, naar gelang van de bevolking der steden) eene belasting zal worden geheven, telken jare te bepalen, naar gelang der behoefte. Het zou zijn een repartitie-som of omslag, in totaal bij de middelen te noemen, en door den minister in percentsgewijze verhouding tot het inkomen, over de kohieren te verdeelen.

De aanslag zou berusten op eigen aangifte in een der klassen die bij de wet zijn aangegeven.

Deze belasting houdt eenigzins een middenweg tusschen de Engelsche income-taxe en de Pruissische einkommen-steuer.

Zij onderscheidt zich van de eerste, doordat zij 1°. niet het werkelijke *juiste* inkomen beoogt te treffen; de globale aangifte in een der klassen bragt slechts aanslag tot het minimum dier klasse mede; 2°. dat zij niet, even als de Engelsche, veel naauwkeuriger heffing, de verschillende inkomsten speciaal belast (nl. a. *ink. uit onroerend goed*, b. *landbouwers-ink.*, c. *renten*, d. *handel* en *bedrijven*, e. *tractementen* enz.), doch slechts de massale opgave van het inkomen verlangt. Zoo als wij zeiden, is er meer overeenkomst met de Pruissische klasse- en einkommensteuer, echter weer met dit onderscheid, dat men dáár ambtshalve wordt aangeslagen, hier na eigen aangifte onder controle; dáár treft men ook de kleine inkomsten, hier niet; dáár kan de eed tot bevestiging der aangifte gevorderd worden, hier ligt dat gelukkig niet in het plan.

Bij de wetsvoordragt wordt tevens de patentbelasting afgeschaft.

Naar onze meening kan het tegenwoordig ontwerp, mits aanmerkelijk gewijzigd, ten gevolge hebben dat in de lang gevoelde behoefte worden voorzien.

Wij zullen de heffingwijze, en onderdeelen van het plan thans niet bespreken, doch alleen de *economische* strekking der voorgedragene *income tax*, nl. wie er in zonden dragen?

En dan begaat het voorstel onzes inziens, een groote onbillijkheid, nl. dat zij de inkomsten uit onroerend goed voortspruitende,

Digitized by Google

en thans reeds aan grondbelasting onderworpen, toch even als alle andere inkomsten, aan de nieuwe belasting onderwerpt. Wel worden de nijverheids-inkomsten mede belast, doch daar staat de totale opheffing der patentbelasting tegenover, hetgeen, volgens het veronderstelde bedrag dier belasting (2 pCt.), in don eersten tijd welligt meer zal ontheffen dan de nieuwe belasting oplegt.

Daarentegen wordt het op nieuw belasten der grond-inkomsten door geen verligting opgewogen, integendeel staat de herziening der gebouwde eigendommen voor de deur, terwijl gemeente- en provinciale opcenten der grondbelasting door gemeente- en provinciale besturen nog kunnen worden verhoogd.

Dit belangrijke punt werd ten vorigen jare reeds bij de Staatsbegrooting besproken, bij de voorloopige gedachtenwisseling omtrent belastinghervorming, door den minister uitgelokt. Wij verwijzen naar het toen gezegde.

Men kent de twee tegenover gestelde opiniën op het punt. Soms wordt gezegd dat grondbelasting in waarheid niet op het inkomen drukt, daar de verkrijger van onroerend goed zich vooraf van alle lasten vergewist, en zijn prijs daarnaar inrigt: dooh vooreerst stelt hij zelf niet den prijs, de verkooper is er ook, en er zijn ook andere concurrente koopers. Bovendien is er veel onroerend goed, dat in lange jaren niet in verkooping kwam.

Aanneming van dat beginsel is alleen denkbaar bij volkomen fixiteit van grondbelasting, nl. onveranderlijkheid ook voor het vervolg, en bij ons is daarentegen, ook sedert de invoering van het kadaster groote veranderlijkheid in heffing waar te nemen. (*)

(*) Wij zijn in dit opzigt in geheel anderen toestand dan Engeland, alwaar grond-inkomsten, niettegenstaande de grondbelasting, toch mede aan de income-taxe Sched. A zijn onderworpen. Immers, aldaar is de grondbelasting (trouwens een vrij gering cijfer, in vergelijking met de onze, 1,484,000 pd. st. voor Engeland en Wales), een repartitie-som door Willem III opgelegd, van hem af nagenoeg onveranderd gebleven: vooreerst reeds feitelijk, van 1697 tot 1798, men bleef de assessments van Koning Willem behouden —, en sedert 1798 ook wettelijk; in dat jaar nl. stelde de wet van Pitt de afkoopbaarheid der belasting open, en natuurlijkerwijze moest daaraan tevens de onveranderlijkheid voor de toekomst verbonden worden. De strekking van dezen vaak te weinig begrepen gelegenheidsmaatregel behoeven wij thans niet te bespreken. *Veel* gebruik is er niet van gemaakt, het bedrag der onafgekochte grondbelasting is thans nog ruim één millioen pond sterling. Onder de tegenwoordige income-taxe is dus de toestand van den grondeigendom deze, dat de daarop gelegde geldlast sedert bijna twee eeuwen feitelijk onveran*derd* is gebleven, en sedert ruim 70 jaren onveran*derlijk bij de wet*, zoodat men van toen af wist *dat er ook geen wijziging konde komen.* In

Zoowel de eenigzins willekeurige verdeeling over de provinciën bij de invoering der kadasters, als later de verhooging in Limburg; daarbij de wisselende rijks-opcenten, de afstand der opcenten op de gebouwde eigend. aan de gemeenten; de bevoegdheid aan gemeentebesturen gegeven om tot 40 opcenten op de ongebouwde te heffen, dat alles verzet zich tegen zoodanig denkbeeld van „verrekende grondrente" in onze wetgeving; het karakter van *belasting op inkomen uit onroerend goed* verkregen is er onmiskenbaar aan verbonden; en het was ook op dienzelfden grond, dat de tegenwoordige Min. v. Fin., de Hr. van Bosse, in 1851 voorstelde om het evenwigt in onze belastingen te brengen, door de *renten* te belasten. Uit een beginsel van regtvaardigheid werd toen betoogd, dat de inkomsten der nijverheid reeds door de patentbelasting, die van onroerend goed reeds door grondbelasting getroffen worden, en dat het nu zaak was de leemte aan te vullen door *de nog niet belaste inkomsten te treffen*, nl. die uit roerend goed verkregen. (Men herleze de stukken bij de toenmalige wetsvoordragten).

En met dat beginsel, zuiver gesteld in art. 1 der voordragt: „er wordt een belasting geheven van de *renten*, ten bedrage van 3 pCt. van het zuiver inkomen" vereenigde zich de toenmalige Tweede Kamer (schoon met de geringe meerderheid van eene stem).

Naar onze meening was die opvatting juist, en zou het te betreuren zijn indien thans een andere zienswijze wierd aangenomen.

Eene belasting der grond-inkomsten bij de nieuwe income-taxe, nevens de overige, als waren zij even als deze, geheel onbelast (bij opheffing nl. der *patentbelasting*) gaat, onzes inziens, niet wel aan.

Een andere opmerking betreft een belangrijk deel der belasting, de *vrijstellingen*. Als kleine inkomsten worden vrijgesteld, naar gelang der plaats die men bewoont, inkomsten onder *f* 400, *f* 500 à *f* 600.

Wij meenen dat een andere weg aanbeveling verdient. Na de opheffing der gemaalbelasting en van de turf- en steenkool accijnsen, rekenen wij dat de kleinere inkomsten (teregt) in een gunstigen toestand zijn gebragt, en terwijl wij ze in die vorige periode zeer ongaarne zouden medebelasten, achten wij dat voor zoodanige exceptie thans

---

zulk een toestand is het meer verdedigbaar, en welligt in vele gevallen aan te nemen, dat de belasting, voor gronden die in dat tijdperk dikwijls van eigenaren zijn verwisseld, gaandeweg in den koopprijs is verrekend, en meer als een vaste grondrente is te beschouwen.

Met onze kadasterregeling van 1833, onze afwisselende opcenten voor rijk, provincie en gemeente, is het bij ons daar verre van af.

geen genoegzame grond meer is. Een handwerksman die *f* 300 à *f* 400 verdient, kan zeer goed, bij kleine termijnen, een bedrag van *f* 1 à *f* 2 's jaars betalen. Wij zouden dan de onderste rangen, die de hr. van Bosse geheel wil vrijlaten, in de belasting mede doen dragen, doch op eenigzins andere wijze, door b. v. een ambtshalve aanslag en een soort van hoofdgeld in twee à drie klassen *f* 1, *f* 2 of *f* 3 betalende, voor de kleine inkomsten aan te nemen.

In de Pruissische klassenstener (ook juist in die plaatsen die vroeger gemaal- en geslagt-belasting droegen), geschiedt dat ook. Daar wordt betaald tot 1½ silbergros per maand, dus circa *f* 1 per hoofd 's jaars. Menig daglooner die ½ thaler (90 cts.) daags verdient, draagt toch 1 thaler, *f* 1.80 's jaars in de directe belasting bij. Waarom zou dat niet bij ons kunnen gebeuren? Niet alleen het *zou* kunnen, doch het geschiedt ook thans. In vele der hoofdomslagen onzer groote steden worden inkomsten, zelfs van *f* 150 à *f* 250 's jaars belast, en het referein onzer vorige accijns-mannen, dat *dat niet kon* en als utopie was te beschouwen, is sedert lang beschaamd, want nogmaals: „het gebeurt", en de lijst der zoo gevreesde nonvaleurs is desperaat of liever verblijdend klein. (*) Door dergelijken aanslag zou men een tweeledig voordeel verkrijgen, nl. een zeer groote bron van inkomsten, die in staat zou stellen met een mindere tax als algemeen belastingcijfer te volstaan Immers, het getal der hier bedoelde gezinnen is zeer groot, en de breedte der basis waarover men heft, kon de weinig zwaren last die men er op legt, toch zeer productief maken; ten andere zou men juister aangiften op de onderste rangen der inkomstenbelasting bevorderen. Is daar beneden geheele vrijdom, dan is het zeer verleidelijk zich, bij eenige mogelijkheid, onder de grens van belastbaarheid te taxeren, en dan is het leveren van tegenbewijs hoogst moeijelijk, zoo niet onmogelijk. Valt men daarentegen beneden de grens der klassen-aangifte, in de algemeene klasse van den ambtshalve aanslag, die wel iets minder, maar *toch ook betaalt*, dan is het gevaar minder, ja dan is er zelfs eenige prikkel om zich liever in de grens der klassen-aangifte te houden.

(*) Men zie b. v. voor Haarlem *Econ.* 1864. Open brief aan jhr. mr. van der Heim, pag. 249, v. — Utrecht, mr. Boer over plaatselijke directe belastingen, pag. 407, v. — De verhouding der oninbare posten verminderde daar van jaar tot jaar van 2 tot circa 1 pCt. van het in te vorderen totaal.

Bij de aanneming van zoodanig stelsel zoude men dan tevens den weg van verdere ontheffing der arbeidende klasse in de accijnsen, door *afschaffing* van *zeep-* en *geslagt*-accijnsen, en *vermindering* van *suiker*-regten blijven volgen. Zoodoende ware er een versterkend, opheffend beginsel aan deze opname in de directe belastingen verbonden.

Wordt in deze twee hoofdpunten voorzien, dan kan de tegenwoordige voordragt, (behoudens verdere wijziging op andere, minder belangrijke deelen), de gelukkige grondslag worden voor de lang gewenschte en lang door ons besprokene, betere rigting in ons belastingstelsel.

Handelcijfers. — *Katoen.* Vergelijkende staat der prijzen van katoen, ruw en gefabriceerd, te Manchester op 6 October en gelijk tijdstip der drie laatste jaren.

	1870.		1869.		1868.		1867.	
	s.	d.	s.	d.	s.	d.	s.	d.
Katoen. Upland fair per pond . . .	—		—		0	11½	—	
dito good fair.	—		—		—		—	
Pernambuco fair	0	8⅛	1	0⅝	0	10⅝	0	8⅝
dito good fair	0	9	1	0⅞	0	11	0	9
No. 40 Mule Yarn, fair, 2e kw. . .	1	2	1	3	1	1¾	1	0¾
No. 30 Water Twist dito.	1	1½	1	3½	1	1½	1	0¾
26-in, 66 reed, Printer, 29 yds, 4 lbs 2 oz.	5	6	6	0	5	3	5	7¼
27-in, 72 reed, dito dito 5 lbs 2 oz.	6	7½	8	0	7	0	7	1½
39-in, 60 reed, Gold End Shirtings, 37½ yards, 8 lbs 4 oz	9	10½	10	10½	10	8	10	0
40-in, 66 reed, dito dito, 8 lbs 12 oz.	11	0	12	6	11	6	11	6
40-in, 72 reed, dito dito, 9 lbs 5 oz.	12	1½	13	3	12	6	12	9
39-in, 44 reed, Red Eng Long Cloth, 36 yards, 9 lbs	9	3	11	0	9	9	9	3

KATOEN VOOR AMSTERDAM.

Amsterdam als katoenmarkt. Niet in den handel. Gedrukt bij C. A. Spin en Zoon. 8°. 10 bladz. get. Gildemeester en Boissevain.

In dagen van grooten strijd plegen ook groote mannen op te staan. Forsche karakters worden gevormd te midden van het barnen der golven en komen juist in zulken tijd tot hun regt. Heroën op elk gebied verschenen zoodra de nood aan den man was. Maakt onze eenw die haar einde nadert, in dit laatste tijdperk ook daarop een uitzondering? Bij de overwonnenen zoek ik ze tot heden te vergeefs. Bij de overwinnaars vind ik ijzer en staal en legerorganisatie, maar .... waar is de held bij uitnemendheid? Beleid en kennis mogen onevenredig verdeeld zijn, moed en volharding zijn bij geen der strijders uitgeput en houden bij zegepraal beter stand dan bij nederlaag. Ontwikkelen deze zich ook dan nog, de geestkracht zal ten minste even groot moeten zijn bij den strijder die nederligt in tegenspoed van wapenen. Maar nog eens, waar zijn de helden van den dag? De helden die nog vóór Dreyse en Krüpp nog boven mitrailleuses worden geroemd? Zoo vragen we zuidwaarts ziende over de grenzen, naar de plaats die we tot vóór weinige maanden des avonds bereikten nadat het ontbijt was gebruikt te Amsterdam.

Amsterdam, Neerlands schat en Neerlands hope! Dáár doen we dezelfde vraag: waar zijn de helden? Gode zij dank niet om de hoofdstad tegen den buitenlandsche vijand te verdedigen, — hopen en vertrouwen we dat ze in de ure des gevaars niet zullen ontbreken, maar die andere helden van dezen tijd, hier in de hoofdstad, zij aan wie de natie nog meer dank verschuldigd is en nog grooter roem toedenkt dan aan de mannen van het zwaard. De helden des handels die dwingen en vermeesteren, niet door verwoesting, maar door aanvoer; niet door vernietiging van volksrijkdom, maar door uitbreiding van nationale welvaart. Dat ze komen, spoedig, heden, voor hen is het thans de welaangename tijd.

Weldadig mag het heeten in onze dagen voor hoofd en hart een oogenblik verademing te vinden van den gruwelijken geessel die

daar dag aan dag vaart door Europa, in een juist nu zeldzame bespiegeling over de bronnen van de welvaart des vaderlands. Zij werd ons geschonken door een boeksken dat, niet in den handel, dezer dagen in Amsterdam werd verspreid onder het opschrift: Amsterdam als katoenmarkt. De schrijvers? Belanghebbenden. Zij komen daarvoor opregtelijk uit en zijn daarom niet minder. Schrijven theoretici over een markt, „heel waar soms en heel goed", ze zijn doorgaans bij anderen ter markt geweest en een voorname prikkel ontbreekt: eigenbelang. Hier is dat laatste in volle beweging. Ter bevordering van handelsbelang is dat het ware punt van uitgang. Koopers, verkoopers en makelaars, waar vindt ge ze, indien niet daar waar zij in de eerste plaats gedreven worden door de zeer betamelijke vraag: wat is er aan te verdienen?

En ten bewijze dat die vraag voor de katoen in onze hoofdstad bevredigend moet beantwoord worden, levert dit geschriftjen de argumenten. Bestrijding noch aanprijzing dezer laatsten zoeke men hier. Beide kan worden overgelaten aan koopers, verkoopers en makelaars. Een kort verslag met aanwijzing der lichtpunten in de kwestie, ziedaar het doel dezer regelen, met nog een ander — straks chronologisch te onderschrijven.

De Amsterdamsche katoenmarkt gaf in de laatste jaren teekenen van leven. De Nederl. Handelmaatschappij staat hier als handelaar in het eerste gelid. Of zij de markt steeds met volle beurs heeft verlaten doet voor de geschiedenis zeer weinig ter zake. Zij heeft een stoot gegeven en katoen voor eigen rekening aangevoerd. Langzamerhand werd vooruitgang bespeurd, meer dan vroeger nog merkbaar sedert 1865 na het einde van den oorlog in Amerika. Tusschen dat land van productie en Amsterdam ligt Liverpool Deze stapelplaats vormt een tusschenstation op de reis die in de N. A. havens aanvangt, om te eindigen in het nog niet ingepolderde IJ. Hedendaagsche reizigers geven de voorkeur aan sneltreinen. En loopen goederentreinen niet altijd de snelste vaart, ter zee werden ten allen tijde en teregt tusschen- en noodhavens vermeden. Amerika zoekt werkelijk naast Liverpool Amsterdam direct te bereiken. Vooralsnog niet met stoomschepen maar wel met katoen. Amsterdam staat in een goeden reuk, indien niet van heiligheid, toch, van 't geen hier nog beter is, soliditeit. Bremen en Havre worden niet minder gezocht bij 't voorbij varen van Liverpool, omdat Amerika tegenover deze markt zich wel gaarne zou emanciperen.

Maar Bremen en Havre zijn voor 't oogenblik in minder goeden

doen. We weten helaas maar al te goed waarom, en zeggen 't waarachtig niet met schadenfreude, maar 't feit is zoo, en verdwijnt niet aanstonds met den vrede. Dus kan Amsterdam nu meer dan vroeger toonen dat het durft en bereid is handen uit de mouwen te steken. Verdient Engeland van de waarde die het aan katoen jaarlijks naar 't vaste land van Europa verzendt slechts één pCt., dan heeft het één millioen guldens gewonnen. Zou daarvan ook misschien iets ten beste kunnen komen aan Nederland? Voorzeker, waar zijn de helden-importeurs?

Wachten zij welligt op koopers? Het zou voor het eerst zijn. Het jaar 1869 kent een oogenblik in den katoenhandel toen de aanvoer eener bepaalde soort hier te lande meer bedroeg dan de geheele voorraad in Engeland en de vraag hier *grooter* was dan ergens elders, terwijl de koopers *meer* betaalden dan daar. Amsterdam kon toch nooit met voordeel uitvoeren naar Hâvre of Bremen, dus kon de importeur aan den IJkant niet klagen over lagen prijs.

Consignatie- en orderhandel behooren elkaar ook hier de hand te reiken, elkaar te steunen, op te bouwen, te helpen. De ontwikkeling volgt dan van zelf. Ter opwekking van Amerika's belangstelling in het nijvere Holland reisde een Nederlander derwaarts. Tot eigen voordeel, voorzeker, juist als een goed handelaar betaamt. Gelukt het hem een stoot te geven daarginder, „het zal nu de vraag zijn wat de Amsterdamsche handelaren zullen willen doen."

Plegtig moge die verklaring klinken van de heeren G. en B., hare groote verdienste ligt in de gezondheid van het denkbeeld. Het is hier niet zooals wel eens werd vernomen: wat zal de Regering doen? Wat zal de Ned. Handelmaatschappij doen? Wiens bescherming zal men nu gaan inroepen? Welk protectiemiddel aanwenden al is het maar om te beginnen? Neen, niets van dat alles. Gij, handelaars van Amsterdam, wat zult *gij* doen? Hier *is* geld te verdienen, alles bewijst het. Is een Amsterdamsche katoenmarkt u niet liever dan een Noorddnitsche?

De grond is gelegd; 1870 biedt een gelegenheid aan tot veroovering op Nederlandsche bodem, waarbij niemand grondgebied verliezen kan. Wederom, waar zijn de helden?

Toen ik eenige jaren geleden het genoegen had een hoogleeraar in de staathuishoudkunde van eene der Russische universiteiten bij mij te zien en hem naar mijn beste weten een overzigt had geleverd van onzen handelstoestand, ook in verband met onze kolonien, was zijn eerste uitroep: „Mais alors les Hollandais ne

sont pas un peuple commerçant!" Geen handeldrijvend volk meer, dacht ik. Spreekt hij waarheid? Wie durft hierop een absoluut „neen" te antwoorden, zoo absoluut als het toch inderdaad wezen moest, dank zij onzen ondernemingsgeest?

Ondernemingsgeest, is die dan van ons geweken? Openbaart die zich alleen ter plaatse waar de effectennotering wordt opgemaakt? Dit laatste mag gerustelijk ontkend worden. Maar is hij daarom in andere rigting wakker? Wakker, dat beteekent niet: zonder slaap, maar gereed om de daad te voegen bij de gedachte en als gevolg van deze. Onze stoomvaart op Amerika werd niet in „Kunsten en wetenschappen" geboren als ons Schoolverbond. Onze stoomvaart op Indie zal welhaast onze vlag vertoonen omstreeks de pyramides van Egypte, doch verheugt zij zich niet nog meer over haar contract met de regering dan over haar bestaan? Toch bewees zij in hare lange lijst van kleine deelhebbers hoe ook buiten Amsterdam de ondernemingszucht niet slaapt, zelfs nadat het laatste zevental jaren op het gebied van naamlooze vennootschappen allerlei curiositeiten en allerlei fiasco's heeft geëxposeerd in Amsterdam en daarbuiten. Voor den aanvoer, den directen aanvoer van katoen wenschen we dan ook noch commandietgezelschappen, noch naamlooze, te zien oprigten. Eigenbelang van den koopman zelf zij hier en blijve het gezonde beginsel. Dat kan wonderen doen. Hier is een gezonde tak van handel die naar de eenvoudige regelen van handelsverkeer, zonder eenig kunstmiddel, kan tieren. Het oogenblik is gekomen. „De zenuw van den staat" zooals Simon Stijl zou zeggen, kan te dezer dage door ruwe katoen worden versterkt. Zulke zenuwmiddelen zijn zeldzaam en er was bij handeldrijvende volken (want we behooren daartoe toch altijd te blijven behooren) steeds veel vraag naar. Thans is er aanbod. Een katoenmarkt te Amsterdam kan buit gemaakt worden. De vingerwijzing is gegeven. Zijn de bestormers gereed?

Gelukkig Nederland — met dankbaarheid mogen we 't neerschrijven: gelukkig Nederland, waarvan de geschiedenis met nog zooveel anders in later eeuwen zal kunnen vermelden: 1870. Verwoestende krijg in midden Europa. Nederland onderscheidt zich door zijne helden van 't Roode Kruis, en zijne geweldenaren bij de definitieve stichting eener katoenmarkt te Amsterdam.

S. Laboremus.

INDISCH GENOOTSCHAP.

De onderwerpen, die in het nu verloopen zittingjaar op de vergaderingen van het Indisch Genootschap behandeld zijn, verdienen voorzeker de overweging en belangstelling van de lezers van dit tijdschrift. Die onderwerpen vallen toch geheel in het kader van die, welke door ons besproken worden.

In de eerste plaats werd over de ligging van *Java ten opzichte van het algemeen handelsverkeer* gehandeld. Van onderscheidene zijden werd de belangrijkheid dier ligging in het licht gesteld, vooral door te wijzen op het ontstaan en de ontwikkeling van groote nederzettingen en punten van belangrijk handelsverkeer van Europeanen in de omliggende werelddeelen. Het behoeft nauwelijks betoog dat men daarbij het oog had op Australië, Nieuw-Zeeland en Californië. Door opgaaf van eenige cijfers werd door den heer Schill het gewicht en het belang van de Java omringende gewesten met sterk toenemende productie en uitvoer, en veel consumerende bevolking, in het licht gesteld.

In 1867 — zeide de Heer Schill — bedroeg de uitvoer der Pacific staten, aan edele metalen 176 millioen gulden. Maar niet alleen de goud- ook de landbouw-productie is daar van groot belang. In 1867 werd reeds eene scheepsruimte van 332000 ton aan diverse granen en meel uitgevoerd, buiten het timmerhout en andere voortbrengselen van den rijken bodem. De verdere uitbreiding dier staten in de toekomst is niet te berekenen. Er is nog zooveel bebouwbaar land beschikbaar, terwijl Amerika nog een groote streek gronds in het hooge noorden heeft verkregen. San Francisco zal ongetwijfeld spoedig het emporium worden voor het europeesch-indisch handelsverkeer, en ongetwijfeld zal de geheele streek aan de noordwestkust van Noord-Amerika een groote toekomst te gemoet gaan, nu men daar ook door spoorwegen verbonden is met New-York en daardoor meer direct met Europa, waardoor in het handelsverkeer, vooral met China en Japan, een groote omwenteling zal plaats grijpen. De aanleg van die spoorwegen zal ook aanleiding geven tot belangrijke ontginningen van gronden, en ten gevolge daarvan ook tot nederzettingen

van Europeanen; overal zal daar dus nieuwe productie ontstaan, maar daardoor zullen tevens ook nieuwe centrums van verbruik in het leven treden.

Ik heb een en ander bijgebracht om te doen zien, hoe Java thans overal omringd is van die nederzettingen, die eene belangrijke impulsie en uitbreiding van het algemeen handelsverkeer geven kunnen en die allen behoefte hebben aan zoodanige producten en grondstoffen tot voortbrenging waarvan Java en de Indische archipel bij uitnemendheid geschikt zijn, terwijl Java weder een ruim veld aanbiedt tot plaatsing of handel van de voortbrengselen dier nederzettingen.

Bij de behandeling van dit onderwerp kwam de opening van het kanaal van Suez van zelf ter sprake, en werd de vraag gesteld: in hoever de opening van den nieuwen handelsweg verandering kan brengen in het handelsverkeer tusschen Europa en den Indischen archipel. De heer Robidé van der Aa die vraag stellende, kwam tot de conclusie dat door de opening van het Suez-kanaal, de oprichting eener directe stoomgemeenschap tusschen Nederland en Java nu dringender dan ooit vereischt wordt, maar dat men zich wat de groote vaart betreft, van dien nieuwen handelsweg niet zulk eene groote omwenteling moet voorstellen als sommigen meenen. Zoo wel door den heer v. d. Aa als door de heeren Schill en van der Gon Netscher werd betoogd dat het vervoer van stapelproducten op de meest voordeelige wijze langs de Kaap zal blijven geschieden.

Een ander onderworp dat op de vergaderingen van het genootschap eene uitvoerige gedachtenwisseling heeft uitgelokt, betrof de *toekomst der koffiekultuur* in Nederlandsch Indië. De heer van der Gon Netscher, die de discussie daarover inleidde en daarbij een blik wierp op de koffieproductie ook in andere werelddeelen, heeft bij zijn uitvoerig betoog een aantal statistische mededeelingen gevoegd, die de aandachtige overweging allezins waardig zijn.

Hetgeen de ondervinding elders geleerd had omtrent de toepassing van vrijen arbeid tot voortbrenging van stapelproducten bracht hem tot het vermoeden dat, bij plotselinge opheffing van den op Java bestaanden dwang, de toekomst geene rijke vruchten van de koffiekultuur zou beloven. Tot staving van die meening legde hij eene berekening over van hetgeen op Java, in de Britsche West-Indische eilanden, op Ceylon, op Mauritius en ook elders in tijdvakken van 1770—1795 en ook later tot 1866 is geproduceerd. Na de mededeeling van al die cijfers zeide de heer Netscher het volgende:

Uit de aangehaalde belangrijke cijfers blijkt:

Dat de koffie van de eerste overplanting uit Arabie, naar Oost en

West, in het laatst der 17e en begin der 18e eeuw tot 1795, uitsluitend door dwang en slavenarbeid voortgebracht, van 1795 tot 1820 voor negen tiende, van 1820 tot 1840 voor vijf zesde, en van 1840 tot 1867 nog voor meer dan de helft daaraan te danken was, terwijl omtrent een derde door verplichten betaalden arbeid en slechts een zesde door vrijen arbeid werd verkregen;

dat de uitvoer van koffie van die landen, die, uitsluitend door slavenarbeid, van 1770 tot 1795 67,000 en van 1795 tot 1820 omtrent 83,000 ton bedroeg, grootendeels ten gevolge der emancipatie in Spaansch Amerika en de engelsche, fransche en nederlandsche kolonien in West-Indië, over 1858 tot 1867 slechts 44,775 ton bedroeg;

dat de, niettegenstaande deze vermindering, meer dan verdubbelde totale hoeveelheid van dit product, sedert de laatste 30 jaren is voortgebracht voor twee derde door slavenarbeid in Brazilie, Cuba en Porto-Rico en voor een derde door den verplichten arbeid der Javanen en der immigranten op Ceylon;

dat, terwijl Holland nog kort geleden de eerste koffiemarkt van Europa was en die nu te Londen is te vinden, dit niet zoo zeer is toe te schrijven aan de mindere hoeveelheid koffie gedurende de laatste jaren van Nederlandsch Indie naar Holland gevoerd, maar voornamelijk aan den meer dan verdubbelden uitvoer van Ceylon en Britsch-Indie naar Engeland;

dat alhoewel in de dun bevolkte, lage en vochtige Guiana's de koffiekultuur evenals die van katoen grootendeels reeds vóór de emancipatie verlaten was om de weinige werkkrachten voor de voordeeliger en meer zekere suikerkultuur te bezigen, ook in de beter bevolkte eilanden Haïti en Jamaïca en zelfs in de zeer goed bevolkte eilanden Martinique en Guadeloupe die kultuur evenals in Venezuela en Centraal-Amerika na de emancipatie sterk achteruitging, niettegenstaande de bijzondere geschiktheid van de zeer bergachtige streken aldaar daarvoor door een lange en voordeelige ondervinding gebleken was en de vele bij het vrij worden der bevolking nog bestaande koffieplantages, met de daarbij beboorende gebouwen en bereidingstoestellen nog in goede orde waren;

dat er op Ceylon tot 1831 en in de Philippijnen tot 1860 met een vrij talrijke *inlandsche bevolking* en niettegenstaande de europeesche speculatie-geest tot leiding en aansporing diende, weinig of geen koffie werd gewonnen en tot heden door bunnen arbeid nog slechts een onbeduidende hoeveelheid wordt verkregen;

dat zelfs op Java vóór het invoeren der goevernementskultuur de gehele hoeveelheid voortgebragte koffie betrekkelijk gering en het daarvan door werkelijken vrijen arbeid voortgebrachte gedeelte eene onbekend kleine hoeveelheid was, in verhouding tot de bevolking en de uitgestrektheid van vruchtbare gronden niet alleen, maar ook in aanmerking

genomen, dat die daar sedert meer dan anderhalve eeuw geplant en verhandeld werd;

dat door den van goevernementswege sterk aangemoedigden aanplant van koffie in de dorpen, (als paggerkoffie bekend) en door de goevernementskultuur het koffieproduct binnen 30 jaren op Java verdriedubbeld is en daarmede de algemeene welvaart in gelijke verhouding, terwijl het bekend is dat die gedurende de zeven jaren, 1858/64, eenigzins verminderde door verschillende omstandigheden die onder anderen bewijzen dat het kultuurstelsel voor verbetering vatbaar is; dat de regeering uit vrees van de bevolking te drukken, die hier en daar vermindering van lasten deed ondergaan, en ook dat het meer zorgelijk toezicht en de beter gekozen aanplant van latere jaren merkbaar zijn in de goevernements oogsten 1865/67 die even hoog als ooit te voren waren, terwijl uit de regeeringsverslagen blijkt, dat de oogst van 1869 goedmaakt en die van 1870 belooft goed te zullen maken, wat in 1868 door het ongemeen droog en ongunstig weder te kort kwam;

dat het tot heden door de particuliere industrie op Java voortgebrachte en niet onbelangrijke gedeelte van het groot totaal der koffie, aangenomen dat dit geheel door vrijen arbeid, alleen om het loon en zonder dwang van welken aard ook verkregen wordt, klaarblijkelijk door den invloed der goevernementsprijzen van product en arbeid, tot heden goede winsten voor de ondernemers opleverde, maar dat wanneer die ondernemingen in tal en uitgestrektheid tot vier of vijf malen hunne tegenwoordige belangrijkheid verkregen en eindelijk de goevernementskultuur geheel vervangen mochten, zij natuurlijk op geheel anderen voet als tot heden tegenover de indische bevolking zouden staan en met de meeste zoo niet met alle bezwaren zouden te worstelen hebben, die elders door te hoog opgevoerde dagloonen of gebrek aan geregelden en tijdig verleenden arbeid ondervonden werden en waardoor die ondernemingen, hoe volmaakt van inrichting en ligging ook, moesten kwijnen en te gronde gaan.

De beschouwingen van den heer Netscher bleven niet zonder weerspraak. Tegenover zijne blijkbaar vastgewortelde overtuiging dat eene bevolking als die onze bezittingen bewoont, alleen door dwang tot den arbeid is te brengen, stond de meening van anderen, die eene ontwikkeling der productie meer van vrijheid dan van dwang verwachten. In de eerste plaats was de heer de Vrij van meening dat op Ceylon volmaakt vrije arbeid bestaat, en in de tweede plaats verhaalde de heer Godon uit zijne ondervinding dat in Mondheling en Angkola de koffiekultuur door vrijheid is vooruitgegaan en door die vrijheid zelfs de tegenzin der bevolking werd overwonnen.

De heer Castens meende dat de toestanden in Brazilië en Ceylon, waarbij de heer Netscher zoo zeer had stilgestaan, geen grondslag opleveren voor beschouwingen met betrekking tot Java.

„In eerstgemelde landen — aldus sprak de heer Castens — bestond goede gelegenheid, door den aard en de ligging der gronden, voor de ontwikkeling der koffiekultuur, maar daarenboven was bij de kapitalisten de bepaalde wil, om die kultuur zooveel mogelijk uit te breiden, en deze kapitalisten hebben zoo niet met directe inmenging, althans met zekere onderstenning en belangstelling der regeering, zich de middelen geschapen om hunnen wil te verwezenlijken.

Op Java heeft de zaak een ander aanzien. De bevolking daar is hoofdzakelijk eene landbouwende, en teelt bij voorkeur voedingsmiddelen voor eigen behoefte. De indische regeering heeft de wenschelijkheid ingezien, dat ook voortbrengselen voor uitvoer, voor den handel elders werden voortgebracht. Zij besloot tot eene algemeene toepassing van hetgeen het kultuurstelsel wordt genoemd. Op die wijze verkreeg met andere kultures ook de koffiekultuur spoedig een voorheen ongekende uitbreiding en zoo steeg de koffieproductie van Java in eenige jaren tot een groot cijfer. Doch in het stelsel zelf lag de grens dier uitgebreide productie opgesloten.

De indische regeering heeft nimmer beoogd en vermocht niet te willen streven naar eene steeds aangroeiende koffieproductie, omdat teu behoeve van het kultuurstelsel slechts over een gedeelte van de krachten der bevolking mag worden beschikt. Voor die bevolking en haar werkvermogen is de koffiekultuur geene hoofdzaak, slechts eene bijzaak; de beschikking als het ware over een superflu van den tijd, dien de bevolking voor hare eigene directe behoeften noodig heeft.

Doch indien de koffiekultultuur met de toeneming der bevolking in eenige streken van lieverlede eenige uitbreiding heeft kunnen verkrijgen, dan staat daartegenover de achtereenvolgende intrekking van de koffiekultuur op Java, in zoodanige streken, waar deze kultuur misplaatst was, en waar hare resultaten niet stonden in evenredigheid tot den daaraan besteden arbeid.

Ik zou vele en uitgebreide landstreken op Java kunnen opnoemen, waar de koffiekultuur aanvankelijk is ingevoerd geweest, doch tot zelfs in de laatstverloopene jaren intrekking er van heeft plaats gevonden.

Op het voetspoor van den heer van der Gon Netscher trad ook de heer Robidé van der Aa in eenige algemeene beschouwingen omtrent de koffiekultuur. Deze wees in eenige bijzonderheden de koffieproductie in verschillende landen aan, en stond daarna stil bij de vraag in hoever van de toepassing van vrijheid bij die kultuur goede resultaten zijn te verwachten.

Meer in bijzonder met betrekking tot het behandelde onderwerp wezen de heeren Bachiene en Bleeker op de resultaten, die reeds door vrijen arbeid op Java waren verkregen. Men noemde Passaroean, waar de bevolking zonder aansporing van het bestuur jaarlijks nieuwe koffie-aanplantingen aanlegt en vestigde verder de aandacht op de resultaten die door ondernemingen op in huur afgestane woeste gronden werden verkregen. Ook de heer van Soest deed zijne gunstige verwachting van meer milde beginselen kennen. Na in het licht te hebben gesteld dat de goevernements koffiekultuur geene toekomst heeft, verklaarde hij dat het goevernement er toe moet overgaan de koffiekultuur in vrije kultuur op te lossen en dat het niet schromen moet de koffietuinen te alieneeren.

Het argument dat de goevernements koffiekultuur geene toekomst heeft werd ook door den Voorzitter (den heer v. Swieten) gebezigd en door dezen met cijfers in het licht gesteld. Onder meer zeide hij het volgende:

Wanneer wij de regeerings-verslagen raadplegen, zien wij dat van de invoering der goevernements kultures af, dus van het jaar 1833 tot 1868, de gemiddelde opbrengst is geweest 788,140 pikols per jaar. Intusschen is in den loop der jaren bij die kultuur allengs meer volk ingedeeld. In den laatsten tijd was reeds een half millioen huisgezinnen bij de goevernementskultuur ingedeeld. Naarmate meer huisgezinnen bij eene kultuur zijn ingedeeld, naar die mate wordt ook het loon voor ieder kleiner.

Uit de goevernements verslagen blijkt verder dat de tuinen niet ouder worden dan 6—12 jaren, dus gemiddeld 9 jaren, terwijl op Ceylon, waar de grond minder geschikt is voor de koffiekultuur, volgens het bekende verslag van den heer van Spall, de boomen 40 jaren oud worden en nog geen enkele tuin is afgeschreven. Het gevolg van de afschrijving van tuinen op Java is dat de tuinen steeds op verderen afstand van de woonerven der inlanders moeten worden aangelegd.

Wanneer de koffietuinen aan particulieren werden afgestaan, zouden deze dan slagen? Naar het oordeel van den heer Hope Loudon zou men wel doen eene proef te nemen. Zijns inziens is vrije arbeid op Java bestaanbaar, maar dikwijls wordt die tegengewerkt en daarom is het wenschelijk dat men door eene onpartijdige proefneming de zoo noodige zekerheid tracht te verkrijgen.

Eindelijk werd op de vergaderingen van het Genootschap nog een ander onderwerp besproken, namelijk de *immigratie in Suriname*. Hoogst belangrijk vooral waren de door den heer Dumontier geleverde beschouwingen over dat onderwerp, waarvan wij reeds met een woord (n°. *Economist* Aug.—Sept.) gewaagden.

Om in de behoefte aan werkkrachten in West-Indie te voorzien werd ook door hem het overbrengen van Chineesche immigranten naar Suriname wenschelijk geacht. Dat daarvan tot nu toe geene betere resultaten verkregen zijn, was het gevolg van omstandigheden, die men in de hand heeft te verbeteren. Zoo laat de overvoer van emigranten veel te wenschen over, evenzeer de verzorging van immigranten en onder staatstoezigt geplaatsten, het onderwijs en wat dies meer zij. Niet alleen van voorzieningen daaromtrent is verbetering van den toestand te verwachten, maar tevens zou men ook door het aanwenden van andere middelen gelegenheid hebben Suriname van werkkrachten te voorzien: door Europeesche kolonisatie, en door het doen immigreeren van een deel der bevolking van de W. I. eilanden naar Suriname.

De heer Juda verwachtte verbetering van den bestaanden toestand door het handelend optreden van de regering, die behalve voor den aanvoer van immigranten, ook zorg zou moeten dragen voor het in het leven roepen van eene gezonde credietinrichting.

Van waar moeten die immigranten aangevoerd worden? De heer Pollen meende, op grond van locale kennis, dat men negerarbeiders uit Afrika naar West-Indië moest overbrengen, welk denkbeeld, ondersteund door den heer Dumontier, bestreden werd door den heer Robidé van der Aa, omdat die negerarbeiders geenszins met hun vrijen wil naar elders worden overgevoerd. De heer van der Aa stelde dit op de volgende wijze in het licht:

Uit welk gedeelte van Afrika komen, zoowel vroeger, toen de slavenhandel nog in vollen gang was, de negerslaven, als nu de zoogenaamde vrije arbeiders? Nooit van de kustlanden, maar altijd uit de binnenlanden. De negers van de kustlanden koehten in de binnenlanden slaven, die daar door slavenjachten verkregen werden, om die weder aan de slavenhalers te verkoopen. Uit de reisverhalen van Livingstone kan men zien, dat men, wanneer men de kuststreek verlaat en het binnenland ingaat, eerst komt in landen, die herhaaldelijk door arabische slavenhandelaars bezocht worden. Daar heerscht overal een toestand van wanorde, regeeringloosheid en verwarring. Livingstone is echter nog verder het binnenland ingedrongen, verder dan de arabische slavenkooplui zich ooit begeven, en nu vond hij daar wel onbeschaafde, maar zeer vreedzame, landbouw drijvende negers, bij wie de slavernij evenals in de meeste weinig ontwikkelde staten als huiselijke instelling bestond, ook krijgsgevangenen als slaven gebruikt werden, maar waar volstrekt niet voortdurend oorlogen gevoerd werden, alleen om slaven te maken, ten einde die naar het buitenland uit te voeren.

Digitized by Google

STAAT *van de voornaamste* **KATOENEN GOEDEREN,** *waarvoor, ter verzending naar* **NEDERLANDSCH INDIE, CERTIFICATEN VAN OORSPRONG** *bij het Dep^t. van Kolonien zijn geviseerd, gedurende de maand en de maanden, eindigende ult. September* 1870. (†)

ONGEBLEEKTE EN GEBLEEKTE GOEDEREN.

	Maddapollams.							Callicots.							Shirtings. ONGEBLEEKTE.			GEBLEEKTE.			Drillings	Longcloths	Cambrics.	Diemets.	Marseilles.	Ongelgoed.	Tafel- en Servetgoed	Garens.	Zakken.	Molton dekens.
	4/4	9/8	5/4	6/4	6¼/4	7/4	8/4	4/4	9/8	5/4	6/4	6¼/4	7/4	8/4	5/4	6/4	7/4	5/4	6/4	7/4										
	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	Stell.	Pik	St.	St.
Sept.	1700	2450	7010	12690	"	1050	"	200	2509	7201	14600	"	2150	198	2624	1700	1250	5850	8300	1930	55611	500	20506	"	"	"	870	"	105	10000	12400
Jan.-Sept.	18175	28678	90701	232443	750	12380	200	650	8254	23223	120650	"	7500	108	19367	23471	1864	22330	58625	5514	270313	500	221167	"	"	26	651	"	562	187000	82453

ADRIANOPEL-ROODE GOEDEREN.

	Garen.			Effen rood stukgoed.	Effen roode gewerkte Shirtings	Gedrukt stukgoed.	Sarongs.	Kampandjangs.	Slendangs.	Tjindies.	Spreijen.	Doeken
	Pikols.	Wrong.	Ponden.	St.	St.	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Doz.
Sept.	227	"	"	3040	"	1806	"	"	125	"	"	3000
Jan.-Sept.	2928	"	"	19046	"	4997	301	16	178	"	"	6586

GEDRUKTE GOEDEREN.

	Gedrukt stukgoed	Sarongs.	Kampandjangs.	Slendangs.	Tjindies.	Kembings.	Spreijen	Doeken
	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Doz.
Sept.	7352	908	655	463	"	"	"	2696
Jan.-Sept.	41264	7605	4938	3118	100	"	"	17248

GEVERWDE GOEDEREN.

	Garen.		Blauwe Drillings	Salemporis.	Effen zwart Stukgoed	Effen oranje Stukgoed	Diverse kleuren Stukgoed	Gewerkte Shirtings
	Pikols.	Wrong.	St.	St.	St.	St.	St.	St.
Sept.	5	"	80	875	"	"	"	"
Jan.-Sept.	48	"	372	3443	"	"	531	"

WEEFGOEDEREN.

	Nicanees	Grove Cottonnellen	Ginghams.	Japansch Linnen.	Broekstoffen.	Breede Sarongs	Boegineesche Sarongs.	Kampandjangs.	Slendangs	Doeken	Taffachelassen	Nankinet
	St.	St	St.	St.	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg	Dz.	St.	St.
Sept.	"	250	200	"	"	125	380	80	"	850	"	"
Jan.-Sept.	"	448	2881	"	50	1557	5554	896	15	6850	·	115

UITVOER VAN INLANDSCHE LIJNWADEN NAAR NEDERLANDSCH-INDIE. *Overzigt van den uitvoer van eenige der voornaamste katoenen fabriekaten, gedurende de zeven eerste maanden in de jaren* 1861—1870.

	Maddapollams.							Callicots.							Drillings.	Cambrics.	Shirtings.	Molton Dek.	Totaal Madap. en Callicots.	Totaal Madd. Call. Drillings & Shirtings.	Tot. Madd. Call. Drill. Shirt. en Cambrics.	
	4/4	0/8	5/4	6/4	6¼/4	7/4	Totaal.*	4/4	0/8	5/4	6/4	6¼/4	7/4	Totaal.*								
1861	0829	16700	63062	210700	3975	62370	339736	2260	2350	128100	308400	750	23700	465060	166935	15850	89024	89633	805606	1063655	1079505	1861
1862	18200	42950	148120	459430	21889	68270	759057	4180	2350	03190	192735	50	17150	310005	170331	18100	73346	131885	1060062	1312739	1630839	1862
1863	4499	10657	24972	111278	2900	13252	167505	650	1200	23465	68673	100	8069	100357	20905	12552	39547	82830	267052	637164	349956	1863
1864	5850	9300	15862	102248	6850	10070	151180	700	3600	20850	102415	50	5500	132915	113177	11042	45146	26107	284095	442418	45436[illegible]	1864
1865	10630	7241	20436	76750	3180	4025	123142	1859	1650	22162	82313	2630	5250	115843	73924	18675	40480	12528	238985	353389	372064	1865
1866	22798	35201	108156	488402	8033	35186	697846	5601	5816	67625	179950	250	7050	266482	118121	73549	170824	22445	964230	1253175	1326724	1866
1867	10850	12250	92262	329848	4900	18096	468806	5750	2250	88396	284095	1526	16718	400735	239906	126720	290892	87078	869541	1400249	1520069	1867
1868	9446	18640	73474	397467	5900	41192	457213	2360	2600	46100	130526	"	13220	194772	131455	123600	145968	92550	651985	929408	1053008	1868
1860	7915	8264	46751	200317	4300	17700	285247	800	2574	55619	182912	"	6150	248055	117014	163513	121885	13462	533302	772201	935714	1869
1870	18175	28676	00701	232443	750	12360	383325	850	6254	33223	120650	"	7500	170675	270613	221167	130941	62455	554000	955254	1176421	1870

†) De onderscheiding van N. H. M. en Part. Hand. wordt voor 1870 niet meer in de offic. staten gemaakt. *) Met inbegrip van de §, in de laatste jaren nagenoeg niet meer voorkomende.

OPGAVE *van de hoogste en laagste Coursen van de onderstaande Effecten aan de Beurs te Amsterdam.*

	Volle jaar 1868.		Volle jaar 1869.		Julij 1870.		Aug. 1870.		Sept. 1870.	
	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.
Nederland. Nat. W. Schuld 2½ pct.	52 1/16	58	52½	57¼	48½	56 3/8	49¼	52 3/8	51⅛	58 5/8
dito dito 3 „	61¼	67¼	61¼	66¾	54	67 9/16	56¼	62¾	61⅝	64¼
dito dito 4 „	82 9/16	90¾	83⅞	88⅛	74	86 11/16	75⅝	82 5/16	81¼	83¾
Spanje. Oblig. 3 pCt. thans 2¾ „	30½	36½	25	38	21	30 3/16	22⅞	25¾	24 11/16	26¾
dito Buitenl 1867 3 „	32½	37½	25¼	33⅛	21½	31	23 15/16	27⅛	26	28
dito Binnenl. Schuld 3 „	27 11/16	35⅜	21⅛	30½	19¾	26 15/16	21 5/16	28½	22	23⅞
Portugal. Oblig. Ao. 1853 3 „	36¼	40	31¾	37¾	23	33¾	27⅜	30	29	30⅛
dito dito Ao. 1856/67 3 „	35¾	39⅞	31¼	37½	21½	32⅞	26	28¾	27¾	29⅛
Rusl. Ob. Hope & C. 1798/1816 5 „	90	95½	92¾	96	79	95⅜	85½	91	89⅜	92⅜
dito Stieglitz 5e serie 1854 5 „	57	66⅞	61⅞	68½	56	66⅛	56⅜	62	61¼	63
dito dito 6e serie 1856 5 „	69⅜	75	74¼	80	65	78⅜	69⅛	74¼	73	75½
dito Hope C. à f 1000 1864-665 „	82	90	88¼	92½	80	93 5/16	84	90	88¾	92
Cert. inschr. in assignatien 6 „	38¼	46	40	49⅛	31½	43¼	36	39⅝	39½	41½
Oostenrijk. Metalliek (onde) 5 „	44¾	49¾	—	—	—	—	—	—	—	—
idem nationale 1854 5 „	49¼	54⅛	—	—	—	—	—	—	—	—
Metalliek nieuwe (uit de conversie) in papier 5 „	—	—	46¼	51⅜	36	49 1/16	38	44⅝	42⅞	45⅛
idem in zilver 5 „	—	—	53⅜	58½	43	56½	44½	52⅝	50 11/16	53¼
Weener Loten fl. 250 Ao 1839	365	460	458	610	510	580	468	532	530	536
dito fl. 250 Ao 1854 4 „	186	221	216	243	167	218	172	205	197	210
dito fl. 100 Ao 1858	—	—	146	168	120	142	120	140	152	154
dito fl. 500 Ao 1860 5 „	402	464	450	516	370	476	376	438	426	450
dito 6 100 Ao 1864	72¼	113	111	127	83	114	88⅛	111	101	109
Turkije. Oblig algem. sehuld 5 „	22¾	40¾	37¼	45¾	36	49 3/16	87¼	43⅞	40½	43⅛
Amer. Obl. Ver. St losb. 1874 5 „	76¼	84¼	83¾	90½	83	92	84	88⅛	—	—
idem idem 1882 6 „	74 3/16	80	79¼	91⅛	82⅝	96	85 7/16	93½	92⅜	94 7/16
idem idem 1885 6 „	—	—	77⅛	90⅝	81¼	95¾	85¼	92¾	91½	93 9/16
Brazilie. Oblig. leen. Ao 1865 5 „	—	—	76¾	85	80¾	90	82¾	88¾	87¾	89¼
Mexico. idem Ao 1851 3 „	13¼	16⅛	11	15¾	12	16½	12	14⅞	13⅝	14 7/16
Grenada. Obligatien 3 „	80	86⅝	34	37½	—	—	36¼	36⅜	38½	38½
idem Gestempelde.	11⅝	16½	14½	18¾	19	24⅜	19⅜	24	22 15/16	24
Venezuela. Obligatien 3 „	9	12⅜	7 15/16	12⅝	6½	10⅜	7	8¾	6	8⅜
SPOORWEGEN EN MAATSCHAPPIJEN.										
Aandeelen Nederl. Bank 5 pct.	230	250	231	245	250	256	245	250	250¼	256
dito Ned. Hand maats. 4½ „	125	136⅝	107¼	131½	102	118⅝	103	110¼	106	110¾
dito Holl spoorweg maatschappij	99½	107	97	105	—	—	—	—	102	103½
Obligat Hollandsche spoorweg 4 pct.	84	89	84	87½	—	—	80	80	—	—
Aand Rijnsp (shares) vol gefonrn.	276	294	276	291½	250	287	243	265	275	275
Oblig. Rijnsp. Leening 1838 4½ pct.	106½	108⅜	105	109	100½	107	100	101	—	—
Aandeelen Nederl. Indische spoorweg	—	—	41½	60	—	—	—	—	—	—
dito Maats. Exploitatie spoorw.	23	49	45½	74½	69	90⅝	77	89	86½	87½
dito Ned. Indische Hand. Bank	—	—	62	78	—	—	—	—	—	—
Pandbr. Nation. Hypot. Bank 4 pct.	92½	94¼	94	97	—	—	92½	96	—	—
idem Kanaal Leening Ao. 1868 4 „	—	—	83¾	87 1/16	78	84	80⅛	81	80¾	80⅛
Aandeelen Nederl. Centraal spoorweg	9½	15½	13¾	20	20	25	—	—	—	—
Obligatien Centraal Spoorweg . .	42½	80	66	76½	60	83¼	60½	82	70	76
Aandeelen Oostenr Nationale Bank	640	845	668	729	525	703	565	652	645	680
idem Russ. Spoorweg Maats.	179¾	202¼	194¾	244	180	224	188	207	204	211¾
idem idem (Jelez)	—	—	190¾	216	184	209¾	186	205¾	196	200¼
Obl. Russ. sp. f 1000 (Jelez Orel) 5 pct	—	—	77¾	84½	75	86¼	75½	82¼	82⅜	83½
idem f 1000 (Poti Tiflis) 5 „	—	—	79⅜	85	75	86	75½	82½	82¼	84
idem f 1000 (Kursk Chark.) 5 „	—	—	77⅝	84¼	74	86⅜	75½	82¼	82¼	83¼
idem f 1000 (Moskow Jarislow) 5 „	—	—	78	82	—	—	—	—	81¾	81¾
idem £ 100 (Charkow Azow) 5 „	—	—	75⅛	81⅝	76	84¾	75⅝	82	81¾	82⅞
Certificaten Illinois spoorweg . . .	93¼	114½	99½	108½	102	123	103½	115	113½	117½
Oblig St. Paul Pacific spoorw. 2n seetie	49¾	68¾	62¾	71½	51½	67	52	62	61	63⅝
Beleening	3½	4½	3	6	4½	7	6	6	5	5
Prolongatie	3	5	3	7	3½	8	4½	8	4	6
Disconto	2½	3½	2½	5	3	5½	5½	6	4½	5½

NEDERLANDSCHE BANK.

(In millioenentallen guldens.)

DATUM.	Discontos.	Beleeningen.	Oper. kapitaal.	Bankbilletten.	Saldo's rek. crt.	Muntvoorraad.	Voorraad billet.	Surplus dekking.	Wisseldisconto.	Prolongkoers.
Juli 4	55.56	31.94	87.50	134.26	32.11	95.80	78.13	29.25	3 (23 Juni)	4
„ 11	58.86	31.45	90.31	136.—	33.71	96.47	71.46	28.59	„	„
„ 18	63.87	33.85	97.22	144.99	31.42	96.40	64.59	25.84	4 (16 Juli)	7
„ 25	73.60	39.89	113.49	157.91	30.03	91.84	41.66	16.66	5 (19 „	8
Aug. 1	75.05	43.44	118.49	159.81	29.26	88.03	31.—	12.40	5½ (26 „	„
„ 8	74.11	44.47	118.58	158.12	28.62	85.71	27.53	11.01	6 (4 Aug.)	7
„ 15	71.36	45.13	116.49	154.96	28.12	84.24	27.52	11.01	„	„
„ 22	67.88	44.94	112.82	151.61	27.62	84.05	30.89	12.36	„	6
„ 29	66.45	44.63	111.08	147.35	29.44	83.46	31.86	12.74	„	4½
Sept. 5	62.88	43.92	106.80	145.77	27.08	83.88	36.85	14.74	5½ (1 Sept.)	5¼
„ 12	63.91	43.56	107.47	144.70	28.84	83.96	36.36	14.54	„	6
„ 19	62.04	42.54	104.58	144.18	27.42	85.01	40.92	16.37	5 (19 Sept.)	5
„ 26	59.92	41.84	101.76	142.36	26.02	84.68	43.32	17.83	„	4½

WISSELKOERSEN TE AMSTERDAM.

DATUM.	kort Londen.	kort Parijs.	kort Hamb.	Frankf. 6/w.
Juli 4	11.87	56⅜	35 3/16	98½
„ 11	11.86	„	35 1/16	98¼
„ 18	„	56¼	35¼	98½
„ 25	11.71	56⅜	35 5/16	—
Aug. 1	11.83	56 9/16	35¼	—
„ 8	11.88	56½	35 5/16	—
„ 15	11.95	55	35 1/16	99
„ 22	11.93½	57⅛	35	98
„ 29	11.89	56¾	„	„
Sept. 5	11.90½	57	—	„
„ 12	11.90	„	35¼	„
„ 19	11.89	56¼	35	98½
„ 26	11.90	—	—	„

STAND VAN HET DISCONTO OP ELF VERSCHILLENDE PLAATSEN.

DATUM.	Londen.	Amsterd.	Parijs.	Berlijn.	Frankfort.	Weenen.	Madrid.	Petersb.	Turijn.	Brussel.	Hamburg
Juli 9	3	3	2½	4	3	5	5	6	5	2½	3½
„ 16	„	4	„	6	—	5	—	6	5	„	—
„ 23	3½	5	4	8	5	„	—	—	—	5	3½
„ 30	5	5½	„	„	—	„	5	—	5	„	7
Aug. 6	6	6	5	8	—	6	5	7	5	7	7½
„ 13	5¼	„	6	„	7	5	—	—	—	6	7
„ 20	4½	„	„	6	—	„	5	8	5	7	6
„ 27	4	„	„	„	—	„	„	„	„	„	4
Sept. 3	3½	5½	„	„	—	6	„	„	„	5½	4½
„ 10	„	„	„	5	—	—	„	„	„	„	4
„ 17	3	„	„	„	5	6	„	„	6	„	„
„ 24	„	5	„	„	„	„	„	„	„	4½	2½

ENGELAND'S IN- EN UITVOEREN VAN EDELE METALEN.

In de week eindigende:	INVOER VAN GOUD EN ZILVER.			UITVOER VAN GOUD EN ZILVER		
	Goud	Zilver.	Totaal.	Goud.	Zilver.	Totaal.
	pd. st.			pd. st.		
Juli 20	589.321	347.479	936.800	346.277	196.448	542.725
„ 27	459.554	141.244	600.798	1112.029	338.334	1450.363
Augustus 3	799.916	572.411	1372.327	435.024	257.237	692.261
„ 10	1380.443	344 580	1725.023	526.445	462.856	989 301
„ 17	1277.915	452.686	1730.601	114.359	140.898	255 257
„ 24	685.483	64.896	750.379	334 611	138.292	472.903
„ 31	1468.491	337.834	1806.325	475.327	179.607	654.934
September 7	1072.572	49.181	1121.753	31.862	83.929	115.791
„ 14	952.603	454.081	1406 684	52.221	155.968	208.189
„ 21	484.674	11.352	496.026	113.742	161.722	275.464

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERIGTEN.

Eene elastieke belasting. Nog een woord over de income-tax. Onder de voordeelen dezer wijze van heffing, wordt soms — en zeer teregt — genoemd, dat zij is eene bij uitstek *elastieke belasting*. Wij zijn ook van die meening, doch het is maar zaak, wel te weten wat men onder die elasticiteit, — zeggen wij liever rekbaarheid, — te verstaan heeft. Soms wordt daaronder genoemd, dat zij, bij onvoorzien opkomende behoefte, gelegenheid geeft om door verhooging met een of meer percenten, de gelden aan de schatkist zonder invoering van een nieuw heffings*middel*, te bezorgen. Zeker is dat groote voordeel niet te ontkennen, doch dat is niet wat men onder *rekbaarheid* eener belasting heeft te verstaan. Op zulke wijze, nl. door verhooging der taxe ('t zij door hooger eenheidscijfer of opcenten), kan men elke belasting in meerdere of mindere mate z. g. elastiek maken. Doch de voordeelige rekbaarheid eener goed gelegde income-taxe ligt juist hierin, dat men, zonder verhooging der heffingseenheid, doch met behoud van dezelfde percentsheffing, gaandeweg meer inkomsten verkrijgt, namelijk door de normale toeneming van de welvaart; de belasting gaat daarmede op en neder, 't is een kleed, dat aan al de deelen past. (*) Bij al onze tegenwoordige middelen, — wij verwezen er reeds op met een enkel woord in dit N°., — is dat slechts in zeer geringe mate het geval; noch bij *grondbelasting*, noch bij het *personeel*, noch bij onze *accijnsen* is deze gelijkmatige toeneming, in verhouding tot het meerdere inkomen, aanwezig.

Een huisbonden moet al zeer buitengewone toeneming van inkomsten ondervinden, eer men grooter huis, meer dienstboden of equipage gaat aanschaffen. En wat de accijnsen betreft, welk een klein gedeelte der inkomsten van eenigzins welvarende gezinnen wordt daaraan besteed! Neen, juist omdat eene inkomsten-belasting het geheele inkomen treft, ('t geen de andere middelen, op bezwarende wijze, voor enkele deelen doen), ondervindt zij, eens gelegd, den weerslag van de gewone toeneming der welvaart in het algemeen.

Dat is, wat men onder de zoo voordeelige rekbaarheid, of z. g.

(*) Zoo toonde b. v. in Engeland, de aanslag voor *handel en bedrijven*, Schedule D, over het tijdperk 1853—1867, eene toeneming van 77.09 pCt., of 5½ pCt. per jaar.

Digitized by Google

elasticiteit dezer belasting heeft te verstaan, en het is dat groote voordeel, dat men naar onze meening in ons belastingstelsel behoort te brengen, zij het dan op eenigzins andere wijze dan volgens het thans liggende, in vele opzigten onvoldoende ontwerp.

— Wij vestigen de aandacht op eene nieuwe poging **tot bevordering van het volksonderwijs.** Eene Friesche Vereeniging onder die benaming reeds sedert eenige jaren met veel nut in de provincie werkzaam, wenscht hare werking over geheel Nederland uit te strekken. Ter constituering, zoo mogelijk, van het nieuwe ligchaam, is eene Alg. Vergadering opgeroepen te Amsterdam, 29 Oct. e. k. Het Bestuur bestaat uit de HH. Jhr. Mr. F. H. v. Beijma thoe Kingma, *Voorz*, Jhr. Mr. I. F. v, Humalda van Eysinga, *Vice-Voorz.*, H. Cremer, M. Pruim, Ph. W. Weber, Muller v. d. Haas. In den beschrijvingsbrief vinden men den werkkring nader gepreciseerd, men zal er uit ontwaren, dat een ruimer gebied dan door *het schoolverbond* wordt ingenomen.

Het ontwerp-reglement is de verwerking van de grondgedachten, die in eene vergadering van de Friesche vereeniging „Volks-onderwijs," gehouden den 10n Juni 1870, zijn vastgesteld.

Het zal strekken om, ingevolge besluit te dier vergadering genomen, de Gewestelijke vereeniging te doen overgaan in eene algemeene Nederlandsche vereeniging. De Friesche vereeniging wenscht alzoo, met handhaving van de beginselen die haar tot hiertoe hebben geleid, zich op te lossen in eene vereeniging, die de zaak van het volksonderwijs over het geheele rijk zal ter harte nemen. Daartoe vraagt zij ruime medewerking. Vindt eene poging tot verkrijging van die algemeene medewerking geen gunstig onthaal, dan blijft zij, wat zij is: Friesche vereeniging tot bevordering van Volksonderwijs.

Na eene vierjarige werking en een gedurende dat tijdvak krachtig optreden der Friesche vereeniging, behoeft weinig gezegd te worden omtrent haar streven. Dat streven omvat het volksonderwijs in zijn vollen omvang. De Vereeniging werd daarbij geleid door de overtuiging, dat èn ten opzichte van de onderwijs verstrekkenden èn ten opzichte van de onderwijs ontvangenden, steun, vooral moreele steun hoogst onmisbaar is.

Op haar weg lag dus zoowel alles, wat ter verbetering van dat volksonderwijs kan strekken, als de kwestiën van schoolverzuim en leerplicht.

Grondbepalingen. Art. 1. De Vereeniging tot bevordering van het volksonderwijs in Nederland stelt zich ten doel:

a. bescherming en verdediging der beginselen van de wet op het lager onderwijs van 1857;

b. verbetering van het volksonderwijs en verheffing van de onderwijzers door betere opleiding en voldoende jaarwedden;

c. het vestigen eener volksovertuiging van de onmisbaarheid van opvoeding en onderwijs, en het nadeel van schoolverzuim;

d. grondig onderzoek naar- en zoo mogelijk opheffing van de bezwaren tegen eene tusschenkomst van de regeering om het onderwijs algemeen en verplichtend te maken.

Art. 2. De middelen, waardoor de Vereeniging haar doel tracht te bereiken, bestaan hoofdzakelijk in:

a. het plaatsen van artikelen onder eene rubriek „Volksonderwijs" in dag- of weekbladen en zoo mogelijk het uitgeven van een eigen orgaan;

b. het beloonen van schrijvers, die op verdienstelijke wijze het doel der Vereeniging bevorderen.

c. het verspreiden van populaire opstellen over onderwijs en opvoeding onder het volk;

d. het houden van meetings en volkslezingen.

Ziedaar het programma. Wij hopen dat, bij gelijksoortige rigting als het reeds bloeijend *Schoolverbond*, zamenwerking, of althans wederkeerige ondersteuning doenlijk moge zijn.

— **Opleiding voor Indischen landbouw.** Op het onlangs te Tilburg gehouden Congres der Nederlandsche Maats. t. bev. v. Nijverheid heeft de questie van het middelbaar-onderwijs ten dienste van hen, die zich in onze O.-Indische bezittingen op landbouw en nijverheid wenschen toe te leggen, een punt van beraadslaging gevormd; nu het beginsel van vrije cultuur is aangenomen, meende men dat Nederland niet in gebreke mag blijven, van de aangeboden gelegenheid een nuttig gebruik te maken; en dat vooral het jonge geslacht in Nederland meer en meer moet worden aangemoedigd om zich op kolonialen landbouw en nijverheid toe te leggen. Terwijl door het Gouvernement eene inrichting tot vorming van Indische ambtenaren in het leven is geroepen, waar vooral taal- en rechtskennis met betrekking tot de Ned.-Indische maatschappij worden behandeld, meenden sommigen, dat eveneens in Nederland eene school moest worden opgericht, waar de natuurwetenschappen met het oog op kolonialen landbouw en nijverheid werden onderwezen; anderen daarentegen waren van oordeel, dat de bestaande Hoogere-burgerscholen daartoe de geschiktste gelegenheid aanboden, indien de jongelieden, na het verlaten dier scholen, aan de Polytechnische school te Delft de gelegenheid vonden om zich meer bijzonder met het oog op hunnen werkkring in Ned.-Indië, verder te ontwikkelen en aldaar de noodige taalkennis op te doen.

Alle leden waren er van overtuigd, dat de Ned.-Indische landbouw en Nijverheid een belangrijke toekomst kunnen tegemoetgaan, indien niet meer bij uitsluiting al hare krachten tot de koffie- en suiker cultuur bepaald blijven; en dat juist door goed ontwikkelde jonge menschen de

Digitized by Google

vele hulpbronnen, die nu nog in Indië ongebruikt liggen, zullen worden opgezocht en in exploitatie gebracht.

Het Congres besloot de aandacht der Ned. Maats. bev. v. Nijverheid op dit gewichtig onderwerp te vestigen, en haar te verzoeken eene commissie te benoemen, die daarover rapport zou uitbrengen. Directeuren hebben tot leden dezer commissie benoemd de heeren: dr. A. Vrolik, te 's Hage, als voorzitter; professor von Baumhauer, te Haarlem; François, te Rotterdam, allen directeuren der Maatschappij; verder de heeren: mr. Mirandolle, lid der Tweede Kamer, te Haarlem, W. L. de Sturler, te 's Gravenhage; dr. J. E. de Vrij, te 's Gravenhage, en F. W. van Eeden, secretaris. (*N. R. C.*)

— **Volksgaarkeukens.** Het verslag der Rotterdamsche Volksgaarkeukens over den derden jaarkring van haar bestaan ziet het licht met een woord tot de arbeidende klasse van Nederland in het algemeen, en in het bijzonder tot die der stad Rotterdam, door F. N. Boer, (firma Nieuwenhuys & Co.)

Daaruit blijkt, dat het debiet dier volksgaarkeukens in het derde jaar in vergelijking met het voorgaande jaar, bijna verdrievoudigd is. Allereerst mag dit succès worden toegeschreven aan het veel verbeterde begrip van de inrichting, de daardoor verlevendigde ambitie van de verdienstelijke opzichters en het ander personeel in de zaak werkzaam, terwijl niet uit het oog mag worden verloren, dat het vermeerderde debiet steeds bijdraagt en meer en meer zal bijdragen tot verbetering der spijzen.

Er werden verkocht:

1e jaar,	Sept. 1867—Sept. 1868	106472	portiën,
2e „	„ 1868— „ 1869	120455	„
3e „	„ 1869— „ 1870	317915	„

Het verslag wijst op de navolging, die de oprichting der volksgaarkeukens op verschillende plaatsen des lands heeft gevonden. Te Amsterdam, 's Hage, Utrecht en Almelo zijn volksgaarkeukens verrezen en met gejuich begroet. Te Delft kwam ze in 't leven en bleef ze voortbestaan door de zorg van den heer Boer. Te Groningen en Leiden worden de inrichtingen voorbereid. Overal zijn het aanzienlijken uit den lande, die met warmen en belangeloozen ijver de taak op zich namen om ze het aanzijn te geven en te besturen.

Bij den naderenden winter verdienen deze nuttige instellingen zeker meer dan ooit de aandacht. Wij verwijzen hierbij naar een stukje van Prof. O. van Rees in *de Economist* 1868 voorkomende, naar wij meenen een der allerlaatste, zoo niet de laatste publicatie van den kundigen en regtschapen man.

Digitized by Google

— **Walvischvangst.** De laatste aflevering van het *Tijdschrift voor Volksvlijt* (no. 7—8) bevat een belangwekkend artikel van mr. J. A. van Eijk, over de *Walvischvangst*. Wij vestigen daarop de aandacht onzer lezers, ook in verband met een artikel over datzelfde onderwerp, in het begin van onzen jaargang verschenen. In een *naschrift* zegt mr. v. Eijk:

„Reeds in December ll. was dit opstel door mij geschreven, met het doel om het in eene aflevering van het Tijdschrift *de Volksvlijt* te plaatsen, toen mij in Februarij ll. het 1e nommer 1870 van *de Economist*, waarin een zeer belangrijk stuk getiteld: *Beschouwingen over de kleine visscherij*, onder de oogen kwam. Dit stuk, geschreven door een voormalig koopvaardij-kapitein, den heer C. J. Bottemanne Mz., wekte zeer mijne belangstelling op, omdat het eveneens ten doel heeft onze landgenooten tot het bervatten van dezen tak van nijverheid aan te sporen. Aan het slot, later aan het opstel toegevoegd, zag ik met groot genoegen vermeld, dat door verschillende personen het noodige kapitaal was bijeengebragt om eene naamlooze vennootschap: *De Nederlandsche Visscherij*, tot stand te brengen. Onlangs heb ik uit de daghladen gezien, dat daaraan de koninklijke goedkeuring is verleend, zoodat de vennootschap nog in dit jaar hare exploitatie kan beginnen.

Zeer verheugt het mij, in hoofdzaak de denkbeelden bevestigd te vinden, welke ik bij Nongaret had aangetroffen en heb overgenomen.

Immers wat ik, als zelf niet met de praktische uitoefening der walvischvangst bekend, op vertrouwen van anderen moest overnemen, wordt in het gmelde opstel door een landgenoot uit eigen ondervinding en studie gestaafd.

Ik heb, na het lezen van het stuk des heeren Bottemanne, in twijfel gestaan of ik mijn opstel als overtollig zoude terughouden. Bij later inzien is het mij echter voorgekomen, dat het niet onbelangrijk konde worden geacht den lezers van dit tijdschrift en de belangstellenden in Neêrland's welvaart, ook met de denkbeelden van eenen der zaken kundigen buitenlander bekend te maken, die daarvan zeer gunstige verwachtingen koestert. Welligt komt er eene of andere wenk in voor, die voor belanghebbenden in de nieuwe onderneming van nut kan zijn."

Verbetering. Wij herstellen eene kleine onnaauwkeurigheid in de opgave der Engelsche grondbelasting (noot, pag. 1066) voorkomende. De heffing is niet sedert 1696 volkomen onveranderd gebleven. Tot 1776 was de aanslag naar 4 sh. als maximum, en heeft soms iets minder, 2 à 3 sh. bedragen, doch van 1776, dus en eene eeuw, dagteekent de onveranderde heffing, nl. ad 4 sh., hetgeen bij de afkoopbaarstelling bij de wet, 1798, werd geperpetueerd. Op deze langdurige fixiteit komt het hoofdzakelijk aan.

DE KWESTIE DER KLEINE TELEGRAAFKANTOREN.

Het Koninklijk Besluit van 17 *Augustus* 1870 *(Staatsblad no* 153*) tot regeling der voorwaarden, waarop met medewerking der Gemeenten, Rijkstelegraafkantoren in kleinere plaatsen kunnen worden opgerigt en in stand gehouden.*

Het Koninklijk besluit van 17 Augustus 1870 bepaalt dat in plaatsen, niet verder dan vijf kilometers van eene Rijkstelegraaflijn gelegen, en waar geen telegraafkantoor van eenige bijzondere onderneming bestaat, Rijkstelegraafkantoren in vereeniging met het kantoor der Posterijen gevestigd kunnen worden, onder de navolgende voorwaarden:

a. De Gemeente levert en onderhoudt, ten genoege van den Minister van Financiën, de lokalen voor de Post- en telegraafdienst en voor huisvesting van een beambte gevorderd.

b. Voor de woning van den beambte en de voor de Postdienst gevorderde ruimte, wordt van Rijkswege een billijke huurprijs betaald.

c. De Gemeente verbindt zich, voor een tijdvak van tien jaren, jaarlijks aan het Rijk te vergoeden, hetgeen de opbrengst van het Telegraafkantoor beneden de kosten van instandhouding daarvan blijkt te bedragen.

d. Als opbrengst van een Telegraafkantoor wordt berekend, zooveel malen dertig centen, als het aantal, in één jaar door het kantoor *afgezonden*, tot enkelvoudige herleide, telegrammen bedraagt.

e. De kosten van instandhouding van een Telegraafkantoor, waarvoor de dienst met die der Posterijen is vereenigd, worden door den Minister van Financiën, voor ieder geval, bepaald, doch hoogstens tot een bedrag van achthonderd gulden 's jaars.

Voorts bepaalt het besluit, dat in plaatsen, waar de Vereeniging van Post- en Telegraafdienst bezwaar ontmoet, een afzonderlijk Telegraafkantoor kan worden gevestigd, mits de lokalen voor de

onderhouden, terwijl voor de woning van den beambte van Rijkswege een billijke huur zal worden voldaan. De kosten van instandhouding van zoodanig telegraafkantoor worden op twaalfhonderd gulden 's jaars gesteld.

Art. 3 houdt in, dat de Minister van Financiën vaststelt, waar telegraaflijnen worden aangelegd, en in welke plaatsen door het Rijksbelang de vestiging van Telegraafkantoren, zonder waarborg van een minimum opbrengst door de Gemeente, wordt gevorderd.

In Art. 4 leest men, dat de bestaande Rijkstelegraafkantoren, wier instandhouding niet door het Rijksbelang wordt gevorderd, opgeheven kunnen worden, ingeval de gemeente zich niet verlangt te verbinden tot aanvulling van de minimum opbrengst.

Alvorens dit Besluit nader te beschouwen, zullen wij den feitelijken toestand mededeelen.

Gebrek aan personeel voor de telegraafdienst was de oorzaak, dat in vroegere jaren niet kon voldaan worden aan de aanvragen van vele gemeenten tot oprigting van Rijkstelegraafkantoren. Om het getal dier aanvragen te matigen, bepaalden vroegere Ministers van Binnenlandsche zaken, dat een gemeente, in de nabijheid der Rijkstelegraaf-lijnen gelegen, gedurende een jaar kosteloos een Rijkstelegraafkantoor kon verkrijgen, mits die gemeente gratis een lokaal voor kantoor afstond.

Na het eindigen van dit proefjaar, moest de gemeente verklaren of zij voor het vervolg een jaarlijksche bruto-opbrengst wilde garandeeren van *f* 1500.

Bij de berekening dezer opbrengst werden niet alleen, zooals onder *d* van het Besluit van 27 Augustus jl., gerekend de *verzonden*, maar ook de *ontvangen* berigten.

Toen het telegraafpersoneel gemakkelijker vermeerderd kon worden, vroeg de Regering aan een gemeente zelden de garantie van *f* 1500, maar rigtte Telegraafkantoren op, waar zij wilde; zoo werden bij voorbeeld in het Westland gevestigd de kantoren Wateringen, Monster, 's Gravezande en Naaldwijk, allen zonder garantie.

De tegenwoordige Minister van Binnenlandsche zaken verklaarde, (Mem. van beantw. v. Hoofdstuk V der begrooting voor 1869), dat na 1869 de garantie niet meer zou ingevorderd worden.

In verband hiermede werd in de Wet op de Middelen de post: „Inkomsten van den Rijkstelegraaf, daaronder begrepen de bijdragen van gemeenten voor de instandhouding van telegraafkantoren" veranderd in: „Inkomsten der Rijkstelegrafen." De Staten-Telegraafdienst kosteloos door de Gemeente worden verstrekt en

Generaal hebben door het aannemen der Wet op de Middelen deze wijziging der vroegere bepalingen stilzwijgend goedgekeurd.

Na den feitelijken toestand te hebben uiteengezet, keeren wij terug tot het Besluit van 17 Augustus.

Wanneer in een gemeente de dienst der Posterijen met die der Rijkstelegrafen vereenigd wordt, bedraagt de garantie hoogstens *f* 800, terwijl, indien die Vereeniging niet geschiedt, deze som *f* 1200 is.

Bij goeden wil en medewerking van de zijde der Postadministratie kan die Vereeniging in veel kleine gemeenten plaats hebben. Wil die Administratie evenwel niet zeer krachtig medewerken, dan is het te vreezen, dat vele gemeenten *f* 1200 in plaats van hoogstens *f* 800 zullen moeten garandeeren. De gemeenten hangen in deze zaak geheel af van de welwillendheid der Postadministratie, die regter in haar eigen zaak is.

Thans een woord over de garantie. De tegenwoordige Minister van Binnenlandsche zaken verklaarde in 1869, dat die garantie niet meer zou ingevorderd worden; het schijnt, dat nu de Rijkstelegrafen onder het bestuur van den Minister van Financiën zijn, deze de belofte van zijn ambtgenoot intrekt.

Zooals wij mededeelen, werden vroeger ter bepaling der opbrengst van een telegraafkantoor, niet alleen gerekend de berigten, door dat kantoor *verzonden*, maar ook de berigten, door dat kantoor *ontvangen*; de buitenlandsche berigten werden daarenboven aan de gemeenten berekend tegen het geld, dat het Rijk er van ontving, dus iets meer dan 30 cent per stuk. Volgens het Besluit van 17 Aug. jl. komen alleen de *verzonden* en niet de *ontvangen* berigten in aanmerking bij de berekening der opbrengst, terwijl ook voor de *verzonden* buitenlandsche berigten niet meer dan 30 cent wordt in rekening gebragt.

De *ontvangen* berigten zijn bij kleine kantoren minstens even groot in aantal, als de *verzonden*, zoodat volgens deze bepaling de opbrengst tot de helft wordt teruggebragt.

Er zijn voorzeker bezwaren in te brengen tegen het in rekening brengen der *ontvangen* telegrammen, omdat deze berigten reeds in rekening zijn gebragt door het kantoor van afzending, indien zulks een gegarandeerd kantoor is. Bestaat op een plaats geen telegraafkantoor, dan zullen er per post, bode, enz. veel minder telegrammen heen gezonden worden, dan dat er een telegraafkantoor is gevestigd.

Was de vroegere bepaling te vrijgevig, de tegenwoordige is te karig. De billijkheid eischt, dat de *ontvangen* berigten ook voor een

Digitized by Google

gedeelte b. v. voor de helft of drie vierde, in rekening worden gebragt, of wel, dat zij bij de bepaling der opbrengst dan alleen niet in aanmerking zullen komen, als zij gewisseld worden tusschen twee kantoren, die beiden gegarandeerd zijn, maar wel, als zij afkomstig zijn van de kantoren, waarvan de opbrengst door de gemeenten niet is gewaarborgd.

Vergelijken wij voor de gemeenten, waar een kantoor van den Rijkstelegraaf, niet in vereeniging met dat der Posterijen, is gevestigd, de vroegere Bepalingen met het Besluit.

Behalve dat aan de gemeenten geen proefjaar wordt toegestaan, bestaat het verschil hoofdzakelijk daarin, dat de garantie van *f* 1500 op *f* 1200 is verminderd, en in plaats van de *verzonden* en de *ontvangen* berigten beiden, thans alleen de *verzonden* berigten worden in aanmerking genomen ter bepaling der opbrengst. De gemeente moet daarenboven, hoewel tegen betaling van huur, voor een woning van den beambte zorgen, dat op kleine plaatsen soms zeer moeijelijk is. Voor die gemeenten, waar de *ontvangen* berigten in een geheel jaar slechts ongeveer 1000, dat is 2 à 3 per dag bedroegen, is het Besluit niet nadeelig, omdat de opbrengst dezer *ontvangen* berigten minder bedraagt dan *f* 300, het verschil tusschen de vorige garantie van *f* 1500 en de tegenwoordige van *f* 1200. Het aantal dezer gemeenten is niet groot, en zulke telegraafkantoren zal men in den regel wel met de Posterijen moeten vereenigen, zoodat wij ze buiten beschouwing laten.

Voor telegraafkantoren, die meer dan 1000 telegrammen ontvangen, is het Besluit, vergeleken met de vroegere Bepalingen, zeer bezwarend: eene zeer globale berekening over 1869 van eenige telegraafkantoren met beperkte dienst, geeft de volgende uitkomst:

NAMEN DER KANTOREN.	TOESTAND VOLGENS DE VROEGERE BEPALINGEN.	TOESTAND VOLGENS HET BESLUIT.
Bergen op Zoom	vrij van bijbetalen aan het Rijk	*f* 100 bij betalen
Bolsward	idem	- 400 »
Culenburg	idem	- 200 »
Delfzijl	idem	- 300 »
Enkhuizen	idem	- 100 »
Franeker	idem	- 300 »
Helmond	idem	- 200 »
Hilversum	idem	- 400 »
Hoogezand	idem	- 200 »
Lemmer	idem	- 400 »
Veendam	idem	- 300 »
Waalwijk	idem	- 400 »

Wageningen	vrij van bijbetalen aan het Rijk			ƒ 300	bij betalen
Alblasserdam	ƒ 200	bij betalen aan het Rijk		- 600	»
Delfshaven	- 300	idem		- 600	»
Edam	- 200	idem		- 600	»
Grave	- 400	idem		- 600	»
Hengelo	- 300	idem		- 600	»
Joure	- 100	idem		- 600	»
Oosterhout	- 300	idem		- 600	»
Oude-Pekela	- 600	idem		- 800	»
Sliedrecht	- 100	idem		- 600	»
Steenwijk	- 400	idem		- 600	»
Winschoten	- 200	idem		- 500	»
enz.	enz.	enz.		enz.	

Bovenstaande cijfers zijn zeer globaal; het aantal berigten is genomen uit de Staatscourant van 5 Februarij 1870; wij noemen slechts enkele kantoren, waar het verschil het grootste is; er zijn evenwel nog veel meer kantoren, voor wie het Besluit insgelijks nadeelig werkt. (Wij brengen in herinnering dat van velen der genoemde kantoren nooit eenige garantie gevraagd is.)

Toen in de bovenstaande gemeenten Telegraafkantoren gevestigd werden, is aan enkelen gevraagd, of zij een minimum van opbrengst van ƒ 1500 wilden garandeeren; voor de bepaling der opbrengst zouden in rekening komen de *verzonden* en *ontvangen* berigton beiden, maar volgens het Besluit alleen de *verzonden* telegrammen. Enkele gemeenten hebben die garantie verzekerd, maar nu is het onzes inziens aan de Regering zedelijk niet geoorloofd, door het Besluit willekenrig de voorwaarden te wijzigen, waarop zij zich tegenover die gemeenten heeft verbonden. Het Besluit kan dus niet worden toegepast op gemeenten, waar reeds Rijkstelegraafkantoren zijn gevestigd.

Men kan bij het oprigten van nieuwe kantoren het genoemde Besluit volgen, maar dan zal men de gemeenten, waar reeds Telegraafkantoren zijn, met een andere maat meten dan gemeenten, waar nog kantoren moeten opgerigt worden. Bovenal vergete men niet, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken verklaard heeft, dat geen garantie meer zou worden ingevorderd.

De bepaling in Art. 3, dat de Minister van Financiën vaststelt, in welke gemeenten een Telegraafkantoor zal komen zonder garantie van opbrengst, moge een noodzakelijk kwaad zijn, zij zet de deur open voor gunstbetoon.

Het Besluit van 17 Augustus gaat van het beginsel uit, dat de

Digitized by Google

gemeente moet bijbetalen aan het Rijk wat de Schatkist op het Telegraafkantoor verliest.

De gezamenlijke uitgaven voor de exploitatie van den Rijkstelegraaf zijn jaarlijks ongeveer twee ton hooger dan de inkomsten, zoodat het duidelijk is, dat niet alleen de *kleine*, maar ook veel *groote* kantoren meer kosten, dan opbrengen.

De billijkheid vordert, dat de Minister van Financiën nu ook bepalingen vaststelle, waardoor de gemeenten, waar die grootere Telegraafkantoren gevestigd zijn, aan de Schatkist betalen, wat de kantoren meer kosten dan opbrengen.

Volgens het genoemde Besluit worden de kosten van een Rijkstelegraafkantoor met beperkte dienst, dus met één ambtenaar, begroot op *f* 1200 's jaars. Voor een Rijkstelegraafkantoor met volle dagdienst zijn minstens twee ambtenaren noodig, ja soms zelfs één Directeur, één telegrafist en één klerk. Een telegrafist 3e klasse heeft een minimum van jaarlijksche bezoldiging van *f* 800; hier komt bij het premiegeld van telegrammen, de meerdere kosten van vuur, licht, bestellen, enz., te zamen ± *f* 1000. De kosten van zulk een kantoor bedragen dus ± *f* 2200 's jaars.

Berekent men de opbrengst van eenige Rijkstelegraafkantoren met volle dagdienst overeenkomstig de bepalingen van het Besluit, namenlijk door alleen de *verzonden* telegrammen te nemen, en stelt men voor uitgaaf *f* 2200, dan krijgt men de volgende uitkomsten:

NAMEN DER KANTOREN.	OPBRENGST DER KANTOREN.	MINDERE OPBRENGST DAN UITGAAF.
Assen (*)	*f* 1000	*f* 1200
Bommel	- 1400	- 800
Delft	- 1900	- 300
Dokkum	- 1600	- 600
Eindhoven	- 1500	- 700
Goes	- 1400	- 800
Gouda	- 2000	- 200
Heerenveen	- 1400	- 800
Meppel	- 1200	- 1000
Purmerende	- 1400	- 800
Roermond (*)	- 1100	- 1100
Wormerveer	- 1300	- 900
enz.	enz.	enz.

(*) Daar dit kantoor geen *f* 1200 opbrengt valt het zelfs, niettegenstaande het volle dagdienst heeft, onder de termen van het Besluit, zoodat de gemeente minstens het verschil tusschen de opbrengst en *f* 1200 zou moeten bij betalen. Hoewel deze gemeente niets betaalt, heeft de Regering daarenboven zeer kort geleden in plaats van beperkte, volle dagdienst ingevoerd.

Bovenstaande cijfers zijn zeer globaal; wij noemen slechts enkele kantoren, waar het verschil het grootste is, maar nog anderen verkeeren in gelijksoortigen toestand.

Het voorgaande toont duidelijk aan, dat het Rijk op een aantal *groote* Rijkstelegraafkantoren veel meer verliest, dan op sommige *kleine* kantoren.

Vermeent de Regering, blijkens het Besluit, in het belang der Schatkist verpligt te zijn, om hetgeen een *klein* telegraafkantoor meer kost, dan opbrengt, door de gemeente te laten bij betalen, dan vordert de billijkheid, dat voor de *groote* kantoren een Besluit genomen worde tot garantie van het tekort, evenals zulks is geschied voor de *kleine* kantoren.

Het Koninklijk Besluit van 2 Augustus 1869 bepaalt, dat met 1 Januarij 1879 de administratie van den Rijkstelegraaf zal worden overgebragt van het Departement van Binnenlandsche Zaken naar dat van Financiën, onder anderen, ten einde daardoor in kleinere gemeenten, waar dit tot dus ver niet geschied is, Rijkstelegraafkantoren te kunnen vestigen. Het Besluit van 17 Augustus 1870 zal het oprigten van Rijkstelegraafkantoren in kleine gemeenten niet alleen niet bevorderen, maar voor vele gemeenten zelfs geheel onmogelijk maken. Ter zijde latende de verklaring van den Minister van Binnenlandsche Zaken, dat geen garantie meer van zulke gemeenten zal worden gevraagd, werden ter berekening der vorige garantie de *verzonden* en *ontvangen* telegrammen beiden genomen, terwijl volgens het Besluit van 17 Augustus alleen de *verzonden* telegrammen in aanmerking komen. Daar het aantal *verzonden* en *ontvangen* telegrammen ongeveer even groot is, kan men dus aannemen, dat voor eene vergelijking van de tegenwoordige met de vroegere garantie, thans wordt gevorderd voor een Vereenigd Post- en Telegraafkantoor hoogstens 2 × 800 = *f* 1600 en voor een Telegraafkantoor 2 × 1200 = *f* 2400 tegen *f* 1500 volgens de vroegere Bepalingen.

Het oprigten van Telegraafkantoren is dus voor de kleine gemeenten veel bezwarender geworden dan vroeger. In plaatsen, waar de Post en Telegraaf niet vereenigd worden, zullen voor *f* 1200 telegrammen, dus ongeveer 4000 stuks per jaar moeten verzonden worden, om de onkosten te dekken. Gaat men na dat slechts plaatsen, als Amersfoort, Bommel, Goes, Heerenveen Meppel, Roermond, Tilburg, Venlo, Wormerveer, enz. jaarlijks 4000 telegrammen verzenden, dan is het vooruit te zien, dat er in

Nederland geen gemeenten zijn, waar nog telegraafkantoren moeten gevestigd worden, die niet zullen moeten betalen voor de garantie.

Wij vermoeden, dat de meeste gemeenten, die in het bezit van een telegraafkantoor willen komen, in het begin hoogstens één à twee duizend verzonden telegrammen 's jaars zullen hebben; wordt het Post- en Telegraafkantoor niet vereenigd, dan zullen die gemeenten dus voor de garantie 6 à 9 honderd gl. jaarlijks moeten bijpassen; voor vele gemeenten een som zoo hoog, dat zij die niet kunnen betalen.

Wij hebben op bladzijde 386 en volgende van dit Tijdschrift aangetoond, dat het eenige middel, om op kleine plaatsen telegraafkantoren zonder groot geldelijk bezwaar op te rigten, daarin zou bestaan, dat de administratien der Posterijen en Telegrafen *werkelijk* en niet in *schijn* werden vereenigd, één persoon te gelijk Directeur van beide takken van dienst was, en dat voor zulke kantoren een minder soort van ambtenaren met een klein traktement werd aangesteld (de directeur van het kleinste telegraafkantoor heeft thans *f* 900 à 1000 's jaars) en alles zoo eenvoudig mogelijk ingerigt. Dezen weg, de eenvoudigste en rationeelste, heeft men niet ingeslagen; het gevolg is, dat de *kleine* gemeenten verstoken zullen blijven van telegraafkantoren.

Daar de opbrengst der meeste telegraafkantoren kleiner is, dan de uitgave, betalen de belastingpligtigen in kleine gemeenten gedeeltelijk de kosten van instandhouding der kantoren in groote steden. Willen zij echter zelven een telegraafkantoor in hun gemeente gevestigd hebben, dan moeten zij daarenboven het te kort voor dat kantoor in 's Rijks schatkist storten en een lokaal kosteloos afstaan.

Wanneer men bedenkt, dat de groote plaatsen zonder garantie dus kosteloos een kantoor van den Rijkstelegraaf krijgen, zonder er zelfs een lokaal voor te moeten verstrekken, dan zal iedereen toestemmen, dat de kleine gemeenten door de Regering zeer stiefmoederlijk worden behandeld.

J. J. van Kerkwijk.

Digitized by Google

GESUBSIDIEERDE NIJVERHEID EN GEBOEIDE HANDEL.

(Vervolg van blz. 975.)

B. BEZWAREN VAN „DE NEDERLANDSCHE INDUSTRIEEL".

Na de wederlegging van de „officieële" bezwaren, maar vooral na de beschouwing van de gnnstige gevolgen, reeds nu met de openbare aanbestedingen verkregen, zal het welligt in veler oog overbodig schijnen ook nog aan de bedenkingen van het Weekblad „de Nederlandsche Industriëel" onze aandacht te wijden; die bedenkingen toch zijn aan dezelfde bron als die der regeering ontvloeid: de zonderlinge meening „dat eene beperking van het gebied der voortbrenging en der mededinging heilzaam werkt op het belang der koopers", en bovenal: de vurige begeerte „om dat beperkte gebied der prodnctie uitslnitend aan de exploitatie der Nederlandsche nijverheid over te geven."

Hadden die beide machten: Krijgsbestuur, en Vereeniging van Nederlandsche Industriëelen, ieder het standpunt gekozen, dat nit den aard van haren werkkring voortvloeit, dan zoude bij de eerste meer het belang der koopers, bij de laatste meer dat der verkoopers op den voorgrond zijn getreden. Nu echter gebleken is dat de militaire regeering, bij de regeling der legerverzorging, noch immer aan 't belang der verkoopers een overwegenden invloed blijft schenken; nn Krijgsbestunr en Industriëelen beide dus nog in hetzelfde schuitje varen, nu, wij herhalen het, is er schijnbaar geene aanleiding om aan meergenoemd Indnstriëel Weekblad nog afzonderlijk gehoor te verleenen.

Toch deden de volgende redenen ons daartoe besluiten.

Dit Weekblad kan namelijk geacht worden tegenwoordig, zoo niet het eenige, dan toch het eigenlijke orgaan te zijn der Nederlandsche nijveren. Vroeger bestond er ook eene nijverheidscourant, maar haar fonds werd onlangs door de Vereeniging van en voor Nederlandsche Industriëelen aangekocht, en zij loste zich op in het

Digitized by Google

Weekblad. De Vereeniging tot bevordering van fabriek- en handwerksnijverheid geeft, zoover ons bekend is, geene periodieke geschriften uit. Dan heeft men nog wel: de Twentsche Vereeniging tot bevordering van nijverheid en handel, en de Nederlandsche maatschappij ter bevordering van nijverheid, welke elk een maandschrift uitgeven; maar de Twentsche Vereeniging (op handelsgebied meer vrijgevige beginselen dan hare zuster-Vereeniging toegedaan) wijdt hare aandacht aan de bevordering van alles wat meer direct met Twenthe's nijverheid in verband staat, waardoor haar tijdschrift een meer beperkten kring van arbeid maar vooral van lezers heeft. De andere, de Nederlandsche maatschappij, wijdt zich aan de industrie en al 't geen daarmede in verband kan worden gebracht in meest uitgestrekten zin: handwerks- en fabrieksnijverheid, landbouw, visscherij, wetgeving, handel, enz.; dat aan elk dier groote deelen van onze volkswelvaart dus betrekkelijk weinig tijd en weinig ruimte kunnen worden geschonken, springt in het oog; daarenboven verschijnt haar tijdschrift slechts eens in de 2 maanden, heeft eene meer beschrijvende en passieve richting, en is ook meer de uiting eener maatschappij, aan wie de bloei der Vaderlandsche nijverheid ter harte gaat, dan wel eener Vereeniging van Industriëelen.

Wij herhalen dus dat genoemd Weekblad als het eigenlijke orgaan der Nederlandsche Industriëelen mag worden beschouwd, en daarom vooral meenen wij de aandacht op den dat Weekblad bezielenden geest te moeten vestigen.

Daaruit zal kunnen blijken dat de Vereeniging meent de belangen der Vaderlandsche nijverheid te moeten bevorderen, door met vurigen, nu en dan met al te vurigen ijver (*) de leer te verkondigen dat deze het uitsluitend recht heeft op de voorziening of de beheersching der Nederlandsche markt; maar daardoor zal tevens de wijze zich openbaren, waarop de redactie meent zich van hare taak te mogen kwijten, en het gehalte of de waarde aan het licht komen, welke aan hare bestrijding of adhaesie moet worden toegekend.

Naar aanleiding van onze in den jaargang 1868 van dit tijdschrift voorkomende artikelen over de nijverheid en de legerbehoeften, werden in meergenoemd Weekblad eenige hoofdartikelen aan dat onderwerp gewijd, en werd dit op eene der driemaandelijksche vergaderingen van de Vereeniging aan de orde gesteld.

Het eerste dier artikelen (zie n°. 37 van 8 November 1868)

(*) Men denke slechts aan de vinnige bestrijding van de plannen tot uitvoering der directe stoomvaart op Indië.

deelde onder het opschrift: „de militaire lakens", mede: dat de *Economist* Juli—Nov. 1868 „een zeer lezenswaardig artikel bevat „van den Heer J. P. Koster, dat evenwel nader onder de oogen „van onze Industriëelen verdient te worden gebracht, afgescheiden „van de bedenkingen, die wij (de redactie van het Weekblad) „meenen dat hier en daar met grond tegen schrijvers beschouwingen „zouden kunnen worden ingebracht." Schrijver, „zoo luidt het „verder — geen industriëel — heeft ook van industrie geene „andere kennis verkregen dan uit de boeken, die hij echter met „veel ijver heeft gebruikt en benuttigd."

Hierop laat de redactie eene copij volgen van bladz. 915 t/m. 921 uit de *Economist*, welke zij hier en daar met eene aanteekening van hare hand heeft toegelicht.

Al dadelijk is hier de opmerking gepast, dat de redactie van het Weekblad hare hoofdartikelen aanvangt met den *persoon* des schrijvers te bespreken en een losse conjectuur omtrent diens *persoon* als een feit uitspreekt. Eene onvoorzichtigheid, waardoor zij haar zelve of anderen blootstelde aan het gevaar van „onjuisthedeu" te spreken, 't geen den voorzitter der Vereeniging dan ook reeds gebeurde toen hij, kort daarop, in de algemeene vergadering van 2 December 1868 (zie n°. 42 van 1868), bij het inleiden van het onderwerp, mededeelde dat de schrijver was „administrateur van kleeding bij het instructie-bataillon", een ambt dat de ondergeteekende niet bekleedt en nimmer heeft bekleed.

De onvoorzichtige conjectuur die wij bedoelen, ligt in de bewering dat de schrijver zijne industriëele kennis uitsluitend uit de boeken heeft verkregen. Om dit met zekerheid te kunnen avanceren zouden toch de geheele levensloop en al de handelingen des schrijvers aan de redactie bekend moeten zijn, eene wetenschap die zij (de onjuiste mededeeling van den voorzitter strekt hiervan als bewijs) in geenen deele de hare noemen kon.

Industriëele kennis toch is niet het uitsluitend eigendom der industriëelen zelven, en is, behalve uit de boeken, voor ieder onderzoekend man ook te verkrijgen in de industriëele, technische en andere inrichtingen zonder tal in en buiten ons vaderland. (*)

Eene conjectuur bovendien, die eigenlijk met het onderwerp

(*) Hoe zoude anders b. v. na eene uitsluitend administratieve loopbaan, de Secretaris der Vereeniging van en voor Nederlandsche Industriëelen, tevens Hoofdredacteur van het Weekblad, vuldnende industrieele kennis hebben kunnen verkrijgen?

Digitized by Google

niets te maken heeft, want alleen in de wijze waarop een schrijver zijn onderwerp bespreekt, ligt het bewijs voor de mate zijner kennis van het onderwerp dat hij zich ter behandeling heeft gekozen, volstrekt niet in de plaats of de wijze waar hij zich die kennis heeft verschaft; deze doen geen tittel of jota tot zijne kennis toe of af.

Maar bovendien rijst hier de vraag: waartoe die conjectuur? En waartoe vooral haar voorgesteld als buiten eenigen twijfel? Was dit soms om schrijvers beschouwingen, reeds eer die ter kennisse der lezers van het Weekblad werden gebracht, in discrediet te brengen?

We meenen de bevestiging van dit vermoeden te vinden in het 2de artikel (n°. 39), dat aanvangt met eenige citaten uit de regeerings-antwoorden op de Kamer-verslagen omtrent de begrootingen voor 1868 en 1869, te weten: de reeds door ons besproken „belangrijke adviezen", de beweringen dat openbare aanbesteding tegen de belangen van het leger strijden zou, (*) en dat er geen monopolie bestaat; op welke citaten de redactie dan onmiddellijk laat volgen: „inmiddels zullen onze lezers reeds gevoeld hebben, dat de schrijver „der artikelen in de *Economist* noch als koopman, noch als tech„nisch man, noch als industriëel, ja, zelfs niet als administrateur „op de vereischte hoogte staat om eene kritiek te kunnen voeren, „die steek houdt. Daartoe is iets meer, iets anders noodig dan „bouwstoffen. Wij gaan dit van ons standpunt bewijzen."

Waaruit nu konden hare lezers dat reeds gevoeld hebben? Uit het door haar gecopiëerde zestal bladzijden van het „lezenswaardig artikel „des schrijvers, die de verkregen boekenkennis met veel ijver heeft „gebruikt en benuttigd?" Praemisse en conclusie zijn dan niet zeer met elkander in overeenstemming. Of uit de hierboven geciteerde verklaringen der regeering, die ons vroeger niet proefhoudend zijn gebleken? Maar het gaat toch niet aan op zulke lichtvaardige wijze, uit een paar ongemotiveerde en later zelfs ongegrond bevonden argumenten, een veroordeelend vonnis over een schrijver uit te spreken; daaruit te besluiten niet alleen tot zijn volstrekt gemis aan kennis van het onderwerp dat hij heeft behandeld, maar zelfs tot zijne volstrekte ongeschiktheid om het te behandelen.

Of zijn de bewijzen, die de redactie „van haar standpunt" leverde, mogelijk meer afdoende? We willen zien. — In haar No. 40 zegt zij: „De memorie van beantwoording betreffende het hoofd-

(*) Eene bewering die, zooals wij vroeger gezien hebben, bijna even spoedig door de regeering zelve feitelijk werd herroepen als uitgesproken.

„stuk Oorlog der ontworpen Staatsbegrooting voor 1869, heeft aan „alle verschil van meening, of er ook nu nog ten aanzien der leve- „ring van militaire lakens voor de behoeften van ons leger een „monopolie zou bestaan, een einde gemaakt." En verder: „Waar „niemand is uitgesloten, die in aanmerking verdient te komen, kan „het denkbeeld bezwaarlijk opgaan, dat daar aan monopolie zou „moeten worden gedacht."

De redactie begaat dezelfde fout als de militaire regeering (zie bl. 956): zij vergeet achter het woordje „niemand" te laten volgen: „in Nederland wonende," en ignoreert zoodoende, op echte struisvogelmanier, doodeenvoudig de geheele lakenindustrie in Europa, behalve die van het kleine Nederland. Dit beperkt de mededinging aanmerkelijk, en begint zoodoende al vrij wel op een monopolie voor de Nederlandsche militair-lakenfabriekanten te gelijken; maar bovendien is er — zoo zegt zij zelve — slechts sprake van die Nederlandsche militair-lakenfabriekanten, *die in aanmerking verdienen te komen.* En wie zal nu hunne verdiensten constateren? Bestaan daartoe kundige technische of industriëele inspecteurs? Volstrekt niet; die verdiensten worden bepaald door de regeering, naar aanleiding der verklaringen van eenige gemeentebesturen.

Of er nu niet met volle recht op het beperkte gilde der Nederlandsche militair-lakenfabriekanten en dus op monopolie mag worden gewezen, beslisse de lezer.

Verder zegt de redactie:

„Zooals in het algemeen geen vrijheid bestaat in de maatschappij, „zonder beperkingen in het algemeen belang, zoo behooren er ook „zekere grenzen in acht te worden genomen bij de meest onbe- „perkte mededinging (!) voor leveranciën aan den Staat. Inzonder- „heid is dit ook het geval met de benoodigdheden hier voor het „leger, welke niet kunnen gezegd worden handelsartikelen te be- „treffen. Hierin ligt een der voorname oorzaken van dwaling bij „den schrijver der meergenoemde opstellen, dat hij b. v. militair „laken beschouwt als handelsartikel. Dit is zoo waar dat wij durven „beweren, dat er vele soliede lakenfabriekanten zullen worden aan- „getroffen, die geen militaire lakens willen vervaardigen, omdat zij „geen handelsartikel uitmaken; (*) dat wil zeggen, omdat er voor

(*) Is dit waar — 't geen wij echter niet durven bevestigen — dan levert de Nederlandsche Industriëel zelve een treffend bewijs voor onze stelling, dat de militair-lakenhandel, door de zeer beperkte mededinging op dat gebied, onvermijdelijk monopolie worden moest.

„dit fabriekaat geen algemeene vraag, geen algemeene markt be-
„staat, en dit weder omdat er, en zeer terecht, in de militaire
„lakens eigenschappen worden vereischt, die de gewone lakenfa-
„briekant te zeer in zijne berekeningen en kansen van debiet binden."

Volgen wij nu de geachte redactie aandachtig in haar betoog, dan beweert zij dat er, toen wij onze artikelen schreven, reeds onbeperkte mededinging voor leveranciën aan den Staat in het algemeen, en dus ook van militair laken, bestond; met eene geringe beperking, binnen zekere grenzen evenwel, in het algemeen belang.

Wij bestreden dus, naar hare meening, een toestand die niet meer bestond; m. a. w. wij vochten tegen windmolens. In hoever dit beweren gegrond is, zal het door ons geleverd overzicht van den handel in legerbehoeften der laatste jaren hebben bewezen. Toch werd door den Voorzitter der Vereeniging in de vergadering van 2 Dec. 1868 (zie No. 42) hetzelfde beweerd, als hij zegt: „waar
„de Heer Koster de leverancie aan het leger als een bescherming
„der industrie aanmerkt, steunt zijn betoog op minder goede gronden,
„*namelijk op onjuiste cijfers of op een toestand die niet meer bestaat.*"
Pleit deze meening voor een juiste kennis van den toestand van nijverheid en handel op dit stuk? Of wel voor een lichtvaardig en al te stoutmoedig uitgesproken oordeel? Men herinnere zich slechts de recente gevolgen der openbare aanbestedingen en de verklaring, nog zeer onlangs door den tegenwoordigen krijgsminister gegeven: „dat hij de leverancie liever aan de Nederlandsche fabriekanten gunt."

Of zoude hier aan eene scheeve voorstelling der zaak moeten worden gedacht, om daardoor gelegenheid te vinden tot bestrijding?

Voor de eer der redactie en der vereeniging beide hopen wij het eerste, ofschoon dit niet kan strekken om der Vereeniging en haar Weekblad prestige en vertrouwen naar buiten te bezorgen, en evenmin tot bevordering der waarachtige belangen van de vaderlandsche industrie; en dat is toch waarschijnlijk het doel waarmede het Weekblad werd opgericht?

Die „zekere grenzen bij de mededinging" nu, zijn — zoo zegt de redactie — inzonderheid noodig bij de levering van behoeften
„welke geene handelsartikelen zijn; d. i. waarvoor geen algemeene
„vraag, geen algemeene markt bestaat, en hiertoe behooren de
„militaire lakens."

Een paar opmerkingen.

Militair laken is dus geen handelsartikel. Waarom niet? omdat

daarvoor geen algemeene vraag, geen algemeene markt bestaat. Ik moet bekennen door dit argument niet van mijne dwaling te zijn genezen, om militair laken, wel niet als een coulant of courant handelsartikel, toch wel degelijk als een handelsartikel te blijven beschouwen. De geachte redactie zal, dunkt ons, der handels wereld dan ook een dienst bewijzen door de bekendmaking van den maatstaf of het grondtal, dat elke koopwaar al of niet tot handelsartikel verheft. De woorden „algemeene vraag en algemeene markt" toch zijn van zulke betrekkelijke beteekenis, dat zij hier weinig of geen licht verspreiden; hier is dan een cijfer noodig, dat bepaalt hoe hoog het debiet (jaarlijks?) klimmen moet, opdat een artikel van verbruik, binnen een gebied van zekere uitgestrektheid, tot handelsartikel kunne worden verheven; is het debiet beneden dat cijfer, dan zal de vraag als „minder algemeen" moeten worden beschouwd. En mag de koopwaar dan slechts een niet-handelsartikel genoemd worden?

Een artikel van verbruik, eene koopwaar zal dan in de koopstad Amsterdam een handelsartikel kunnen wezen, maar die eer tegelijkertijd in kleinere steden niet mogen genieten. Dit verschil zal evenzeer kunnen voorkomen tusschen verschillende tijdvakken van debiet in hetzelfde land of gebied; zoo zal het tot de mogelijkheden behooren dat bijv. de Kamer van Koophandel en Fabrieken te Amsterdam vervalt in onze dwaling, door sommige koopwaren ten onrechte onder de „handelsartikelen" te rekenen. Wij vinden bijv. in haar verslag over den toestand van handel, scheepvaart en nijverheid in 1866, eene opgave van aanvoeren der voornaamste „handelsartikelen" over de jaren 1862—66.

En daarin op blz. 47 vermeld:

		Collis kamfer.	Balen rijst.
Aangevoerd in	1864	onbekend	187,902
	1865	300	8,352
	1866	2,444	138,681

Was er nu voor kamfer en rijst in 1865 te Amsterdam eene minder dan „algemeene" markt, dan waren die artikelen in dat jaar geen „handelsartikel," en verviel de kamer van koophandel en fabrieken in de eerste koopstad van het handeldrijvende Nederland in dezelfde dwaling als wij. Dit moge ons tot troost strekken. Zoo zijn dan de hoeden van bizonderen vorm der Zeeuwsche boeren, de oorijzers en kappen der Friesche vrouwen, de gouden en juweelen hoofdbanden der Noordhollandsche boerinnen, de verschillende deelen van de bizondere kleederdracht der Urkers en in andere deelen

van ons Vaderland, de fijne weelde artikelen, en vele andere min of meer schaarsche natuurlijke of kunstmatige levensbehoeften, geen „handelsartikelen," want er is daarvoor noch „algemeene vraag" noch „algemeene markt;" en daarin worden niet minder dan bij militair, laken, eigenschappen vereischt, die den fabriekant in zijne berekeningen, maar vooral in zijne kansen van debiet binden.

Militair laken geen handelsartikel? Wordt het dan niet steeds overal en algemeen door onze zee- en landmacht in het moederland en in de koloniën gedragen? En is daarnaar dus niet geregelde, voortdurende en dus in zeker opzicht, algemeene vraag? Ligt in die beschouwing dan een der voorname oorzaken van dwaling? Wij gelooven het niet.

Het eenige argument, dat welligt met grond door de Redactie had kunnen worden, maar niet werd aangevoerd, is dat de Regeering, door hare verschillende ordonnantiën en bizondere bepalingen omtrent de lakenfabrikatie, en door de vele beperkingen bij koop en verkoop, oorzaak is dat het aanbod vermindert, hoewel behoefte en vraag dezelfde blijven, zoodat zij de markt beperkt, en militair laken tot een minder conrant, en daardoor duurder handelsartikel *maakt;* maar handelsartikel is en blijft het, omdat elke koopwaar, die als een der eerste en algemeene levensbehoeften van den mensch is te beschouwen — en daaronder nemen voeding-, dekking- en kleedingartikelen (en dus ook militair laken) eene voorname plaats in — een handelsartikel is. Slechts die artikelen van hoogst zeldzame behoefte, die uit hunnen aard nimmer in voorraad vervaardigd worden, kunnen hoogstens niet als handelsartikelen worden aangemerkt.

Wij hebben nog op eene zonderlinge redeneering de aandacht te vestigen.

„Inzonderheid — zoo zegt de redactie — moeten er zekere „grenzen bij de mededinging worden in acht genomen, wanneer „er geene algemeene markt bestaat." Dat is zoo niet; juist het omgekeerde is noodig; eene minder algemeene markt is een gevolg óf van minder vraag óf van weinig aanbod óf van weinig concurrentie; daardoor is dan de mededinging beperkt; nog meerdere grenzen aan die reeds beperkte mededinging te stellen, zou dus zeer verkeerd wezen; het is dan integendeel noodig dat die grenzen zooveel mogelijk worden verruimd, opdat de concurrentie vrijer en grooter worde, en een gunstigen invloed oefene op de prijzen der koopwaar. Er is dus, gelijk wij zeiden, juist het omgekeerde noodig, van hetgeen de redactie beweert.

Digitized by Google

Verder laat deze volgen:

„Al wat de schrijver wil bewijzen met den regel van drieën: „als witte merinoswol in 1860 *f* 1.15, in 1867 *f* 0.65 kost, dus „bijna de helft van vroeger, hoeveel zal het laken kosten dat in „eerstgenoemd jaar *f* 4.70 heeft gegolden, is onaannemelijk. Hij „bewijst daarmede alleen dit, dat hij hoegenaamd geen kennis heeft „van do elementen, die den prijs van een fabriekaat, hier dien „van het artikel militaire lakens beheerschen."

Onnoozele die ik ben: ik wist niet eens dat er indigo, arbeid en geld noodig zijn om van witte schapenwol blauw laken te maken; gelukkig dat ik niet de eenige ben en dat zelfs een deel der Tilburgsche lakenfabriekanten die verregaande onkunde omtrent hun eigen fabriekaat met mij deelen; in hun adres toch, in het laatst van 1868 aan den Koning, de Ministers van Oorlog en van Financiën gerigt, drongen zij op openbare aanbesteding aan, *omdat de prijzen der wol van* 20 *tot* 50 *pCt. waren gedaald, terwijl voor de militaire lakens nog altijd dezelfde hooge prijzen van vroeger werden besteed.* Ook zij spraken niet van indigo, arbeid en kapitaal, en, volgens de opmerkelijke conclusieën der redactie van het industriëel weekblad bij uitnemendheid, wisten dus de lakenfabriekanten zelven niet eens dat deze factoren ook in aanmerking komen bij de prijsbepaling van laken. Arme, onnoozele lakenfabriekanten!

„Neen," zegt de geachte redactie ten slotte, „in plaats van een „afkeurend oordeel te vellen over den gevolgden weg, zou zij er „veeleer toe overhellen om te verklaren dat, indien de prijzen der „militaire lakens, in het zooeven genoemde voor handel en industrie „zoo hachelijke tijdvak (1860—1867), geen andere fluctuatiën, „hebben doorleefd, als haar bekend zijn, (*) het Rijk, het leger „en derhalve ook de soldaat, alle reden hebben van dankbaar te „zijn (!) en met bepaalde voldoening te roemen (!) in de verstandige „maatregelen, (!) waaraan die uitkomsten vooral in zulk een tijd„vak verschuldigd zijn."

Ziedaar nu toch eene mystificatie zonder voorbeeld; had de redactie verklaard dat de bevoorrechte *militair-lakenfabriekanten* alle reden hadden om te roemen en dankbaar te zijn, daar zij steeds denzelfden prijs hebben ontvangen voor een fabriekaat, welks voornaamste grondstof de helft in prijs was gedaald, dat ware eene eerlijke bekentenis geweest; maar te begeeren dat de arme soldaat,

(*) De redactie zou juister gesproken hebben door te constateren dat de militaire lakens gedurende dat tijdvak constant op denzelfden prijs waren gebleven, hoewel de wol dan ook de helft in waarde verminderd was.

die jaren lang te veel betaald heeft (getuige de bednidende verminderingen in de prijzen zijner goederen en ook van laken door de openbare aanbestedingen) nog roemen en dankbaar wezen zal, omdat hij, even als de Javaan, gedwongen arbeid, (gedwongen krijgsdienst namelijk) verrichten moet en daarenboven, even als de Javaan, wel niet ten behoeve van het overheerschende ras, maar ten voordeele van enkele Nederlandsche industriëelen werd geëxploiteerd, — zie, dat is toch wat al te veel gevergd van een gewoon menschenkind.

Hiermede hebben wij de kritiek van het weekblad omtrent de militaire lakens afgehandeld en volgen wij de redactie bij de wederlegging van onze lederprijzen.

Bespraken wij vroeger „een toestand die niet meer bestond", hier hebben wij gewerkt met „onjuiste cijfers."

In N°. 40 luidt het: dat de schrijver ook hier met het verschil van prijzen schermt: dat hij niet alleen in de prijzen dwaalt, maar evenzeer in den maatstaf, want dat het artikel wordt genoteerd niet bij kilo's maar bij half kilo's, zelfs aan de markt te Antwerpen, voor dit artikel een der eerste van Europa; dat hij opgeeft er voor militaire schoenen van 1863—68 is betaald f 3.50, en zulks in weerwil der groote fluctuatiën van den prijs der grondstoffen, ten gevolge van den oorlog (in Duitschland) en de veeziekte. „Om die „afwisselingen te staven, — zoo luidt het verder — „neemt de „heer Koster tot basis een gezouten Buenos-Ayres huid, 1e kwaliteit, „wegende 25 kilo's. Het kilo, (zegge ½ kilo) dezer huid heeft, „volgens hem, gegolden in 1863 *f* 0.32 à *f* 0.33. Reeds deze prijs „is abusief, want dat wigt kostte toen slechts 29 à 31 cents. In „1864 gold het kilo (zegge ½ kilo) volgens hem 28 à 29; in 1865 „27 à 28; in 1866 28 à 29; in 1867 29 à 30 en in 1868 34 à 35 „cents. Ofschoon nu deze fluctuatieën onbeduidend zijn en, gemiddeld „genomen, vrij wel op één prijs nederkomen, vonnist de schrijver „reeds hier zijn eigen ideaal: het publiek aanbesteden, want een „Buenos-Ayreshuid van 25 kilo's is in gewicht te ligt voor militaire „schoenen. Waren de aannemers bij de levering van alle verdere „verplichting ontslagen, *dan zouden schoenen van huiden van dat ge„wicht niet kunnen worden afgekeurd.* (*) Maar contracteerende op „den bestaanden voet, is de leverancier gehouden Buenos-Ayres „huiden te koopen van 28 à 29 ponden; want nu stelt hij zich

(*) Het is noodig op deze uitspraak der redactie zelve hier de aandacht te vestigen.

„verantwoordelijk en aansprakelijk voor de deugdzaamheid van het „fabriekaat in de dracht.

„Zijn" — zoo gaat de redactie voort — „de reeds genoemde „opgaven dezer lederprijzen (huiden) onjuist, niet anders „is het met schrijvers cijfers betreffende de prijzen van het zool- „leder; zijn die cijfers, gelijk wij bewijzen kunnen, onjuist, dan „stort het geheele betoog in, dat daarop heet te rusten. De heer „Koster stelt de betaalde prijzen van zoolleder, de 4 kwartalen „gemiddeld genomen, in 1865 op 69 c., in 1866 op 71½, in 1867 „op 71½ c. per kilo (zegge ½ kilo, dezelfde fout als boven; dus „wordt de inkoop eens zoo duur). Maar deze statistische behen- „digheid om prijzen van 4 kwartalen, bij doorslag, tot een midden- „term te herleiden, om daarmede voor bewezen te doen doorgaan, „dat de prijs zich p. m. steeds gelijk is gebleven, gaat in de praktijk „niet op. Had de schrijver met *kennis van zaken*, met *het noodige „oordeel des onderscheids*, eene meening kunnen vestigen, hij zou „eerst beter zijne inlichtingen hebben moeten nemen."

De geachte redactie is hier zeer inconsequent; wij hebben haar toch zooeven (zie vorige blz.) hooren verklaren, dat de door ons genoteerde fluctuatiën over een 5tal jaren „gemiddeld genomen op één prijs nederkomen;" nadat zij zelve dus het gemiddelde over een 5tal *jaren* neemt, veroordeelt zij een oogenblik later het door ons herleiden van prijzen over 4 *kwartalen*.

Trouwens wij beiden zijn niet de eenigen, welke op dit stuk van „gemis aan kennis van zaken" blijk geven; ook de Antwerpsche makelaar in huiden, die haar de bewijzen van onze foutieve prijsnoteeringen verschafte, gaat (blijkens haar n°. 42) aan hetzelfde euvel mank, daar hij de prijzen der huiden *per jaar* heeft medegedeeld; (zie deze prijzen 2 blz. verder). De geachte redactie zal toch zeker niet willen beweren dat de huiden maar ééns per jaar op de beurs te Antwerpen worden verhandeld? Daar dit nu niet het geval is, heeft ook de heer Gerson een gemiddelden prijs per jaar opgegeven, en verviel dus deze „makelaar in huiden van een der voornaamste markten in Europa" in dezelfde fout als wij.

Behalve dit gemis aan kennis van zaken dwaalden wij bovendien: 1°. in de lederprijzen zelve; 2°. in de gewichtseenheid; 3°. in het gewicht der huiden, die voor militaire schoenen noodig zijn.

We willen deze drie dwalingen een weinig nader ontleden. Daar de lederprijzen eenigzins in klimmende mate evenredig zijn aan het gewicht der koehuiden, en de 3e dwaling dus een overwegenden invloed op de eerste heeft uitgeoefend, beginnen wij met de derde.

a. *Het gewicht der huiden geschikt voor militair schoeisel.* Wij hebben aangenomen een Buenos-Ayreshuid 1e kwaliteit, wegende 25 kilo's. Gij dwaalt, zegt de geachte redactie; „dat gewicht zou voldoende „zijn wanneer de aannemers bij de levering van alle verdere ver„plichting waren ontslagen. Maar contracteerende op den bestaanden „voet is de leverancier gehouden Buenos-Ayres huiden te koopen „van 28 à 29 pond; want nu stelt hij zich verantwoordelijk voor „de deugdzaamheid van zijn fabriekaat in de dracht."

Wat nu het gewicht der huiden en de verantwoordelijkheid der leveranciers gedurende het gebruik der van hen afkomstige schoenen voor het leger betreft, moeten wij hier aanteekenen dat er noch van aannemers, noch van contracten, noch van aansprakelijkheid voor dat fabriekaat in de dracht, immer in de verste verte eenige sprake is, en dat de redactie van het Weekblad der Vereeniging van en voor Nederlandsche Industriëelen hier bewijst geen begrip te hebben van de wijze waarop de schoenenaanmank voor ons leger is geregeld. Er zijn — wij herhalen het — noch aannemers, noch contracten, noch aansprakelijkheid voor het fabriekaat na de goedkeuring. De zaak draagt zich op de volgende wijze toe: elk regement heeft zijn militairen schoenmaker, die den graad van sergeant bekleedt, die jaar in jaar uit, zonder eenig rijkstoezicht zelf zijn leder koopt, die steeds geheel alleen zonder eenige mededinging in de behoefte aan schoenen voor zijn regement voorziet; een monopolist in een woord, wiens artikel eerst na de geheele voltooiing gekeurd en na goedkeuring direct betaald wordt, die daarna nimmer tot de geringste vergoeding, ook niet bij gebreken in de dracht kan worden verplicht. De stelling van de redactie: „waren de aannemers bij de levering van alle „verdere verplichting ontslagen, dàn zouden schoenen van huiden „van dat gewicht (ons gestelde gewicht van 25 kilo's) niet kunnen „worden afgekeurd" is dus in volle werking.

Wanneer nu schoenen, vervaardigd uit huiden van 25 kilo's, volgens hare eigene verklaring niet kunnen worden afgekeurd, worden er natuurlijk geene schoenen geleverd uit zwaarder en duurder huiden; daarom stelden wij — en dus zeer terecht — het normale huidengewicht op 25 Ned. ponden.

Aan welke zijde is nu de dwaling?

b. *Lederprijzen.* Daar nu de bedenking der geachte redactie tegen onze lederprijzen voortspruit uit het door haar te hoog gestelde gewicht, vervalt van zelf hare bedenking tegen de juistheid onzer prijzen.

Toch vermelden wij hier de bronnen waaruit wij die hebben

geput, omdat die onze dwaling in de gewichtseenheid der huiden zullen verklaren.

De prijs der huiden danken wij aan de volgende opgave der firma J. B. Timmermans te Waalwijk:

Prijzen van 1e kwaliteit gezouten Buenos-Ayres huiden, wegende 25 kilo.

	1863	1864	1865	1866	1867	1868
per ½ kilo	32/33 cent;	28/29;	27/28;	28/29;	29/30;	34/35.

Waalwijk, 11 Mei 1868. (*get.*) Timmermans Bzn.

Die der lederprijzen aan de firma Schagen te Amsterdam:

Staat der prijzen van zool- en overleder (grauwe koehuiden, geschikt voor militaire schoenen) gedurende 1865, 66 en 67.

De prijs is gerekend per ½ kilo, in cents, voor prima waar.

		Zoolleder.	Overleder.
1865	Jan.—Maart	72⁵	87⁵
	April—Juni	69⁵	85
	Juli—Sept.	68	80
	Oct.—Dec.	66	77⁵
1866	Jan.—Maart	73	77⁵
	April—Juni	69	80
	Juli—Sept.	73	80
	Oct.—Dec.	71	80
1867	Jan.—Maart	67⁵	77⁵
	April—Juni	69	80
	Juli—Sept.	73	82⁵
	Oct.—Dec.	77	87⁵

Amsterdam. Leerlooierij de Pelgrim.

Aldus opgemaakt ter liefde van de waarheid door mij ondergeteekende

(*get.*) S. Schagen.

De in het Weekblad daartegenover gestelde prijzen van den Antwerpschen makelaar Gerson luiden als volgt:

Van 25 à 32 kilo, eerste soort, per ½ kilo: 1863 *f* 0.32; 64 *f* 0.31½; 65 *f* 0.31; 66 *f* 0.31½; 67 *f* 0.31½; 68 *f* 0.34.

Eene vergelijking van deze opgave met die des Heeren Timmermans, toont aan dat de Heer G. eene speling of een gemiddelde neemt van 7 kilo's, terwijl de heer T. het gewicht heeft gepreciseerd op 25 kilo's; van daar de doorgaand eenigzins hoogere prijs van den Heer G. en het nu klimmend dan dalend verschil met de Tilburgsche firma. Op zulke gegevens dus, die tegen haar zelven getuigen, bouwt de redactie nu hare conclusiën

omtrent onze onkunde, *onze* dwalingen en *onze* onjuiste cijfers!

c. *Gewichtseenheid.* In de beide ons vorstrekte opgaven waren de prijzen van huiden en leder per ½ kilo genoteerd; het ½ teeken is echter aan de aandacht van den zetter en den corrector ontsnapt; eene onattentie die wij niet willen vergoelijken, maar die toch moeilijk den uitval kan rechtvaardigen dat de schrijver „bij eenige „handelskennis zich voor dergelijke dwalingen had moeten weten „te hoeden"; vooral indien men bedenkt dat onze prijsnoteering slechts geschiedde om het verschil aan te toonen tusschen den *constanten* prijs der schoenen en den *steeds wisselenden* prijs van huiden en leder, zoodat een gewijzigde gewichtseenheid der noteering van deze beide laatste artikelen aan dat gemis van overeenstemming tusschen prijzen van grondstof en fabriekaat niets veranderde.

Wij zijn steeds blijven dwalen, men hoore verder: „De Heer Koster „zegt dat randsel, patroontasch en bandelier van 1861—1868 op „dezelfde prijzen bleven, zonder echter van de huidensoort melding „te maken, waarvan die voorwerpen behooren te worden vervaar„digd, eene bizonderheid die in zulk een breed vertoog noodo mag „ontbreken. Wij kunnen er dit van zeggen: die voorwerpen moeten „worden vervaardigd van onze inlandsche huiden en kalfsvellen ..... „(enz.)

„De Duitsche oorlog en de veeziekte (zegt de Heer Koster) „oefenden eene gestadige afwisseling in de waarde dezer grond„stoffen uit. Weder eene groote dwaling! De prijs van goede in„landsche huiden is in die jaren zich nagenoeg gelijk gebleven."

Wanneer men nu de *Economist* 1868 opslaat, dan vindt men onderaan op blz. 931 woordelijk het volgende van onze hand:

„1o. Het leder wordt gebezigd tot vervaardiging van schoeisel, „patroontasschen, bandeliers en ransels. De prijzen dezer goederen „bleven sedert 1863 onveranderd. Toch oefenden de Duitsche oorlog „en de veeziekte hun invloed uit, en was er gestadige afwisseling „in de prijzen der grondstoffen, zoodat de gezouten Buenos-Ayres „huiden ongeveer per kilo golden .... (enz., hier volgden onze „reeds besproken prijsnoteeringen.)"

Vergelijkt men nu deze woorden met het citaat der geachte redactie, dan zal men daarin een klein verschil ontdekken, dat echter eene groote beteekenis heeft. Dan ontdekt men namelijk dat zij uit onze woorden de vermelding van het *schoeisel* heeft weggelaten; van het schoeisel welks soliditeit voor den soldaat van veel grooter belang is dan die van een ransel of een patroontasch;

Digitized by Google

van het schoeisel eindelijk dat uit Buenos-Ayres huiden wordt vervaardigd en welke grondstof dan ook, om de genoemde redenen, door ons bij voorkeur werd besproken.

Waartoe nu zulk een onvolledig citaat? Is dit met opzet of onwillekeurig geschied? Eene aandachtige lezing geeft hier regt tot eenigen twijfel: Immers, alleen door die weglating was er gelegenheid mij weder van eene groote dwaling te beschuldigen, en er op te wijzen 1o. dat de genoemde artikelen nu met weglating van het schoeisel, uit inlandsche huiden worden vervaardigd, eene bewering die zij niet had kunnen uitspreken indien zij, getrouw aan den tekst, ook het schoeisel had vermeld; en als gevolg daarvan 2o. dat de prijs van goede inlandsche huiden in die jaren nagenoeg gelijk gebleven is en dat de Duitsche oorlog en de veeziekte daarop *geen* invloed hebben uitgeoefend.

Wij gaan deze betreurenswaardige onjuiste citaten der redactie verder liever met stilzwijgen voorbij, maar we wenschen toch hare meening te releveeren dat de oorlog en de veeziekte op de prijzen der inlandsche huiden geen invloed oefenden, omdat wij die als een treffend blijk beschouwen van haren ruimen handelsblik, en hare uitnemende kennis van den invloed der groote sociale schokken, zooals de oorlog die geheel Duitschland teisterde en de veepest die een groot deel van Europa's veestapel vernietigde; als bewijs verder van haar juiste opvatting der gevolgen van die storingen of tijdelijke revolutiën in het maatschappelijk leven, op de belangen en den bloei van nijverheid en handel en dus op de prijzen der eerste levensbehoeften! Dit oordeel komt echter volstrekt niet overeen met het reeds meergenoemd jaarlijksch verslag van den handel enz. van Amsterdam over 1866, waar vermeld wordt: dat in de leerlooierijen lusteloosheid heerschte tengevolge van het ophouden der vraag voor het buitenland wegens den oorlog, en omdat de binnenlandsche consumtie door de veeziekte aanmerkelijk werd beperkt. De Amsterdamsche Kamer van Koophandel heeft dus gedwaald even als wij. Dit moge ons al weder troosten.

Thans zijn wij genaderd tot het laatste bewijs door de geachte redactie, van haar standpunt, geloverd voor de stelling, dat wij gedwaald hebben van het begin tot het einde.

„Met een argument toch" — zoo luidt het slot van haar hoofd-„artikel in N°. 40 van 1868 — „slaat hij, om een gemeenzame uit-„drukking te bezigen, (in zijn verrukking over hetgeen hij gezien „heeft) zijn eigen glazen in, terwijl hij het kolossaalste monopolie

„verheerlijkt dat op dit gebied misschien to noemen is. Hij wil alle „legerbehoeften, naar Frankrijks voorbeeld, zien opgedragen aan „één fabriek, als die van den heer A. Godillot." „„Een man, (zoo „„laat de redactie mij zeggen) die zijn geldelijk vermogen geheel „„aan eigen kunde en energie te danken heeft, terwijl verschillende „„Europeesche gouvernementen: Spanje, Rusland, Denemarken, „„België, Turkije, zijn voorbeeld geheel of gedeeltelijk hebben ge- „„volgd.""

De geachte redactie geeft hier een nieuw blijk van meesterschap in de kunst, om door substitutie van een enkel woord hier, door weglating van sommige woorden ginder, op onmerkbare wijze aan een zin een geheel andere dan zijne oorspronkelijke beteekenis te geven. Dit mogo eene bizondere behendigheid op het stuk der zinsverbastering verraden, maar of het loijaal, navolgenswaardig zij en fair, is, voor het minst genomen, zeer twijfelachtig. Wij hadden (zie blz. 735 van de Economist 1868) het gevoelen uitgesproken, dat de regeering, wanneer zij de nijverheid monopoliseert, zoo als bij ons met de regiments kleêr- en schoenmakers het geval is, dure of slechte goederen doet produceren; dat daarentegen de vrije nijverheid, door het tegenwoordige streven in de maatschappij naar associatie van geld- en arbeidskrachten, door verdeeling van den arbeid, door de macht van de werktuigen als arbeiders, en stoom als beweegkracht, groote *particuliere* ondernemingen doet geboren worden, die beter en beterkoop kunnen produceren dan de kleine beschermde industrie, met geringe middelen van productie en met een beperkt veld van debiet.

Wij helderden dit met een voorbeeld op, en wezen op de Fransche fabriek van legerbehoeften van Godillot, welke aan de eerstgenoemde verschijnselen en aan de weldadige concurrentie haar ontstaan heeft te danken. Daarop lieten wij volgen:

„Hij, (Godillot) werd voor zijne onvermoeide werkzaamheid, ten „nutte van Frankrijks leger, tot Ridder van het Legioen van Eer „benoemd, terwijl verschillende Europesche gouvernementen: Spanje, „Rusland, Denemarken, België, Turkije, *hem hunne ingenomenheid „met zijne schepping betuigden*, en zijn voorbeeld daar geheel of ge- „deeltelijk werd gevolgd."

Wij wezen dus op de ontwikkeling der vrije industrie, op de ingenomenheid van eenige Regeeringen met hare gevolgen voor de vervaardiging van legerbehoeften, en op het ontstaan van dergelijke partikuliere ondernemingen in verschillende Europeesche Staten.

En wat beweert de *Nederlandsche Industriëel*, na de weglating en

Digitized by Google

verdraaiing van sommige mijner woorden? Dat wij het kolossaalste monopolie verheerlijkten, dat op dit gebied misschien te noemen is. Wist de geachte redactie dan niet dat de fabriek van Godillot, niet de eenige fabriek van legerbehoeften is welke men in Frankrijk vindt, ('t goon tronwens bij eenig nadonken blijkt een onmogelijkheid te zijn, wanneer men de sterkte van het Fransche leger in aanmerking neemt, die tegenwoordig in oorlogstijd 800,000 man bedraagt); zij geve zich dan de moeite den Catalogue Général, publié par la commission Impériale, Paris, Dentu, 1867, in te zien en daarvan groupe IV classe 35 n$_o$. 19, 98, 108, 109, 115, 129 en vele anderen, dan zal zij vernemen, dat er nog vele andere fabrieken van denzelfdon aard in Frankrijk bestaan, en dat er, door de vrije mededinging op dit stuk, van monopolie geene sprake kan wezen. Dat wij een staatsmonopolie verheerlijkten, door verscheidene Enropeesche Gouvernementen op het voorbeeld van Frankrijk ingevoerd, is nog veel verder van de waarheid verwijderd, daar wij slechts hebben geconstateerd, dat de vrije nijverheid in Europa op het voorbeeld van Godillot, van lieverlede aan dergelijke *partikuliere* ondernemingen hot leven heeft geschonken.

„Van een waarlijk verlicht man is te verwachton dat, zoo hij inziet „dat hij gedwaald heeft, hij dit openlijk zal erkennen."

Zoo sprak in de algemeene vergadering dor vereeniging van en voor Nederlandsche Industriëelen, op 3 Dec. 1868, de Voorzitter, bij het sluiten der bespreking van onze beschonwingen over dit onderwerp.

Met ditzelfde slotwoord eindigen ook wij ons overzicht dor eritiek van de „Nederlandsche Industriëel."

J. P. Koster.

Digitized by Google

DE MAKELAARDIJ.

Ubbo Stheeman, *De Makelaardij. Academisch Proefschrift.* Groningen 1869.

De redactie van de Economist heeft mij de dissertatie, waarvan de titel aan het hoofd van dit opstel is geplaatst, toegezonden met verzoek die in de Economist te willen bespreken. Gaarne voldoe ik aan dat verzoek, niet alleen om het belang van het onderwerp, maar ook omdat het proefschrift zelf de blijken draagt van ernstige studie en daarom verdient dat de aandacht van het publiek daarop worde gevestigd.

Na in eene inleiding op het belang der makelaardij en op de behoefte aan betere regeling daarvan gewezen te hebben, verdeelt de S. zijn werk in drie deelen, werpt 1° een blik op de geschiedenis der makelaardij, behandelt 2° de thans bij ons omtrent makelaardij geldende bepalingen, om 3° de wijzigingen, die den S. wenschelijk voorkomen, te bespreken.

In het eerste hoofdstuk wordt de geschiedenis der makelaardij behandeld en wel eerst in § 1 de makelaardij bij de Romeinen. Blijkens den titel der Pandecten, de Proxeneticis, waren de makelaars bij de Romeinen bekend, zij werden niet alleen gebruikt bij het koopen en verkoopen, maar ook tot het opnemen van gelden, zelfs tot het sluiten van een huwelijk.

In § 2 wordt het ontstaan en de ontwikkeling der makelaardij in Duitschland uiteengezet. De S. volgt daarin Laband, Die Lehre von den Mäklern (Zeitschrift für Deutsches Recht XX, p. 2), die teregt het ontstaan van door de overheid aangestelde en beëedigde makelaars afleidt uit twee oorzaken: 1° de behoefte van den handel aan tusschenpersonen of bemiddelaars, die waarborgen opleveren voor trouw en eerlijkheid en 2° de behoefte van den handel aan een eenvoudiger bewijsmiddel dan het gewoon maatschappelijk verkeer in de middeleeuwen kende, de acte voor het gerigt. Vandaar dat de handel zelf, waarin in de middeleeuwen een soort van vertrouwen

was toegekend, personen benoemde om handelszaken te constateren. Aan die functie is nog de naam *Sensal* ontleend, waaronder de makelaars in Duitschland bekend zijn, en die met Censualis, een synoniem van Instrumentarius, in verband staat.

Daarom waren in de verschillende staten van Duitschland makelaars bekend als door de overheid aangestelde en beëedigde tusschenhandelaars, wier boeken en acten (Schlussznoten) bewijs leverden der door hen gesloten overeenkomsten. Zoo kent ook het Duitsche handels-wetboek de makelaars of Sensalen, en regelt hunnen toestand en bevoegdheid in art. 66 tot en met 84.

In Frankrijk (§ 3) waren ook reeds vroeg makelaars bekend en door wettelijke bepalingen geregeld. De oudste bekende verordening op dat stuk in Frankrijk is die van Philipus II in 1332, waarbij den makelaars verboden wordt handel te drijven in de waren waarin zij als makelaars optraden en waarbij tevens wordt verboden: „que nul ne puisse user de courretage sans le congée du mestre „du mestier ou de son consul dou lieu ou de la justice, si mestre „ni avait et jusques à tant que devant le mestre ou la justice il „aurait fait le serment, que faire doivent on devront les courretiers."

Dit beginsel is steeds volgehouden tot aan de revolutie. Niemand mogt als tusschenhandelaar optreden zonder aangesteld te zijn. Het getal makelaars was bepaald en hunne charges werden verkocht. Na de omwenteling echter en de opheffing der gilden, werd ook de tusschenhandel geheel vrij verklaard. Spoedig echter bleek het, dat de vrijheid te groot was. Onwaardige personen traden als makelaars op, en om dit te keeren werd bij de wet van 28 Vendemiaire An IV de bediening van agents de change et courtiers weder ingesteld en de aanstelling van Gouvernementswege weder ingevoerd. De wet van 28 Ventôse an IX regelde verder de makelaardij. Deze toestand werd door den Code de Commerce bevestigd. Ook thans nog wordt eene aanstelling door den Keizer gevorderd, ook thans nog hebben de makelaars een uitsluitend regt. Ten aanzien van de bewijskracht der boeken kwam de Code niet tot een bepaald resultaat. Wel kende hij aan „le bordereau „ou arrêté d'un agent de change ou courtier dûment signé par les „parties," art. 109 Code de Com., volledige bewijskracht toe; aan het boek echter werd alleen bewijskracht toegekend, indien de handeling in het algemeen bewezen was.

Bij ons te lande (§ 4) is de makelaardij reeds van zeer ouden datum. De eerste sporen vindt men te Dordrecht. In het privilegie door Graaf Floris de V in 1284 aan Dordrecht gegeven, verklaart de Graaf, dat

hij geen makelaardij binnen Dordrecht zal weggeven of verkoopen „of verlienen" of verhuren „ne ware dat elc man, die goet man es „ende porter hem daaraan ghenern zal als scepene ende raet met onsen „Bailiu en met onsen rechtere coeren, versieren en overeendraghen."

Diensvolgens vaardigden „Bailiu Rechteren scepene en raets-„mannen in Dordrecht" den 18 October 1291 een keur uit op het stuk der Makelaardij, en in 1334 gaf Graaf Willem III een handvest, waarbij de makelaardij uitvoerig werd, geregeld en hetwelk het verbod om handel te drijven in waren, waarin zij als makelaars beëedigd waren bevatte.

Te Enkhuizen werd in 1639 eene ordonnantie voor de makelaars uitgevaardigd. In Amsterdam was de ordonnantie van 1533 de eerste poging tot regeling der makelaardij; vroeger schijnt de makelaardij aldaar niet te zijn geregeld. Later werden te Amsterdam herhaaldelijk nieuwe verordeningen op de makelaars gemaakt. De laatste is het Reglement van 1797, hetwelk niettegenstaande de opheffing der gilden bij art. 33 der Staatsregeling van 1798 en de invoering van de Code de Commerce in 1811 door de Amsterdamsche Regering en den Amsterdamschen handel werd gevolgd tot op de invoering van het tegenwoordige Wetboek van Koophandel. De invoering toch van den Code de Commerce had practisch weinig invloed op de makelaardij hier te lande. Men hield zich aan het oude, zoo lang de Code gold. De makelaars werden benoemd, niet door den Koning, maar door het Plaatselijk Bestuur en misten dus eigenlijk eene wettige qualiteit.

Hiermede stapt de S. van de geschiedenis af; Engeland wordt hier gemist, zoo ook Italie, niettegenstaande dit zoo grooten invloed op de ontwikkeling van het handelsregt gehad heeft. Mededeelingen omtrent de ontwikkeling der makelaardij ook daar te lande zouden zeer gewenscht geweest zijn.

In het tweede hoofdstuk worden de thans hier te lande omtrent makelaardij bestaande bepalingen uiteengezet. In eene inleiding wordt de vraag gesteld, of de wet betreffende de makelaardij door plaatselijke verordeningen kan worden aangevuld, en bevestigend beantwoord, omdat de makelaardij, hoezeer op zich zelf geene zaak van huishoudelijk belang der gemeente, echter op vele punten de huishoudelijke belangen der gemeente raakt. Tot gelijk resultaat was ik gekomen in mijn Handelsregt I. bl. 122.

De wetsbepalingen omtrent makelaardij worden in de volgende rubrieken verdeeld: 1°. Aanstelling en beëediging der makelaars; 2°. werkzaamheden en loon; 3°. pligten der makelaars; 4°. Bewijs-

kracht der makelaarsboeken; 5°. aansprakelijkheid, schorsing, vervallenverklaring. In die verschillende onderdeelen behandelt de S. zeer naauwkeurig de bepalingen der wet omtrent makelaardij in verband met de plaatselijke reglementen. Hij bespreekt daarbij de voornaamste quaestien, waarvan de meesten reeds herhaaldelijk in verschillenden zin zijn beantwoord.

Dat ik het met zijne oplossingen niet altijd eens ben, blijkt uit het hoofdstuk „de makelaars" van het *Handelsregt*, eerste deel bl. 115. Over het algemeen getuigen echter die oplossingen van scherpzinnigheid en grondig onderzoek. Soms echter hecht de S. te veel aan eene vooronderstelde bedoeling des wetgevers, die niet in de woorden der wet is uitgedrukt. Zelfs dan wanneer de redactie der wet in eenen tegen die vooronderstelde bedoeling overgestelden zin is veranderd, blijft de S. aan die bedoeling vasthouden. Zoo verbood b. v. het Wetboek van 1830 den makelaars „handelsverrigtingen te doen"; ons Wetboek verbiedt hun „handel te drijven" en toch bestrijdt de S. met kracht, de mijns inziens juiste meening van de Pinto, dat daardoor alleen eene frequentia actuum, en niet alle op zich zelf staande handelsverrigtingen worden verboden. Zoo stelde het Ontwerp van het Wetboek van Koophandel van 1825, art. 11 (Wetboek van 1830 art. 52, thans art. 70 Wetb. van Kooph.) de makelaars verantwoordelijk „voor de laatste onderteekening van wisselbrieven" enz.; het tegenwoordige art. 70 echter stelt hem verantwoordelijk „voor de echtheid van de zich daarop bevindende handteekening van den verkooper" en toch meent de S., dat de makelaar voor de laatste *onderteekening* moet instaan, niettegenstaande die niet is de ondertoekening des verkoopers, maar het blanco endossement van een der vroegere houders. De verandering der redactie zoude dus geheel doelloos geweest zijn.

Evenmin hecht de S. aan de woorden van art. 68 ten aanzien van de bewijskracht, welke daar aan „de aanteekeningen door den makelaar uit zijn zakboekje in zijn dagboek overgebragt," wordt toegekend en meent, dat het dagboek *alleen* bewijzen kan, en zulks niettegenstaande een voorstel door eene der sectiën gedaan om in art. 68 in te voegen de woorden „of onmiddelijk in zijn dagboek aangeschreven of opgenomen" door de Regering als *hoogst gevaarlijk* niet is aangenomen.

De woorden der wet zijn de eerste grondslag tot hare uitlegging, niet minder dan de bewoordingen eener overeenkomst voor de uitlegging van deze, art. 1378 B. W. Ik geloof dat de S. dit beginsel wel eens te gering acht.

In het derde hoofdstuk gaat de S. over tot het jus constituendum. Hij meent dat de geheel vrije uitoefening der makelaardij zonder aanstelling of beëediging en zonder tusschenkomst van het administratief gezag, het stelsel der toekomst mag genoemd worden.

Hij is dan ook zeer ingenomen met het Wetsontwerp door den Minister Wintgens in de zitting van 1867 op 1868 bij de Tweede Kamer ingediend, waarbij alle ambtelijk karakter aan de makelaars ontnomen wordt, en aan ieder die wil, de gelegenheid wordt gegeven om in naam en voor rekening van anderen daden van koophandel te verrigten, welk Ontwerp is opgemaakt overeenkomstig het verlangen van de Amsterdamsche en Rotterdamsche Kamers van Koophandel, die beide zich tegen het beginsel van aanstelling der makelaars hebben verklaard.

Wanneer de handel meent geen behoefte te hebben aan onpartijdige tusschenhandelaars, — want als zoodanig zullen de makelaars ophouden te bestaan, door de afschaffing van het verbod om eigen handel te drijven; — wanneer de handel meent de makelaars als ambtenaren, als sensales (Censuales, Instrumentarii) te kunnen missen, dan zal ik mij niet vermeten de noodzakelijkheid van zoodanige personen te beweren. Waar deskundige handelaars meenen, dat de dubbele behoefte van den handel, die aanleiding gegeven heeft tot het aanstellen van makelaars, veranderd is, dat er geene behoefte meer bestaat aan onpartijdige tusschenhandelaars, noch aan instrumentarii van den handel, aan mannen, wier ambtelijk karakter aan hunne boeken een bijzondere bewijskracht verschaft, dan zal ik niet trachten aan te toonen dat die behoefte wel bestaat. Ik kan het echter niet ontveinzen, dat het hoofdargument voor de afschaffing van de aanstelling en de beëediging aangevoerd, mij pijnlijk aandoet. Het is de bewering, dat de makelaars een eed afleggen, die zoo dikwijls verkracht wordt, zoo als de Amsterdamsche Raad zich uitdrukt, een eed, die, volgens anderen, onmogelijk na te komen is. Ik zie niet in, waarom. Indien toch een makelaar behalve zijne makelaardij, eigen handel wil drijven, dan staat hem dat volkomen vrij, mits hij slechts zijn ontslag vrage als makelaar. Dan is hij vrij. Hij kan *makelen* zooveel als hij wil, want het makelen is geen monopolie der *makelaars*. De tusschenhandel staat ieder vrij. Hij kan bovendien eigen handel drijven, zooveel hij wil, want het verbod van eigen handel is alleen op makelaars, niet op tusschenhandelaars zonder aanstelling, toepasselijk. Wil hij echter makelaar blijven, wil hij de voorregten (zoo er zijn) blijven genieten, die aan de qualiteit van makelaar zijn verbonden, dan moet hij zijn eed

houden en geen eigen handel drijven, dat toch verbiedt hem zijn eed.

Ofschoon ik mij dus met het Ontwerp van den Minister Wintgens als voldoende aan het verlangen van den handel wel zonde kunnen vereenigen, geloof ik echter dat de bepaling van art. 6, niet meer in dergelijk ontwerp te huis behoort.

Wanneer toch aan de makelaars hun karakter van onpartijdigdigheid, door afschaffing van het verbod van eigen handel en hun ambtelijk karakter, door afschaffing der aanstelling en beëediging, ontnomen wordt, verliezen zij ook de bevoegdheid om buitengewone bewijskracht aan hunne boeken mede te deelen. Hun boek kan dan bewijs opleveren gelijk andere koopmansboeken, niet meer. Het kan geen bewijs opleveren *tusschen derden*, maar alleen *voor* of *tegen* den koopman.

Thans leveren makelaarsboeken dat bewijs, omdat de makelaars hebben een ambtelijk karakter, zij zijn door de Overheid aangesteld en beëedigd. De makelaars zijn een soort van handelsnotarissen. Dit karakter kan niet toegekend worden aan alle personen die zich met tusschenhandel afgeven, nadat de aanstelling en beëediging zullen zijn afgeschaft. Dan zijn de tusschenhandelaars geheel en al bijzondere personen, die geenerlei meerderen waarborg opleveren dan andere handelaars, personen, wier op zich zelf staand getuigenis in regten geen bewijs kan opleveren.

Zoo men aan hunne geschriften bijzondere bewijskracht toekent werpt men onze bewijstheorie omver, en stelt den handel bloot aan groote gevaren.

Ieder koopman toch zal dan tusschenhandel kunnen drijven, daardoor makelaar worden, en als makelaar door zijn boek verbindtenissen tusschen andere kooplieden aangegaan kunnen bewijzen.

J. G. Kist.

Google

FINANTIEELE KRONIJK.

DE STAATSFINANTIEN BIJ DEN AANVANG VAN 1870. (*)

III.

Wij naderen thans tot de zuidelijke staten, wier finantiëele toestand hoogst bedenkelijk is. Portugal, Spanje, Italie, Turkije en „last not least" Griekenland, allen bezitten eene uitgeputte schatkist en doen vruchtelooze moeite hunne jaarlijksche uitgaven te bestrijden.

Wij wenschen niet bij allen stil te staan. Wat baat het Griekenland's finantieëlen toestand te onderzoeken, zoolang dit rijk met de meest mogelijke kwade trouw de billijke en regtvaardige vorderingen zijner schuldeischers ontkent en zelfs geen ernstige poging aanwendt om een minnelijk accoord te treffen. Het is naauwelijks te begrijpen, dat de schuldbrieven van dien insolventen staat na de vele teleurstellingen, door de houders gedurende een reeks van jaren ondervonden, nog eenigen, ja betrekkelijk hoogen koers bezitten en er zelfs nog speculanten gevonden worden, die deze papieren tot onderwerp hunner operatiën kiezen. Wij meenen aan onze pligt niet te kort te doen, wanneer wij zoodanigen staat met stilzwijgen voorbijgaan.

Ook omtrent Portugal wenschen wij kort te zijn, doch om andere redenen. In den voorgaanden jaargang hebben wij eenige weinige woorden aan de Portugeesche finantiën gewijd en sindts dien tijd is daarin bijna geene verandering gekomen. De onverwachte ontbinding der kamer van volksvertegenwoordiging in den aanvang van dit jaar en de daarop gevolgde kabinetswijzigingen waren oorzaak dat de maatregelen, die eenpariglijk noodig werden geacht tot verbetering van den finantiëelen toestand, geen uitvoering erlangden. De vlottende schuld is door de leening van 1869 geconsolideerd, doch hiermede is nog weinig gewonnen. Men herinnert zich dat in de laatste jaren steeds een vierde der uitgaven ongedekt was. Blijft die toestand bestaan, dan zal de schatkist weldra weder met eene aanzienlijke vlottende schuld belast zijn, en dezelfde toestand, dien de minister Graaf de Samodaes in zijn laatst rapport zoo treurig doch waar schilderde, terugkeeren. Wel heeft de regering tijdens de inschrijving op de laatste leening was opengesteld, de ver-

---

(*) Zie *Economist* pag. 367, 447, 589 en 723.

zekering gegeven, dat zij voortdurend zou streven door verhooging van middelen en bezuiniging op de uitgaven het evenwigt te herstellen, en zelfs de hoop niet opgaf eenige doeltreffende maatregelen te kunnen aanwenden, doch tot dusverre bleef het bij het hopen en streven, en dit baat weinig. Ook de koning heeft bij de opening der kamers in de maand Januarij ll. verschillende voordragten van gewigt toegezegd om de gewenschte oplossing van het finantiëele vraagstuk zonder verdere aarzeling te bespoedigen door nieuwe en doortastende bepalingen betreffende het belastingstelsel en door ruime toepassing van het beginsel van vrijmaking der goederen in de doode hand, maar de inwendige beroerten verhinderden dat deze goede voornemens ten uitvoer werden gebragt.

Wij zouden dus dadelijk kunnen overgaan tot Spanje. Op het oogenblik dat de Italiaansche staten onder één scepter worden gebragt, verdienen echter de finantiën van het Italiaansche koninkrijk den voorrang.

Italie.

Wij treuren niet over den val van Rome. Hoezeer vijandig aan de annexatie-politiek, waar het volk, het juk zijns beheerschers moede, zelf de inlijving bij een anderen staat verlangt, is deze geregtvaardigd.

Maar daarom dweepen wij niet met de eenheid van Italie. Zij was welligt noodzakelijk, doch of zij beantwoord heeft aan de verwachtingen, van haar gekoesterd, blijft nog zeer te betwijfelen. De handelingen der Napelsche vorsten of die der overige kleinere potentaten vinden bij ons geene verdediging, maar hieruit volgt geenszins dat de centralisatie het eenige en beste middel was om verbetering aan te brengen. Zooveel althans schijnt zeker, dat tot op dit oogenblik het centralisatie systeem in Italie niet is gelukt. Het heeft integendeel dit rijk in een chaos geworpen, waarin zelfs het aanvankelijk zoozeer beminde koningshuis zijn prestige verliest.

Zooals nog onlangs door een kundig schrijver, Engène Poujade, in het *Journal des Economistes* werd opgemerkt, is de invloed der oude hoofdsteden sinds 1861 eer versterkt dan verminderd, zoodanig zelfs dat de te Florence uitkomende dagbladen voor de overige steden weinig meer dan een voorwerp van nieuwsgierigheid zijn, en de publieke opinie in iedere groote provincie door de locale dagbladen wordt beheerscht.

Ook een oud-minister Stefano Jacini heeft eenigen tijd geleden in een klein geschrift, vol van merkwaardige bijzonderheden op ditzelfde verschijnsel gewezen. „De overleveringen, de gewoonten, de locale omstandigheden, dus zeide hij, zijn in Italie zoozeer verschillend, dat hetgeen der eene partij bekoort, der andere niet kan behagen" Hij wijst daarbij op de beraadslagingen, in den zomer van het voorgaande jaar

in de kamer der afgevaardigden over de administratieve wet gehouden. „Ik bereisde destijds het schiereiland en was diep getroffen door de verscheidenheid van gevoelens, die ik door de meest bevoegde personen der verschillende partijen van het koninkrijk hoorde uiten. Hetgeen in deze wet aan Lombardije, aan Venetie en tot een zekere hoogte aan Toscane aangenaam was, vond onbepaalde afkeuring in Piemont, Napels, Sicilie en zoo vervolgens. De beraadslagingen werden gesborst; hadden zij tot uitkomst gehad de goedkeuring der wet, zooals zij door het parlement was geformuleerd, dan zou zeker de eene helft van het koninkrijk niet tevreden zijn geweest en het *status quo* hebben voorgetrokken. Indien de wet daarentegen, zooals meer waarschijnlijk was door middel eener transactie ware aangenomen, zou zij ten slotte allen gelijkelijk hebben mishaagd."

Ook andere schrijvers van gezag zijn hetzelfde gevoelen toegedaan. Men acht hen welligt partijdig en slaat aan hunne beweringen misschien weinig geloof, doch de finantieele geschiedenis van het koninkrijk pleit in hun voordeel.

Ruim tien jaren geleden was Italië verdeeld in zeven rijken, die ieder in het bijzonder moesten voorzien in de kosten van een hofhouding, een aantal ministeriën, een leger, soms ook eene vloot, een hof van appel of cassatie, eene universiteit, enz. Het vereenigde Italie heeft slechts éene hofhouding, negen ministers, één leger, één vloot, en niettemin bedragen de uitgaven meer dan het dubbele van dat van al de zeven staten te zamen, zijn de belastingen verdubbeld, de schuld verdriedubbeld, en geene dienst zonder aanzienlijk te kort gesloten, terwijl de geestelijke goederen werden verkocht, een gemaal- en rentebelasting ingevoerd, een der belangrijkste bronnen van inkomst, de tabaksregie, verpacht en verpand, en het metalen ruilmiddel door papiergeld met gedwongen koers vervangen.

De minister van finantien heeft bij de aanbieding der jongste begrooting in Maart ll. aan de kamer van volksvertegenwoordiging een aantal zeer belangrijke staten overgelegd, waarvan wij de voornaamste cijfers in twee tabellen hebben overgebragt. De liefhebbers van cijfers gelieven deze te raadplegen. (*) De geschiedenis der Italiaansche finantien en de netelige toestand, waarin zij zich bevinden, is daarin met een enkelen oogopslag merkbaar. Men kan daaruit ontwaren, wij willen op dit éene feit slechts de aandacht vestigen, dat van 1862—1870 niet minder dan ⅓ der uitgaven door leeningen of verkoop van staatsdomeinen werd gedekt.

Men meene niet dat dit alles den Italiaanschen ministers van finantien is ontgaan en dat zij geen middelen hebben beproefd om hierin verbetering te brengen. Verre zij het van dien. Allen van af Bastogi tot

(*) Zie de volgende bladzijde.

INKOMSTEN VAN 1862—1870.

	BELASTINGEN.	LEENINGEN. De operatiën met de bank en de schatkistbiljetten niet medegerekend.	VERKOOP VAN STAATSEIGENDOMMEN	OPBRENGST DER LOTERIJ.	GEWONE EN BUITENGEWONE INKOMSTEN.
	lire.	lire.	lire.	lire.	lire.
1862	257.254.656.30	69.030.655.85	21.528.822.72	35.249.203.83	572.214.357.97
1863	272.505.739.60	508.476.421 20	6.363.116.62	38.351.159.17	1.030.625.429.29
1864	298.260 670.63	285.990.352.13	162.689.543.59	46.495.209.67	1.024.112.317.07
1865	365.708 851.70	440.162.687.27	93.063.215.82	60.521.981.31	1.244.107.017.11
1866	323.204.511.79	453.580.685.04	114.656.356 59	48.202.548.10	1.183.782.116.33
1867	458.424 867.75	77.695.920.92	22.227.617.67	49.931.392.65	922.750.604.47
Achterstallen 1867 . . .	21.673.066.33	714.642.97	18.243.680.06	16.175.42	140.457.622 16
Te ontvangen 1868 . . .	397.498.481.83	233.999.006.65	87.467.251.03	60.649.144 92	1.147.942.984.09
» 1869 . . .	531 481.974.67	77.612.651.22	89.166.000 85	80.405.794.13	1 099.865.840.26
Raming 1870	539.234.758.71	1.030.680.—	36.133.432.—	80.150.000.—	950.506 162.16
Totaal	3.464.749.589.41	2.148.293.703.25	651.539.046.95	499.972.609.20	9.316.265.150.91

UITGAVEN VAN 1862—1870.

	UITGAVEN.	UITGAVEN VOOR DE RENTEBETALING DER SCHULD.	GEWONE PENSIOENEN.	OORLOGSUITGAVEN.	GARANTIEN EN DOTATIEN.
	lire	lire.	lire.	lire.	lire
1862.	921.016.396.61	158.405.345.47	34.858.954.33	288.643.978.14	244.131.391.34
1863.	897.745.262.24	195.467.481.43	35.160 449.36	245.791.854.97	277.383.016.92
1864.	1.033.139.152.67	223.414.358.08	38.120.315.70	261.067.406.60	302.916.042.75
1865.	1.066.459.286.32	293.308.453.20	40.118.499.21	187.482.968.53	391.327.322.00
1866.	1.230.669.496.66	292.225.386.20	42.222.418.14	443.357.714.68	443.664.786.08
1867.	1.117.588.623.90	358.672.479.94	48.071.088.71	171.894.164.36	519.040.662 49
Te betalen 1867	255.350.231.80	2.616.612.01	881.349.76	51.321.826.92	
» » 1868	1.172.989.990.90	361.918.873.77	49.000.000.00	167.268.057.78	527.255.307.65
» » 1869	1.150.762.274.08	405.451.087.52	50.000.000.00	149.773.753.10	564.225.057.99
Raming 1870.	1.111.652.813.98	459.572.846.86	52.000.000.00	143.143.220.00	
Totaal . . .	9.957.372.929.15	2.751.052.924.48	391.033.075.21	2.109.744.945.80	

Sella hebben pogingen in het werk gesteld, maar geen hunner mogt het kwaad bezweren. Bastogi, Minghetti, Sella, Scialoja, Ferrara, Despretis, Cambray Digni, allen hadden een plan ontworpen tot herstel van het evenwigt, maar weinigen dezer ontwerpen erlangden uitvoering en zij, die uitgevoerd werden, vermeerderden meestal slechts de schuld zonder het te kort weg te nemen.

Ook Sella, de tegenwoordige minister van finantien, is den toestand zeer wel bewust, en tracht het gevaar niet te verbergen. Openhartig wees hij bij de aanbieding der begrooting op den gevaarlijken weg, waarop Italië zich bevond.

„Gij weet, mijne heeren, dus zeide hij tot de volksvertegenwoordiging, dat mijn systeem is altijd de geheele waarheid te zeggen; trekt er de gevolgtrekking uit, die gij wilt, maar de waarheid is dat de toestand der administratie zeer ernstig is. Van 1862—1870 zijn de belastingen, die op de Italianen drukken, met 409 millioen vermeerderd; het openbaar crediet moest thans boven pari staan. Welnu, mijne heeren, in 1862 was het 73 pCt. en tegenwoordig schijnt men ons eene groote dienst te bewijzen met onze schuldtitels voor 57 te nemen; de opbrengst der ongelukkige belasting op de loterij is van 35 tot 80 millioen gestegen.

„*Eene stem ter linkerzijde*: Het is werkelijk een ongeluk.

„*Eene andere stem ter linkerzijde*: Het is een bewijs van ellende.

„*De minister*: Wij zouden een overschot van ongeveer 200 millioen moeten hebben, dat is te zeggen, onze middelen moesten 200 millioen meer bedragen dan onze uitgaven. Ons organisme is verzwakt en gaat teniet. In onze steden doet men niets dan spelen. De gemeenten hebben ongeveer L. 90 millioen geleend, door groote kanscontracten de spelers aanlokkende. De episode der banken Ruffo Scilla te Napels is slechts eene voortzetting van deze ellendige rigting. Zullen wij ons Italië een speelbol, een casino van spel laten worden?

„Men is verbaasd, wanneer men de lijst der bedragen doorloopt, welke wij ons hebben moeten verschaffen, nu eens door leeningen aan te gaan, dan weder door spoorwegen, domeingoederen of andere deelen van den eigendom der natie te verkoopen. Deze lijst, mijne heeren, bedraagt van 1860 tot heden 3.201 millioen, gij moet daar nog bijvoegen de verkochte rente voor den aanbouw der spoorwegen van Ligurie; gij moet nog daarbij voegen hetgeen uit de regie der tabak is verkregen; gij moet nog daarbij voegen hetgeen gerealiseerd werd door den verkoop der geestelijke obligatiën, en al deze bedragen te zamen nemende, verkrijgt men een cijfer van L. 3.442 millioen, waarmede wij tot het einde van 1869 naderen. Bij dit alles moet gij nog voegen de schatkistbilletten, de leeningen bij de Bank, en zoo vervolgens, op welke wijze gij eene nieuwe vermeerdering van 700 millioen zult vinden. Er zijn dus, behalve de opgebragte belastingen sedert 1860 L. 4.142 millioen in Italie

verteerd. En niettemin zult gij nogmaals de hand aan de belastingen moeten slaan.

„*Eene stem ter regterzijde*: Aan de zakken?

„*De minister*: Aan de belastingen en de zakken. (*Alle tasse ed alle tasche*).

En verder: Moet ik u werkelijk zeggen wat ik denk? (Ja, ja.) Welnu, mijne heeren, voortgaan op den weg, waarop wij ons bevinden, schijnt mij, vergeeft mij de uitdrukking, in het bespottelijke vervallen. Wij gelijken op lieden, ongeschikt tot het nemen van het besluit, dat genomen moet worden om eenmaal uit de ongelegenheid te geraken, wij willen voortdurend gaan naar de lijn van het evenwigt zonder er ooit te komen; wij willen ons vermoeijen met de middelen te vermeerderen, de uitgaven te verminderen, en dat steeds te vergeefs; wij willen voortgaan met altijd een aanzienlijk te kort te hebben, met altijd ons in slechte credietsomstandigheden te bevinden."

Wij stelden er prijs op dit deel uit de rede van den minister van finantiën over te schrijven, ten einde men ons niet zon verdenken den toestand zwarter te schilderen, dan hij inderdaad is. Tegen dit vermoeden, dat ons, verre van het tooneel verwijderd, zou kunnen treffen, is de minister ongetwijfeld gevrijwaard, te meer, omdat de cijfers, die dikwerf onloochenbare feiten verkondigen, zijn gevoelen volkomen staven. Men neme slechts de begrooting ter hand.

De raming der uitgaven is als volgt:

		Gewone.		Buitengewone.		Totaal.
Finantiën, 1e deel	L.	658.716.471.86	L.	11.659.202.61	L.	670.375.674.17
„ 2e „	„	77.448.945.68	„	11.728.500.00	„	89.177.445.68
Gratie en Justitie	„	27.847.000.00	„	740.000.00	„	28.587.000.00
Buitenl. Zaken	„	4.744.120.00	„	39.000.00	„	4.783.120.00
Onderwijs	„	15.745.215.29	„	171.167.59	„	15.916.382.88
Binnenl. Zaken	„	43.366.461.96	„	2.371.922.42	„	45.738.384.38
Openbare werken	„	38.070.040.00	„	38.653.439.17	„	76.723.479.17
Oorlog	„	137.289.180.00	„	6.071.940.00	„	143.361.420.00
Marine	„	23.794.608.04	„	1.651.000.00	„	25.445.608.04
Landbouw	„	3.628.509.36	„	157.295.00	„	3.785.804.36
Geestel. goederen	„	6.353.695.00	„	1.623.000.00	„	7.976.695.00
	L.	1.037.004.547.19	L.	74.866.466.79	L.	1.111.871.013.98

Wij voegen hierbij geene lange beschouwingen. De cijfers zijn te welsprekend. Men sla slechts het oog op de eerste post, die bij ons *hoofdstuk VII A*, het bedrag aanwijst dat voor de dienst der nationale schuld gevorderd wordt. Deze post, onder een eerlijk bestuur voor geene vermindering vatbaar, eischt meer dan 60 pCt. van het bedrag der uitgaven, voor de staatsdienst der middelen, zoodat slechts 12 pCt. der middelen en meer dan 88 pCt. beschikbaar zijn.

Want de inkomsten, die de Italiaansche regering hoopt te genieten, bedragen slechts L. 890.442.568.16 (gewone L. 863.819.235.06; buitengewone L. 26.623.233.10) of die der geestelijke goederen, waaromtrent eene afzonderlijke begrooting wordt opgemaakt, daarbij voegende, L. 950.651.142.16.

Is dit reeds op zich zelve gewigtig, de wijze, waarop de middelen verkregen worden, toont niet minder het ongunstige van den toestand aan.

Drie belastingen, de eene nog afkeurringswaardiger dan de andere, voorzien in een belangrijk deel der inkomsten.

De eerste is de gemaalbelasting. Voorgesteld door Sella, werd zij onder het ministerie Cambray-Digny aangenomen, omdat alle middelen uitgeput waren. Hare nadeelen in Nederland en in dit tijdschrift aan te wijzen, zou minachting verraden. De wet, waarbij zij wordt ingevoerd, is met regt „le code pénal de la sobriété et de l'indigence" (*) genoemd.

De tweede is die op de loterij. De Italianen zijn, zooals de minister zelf verklaart, onverbeterlijke spelers, en de regering, die geen middel versmaadt, dat het te kort kan bestrijden, tracht hiervan zooveel mogelijk partij te trekken.

De derde belasting is die op de rente, ingevoerd op het voetspoor van Oostenrijk. Aanvankelijk bedroeg zij 8.8 pCt.; thans is zij reeds tot 12 pCt. vermeerderd. Ook deze beboeft geene opzettelijke bestrijding.

En niettegenstaande dit alles is er een te kort van L. 161.332.762.04.

De oorzaken van dien toestand zijn verschillend. Italië is een schoon land, het bezit een blaauwen hemel, een prachtigen atuur, het is het land waar de citroenen bloeijen, het land van kunstzin en van smaak, maar de dichters duiden het ons niet euvel, een land met eene nijverige en arbeidzame bevolking bezit in onze oogen evenveel, zoo niet meer waarde. En kan Italië daarop bogen? Wij gelooven het niet. Het *dolce far niente* is van Italiaanschen oorsprong, en maken eenige provincien eene gunstige uitzondering, er zijn anderen en haar aantal is niet gering, waar noch handel, noch nijverheid noch landbouw tiert.

Welligt had de Staat door krachtiger op te treden en minder aan het initiatief der burgers over te laten hierin verbetering kunnen brengen. De heer Ponjade, die geruimen tijd als consul van Frankrijk in Italië vertoefde, beweert dit. Wij durven dit niet ontkennen, hoezeer wij daarom niet aannemen dat de fout hierin ligt. Wat de publieke werken betreft, heeft de Staat veel gedaan en zich zware offers getroost. De spoorwegen hebben in Italië weinig gunstige uitkomsten opgeleverd, doch de regering heeft ten dien aanzien alles gedaan, wat zij kon, ja wellicht meer dan met het oog op den toestand der finantiën wenschelijk was. De zuiderspoorwegen genieten eene guarantie van bruto-opbrengst van L. 20,000

(*) D'Hauterive, Notions parlementaires d'économie politique p. 94.

per jaar-kilometer, hoezeer de werkelijke opbrengst slechts L. 5000 is. Ook de maatschappij der Romeinsche spoorwegen en die der Calabro Sicilische zouden zich in de onmogelijkheid hebben bevonden hare werken te voltooijen, zoo de regering niet telkens krachtdadigen bijstand had verleend.

Veeleer is de regering van laanwheid te beschuldigen ten opzigte van de inning der belastingen. Nergens komen de belastingen slechter in dan in Italie; de belastingschuldigen blijven in gebreke en de regering, bevreesd voor hare populariteit, schroomt de wet met kracht uit te voeren. Van den aanvang af waren de achterstallen aanzienlijk, en wordt ook somtijds in latere jaren een deel betaald, een niet onbelangrijk bedrag moet telken jare als oninbaar worden afgeschreven. De commissie van onderzoek der begrooting uit de kamer van volksvertegenwoordiging heeft in haar jongste verslag de aandacht op dit treurige verschijnsel gevestigd en daarbij een staat van achterstallen der beide laatste jaren overgelegd, waaraan men, zoo de cijfers niet aan officiele opgaven waren ontleend, ter naauwernood geloof zou durven slaan.

Zoo bedroegen de achterstallen der:

	1868.	1869.	Totaal.
grondbelasting	L. 24.029.259	L. 18.224.877	L. 42.284.146
belasting op de gebouwen	„ 14.638.059	„ 10.784.890	„ 25.422.950
„ „ „ roerende eigendommen . . .	„ 45.005.222	„ 19.472.135	„ 64,477.358
belasting op de rijtuigen en bedienden . . .	„ 2.484.172	„ 884.687	„ 3.368.859
			L. 135.523.313

Had de regering door krachtige maatregelen veel daarvan kunnen innen, aan de andere zijde kan niet worden ontkend, dat niet alleen onwil maar ook dikwerf onvermogen oorzaak is van de nalatigheid. De grondbelasting is vooral in Piemont hoog opgevoerd, zoo hoog zelfs, dat een ongunstige oogst, eene ziekte onder de zijdewormen of van den wijndruif den grondeigenaar somtijds buiten staat stelt de belasting op te brengen. En wat de zuidelijke provincien betreft, uit deze werd eenige jaren geleden door een grondeigenaar aan de kamer van volksvertegenwoordiging een adres ingediend, waarin hij verklaart zijne erven liever aan den staat te abandonneeren dan de grondbelasting te betalen.

Een statistieke opgave van den grondeigendom, korten tijd geleden opgemaakt, geeft een niet minder ongunstig denkbeeld van den toestand, waarin de landbouw zich in het Italiaansche koningrijk bevindt. De waarde van alle grondeigendommen wordt volgens een vrij zekere berekening geschat op L. 20 milliard. Zij waren den 1 Januarij 1865 belast met hypothecaire inschrijvingen ten bedrage van L. 9.068 millioen en den 1 Januarij 1866 met L. 10.215.906.575! Het bedrag der schuld en de snelheid waarmede zij toeneemt, is een bedenkelijk verschijnsel en geeft

weinig hoop dat de grondeigenaren in staat zullen zijn gebruik te maken van de nieuwe uitvindingen op het gebied van landbouw en de waarde hunner eigendommen zullen vermeerderen.

Wanneer men dit alles overweegt en daarbij in aanmerking neemt dat het metalen ruilmiddel in 1866 door papiergeld werd vervangen, verwondert het weinig dat de Italiaansche finantien zich in geen gunstigen toestand bevinden. Den verderfelijken invloed van een papieren ruilmiddel hebben wij bij de beschouwing der finantien van de Amerikaansche Unie trachten aan te wijzen. Wij zagen toen, welke nadeelige gevolgen het in Noord-Amerika medebrengt. Men kan zich nu voorstellen, hoe het in Italie, dat de kracht van Noord-Amerika ontbeert, moet werken. Wel is de verhouding tusschen het metaal en papiergeld op dit oogenblik in Amerika welligt ongunstiger, maar terwijl het laatste daar vermindert, komt in Italie eer meer in omloop.

De regering heeft zich reeds herhaaldelijk gevleid het papiergeld aan de circulatie te kunnen onttrekken. Aanvankelijk hoopte men de opbrengst der geestelijke goederen daartoe te bezigen. Toen deze echter tot bestrijding van andere behoeften noodzakelijk bleek te zijn, meende men andere middelen te kunnen vinden. Eene door de kamer van afgevaardigden in 1868 tot dit doel benoemde commissie heeft zich ijverig met deze taak onledig gehouden. De uitkomsten van haar onderzoek zijn vervat in drie lijvige boekdeelen, waarvan het eerste 470, het tweede 1410, het derde 714, de drie te zamen alzoo 2635 bladzijden beslaan. Eenstemmig achtte zij de opheffing van den gedwongen koers noodzakelijk en mogelijk, en noodigde zij de regering uit in de vier eerste maanden van het daaropvolgende jaar een wetsontwerp tot dit doeleinde aan te bieden.

Sella, destijds afgevaardigde, was lid dezer commissie. Thans is hij minister, maar hoewel meer dan een jaar na den gestelden termijn verstreken is, werd het ontwerp niet ingediend, maar een voorstel gedaan om tot dekking van het tekort eene overeenkomst met de Nationale Bank te sluiten, waarbij het papiergeld met L. 50 millioen zal worden vermeerderd. Is er meer bewijs noodig, dat hetgeen mogelijk werd genoemd, naauwelijks tot de mogelijkheden behoort, althans niet zonder heroieke maatregelen, die vooral in de gegeven omstandigheden met onnoemelijke bezwaren gepaard gaan?

Er is op de uitgaven te bezuinigen, en de regering is daartoe niet ongeneigd, maar waar de openbare schuld het grootste deel der uitgaven vormt, geeft de bezuiniging, hoe streng ook doorgevoerd slechts een gering resultaat. De regering vleit zich de uitgaven met nog L. 25 millioen te kunnen verminderen, eensdeels door verlaging van het effectief van het leger, waardoor L. 16 millioen zou kunnen worden bespaard, en verder door het aanbrengen van eenige radicale hervormingen in het

binnenlandsch bestuur, als de opheffing van sommige prefecturen, alle hoogescholen waarvan het aantal leerlingen dat der professoren niet achtmaal overschrijdt, de hoven van cassatie van Turijn, Napels en Palermo, eenige hoven van appel, regtbanken en kantongeregten, alle munten met uitzondering van die van Milaan, en door de overbrenging van de geneeskundige armzorg en het middelbaar onderwijs ten laste van de gemeenten en provincien.

Wij nemen aan, dat al deze hervormingen, waarvan vele ook uit een administratief oogpunt aanbeveling verdienen, binnen korteren of langeren tijd worden ingevoerd. Het is nog verre van dien, doch gesteld het geschiedde, het te kort ware hiermede met L. 25 millioen verminderd, maar een belangrijk deficit en het papiergeld bleef bestaan.

De minister heeft daartoe andere middelen voorgesteld, doch hoezeer hij alle belastingen, bijna zonder uitzondering wenscht te verhoogen, onder anderen ook de rentebelasting van 8.80 pCt. tot 12 pCt., zonder nieuwe uitgifte van papiergeld blijft het hem onmogelijk in de uitgaven te voorzien.

De wijze, waarop hij dit wenscht te doen, is, die eer komt hem toe, niet zonder vernuft beraamd. Het papiergeld, in Italië in omloop, is, zooals men weet, niet uitgegeven van staatswege, maar door de nationale Bank. Deze instelling was, even als de meeste circulatiebanken, verpligt tot dekking van de door haar uitgegeven billetten, steeds een metaalvoorraad, in verhouding staande tot het bedrag harer opeischbare verbindtenissen, beschikbaar te houden. Volgens hare statuten moesten hare billetten tot minstens een derde van het bedrag gedekt zijn door edel metaal.

Tot 1866 is deze bepaling stipt nageleefd. Doch toen aan Oostenrijk de oorlog werd verklaard, teekende de koning krachtens de hem verleende onbeperkte volmagt, een besluit, waarbij de metaalvoorraad der bank werd geimmobiliseerd, aan hare billetten gedwongen koers gegeven, en aan de schatkist L. 278 millioen tegen eene rente van 1½ pCt. 's jaars door de bank werd geleend; en tegelijkertijd dat het Italiaansche leger den voet zette op het Venetiaansche grondgebied, trad een papieren waardemeter Italië binnen.

Men vleide zich het papier weldra aan den omloop te kunnen onttrekken. Doch zooals het steeds gaat, in stede daarvan wies het aan, totdat het bij de wet van 3 September 1868, werd verminderd met L. 50 millioen en definitief op L. 750 millioen bepaald.

De schuld der bank bleef ook bestaan; zij werd zelfs tot L. 378 millioen vermeerderd, daar Ratazzi zich in 1867 in verlegenheid bevindende en vreezende den aanstaanden coupon niet te kunnen voldoen, nogmaals tegen 0.9 pCt., maar thans tegen onderpand van geestelijke obligatien, L. 100 millioen opnam.

De tegenwoordige regering wenscht deze schuld nogmaals met L. 122 millioen, en dus tot L. 500 millioen te verhoogen. Tot dusverre betaalde de regeering voor het haar geleende bedrag L. 5.070.000 aan rente per jaar. Volgens de nieuwe overeenkomst zal de rente verminderd worden tot 0.8 pCt. 's jaars en derhalve niettegenstaande de verhooging der schuld eene besparing van L. 1.070.000 worden verkregen. In zooverre is de overeenkomst voor den staat niet onvoordeelig.

Ook voor de bank heeft de regeling eene goede zijde. Wel moet zij der schatkist L. 122 millioen leenen, doch daar hiervan slechts L. 50 millioen in goud behoeft te worden gestort en de bank aan de andere zijde het regt bekomt hare uitgifte van billetten met L. 50 millioen te verhoogen, heeft deze leening weinig bezwaar.

De vermindering van het rentebedrag blijft eene opoffering, maar ook deze wordt vergoed door de omstandigheid, dat de schuld, die vroeger slechts tot een bedrag van L. 100 millioen door onderpand was verzekerd, thans voor het geheel wordt gewaarborgd door een depot van geestelijke obligatien, wier waarde op 85 pCt. wordt vastgesteld. De bank bekomt het regt deze obligatiën voor rekening van den Staat tot dezen prijs te verkoopen, en daar de koopers van geestelijke goederen deze schuldbrieven in betaling kunnen geven, vleit men zich op deze wijze, naarmate de verkoop der geestelijke goederen voortgang maakt, de schuldbrieven te kunnen plaatsen, de schuld aan de bank af te lossen, den omloop van het papiergeld geleidelijk te beperken, en eindelijk den gedwongen koers op te heffen.

Dat het doel op deze wijze bereikt zal worden, is moeijelijk te verzekeren. De Italiaansche ministers van finantien zagen hunne verwachtingen reeds zoo dikwerf door de uitkomst niet beantwoord, dat de hoop thans geene teleurstellingen te zullen ondervinden, zeer gering is. Menigmaal is de opmerking gemaakt, „dat de geestelijke goederen het eigendom der bank zijn geworden en dat hetgeen de Roomsche kerk van Italië bezat, thans door de bank wordt bezeten." Deze overeenkomst is wel geschikt dit gevoelen te versterken. De geestelijke goederen, eenmaal als de hoeksteen der Italiaansche finantien beschouwd, geraken langzamerhand uit handen van den Staat, zonder den financiëelen toestand te verbeteren. In den aanvang meende men daarmede het crediet volkomen te herstellen. De senator Paolo Farina, een uitmuntend financier, stelde eenmaal voor uit de opbrengst dezer goederen 1° aan de bank 300 millioen terug te betalen, ten einde den gedwongen koers te kunnen opheffen; 2° eene amortisatiekas op te rigten en gedurende minstens tien jaren te subsidiëeren, waarbij hij zich op het voorbeeld van Nederland beriep; 3° de noodige middelen te verschaffen tot ontbinding van de overeenkomsten gesloten met de Calabro-Sicilische, zuidelijke en Romeinsche spoorwegmaatschappijen, die, met door de regering voorgeschoten geld

spoorwegen bouwende, de regerings guarantie jaarlijks aanzienlijk vermeerderen en ten slotte een fonds te vormen voor eene magtige instelling voor gronderediet, die tot ontwikkeling van den landbouw veel zou kunnen bijdragen. Dit alles meende hij door de inbezitneming en verkoop der geestelijke goederen te kunnen doen. En wat heeft de verkoop bewerkstelligd? Nadat de goederen der kloosters, monnikken en nonnen zijn verkocht, blijkt het volgens Sella noodig die der kerkspelen en kerkfabrieken daarbij te voegen. Zoo zal de geestelijkheid, die vroeger ten koste der Italiaansche bevolking leefde, verpligt zijn thans in de kosten der Italiaansche huishouding te voorzien. Was het eene niet regtvaardig, het andere is het evenmin.

In dezen Staat is Rome ingelijfd.

Het behoort niet tot onze taak de politieke gevolgen van dien maatregel op te sporen. Slechts dit, Italie, met Rome als hoofdstad, zal zonder twijfel krachtiger wezen dan toen Florence de zetel van het bestuur was. Turijn zal thans geen naijver voeden en een te Rome zetelend parlement de noorder provincien niet boven de zuider voortrekken of deze uit het oog verliezen, gelijk vroeger, naar sommigen beweren, wel eens het geval was.

De verantwoordelijkheid, die de Staat op zich nam door zich te belasten met de zorg voor het hoofd der kerk, is echter niet gering. Zij kan leiden tot groote verwikkelingen met andere mogendheden, want hoezeer deze den Paus thans geen bijstand verleenden, zij kunnen zich te eeniger tijd, ingeval van geschillen tusschen den Heiligen Stoel en de regering, in de noodzakelijkheid bevinden ten behoeve van den laatsten tusschen beiden te treden. Wat meer is, heeft de regering een geschil met Oostenrijk of eene andere mogendheid en is de Paus ontevreden, men kan verzekerd zijn dat alle krachten zullen worden bijgebragt om den aard van het geschil met den Paus zoo ernstig mogelijk voortestellen, ten einde hulp te bekomen tot herstel van de wereldlijke magt. De zorg voor den geestelijken dictator van millioenen van gewetens en harten is inderdaad een zware taak, en evenzeer als het opzigt over heilige plaatsen aanleiding gaf tot ernstige verwikkelingen, kan de bewaring van een heilig persoon, zooals nog dezer dagen teregt door *the Economist* werd opgemerkt, hevige heroerten in het leven roepen. Italie zal althans in den eersten tijd steeds op het *qui vive* moeten wezen en zich uitgaven moeten blijven getroosten, waarvan het zich anders na het herstel van de binnenlandsche rust had kunnen ontslaan.

Verligting voor de schatkist brengt de inneming van Rome daarbij niet aan. Integendeel zij zal haar met nieuwe uitgaven belasten. Hoezeer de Heilige Stoel zijne verpligtingen tegenover zijne schuldeischers steeds

met de beste trouw nakwam, zijne finantieele toestand was zeer sleobt. Aan twee ijverige katholieken, die de geloovigen wenschten aan te sporen tot ruime bijdragen voor de penning van St. Pieter, danken wij eenige mededeelingen omtrent de Romeinsche finantiën. De heer de Coreelles schreef in het vorige jaar ten behoeve van het comité voor de St. Pieterspenning te Marseille een merkwaardig opstel over den finantieelen en politieken toestand van den Heiligen Stoel. De heer de Gerlache deed hetzelfde ten behoeve van de Belgische comités en een niet minder ijverig geloovige, de heer Gandolfi, die de openbare meening gunstig wenschte te stemmen voor eene onzijdig verklaring der Pauselijke Staten en eene waarborging daarvan door de groote mogendheden, vermeerderde de bekende gegevens met eenige zeer belangrijke mededeelingen omtrent den tegenwoordigen toestand. Volgens hem zou de begrooting van uitgaven en inkomsten voor het loopende jaar als volgt zijn vastgesteld:

	Ontvangsten.	Uitgaven.
Ministerie van Finantiën:		
Directe belasting., domaniale goederen	L. 6.285.523.15	L. 1.410.984.61
Kadaster		„ 276.393.25
Douanen.	„ 15.028.355.74	„ 2.190.538.02
Zegel en registratie	„ 1.971.451.60	„ 268.438.38
Posterij	„ 987.141.37	„ 751.266.82
Muntwezen	„ 565.425.—	„ 573.276.82
Openbare schuld	„ 7.145.301.44	„ 25.489.759.85
Bijzondere bestemmingen	„ 5.198.70	„ 9.228.345.84
Ministerie van Binnenlandsche Zaken	„ 191.778.75	„ 4.763.904.91
Ministerie van handel en openbare werken	„ 387.137.86	„ 2.041.179.73
Ministerie van Oorlog	„ 540.250.00	„ 13.788.728.76
Totaal . .	L. 36.258,861.59	L. 63.224.429.07

Derhalve een jaarlijksch tekort van L. 26.945.567.

Mogen ook eenige der uitgaven vervallen, de inlijving van Rome zal zonder twijfel het te kort der Italiaansche begrooting verhoogen. De uitgaven, waarop bezuinigingen mogelijk zijn, zijn die van het ministerie van oorlog en die der openbare schuld.

De vermeerdering, die het effectief van het Italiaansche leger door de annexatie van de Pauselijke Staten zal ondergaan, zal minder uitgaven veroorzaken, dan het Pauselijke leger medebragt.

Wat de schuld betreft, de Italiaansche is bezwaard met eene rentebelasting, terwijl de Paus gewoon was de schuldeischers ten volle te betalen. Hierdoor wordt eene geringe som bespaard. Toen de Italiaansche regering in 1868 een deel der Pauselijke schuld overnam, meende zij de Pauselijke schuldbrieven door Italiaansche te kunnen vervangen. De

schuldeischers waren hiermede niet tevreden; zij hadden crediet geschonken aan den Paus, niet aan Italië en beweerden met grond dat het crediet van den eerste, althans zijn goede trouw hun meer waarborgen verleende voor een stipte rentebetaling, dan Italië hun bood. De Paus verklaarde zich daarop bereid de door de Italiaansche regering gestempelde stukken in te wisselen tegen Pauselijke schuldbrieven. De Italiaansche coupons werden door hem ontvangen, terwijl hij aan de houders zijner nieuwe obligatien rente voldeed. Dat hij hierdoor een verlies leed, behoeft geen betoog, want terwijl de Italiaansche coupons met eene rentebelasting waren bezwaard, betaalde hij de rente zonder eenige korting. Het schijnt, dat niet weinige houders van deze bevoegdheid hebben gebruik gemaakt. De inkomsten, onder het hoofdstuk openbare schuld vermeld, die de opbrengst der Italiaansche coupons vertegenwoordigen, zijn vrij aanzienlijk. Thans zullen de Pauselijke schuldeischers dit voorregt missen. De Italiaansche regering zal waarschijnlijk de geheele Pauselijke schuld bij de bare voegen en met de rentebelasting bezwaren, en de Paus zal niet bij magte zijn die te vergoeden.

Noch aan de Italiaansche finantien, noch aan de houders van Pauselijke schuldbrieven zal de inlijving van Rome dus voordeel aanbrengen. Voor de laatste is het verlies aanzienlijk, de Pauselijke schuldbrieven staan belangrijk hooger dan die van Italië. De eersten zullen in een weinig slechteren toestand komen; het te kort is zoo groot, dat eene kleine vermeerdering eene naauwelijks merkbare wijziging aanbrengt. Maar thans is de eenheid van Italië voldongen en rust meer dan ooit op de regering de pligt ernstig te streven naar de verbetering van haren finantieelen toestand, en het bewijs te leveren dat het adagium: *Italia fara da se* werkelijk waarheid bevat.

Amsterdam, 16 October. (*Wordt vervolgd.*)

Lijst van Wetten, Kon. Besluiten en Ministerieele beschikkingen, betrekking hebbende op Nijverheid, Financiën, Vereenigingen enz., en opgave van Statistieke beschreiden, Verslagen, verleende Concessiën enz. in de Staats-Courant voorkomende (1 Aug. 1869 — 31 Julij 1870.)

I. WETTEN.

St.-Ct. 1 en 2 Aug. 1869. Wet van 15 Julij 1869 (Stbl. no. 134), houdende **bekrachtiging** van **twee credieten**, door den Gouv.-Gen. van **Ned.-Indië** geopend boven de begrooting van N.-I. voor het dienstjaar 1867. Id. (Stbl. no. 135) van **vier** credieten boven dezelfde begrooting.

1 en 2 Aug. Wet van 17 Julij (Stbl. no. 141), tot regeling van het **onderwijs** bij de **Kon. Milit. Akademie.**

2 Oct. Wet van 28 Mei (Stbl. no. 96) betrekkelijk de afgifte van **zeebrieven** en vergunningen tot het voeren van de **Nederlandsche vlag.**

19 en 20 Dec. Wet van 3 Dec. (Stbl. no. 194) tot **wijziging** van Hoofdst. II der **Staatsbegrooting** voor het dienstjaar 1868.

21 Dec. Wet van 3 Dec. (Stbl. no. 195) tot **wijziging** van Hoofdst. VII A der **Staatsbegrooting** voor het dienstjaar 1868.

21 Dec. Wet van 15 Dec. (Stbl. no. 196) tot **wijziging** van Hoofdst. VII B der **Staatsbegrooting** voor het dienstjaar 1868.

22 Dec. Wet van 7 Dec. (Stbl. no. 204), houdende vaststelling der **begrooting** van **Ned.-Indië** voor het dienstjaar 1870. (Hoofdst. I, Uitgaven in Nederland).

22 Dec. Wet van 7 Dec. (Stbl. no. 205), houdende vaststelling der **begrooting** van **Ned.-Indië** voor het dienstjaar 1870 (Hoofdst. II, Uitgaven in Ned.-Indie).

22 Dec. Wet van 7 Dec. (Stbl. no. 206), houdende aanwijzing van de **middelen** en **inkomsten** ter goedmaking van de uitgaven, begrepen in de begrooting van **Ned.-Indië** voor het dienstjaar 1870 (Hoofdstuk I, Middelen en inkomsten in Nederland).

23 Dec. Wet van 3 Dec. (Stbl. no. 177 en 178), houdende bekrachtiging van **provinciale belastingen** in Noordbrabant; in Gelderland (Stbl. no. 179); in Zuidholland (Stbl. no. 180 en 181). — Id. in Noordholland (Stbl. no. 182), in Utrecht (Stbl. no. 184), in St.-Ct. 24 Dec. — Id. in Friesland (Stbl. no. 185) en in Overijssel (Stbl. no. 186) in St.-Ct. 25 Dec. — Id. in Groningen (Stbl. no. 187), in Drenthe (Stbl. 188 en 189) in St.-Ct. 28 Dec. — Id. in Zeeland (Stbl. no. 183) en in Drenthe (Stbl. no. 189) in StCt. 29 Dec.

23 Dec. Wet van 3 Dec. (Stbl. no. 197) tot aanvulling en verhooging der **begrooting** van het fonds voortspruitende uit de koopprijzen van **domeinen** voor het dienstjaar 1869.

25 Dec. Wet van 7 Dec. (Stbl. no. 207), houdende aanwijzing van de **middelen** en **inkomsten** ter goedmaking van de uitgaven, begrepen in de begrooting van **Ned.-Indië** voor het dienstjaar 1870 (Hoofdst. II, Middelen en inkomsten in Ned.-Indië).

28 Dec. Wet van 3 Dec. (Stbl. no. 198), houdende vaststelling der **begrooting** van het fonds, voortspruitende uit de koopprijzen van **domeinen**, voor het dienstjaar 1870.

30 Dec. Wet van 3 Dec. (Stbl. no. 191) tot vaststelling der **begrooting** van uitgaven voor de gestichten te **Ommerschans** en **Veenhuizen**, dienstjaar 1870.

30 Dec. Wet van 3 Dec. (Stbl. no. 192) tot verlenging van den termijn, gedurende welken de wet van 17 Oct. 1865 (Stbl. no. 121), betrekkelijk het vaststellen van buitengewone maatregelen tot **afwending** van **besmettelijke veeziekten** en tot wering harer uitbreiding en gevolgen, van kracht is.

30 Dec. Wet van 3 Dec. (Stbl. no. 193) tot **onteigening** van perceelen ten behoeve van den **spoorweg** van Venlo naar de Pruisische grenzen in de rigting van Straelen.

31 Dec. Wet van 3 Dec. (Stbl. no. 200), houdende wijziging der wet van 7 Maart 1852 (Stbl. no. 48) tot regeling der gemeenschap door electromagnetische **telegrafen.**

31 Dec. Wet van 4 Dec. (Stbl. no. 202), houdende nadere bepalingen omtrent den **accijns** op het **gedistilleerd.**

1 Jan. 1870. Wet van 31 Dec. (Stbl. no. 212), houdende aanwijzing van de **middelen** ter goedmaking van de uitgaven, begrepen in de staatsbegrooting voor het dienstjaar 1870.

1 Jan. Wet van 31 Dec. (Stbl. no. 213), houdende toestemming tot de **huwelijksverbindtenis** van H. K. H. Prinses Wilhelmina Frederika Anna Elisabeth Maria der Nederlanden.

9 en 10 Jan. Wet van 31 Dec. (Stbl. no. 214) tot **wijziging** van Hoofdstuk VII B der **Staatsbegrooting** voor het dienstjaar 1869.

9 en 10 Jan. Wet van 31 Dec. (Stbl. no. 217), houdende vaststelling der begrooting wegens den **arbeid** der **gevangenen** voor 1870.

9 en 10 Jan. Wet van 31 Dec. (Stbl. no. 224), tot wijziging der begrooting van **Ned.-Indië** voor het dienstjaar 1868 (Hoofdst. 1, Uitgaven in Nederland).

9 en 10 Jan. Wet van 31 Dec. (Stbl. no. 225), tot wijziging en verhooging der begrooting voor **Ned.-Indie** voor het dienstjaar 1869. Hoofdstuk I, Uitgaven in Nederland).

11 Jan. Wet van 31 Dec. (Stbl. no. 216) tot wijziging der begrooting wegens den **arbeid** der **gevangenen** voor 1868.

11 Jan. Wet van 31 Dec. (Stbl. no. 218) tot wijziging van Hoofdstuk V der **Staatsbegrooting** voor het dienstjaar 1868.

12 Jan. Wet van 31 Dec. (Stbl. no. 215) tot wijziging van Hoofdstuk IV der **Staatsbegrooting** voor het dienstjaar 1868.

12 Jan. Wet van 31 Dec. (Stbl. no. 219) tot vaststelling der begrooting van de uitgaven voor de **Algemeene Landsdrukkerij** over het jaar 1870.

12 Jan. Wet van 31 Dec. (Stbl. no. 220) houdende bekrachtiging van eene op 29 September 1869 met de Maatschappij tot **Exploitatie van Staatsspoorwegen** gesloten overeenkomst.

12 Jan. Wet van 31 Dec. (Stbl. no. 221) tot wijziging van Hoofdstuk VI der **Staatsbegrooting** voor het dienstjaar 1868.

12 Jan. Wet van 31 Dec. (Stbl. no. 223) tot wijziging van Hoofdstuk IX der **Staatsbegrooting** voor het dienstjaar 1868.

25 Jan. Wet van 14 Jan. 1870 (Stbl. no. 12), houdende vaststelling van Hoofdstuk I der **Staatsbegrooting** voor 1870; Idem Hoofdstuk II; — Hoofdstuk III, Hoofdst. IV B en Hoofdst. VII C in St.-Ct. 26 Jan.; — Hoofdst. IV A, VII A en VII B in St.-Ct. 27 Jan.; — Hoofdst. VI en VIII in St.-Ct. 28 Jan., — Hoofdst. IX en X in St.-Ct. 29 Jan.; Hoofdst. V in St.-Ct. v. 6 en 7 Febr.

8 Febr. Wet van 19 Jan. (Stbl. no. 24), houdende definitieve vaststelling der koloniale huishoudelijke **begrooting** van **Curaçao** voor het dienstjaar 1870.

Digitized by Google

10 Febr. Wet van 19 Jan. (Stbl. no. 23), houdende definitieve vaststelling der koloniale huishoudelijke **begrooting** van **Suriname** voor het dienstjaar 1870.

11 Maart. Wet van 3 Maart (Stbl. no. 40), houdende vaststelling der begrooting van uitgaven voor den aanleg van **staatsspoorwegen**, dienst 1870.

11 Maart. Wet van 3 Maart (Stbl. no. 41) tot onteigening van perceelen ten behoeve van den aanleg van een **verbindingskanaal** tusschen het afwateringskanaal van het Slochter-Diep naar Furnsum en het ontworpen afwatering- en scheepvaartkanaal van Groningen naar Delfzijl.

12 Maart. Wet van 3 Maart (Stbl. no. 42), houdende goedkeuring der overeenkomst betrekkelijk den **afstand** aan de gemeente Alkmaar van een van het Noordhollandsch kanaal afgesneden kanaalvak aldaar.

12 Maart. Wet van 3 Maart (Stbl. no. 43), houdende goedkeuring der overeenkomst betrekkelijk den onderhandschen **verkoop** van **grond** en slooten langs de toegangswegen naar het station van den staatsspoorweg Meppel aan de gemeente Meppel.

15 Maart. Wet van 3 Maart (Stbl. no. 44), houdende goedkeuring der acte betrekkelijk den **afstand** van Rijksgrond aan den Reigerbergschen polder.

8 April. Wet van 30 Maart (Stbl. no. 54) tot onteigening van perceelen, benoodigd voor den bouw van de tweede schutsluis te Hansweert, ter voltooijing van het **kanaal door Zuidbeveland.**

13 April. Wet van 9 April (Stbl. no. 71), houdende aanvulling van art. 62 van het **Reglement** op het beleid der Regering van **Nederlandsch Indie.**

14 April. Wet van 30 Maart (Stbl. no. 55) tot onteigening van perceelen ten behoeve van de aan te leggen **Noordzee-haven** onder de gemeente Velzen, buiten de monding van het Noordzee-kanaal.

14 April. Wet van 4 April (Stbl. no. 59) tot wijziging der begrooting van **Ned. Indie** voor het dienstjaar 1869 (Hoofdst. I. Uitgaven in Nederland.)

14 April. Wet van 4 April (Stbl. no. 61), houdende wijziging en aanvulling der wetten omtrent de heffing en de verzekering der **in- en uitgaande regten en accijnsen.**

14 April. Wet van 5 April (Stbl. no. 68) tot **onteigening** van perceelen ten behoeve van de verbreeding en verbetering van de rooijing der Prins Hendrikstraat te Leeuwarden, in verband met den aanleg van een toegangsweg naar het station van den staatsspoorweg aldaar.

15 April. Wet van 4 April (Stbl. no. 57), houdende bekrachtiging van **tien credieten**, door den Gouv.-Gen. van **Ned. Indie** geopend boven de begrooting van Ned. Indie voor het dienstjaar 1868.

15 April. Wet van 4 April (Stbl. no. 58) id. van **één crediet** boven de begrooting van **Ned. Indie** voor het dienstjaar 1869.

15 April. Wet van 4 April (Stbl. no. 62), houdende bepalingen omtrent de uitgifte van **schatkistbiljetten.**

15 April. Wet van 5 April (Stbl. no. 65), houdende bekrachtiging van **credieten** door den Gouv.-Gen. van **Ned. Indie** geopend boven de begrooting van Ned. Indie voor het dienstjaar 1869, vastgesteld bij de wet van 4 Dec. 1868 (Stbl. no. 160.)

17 en 18 April. Wet van 4 April (Stbl. no. 60), houdende nadere bepalingen betreffende de indiening en de behandeling van bezwaarschriften tegen aanslagen voor de belasting op het **personeel** of het regt van **patent.**

17 en 18 April. Wet van 5 April (Stbl. no. 63), houdende instelling van **collegien van zetters** voor 's Rijks directe belastingen.

St.-Ct. 17 en 18 April. Wet van 5 April (Stbl. no. 64) tot verhooging van Hoofdstuk VII C der **Staatsbegrooting** voor het dienstjaar 1870.

17 en 18 April. Wet van 5 April (Sthl. no. 67) tot vaststelling van uitgaven wegens **verstrekkingen** door het Departement van Oorlog, dienstjaar 1867.

21 April. Wet van 5 April (Sthl. no. 66), waarbij credieten worden toegestaan ten behoeve van tot het dienstjaar 1867 beboorende onverevende vorderingen ten laste der begrooting van **Ned. Indie.**

14 Mei. Wet van 8 April (Stbl. no. 69) tot verhooging van Hoofdstuk V der **Staatsbegrooting** voor het dienstjaar 1870.

14 Mei. Wet van 8 April (Stbl. no. 70) tot **intrekking** van het **Keizerlijk decreet** van 16 December 1811, contenant Règlement de police des polders dans les Départements de l'Escaut, etc.

9 Junij. Wet van 26 Mei (Sthl. no. 78) tot regeling van het **onderwijs** van Rijkswege in de **beeldende kunsten.**

9 Junij. Wet van 26 Mei (Stbl. no. 79) tot verhooging van Hoofdstuk VI der **Staatsbegrooting** voor het dienstjaar 1870. Idem (Stbl. no. 80) tot verhooging van Hoofdstuk VIII. Idem (Stbl. no. 81) tot wijziging van Hoofdstuk IV A.

15 Junij. Wet van 1 Junij (Sthl. no. 85), bondende wijziging der wet van 28 Junij 1854 (Sthl. no. 100) tot regeling van het **armbestuur.**

17 Junij. Wet van 26 Mei (Stbl. no. 82) betrekkelijk de **grondbelasting.**

17 Junij. Wet van 1 Junij (Sthl. no. 86) tot aanvulling en verhooging van Hoofdstuk V der **Staatsbegrooting** voor 1870.

21 Julij. Wet van 18 Julij (Sthl. no. 103) tot verhooging van Hoofdstuk VIII der **Staatsbegrooting** voor 1870.

24 en 25 Julij. Wet van 24 Julij (Sthl. no. 143) betrekkelijk het **verbod** van **uit- en doorvoer** van **paarden** en andere artikelen.

28 Julij. Wet van 19 Julij (Sthl. no. 105) tot wijziging en verhooging van Hoofdstuk IV A der **Staatsbegrooting** voor 1869.

29 Julij. Wet van 24 Julij (Stbl. no. 141) tot verhooging van Hoofdstuk VIII der **Staatsbegrooting** voor 1870.

30 Julij. Wet van 19 Julij (Sthl. no. 119), bondende vaststelling der voorwaarden, waarop aan **calamiteuse polders** in de provincie Zeeland tegemoetkoming uit 's Rijks schatkist kan worden verleend.

30 Julij. Wet van 24 Julij (Stbl. no. 139), betrekkelijk het zamenblijven van de **militie te land** der ligtingen **1866—1869.**

30 Julij. Wet van 24 Julij (Sthl. no. 140), betrekkelijk het zamenblijven der **zeemilitie.**

30 Julij. Wet van 24 Julij (Stbl. no. 142), tot verhooging van Hoofdstuk IV A der **Staatsbegrooting** voor 1870.

31 Julij. Wet van 19 Julij (Stbl. no. 113), tot wijziging en verhooging van de begrooting der uitgaven wegens den **arbeid** der **gevangenen** voor 1869.

II. KON. BESLUITEN TOT BEKRACHTIGING DER ACTEN VAN NAAMLOOZE VENNOOTSCHAPPEN.

St.-Ct. 3 Aug. 1869. Kon. besl. van 18 Julij no. 19, houdende verlenging (met een tijdvak van tien jaren) van den duur der naamlooze vennootschap: «Vennootschap der **Assurantie**» te Amsterdam. (tot ultimo. Dec. 1879)

St.-Ct. 4 Aug. Kon. besl. van 19 Julij no. 13, houdende goedkeuring der wijziging van de statuten van de naamlooze vennootschap: «**de Rotterdamsche bank**» te Rotterdam.

De bestemming en de werkkring is thans het drijven van wissel- en bankzaken in het algemeen, zoowel in Europa als in de Nederlandsche Koloniën en elders. Alle eigen handel in goederen is van den werkkring der vennootschap uitgesloten; zoo ook die in effecten, ten ware voor arbitrage.

Het kapitaal, waarvan geplaatst is een bedrag van f 7,671,500, is gesteld op f 15,000,000, en gesplitst in **drie** serien, ieder groot f 5,000,000.

6 Aug. Kon. besl. van 19 Julij no. 14, houdende verlenging (met een tijdvak van vijftien jaren) van den duur van de naamlooze vennootschap: «Vierde Maatschappij ter **Assurantie**» te Amsterdam (tot ultc. Dec. 1884).

18 Aug. Kon. besl. van 1 Julij no. 14, houdende wijzigingen in de statuten van de naamlooze vennootschap: Nederlandsche Maatschappij «de Toekomst», tot exploitatie van **Zeevisscherij**, te 's Gravenhage.

19 Aug. Kon. besl. van 26 Julij no. 28, houdende verlenging (met een tijdvak van tien jaren) van den duur van de naamlooze vennootschap: «Societeit ter **Assurantie**» te Amsterdam.

20 Aug. Kon besl. van 23 Maart no. 22, houdende uitbreiding van het maatschappelijk kapitaal der naamlooze vennootschap: «Sliedrechtsche **Stoomsleep-Maatschappij**» te Sliedrecht. Het kapitaal van f 74,000 op f 86,000 gebragt.

25 Aug. Kon. besl. van 18 Julij no. 17, houdende bewilliging der acte van oprigting der naamlooze vennootschap: «Noordbrabandsche-Duitsche **Spoorweg-Maatschappij**», te Rotterdam.

Doel: het daarstellen van een spoorweg van Boxtel naar Wezel, waar deze zal aansluiten aan den Cöln-Mindener spoorweg. Duur: 90 jaren. Kapitaal: f 6,000,000, in aandeelen aan toonder, elk groot f 250 of aandeelen op naam, elk groot f 1000. Het bestuur bestaat uit zes leden, minstens twee derde moeten zijn Nederlanders; acht commissarissen, waarvan vijf Nederlanders.

10 Sept. Kon. besl. van 3 Julij no. 220, houdende bewilliging van de gewijzigde statuten der naamlooze vennootschap: **Paleis voor Volksvlijt** te Amsterdam.

Doel: het oprigten en exploiteren van een gebouw voor nationale, algemeene, tijdelijke en doorloopende tentoonstellingen van nijverheid, landbouw en koophandel, dat tevens zalen bevat ten dienste van verschillende inrigtingen voor kunsten en wetenschappen; wijders het gebruik maken van de zalen voor al zulke doeleinden, waartoe de directie, in overleg met commissarissen, in het welbegrepen belang der vennootschap mogt besluiten; kapitaal: f 1,000,000, verdeeld in 5000 aandeelen, elk van f 200. De aandeelen zijn in blanco. Het bestuur bestaat uit één tot drie directeuren, onder leiding van vijf commissarissen en onder toezigt van een Raad van Toezigt, bestaande uit ten minste twaalf leden.

14 Sept. Kon. besl. van 2 Mei no. 11, houdende bewilliging van de gewijzigde statuten der naamlooze vennootschap: Maatschappij «**de Korenschoof**» te Utrecht. Kapitaal f 247,000.

19 en 20 Sept. Kon. besl. van 1 Junij no. 19, houdende bewilliging van de acte van oprigting van de naamlooze vennootschap: Nederlandsche **Gist- en Spiritusfabriek** te Delft. Duur: 25 jaren. Kapitaal: f 150,000, verdeeld in 150 aandeelen in blanco, ieder van f 1000. Het bestuur wordt opgedragen aan een directeur onder toezigt van vijf commissarissen. Directeur, de heer J. C. van Marken Jr. technoloog; commissarissen, de heeren mr. R. van Harencarspel, J. W. F. Matthes, R. Mees, F. W. van der Putten en T. F. Schill.

7 Oct. Kon. besl. van 13 Julij no. 15, houdende bewilliging van de wijziging in de statuten van de naamlooze vennootschap: Deventer **Stoomboot-Maatschappij** te Deventer. Die wijzigingen betreffen de werkzaamheden der gewone jaarlijksche algemeene vergadering.

St.-Ct. 14 Oct. Kon. besl. van 22 Augustus no. 24, houdende bewilliging van de statuten der naamlooze vennootschap: **Spiegelglas-Verzekering-Maatschappij** «Fortuna» te Amsterdam. Doel: het ver- en herverzekeren, zoo binnen als buiten 's lands, van spiegel- en andere kostbare ruiten tegen gevaren van breken of beschadigen. Kapitaal: f 100,000, uitmakende de eerste serie, verdeeld in 20 aandeelen van f 5000. Duur: 90 jaren. Directeur, de heer A. Pleysier. Commissarissen, de heeren jhr. mr. J. B. A. J. M. Verheijen en mr. H. Rochussen.

24 en 25 Oct. Kon. besl. van 18 Julij no. 18, tot bewilliging der acte, houdende uitbreiding van kapitaal en wijziging der statuten van de naamlooze vennootschap: **Stoomboot-Maatschappij** van Overflakkee en Goedereede, te Middelharnis. Kapitaal van f 26,000 vergroot met f 26,000, en aldus gebragt op f 52,000; de f 26,000, waarmede het primitive kapitaal wordt vergroot, is verdeeld in 100 actien, ieder van f 260.

26 Oct. Kon. besl. van 28 Julij no. 17, tot bewilliging der acte van oprigting van de naamlooze vennootschap: **Schroefstoombootdienst**: «de Vereenigiug», te vestigen te Alphen. Doel: het aanleggen van eene geregelde vaart binnen dit rijk, met een onbepaald getal stoombooten voor het vervoeren van passagiers, goederen, vee, geld en geldswaarden. Zetel der vennootschap: Alphen. Kapitaal: f 72,000, verdeeld in 72 aandeelen, elk van f 1000.

19 Nov. Kon. besl. van 18 Sept. no. 16, tot bewilliging der acte, houdende verlenging van duur van de naamlooze vennootschap: Hollandsche **Zee-Assurantie-Societeit**, gevestigd te Amsterdam, met een nieuw tijdvak van vijf en twintig jaren, aanvangende 1 Januarij 1870, en alzoo te eindigen 31 December 1894.

2 Dec. Kon. besl. van 28 Julij no. 15, tot bewilliging der acte, houdende wijzigingen in de statuten van de naamlooze vennootschap: **Ned. Indische Spoorweg-Maatschappij** te 's Gravenhage. Het maatschappelijk kapitaal is vastgesteld op f 10,000,000, vertegenwoordigd door 10,000 aandeelen, elk van 1000. De spoorweg Batavia-Buitenzorg is in de concessie opgenomen.

23 Dec. Kon. besl. van 9 Sept. no. 7, tot bewilliging der acte, houdende verlenging van duur van de naamlooze vennootschap: **Zee-Assurantie-Compagnieschap** te Amsterdam, met een nieuw tijdvak van tien jaren, in te gaan 1 Januarij 1870 en te eindigen den laatsten December 1879.

25 Dec. Kon. besl. van 21 Oct. no. 15, tot bewilliging der acte, houdende verlenging van duur van de naamlooze vennootschap: **Zeerisico-Vennootschap** te Amsterdam, met een nieuw tijdvak van tien jaren, eindigende 31 December 1879.

28 Dec. Kon. besl. van 15 Oct. no. 26, tot bewilliging der acte van oprigting van de naamlooze vennootschap «Oude Maas», te vestigen te Oud-Beijerland. De maatschappij bedoelt de uitoefening eener **Stoombootdienst** tusschen Oud-Beijerland, Rotterdam en Dordrecht en tusschenliggende plaatsen en dorpen, alsook het slepen van schepen op verschillende plaatsen. Duur: 20 jaren, ingaande 1 Julij 1869. Kapitaal f 30,000, verdeeld in 100 aandeelen, elk van f 300. Directeur, de heer J. Schipper Wz. Commissarissen, de heeren L. Smit Fopszoon en H. J. P. Eydman.

30 Dec. Kon. besl. van 7 Oct. no. 13, tot bewilliging der wijzigingen in de statuten, van de naamlooze vennootschap: Tielsche **Garancine- en Meekrapfabriek**, te Tiel. Het kapitaal bestaat thans uit f 245,000, verdeeld in 245 aandeelen van f 1000.

30 Dec. Kon. besl. van 16 Oct. no. 19, tot bewilliging der oprigting van de naamlooze vennootschap: Nederlandsche **Bouwvereeniging** te Gouda. Doel: het bouwen, verbouwen, koopen, verkoopen, huren en verhuren van huizen en andere gebouwen in Nederland. Duur: 30 jaren en 3 maanden, aanvangende 1 October 1869, eindigende den laatsten December 1899. Kapitaal f 48,000, verdeeld in 4 serien, ieder van 48 aandeelen, elk groot f 250. Directeuren, de heeren J. Mulder en J. C. van Wijk. Commissarissen, de heeren F. H. Coulâens Braek, M. Hakkert, F. H. de Groot, K. van der Torren Kz. en G. Toornvliet.

Google

St.-Ct. 30 Dec. Kon. besl. van 15 Nov. nn. 11, tot bewilliging der oprigting van de naamlooze vennootschap: 's Gravenhaagsche **Begrafenis-Maatschappij** te 's Gravenhage. Doel: de regeling der begrafenissen en wat daaraan verbonden is. Kapitaal: f 10,000, in 100 aandeelen, elk van f 100. Directeur, de heer mr. A. Haaksma van Royen. Commissarissen, de heeren mr. J. H. C. Lisman en mr. W. van Citters.

30 Dec. Kon. besl. van 22 Nov. nn. 27, tot bewilliging der acte, houdende kapitaalsvergrooting en wijzigingen in de statuten van de naamlooze vennootschap: 's Gravenhaagsche **Zeevisscherij-Maatschappij** «Regt door zee» te 's Gravenhage. Het kapitaal van f 60,000 verhoogd tot f 200,000.

30 Dec. Kon. besl. van 3 Sept. no. 19, tot bewilliging der acte, houdende wijziging in de statuten en verlenging van duur van de naamlooze vennootschap: Zaanlandsche **Assurantie-Compagnie** voor **brand** en **binnenlandsche vaart**, gevestigd te Krommenie, met een nieuw tijdvak van vijf en twintig jaren, en alzoo eindigende op 22 Januarij 1895.

30 Dec. Kon. besl. van 24 Sept. 1867 no. 77, tot bewilliging der acte, houdende wijziging in de oprigting der naamlooze vennootschap: de **Spoorweg-Maatschappij** Almelo-Salzbergen, gevestigd te Almelo (vereeniging van de betrekkingen van directeur en ingenieur in een persoon).

31 Dec. Kon. besl. van 30 Oct. nn. 21, tot bewilliging der acte, houdende wijzigingen in de statuten van de naamlooze vennootschap: de Koninklijke Nederlandsche **Stoomboot-Maatschappij**, te Amsterdam. Kapitaal bepaald op f 5,000,000, verdeeld in 5000 aandeelen, ieder van f 1000.

31 Dec. Kon. besl. van 30 April nn. 9, tot bewilliging der acte, houdende wijzigingen in de statuten van de naamlooze vennootschap: **Assurantie-Maatschappij** tegen **Brandschade**, te Zutphen. Kapitaal bepaald op f 500,000 verdeeld in 500 aandeelen, ieder van f 1000.

1 Jan. 1870. Kon. besl. van 30 Oct. no. 22, tot de bewilliging der acte, houdende wijzigingen in de statuten van de naamlooze vennootschap: de Nederlandsche **Glas-Verzekering-Maatschappij**, te Rotterdam.

4 Jan. Kon. besl. van 7 Nov. no. 33, houdende bewilliging van de acte van oprigting van de naamlooze vennootschap: «**Noordzee-Kanaal Stoomboot-Maatschappij**» te Amsterdam. Doel: het drijven en exploiteren van eene geregelde vaart voor personen, goederen en vee, door middel van stoomschepen, tusschen Amsterdam, Beverwijk en Velzen, later welligt doorgezet tot aan den mond van het kanaal door Holland op zijn smalst in de Noordzee. Zetel: Amsterdam. Duur: 25 jaren. Kapitaal: f 20,000, verdeeld in 80 aandeelen, elk van f 250. Directeuren, de heeren A. H. Brak WDz. te Amsterdam en J. Hudig te Velzen. Commissarissen: de heeren J. H. Mulder, F. C. Jaski en J. S. Brak.

5 Jan. Kon. besl. van 7 Oct. no. 14, houdende bewilliging op het ontwerp der acte, houdende verlenging van den duur der naamlooze vennootschap: «Vennootschap ter **Zee-Verzekering**», gevestigd te Amsterdam, met een nieuw tijdvak van tien jaren, in te gaan 1 Januarij 1870, en alzoo te eindigen den laatsten December 1879.

5 Febr. Kon. besl. van 19 Nov. no. 21, houdende bewilliging van de wijzigingen in de statuten van de naamlooze vennootschap: Arnhemsche **Beetwortelsuikerfabriek**. Het kapitaal wordt bepaald op hoogstens f 500,000, verdeeld in 500 aandeelen van f 1000.

10 Febr. Kon. besl. van 29 Nov. no. 25, houdende bewilliging van de verlenging van den termijn tot plaatsing der nog onuitgegeven aandeelen in het maatschappelijk kapitaal van de naamlooze vennootschap: Maatschappij van **Grondbezit** in den Staat **Minnesota**, gevestigd te Amsterdam, met een nieuw tijdvak van **drie** jaren, eindigende den 29sten November 1872.

15 Febr. Kon. besl. van 28 Mei no. 39, houdende bewilliging van de verlen-

ging van den duur van de naamlooze vennootschap: Amsterdamsche **Zee-Assurantie-Compagnie** « met een tijdvak van **tien** jaren.

St.-Ct. 16 Febr. Kon. Besl. van 20 Dec. no. 7, houdende bewilliging van de verlenging van den duur van de naamlooze vennootschap: «**de Brandwaarborg-Maatschappij**», gevestigd te Amsterdam, met een nieuw tijdvak van **tien** jaren.

17 Febr. Kon. Besl. van 10 Jan. no. 1, houdende bewilliging der acte tot wijziging van de statuten der naamlooze vennootschap: Hollandsche **Suikerraffinaderij**, gevestigd te Amsterdam.

18 Febr. Kon. besl. van 19 Jan. no. 20, houdende bewilliging der acte van oprigting van de naamlooze vennootschap «'s Gravenhaagsche **Volksgaarkeukens**», te 's Gravenhage. Doel: om voor billijke prijzen goede, voedzame spijzen aan de arbeidende klasse te verschaffen, in de daartoe bestemde localen of gebouwen. Duur: 25 jaren. Kapitaal f 25,000, verdeeld in 5 serien, ieder groot f 5000; iedere serie verdeeld in 100 aandeelen van f 50. Bestuurders, voor de eerste maal, de heeren: mr. H. Beth, F. N. Boer, mr. C. J. E. graaf van Bylandt, jhr. mr. H. A. C. de la Bassecour Caan, mr. W. van Citters, A. P. Godon, J. C. P. Hotz, W. A. Schroot, J. B. Ahbing, P. Akkersdijk.

19 Febr. Kon. besl. van 16 Dec. no. 13, houdende bewilliging der acte van oprigting van de naamlooze vennootschap **Dêli-Maatschappij**, te vestigen te Amsterdam. Doel: het ontginnen en bebouwen van de gronden gelegen nabij Dêli, ter Oostkust van Sumatra. Duur: 25 jaren, te rekenen van 1 Nov. 1869. Kapitaal: f 300,000, doch kan door kapitalisatie van winst tot f 500,000 worden vergroot en het kapitaal wordt verdeeld in aandeelen elk van f 1000. Directeur, de heer P. W. Janssen. Commissarissen: de heeren G. Ohreen, J. C. Bergendahl en Mr. J. Q. van Regteren Altena.

22 Febr. Kon. besl. van 4 Febr. no. 4, houdende bewilliging der acte van oprigting van de naamlooze vennootschap Nederlandsche Maatschappij «de Noordzee», tot uitoefening van **Zeevisscherij**, te vestigen te Vlaardingen, gelijk deze is gewijzigd bij nadere acte. Duur: 25 jaren. Doel: het koopen, bouwen of doen bouwen, uitrusten en in de vaart brengen van schepen bestemd tot de vangst van haring en andere soorten van zeevisch, den gevangen visch te verkoopen, de benoodigde pakhuizen of magazijnen ten dienste der vennootschap te koopen, te doen bouwen of te huren, en al datgene te doen wat tot de reederij van visschersvaartuigen in een dadelijk en onmiddellijk verband staat. Kapitaal: f 325,000, verdeeld in 325 aandeelen, elk van f 1000. Het bestuur bestaat uit twee directeuren, onder toezigt van drie commissarissen. Directeuren de heeren P. Kikkert Hz. en P. Kikkert. Commissarissen: de heeren jhr. J. E. van Heemskerck van Beest, H. Krüthoffer en mr. B. Mees.

4 Maart. Kon. Besl. van 4 Febr. no. 5, houdende bewilliging der wijzigingen in de statuten van de naamlooze vennootschap: **Brandgevaar-Maatschappij**, te Amsterdam. De vennootschap wordt voortgezet voor een tijdvak van 29 jaren.

9 Maart. Kon. besl. van 5 Jan. no. 9, houdende bewilliging der wijziging in de statuten van de naamlooze vennootschap: **Assurantie-Compagnie** «Concordia» te Amsterdam.

10 Maart. Kon. besl. van 19 Jan. no. 22, houdende bewilliging der acte van oprigting van de naamlooze vennootschap: Maatschappij voor **Gemeente-Crediet**, te vestigen te Amsterdam. Zij leent aan gemeenten, provincien en waterschappen uitsluitend in Nederland gelegen, en geeft daarvoor te haren laste obligatien uit. Zij belast zich voorts met het verstrekken der voorschotten op anticipatie-biljetten, aan de besturen van de publiekregtelijke ligchamen, waarmede de maatschappij in betrekking staat. Duur: 29 jaren. Kapitaal: f 1,000,000, verdeeld in 1000 aandeelen, van f 1000. Het wordt achtereenvolgens verhoogd tot vier millioen gulden.

13 en 14 Maart. Kon. besl. van 17 Febr. no. 10, houdende bewilliging der acte van oprigting van de naamlooze vennootschap: **Gemeenschappelijke**

Slagterij, te Middelburg. Doel: goed vleesch tegen billijken prijs, algemeen verkrijgbaar te stellen. Duur: 25 jaren.

St.-Ct. 19 Maart. Kon. besl. van 27 Febr. no. 21, houdende bewilliging der acte van oprigting van de naamlooze vennootschap «De kleine Courant» te Amsterdam. Doel: de uitgave en exploitatie van een daghlad, voorloopig onder den naam van «**Het Nieuws van den Dag**» en strekkende om, uitgaande van liberale beginselen, de volksontwikkeling en beschaving te helpen bevorderen. Kapitaal: f 44,000, verdeeld in 440 aandeelen, elk groot f 100. Het bestuur der vennootschap is opgedragen aan een of twee directeuren onder toezigt van drie commissarissen.

23 Maart. Kon. besl. van 17 Febr. no. 8, houdende bewilliging der wijziging in de statuten en verlenging van den duur van de naamlooze vennootschap: **de Reederij** «de Hoop», gevestigd te Vlaardingen, tot 1 Junij 1880.

30 Maart. Kon. besl. van 13 Maart no. 1, houdende bewilliging der wijziging in de statuten van de naamlooze vennootschap: de Tweede Nederlandsche **Loodmijn**, te Amsterdam. Het kapitaal wordt aanvankelijk bepaald op een bedrag van f 500,000, verdeeld in 100 aandeelen, welke kunnen worden gesplitst in vijfde, twintigste of vijftigste aandeelen.

5 April. Kon. besl. van 1 April no. 9, houdende bewilliging der wijzigingen in de statuten van de naamlooze vennootschap: Maatschappij tot **Exploitatie van Staatspoorwegen**, te 's Gravenhage. Artikel 6 te lezen als volgt:

«Het kapitaal is vastgesteld op dertien millioen gulden, verdeeld in twee serien, de eerste van zes, de tweede van zeven millioen.

De eerste serie is vertegenwoordigd door 24,000 uitgegeven en volgefourneerde aandeelen elk f 250.

«De tweede serie door 28,000 aandeelen van f 250 elk, welke drie maanden na de goedkeuring des Konings op deze gewijzigde statuten zullen moeten zijn geeregeerd en gesteld onder herusting der Nederlandsche Bank, waar zij ten allen tijde gereed liggen ter inwisseling tegen obligatien in de Statuten nader omschreven.

«Beide serien van aandeelen zullen dezelfde regten genieten.»

16 April. Kon. besl. van 12 Maart no. 135, houdende bewilliging der acte van oprigting van de naamlooze vennootschap: Binnen- en Buitenlandsche **Schroefstoombootreederij**, te vestigen te Amsterdam. Doel: de exploitatie van Schroefstoombootdiensten tot vervoer van passagiers en goederen, zoowel binnen het Rijk als in België en langs den Rhijn volgens de concessien door den Minister van Binn. Zaken verleend aan den heer van der Maaden. Kapitaal: f 100,000, verdeeld in 100 aandeelen, elk van f 1000. Commissarissen, de heeren Hagedoorn en Cnoop Koopmans; directeuren, de heeren van der Maaden, Creyghton, Kops, van der Goes.

20 April. Kon. besl. van 6 Maart no. 10, houdende bewilliging der wijziging van art. 4 der statuten van de naamlooze vennootschap: Utrecht-'s Hertogenbossche **Stoom- en Zeilvereeniging**, te Utrecht.

23 April. Kon. besl. van 4 Maart no. 9, houdende bewilliging der acte van oprigting van de naamlooze vennootschap: Maatschappij voor **Boschbouw**, te vestigen te Surhuisterveen. Doel: aanleggen en exploiteren van bosschen op heidegronden. Kapitaal f 12,500, verdeeld in serien, elk van f 2500. Directeuren, de heeren J. B. Halshoff, A. S. de Vries en D. Pekelharing.

27 April. Kon. besl. van 27 Maart no. 7, houdende bewilliging der verlenging van den duur van de naamlooze vennootschap: de Nederlandsche Algemeene **Verzekerings-Societeit** tegen **Zee- en Rivierschade**, gevestigd te Tiel, met een nieuw tijdvak van dertig jaren.

9 Mei. Kon. besl. van 22 April no. 17, houdende bewilliging tot de vergrooting van het kapitaal der naamlooze vennootschap: de **Verzekering-Maatschappij** «Ons Verlangen», gevestigd te Ruephen en Sprundel, met 200 aandeelen, ieder groot f 100, ten gevolge waarvan het wordt gebragt op f 60,000.

28 Mei. Kon. besl. van 24 April no. 20, houdende bewilliging tot de acte van oprigting van de naamlooze vennootschap: «**Zee-Assurantie-Societeit**» te Amsterdam. Kapitaal f 100,000, verdeeld in 25 aandeelen, elk van f 4000. Directeur,

de heer E. F. G. Croese. Commissarissen, de heeren A. W. van Eeghen en S. J. graaf van Limburg Stirum.

St.-Ct. 8 Junij. Kon. besl. van 30 April no. 9, houdende bewilliging tot de wijzigingen in de statuten der naamlooze vennootschap: **Assurantie-Compagnie** «Mercurius» te Amsterdam.

9 Junij. Kon. besl. van 29 April no. 12, houdende bewilliging tot de wijzigingen in de statuten van de naamlooze vennootschap: «Hoornsche **Stoomboot-maatschappij**» te Hoorn.

10 Junij. Kon. besl. van 29 April no. 10, houdende bewilliging tot de oprigting van de naamlooze vennootschap: «**de Levantsche Vereeniging**» te Rotterdam. Doel: het bevorderen van den handel met de Levant in het algemeen en van den manufacturenhandel in het bijzonder. Zetel: Rotterdam. Duur: 25 jaren. Kapitaal: f 500,000, verdeeld in 100 aandeelen, elk van f 5000. Directeuren, de heeren J. E. Knight en G. W. Koning Jr. Commissarissen, de heeren mr. M. Mees, W. Ruys Wz. en H. T. Wilkens.

21 Junij. Kon. besl. van 28 Maart no. 15, houdende bewilliging van de voortzetting gedurende een nieuw tijdvak van vijf en twintig jaren, van de naamlooze vennootschap: Amsterdamsche **Zee- en Brand-Assurantie-Maatschappij**, gevestigd te Amsterdam.

23 Junij. Kon. besl. van 28 April no. 13, houdende bewilliging tot oprigting van de naamlooze vennootschap: de **Stoomkorenmolen** «de Wert» te Schiedam. Doel: het malen van granen voor loon, ten behoeve van korenwijnstokerijen, gelegen te Schiedam en elders, door middel van een stoomkorenmolen. Zetel: Schiedam. Duur: 20 jaren. Kapitaal: f 72,000, verdeeld in 60 aandeelen, elk groot f 1200.

23 Junij. Kon. besl. van 12 Mei no. 15, houdende bewilliging tot verlenging van den termijn tot plaatsing der nog onuitgegeven aandeelen in het maatschappelijk kapitaal van de naamlooze vennootschap: «Kamper **Stoomboot-Maatschappij**» te Amsterdam, met een tijdvak van drie jaren, eindigende 1 Februarij 1873.

24 Junij. Kon. besl. van 17 Junij no. 4, houdende bewilliging tot oprigting van de naamlooze vennootschap: **Musis Sacrum** te 's Gravenhage. Doel: het tot stand brengen en exploiteren te 's Gravenhage van een gebouw voor concerten, kunstteschouwingen, tentoonstellingen enz. Kapitaal: f 100,000, verdeeld in 100 aandeelen, elk van f 1000. Bestuurders, de heeren: G. H. G. Brahms, P. J. de Sonnaville, mr. G. M. Stolte, J. H. Witsenborg en E. A. Haitink.

26 en 27 Junij. Kon. besl. van 5 Junij no. 23, houdende bewilliging tot oprigting van de naamlooze vennootschap: **Java-Tabak-Maatschappij**. Doel: het exploiteren van tabaksondernemingen op Java en al wat daartoe behoort, het koopen en verkoopen van tabak en sluiten van consignatie-contracten. Kapitaal: f 800,000, verdeeld in 160 aandeelen, elk van f 5000. Directeuren, de heeren G. R. A. Wüste en A. F. Insinger Jz.

29 Junij. Kon. besl. van 1 Mei no. 17, houdende bewilliging tot oprigting van de naamlooze vennootschap: de Utrechtsche **Volksgaarkeukens**, te Utrecht. Doel: voor billijke prijzen goede voedzame spijzen aan de arbeidende klasse te verschaffen. Duur: 25 jaren. Kapitaal: f 24,000, verdeeld in 3 serien van f 8,000; iedere serie is verdeeld in 160 aandeelen, elk van f 50. Bestuurders, voor de eerste maal, mr. W. J. Royaards van den Ham, dr. N. Monthean, mr. F. A. van Hall, J. van den Wall Bake, J. S. van Deventer, A. Pos en R. Sasse.

7 Julij. Kon. besl. van 22 Mei no. 21, houdende bewilliging der wijzigingen in de statuten van de naamlooze vennootschap: de Veenendaalsche **Stoom-Spinnerij en Weverij**, te Amsterdam.

7 Julij. Kon. besl. van 22 Mei no. 20, houdende bewilliging der wijziging van de statuten van de naamlooze vennootschap: **Stoommeelfabriek** «de Weichsel» te Amsterdam.

Digitized by Google

St.-Ct. 14 Julij. Kon. besl. van 13 Junij no. 22, houdende bewilliging der verlenging met een nieuw tijdvak van tien jaren (eindigende 31 December 1880) van den duur der naamloose vennootschap: Amsterdamsche **Assurantie-Maatschappij** te Amsterdam.

16 Julij. Kon. besl. van 21 Mei no. 15, houdende bewilliging der wijzigingen in de statuten van de naamlooze vennootschap: Gastelsche **Beetwortelsuikerfabriek**, gevestigd te Gastel.

18 Julij. Kon. besl. van 27 Julij no. 26, houdende bewilliging der vermindering van het maatschappelijk kapitaal der naamlooze vennootschap: «de Utrechtsche **Brood- en Meelfabriek**» te Utrecht, van f 60,000 tot op f 57,600.

19 Julij. Kon. besl. van 27 Mei no. 25, houdende bewilliging der acte tot verlenging van den duur van de naamlooze vennootschap: Genootschap ter **Zee-Assurantie** te Amsterdam, met een nieuw tijdvak van tien jaren, eindigende 31 December 1880.

20 Julij. Kon. besl. van 11 Aug. no. 22, houdende bewilliging dor wijziging in de statuten en verlenging van den duur der naamlooze vennootschap: de **Machinale Vlasspinnerij**, te Groningen, met een nieuw tijdvak van vijftien jaren, aanvangende 21 Julij 1870.

25 Julij. Kon. besl. van 22 Junij no. 12, houdende bewilliging der acte tot wijzigingen in de statuten van de naamlooze vennootschap: Maatschappij tot vervaardiging van **fijn aardewerk en ceramieke voortbrengselen**, van alle soorten, gevestigd te Maastricht (Wijk).

26 Julij. Kon. besl. van 17 Junij no. 3, houdende bewilliging der acte tot wijziging van art. 19 der statuten en verlenging van den duur der naamlooze vennootschap: **Zee-Assurantie-Compagnie** van Amsterdam en Nijmegen, gevestigd te Amsterdam, met een nieuw tijdvak van tien jaren, aanvangende 24 April 1870.

28 Julij. Kon. besl. van 3 Mei no. 10, houdende bewilliging der acte van oprigting van de naamlooze vennootschap: **de Stearine-Kaarsenfabriek** «Apollo» te Schiedam. Commissarissen, de heeren D. A. Schretlen te Leiden, J. M. van der Schalk en J. Loopuyt te Schiedam, G. van Stolk en J. J. Tandin Chabot, te Rotterdam.

30 Julij. Kon. besl. van 12 April no. 13, houdende bewilliging der acte van oprigting van de naamlooze vennootschap: **Boekdrukkers-Vereeniging** te Amsterdam. Duur: 25 jaren. Kapitaal: f 60,000, verdeeld in aandeelen van f 250, waarin is deelgenomen door den heer J. Sasse voor 24, den heer L. Katz Jz. voor 24, en den heer C. A. J. Geesink voor 120 aandeelen. Doel: het uitoefenen der boek- en handelsdrukkerij, welke tot dusver alleen door den heer Geesink werd uitgeoefend.

III. KON. BESLUITEN TOT GOEDKEURING DER STATUTEN VAN ZEDELIJKE LIGCHAMEN.

St.-Ct. 12 Aug. 1869. Kon. besl. van 30 Julij no. 13, houdende goedkeuring van de statuten van de Vereeniging voor **Christelijke belangen** te Zwolle. Doel: zooveel mogelijk Protestantsch-Christelijke Vereenigingen in de gelegenheid te stellen tot het houden harer openbare of bijzondere bijeenkomsten. Duur: 29 jaren, 11 maanden. Leden en aandeelhouders zijn zij, die een som van f 50 bijeenbrengen; -- leden-contribuanten allen, die zich verbinden tot eene vaste jaarlijksche bijdrage van minstens f 3.

13 Aug. Kon. besl. van 25 Julij no. 17, houdende goedkeuring van een Reglement voor de **Societeit** te Velp. Er zijn gewone, buitengewone, tijdelijke en eere-leden; de eerste betalen f 12, de tweede f 6 per jaar, de derde f 1.50 in iedere maand.

St.-Ct. 22 en 23 Aug. Kon. besl. van 10 Aug. no. 11, houdende goedkeuring van de statuten der Vereeniging voor **Gereformeerd Schoolonderwijs** te Hazerswoude. Doel: het bevorderen eener christelijke opvoeding door schoolonderwijs overeenkomstig de belijdenisschriften der gereformeerde kerk van de jaren 1618 en 1619. Duur: 29 jaren. Contributie f 5.

4 Sept. Kon. besl. van 7 Aug. no. 28, houdende goedkeuring van de statuten der Vereeniging tot oprigting en instandhouding eener **Christelijke Bewaarschool** te Oosthurg. Doel: kinderen tot den leeftijd, waarop zij in de gewone lagere school worden toegelaten, tegen een matig schoolgeld te bewaren, vroeg onder christelijke leiding te brengen (waarbij het onbelemmerd gebruik der Heilige Schrift is aangenomen) en te ontwikkelen ter voorbereiding voor het later te ontvangen lager schoolonderwijs. De vereeniging tracht de noodige gelden te verkrijgen door vrije giften, rentelooze voorschotten, jaarlijksche bijdragen, subsidien, schoolgelden enz. Duur: 29 jaren.

5 en 6 Sept. Kon. besl. van 3 Aug. no. 29, houdende goedkeuring van de statuten der Vereeniging tot de **Bad- en Zwerminrigting** te Zwolle. Kapitaal: minstens f 2200, hoogstens f 3000, in aandeelen van f 50. Het bestuur bestaat uit vijf leden.

5 en 6 Sept. Kon. besl. van 10 Aug. no. 10, houdende goedkeuring van de statuten van de Hulpvereeniging voor **Gereformeerd Schoolonderwijs** te Hoofddorp in Haarlemmermeer. De hulpvereeniging tracht zooveel mogelijk werkzaam te zijn: *a* tot oprigting en onderstenning van één of meer bijzondere christelijke scholen van welken aard ook; *b* ter opwekking van algemeene zamenwerking omtrent al wat tot de belangen van gereformeerd schoolonderwijs behoort. Contributie minstens f 2.

8 Sept Kon. besl. van 20 Aug. no. 19, houdende goedkeuring van de statuten der Vereeniging tot bevordering van **Christelijk Nationaal Schoolonderwijs** te Beverwijk en Velzen, domicilie kiezende te Beverwijk. Doel: gelijk aan dat van soortgelijke vereenigingen. Duur: 29 jaren. Leden zijn de leden van de Vereeniging voor christelijk nationaal schoolonderwijs en zij, die dat *niet* zijnde, zich verbinden tot eene jaarlijksche contributie van f 5.

7 Oct. Kon. besl. van 9 Sept. no. 8, houdende goedkeuring van de statuten der Vereeniging tot bevordering van **Christelijk Nationaal Schoolonderwijs** te Nieuwer- en Ouder-Amstel. Als boven.

10 en 11 Oct. Kon. besl. van 18 Sept. no. 15, houdende goedkeuring van de statuten der Vereeniging voor **Gereformeerd Schoolonderwijs** te Nieuwvennep in Haarlemmermeer. Gelijk aan die te Hoofddorp.

13 Oct. Kon. besl. van 7 Sept. no. 22, houdende goedkeuring van de statuten der «**Sint Joseph's Vereeniging**» ter bevordering van bijzonder lager onderwijs voor R. Katholieken, in het bisdom Roermond, gevestigd te Roermond. Doel: Katholieke onderwijzers voor het lager onderwijs te vormen en bijzondere katholieke scholen op te rigten en te onderstennen. Duur: 29 jaren, 11 maanden. De fondsen worden gevonden: *a* door eene geldleening van stichting; *b* door eene geldleening van deelneming; *c* door vrijwillige giften, schenkingen, erflatingen; *d* door jaarlijksche of maandelijksche bijdragen van eereleden; *e* door de opbrengst van het kost- en schoolgeld van de leerlingen der normaalschool en van andere op te rigten scholen; *f* door de opbrengst van te houden collecten; *g* uit alle zoodanige bezittingen als door belegging, aankoop of andere wettige wijzen mogten worden verkregen.

15 Oct. Kon. besl. van 9 Sept. no. 9, houdende goedkeuring van de statuten van de Vereeniging «**Nijmeegs Ambachtsbloei**», tot verbetering van de stoffelijke belangen van den handwerkman in de gemeente Nijmegen. Doel: *a* verbetering te brengen in de dagloonen der handwerkslieden; en *b* de werklieden op verschillende wijze te onderstennen. Duur: 29 jaren, 6 maanden. De leden der vereeniging dragen bij f 1 tot f 5.

Digitized by Google

St.-Ct. 19 Oct. Kon. besl. van 19 Sept. no. 11, hondende bewilliging van de statuten van de Vereeniging tot bevordering en ontwikkeling van **politiek leven** te Almelo, gevestigd te Stad-Almelo. Doel: het bevorderen van eene vrijzinnige toepassing en ontwikkeling van constitutionele beginselen, het opwekken van den publieken geest door het bespreken der publieke zaak, mondelinge voordragten, en het verspreiden van circulaires en andere geschriften, zoo mede het bevorderen van goede keuzen van vertegenwoordigers voor rijks-, provincial en gemeentebestuur. Duur: 29 jaren. Als lid kan worden aangenomen ieder ingezeten van Stad- en Ambt-Almelo, die den leeftijd van 18 jaar bereikt heeft.

20 Oct. Kon. besl. van 5 Oct. no. 13, hondende goedkeuring van de wijzigingen in de statuten der Vereeniging tot daarstelling eener Akademie van **Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen** te 's Gravenhage. Duur: 20 jaren.

2 Nov. Kon. besl. van 26 Sept. no. 12, hondende goedkeuring van de wijzigingen in de statuten der Vereeniging: **de Societeit** «Concordia» te Zevenaar. Doel: gezellig verkeer en uitspanning. Duur: 29 jaren en 11 maanden.

5 Nov. Kon. besl. van 12 Oct. no. 13, hondende goedkeuring van de statuten van de Vereeniging tot oprigting en instandhouding eener **Algemeene Bewaarschool** te Alkmaar, toegankelijk voor alle kinderen, vooral voor die van behoeftigen, zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid. Duur: 29 jaren, 11 maanden. Contributie der leden minstens f 2,50.

7 en 8 Nov. Kon. besl. van 27 Sept. no. 9, hondende goedkeuring van het Reglement voor de Vereeniging tot oprigting en instandhouding eener **Spaarbank** te Zevenbergen. Duur: 29 jaren. Minimum van iederen inleg f 1; maximum f 100; een nieuwe inlegger zal echter bij zijne eerste inlage tot f 200 mogen gaan. Deze maxima zijn niet toepasselijk op liefdadige gestichten, daglooners-vereenigingen, zeevarenden en militairen. Nimmer zal eene rekening bij de spaarbank hooger kunnen gaan dan f 1000 voor bijzondere personen en f 2000 voor instellingen van liefdadigheid.

9 Nov. Kon. besl. van 12 Oct. no. 10, hondende goedkeuring van de gewijzigde statuten der Vereeniging tot bevordering van **Inwendige Zending**, gevestigd te Doetinchem. Doel: mingegoede jongelingen voor hare rekening te doen opleiden tot predikant bij de Nederlandsche Hervormde kerk, of bij een der Afgescheidene gemeenten in Nederland, of tot Evangelist, door hen voor hare rekening het noodige onderwijs te doen genieten aan de bestaande lagere of middelbare en 's lands hoogere scholen, of het seminarium der Afgescheidenen. De geldmiddelen der vereeniging bestaan in de gelden, die haar geschonken zijn, of worden en de aan hare kas teruggegeven sommen.

11 Nov. Kon. besl. van 1 Oct. no. 20, hondende goedkeuring van de statuten der Vereeniging de **Ambachtsschool**, gevestigd te Rotterdam. Doel: jongelingen tot bekwame ambachtslieden op te leiden. De middelen tot oprigting en instandhouding der vereeniging worden gevonden uit giften en periodieke bijdragen van belangstellenden; contributien der leden, schoolgelden, baten van de bezittingen der vereeniging, subsidien, schenkingen, erfmakingen, legaten enz. Zetel: Rotterdam: De vereeniging bestaat uit gewone leden, eereleden en begunstigers. Gewone leden zijn zij, die minstens f 10 bijdragen. Eereleden worden benoemd op eene algemeene vergadering, op voordragt van het bestuur en met 2/3 der uitgebragte stemmen. De eereleden hebben dezelfde regten als de gewone leden. Begunstigers zijn zij, die eene som van minstens f 100 aan de vereeniging ten geschenke geven. Het bestuur is opgedragen aan vijftien leden. Bij de oprigting zijn tot leden van het bestuur benoemd de heeren L. Pincoffs, mr. D. van Weel, C. Rueb Cz., J. C. Bellingwout, N. Exalto, J. P. A. François, W. C. van Goor, G. J. Huygen, H. Kruyff, B. van de Laar, H. Weymans Ligtenberg, G. Nimmo, W. Stok, W. A. Viruly Verbrugge, H. van der Linden Da. Het leergeld wordt voor iederen leerling per jaar op f 5 bepaald. Duur: 29 jaren, 11 maanden, 29 dagen.

25 Nov. Kon. besl. van 16 Oct. no. 18, hondende goedkeuring van de statuten van de te Amsterdam gevestigde Vereeniging tot instandhouding van de **Christe-**

lijke Burgerscholen, Singel G, 368 en Kerkstraat J. J. 307, te Amsterdam. Duur: 29 jaren, 11 maanden.

St.Ct. 30 Nov. Kon. besl. van 24 Oct. no. 22, houdende goedkeuring van de statuten der Vereeniging ter bevordering van de **Christelijke belangen**, opvoeding en onderwijs op het eiland Voorne, gevestigd te Brielle. De Vereeniging, overtuigd dat de vreeze des Heeren het beginsel der ware wijsheid is, stelt zich ten doel, die leer op alle mogelijke wijzen te verbreiden. Haar werkkring bestaat in het oprigten en ondersteunen van alle inrigtingen, welke aan dat deel bevorderlijk zijn. Zij heeft de leer der Nederlandsche Hervormde kerk, nader omschreven in hare geloofsbelijdenis en catechismus. De contributie bedraagt f 1 per jaar, te voldoen in vier termijnen, langer dan zes maanden hierin nalatig blijvende, kan men van het lidmaatschap vervallen werden verklaard.

30 Nov. Kon. besl. van 24 Oct. no. 21, houdende bewilliging van de statuten van de Vereeniging ter bevordering van **In- en uitwendige zending** te Oostweld. Gelijk die te Doetinchem.

8 Dec. Kon. besl. van 21 Oct. no. 14, houdende bewilliging van het Reglement der Societeit **de Vriendschap** te Dordrecht. Doel: genoegen en gezellig verkeer te bevorderen. Duur: 25 jaren. Contributie voor de gewone leden f 9 's jaars; voor de buitengewone, die niet in Dordrecht wonen, f 5 en voor de inwonende zonen van leden f 4,50.

7 Jan. 1870. Kon. besl. van 6 Dec. no. 25, houdende bewilliging van de statuten der Vereeniging voor **Evangelisatie** te Wageningen. Gelijk aan soortgelijke vereenigingen.

7 Jan. Kon. besl. van 16 Nov. no. 17, houdende bewilliging van de statuten van de Utrechtsche **Schuttersvereeniging** »de Eendracht«, gevestigd te Utrecht. Doel: alles aan te wenden wat de schutterij, vooral in tijden van oorlog en gevaar, den hoogst mogelijken graad van bruikbaarheid kan geven. Duur: 29 jaren. De vereeniging bestaat uit: *a.* gewone, *b.* buitengewone, *c.* bijzondere, *d.* eereleden, *e.* leden-donateurs.

9 en 10 Jan. Kon. besl. van 25 Nov. no. 21, houdende bewilliging van de statuten der Vereeniging tot bevordering van **Neerlands Weerbaarheid** »Flevo« gevestigd te Harderwijk. Doel: de ingezetenen uit alle standen gelegenheid te geven zich te oefenen in den wapenhandel. Duur: 25 jaren. De leden werden onderscheiden in *a.* werkende leden; *b.* eereleden; *c.* leden donateurs en donatrices. Contributie f 3 per jaar.

19 Jan. Kon. besl. van 5 Dec. no. 19, houdende bewilliging van de statuten van het genootschap tot bevordering der **Christelijke heiliging van den Zondag** te 's Gravenhage. Leden, die zich tot wederopzegging toe bereid verklaren tot het doen eener jaarlijksche bijdrage: 1e. van f 1 tot en met f 5 zijn contribuerende leden; 2e. van meer dan f 5 zijn begunstigers. Duur: 29 jaren.

19 Jan. Kon. besl. van 6 Dec. no. 24, houdende bewilliging van de statuten van de Vereeniging tot bevordering van **Christelijk Nationaal Schoolonderwijs** te Weesp en Weesperearspel. Contributie minstens f 5 voor hen, die geene leden zijn van de vereeniging voor christelijk nationaal schoolonderwijs, opgerigt te Amsterdam, en goedgekeurd bij Kon. besl. van 12 Januarij 1864, no. 72. Duur: 29 jaren.

20 Jan. Kon. besl. van 28 Oct. no. 21, houdende bewilliging van de statuten van de Vereeniging tot inrigting en instandhouding van het **Badhuis voor minvermogenden** te Zandvoort. Doel: het bouwen en exploiteren van een badhuis te Zandvoort, door inrigting en tariven voor minvermogenden geschikt. Duur: 29 jaren. De kosten werden bestreden: Die van den bouw: 1o uit de bijdragen van enkelen; 2o uit verdere vrijwillige bijdragen. Die van het onderhoud en de exploitatie: uit de kostgelden, uit giften, legaten enz. De eventueel te maken winst wordt geheel ten behoeve der inrigting aangewend.

Digitized by Google

St.-Ct. 21 Jan. Kon. besl. van 11 Nov. no. 8, houdende bewilliging van de wijzigingen in de statuten der Vereeniging: «**Eigen Brood bovenal**» te Leeuwarden.

23 en 24 Jan. Kon. besl. van 16 Dec. no. 14, houdende bewilliging van de statuten van de Hulpvereeniging voor **Gereformeerd Schoolonderwijs** te Amsterdam. De Hulpvereeniging tracht zooveel mogelijk werkzaam te zijn: *a* tot oprigting en onderstenning van één of meer bijzondere christelijke scholen van welken aard ook; *b* tot opwekking van algemeene zamenwerking omtrent al wat tot de belangen van Gereformeerd schoolonderwijs behoort. Contributie minstens f 2. Duur: 29 jaren.

25 Jan. Kon. besl. van 20 Dec. no. 8, houdende bewilliging van de statuten van de Amsterdamsche **Ysclub** te Amsterdam. Doel: het geven van ijsvermaken. Contributie f 3 per jaar; duur 25 jaren.

25 Jan. Kon. besl. van 20 Dec. no. 9, houdende bewilliging van de statuten van de Vereeniging Zaanlandsch **Schoolfonds**, onder de zinspreuk: Kennis is Macht. Doel: de welvaart en den bloei van de Zaanstreek te helpen bevorderen door mede te werken tot verspreiding van kennis en beschaving onder hare arme of minvermogende bevolking, speciaal tot bevordering van openbaar lager en middelbaar onderwijs. Contributie per jaar f 2,60.

26 Jan. Kon. besl. van 13 Dec. no. 27, houdende bewilliging van de statuten van de Vereeniging tot bevordering van **'s lands Weerbaarheid**, genaamd «Frederik Hendrik». Doel: het zich onderling bekwamen in het scherpschieten en bonden van militaire oefeningen. De vereeniging bestaat uit donateurs, buitengewone en werkende leden. Donateurs zijn zij, die f 100 in eens of f 25 jaarlijks bijdragen; buitengewone leden zijn zij die minstens f 3 per jaar betalen.

27 Jan. Kon. besl. van 27 Dec. no. 17, houdende bewilliging van de statuten van de Vereeniging tot opneming en opvoeding van **verwaarloosde weezen** te Nijmegen. Doel: aan weezen, niet in een der bestaande weeshuizen opgenomen, eene bepaalde christelijke opvoeding op den grondslag van Gods heilig en onfeilbaar Woord te geven. Contributie: maximum f 5 jaarlijks. Duur: 29 jaren.

30 en 31 Jan. Kon. besl. van 17 Dec. no. 24, houdende bewilliging van de statuten van de Bouwmaatschappij tot verkrijging van **eigen woningen**, te Amsterdam. Doel: het doen bouwen van arbeiderswoningen, om die tegen lagen prijs aan de leden der maatschappij te verhuren, en die later aan de leden in eigendom over te dragen. Duur: 28 jaren.

1 Febr. Kon. besl. van 7 Jan. no. 15, houdende bewilliging van de statuten der Vereeniging «**Doreas**» te Nijmegen. Doel: leniging der behoefte door uitreiking van kleedingstukken De Vereeniging bestaat uit een onbepaald getal van werkende en niet-werkende leden. Contributie voor de eerste f 1,50, voor de tweede f 3. Duur: 29 jaren en 11 maanden.

4 Febr. Kon. besl. van 12 Jan. no. 6, houdende bewilliging van de statuten der Vereeniging tot oprigting en instandhouding van het **Werkhuis** te Wormerveer, gevestigd te Wormerveer. Doel: opneming van alle behoeftige inwoners der gemeente. Jaarlijksche contributie f 1. Duur: 25 jaren.

6 en 7 Febr. Kon. besl. van 19 Jan. no. 21, houdende goedkeuring van de statuten van de Vereeniging tot bevordering van **Katholijk bijzonder onderwijs**, te Utrecht. Het doel is vooral het oprigten van scholen, het aankweeken van onderwijzers en het ondersteunen van onderwijzers, bij ziekte of onderdom, of hunner nagelatene betrekkingen. Het bestuur bestaat minstens uit vijf leden. Contributie f 50 in eens of f 1 jaarlijks. Duur: 29 jaren en 11 maanden.

10 Febr. Kon. besl. van 22 Dec. no. 16, houdende goedkeuring van de statuten van de Vereeniging tot bevordering en uitbreiding van **politiek leven** in de gemeente Lonneker. De politieke rigting der vereeniging is de Constitutionele. Contributie f 1 's jaars. Duur: 25 jaren, eindigende 30 April 1894.

St.-Ct. 15 Febr. Kon. besl. van 17 Jan. no. 18, houdende goedkeuring van de statuten van de Vereeniging tot instandhouding der **Protestantsche Bewaarschool** te Monster, voor kinderen van 2—6 jaren. Jaarlijksche contributie bedraagt minstens f 3.

19 Febr. Kon. besl. van 14 Jan. no. 16, houdende goedkeuring van de statuten van de Vereeniging ter bevordering der bevaarbaarheid van de **Hoogeveensche Vaart** en het **Oranje-kanaal.** Contributie: maximum f 4. Het bestuur bestaat uit zeven leden. Duur: 29 jaren, ingaande 13 September 1869.

20 en 21 Febr. Kon. besl. van 24 Jan. no. 21, houdende goedkeuring van de statuten van de Vereeniging tot bevordering van **Katholijk bijzonder onderwijs** te Haarlem. Zie boven die te Utrecht.

22 Febr. Kon. besl. van 6 Febr. no. 4, houdende goedkeuring van de statuten van de vereeniging tot oprigting en instandhouding van **Christelijke bewaarscholen** te Noordwijk aan Zee, voor kinderen beneden 7 jaar. Jaarlijksche contributie minstens f 5. Duur: 29 jaren.

25 Febr. Kon. besl. van 30 Jan. no. 16, houdende goedkeuring van de statuten van de **Dames-Vereeniging** onder den naam van Luntersche Naai- en Breischool te Lunteren. Duur: 29 jaren en 11 maanden. De kosten tot instandhouding en uitbreiding worden gevonden uit: 1°. giften, legaten en erfstellingen; 2°. renten van belegde kapitalen; 3°. de naai- en bewaargelden voor de kinderen te betalen; 4°. de opbrengst eener jaarlijks te houden verloting van dames-handwerken.

2 Maart. Kon. besl. van 21 Jan. no. 1, houdende goedkeuring van de statuten van het Genootschap van leeraren aan de Nederlandsche **Gymnasien en Hoogere Burgerscholen**, gevestigd te Arnhem. Doel: bevordering van den bloei dier inrigtingen, en aankweeking van eensgezindheid en vriendschap onder de leden.

6 en 7 Maart. Kon. besl. van 1 Febr. no. 4, houdende goedkeuring van de statuten van het **Natuurkundig Gezelschap** te Middelburg. Duur: 24 jaren en eene halve maand. Doel: bevordering van natuurkennis onder de leden en onder de verschillende standen der maatschappij.

25 Maart. Kon. besl. van 20 Jan. no. 11, houdende goedkeuring van de statuten van de Vereeniging **Zouaven-Broederschap** »Fidei et Virtuti« gevestigd te Rotterdam. Het doel is: de zouaven, die in het Pauselijke leger hebben gediend, door gezellige vergaderingen in de gelegenheid te stellen, hunne vroegere kameraad- en vriendschap te onderhouden, en in vereeniging met die Roomsch-katholieken, welke de beginselen der zouaven huldigen, elkander op te wekken om het edel gevoel voor godsdienst, regt en wet te blijven bewaren. De broederschap bestaat uit drie klassen van R. katholieke leden; zouaven-leden, gewone leden en aankomelingen. De jaarlijksche contributie bedraagt voor de eerste f 2, voor de tweede f 3, voor de derde f 1.

14 April. Kon. besl. van 28 Jan. no. 12, houdende goedkeuring van de statuten van de Vereeniging **Humanitas** te Rotterdam Doel, om die personen zoowel binnen als buiten de gemeente Rotterdam, welke door buitengewone omstandigheden niet in staat zijn in hunne eigene behoeften te voorzien, zooveel mogelijk ondersteuning te verleenen, hetzij voortdurend, hetzij tijdelijk, naar gelang de krachten der vereeniging zulks toelaten. Duur: 29 jaren, 11 maanden. Ieder lid der vereeniging zal als vaste contributie moeten bijdragen f 1 per drie maanden.

21 April. Kon. besl. van 11 Maart no. 8, houdende goedkeuring van de statuten der Vereeniging **Licht, Liefde, Leven**, te 's Gravenhage (oprigting eener school voor vrouwelijke handwerken).

22 April. Kon. besl. van 19 Maart no. 39, houdende goedkeuring van een Reglement der Vereeniging tot bevordering van **'s Lands Weerbaarheid** te Zwolle. Als soortgelijke vereenigingen.

25 April. Kon. besl. van 17 Febr. no. 7, houdende goedkeuring van het Reglement der Vereeniging »Hollandsche Veld« tot bevordering van **bloei en welvaart**,

gevestigd te Hollandsche Veld, gemeente Hoogeveen; provincie Drenthe. Jaarlijksche contributie f 1. Duur: 29 jaren.

St.-Ct. 25 April. Kon. besl. van 20 Febr. no. 11, houdende goedkeuring van de statuten der Vereeniging voor **Evangelisatie** te Deventer.

27 April. Kon. besl. van 21 Febr. no. 7, houdende goedkeuring van de statuten der **Hulpvereeniging** te Hattem, van de Vereeniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs.

1 Mei. Kon. besl. van 31 Maart no. 11, houdende goedkeuring van de statuten der Vereeniging tot bevordering van **Gereformeerd Onderwijs**, gevestigd te Bolsward. Als soortgelijke vereenigingen.

10 Mei. Kon. besl. van 31 Maart no. 10, houdende bewilliging van de statuten der Vereeniging **Voornitgang zij ons doel** te Amsterdam. Doel: eendragt en verbroedering onder de leden aan te kweeken en te onderhouden, en door alle gepaste en wettige middelen, zoowel hunne stoffelijke welvaart als hun zedelijk welzijn te bevorderen. Contributie f 5,20 per jaar.

11 Mei. Kon. besl. van 20 Maart no. 22, houdende bewilliging van de statuten van de Vereeniging **«de Groote Club»**, gevestigd te Amsterdam. Doel: het gezellig verkeer te bevorderen in goed ingerigte localen. Duur: 29 jaren. Contributie voor de gewone leden f 30, voor de buitengewone f 15.

11 Mei. Kon. besl. van 21 Maart no. 21, houdende bewilliging van de statuten der Hulpvereeniging voor **Christelijk Nationaal Schoolonderwijs** te Alkmaar. Doel: als soortgelijke vereenigingen.

11 Mei. Kon. besl. van 31 Maart no. 9, houdende bewilliging van de statuten der Vereeniging **«Tot inwendige zending of verbreiding der waarheid»** te Naaldwijk gevestigd. Doel: als soortgelijke vereenigingen.

11 Mei. Kon. besl. van 3 April no. 2, houdende bewilliging van het Reglement der Vereeniging tot bestrijding van het **schoolverzuim** in de gemeente Nijmegen. Doel: door de benaming aangeduid. Duur: 29 jaren. Minimum van contributie f 1 's jaars.

11 Mei. Kon. besl. van 16 April no. 9, houdende bewilliging van het Reglement der Hulpvereeniging voor **Gereformeerd Schoolonderwijs** te Veendam. Doel als soortgelijke vereenigingen.

12 Mei. Kon. besl. van 16 April no. 8, houdende bewilliging van het Reglement voor de Vereeniging tot wering en voorkoming van **bedelarij** in de gemeente Landsmeer, provincie Noordholland. Het fonds der vereeniging spruit voort uit de opbrengst eener jaarlijksche collecte langs de huizen in de gemeente, bij wijze van vrijwillige inschrijving.

15 en 16 Mei. Kon. besl. van 12 April no. 14, houdende bewilliging van de statuten van de Vereeniging: Het **Algemeen Diakengezelschap** der Nederduitsche Hervormde Gemeente te Groningen. Duur: 29 jaren en 8 maanden. Doel: leniging en voorkoming van armoede en het houden van gezellige bijeenkomsten ter bevordering van het verkeer en genoegen der leden.

17 Mei. Kon. besl. van 29 Maart no. 16, houdende bewilliging van de statuten der Hulpvereeniging voor **Gereformeerd Schoolonderwijs**, gevestigd te Nieuwer-Amstel. Doel: gelijk aan dat van soortgelijke vereenigingen.

17 Mei. Kon. besl. van 8 April no. 4, houdende bewilliging van de statuten van de Vereeniging tot verbetering van het **paardenras** in het eiland Overflakkee en Goedereede. Leden der vereeniging zijn allen, die belang stellen in de zaak, genegen zijn haar te bevorderen, en ten blijke daarvan uiterlijk binnen ééne maand na hunne toetreding eene som van ten minste f 15 in de kas der vereeniging zullen hebben gestort. De zetel is te Dirksland. Duur: 29 jaren en 11 maanden.

20 Mei. Kon. besl. van 5 Mei no. 2, houdende bewilliging van de statuten der

Vereeniging tot instandhouding der **Algemeene Christelijke Bewaarschool** voor Maarssen en Maarsseveen, te Maarssen. Contributie jaarlijks minstens f 2,50. Duur: 29 jaren, 11 maanden.

St.-Ct. 21 Mei. Kon. besl. van 25 April no. 16, houdende wijziging van de statuten der Hulpvereeniging voor **Gereformeerd Schoolonderwijs** te Broek op Langedijk. Doel als soortgelijke vereenigingen. Duur: 29 jaren.

28 Mei. Kon. besl. van 29 April no. 11, houdende bewilliging van de statuten der Vereeniging «**Levensquaestie**» te Dirksland. Doel: 1o. een versneld en meer geregeld brievenvervoer tusschen alle op het eiland Overflakkee en Goedereede gelegen plaatsen eenerzijds en Hellevoetsluis, Rotterdam, Schouwen, Duiveland en Noordbrabant anderzijds; 2o. eene verbetering en vermeerdering der middelen van vervoer voor reizigers en goederen van alle op het eiland Overflakkee en Goedereede gelegen plaatsen naar Rotterdam en Zeeland, en omgekeerd; 3o. het vestigen van meerdere telegraaphkantoren op het eiland Overflakkee en Goedereede. Duur: 29 jaren, 11 maanden, 29 dagen.

4 Junij. Kon. besl. van 4 Mei no. 9, houdende bewilligging van de statuten der Vereeniging voor **Gereformeerd Schoolonderwijs** te Raamsdonk. Contributie jaarlijks f 6. Duur: 29 jaren.

10 Junij. Kon. besl. van 24 Mei no. 19, houdende bewilligiug van het Reglement van de Leidsche Vereeniging tot bevordering van geregeld **schoolbezoek.** Duur: 29 jaren, 11 maanden. Contributie jaarlijks minstens vijftig cents.

22 Junij. Kon. besl. van 22 Mei no. 22, houdende bewilliging van het Reglement der Hulpvereeniging voor **Gereformeerd Schoolonderwijs** te Vlissingen. Contributie minstens f 2. Duur: 29 jaren.

22 Junij. Kon. besl. van 24 Mei no. 17, houdende goedkeuring van de statuten der Vereeniging tot het tot stand brengen van een **Centraal-gebouw** als plaats van bijeenkomst voor de werkmansvereeniging «Arnhem» en andere vergaderingen. Kapitaal boogstens f 20 mille, in aandeelen elk van f 25.

23 Junij. Kon. besl. van 26 Mei no. 22, houdende goedkeuring van de statuten der Vereeniging tot ondersteuning en zedelijke ontwikkeling van **hulpbehoevende blinden** te Utrecht. Contributie minstens f 1,50 per jaar. Duur: 29 jaren.

30 Junij. Kon. besl. van 29 Mei no. 12, houdende goedkeuring van het Reglement der Hulpvereeniging voor **Gereformeerd Schoolonderwijs** te Medemblik en Opperdoes, gevestigd te Medemblik. Als soortgelijke vereenigingen.

8 Julij. Kon. besl. van 12 Junij no. 15, houdende bewilliging van de statuten der Vereeniging voor **Christelijk Nationaal Schoolonderwijs** te Oosterend. Contributie minstens f 0,50 's jaars. Duur: 29 jaren, 11 maanden.

8 Julij. Kon. besl. van 24 Junij no. 16, houdende bewilliging van de statuten der Vereeniging tot bevordering der belangen van de **Nederduitsche Hervormde gemeente** te Garijp. Doel: subsidie te verleenen aan den predikant dier gemeente. Duur: 29 jaren, 11 maanden.

12 Julij. Kon. besl. van 26 Junij no. 26, houdende bewilliging van de statuten van de Vereeniging **Het Indisch kruis**, onder de zinspreuk: «Eendragt maakt Magt». Doel: het meer en meer bevorderen van aansluiting zonder onderscheid, van personen, beneden den rang van officier, bij de land- en zeemagt gediend hebbende of nog dienende, die gerogtigd zijn tot het dragen van het **eereteeken** ingesteld bij Z. M. beslnit van 19 Febr. 1869, no. 23. Duur: 29 jaren en 8 maanden.

18 Julij. Kon. besl. van 3 Julij no. 19, houdende bewilliging van de statuten der Vereeniging «**Anna Paulownaschool**» te Amsterdam. Doel: bevordering van het lager onderwijs, gepaard aan eene christelijke opvoeding van kinderen in het algemeen en van jonge meisjes in het bijzonder. Duur: 29 jaren.

Digitized by Google

St.-Ct. 25 Julij. Kon. besl. van 30 Junij no. 20, houdende bewilliging van de statuten der Vereeniging tot verspreiding van stichtelijke **blaadjes**, (in modernen geest). Lid is ieder, die hetzij f 2,50 of meer jaarlijks, hetzij f 25 of meer in eens bijdraagt. Duur: 29 jaren, 11 maanden, 29 dagen.

IV. KON. BESLUITEN, ANDERE ONDERWERPEN BETREFFENDE.

St.-Ct. 1 en 2 Aug. Kon. besl. van 23 Julij no. 12, houdende intrekking van het besluit van het Staatsbewind der Bataafsche Republiek van 18 December 1804 tot invoering eener **officiële spelling.**

3 Aug. Kon. besl. van 24 Julij (Stbl. no. 142), houdende herziening van het Kon. besluit van 2 Julij 1849, no. 55, omtrent het toekennen van **wachtgelden** aan burgerlijke ambtenaren.

5 Aug. Kon. besl. van 2 Aug. no. 18 nopens de vereeniging der administratien van de **Posterijen en Rijkstelegrafen** onder één Departement van algemeen bestuur.

6 Aug. Kon. besl. van 24 Julij (Stbl. no. 143), houdende vergunning tot het toepassen van het zoogenaamd **diffusiestelsel** in de beetwortelsuikerfabrieken.

21 Aug. Kon. besl. van 6 Aug. (Stbl. no. 144), betrekkelijk het toekennen van vrijdom van accijns voor het **ruwe zout**, benoodigd voor het zouten van darmen.

21 Aug. Kon. besl. van 9 Aug. (Stbl. no. 145), houdende regeling der **concessien** van kunstmatige **mosselbanken** op de Schelde en Zeeuwsche stroomen.

5 en 6 Sept. Kon. besl. van 4 Sept. no. 19, houdende **sluiting** van de vergadering van de **Staten-Generaal** 1868/1869.

14 Sept. Kon. besl. van 7 Sept. (Stbl. no. 151), tot toelating van den regtstreekschen inslag van buiten 's lands van het **ruwe zout**, waarvoor vrijdom van den accijns is toegestaan ten behoeve van fabrieken en traßeken.

22 Sept. Kon. besl. van 15 Sept. (Stbl. no. 152), houdende intrekking van de Kon. besluiten van 18 April 1818 (Stbl. no. 20), van 29 Febr. 1848 (Stbl. no. 6) en van 1 Januarij 1861 (Stbl. no. 1) betrekkelijk het bevorderen van het meer algemeen gebruik der **koepok-inenting.**

25 Sept. Kon. besl. van 24 Sept. (Stbl. no. 153) tot uitvoering der wet van 28 Mei 1869 (Stbl. no. 97), regelende het **toezigt** op het gebruik van **stoomtoestellen.**

2 Oct. Kon. besl. van 21 Sept. (Stbl. no. 153), houdende vaststelling der **formulieren** voor de verklaring tot het verkrijgen van een **zeebrief** volgens de wet van 28 Mei 1869 (Stbl. no. 96).

15 Oct. Kon. besl. van 30 Sept. (Stbl. no. 155), houdende wijziging van het Kon. besl. van 27 Nov. 1865 (Stbl. no. 130), tot nadere uitvoering van art. 24 der wet van 1 Junij 1861 (Stbl. no. 53), bevattende bepalingen omtrent den **doortogt** en het **vervoer** van **landverhuizers**, gewijzigd en aangevuld bij de wet van 15 Julij 1869 (Stbl. no. 124).

21 Oct. Kon. besl. van 11 Oct. (Stbl. no. 157), tot wijziging en aanvulling der Kon. besluiten van 25 Januarij 1854 (Stbl. no. 8) en 16 September 1859 (Stbl. no. 100), houdende uitvoering van de artikelen 3, 4 en 9 der wet van 21 December 1853 (Stbl. no. 128), betreffende het **bouwen, planten** enz. nabij **Vestingwerken** van den Staat.

22 Oct. Kon. besl. van 11 Oct. (Stbl. no. 156), houdende vaststelling van **programma's van examens**, ter verkrijging van akten als **onderwijzeres** bij het middelbaar onderwijs.

St.-Ct. 29 Oct. Kon. besl. van 16 Oct. (Stbl. no. 159), tot vaststelling van een reglement, betreffende den vorm, de zamenstelling en de afmetingen der **maten en gewigten.**

29 Oct. Kon. besl. van 16 Oct. (Stbl. no. 160), betreffende het **justeren der gewigten.**

29 Oct. Kon. besl. van 16 Oct. (Stbl. no. 161), houdende regeling van het **examen van ijker of adjunct-ijker** der maten en gewigten.

6 Nov. Kon. besl. van 22 Oct. (Stbl. no. 163), houdende nadere regeling van het **port der brieven,** der gedrukte stukken en der monsters of stalen van koopwaren, die tusschen het Rijk en de Nederlandsche Kolonien in Oost-Indië over en weder door middel van de geslotene brievenmalen worden gewisseld.

6 Nov. Kon. besl. van 22 Oct. (Stbl. no. 164), houdende nadere regeling van het **port der brieven,** enz., die tusschen het Rijk en de Nederlandsche Kolonien Suriname en Curaçao, benevens onderhoorigheden, over en weder door middel van de geslotene brievenmalen worden gewisseld.

12 Nov. Kon. besl. van 18 Oct. (Stbl. no. 162), houdende bepalingen omtrent de wijze, waarop met **lijken van personen,** aan boord van in zee zijnde Nederlandsche schepen overleden, moet worden gehandeld, alsmede waarop het vervoer van lijken uit Nederland naar het buitenland en uit het buitenland naar Nederland kan worden toegelaten, een en ander ter uitvoering van art. 3 der wet van 10 April 1869 (Stbl. no. 65).

27 Nov. Kon. besl. van 9 Nov. (Stbl. no. 167), houdende vaststelling van de **stempelmerken** en het **afkeuringsmerk** voor de maten, gewigten en weegwerktuigen.

5 en 6 Dec. Kon. besl. van 26 Nov. no. 14, houdende nadere bepalingen omtrent den **doortogt** en het **vervoer van landverhuizers.**

15 Dec. Kon. besl. van 8 Dec. (Stbl. no. 208), houdende vaststelling van den vorm van het **plakzegel voor handelspapier.**

30 Dec. Kon. besl. van 26 Dec. no. 9, houdende nadere regeling van den overgang van de **administratie** van den Rijks-Telegraaph naar het Departement van Financiën. Zie ook Kon. besl. van 4 Jan. 1870 no. 16, *St.-Ct.* 11 Jan.

7 Jan. 1870. Kon. besl. van 30 Dec. (Stbl. no. 211), houdende intrekking van onderscheidene besluiten betreffende het **toezigt** op het gebruik van **stoomtoestellen.**

14 Jan. Kon. besl. van 29 Dec. (Stbl. no. 210), bepalende de plaatsing in het Staatsblad van het Kon. besl. van 19 Julij 1867, no. 60, betrekkelijk de Nederlandsche Vereeniging tot het **verleenen van hulp aan zieke en gewonde krijgslieden in tijd van oorlog,** enz.

22 Jan. Kon. besl. van 7 Jan. (Stbl. no. 10), houdende vaststelling van een **reglement van politie** voor het Apeldoornsche kanaal, van Dieren tot in den IJssel bij Hattem.

22 Jan. Kon. besl. van 7 Jan. (Stbl. no. 11), houdende vaststelling van het **reglement voor de scheepvaart,** ter beveiliging van de beweegbare brug in den Staatsspoorweg over de Nauernasche vaart, nabij Wormerveer.

28 Jan. Kon. besl. van 27 Jan. (Stbl. no. 27), houdende nadere regeling van het **port der brieven,** die tusschen Nederland en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika gewisseld worden.

17 Febr. Kon. besl. van 5 Febr. (Stbl. no. 29), betreffende de **uitloting en aflossing** van 3½ pereents schuldbekentenissen voor 1870.

23 Febr. Kon. besl. van 14 Febr. (Stbl. no. 31), houdende bepalingen omtrent het leveren der bewijzen, bedoeld in art. 4 al. 1 en art. 8 al. 2 der wet van

1 Junij 1865 (Stbl. no. 59), regelende de voorwaarden tot verkrijging der bevoegdheid van **geneeskundige, apotheker, hulpapotheker, leerling-apotheker en vroedvrouw.**

St.-Ct. 27 en 28 Febr. Kon. besl. van 4 Febr. (Stbl. no. 28), bepalende de plaatsing in het Staatsblad van de door de gevolmagtigden van **Nederland, België, Frankrijk en Groot-Brittannie** op 27 December 1869 te Parijs geteekende verklaring, alsmede van de daarin aangehaalde verklaringen van 20 November 1866 en 4 November 1868, een en ander betrekkelijk de wijziging van eenige bepalingen in de overeenkomst tot regeling der **uitkerbelasting**, dd. 8 November 1864.

1 Maart. Kon. besl. van 17 Febr. (Stbl. no. 32), houdende regeling van eenige punten betrekkelijk de Vereeniging in sommige plaatsen van de **post- en telegraafdienst** onder het beheer van denzelfden ambtenaar.

3 Maart. Kon. besl. van 25 Febr. (Stbl. no. 37), houdende bepaling, dat de **natuurlijke oesterbanken** op de Schelde en Zeeuwsche stroomen aan de publieke visscherij onttrokken en in het openbaar verpacht kunnen worden.

8 Maart. Kon. besl. van 8 Febr. (Stbl. no. 30), bepalende de plaatsing in het Staatsblad van het **Telegraafverdrag**, op 25 October 1868 tusschen Nederland, den Noord-Duitschen Bond, Beijeren, Wurtemberg, Baden en Oostenrijk met Hongarije te Baden-Baden gesloten.

15 Maart. Kon. besl. van 3 Maart (Stbl. no. 46) tot nadere regeling der kosten van **schatting, telling, herziening, sommatie en beteekening** enz., ingevolge art. 49 der wet, houdende **belasting** op het **personeel**, van 29 Maart 1833 (Stbl. no. 4).

18 Maart. Kon. besl. van 4 Maart (Stbl. no. 47), tot vaststelling van een **tarief van bruggeld** voor de brug over de rivier de Lek te Vreeswijk en van veergeld voor het veer tusschen Vreeswijk en Vianen.

20 en 21 Maart. Kon. besl. van 24 Febr. (Stbl. no. 36), bepalende de plaatsing in het Staatsblad van de tusschen Nederland en Italie op 20 November 1869 te Florence gesloten overeenkomst tot wederkeerige **uitlevering van misdadigers.**

27 en 28 Maart. Kon. besl. van 10 Maart (Stbl. no. 49), tot vaststelling van een **Algemeen Reglement** voor de eindexamens der **hoogere burgerscholen** vermeld in de artt. 55 en 57 der wet van 2 Mei 1863 (Stbl. no. 50), houdende regeling van het middelbaar onderwijs.

2 April. Kon. besl. van 26 Maart (Stbl. no. 51), houdende vaststelling van een **reglement voor de scheepvaart**, ter beveiliging van de beweegbare bruggen in den Spoorweg van Gouda naar 's Gravenhage over de ringvaart van den Zuidplaspolder, over de hoezemvaart van den Klappolder langs den Hoefweg en over de Leidsche trekvliet.

8 April. Kon. besl. van 28 Maart (Stbl. no. 53), houdende klassificatie van **nieuwe vestingwerken.**

14 April. Kon. besl. van 12 April no. 8, houdende benoeming eener commissie voor de internationale maritieme **tentoonstelling** te Napels. Zie verder Kon. besl. van 24 Mei no. 28, *St.-Ct.* 1 Junij.

15 April. Kon. besl. van 27 Maart (Stbl. no. 52), houdende de plaatsing in het Staatsblad van de **overeenkomst**, tusschen Nederland en de Vereenigde Staten van Amerika op 10/29 Januarij 1870 te 's Gravenhage—Washington gesloten tot wijziging van het **postverdrag** van 26 September 1867.

13 Mei. Kon. besl. van 5 Mei (Stbl. no. 73), houdende aanvulling en wijziging der Kon. besluiten van 3 November 1861 (Stbl. nn. 94 en 95) omtrent het vernieuwen en bijhouden van en de regeling der verpligting tot het doen van **aangifte voor de bevolkingsregisters.**

St.-Cl. 4 Junij. Kon. besl. van 14 Mei (Stbl. no. 77), houdende wijziging van art. 2 van het Kon. besl. van 13 December 1860 (Stbl. no. 74), nopens de toelating en bevordering van **attachés bij het Nederlandsche corps diplomatique.**

19 en 20 Junij. Kon. besl. van 4 Junij (Stbl. no. 89), tot af- en overschrijving van het IIe op het Ie Hoofdstuk der **begrooting van Ned. Indie** voor het dienstjaar 1870, vastgesteld bij de wetten van 7 Dec. 1869 (Stbl. no. 204 en 205).

23 Junij. Kon. besl. van 10 Junij, tot aanvulling van het Kon. besl. van 1 Febr. 1862 (Stbl. no. 20), regelende de inschrijving in de **bevolkingsregisters** van de daarbij bedoelde personen, behoorende tot de **zee- en landmagt.**

25 Junij. Kon. besl. van 11 Junij (Stbl. no. 91), houdende vaststelling van een **reglement van politie** voor de haven te Moerdijk, en zulks met intrekking van het Kon. besl. van 2 Februarij 1866 (Stbl. no. 8).

26 en 27 Junij. Kon. besl. van 23 Junij (Stbl. no. 96), houdende regeling van het **port der oleuwspapieren** en verdere **gedrukte stukken**, alsmede van de akten en andere geschrevene bescheiden, die uit het Rijk naar Groot-Brittannie verzonden worden.

1 Julij. Kon. besl. van 16 Julij (Stbl. no. 93), bepalende den dag van het in werking treden der wet van 1 Junij 1870 (Stbl. no. 85), houdende wijziging der wet van 28 Junij 1854 (Stbl. no. 100), tot **regeling van het armbestuur.**

2 Julij. Kon. besl. van 27 Junij no. 35, bepalende de ontbinding van de Staatscommissie voor de herziening der wetgeving op de **eigendomsoverdragt** van onroerende goederen, het **hypotheekstelsel** en het **notariaat**, enz.

6 Julij. Kon. besl. van 22 Junij (Stbl. no. 95), houdende vaststelling van **bepalingen voor de scheepvaart**, ter beveiliging van de beweegbare brug over het kanaal van Terneuzen nabij Sluiskil in den Spoorweg van Terneuzen naar de Belgische grenzen, in de rigting van Selzaete en Gent.

8 Julij. Kon. besl. van 27 Junij (Stbl. no. 97), houdende wijziging van art. 129 van het bij Kon. besl. van 12 Mei 1863 (Stbl. no. 58) vastgesteld **Algemeen Reglement voor de spoorwegdiensten.**

10 en 11 Julij. Kon. besl. van 2 Julij (Stbl. no. 99), waarbij de bepalingen van het Kon. besl. van 20 Sept. 1868 (Stbl. no. 130) van toepassing worden verklaard op de brieven, de gedrukte stukken en de monsters van koopwaren, die tusschen **Nederland en Italië** over **Duitschland**, langs den weg van den **Brenner** verzonden worden.

14 Julij. Kon. besl. van 3 Julij (Stbl. no. 100), houdende vaststelling van het **reglement voor de scheepvaart**, ter beveiliging van de beweegbare brug over het Oranjekanaal in den Staatsspoorweg van Groningen naar Meppel.

21 Julij. Kon. besl. van 10 Julij (Stbl. no. 101), houdende wijziging en aanvulling van het **reglement van orde en politie** voor het Moerdijkerveer, vastgesteld bij Kon. besl. van 10 Nov. 1864 (Stbl. no. 104).

23 Julij. Kon. besl. van 19 Julij (Stbl. no. 121), ter voorbereiding van den eersten bau der **dienstdoende schutterijen** tot handhaving der neutraliteit in de ontstane verwikkelingen tusschen twee bevriende naburige mogendheden en, zoo noodig, tot verdediging des vaderlands.

24 en 25 Julij. Kon. besl. van 24 Julij (Stbl. no. 144), houdende **verbod van uit- en doorvoer van paarden.**

24 en 25 Julij. Kon. besl. van 24 Julij (Stbl. no. 145), houdende **verbod van uit- en doorvoer van ammunitie en buskruid.**

27 Julij. Kon. besl. van 10 Julij, bepalende de plaatsing in het Staatsblad van de tusschen **Nederland en Groot-Brittannie** op 28 Mei — 2 Junij 1870 te

's Gravenhage — Londen gesloten **overeenkomst** tot wijziging van het Postverdrag van 14 October 1843.

St.-Ct. 27 Julij. Kon. besl. van 19 Julij (Stbl. no. 104), waarbij het geheele terrein van toezigt in de provincie Groningen tusschen de **Pruissische grens** en den **afstand van die grens** wordt aangewezen voor de toepassing van de bepalingen van art. 9 der wet van 4 April 1870 (Stbl. no. 61).

27 Julij. Kon. besl. van 22 Julij no. 8, waarbij de bekrachtiging van het **Algemeen Reglement voor de Hervormde Kerk** in het Koningrijk der Nederlanden niet is verleend, dan onder elf reserves.

V. CONCESSIEN.

St.-Ct. 1 en 2 Aug. 1869. Verlenging (tot 30 Januarij 1870) der vergunning, verleend aan A. Beekkerk Postma te Lemmer, voor het in werking brengen der **stoombootdienst** tusschen Lemmer en Amsterdam.

22 en 23 Aug. Verlenging (tot 1 Januarij 1870) der vergunning, verleend aan F. K. Woudstra te Lemmer, voor het in werking brengen der **stoombootdienst** tusschen Lemmer, Rotterdam en Schiedam.

28 Aug. Aan F. A. van Lange J. Jz. te Gouderak, voor eene **stoomsleepdienst** in de provincien Noordbrabant, Zuidholland en Zeeland.

20 Oct. Aan J. Hamerslag en Cie te 's Hertogenbosch, voor eene **schroefstoombootdienst** tot vervoer van personen, goederen en vee, tusschen 's Hertogenbosch en Leiden.

26 Oct. Overschrijving ten name van Gebroeders van den Boom te 's Hertogenbosch, van de vergunning voor eene **stoombootdienst** tot vervoer van reizigers, goederen en vee, tusschen Helmond en Rotterdam, vroeger verleend aan P. Buys te Rotterdam.

31 Oct. en 1 Nov. Voorwaarden van concessie voor den aanleg en de exploitatie van een **spoorweg** van Boxtel over Gennep naar de Pruissische grenzen in de rigtingen naar Kleef en Wezel.

13 Nov. Aan N. Spijker, te 's Gravenhage, voor eene **stoombootdienst** tot vervoer van reizigers, goederen en vee, tusschen Haarlem, Gouda en Rotterdam.

3 Dec. Overschrijving ten name van de naamlooze vennootschap **schroefstoombootdienst** «de Vereeniging», te Alphen, van de vergunningen voor stoombootdiensten tusschen Woerden, Amsterdam en Leiden, vroeger verleend aan J. Knijff Az., en tusschen Gouda en Amsterdam, laatstelijk verleend aan F. Vermeulen.

3 Dec. Overschrijving ten name van de Zeeuwsche Maatschappij van **stoomvaart**, gevestigd te Middelburg, van de vergunning voor eene stoombootdienst tusschen Vlissingen en Rotterdam, vroeger verleend aan de heeren D. Uyttenhoven, te Vlissingen en D. Dronkers te Middelburg.

3 Dec. Aan J. Versterren Sr. te Balgoy, voor eene **stoombootdienst** tot vervoer van goederen, reizigers en vee, tusschen Grave en Rotterdam.

3 Dec. Aan A. P. van Veen te Leeuwarden, voor eene **stoombootdienst** tot vervoer van personen en goederen, tusschen Kootstertille (gemeente Achtkarspelen) en Groningen.

25 Dec. Aan G. J. H. Wegman te Rotterdam, voor eene **stoombootdienst** tot het slepen van schepen, tusschen Rotterdam en den Moerdijk.

7 Jan. 1870. Aan L. P. Wassenaar te Amsterdam, voor eene **stoombootdienst** tot vervoer van personen, goederen en vee, tusschen Harlingen en Groningen.

12 Jan. Aan de te Utrecht gevestigde «Utrecht-'s Hertogenbossche **stoom-** en

zeilvereeniging» voor eene schroefstoombootdienst tot vervoer van reizigers, goederen en vee, tusschen Utrecht en 's Hertogenbosch.

St.-Ct. 12 Jan. Aan J. C. Boon, te Hoogezand, voor een **stoombootdienst** tot vervoer van goederen, tusschen Veendam en Harlingen.

15 Jan. Aan Zeilmaker en Cie te Harlingen, om met hunne bestaande **stoombootdienst** tusschen Harlingen en Amsterdam, de haven van Edam aan te doen en het Noordhollandsch kanaal te bevaren.

28 Jan. Aan den heer John J. de Jongh, ingenieur te Londen, thans tijdelijk te Blokzijl woonachtig, voor den aanleg en het gebruik van een **electro-magnetischen telegraaf** tusschen Kuinre en Zwartsluis, met de vestiging van telegraafkantoren te Kuinre, Blokzijl en Vollenhoven.

3 Febr. Aan A. C. en B. van der Noort te Oosterhout, voor eene **stoombootdienst** tot vervoer van personen, goederen en vee, tusschen Dongen en Rotterdam.

9 Febr. Aan F. K. Woudstra, te Lemmer, vernieuwde vergunning voor eene **schroefstoombootdienst** tusschen Lemmer, Amsterdam, Gouda, Rotterdam en Schiedam.

17 Febr. Aan J. van den Bogaard, te Gennep, voor eene **stoombootdienst** tot vervoer van reizigers, goederen en vee, tusschen Rotterdam, Gennep en Boxmeer.

11 Maart. Aan de firma M. J. Masion en Zonen, te Dordrecht, voor eene **stoomsleepdienst** op de stroomen en rivieren in de provincien Noordbrabant, Gelderland, Zuidholland en Zeeland.

20 en 21 Maart. Aan J. P. Schaeffer Jz. te Dordrecht, voor eene **stoomsleepdienst** op de rivieren en wateren in de provincien Zuidholland en Zeeland.

29 Maart. Aan de directie der Friesche en Overijsselsche Stoombootreederij, voor eene **stoombootdienst** tot vervoer van reizigers, goederen en vee, tusschen Harlingen en Nieuwediep.

1 April. Overschrijving der vergunning voor eene **volk- en pakschuitendienst** op het Zijkanaal van Luik naar Maastricht, vroeger, voor zooveel het Nederlandsch grondgebied betreft, verleend aan de firma E. Philips en Nypels, te Maastricht, — ten name van de gebroeders Lekens, te Luik, ten deze domicilie kiezende bij den heer J. F. Lekens, te Maastricht.

5 April. Aan Tennis de Klerk, te Raamsdonk, voor eene **schroefstoombootdienst** tot vervoer van personen, goederen en vee, tusschen Raamsdonk en Rotterdam, en eene **sleepdienst** in verband daarmede tusschen gemelde plaatsen.

10 en 11 April. Aan de naamlooze vennootschap «Stoomboot Admiraal de Ruyter», gevestigd te Tiel, voorloopig vergunning verleend hare bestaande **stoombootdienst** tot vervoer van personen, goederen, vee en geldswaarde, tusschen Tiel en Amsterdam, uit te breiden tot Zaandam. De definitieve vergunning in St.-Ct. 20 Julij.

14 April. Aan L. P. Wassenaar, te Amsterdam, om zijne bestaande **schroefstoombootdienst** tot vervoer van reizigers, goederen en vee, tusschen Harlingen en Groningen, uit te breiden tot Amsterdam.

17 en 18 April. Aan A. Smit Jz. te Ridderkerk, voor eene **stoombootdienst** tot vervoer van personen en goederen, tusschen Gorinchem en Woudrichem.

15 Mei. Aan W. Meeter, te Zwolle, voor eene geregelde **stoombootdienst** tot vervoer van personen, goederen en vee, tusschen Zwolle en Amsterdam.

20 Mei. Aan G. J. van Leeuwen, te Alkmaar, vergund de **stoombootdienst**, bestemd tot veevervoer, van het stoomgemaal de Lijnden langs de ringvaart van de Haarlemmermeer naar Leiden, waarvoor hem vroeger tijdelijk concessie is verleend, voorloopig des Vrijdags van iedere week te blijven voortzetten.

Google

St.-Ct. 21 Mei. Vergunning dat de **stoomsleepdienst** in de provincien Noordbrabant, Gelderland, Zuidholland, Noordholland, Zeeland, Utrecht, Overijssel en Limburg, waarvoor vroeger verlof is verleend aan J. A. van Tienhoven te Werkendam en H. van der Bout te Lent, voortaan alleen ten name van eerstgemelde zal worden uitgeoefend

26 Mei. Aan J. Aarnouts en Cie te Dordrecht, voor eene **stoomsleepdienst** op de rivieren en stroomen in Noordbrabant, Zuidholland en Noordholland.

1 Junij. Ingetrokken de aan J. Zuurmond en Cie te Scheveningen verleende vergunning voor eene **stoombootdienst** tot het vervoer van goederen en vee en het slepen van schepen tusschen 's Gravenhage en Antwerpen.

1 Junij. Voorwaarden van concessie voor den aanleg en de exploitatie van een **spoorweg** van Amsterdam over Hilversum en Amersfoort naar Zutphen, met een zijtak van Hilversum naar Utrecht.

3 Junij. Overschrijving der concessie voor eene **stoombootdienst** voor vervoer van reizigers, goederen en vee, tusschen Sluis en Brugge, vroeger verleend aan de firma Renier en Cie, te Sluis, ten name van de Sluissche Stoombootmaatschappij aldaar.

18 Junij. Aan het Bestuur der Zwolsche Stoombootmaatschappij, te Zwolle, voor eene **stoombootdienst** tot vervoer van reizigers, goederen en vee, tusschen Meppel, Zwartsluis en Zwolle.

24 Junij. Aan Joseph J. L. van Poelvoorde, te Vlissingen, voor eene **stoombootdienst** tot vervoer van reizigers, goederen en vee, tusschen Vlissingen en Rotterdam.

26 en 27 Junij. Overschrijving van de vergunningen voor **stoombootdiensten**, tot vervoer van reizigers en goederen, tusschen Amsterdam en Rotterdam, en tusschen Amsterdam en Antwerpen, vroeger verleend aan J. J. van der Maaden te Amsterdam, ten name van de Binnen- en Buitenlandsche Schroefstoombootreederij, gevestigd aldaar.

29 Junij. Aan L. de Ruyter, directeur der naamlooze vennootschap: Stoomboot Admiraal de Ruyter, te Tiel, voor eene **stoomsleepdienst** op de wateren in de provincien Gelderland, Zuidholland, Noordholland en Utrecht.

30 Junij. Aan Y. van der Meulen, te Leeuwarden, voor eene **stoombootdienst** tot vervoer van goederen en vee, en het slepen van schepen in de wateren en rivieren, tusschen Groningen, Amsterdam, Rotterdam en Schiedam.

30 Julij. Aan H. van der Bout te Nijmegen, voor eene **stoomsleepdienst** in acht provincien.

31 Julij. Aan J. van Onwerkerk Jr. en G. Waltheer en Cie, te Gorinchem, voor eene **stoombootdienst** tot vervoer van personen, tusschen Utrecht en Amsterdam, uit te voeren des Zondags.

VI. VERSLAGEN, MEDEDEELINGEN ENZ.

Academie van Wetenschappen. (Verslag over de) in het jaar 1869, St.-Ct. 18 Junij.

Financien. (Redevoering van den Minister van) bij de indiening der Staatsbegrooting voor 1870, St.-Ct. 25 Sept.

Geneeskunde. Verslag der commissie, in 1869 belast met het afnemen der examens ter verkrijging eener acte van bevoegdheid als **vroedvrouw**, volgens art. 11 der wet van 1 Junij 1865 (Sthl. no. 59) St.-Ct. 24 Aug. 1869. Als **leerling-apotheker**, volgens art. 7 dier wet, St.-Ct. 8 Sept. 1869. Idem volgens artt. 8 en 9 dier wet, St.-Ct. 28 Oct. Idem volgens art. 5, St.-Ct. 2 Nov. 1869 en 5 en 6 Junij 1870. Als **hulp-apotheker** en **apotheker**, volgens artt. 8 en 9 dier wet, St.-Ct.

2 Febr. Eerste Verslag der commissie, in 1870 belast met het afnemen der natuurkundige examens, volgens art. 4 der wet van 1 Junij 1865 (Stbl. no. 59), St.-Ct. 22 Junij.

Handel en Scheepvaart. (Overzigt van Hamburgs) over 1869, St.-Ct. 19 en 20 Junij.

Handwerksman. (Internationale tentoonstelling van voorwerpen voor de huishouding en het bedrijf van den) Verslag aan Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken, St.-Ct. 9 Oct. 1869.

Invoer. (Staat van den) der voornaamste katoenen en wollen manufacturen, vervaardigd in landen bewesten de Kaap, te Batavia, Samarang en Soerabaija, in de maand en de vier maanden, geëindigd 30 April 1869, St.-Ct. 1 en 2 Aug. 1869. In Mei 1869, St.-Ct. 3 Sept.; in Junij 1869, St.-Ct. 7 Oct.; in Julij 1869, St.-Ct. 23 Nov.; in Aug. 1869. St.-Ct. 29 Dec.; in Sept. 1869, St.-Ct. 26 Jan.; in Oct. 1869, St.-Ct. 22 Febr.: in Nov. 1869, St.-Ct. 29 April; in Dec. 1869, St.-Ct. 1 en 2 Mei; in Jan. 1870, St.-Ct. 9 Mei; in Febr., St.-Ct. 14 Mei; in Maart, St.-Ct. 10 en 11 Julij.

Koopvaardijvloot. (Vergelijkende Staat der Nederlandsche) op 31 December 1868 en op 31 December 1869, St.-Ct. 2 Febr.

Landverhuizing. (Verslag over de) in het jaar 1869, St.-Ct. 18 Mei.

Meteorologisch instituut. (Koninklijk) Verslag van de werkzaamheden aan dit Instituut, verrigt van 1 Junij 1869 tot 31 Mei 1870, St.-Ct. 6 Julij.

Middelen. (Overzigt van de opbrengst der) over Julij, St.-Ct. 15 Aug. 1869; over Aug., St.-Ct. 16 Sept.; over Sept., St.-Ct. 15 Oct.; over Oct., St.-Ct. 16 Nov.; over Nov., St.-Ct. 16 Dec.; over Dec., St.-Ct. 14 Jan.; over Jan. 1870, St.-Ct. 12 Febr.; over Febr., St.-Ct. 13 en 14 Maart; over Maart, St.-Ct. 13 April; over April, St.-Ct. 13 Mei; over Mei, St.-Ct. 14 Junij; over Junij, St.-Ct. 14 Julij.

Militie. (Staat, houdende verslag van den afloop der ligting voor de Nationale) van het jaar 1869, St.-Ct. 1 April 1870.

Muziekschool. (Verslag aangaande den staat der Koninklijke) in 1869, St.-Ct. 7 Julij.

Nationaal gedenkteeken. (Onthulling van het) der herstelling van Nederlands onafhankelijkheid in 1813. — Verslag daarover St.-Ct. 19 Nov. — Zie verder St.-Ct. 23 en 24 Jan.

Octrooijen. (Ligting van) St.-Ct. 11 Sept. 1869.

Onderwijs. (Landbouw) Verslag der Commissie, belast met het afnemen van het eindexamen dezer school in het jaar 1869. St.-Ct. 23 Maart.

Onderwijs. (Middelbaar) Verslag der Commissie in 1869, belast met het afnemen der examens van hen, die acten van bekwaamheid verlangden voor middelbaar onderwijs in wis- en natuurkundige wetenschappen, landbouwkunde, zeevaartkunde, teekenen en boetseren. St.-Ct. 7 Aug. 1869.

Idem in de Nederlandsche en vreemde taal en letterkunde, de geschiedkundige, staats- en handelswetenschappen, het schoonschrijven en de gymnastiek, id.

Idem der Commissie, belast met het afnemen van de examens B, volgens artt. 61—65 van de wet tot regeling van het middelbaar onderwijs. St.-Ct. 20 Aug.

Idem der Commissie, belast met het afnemen van de examens B, volgens art. 60 en van de examens C, volgens artt. 61—65 van dezelfde wet. St.-Ct. 21 Aug.

Idem der Commissie, belast met het afnemen der natuurkundige examens, volgens art. 4 der wet van 1 Junij 1865 (Stbl. no. 59) St.-Ct. 18 Oct. 1869, 7 Jan. 1870.

Idem der Commissie, belast met het afnemen van het eind-examen der hoogere burgerscholen in Gelderland, in 1869. St.-Ct. 17 Dec.; in Zuidholland, St.-Ct.

29 Dec.; in Noordholland, St.-Ct. 15 Jan.; in Zeeland, St.-Ct. 3 Febr.; in Utrecht, St-Ct. 9 Febr.; in Friesland, St.-Ct. 14 Febr.; in Overijssel, St.-Ct. 1 Maart; in Groningen, St.-Ct. 9 Maart; in Limburg, St.-Ct. 16 Maart.

Onderwijs. (Indisch) Verslag van den staat der Rijksinstelling voor onderwijs in Indische taal-, land- en volkenkunde te Leiden over 1868/69. St.-Ct. 10 Dec.

Verslag der Commissie, belast met het afnemen van het examen vermeld in art. 4 van het Kon. besl. van 10 Sept. 1864 (Stbl no. 93) St.-Ct. 13 Jan. 1870. Zie ook 28 Jan. en 14 Julij 1870.

Oorlog. (Hulp aan zieke en gewonde krijgslieden in tijd van) Verslag der Nederlandsche Vereeniging St.-Ct. 14 Sept. 1869. Zie de rede van den Voorzitter van de Commissie voor de Tentoonstelling St.-Ct. 22 Sept.

Polytechnische school. (Programma der lessen, welke gedurende het jaar 1870/71 zullen gegeven worden) St.-Ct. 15 Julij.

Rijkstelegraaf. (Verkeer en opbrengst van de kantoren van de) gedurende het jaar 1869. St.-Ct. 3 Febr.

Bekrachtiging van het telegraafverdrag, den 25sten October 1868 tusschen Nederland, den Noord-Duitschen Bond, Beijeren, Würtemberg, Baden en Oostenrijk met Hongarije gesloten. St.-Ct. 5 Febr.

Rijnscheepvaart. (Overzigt der) bij het kantoor Lobith gedurende het jaar 1869, St.-Ct. 17 Maart.

Spoorwegdiensten. (Verslag door den Raad van Toezigt op de) over het jaar 1869, St.-Ct. 28 April.

Staatsspoorwegen. (Verslag betreffende den aanleg der) van 1 Januarij tot 30 Junij 1869, St.-Ct. 13 Aug. 1869 en van 1 Julij tot 31 December. St.-Ct. 17 Febr.

Suez-kanaal. (Reglement voor de vaart op het) St.-Ct. 4 Sept. 1869.

Suikers. (Staat van in-, uit- en doorgevoerde) over Julij 1869, St.-Ct. 20 Aug. 1869; over Aug. St.-Ct. 20 Sept.; over Sept. St.-Ct. 21 Oct.; over Oct. St.-Ct. 20 Nov.; over Nov. St.-Ct. 21 Dec.; over Dec. St.-Ct. 23 en 24 Jan. 1870; over Jan. 1870 St.-Ct. 20 en 21 Febr.; over Febr. St.-Ct. 22 Maart; over Maart St.-Ct. 23 April; over April St.-Ct. 25 Mei; over Mei St.-Ct. 19 en 20 Junij; over Junij St.-Ct. 20 Julij 1870.

Digitized by Google

STATEN-GENERAAL.

ZITTINGJAAR 1869—1870.

(*Vervolg van pag.* 1049.)

Nadat wij aan de afschaffing der doodstraf en de twee koloniale wetten de haar teregt toekomende eerste plaats hebben gegeven, vervolgen wij thans ons overzigt, even als dat van het voorafgaand zittingjaar, in de navolgende hoofdrubrieken.

VRIJHEID VAN ARBEID. — NIJVERHEIDS- EN GEZONDHEIDS-POLICIE.

Vreemde loterijen. *Opheffing der prohibitie-bepalingen jegens buitenlandsche loterijen.* Hoe is het bij ons te lande ten aanzien der loterijen gesteld? Vrijheid van loterijspel heerscht in geenen deele, doch evenmin is er onbepaald verbod. Het wetboek van strafregt bedreigt straffen tegen het houden van andere loterijen, *dan die bij de wet zijn toegestaan*; dus zijn er geautoriseerde loterijen en de wet van 22 Julij 1814 geeft aan, welke categoriën daaronder begrepen zijn, te weten, behalve de staatsloterij: kleine loterijen tot een bedrag van f 100, voorts: die loterijen, die voor elk speciaal geval, ingevolge koninklijke bewilliging kunnen worden gehouden. Wij hebben dus *vooreerst* de staatsloterij, wel bekend, een fiskaal monopolie, en daarnevens de evengenoemde soorten van loterij, die echter grootendeels tot liefdadige doeleinden strekken, en dus niet in aanmerking kunnen komen als van eigenlijk loterij-spel, waaraan de inleggers uit winstbejag deelnemen, sprake is. Op dat gebied heerscht, *jure*, de staatsloterij onbeperkt. Wij zeggen *jure*, want feitelijk is het anders. Buitenlandsche loterijen lokken hier te lande wel degelijk deelnemers, ofschoon men onze Staatsloterij ook tegen die concurrentie had willen beschermen.

De wet (of het Besluit van den Souvereinen Vorst) van 1814, verbiedt in art. 1 het houden van particuliere loterijen (goedgekeurde premie-negotiatiën voor gemeenten en dergelijke corporatiën zijn daaronder niet begrepen).

Ook mag men niet collecteren voor buitenlandsche loterijen (*).

(*) Voor binnenlandsche loterijen behoefde dat verbod van collecte niet vermeld, daar die loterijen zelve verboden zijn.

Art. 2 bepaalt boeten op het verspreiden van berigten etc. nopens vreemde loterijen.

Art. 3 geeft de verdeeling dier boeten aan.

Art. 4 verbiedt het plaatsen van advertentiën in dagbladen betrekkelijk vreemde loterijen.

Bij art. 5 worden toegelaten loterijen: van *goederen* onder de f 100 waarde met toezigt van 't gemeentebestuur, en boven de f 100 krachtens speciale Kon. vergunning.

Men ziet dus, het karakter dezer wet was zuiver protectief en wel uit een dubbel oogpunt: vreemde loterijen werden geweerd, doch niet zoozeer ten behoeve der inlandsche loterijen in 't algemeen, die waren er eigenlijk niet, doch ten behoeve der Nederlandsche staatsloterij. Dientenbehoeve werden alle *geld*loterijen van den Nederlandschen bodem geweerd, zoowel de inlandsche als buitenlandsche.

Een wetsvoorstel van 9 Februarij 1870 strekte nu tot intrekking der artikelen 2 en 4 dezer wet, nopens de wering van buitenlandsche loterijen; men wilde dat zij zich vrij hier te lande mogten aanbevelen. Daarentegen bleef het verbod om daarvoor hier te *collecteren* in stand. „Voor dat verbod", zeide de Regering, „is een aannemelijke regtsgrond. De collecte voor loterijen, welke dan ook, is een bedrijf dat uit zijnen aard aanleiding kan en moet geven tot misbruik en bedrog, wanneer het niet onder Staatstoezigt wordt uitgeoefend. Zoodanig Staatstoezigt bestaat voor de Nederlandsche Staatsloterij ingevolge het hier te lande nog steeds van kracht zijnde Keizerlijk decreet van 13 October 1812 (*Bull.* n°. 453) *contenant diverses dispositions sur la loterie de Hollande*; en daar dit onmogelijk is voor vreemde Staats- of particuliere loterijen, laat het zich wel verdedigen, voor deze de collecte geheel te verbieden, niet in het belang der Nederlandsche schatkist, maar in het belang van eerlijkheid en goede trouw en ter voorkoming van schade voor het publiek Dit verbod, dat dan ook nimmer aanleiding gaf tot klagten, behoort dus te worden gehandhaafd.

Hetzelfde kan niet gezegd worden van de verbods- en strafbepalingen der artt. 2 en 4 van de wet van 1814. Reeds sedert vele jaren, maar vooral in den laatsten tijd, gaven zij van verschillende zijden aanleiding tot bedenkingen, welker gegrondheid niet kan worden betwist en die dus moeten leiden tot de intrekking der genoemde artikelen.

Zij berusten, volgens den considerans der wet van 1814, op het tweeledig motief, dat „vreemde loterijen voor het algemeen meestal nadeelig zijn, en ten praejudice verstrekken van de Nederlandsche loterij."

Als maatregel van bescherming der Nederlandsche Staatsloterij is het verbod, gesteld al dat daardoor dit doel bereikt kon worden, zoozeer in strijd met de regtskundige en staathuishoudkundige begrippen van onzen

tijd, dat het onnoodig kan worden geacht daarbij verder stil te staan. (*)

Wat is er nu van het op den voorgrond gestelde motief: het gevaar voor het publiek? Aangenomen, dat „vreemde loterijen voor het algemeen *meestal* nadeelig zijn", dan blijft het nog de vraag, of het op den weg van het Staatsgezag ligt dit nadeel tegen te gaan door eenvoudig alle publicatie van vreemde loterijen hier te lande te verbieden. Waarom haar alleen door een, in de praktijk trouwens onhoudbaar, ostracisme getroffen en niet zooveel andere gewaagde ondernemingen, negotiatien met en zonder premien, naamlooze vennootschappen, die, onder allerlei fraaije benamingen, evenveel, zoo niet meer, kans van geldelijke benadeeling opleveren voor hen die er aan deel nemen?

Er zijn onder al deze ondernemingen goede en slechte; het ligt niet op den weg van den Staat uit te maken, welke tot de eerste en welke tot de laatste behooren, maar dan kan het ook noch zijn regt noch zijn pligt zijn, door een zeer eenvoudigen maar niet minder onbillijken regel voor allen den weg der publiciteit af te snijden.

De strafwet moet het bewezen bedrog treffen; de politie moet het voorgenomen bedrog langs wettigen weg trachten te verijdelen, maar de Staatszorg gaat te ver waar zij, zonder naar bewijs van gepleegd of voorgenomen bedrog te vragen, eenvoudig eene vreemde industrie geheel tracht te weren, omdat deze in hare gevolgen wel eens nadeelig zoude kunnen worden voor de Nederlandsche ingezetenen.

De genoemde artikelen zijn echter niet alleen regtskundig, onjuist, zij zijn ook in den tegenwoordigen tijd van openbaarheid geheel ondoeltreffend.

Art. 2 verbiedt het doen uitgeven of verspreiden van eenige berigten, plans of advertentien van vreemde loterijen. Dit verbod intusschen is eene doode letter, en er is ook geen voorbeeld bekend van eene vervolging alleen op grond daarvan ingesteld. Zeer natuurlijk, want de verspreiding geschiedt geregeld uit het buitenland, maar al worden die berigten of plans in eene Nederlandsche gemeente op de post bezorgd, ook dan zal het wel bijna altijd onmogelijk zijn den verspreider te achterhalen en te regt te doen staan.

Blijft derhalve het door art. 2 verboden middel van publicatie feitelijk vrij en ongestraft, dan wordt reeds daardoor alleen het doel van art. 4, zoo niet geheel, zeker grootendeels gemist. Maar daarenboven, al naar

(*) Voorzeker, maar het geldt hier slechts een klein hoekje der beschermingen, aan de staatsloterij verleend. Beschouwt men de zaak uit een zuiver vrijhandelsoogpunt, dan strijd het verbod van inlandsche partieuliere geldloterijen ten faveure der staatsloterij, evenzeer met de hedendaagsche economische opvatting; neemt men daarentegen de staatsloterij als fiskaal monopolie, nl. belastingmiddel, even als b. v. de tabaksrégie in Frankrijk, dan gelden de *free-trade* argumenten niet meer, noch tegen buitenlandsche, noch binnenlandsche prohibitie.

mate de vreemde couranten in ons land meer verspreid en gelezen worden — en in dit opzigt verschilt de tegenwoordige toestand, vooral na de afschaffing van het dagbladzegel, oneindig van den in 1814 bestaanden — wordt het verbod van art. 4 niet alleen ondoelmatiger, maar tegenover de uitgevers van Nederlandsche dagbladen, die het alleen treft, terwijl dagelijks in de hier te lande meest verspreide buitenlandsche nieuwspapieren allerlei vreemde loterijen worden geadverteerd, ook onbillijker."

Zoo als te verwachten was, vond ook deze schuchtere vrijhandels maatregel en opheffing van protectie, een gunstig onthaal bij de Kamer (Voorl. Verslag 19 Febr. rapp^{s}., de HH. Kops, Bergmann, v. Honten, Luyben, de Brauw). Wel wilden enkele leden het toezigt op vreemde loterijen behouden, maar de groote meerderheid was voor de wet; ja, men vroeg zelfs, waarom niet een stap verder gegaan, en de geheele wet van 1814 ingetrokken? een stelling reeds vroeger met kracht verdedigd door Mr. T. M. C. Asser, (Bijdragen voor staats-, prov.- en gem. bestuur, jaarg. 1861).

Waarom particuliere geldloterijen verbieden, en de regelende magt der concurrentie hier wantrouwen?

Met nadruk verzette de minister zich hiertegen. Vooreerst wilde hij het verbod van collecte handhaven, en niet alleen voor vreemde doch ook voor inlandsche loterijen. Vrijheid voor collecte buiten toezigt geeft aanleiding tot misbruiken. Buitendien moet er een wet zijn die aanwijst welke loterijen geautoriseerd zijn, anders mist art. 410 C. P. allen grond, ja men zou door dat artikel in het vreemde geval komen dat men, alle loterijen willende vrijlaten, ze juist alle verbood, want dan zou er geen wet meer zijn, de geautoriseerde loterijen aanwijzende, en art. 410 C. P. verbiedt alle die niet bij de wet zijn geautoriseerd.

„Een opzettelijk onderzoek der vraag, of de regtskundige en staathuishoudkundige begrippen van onzen tijd *eene geheele vrijlating van alle loterijen* eischen, schijnt dus veilig te kunnen, en, met het oog op haar groot gewigt en het verschil van gevoelen dienaangaande, ook in den boezem der Vertegenwoordiging, bestaande, liefst te moeten worden aangehouden totdat de tijd voor eene algemeene herziening van ons strafregt zal zijn aangebroken. Ook verlieze men, waar van gedeeltelijke wijziging of intrekking van art. 410 C. P. sprake is, het naauw verband niet uit het oog, tusschen de beide in dat artikel omschreven en met gelijke straffen bedreigde wanbedrijven. Wordt elke loterij een geoorloofd spel, dan rijst de vraag, of het langer mogelijk zal zijn de strafbepalingen te handhaven tegen het houden van huizen, waar hasardspelen, die men dan bij voorkeur den vorm van loterijen zonde kunnen geven, gespeeld worden."

Op 15 Maart kwam het ontwerp in discussie, die echter spoedig

werd afgebroken door een amendement van den heer Fokker, die bij een 1e art. de intrekking der geheele wet verlangde en 2o wilde verbieden: loterijen waarvan de voorwaarden niet vooraf openlijk zijn bekend gemaakt, en waarvan de trekking niet in het openbaar geschiedt.

Dit voorstel week echter te veel af van de wet om als amendement dadelijk behandeld te worden, en op voorstel van 5 leden werd tot eene opzettelijke bespreking in de Afdeelingen besloten.

Blijkens het verslag dd. 14 Mei (dezelfde rapp^{s}. als bij het wetsvoorstel) uitgebragt, deinsde men echter aldaar voor de regeling der geheele loterijzaak op zoodanige snmmiere wijze, terug. Men zou door art. 2 allerlei concurrentie voor de Ned. staatloterij in het leven roepen, en die instelling indirectelijk te niet doen. Dat ging niet wel aan, die instelling had te lang bestaan, en op wettige wijze bestaan, om haar bestemming niet op degelijke wijze bij speciale wet te regelen. Ook zoude men door art. 2 amend^{t}: alle kleine weldadigheids-loterijen en dergelijke, verbinderen.

Bij de hervatte discussie, 21 Mei, bleek dan ook spoedig dat men zich aan het meer beperkte kader van den minister wilde houden. Naar aanleiding van een opmerking van den heer Voorthuijzen had de minister nog art. 3 der wet van 1814 nopens de verdeeling der boeten, mede onder de afschaffing begrepen. Behoudens meerdere vrijheid in het adverteren en verspreiden, zoo voor binnen als buitenlandsche, zoo dus de uitsluiting van alle eigenlijke geldloterijen en het toezigt op de andere geautoriseerde categoriën van loterijen blijven bestaan. Daartegenover stond nu het veel ruimer stelsel van den heer Fokker, dat echter in liberaliteit nog door den heer van Knijk werd overtroffen, daar deze het voorgestelde art. 2 (Fokker) wilde doen vervallen en eenvoudig de opheffing der wet van 1814 uitspreken.

Teregt herinnerde nu de heer de Lange aan het verband met art. 410 C. P. Indien er geen wet is die eenige loterijen speciaal autoriseert, dan moge men de wet van 1814 opheffen, men schept geen toestand van vrijheid, doch integendeel, met de beste bedoeling om alles vrij te maken, verbiedt men alle loterijen.

Het stelsel van den heer van Kuyk werd dan ook verworpen met 56 tegen 10 stemmen. (*)

Het amendement Fokker met 61 tegen 6, (†) en een amendement van den heer van Naamen om art. 2 der wet te laten bestaan, (daar die

---

(*) *Voor* hebben gestemd de heeren: Fokker, Dumbar, Zylker, van Beyma Idzerda, van Houten, Nierstrasz, van Kuyk, Haffmans en Wybenga.

(†) *Voor* hebben gestemd de heeren: van Beyma, Moens, Idzerda, Wybenga, Lenting en Fokker.

opheffing zijns inziens, de buitenlandsche loterijen boven de binnenlandsche zou bevoordeelen), met 55 tegen 12 stemmen. (*)

Het wetsontwerp zelf, eenvoudige intrekking van artt. 2, 3 en 4 der wet van 1814, werd nu met 49 tegen 18 stemmen aangenomen. (†)

De aanneming in de Eerste Kamer geschiedde zitt. 18 Julij zonder beraadslaging, met algemeene stemmen. En zoo kwam dan, niet zonder eenige verwikkeling, deze wet tot stand, die meer de aandacht verdient wegens die gedeelten der materie die onaangeroerd bleven, dan voor hetgeen zij positief voorschrijft. Men kan zeggen, zij is een vereenvoudigings-maatregel. Verspreiding en bevordering van vreemde loterijen geschiedden toch, niettegenstaande het wetsverbod, welnu, dan is het beter het verbod op te heffen; daar valt niet tegen te zeggen, maar nu is de wet op zich zelve dan ook niet veel beduidend. De opheffing der Staatsloterij en het daardoor wegvallen van dat ongehoorde prohibitiestelsel hetwelk ten believe van *die* ééne loterij, alle andere verbiedt, ligt alsnog voor de hand. Heeft onze Staatsloterij zelfs wel een wettigen grondslag? De heer Fokker betwijfelt het. In de zitting van 15 Maart zeide hij:

„Wanneer de Minister van Justitie in dit opzigt iets wezenlijks goeds en nuttigs wilde doen, dan moest hij trachten zijn collega van Finantien eens duidelijk te maken, dat de Staatsloterij eene geheel onwettige zaak is, dat er geen wet is die de Regering magtigt om te doen wat zij aan iederen particulier verbiedt. De eenige Nederlandsche wet die iets daaromtrent bevat is die van 1814. In mijn requisitoir tegen de Staatsloterij van 1864, zeide ik:

„Men zal geene wet kunnen aanwijzen die de Regering magtigt om dit „onzedelijk middel eener verlegene schatkist", zoo als onze Gijsbert Karel de loterij noemde, zóó aan te wenden, dat de spelers daaraan niet kunnen deel nemen zonder gezamenlijk 26 percent op hunnen inleg te verliezen; of om het zóó in te rigten, dat ook de minst gegoede er aan kunne deel nemen. Wil men ook al met den Hoogen Raad (arrest van 10 Mei 1844) aannemen, dat de executie-regeling der Staatsloterij bij aanneming van de wet op de Middelen door de Staten-Generaal geheel aan den Koning is overgelaten, dan nog schijnt men der Regering te kunnen verwijten, dat zij in strijd handelt met den geest der wet van 1814, die onder de bij art. 1 verboden loterijen niet begrijpt: „zoodanige negotiatien, waarbij premien worden uitgeloofd, welke ten behoeve van

(*) Het Bijblad noemt slechts 11 namen *voor:* de heeren: Smitz, Heemskerk Az., Hoffmann, Nierstrasz, Haffmans, de Brauw, Wybenga, van Naamen, Hasselman, de Casembroot en Kalff.

(†) *Tegen* hebben gestemd de heeren: Insinger, Fokker, Vader, Kalff, de Zylker, Idzerda, van Eck, Westerhoff, van Kuyk, 's Jacob, de Brauw, van Wassenaar, Stieltjes, van Loon, Begram, van Sypesteyn, van Naamen en Hasselman.

steden, plaatsen of korporatien, op daartoe door den Koning te verleenen consenten zullen kunnen plaats hebben, *des nogtans* dat bij dezelve wel premien, *boven* de algemeene som te genieten, doch *in geene gevallen* eenige nieten of prijzen die de uitgaven *minder dan den inleg* zouden doen bedragen, zullen worden gedoogd." Hetgeen de wetgever aldus verboden heeft aan steden, plaatsen of corporatien, bij wijze van loterij-leening, toe te staan (nl. *minder teruggave dan inleg*, RED.), doet de regering bij wijze van gewoon loterijspel, zonder daartoe door de wet, *anders dan op zeer indirecte wijze*, gemagtigd te zijn. Te regt vroeg daarom mr. van Lennep in de Tweede Kamer (18 December 1855): „zou het niet pligt zijn te onderzoeken in hoeverre die loterij een wettelijken oorsprong heeft?

....Ik zal nu niet spreken over het verderfelijke van de loterij voor de welvaart der bevolking, dat is nu niet aan de orde."

Bij de beantwoording zeide de minister van Justitie dat de goedkeuring bij de wet op de middelen voldoende is te achten, doch de minister van Finantien verwees op andere wettelijke grondslagen.

„De Staatsloterij is niets anders dan eene oude instelling, die vroeger wettig bestaan had volgens plakkaten en verordeningen van de Staten-Generaal, en eenvoudig is blijven voortduren en door alle gouvernementen is in stand gehouden, totdat zij bij Keizerlijk decreet, den 13den October 1812 uit Moskau gedagteekend, uitdrukkelijk bevestigd en op nieuw geregeld is. Maar een nog meer afdoend argument voor het wettig bestaan van de Staatsloterij is dat bij art. 2 van het besluit van 13 November 1827 (*Staatsblad* n°. 50), waarbij de toenmalige Genuesche loterij is afgeschaft, uitdrukkelijk is, verklaard dat de Koninklijke Nederlandsche loterij behouden zou blijven."

Een andere belangrijke kwestie, mede niet in de wettelijke regeling begrepen, doch bij deze gelegenheid incidenteel ter sprake gebragt, betreft de zoogenaamde *premie-leeningen*. Zijn deze als loterijen aan te merken, en dus, tenzij bij een wet geautoriseerd, als *verboden* loterijen?

Bij arresten van den Hoogen Raad 14 Jan. 1851 en 8 Julij 1859 (*Weekblad aan 't Recht* n°. 1262 en 2073) is als criterium van „loterij" aangewezen: dat hij die daaraan deel neemt, de kans erlangt om prijzen te trekken, of om zijn inleg geheel of gedeeltelijk te verliezen. Dit laatste nu is bij de premieleeningen veelal het geval niet; althans wanneer het een deugdelijk plan is, en b. v. de rente van het opgenomene, in plaats van percentsgewijze voor elks aandeel, als premie aan enkelen bij 't lot aangewezene, wordt uitgekeerd. *De inleg blijft dan intact*, en wordt na verloop van jaren, 't zij geheel zonder rente, 't zij met een zeer geringe rente uitgekeerd.

Wij meenen dat, *zoo die grondslagen werkelijk aanwezig zijn*, premienegotiatiën niet als louter loterij-spel zijn aan te merken. Dit gevoelen

wordt eebter door sommigen niet gedeeld. De heer v. Voorthuijzen o. a. besprak dit onderwerp met een enkel woord in de zitting van 15 Maart.

„In bet tweede gedeelte van de eerste alinea van art. 1 wordt gezegd, nadat bepaald was dat de loterijen niet geoorloofd waren: „met dien verstande nogtans, dat bierdoor niet worden gerekend verboden te zijn zoodanige negotiatien, waarbij premien worden nitgeloofd, welke ten behoeve van steden, plaatsen of corporatien, op daartoe door ons te verleenen eonsenten, zullen kunnen plaats bebben, des nogtans, dat bij dezelve wel premien, boven de algemeene som van den inleg te genieten, doch in geene gevallen eenige nieten of prijzen die de nitgave minder dan den inleg zouden doen hedragen, zullen worden gedoogd." De wetgever is biermede waarschijnlijk voor de meening nitgekomen, dat de loterij minder het karakter van spel had wanneer daarin geene nieten voorkwamen. Maar ook dit is eigenlijk geen juist denkbeeld. De prijs van bet lot kan dan verborgen zijn in de mindere rente welke de geldschieter geniet. Wat is toch het geval? Wanneer men een aandeel neemt voor f 100 tegen de rente van 4 percent, terwijl de gewone koers 5 percent bedraagt, dan is dergelijk stuk eigenlijk sleebts f 80 waard, en de overige 20 geeft men voor de kans van eene premie te trekken. Wanneer men die dan later niet erlangt, dan is dit gewis de niet, te beurt gevallen aan de f 20 die voor het stuk te veel betaald werd. Ik geloof derhalve, dat het nadere overweging verdient om ook die bepaling te berzien."

Wij kunnen met deze opvatting der premie-negotiatien niet instemmen. De kans op uitloting kan wel degelijk berekend worden en drukt zich in de beurs-waarde uit, even als b. v. bij aandeelen Amort. syndieaat, en andere met periodieke aflossing, steeds bet geval is. Wilde men bet criterium van „spel" zoo sterk opnemen, dan zon ook het beginsel van aflossing bij nitloting bezwaarlijk de proef kunnen doorstaan. Neen, wij meenen dat men degelijk moet vastbonden dat men, in tegenstelling met gewone loterij, bij premieleening *zijn inleg niet prijs geeft.* Men speculeert wel met de *vruchten* van den inleg, en stelt die aan winst en verlies kansen bloot, doch de inleg blijft intact. Wil men zijn aandeel niet ter beurze brengen (ingeval van lagen koers, 't geen bij alle mogelijke effecten kan plaats vinden), welnu men wacht tot den vervaldag en bekomt den inleg terug. Men heeft dus, ook in het allerongunstigst geval, gespaard, zij het dan met zeer weinig, of soms in 't gebeel geen rente.

En dat is nu, naar onze meening, juist een voordeelige zijde dezer financiele combinatiën die, gelijk men weet, in de laatste jaren een zeer groote uitbreiding hebben bekomen. Zij zijn zeer geschikt voor kleine individueele plaatsingen, spaarpotten enz. Hoe dikwijls wordt niet door voorstanders van spaarbanken gezegd: het bedrag der rente is hier van minder belang, gelegenheid om den inleg te bewaren, *dat* is hoofdzaak. Welnu, die inleg wordt niet prijs gegeven, en daarom gelooven wij dat premieleeningen, goed geregeld (b. v. zonder

buitensporig hooge prijzen, doch met een ruim aantal matige) een doelmatig middel kunnen zijn, om de zucht tot spel, die algemeen waartenemen eigenschap, tevens een aansporing tot besparing te doen zijn, in plaats van tot verkwisting aan te sporen, zoo als met onze Staatsloterij het geval is, die zoo dikwijls verdedigd wordt met het voorwendsel, dat men aan die onloochenbare speelzucht die nu eenmaal onder het volk bestaat, althans een gecontroleerden uitweg wil geven!

De intentie moge goed zijn, maar konde zij niet op veel doelmatiger wijze verwezenlijkt worden?

Vooreerst, zoo men eenvoudig dat vaderlijk policie-beginsel beoogt, zou de Staat van winst moeten afzien, en eenvoudig de administratiekosten door de spelers doen dekken. Maar hoever is men daar van daan! En tegenover die Staats*winsten*, als staatsmonopolie gehandhaafd, zijn eerlijke premienegotiatien inderdaad als een weldaad voor de kleine vermogens aan te merken.

En hiermede stappen wij af van deze wetsvoordragt, die, zooals wij zeiden, vooral belangrijk was door hetgeen zij niet regelde: op zich zelve was de inhoud van geen overwegend belang. Wij gaan thans over tot

Het zalmtractaat. Tot bevordering zoowel van de zalm-teelt als der visscherij, welke langs den geheelen Rijn plaats vindt, hebben de meeste Rijnoeverstaten, vooral op aandrang van Baden, een tractaat gesloten, tot invoering en handhaving van een policie-toezigt op de vischvangst in den Rijn. Is deze doorgaans een zaak van locaal belang, ten aanzien der zalmvisscherij is dat het geval niet, daar deze soort, tot de trekvisschen behoorende, jong naar zee gaat, daar binnen kort een zeer grooten wasdom verkrijgt (*) en dan tegen den paartijd de zoetwaterstroomen weder opzoekt en wel, naar men algemeen aanneemt, dezelfde stroomen waar hij is ontsproten, om dan aldaar, zoo ver mogelijk stroomopwaarts, de geschikte beddingen in zand- of rotsgrond te vinden, waar hij in zuiver en ondiep stroomend water de kuit schiet.

Op de aanneming dezer feiten berustten nu de bepalingen van het tractaat en ons wetsontwerp tot bekrachtiging Immers zijn die feiten absoluut waar, dan moet (of *kan* althans) een onbeperkt opvangen van alle uit zee komende zalm aan de monding der stroomen, — gesteld dat dit mogelijk ware — een middel zijn om gaandeweg ook de bovenliggende gedeelten van dien stroom van zalm te ontvolken. Geldt het nu een stroom die slechts één staatsgebied doorloopt, dan is het eenvoudig eene zaak

(*) In weinige maanden wint de jonge zalm in zee tot 50 à 60 vond in volume.

van inwendige regeling; hier, waar het verscheiden statengebied gold, een zaak van internationale politie.

Op deze gronden was dan ook tusschen Baden, Beijeren, Hessen, Frankrijk en Pruissen een tractaat gesloten, waarbij de regeringen zich verbonden op haar gebied eenige aangeduide voorschriften te handhaven omtrent:

gesloten vischtijd (voor zegenvisscherij, gedurende de 4 laatste maanden des jaars, voorts steeds door, gedurende acht uren per etmaal;)

toestellen enz. der visscherij;

wijze van vissehen;

zorg tegen grove verontreiniging der visehwaters door fabrieken en dergelijke;

Op aanzoek der overige staten had ook de Nederlandsche regering zich bij deze overeenkomst gevoegd, welke 27 November 1869 te Mannheim was gesloten, en waarvan nu bij wetsontwerp dd. 30 Maart 1870, de bekrachtiging van sommige artikelen door de wetgevende magt was gevraagd.

Een vrij uitvoerige memorie van toelichting door de ministers van Buitenl. Z., Justitie en Financiën onderteekend, vergezelde het ontwerp, waarop 17 Mei voorloopig verslag werd uitgebragt (rapps: de HH. Thorbeeke, 's Jacob, van Voorthuijsen, Cremers en Blom), waarop weder eene omstandige memorie van beantwoording volgde, met eenige adressen van Gedeputeerde Staten, Gemeentebesturen en Kamers v. Kooph., alsmede adressen van visschers, over het verval der zalmvisscherij, de oorzaken, en middelen tot herstel.

Het voorstel kwam 24 Mei in openbare behandeling en werd na eene vrij geanimeerde discussie, met eene geringe meerderheid verworpen.

Wij zullen ons met de bijzonderheden van dat gedeeltelijk technisch debat niet bezighouden, te meer daar het hier eene verwerping geldt, en wij ons voornamelijk bezighouden met hetgeen in onze wetgeving op economisch gebied tot stand komt. Men kan toegeven dat sommige der redenen waarop de regering zich grondde, niet met volkomen zekerheid zijn aan te nemen. In de eerste plaats: Gaat de zalmvisscherij werkelijk achteruit, bij ons en ook hooger op? Bij de afwisselende uitkomsten van jaar tot jaar is dat zeer moeijelijk uit te maken. Vischvangst, ook vooral die der overige trekvisschen, levert meestal zeer verschillende uitkomst. Is er werkelijk mogelijkheid tot doodvisschen eener groote rivier? Sommige zeer overvloedige vangsten, ook na jaren-langen zoogenaamden achteruitgang, schijnen dat weer tegen te spreken. Daarbij heeft men van ons land geen zuivere statistieke gegevens van de hoeveelheid gevangen zalm. Sedert het getal zalmvisscherijen zeer is toegenomen, vermeerderden ook de déhouchés en verzendingsmiddelen voor de

visch, die zoodoende aan contrôle ontsnapt. De enkele plaatsen waar zij ter markt wordt gebragt, vroeger welligt een redelijke maatstaf aanbiedende, doen dat thans niet meer.

Gedeeltelijk was men dus huiverig om in dien toestand de uitoefening van het visschershedrijf weder aan beperking te onderwerpen, niet zoozeer om het drukkende der bepalingen op zich zelf, — want grootendeels bestonden die al ten onzent, bij Kon. B. van 19 Oct. 1858 (*Stbl.* nº 70), welke alg. maatr. v. inw. bestuur de zalmvisscherij krachtens art. 10 der Jagt- en Visscherijwet had geregeld, — doch men was huiverig zich dienaangaande jegens andere staten te verbinden en alzoo ook eene daaraan verbonden contrôle van buitenlandsche regeringen op ons riviergebied en onze nijverheidspolicie toe te laten. Dit laatste was naar onze meening, vooral omtrent een der punten, niet geheel ongegrond.

Art. 8 van het traetaat luidt namelijk:

Il est interdit de verser ou de faire écouler dans les eaux fréquentées par les poissons, des résidus de fabrique ou autres matières qui, par leur nature et leur qualité, pourraient nuire aux poissons.

Cependant, lorsque les intérêts de l'agriculture ou de l'industrie l'exigeront, l'autorité compétente pourra en accorder la permission, mais, dans ce cas, elle prescrira les mesures nécessaires pour atténuer le plus possible l'influence pernicieuse de ces matières.

L'autorité compétente de chaque État déterminera également, jusqu'à quel point les écoulements existant aujourd'hui, qui proviennent d'établissements agricoles ou industriels, seront soumis aux règles posées ci-dessus.

Het valt niet te ontkennen dat de vrij onbestemde voorschriften daar gesteld, tot moeijelijkheid aanleiding konden geven, al moge men zich bij de verbintenis zelve de meest vrijgevige toepassing hebben voorgesteld. Buitendien mag men vragen, of deze bepaling wel voor het Nederlandsche grondgebied noodig was. De zalm zoekt de zuivere stroombeddingen om voort te planten, doch dat geschiedt niet aan de mondingen. En hoe *kan* het mogelijk zijn de riviermondingen als de Waal of de Lek tegen verontreiniging te behoeden? Stroomen die toch natuurlijkerwijze alle uitwerpselen in hoofd- of bijstroomen aanwezig, van Basel en de geheele Rijnvallei tot aan zee, met zich voeren? Neen, die maatregel kan nuttig zijn voor sommige door de zalm opgezochte bergstroompjes, toevoerders der hoofdstroomen. Juist in die kleine stroomen, met geringe watermassa doch sterk verval, en daarom ook door industrieele etablissementen zeer gezocht, kan de maatregel op zijne plaats zijn, — maar naar wij meenen, niet op onze breede riviertakken.

De moeijelijkheden die bij internationale regeling hieruit konden voortspruiten, waren naar ons oordeel een der zwakste doch weinig besproken punten van het traetaat.

Google

Daarentegen waren de bepalingen van geheel of gedeeltelijk onvrijen vischtijd, en eenige andere punten van bedrijfs-uitoefening, de voornaamste aangevoerde bezwaren. Toch mag daarbij niet uit het oog verloren worden dat in Engeland, betwelk in dit opzigt slechts met zijn eigen belangen te raadplegen had, op de veelvuldige klagten nopens verval der visscherij, de zaak (1860—1861) bij enquête is onderzocht, ten gevolge waarvan onderscheidene zeer beperkende voorschriften op de uitoefening der zalmvisscherij zijn gegeven. Een uittreksel van het rapport der enquête-commissie was bij de mem. v. beantw. overgelegd. De uitkomsten, zeide de regering, waren zoo beslissend, dat zij ten grondslag zijn gelegd van de Engelsche, Iersche en Schotsche wetgeving. De gunstige werking der nieuwe wetgeving blijkt uit de jaarlijksche verslagen der Inspectors of salmon-fisheries, ook uit de gestadige toeneming van den aanvoer van Engelsche zalm op de Londensche markt.

Dat verwijzen op Engeland mogt echter niet baten, evenmin het beroep op den voortdurenden achteruitgang der zalmvisscherij en haar spoedig te verwachten ondergang: immers het trof velen dat juist in dit jaar, na de langdurige schrale vangsten en zoogenaamde moordvisscherij, weder van overvloed van zalm op vroeger minder gezegende rivierplaatsen werd gewaagd. Hoe dat zij, het wetsontwerp werd met kracht bestreden o. a. door de HH. van Lijnden, Begram, van Naamen en van Goltstein; verdedigd door de HH. Rombach, Cremers, Jonckbloet en van Kerkwijk. Daar het hier slechts bekrachtiging of verwerping van een gesloten tractaat betrof, konden amendementen natuurlijk niet in aanmerking komen. Nadat art. 1 (goedkeuring van eenige aangeduide artt. van het tractaat) met 34 tegen 31 (*) stemmen was verworpen, gold dat natuurlijk voor eindstemming, en werd het ontwerp door de regering ingetrokken.

De aanwijzing welke discussie en eindstemming bij dit niet onaanzienlijk economisch belang, aan de hand geven, schijnt ons deze: om, gelijk de heer van Voorthuijsen in zijne rede aan de hand gaf, thans vrijwillig, wettelijk of uitvoerend, dezelfde of althans de voornaamste der verlangde bepalingen vast te stellen, te meer daar zij niet veel afwijken van hetgeen reeds bestaat (†) en Engeland trouwens dergelijke, — ja veel scherper

(*) *Voor* hebben gestemd de heeren: van Goltstein, Sloet, Luyken, Storm, de Lange, van Nispen, de Willebois, van Eck, van Kerkwijk, Kops, Heemskerk Bz., Fokker, van Delden, Dam, de Bieberstein, Wybenga, Rombach, Hingst, Jonckbloet, van Reenen, van Akerlaken, van Beyma, Haffmans, Knoop, Cremers, Lenting, Moens, van Houten, Dumbar, Cornelis en de Voorzitter.

(†) Bij ons kan gesloten vischtijd door Gedep. Staten bepaald worden. Tot heden is daarvan geen gebruik gemaakt, maar de meeste zegenvisscherijen staken uit eigen beweging de vangst van September tot het einde des jaars, zijnde hetzelfde tijdperk hetwelk bij het wetsontwerp werd voorgesteld.

policie-regeling op zijne zalmvisscherijen heeft gesteld. Geschiedt dat, hetgeen wij hopen, dan zoude aan het niet onregtmatig verlangen der Rijnoeverstaten zijn voldaan, terwijl de aanleiding tot welligt lastige inmenging van vreemde regeringen ten onzent zouden worden voorkomen.

Policie op den veestapel. Veeartsenijwetgeving. — Dit belangrijk onderwerp heeft sedert lang in drieerlei opzigt wetsregeling noodig. Vorige regeringsvoorstellen betroffen dan ook

1° het *onderwijs* in de veeartsenijkunde en de verkrijging van het radicaal van veearts;

2° het toezigt op de *uitoefening* van veeartsenijkunst:

3° de inrigting en uitoefening van het veeartsenijkundig staatstoezigt: de *policie* op den *veestapel* zelf.

Deze materie, zeide een van de veteranen der Kamer, de heer Westerhoff, en geheel deskundige op dit terrein, — deze materie is verre van nieuw. Voor de meeste leden zijn het oude kennissen, sedert 1855 op de baan, en die gedurende 15 jaren op de griffie en in de afdeelingen hebben rondgezwalkt.

De drieledige regeling werd thans niet ten volle voorgesteld; de regeling van het onderwijs werd nog niet voorgedragen, alleen die van het *policie toezigt* en van de uitoefening der *veeartsenijkunst*. Van deze twee ontwerpen is wederom het eerstgenoemde alleen behandeld, zoodat men kan zeggen dat de zaak eenigzins averegts is aangevat. „Opleiding", „uitoefening" en „toezigt" schijnt de logische volgorde; toch is op dit oogenblik alleen het laatste punt geregeld. Men kan echter aanvoeren dat het na den veetyphus vooral zaak was de *courir au plus pressé*, en ofschoon de tijdelijke wetten tijdens de veeziekte der regering reeds voldoende bevoegdheid gaven om met spoed en kracht te handelen, heeft het zeker veel voor, deze veel omvattende zaak in één wetsvoorschrift geregeld te zien, in plaats van in eenige gelegenheidswetten, de onteigeningswet en provinciale verordeningen, (terwijl buitendien in enkele punten thans meer en beter voorzien is).

In een vorigen jaargang (Econ. 1869 pag. 537) hebben wij vrij uitvoerige beschouwingen van een uitnemend deskundige, den heer Snellen (Akker-oord bij Gouda) omtrent de vorige ontwerpen van den minister Heemskerk en die van den heer Fock opgenomen. Gedeeltelijk dus kunnen wij daarnaar verwijzen. Vooraf een enkel woord over de naar onze meening noodzakelijke grenzen van elk regeringstoezigt op dit punt. Men moet zich wachten om door de *gelijksoortigheid* van het onderwerp, ook tot *gelijkstelling* met het gewoon geneeskundig staatstoezigt te besluiten. Het beveiligen der *volks*-gezondheid is van zoodanig belang, dat de overheid (zonder er evenwel direct voor te zorgen) toch toeziet dat

zij die de ingezetenen geneeskundig behandelen, waarborgen van kunde hebben gegeven; de overheid vergewist zich dat de geneesmiddelen deugdelijk zijn enz. De reden van dit toezigt ligt hierin, dat de verbruikers dezer diensten en koopwaren zich niet wel *kunnen* vergewissen omtrent de deugdelijkheid; daarom neemt de Staat, bij uitzondering, die taak op zich. Maar zóó ver behoeft de regering bij de vee-artsenij niet te gaan, en dat wel, kort uitgedrukt, om deze reden: omdat elk ingezeten is een deel van het volk, — maar een koe is slechts eene bezitting. Het staat den eigenaar vrij die te dooden, zelfs te martelen zoo hij lust heeft; het moet hem dan ook vrij staan die, des verlangd, verkeerd geneeskundig te behandelen, of ter behandeling over te geven aan wien hij verkiest. Hij doet er niemand kwaad mede dan aan *zijne* koe, en eigendom is immers het regt om op de volmaaktste wijze over eene zaak te beschikken, behoudens de beperkingen in het *publiek* belang. Daarvan uitgaande is er weinig grond voor den Staat om voor het veeartsen-bedrijf strenge *beperking* te stellen; — maar dit neemt niet weg dat de regering eene uitnemende dienst aan het volk bewijst wanneer zij zorgt dat er hier en daar in veehoudende streken, bekwame veeartsen zijn, die, des verlangd, geraadpleegd kunnen worden. Immers, uit ervaring is het gebleken dat het veeartsen-bedrijf om te voldoen aan de behoefte, niet aan de eenvoudige werking van vraag en aanbod kan worden overgelaten. Slechts een zeker deel van den landbouwersstand beseft het voordeel van wetenschappelijke opleiding en de degelijke hulp daardoor aangeboden, en zou er des noods iets meer voor over hebben om door een wetenschappelijk man geholpen te worden; — de meeste boeren komen bij empirici te rade, en ofschoon nu daaronder wel degelijk kundige, zelfs zeer kundige menschen zijn, kan men het op deze alleen niet laten aankomen; buitendien zijn er benevens die eenige kundige, ook vele onkundige personen, kwakzalvers, die veel bederven, vooroordeelen aankweeken enz. Wanneer men dat nu nagaat, bevindt men dat de regering wel zal doen om, tegen de weinige kosten die dit vereischt, eenige kundige personen aan te stellen als veearts, alzoo zorgende dat men, des verlangende, personen kan raadplegen die de vereischten bezitten; (mits men maar het artsen-bedrijf aan anderen niet verbiede, hetgeen men bij menschelijke patienten wel verbiedt). Wij beschouwen dus aanstelling van rijks veeartsen als een utiliteitsmaatregel, nuttig zoo lang de landbouwersstand over het algemeen nog te weinig ontwikkeld is om door goede retributie het gewoon veeartsen-bedrijf voldoende loonend te maken.

Maar nu de voorname grond van het policie-toezigt op den veestapel? Die is, kort uitgedrukt, ook niet om den boer te dwingen zijn vee goed te onderhouden, doch om hem te beletten dat hij door zorgeloosheid of kwade trouw besmettelijke ziekten, tongblaar, longziekte, vooral veetyphus, verspreide en daardoor den *veestapel van anderen* in

gevaar brenge. Men zal wel doen deze ratio legis, geheel verschillend van hetgeen bij geneeskundige policie geldt, in het oog te houden: vee is bezitting, en de eigenaar heeft geen regt dat de Staat hem daarvoor specialen bijstand verleene. De Staat heeft ook geen redelijken grond, hem ten bate van die bezitting, aan bepaalde regels te onderwerpen, maar wel om te zorgen dat bij niet door roekeloosheid, de bezittingen van vele anderen benadeele, en daardoor weder (uit den aard der veestapels-bezitting) een geheelen tak van bestaan en uitnemend volksbelang verstore.

Doorzien wij nu uit dit oogpunt het wetsvoorstel over onze *veterinaire policie*, zooals het thans na eenige wijziging, tot wet is verheven.

Dat staatstoezigt omvat onderzoek naar en bevordering van de algemeene gezondheid van den veestapel; handhaving der wetten en verordeningen ter zake. Het toezigt is opgedragen aan beëedigde rijksveeartsen (districtsveeartsen); deze hebben regt van toegang waar zij besmettelijke veeziekte vermoeden. Die veeartsen zijn bezoldigd, kunnen proces-verbaal opmaken enz.; zij viseeren de diploma's der gewone veeartsen enz. Zij geven kennis aan de regering bij het uitbreken van besmettelijke ziekten. De minister van binn. zaken doet jaarlijks aan den Koning verslag over het toezigt; dit wordt aan de S.-G. medegedeeld.

Bij aantasting door besmettelijke ziekte moet onverwijld aan den burgemeester kennis gegeven worden; het stuk vee wordt afgezonderd; de burgemeester laat het onderzoeken en ontvangt advies omtrent de te nemen maatregelen, als: afzondering der hoeve of weide, het merken van verdacht, aangetast of hersteld vee, afmaking van ziek of verdacht vee, naar omstandigheden. Verdacht of besmet vee mag niet worden vervoerd. Vee dat met besmet vee in aanraking is geweest, wordt als verdacht aangemerkt. Afmaking geschiedt op bevel van den burgemeester, na voorafgaande onteigening, op taxatie: ziek vee voor de helft, verdacht vee voor de volle waarde in gezonden toestand. Onteigening en vernietiging geldt ook voor alle andere voorwerpen die besmet kunnen zijn, op aanwijzing van den veearts. De vergoeding heeft echter geen plaats wanneer de aangifte van het ziektegeval is verzuimd, of in andere gevallen van zorgeloosheid of opzet. — Afgesloten kringen kunnen worden aangewezen en bewaakt; vastlegging van honden kan worden bevolen. — Voor begraving, verbranding of andere vernietiging van vee of voorwerpen, alsmede voor ontsmetting, zijn regelen voorgeschreven en termijnen gesteld. — Invoer en vervoer van vee, huiden enz., het houden van veemarkten enz. kan voorts, naar omstandigheden, door den Koning worden verboden of aan voorwaarden onderworpen.

Al deze maatregelen gelden echter niet *per se* voor besmettelijke ziekten in 't algemeen, doch een algemeene maatregel van inwendig bestuur zal bepalen welke ziekten voor besmettelijk zijn te houden, en

voorts, welke der voorzorgs of repressie-maatregelen daarhij kunnen worden toegepast.

Gevangenisstraf tot een jaar en boete tot f 500.— worden op de overtredingen bedreigd. De wetten van 1867 op de veeziekte, onderscheidene bepalingen van den Code Pénal, benevens eenige andere oude verordeningen worden tevens ingetrokken.

De indiening van het ontwerp bij den aanvang der verloopen zitting (22 Sept. 1869) was een voortzetting der reeds aanhangige behandeling. Reeds 20 Dec. 1868 was door den minister Fock zijn ontwerp ingediend; daarop was verslag uitgebragt 29 Junij (rapp^s de HH. Westerhoff, Hingst, van Kerkwijk, Begram en van Eck). De memorie van toelichting van Sept. 1869 diende nu tevens tot beantwoording der daarbij gemaakte aanmerkingen, en het voorl. verslag dd. 2 April 1870, behoefde dus niet *ab ovo* alles weer te behandelen, doch verwees naar het vroeger onderzoek (rapp^s de HH. Begram, v. Hardenbroek, Westerhoff, Zylker, v. Amerongen). Bij het daaropvolgend regeringsantwoord werden nog eenige principieele bedenkingen wederlegd.

Het bezwaar van groote uitgaven te zullen vorderen, werd door den minister teregt weersproken door te verwijzen op het nationale van het hierbij betrokken belang.

„De wet, zeide de minister, is niet *te* gestreng. Die zijn pligt doet, behoeft de gestrengheid der wet niet te vreezen. Die gestrengheid doet zich ook alleen gevoelen wanneer er gevaar bestaat, en dan is zij onvermijdelijk. Met zachte middelen worden de meeste epizoötien niet overwonnen. Daarom vindt men in de wetgeving van alle landen, waar dit onderwerp behoorlijk geregeld is, niet minder gestrenge bepalingen dan de hier voorgedragene. Om niet te gewagen van de wetgeving op dit stuk in de meeste Duitsche Staten, behoeft de minister slechts te wijzen op de Engelsche Contagious diseases (Animals) act van 1869, waardoor de Engelsche veehouder, die in vrijheidszin wel niet zal onderdoen voor den Nederlandschen, aan zeer gestrenge bepalingen wordt onderworpen.

Van meer gewigt was een ander bezwaar: verscheidene leden kwamen er tegen op, dat de toepassing van het wetsontwerp, nog grootendeels van Koninklijke besluiten of algemeene maatregelen van bestuur zou worden afhankelijk gemaakt.

Maar de Minister kon niet toegeven dat de maatregelen welke tegen elke besmettelijke ziekte in het bijzonder te nemen zijn, bij de wet moeten worden vastgesteld. Dat schijnt niet de taak van den wetgever te zijn. Deze behoort in het algemeen de maatregelen vast te stellen welke genomen kunnen worden, terwijl aan de uitvoerende magt de taak behoort te worden opgelegd om, voorgelicht door deskundigen, die maatregelen in bijzondere gevallen toe te passen. Zoo heeft men de zaak in de meeste

landen opgevat; in Prnissen waar het Regulativ van 8 Augustus 1835, volgens opzettelijk ingewonnen officiële informatie, wel degelijk nog van kracht is en alleen in sommige opzigten gewijzigd hij eene verordening van 27 Maart 1836 en, wat sommige hepalingen tot wering van den veetyphns betreft, door de wet voor den Noordduitschen Bond van 7 April 1867, waarbij aan de gewestelijke en plaatselijke besturen eene uitgebreide magt is toegekend in het toepassen van maatregelen hij het heerschen van den veetypns, alsmede in Engeland, waar aan den Geheimen Raad is overgelaten om de gewigtigste maatregelen tot wering van veeziekten vast te stellen.

Die wetten zijn noch afgeschaft noch verouderd; het Pruissische Regulativ moge oud zijn, het is daarentegen door de ondervinding als deugdelijk erkend en behonden; de Engelsche wet is van 1869." —

Het wetsontwerp kwam tegen het einde der zittingswerkzaamheden in discussie en doorliep een vierdaagsch debat. Het was een moeijelijk onderwerp; dergelijke ingrijpende toezigtshepalingen zijn meestal impopulair; het nut werd door velen betwijfeld; de moeijelijkheden hij de laatste veeziekte ondervonden, de strijd over het beste systeem, de aantijgingen toen geschied, lagen velen nog versch in het geheugen; dat alles maakte de discussie, hoe helangrijk ook, niet tot de zeer coulante. Daarhij was het ontwerp niet naauwkeurig, men mag haast zeggen slordig geredigeerd, er waren vele amendementen en de volgorde der artikelen werd meer dan eens afgebroken. De groote tegenstand tegen de wet en de geringe meerderheid (32 tegen 30 stemmen) maakt de aanneming dan ook geen triumf voor den minister. Toch mag men zich verheugen dat het onderwerp thans op deze wijze is afgedaan.

De discussiën begonnen 24 Junij met een zeer helangrijk advies van den heer Westerhoff, die echter door ongesteldheid verhinderd werd het geheel uit te spreken. Plaatsing in het Bijblad werd door den voorzitter voorgesteld, en aangenomen. Deze rede is zeer lezenswaard en hevat menigen practischen wenk aangaande de heginselen der wet. De kundige spreker hetreurde het dat het voorstel tot regeling van het onderwijs in de veeartsenij niet gelijktijdig met deze wetten was aangeboden. Immers de regeling van dat onderwijs is eigenlijk de hoeksteen, waarop het geheele gebouw dezer politie-wetgeving zal bernsten.

De noodzakelijkheid dezer wetten? Is het ter zake hestaande niet voldoende te achten? Men heeft met die middelen toch de veepest overwonnen? In tegenstelling met den heer van Naamen werd het voldoende van het hestaande door den heer Idzerda hoogelijk betwijfeld: „De wet van 1 Julij 1842, zeide die spreker, slechts eene wijziging en aanvulling der wet van 30 Mei 1840, houdende eene belasting op de runderen, bevat eene

strafbepaling tegen hen, die nalatig zijn in het opvolgen der maatregelen in het belang van den veestapel vastgesteld of nog nader vast te stellen Maar in die wet zijn geene personen aangewezen, belast met de handhaving der voorgeschreven bepalingen. Dat het gewone politie-toezigt daartoe niet bij magte was, heeft de ondervinding tijdens het heerschen der veetyphus geleerd. Eene besmettelijke ziekte kan reeds vrij ver verspreid zijn voor dat een onderzoek wordt ingesteld. De wet van 17 Oct. 1865 geeft der regering bevoegdheid om maatregelen te *kunnen* nemen bij het heerschen buiten- of binnenlands van eene besmettelijke veeziekte. Daarin ontbreekt echter het preventief toezigt, want er komen voortdurend besmettelijke veeziekten onder onzen eigen veestapel voor; daarin voorziet het thans aangeboden wets-ontwerp. Buitendien is de wet van 1865 tijdelijk, en gebleken niet voldoende te zijn om den veetyphus te bedwingen.

De wet van 18 April 1867 bevat uitstekende bepalingen, maar is uitsluitend vastgesteld met het oog op de beteugeling van den toen bestaanden veetyphus: ook daarin is en kon geen sprake zijn van een preventief toezigt. Juist de nu ingediende wet voorziet daarin, waarin tevens de voornaamste bepalingen van vroegere wetten en provinciale verordeningen zijn opgenomen, voor zoover de ondervinding geleerd heeft dat zij nuttig en noodzakelijk zijn, en dusdanig gewijzigd dat zij op iedere besmettelijke ziekte van toepassing zijn."

Tot verdediging van het door sommigen gewraakte strenge toezigt, verwees de heer Idzerda op de daaraan verbonden voordeelen.

„Dat toezigt," zeide hij, „is niet alleen noodig op de grenzen, om te waken dat geen besmet vee uit het buitenland worde ingevoerd, maar het is evenzeer noodig bij het bestaan van besmettelijke veeziekten binnen 's lands, vooral in het belang van den uitvoerhandel, om te voorkomen dat geen besmet vee worde uitgevoerd. Want zoodra men in het buitenland verneemt dat bij het bestaan van besmettelijke veeziekten hier te lande geen naauwlettend toezigt en strenge maatregelen tot wering der ziekte genomen worden, zal de invoer van vee uit Nederland zeer spoedig verboden worden, tot groot nadeel voor de algemeene welvaart.

„Toen ten vorigen jare in Oost-Pruissen de veetyphus heerschte, was het alleen te danken aan de strenge maatregelen door het Pruissisch Gouvernement genomen, en aan het naauwlettend toezigt op onze grenzen, dat de invoer van vee uit Pruissen in Nederland niet behoefde verboden te worden.

„Eindelijk, zoo vervolgde spreker, breng ik in herinnering de geschiedenis van den laatstelijk hier te lande geheerscht hebbenden veetyphus, die den veestapel zoozeer heeft geteisterd en ons nationaal vermogen met eenige millioenen schats heeft verminderd. De ondervinding heeft toen geleerd dat de maatregelen in 1865/66 van Regeringswege genomen niet voldoende

waren om de ziekte te bedwingen. De Regering had daarbij gerekend op de ondersteuning en de medewerking van de veehouders en van de plaatselijke besturen. Maar in plaats van medewerking ondervond zij onverschilligheid, zorgeloosheid en onwil aan de eene, traagheid aan de andere zijde. Niettegenstaande de overtuigendste bewijzen van de besmettelijkheid der veeziekte bleven vele veehouders haar hardnekkig ontkennen. Voor afzondering van ziek vee werd dikwijls niet gezorgd. Ja, er waren zelfs veehouders die naast het zieke vee gezond vee plaatsten om daardoor een doorgeziekt beslag vee te verkrijgen, zonder te bedenken dat zij daar door het brandpunt der besmetting steeds heviger en giftiger maakten. Ja, het eigenbelang en de winzucht van sommigen gingen zelfs zoo ver, dat zij vee van geringe waarde op besmette stallen bragten om in geval van besmetting daarvoor eene hoogere waarde te ontvangen; zoodoende stelde men een premie op het voortbestaan der ziekte.

Ook de traagheid der burgemeesters of bnnne wethouders, die zelf dikwijls veehouders waren, was dikwijls oorzaak dat de onteigening zoo niet gestuit, dan toch vertraagd werd en de smetstof reeds naar elders was overgebragt. Aan de onteigening waren zoo vele lasten en formaliteiten verbonden, dat het afmaken in vele gevallen te laat plaats vond. Maar bovenal onthrak het aan eenheid van maatregelen. Nevens de maatregelen door de regering genomen werden door de provinciale en gemeentebestnren een tal van verordeningen vastgesteld, die een bron werden van groote verwarringen niet alleen voor hen die geroepen waren de maatregelen toe te passen, maar ook voor de veehouders zelven. Nadat de ondervinding geleerd had dat op die wijze de ziekte niet was te bedwingen, de veestapel met ondergang werd bedreigd en vele bronnen van bestaan die met veehonderij in verband stonden, kwijnden, besloot de Regering, onder medewerking van de wetgevende magt, krachtige en afdoende maatregelen tot stniting der ziekte te nemen. De wet van 19 April 1867 werd vastgesteld en aan die wet hebben wij de nitroeijing van den veetyphns te danken, doch niet zonder heftigen tegenstand van de veehonders en met verlies zelfs van eenige menschenlevens. Had men bij het eerste ontstaan der ziekte dadelijk een goed georganiseerd Staatstoezigt gehad, gesteund door krachtige maatregelen, zeer waarschijnlijk had de ziekte die uitbreiding niet gekregen en groote verliezen waren bespaard geweest.

„Maar niet alleen de geschiedenis van den veetyphus, ook de besmettelijke longziekte, die sedert 30 jaren hier te lande nog altijd heerscht, waardoor in 1867 alleen in Znidholland 3000 stuks vee werd aangetast, waarvan er 2000 stierven, die nog dezer dagen van daar naar Friesland overgebragt is, en vele anderen dagelijks voorkomende besmettelijk ziekten, hebben de behoefte aan een dagelijks en aanhondend toezigt op den gezondsheidstoestand van den veestapel door bepaald daartoe aangewezen

personen en aan politiemaatregelen steeds luider en dringender doen gevoelen." —

Uit de volgende discussie die grootendeels tot de onderdeelen der wet betrekking had, teekenen wij voorts nog het navolgende aan, ons daarbij tot de eigenlijke hoofdpunten bepalende.

Art. 1, het beginsel en den kring van het toezigt aanduidende, werd met 38 tegen 19 stemmen aangenomen. (*)

De districts-veeartsen moeten genomen worden uit hen die van rijkswege een diploma als veearts hebben verkregen. (Amendement van den heer v. Amerongen, door den minister overgenomen.)

Op art. 15, — voorzorgsmaatregelen die de regering kan nemen, als: verbod van in- of doorvoer van vee of dierlijke bestanddeelen, schorsing van veemarkten enz, — werd door den heer van Kerkwijk voorgesteld de bestaande plaatselijke en provinciale reglementen van kracht te doen blijven, voor zoover zij nl. met de nieuwe wet niet in strijd zijn. Ook de wet van 17 Oct. 1865 (Sth. nº 121), waaruit dit art. afkomstig was, behield dezelfde verwijzing. Thans is die verdwenen. Met kracht verwezen ook de heeren Fokker en Blussé op het goede resultaat door provinciale reglementen b. v. in Zeeland bij wering van veeziekten verkregen, en het amendement werd met 38 tegen 25 stemmen aangenomen.

Het bedrag der schadevergoeding bij onteigening van vee. Het geldt hier eene zaak van veel gewigt: zoo men het al kan goedkeuren voor besmet vee de helft der waarde van gezond vee te voldoen, iets anders is het waar het *verdacht* vee geldt. Gaat het aan, vroegen sommigen, bij afmaking daarvan, de volle waarde *als voor gezond vee* te betalen? In waarheid heeft het toch die markwaarde niet meer, want zoo de kooper alles van dat stuk vee wist, dat het nl. uit een besmetten stal komt, zou hij er den gewonen prijs niet voor geven, al is het nog geheel gezond. Het kan dus gelijk gesteld worden met vee dat een verholen gebrek heeft, alleen aan den verkooper bekend. Zoo men nu de volle waarde betaalt, kan dat tot misbruik leiden. Onderstel eene typhus-epidemie. Een groote veehonder, ongerust wegens de hem boven het hoofd hangende schade, brengt een ziek beest op stal, geeft het dadelijk aan, en ontvangt nu de volle waarde voor zijn geheelen koppel, welligt 60 à 80 beesten, die hij anders niet of bezwaarlijk zoo te gelde had kunnen maken!

Deze bezwaren zijn voorzeker niet zonder grond te achten. Bij het voorl. verslag en bij de discussie werden zij dan ook met klem ter

(*) *Tegen* hebben gestemd de heeren van Voorthuysen, Nierstrasz, Insinger, Heydenrijck, Hasselman, Begram, Vader, Fokker, Borret, van Lynden, van Naamen, van Nispen, van Kuyk, Dumbar, van Delden, Hoffman, Kalff, de Brauw en de Voorzitter.

sprake gebragt, doch de bedenking mogt niet praevaleren, en twee amendementen, van de heeren van Lynden en Rutgers, het eerste om de onteigeningssom te bepalen naar de waarde op het oogenblik der aangifte, het tweede (van den heer Rutgers) om geen rigtsnoer voor waardeering in de wet te geven, doch alleen te spreken van waardeering, werden (zitt. 27 Junij) na belangrijke discussie verworpen (amend. v. Lynden met 45 tegen 17, amend. Rutgers met 47 tegen 15 stemmen), terwijl art. 24 zelf met 51 tegen 13 stemmen werd aangenomen. Naar onze meening geschiedde deze uitspraak teregt. Men heeft hier met een zuiveren utiliteitsmaatregel te doen; het doel is de brandpunten van besmetting geheel uit te roeijen, daarvoor heeft men geld over; hoe minder de veehouders tegen aangifte zullen opzien, hoe beter, en zoo men de *volle waarde* voor verdacht vee niet betaalt, komt men in een ander bezwaar nl., dat velen welligt de ziektegevallen niet zullen aangeven of eerst na ontvolking hunner stallen, het nog gezonde maar welligt besmette vee regts en links ter markt brengende en alzoo juist de verspreiding van het contagium bevorderende. Op dat nuttigheidsargument moet de bedenking van verholen gebrek (op zich zelve niet onjuist) afstuiten, even als trouwens in een soortgelijk geval in onze onteigeningswet mede de volle waarde betaald zal worden voor iets dat eigenlijk die marktwaarde niet meer bezit. Wij bedoelen nl. onteigening bij gevaar, brand of watersnood. Stel, een huis naast een brandend perceel wordt onteigend om den brand te stuiten; welnu, de eigenaar zal de volle waarde als verkoopbaar huis ontvangen, ofschoon het, op datzelfde oogenblik, als sterk bedreigd huis in publieke veiling gebragt, stellig die waarde niet zou hebben. — In België en elders, waar men het afmakingssysteem met goed gevolg te baat nam, is men dan ook over dat bezwaar heengestapt. Toch blijft het zaak om het straks bedoeld misbruik, nl. opzettelijke besmetting van stallen of vee, ten einde voor al het aanwezige de ruime onteigening-som te bekomen, zooveel mogelijk tegen te gaan, en daarop doelde dan ook een amendement van den heer Kops, om bij aanvulling van art. 27, de aanspraak op vergoeding te doen vervallen wanneer de eigenaar *zijn vee opzettelijk in verdachten toestand heeft gebragt of doen brengen*, alsmede om bij de strafbepalingen, behalve de gestelde gevallen van verzuim van aangifte, verboden vervoer enz. ook in het algemeen strafbaar te stellen wanneer men vee opzettelijk in verdachten toestand brengt. Daar de wet bepaaldelijk aangeeft, wat voor *verdacht vee* te houden is, kan het ook aan den regter worden overgelaten om de gevallen van opzettelijke besmetting en het opzettelijk in verdachten toestand brengen te beoordeelen. Bij overneming door den minister werden nu ook deze aanvullingen, na verzochte stemming in de wet gebragt, wordende het art. met 40 tegen 23 stemmen aangenomen.

Een belangrijk amendement van den heer Begram, strekkende om

art. 33 aldus te lezen: „De bepalingen dezer wet gelden voorloopig alleen voor de besmettelijke runderpest.

„Door afzonderlijke wetten wordt ten aanzien van andere daarbij te vermelden besmettelijke veeziekten aangewezen welke der in deze wet genoemde maatregelen bij het heerschen, uitbreken of dreigen van elke zoodanige ziekte, moeten worden toegepast",

werd na belangrijk discussie met 38 tegen 19 stemmen (*) verworpen.

Wij gaan nog enkele wijzigingen op detailpunten voorbij, om het ter naauwernood doorkomen van het ontwerp, op 28 Junij, te vermelden, nl. met 32 stemmen tegen 30 (*), echter in de Eerste Kamer, zitt. 18 Junij, met algemeene stemmen.

Zoo was dan een oud struikelblok uit den weg geruimd. Het ontwerp op de uitoefening der veeartsenijkunst, hetwelk welligt zwaarder oordeel zoude ontmoet hebben, wegens het daarin voorkomend beginsel dat alleen gediplomeerde veeartsen die zouden mogen uitoefenen, kwam echter niet in discussie. De tweede Kamer besloot met 33 tegen 31 stemmen dat ontwerp nog niet te behandelen, ook wegens het verband met de verwachte regeling van het *onderwijs* in de veeartsenijkunde, eene leemte in de voordragten, waarop meermalen, o. a. door den heer Westerhoff, met kracht was gewezen.

Nog een paar onderwerpen, het beginsel van arbeidsvrijheid betreffende, hebben wij uit het zittingjaar op te teekenen.

Arbeidsloonen. Bij de Algemeene beraadslaging over de Staatsbegrooting (zie Bijblad pg. 326, v.) had de heer van Houten den toestand der arbeiders besproken, zoo als die in sommige opzigten door onze wetgeving bepaald wordt: de arbeiders-kwestie, thans veelal, schoon niet geheel regtmatig, als *per excellentiam* met den naam van *sociale kwestie* bestempeld.

Na herinnerd te hebben aan de klimmende belangstelling waarop het vraagstuk der arbeidsloonen, bij de algemeen waargenomen beweging, aan-

(*) *Voor* hebben gestemd de heeren: Insinger, Biebon, Vader, Begram, Hoffman, Heemskerk Az., van Lynden, Nierstrasz, Borret, van Nispen, van Kuyk, Kalff, Buts, van Naamen, Smitz, Haffmans, van Loon, Dumbar en Heydenrijck.

(*) *Tegen* de wet hebben gestemd de heeren: Blussé, Begram, Hoffman, Heemskerk Az., van Lynden, Nierstrasz, Borret, van Eck, van Nispen, van Delden, van Kuyk, Kalff, Bots, van Naamen, van Sypesteyn, Zylker, Smitz, Haffmans, van Voorthuysen, 's Jacob, de Casembroot, van der Linden, van Loon, Dumbar, Heydenrijck, Insinger, Biebon, Mirandulle, Dam en de Voorzitter.

spraak heeft, — en na gezegd te hebben dat er in het politieke ook zeker is eene *nesciendi ars*, (kunst om te ignoreren) die, soms nuttig, hier wel in struisvogelpolitiek kon ontaarden, verwees de spreker op de wenschelijke herziening zoowel van de verkeerde grondslagen in ons belastingstelsel, als van de strafwets bepalingen die de coalitiën van werklieden tot loonsverhooging verbieden.

1°. De bepaling van art. 415 van den *Code Pénal*. Onze Code Pénal huldigt het stelsel dat ieder werkman individueel zonder eenige vereeniging met anderen moet staan tegenover den meester bij de bepaling van het loon. Meester en werkman behooren geïsoleerd tegenover elkander te staan krachtens het gebod der wet. Deze plaatst alzoo den zwakke tegenover den sterke ten nadeele van den eerste. Die bepaling behoort uit onze wetgeving te verdwijnen. In Frankrijk, in Engeland, in Belgie, in Duitschland dit jaar ook, zijn dergelijke verhodshepalingen tegen coalitien uit de wetboeken geschrapt. Wij staan hierin ten achter bij alle beschaafde volken om ons heen. Nu zegge men niet: die wet wordt niet toegepast, — want ook zonder dat de wet wordt toegepast, kan zij werken; ik zou zelfs zeggen: het is het ideaal voor eene strafwet dat zij de meest mogelijke werking heeft bij de minst mogelijke toepassing. De werkman die bevreesd is voor de aanraking met het publiek gezag wordt teruggehouden van eene vereeniging die misschien een gunstigen invloed op zijn lot kon hebben.

2°. „ons belastingstelsel"..... (zie hieromtrent *Econ.* September ll. Staten-Generaal p. 891.)

Wat nu de afschaffing der artikelen C. Pénal nopens de coalitiën betreft, meende spreker dat de Minister daaromtrent niet ongunstig dacht, doch eene wetsvoordragt nog ontijdig achtte. Spreker reserveerde zich in dat geval gebruik te maken van het regt van initiatief.

In verband met het toen gesproken rigtte S. op 18 Febr. eene interpellatie aan den Min. v. Justitie of de regering een wetsvoorstel betreffende de coalitiën der werklieden in gereedheid had om aan de St.-Gen. te worden aangeboden.

De Min. antwoordde, dat een ontwerp als door S. bedoeld, zoo ver gevorderd was, dat het over weinige dagen aan den R. v. State verzonden kon worden.

In dit voorjaar heeft intusschen de heer van Houten het onderwerp in eene lezenswaardige korte brochure voor het publiek behandeld.

Tienden. Den 3n Dec. 1869 had de Min. v. Justitie op een vraag van den heer Begram geantwoord, dat een ontwerp op het stuk der tienden eerlang zou worden afgewerkt, ten einde niterlijk in het kersmis-reces in te komen.

Daar de inzending op 12 Maart nog niet had plaats gehad, rigtte de heer Begram dienaangaande een korte interpellatie, waarop de Minister het nagenoeg gereed zijn herigtte, met toezegging van spoedige indiening.

Een wetsontwerp *tot afkoopbaarstelling der tienden* is dan ook in de jongste zitting ingediend doch, alstoen niet behandeld zijnde, thans bij den aanvang der nieuwe zitting, dd. 25 Sept., weder ingezonden. Zeker ook een bekend onderwerp..... vooral ter griffie, sedert de heer Sloet van Oldhuis, nu c^a. 14 jaren geleden die belangrijke materie voor het eerst bij de wetgeving aan de orde stelde! Maar geen moed verloren. *Decies repetita placebit!* Hopen wij dat eindelijk eene combinatie moge worden getroffen, waarbij de onderscheiden belangen zich kunnen neerleggen, opdat ook deze hinderpaal van arbeidsvrijheid eindelijk verdwijne. Want het *is* en blijft hier een kwestie van arbeidsvrijheid. Men kan toch niet genoeg herinneren dat de reden waarom de opheffing der tienden verlangd wordt, niet is de daardoor soms geboren vexatien voor de bebouwers; ook niet, omdat er een onbillijke verpligting aan ten grondslag zoude liggen. Geenszins, de tiendheffer die zijn regt op de opbrengst door transmissie van de oorspronkelijke heffers verkregen heeft, de tiendpligtige die het land met dien last heeft gekocht, wisten beide zeer goed waaraan zij zich onderwierpen, en tusschen hen individueel is geen zweem van *onbillijke* verhouding, doch het gevolg van tiendheffing is, dat zoolang dat regt onafkoopbaar is, de vooruitgang van den landbouw wordt tegengehouden. Hij die op tiendpligtig land eenigzins aanzienlijke kosten wil aanwenden boven datgene wat er tot heden jaarlijks aan werd besteed, zou veelal verkeerde rekening maken. Zoo hij *f* 100 jaarlijks meer wil aanwenden om b. v. *f* 110 meer te oogsten, heeft hij bij geheel tiendvrij land, een winst van 10 percent op die aanwending van kapitaal; doch bij tiendpligtig land heeft hij geen winst, ja zuiver verlies, want ook van die *f* 110 bruto opbrengst neemt de tiendheffer het tiende gedeelte of *f* 11, rest *f* 99. Dat *prelevement van de bruto opbrengst* was vroeger bij de vestiging der tiend niet zoo onredelijk, omdat men toen den intensiven landbouw, de vermeerdering van roulerend kapitaal op denzelfden akker, niet kende; toen was er een meer vaste verhouding aan te nemen tusschen bruto opbrengst en netto winst, en grondverbetering kon in zoo verre betracht worden, dat de grond bij beteeling met voederplanten, die dus meststoffen moesten leveren, niet tiendpligtig was. Thans echter is de geheele toestand anders en een gevestigd prelevement van bruto opbrengst staat gelijk met een *veto* van verbetering. Daarom is dan ook in ons Burgerlijk wetboek bij de bepalingen nopens tiendregt teregt aangenomen, dat alle te vestigen tienden afkoophaar zijn, al ware hij de overeenkomst *het tegendeel bedongen*, art. 798 B. W. Die bepaling heeft echter geen terugwerkende kracht, en zoo blijft onze landbouw tot nog toe gedrukt onder den last der *onde, niet aflosbare tienden.*

Dat alles is genoeg bekend, meermalen werd het gezegd, wij verwezen er reeds met nadruk op in een der eerste jaargangen van de *Economist*, (*) maar thans, nu er weder een 15 jaren sedert verloopen zijn, mag het nog wel eens ter loops herinnerd, en daarom wijden wij, bij andere onderwerpen van arbeids-vrijheid, ook hier nog eenige regels aan dit zoo gewigtig volksbelang.

Handel- en Scheepvaartsbelangen. Middelen van verkeer.

Even als bij de reeds behandelde wetten, ontmoeten wij ook hier zeer laboriense partus. De *haven van Harlingen* leed lang schipbreuk, gedeeltelijk op eene kwestie van vorm. De straf op *schepenvernieling* (*baraterie*) en het *gezantschap in China* leden definitief schipbreuk. De *postwet* werd slechts na een langdurig en vrij hevig debat, met moeite doorgesleept. Een woord over elk dezer voordragten.

De haven van Harlingen. — Tot vergrooting van de haven te Harlingen, eerlang los- en ladingplaats, tête de ligne van een aanzienlijke internationale spoorweglijn, met verbetering tevens der toegangen en wegruiming van eenige verzandingen, is door de regeering teregt besloten.

De vergrooting was sedert lang noodig geacht. De haven is te klein voor druk vertier, daarbij is de toegang te ondiep voor eenigzins diepgaande vaartuigen. De ondiepte op de Pollen, vlak voor den ingang, is oorzaak dat vaak ligters noodig zijn; de schepen en booten kunnen dan niet met volle lading binnenkomen. Men wil nu verdiepen tot 5 meters onder volzee, of 3,7 onder laag water. De kosten worden op ruim 2 millioen geraamd. Men rekent dat het werk een vijftal jaren zal duren. De Provincie geeft subsidie, nl. $\frac{1}{10}$ der geraamde som; bovendien zijn krachtens het Kon. Besl. van 1819 de kosten der bestaande werken grootendeels ten haren laste. De onderhoudskosten der haven binnen den havendam komen, als thans, ten laste der gemeente en deze zal c. q. havengelden blijven genieten.

Zooveel wat het materieele betreft. Voor de kosten, in totaal ruim 2 millioen, was een eerste post van uitgaaf ad f 100,000 op de spoorwegbegrooting (onderdeel van Hoofdstuk V, Binn. Zaken) voor 1870 uitgetrokken.

Die post was zitt. 13 Dec., schoon met geringe meerderheid (40—35

(*) Verg. *Economist*, 1855, p. 193. *Econ.* 1856, p. 227, 316, 368.

stemmen) aangenomen, doch later, 14 Jan. 1870, verwierp de Eerste Kamer met 19 tegen 17 stemmen de spoorwegbegrooting, echter niet om de zaak zelve, doch (althans zooals de Min. van Binn. Zaken later, 21 Febr., in de Tweede Kamer niet tea onregte betoogde), om over zulk een belangrijk werk afzonderlijk te kunnen stemmen, iets dat voor de Eerste Kamer, waar geen amendementen kunnen worden voorgedragen, en waar men niet artikelsgewijze doch over elk wetsontwerp in zijn geheel stemt, niet anders mogelijk is dan bij afzonderlijke voordragt.

Hoe het zij, er was eenigermate conflict tusschen de beide Kamers ontstaan. Hoe nu de zaak tot stand te brengen, zonder die aan vernieuwde afstemming om de wijze van voordragt bloot te stellen? Het liet zich dadelijk aanzien dat de zaak gevonden moest worden, want, ofschoon de stemmingen, wat het beginsel betreft, niet volkomen zuiver het vraagstuk oplosten, was het toch duidelijk dat de meerderheid noch in de Tweede noch in de Eerste Kamer tegen de zaak zelve gestemd was.

Een redelijke en afdoende weg werd dan ook ingeslagen, door een nieuw voorstel voor de kosten der haven afzonderlijk voorgedragen, bij wijze van *verhooging der begrooting*, echter thans niet der Spoorwegbegrooting, maar van Hoofdstuk V Staatsbegrooting. Het was nl. gebleken dat vele leden daaraan de voorkeur gaven, zoowel om een conflict met de Eerste Kamer te voorkomen als om een betere contrôle over de kosten der *spoorwegen*, streng genomen, te kunnen behouden, en ofschoon de Tweede Kamer aanvankelijk de post op de Spoorwegbegrooting had goedgekeurd, en de Min. alleszins het werk als aanhangsel der spoorwegwerken bleef beschouwen, wilde hij voor een kwestie van vorm, de zaak niet in de waagschaal stellen. Wij zullen niet veel over de zaak behoeven te zeggen: de meermalen gevoerde discussie betrof gedeeltelijk, òf deze zaak van vorm, òf technische deelen.

Tot aanbeveling van het werk zelf, zeide de Min. bij het nieuwe wetsontwerp, 14 Maart ingediend:

„De haven te Harlingen, op kleine schaal aangelegd, bleek spoedig na de opening van den spoorweg en vooral na de aansluiting te Leeuwarden met het spoorwegnet, voor het daardoor in het leven geroepen en zich steeds uitbreidende verkeer geheel onvoldoende, zoodat reeds in 1863 het plan voor verruiming van die haven in verband met den spoorwegaanleg werd onderhanden genomen.

Verschil van gevoelen over de aanvankelijk gemaakte ontwerpen en het daarover toen aanhangige overleg met collegiën en besturen, waren oorzaak dat in deze zaak niet zoo spoedig een voorstel kon worden gedaan als voor de bestaande behoefte wenschelijk zou zijn geweest. Eerst in het laatst van het voorgaande jaar geraakte men tot genoegzame overeenstemming aangaande het aan te nemen plan, dat eene voordragt aan de Staten-Generaal ter uitvoering kon worden voorgesteld.

De verruiming of liever het maken van eene haven in verband met den aanleg der Staatsspoorwegen, is te Harlingen evenzeer noodzakelijk als te Amsterdam, Rotterdam, Dordrecht, Helder, Vlissingen enz.

Daar behalve voor het verkeer over den spoorweg door deze havenverbetering ook in de bestaande behoefte aan uitbreiding van den handel van Harlingen en van de geheele provincie Friesland wordt voorzien, bestond hier aanleiding, om voor de uitvoering de medewerking van de provincie en de gemeente te vragen. De Staten van het gewest hebben zich dan ook bereid verklaard een tiende gedeelte der geraamde kosten of f 221,300 te betalen in vijf jaren, aanvangende met het begin der uitvoering van het werk en onder de voorwaarde, dat het Rijk van de provincie terugneme de bij Koninklijk besluit van 11 December 1819 aan haar in beheer en onderhoud afgestane havenwerken en zeeweringen te Harlingen, terwijl de gemeente op zich heeft genomen de vergroote haven diep te houden van het tijdstip af waarop het werk voltooid zal zijn.

De kosten voor de uitbreiding van de haven te Harlingen, waarvoor het plan en de begrooting ter kennisneming voor de leden van de Staten-Generaal waren overgelegd, zijn geraamd op f 2,096,000.

De uitslag van het uitdiepen der Pollen, is niet met zekerheid op te geven, doch latere proefnemingen maken het welslagen waarschijnlijk.

Het Voorl. Verslag van 24 Maart (rapp. der HH. Jonckbloet, Nierstrasz, v. Reenen, Rombach, de Roo) steunde den minister in deze voordragt, doch vroeg nadere inlichtingen, ook nopens de technische uitvoerbaarheid. De mem. van beantwoording maakte nu, op een in het verslag uitgedrukt verlangen, het wetsontwerp nog tot een meer zelfstandige voordragt door in een afzonderlijk art. 1 uit te spreken „de haven van Harlingen zal van rijkswege worden verbeterd." Krachtens deze wetsuitspraak moeten nu telkens de jaarlijksche benoodigde kosten achtereenvolgens op de Staatsbegrootingen worden gebragt. Omtrent de uitvoerige technische bezwaren gaf voorts de memorie nog nadere inlichtingen die bij de discussie, 31 Maart enz., krachtig werden gesteund door den heer de Roo tegen bedenkingen o. a. door den heer Nierstrasz geopperd. De zekerheid van groote, schoon niet juist te ramen kosten voor het rijk, terwijl men slechts een bepaalde subsidie zou ontvangen; de twijfel aangaande het hierbij betrokken rijksbelang, vooral bij de onzekerheid die er altijd omtrent toekomstigen loop van het handelsverkeer bestaat, waren de voornaamste bezwaren tegen de wet. Het gunstiger vooruitzigt omtrent de aansluiting op Ihrhove, daar de Pruisische en Oldenburgsche regering beter te dien aanzien gestemd waren, bragt zeker het zijne bij tot het aannemen der voordragt.

Een amendement van den heer de Casembroot, om in plaats van een rijkswerk met subsidie der provincie, een rijkssubsidie toe te kennen aan de provincie, zoodat men voor die som van de zaak af zoude zijn welk

amendement in het debat nog eenigzins gewijzigd was, werd met 55 tegen 12 stemmen verworpen, en daarop de geheele wet met 48 tegen 19 stemmen aangenomen. (*)

In de Eerste Kamer, na krachtige verdediging door den minister, volgde nu later de aanneming, zitt. 28 Mei, met 24 tegen 9 stemmen. (§)

Wegbrengen van Schepen. (Baraterie) is de benaming die men geeft aan het moedwillig doen verongelukken, meestal met het oog op de assurantie-penningen. Voor zooveel dat door brandstichting geschiedt, wordt daartegen wel in de strafwet gewaakt, doch aanvulling is hier noodig, daar de misdaad ook op andere wijze kan geschieden. Daartoe strekte een wetsontwerp, 26 Nov. 1869 ingediend.

„De artt. 434 en 435 van het Wethoek van Strafregt stellen het opzettelijk in brand steken van schepen en schuiten strafbaar. Van het doen zinken of op andere wijze vernielen van vaartuigen wordt noch in dit artikel, noch elders in dit Wethoek of in eenige andere wet gesproken. Art. 479, no. 1, dat daarenboven alleen van toepassing is indien de dader geen eigenaar is van het schip, moet voor deze gevallen geheel onvoldoende geacht worden. Tegen het vernielen van andere in art. 434 genoemde zaken wordt in de artt. 437, 444 en 445 straf bedreigd; eerstgenoemd artikel kan echter onmogelijk tot het vernielen van schepen worden uitgebreid, en mist bovendien alle toepasselijkheid indien door of op last van den eigenaar is gehandeld.

De ondervinding der laatste jaren heeft de hierdoor in onze wetgeving bestaande leemte door meer dan één voorbeeld in het licht gesteld.

Terwijl toch het in brand steken van schepen, voor de daders zelve met zoo groot gevaar gepaard, steeds tot de zeldzaamheden behoort, kwam het doen zinken of op andere wijze vernielen daarvan, ook hier te lande, meermalen voor. Reeds in 1859 en later in 1867 is regtsingang geweigerd tegen schippers, die beschuldigd waren, de een van zijn schip moedwillig te hebben doen zinken, de andere van daartoe pogingen in het werk te hebben gesteld; op grond dat onze wetgeving geene strafbepaling tegen dergelijke feiten bevatte.

Vooral het laatste feit gaf aanleiding tot regtmatige klagten over een

(*) *Tegen* stemden de heeren: Hasselman, Borret, v. Loon, de Casembroot, Heemskerk Az., Nierstrasz, v. Sypestein, Vader, Hoffman, Begram, v. Kuyk, Kien, v. Voorthuyzen, Bergman, Smitz, v. Nispen, v. Goltstein, de Brauw en Haffmann.

(§) *Tegen* stemden de heeren: v. Rhemen, de Vos v. Steenwijk, v. Amerongen, Hartsen, Mr. v. Vollenhoven, Huydecoper, v. Nispen, van Beek Vollenhoven en Cost Jordens.

daardoor op nieuw aan den dag gebragt gebrek onzer strafwetgeving. Ondersoheidene kamers van koophandel en andere organen van den handel en de seheepvaart wendden zich tot de Regering met het verzoek om daarin te voorzien. Met aandrang werd gewezen op de gevaren, waaraan de straffeloosheid der ontrouwe en uit vuig winstbejag gepleegde handelingen van hen, aan wier zorg het schip is toevertrouwd, degenen, die hun leven en bezittingen aan de fortuinen der zee toevertrouwen, blootstellen, en op de hoogst sehadelijke gevolgen, die zoodanige straffeloosheid, al naar mate zij meer algemeen bekend werd, zoude kunnen hebben voor de verzekering van Nederlandsche schepen en hunne ladingen, vooral in den vreemde

Aan de erkenning van de juistheid dezer bedenkingen was dit ontwerp zijn oorsprong verschuldigd, hetwelk straffen hedreigde van 5 tot 15 jaren tuchthuisstraf tegen het doen zinken, vernielen, of onbruikbaar maken van schepen.

Bij de publieke beraadslaging, zitt. 14 en 15 Maart, werd de onvolledige redactie van het ontwerp door de heeren De Lange en Heemskerk Az. aangetoond. Eerstgemelde betoogde dat al de gevallen waarin men had moeten voorzien, niet genoegzaam in de redactie waren begrepen, terwijl in verband met de gevestigde interpretatie van den C. Pénal, de woorden *boos opzet* hadden moeten gehezigd zijn, in plaats van „opzettelijk". De heer De Lange had tegen de wetsvoordragt eene overeenkomstig zijn zienswijze geformuleerd amendement gesteld, luidende (na overneming van een sub-amendement van den heer Heemskerk Az.):

„Hij die met boos opzet schepen of andere vaartuigen doet zinken of stranden of door andere dan de in de artt. 434 en 435 van het Wetboek van Strafregt genoemde middelen vernielt of onbruikbaar maakt, wordt gestraft met tuchthuisstraf van vijf tot tien jaren, en van vijf tot vijftien jaren indien hij de gezagvoerder van het schip of ander vaartuig is, of dezen vervangt.

„Indien bij dit misdrijf te voorzien was dat daardoor eenig menschenleven in gevaar kon worden gebragt, wordt de tuchthuisstraf opgelegd voor den tijd van vijf tot vijftien jaren, en voor den tijd van vijf tot twintig jaren indien de dader gezagvoerder van het schip of ander vaartuig was, of dezen verving, behoudens de stafbepalingen omtrent manslag en moord".

Dit amendement in stemming gebragt, werd met 27 tegen 25 stemmen (*) aangenomen.

(*) *Tegen* hebben gestemd de heeren: Thorbecke, van Sypesteyn, Bichon, Pyls, van Reenen, Fokker, Dumbar, Cremers, van Eck, Leuting, Mirandolle, Cornelis, Rombach, Verheijen, Borret, van Hardenbroek, Hingst, van Voorthuysen, Blussé, 's Jacob, van Goltstein, Nierstrasz, van Delden, Haffmans en van de Putte.

Na deze stemming moest nu ook wel de considerans gewijzigd worden, welke slechts van aanvulling van art. 437 Weth. v. Strafregt gewaagde, terwijl het aangenomen amendement op zich zelf staande voorziening tegen het met hoos opzet vernielen van vaartuigen bedoelde. De wijziging in den considerans, dat laatste uitdrukkende, werd nu mede met 35 tegen 17 aangenomen, en zoo stond men nu tegenover een voorstel, waarin niets van het regeringsvoorstel was overgebleven, doch met hetwelk in substantie de kamer zich duidelijk vereenigd had.

Niettemin verwierp zij bij eindstemming, de voordragt zoo als zij nu na de aangenomen amendementen luidde, met 28 tegen 24 stemmen. (*)

Welk is nu de reden dezer schijnbaar inconsequente uitspraak? Voorzeker heeft men die te zoeken in de bekende kwestie, hoever het regt van amendement zich behoort uittestrekken.

De heer van Reenen verwees er met nadruk op, even voor de stemmingen. Hij had bezwaar tegen het amendement van den heer de Lange, niet om den inhoud, maar omdat het zijns inziens veel te ver gaat en de grenzen van een amendement overschrijdt. „Wat toch, zeide hij, zou het gevolg zijn, als dit amendement wierd aangenomen? Dat het gansche wetsontwerp zou worden ter zijde gesteld, dat de considerans er niet meer op zou slaan en dat wij niet meer over het voorstel der Regering zouden stemmen."

De ervaring van den voormaligen President geven voorzeker gezag aan deze meening, hoewel men zal moeten toegeven dat het zakelijk verschil met het oorspronkelijk voorstel hier niet bijzonder groot was. Men kan niet aannemen dat hier nu een onderwerp zon geregeld zijn, vreemd aan het debat, en waarop de Raad van State bepaald had moeten gehoord worden! Zeker was het, wat de vorm betreft, niet tegen te spreken dat er niets van de regeringsredactie was overgebleven. Des te meer is het te bejammeren dat de regering het amendement niet overnam. Een gewigtig onderwerp waarover belanghebbenden zich met kracht hadden doen gelden en welks niet-aanneming zij betreuren, ware dan niet tot op heden onvoorzien gebleven.

Gezantschap in China. — Bij Hoofdstuk III der Staatsbegrooting voor 1870 was de aanstelling van een gezantschap in China (verg. *Econ.* pag. 896 loopende jaargang) door de regering voorgesteld. De toeneming van ons handelsverkeer derwaarts; het aanzienlijk debouché hetwelk die

(*) *Voor* hebben gestemd de heeren: van de Putte, van Kerkwijk, Heemskerk Bz., Idzerda, Sandberg, Hasselman, Dam, Pyls, Knoop, Zylker, van Houten, Bots, Heemskerk Az., Jonckbloet, Viruly, Stieltjes, van Lynden, de Brauw, de Lange, van Delden, van Naamen, Rutgers, Kops en de Voorzitter.

millioenen verbruikers nu reeds voor sommige nijverheidstakken aanbieden, en in oneindig sterker mate kunnen aanbieden; de diplomatieke relatiën door andere Europeesche Staten met China onderhouden; eindelijk de moeijelijkheid om, bij consulaire benoemingen, betrouwbare berigten in te winnen en geschikte consuls te hebben, wordende zelfs door de Chineesche regering de officiëele erkenning geweigerd van consuls, indien zij niet van hunne aanstelling door den gezant van den betrokken Staat kennis droeg, — waren de redenen tot deze voordragt geweest, welke echter, door aanneming van een amendement van den heer Dumbar met 37 tegen 35 stemmen, zitt. 2 Dec. 1869, werd verworpen.

Bij de behandeling van het Hoofdstuk der begrooting in de Eerste Kamer werd dit afstemmen betreurd, en was den Minister het indienen eener nieuwe voordragt aan de hand gedaan; een der sprekers had zelfs zijne stem vóór het Hoofdstuk van deze toezegging des Ministers afhankelijk gemaakt.

Zoowel om het belang der zaak als de geringe meerderheid waarmede zij verworpen was, was het dan ook niet te mishillijken dat de Min. bij afzonderlijke voordragt, dd. 2 Maart 1870, bij wijze van verhooging van Hoofdstuk III, op de zaak terugkwam.

Het handelsbelang, vroeger, volgens vele leden, te weinig toegelicht, was nu in de memorie met klem op den voorgrond gesteld.

Ook hadden vele Kamers van Koophandel, Amsterdam, Rotterdam, Dordrecht, Leiden en de Twentsche Kamers, met kracht tegen de verwerping van den begrootingspost geprotesteerd. Onlangs waren weder twee nieuwe havens in China voor het Europeesche handelsverkeer geopend, en, zeide de minister, „terwijl de Chineesche regering alzoo toont hare betrekkingen met andere landen te willen uitbreiden, scheepvaart, handel en nijverheid te begunstigen, en te gelijker tijd door de zending van een aanzienlijk gezantschap naar Washington en de Europeesche hoven, ook het algemeen volkenregt op zich toepasselijk tracht te maken, zoo mag zij bij die loffelijke pogingen billijkerwijze wederkeerig op eene welwillende tegemoetkoming dier Mogendheden aanspraak maken, en verwachten dienovereenkomstig behandeld te worden.

De vestiging van een corps diplomatique te Peking schijnt met dit een en ander in naauw verband te staan. Reeds zijn aldaar gezanten aanwezig van de Vereenigde Staten, Engeland, Frankrijk, Pruissen, Rusland en Spanje. (*) Ook België wordt daar thans vertegenwoordigd, en Italie en Oostenrijk zullen er eerlang een minister hebben. Kan Nederland alleen ten deze achterlijk blijven, zonder zijne belangen te kort te doen en de Chineesche regering te krenken? Bij het tractaat van Tien-

(*) Portugal wordt in China vertegenwoordigd door een gezant, die tevens gouverneur is van Macao, en aldaar resideert.

Tsin toch is de bevoegdheid bedongen om een Nederlandsch gezantschap te Peking te vestigen, en er is dus getoond dat daarop prijs gesteld wordt."

Ook de emigratie van Chineesche arbeiders, voor sommigen onzer koloniën haast een levensvraag, kan door de zaak bevorderd worden.

„De emigratie van Chineesche arbeiders naar onze West-Indische bezittingen is eene aangelegenheid, waarvan het groot belang wel geen betoog zal behoeven, doch die tot hiertoe, ook veel moeijelijkheden blijft ondervinden.

Missen de Nederlandsche onderdanen alle zekerheid van persoonlijke bescherming in China, evenmin hebben zij de noodige waarborgen voor de veiligheid hunner handels-operatien en voor de mogelijke uitbreiding derzelve.

Volgens het getuigenis onzer kamers van koophandel en fabrieken zijn de handelsbetrekkingen tusschen Nederland en China op nieuw levendiger geworden dan in vele jaren het geval was. Onze manufacturen vinden in het uitgestrekte Rijk geregelden aftrek, in die mate, dat verschillende fabrieken zich hebben ingerigt, en thans uitsluitend werken, om aan de eischen van den Chineeschen kooper te voldoen (volgens mededeeling der kamer te Almelo wordt een *vierde*, zoo niet een *derde* gedeelte der productie der fabrieken aldaar naar China uitgevoerd; te Leiden werkte men in 1869 *alleen* voor China); en deze uitvoer, die of uit Nederland of uit naburige havens plaats vindt, werkt mede om als tegenwaarde den uitvoer naar Nederland te bevorderen van Chineesche producten, waaronder thee, van welk artikel in Amsterdam reeds dit jaar directen aanvoer ontvangen of te wachten is."

Eindelijk herinnerde de memorie dat de Chineesche Regering onlangs een besluit had genomen, volgens hetwelk benoemingen en veranderingen in consulaten niet meer zoo als vroeger, aan de plaatselijke autoriteiten moeten aangekondigd worden, maar aan den Minister van Buitenlandsche Zaken, door tusschenkomst der legatie van den Staat, tot welken het consulaat behoort. Eerst dan kunnen de bevelen gegeven worden tot officieele erkenning door de plaatselijke autoriteiten. De gevolgen van dien toestand zijn, dat het geheel van de willekeur dier autoriteiten afhangt om al dan niet gevolg te geven aan de aanzoeken van zulke niet erkende consuls."

Blijkens het Verslag, dd. 2 April 1870 (rapporteurs de HH. Cremers, Bergmann, Heemskerk Az., v. Goltstein en Heemskerk Bz.), waren ook thans, wat de zaak zelve betreft, de gevoelens verdeeld.

Sommigen deden opmerken dat, als men het nut van een gezantschap in China afhankelijk wilde maken van den omvang onzer handelsbetrekkingen met dat land, geen afdoende reden voor de vestiging van dat gezantschap bestond. In de zitting der Tweede Kamer van 2 December 1869

werd door aan de handelsstatistiek ontleende cijfers aangetoond, dat het regtstreeksch verkeer tusschen Nederland en China niet veel beteekent, zoodat de uitvoer daarheen in 1866 slechts f 200,000 had bedragen. De uit China aangevoerde thee komt bijna uitsluitend over Engeland hierheen. Men antwoordde dat juist over dit punt in de laatste maanden een verrassend licht is opgegaan. Het is toch gebleken, dat China toenemend voor de voortbrengselen van ons fabriekwezen eene belangrijke, nog veel uitbreiding belovende markt is geworden. In het afgeloopen jaar 1869 hebben zoowel in Twenthe als te Leiden ettelijke fabrieken hoofdzakelijk of uitsluitend voor de Chineesche markt gearbeid. Van de vier millioen aan manufacturen in 1869 uit Nederland naar Engeland uitgevoerd, was het voornaamste deel voor China bestemd. Ook de handel tusschen Nederlandsch Indie en het Chinesche Rijk mag hier wel in rekening worden gebragt.

Van de andere zijde deed men opmerken, dat al ware de handel met China van meer beteekenis dan men vermoed had, en al bestond hoop op uitbreiding, daardoor de onvermijdelijke noodzakelijkheid der vestiging van een gezantschap nog niet bewezen was. Onze handelsbelangen konden, als tot nu toe, door consuls worden behartigd. Deze waren, wat de Minister ook zeggen mogt, daarvoor beter geschikt dan een diplomatiek agent die, te Peking gevestigd, op zeer aanmerkelijken afstand van de zeehavens, in een land waar noch telegraaphlijnen, noch spoorwegen bestaan, in die havens zijnen invloed zeer moeijelijk kon doen gelden. In de bijzondere gesteldheid van het Chineesche Rijk lagen voorts wel redenen, die ons huiverig moesten maken daar een gezantschap te vestigen. Het is ook uit hetgeen men van het thans overleden hoofd der Chineesche agenten vernomen heeft, die in den laatsten tijd Europa hebben doorreisd, gebleken, dat de Chineesche Regering er tegen opziet om te spoedig zich in de rigting der Westersche begrippen te bewegen. Bovendien is China een land, waar, ook ten gevolge van de stemming der bevolking tegen alle vreemdelingen, schending van het volkenregt tot de geheurlijke zaken behoort. Heeft Nederland daar een gezantschap, dan moet ons regt en gezag daar, zoo noodig, met oorlogschepen worden gehandhaafd.

Men antwoordde, dat zoodanige schending en dus ook het nemen van maatregelen daartegen, even goed denkbaar is, wanneer wij in China enkel door consuls worden vertegenwoordigd.

De opmerkingen van dit Verslag (*Eindverslag*) werden bij den aanvang der publieke discussie, 13 Mei, door den Min. van Buitenl. Zaken breedvoerig wederlegd, doch de, thans zakelijke, verdediging mogt niet baten.

Met een enkel woord terugwijzende op zijne vroegere meening aangaande het al of niet voordeelige van onbezoldigde consuls, vindieeerde

de heer Blussé met nadruk het begrip dat de handel aandringt op een gezantschap, „omdat dit toezigt zoude kunnen houden op de consuls. Want daar de consuls meestal eigen zaken doen, bieden zij zeer weinig waarborgen voor den handel. In zulke ver afgelegene gewesten vooral heeft men toezigt noodig. De ondervinding leert dat de nabijheid van een Nederlandschen diplomatieken agent dikwijls zeer preventief werkt ten aanzien van die heeren: des te meer zal dit in die verafgelegen gewesten noodig zijn."

De waardigheid der Kamer gedoogde echter niet, zoo meenden sommigen, op het votum van onlangs terug te komen; men vreesde den schijn van voor de pressie in de Eerste Kamer aangewend, te wijken, en hijna conform aan de voormalige stemming, werd dan ook nu de zaak met 35 tegen 34 stemmen verworpen. (*)

Een kort maar krachtig woord over het „waardigheids"argument was hierbij door den Hr. v. d. Linden uitgesproken, eene herinnering geenszins overbodig, nu in deze zitting meer dan één dergelijk verschil van meening bij de Kamers was aan te wijzen. Dergelijke conflicten behooren tot de moeijelijkheden van het parlementaire régime, maar ontegenzeggelijk behoort ook het tegemoetkomen en verhelpen daaraan onder de middelen die het parlementaire régime tevens bezit. Evenmin als men, zooals onlangs de heer Thorbecke in zijn narede zeide, — „het publiek regt als gold het privaatregten moet interpreteren," evenmin behoort het tot de goed begrepen waardigheid van Wetgevende Ligchamen om een eenmaal uitgebragt beweren stokstijf te moeten volhouden. De privaat-persoon kan dat doen, zonder de publieke orde daarom te storen, omdat boven hem en zijn tegenpartij de regter staat, die des aangeroepen uitspraak zal doen, doch in den gewonen loop van het constitutioneele leven bestaat zoodanige uitspraak niet; de Wetgevende Magt als eenheid genomen is feitelijk Souverein, en bij conflict tusschen hare deelen staat geen hooger magt om te beslissen. Er is dus te meer reden tot inschikkelijkheid, omdat men als *wetgevend collegie* niet gedwongen kan worden. Trouwens de parlementaire geschiedenis en vooral in Engeland, leert genoegzaam dat vele groote maatregelen niet zonder eenig geven en nemen, niet zonder schipperen konden tot stand komen.

Ook daaraan herinnerde evengenoemde spreker.

„Wordt nu de waardigheid der Kamer aangerand door dit voorstel en is het niet overeenkomstig constitutionelen zin? Onzer wetgeving kan,

---

(*) *Voor* hebben gestemd de heeren: van der Linden, van Reenen, Heemskerk Bz., Dam, Bichon, Jonckbloet, Heydenrijk, van Eck, Vader, van Lynden, Bergmann, Sloet, Kalff, Pyls, de Bieberstein, Blussé, van Sypestein, Borret, Kops, de Casembroot, Verheijen, van Nispen, de Lange, van der Maesen, 's Jacob, Luyben, Stieltjes, Viruly, Cornelis, Rombach, Kien, Thorbecke, Rutgers en de Voorzitter.

meen ik, niet worden verweten dat zij de waardigheid der regterlijke magt heeft te grabbelen gegooid. Welnu, die wet, en met haar geen wetgever ter wereld, heeft er in gezien dat de waardigheid van een regter of een regterlijk collegie wordt gekrenkt, wanneer hem eene zaak voor de tweede maal ter beslissing wordt voorgelegd. Een regter zal bijv. zich onbevoegd verklaren om over eene zaak te oordeelen; dat judicium zal door eenen hoogeren regter worden vernietigd, en de zaak aan den eersten regter worden teruggezonden. Wordt daardoor de waardigheid van dien regter gekrenkt? Immers neen. Is dit anders in constitutionele zaken? Is het daar hovendien een ongezien verschijnsel dat men op de zaken terugkomt. Hij, die met onze parlementaire geschiedenis bekend is, kan meer dan een voorbeeld aanwijzen. En Engeland? Ieder weet bijv. dat Sir Robert Peel in 1843 driemaal in ééne zitting het Lagerhuis op een besluit deed terugkomen. Heeft Peel dan de waardigheid van het Engelsche Parlement met voeten getreden? Was Peel geen constitutioneel Minister? Wanneer hier eene wet wordt afgestemd, zal die dan nooit meer hier terug mogen komen? Men denke aan de tiendwet; zij werd verworpen; men kwam er op terug; en weder op terug; en te regt. Zal men nu beweren dat men verkeerd deed; dat men op de tiendwet niet meer mag terug komen, omdat ze in de Eerste Kamer werd verworpen?

Wordt de waardigheid van het Engelsche Parlement aangerand wanneer een lid jaar op jaar met zijn voorstel terugkomt? Neen. Men begrijpt dat men er steeds op terug moet komen, om eindelijk eene meerderheid te verkrijgen. In Engeland denkt er ook niemand aan om die voorstellen te verwerpen, omdat de hoogheid van het Parlement zulk terugkomen niet velen kan.

Dit argument van „de waardigheid" moet men vooral met voorzigtigheid gebruiken, want wanneer dit argument hier gebezigd kan worden, geldt het ook voor de Eerste Kamer. Ook zij zou dan ook nooit meer op eene eenmaal genomen beslissing kunnen terugkomen, — dan ware hare waardigheid ook geattaqueerd, en met één votum zou de zaak voor altijd uit zijn. Dat kan niet, dat mag zoo niet zijn in een parlementair land; men moet op eene zaak kunnen terugkomen, en haar niet, zoo zij overigens goed is, verwerpen alleen uit zeker waardigheidsgevoel."

De nieuwe postwet: eene lang verwachte, reeds eenmaal beproefde verbetering, nu eindelijk vastgesteld, die bij dé periodieke vijfjarige herziening der wet van 1850, bij de wet aangegeven, voor de hand lag.

Het onderwerp is meermalen door ons behandeld: onze lezers herinneren zich daarbij menig statistiek overzigt van de toeneming van het brievenvervoer bij lager briefport, het overzigt der Engelsche posther-

vorming, alsmede eenige beschouwingen ten vorigen jare toen het onderwerp andermaal bij de staatsbegrooting ter sprake kwam, hoewel toen (met weinig vooruitzigt op spoedige indiening (*Econ.* 1869, pag. 993. Het ontwerp is dan ook eerst 11 Febr. dezes jaars ingezonden; de memorie van toelichting, waaruit wij vroeger reeds een en ander mededeelden (*Het stuiversport en de schatkist*, *Econ.* Maart II., 351), was leerzaam door een overzigt der posttariefwetgevingen in de verschillende landen, van de vorderingen welke onze post-inrigting reeds heeft ondergaan en der financieele gevolgen die van het nu voorgestelde te verwachten zijn, een en ander met verschillende statistische bijlagen.

Een uitvoerig Voorloopig Verslag (rapps. de HH. van Voorthuysen, van Eck, van Kerkwijk, Rutgers en Viruly) werd 30 April uitgebragt. Als hoofdpunten vindt men daarin behandeld: de hervorming in verband met den algemeenen financieelen toestand; het beginsel van uniform 5 centsporto met de gedwongen frankering; het port van dagbladen en overig drukwerk; voorts eenige bijkomende punten, als subsidie aan overzeesche mailpakketten, en de openstelling van postkantoren om ook spaarpenningen op te nemen.

De vorm der wetsvoordragt was in zoo ver niet gelukkig, dat alleen de wijzigingen der bestaande wet of aanvullingen daarin geredigeerd waren, zoodat men telkens eenige moeite heeft om het onderwerp in zijn geheel te overzien. Met regt werd dan ook gevraagd: waarom geen geheel nieuwe wet voorgedragen? Was het om meer wijzigingen te voorkomen dan de regering voorstelde, dan werd dit doel niet bereikt, want even als bij de herziening 1860—1861 rekende men ook thans bij eene door de wet geboden herziening, dat wel degelijk al de artikelen der onde wet, al of niet in het regeringsvoorstel voorkomende, toch in het debat zijn begrepen.

Het stelsel van gedwongen frankering der brieven, of liever van aanmoediging dier frankering door de heffing van dubbel port bij het niet frankeren, vond bij vele leden warmen bijval. „Dat stelsel ligt in de rigting, die algemeen in de beschaafde landen van Europa wordt gevolgd. Naar mate het frankeren van brieven meer algemeen wierd, zou vereenvoudiging in de postadministratie worden gebragt en het bestellen der brieven worden bespoedigd. Enkele leden zouden zelfs nog verder willen hebben gegaan, zoodat het vervoer van ongefrankeerde brieven verboden wierd. Zij erkenden echter, dat tegen die zuivere toepassing van het stelsel bezwaren bestonden. Menigeen zou huiveren voor het verzenden van eenen gefrankeerden brief naar het platteland, in de meening, dat in het verschuldigd zijn van port een waarborg voor de goede bestelling gelegen was.

Vele andere leden daarentegen bleven in de gedwongen frankering, althans op de wijze zoo als zij thans wordt voorgesteld, ernstig bezwaar

zien. Huns inziens moesten de ingezetenen ook in dit opzigt vrij zijn, zoodat gefrankeerde en ongefrankeerde brieven voortdurend op ééne lijn wierden gesteld. In het stelsel der wet waren de ingezetenen steeds aan het gevaar blootgesteld van zich, als de brief meer woog dan 15 grammen, omtrent het bedrag van het verschuldigde port te vergissen en dus onwillekeurig aanleiding te geven tot het toepassen van boete. Terwijl de wet de invoering van een uniform port van 5 cent op het voorhoofd draagt, zal zij het gevolg hebben, dat ongefrankeerde brieven, die thans binnen een bepaalden kring 5 cent kosten, met 10 cent port worden belast. Het argument, aan het gerief der postadministratie ontleend, maakte op hen weinig indruk. De regelen voor de uitoefening van het monopolie der brievenposterij moeten, huns inziens, worden vastgesteld, niet met het oog op die administratie, maar met dat op de belangen van het publiek. Nu is het, wat de Memorie van Toelichting daarvan ook zeggen moge, onbetwistbaar, dat hij vele ingezetenen weerzin tegen het frankeren bestaat, en zulks vooral omdat zij zich te regt of te onregt voorstellen, dat daardoor de zekerheid van het rigtig bestellen der brieven min of meer te loor gaat. Voor een goed deel zal men daaraan wel moeten toeschrijven, dat, ofschoon het frankeren in de laatste jaren is toegenomen, volgens den medegedeelden staat A, in 1869 van het geheele getal verzonden brieven slechts ⅓ gefrankeerd, ⅔ ongefrankeerd waren. Zeker kan men daaruit afleiden, dat het frankeren hier te lande nog niet een algemeen volksgebruik is geworden. Zeer behoeftige lieden, voor wie het betalen ook van het kleinste briefport moeijelijk of onmogelijk is, zullen bij de wetenschap, dat het niet frankeren door eene soort van straf getroffen wordt, van het briefschrijven worden teruggehouden. Indien het niet-frankeren als een vergrijp moet worden beschouwd, dan behoorde men ook den schuldige aan dat vergrijp te kunnen straffen, niet, gelijk hier het geval is, den onschuldige. In verre de meeste gevallen zal degeen, die den niet gefrankeerden brief ontvangt en daarvoor dubbel port betaalt, op dat niet frankeren geen den minsten invloed hebben uitgeoefend, ja zelfs zich door dat verzuim gekrenkt gevoelen. Eenige dezer leden meenden, dat, indien men het frankeren der brieven wilde aanmoedigen, hetgeen zij niet afkeurden, daaraan een klein privilegie moest worden verbonden, zoodat het briefport wel onveranderd op 5 cent wierd vastgesteld, maar bijv. een postzegel voor 4 cent te verkrijgen ware. In elk geval ging het Regeringsvoorstel te ver door van ongefrankeerde brieven, ook wanneer zij in de progressive schaal van art. 2 vielen, onverhiddelijk dubbel port te eischen.

In deze laatste bedenking werd ook door leden gedeeld, die voor het beginsel der gedwongen frankering gestemd waren. Zij zagen niet in, waarom de straf of meerdere betaling voor het niet-frankeren, niet onveranderd, hoe zwaar de brief of het pakket ook woog, op 5 cent

kon worden vastgesteld. Het ging te ver dat een eenigzins zwaardere brief, die niet gefrankeerd was, in plaats van 10 cent, dadelijk 20 cent zou moeten kosten. Voor een pakket, dat gefrankeerd 50 cent kost, zou, volgens het regeringsvoorstel, bij niet-frankering het hooge port van een gulden worden geëischt. In België is, volgens de wet van 1849, voor den niet gefrankeerden brief een vast regt van 10 centimes verschuldigd."

Bij de memorie van beantwoording was op vele punten, naar aanleiding van het aangevoerde, verandering aangebragt en in een tweede *gewijzigd ontwerp* opgenomen, hetwelk daarop 8 Junij aan de openbare discussie werd onderworpen en een zesdaagsch debat had te doorloopen, waaruit het gelukkig in zoodanigen staat te voorschijn kwam, dat de wet als blijvende aanwinst voor het verkeer mag worden aangemerkt.

Men behoeft slechts de nu van kracht wordende nieuwe bepalingen na te gaan, om te waardeeren wat er thans met 1 Jan. 1871 in vergelijking met de wet van 1850 — op zichzelf toen reeds een groote stap, — nog gewonnen wordt. Opheffing der rayons, een *uniform porto* van 5 cent per enkelvoudigen brief (15 gram) voor alle verzending binnen het rijk (art. 1); goedkooper tarief voor *zwaardere pakketten*, tot 50 gram 10 cent, enz. tot 50 cent voor het kilogram, maximum voor de postverzending (art. 2); bij niet-frankering een verhooging van 5 cent per brief of pakket (art. 3). Men ziet dus, er is gedwongen, of liever, sterk begunstigde frankering. In tegenstelling echter van hetgeen soms in 't buitenland, b. v. Frankrijk, plaats vindt, wordt bij ontoereikende frankering, de waarde der gebruikte postzegels wel in rekening genomen (art. 6.)

Aanteekening. Het vaste regt blijft 10 cent: aanteekening met geldswaarde 5 cent per elke f 50, dus circa 1 per mille. (art. 9 en 10).

Dag- en weekbladen. 1 cent per nummer (bijvoegsels incl.) boven de 25 gram; beneden de 25 gram ½ cent per n°. (art. 17). *Alle andere drukwerken*: 1 cent per 20 gram, en boven de 400 gr. 2 ct. per 100 gram (art. 18).

Koopwaren, monsters of stalen: 3 cent per 40 gram (art. 23).

Correspondentiekaarten tegen 2½ cent kunnen bij K. B. ingevoerd, voor open mededeelingen; daarmede vervalt echter de verzending van visitekaartjes als drukwerk (art. 21.)

Postwissels op *alle* kantoren verkrijgbaar tegen 5 cent per f 12.50 (art. 26).

De Staat belast zich met de incassering van *quitanciën* tot uiterlijk f 150 bedrag, tegen 1 pCt. incasseerloon (art. 27.)

Vrijstelling van briefport wordt alleen verleend voor onderwerpen van *publieke dienst* (art. 31).

Ziedaar de voornaamste bepalingen der nieuwe wet ten aanzien der binnenlandsche correspondentie. Eene vergelijking met de bekende conditien der wet van 1850, (die — behoudens de invoering der postzegels

en het vervallen van de rayons met 15 cent port — zoo langen tijd onveranderd is gebleven) zal dadelijk de groote verkregen aanwinst doen gevoelen in: 1°. het lager algemeen briefport; 2°. het goedkooper tarief voor zware pakketten, ook ongefrankeerd; 3°. de postwissels op alle kantoren; 4°. de correspondentiekaarten; 5°. de goedkooper dagbladverzending, speciaal de ½ cent porto voor bladen tot 25 gram met bijvoegsel.

Het was er echter verre van af, dat het *ontwerp* zoo vrijgevig was voorgedragen als de *wet* geworden is. Door de discussie zijn vele bepalingen gewijzigd, alle in vrijgevigen zin, en dit onderwerp, waarbij een ieder belang heeft, is wel een bewijs te meer, zoo dat noodig was, voor de nuttigheid van het amendementsregt, al is het dat het aesthetische der discussie er onder lijdt, en het maar al te zeer waar is dat de Tweede Kamer soms een redactiebureau gelijkt. Onze wetsontwerpen zijn dikwijls onnaauwkeurig geredigeerd. Of de Kamer nu daarbij eene taak vervult, die eigenlijk op de ministeriën of den Raad van State behoorde te rusten, doet minder ter zake. De hoofdzaak is dat er nuttige wetsuitspraken komen. Stijl en redactie zijn daartoe wel geen hoofdzaak, toch moeten die zoodanig zijn, dat er geregelde regtspraak op kunne volgen, en dat geen tegenstrijdigheid in vonnissen door onnaauwkeurigheid in den tekst worde veroorzaakt. En onze kamerdebatten, die eigenlijk meer de beginselen en bepalingen der wetten moeten betreffen, hebben ook dikwijls wat deze vereischten van vorm betreft, nog menige verbetering aan te brengen. Men klage er niet te veel over; zeker ware het gewenscht, dat de kamer zich met die verbeteringen niet had in te laten, de taak van naauwkeurige voorbereiding berust op de departementen, maar zoolang de departementen dat niet doen, is het nog beter dat de Tweede Kamer het doe, dan dat het in het geheel niet geschiede.

Zien wij thans hoe de genoemde hoofdpunten bij de debatten in de wet werden gebragt.

Het oorspronkelijk ontwerp had als boete op niet-frankeren dubbel port gesteld, dus voor een paket van 30 of 50 cent, verhooging tot 60 cent of f 1. De wet bepaalt thans een vaste surtaxe van 5 cent, en met reden: immers de fictie voor de meerdere betaling moet zijn de meerdere last en tijdverlies die door het niet-frankeren voor de administratie, worden veroorzaakt, en deze zijn dezelfde voor een enkelvoudigen brief als voor een grooter pakket. (Amendement-van Naamen, zitt. 9 Junij, aangenomen met 44 tegen 23 stemmen.)

Het verkrijgbaar zijn van *postwissels* op *alle* kantoren kwam in de wet door een amendement van den Hr. Blom (zitt. 11 Junij, door den minister overgenomen). Dat het niet voorkwam in het ontwerp, was echter meer aan onnaauwkeurigheid van redactie te wijten.

De *open briefkaarten* ad 2½ cent porto, kwamen niet in het oor-

spronkelijk ontwerp voor, doch zijn in het gewijzigd ontwerp opgenomen naar aanleiding van het verslag der afdeelingen.

Eindelijk is er, wat de *verzending van dagbladen* en ander *drukwerk* betreft, een zeer aanmerkelijk verschil tusschen het voor- en het vastgestelde ontwerp zooals het de Tweede Kamer verliet.

Het oorspronkelijk regeringsvoorstel was, voor dagbladen of nieuwspapieren eens of meermalen per week uitkomende:

1 cent per No., met of zonder bijvoegsel, van 40 gram of lager; boven dat gewigt 1 cent voor elke 20 gram meer.

(Later, in het bij de mem. v. antw. gevoegd gewijzigd ontwerp, was dat geworden 1 cent per No. onder de 50 gram, met 1 cent surtaxe voor elke 25 gram daarboven).

Er was dus een vrij willekeurige grens voor eene aanmerkelijke postverzwaring aangenomen. De groote dagbladen zouden zeer gebaat worden, daarentegen de kleinere niet, en juist van die klein formaats goedkoope dagbladen moet een goed deel der voordeelen komen, die men voor de algemeene volksverlichting van de afschaffing van het dagbladzegel mag verwachten.

Het voorgestelde vond dan ook dadelijk aanmerkelijken tegenstand. Sommigen, zooals de HH. Lenting, v. d. Maesen, Kops, Moens en anderen, wilden zoowel de *groote* als de *kleine* dagbladen van den druk van het regeringsvoorstel bevrijden, door de surtaxe voor de *groote* weg te nemen, en daarbij de bladen onder 25 gram met ½ cent port te belasten. Anderen, zooals de Hr Heemskerk Az., verzetten zich sterk tegen dit laatste, en wilden alleen de *groote* bladen van den surtaxe bevrijden. De Kamer heeft zich echter evenmin met dat gevoelen als met het regeringsstelsel vereenigd, doch zeer teregt aan het rationeele stelsel van verligting der kleine dagbladpers de voorkeur gegeven door aanneming van een amendement van den Hr. Lenting, nl. ½ cents porto beneden de 25 gram, en een cent voor bladen boven dat gewigt, alles per nummer, met of zonder bijvoegsels: voorzeker eene niet onbelangrijke uitspraak, indien men nagaat dat hierdoor het beginsel van bestelling ook tegen ½ cent is aangenomen, iets dat anders in de wet niet voorkomt en sterk door de regering werd tegengehouden.

Voor andere *drukwerken* was het regeringsvoorstel primitief: 2 cent per elke 40 gram tot de 400 totaalgewigt, en voorts zoo men daarboven komt, 2 cent per elke 100 gram. Na het voorl. verslag is dit in zoover gewijzigd, dat het werd 1 cent per 20 gram (met behoud van het overige), en zoo is het ook in de wet gebleven.

De bevordering der volksbladen, zoogenaamde kleine pers, reeds door den Hr. Fokker bij de algemeene beraadslaging met klem verdedigd, maakt den grondslag uit van het systeem door de HH. Lenting, Moens, Kops met nadruk voorgestaan, ten voordeele van het amendement door eerstgenoemde voorgedragen.

Google

„De afschaffing van het zegelregt", zeide de Hr. Lenting, zitt. 10 Junij, „is een groot voorregt geweest. Wij hebben dien maatregel der regering toegejuicht, en nu zien wij dezelfde regering met de ééne hand terugnemen, wat zij met de andere gegeven heeft. De minister heeft gezegd, dat de dagbladen door de opheffing der zegelbelasting met 4 à 5 ton bevoordeeld zijn, en vraagt wat nu f 25,000 à 30,000 belasting zal wegen, daar dit eene kleinigheid is. Doch indien dit zoo is, dan vraag ik: Is het dan met onze finantien *zoo* treurig gesteld, dat f 25,000 à f 30,000 meer of minder in zulk eene belangrijke zaak wegen moeten?

De minister heeft verder gezegd, dat het vervoer der gedrukte stukken en dagbladen een bepaald verlies is voor de schatkist. Daaromtrent geloof ik te mogen zeggen: *acutius quam verum.* Indien de post zich *alleen* belasten moest met de verzending van dag- en weekbladen tegen zulk een laag port, zou ik het den minister kunnen toegeven; doch wanneer de inkomsten van de post telken jare de uitgaven verre overtreffen, kan men dan zulk een argument met eenig regt aanvoeren?

Volgens dit ontwerp zullen de groote dagbladen, die nu 1 cent betalen, voortaan 2 cent moeten betalen. Is dat liberaal? Het groote publiek stelt te veel belang in het lezen van de dagbladen, dan dat het dien maatregel zou kunnen goedkeuren.

Ik vraag verder: is die maatregel billijk? Na de afschaffing van het dagbladzegel is de prijs der bladen daarnaar ingerigt, en wanneer nu ten gevolge van die portverhooging de prijs van een blad verhoogd wordt, dan begaat men eene onbillijkheid jegens hen die zich op dat blad reeds geabonneerd hebben.

Maar ik vraag bovendien, of de maatregel billijk is, wanneer men let op den spoed, die vereischt wordt bij de verzending van dagbladen? Nog vochtig van de pers gaan zij ter post, en nu is het bekend, dat de bladen dan veel zwaarder wegen. Is het nu billijk *dat* gewigt tot maatstaf te nemen voor het port?

De maatregel zal ook niet in het voordeel der schatkist zijn. Wij hebben een adres ontvangen van de uitgevers eener kleine courant, waarin gezegd wordt, dat zij, ten einde het port te ontduiken, dagelijks een pakket met couranten per spoorweg naar eenige steden in Zuid- en Noordholland verzenden, waardoor zij dagelijks een bedrag van f 10 besparen. Bij de gemakkelijke middelen van communicatie zullen de grootere dagbladen eveneens van dit middel zeker gebruik maken, waardoor dus de schatkist nadeel zal lijden, of zij zullen op andere middelen bedacht zijn, om beneden het gewicht van 50 grammen te blijven. Zij zullen het trachten te vinden op het papier of op den inhoud. De maatregel zal dus eene premie worden op slecht en dun papier of op minder

gehalte van inhoud. In beide opzigten zal het nadeelig zijn voor het lezend publiek.

Bovendien zal die maatregel tot groot nadeel zijn voor de uitgevers van bladen, want zij zullen minder bijvoegsels uitgeven en minder advertentien plaatsen kunnen, en wij weten toch allen dat advertentien de voornaamste bron van winsten voor een uitgever zijn.

Mijn tweede bezwaar tegen art. 17 is, dat de *kleine couranten* geheel geïgnoreerd worden, en ik doe hier een beroep op den minister zelven. In de Mem. v. Toel. toch vind ik deze merkwaardige woorden: „het is zelfs eenigermate billijk te achten, dat bladen van kleiner omvang, met opzigt tot het port, niet met het allergrootste soort op ééne lijn worden gesteld." Zeer juist. Na de afschaffing van het dagbladzegel heeft zich — en dit was juist eene zegenrijke vrucht van dien maatregel — ontwikkeld eene kleine courant voor een betrekkelijk klein getal lezers, die tijd, lust noch ontwikkeling genoeg hebben om de groote bladen te lezen. Die kleine courant nu, wier roeping is om verlichting en beschaving te brengen dàar, waar zij anders niet zou doordringen, wordt in deze wet geheel geïgnoreerd. Wanneer ook voor die kleine bladen het port verminderd wordt, dan zal dat op den prijs grooten invloed uitoefenen. Wederom beroep ik mij op een bij de Kamer ingekomen adres van eene kleine courant, waarvan de abonnementsprijs f 8 is en die telken jare f 3 aan port verliest. En er zijn meer dergelijke bladen, die door dat hooge port zeer benadeeld worden."

In gelijken geest sprak de Hr. de Bruijn Kops:

„Een port van een cent per dag wordt een overgroot deel van den prijs — (van een blad dat b. v. f 8 per jaar kost) — zoo groot dat hij inderdaad drukkend mag genoemd worden. Daar men bij de afschaffing der dagblad-zegelbelasting ook bepaaldelijk de belangen der kleine periodieke pers op het oog had, was het te verwachten dat datzelfde nuttige doel ook thans zou worden beoogd en dat de Minister minder angstvallig zoude zijn voor het gering belang der schatkist, en meer blijken zou geven van zijne overtuiging dat het hier werkelijk een algemeen volks belang geldt. Immers, in de Memorie van Beantwoording van het wetsontwerp houdende afschaffing van het dagbladzegel, lezen wij duidelijk 's Ministers meening dat zij ons den weg moet *openen tot het verkrijgen van betere en tevens goedkoopere voor ieder verkrijgbare dag- en weekbladen.*

De Minister was nog van hetzelfde gevoelen bij de indiening dezer voordragt. Immers bij zijne verwijzing op al de voordeelen die in het buitenland bij de laatste herzieningen van het postwezen zijn verkregen, lezen wij op pag. 7 van de Memorie van Toelichting, dat *„de dienst, daardoor aan de materiele en intellectuele ontwikkeling van de natie bewezen, mag geacht worden ruimschoots tegen de ondervonden geldelijke verliezen op te wegen".*

Men zegge niet dat dit alleen op het stuiversporto voor de brieven slaat; want anders had de Minister niet op de *intellectuele* voordeelen gewezen, waardoor toch duidelijk de drukpershelangen bedoeld zijn.

Die goede gedachte verloor de Minister niet, zelfs in deze tegenwoordige discussie niet. De Minister zegt, dat hij, van het beginsel uitgaande „dat er zooveel mogelijk een aequivalent door een veranderde werking der postwet moet gevonden worden, genoodzaakt was bepalingen voor te dragen *die hij liever achte weege had gelaten*"; — verder, de Minister „achtte het wenschelijk ook over die bezwaren heen te stappen en niet het uiterste te verlangen, *uit vreee van anders het hoofddoel van dit wetsontwerp, het uniform port, niet te zullen bereiken*".

Hier staan wij dus voor de ware kwestie. Eenig aequivalent voor het uniform 5 cents port, eene verbetering moet gevonden worden door het niet invoeren van eene andere verbetering die de Minister in beginsel verlangt. Het geschiedt alleen uit overgroote voorzigtigheid. Op eene andere plaats spreekt de Minister zelfs van het vrij nietige geldelijk belang dat aan de zaak van de drukwerken is verbonden. Als dat zoo is, staan wij dan niet over elkaar als twee personen die een koop willen sluiten, terwijl de een tegen den ander zegt: „Laat u toch niet aan zulk eene kleinigheid kennen". Kleinigheid is het, ja, maar alleen voor de schatkist, geen kleinigheid voor het volksbelang.

Tegen de regeling voor de gewone drukwerken, afgescheiden van die der dagbladen, heb ik minder bezwaren. Toch is ook hier minder vooruitgang.

Ik moet in herinnering brengen, dat bij de bestaande wet voor ¼ vel druks slechts ½ cent wordt gerekend, thans voor 20 grammen of daar beneden, een cent. Het is geen zaak van groot belang, maar toch is het stellig waar, wanneer men de twee artikelen tegenover elkander weegt, dan zal men volgens de bestaande wet voor 1¼ vel 2½ cent betalen, en later 3 cent. Het beginsel om per ½ cent bij drukwerken-porto te rekenen, was dus reeds bij de thans bestaande wet toegepast. Laten wij het behouden bij de kleine dagbladen, dan hebben wij een stap vooruit gedaan, die den fiscus niet noemenswaardig benadeelt, dan hebben wij hetzelfde wat in België bestaat, waar een algemeen regt van 1 centime voor al wat courant is, geheven wordt."

Eindelijk noteren wij nog, dat de wet ook merkelijk verbeterd is door de aanneming van een amendement van den heer v. d. Maesen, om duidelijk te doen uitkomen dat het dagbladen-port ook geldt voor de weekbladen, als zij zoogenaamde tijdschriften zijn, terwijl de regeringsredactie sprak van „dagbladen of nieuwspapieren, eens of meermalen in de week uitkomende." Dat zou tot moeijelijkheden aanleiding kunnen geven, en men moest niet van de interpretatie van dezen of genen postdirecteur afhangen, waar het eene zaak betreft die inderdaad veel tot de volksverlichting en ontwikkeling kan bijbrengen.

Wij kunnen niet in alle bijzonderheden dezer met belangstelling gevoerde discussie treden, zitt. 10 en 11 Junij (zie Bijblad p. 1686—1706). Genoeg zij het te vermelden dat in de zitting van 11 Junij, na ampele beraadslaging en na verwerping van twee andere amendementen, van de HH. van Naamen en Moens, de wijzigingen van de HH. Lenting en v. d. Maesen werden aangenomen: het eene, ½ cents port voor de kleine pers, met 45 tegen 24 stemmen; (*) het andere (weekbladen) met 43 tegen 26 stemmen; door welk een en ander dus het vrijgevig artikel is verkregen, zooals het thans in de wet is opgenomen.

Wij hebben thans de punten nagegaan waarop de regeringsvoordragt op aandrang of bij stemming der Kamer in vrijgevigen zin is gewijzigd. Op het hoofdpunt echter, het uniform vijf cents porto met gedwongen of begunstigde frankering, bleef de regering eene beslissende, schoon mede sterk betwiste zegepraal behalen.

Een amendement van den heer Lenting op art. 1 der voordragt, strekte om de surtaxe bij niet-frankering te doen vervallen en dus eenvoudig den tegenwoordigen toestand te behouden, met opheffing alleen van het tweede rayon der 10 cents porten, waar de afstand boven de zes uren gaans (30 kilometers) bedraagt.

Dit amendement vond, gelijk wel te begrijpen is, bij velen zeer gunstig onthaal, doch werd met kracht bestreden door den minister, die er op wees hoe dit stelsel van algemeene frankering eigenlijk over de geheele wereld is aangenomen, behalve misschien in China en Japan. (Hoe dubbel jammer dan dat wij de allerlaatste moeten zijn, en dat nog wel bij eene wettelijk bevolene periodieke herziening der postwet!) Het amendement werd met 38 tegen 28 stemmen verworpen. (†)

En hiermede hebben wij de hoofdpunten der wet nagegaan. Twee onderwerpen, economisch van groot belang, werden daarbij nog besproken, beide door den heer Fokker: het eene meest bij de opening der algemeene beraadslaging, nl. de subsidie aan *overzeesche mailpakketten*; het tweede vooral aan het slot der debatten: het beginsel der *postkantoor-spaarbanken*. Over deze beide zaken nog een enkel woord.

(*) *Tegen* hebben gestemd de heeren Bichon, Sloet, de Brauw, de Casembroot, Dumbar, van Reenen, Vader, van Lynden, van Delden, van Voorthuysen, Heemskerk Az., Begram, W. van Goltstein, van Naamen, van Ameronngen, Storm, Hoffman, 's Jacob, Kalff, van Wassenaer, Heemskerk Bz., Kien, van Lnon en de Voorzitter.

(*) *Voor* hebben gestemd de heeren: Smits, van Houten, van Sypesteyn, de Casembroot, Lenting, Idzerda, Kalff, Dumbar, Storm, Westerhoff, Hasselman, van Reenen, van Beyma, Moens, Guljé, Kien, van Nispen, Heemskerk Az., van Eck, Haffman, Cornelis, Begram, van Voorthuysen, van Blom, Zylker, Thorbeeke, Nierstrasz en Stieltjes.

Stoompakketvaart op Noord-Amerika. — De heer Fokker heeft dit punt bij den aanvang der discussie breedvoerig toegelicht. Hij gaat uit van het beginsel dat het brievenvervoer niet alleen behoort te zijn eene winstgevende industrie voor den staat, dat de postwet niet behoort te zijn eene lontere belastingwet, doch men doet wel, de winsten door de posterijen ook bij zeer lage tarieven opgeleverd, aan te wenden tot het bevorderen van sommige ondernemingen van algemeen belang, en onder deze het aanleggen eener geregelde stoomvaart op Noord-Amerika. Op de vraag van het Voorl. Verslag, wat de regering dacht omtrent het subsidiëren van eene zoodanige onderneming, was echter tot sprekers leedwezen het antwoord geweest:

„Het verleenen van een geldelijk subsidie aan eene Nederlandsche stoompakketvaart op Amerika staat ook, naar het gevoelen van den minister, tot het thans behandelde onderwerp in geen regtstreeksch verband.

„Voor het brievenvervoer toch bestaat aan eene zoodanige verbinding regtstreeks tusschen eene Nederlandsche en eene Amerikaansche haven, bij de uitmuntende postgelegenheden naar en uit Amerika over Engeland eenige keeren in de week, om van die over Hamburg en Bremen niet te spreken, geen de minste behoefte.

„De vraag derhalve, of aan dergelijke onderneming geldelijke hulp van Staatswege behoort te worden verleend, kan bezwaarlijk bij deze gelegenheid behandeld worden, en kan in geen geval besproken worden buiten verband met het geheel van de Staatsinkomsten en uitgaven. Kwam eene onderneming van stoomvaart naar Noord-Amerika tot stand, en werd er een Rijkssubsidie voor verleend, dan zou art. 29 van de wet van 1850 des noods gewijzigd kunnen worden, indien men het brievenvervoer als voorwendsel tot het verleenen van onderstand wilde aannemen."

„In die woorden „als voorwendsel", zoo vervolgt S. heeft men de *intime* gedachte van den Minister ten aanzien van deze zaak.

Ik zal mij veroorloven op het belang van de zaak met een enkel woord te wijzen, en ik zal dat doen zoo kort mogelijk; waarbij ik de vrijheid zal nemen mij te beroepen op een gezag dat tot op dit oogenblik nog niet is geopenbaard."

In de eerste plaats toonde nu S. aan, waarom de zaak van belang is uit een *nationaal* oogpunt.

„De invoeren uit Noord-Amerika beliepen, na aftrek van de contanten, (*in millioenen*) in 1851: te Bremen f 11,4, te Hamburg f 4,1 en in Nederland f 7,2. Tien jaar later te Bremen f 37,9, te Hamburg f 14,1, in Nederland f 16,9. In 1867 te Bremen f 44,5, te Hamburg f 20,7 en in Nederland f 10,9; terwijl het aantal stoomhooten uit Noord-Amerika ingeklaard, bedroeg: in 1861 te Bremen 11, te Hamburg 21; in 1867 te Bremen 64, te Hamburg 43 en in Nederland *niets*.

De cijfers van den invoer bedroegen in 1867, na aftrek van contanten en petroleum, voor Bremen 38 millioen, voor Hamburg 18 millioen, voor Nederland 7 millioen. Onze handel is niet slechts stationair, maar zelfs achternitgegaan, terwijl Hamburgs en Bremens invoeren uit Noord-Amerika meer dan *verdriedubbeld* zijn.

Ik zal zoo vrij zijn, vervolgde S., hier enkele uittreksels mede te deelen van een brief van de Kamer v. Kooph. te Amsterdam — een achtbaar lichaam, waarop ik mij wel in deze zal mogen beroepen — aan de kamer van Middelburg, dd. 10 Julij 1869. Ik verklaar er bij, dat ik door eerstgemelde kamer heuschelijk ben gemagtigd, zoo ik dit goedvond, van haar schrijven hier gebruik te maken. Welke is volgens die kamer, de reden van het droevig achteruitgaan van onzen handel, blijkbaar uit eene vergelijking met de cijfers van Bremen en Hamburg? „De reden schrijven wij hoofdzakelijk toe aan het gemis eener stoomvaart op Noord-Amerika. Dat de handel tusschen Nederland en Engeland is blijven toenemen, heeft men vooral aan de stoomvaart te danken. Door zijne geographische ligging is Nederland het land voor den transito-handel tusschen Duitschland en Engeland; het moet dit ook worden tusschen Amerika en Noord- en Midden-Duitschland."

Die kamer zegt verder (en ik geloof dat het volkomen juist is): „Het zal wel geene herinnering behoeven, dat juist daarom de transito-handel zoo sterk wordt geprezen, omdat hij een krachtigen steun biedt aan den eigen handel en voor dezen geregelde en directe handelsbetrekkingen vestigt en gelegenheden tot verzending en ontvangst van goederen opent, die voor den handel van zoo groot gewigt zijn. Juist nu zich in Nederland eene katoenmarkt begint te vestigen, is dit van des te meer belang, vooral omdat zoowel de vaderlandsche Industrie als ook die onzer naburen, aan die markt eene groote beteekenis kan geven, mits ook die aanvoeren worden bevorderd en geregeld, en spoedig, naar mate van de behoefte, kunnen geschieden."

Van ruwe katoen werd *tot verbruik* in ons land ingevoerd in 1857 21,277,000 pond en in 1867 29,980,000 pond. In 1857 werd van het ruwe katoen ons 11 millioen toegezonden over Engeland en in 1867 bedroeg dit cijfer 28,573,000 pond. Hieruit blijkt dat nagenoeg de geheele invoer van ruwe katoen tot verbruik tot ons kwam over Engeland. Mij dunkt dat het niet voor tegenspraak vatbaar zal zijn, wanneer ik zeg, dat indien een meer of min aanmerkelijk gedeelte van die enorme massa katoen ons direct kon worden aangevoerd, daarin niet alleen voor onze fabrikanten een groot voordeel zou gelegen zijn, maar dat ook die directe aanvoer eene nieuwe bron zou openen tot vermeerdering van arbeid en tot verrijking van het nationaal vermogen. Wij hebben getracht op Staatskosten de havens van ons land in verbinding te brengen met Duitschland, Frankrijk en België. Maar wat baat het of wij al uitmun-

tende spoorwegen hebben, die naar het Nieuwe Diep, Harlingen, Vlissingen of eene andere van onze havens voeren, wanneer daar de personen en goederen, door die spoorwegen aangebragt, niet verder kunnen worden vervoerd? De kamer van koophandel te Amsterdam zegt: „Nu in het gemis van goede communicatie allengs is voorzien, moeten alle krachten worden ingespannen om, zonder verder verzuim van tijd, van die verbetering partij te trekken."

Thans een woord over de bewering dat dit onderwerp niet te huis behoort bij deze wet. Zoo ergens, dan behoort dat hier, mijns inziens besproken te worden; als de Regering er ooit toe overging om de oprigting eener directe stoomvaart tusschen Nederland en Amerika te ondersteunen, mij dunkt het zou alleen kunnen geschieden in den vorm van een postcontract (zoo als Engeland, Frankrijk en Duitschland hebben gedaan). En als dit niet anders en beter kan, dan is die zaak bij de behandeling eener postwet zeer zeker aan de orde.

„De stoomvaart van de Oostenrijksche Lloyd van Triëst op Alexandrie wordt gesubsidieerd in den vorm van *een postcontract;* evenzoo die over Venetie en Brindisi.

„De Messageries Impériales, de Fransche Oost-Indische maildienst van Marseille, de stoomvaart van Bordeaux op Rio de la Plata, de stoomvaart van St. Nazaire naar de Antilles en naar Mexico en in de Stille Zuidzee, en eindelijk de stoomvaart van Havre over Brest naar New-York, worden alle door het Fransche Gouvernement mildelijk ondersteund in den vorm van *postcontracten.*

„De stoomvaart van Cadix naar Havana en de Kanarische eilanden wordt door Spanje gesubsidieerd.

„In de Vereenigde Staten worden de stoomvaartlijnen op Aspinwall en van Panama naar San Francisco, en van daar naar Shanghaï, door het Gouvernement gesubsidieerd in den vorm van *postcontracten.*

„In Hamburg en Bremen ontvingen de stoomvaartmaatschappijen, althans die in Bremen, eerst subsidie, later betaling voor het brievenvervoer, volgens *postcontracten* met den Noord-Duitschen Bond, met Engeland, met Frankrijk en met de Vereenigde Staten gesloten.

„In België heeft de Staat, in den vorm van *postcontract*, een minimum van postinkomsten gewaarborgd aan eene Engelsche maatschappij, die van Londen en Antwerpen op de la Plata vaart.

„En in Engeland zelf, het groote land van nationalen arbeid en nationale bedrijvigheid (ik citeer den heer Jansen, uit zijn jongste opstellen in de *Arnhemsche Courant*), dáár wordt in 1870 nog aan elf stoomvaartmaatschappijen een totaal bedrag van 913,654 pd. st aan subsidien verleend in den vorm van *postcontracten*, terwijl met nog zes andere stoomvaartmaatschappijen *contracten* zijn gesloten tegen betaling van *het vervoer per brief.*"

Als wij dus niet wijzer willen zijn dan andere Mogendheden, die zulke groote ondernemingen in het nationaal belang ondersteunen, dan is het thans juist de geschikte gelegenheid om die zaak te bespreken."

Zoowel de heer Rutgers als de Minister antwoordden den heer Fokker, dat het toch niet wel aangaat, de winsten der posterijen als een soort van afzonderlijk fonds te beschouwen. Zij worden in de algemeene rijksmiddelen opgenomen en de besteding ook van die gelden behoort dus te gehoorzamen aan de regelen van besteding der belasting-gelden in 't algemeen. — Voorzeker niet onjuist, hoezeer ook dan de vraag omtrent subsidiering van een belangrijke stoombootlinie ongepraejudicieerd blijft. Naar onze meening is dergelijk subsidie om een groote handelscommunicatie daar te stellen, zeer goed verdedigbaar, ook afgescheiden van de netto-postwinsten-kwestie.

De Minister van Financiën die de zaak niet *à fond* wilde bespreken, toonde die echter niet zeer genegen te zijn. Althans, wijzende op het onlangs verleende subsidie van de O.-Indische stoomvaartmaatschappij *Nederland*, zeide hij:

„Ik laat nu in het midden of het publiek belang zoo zeer bij de zaak der stoomvaart op Noord-Amerika betrokken is, dat de Staat zou kunnen besluiten zoodanig subsidie te verleenen, maar ik herhaal dat het niet noodig is voor het brievenvervoer, maar strekken zou om eene nieuwe onderneming in het leven te roepen. Het zou ook niet vrij te pleiten zijn van het verwijt dat hier aan het beschermend stelsel zou moeten gedacht worden en een beginsel wordt ingeroepen door welks toepassing het geld uit de publieke kas zou genomen worden *om eene bijzondere onderneming te bevorderen.*" (pag. 1651 Bijblad: cursiefst: *red.*)

Bij de behandeling der artikelen werd nu deze zaak door den heer Fokker nader aanhangig gemaakt door een amendement-voorstel, waarin „het subsidieren van brieven-mails naar vreemde havens, met schadeloosstel-„ling c. q. bij de wet te regelen" in beginsel was aangegeven, nl. (naar aanleiding van een opmerking van den Minister van Financien) wanneer het subsidie meer zou bedragen dan het een derde van het port, welk derde, krachtens art. 28 dezer wet, door de regering reeds voor den vervoer kan worden uitgekeerd.

De wijze waarop over een zoo belangrijk beginsel hier incidenteel zou worden beslist, was echter niet welkom. De HH. v. d. Putte, van Voorthuijsen en van Houten voerden dat met nadruk aan, en bij den tegenstand die de zaak zelve dan ook wel bij anderen zal ontmoet hebben, was het niet te verwonderen dat het amendement, zitting 13 Junij, met 51 tegen 13 stemmen werd verworpen. (*).

(*) *Vóór* stemden de HH. Idzerda, Hingst, Stieltjes, van Kerkwijk, de Casembroot, Fokker, Knoop, van Wassenaer, van Eck, van Blom, Kalff, Kops en Leuting.

De bezwaren van sommige leden tegen de incidenteele behandeling der zaak verzetten zich gelukkig tegen eene opvatting als ware hiermede over de vraag van subsidieering van stoompakketvaarten ten nadeele beslist.

Wij willen over die zaak zelve nog een enkel woord zeggen. Naar onze meening beschouwt men dergelijke besteding van 's lands gelden ten onregte als eene kwestie van protectie of niet-protectie. Bij leden der kamer, zelfs naar 't blijkt, hij den Min. van Fin., was dit argument eenigzins bovendrijvende. Men schijnt dan alzoo te argumenteren: „Gelden uit de staatskas zonden gegeven worden aan particulieren, die daarmede een winstgevende zaak zouden gaan drijven; dat is hetgeen men protectie noemt, die niet toegelaten mag worden."

De vraag mag echter zoo niet gesteld worden. Op die wijze zoude men ook het gebruik van de staatsspoorweglijnen als een bedekt *subsidie* aan de exploitatie-mij. kunnen gaan beschouwen, immers daar zijn ook particuliere ondernemers, die winst beoogen, enz. Veeleer moet men vragen; Welke *zaak* geldt het hier? Is die in het *publiek belang*? Kan die van rijkswege *directelijk* gedreven worden? of is het middel van *concessie* verkieslijk? En dan onthoude men dat, welke ook de inzigten omtrent de grenzen van den staatswerkkring moge geweest zijn, het aanleggen van wegen, en het bevorderen der groote communicatie-middelen in het algemeen, brievenvervoer, telegrafie, steeds daaronder gerekend is. Overal dus en altijd in de welgeordende Staten heeft men wegen-aanleg en spoorwegenaanleg, bruggenbouw enz. als een taak beschouwd, die naar gelang van omstandigheden, door den staat allezins konde worden opgenomen. Maar nu zijn, tijdens de ten uitvoerlegging van datzelfde beginsel, de tijden, de zamenleving en daarmede de materieele hulpmiddelen, gaandeweg veranderd en voornitgegaan. Eerst had men de gewone wegen, al of niet straatwegen, waarop geen verschaffing van vervoermiddelen en geen exploitatie te pas kwam, — daar gold het *den weg* alleen. Daarop kwamen de spoorwegen, waarbij èn *aanleg*, èn *exploitatie* te pas kwam; — ook die exploitatie, een noodzakelijk corollarium van den weg, wordt soms evenzeer van staatswege verstrekt, hetzij directelijk zooals in Pruissen en België, hetzij door concessiën afzonderlijk van rijkswege opgedragen zoo als bij onze Staatsspoorwegen. Maar nu zijn door het toenemend stoomvervoer te water gaandeweg de mailpakketvaarten tusschen bepaalde havens, 2, 4, 8 maal per maand, op vaste vertrekdagen opgetreden. Dat stoomvervoer heeft geen wegen-aanleg noodig; het vervoermiddel en de *exploitatie* is alles; maar omdat nu het water mobiel is en er geen rails zijn te leggen, is een groote stoompakketvaart, — déhouché voor onzen handel, aan onze havens aansluitend en onze internationale spoorlijnen vervolgend —, toch evenzeer onder de rubriek „groote communicatiemiddelen" te brengen als die te lande. De pakketvaarten zijn de spoortreinen van den Oceaan, en die lijnen, waar zij het handelsbelang en daardoor de inlandsche industrie,

emigratie, doorvoer enz. sterk bevorderen kunnen, bevelen zich op soortgelijke gronden aan tot voorwerpen van Staatszorg, als de *grande voirie* steeds geweest is, niet alleen wat toezigt en policie, maar ook wat directe uitvoering of ondersteuning betreft.

Dat is, naar onze meening het ware standpunt waaruit men dit onderwerp moet beschouwen. Verre zij het van ons te beweren dat daardoor elk subsidie, zoo het maar overzeesche lijnen geldt, zou te verdedigen zijn, geenszins (evenmin trouwens als te lande, overdreven Staatsspoorwegenaanleg), doch wij verzetten ons krachtig tegen de opvatting dat dergelijke subsidiering *per se* te veroordeelen zou zijn, als eene toepassing van het protectief beginsel in zich sluitende.

Wij verwijzen trouwens onze lezers voor nadere beschouwingen hierover naar *Economist* 1868, p. 748. *De Hedendaagsche Stoompakketvaart*, Overzigt der Fransche en Engelsche subsidien ter zake. Voorts *Econ.* 1869. *Onze Stoomvaart*, p. 558. *De eischen van den vrijen handel*, *Econ.* 1870, p. 401. *Noord-Duitsche Lloyd*, de *Hamburgsche Stoomvaart* op Amerika, loop. jaarg. p. 677; alsmede, nog onlangs: *Katoen voor Amsterdam*, p. 1070.

Postkantoor-Spaarbanken. Het eind der beraadslagingen werd ingenomen door dit belangrijk, aan onze lezers niet onbekend onderwerp, laatstelijk behandeld pag. 748 van dezen jaargang. Wij behoeven er dus thans niet veel van te zeggen. De bekende voordeelen van het openstellen der postkantoren als spaarbanken zijn: de ruime gelegenheid voor alle ingezetenen om elk oogenblik van elken dag zijne spaarpenningen te kunnen opleggen; de grootere zekerheid die de depositarius hier aanbiedt dan bij de gewone banken; de bevoegdheid tot terugvordering op alle plaatsen van het rijk; met andere woorden, het *universeele* en het *secure* dezer soort van spaarbanken zijn de voordeelen, die dan ook reeds, na het boven verwachting welgelukken in Engeland, tot de vestiging van soortgelijke instellingen in België en elders hebben geleid. Daartegen werden als bezwaren aangevoerd: de concurrentie met de gewone spaarbanken die in 't leven wordt geroepen; het uitbreiden van den werkkring van den staat; het gevaarlijke van het in depot hebben van zeer groote opvorderbare sommen in tijd van politieke onrust en paniek; de omslag en het veel omvattende aan de organisatie bij de postkantoren verbonden. Deze waren de argumenten vóór en tegen reeds in het verslag te berde gebragt, en in de zitting (als tegenstanders o. a. door de HH. Virulij en Rutgers) nader ontwikkeld. De zaak was aanhangig gemaakt door een amendement van den heer Fokker, luidende, zooals het na wijziging in den loop der discussie, in stemming is gebragt: „Wij behouden ons voor, postkantoren te belasten met het in bewaring nemen en terugbetalen van spaarpenningen der minvermogenden, naar de regelen door ons bij maatregel van alg. bestuur te stellen."

De bedoeling was, den maatregel niet in te voeren op alle kantoren, doch vooreerst alleen op die plaatsen waar nog geen particuliere spaarbanken zijn, en zoo zijn er ongeveer nog een duizendtal van onze 1200 gemeenten! Bij zijne toelichting bragt de Hr. Fokker de zaak in verband met zijn geliefkoosd denkbeeld: de afschaffing der Staatsloterij.

„In de ons omringende Staten heeft men de Staatsloterij bijna overal afgeschaft en zich daartegenover bemoeid met de spaarbanken. Afschaffing der Staatsloterij heeft plaats gehad in Engeland in 1826, in Belgie in 1830, in het Grootbertogdom Hessen in 1831, in Zweden in 1834, in Frankrijk in 1836, in Beijeren in 1861. Bij ons meent men evenwel dat men de Staatsloterij moet behouden. De speelzucht kan niet worden uitgeroeid en daarom behoort de Staat, zegt men, het spel te leiden en te besturen. Zeer goed, wanneer de Staat het deed zonder profijt. Maar nu kan ik het denkbeeld niet van mij afwerpen dat juist het „profijt" de reden is waarom de Staatsloterij bij ons zoo lang wordt in stand gehouden. Wij doen dus het omgekeerde van de ons omringende Staten, en is dat zooveel wijzer? Omtrent dezen Minister van Finantien ben ik in dit opzigt meer gerust, die herhaaldelijk bij de verdediging dezer wet zich beriep op het buitenland, onder andere wat betreft de zoogenaamde gedwongen frankeering.

Slechts één voorbeeld van den invloed der afschaffing van de Staatsloterij op den bloei der spaarbanken. „De Fransche banken, die na een bestaan van 16 jaren, op 1 Januarij 1835 (het laatste jaar der Staatsloterij), slechts 79,425 deelhebbers, met 35½ millioen frs. *te goed*, hadden, telden op 1 Januarij 1848 712,589 deelhebbers, met 339 millioen *te goed*; zoodat èn het aantal deelhebbers èn het bedrag van dezer *te goed*, in 13 jaren tijds, volgende op de afschaffing der loterij, VERTIENDUBBELD WAS."

Ten aanzien van de bewering dat de Staat, *de communitas*, zich niet behoort in te laten met de belangen van particulieren, herinner ik dat ook hier te lande de voorbeelden van het tegendeel worden gevonden; men vindt hier de meeste particuliere banken, maar er zijn ook enkele van gemeentewege opgerigt en bekend. Ik wijs slechts op Arnhem, Deventer en Maastricht. Moeten nu de raden dier gemeenten als onnoozel worden aangezien omdat zij zich bemoeijen met de belangen der minvermogenden in hunne gemeente? Op dat verwijt zou ik den geachten afgev. uit Haarlemmermeer (de Hr. Rutgers) kunnen antwoorden: Rigt uw verwijt ook tot den geachten Voorzitter, die, nog niet lang geleden, als lid en voorzitter van eene raadscommissie te Arnhem werkzaam was om de belangrijke spaarbank aldaar op betere grondslagen te vestigen en daardoor haar bloei te verzekeren. (Die bank had den 31sten December 1865 2500 inleggers met een te goed van ½ millioen.)

Is de wetgever in Belgie ook onnoozel geweest, toen hij in art. 92

der gemeentewet schreef: „Dans les villes manufacturières les bourgmestre et échevins veillent à ce qu'il soit établi une caisse d'épargne"?

Mijnheer de Voorzitter, ik geloof dat er voorbeelden in overvloed zijn, dat men er anders over gedacht heeft dan degenen die het met den geachten spreker uit Haarlemmermeer eens zijn, dat men zich van Staatswege met dat belang van particulieren niet behoeft te bemoeijen. Indien men het doet van gemeentewege zonder de goede beginselen van bestuur uit het oog te verliezen, het kan ook geschieden van Rijkswege; want het Rijk is niet anders dan de groote communitas, de verzameling van al de gemeenten des Rijks. Dat het een groote weldaad voor de mindere klasse moet worden geacht, wordt bewezen uit het volgende feit.

Op ultimo December 1865 hadden de 75,000 deelhebbers in die 182 spaarbanken (waaronder zeer vele geringen zijn), een te goed van f 9,396,000; wat zou het niet zijn, indien het getal spaarbanken, in plaats van 1 op de 6 gemeenten, ware *één* in *iedere* gemeente? Voorzeker zou dan het cijfer van negen millioen binnen kort verdubbeld zijn."

Het denkbeeld werd vooral bestreden door den heer Viruly; de concurrentie aan de gewone spaarbanken aangedaan, stond daar wel het meest op den voorgrond. Ook de HH. van Voorthuysen en Rutgers spraken er tegen, ofschoon beide het beginsel in zoover genegen waren, dat zij aan de hand gaven de postkantoren wel als inbrengkantoren voor gewone spaarbanken te doen fungeren, doch den staat maar niet wilden belasten met de bewaring der gelden en met de functien van groote centrale spaarbank.

Van de zijde der voorstanders der zaak bespraken nog de HH. van der Linden en Kops eenige der aangevoerde bezwaren:

„Vooreerst", zeide laatstgen.: „'t geen door den Min. v. Fin. is aangevoerd aangaande den *omslag*, *dien de zaak geven zou*, en de moeijelijkheden van het beheer. De Minister houde mij ten goede, maar ik meen dat in zijne verklaring, *dat hij de zaak nog niet grondig heeft nagegaan*, de reden te vinden zal zijn van dit zijn bezwaar. Men gelieve te bedenken, hoe de zaak loopt in Engeland, hoe men daar zijn geld brengt. Men geeft zijn inleg en ontvangt als voorloopig ontvangbewijs een klaarliggend formuliertje, waarop een paar cijfers zijn in te vullen, en den dagstempel ontvangende, even als bij ons een bewijs van aangeteekend geldartikel. 's Avonds wordt al het ingelegde opgezonden, zeer goed, en het livretje komt en wordt uitgereikt. Wanneer men nu daarbij vergelijkt hetgeen hier dagelijks plaats vindt met de aangeteekende brieven, de postwissels, het verzenden van geld, het duplo inschrijven, afknippen van talons, voorts nog het invorderen van pretentien, die men welligt meermalen moet doen aanbieden, dan geloof ik niet dat de behandeling der inleggelden een bezwaar kan zijn waarvoor men zou moeten zwichten.

Een van de andere bezwaren, het *benadeelen van de particuliere spaarbanken*, komt mij niet voor van belang te zijn. Men spreekt van concurrentie. Maar ik kan niet onderstellen dat zij die dergelijke zaak belangloos beheeren, ten einde den werkman in de gelegenheid te stellen om te sparen, er iets tegen zullen hebben dat een ander dat ook doet, vooral indien dat nog meer voordeel voor dengenen oplevert, die zijn geld in de spaarbank beleggen wil. Het is immers de wensch en het doel der particuliere banken, dat er *zooveel mogelijk* bespaard worde? Zelfs zal hier kunnen gebeuren wat in Engeland is geschied, dat sommige bijzondere spaarbanken gaarne hunne fondsen hebben overgebragt naar het *Post-office Savings banks fund* Van schadelijke concurrentie kan hier dus geen sprake zijn.

Men veroorloove mij thans op nog een paar van de groote voordeelen van deze soort spaarbanken te wijzen, waarop men welligt niet genoegzaam let, — ik doe het in de hoop dat zulks welligt, nu of later, vrucht moge opleveren.

De Minister van Finantien heeft zeer te regt — en met onpartijdigheid, omdat hij niet vóór den maatregel is, — het voordeel aangetoond, dat er in gelegen is om den werkman tot grootere spaarzaamheid te brengen, namelijk, dat hij daardoor meer belang krijgt bij de rust in den Staat. Dat is een politiek voordeel dat geen Regering mag voorbij zien. Maar nevens dat voordeel staat nog een groot economisch voordeel. Niet alleen dat men bij de postkantoren *elk oogenblik* gelegenheid heeft om spaarpenningen te *beleggen*, doch men kan ook zijn geld, behalve aan dat bepaald kantoor, aan *alle postkantoren* van het Rijk terug ontvangen, welligt ook elders, waar slechts Rijks kas is. De schatkist is overal, door de postkantoren nagenoeg in elke gemeente, en welke instelling *kan* dergelijke voordeelen aanbieden van zekerheid, spoed en algemeenheid van werking? Van daar veelzijdige aansporing tot besparing, en nu is het eene waarheid, welke iedereen die armenzaken behandeld heeft, met mij zal erkennen, dat de werkman dien men tot besparen kan krijgen, een gered man is. Dat brengt hem tot een zekeren staat van onafhankelijkheid, het houdt hem terug van onvoorzigtig huwen, en dat alles is een groot oeconomisch voordeel voor den Staat.

Een ander voordeel betreft meer direct den Min. van Finantien. Uit het voorbeeld van Engeland — ik wil de Kamer niet met veel statistiek vermoeijen — blijkt dat het cijfer van gelden, in de *Post office savings banks* belegd, boogst aanzienlijk is (een 14 millioen pond sterling in circa tien jaren tijds, tegen 36 millioen in 't geheel bij de gewone spaarbanken aanwezig). Het kan dus zeer wel zijn, even als de geachte spreker uit Utrecht veronderstelt, dat een zeer groot bedrag langs dien weg, ook hier te lande, zou toevloeijen. Daardoor is dus een voortdurende belegging in nationale schuld en strekking tot ophouding van den koers, even als bij

vaste amortisate, en die ophouding van den koers is voor de Staatsfinantien geenszins onverschillig.

Ik voor mij zie veel voordeel in dezen maatregel, waarvan ik het beginsel noem eene reactie tegen de te strenge opvatting, die lang gevigeerd heeft, van het zoogenaamd *laissez faire*.

Het is eene reactie tegen te eenzijdige opvatting. Het was zoo gemakkelijk zich van iets af te maken, een voorwendsel te vinden tot werkeloosheid, door te zeggen: „de wetenschap leert, dat moet men aan partieulieren overlaten, dat valt niet in den werkkring van den Staat, de Staat moet zich niet zoo met alles bemoeijen." — Dat scheen zeer praktisch en zoodoende schoof men veel af. Maar die werkkring van den Staat is niet absoluut te omschrijven: op dat punt mogen wij niet te doctrinair zijn. Wanneer men de oeconomische geschiedenis van de laatste twintig jaren nagaat, — de jaren 1846 en 1848 zijn ook hierin wel eenigzins een keerpunt geweest — (en ik herinner den Minister van Finantien aan de geheele oeconomische hervorming, toen ook door hem in 't leven geroepen); — wanneer men die geschiedenis nagaat, dan zal men, naar ik meen, eene doorgaande strekking vinden, om zich los te maken van het doctrinaire beginsel, en men zal veeleer dezen stelregel zien opkomen: „de Staat behoort in het algemeen belang datgene te verrigten, wat nuttig is, wat de hand vindt om te doen, en wat hij zonder bezwaar doen kan." Het utiliteitsbeginsel moet veeleer hier het heerschende zijn. Wij moeten niet, door ons te houden aan vooropgezette theorien, noch den werkkring van den Staat te veel uitbreiden, noch ook aan den Staat eene verrigting ontzeggen, alléén op grond dat zij niet in het a priori gestelde kader zoude passen.

Ziedaar wat ik bij deze gelegenheid wenschte te doen opmerken."

Met veel nadruk betoogde de Hr. van der Linden: „Daar is, zegt men, weinig aan te verdienen." Ik wil het wel gelooven, want indien er wat aan te *verdienen* ware,.... ja! dan, dan zou men zich haasten om er een monopolie voor den Staat van te maken. Even als het is gehenrd met de loterij, daar wat op te verdienen was; en met het brievenvervoer.

Laat ons nu in eene zaak, waar wij niet concurreren met de particuliere nijverheid, waardoor wij eene weldaad aan de smalle gemeente kunnen bewijzen, niet aarzelen om te doen wat men in een groot Rijk met succes begonnen heeft en doet.

Wanneer er quaestie is van misbruik van sterken drank, dan zeggen de voorstanders der afschaffing: „gij moest eene wet maken, waarbij het aantal kroegen verminderd werd; hoe minder gelegenheid tot drinken, des te beter kan men het misbruik te keer gaan."

Laat ons het hier in dit geval eens omkeeren en zeggen: hoe meer gelegenheid gij geeft om geld te besparen, hoe meer guldens gij trekken zult,

Laat ons er niet voor terugdeinzen; even zeker als het is dat de kroeg den drinker lokt, even zeker is het dat de gelegenheid om geld te sparen ook geld lokt.

Is het nu zoo gevaarlijk geld aan den Staat toe te vertrouwen?

Laat ons toch hierin het crediet van ons land ophouden en zeggen: ja, het geld dat aan den Staat toevertrouwd wordt, is onder onzen tegenwoordigen Regeringsvorm veilig.

En wanneer het dat niet is, laat ons dan uit het Burgerlijk Wetboek het gebod schrappen, dat het geld van minderjarigen, weezen en andere miserabele personen op het Grootboek moet ingeschreven worden.

Dat bevelen wij, en zou dat niet veilig zijn? En zou dan het geld in de Staatsspaarbanken minder veilig wezen, als het op het Grootboek gezet wordt?

Omdat de Staat hier niet komt in concurrentie met de nijverheid, omdat het eene dienst is aan het volk, die door den Staat bewezen kan worden, omdat men hier door concentratie van krachten nuttig werken kan, omdat wij in Engeland het voorbeeld hebben dat het goed loopt, daarom ondersteun ik het denkbeeld van den Hr. Fokker met volle overtuiging. En al komt het ook nu niet tot stand, de poging thans gewaagd, zal toch in het vervolg goede vruchten dragen."

En dat zal zij ook. De voorsteller zelf zal op het nu reeds welgelukken niet hebben durven hopen, — zijn doel was de zaak te doen kennen, — en zelfs van zeer bevriende zijde werd hem in de discussie het voorshands terugnemen van het amendement aangeraden. Maar aan het eindelijk welslagen valt niet te twijfelen, al werd het amendement, zitt. 14 Junij, met 46 tegen 23 stemmen verworpen. (*)

Wie deze volkszaak nader in de bijzonderheden en geschiedenis wil leeren kennen, wordt bij deze verwezen naar een zeer lezenswaardig artikel over de regeling in Engeland, door mr. Hartogh, voorkomende in de Gids, November 1870.

Na dit overzigt van de belangrijkste onderwerpen in de discussie behandeld, hebben wij nog te melden dat de aanneming dezer herzieningswet in haar geheel, belangrijk geamendeerd zooals zij thans was, zitt. 14 Junij, met 61 tegen 8 stemmen geschiedde. (†)

De aanneming Eerste Kamer volgde zitting 20 Junij, met slechts één tegenstemming (de Hr. M. v. Vollenhoven.)

(*) *Voor* stemden de HH. v. Houten, Blom, Idzerda, Rombach, Cremers, Mirandolle, v. Goltstein, Kops, v. d. Linden, de Brauw, Stieltjes, Fokker, van Kerkwijk, Knoop, Dam, Hingst, Lenting, Moens, Gratama, Heemskerk Az., Cornelis, van de Putte en Vader.

(†) *Tegen* waren de HH. Kien, Hoffman, van Amerongen, Nierstrasz, van Nispen, v. d. Linde, van Reenen en Heemskerk Az.

— Nog twee parlementaire incidenten in de rubriek *communicatie-middelen* hebben wij aanteekenen: eene interpellatie van den heer van de Putte omtrent de *toegangen naar zee* van Dordrecht en Bronwershaven; ten andere, een motie van den heer de Roo van Alderwerelt, nopens de kosten voor de *defensiewerken*, die *bij aanleg van spoorwegen*, aan de concessionarissen wordt opgelegd; beide besprekingen geschiedden in de zitting van 21 Februarij.

Eerstgenoemde interpellatie was van zuiver technischen aard. Uit de inlichtingen der ministers van Marine en van Binn. Zaken bleek dat de thans voor de scheepvaart openliggende zeewegen van Dordrecht en Rotterdam in treurigen toestand zijn, met veel bezwaar voor de scheepvaart gepaard gaande. Des te meer gewigt was dan ook te hechten aan de bemoedigende uitzigten door den min. v. Binn. Zaken gegeven wat de werken van den nieuwen Maasmond betreft. Over het juiste tijdstip van welgelukken, evenmin als over het juiste bedrag der kosten valt niet met zekerheid te oordeelen, maar zoowel de waterstaat, als andere zeer gewaardeerde deskundigen, o. a. de heer Stieltjes, blijven omtrent het welgelukken goede verwachtingen koesteren, vooral ook door de afdamming van het Schenr, welke zwaarder stroom en sterker uitschuring door de doorgraving van den Hoek van Holland brengt.

Betrof de genoemde interpellatie meer een feitelijken toestand, een belangrijk bestuursbeginsel was door den heer de Roo ter sprake gebragt. Bij concessie-verleening van spoorwegen wordt veelal, zoo niet altijd, het aanleggen van eenige defensiewerken, of liever het betalen van eenige door oorlog aanteleggen werken, aan de concessionarissen opgelegd. Is dat echter wel redelijk? vroeg de heer de Roo, althans gaat het aan, daarvan zoodanigen regel te maken, dat men den spoorwegen-aanleg als middel gebruikt om militaire werken te doen oprigten? Zijn deze noodig voor de defensie, dan behooren zij door oorlog gedragen, zijn zij niet noodig, dan moeten zij ook niet aan de concessionarissen opgelegd worden. Zoo was ongeveer de strekking van het aangevoerde. Maar, zegt oorlog, een nieuwe lijn opent soms nieuwe toegangen voor den vijand en verstoort het bestaande verdedigingstelsel. Goed, en in zoodanig onbetwistbaar geval kunnen zonder onbillijkheid de kosten door de concessionarissen gedragen worden, doch het is er verre af dat dat geval altijd plaats vindt.

De voorgestelde motie hield de verklaring in, dat de Kamer, „gehoord de inlichtingen der Regering omtrent de bezwarende voorwaarden, welke, met het oog op 's lands verdediging, aan het verleenen van concessien voor den aanleg van spoorwegen worden verbonden, van oordeel was, dat dergelijke voorwaarden alleen dàn gesteld mogen worden, wanneer door den aan te leggen spoorweg, regtstreeks en onbetwistbaar, schade wordt toegebragt aan bestaande verdedigingswerken, in welk geval de schade door den concessionaris behoort te worden hersteld."

Google

Tot toelichting zeide Spreker o. a.

„De minister vraagt geld van *alle* lijnen, om bet even of die lijnen in aanraking komen met de bestaande vestingwerken, dan wel of zij op grooten afstand daarvan verwijderd blijven. Ten betooge daarvan wijs ik op de lijn Zwolle-Almelo, die over bare geheele lengte zeven à acht uren verwijderd is van elk defensiewerk. Ik wijs ook op de lijn Boxtel-Gennep-Wezel. Gennep, het punt waarop bet bier aankomt, is drie of vier uren van de meest nabij zijnde vesting, Grave, verwijderd.

De reden waarom de minister geld vraagt van de concessionarissen dier spoorwegen is, dat door die lijnen toegangen worden geopend tot het land. Maar nu wensch ik aan de Vergadering te doen opmerken, dat elke spoorweg, waar ook aangelegd, in diezelfde omstandigheden verkeert, want men legt spoorwegen aan, juist om eene verbeterde verbinding met het buitenland te bekomen.

De feitelijke toestand is derhalve deze, dat de minister van Oorlog eene zekere *schatting* heft van *elken* spoorweg. En hoe wordt nu bet bedrag van die schatting bepaald? Ik herhaal hetgeen ik bij eene vorige gelegenheid gezegd heb: op geheel toevallige, ja ik mag wel zeggen, op geheel willekeurige wijze. Voor de vier aanvankelijk verleende concessien is gevorderd eene som van f 250.000. Nu kan men niet aannemen dat de werken voor die vier lijnen geheel van denzelfden omvang en van dezelfde beteekenis zouden moeten zijn, en dat alle dezelfde kosten aan verdedigingswerken zullen veroorzaken. De f 250.000 zijn dus een volkomen willekeurig bepaalde som.

Wat wil nu de motie? Daarin zijn twee beginselen nedergelegd: 1°. geen schatting, geen storting van gelden door concessionarissen; 2°. schadevergoeding alleen voor schade, die regtstreeks en onbetwistbaar aan bestaande defensiewerken wordt toegebragt."

Wij moeten ons vergenoegen met de hoofdtrekken dezer kwestie, zeer teregt in de Kamer gebragt, aan te geven. Zij gaf er aanleiding tot ampele bespreking ook door de HH. Storm van 's Gravesande, Stieltjes en de Ministers van Oorlog en Binn. Zaken.

De Min. van Oorlog gaf in zoover de gegrondheid der gemaakte bezwaren toe, dat hij het regeringsvoornemen mededeelde om voortaan, „bij elke onteigeningswet voor den aanleg van een spoorweg, die voor bet defensiestelsel nadeelig zou kunnen zijn, tegelijker tijd de Kamer er mede bekend te maken, in hoever de Staat dan wel de concessionarissen de kosten tot herstel van dat nadeel behooren te dragen."

Maar krachtiger nog was de mededeeling des Min°. van Binn. Zaken.

Sprekende van de concessie aan de Hollandsche Spoorwegmaatschappij, voor Amsterdam-Amersfoort-Zutphen verleend, zeide de minister:

„In die concessie zijn geen voorwaarden gesteld tot het storten van gelden voor verdedigingswerken, maar is deze bepaling opgenomen, dat

de Maatschappij geen aanvang maken zal met het werk, vóór de eerste onteigening door de wet zal bekrachtigd zijn. Bij die wet wenscht de regering tevens aan de Kamer mede te deelen, welke werken, ten gevolge van de bepaalde rigting der spoorweglijnen, eventueel noodig kunnen zijn voor landsverdediging, en welke de Staat zal hebben aan te leggen.

Wanneer die onteigeningswet zal worden aangenomen, dan zal daardoor zijn uitgemaakt, dat de Staat de ten gevolge van deze lijnen te maken defensiewerken bekostigen zal, en de Min. v. Oorlog zal later de werken die hij meent dat worden gevorderd, op zijne begrooting kunnen brengen.

De regering meent, dat wanneer eenmaal bij die onteigeningswet het beginsel zal zijn aangenomen, dat *de Staat* de ten gevolge van deze lijn te maken verdedigingswerken bekostigen zal, de concessionarissen voor het aanleggen van spoorwegen ook voor het vervolg niet meer voor de eventueel te maken verdedigingswerken zullen beboeven te betalen. Zij meent dan als regel te moeten stellen dat *de Staat* die werken bekostigt."

Met dit voornitzigt kon de voorsteller dan ook gernstelijk de zaak verder aan de discussien bij de onteigeningswet te voeren, overlaten.

Over het belangrijk beginsel was door den Hr. Thorbecke gezegd:

„De mooije en gewigtige vraag waarop door de motie geantwoord wordt, is een stuk van de algemeene vraag: wanneer aanleg van een te concessioneren werk verandering van Staatswerken noodzakelijk maakt, wie moet de kosten dier verandering dragen? Er zijn vele Staatswerken buiten die van militaire verdediging; op het gebied van waterstaat doet zich gelijke vraag niet zeldzaam voor. Een ander voorbeeld: Stel de spoorweg door Rotterdam wierd niet van Staatswege, maar bij concessie aangelegd, wie zou een nieuw postkantoor hebben moeten betalen? Ik zou dus wenschen, dat de vraag, welke de heer de Roo voorstelt op te lossen, in zamenhang met de algemeene vraag wierd behandeld."

En verder: „Wanneer concessie voor een werk van algemeen nut wordt verleend, geschiedt dit dan in het belang van den concessionaris? Immers neen; zij wordt verleend in dat van het algemeen. Is nu de eisch van het algemeen belang, dat het werk — in dit geval de aan te leggen spoorweg — tot stand kome zóó sterk, dat de Staat zich de schade getroosten moet, dan behoort hij die voor zijne rekening te nemen.

Ook ik ben van meening, dat de Regering de magt moet hebben om te weigeren; doch verleent zij de concessie, in dat geval schijnt het mij natuurlijk, dat zij in de noodige verandering van Staatswerken zelve voorzie."

Wij vervolgen nu met de rubriek: „Belastingzaken" in ons volgend Nummer.

STAAT *van de voornaamste* **KATOENEN GOEDEREN,** *waarvoor, ter verzending naar* **NEDERLANDSCH INDIE, CERTIFICATEN VAN OORSPRONG** *bij het Dep^t. van Kolonien zijn geviseerd, gedurende de maand en de maanden, eindigende ult. October* 1870. (†)

ONGEBLEEKTE EN GEBLEEKTE GOEDEREN.

	Maddapollams.							Callicots.							Shirtings. ONGEBLEEKTE.			Shirtings. GEBLEEKTE.			Drillings.	Longcloths.	Cambrics.	Dieneets.	Marcelles.	Oogjesgoed.	Tafel- en Servetgoed	Garens.	Zakken.	Molton dekens.
	4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	8/4	4/4	9/8	5/4	6/4	0½/4	7/4	8/4	5/4	6/4	7/4	5/4	6/4	7/4										
	St.	St.	St	St.	St.	St.	St	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St	St.	St.	St.	St.	Stell.	Pik.	St.	St.
Oct.	2600	3452	10308	16550	"	650	25[illegible]	350	3701	7960	17304	"	2100	"	1056	2001	200	7341	12190	150	41077	"	23102	"	"	"	40	"	138	31000	1843
Jan.-Oct.	20775	32128	101007	248993	750	13030	450	1200	11955	41123	137954	"	9600	198	20398	25472	1864	29671	70821	5664	311390	500	244269	"	"	28	691	"	700	418000	84298

ADRIANOPEL-ROODE GOEDEREN.

	Garen.			Effen rood stukgoed.	Effen roode gewerkte Shirtings	Gedrukt stukgoed.	Saronga.	Kampandjangs.	Slendanga	Tjindies.	Spreijen.	Doeken
	Pikols.	Wrong.	Ponden.	St.	St.	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Doz.
Oct.	70	"	"	0220	"	615	"	"	"	"	"	186
Jan.-Oct.	2998	"	"	25260	"	5612	201	18	178	"	"	8722

GEDRUKTE GOEDEREN.

	Gedrukt stukgoed	Sarongs.	Kampandjangs.	Slendangs.	Tjindies.	Kembings.	Spreijen	Doeken
	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Doz.
Oct.	3333	300	743	295	"	"	"	1916
Jan.-Oct.	44597	7905	5681	3413	100	"	"	19164

GEVERWDE GOEDEREN.

	Garen.		Blauwe Drillings	Salempore	Effen zwart Stukgoed	Effen oranje Stukgoed	Diverse kleuren Stukgoed	Gewerkte Shirtings
	Pikols.	Wrong.	St.	St.	St.	St.	St.	St.
Oct.	"	"	"	"	"	"	"	"
Jan.-Oct.	48	"	872	3413	"	"	531	"

WEEFGOEDEREN.

	Nicanias	Grove Cottoeellen.	Gingbams.	Japansch Lioneo.	Brockstoffen.	Breede Sarongs	Boegineesche Sarongs.	Kampandjangs.	Slendangs.	Doeken	Taffachelaagen.	Nankinet
	St.	St.	St.	St.	St.	Cg	Cg.	Cg	Cg.	Dz.	St.	St.
Oct.	"	"	50	"	"	175	356	75	"	"	"	"
Jan.-Oct.	"	440	2931	"	50	1732	5910	971	15	6859	"	115

UITVOER VAN INLANDSCHE LIJNWADEN NAAR NEDERLANDSCH-INDIE. *Overzigt van den uitvoer van eenige der voornaamste katoenen fabriekaten, gedurende de tien eerste maanden in de jaren* 1861—1870

	Maddapollams.							Callicots.							Drillings.	Cambrics.	Shirtings.	Molton Dek.	Totaal Madap. en Callicots.	Totaal Madd. Call. Drillings & Shirtings.	Tot. Madd. Call. Drill. Shirt. en Cambrics.	
	4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	Totaal.*	4/4	9/8	5/4	6/4	6½/4	7/4	Totaal.*								
1861	10429	21700	71827	238813	6225	37470	387214	2510	3000	138350	338650	750	25900	504660	198715	10270	101024	107933	801874	1191613	1207883	1861
1862	18600	46400	158320	490530	21689	70920	809157	4480	2700	97640	203135	50	17950	326305	173451	23900	82246	146328	1135462	1391159	1415059	1862
1863	4699	11207	25422	113728	3150	13252	171795	1000	1250	26365	75673	131	6159	111578	38878	13615	43397	89303	288378	369548	379263	1863
1864	6400	9650	78151	110648	7100	10095	162644	814	3800	21950	110315	50	5900	142829	119847	12582	46446	29142	305473	471766	484348	1864
1865	12830	7941	24136	88200	3210	6275	142592	2409	1850	27532	95463	2639	6150	136043	77424	22174	47348	12528	278635	403407	425581	1865
1866	24936	38001	121358	537242	8783	37466	767758	6241	6416	77175	218243	950	9000	318025	141771	86049	197624	25255	1085781	1125176	1541225	1866
1867	11212	13135	97119	348170	5150	21192	493978	5850	2250	93440	299695	1520	20388	423135	263125	143220	305581	100128	919112	1488122	1031342	1867
1868	10098	21390	81012	349369	7100	44992	503853	2300	2650	53150	153978	"	15020	227124	146275	189500	168469	93770	732977	1047721	1181221	1868
1869	8415	11266	59951	234167	4500	19795	338094	900	8074	58169	207362	"	6300	276005	136009	177014	131935	14462	614090	883003	1060617	1869
1870	20775	32128	101007	248993	750	13030	417133	1200	11955	41123	137954	"	9600	202030	311390	244269	153885	84298	619163	1081438	1328707	1870

†) De onderscheiding van N. H. M. en Part. Hand. wordt voor 1870 niet meer in de offic. staten gemaakt. *) Met inbegrip van de $\frac{8}{4}$, in de laatste jaren nagenoeg niet meer voorkomende.

NB. Op de twee vorige tienjarige overzigten is abusievelijk in het opschrift *„over de zeven eerste maanden"* blijven staan; — zoo als zich trouwens van zelve aanwijst, moet dit zijn: respectievelijk 8 en 9 maanden.

OPGAVE *van de hoogste en laagste Coursen van de onderstaande Effecten aan de Beurs te Amsterdam.*

		Volle jaar 1868.		Volle jaar 1869.		Aug. 1870.		Sept. 1870.		Oct. 1870.	
		Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.
Nederland. Nat. W. Schuld	2½ pct.	52 1/16	58	52¼	57½	49¼	52⅜	51⅛	53⅝	52¼	52⅞
dito dito	3 „	61½	67¼	61¼	66⅜	56½	62¾	61⅝	64¼	61 11/16	62⅞
dito dito	4 „	82 9/16	90¾	83⅞	88½	75⅞	82 5/16	81¼	83¾	82½	84¼
Spanje. Oblig. 3 pCt. thans	2¾ „	80½	86½	25	38	22⅞	25¾	24 1/16	26¾	26⅞	30¾
dito Buitenl. 1867	3 „	32¼	37½	25¼	33⅛	23 15/16	27⅛	26	28	27½	31⅛
dito Binnenl. Schuld	8 „	27⅛	35⅜	21⅛	30½	21 5/16	23½	22	23⅞	23¼	27⅜
Portugal. Oblig. Ao. 1853	3 „	36¼	40	31⅜	37¾	27⅜	30	29	30⅛	29⅛	31 9/16
dito dito Ao. 1856/67	3 „	35¾	39⅜	31¼	37½	26	28¾	27¾	29¼	27 15/16	31
Rusl. Ob. Hops & C. 1798/1816	5 „	90	95½	92¾	96	85¼	91	89⅜	92⅜	91½	92½
dito Stieglitz 5e serie 1854	5 „	57	66⅛	61⅞	68½	56⅜	62	61¼	63	63	64⅝
dito dito 6e serie 1856	5 „	69⅞	75	74¼	80	69⅛	74¼	73	75½	74¾	76¼
dito Hope C. à f 1000 1864-665	„	82	90	88¼	92½	84	90	88¾	92	90	91½
Cert. inschr. in assignatien	6 „	38¼	46	40	49⅛	36	39⅝	39½	41½	39 9/16	41⅝
Oostenrijk. Metalliek (onde)	5 „	44¾	49¾	—	—	—	—	—	—	—	—
idem natioosle 1854	5 „	49¼	54⅛	—	—	—	—	—	—	—	—
Metslliek nieuwe (uit de conversie) io papier	5 „	—	—	46¼	51⅜	38	44⅝	42⅞	45⅛	43⅞	46
idem in zilver	5 „	—	—	53⅜	58½	44½	52⅝	50 11/16	53¼	51¾	53 11/16
Weener Loteo 6. 250 Ao 1839		365	460	458	610	468	532	530	536	545	555
dito fl. 250 Ao 1854	4 „	186	221	216	243	172	205	197	210	205	213
dito fl. 100 Ao 1858		—	—	146	168	120	140	152	154	144	148
dito fl. 500 Ao 1860	5 „	402	464	450	516	376	438	426	450	441	458½
dito fl. 100 Ao 1864		72¼	113	111	127	88½	111	101	109	106½	113
Turkije. Oblig algem. schold	5 „	22¾	40¾	87¼	45¾	37¼	43⅞	40½	43⅞	40 7/16	42½
Amer. Obl. Ver. St losb. 1874	5 „	76¼	84¼	83¾	90½	84	88½	—	—	90⅞	91⅞
idem idem 1882	6 „	74 3/16	80	79¼	91⅞	85 7/16	93½	92⅜	94 7/16	94¼	95½
idem idem 1885	6 „	—	—	77⅞	90⅝	85¼	92¾	91½	93 9/16	93 7/16	94 9/16
Brazilie. Oblig. leeo. Ao 1865	5 „	—	—	76¾	85	82¼	88¾	87¾	89¼	88½	89¼
Mexieo. idem Ao 1851	8 „	13¼	16⅛	11	15¾	12	14½	13⅜	14 7/16	13½	13⅞
Grenada. Obligatieo	3 „	80	86⅝	34	37½	36¼	36⅜	38½	38½	—	—
idem Gestempelde.		11⅝	16½	14½	18¾	19⅜	24	22 15/16	24	23	23½
Venezuela. Obligatien	3 „	9	12⅜	7 15/16	12⅝	7	8¾	8	8⅜	8	8⅛
SPOORWEGEN EN MAATSCHAPPIJEN.											
Aandeelen Nederl. Bank	5 pct.	230	250	231	245	245	250	250¼	256	256	260
dito Ned. Hand. maats.	4½ „	125	136⅝	107¼	131½	103	110¼	106	110⅛	109¾	119½
dito Holl spoorweg maatschappij		99½	107	97	105	—	—	102	103½	104	105
Obligat. Hollaodsche spoorweg	4 pct.	84	89	84	87½	80	80	—	—	—	—
Aand Rijosp (shares) vol gefoorn.		276	294	276	291¼	243	265	275	275	275	280
Oblig. Rijnsp. Leening 1838	4½ pct.	106½	108⅜	105	109	100	101	—	—	—	—
Aandeeleo Nederl. Indische spoorweg		—	—	41½	60	—	—	—	—	—	—
dito Maats. Exploitatie spoorw.		23	49	45½	74½	77	89	86½	87½	88	90
dito Ned. Indische Hand. Bank		—	—	62	78	—	—	—	—	—	—
Paodbr. Nation. Hypot. Bank	4 pct.	92½	94¼	94	97	92½	96	—	—	93½	93½
idem Kanaal Leening Ao. 1868	4 „	—	—	83¾	87 1/16	80⅞	81	80¾	80⅞	82	82
Aandeeleo Nederl. Centraal spoorweg		9½	15½	13¾	20	—	—	—	—	22	22
Obligatieo Centraal Spoorweg . .		42½	80	66	76½	60½	82	70	76	70	81
Aandeeleo Oostenr. Nationale Baok		640	845	668	729	565	652	645	680	665	683
idem Russ. Spoorweg Meats.		179¾	202¼	194¾	244	188	207	204	211¾	208¼	217
idem idem (Jelez)		—	—	190¾	216	186	205¾	196	200½	198	203
Obl. Russ. sp. f 1000 (Jelez Orel)	5 pct	—	—	77⅝	84½	75½	82¼	82⅜	83½	82⅞	84
idem f 1000 (Poti Tiflis)	5 „	—	—	79⅜	85	75½	82½	82¼	84	83⅛	84½
idem f 1000 (Kursk Chark.)	5 „	—	—	77⅝	84½	75½	82¼	82¼	83¼	82⅞	84
idem f 1000 (Moskow Jsrislow)	5 „	—	—	78	82	—	—	81¾	81¾	—	—
idem £ 100 (Charkow Azow)	5 „	—	—	75¼	81⅝	75⅜	82	81¾	82⅞	81¼	82⅝
Certifieaten Illinois spoorweg . . .		93¼	114½	99⅞	108½	103½	115	113½	117½	116½	117½
Oblig. St. Paol Paci6e spoorw. 2e sectie		49¾	68¾	62¾	71½	52	62	61	63⅜	59½	62 11/16
Beleening		3½	4½	3	6	6	6	5	5	4	5
Prolongatie		3	5	3	7	4½	8	4	6	4	5½
Disconto		2½	3½	2½	5	5½	6	4½	5½	4	4½

NEDERLANDSCHE BANK.

(In millioenentallen guldens.)

DATUM.	Disconto's.	Beleeningen.	Oper. kapitaal.	Bankbilletten.	Saldo's rek. crt.	Muntvoorraad.	Voorraad billet.	Surplus dekking.	Wisseldisconto.	Prolongkoers.
Aug. 8	74.11	44.47	118.58	158.12	28.62	85.71	27.53	11.01	6 (4 Aug.)	7
„ 15	71.36	45.13	116.49	154.96	28.12	84.24	27.52	11.01	„	„
„ 22	67.88	44.94	112.82	151.61	27.62	84.05	30.89	12.36	„	6
„ 29	66.45	44.63	111.08	147.35	29.44	88.46	31.86	12.74	„	4½
Sept. 5	62.88	43.92	106.80	145.77	27.08	83.88	36 85	14.74	5½ (1 Sept.)	5½
„ 12	63.91	43.56	107.47	144.70	28.84	83.96	36.36	14.54	„	6
„ 19	62.04	42.54	104.58	144.18	27.42	85.01	40.92	16.37	5 (19 Sept.)	5
„ 26	59.92	41.84	101.76	142.36	26 02	84.68	43.32	17.33	„	4½
Oct. 3	58.51	40.53	99.04	143.12	23.82	85.49	47.28	18.91	4½ (29 Sept.)	4½
„ 10	56.66	40.16	96.82	143.14	21.83	86.34	50.88	20.35	4 (10 Oct.)	3½
„ 17	55.78	39.02	94.80	141.38	22.96	87.84	55.26	22.10	„	4¾
„ 24	57.33	36.63	93.96	141.23	23.64	89.89	58.58	23.43	„	5
„ 31	58.59	36.38	94.97	143.25	24.17	91.08	60.28	24.11	„	5½

WISSELKOERSEN TE AMSTERDAM.

DATUM.	kort Londen.	kort Parijs.	kort Hamb.	Frankf. 6/w.
Aug. 8	11.88	56½	35 5/16	—
„ 15	11.95	55	35 1/16	99
„ 22	11.93½	57½	35	98
„ 29	11.89	56¾	„	„
Sept. 5	11.90½	57	—	„
„ 12	11.90	„	35½	„
„ 19	11.89	56½	35	98½
„ 26	11.90	—	—	„
Oct. 3	11.89	—	35 1/16	98½
„ 10	11.86½	—	35	„
„ 17	11.84	—	„	„
„ 24	11.83	—	„	„
„ 31	11.85	—	35 1/16	„

STAND VAN HET DISCONTO OP ELF VERSCHILLENDE PLAATSEN.

DATUM.	Londen.	Amsterd.	Parijs.	Berlijn.	Frankfort.	Weenen.	Madrid.	Petersb.	Turijn.	Brussel.	Hamburg.
Aug. 6	6	6	5	8	—	6	5	7	5	7	7½
„ 13	5½	„	6	„	7	5	—	—	—	6	7
„ 20	4½	„	„	6	—	„	5	8	5	7	6
„ 27	4	„	„	„	—	„	„	„	„	„	4
Sept. 3	3½	5½	„	„	—	6	„	„	„	5½	4½
„ 10	„	„	„	5	—	—	„	„	„	„	4
„ 17	3	„	„	„	5	6	„	„	6	„	3½
„ 24	„	5	„	„	„	„	„	„	„	4½	2½
Oct. 1	2½	4½	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„ 8	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„ 15	..	4	„	„	„	„	„	„	—	3½	„
„ 22	„	„	„	„	„	..	„	„	—	„	„

ENGELAND'S IN- EN UITVOEREN VAN EDELE METALEN.

In de week eindigende:	INVOER VAN GOUD EN ZILVER.			UITVOER VAN GOUD EN ZILVER.		
	Goud	Zilver.	Totaal.	Goud.	Zilver.	Totaal.
	pd. st.			pd. st.		
Augustus 17	1277.915	452.686	1730.601	114.359	140.898	255.257
„ 24	685.483	64.896	750.379	334 611	138.292	472.903
„ 31	1468.491	337.834	1806.325	475.327	179.607	654.934
September 7	1072.572	49.181	1121.753	81.862	83.929	115.791
„ 14	952.603	454.081	1406 684	52.221	155.968	208.189
„ 21	484.674	11.352	496.026	113.742	161.722	275.464
„ 28	465.783	406.378	872.161	39.558	172.721	212.279
October 5	206.787	117.374	324.161	145.789	144.938	290.727
„ 12	868.304	240.479	1108.783	248 475	474.490	722.965
„ 19	245.231	106.270	351.501	256.644	320.276	576.920

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERIGTEN.

Uit **de Handelsstatistiek van Nederland over 1869**, 2e deel, blijkt o. a. het volgende over ons handelsverkeer met de voornaamste rijken:

Groot-Brittannië. (In millioentallen.) Algemeene invoer f 159 m., invoer tot verbruik f 131; algem. uitvoer f 141, uitvoer uit het vrije verkeer f 107; doorvoer f 33. Bij vergelijking met de twee vorige jaren was dit verkeer meer dan in 1867, maar bij den invoer niet onaanzienlijk minder dan in 1868, te weten: f 11 voor den algemeenen invoer, f 15 voor den invoer tot verbruik; daarentegen was de algemeene uitvoer f 15, en de uitvoer uit het vrije verkeer f 13 hooger dan in 1868, en veel meer nog dan in 1867. De doorvoer is in die drie jaren trapswijs klimmende geweest.

Pruissen. Algemeene invoer f 154 m., invoer tot verbruik f 108; algemeene uitvoer f 178, uitvoer uit het vrije verkeer f 136; doorvoer f 41. Over het algemeen is hier vermeerdering van het verkeer op te merken, in vergelijking met de beide vorige jaren. De algemeene invoer beliep f 11 meer dan in 1868, de invoer tot verbruik f 10; de algemeene uitvoer f 3, de uitvoer uit het vrije verkeer f 0,1 en de doorvoer f 3 meer.

België. Algemeene invoer f 62 m., invoer tot verbruik f 54; algemeene uitvoer f 74, uitvoer uit het vrije verkeer f 62, doorvoer f 11. Bij vergelijking met 1867 ontwaart men bij den invoer eene vermeerdering van 10 millioen; bij vergelijking met 1868 eene vermindering van 1 millioen bij den invoer; doch de uitvoer is, vergeleken met beide jaren, zeer vooruitgegaan, als: 13 millioen meer dan in 1868 en 29 millioen meer dan in 1867, wat den algemeenen invoer betreft. De doorvoer klom van 7 tot 11 millioen.

Frankrijk. De algemeene invoer beliep in 1869 f 14 m., de invoer tot verbruik, f 12; de algemeene uitvoer f 9, de uitvoer uit het vrije verkeer f 7, en de doorvoer f 2. De invoer is wel meer dan in 1868, doch 5 millioen minder dan in 1867; gelijk verschil ontwaart men bij vergelijking van de cijfers van den uitvoer in 1869 en 1867.

De Vereenigde Staten van Noord-Amerika. Algemeene invoer f 12 m.; invoer tot verbruik f 7; algemeene uitvoer f 5; uitvoer uit het vrije verkeer f 3; doorvoer f 1. Er is bij in- en uitvoer eene neiging tot vermeerdering, bij vergelijking vooral met de opgaven van 1867.

In 1869 heeft de invoer van Java in Nederland eene waarde bedragen van f 91 m. en die van den uitvoer derwaarts f 36.

De invoer van Suriname in Nederland heeft beloopen eene waarde van f 1^{6} m., die van Curaçao f 0^{15}. De uitvoer van Nederland naar Suriname heeft bedragen eene waarde van f 1^{8}, en naar Curaçao p. m. f 0^{2}.

De invoer van de Westkust van Afrika was ter waarde van f 1[8] m., en de uitvoer derwaarts f 1[8].

Van den gezamenlijken invoer, ter waarde van f 576, geschiedde die 1°. voor omstreeks 64 pCt. ter zee en wel 49 pCt. met zeilschepen en omstreeks 51 pCt. met stoomschepen; 2°. voor 18 pCt. langs de rivieren en wel 65 pCt. met zeil- en 35 pCt. met stoomschepen; 3°. voor 18 pCt. te lande, en wel 8 pCt. langs gewone en 92 pCt. langs spoorwegen.

De uitvoer, ter waarde van f 507 m., had plaats: 1°. ruim 52 pCt. ter zee, en wel 30½ pCt. met zeil- en 69½ pCt. met stoomschepen; 2°. ongeveer 24½ pCt. langs de rivieren, te weten 61 pCt. met zeil- en 39 pCt. met stoomschepen; en 3°. 23 pCt. te lande, als: 12 pCt. langs gewone en 88 langs spoorwegen.

De doorvoer, ter waarde van f 116 m., toont aan 19 pCt. van de zee naar de zeezijde; 38 pCt. van de zee- naar de landzijde en de rivieren; 38 pCt. van de landzijde en de rivieren naar de zeezijde en 5 pCt. van de landzijde en de rivieren naar de landzijde en de rivieren.

Accijnsen. — Uit een staat blijkt, dat in 1869 veraccijnsd zijn in Nederland 170,271 *runderen*, ter gezam. waarde van f 17,550,104; en 103.504 *kalveren*, ter gezam. waarde van f 2,588,576, dus bijeengetrokken ter *waarde* van f 20,138,681.

Bij deze uiterst schrale mededeeling wat de *accijnsmiddelen* betreft, vraagt men zich te vergeefs, waarom enkel deze *totaalcijfers* en wel alleen voor het *geslagt* worden medegedeeld? Waarom geeft men niets nopens de overige accijnsmiddelen? Voor de suiker worden in de Staats-Courant de geregelde statistieken medegedeeld, doch voor *wijn*, *bieren en azijn*, *gedistilleerd*, *zout*, zonde een doorloopende publicatie van gedetailleerde gegevens daaromtrent, liefst ook *provineiegewijze*, zeer nuttig zijn. — Men vindt dergelijke tabellen wel reeds in het 1e deel der Financieele Bescheiden, c[a]. 1860 verschenen, ook thans vinden wij die op denzelfden voet voortgezet in het 2e deel dier belangrijke publicatie, (Bescheiden betreff. de Geldmiddelen 2e stuk, 1869), doch wat bednidt dergelijk historisch overzigt met achttal jaren tusschenpoozing? — Het is de geregelde jaarlijksche, zelfs halfjaarlijksche publicatie, met al de bijzonderheden die de administratie door hare tabellen verkrijgt, — die vooral te wenschen is, zal men voor het gewigtig onderwerp „volksverbruik" daarmede het noodige voordeel kunnen doen.

Oostenrijksche maal-methode. — In het in velc opzigten voortreflijke „Vierteljahrschrift des deutschen Ingenieur- und Architekten-Vereins in Böhmen", waarvan de tweede jaargang onder den titel „Technische Blätter" verschijnt te Praag, Universitäts-Buchhandlung, komt een hoogst belangrijk artikel voor over de Oostenrijksche maal-

methode, ook wel Weener-, Hongaarsche-, Prager-, en Saksische maalmethode genoemd, geschreven door den redacteur van genoemd tijdschrift den in de technische litteratuur met roem bekenden professor Friedrich Kick, leeraar in de mechanische technologie aan de rijks polytechnische school van Bohemen.

Het stuk wordt toegelicht door zeer leerzame afbeeldingen van tarwekorrels, en verdient in hooge mate ook de aandacht onzer meelfabriekanten.

Ned. Ind.

Publieke zittingen der Kamers van Koophandel. — Volgens de daghladen heeft de Kamer van Koophandel en Fabrieken te 's Hertogenbosch het, onzes inziens zeer juiste, besluit genomen om hare zittingen in het openbaar te houden.

Publieke bespreking van de aldaar behandelde onderwerpen is zeker nuttig te achten. Degelijkheid van inzigten kan bevorderd worden, de verslaggeving der debatten zal meer algemeene belangstelling wekken, en welligt tot openbare bespreking in meetings kunnen leiden; — het geldt hier meestal materieele tastbare volksbelangen, en die zijn tot dergelijke besprekingen uitnemend geschikt.

Moge het goede voorbeeld algemeen navolging vinden. Het nut der Kamers van Koophandel zou er zeker door bevorderd worden.

Handelcijfers. — *Katoen.* Vergelijkende staat der prijzen van katoen, ruw en gefabriceerd, te Manchester op 11 November en gelijk tijdstip der drie laatste jaren.

	1870.		1869.		1868.		1867.	
	s.	d.	s.	d.	s.	d.	s.	d.
Katoen. Upland fair per pond . . .	—		—		0	11¾	—	
dito good fair.	—		—		—		—	
Pernambuco fair	0	9	0	11⅞	0	11¼	0	8¾
dito good fair	0	9⅞	1	0⅞	0	11¼	0	9¼
No. 40 Mule Yarn, fair, 2e kw. . .	1	2¼	1	2¾	1	1¾	1	0¾
No. 20 Water Twist dito	1	2	1	3	1	1¾	1	0¼
26-in, 66 reed, Printer, 29 yds, 4 lbs 2 oz.	5	6	5	10½	5	6	5	7½
27-in, 72 reed, ditu dito 5 lbs 2 oz.	6	7½	7	9	7	4½	7	1½
39-in, 60 reed, Gold End Shirtings, 37½ yards, 8 lbs 4 oz	10	0	11	0	10	4½	9	9
40-in, 66 reed, dito dito, 8 lbs 12 oz.	11	0	12	3	11	6	11	3
40-in, 72 reed, ditu ditu, 9 lbs 5 oz.	12	1½	13	3	12	9	12	6
39-in, 44 reed, Red Eng Long Cloth, 36 yards, 9 lbs	9	4½	10	9	9	10½	9	3

STATISTISCHE STUDIEN.

DE GETALSVERHOUDING DER BEIDE GESLACHTEN.

Op de orde in de voortteling der beide geslachten is het eerst de aandacht gevestigd door den Engelschen lakenwever, later Lord-Major van London, John Grannt, met wiens „National and political annotations upon the bill's of mortality (1666)" ook de eerste schrede op het gebied der bevolkingsleer werd gezet. Het onderzoek is op groote schaal voortgezet in de vorige eeuw door Suszmilch, die zijne uitkomsten in het voortreffelijke 21e hoofdstuk der „Goddelijke orde, heerschende in de veranderingen van het menschelijk geslacht" heeft verzameld en in onzen tijd door Wappäus in zijne: „Allgemeine Bevölkerungs-statistik, 2e deel Numerisches Verhältniss der beiden Geslechter" (*).

Ik zal thans dit onderwerp behandelen op den voet mijner studie over den echtelijken staat en trachten den toestand van Nederland, ook wat deze bevolkingsverhoudingen betreft, zoo volledig mogelijk te doen kennen.

Het is van algemeene bekendheid dat, wanneer men een groot aantal geboorten tot grondslag neemt, het cijfer der jongens dat der meisjes overtreft. Suszmilch vat zijne uitkomsten in deze woorden zamen: „Altoos en overal worden tegen 20 dochters 21 zonen, of tegen 25 dochters 26 zonen geboren; of, 't geen het-

---

(*) Zie ook de uitvoerige behandeling van het onderwerp door Beroouilli: «Population istik, Sexual-Proportion der Lebendeo.»

Onze Nicolaas' Struijck heeft met de geringe bouwstoffen, die hij bezat, het onderwerp behandeld op bl. 337 en v. zijner «Gissingen over den staat van het menschelijk geslacht» volgende achter zijne «Inleiding tot de algemeene kennis der cometen en staartsterren.» Omtrent Nederland was hem toen niets met betrekking tot deze verhoudingen bekend en wat hij later daarvan mededeelde in zijne «Nadere ontdekkingen» is zeer onvolledig en betreft slechts enkele steden en gemeenten van ons land.

zelfde is, in ieder honderd worden altoos 4 tot 5 zonen meer dan dochters geboren; zelden 3 en 6 maar noch zeldzamer 7 tot 8 in het honderd." (*)

Alzoo op 100 meisjes 104 à 105 jongens. Latere nasporingen hebben doen zien, dat de verhouding niet in alle landen volkomen overeenstemt, maar dat de afwijkingen van de middenverhouding der Europesche staten *zeer gering* is.

Wappäus stelde voor die landen, waar naauwkourige geboortelijsten worden opgemaakt, een onderzoek in, dat 58½ millioen geborenon omvatte, en verkreeg tot middenverhonding 100 meisjes op 106.31 jongens of op 100 jongens 94.1 meisjes. Deze uitkomst verschilt al niet veel met die van Suszmilch, en komt nog nader daarbij, wanneer men de doodgeborenen en levenloos aangegevenen, waarvan Suszmilch goene opgaven kon verkrijgen, buiten rekening laat. De gemiddelde verhouding onder 70 millioenen *levendgeborenen* bleek namelijk te zijn, als 100 meisjes tot 105.83 jongens of 100 jongens tot 94.5 meisjes. (†)

Voor Nederland heb ik de verhouding opgemaakt over de jaren 1815—1864 In dit 50jarig tijdperk hebben plaats gehad 5,039,807 geboorten de l. a. daaronder begrepen. De verhouding der jongens tot de meisjes in dit cijfer is volkomen dezelfde als die Wappäus verkreeg, namelijk als 100 : 94.1. Ik heb de berekening ook voor elk jaar, te beginnen met 1825, afzonderlijk gemaakt en daaruit is mij gebleken dat in geen enkel van die jaren het aantal meisjes dat der jongens overtroffen heeft en dat de afwijking van de middenverhouding uiterst gering is. Zij beweegt zich tusschen 93 en 96 meisjes op 100 jongens of wel tusschen het minimum van

---

(*) Goddelijke Orde, enz. 2e deel 1e stuk bl. 306 der Hollandsche vertaling bij Pieter Meijer te Amsterdam 1770. Kersseboom »Eerste verhandeling tot eene proeve om te weeten de probable menigte des volks, enz.» nam als regel aan dat onder de geborenen de jongens tot de meisjes staan als 18 tot 17.

(†) Niet alleen in Europa komt dat overschot van jongens voor. Wappäus schrijft: »Der Uebersehuss der Knaben unter den Geborenen beschränkt sich nicht auf die angeführten Staaten des gemässigten Europa's, er scheint sogar unter allen Himmelsstrichen und unter allen Racen die Regel zu seyn, denn in welchen Ländern und unter welchen Racen man auch bisher genauere statistischen Daten über die Geborenen gesammelt hat, überall hat sich darnach ein numerisches Uebergewicht des männlichen Geschlechtes ergeben.» Zie dan zijne voorbeelden A. B. S. 2 deel bl. 159.

Ten aanzien dezer toestanden in de 18 eeuw bij volken buiten Europa leze men Suszmilch, Godd. Orde, 2e. deel 1 stuk bl. 321 en v.

930 meisjes (jaar 1847) en het maximum 959 meisjes (jaar 1830) op 1000 jongens.

Ik heb mijne cijfers van af 1815 in de volgende vijfjarige perioden bijeengetrokken. Van af 1840 vangt eene splitsing aan tusschen de geboorten *met* en *zonder* de levenloos aangegevenen. Of alle levenloos aangegevenen in de geboortecijfers der perioden vóór 1840 begrepen zijn is onzeker. (*)

De geboorteverhouding dan der jongens tot de meisjes stond in:

1815—1819	als	100 :	94.1
1820—1824	„	100 :	94.6
1825—1829	„	100 :	94,6
1830—1834	„	100 :	95.2
1835—1839	„	100 :	94.4

	Geboren met levenl. aangegeven.	levend geboren.
1840—1844	100 : 93.7	100 : 94 6
1845—1849	100 : 93.9	100 : 94.8
1850—1854	100 : 94.	100 : 94.9
1855—1859	100 : 93.9	100 : 94.8
1860—1864	100 : 93.4	100 : 94.4

Hieruit blijkt:

1o. dat de afwijking van de middenverhouding 100 : 94.1 zeer gering is.

2o. dat door weglating der levenloos aangegevenen de verhouding voor de meisjes vrij geregeld 1 pCt. hoogor is dan voor de jongens.

Dit laatste is ook in alle andere Europesche Staten waargenomen

(*) Waarschijnlijk zijn de levenloos aangegevenen bij gebrek aan algemeene voorschriften door sommige gemeentebesturen *niet* onder de geboorten begrepen, maar op het gezag van Lobatto (zie jaarboekje, uitgegeven op last van den Koning over 1839 bl. 98) kan men aannemen dat ze, te beginnen met 1838, er algemeen onder opgenomen zijn. Zijne opgave der levenloos aangegevenen afzonderlijk begint met 1839 (zie de tabel bl. 112 v. h. jaarboekje over 1846).

Mijne bronnen zijn: voor 1815—1824 de tabellen der in 1826 door den Koning benoemde commissie voor statistiek ('s Hage 1827, 2 dln.), voor 1825—1847 de genoemde jaarboekjes van Lobatto, voor 1848 en verder het statistisch jaarboek.

De grondslagen mijner becijfering zijn over het geheele tijdperk 1815—1864 niet volkomen dezelfde. De geboortecijfers van 1815—1828 betreffen Noord-Nederland met de beide Limburgen, van 1829—1840 zonder deze beide gewesten, van af 1841 Nederland met Nederl. Limburg.

In de tabellen over 1804—1812, door de genoemde commissie van 1826 mede uitgegeven, zijn de geboorten en overledenen niet naar de geslachten gesplitst.

en wijst op de aanzienlijke meerderheid van jongens onder de doodgeborenen. Dit blijkt dan ook uit de volgende cijfers. Onder de levenloos aangegevenen (*) was de verhouding in:

1840—1844	100 : 77.1
1845—1849	100 : 78.7
1850—1854	100 : 78.
1855—1859	100 : 78.2
1860—1864	100 : 77.2

De oorzaken van deze aanzienlijke meerderheid van jongens onder de doodgeborenen zijn onbekend (†).

Opmerkelijk ook is het verschijnsel, mede vrij algemeen in andere Rijken waargenomen, dat het verschil tusschen jongens en meisjes bij de *onechte* geboorten geringer is dan bij de *wettige* geboorten, m. a. w. dat het aandeel der meisjes bij de onechte geboorten stijgt, hoezeer het toch nog altijd beneden dat der jongens blijft. Zie hier de vergelijking der verhouding in de vijfjarige tijdperken van af 1835 (het jaar waarin met de splitsing der geboorten in wettige en onechte is aangevangen.)

	Wettig.	Onecht.
1835—1839	100 : 94.2	100 : 97.5
1840—1844	100 : 93.6	100 : 95.1
1845—1849	100 : 93.9	100 : 94.5
1850—1854 (§)	100 : 93.8	100 : 96.8
1855—1859	100 : 93.8	100 : 95.3
1860—1864	100 : 93.3	100 : 95.2

De rijzing van het aandeel der meisjes onder de onechte ge-

(*) Men weet dat in onze statistiek slechts sprake kan zijn van *levenloos aangegevenen*, omdat niet alleen de doodgeborenen, maar ook de vóór de aangifte bij den burgelijken stand overledene kinderen veelal als *levenloos aangegeven* worden ingeschreven.

(†) Oesterlen schrijft in zijne Medicinal Statistik bl. 165: «Die Ursachen dieses so enormen Vorwiegens männlicher Todgeburten sind bis heute nicht recht aufgeklärt, denn es ist viel zu bedeutend als dass es sich schön aus dem blossen Uebewiegens männlicher Geburten überhaupt ableiten liesse. Ebensowenig lässt es sich blos durch deren grössere Gefahr beim Act der Geburt in Folge ihres grösseren Körperbau's, zumal des Kopfes (Moser, Simpson, u. a.) erklären. Wichtiger scheinen irgend welche Umstände schon während des Fötallebens, und vielleicht die Thatsache, dass die Sterblichkeit des männlichen Geschlechtes auch nach der Geburt fast durch's ganze Leben grösser ist als die des weiblichen.»

(§) In het jaar 1852 overtrof het getal meisjes dat der jongens onder de onechtgeborenen.

boorten komt nog duidelijker aan het licht wanneer wij de splitsing toepassen op de levenloos aangegevenen, waaronder, zoo als wij gezien hebben, de minderheid der meisjes zoo groot is. De verhouding der jongens tot meisjes was onder de

	Wettige levenloos aangegevenen.	*Onechte* levenloos aangegevenen.
1850—1859	100 : 77.3	100 : 89.2
1860—1864	100 : 76.2	100 : 91.8

Van waar dat onder de *onechte* geboorten betrekkelijk zooveel meer meisjes voorkomen dan onder de *wettige?*

Allerlei gissingen zijn gedaan. Veelal wordt het feit in verband gebragt met de stelling, die ik hieronder behandel, dat de leeftijdsverhouding der ouders een hoofdinvloed uitoefent op het geslacht der kinderen en bij onechte geboorten het verschil in leeftijd der ouders geringer is dan bij echte geboorten. Dit geringe verschil in leeftijd der ouders zou, volgens die stelling, meerder evenwigt tusschen de beide geslachten onder de kinderen ten gevolge hebben, maar vooreerst is, zooals wij zien zullen, die stelling betwistbaar en in de tweede plaats is het nimmer mogelijk geweest waarnemingen te doen omtrent den leeftijd der *vaders* bij onechte geboorten.

Ook heeft men de oorzaak gezocht in de eerstgeboorten. Onder deze, zeide men, is het overschot der jongens veel geringer dan onder de volgende geboorten en daar nu onder de onechte geboorten een veel grooter aandeel van eerstgeboorten voorkomt, zoo is dit de oorzaak van het geringe overschot der jongens bij de onechte geboorten.

Dat echter onder eerstgeboorten het overschot der jongens minder groot zou zijn dan onder alle geboorten te zamen, is niet door eene voldoende waarneming bevestigd. Integendeel hebben de onderzoekingen van sommige statistici, b. v. die van Boulenger, geleerd dat onder de eerstgeboorten het mannelijk geslacht *sterker* vertegenwoordigd is dan onder de volgende geboorten.

Eene meer eenvoudige oplossing zoude deze zijn, dat de geboorten van onechte jongens meer geheim gehouden en alzoo de aangifte van deze bij den burgerlijken stand meer nagelaten werd dan die van onechte meisjes, maar ook voor deze bewering vind ik geen genoegzamen grond.

Veel juister komt mij de oplossing voor, die gezocht wordt in de omstandigheid, dat bij zwangere vrouwen buiten echt meer vruchten verloren gaan, dan bij gehuwde zwangere vrouwen. Wij

hebben gezien dat onder de levenloos aangegevenen het overschot der jongens veel grooter is dan onder de levendgeborenen. Hoogst waarschijnlijk is dit overschot nog grooter bij de ongeboren vruchten, en daar nu bij de ongehuwde zwangere vrouwen veel meer vruchten vóór de geboorte verloren gaan dan bij de gehuwde, zoo laat zich hieruit afleiden, dat onder de aangiften bij den burgerlijken stand van *onechte* geboorten betrekkelijk minder jongens voorkomen, dan onder de aangifte van *echte* geboorten.

Ik ga thans over tot eene splitsing der geboorten naar de stedelijke en landelijke bevolking, ten einde te doen zien welk verschil er in dit opzigt tusschen de verhoudingen bestaat. De bouwstoffen geven de gelegenheid weder met 1815 aan te vangen (*).

De verhouding van jongens tot meisjes (levenl. aangeg. er onder) was

	Steden.	Platteland	Amsterdam.	Rotterdam.	's Gravenhage
1815—1819	100 : 94.6	100 : 93.9			
1820—1824	100 : 94.8	100 : 94.4			
1825—1829	100 : 94.9	100 : 94.4			
1830—1834	100 : 95.3	100 : 95.1			
1835—1839	100 : 95.0	100 : 94.0			
1840—1844	100 : 94.1	100 : 93.5	100 : 92.6	100 : 93.7	100 : 94.2
1845—1849	100 : 94.7	100 : 93.5	100 : 93.4	100 : 95.6	100 : 94.5
1850—1854	100 : 94.3	100 : 93.8	100 : 94.5	100 : 94.8	100 : 96.8
1855—1859	100 : 95.1	100 : 93.2	100 : 95.9	100 : 96.	100 : 97 2
1860—1864	100 : 93.6	100 : 93.3	100 : 92.7	100 : 95.8	100 : 93.5
1840—1864			100 : 93.8	100 : 95.3	100 : 95.2

Men ziet uit deze cijfers, dat in de steden betrekkelijk meer meisjes geboren worden dan ten platten lande.

Wappäus brengt ons, door aanhaling van twee uitzonderingen op dezen ook in Frankrijk, Pruissen en andere Staten waargenomen regel, eenigzins op weg naar de oorzaken.

In Saksen en Wurtemberg namelijk worden op het platteland betrekkelijk *evenveel* meisjes geboren en het zijn deze zelfde Staten

(*) Het begrip van stedelijke bevolking is in de statistiek van ons land niet altijd hetzelfde geweest. Voor zoover ik kan nagaan, bragt men vóór 1850 onder steden alleen die, welke het regt van vertegenwoordiging in de provinciale staten bezaten, terwijl de overige onder het platteland werden opgenomen, (zie jaarb. van Lobatto 1841 bl. 125). Van 1850 tot en met 1859 werd onder *steden* verstaan de 87 voornaamste gemeenten, (Zie Statistisch jaarboekje, 3 jaarg. bl. 12 en v.), onder *platteland* alle overige. Met 1860 is de splitsing naar het zielental, boven en beneden 10,000 zielen, ingevoerd. Daar geen dezer stelsels — allerminst het laatste — uit een statistisch oogpunt juist is, zoo heb ik er de verhouding in de drie grootste steden afzonderlijk bij gevoegd, voor zooveel dit mogelijk was. In de eerste kolom steden, zijn deze drie natuurlijk ook begrepen.

waar, ook in strijd met den algemeenen regel, de verhouding der onechte geboorten tot de wettige op het land, even groot, ja grooter is dan in de steden.

Men zou dus, meent hij, kunnen aannemen dat de meerdere geboorten van meisjes in de steden, moet toegeschreven worden aan de meerdere onechte geboorten aldaar, ware het niet dat bij de wettige geboorten alleen zich hetzelfde verschijnsel *van meer meisjes in de steden* voordoet.

Daar nu op dit verschil bij de levendgeborenen alleen Saksen op nieuw eene uitzondering maakt (de betrekkelijke meerderheid van meisjes onder de levendgeborenen wordt in Saksen *niet* in de steden maar op het *platteland* aangetroffen), zoo zoekt hij den grond van het verschil in de hoofdbezigheid of het karakter der nijverheid. In Saksen toch is de bevolking der dorpen voor een groot deel eene overwegend industriële in tegenstelling van eene landbouwende.

Men komt echter met de oplossing van dit vraagstuk niet verder zonder eene afdaling tot de bijzondere statistiek, d. w. z. de toepassing van alle hierboven behandelde verhoudingen op districten of klassen der bevolking, die in nijverheid, zeden, welvaart, enz. principiëel verschillen. Deze factoren, de graden van welvaart, de zeden, de aard van het beroep, enz. beheerschen weder zoowel de huwelijksverhoudingen (leeftijd van intrede in het huwelijk en onderling verschil van leeftijd der gehuwden) als de physieke krachten der ouders op zich zelve, in welke toestanden ten laatste wel de oplossing van het vraagstuk zal moeten gezocht worden. (*)

Met betrekking tot de oorzaken der geslachtsverhonding heb ik reeds in mijne statistiek van den echtelijken staat (*Bijblad van*

(*) Bernouilli, Wappäus, Oesterlen en anderen wijzen op een aanzienlijk verschil in de verhouding der beide geslachten bij Joden en Christenen. Zoo zouden b. v. in Oostenrijk op 100 meisjes geboren worden, bij de Joden 121 en bij de overige bevolking 106 jongens. Men zou dit niet alleen daar maar in verschillende andere staten van Europa, ook in het noorden, hebben waargenomen en het ontbreekt niet aan gissingen naar de oorzaak van dat geheimzinnig verschijnsel.

Ik vind echter nergens rekenschap gegeven van de bronnen dezer opgaven en betwijfel het of ze wel uit de registers van den burgerlijken stand zijn getrokken. Heeft men ze uit kerkregisters (Hoffmann spreekt van eene Statistiek der Preussische Judengemeinden), dan zal de oorzaak van het verschil even gemakkelijk verklaard kunnen worden als Struyck zulks reeds deed naar aanleiding eener opgave van den penningmeester der Portug. Israel. gemeente te Amsterdam, dat onder die gemeente in 1740 zonden geboren zijn 60 jongens tegens 42 meisjes. »Maar, zegt Struyck, de meisjes zijn het ware getal niet. De jongens kan men weten, door degenen die besneden worden en die vóór de besnijdenis sterven."

den Economist 1867 bl. 472) op eene hypothese gewezen, die ik thans nader zal behandelen.

Volgens deze zou de betrekkelijke leeftijd der ouders den hoofdinvloed op het geslacht der kinderen uitoefenen, dat wil zeggen, niet de absolute leeftijd van vader of moeder, maar de onderlinge verhouding van hunnen leeftijd en wel derwijze dat, wanneer de vader ouder is dan de moeder *meer jongens*, wanneer de moeder ouder is dan de vader *meer meisjes*, en wanneer vader en moeder even oud zijn nagenoeg *evenveel jongens als meisjes* (met een klein overwigt van meisjes) zullen geboren worden.

Dat deze leeftijdsverhouding, gesteld dat de hypothese juist is, alleen als *hoofdinvloed* op de geslachtsverhouding der kinderen kan gelden, spreekt wel van zelf. Ieder weet dat zij bij waarneming van enkele echten niet doorgaat, maar het is de vraag of zij door de waarneming van een aantal echten, natuurlijk liefst uit verschillende volken en maatschappelijke klassen en uit verschillende tijdperken bijeenverzameld, wordt bevestigd.

Deze waarnemingen zijn echter nog zeer gering, althans veel te gering om op grond daarvan die zoogenaamde Hofacker-Sadlersche wet, zoo als de boven omschrevene stelling wordt genoemd, aan te nemen. Toch doen dit vele der eerste statistici, als Moser, Goehlert, Legoyt en anderen. Ook Wappaüs komt mij in zijn oordeel voorbarig voor wanneer hij zegt: „Es scheint allerdings ausgemacht zu seyn, dass die Altersdifferenz in der angegebenen Weise auf das Sexual-Verhältniss unter den Kindern einwirkt." Hij schijnt alleen de waarnemingen te kennen die vóór de stelling getuigen, niet die welke daarmede in strijd zijn, en deze komen mij minstens gewigtig genoeg voor om de stelling vooreerst nog niet als eenen door de statistiek bevestigden regel te beschouwen.

De leer steunt hoofdzakelijk op onderzoekingen van Hofacker, Sadler en Goehlert (*). De eerste nam tot grondslag 386 echten met 1996 kinderen uit lijsten der gezinnen in Tübingen; Sadler 381 eerste echten met 2068 kinderen uit de geslachts-registers der Engelsche pairs, en Goehlert 953 echten van vorstelijke personen

(*) Hofacker, Ueber die Eigenschaften, welche sich bei Menschen und Thieren von den Eltern auf die Nachkommen vererben u. s. w. Tübingen 1828.

M. Th. Sadler, Law of population, London 1830.

J. V. Goehlert, Untersuchungen über das Sexual. Verhältniss der Geborenen, Sitzungsberichte der philos. hist. Classe der K. Academie der Wissenschaften. Wien 1854.

met 4584 kinderen, die hij trok uit 25 jaargangen van den Gothaschen almanak.

Al deze nasporingen bevestigen de stelling, zoo als uit de straks te vermelden uitkomsten blijkt. Ook Boulenger, die 6006 echte geboorten in Calais, en Legoyt, die 52311 geboorten in Parijs tot grondslag nam (*), verkregen bevestigende uitkomsten, maar daartegenover staan nu de nasporingen van Noirot (4000 geboorten in Dyon) en van Breslau (8084 geboorten in het kanton Zurich), die eene aanzienlijke meerderheid van jongens verkrijgen juist bij die echten, waarin de moeder *ouder* is dan de vader (†).

De uitkomsten van al deze statistici zijn in het volgende staatje zamengevat. Op 100 meisjes trof men het volgende aantal jongens volgens

	In echten waarvan			De geboorten der drie soorten van echten vereenigd.
	Vader ouder dan moeder.	Vader en moeder even oud.	Moeder ouder dan vader.	
Hofacker . . .	117.8	92.0	90.6	107.5
Sadler	121.4	94.8	86.5	114.7
Goehlert . . .	108.2	93.3	82.6	105.3
Boulenger . . .	109.9	107.9	101.6	107.9
Legoyt	104.4	102.1	97.5	102.9
Noirot	99.7	—	116.0	103.5
Breslau	103.9	103.1	117.6	106.6

Zekerlijk zijn de uitkomsten der vijf eerstgenoemden zeer merkwaardig, maar, wanneer men in aanmerking neemt dat de bouwstoffen betrekkelijk weinige zijn en dat Noirot en Breslau juist tegenovergestelde uitkomsten verkrijgen, dan moet ik met Oesterlen (aan wiens „Handbuch für Medicinal-statistik" (§) ik vele bijzonderheden voor dit opstel ontleen) zeggen, dat hier van geen gevonden regel of wet sprake kan zijn.

(*) De cijfers van Boulenger loopen over de jaren 1833—1852 en die van Legoyt over 1854 en 1855. Ze zijn verzameld in Legoyt's «Statistique de la France II serie, tome IV.

(†) Noirot «Etudes statistiques de Dyon,» 2e. Edit. Paris 1852.

Breslau, Monatsschrift für Geburtsk. etc. t. 20. Berlin 1862.

(§) Behalve de reeds genoemde schrijvers noemt Oesterlen nog onder de litteratuur over dit onderwerp: Moser, Lebensdauer etc. S. 220 ff; Breslau, Zeitschrift f. Hygiène von Oesterlen, med. Statist. 1860; Ploss, über die das Geschlechtsverhältniss der Kinder bedingenden Ursachen. Berlin 1859.

Dat, al werd de leer van Hofacker door de waarneming van alle zijden bevestigd, hier nog geen verklaring van de geslachtsontwikkeling — een raadsel dat men reeds zoovele eeuwen en tot dus ver te vergeefs heeft trachten op te lossen — zou verkregen zijn, behoef ik niet te zeggen. Men zou alleen nog maar een *zamentreffen* van verschijnselen hebben gevonden en het ontbreekt dan ook niet aan pogingen om deze gewigtige vraag op andere wijze op te lossen (*).

Tot dus verre is men echter niet verder gekomen dan tot de meening, dat de geslachtsontwikkeling onafhankelijk is van alle betrekkelijk toevallige invloeden en daarin een vaste wet heerscht, die onder allerlei plaatselijke en tijdelijke afwijkingen steeds weder naar een evenwigt, naar een zooveel mogelijk gelijk getal mannen en vrouwen, bovenal in de periode der voortteling, streeft. Hieruit wordt teregt afgeleid dat de polygamie in strijd met de natuur is.

Ik zal thans het onderzoek naar de getalsverhonding der gegeslachten in de verschillende leeftijden voortzetten.

(*) Prévost z. B. leitete es sehr einfach davon ab, dass sich Eltern vorzugsweise Knaben wünschen, und wenn sie deren genug haben, eine weitere Vermehrung der Familie unterlassen, nicht aber so lange sie nur Mädchen producirten. Nach Giron de Buzareingues u. A. fördert alles die Gesundheit und Kraft der Eltern Fördernde die Geburt von Knaben, und umgekehrt (deshalb seien z. B. auch die Erstgebornen öfter Mädchen als Knaben; desgleichen sollen Zeiten der Ausschweifung und Sittenlosigkeit, Carneval, Residenzen und Höfe so gut als öffentliche Nothstände, Kriegs-, Epidemiejahre u. s. f. relativ weniger Knaben liefern. Für all dies fehlen natürlich alle statistischen Beweise. Unter den Erstgebornen aus 100 Ehen in Hamburg fand Buck allerdings 65 Mädchen u. nur 35 Knaben; Riecke aber umgekehrt 51,33 pCt. Knaben, nur 48.67 Mädchen, und auch z. B. in Calais schienen nach Boulenger bei Erstgebornen die Knaben noch mehr zu überwiegen als bei spätern Geburten). Auch Moreau, H. Nasse u. A. legen gleichfalls besonders auf Beobachtungen an Thieren hin, das Hauptgewicht auf die Körperkraft und deren Unterschied bei den sich Begattenden. Wie Giron fasste auch Leuckart die Ernährungs-verhältnisse in 's Auge; ihm folgend legte Ploss diesen leztern und zwar der Mutter den Haupteinfluss auf die Geschlechts-entwicklung bei, so dass bei guter Nahrung mehr Mädchen, bei schlechter mehr Knaben producirt würden. Diese Hypothese suchte Ploss durch manche statist. Data zur unterstützen; doch ist dieselbe a priori unwahrscheinlich genug, und bereits von Breslau, Wappäus gründlich widerlegt worden. Vielmehr finden wir dasselbe Vorwiegen männlicher Geburten bei allen Ernährungsverhältnissen, guten wie schlechten, so gut als bei allen gegenseitigen Alters-und Kraftverhältnissen der Eltern. (Oesterlen, Medicinalstatistik bl. 169.)

Wappäus behandelt deze leer van Ploss zeer omstandig in het 2e deel zijner Bevolkingsstatistiek bl. 165 en v.

Digitized by Google

Wij hebben gezien dat bij ons, als bij alle volken, meer jongens dan meisjes geboren worden, zoodat het overwigt der jongens in de eerste levensjaren nog al aanzienlijk is. Daaruit volgt echter niet dat er in het geheel meer mannen dan vrouwen zijn. Het tegendeel is waar. Men trof bij elke volkstelling een overwigt van vrouwen aan. Op 10,000 mannen telde men in 1830 10448, in 1840 10418, in 1849 10395, in 1859 10313 vrouwen.

Dit laatste maakt het van het hoogste belang de verhouding nader te ontleden en haar in de verschillende levenstijdperken waartenemen. Ik heb daarom in het staatje op nevenstaande bladz. de verhouding voor 21 levensperioden verzameld en de betrekkelijke en volstrekte sterfte, zooveel mogelijk met behoud derzelfde perioden, daarnevens gesteld. De eerste kolommen zijn getrokken uit de resultaten der vier volkstellingen (*).

De volkstellingen hebben m. i. nog geenen genoegzamen graad van naauwkeurigheid verkregen om bij kleine verschillen stil te staan, maar — en dit is een bemoedigend verschijnsel — twee omstandighedon versterken het vertrouwen in deze cijfers. Vooreerst bevestigen de stellingen, die de sterftestatistiek op dit gebied levert, de golving in de verhoudingen der tellingen en in de tweedo plaats is groote overeenstemming tusschen onze cijfers en die van andere rijken op te merken. (†)

Wanneer wij nu aan de hand dezer cijfers de geslachtsverhouding nagaan, dan blijkt dat do meerderheid van mannen niet blijft bestaan. Er worden meer jongens dan meisjes geboron maar niet alleen komen er van de eersto meer dood ter wereld, ook in de eerste dagen, wekon en maanden des jaars is de storfte grooter onder de jongens (§). Torwijl toch hot overwigt van deze onder de levend geborenen slechts 5 à 6 ton honderd beloopt, is

(*) In den staat der bevolking naar den ouderdom op 1 Januarij 1830 (Uitkomsten der telling van 1859, 2e deel bl. 419) komen de militairen met hunne gezinnen en de gevangenen in Noordbrabant voor onder de personen van onbekenden ouderdom. Ik heb daarom, ter verkrijging van het middencijfer in kolom 2, mijne verhoudingen voor 1830 vooraf zooveel mogelijk geregeld naar de zamengetrokken opgaven (zie bl. XXXIV en XXXV 2e deel der uitkomsten van de telling 1859), waaronder die personen (zie bl. V van dat deel) naar den ouderdom zijn ingedeeld.

(†) Men vergelijke ze met de opgaven van Wappäus, Allg. Bevölkerungst. 2e deel bl. 212 en de zamentrekking op bl. 180.

(§) Ook biermede was het in de vorige eeuwen niet anders gesteld. Zie de verhouding der kindersterfte in Suszmilch's Godd. Orde, 2e deel, 1e stuk, bl. 339.

VOLKSTELLINGEN.			BETREKKELIJKE STERFTE.			VOLSTREKTE STERFTE.				
Levens-tijdperken.	Aantal vrouwen op 10,000 mannen aanwezig in 1830, 1840, 1849 en 1859. — Middencijfer.	Aantal vrouwen op 10,000 mannen aanwezig in 1810 en 1859. — Middencijfer.	Levens-tijdperken.	Aantal vrouwen op 100 mannen. 1840—1851.	Aantal vrouwen op 100 mannen. 1850—1859.	Levens-tijdperken.	Overleden op 100 levenden voor elk levenstijdperk 1840—1851.		Overleden op 100 levenden voor elk levenstijdperk 1850—1859.	
							M.	V.	M.	V.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
			levenl. aang.	77.8	78.1					
			0—1 md.	76.5	75.9					
			1—2 "	77.9	78.2					
			2—3 "	80.4	82.9					
			3—4 "	82.5	82.5					
beneden het jaar	9779	9758	4—5 "	82.8	82.9	beneden het jaar	24.46	20.68	25.79	21.74
			5—6 "	84.7	83.7					
			6—8 "	86.8	86.2					
			8—10 "	88.6	92.1					
			10—12 "	93.0	95.0					
1—2 jr.	9822	9882	1—2 jaar	97.0	96.2					
2—3 "	9895	9970	2—3 "	98.0	98.2					
3—4 "	9802	9887	3—4 "	98.1	97.6	1—5 jaar	3.72	3.69	3.61	3.54
4—5 "	9920	9861	4—5 "	97.3	96.0					
5—10 "	9788	9806	5—10 "	98.4	99.1	6—10 "	0.82	0.83	0.78	0.80
10—16 "	9778	9805	10—16 "	105.3	116.4	11—15 "	0.51	0,55	0.48	0.59
16—20 "	10069	9944	16—20 "	96.0	99.8	16—20 "	0.84	0.75	0.75	0.70
20—25 "	10409	10327	20—25 "	75.2	82.7	21—25 "	1.16	0.88	0.99	0.86
25—30 "	10423	10358	25—30 "	95.1	106.3	26—30 "	1.09	1.04	1.00	1.08
30—35 "	10493	10370	30—35 "	111.9	122.6	31—35 "	1.16	1.25	1.17	1.34
35—40 "	10583	10362	35—40 "	111.6	119.4	36—40 "	1.41	1.45	1.22	1.47
40—45 "	10658	10393	40—45 "	97.1	102.8	41—45 "	1.77	1.58	1.56	1.50
45—50 "	10869	10640	45—50 "	83.1	85.0	46—50 "	2.04	1.60	1.90	1.48
50—56 "	11035	10851	50—56 "	88.1	84.4	51—55 "	2.51	2.00	2.68	2.05
56—59 "	11351	11348	56—59 "	96.7	92.0	56—60 "	3.36	2.73	3.39	2.75
59—65 "	11671	11950	59—65 "	103.6	103.0	61—65 "	4.52	3.85	4.56	4.13
65—69 "	12124	12390	65—69 "	109.6	114.9	66—70 "	6,98	6.32	6.93	6.43
69—75 "	12517	12952	69—75 "	117.0	122.9	71—75 "	10.88	10.12	9.72	9.50
75—79 "	12704	12880	75—79 "	118.7	126.4	76—80 "	15.14	13.98	15.13	14.29
79 en meer jaren.	13224	13607	79 en meer jaren.	130.1	130.0	81—85 "	22.65	22.20	23.12	22.37
						86—90 "	29.80	28.82	32.74	29.38
						91—95 "	35.21	32.88	39.75	36.85
						96—100 "	53.84	50.64	48.67	47.57
geheel	10393	10354	geheel	95.4	96.9					

het overwigt der jongens bij de sterfte beneden het jaar 15 à 16 ten honderd.

Men kan aannemen dat de meerdere sterftekans bij de jongens tot ongeveer het 5e levensjaar voortduurt, maar nog altijd blijven zij de meerderheid in getalssterkte behouden. Van het 5e of 6e tot het 10e en vooral van het 10e of 11e tot het 16e jaar is de sterfte onder de meisjes (in reden tot de 100 levenden van elk geslacht) grooter en, hoewel in deze leeftijden de sterfte voor beide geslachten gering is, zoo bespeurt men toch eenigen invloed op de geslachtsverhouding onder de levenden (zie de kolommen 2 en 3 waar de verhouding voor de vrouwen van 5—16 jaren daalt.)

Tusschen het 16e en het 20e levensjaar treedt het evenwigt in, maar spoedig slaat de schaal ten gunste van het vrouwelijk geslacht over. Op den leeftijd van 20—25 hadden tijdens de vier tellingen de vrouwen reeds de meerderheid. Geheel weder in overeenstemming hiermede wijzen de sterftecijfers, zoowel de betrekkelijke als de volstrekte, eene veel grootere sterfte onder de mannen van 16—25 als onder de vrouwen van dien leeftijd aan. De hartstogtelijke jaren van den man vallen in dat tijdperk en vooral de 22e, 23e en 24e levensjaren kenmerken zich bij hem door grootere sterfte. Daarna wordt de sterfte onder vrouwen weder grooter, vooral tusschen den ouderdom van 30 en 40, de jaren van het kraambed.

Na het 40e of 45e jaar is en blijft de sterfte (namelijk de sterfte in verhouding tot de levenden, kol. 8—11) tot in den hoogsten ouderdom grooter onder de mannen, en wij zien dan ook de meerderheid van vrouwen onder de aanwezigen vrij regelmatig tot in de hoogste levensperioden klimmen. Die constant ongunstige sterfteverhouding voor de mannen van af het 40e of 45e levensjaar is van dien aard dat men in de hoogste levensperiode, 79 en meer jaren, op 10,000 eene meerderheid van vrouwen van 3200 à 3600 telt, en op de geheele bevolking, zonder onderscheid van leeftijd, op 10,000 eene meerderheid van vrouwen van 350 à 400 voorkomt (*).

(*) Wat is nu de oorzaak van die grootere sterfte bij de mannen, het sterkere geslacht, vóór, tijdens, kort na de geboorte en gedurende het grootste deel van het leven? Oesterlen behandelt deze vraag uitvoerig op bl. 181 en vv. van zijne Medicinal-statistik, en bestrijdt, ook op grond van gedane waarnemingen, de verschillende oplossingen die men heeft trachten te geven. Hij komt tot het besluit, dat wij de oorzaken evenmin kennen als het raadsel der geslachtsontwikkeling is opgelost. «Immerhin, zegt hij, scheint die grössere Sterblichkeit des Mannes «ungleich mehr durch secundäre, zufällige Einflüsse seitens seiner Lebensver«hältnisse bedingt als durch physische und nothwendige seitens seiner Natur.»

De bijzonderheden, die ik hier aan de cijfers van afsterving ontleende, zijn voldoende voor ons doel, namelijk den invloed van die afsterving op de getalssterkte der geslachten in de belangrijkste levensperioden na te gaan. Wie tot meer bijzonderheden wil afdalen vindt een uitnemende bron in de sterftetafelen van von Baumhauer, voor elk levensjaar en voor elk geslacht afzonderlijk opgemaakt (Bevolkingstafelen, uitgegeven door het Dep. van Binnenl. Zaken 1856 en Statistisch jaarboek, 14e en 15e jaargangen, 1e gedeelte 1867.)

Onder de uitkomsten thans verkregen, vestig ik hoofdzakelijk de aandacht op de bevestiging van het volgende in geheel Europa waargenomen verschijnsel *dat het overschot der jongens bij de geboorte door de sterfte in de eerstvolgende levenstijdperken in die mate wordt verevèn d, dat het evenwigt tusschen de beide geslachten omstreeks het tijdperk der physieke rijpheid intreedt.*

's Hage, 1870. W. Th. Sandberg.

EEN WOORD OVER AMSTELLAND

Eene zeer gewigtige kwestie is op dit oogenblik hangende tusschen Amsterdam en het Hoogheemraadschap Amstelland, namelijk, of dit laatstgenoemd waterschap regt heeft om steeds *dóór Amsterdam heen*, voldoende waterloozing op het IJ te behouden. Vele belangen van landbouw en grondeigendom, ook het gezondheidsbelang der hoofdstad zijn met, deze kwestie gemoeid, die te meer gewigt erlangt, nu juist een Reglement voor het Hoogheemraadschap, (hetwelk van de Prov. Staten van drie provincien, Noord- en Zuidholland en Utrecht, of bij niet voldoende overeenstemming krachtens de wet van 1855, van den Koning moet uitgaan), bij de Prov. Staten in behandeling is.

Een kort overzigt van de kwestie en haren oorsprong zal onzen lezers mogelijk niet onwelkom zijn. (*)

De heerlijkheid van Amstel, en het waterschap Amstelland, behooren wèl van elkander te worden onderscheiden. Beiden komen echter hierin overeen, dat ze hun naam aan de rivier den Amstel ontleenen; bovendien is de Heerlijkheid de kern van het Hoogheemraadschap. De rivier ontstaat door de zamenvloeijing van de Drecht en de kromme Mijdrecht, welke inéénvloeijing even ten zuiden van het dorp Uithoorn plaats vindt. Tot omstreeks de helft der dertiende eeuw stroomde de Amstel geheel ombelemmerd in het IJ.

Wij moesten dit voorop stellen, omdat het bij de ontvouwing van ons plan behoefte is.

(*) Daar wij vernemen dat er omtrent het onderwerp van dit artikel niet veel in drnk bestaat, hebben wij gemeend, — ook op geachte aanbeveling van deskundige zijde, — aan deze beschouwingen, hoezeer van meer specialen aard, eene plaats in ons Tijdschrift te mogen inruimen, daar zij betrekking hebben tot eene hangende kwestie van groot economisch gewigt, waaromtrent het publiek, — zelfs het belanghebbend gedeelte, — maar zeer schaars is ingelicht. RED.

Laat ons thans de wording en ontwikkeling van het Hoogheemraadschap Amstelland nagaan.

Omstreeks de helft der dertiende eeuw liet Gijsbrecht III, van Amstel een dam — de Amsteldamme, de Middeldam of Vijgendam — in den Amstel leggen. Gelijk bekend is, heeft dam in het Oud-Hollandsch dezelfde beteekenis als de tegenwoordige woorden *uitwatering*, *sluis*, waardoor de zee wordt gekeerd of toegelaten; van daar naamplaatsen als Schiedam, Rotterdam, Amsterdam enz.

De middeldam bevatte of liever bestond uit een of meer sluizen. Men mag met eenigen grond aannemen, dat er van den beginne af twee waren. Over deze sluizen kregen waarschijnlijk de eigenaars der daarachter gelegen landen onmiddellijk opzicht. Zeker is het, dat zij in 1305 met dat toezicht, en ook met het onderhond er van waren belast. In 1387 wordt bevolen, dat men de sluizen zal op- en toedoen, zoo als dat zal worden overeengekomen tusschen het gerecht van Amsterdam, en de heemraden en sluismeesteren van Asichdom, dat is: een streek lands ten oosten en zuiden van Ouderkerk. Ziedaar de eerste berichten van den oorsprong van het waterschapsbeheer.

Gijsbrecht IV had intusschen, in het laatst der dertiende eeuw, aan die van Oud-Kalslagen en Nieuwveen, het recht verkocht, om door een watergang *uit te wateren in den Amstel tot Amsterdam* DÓÓR (*) *de sluizen* (in den middeldam), — onder voorwaarde, dat zij den Bilderdam, in de Drecht gelegen, zouden gesloten houden.

In 1413 verkocht Graaf Willem van Beijeren, met goedvinden van Amsterdam en van allen die in Amstelland „gewaterd zijn," aan die van Reinerskoop, Bijleveld, Achthoven en Mastwijk, gelegen in het Sticht, het recht, om door Amstelland uit te wateren *tot in het IJ*. Later verkregen Harmelen, Kockengen en Spengen datzelfde recht. De voorwaarden hielden o. a. in, dat zij een watergang zouden graven van den Rijn tot Wilnis. Deze watergang moest voor vreemd water gesloten zijn, en werd Bijleveld genoemd. Bijleveld — ten einde het gewone spraakgebruik te volgen, zullen wij dezen naam voortaan geven aan de landen, die door den watergang Bijleveld met den Amstel in gemeenschap staan, — nam vervolgens op zich, om voor één vierde bij te dragen

(*) Wij schrijven de woorden cursief die het recht van Amstelland om *door* Amsterdam tot *in het IJ* uit te wateren, aanduiden, omdat over dit recht het tegenwoordige geschil van Amsterdam en Amstelland loopt.

in de kosten van onderhoud van de sluizen in den Middeldam en te IJpensloot. (*) Mocht later een sluis tusschen IJpensloot en den Middeldam noodzakelijk worden, dan zou deze geheel voor rekening van Bijleveld worden gemaakt en voor een vierde worden onderhouden. Daarentegen behoefde Bijleveld niet in de lasten van Amstelland bij te dragen.

De vierde sluis, waarvan wij spraken, bestond in de 15e eeuw ter hoogte van de tegenwoordige slijpsteenen — oude Teertuinen — en is later naar de Sint Anthoniespoort — Nieuwemarkt — verlegd.

Tusschen de jaren 1492 en 1509 nam Amsterdam op zich, om deze sluizen en de sluizen in den middeldam op eigen kosten te onderhouden. *Het recht van uitwatering werd echter uitdrukkelijk door Amsterdam erkend als aan die van Bijleveld en aan Amstelland te behooren.*

Het schijnt, dat Amsterdam sedert alléén ook het *toezicht* op deze sluizen heeft uitgeoefend: of dit mondeling was overeengekomen weten wij niet.

De laatste vergrooting van Amstelland, waardoor het zijn tegenwoordige uitgestrektheid verkreeg, vond plaats in het begin der zestiende eeuw. Toen staken de bewoners van sommige aan de Vecht gelegen landen de dammen, die hen van Amstelland scheidden door, en brachten hun water op dit laatste, terwijl tot dien tijd die afwatering op de Vecht had plaats gehad.

De hooge vloeden in de Zuiderzee, die ook hier het Vechtwater opstuwden — men bedenke dat de sluis te Muiden nog niet bestond — gaven tot deze willekeurige daad aanleiding.

Ziedaar in korte trekken de geschiedenis der wording van het Heemraadschap Amstelland, dat aldus een oppervlakte van ongeveer 33,000 bunders verkreeg. Zijn grenzen liepen van Kalslagen noordwaarts tot den Heiligen weg — den Overtoomschen weg — langs Rijnland tot Amsterdam; van daar langs het IJ tot Muiden, van deze plaats langs den linkeroever van de Vecht tot Nieuwersluis, en van daar ongeveer langs een denkbeeldige rechte lijn naar Kalslagen. Deze grens wordt ook wel de ring genoemd: men spreekt dus van den ring van Amstelland. Ter loops zij hier opgemerkt, dat o. a. het tegenwoordig Bestuur

(*) Zoo als bekend is, watert Amstelland uit, behalve door de sluizen te Amsterdam, ook door de IJpenslooter- en Diemerdammersluis, in den Zeeburger en Diemerdijk.

van Amstelland onderscheid tusschen de grens en den ring van Amstelland meent te zien.

Tot den tijd waarvan wij spreken, werd Amstelland — gelijk wij aantoonden — naar verschillende overeenkomsten beheerd. Het schijnt echter dat dit beheer weinig had te beteekenen. Wij zagen daareven, dat sommige aan de Vecht gelegen landen hun water eigendunkelijk op Amstelland hadden gebracht. Maar ook in eigen gezin ging het wonderlijk toe.

Die van het Sticht hadden den dam in de Aa, die hen van Amstelland moest gescheiden houden, opgeruimd.

Het Dijkgraafschap van Woerden had den ouden dam weggenimd en daarvoor in de plaats gesteld een verlaat met drijvende deuren.

De grootste beroering echter verwekte de eigendunkelijke handeling van Jacob Coppier, Heer van Kalslagen, die, in 1500, den Bilderdam met een verlaat en schotdeuren had voorzien. Dewijl deze daad aanleiding gaf tot een geschil, dat langer dan 150 jaar duurde, en er gedurende dien tijd omstandigheden plaats grepen, die een eigenaardig licht op de geschiedenis van dat tijdvak werpen, zoo willen wij bij deze gebeurtenis een oogenblik stilstaan.

Men beweerde, dat door het doorsteken van den Bilderdam, (*) het water van Rijnland op Amstelland kwam. Dat was ook zoo, maar toch niet meer dan door het schutten werd veroorzaakt. Het verlaat met de schotdeuren werden nl. tot het doorschutten van schepen gebezigd, tegen een zekeren tol, die „arbeidsloon" werd genoemd. De schippers van Leiden, Delft, den Haag, Brabant, enz. verkozen dezen doorvaart om naar Amsterdam te komen, boven die door het Spaarn en Spaarndam. Hierdoor werden Rijnland en Haarlem, die het recht hadden om tollen op het Spaarne en te Spaarndam te heffen, zeer benadeeld. Op aandrang van het machtig Haarlem werd dan ook van 's Gravenwege het schutten door den Bilderdam in 1519 verboden, en, toen dit zonder gevolg bleef, de dam in 1524 gestopt, onder toezicht van Jan Benninck, Raadsheer in het Hof van Holland.

De heer van Kalslagen echter opende het verlaat weêr terstond — zoo lezen wij — en daagde Jan Benninck voor het

---

(*) In dezen tijd schijnt het woord *dam* reeds de beteekenis gekregen te hebben, die *wij* daaraan hechten nl. die van dijk, sluiting en dergel.

Hof, dat den eischer in het ongelijk stelde en beval om de schotdeuren en het verlaat uit den dam te nemen, dezen digt te maken en schepen noch water door te laten. „'t Schijnt nogthans" zegt Wagenaar, „dat men aan deze uitspraak niet voldaan heeft. De Bilderdam bleef op. De stad Haarlem, altoos zorgvuldig om de vaart door het Spaarne te handhaven, bekostigde gewapende vaartuigen om de vaart door den Bilderdam, den Heiligenweg en elders geweldigerhand te beletten, en bewoog in 1552 de Gravelijkheids Rekenkamer om de helft te dragen in de kosten. Doch de ongewone vaart bleef stand houden. „Na veel en langdurig gehaspel en nadat de geschillen der twee Heemraadschappen en der belanghebbende steden in 1670 voor den Hoogen Raad waren gebracht, doch daar hangende waren gebleven, werden de „provisionele" verlaten behouden, terwijl Rijn- en Amstelland elkâer omtrent het beheer en onderhond verstonden. Rijnland verkreeg echter, dat er dwarsbalken (hameijen) (*) over de sluis werden gelegd, ten einde de doorvaart van schepen met staande masten te beletten.

Na deze uitweiding, die de lezer ons zal vergeven, keeren wij tot het begin der zestiende eeuw en de wederrechterlijke handelingen die toen waren gepleegd, terug.

Om aan de bestaande verwarring een einde te maken, en voor het vervolg de orde beter te handhaven, gaf Karel V. den 25n Sept. 1525 een handvest uit, dat thans nog als wet voor het Heemraadschap Amstelland geldt.

Het gebood, dat de dam in de Aa wederom moest worden gelegd, en dat het verlaat te Woerden moest worden veranderd en zóó ingericht, dat er voortaan geen water kon doorloopen. Ook omtrent den Bilderdam bevatte het voorschriften, waaraan echter geen gevolg werd gegeven, zoo als uit het voorgaande blijkt.

Verder werd bepaald:

1o „dat de Baljuw van Amstelland als Dijkgraaf en daartoe zes Heemraden, die hij alle jaren uit de gerechten van Amsterdam, Weesp, Ouderkerk, Amsterveen, Diemen en Waverveen daartoe nemen zal, met twee of drie hunner den ring of omloop van

(*) Op onde kaarteo zieo wij dergelijke hameijen voor der steden poorten afgebeeld. Zij dieodeo om het steken blijven van te hoog beladen wagens in de poorten te voorkomeo, daar de wagens eerst door de hameijen die de wijdte der poorten voorstelden, moesten rijden, vóór dat zij in de poort oochten komen. Men bedenke dat de toegangen naar de steden in dien tijd bekrompen waren, ten einde zich gemakkelijker tegen een plotseling invallenden vijand te verdedigen.

do gemeene waterschap en waterschutting van Amstelland, *in Holland gelegen*, schouwen zullen" op gelijke boete als men dat in Rijnland doet;

2o dat diezelfde Dijkgraaf en Heemraden den ring in het Sticht Utrecht evenzeer zullen schouwen, en, bij het vinden van gebreken, de dorpen, die daaraan schuldig zijn, zullen uitnoodigen tot herstel; werd daaraan, na gedanen aanzeg, binnen acht dagen niet voldaan. dan zou hun gelegenheid tot uitwatering in de Holendrecht, het Gein, de Waver of daar, waar het noodig mocht zijn, worden belet.

(Men heeft hier blijkbaar al de Stichtsche landen behalve Bijleveld op het oog.)

3o dat de ring van Bijleveld, zoo dikwijls als het nood is, zal worden geschouwd met recht van boete (10 pond per dag, doch in geen geval 1000 pond te boven gaande) en nadat vooraf, op een Zondag, in de kerk van Harmelen de weet van de schouw zal zijn gedaan.

Uit het medegedeelde blijkt, dat de taak aan Dijkgraaf en Heemraden opgedragen, zeer eenvoudig was en hun macht zeer beperkt. De rechten en plichten aan de leden van het waterschap bij koopbrief of octrooi vroeger toegestaan, werden echter door dit stuk gehandhaafd en bevestigd. Dat er bij een machteloos Bestuur en verschillende rechten der deelen, weldra verwarring ontstond, was natuurlijk. Bij het aanstippen van enkele bijzonderheden, na 1525 voorgevallen, zal dit nader blijken.

Tusschen de jaren 1531 en 1538 worden door Dijkgraaf en Heemraden van Amstelland aan Bijleveld zware boeten — zelfs boven 1000 pond — opgelegd. De zaak kwam, toen Bijleveld weigerde te betalen, voor het Hof van Holland en werd in het belang van gedaagden beslist, met veroordeeling der eischers — Amstelland — in de kosten.

De gronden die Bijleveld o a. ter zijner verdediging aanvoerde waren, dat het handvest van Karel den Vijfden, waarop het bestuur van Amstelland zijn eisch instelde, voor gedaagden niet verbindend was, omdat Karel in 1525 geen Souvereiniteits-rechten over deze landen kon uitoefenen, daar het Sticht niet voor 1529 onder zijn bestuur kwam. Verder beweerde men, dat bij de afkondiging van het handvest de wettige vormen niet waren in acht genomen enz.

Intusschen kwam Amstelland meer en meer onder den invloed van Amsterdam.

Die invloed van Amsterdam nam gedurende de 17e en 18e eeuw in hooge mate toe. Niet uit ijdel praalvertoon — daartoe waren onze groote mannen der zeventiende eeuw te politiek, schoon zij, zoo noodig, den praal niet verachtten — waren de Ambachtsheerlijkheden Amstelveen, Ouderamstel en Diemen door Amsterdam aangekocht, — maar omdat bij den koop uitdrukkelijk was bepaald, dat de Ambachtsheer Heemraad van Amstelland zou zijn of dezen zou kiezen.

Aldus verkreeg men, behalve dien van den Dijkgraaf, die meestal een Amsterdammer was, en dien van Amsterdam nog drie stemmen in het bestuur van het Hoogheemraadschap, die geheel in den zin van Amsterdam waren. Men lette er bovendien op, dat niet de Dijkgraaf, maar Amsterdam de keuze dezer drie leden deed. Deze stad had dus, na het aankoopen dezer ambachtsheerlijkheden, vier van de zeven stemmen in het polderbestuur.

In 1641 werd de Watergraafsmeer op kosten van Amsterdam droog gemaakt, en daarna verkocht. De stad hield echter 30 morgen land aan zich, ten einde stem in het polderbestuur te hebben.

In de eerste helft der zeventiende eeuw werd de vaart, die bij het fraaije vlek Diemenbrug eindigde, zooals Wagenaar dat zegt, op kosten van Amsterdam tot Weesp en Muiden doorgetrokken.

Verder weet men, dat in 1674 de Amstel schutsluis was voltooid en dat daarin, en ook onder de bruggen aan de Achtergracht en Weteringpoort, toldeuren waren geplaatst. (*) In hoeverre het Bestuur van Amstelland bij dien bouw was geraadpleegd is mij onbekend. Zeker is het echter, dat Amsterdam, ook na dien tijd, een deel van Amstelland bleef, en een Heemraad in het bestuur van het Waterschap had.

Van minder welwillendheid tusschen stad en Waterschap getuigde de latere periode.

Immers, ofschoon de stad het recht van Amstelland, om ook *door Amsterdam* tot in het IJ *vrijelijk* uit te wateren steeds had erkend, zoo kwam het in de 18e eeuw tot handelingen geheel met dat recht in strijd. Wij lezen nl. dat de Regering van Amsterdam in 1768 bepaalde, dat de Amstel niet lager zou afstroomen dan

(*) Het plaatsen der toldeuren in de Achtergracht en aan de Weteringbrug geschiedde eenige jaren later.

tot 0.30 El — A.P. In 1771 werden de deuren digt gezet op 0.25 à 0.20 El — A.P. In 1787 werd de sluis bij een Amstelstand van 0 20 à 0.15 El — A.P. digtgezet en in 1867 werd de sluis bij een hoogen stand van den Amstel eenvoudig door Amsterdam gesloten gehouden.

De gevaren die deze handelingen konden veroorzaken worden vergroot, doordien in het Heemraadschap meer en meer plassen waren droog gemaakt, waardoor de waterberging — de boezem — was verkleind. In 1741 vaardigde daarom het waterschapsbestuur verordeningen omtrent het maalpeil uit, die in 1785 werden vernieuwd, en deze laatsten werden in 1809 bij koninklijk besluit bekrachtigd. Wij merken hierbij op, dat deze verordening niet op Bijleveld — zoo beweerde het — van toepassing was, omdat het, volgens brief van 1413 tot het brengen van *al* zijn overtollig water op Amsterdam was gerechtigd.

In 1833 werd, bij Koninklijk besluit, een nieuwe verordening op het maalpeil goedgekeurd, waarbij dwangmiddelen tegen de overtreders werden bedreigd, — doch Bijleveld protesteerde. Ook Nieuwkoop en Zevenhoven meenden, dat de verordening op hen niet van toepassing kon zijn.

In 1844 werd het reglement op het maalpeil voor allen verbindend verklaard — Bijleveld uitgezonderd.

Toen echter in 1847 proces-verbaal wegens overtreding was opgemaakt, weigerde het openbaar ministerie de zaak te vervolgen, omdat de Hooge Raad, den 21 April 1846, de bevoegdheid der waterschapsbesturen om strafbepalingen te maken, had ontkend.

In 1855 kwam de wet tot voorl. voorz. in sommige waterstaats-belangen tot stand, doch deze wet op zich zelve baatte het bestuur van Amstelland niet, wat het regelen van een maalpeil betreft.

Thans is een reglement voor Amstelland door Gedeputeerde Staten van Noord-Holland voorgesteld, dat bij de later op te geven middelen tot herstel door mij in het oog is gehouden.

Intusschen was de aanvoer van water op den boezem van Amstelland, vooral gedurende de laatste jaren, zoo groot, dat er gevaar voor inundatie der aangelegen polders begon te ontstaan. Gelijk bekend is, bleek de vrees voor overstrooming niet overdreven, en braken gedurende de laatste jaren, de kaaijen van den Diemerpolder, de Rondehoep- en den Bullewijkerpolder door.

Het schijnt boven allen twijfel verheven, dat deze doorbraken vooral door te hoogen stand van den Amstelboezem werden veroorzaakt. Tot dezen hoogen waterstand gaven aanleiding.

a. het inkrimpen van den boezem door het droogleggen van plassen in Amstelland, —

b. verbetering der bemaling van de tot Amstelland behoorende polders, vooral door het wegnemen der schepraderen en het aanbrengen van vijzels in de watermolens: van deze verbetering was een sneller overbrengen van het polderwater op den boezem het gevolg, —

c. buitengewoon veel regen gedurende de laatste jaren, — en

d. met deze veelvuldige regens gepaarde hooge waterstand in binnenl. zee, waardoor geregeld spuijen werd belet.

Om deze kwalen te herstellen scheen het Bestuur van Amstelland slechts één middel te kennen en dat bestond in het regelen van het maalpeil, met bedreiging van straf tegen de overtreders.

Voor dat wij nu over middelen tot verbetering van den bestaanden toestand spreken, behooren wij de aandacht op den waterstand van Amsterdam te vestigen.

In het laatst der zeventiende eeuw waren, behalve de Amstelsluis ook eenige sluizen aan de IJzijde van Amsterdam gebouwd, o. a. de sluis aan de Nieuwe brug en de kraansluis. Aan deze sluizen, en ook op andere plaatsen in de stad, waren schalen aangebracht waarop de hoogte van het water werd aangegeven. Het nulpunt op deze schalen — peilschalen — werd Amsterdamsch peil genoemd en men nam aan, dat dit Amsterdamsch Peil (A. P.) gelijk stond met gewoon hoogwater in de Noordzee voor onze kusten, op het oogenblik vóór de kentering.

Nu had men sedert het bouwen der sluizen, waarvan wij spraken, het water van Amstelland en Amsterdam steeds zoo laag mogelijk gedurende den eb doen afloopen, — of het water van Amstelland ook wel eens tot op bepaalde hoogten, zooals wij boven zagen.

Was het water genoegzaam weggestroomd, dan werd de Amstelsluis gesloten, doch bleven de sluizen aan de IJzijde open, ten einde, bij opkomenden vloed, het IJwater weêr in de stadsgrachten te laten instroomen.

Had het instroomend water de hoogte van 15 Ned. duimen beneden A. P. bereikt, dan werd het verder indringen van het water door het sluiten der sluisdeuren belet.

Bij invallenden eb werden de sluizen weêr geopend en stroomde

het stadswater in het IJ, om bij den volgenden vloed weêr tot 15 dm. — A. P. te worden ingelaten.

Aldus kon het water in de grachten twee maal in het etmaal door IJwater worden verversch, en alle stank der stadswateren — naar men meende — voorkomen.

Sedert verkreeg de waterstand van 15 duim — A. P. een bepaalden naam en werd *Amsterdams lijdelijk peil* genoemd.

De regeling van den waterstand heeft steeds aan het stadswaterkantoor plaats. Doch hoe vreemd keek men op, toen men voor eenige jaren ontdekte dat de peilschaal, waarnaar deze regeling geschiedde, en die zich in het toenmalig waterkantoor aan de nieuwe markt bevond, 0,079 el in het verloop van ruim anderhalve eeuw was gezakt. Het gevolg van deze onregelmatigheid was geweest, dat het IJwater ook 79 streep te laag was binnengelaten, — en, daar het water *thans* weêr tot het juiste lijdelijk peil, bij elken vloed naar binnen stroomt, zoo is daarvan het gevolg, dat, in gewone omstandigheden, de waterstand van Amsterdam ook 79 streep hooger is, dan bijv. voor 12 jaar, toen de verlaging der peilschaal nog niet was ontdekt.

Wanneer wij nu een lagen waterstand een *gunstigen* noemen, dan ligt het voor de hand, dat wij met die verhooging van het lijdelijk peil — 79 streep — niet zijn ingenomen.

Stond echter deze zaak geheel op zich zelf, dan zouden wij daarmeê vrede kunnen hebben.

Doch, gelijk wij boven zagen, viel er na 1866 buitengewoon veel regen en maalden de molens binnen Amstelland onbelemmerd op den boezem, terwijl de hooge waterstand voor de kusten meermalen het wegloopen van het Amstelwater, en dus ook dat van Amsterdam belette.

Leed dus Amstelland — gelijk wij zagen, — Amsterdam leed niet minder. Voor de gezondheid van duizende inwoners van Amsterdam, die helaas nog in kelders — holen onder den grond van daglicht en luchtverversching beroofd (*) — waren, was het water, dat met elken hoogen waterstand in die woningen (?) dringt allerschadelijkst. Ook in de provisiekelders, gewoonlijk slechts tot zekere hoogte in cement liggende, werd groote schade aangericht.

Het gemeente-bestuur, op middelen bedacht om aan die ellende

(*) Wanneer men met woon-kelders in Amsterdam kennis maakt, kan men een gevoel van medelijden, walging en afschuw niet onderdrukken, dat daar nog zulke nare en ongezonde kotten bestaan.

een einde te maken, sloot daarom, — gelijk wij boven zagen — bij een hoogen waterstand in den Amstelboezom, in 1867, de deuren in de Amstelsluis aan de buitenzijde.

Met de vraag in hoever Amsterdam hierdoor een wederrechterlijke daad pleegde, laten wij ons niet in. Als een afdoend middel schatten wij het echter zeer gering.

Het is echter zeker, dat de waterstand te Amsterdam, onder de omstandigheden waarin het verkeert en bij de middelen, die het thans ten dienste staan, niet met zekerheid is te regelen, te meer, omdat er te Amsterdam nog een oorzaak tot aanvoer van water bestaat, die wij tot heden niet hebben genoemd.

Gedurende de laatste jaren is de binnenlandsche vaart op en dóór Amsterdam buitengewoon toegenomen. Ten gevolge hiervan gaan de sluizen meer dan vroeger open, en vloeit er, door het schutten, veel water in de stadsgrachten. Dat het water, aldus Amsterdam binnen stroomende, van grooten invloed op den ongunstig hoogen stand gedurende de laatste jaren is, wordt door iederen deskundige erkend.

De waterstand in Amsterdam is dus, even als die in Amstelland, meermalen ongunstig, en de bestaande middelen om van het overtollige water bevrijd te raken zijn onvoldoende.

Gelijk wij vroeger deden opmerken, heeft Amstelland recht om zijn water door Amsterdam tot in het IJ te loozen. In den eigenlijken zin des woords kunnen echter de grachten van Amsterdam niet tot Amstellands boezem gerekend worden. De boezem van Amstelland, — dat is de vergaarbak waarop de molens het water onmiddellijk brengen, — strekt zich tot tegen de zuidelijke deuren van de Amstelsluis en de oostzijde van de brug aan de Weteringspoort uit. Neem de deuren in die sluis en brug weg, en de grachten in Amsterdam worden feitelijk boezem.

Thans is Amsterdam slechts de trechter, waardoor het water uit Amstelland wegstroomt: niets meer, niets minder. Nemen wij aan, dat de Amstel een breedte heeft van 80 à 100 el, dan behoeft zijn water, om geregeld weg te vloeijen, een kanaal of openingen in sluizen van dezelfde afmetingen. Een grootere ruimte mag men in billijkheid niet eischen. Neemt men echter een deel van het minimum der spuiruimte weg, dan ontstaan daardoor ernstige bezwaren. Of de som van ruimte der openingen in de Amstelsluis, in de Achtergracht en in de brug aan de Weteringpoort gelijk staat met die in den Amstel, laten wij in het midden; zeker is het, dat Amstelland die spui-ruimte sedert het laatst der 18e eeuw bezat.

Toen echter in 1867 de Achtergracht werd gedempt en Burgemeester en Wethouders van Amsterdam hadden voorgesteld, om, bij het vervallen der toldeur aldaar, de toldenren in de Amstelsluis met één te vermeerderen, besloot de raad der stad om aan dat voorstel geen gevolg te geven. Dit besluit werd in overeenstemming met een advies van de commissie tot voorbereiding van publieke werken genomen, die meende „dat niet bleek van Amsterdams verplichting tot voorziening in Amstelland's waterloozing?

Naar onze meening heeft deze commissie (*) een zware verantwoordelijkheid op zich geladen, door de stad voor een proces te plaatsen, waarvan het einde niet is te voorzien, — dat uit den aard der zaak zeer kostbaar zal zijn, — en dat tweedracht onderhield daar, waar eendracht zoo noodzakelijk was.

Tegenover de opinie der commissie staat die van het Hoogheemraadschap, dat beweert, dat de grachten van Amsterdam tot Amstellands boezem zouden behooren: ook dit gevoelen deelen wij, zoo als uit het voorgaande kan blijken, niet.

Wil men nu, tot verbetering van den verwarden toestand geraken, dan is er niets tegen, dat Amsterdam van Amstellandsboezem gescheiden blijve. Als voorboezem van Amstelland heeft Amsterdam eeuwen lang gediend. Met het oog op de toekomst en de uitbreiding der stad langs den Amstel, achten wij het — ter voorkoming van geschillen — wenschelijk, dat de grens van Amstelland tegen Amsterdam worde ingekrompen en bijv. aan de noordzijde van de schelp- en de daartegenover aan de Utrechtsche zijde liggende brug eindige. Aldus komt al het water binnen de kom en bovendien een gedeelte Buitenamstel aan de gemeente Amsterdam.

Het komt ons verder billijk voor, dat Amsterdam op wettige wijze aan Amstelland waarborge een spuiruimte, overeenkomende met die vóór 1868.

Een maalpeil aan te nemen is met de tegenwoordige begrippen omtrent polderbemaling (†) geheel in strijd, — ook niet noodig. Wat ik voor Amsterdam en Amstelland noodzakelijk acht, is een stoom-strijkgemaal van zooveel paardenkrachten als noodig zijn om,

(*) Als de commissie in het bezit is van stukken of die kent, waaruit het tegendeel van ons beweren blijkt, waarom komt zij er dan niet meê voor den dag? Of, was zij voorbarig bij het uiten van een zoo duidelijk uitgesproken advies, — waarmeê is zij dan te verontschuldigen?

(†) Ik verwijs naar den Boerengoudmijn, zesde jaargang No. 13 en 14, waar, onder den titel van »iets over polderbemaling« dit onderwerp is behandeld.

bij hoogen stand van het buitenwater, het spuijen te vervangen. De plaats voor zulk een stoomgemaal is, dunkt ons, aan den westerdokdijk tegenover het Blauwhoofd. De kosten zouden door Amsterdam en Amstelland beiden behooren te worden gedragen. 't Is waar, wij hebben het kanaal door Holland op zijn Smalst, met een waterstand van 0,50 el — A.P., in het verschiet. Het kan echter nog wel 15 à 20 jaren duren, alvorens het gereed is; de schade aan gezon heid en goed voor Amstella d en Amsterdam dringen echter ieder oogenblik.

Daarom worde het geschil tusschen partijen bijgelegd e. sla en de handen inéén, ten einde met verjongde krachten aan den voorspoed van de bewoners dezer schoone en rijke streken te arbeiden.

C. A. W. van Hoorn.

Digitized by Google

STATISTIEK VAN OEN HANDEL EN SCHEEPVAART OP JAVA EN MADURA.

Twaalf jaren geleden deed de Hr. H. Muller Sz., in dit Tijdschrift (zie *Bijblad Economist* 1858, p. 115 v.) aankondiging van een statistisch werk *over den Handel en Scheepvaart op Java en Madura, van* 1825—1855 *uit officieele handelsverslagen bijeenverzameld door G. F. De Bruijn Kops*, (voorm. Officier van Marine, te Batavia.) Ten vorigen jare 1869, verscheen als vervolg op bovengenoemd werk de statistiek van in- en uitvoer over het volgende tiental jaren, tot en met het jaar 1865.

De schrijver zegt aangaande deze voortzetting van zijnen arbeid:

„Zoo als uit het voorberigt van het 2e deel (Bat. 1859) blijkt, was het mijne bedoeling een overzigt van die verzameling te geven, en daarmede dit tijdroovende werk te staken.

In een gesprek dat ik de eer had over dit outwerp te voeren met den toenmaligen Gouverneur-Generaal Mr. L. A. J. W. baron Sloet van de Beele, antwoordde ik op de mij gedane vraag, of ik niet genegen zonde zijn het werk voort te zetten, dat ik, bij de bewerking zoo vele grove fouten ontdekt had in de oorspronkelijke gegevens, dat ik vreesde een veelal nutteloos werk te verrigten. Zijne Excellentie erkende de waarheid van het aangevoerde bezwaar, doch spoorde mij aan, een vervolg op het werk te leveren tot het jaar 1866, zoowel omdat het over een tiental jaren zoude handelen, loopende tot de invoering van het nieuwe tarief van regten, (Indisch Staatsblad 1865, no. 99), waardoor de handel met Indie een nieuw tijdperk is ingetreden, als ook omdat de stelselmatige bijeenvoeging der staten een groot gemak geeft bij de behandeling van zaken, met den handel in verband staande.

Zijne Excelleutie verzekerde mij van de medewerking der Regering, indien ik dit werk op de aangevangen voet wilde voortzetten, onder anderen daarin bestaande, dat het op de landsdrukkerij zoude kunnen worden gedrukt, en dat ter mijner beschikking zouden worden gesteld alle die opgaven uit het archief van de Direktie der middelen en domeinen, die ik zoude noodig hebben.

Dit welwillend aanbod heeft mij aanleiding gegeven tot de voortzetting van den arbeid die hierbij wordt aangeboden.

Digitized by Google

Ik heb daartoe gebruik gemaakt van de mij gegeven vergunning om het werk te doen drukken op de lands-drukkerij, doch dit heeft het nadeel gehad dat het veel later als anders het geval zoude gewoest zijn, in het licht is verschenen. De vele spoedvereischende werkzaamheden en ziekte onder het personeel hebben ten gevolge gehad dat het zetten der tabellen uiterst langzaam voortging, en soms maanden langs moest worden afgebroken." Verder zegt S.:

„Indien werkelijk een vervolg zoude geleverd worden van de beide vorige deelen, was ik verpligt in de hoofdzaak dezelfde inrigting te volgen. Met het jaar 1863, werden de tabellen echter op een geheel anderen voet ingerigt. Sedert 1825 waren de verschilleude tabellen gesplitst in vijf rubrieken van herkomst; doch in genoemd jaar werd die onderscheiding niet meer gemaakt. De staten hebben daardoor wel aan eenvoudigheid en duidelijkheid gewonnen, daar nu alles bijeen is getrokken dat vroeger gescheiden was, maar voor de bewerking van mijne statistiek had dit het groote nadeel, dat eene ontleding noodig was. Voor vele der artikelen werd de rubriek van herkomst als van zelf aangewezen, bijv. voor alle Indische produkten; voor andere was dit uit de officiele tabellen op te maken, zooals bijv. boekwerken, meubels, lijnwaden, lakens, provisien, wapens, wijnen enz., daar men als zeker kan aannemen, dat alle genoemde ingevoerde artikelen, ook uit Europa afkomstig zijn. Vau eenige weinige moest een verdeeling plaats hebben, tusschen verschillende afdeelingen. Deze is gemaakt, zooveel mogelijk in overeenstemming met de gegevens van de vijf jaren 1856/60. In hoeverre ik hierin geslaagd ben, is niet aan mij te beslissen, maar de hieruit ontstane onnaauwkourigheden kunnen slechts van ondergeschikt belang zijn, daar bij de voornaamste artikelen geen onzekerheid kon bestaan.

Overigens zijn de tabellen in de onderdeelen eenigsints anders ingerigt dan vroeger. De tien jaren zijn gesplitst in twee vijfjarige tijdvakken en de totalen voor ieder land, met de porcentgewijze verhouding tot de geheele totalen opgegeven. Tevens zijn, waar het te pas kwam, de goederen met certificaat van oorsprong, gescheiden van die zonder certificaat, waardoor hunne onderlinge verhouding in het oog valt, en zijn bij den uitvoer de produkten voor partikuliere, en voor Gouvernements rekening eveneens afzonderlijk opgegeven.

Daar de nieuwe inrigting aan de officiele verslagen gegeven in velo opzigten afwijkt van de vroegere, zijn er verschillende gegevens, die ik er vruchteloos in heb gezocht en uit andere werken

heb moeten putten. Dit is onder anderen het geval geweest met de verschillende soorten van Europesche lijnwaden, lakens en wollen stoffen, die ik voor de jaren 1853—1855 heb overgenomen uit de opgaven in het Tijdschrift de Economist en het Bijblad, en met uitgevoerde produkten voor Gouvernements rekening, die ik heb getrokken uit de koloniale regeringsverslagen, jaarlijks bij de verantwoording aan de Staten-Generaal aangeboden.

Op die wijze heb ik getracht het ontbrekende hier en daar aan te vullen en daardoor, zooveel mogelijk een aaneensluitend geheel te leveren, dat noodig was om de vergelijking met de vroegere jaren mogelijk te maken. Bij de opgave der ingevoerde lijnwaden heb ik die van het jaar 1855 bijgevoegd, opdat zij onmiddelijk zoude aansluiten aan die van den heer H. Muller Szn. in zijn voortreffelijk werk over de Katoen-Nijverheid, dat tot gemeld jaartal gaat.

De vergelijking van den handel op Java met die van de omringende landen doet ons zien dat wij hoogstens zijn blijven stilstaan, terwijl vele hunner in dien tijd met reuzenschreden zijn voortgegaan.

Hoe treurig dit resultaat ook zijn moge, zal het aan onbevooroordeelden een licht doen opgaan, ter beantwoording van de vraag, waaraan die stilstand en in vele gevallen achteruitgang is te wijten en zal het de middelen aanwijzen die verbetering kunnen aanbrengen.

De tabellen zijn in onderscheidene rubrieken verdeeld, zoowel naar de soort der handels-artikelen, als naar de landen van herkomst of bestemming. — Zoo is de invoer ingedeeld:

Staat van Invoer. Voortbrengselen van Europa, Amerika en Kaap de Goede Hoop; Id. West van Indie en Bengalen; Id. Siam China, en Manilla; Id. Japan; Id. den Oosterschen Archipel;

Staat van Invoer van den Oosterschen Archipel. Voortbrengselen van Europa, Amerika en de Kaap de Goede Hoop; Id. West van Indie en Bengalen; Id. Siam, China en Manilla; Id. den Oosterschen Archipel. — Invoer voor Gouvernements rekening; Invoer in Entrepôt; Generale Invoer; Generale Invoer van den Oosterschen Archipel; Totalen van Generalen Invoer; Totalen van Generalen Invoer van den Oosterschen Archipel; Invoer van Europesche Lijnwaden; Invoer van Europesche Lakens en Wollenstoffen; Invoer van Europesche Provisien, Wijnen en Dranken; Aankomende scheepvaart; Invoer van verschillende landen onder diverse vlaggen.

Bij de aanstaande herziening van het Oost-Indisch Tarief, zal de schrijver door het zamenstellen dezer handelcijfers zeker eene dienst hebben bewezen dan ieder die meer aan oppervlakkige nasporingen wil doen. Wij verwijzen overigens naar eene aankondiging dezer zelfde publicatie door den Hr. H. Muller, Sz., in het *Tijdschrift v. Neerlandsch Indië*, Afl. Mei ll., pag. 394.

STATEN-GENERAAL.

ZITTINGJAAR 1869—1870.

(*Vervolg van pag.* 1218.)

FINANCIEELE WETTEN. — BELASTINGZAKEN.

Wij gaan thans over tot de rubriek *Financieele wetten*, welke, met uitzondering van een wetsontwerp op de uitgifte van schatkistbiljetten, bijna uitsluitend regeling van *Belastingzaken* betroffen.

In dit opzigt was het afgeloopen zittingjaar geenzins onvruchtbaar te noemen, vooral bij de *Grondbelasting*, door zamenvatting in ééne wet van al hetgeen in onderscheiden wetten en besluiten, gedeeltelijk van Fransehen oorsprong en gedeeltelijk afgeschaft, was verspreid, dus eenvoudig „codificatie vau het bestaande"; bij de *ink. regten*, door verlating van het omslagtige stelsel van 1822; bij de *accijnsen*, door invoering van nieuwe bepalingen betreffende het toezigt bij den invoer, voornamelijk met het oog op het gedistilleerd. Voorts werd voor de heffing van den *wijnaccijns* een nieuw, voor den handel minder bezwarend stelsel aangenomen.

Eindelijk was een afzonderlijke groep van voordragten ingediend, betreffende

a. de benoeming en organisatie der collegiën van *zetters* voor de directe belastingen;

b. de indiening en behandeling van *reclames* op de aanslagen voor personeel en patent-belasting;

c. organisering van het *hooger beroep* bij den Raad van State op de uitspraken van Gedeputeerde Staten nopens zaken van directe belastingen.

Trachten wij thans een overzigt te verkrijgen van de (hoofdzakelijk administratieve) verbeteringen, die tengevolge dezer grootendeels aangenomen voordragten zijn verkregen.

In de eerste plaats *de Grondbelasting*.

Hoe niterst belangrijk dit onderwerp ook zij, lang zullen wij er niet over uitweiden, ook omdat wij naar eene bespreking van het ontwerp door een bekend medewerker aan ons tijdschrift, Mr. F. W. C. Koker te Wageningen, in dezen zelfden jaargang kunnen verwijzen. (Zie afl. Januarij, pag. 50 v.)

Eene codificatie onzer grondbelasting-voorschriften lag sedert ge-

Digitized by Google

rnimen tijd in de bedoeling, en reeds eenigen tijd geleden was een daartoe strekkend ontwerp ingediend, dat echter niet de rijpheid van de openbare behandeling verkreeg. Den 9 Februarij 1869 werd het nu besproken ontwerp ingediend. In de Memorie van toelichting begon de minister met een overzigt van de ter zake bestaande verordeningen, gedeeltelijk van Fransehen, gedeeltelijk van Nederlandsehen oorsprong.

De onder den naam van *verponding* tijdens de Bataafsche Republiek geheven belasting op de gebouwde en ongebouwde eigendommen werd, na de inlijving in bet Fransehe Keizerrijk, door een grondbelasting vervangen, en dit middel werd beheerscht door de hiertoe betrekkelijke Fransche wetten, deereten en besluiten, waarin weer, door den Nederlandsehen wetgever vele en belangrijke wijzigingen werden gebragt.

Na 1813 werd de heffing der belasting op denzelfden voet voortgezet „volgens de wetten, reglementen en deereten, daaromtrent vóór de gelukkige berstelling van zaken hier te lande in bet Fransebe Keizerrijk geëmaneerd." Het bedrag der belasting werd, in afwachting van de voltooijing van het kadaster, jaarlijks bepaald.

Bij wet van 28 Maart 1828 (*Staatsblad* n°. 8) werden tot aanmoediging van de stichting en de verbouwing van gebouwen, meer uitgebreide termijnen van vrijdom gesteld, in de plaats van die, vermeld in art. 88 der wet van 3 Frimaire 7de jaar.

Na de scheiding van Belgie werd bet bedrag der belasting voor de onderscheidene provincien des Rijks vastgesteld op de som der quota's, in 1830 door die gewesten opgebragt.

Het tijdelijk gestaakt werk der eadastrering werd in 1832 voltooid.

De wet van 19 December 1834 (*Staatsblad* n°. 34) stelde nu bet bedrag der belasting voor de ondersebeidene provincien, met uitzondering van *Limburg*, vast, met bepaling dat de omslag van het contingent van elke provincie over de gemeenten en de daarin gelegen eigendommen zou plaats hebben in evenredigheid van de belastbare opbrengst naar de uitkomsten van bet kadaster.

Door de invoering van bet kadaster verloren verschillende bepalingen uit de Fransebe wetgeving, òf stilzwijgend, òf uitdrukkelijk hare verbindende kracht. — Nieuwe Nederlandsche wetten volgden:

Bij de wet van 6 Junij 1840 (*Staatsblad* n°. 17) werden ter aanmoediging van de ontginning van woeste gronden, de droogmaking en indijking etc. milder bepalingen vastgesteld dan de voormalige Fransche.

De wet van den 24ᵉ April 1843 (*Staatsblad* n° 14) gaf een aanzienlijke verandering in den grondslag der belasting. Tot hiertoe was de grondbelasting geweest een *repartitie*, nl. een vooraf vastgestelde som werd omgeslagen over de belasting-voorwerpen. De genoemde wet van 1843 nam wel de sommen, bij de bovengenoemde wet van 1834 vastgesteld, onveranderd over, doch verdeelde die tusseben de gebouwde en onge-

bouwde eigendommen volgens de uitkomsten van het kadaster, en bepaalde tevens dat het bedrag der belasting voor iedere provincie voortaan zou worden *verminderd* met den aanslag der perceelen, die zouden ophouden te bestaan, berekend naar de verhouding der belastbare opbrengst tot de hoofdsom der belasting van het daarbij betrokken gewest, of *vermeerderd* in de rede van 0.1213 voor iederen gulden belastbare opbrengst, waarmede het bedrag van iedere provincie, ten gevolge van aanspoeling, ontginning, droogmaking, indijking en van stichting, vernieuwing, aan- of bijbouw van gebouwen, vermeerderde.

Door de wet van 1843 onderging alzoo het beginsel van *repartitie* der Fransche wetgeving, eene belangrijke wijziging.

Wel is waar bleef men, wat de wijze van bewerking of toepassing betreft, aan het stelsel van repartitie eener zekere som *voor iedere provincie* getrouw, maar de toe- of afname van belasting der onderscheidene provinciale contingenten, in de rede van de toe- of afname van belastbare opbrengst van elk soort van eigendommen (gebouwd en ongebouwd), had ten gevolge dat de belasting, die gedurende eene reeks van jaren voor iedere *provincie* maar niet voor ieder *eigendom* een fixum was, nu, behoudens onbeduidende verschillen, voor elk eigendom een fixum werd en het ophield voor elke provincie te zijn. In *effecte* werd dus de repartitie *quotisatie*, terwijl het bedrag der belasting voor elk gewest en voor het Rijk niet meer hetzelfde bleef, maar gelijken tred hield met de toe- of afname van de belasthare opbrengst.

Ook door deze wet verloren alzoo onderscheidene bepalingen der Fransche wetgeving *implicite* hare verbindende kracht. — Eene andere verbetering, lang als noodzakelijk erkend, werd mede eindelijk aangebragt. Het tegenwoordig Limburg was eerst in 1840, dus lang na de invoering van ons kadaster, onder onze staatswetten gebragt, de grondbelasting bleef echter vooreerst op den daarbestaande voet; — doch bij de wet van 30 Dec. 1865 (*Staatsblad* n°. 193) is een nieuw bedrag der belasting voor Limburg vastgesteld en werd het evengenoemd beginsel van vermindering en vermeerdering van belasting ook daar in toepassing gebragt.

„Reeds het enkel opnoemen van al die wettelijke verordeningen" zegt de regering „is voldoende om de wenschelijkheid aan te toonen van eene nieuwe wetgeving op de grondbelasting. Zelfs voor hen, die, met het onderwerp vertrouwd, dezen doolhof moeten doorloopen, is het dikwerf bezwaarlijk den weg te vinden en te beoordeelen wat al of niet nog van kracht, of door veranderde staatsinrigting en door latere verordeningen gewijzigd is. Hoeveel te meer moet dit niet het geval zijn voor degenen, die deze bepalingen wenschen te raadplegen om voor zich zelven te beoordeelen of en in welke mate zij als belastingpligtigen zijn te beschouwen of welke formaliteiten zij hebben in acht te nemen om hunne

regten te doen gelden. Ook bevatten die bepalingen leemten, waarin tot dus verre niet op wettelijke wijze is voorzien, en bepalingen wier verbindbaarheid bij analogie moet worden ingeroepen, tot staving van de regtmatigheid van handelingen die voor de rigtige heffing der belasting onmisbaar zijn. De Regering heeft daarom, bij de zamenstelling van het thans voorgedragen wets-ontwerp, zich vooral ten doel gesteld een helder en goed zamenhangend geheel te vormen van de beginselen die thans nog voor de regeling der grondbelasting ten grondslag moeten strekken, en op die wijze, met de onderscheidene wetten van Nederlandschen oorsprong, het tal van Fransche wetten en verordeningen ter zijde te stellen, waardoor dit onderwerp alsnog hier te lande wordt beheerscht. In het wezen der zaak bevat dit wets-ontwerp alzoo geene nieuwe regeling der grondbelasting: daardoor worden in de fundamentele beginselen van die belasting geene verandering gebragt, en evenmin wordt daarbij geraakt aan het bedrag der belasting; integendeel, behoudens wijzigingen van meer ondergeschikten aard, waaraan reeds lang behoefte werd gevoeld, is het voorgedragen wets-ontwerp eigenlijk eene codificatie van al die bepalingen waarvan het bestaan voor de voortdurende heffing der grondbelasting noodzakelijk is; eene codificatie alzoo, die den feitelijken toestand volkomen aannemende, dezen bestendigt, doch tevens, zoo als de Regering zich vleit, op voor ieder bevattelijke wijze voor de toekomst regelt.

Eene dergelijke regeling heeft de Regering gemeend te eerder aan de beoordeeling der Staten-Generaal te moeten onderwerpen, omdat deze dient tot stand te komen alvorens de herschatting van de gebouwde eigendommen een onderwerp van overweging kan uitmaken. In dit ontwerp is evenwel de bepaling niet overgenomen dat tot die herschatting binnen langeren of korteren tijd moet worden overgegaan, daar de wetgever bevoegd is ten allen tijde eene herschatting, wanneer hij die noodzakelijk oordeelt, te bevelen. Ook heeft de ondervinding doen zien, dat, ofschoon eene Fransche wet eene periodieke herziening voorschreef, daaraan tot nog toe geene uitvoering is gegeven, waartoe ook de zeer ingewikkelde toestand der wetgeving op de grondbelasting schijnt te hebben bijgedragen.

De thans voorgestelde regeling is daarenboven hoogst noodig omdat, ofschoon de feitelijke toestand volkomen tot grondslag van dit wets-ontwerp is aangenomen, de wetten en wettelijke verordeningen van Fransehen oorsprong voor een gedeelte vervallen zijn door de wijzigingen daarin bereids door den Nederlandschen wetgever gebragt, en, voor een ander gedeelte, haar praktisch belang verloren hebben door de invoering van het kadaster, dat de heffing dezer belasting zeer vereenvoudigd heeft.

Dit laatste ziet vooral op de fundamentele wet dezer belasting, die van 3 Frimaire 7e jaar. Vele bepalingen dezer wet zijn in het ontwerp

niet opgenomen. Zoo zijn door de invoering van het kadaster de voorschriften omtrent de repartitie der belasting vervallen, en hebben de regelen en grondslagen betrekkelijk de schatting hunne waarde verloren. De beginselen, naar welke eene eventuele herziening der gebouwde eigendommen beboort te geschieden, zijn van specialen aard, en behooren derhalve niet voor te komen in een wets-ontwerp, dat als van blijvenden of duurzamen aard is aan te merken.

Zoo zijn ook de bepalingen omtrent den vrijdom van belasting voor stichtingen en landverbeteringen door Nederlandsche wetten vervangen. Evenzoo hebben de voorschriften omtrent de invordering reeds voor wettelijke bepalingen van Nederlandschen oorsprong plaats gemaakt. Bij de nieuwe regeling zijn derhalve alleen zoodanige bepalingen overgenomen als vereischt worden tot instandhouding van het bestaande, gewijzigd of aangevuld naar hetgeen de ervaring heeft geleerd."

Op het ontwerp volgde 12 Mei 1869 een vrij uitvoerig voorloopig verslag der afdeelingen (rapps: de HH. Dullert, v. Blom, de Brauw v. Voorthuijsen, v. Delden). Goedkeuring van den ingeslagen weg stond daarbij op den voorgrond. Wel erkende men dat met dat ontwerp vele gebreken bleven bestaan, ja werden bestendigd, doch *regtszekerheid*, zeide men, was in elk geval een eerste stap tot verbetering van heffing, en algemeen was men gunstig voor het ontwerp gestemd wanneer de regering verklaarde de zaak hierbij niet te zullen laten rusten, doch deze codificatie door eene verbeterde regeling der heffing te zullen doen volgen. Dan eerst zou men deze wet als voorbereiding eener verbetering kunnen beschouwen.

De zitting liep ten einde eer het regeringsantwoord was ingekomen, hetwelk bij de weder-indiening van het ontwerp, 24 Sept. 1869, als mem. v. toel. werd gegeven. Op 29 Nov. volgde een nieuw voorl. verslag (rapps.: de HH. van Knijk, v. Voorthuijsen, Idserda, v. Delden, Heemskerk Az.), dat nog eene mem. v. beantwoording met *gewijzigd ontwerp* ten gevolge had. De openbare behandeling geschiedde in de zittingen 24—30 Maart, waarin het regeringsvoorstel nog enkele wijzigingen onderging, en, wat de herziening der gebouwde eigendommen betreft, belangrijke toevoeging bekwam.

Overzien wij thans kortelijk den inhoud van het ontwerp zooals het naar de Eerste Kamer overging, en thans, in het Staatsblad geplaatst, aan elk ingezeten de gelegenheid geeft om met weinig omslag een overzigt van de bepalingen dezer eersteling in onze belastingrei te verkrijgen.

De wet is verdeeld in 8 Afdeelingen.

De 1e afd. betreft de grondslag en het bedrag der belasting. Hare verminderingen en vermeerderingen.

Afd. II. Bedrag der belastbare opbrengst. Verminderingen en vermeerderingen.

Afd. III. Wijze, waarop de veranderingen in de belastbare opbrengst worden bijgehouden. Metingen. Schattingen.

Afd. IV. Geeft de eigendommen aan waarvoor geene belastbare opbrengst in de kadastrale leggers wordt opgenomen (geheele vrijstellingen.)

Afd. V. Eigendommen waarvoor de belastbare opbrengst eerst later geregeld of verhoogd wordt, (tijdelijke vrijstelling van belasting of van belasting-verhooging.)

Afd. VI. Verdeeling der belasting over de belastbare opbrengst; tenaamstelling in de kadastrale leggers en belastingpligtigheid.

Afd. VII. Belastingjaar, kohieren, ontheffing en teruggave van belasting.

Afd. VIII. Algemeene en overgangsbepalingen.

De grondbelasting, zegt de wet, wordt geheven naarmate van de belastbare opbrengst, (nl. zoo als die bij het kadaster is aangenomen).

Even als vroeger wordt de belasting verdeeld in die op de gebouwde (huizen enz.) en op de ongebouwde eigendommen (landerijen enz.).

Het bedrag der belasting wordt voor elke provincie bepaald op de som zoo als die met 1° Januarij 1871 geheven wordt, doch zal vervolgens stijgen of dalen naargelang het totaalcijfer der belastbare opbrengst verandert. Die veranderingen zijn nl.:

voor de *gebouwde eigendommen:* ingeval van nieuwe aanbouwing of vernieuwing, verandering van bestemming; of wel te niet gaan door brand, overstrooming enz., of afbraak;

voor de *ongebouwde eigendommen:* door ontginning van woeste gronden, droogmaking of bedijking; vruchtgevend maken op andere wijze, of eindelijk, meer duurzame vermindering van opbrengst door onvoorziene rampen.

Wanneer dus in dergelijke gevallen het cijfer der belastbare opbrengst door af- of bijschrijving verandering ondergaat, wordt ook het bedrag der grondbelasting gewijzigd: bij vermindering, door wegvalling of verlaging van het belastingcijfer; bij vermeerdering met $12\frac{13}{100}$ pCt. der meerdere belastbare opbrengst; (dit laatste cijfer is nl.: de verhouding van de totale belasting tot de totale geschatte opbrengst over het geheele rijk.)

Men onthoude hierbij dat de grondbelasting geen *impôt de quotité* is, m. a. w. er is geen a priori bepaalde verhouding tusschen het belastbare voorwerp en de opgelegde last, doch de totaalsom die men wilde heffen, werd omgeslagen over de perceelen naargelang van hun belastbare opbrengst. Voor elk nieuw perceel dat daarbij komt, kan men nu niet wel anders doen, dan, billijkheidshalve, dezelfde percentsverhouding aantenemen als door het totaal van het reeds omgeslagene wordt aangewezen.

De *metingen* geschieden van rijkswege, door een aan te wijzen ambtenaar; de *schattingen* voor de belastbaar wordende of verandering onder-

gaande eigendommen, door een rijksambtenaar en een lid van het collegie der zetters. Voor de schattingen wordt reeds bestaande taxatie van soortgelijke percelen tot grondslag genomen, zoo mogelijk van dezelfde gemeente, en, bij ontbreken aldaar, dan zoo naburig mogelijk.

Bij droogmakerijen enz. wordt nadat de belastbare opbrengst op die wijze is geschat, nog de onderhoudskosten van dijken, molens en sluizen afgetrokken, alsmede de administratiekosten, volgens aangenomen schaal, in verbonding tot de onderhoudskosten.

De schattingen worden daarna officieel vastgesteld door het college van zetters en den rijksambtenaar; bij verschil van gevoelen door den betrokken commissaris des Konings. Verdere artikelen regelen de kennisgeving der metingen en schattingen, de reclames daartegen aan belanghebbenden overgelaten, de hermeting of herziening der schatting, wie die kosten draagt, verbetering van misstellingen enz.

De 4e en 5e afdeelingen handelen over de geheele of tijdelijke vrijstellingen van belasting voor die eigendommen, wier belastbare opbrengst niet, of eerst na eenigen tijd wordt vastgesteld. Belangrijk vooral is hier de eerstgenoemde (4de) afd., art. 25. Vrijgesteld zijn:

wat uitsluitend voor publieke dienst gebezigd wordt, 't zij voor staat, provincie, gemeente of waterschap;

eeredienst e. a.;

begraafplaatsen e. a.;

gebouwen en inrigtingen voor onderwijs, in ruimen zin, nl. hooger, middelbaar en lager onderwijs, bewaarscholen, zeevaartscholen met de onderwijzerswoningen; voorts seminariën, gebouwen uitsluitend tot clericale opleiding dienende;

publieke of kerkelijke instellingen van weldadigheid;

gebouwen van instellingen van wetenschap en kunst (exc. zoogen. societeiten en derg. tot uitspanning dienende);

uitsluitend landbouw-gebouwen;

Na deze definitieve vrijstellingen van grondbelasting volgen nu de tijdelijke (art. 26 volg.) tot aanmoediging van aanbouw of ontginning; en wel:

voor gebouwde eigendommen:

bij bouwing op woeste of in ontginning zijnde gronden, — heeft men de 18 eerste jaren vrijstelling van grondbelasting;

voor gebouwen op drooggemaakte gronden gestiebt tijdens de gronden zelve nog vrijdom van grondlasten genieten, 13 jaren;

bij nieuwe stichting in 't algemeen, 6 jaren;

bij herbouw, 4 jaren; (doch voor 6 jaren in geval van herbouw na vernieling door ramp);

voor bijbouw of gedeeltelijke vernieuwing, 2 jaren.

Voorts, wat de bevordering van ontginning enz. betreft:

bij ontginning van woeste gronden (mits geene buitengronden, moeras of broekgronden zijnde) is er 28 jaren vrijdom van hooger belasting na de voltooijing der ontginning, (nl. na vruchtdraging);

droogmaking van drasliggende binnengronden geeft 23jarigen vrijdom na de droogmaking (art. 35);

bedijking van buitengronden 18jarigen vrijdom (art. 36);

vruchtbaarmaking van buitengronden, moeras of waterplassen zonder bedijking, heeft herziening der belastbare opbrengst om de 20 jaren ten gevolge (art. 37).

De volgende art. regelen de formaliteiten der te bekomen vrijstellingen enz. die door de belanghebbenden zijn te vervullen en de wijze van behandeling der aanvragen.

Eene volgende afdeeling bepaalt het dienstjaar, even als thans, van 1 Jan. tot nlt. Dec.; de opmaking, vaststelling en afkondiging der kohieren; termijn van de reclames; *teruggave van belasting* der gebouwde eigendommen wanneer een gebouw 12 maanden achtereenvolgens ongebruikt en onverhuurd gebleven is; voorts ontheffing van belasting wegens geleden verlies van meer dan een vijfde der opbrengst, door onvoorziene rampen.

Eindelijk bevat de wet de belangrijke bepaling, in den loop der behandeling bij het ontwerp gevoegd, dat de belastbare opbrengst der gebouwde eigendommen vóór 1 Jan. 1875 wordt herzien, volgens regelen bij de wet te stellen, terwijl de herziening voorts elke 20 jaren wordt herhaald.

De wet treedt in werking met 1 Jan. 1871; de vrijdommen volgens vroegere wetten toegestaan, blijven van kracht.

Voorts vervallen alle vorige wetten en verordeningen op de grondbelasting, behoudens die van 1845 en 1869 op de invordering der directe belastingen, en de overgangsbepalingen bij deze wet zelve vastgesteld.

Wat de algemeene beginselen betreft, werd door den heer Idserda met nadruk de zoogenaamde *peraequatie* der grondbelasting verlangd, nl. dat men ook zelfs volgens het nu bestaande kadaster, over het geheele rijk voor belasting dezelfde percenten van de geschatte kadastrale opbrengst betale. Men weet nl. dat toen de uitslag van het kadaster over het geheele rijk bekend werd, men ontwaarde dat sommige provinciën volgens de opgelegde repartitie-som minder betaalden in verhouding tot de totale kadastrale opbrengst dan in andere provinciën het geval was. Wilde men nu die verhouding overal dezelfde maken, dan had men enkele provinciën door hoogeren aanslag aanzienlijk moeten bezwaren; men deinsde daarvoor terug en bepaalde dat slechts een deel van het meer imposabele volgens de uitkomst van het kadaster zou worden opgelegd. Dit heeft eene ongelijkheid over het geheele rijk ten gevolge, zoo als men

in de staten der grondbelasting (b. v. in de financiëele bescheiden door het Dep. v. Fin. uitgegeven) duidelijk kan nagaan; in sommige provinciën wordt bijna 13 pCt., in anderen daarentegen 11 à 12 pCt. van de kadastrale huurwaarde als grondbelasting geheven. Spr. wilde nu die ongelijkheid reeds dadelijk doen ophouden, ook vóór eene herziening van het kadaster en nadere schatting der huurwaarde.

Teregt, naar onze meening, zeide hierop echter de heer v. Kerkwijk: „Wanneer wij veertig jaren vroeger leefden, zou dat denkbeeld zeker aanbeveling verdienen. Maar wat zal gebeuren, wanneer men thans overal dezelfde percenten van het belastbaar inkomen betalen laat? Dan zal men nog grooter onregtvaardigheid begaan dan destijds, toen men de provincien verschillend aansloeg. In die 40 jaren zijn de landerijen bijna overal in waarde toegenomen; maar in de eene plaats hebben zij 4 à 5 malen de waarde, die zij hadden bij de invoering van 't kadaster, en in de andere plaats slechts 1½ of 2 maal. Worden nu dezelfde percenten als grondbelasting geheven, dan zal dit op de eene plaats veel zwaarder treffen dan op de andere.

Als men de zaak billijk wilde regelen, dan zou men moeten beginnen met de gronden op nieuw te schatten, en dan ware het niet meer dan regtvaardig dat dan in de eene provincie niets meer en niets minder betaald wierd dan in de andere. Maar zoolang men tot grondslag van de belasting niet anders heeft dan de uitkomst eener schatting van 40 jaren geleden, zal alles wat men doet om den schijn van regtvaardigheid aan te nemen, in de werkelijkheid tot de grootste onbillijkheden leiden."

Van zijn kant drong deze Spr. zeer op de spoedige herziening van het kadaster, altbans voor de gebouwde eigendommen aan. Sommige soorten van eigenaars, b. v. de korenmolenaars, zijn door de verandering in de accijnsen, waardoor vreemd meel is toegelaten, zeer bezwaard; de redenen voor de voormalige schattingen zijn niet meer aanwezig. De Minister beloofde dan ook spoedige voorbereiding dier herziening.

Bij de artikelen werden de volgende amendementen voorgesteld. Op het punt der tijdelijke vrijstellingen wegens ontginning had de minister zich niet bepaald, de voorschriften der wet van 1840 strict over te nemen, doch herschatting tusschentijds wegens verkregen hoogere opbrengst, ook door andere oorzaken dan de in die wet bedoelde ontginning, droogmaking of indijking, voorgesteld. (*)

Tegen deze uitbreiding der herschattingen en verhooging zoolang er

(*) Nl. ook bij „vruchtgevend worden of maken van buiten-, moeras- of broekgronden en waterplassen, zonder bedijking of droogmaking, alsmede de overgang van dergelijke reeds vruchtdragende gronden tot wei-, hooi- of bouwland, bosch, boomgaard, tuin- of erf. — Art. 7, 2o. litt. *d*.

geen algemeene herziening van het kadaster plaats vond, kwam de heer v. Delden op. Zijn amendement om die herschattingen niet verder dan den nu bestaande toestand uit te breiden, werd met zorg toegelicht.

Het oorspronkelijk stelsel der Fransche en dus ook der Nederlandsche grondbelasting, zeide Spr. was wel kennelijk dat van periodieke herzieningen van de geschatte opbrengst (*revenu net imposable*). Maar wat de wet bedoelde, is niet geschied, en feitelijk is er fixiteit geweest, behalve voor eene zaak, nl. ontginningen.

„De wet van 6 Junij 1840 (*Staatsblad* n$_o$. 17), zeide hij, heeft hij ons de vrijstellingen van grondbelasting ter zake van ontginning en landverbetering op nieuw geregeld en schijnt ook van diezelfde, door de geschiedenis weêrsproken, meening te zijn uitgegaan, dat er op niet zeer ver verwijderde tijdstippen, periodiek, algemeene herschattingen ook van de ongebouwde eigendommen zouden te verwachten zijn. Die wet is wel eens genoemd eene strafwet voor ontginners van woeste gronden, en niet geheel ten onregte, wat ten minste de zoogenaamde vrijstelling van grondbelasting betreft, want van de vrijstelling van novale tienden, registratie en zegel spreek ik nu niet. Wat toch is het gevolg? De bezitters van goede en uitmuntende landerijen, wier geldswaardige opbrengst in de laatste jaren welligt hier en daar met meer dan honderd percent is toegenomen, dikwijls zonder eenigen buitengewonen arbeid, alleen door den loop der omstandigheden, zijn geplaatst onder bescherming van de fixiteit der kadastrale opbrengst; evenzoo de bezitters van gronden die, hoewel van veel minder qualiteit, tijdens de algemeene kadastrering toch reeds eenigzins vruchtgevend waren en als zoodanig op de kadastrale stukken zijn aangeteekend. Ook deze minder goede, maar toch reeds vruchtgevende gronden zijn op vele plaatsen met meer of minder opofferingen, ook wel door den loop der omstandigheden alleen, niet zelden zeer in opbrengst toegenomen. Goede grond is meestal zeer dankbaar voor de moeite die men er aan besteedt. Ook deze gronden zijn geplaatst onder de hoede van de fixiteit.

Maar hij die kapitaal en arbeid in woesten grond steekt en, indien hij al eenige vruchten trekt, meestal, zoo hij ten minste goed boek heeft gehouden, slechts een zeer karig loon zal kunnen beeijferen, hij ziet zijn ontgonnen grond tusschentijds herschatten en hooger aanslaan.

De Min., zeide S., is dit met mij eens, blijkens de Mem. v. beantw., waar hij zegt:

„Zou het dan, hij het bestaan van dien regel, geene stuitende onregtvaardigheid van den wetgever zijn, indien de hoogere opbrengst van gronden, *zonder* of met weinig arbeid, en langzamerhand door de werking der natuur verkregen, *buiten* herschatting bleef, en dat alleen omdat die veranderingen, veelal belangrijker dan die met arbeid, niet, gelijk deze, afhankelijk zijn van eene verbetering op een bepaald tijdstip ondernomen,

maar onmerkbaar en zonder kosten van eenige beteekenis plaats hebben? Een dergelijk beginsel wordt door geen enkelen grond van billijkheid geregtvaardigd."

Mijnheer de Voorzitter, ik ben het daarmede volkomen eens, maar die stuitende onregtvaardigheid is door de wet van 1840 bestendigd, en zij zal bij deze wet op nieuw bestendigd worden.

De Minister zij echter gerust; ik zal bij deze gelegenheid geen poging doen om de wet van 1840 eenvoudig in te trekken voor zooveel de grondbelasting betreft, en om ook de daar bedoelde woeste, ingedijkte en droog gemaakte gronden eenvoudig te plaatsen onder de hoede der fixiteit.

Maar waar ik onwrikbaar op sta, is dat, als de wet van 1840 dan al moet worden gehandhaafd, de Minister zich ook hier streng houde aan eene eenvoudige overneming van het bestaande, met uitzondering van eenige formaliteiten, die verbetering behoeven.

Maar nu wil de Minister van deze gelegenheid gebruik maken om ook nog herschatting tusschentijds op andere dan ontgonnen, drooggemaakte of ingedijkte gronden toe te passen, zoolang die gronden nog het ongeluk hebben veel kosten en arbeid te veroorzaken, en nog niet behooren tot de aristokratie van onzen bodem, tot „wei-, booi- of bouwland, bosch, boomgaard, tuin of erf".

Die uitbreiding van de *herschattingen* hier is onregtvaardig: de *van ouds* goede gronden blijven vrij, doch die welke sedert het kadaster door *vlijt* zijn verbeterd, worden nu getroffen."

Spreker wenscht dus alleen volledige handhaving van het bestaande. „De wet van 1840 kent alleen verandering der kadastrale ophrengst tusschentijds wegens ontginning van woeste gronden, en droogmaking, bekading en bedijking ook van reeds vruchtgevende. Dit wensch ik eenvoudig in stand te houden. Alle andere verandering in de belastbare opbrengst van reeds vruchtgevende gronden blijve tot aan eene nieuwe algemeene herschatting achterwege."

Aan den anderen kant wees de min. er op dat ook zijn voordragt toch wel deze onbillijkheid zou wegnemen, dat men nu de latere verhooging van belasting toepast op gronden die met veel arbeid en kosten vruchtdragend zijn geworden, terwijl gronden die niet door bedijking of anderen menschenarbeid, doch alleen door de mildheid der natuur vruchtdragende werden, steeds op de oude taxatie worden gehouden. De wet van 1840 is op verschillende tijdstippen verschillend uitgelegd, en dat is oorzaak dat, op welke wijze men thans bij de codificatie een algemeen beginsel stelle, men eenige bezwaren bij de toepassing zal ontmoeten.

Het amendement van den Heer van Delden, in strekking hierop neerkomende om met de herschattingen voor verbeterde gronden niet verder te

gaan dan de nu bestaande gevallen, werd dan ook, zitting 24 Maart, met 38 tegen 26 (*) stemmen verworpen.

Gelijke verwerping trof achtervolgens een amendement van den heer Begram om een nieuw artikel in te voegen:

„Alleen op grond van een titel of van een vonnis of ander wettig bewijs, maar niet ambtshalve, kan eigendom van den eenen belastingschuldigen op den naam van een anderen in de leggers worden overgebragt." Dit amendement werd (zitt. 28 Maart) met 44 tegen 16 (†) stemmen verworpen.

Wie de kosten zou dragen van hermeting en herschatting, indien daarbij bleek dat de eigenaar met grond gereclameerd had, gaf tot langdurige disenssie aanleiding dan de zaak welligt waard was. De minister had daartoe een schaal voorgesteld, naar gelang van de grootte van het bevonden verschil, in verhand met de oppervlakte der perceelen; doch de Hr. van Houten meende dat die kosten billijkshalve, geheel ten laste van het rijk moesten gebragt worden, zoodra bij hermeting eenig verschil werd geconstateerd, en dus alleen ten laste der belanghebbenden indien de tweede meting volkomen denzelfden uitslag gaf als de oorspronkelijke.

Er waren sprekers die zijn beginsel in meerdere of mindere mate steunden; de heer Stieltjes stelde een andere schaal voor (*Bijbl.* pag. 1220.) De minister wilde te gemoetkomen aan de bezwaren en wijzigde zijn voorstel in dier voege, dat nu de schaal waarop de kadastrale plans vervaardigd zijn, benevens de grootte van het verschil, en de oppervlakte der perceelen telkens de vraag zou moeten beslissen wie hier de kosten zou dragen.

De heer Borret kwam hiertegen op, en meende dat de oorspronkelijke redactie de voorkeur verdiende. Daar de minister ook daartegen geen bezwaar had, werd nu de eerste regeringsredactie weer als amendement voorgesteld, en na verwerping van nog een sub-amendement van den heer van Houten, eindelijk, zitting 29 Maart, met 46 tegen 20 stemmen aangenomen.

Op het stuk der vrijstellingen kwamen een paar belangrijke onderwerpen ter sprake: vooreerst een amendement van den Heer Heemskerk De minister had voorgesteld daarin op te nemen: *a.* eigendommen van den Staat, *voor zooveel derden daarvan niet het genot hebben*, en verder

(*) *Voor* hebben gestemd de heeren Haffmans, van der Linden, Zylker, Hasselman, van Loon, van Kerkwijck, Rombach, Westerhoff, Pyls, van der Hucht, Dumbar, Lenting, Vader, Hoffman, Kalff, Borret, van Hardenbroek, Blussé, Smitz, Cornelis, Bots, Verbeijen, Begram, Dam, van Delden en van der Maesen.

(†) Vóór het amendement stemden de HH. Hasselman, Vader, v. Loon, Nierstrasz, v. Wassenaar, Begram, de Willebois, Heemskerk Az., Hoffman, v. Knijk, Haffmans, Luyben, Verbagen, Bergman, Borret en de Casembroot.

b. eigendom van provinciën etc., uitsluitend voor de publieke dienst gebezigd.

„Waarom, zeide de heer Heemskerk, Az., hier die restrictie in *a.*? Men handhave ook hier het oude, betere beginsel: goederen van den Staat en van andere publiek-regtelijke ligchamen worden niet aangeslagen, wanneer zij voor de *publieke dienst gebezigd worden*, en anders wel. Wie er het genot van heeft, doet hier minder ter zake. Dit amendement, ofschoon door den minister bestreden, werd toch door hem overgenomen. Dienovereenkomstig luidt deze alinea van het belangrijk art. 25 dan ook thans:

Geen belastbare opbrengst wordt in de kadastrale leggers opgenomen voor

„*a.* de eigendommen van den Staat, provinciën en gemeenten, pol„ders en waterschappen, uitsluitend gebezigd voor de publieke dienst."

Bij de vrijstellingen werd voorts het onderwerp der seminariën besproken. De bedoeling was, even als vroeger, die instellingen voor zoo veel zij tot clericale opleiding dienen, vrij te stellen; doch die seminariën zijn veelal tevens kostscholen, welke categorie geen vrijdom geniet. De redactie, zoo als die in het gewijzigd ontwerp voorkwam, liet in duidelijkheid te wenschen over, doch werd naar aanleiding van een amendement der heeren Cornelis en Pijls, door den minister in dien zin gewijzigd dat de vrijstelling voor seminariën meer effectief geformuleerd werd.

De vrijstelling voor onderwijs-gebouwen was (en bleef) aan de restrictie gebonden dat het gebouwen waren aan *publieke* ligchamen behoorende. Een groot deel der onderwijs-instellingen valt er dus buiten.

De hr. van Eck wilde hieraan tegemoet komen door de restrictie te doen wegvallen en dus ook het bijzonder onderwijs tegemoet te komen. — Zijn amendement werd echter na belangrijke discussie, met 43 tegen 27 stemmen verworpen.

Insgelijks een voorstel van den hr. Cremers om de geheele zaak der vrijstellingen hier slechts voorloopig te regelen, dus slechts tot ulto Dec. 1872 van kracht te verklaren, behoudens wettelijke bekrachtiging vóór dat tijdstip bij afzonderlijke wet, (verworpen met 49—21 stemmen.)

Het gewijzigd artikel der vrijstelling, zelf in stemming gebragt, werd met 59 tegen 11 stemmen aangenomen. (*)

Herziening van het kadaster, wat de belastbare opbrengst der gebouwde eigendom betreft. — Naar aanleiding van den aandrang van den Hr. v. Kerkwijk bragt de Min. een nieuw artikel in de wet, die herziening vaststellende, vóór 1 Jannarij 1875, volgens regelen bij de wet te stellen — met de bijvoeging: van verdere herziening elke 20 jaren.

(*) *Tegen* stemden de HH. v. Loon, Bichon, Hoffman, Vader, v. Wassenaer, v. d. Putte, v. d. Linden, v. Houten, de Roo, Idserda en van Lijnden.

Een poging van den Hr. Idserda om het stuk der vrijstellingen nog nader te regelen, en dus dat gedeelte der wet (4e afd.) voor ulto Dec. 1872 aan herziening te onderwerpen, onderging geen beter lot dan het voorstel van soortgelijke strekking van den Hr. Cremers, straks gemeld. Het amendement Idserda werd met 43—19 st. verworpen, waarop volgde de aanneming der geheele wet, zitting 30 Maart, met 53 tegen 9 stemmen. (*)

In de Eerste Kamer volgde de aanneming, zitting 23 Mei, met 29 tegen ééne stem (van den Hr. v. Nispen van Pannerden.)

De wet is thans opgenomen Staatsblad 26 Mei 1870 (*Sb.* no 82).

Heffing van inkomende regten en accijnsen. *Wijziging en aanvulling der bestaande wetgeving op die heffing.* Dit wetsontwerp had een tweeledig doel: 1o. vereenvoudiging en meerdere vrijgevigheid in de formaliteiten bij de aangifte van goederen, wat de gewone invoerregten betreft; en 2o. verscherping van de middelen aan de administratie der belastingen ten dienste staande, waar het geldt, de heffing van de accijnsen te verzekeren. Meerdere liberaliteit en meerdere fiscaliteit tevens, doch elk op hare plaats, ziedaar de schijnbaar tegenstrijdige doch in werkelijkheid regtmatige bedoeling dezer wet.

De opheffing van velerlei lastige formaliteiten betreft namelijk den goederen-*handel* alleen, die thans nog veelal aan de voorschriften der Algemeene wet van 1822 is gebonden. Die wet werd gemaakt in een tijd van hooge invoerregten, ook een tijd van uitvoerregten, en vooral van doorvoerregten tevens; een tijd, toen men van de geregelde aankomst van goederen per stoomboot zeer weinig, per spoorweg in 't geheel geen ondervinding had. Differentieele regten naar gelang der plaats van herkomst of van aanvoer waren toen nog in zwang; men hoopte daarmede de belangen der nationale scheepvaart of inlandsche nijverheid te bevoordeelen. Men meende den geheelen handelsloop te kunnen leiden, althans blijvend te beheerschen; van daar een voortdurende aanraking van handel en ambtenaren, de belemmeringen van het tweeledige onvrij territoir langs de grenzen, de zorgvuldig voorgeschreven aangiften, visitatiën, plomberingen, ophouden aan de grenzen enz., bewaking bij doorvoer, ontzegeling bij wederuitvoer enz. enz., hetgeen zich in kosten en tijdverlies, en aanloksel tot fraude oplost. Thans echter, al wilde men die middelen in het vroeger systeem doelmatig achten, is in elk geval de *ratio legis* opgehouden. De doorvoerregten zijn reeds lang afgeschaft; evenzeer de uitvoerregten op een enkele kleine uitzondering na; de invoerregten zelve zijn òf opgeheven, òf althans sterk verminderd. Verschil der regten naar gelang van vlag of plaats van productie of van aanvoer bestaat niet meer. Daarbij is het

(*) *Tegen* stemden de HH. Vader, Bichon, v. Wassenaer, v. Houten, Idserda, v. Lijnden, v. Loon, v. Delden, Hoffman.

Google

reizigersvervoer over de grenzen zeer toegenomen, en zijn ter wille van hespoedigd personenverkeer de paspoorten reeds hijna overal afgeschaft, terwijl de visitatie aan de grenzen soms nog lang ophondt. Maar vooral is het goederentransport per stoom opgetreden, met zijne geregelde aankomst en spoedeischende inklaringen en lossingen; dat stoomvervoer, dat, zoo te water als te land, reeds meer dan de helft onzer geheele huitenlandsche handelswaarde aan- of wegvoert (zie ditzelfde n°.) en vóór alles op tijdwinning gesteld is.

Toch bleef de wet van 26 Augustus 1822 bestaan, met hare 325 artikelen, — hoewel er meermalen op herziening dier verouderde wet was aangedrongen. Wel was reeds in 1860 en later aan het bezwaar van den handel, wat de bepalingen op den doorvoer betreft, tegemoet gekomen. De wet had nl. de bevoegdheid gegeven om bij kon. besl. van de wetsbepalingen af te wijken, waar het handelsverkeer, behoudens de verzekering der fiscus-regten, dat mogt vorderen.

Dienzelfden weg wilde de regering nu opgaan, wat vele andere bepalingen der wet, op de gewone invoerregten betrof. Soortgelijken weg was men trouwens almede reeds opgegaan waar het nieuwe bepalingen op de bierbrouwerijen of op de beetwortelsuikerfabrieken gold. Op het gedeeltelijk nog onzekere terrein waarop men zich daar bevond, deinsde men terug voor het vaststellen van voorschriften bij de wet, die mogelijk spoedig zouden blijken ondoelmatig of te drukkend te zijn, en gaf men de voorkeur aan een tijd van proefneming en regeling bij Kon. Besl., die dan later de grondslag van definitieve wettelijke regeling kon worden.

Voorzeker een niet verwerpelijk middel, waar men meent nog niet genoegzaam ingelicht te zijn om wetsuitspraken te kunnen voorstellen. Niet onaardig is het hierbij, hoe men thans, oppervlakkig beschouwd, schijnt terug te keeren tot eene vroeger onder Willem I zoo teregt veroordeelde Besluiten-regering. Het onderscheid ligt echter hierin, dat het gouvernement dier dagen eigenmagtig vele beslissingen aan de wetgevende magt onttrok, terwijl wij thans juist zien dat de wetgever zelf sommige onderwerpen tijdelijk aan de uitvoerende magt overlaat.

Deze weg heeft zeker veel aanlokkends voor een minister. Ook kwam hij zeer goed te stade juist bij deze wet van 1822. Eene algemeene herziening der wet zou meer dan eene moeijelijkheid aangeboden hebben, „ook", zeide de mem. v. toel., „ten gevolge van de wijze waarop men sedert hare eerste invoering heeft gemeend, ten gerieve van plaatselijke omstandigheden of behoeften, van hare voorschriften te kunnen afwijken. Zal het doenbaar zijn, die afwijkingen overal tot wettelijke eenheid te brengen, of zal het bestaande onderscheid van toestanden op den duur ook onderscheid van bepalingen vorderen? Alleen de ondervinding kan hieromtrent uitspraak doen.

De algemeene wet van 1822 bevat voorschriften omtrent een aantal

punten die niet in een en dezelfde wet behoeven te worden zaamgevat. Verschillende harer onderdeelen zijn dus voor afzonderlijke herziening vatbaar. In de eerste plaats echter moeten de formaliteiten voor de heffing en verzekering der regten en accijnsen in overeenstemming worden gebragt met den geheel anderen toestand dien de invoering van stoombooten en spoorwegen in 't leven geroepen heeft. Voor den doorvoer heeft de wetgever dit reeds vroeger mogelijk gemaakt door de laatst bij art. 22 der wet van 15 Augustus 1862 (*Staatsblad* nº. 170) bekrachtigde bepaling, dat de Koning daaromtrent bestaande wettelijke voorschriften kan wijzigen waar dit tot meer gerief voor den handel strekken kan, behoudens de vereischte maatregelen van zekerheid voor de invoerregten. In dienzelfden zin stelt de Regering bij nevensgaand wets-ontwerp voor, te handelen ten opzigte der overige douane-formaliteiten, met dit onderscheid intusschen, dat zij thans geen doorloopende volmagt vraagt, maar alleen eene tijdelijke, zoo als ook bij de wet van 7 Julij 1867 is verleend, ten einde na verkregen ondervinding binnen een niet te lang tijdsverloop een voorstel tot definitieve regeling aan de wetgevende magt te kunnen onderwerpen. Even als bij de belasting op de bieren zal voorts alleen in het voordeel van den handel of de nijverheid van de bestaande bepalingen kunnen afgeweken worden, en zullen deze afwijkingen op niemand kunnen worden toegepast, die dit niet zelf verlangt.

De voornaamste onderwerpen, waaromtrent de Regering zich voorstelt, krachtens de gevraagde magtiging afwijkingen toe te laten, betreffen den reeds genoemden in- en doorvoer met spoorwegen, en met stoombooten in geregelde vaart op het buitenland, de vrijstelling in sommige gevallen van de visitatie of verificatie ter losplaats, den vervoer van goederen in het terrein van toezigt, waarbij behalve voor de hoog belaste goederen meer vrijheid kan gelaten worden, en het afgeven van geleibiljetten voor accijns-goederen, dat onder zekere voorwaarden aan de handelaren zelven kan worden overgelaten.

In de tweede plaats wenscht de Regering door de aangeboden voordragt enkele bepalingen te zien vastgesteld, die, bij meer vrijgevigheid voor den handel en bij de hooge accijnsen, die tegenwoordig van sommige artikelen gevorderd worden, onmisbaar worden gerekend tot bescherming en verzekering van de regten der schatkist, doch die niet kunnen worden ingevoerd bij algemeenen maatregel van inwendig bestuur."

Behoudens de algemeene qualificatie aan de regering verstrekt, om in 't belang van den handel, bij algem. maatr. v. bestuur af te wijken van de voorgeschreven wetsformaliteiten, was de inhoud dezer wet grootendeels op het tweede doel, „betere verzekering der accijnsregten bij invoer," betrekkelijk.

Het geldt den invoer van gedistilleerd, wijn, zout of suiker, vooral het gedistilleerd. Op het verzwijgen dier ingeladen goederen, of aangifte

der fusten onder andere benaming, alsmede op de wijze van laden, zijn bepalingen en straffen gesteld; voorts kwamen twee nieuwe bepalingen voor, namelijk het gedistilleerd betreffende. Sedert de hooger belasting, door ons teregt van dat artikel geheven, is het voordeel op het sluiken uit het Tolverbond, alwaar de belasting aanzienlijk minder is dan bij ons, nog verhoogd; doch over een uitgebreide landgrens is die smokkelhandel, die veelal bij kleine partijen geschiedt, moeijelijk geheel te keeren. Ingesmokkelde hoeveelheden waren ook tot heden vrij, zoodra zij binnenslands onder dak waren en men dus den vervoerder niet meer treffen kon. Al werd het goed dan ontdekt, al bewees men dat het gesmokkeld was, dat bragt geen straf mede, zelfs voor hem, die het goed desbewust onder zich had. Pogingen om ook dat „bewaren" te doen straffen waren mislukt, en toen het dus bleek, na arrest in hoogste ressort, dat de bestaande wet hier onmagtig was, begreep men nieuwe bepalingen te moeten maken. Even als de strafwet den heler straft, 't geen wel degelijk diefstal beteugelt, evenzoo wilde men hier den gevaarlijken medepligtige van den smokkelaar kunnen treffen; daartoe stelde art. 8 voor: dat hij, die gefraudeerd goed koopt, opneemt of laat opslaan, wetende dat het gesmokkeld is, even als de smokkelaar zelf gestraft wordt.

Eene andere bepaling betrof het vervoer bij kleine hoeveelheden. Dat was tot heden (1 ned. kan) toegelaten, en op vele grensplaatsen had men nu een geregelde industrie opgezet, van dergelijk vervoer door kinderen; ook daartegen wilde deze wet waken, door alle vervoer van gedistilleerd op het terrein van toezigt door kinderen beneden de 15 jaren te verbieden.

Deze twee hoofdbepalingen der wet konden dus veel bijbrengen tot verzekering van den accijns, en waren uit een veelzijdig oogpunt van moreele strekking te achten (welligt minder de bijvoeging, dat vernietiging van het aangehaalde gedistilleerd zonder vorm van proces, aan de bekeurende ambtenaren vrijstond!)

Het wetsontwerp, bij den aanvang der zitting, 28 Sept. 1869 ingediend, werd spoedig onderzocht; het voorl. verslag dd. 15 November (rapp. de HH. Guljé, de Lange, Dumbar, v. Delden, Luyben), was echter niet gunstig te achten. Zoowel wat het eerste hoofdbeginsel der voordragt betrof, gaven vele leden de voorkeur aan een omwerking en geheele herziening der wet van 1822; men noemde den tegenzin des ministers daartegen een zwakheid en een verkeerd toegeven aan de ambtenaren die tegen de moeijelijke omwerking opzien. Wat het tweede gedeelte der wet, scherper middelen tot accijns-verzekering betrof, die was men geenszins genegen, en tegen het straffen van den bewaarder van gefraudeerd accijnsgoed als medepligtige van den fraudateur had men veel bedenking. Sommigen zouden er echter in kunnen berusten, indien het uitsluitend het gedistilleerd en niet alle accijnsgoederen gold.

Ten aanzien van het bezwaar der algemeene herziening handhaafde de minister zijn standpunt bij de mem. v. antwoord.

„Van 1823 af heeft men allerlei afwijkingen bij administratieve beschikkingen toegestaan, en sedert is het bestuur der belastingen wel verpligt geweest om daarin te berusten, en de toegestane afwijkingen nog door nieuwe faciliteiten aan te vullen, wilde het den handel niet aan groote belemmeringen blootstellen. Van die wijze van handelen was het evenzeer af te keuren als te betreuren gevolg, dan men al te dikwijls zich heeft bepaald tot het nemen van speciale beschikkingen, enkel toepasselijk op het geval dat zich voordeed, veelal uitsluitend met het oog op eene bepaalde onderneming of localiteit. De vele bijzondere regelingen die zoo doende gaandeweg zijn ontstaan, hebben natuurlijk groote ongelijkheid ten gevolge, zoowel voor de belanghebbenden als voor de ambtenaren die den bestaanden toestand uit algemeen bekende voorschriften niet volledig kunnen leeren kennen. Maar de toestand is ook een hinderpaal voor het dadelijk vaststellen eener nieuwe algemeen werkende regeling, daar vooraf met veel zorg behoort onderzocht en beoordeeld te worden, of en in hoever vele der tegenwoordige bepalingen vatbaar zijn om in ruimer kring te worden toegepast. Wat bij voorbeeld te Amsterdam sedert jaren goed heeft gewerkt, kan in de praktijk blijken voor Rotterdam onbruikbaar te wezen en omgekeerd. Voorschriften waaraan de eene onderneming zich zonder bezwaar onderwerpt, zijn welligt voor andere een onoverkomelijk beletsel."

Op het strafbaar stellen van onder zich hebben van ingesmokkeld accijnsgoed, gaf de regering aan de opmerking toe, en beperkte die tot het gedistilleerd.

Het verbod van allen vervoer van gedistilleerd door kinderen op de 1e linie van toezigt bleef gehandhaafd.

Zoo kwam nu het ontwerp, 12 Maart, in openbare discussie, en trof het bijzonder gunstig.

Immers na de afkeurende strekking van het verslag ten aanzien der hoofdbepalingen, was de aanneming van het ontwerp met bijna algemeene stemmen (slechts 3 tegen-stemmen) niet wel te verwachten geweest, vooral, nadat de minister, nu op aandrang uit de Kamer gekomen, de straffen tegen het bezit van gefraudeerd goed, weer in plaats van op het gedistilleerd alleen, gedurende de zitting op alle accijnsgoederen had toepasselijk gemaakt, waarbij die bepaling slechts één bestrijder vond. — De loop der discussie was als volgt.

Na aanneming (met 36 tegen 15) van een amendement van den Hr. Heemskerk Az., tot splitsing der strafbepalingen van art. 2, en aanneming der volgende artt. kwam het bewuste art. 8 het eerst in discussie. De Heer Dumbar bestreed de bepaling:

Op zich zelf beschouwd, kan men noch in het bergen, noch in het

koopen, noch in het op eenige andere wijze in bewaring nemen van goederen, waarvan anderen de belasting hebben weten te ontduiken, een misdrijf zien. Wil men het artikel dus verdedigen, dan moet men zeggen: de bepalingen omtrent compliciteit èn bij de algemeene wet van 1822 èn bij het Wetboek van Strafregt gesteld, zijn niet uitgebreid genoeg; zij moeten uitgebreid worden tot nog andere gevallen.

Ook het bewijs te leveren dat de honder kennis droeg der frande zal moeilijk zijn.

De zorg voor het belang der schatkist schijnt S. hier te ver te zijn gedreven, verder dan met onze beginselen van vrijheid overeenstemt. S. was dus reeds tegen de bepaling zooals zij oorspronkelijk nopens alle accijns-goederen was voorgesteld: doch thans, alleen tegen gedistilleerd geldend, schijnt zij hem nog minder verdedigbaar. Zij is niet alleen hard, doch onbillijk tevens.

„Zal het koopen van gesloken goed met betrekking tot één accijns gestraft worden, terwijl men voor goederen, aan andere accijnsen onderworpen, niet wordt gestraft? Wanneer ik in de gelegenheid ben, eene lading onveraccijnsden wijn te koopen en in mijn pakhuis te krijgen, dan zal ik dit openlijk aan iedereen mogen vertellen, en fier met opgegeheven hoofde, langs 's Heeren straten kunnen wandelen. Maar als ik zoo een blikken harnas, gelijk de Minister het noemt, met jenever gevuld, van den een of ander smokkelaar heb gekocht, wetende dat het gesmokkeld was, dan word ik vervolgd en gestraft met dezelfde straf als de smokkelaar. Mij dunkt, dit kan in allen geval zoo niet blijven. De Minister moet dan de oorspronkelijke redactie van het artikel herstellen. Het moet voor alle zaken gelijkstaan. Ik weet wel dat deze wet grootendeels gerigt is tegen de sluikerij van gedistilleerd, maar dit kan dit verschil nog niet wettigen."

Toen nu echter de hoofdstrekking van het artikel hiertegenover dadelijk steun vond bij de HH. van Lijnden, Idserda, v. Eck, en v. Voorthuijsen, die het beginsel niet overdreven fiscaal achtten, nam de minister de gelegenheid waar, door de laatste opmerking van den heer D. aangeboden, om de oorspronkelijke redactie te herstellen, waardoor het bezwaar van *ongelijke* behandeling der fraudenrs althans verviel! En zie, het artikel werd daarop met algemeene stemmen min 1 (den Hr. Dumbar) aangenomen.

Belangrijk was de bespreking van art. 9: Straffen op geheimen invoer van gedistilleerd door kinderen. De Hr. Jonckbloet wees met nadruk op het demoraliserende van dit, in Groningen vooral, vrij algemeen bedrijf.

„Het is moeijelijk met juistheid te bepalen, hoeveel mannen, vrouwen en kinderen elken dag — op geoorloofde wijze zeggen ze — voorloop vervoeren, en wat er des nachts door mannen over de grenzen en verder gebragt wordt. Lijdt de schatkist hierdoor een nadeel, volgens sommigen

van f 600 per dag, naar eene andere berekening, welligt meer overeenkomstig de waarheid, van f 1000, .wie zal zeggen welke schade de kinderen lijden, die dag aan dag als „kannetjesdragers" gebezigd worden en zóó zonder onderwijs opgroeijen?"

Het grootste bezwaar zit namelijk daarin, Mijnheer de Voorzitter, dat men niet alleen met grootere partijen invoert, maar dat men gebruik maakt van het verlof dat de wet geeft, om met zeer kleine partijen in te voeren. Nu zijn het niet alleen de volwassenen die dit doen, maar ze misbruiken daartoe hunne kinderen, en, zoo als ik straks zal aantoonen, kinderen van den teedersten leeftijd.

S. deed mededeeling uit een hij hem ontvangen schrijven:

„In mijne betrekking bezoek ik in twee jaar de gansche gemeente.... In zeker gebucht daartoe behoorende, treed ik schier geen enkele woning binnen, waarvan niet een of meer der bewoners voor langeren of korteren tijd gevangen gezeten hebben. Ze beschouwen dit niet meer als schande; 't beronwt hen maar, dat ze niet voorzigtiger waren. In dezen herfst beb ik, zoo als altijd, ook naar 't schoolgaan der kinderen onderzoek gedaan. Wat moest ik telkens hooren? Wij moeten leven, werd er gezegd, en onze kinderen kunnen met het kannetjesdragen meer verdienen dan met werken, of, onze kinderen zijn nog te jong om te arbeiden en hierom loopen ze naar Winschoten enz.""

Ik heb hier een tweede brief, geschreven door de bestuurders der vereeniging: *het Plaatselijk Nut*, gevestigd in de gemeente Blijham. Die benaming zelf geeft reeds aan wat het doel van die vereeniging is. Welnu, in dien brief wordt gewezen op de schrikbarende mate, waarin de sluikerij is toegenomen: in zoodanige mate, schrijft men, „dat, volgens geloofwaardige mededeelingen, alleen voor de gemeente Bellingwolde (eene gemeente van slechts 2000 zielen) wekelijks meer dan f 4000 aan de schatkist worden ontroofd; die mededeelingen toch luiden, dat zich in die gemeente dagelijk minstens 50 personen, van wie de helft kinderen beneden de 16 jaren, met den sluikhandel en kannetjesdragen bezig bonden, vervoerende ieder een halven liter, en aangezien velen twee reizen doen [ik zal straks op een adres wijzen, waaruit blijkt dat zij dikwijls veel meer dan twee reizen doen], wordt er meer dan 40 liter over de grenzen gedragen, 't welk nog niets beteekent bij den sluikhandel in het groot, uitsluitend gedreven door mannen in de kracht van 't leven, wier getal boven de 25 klimt. Van dezen mag men aannemen, dat ieder 30 liters invoert, dus elke 24 nur te zamen plus minus 8 hektoliters van 70 tot 85 pCt., dat eene ontduiking van belasting bedraagt — gerekend per hektoliter à f 70 tot f 80 — van f 600 elke 24 nur! Voegt men hierbij nog al die kinderen van de naburige gemeenten die dit gedeelte der buitenlinie doortrekken, sommigen beneden de 5 jaren, den last naauwelijks kunnende torschen, te teeder om den

verren loop te kunnen doen, daarom nu en dan door de moeder gedragen, die deze kleinen voorgaat in dit heillooze bedrijf — inderdaad, dan wordt men met bange zorg vervuld, en ziet angstig de treurige gevolgen te gemoet, welke daaruit moeten voortkomen, gevolgen welke zich reeds openbaren in diefstal en straatschenderij, dewijl sluikhandel allen eerbied voor de wet doodt, elk gevoel van zedelijkheid vernietigt, dronkenschap bevordert...."

„Wanneer men met dergelijke feiten bekend is" zeide nu de heer Jonckbloet, „grijpt men met beide handen het hier voorgesteld artikel aan."

De voordragt was hem echter niet scherp genoeg; hij vreesde dat de kan spiritus op de eene linie door de kinderen en op de andere door ondere broeders zou worden overgedragen; hij verlangde dus faculteit van geheel verbod van ongedekt vervoer van gedistilleerd, op de beide liniën van toezigt, dus c^a 4 à 5 uren gaans.

Dat voorstel was echter den minister met reden te draconisch. Hoe, men zou over die uitgestrektheid in het geheel geen gedistilleerd mogen vervoeren? dus geen fleschje eau de cologne? geen eau de carmes, geen nitri van den apotheker? Daar zou men het doel voorbij streven. Meer sloot de minister zich dus aan bij den Hr. Heemskerk Az. die (teregt verwijzende op het vreemde ofschoon nuttige dezer strafbepaling, dat men in kinderen strafbaar stelt, 't geen men aan ouderen gedeeltelijk vrijlaat) voorstelde, liever het maximum gedistilleerd, dat men zonder document mag vervoeren, nog lager te stellen en het absoluut verbod van vervoer door kinderen te behouden. En zoo geschiedde het: op aan te wijzen gedeelte van het terrein van toezigt kan nu het geoorloofd ongedekt vervoer van gedistilleerd tot ¼ liter worden beperkt. Voor personen, onder 16 jaren, is alle vervoer van gedistilleerd daar verboden.

En zoo werd het artikel zonder stemming goedgekeurd.

Na wijziging van nog een der artikelen thans regelende de aansprakelijkheid der Vennootschappen en reederijen voor de daden hunner bestuurders, boekhouders, bedienden, ontbrak nog slechts de eindstemming. De Hr. Heijdenrijk wees er op, dat het strenge karakter van sommige der aangenomen bepalingen eene definitieve vaststelling onraadzaam maakten, weshalve hij voorstelde de geheele wet voorloopig slechts tot ult^o Dec. 1873 van kracht te doen zijn, hetgeen thans slechts voor de eerste artikelen: „geoorloofde afwijking van de maatregelen der Alg. Wet van Aug. 1822" was voorgesteld. Dit werd echter met 28 tegen 26 stemmen verworpen. Daarop volgde (zitt. 12 Maart) de aanneming der geheele wet met 51 tegen 3 stemmen. (de HH. Haffmans, Heijdenrijk en Dumbar).

Aanneming in de Eerste Kamer volgde (zitting 30 Maart) zonder beraadslaging, met algemeene stemmen.

En zoo waren dan de onweêrswolken, tegen deze nuttige wet zamengetast, gelukkig afgeweken. Wij noemen het een gelukkige wet, immers

zij is niet scherp of drukkend in het algemeen, doch geeft bevoegdheid aan de administratie om in bepaalde gevallen strenger te zijn dan gewoonlijk. En wie zal dit misbillijken? Streng te zijn tegen smokkelaars is de eerlijke lieden beschermen. De hr. van Voorthuijsen voerde dit teregt aan:

„Men zie niet voorbij, dat hier een beginsel van het hoogste gewigt moet worden gehandhaafd, namelijk, gelijk de geachte afgevaardigde uit Middelburg zeide, het regt van den Staat, hetgeen het belang is van alle onze medeburgers. Deze hebben er groot belang bij dat de belastingen worden opgebragt door de schuldigen; geschiedt dit niet, dan moeten genen het tekortkomende dekken. Is men dus te zacht voor hen die zich schuldig maken aan ontduiking van belasting, dan is men dit ten koste van de overige eerlijke burgers, die hunne lasten voldoen, en zooveel meer zullen moeten betalen als door anderen aan de schatkist wordt onthouden."

Dat is zeer waar, en buitendien, al wat strekken kan om onze belasting op het gedistilleerd te behouden en goed te doen treffen, heeft eene moreele strekking langs verschillenden weg.

De wet is thans die van 4 April 1870 (*Stbl.* n°. 61).

Nieuwe wet op den wijn-accijns. Is de Algemeene wet op de in-, uit- en doorvoer van 1822, in vele opzigten als veronderd te beschouwen, — dan ligt het voor de hand, dat hetzelfde het geval zal moeten zijn met diegene onzer oude accijnswetten die ook grootendeels bernsten op den handel, zoo als die 50 jaar geleden gedreven werd.

En dat is dan ook het geval met de wet op den wijn-accijns, zoo als die tot heden op den grondslag der wet van 1819 schier onveranderd werd geheven. Zoo als men weet, kent onze belastingwetgeving drie soorten van entrepots: 1° de *rijks*-entrepots, de groote gebouwen enkel in de groote zeehavens bestaande; 2° de *particuliere*-entrepots, goedgekeurde bergplaatsen aan speciale handelaars toegestaan, en onder wederzijdsche sluiting van den handelaar en de administratie op bepaalde tijdstippen gebruikt kunnende worden; 3° *fictief-entrepot*, zonder sluiting, in bepaalde gevallen door de administratie ten gerieve van den handel toegestaan.

Het particulier-entrepot, vroeger niet zoo algemeen, is gaandeweg voor vele handelaars bijna onmisbaar geworden. Immers alleen door daarvan gebruik te maken, hebben zij genot van *doorloopend crediet*, nl. dat zij wel voorloopig *gedebiteerd* worden voor den accijns van al den wijn dien zij hebben ingeslagen, doch bij elke aanzuivering hunner rekening betalen zij slechts den accijns naar gelang zij wijn hebben afgeleverd: de administratie kan zich vergewissen, dat het overige nog onder hare

sluiting in den entrepot-kelder aanwezig is, en dus niet in consumtie is gebragt. Hebben de wijnhandelaars geen entrepot, dan moeten zij òf den accijns dadelijk betalen, òf, bij eenigzins groote kwantiteiten, kunnen zij op *afloopend* crediet-termijn inslaan, na afloop van welken zij den accijns moeten voldoen, of de wijn verkocht zij of niet.

Bij een artikel waarbij de accijns de helft of soms meer, van den prijs van het artikel zelf bedraagt, is dat een groot, niet te overkomen bezwaar. — De wijnhandel verlangde dan ook meer en meer het genot van entrepot, doch de entrepots zijn *duur en belemmerend* voor de administratie, door het toezigt bij de ontsluitingen en bewerking, 't geen meer ambtenaren vereischt. Een en ander, de vraag van den handel om entrepots, en de bezwaren der schatkist bij die uitbreiding, zijn in den laatsten tijd niet minder geworden, nu ons handelstractaat met Frankrijk van 1865 de belasting onder een maximum terugbragt, en zoowel het stoomvervoer in 't algemeen, als vooral de geregelde vaart op Bordeaux den aanvoer van fransche wijnen, zelfs direct aan de particuliere verbruikers, nog heeft vermeerderd.

„Bovendien", zeide de mem. v. toel., „bestaat zonder genot van entrepôt geen gelegenheid om wijn naar buitenslands te zenden met afschrijving van den accijns, evenmin als om korting te genieten voor lekkage en entering. Het getal entrepôts van wijn is dan ook in de laatste jaren in de groote steden belangrijk toegenomen, terwijl aan een aantal andere plaatsen het regt van particulier entrepôt voor dit artikel is moeten worden toegekend. En nog voortdurend worden er aanvragen gedaan om entrepôts te mogen vestigen in plaatsen waar die tot dusver niet bestaan; aanvragen die met het oog op de belangen van de betrokken handelaars bezwaarlijk kunnen geweigerd worden, al is het soms ook te voorzien dat voor een enkel entrepôt van weinig belang eene versterking van het personeel der ambtenaren noodig zal worden.

Er zijn thans reeds 75 gemeenten waar particuliere entrepôts van wijn bestaan, terwijl het getal dier entrepôts ruim 400 bedraagt.

De administratie der belastingen bevindt zich daardoor met betrekking tot den accijns op den wijn in een moeijelijken, op den dunr onhoudbaren toestand geplaatst. Het toezigt op de particuliere entrepôts vordert een aantal ambtenaren, die ten deele uitsluitend daarvoor in dienst gehouden moeten worden, en eischt alzoo van de schatkist uitgaven, die verre zijn van in eene gewenschte verhouding tot de opbrengst van den accijns te staan; terwijl, niettegenstaande het toenemend getal ambtenaren, de administratie nog dikwijls buiten staat is om aan de aanvragen van personeel voor de opening van de entrepôts ten allen tijde te voldoen.

Het is hoogst wenschelijk aan dien toestand een einde te maken.

Een geschikt middel daartoe kan — naar de Regering meent — worden

gevonden in het invoeren van een ander stelsel van crediet, dat de voordeelen in zich vereenigt van het entrepôt of van het doorloopend crediet, gelijk dit tot hiertoe voor andere accijnsmiddelen wordt toegepast, met vermijding van de bezwaren aan dit laatste crediet verbonden; bezwaren welke voornamelijk hierin bestaan, dat de goederen niet mogen uitgeslagen worden zonder dokument, dat de bergplaatsen voortdurend aan peiling en opneming onderworpen zijn, en niet met neringen voor het debiet in het klein mogen verbonden worden.

Het bedoelde nieuwe crediet, *verlengbaar crediet* genoemd in onderscheiding van het gewone *afloopend* en *doorloopend* crediet, komt hierop neder: dat voor den voorraad bij den aanvang van elk driemaandelijksch tijdperk, en voor de inslagen gedurende den loop daarvan, telkens crediet wordt verleend tot aan het einde van het tijdperk, en dat de accijns alsdan, hetzij in termijnen hetzij in eens, wordt betaald voor den wijn, die blijkt gedurende den loop van het tijdperk tot verbruik binnen 's lands te zijn uitgeslagen.

Men heeft daartoe vooreerst slechts te bepalen dat de handelaar, die het bedoeld crediet geniet, bij het einde van elk kwartaal moet opgeven hoeveel van de op zijne rekening gedebiteerde wijnen nog in zijne bergplaatsen voorhanden zijn, en ten andere aan de administratie het regt te geven om dezen voorraad op te nemen tot het controleren dier opgaven, ten einde te voorkomen dat te veel wordt opgegeven, met het doel om daardoor uitstel van betaling te bekomen voor den accijns van wijn, die reeds in consumtie gebragt is.

De accijns zal op dien voet voldoende verzekerd blijven, mits ook de binnenlandsche wijn belast worde en voorts bepalingen worden gemaakt om te beletten dat andere vloeistoffen dan wijn, als zoodanig worden aangeboden, òf als voorraad, òf voor uitvoer met afschrijving van accijns.

Wanneer de gelegenheid gegeven wordt om wijn op dien voet onder crediet op te slaan, dan kunnen de meeste particuliere entrepôts van wijn, die thans bestaan, worden opgeheven, niet alleen zonder overwegend bezwaar, maar zelfs met voordeel ook voor den handel, daar deze in de bergplaatsen onder crediet, behalve enkele dagen in het jaar, volkomen vrij blijft in zijne bewegingen, en ontheven wordt van de betaling der sluit- en omslnitgelden.

Behalve het hiervoren besproken hoofdgebrek bevat de wet van 12 Mei 1819 vele andere gebreken, die reeds op zich zelve hare intrekking wenschelijk maken. Om niet méér te noemen wordt slechts gewezen op de gebrekkige regeling van de korting voor moeren en droeven, en de onderscheiding tusschen fijne en gewone wijnen, punten die tot dus ver voortdurend ware twistappels geweest zijn tusschen den handel en de administratie, alsmede op het gemis van bepalingen ten opzigte van den rozijn- en bessenwijn en van andere surrogaten voor druivenwijn."

Met het oog op een en ander werd nu een nieuw volledig zamenstel van bepalingen omtrent den accijns op den wijn bij Kon. Boodsch. dd. 21 Nov. 1869 voorgedragen.

De accijns blijft op *f* 20 per hectoliter, (dus *f* 9.— per anker) bepaald.

Het bedrag der korting bij inslag op *vollen moer* te genieten, was eerst op 4 percent voorgedragen, doch later na het Voorl. Verslag werd dit in zooverre gewijzigd, dat voor elken inslag van handelaren op fust — welke wijn toch altijd eenige moer heeft, — een vaste korting van 2 percent zou worden verleend, om alzoo de lastige verificatie van al of niet *volle* moer te voorkomen.

Verder was bij het oorspronkelijk ontwerp *alle vruchtenwijn*, dus ook aalbessenwijn, onder deze belasting begrepen; men rekende dat voor het toezigt dringend noodig, om te voorkomen dat bij uitvoer of verificatie, aalbessenwijn in plaats van gewonen wijn voor den accijns in rekening werd genomen.

Bij het voorloopig verslag dd. 30 April uitgebragt (rapp^s de HH. Kops, Lenting, v. Houten, Pijls, Viruly) werd met kracht hiertegen opgekomen.

„De vervaardiging van bessenwijn maakt hier en daar in ons vaderland bijv. op Walcheren, in de provincie Groningen en den omtrek van Steenwijk, een kleine nijverheidstak uit. Met het oog op die vervaardiging worden in het Westland zeer veel meer aalbessen aangekweekt dan anders het geval zou zijn. Er schijnt weinig twijfel aan, dat als het hektoliter bessenwijn met f 20 belast wordt, dat is, volgens het uit Middelburg bij de Kamer ingekomen adres, met omstreeks 50 ten honderd van den verkoopprijs, aan fabriekmatige vervaardiging van dien wijn naauwlijks meer te denken valt, en dat hij dus grootendeels zal ophouden onder de volksdranken te worden geteld. Bovendien nog laat het zich zooveel hooger belasten van het inlandsch product boven het buitenlandsche moeijelijk regtvaardigen. Door elkander toch kan men rekenen, dat de druivenwijn thans, in plaats van met de helft, slechts met een zesde van de waarde belast is.

Andere leden meenden, dat deze laatste berekening niet geheel opging. Het moge hard schijnen, bessenwijn, die slechts 25 à 40 cents per liter kost, zoo hoog te belasten, er zijn Fransche, Zwitsersche en Duitsche wijnen, die op de productieplaats omstreeks denzelfden prijs, zelfs nog veel minder gelden, en bij invoer hier te lande even zwaar zouden worden belast. Misschien zouden zulke druivenwijnen, uit het oogpunt van gezonden volksdrank, boven den bessenwijn de voorkeur verdienen. Waar het eene belasting geldt als deze, die zich niet naar de hoedanigheid of verkoopwaarde rigt, is het onevenredig zwaar belasten der mindere soorten niet te vermijden. Overigens is bij het invoeren van het nieuwe stelsel het belasten van den bessenwijn, even als van alle andere surrogaten van druivenwijn, tot het voorkomen van misbruik noodzakelijk."

Bij de Mem. v. Beantwoording gaf de minister aan de bedenkingen toe:

„Het belasten ook van aalbessenwijn werd primitief voorgedragen omdat de meening bestond, dat die wijn tot het versnijden, of namaken van de gewone wijnen, waarvoor bij uitvoer uit verlengbaar crediet afschrijving wordt verleend, zon kunnen gebezigd worden, zonder dat dit ware te ontdekken of te bewijzen. Bij een nader onderzoek hieromtrent is echter gebleken, dat wijnen, vervaardigd uit of vermengd met het sap van bessen, pruimen, kersen, en andere dergelijke vruchten, scheikundig zeer goed van druivenwijn zijn te onderkennen.

Met het oog hierop werd thans voorgesteld, om den gewonen bessenwijn onbelast te laten, waartegen te minder bezwaar bestond, omdat het vervaardigen van dezen drank, anders dan voor eigen huiselijk gebruik, zelfs thans, nu dit noch door belasting, noch door formaliteiten wordt belemmerd, van zóó geringe beteekenis is, dat de opbrengst van den accijns, welke daaruit zou te verkrijgen zijn, welligt niet tegen de kosten van het toezigt zon opwegen."

Overigens bevatte het ontwerp in een veertigtal artikelen de organisatie van het nieuwe systeem van verlengbaar crediet, voornamelijk ten doel hebbende om bij een gemakkelijke verificatie, eens aan 't eind van elken termijn, door de ambtenaren het nog aanwezige te doen opnemen.

Het nieuwe stelsel heeft zooveel aanbevelingswaard, wat vereenvoudiging, en vrijlating des handelaars betreft, dat men zeer moet wenschen de proef moge gelukken, en dat geen onverhoopte misbruiken den nu ingeslagen weg zullen doen betreuren.

Te verwonderen was het dan ook niet, dat deze vrijgevige wet, na het ruim toegeven aan gemaakte aanmerkingen en na behandeling van slechts een amendement, (van den Hr. Pijls, tot vermindering der hoeveelheid, bij inslag waarvan de korting voor moer kan verleend worden, met 47—12 stemmen verworpen), in de zitting van 2 Junij met algemeene stemmen werd aangenomen.

Aanneming in de Eerste Kamer, volgde zitting 18 Julij, na korte discussie en nogmaals duidelijke uiteenzetting van het doel van het ontwerp door den minister, met 26 tegen 2 stemmen (de HH. v. Nispen v. P. en Huijdecoper v. M.)

De wet is geworden die van 20 Julij 1870 (Stbl. nº. 127).

Drie wetten, meer van administratieven aard, doch, vooral wat de eerste betreft, van vrij belangrijken invloed, hebben wij thans nog te vermelden: 1o. de wettelijke regeling der collegien van *zetters*; 2o. de behandeling van *reclames* in zake personeel en patent-belasting; 3o. het *beroep bij den Raad van State* op de uitspraken van Gedeputeerde Staten in belastingzaken.

— **Zetters-collegiën.** De aanstelling en de werkkring van de collegien van *zetters* der directe belastingen, waren tot heden slechts bij de wet geregeld voor zooveel de Grondbelasting betreft, bij de bekende wet van 3 Frimaire an VIII. Bij de nieuwe wet op de grondbelasting is die organisatie natuurlijk mede vervallen, en eene nieuwe regeling dezer zaak, en wel voor alle directe belastingen, lag alzoo voor de band. Daartoe strekte een ontwerp reeds in de vorige zitting (1868—69) ingediend, bij K. Boodsch. v. 9 Februarij 1869.

Dat ontwerp vond niet veel bijval. De Minister had voorgesteld de zetters, (in gem. boven de 10.000 inwoners 7, in de andere 5 in getal), waarvan de Burgemeester ambtshalve voorzitter is, geheel vrij door den Commissaris des Konings te doen benoemen, met geen andere restrictie dan dat hij uit ingezetenen der gemeente moest kiezen. Dat stelsel, zeide het voorl. verslag dd. 18 Junij 1869, (rapp. de H.H. Dullert, v. Blom, Pijpers, v. Voorthuysen, v. Delden) was te weinig vrijgevig. Zetters zijn niet bloot als regerings-ambtenaren te beschouwen, om deze behulpzaam te zijn bij het omslaan van belastingen, doch evenzeer moeten zij waarborgen zijn der ingezetenen, voor billijken, niet te bezwarenden omslag. Daarom dient aan de belastingpligtigen zelven meer invloed op de persoonlijke keuze te worden toegekend, en men verlangde minstens, dat benoeming door den Commissaris des Konings, slechts na aanbeveling van de zijde van den Gemeenteraad geschieden zou.

Bij de wederindiening van het ontwerp bij den aanvang der nieuwe zitting, K. B. 24 Sept. 1869, gaf de regering onmiddellijk aan deze billijke hoofdopmerking toe: ja, zij ging verder, en stelde voor dat de Commissaris gebonden zou zijn aan een dubbele voordragt door den Gemeenteraad in te dienen, uit welke hij zijne keuze moest bepalen.

Verder bleef het getal als bij het eerste ontwerp; de diensttijd is voor 4 jaren; elke 2 jaar aftreding der helft volgens rooster; herbenoembaarheid; 30jarige onderdom is vereischte; redenen van verschooning, hoe die te doen gelden, met eindbeslissing door Gedep. Staten, alsmede de beëediging, worden verder geregeld.

Redenen van verschooning zijn er slechts weinig: onderdom boven 60 jaren, ligchaamszwakte, ver afgelegen woonplaats, langdurige verpligte afwezigheid, vroegere waarneming langer dan 8 jaren, uitoefening van geneeskundige betrekking, ziedaar de wettige redenen. Weigering op andere gronden, of nalatigheid bij de waarneming, wordt na aanmaning, gestraft met boete van f 25 tot f 300. Ziedaar het (later gewijzigd) stelsel waarop de regering de organisatie der collegien wilde vestigen.

Het collegie komt bijeen na oproeping door den voorz. (Burgemeester) hetzij uit eigen beweging van dezen, hetzij op aanvrage van den betrokken rijksambtenaar, (naar gelang van de belastingwetten wier uitvoering het geldt). Deze rijksambtenaar woont de zittingen bij, zoo veel

hij dat noodig oordeelt, en zoowel hij, als de voorzitter kan vragen dat de betrokken rijksontvanger der directe Belastingen de vergadering bijwone. Termijnen voor spoedige afdoening van werkzaamheden worden voorts gesteld; handelingen die de wettelijke bevoegdheid te buiten gaan, worden door Gedep. Staten nietig verklaard; eindelijk is er vrijdom van zegel en registratie voor alle stukken krachtens deze wet op te maken.

Bij het onderzoek dezer nieuwe voordragt, (v. verslag dd. 8 December rapp^t. de H.H. v. Kuyk, v. d. Linden, Idzerda, v. Delden, Heemskerk Az.) was de meening gunstiger dan bij het eerste ontwerp, — ofschoon men nogmaals op het te veel behouden van het fiskale karakter der Fransche administratie bleef verwijzen. — Het zetters-ambt, meenden sommigen, zal op deze wijze impopulair blijven; dat kon gedeeltelijk voorkomen door er geheel een vrije eerepost van te maken, (terwijl hij de voordragt ook nog presentiegeld en vergoeding van hurean-kosten aan de leden kon worden toegekend); geheele vrijheid van al of niet aanvaarding ware beter. „Maar" zeide de regering hierop: „zal het dan niet, vooral in kleinere gemeenten, moeijelijk zijn, goede collegien van zetters te verkrijgen? Bovendien mag gevraagd worden of het dan geen wezenlijke onderscheiding is, door den gemeenteraad voor dat ambt te worden aanbevolen? Verder te gaan, onvoorwaardelijke vrijheid aan den benoemde tot aanneming of afwijzing van die betrekking te laten, zou de Regering om de bovengenoemde reden allezins onraadzaam achten. Al moge het de dubbele roeping van den zetter zijn, het bestuur hij de regeling der belasting behulpzaam te zijn en tevens voor een billijken aanslag in de belastingen te waken, toch is dat ambt, uit het aangewezen oogpunt beschouwd, van eenigzins anderen aard als dat van lid van den gemeenteraad of van de Provinciale Staten of Staten-Generaal, en de ondergeteekende zou daarom vreezen dat de bedoelde vrijheid in onderscheidene gemeenten des Rijks stoornis in den behoorlijken gang van 's lands zaken zou te weeg brengen. Om die reden durft hij de verantwoordelijkheid der voordragt van een zoodanig stelsel dan ook niet op zich te nemen."

De openbare discussie begon 23 Maart. „Is deze voordragt thans wel bepaald noodig?" vroeg de heer van Kuyk. De regeling der patent-aanslagen is hierbij het meest betrokken, doch de Min. wil die wet afschaffen, en, wat nu de Grondbelasting betreft, zoolang de nieuwe voordragt (toen nog niet tot wet verheven) niet is aangenomen, is ook daarvoor geen behoefte, en blijft de fransche verordening werken. De Min. wees er echter op, dat er geenerlei verband bestond tusschen deze voordragt en de algemeene belasting-herziening-plannen. De collegien van zetters zullen zijn voor *alle directe belastingen* in 't algemeen; en wat de Grondbelasting betreft, in elk geval heeft de Min. bij de aanstaande

herziening van het kadaster voor de geb. eigendommen aan een goed geregeld collegie van zetters bepaald behoefte.

De stemming over het geheel der wet was zeer gunstig (alg. stemmen) doch over eenige bijzonderheden was de meening verdeeld; zoo verlangde de heer Dumbar, dat gemeente-ambtenaren niet per se wierden uitgesloten. Waarom, zeide hij, zoo streng zijn? de Gemeenteraad heeft immers de voordragt? Toch werd het amendement (zitting 24 Maart) met 31 tegen 26 stemmen verworpen.

Zeer belangrijk in deze discussie was het vrijgevig amendement van den heer v. Houten om geen verpligting tot aanneming te stellen, acht artt. (o. a. al de aangewezen gevallen van verschoonbaarheid) te doen vervallen, en de aanvaarding geheel facultatief te stellen; alleen zon men dan gerekend worden te hebben aanvaard, zoo men binnen 8 dagen niet bedankte. Ook benoemd zijnde, moet men steeds vrij kunnen bedanken.

Dit zeer belangrijk beginsel werd o. a. als volgt geadstrueerd:

„Er zijn tweeërlei wijzen waarop de Staat kan worden geregeerd: òf door staatsambtenaren alleen, òf met medewerking van de ingezetenen zelven. In ons land bestaat de laatste vorm; men laat bij 's lands beheer zooveel mogelijk de ingezetenen medewerken. Nu heeft de Minister hier ook den laatsten vorm gekozen, evenwel op zonderlinge wijze; hij wil namelijk niet steunen op *vrijwillige* medewerking, maar des noods ook *gedwongen* medewerking van de ingezetenen vorderen. Tegen die *gedwongen* medewerking heb ik bezwaar, en ik sta daarin niet alleen; behalve uit het Voorloopig Verslag blijkt dit ook uit een adres van de kamer van koophandel en fabrieken te 's Bosch.

In dat verzoek lezen wij:

„Ook wekte het bevreemding dat strafbepalingen worden noodig geacht om de ingezetenen tot aanneming en vervulling der betrekking van zetter te kunnen dwingen. De vraag doet zich voor: of zulks in een vrij land te pas komt? Het moet, dunkt ons, een burger volkomen vrij staan zich aan ambten en bedieningen te onttrekken, te meer wijl geen voorbeeld bestaat, dat door vrijwillige aanneming in de dienst niet kan worden voorzien."

Hetgeen de Minister thans verlangt is eene nieuwigheid. Op dit oogenblik zijn er geene strafbepalingen tegen zetters, dan die van de wet van Frimaire, volgens welke iemand die zijne benoeming als zetter bij de grondbelasting niet wenscht te aanvaarden, wordt geroepen voor den gemeenteraad, waar hem deze woorden worden toegevoegd: „citoyen, vous avez refusé de vous rendre utile à votre pays; l'administration municipale va en faire mention sur ses registres, et en donner connaissance à vos concitoyens;" terwijl indien hij niet verschijnt, de voorzitter verklaart: „que l'administration municipale déclare que..... nommé répartiteur, à refusé de servir son pays; elle va en faire mention sur ses régistres, et en donner connaissance au public."

Digitized by Google

In plaats van die onschuldige strafbepalingen heeft de Minister eerst voorgesteld geldboeten en ontzetting van burgerschapsregten voor 3 jaren; maar dit scheen wat al te kras, en men heeft die straf nu teruggebragt tot eene geldboete van 25 tot 300 gulden.

Men zoekt nu in strafbepalingen den waarborg, dat zetters bunne betrekking zullen aanvaarden en waarnemen; maar dit verbindert iemand niet zijne betrekking slecht waar te nemen. Het is beter, mijns inziens, om niet te trachten met onwillige honden hazen te vangen. Men heeft mij de opmerking gemaakt, dat men geen zetters zal kunnen krijgen, wanneer de strafbepalingen niet behouden blijven. Die redenering is mijns inziens niet juist. Men mag vertrouwen dat de onderscheiding, door den gemeenteraad en den Commissaris des Konings benoemd te worden, en het presentiegeld voldoende beweegredenen daartoe opleveren. Ik geloof dat, wanneer die beide middelen niet voldoende zijn om gesebikte personen te bewegen om zetters te worden, men met strafbepalingen de gesehikte personen ook niet zal vinden."

Niettegenstaande bepaalde bestrijding door den Minister werd het amendement met 57 tegen 2 stemmen (der heeren Viruly en Rutgers) aangenomen. Na overneming van een redactie-amendement van den heer Pijls, volgde de aanneming der geheele wet met algemeene stemmen; en zoo was dan hier weer een belangrijke zaak geregeld, doch op den aandrang der Kamers in vrij wat milder geest dan de oorspronkelijke voordragt luidde, hoezeer het moet erkend worden dat het stelsel door de Kamer voor het vrije zetters-ambt aangenomen, zijne deugdelijkheid nog proefondervindelijk zal moeten toonen. Zeker is de aanneming van dat stelsel voor de Commissarissen des Konings eene aansporing te meer, om bij de benoemingen met de meeste naauwgezetheid en tact te werk te gaan.

In de Eerste Kamer volgde de aanneming, zitting 1 April, met algemeene stemmen; de wet is thans in het Staatsblad, dd. 5 April 1870 (Stbl n°. 63).

Behandeling van bezwaarschriften. — Het voorstel nopens de behandeling van bezwaarschriften tegen aanslagen van personeel- en patentbelasting, was 9 Febr. 1869 ingediend. Het Voorloopig Verslag werd 18 Junij uitgebragt (rapp^s. de HH. Dullert, v. Blom, Pijpers, v. Voorthuijsen, v. Delden). Daar bleef het bij in die zitting; nieuwe indiening, eenigzins gewijzigd, volgde in de nieuwe zitting, 24 September 1869, met terugwijzing, in de Mem. van Toel. op de vorige schriftelijke behandeling; de nieuwe of herhaalde bedenkingen, bij het Voorl. Verslag van 20 Dec. gemaakt (rapp^s. de HH. Rutgers, van der Linden, Idzerda, v. Delden, Heemskerk Az.) werden daarop nog in eene uitvoerige memorie beantwoord.

De discussie begon, en liep af, 23 Maart.

„Bij wie behoort de beregting van belasting-kwestien? Het zijn geen burgerregtelijke zaken, ook geen eigenlijke geschillen van bestuur, het zijn speciale geschillen van administratieven aard: deze bij de wet naar den gewonen burgerlijken regter verwijzen, gaat niet aan. Het geldt hier meestal zeer kleine sommen, betreffende alleen het dienstjaar waarin de aanslag is gesteld, en er bestaat dus geen grond, zeide de regering, om hier den langen, omslagtigen en kostbaren weg eener civile procedure te volgen. De beslechting behoort geheel eigenaardig bij Gedeputeerden. De behandeling voor dat collegie wordt nu kortelijk geregeld:

Reclame moet onder overlegging van een dubbel van het aanslagbiljet binnen 3 maanden na afkondiging van het kohier, aan Ged. S. zijn ingediend. Deze vragen het advies van de ambtenaren die bij den aanslag zijn betrokken geweest. Dat advies moet binnen 14 dagen zijn uitgebragt; de reclamant mag daarvan kennis nemen. Alle beslissing van Ged. S. moet voorts met redenen zijn omkleed; binnen 10 dagen wordt de uitspraak aan den Prov. Inspecteur der Dir. Bel. meegedeeld, die voor de uitvoering zorgt.

Dit alles had geen bedenking bij de kamer, doch art. 4 bepaalde dat wanneer omtrent het onderwerp van het bezwaarschrift eene strafvordering aanhangig is, de uitspraak van Ged. St. wordt geschorst tot de regterlijke uitspraak in kracht van gewijsde is gegaan; alsdan, gelijk mede wanneer dergelijke regtelijke uitspraak aan de reclame voorafging, zijn Ged. Staten aan die regtelijke uitspraken gebonden. Is daarentegen de zaak door Ged. Staten reeds beslist, dan is eene strafvordering daarna niet meer ontvankelijk.

Zoo was de strekking van het (reeds gewijzigd) artikel. De bedoeling was, conflicten te voorkomen; men kende, o. i. teregt, een afdoend overwigt toe aan de regterlijke uitspraak in kracht van gewijsde; dat is tevens de meest praktische weg, want de regter is door niets gebonden dan door de wet, voor regterlijke uitspraak is ook waarborg van eenheid in de cassatie, en rigt de administratie zich dus naar die uitspraken, dan bekomt men meer vastheid, dan wanneer men naar gelang van administratieve gevoelens, daarvan kan blijven afwijken en welligt op dezelfde vraag, telkens tegenstrijdige beslissingen zien.

De doelmatigheid van dit stelsel werd echter door verscheidene leden betwijfeld; de HH. Lenting en Heemskerk wilden, even als bij andere praejudicieele kwestien, de strafregterlijke uitspraak doen schorsen totdat de administratie had beslist, of er al of niet, en in welke mate, betalingschuldigheid bestond.

Twee amendementen van de HH. Lenting en Heemskerk, alsmede een amendement van den heer van Houten, werden echter alle drie verworpen, het eerste met 38 tegen 24 stemmen, dat van den heer Heems-

kerk met 32 tegen 30; van den heer van Houten met 53 tegen 19 stemmen.

De discussie scheen echter twijfel genoeg aangaande de doelmatigheid van het regeringstelsel te hebben opgewekt, om daarna afstemming van het betrokken art. 4, met 34 tegen 28 stemmen te veroorzaken. (*)

De geheele wet, (thans echter, zoo als de heer van Houten opmerkte alleen strekkende om aan de belastingschuldigen betere waarborgen te geven voor een goede behandeling der reclames bij Gedep. Staten,) werd nu met 55 tegen 7 stemmen (†) goedgekeurd.

In de Eerste Kamer volgde de aanneming zonder beraadslaging met algem. stemmen, zitt: 30 Maart. De wet is thans in het Staatsblad dd. 4 April (St. n°. 60).

Beroep bij den Raad van State in belastingzaken. Bij onze wetten op het patent en personeel is steeds, mede in navolging van de Fransche wetgeving, de uitspraak op reclames aan Gedep. Staten opgedragen. Dat onderwerp, thans bij de even besproken wet nader geregeld, ook voor de Grondbelasting, was dus bij ons geenzins nieuwigheid.

Het was een administratieve regtspraak, de beste die voor de belastingschuldigen kon worden uitgedacht, wilde men zoowel den gewonen civielen regter, als het bestuur der Belastingen zelf (dat hier regter in eigen zaak zou zijn) vermijden, doch die beslissing door Ged. Staten bleek als groot bezwaar met zich te voeren, de groote verschcidenheid der uitspraken, zoowel van de eene provincie tegenover de andere, als in opvolgende tijdperken, ook in dezelfde provincie. Het waren uitspraken in hoogste ressort, de administratie der belastingen moest er zich dus wel naar schikken. Nu hukt men gaarne voor een hoogste regterlijke uitspraak, doch ongaarne voor een administratieven regter, nevens wien men zich ligt even competent stelt, wat de beoordeeling der zaak betreft; doch al wilde men toegeven, wat baat het, daar de toepassing der rijkswetten toch dezelfde moet zijn voor het geheele rijk, en men bij verschillende provincien ook onderscheid van eindbeslissing aantrof? Van daar onzekerheid en verwarring; een streven in de administratie om door het voordragen van scherper wetten te erlangen wat zij gehoopt had ook zonder dat te kunnen verkrijgen; soms ook een stijf vastbouden aan het

(*) *Voor* stemden de HH. Smitz, Verheijen, Idzerda, v. Voorthuysen, Borret, Wybenga, de Bieberstein, v. Reenen, Cremers, Bergman, Viruly, Blussé, Moens, de Lange, Kalff, Hingst, Kops, Haffmans, Bots, v. Blom, Jonckbloet, Heemskerk Bz., Westerhoff, de Roo, Sandberg, Mirandolle, Knoop en de Voorzitter.

(†) *Tegen* stemden de HH. v. Wassenaer, Hoffman, v. Knyk, Kien, van Sypestein, v. Amerongen en Vader.

eens aangenomen stelsel, omdat men daardoor hoopte de administratieve uitspraken ten lange leste toch op zijn hand te zullen krijgen, hetgeen soms inderdaad gelukte, wanneer hetzelfde collegie na verloop van jaren terugkwam van het aangenomen systeem, en de oorspronkelijke regeringsopvatting weer ging overnemen.

Meer is niet noodig om te doen zien, hoezeer eenheid dringend noodig was; er moest een hooger beroep, een laatst ressort zijn, boven de uitspraken van Ged. Staten. De regering meende dat bij deu R. v. State te moeten vinden, nl. de Afd. Contentiens, afzonderlijk ingesteld bij de wet op den Raad van State v. 1861 voor beslechting van geschillen van bestuur. Hierover een enkel woord. De Koning, (i. e. een koninklijke beschikking met handteekening van den verantwoordelijken minister), is bij ons de hoogste administratieve uitspraak; de Koning kan daarbij, zoo hij den Raad van State hoort, altijd op 's ministers aanraden, het advies van dat collegie al of niet volgen. Maar zoo men omtrent bestuurs-geschillen dienzelfden weg volgde, zou de minister welke die uitspraak aan den Koning voorstelt en onder zijn verantwoordelijkheid aanraadt, hier juist diegene zijn, tegen wiens beschikking de tegenpartij opkomt. Hij is dus betrokken in het geding, en kan moeijelijk, door den gewonen loop der kon. beschikkingen te volgen, feitelijk regter worden in zijn eigen zaak; aan den anderen kant is er bezwaar om zuiver administratieve zaken door den gewonen hoogsten burgerlijken regter te doen beslissen, en evenzeer om, naast de gewone regtspraak nog een soortgelijke magt van beslissing te gaan opdragen aan den Raad v. State zelf, een politiek ligchaam, op geheel andere wijze dan de regterlijke magt gekozen en zamengesteld. — Er moest dus iets gevonden dat feitelijk even goed werkt als formeele regtspraak, zonder dat men in dat dualismo van regtswezen behoefde te vervallen. Men heeft dat bedoeld door de organisatie der afdeeling Contentieus bij den Raad van State. Men herinnere zich nl. dat de Raad van State in zijn gewone werkkring is een bloot adviserend collegie, der regering ter zijde gesteld, om geraadpleegd te worden, waar deze advies verlangt; dat advies blijft echter geheim, en behoeft niet gevolgd te worden. Om nu aan de uitspraken van het hooge collegie in zake van bestuurs-geschillen meer klem bij te zetten, heeft de wet daaraan de voorwaarde verbonden, dat afwijking door de regering wel evenzeer vergund blijft als bij de overige adviezen, doch dan alleen onder verpligte publiciteit, nl. de voorstellen van den Raad van State moeten publiek gemaakt, tegelijk met de gemotiveerde beschouwingen van den minister, waarom hij voorstelt daarvan af te wijken.

Na de openbaarheid van de behandeling der zaak, het hooren van getuigen en bepleiten door partijen als bij een gewoon geding, erlangt men zoodoende in het stelsel onzer wet, dezelfde voordeelen van administratieve regtspraak in het hoogste ressort, zonder een eigenlijke

regtbank van speeialen aard behoeven intestellen, want een eigenlijke *beslissing in hoogste ressort* is des Raads uitspraak niet.

Gebeel dienzelfden weg wilde de regeering echter bij de geschillen in *belastingzaken* niet volgen; er moest *hier* van geenerlei advisering des ministers bij de eindbeslissing sprake zijn, daar de minister van finanecien, meer nog dan de ministers der overige departementen, in geschillen, tegenover de betrokken ingezetenen staat, of sebijnt te staan, *als partij*. Hij verlangt iets, en de ander wil dat niet geven; dat „iets" is bier niet b. v. een verpligting van milicie-dienst, of om zieb ergens anders ter bedeeling aan te geven; dat *iets* is hier altijd een zekere som gelds. De particulier zegt: „die som beboort in *mijn* beurs te blijven; de fiseus zegt: zij behoort in de *mijne* (d. i. mijner administratie) over te gaan. Het heeft dus veel van een gewone kwestie van *mijn* en *dijn*, en een eenvondig beroep op den Koning, wanneer bet de Min. van Finaneien zelf is, nl. een der partijen die de beslissing moet nemen en er de verantwoordelijkbeid voor draagt, kan, volgens den minister, zelfs met de voorwaarde van publieke motivering der afwijking, bier niet aangaan; het publiek zon er teregt of ten onregte, geen waarborg voor onpartijdige beslissing in zien; dus stelde de minister voor: eenvondig finale uitspraak (beslissing) der Afdeeling Contentieus op het ingestelde beroep, en mededeeling aan den minister, die de gevallen beslissing ten nitvoer zou leggen.

Zoo was het voorstel in een ontwerp dd. 9 Febr. 1869 geformuleerd. De Min. van Finantien, of de belanghebbende, zou binnen 30 dagen na de uitspraak van Ged. Staten, daarvan bij de Afdeeling Contentieus van den Raad van State in booger beroep kunnen komen, op grond van verkeerde toepassing of sebending der wet. Een paar artikelen regelen verder de eenvoudige behandeling onder de waarborgen van publieiteit en met verwijzing naar de formaliteiten bij bebandeling der gewone gesehillen van bestuur voorgeschreven.

Het Voorl. Verslag, 18 Junij 1869 nitgebragt (rapp^s. de HH. Dullert, v. Blom, Pijpers, v. Voortbnijsen, van Delden) behandelde de prineipieele zaak breedvoerig. Hooger beroep van de nitspraken van Ged. S. in belastingzaken werd wel dringend noodig gekeurd, doeb bet voorgestelde vond veel bedenking. Men ging toeb verder dan de gewone nitspraken der Afd. Contentieus, men stelde *regtspraak* in, in strijd met de qualifieatie aan den Raad van State in de grondwet gegeven, en zonder de waarborgen bij gewone regterlijke magt gevonden. Sommigen wilden afseheiding der geschillen, die welke inderdaad de *regtsvragen* betroffen, bij den Hoogen Raad brengen; anderen verlangden een nieuw collegie, werkelijk een hoogste aministrative *regtbank*.

Bij de bervatting van het ontwerp in de nieuwe zitting ingediend 24 Sept., antwoordde de regering vrij uitvoerig, doch bleef bij bare voor-

dragt; noch de gewone regter, noch een nieuw regterlijk collegie, noch de adviserende weg van de Afd. Contentiens zou hier kunnen voldoen; er moest zijn een afdoende, boven alle verdenking onpartijdige beslissing in zaken van doorgaans matig geldelijk belang. Spoed, onkostbaarheid en weinig omslag waren hier hoofdzaken, die vindt men niet bij procedering voor den H. Raad. Toch wees hier tegenover het Voorl. Verslag dd. 20 December 1869 (rapp^s. de HH. Rutgers, v. d. Linden, Idzerda, v. Delden, Heemskerk Az.) op het voorbeeld van België, waar het beroep van deze uitspraken van Ged. Staten in cassatie bij den Hoogen Raad sedert lang zeer goed werkt. De Min. verdedigde nog zijn stelsel in een mem. van beantwoording, en zoo begon over de zaak, na de reeds gerekte schriftelijke debatten, de mondelinge, zitt. 23 Maart. Na eene belangwekkende discussie, vooral door de HH. Thorbecke, v. d. Linden, v. Voortbuijsen, v. Reenen, met den Minister gevoerd, werd gelijk te voorzien was, art. 1 verworpen met 44 tegen 19 stemmen (*), waarop het wetsontwerp werd ingetrokken.

Schatkistbiljetten zijn de meest gebruikelijke vorm van *vlottende schuld*, (nl. niet als blijvende schuld op het Grootboek ingeschreven, doch binnen korten tijd werkelijk af te lossen en dus in betrekkelijk korten tijd sterk kunnende varieeren) Het zijn *promessen* aan bouder, *met eventueelen vervaldag*, die de regering uitgeeft, en die meestal rente dragen, soms zeer hooge, — Spanje moet ze thans tegen 12 pCt. uitgeven — soms zeer lage, (in Frankrijk b. v. zijn de *bons du trésor* met ¼ percent rente 's jaars, zeer gewild); dat rentedragen is echter geen bepaald vereischte. De eigenlijke, gezonde bedoeling van deze soort van crediet-middelen is, om in blijkbaar tijdelijke behoeften te voorzien. Stel b. v. een dienstjaar waarin de begrootte uitgaven en de geraamde middelen elkaar equilibreeren, dan kan het toch zijn, dat de middelen niet steeds gelijktijdig met het overeenkomend bedrag der uitgaven inkomen. Er is veel ruimte in een dienstjaar, en met groote uitgaven op eens, stel b. v. voor openbare werken of groote amortisatie, kan er zeer goed een tijdelijk te kort in kas zijn, zonder dat er een te kort van het dienstjaar zij. Voor zoodanige tijdelijke gaping zijn schatkistbiljetten de aangewezen middelen. Maar er zijn nog andere gevallen waarin zij te pas komen en ook dadelijk in de middelen der begrooting zelve kunnen opgenomen worden. Wanneer b. v. middelen op de gewone wijze in ramingcijfers uitgedrukt, en de uitgaven, zich niet ten volle compenseren, maar dat

(*) *Vóór* stemden de HH. Fokker, Dam, Dumbar, Wybenga, Viruly, Blussé, Moens, Hingst, v. Delden, Kops, Bots, v. Kerckwijk, Rombach, Jonckbloet, Heemskerk Bz., Westerhoff, Sandberg, Mirandolle en Knoop.

toeb zeer mogelijk *zullen* doen; dan moet de begrooting volgens de Grondwet toeh ook op het papier sluiten. „Kan men daarvoor dan de middelen niet eenvoudig *nog* wat hooger ramen?" Neen, dat gaat niet, zonder alle vertrouwen aan de ramingcijfers te ontnemen; men beeft een vast systeem voor die ramingen, met eenige marge, en gaat daar niet belangrijk van af. In dat geval is wederom het brengen van schatkistbiljetten onder de middelen een gebruikelijke weg; zegt men dat zij striet genomen geen *middelen* zijn, maar een trekken op zieb zelf, dan gelde daartegen, dat de nitgaven van *het dienstjaar* er wel degelijk door bestreden worden, en dat zij dus voor dat dlenstjaar middelen zijn, zoolang de regering kans ziet om ze tegen klinkende mnnt te verruilen, al is het dat door diezelfde nltgifte een equivaleerende last plus de rente, voor later op den Staat wordt gelegd.

Als andere doelmatige aanwending van sebatklstbiljetten kan genoemd worden, wanneer tot eene leening besloten is, doeh zie, een uitbarstende oorlog maakt bet aangaan dier leening voorshands bezwarend of onmogelijk, dan is bet zeer doelmatig om door middel van vlottende sehuld te leenen hetgeen men in de eerste maanden beboeft, om zoodoende een voordeeliger rentekoers af te waebten.

Buiten deze *normale* redenen voor uitgifte is er nn ook soms eenvoudig deze, dat de schatkist in dringenden nood is, en geen ander middel ziet om dadelijk geld te bekomen. Uitgifte van sebatkistbons, ls, zoo niet de goedkoopste, wel de meest expedite wijze om te leenen. —

Wat Nederland betreft, wij hebben meermalen sebatkistbiljetten uitgegeven, (wier inrigting en obligo's voor bouders en Staat, bedrag van uitgifte enz., telkens door de wet moet bepaald worden). Zoo hebben wij om den oorlogsvoet bij de afsebeiding van België te bekostigen, in Nov. 1830, bij andere bezwarendo eredietmiddelen, voor 15 millioen aan sehatkistbiljetten tegen een rente van 6 percent uitgegeven.

Eenige jaren later was de rentevoet gunstiger, en kon men in 1834, betgeen van dat bedrag nog in omloop was, (f 9,800,000) aflossen met de opbrengst van nieuwe biljetten, die tegen een vaste rente van 4 pCt. werden nitgegeven. Deze uitgifte bij de wet van 28 April 1834 (St. 14) geregeld, gaf behalve de vaste rente, nog vele faciliteiten aan den bouder, o. a. dat zij alleen van zijne zijde opzegbaar waren, niet van de zijde van den Staat (dat was dus, striet genomen, geen gewone vlottende sehuld). De Staat kon ze niet intrekken wanneer hij wilde, doeh moest wachten tot de bouder zijn geld weerom vroeg, en doorgaans verkoos deze het te laten, en de rente te beuren. Deze biljetten waren dan ook in 1851 nog voor $\frac{4}{5}$ in omloop, doeh het was wenschelijk diezelfde rente niet steeds door te blijven betalen, als men, zoo als toen, goedkooper kon uitgeven: en dus werd tot een conversie besloten. Bij een nieuwe wet, van 18 Junij 1851, werd nu de aflossing van bet geheele kapitaal

der biljetten bepaald, en tevens creatie van nieuwe schatkistbiljetten vergund, thans van weerszijde opzegbaar en zonder vaste rente. Dientengevolge zijn al de biljetten van 1834 afgelost en voldaan, zonder dat het echter noodig is geweest, bij den toenmaligen stand der middelen, van de nieuwe biljetten in omloop te brengen. Voorts is laatstelijk, in 1868, wet 27 Junij (St. 91) magtiging verleend om voor 4 millioen schatkistbiljetten uit te geven; dit geschiedde om de begrooting te doen sluiten, op de vrij stellige verzekering des min. v. Fin, dat uitgifte daarvan niet noodig zou zijn, zoo als dan ook gebleken is. Heeft men dus weder schatkistbiljetten noodig, zooals nu het geval was, zou men des noods van de reeds bestaande wetsbepalingen gebruik kunnen maken. Zeker, voor het daarbij toegestane bedrag; doch er is meer noodig, en buitendien, in het twintigtal jaren van 1851—1870 is al wat credietmiddelen en circulatie betreft, zoo ontzaggelijk vooruitgegaan, dat men beter vond tevens die onde wet in te trekken, en de uitgifte aan andere bepalingen te onderwerpen, zijnde deze nieuwere dan ook vrij wat volkomener dan die van 1851.

Alzoo werd thans voorgesteld, dat schatkistbiljetten konden worden uitgegeven, voor tweederlei doel:

a. om steeds te kunnen voorzien in tijdelijke kas-schaarschte, tot een bedrag van 4 *millioen;* en voorts:

b. tot aanvulling of dekking van middelen van eenige dienstjaren, dus tot opname als middelen eener Staatsbegrooting, voor zooveel als telkens zal worden toegestaan, ook boven die eerstgemelde 4 millioen.

De voornaamste bepalingen van het korte ontwerp, — dat overigens niet door zorgvuldige redactie en naauwkeurigheid van uitdrukking uitmuntte (zoo ergens toch hier noodig) en dat dan ook spoedig weer aanmerkelijk gewijzigd werd, — betroffen de inrigting der biljetten en voorwaarden van uitgifte.

Zij worden alleen à pari uitgegeven, krachtens Kon. Besluiten, in Staatso. en Staatsblad te plaatsen; telkens voor uiterlijk 12 maanden, de rente bij die Kon. B. te bepalen. De schatkistbiljetten zijn bij 't verloop van elk tijdstip aflosbaar van de zijde van den Staat, en opzegbaar van de zijde der houders, een en ander na kennisgeving een maand vooraf.

De Min. kan de biljetten ook op beleening plaatsen. — Deze bevoegdheid aan de regering te verleenen vond krachtige tegenspraak, onzes inziens ten onregte. Die bevoegdheid *moet* wel verleend worden: dat middel moet des noods vrijstaan. Immers de biljetten mogen alleen *a pari* uitgegeven; doch men onthonde, het betreft hier geen papieren geld; het geldt geen papier dat tot wettig *betaalmiddel* wordt verklaard; de regering mag het niet, ook tegen den wil zijner crediteuren, tot voldoening harer schuld gebruiken: het is een negotiatie-papier, en de regering moet dus vrij-

willige pari-nemers vinden. Hoe derhalve, als die voor het oogenblik zich terughouden, ook hij wat verhoogde rente? Dan zou men óf de rente huitensporig moeten verhoogen, óf tijdelijk *beleenen;* dit laatste is dus een noodzakelijk redmiddel om zich in sommige tijden geen te hooge rente te laten afdwingen. „Maar, moet men zoodoende dan toch niet meer uitgeven dan anders? daar men toch hij beleening surplus moet geven, 20 of 25 percent?" Goed, maar beleenen *is geen uitgifte* van biljetten. Zij blijven eigendom van den pandgever, den Staat. Wel moeten zij, om als pand waarde te hebben, van al de visa's en registreering *ter uitgifte* zijn voorzien, en dus elk oogenblik realisabel zijn door den pandhouder, doch zij blijven slechts *uitgeefbaar*, niet *uitgegeven* Staatspapier. Zoo moet men zich deze beleening-kwestie voorstellen.

Den 15n van elke maand geschiedt publiceering in de Staatscourant van het bedrag der circuleerende of in beleening geplaatste biljetten. Voorts werd, op eene aanmerking in het Voorl. Verslag, het eerste ontwerp nog aangevuld met bepalingen als bij de wet van 30 Mei 1847, op tegemoetkoming in geval van vernietiging dezer Staatspapieren (door brand etc.)

Dat waren de hoofdbepalingen geworden toen het ontwerp in discussie kwam. Het eerste ontwerp was 5 October 1869 ingediend, het voorloopig verslag, dd. 5 November (rapp. de H.H. Begram, v. Houten, Blom, v. Delden, Heemskerk Az.) was gunstig voor het beginsel: vergunning tot uitgifte van een bepaald bedrag aan biljetten, om te voorzien in tijdelijke behoefte der schatkist, en om tevens de bepalingen der wet van 1851 te herzien en te verbeteren. Op de onderdeelen waren vele aanmerkingen, waaraan meerendeels door wijziging van het ontwerp werd te gemoet gekomen, bij de vrij uitvoerige memorie van beantwoording die alsnog volgde.

De openbare beraadslaging had plaats den 11n Maart. De discussie werd door den heer van der Linden ingeleid met eene beschouwing van den maatregel in 1861 door den toenmaligen Minister, den heer van Tets voorgedragen, (wet 19 Aug. 1861 (Stbl. 74) om het bedrag der toen onder de middelen aanwezige, doch niet uitgegeven schatkistbiljetten tot een bedrag van f 9.800.000, te vernietigen en van de middelen af te schrijven, — een maatregel, toen en ook nu, door den heer van Bosse afgekeurd. De Min. had thans gezegd in de mem. van beantwoording, op de vraag of hij nu den toen afgekeurden toestand weer in het leven wilde terugroepen en door schatkistbiljetten een fictief kas-saldo wilde daarstellen: — „Geenszins, doch men moet den toestand der schatkist in aanmerking nemen. In 1861, bij zeer ruime geldkas, was het behouden dier 10 millioen rentedragende schatkistbiljetten als kas zeer aan te bevelen.

Wat toch is het gevolg geweest van de wet van 19 Augustus 1861?

Eenvoudig dit, dat onafgebroken saldo's van 30 à 40 millioen en meer aan den Staat geenerlei renten hebben opgeleverd.

Indien de maatregel in 1861 niet genomen ware, — indien men eene som, gelijkstaande met het bedrag der destijds vernietigde vlottende schuld, tot amortisatie had besteed, men zou jaarlijks f 400,000 aan rente hebben bespaard en nog op den buidigen dag zou voorziening overbodig zijn geweest.

Die wet heeft dus een nutteloos offer van f 3,290,000 rente ten minste in den loop van acht jaren na zich gesleept.

De minister wilde door deze opmerking geenszins te kennen geven dat het zijn voornemen is terug te keeren tot den toestand die in 1861 verlaten is, dat is, dat hij thans zou voornemens zijn om schuld te amortiseren uit de gelden in 's Rijks schatkist aanwezig, en daarentegen schatkistbiljetten uit te geven.

De omstandigheden zijn veranderd; de ruimte van kas, hoewel meer dan voldoende, is zoo groot niet meer als in 1861.

Maar onder andere omstandigheden zou bij van gevoelen zijn, dat niets zich verzetten zou tegen het beginsel om een zeker bedrag aan vlottende schuld in portefeuille te houden, als waarde in kas, waarover men, zoo het noodig werd bevonden, weder zou kunnen beschikken."

Hiertegen kwam de heer van der Linden op bij de algemeene beraadslaging: „Eene acceptatie die ik in mijne eigen kas leg, is geen geld, en heeft slechts waarde wanneer iemand haar verzilvert. Op dat dwaalbegrip, dat zulke papiertjes die men zelf schrijft, waren als geld, als numerair, steunde een gedeelte van onze finantieele huishouding voor 1861, en dat is gelukkig door den Min. van Tets en de Staten-Generaal uit de wereld gebragt." (Pag. 1041 *Bijbl.*)

Deze zienswijze, waaraan de heer van Houten zich gedeeltelijk aansloot, die voor de kosten der publieke werken liever een gewone geldleening had zien aangaan, werd echter ook door den heer Blussé bestreden: „Wij hebben," zeide hij, „om verschillende redenen steeds groote *kasruimte* noodig, en die hebben wij ook. Er liggen altijd ruim 20 millioen bij de Ned. Bank renteloos. Wanneer de heer van Tets dien maatregel in 1861 niet had genomen, hadden wij al die jaren rente getrokken van die schatkistbiljetten. Dan hadden wij met die schatkistbilletten de kas kunnen aanvullen en voor het bedrag van die schatkistbilletten kunnen amortiseren, en dat zou ons jaarlijks eene zuivere rentebesparing van 4 ton gegeven hebben. Dat is het nadeel, dat wij geleden hebben.

Men zegt, het is waardeloos papier. Zoo kan men op een oogenblik schatrijk worden, zegt de heer van der Linden. Ja, als een bankier hem magtiging geeft om op hem te trekken, dan kan hij eene groote kasruimte krijgen. Maar in dit geval zijn *wij* de bankier. Als wij den Minister magtiging verleenen om voor 10 millioen schatkistbilletten uit

te geven, dan heeft hij daarvoor het crediet dat men op de beurs heeft aan onze schuld; dan is het verhandelbaar papier, dat hij elken dag kan plaatsen en beleenen. Ik geloof, dat het een zeer verstandige maatregel is, waardoor men op eene goedkoope wijze tot zekere hoogte in de behoefte aan geld kan voorzien, eer men behoeft over te gaan tot eene leening, die men dadelijk gunnen moet, want het publiek schrijft in om rente te trekken; en als men de leening uitgeeft, moet men dadelijk beginnen met rente te betalen, of men het geld noodig heeft of niet. Het gevolg zal dan zijn, dat het saldo, hetwelk men altijd bij de Nederlandsche Bank heeft, zoo veel grooter wordt, en wij ons de luxe veroorloven rente te geven aan anderen voor geld dat wij niet noodig hebben, gelijk zeer juist door den Minister is aangevoerd."

Waarschuwingen van de Heeren v. Voorthuysen en v. Houten over mogelijke misbruiken van crediet, (die dan toch niet tot onbruik van alle credietmiddelen mogen leiden!) werden door den minister en den heer Blussé met zorg en praktische beschouwing weerlegd (p. 1044 en 1045 Bijblad).

Bij de artikelen leverde de discussie verder niet veel moeijelijkheden op; art. 1 in stemming gebragt, werd met 46 tegen 18 aangenomen (*) Bij art. 4 nam de minister eene wijziging over, door den heer Kops voorgesteld, dat *de rente* (die voor elke uitgifte verschillend is) *op elk biljet zou worden uitgedrukt.* Een ander voorstel van hetzelfde lid, dat de houders der biljetten op iets korter termijn mogten kunnen opzeggen dan de Staat zijn aflossing aankondigt, daar dit vereenvoudiging zou aanbrengen, werd, hoezeer de minister het denkbeeld niet geheel verwierp, met 35 tegen 27 stemmen verworpen. Aanneming der geheele wet volgde nu met 50 tegen 12 stemmen (†).

Aanneming in de Eerste Kamer volgde, zitt. 30 Maart met 28 tegen 3 stemmen (der H.H. v. Nispen, Hartsen en F. v. d. Putte). — De wet is thans die van 4 April 1870 (Stbl. n°. 62).

Belgische invoerregten op het gedistilleerd. De belangen van den Nederlandschen handel en van een onzer voorname industriën, de stokerijen, waren tweemaal het onderwerp eener interpellatie van den heer Virnly, op 26 Maart, en 14 Mei aan den minister van Buitenlandsche Zaken. Het

(*) *Tegen* hebben gestemd de heeren: v. Lynden, Zylker, van Wassenaer, Nierstrasz, van der Linden, de Brauw, van Sypesteyn, van Loon, Bichon, de Roo, Stieltjes, van Kuyck, Hasselman, van Houten, van Voorthuysen, van Blom, Hoffman en Heemskerk Az.

(*) *Tegen* stemden de HH. v. Loon, Bichon, Stieltjes, v. Houten, v. Voorthuysen, v. Lijnden, Zijlker, Nierstrasz, v. d. Linden, de Brauw, v. Sypesteyn.

betrof namelijk de verhooging der belasting op het gedistilleerd in België tengevolge waarvan de invoerregten aldaar, van fr. 42,50 per vat, alg. tarief (en fr. 47,50 v. Nederlandsch fabriekaat) worden gebragt op fr. 72,50 alg. tarief en fr. 77,50 v. Nederlandsch fabrikaat. Het differentieele regt ten nadeele van 't Nederlandsch fabriekaat blijft dus wel hetzelfde, nl. voortaan even als vroeger, 5 fr. (eigenlijk *percentsgewijze* uitgedrukt, *iets minder*), doch bij het tractaat van handel en scheepvaart, in 1863 met België gesloten, was bepaald, dat het gedistilleerd per vat van 50°, na 1 Oct. 1864 in België zou worden toegelaten *tegen een invoerregt van fr.* 47,50. De interpellant grondde zich nu op deze formulering in cijfers in 1863 gebezigd ten betooge dat het invoerregt boven dat bedrag niet eenzijdig door België zou mogen worden verhoogd. Zijn er door de Nederlandsche regering geen stappen gedaan om de Belgische regering van die regeling terug te brengen?

De Min. van Buit. Zaken deelde zoowel 26 Maart als 14 Mei, in antwoord hierop mede, dat door onze regering vertoogen dienaangaande zijn gerigt, welke echter nog tot geen uitslag hadden geleid. De Belgische regering meent zijne verpligtingen volgens het tractaat niet geschonden te hebben, door bij de algemeene verhooging der gedistilleerd-belasting, dezelfde surtaxe op het Nederlandsch fabriekaat te behouden als waarin de Ned. regering in 1863 had toegestemd; ook wees de minister op het aanzienlijke voordeel hetwelk nu gelijktijdig aan een anderen tak van nederlandsche nijverheid was toegekend, nl. den geheelen vrijen invoer van visch, waarop van Nederlandsche zijde lang was aangedrongen; voorzeker een belangrijk voordeel voor de visschende, doch minder voor de vischverbruikende bevolking van Nederland, voor wie de versche zeevisch meer en meer een weeldeartikel schijnt te worden, een kleine *revers de la medaille*, — hetgeen *freetraders* zich natuurlijk gaarne getroosten.

Digitized by Google

STATISTIEK VAN DEN HANDEL EN SCHEEPVAART OVER 1869.

AANDEEL VAN HET STOOMVERVOER.

Volgens de onlangs verschenen deelen van de *Statistiek van Handel en Scheepvaart*, bedroegen de totaalcijfers voor den in- en uitvoer over 1869 en de vorige jaren: (*) (*in millioentallen guldens.*)

	Algemeene invoer.	Invoer tot verbruik.	Algemeene uitvoer.	Uitvoer uit vrij verkeer.	Doorvoer.
1863	*f* 442 m.	*f* 351 m.	*f* 374 m.	*f* 287 m.	*f* 87 m.
1864	474	380	433	344	89
1865	500	403	438	344	94
1866	528	425	436	338	98
1867	552	439	449	340	109
1868	578	469	474	368	105
1869	576	461	507	391	116

In vergelijking met 1868 was dus de *Algemeene Invoer* bijna ½ pCt., de *Invoer tot verbruik* bijna 2 pCt. minder; *Alg. uitvoer* met bijna 7 pCt., *Uitvoer uit vrij verkeer* met ruim 6 pCt. en de *Doorvoer* met ruim 10 pCt. toegenomen.

Tot het mindere cijfer van invoer heeft het artikel *Goud* en *Zilver* bijgedragen, voor den *Algem. Invoer f* 20 millioen, voor *Invoer tot verbruik f* 5 millioen minder.

Uit de opgaven omtrent de verschillende rijken, zien wij, met bijvoeging van vorige jaren, dat het handelsverkeer bedragen heeft, (in millioentallen guldens) met:

		Alg. inv.	Inv. tot verbr.	Alg. uitv.	Uitv. u. v. verk.	Doorvoer
Groot-Brittannie.	1864	114	94	114	91	22
	1865	139	117	123	97	25
	1866	147	124	120	88	31
	1867	152	130	115	84	31
	1868	170	146	125	94	31
	1869	159	131	141	107	33
Pruissen.	1864	122	83	128	97	30
	1865	123	84	144	110	33
	1866	128	83	139	111	28
	1867	131	83	158	119	39
	1868	142	98	174	136	38
	1869	154	109	178	136	41
Belgie.	1864	48	40	60	53	7
	1865	54	47	62	55	7
	1866	52	46	45	39	6
	1867	52	44	45	38	7
	1868	63	55	61	53	8
	1869	62	54	74	62	11

(*) Zie het geheele overzigt, sedert 1846, p. 132 Econ 1868.

De *Economist* 1867 pag. 212 v., vestigde de aandacht onzer lezers op het aanzienlijk aandeel hetwelk het *stoomvervoer* in den handel inneemt; die zeer belangrijke onderscheiding, naar de wijze van transport, bij in- en uitvoer, is sedert eenige jaren mede in de Statistiek opgenomen. Een kort overzigt over de zes laatste jaren doen wij thans hier volgen; kortheidshalve noteren wij alleen de verhoudingcijfers van het *stoomvervoer*; het aandeel hetwelk op de zeilschepen of op het gewone landvervoer komt, wijst zich van zelve. De cijfers zijn percenten der waarde van den algemeenen in- of uitvoer voor 1°. de *zeevaart*, 2°. de *riviervaart* en 3°. *te lande* afzonderlijk. Men raadplege overigens nog *Economist* 1867, t. a. p. en 1868, pag. 992 v.

	VAN DEN INVOER			VAN DEN UITVOER		
	ter zee kwam met stoomschip.	*langs de rivieren* kwam met stoomb.	*te lande* kwam per spoorweg	*ter zee* ging per stoomschip.	*langs de rivieren* ging per stoomb.	*te lande* ging per spoorweg.
1864	46 pCt.	32^{4} pCt.	85^{4} pCt.	54^{2} pCt.	33^{4} pCt.	73^{4} pCt.
1865	49^{3} »	31 »	85^{5} »	63 »	33 »	84 »
1866	50 »	33^{1} »	89^{5} »	54^{5} »	38^{8} »	86^{5} »
1867	49^{7} »	31^{7} »	90^{8} »	58^{4} »	36^{5} »	90^{3} »
1868	53 »	35 »	90 »	65 »	40 »	90 »
1869	50^{7} »	34^{9} »	91^{8} »	69^{5} »	39^{2} »	87^{9} »

	Van den totalen invoer kwam per stoom.	Van den totalen uitvoer ging per stoom.	Aandeel van het stoomvervoer in den buitenlandschen handel.
1864	51^{5} pCt.	53^{5} pCt.	51^{7} pCt.
1865	53 »	60 »	56 »
1866	54 »	57^{5} »	55^{7} »
1867	54 »	60 »	56^{6} »
1868	56 »	64 »	60 »
1869	55^{3} »	66 »	60^{3} »

of, met andere woorden:

Van den totalen Invoer in 1869 (*f* 576 millioen) werd 318 millioen waarde per stoom aangevoerd, of ruim 55 pCt. van de invoerwaarde.

Van den totalen Uitvoer (*f* 507 millioen waarde) ging 335 millioen, of 66 pCt. per stoom.

Van In- en Uitvoer gezamenlijk (*f* 1052 millioen waarde) werd 654 millioen, of 60^{3} pCt. per stoom vervoerd.

Uit een gespecificeerden staat met dezelfde onderscheidingen van de wijze van vervoer, voor de verschillende landen van herkomst of bestemming, zien wij dat het verhoudingsaandeel van den stoom in de vaarten op sommige landen nog veel grooter is dan de medegedeelde cijfers voor den handel in 't algemeen.

Zoo was van onzen totaal-invoer uit Groot-Brittannie (159 millioen) bijna het volle bedrag (151 millioen) per stoomboot aangevoerd. Even zoo bij den uitvoer derwaarts: 132 millioen per stoom, bij een totaal-uitvoer van 141 millioen.

Invoer uit Belgie (62 millioen) 42 millioen per stoom, waarvan 30 millioen per spoorweg, en 10 mill. per stoomboot. Van den uitvoer derwaarts is de verhouding iets minder: van 74 mill. uitvoerwaarde ging c^a 43 mill. per stoom, nl. 32 mill. per spoorweg en 11 mill. per stoomboot.

Ook met Frankrijk heeft het stoomvervoer verre de overhand, wat de waarde betreft. Invoer uit Frankrijk ruim 14 mill., waarvan 9½ mill. per stoomboot. Uitvoer naar Frankrijk 9 mill. totaal, waarvan ruim 8 mill. per stoomboot.

Uit deze opgave blijkt alzoo dat het percentsgewijs aandeel van het stoomvervoer, wat de waarde van den totalen in- en uitvoer betreft, ongeveer hetzelfde is gebleven als in 1868, terwijl er in de voorgaande jaren eene meer doorgaande toeneming was waar te nemen. Die toeneming was in het verloopen jaar het sterkst waar te nemen bij den *uitvoer ter zee*, tegen eenige vermindering in de verhouding, wat *invoer ter zee* betreft.

Handelcijfers. — *Katoen.* Vergelijkende staat der prijzen van katoen, ruw en gefabriceerd, te Manchester op 15 December en gelijk tijdstip der drie laatste jaren.

	1870.		1869.		1868.		1867.	
	s.	d.	s.	d.	s.	d.	s.	d.
Katoen. Uplaod fair per pood . . .	—		0	11⅝	0	11¼	0	9¼
dito good fair	—		—		—		—	
Pernambuco fair	0	8¾	1	0¼	0	10⅞	0	8½
dito good fair	0	8⅞	1	0½	0	11⅛	0	9
No. 40 Mule Yarn, fair, 2e kw. . .	1	1½	1	3¼	1	1¼	0	11½
No. 20 Water Twist dito	1	1¼	1	3½	1	1¼	0	11½
26-in, 66 reed, Printer, 29 yds, 4 lbs 2 oz.	5	8	6	0	5	4½	5	0
27-in, 72 reed, dito dito 5 lbs 2 oz.	6	4½	7	10½	7	3	6	7½
39-in, 60 reed, Gold End Shirtings, 37½ yards, 8 lbs 4 oz	9	7½	11	3	10	1½	9	3
40-in, 66 reed, dito dito, 8 lbs 12 oz.	10	7½	12	6	11	3	10	4½
40-in, 72 reed, dito dito, 9 lbs 5 oz.	11	9	13	6	12	6	11	7½
39-in, 44 reed, Red Eng Loog Cloth, 36 yards, 9 lbs	9	1¼	11	0	9	7½	8	9

STAAT *van de voornaamste* **KATOENEN GOEDEREN,** *waarvoor, ter verzending naar* **NEDERLANDSCH INDIE, CERTIFICATEN VAN OORSPRONG** *bij het Dep^t. van Kolonien zijn geviseerd, gedurende de maand en de maanden, eindigende ult. November* 1870. (†)

ONGEBLEEKTE EN GEBLEEKTE GOEDEREN.

	Maddapollams.							Callcots.							Shirtings. ONGEBLEEKTE.			Shirtings. GEBLEEKTE.			Drillings.	Longcloths.	Cambrics.	Dieuets.	Marseilles.	Oogiesgoed.	Tafel- en Servetgoed	Garens.	Zakken.	Milton dekens.
	4/4	9/8	5/4	6/4	6¼/4	7/4	8/4	4/4	9/8	5/4	6/4	6¼/4	7/4	8/4	5/4	6/4	7/4	6/4	6/4	7/4										
	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St.	St	St.	St.	St.	St.	Stell.	Pik.	St.	St.
Nov.	2300	5353	6200	18150	150	1000	250	250	2853	7160	9400	"	600	"	1371	5004	"	5252	8400	100	35183	"	11400	"	"	"	386	"	353	27000	4500
Jan.-Nov.	23075	37481	107207	267143	900	14030	700	1450	14868	48223	147354	"	10200	192	21764	30476	1864	34923	79221	5764	346513	500	253669	"	"	26	1071	"	1053	445000	88796

ADRIANOPEL-ROODE GOEDEREN.

	Gaeen.			Effen rood stukgoed.	Effen roode gewerkte Shirtings	Gedrukt stukgoed.	Sarongs.	Kainpandjangs.	Slendangs	Tjindies.	Spreijen.	Doeken
	Pikols.	Wrong.	Ponden.	St.	St.	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Doz.
Nov.	25	"	"	2796	"	2203	"	"	"	"	"	"
Jan.-Nov.	3023	"	"	28062	"	7815	301	16	178	"	"	6722

GEDRUKTE GOEDEREN.

	Gedrukt stukgoed	Sarongs.	Kainpandjangs.	Slendangs.	Tjindies.	Kombings.	Spreijen	Doeken
	St.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Cg.	Doz.
Nov.	632	1751	819	442	"	"	"	1504
Jan.-Nov.	45229	9656	5600	3855	100	"	"	20668

GEVERWDE GOEDEREN.

	Gaeen.		Blauwe Drillings	Selemporis.	Effen zwart Stukgoed	Effen oranje Stukgoed	Diverse kleuren Stukgoed	Gewerkte Shirtings
	Pikols.	Wrong.	St.	St.	St.	St.	St.	St.
Nov.	"	"	"	1552	"	"	1406	"
Jan.-Nov.	48	"	672	4905	"	"	1934	"

WEEFGOEDEREN.

	Nicanies	Grove Cottonetten.	Ginghems.	Japansch Linnen.	Broekstoffen.	Breede Sarongs	Boegineesche Sarongs.	Kainpandjangs.	Slendangs	Doeken.	Taffachelassen	Nankinet
	St.	St.	St.	St.	St.	Cg.	Cg.	Cg	Cg	Dz	St.	St.
Nov.	"	"	"	"	"	"	420	60	"	"	"	"
Jan.-Nov.	"	446	2931	"	50	1732	6330	1021	15	6859	-	115

UITVOER VAN INLANDSCHE LIJNWADEN NAAR NEDERLANDSCH-INDIE. *Overzigt van den uitvoer van eenige der voornaamste katoenen fabriekaten, gedurende de elf eerste maanden in de jaren* 1861—1870.

	Maddapollams.							Callcots.							Drillings.	Cambrics.	Shirtings.	Milton Dek.	Totaal Maddap. en Callcots.	Totaal Madd. Call. Drillings & Shirtings.	Tot. Madd. Call. Drill. Shirt. en Cambrics.	
	4/4	9/8	5/4	6/4	6¼/4	7/4	Totaal.*	4/4	9/8	5/4	6/4	6¼/4	7/1	Totaal.*								
1861	10979	23350	75617	256613	6925	40920	415964	2530	3500	152350	653750	750	27650	541280	218635	17430	142342	124365	957194	1618553	1335483	1861
1862	18750	46500	162220	510280	21789	76720	836175	4530	2700	100490	212085	50	18550	338755	166731	29600	83346	149664	1174912	1144989	1471589	1862
1863	4749	12607	26072	120653	3700	13777	181495	1300	1650	26365	79573	131	0159	115178	46258	14015	46147	9259	296673	383178	402893	1863
1864	8500	10350	19452	117899	7350	11145	174707	814	3800	17350	117015	50	6800	145829	132507	12624	51753	33167	320736	504196	517420	1864
1865	13380	9391	91438	113250	3710	8425	179592	2909	2650	34432	111963	2639	6650	161445	83570	21674	55031	14328	341015	479642	5[illegible]4316	1865
1866	26056	39201	129958	573042	9028	40066	817951	7241	6516	61775	243493	1150	10550	356725	165776	102349	215624	31605	1717466	1556070	1658425	1866
1867	11762	15585	102969	377070	5450	22692	536428	5950	2250	97046	313045	1526	21058	440875	279130	162233	320803	112173	977303	1577236	1739469	1867
1868	11518	24140	81786	361576	8375	46542	537859	2850	2650	61400	181628	"	17970	269556	148805	165692	197791	94720	897415	1144011	1319703	1868
1869	10465	11516	71101	264020	4550	10745	382397	950	3374	62772	283132	"	6550	306778	155159	195364	141631	16462	6[illegible]9175	986265	1181629	1869
1870	23075	37481	107207	267143	900	14030	450536	1450	14868	48223	147354	"	10200	221233	346573	253669	174312	88798	671789	1192351	1418023	1870

†) De onderscheiding van N. H. M. en Part. Haud. wordt voor 1870 niet meer in de offic. staten gemaakt. *) Met inbegrip van de $\frac{8}{4}$, in de laatste jaren nagenoeg niet meer voorkomende.

OPGAVE *van de hoogste en laagste Coursen van de onderstaande Effecten aan de Beurs te Amsterdam.*

		Volle jaar 1868.		Volle jaar 1869.		Sept. 1870.		Oct. 1870.		Nov. 1870.	
		Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.	Laagste cours.	Hoogste cours.
Nederland. Nat. W. Schuld	2½ pct.	52 1/16	58	52½	57½	51¼	53⅝	52¼	52⅞	51	53
dito dito	3 „	61½	67½	61¼	66⅜	61⅝	64¼	61 11/16	62⅞	60 9/16	62 5/16
dito dito	4 „	82 9/16	90¾	83⅞	88½	81¼	83¾	82½	84¼	80½	83¼
Spanje. Oblig. 3 pCt. thans	2¾ „	30½	36½	25	83	24 11/16	26¾	26½	30⅜	27⅞	31
dito Buitenl. 1867	3 „	32½	87½	25½	33⅛	26	28	27½	31⅛	28⅜	31⅛
dito Binnenl. Schold	3 „	27⅛	35⅜	21⅛	30½	22	23⅞	23¼	27⅜	25	27¾
Portugal. Oblig. Ao. 1853	3 „	36½	40	31⅜	87¾	29	30⅛	29⅛	31 9/16	29	32½
dito dito Ao. 1856/67	3 „	35¾	39⅞	31½	87½	27¾	29⅛	27 15/16	31	28¼	32
Rusl. Ob. Hope & C. 1798/1816	5 „	90	95½	92¾	96	89⅜	92⅜	91½	92½	90¼	93
dito Stieglitz 5e serie 1854	5 „	57	66⅛	61⅞	68½	61¼	63	63	64⅝	59½	64⅜
dito dito 6e serie 1856	5 „	69⅞	75	74¼	80	73	75½	74¾	76¼	72⅜	76½
dito Hope C. à f 1000 1864-665	„	82	90	88¼	92½	88¾	92	90	91½	87¼	91⅜
Cert. ieschr. in assignatien	6 „	38¼	46	40	49⅛	89½	41½	39 9/16	41⅝	37	41¼
Oostenrijk. Metalliek (onde)	5 „	44¾	49¾	—	—	—	—	—	—	—	—
idem nationale 1854	5 „	49¼	54⅛	—	—	—	—	—	—	—	—
Metalliek oieuwe (uit de cooversie) in papier	5 „	—	—	46¼	51⅜	42⅛	45⅛	43⅞	46	41⅜	47
idem in zilver	5 „	—	—	53⅜	58½	50 11/16	53¼	51¾	53 11/16	48½	54¼
Weener Loten fl. 250 Ao 1839		365	460	458	610	530	536	545	555	570	580
dito fl. 250 Ao 1854	4 „	186	221	216	243	197	210	205	213	198	220
dito fl. 100 Ao 1858		—	—	146	168	152	154	144	148	149	155
dito fl 500 Ao 1860	5 „	402	464	450	516	426	450	441	458½	412	455
dito fl 100 Ao 1864		72½	113	111	127	101	109	106½	113	108	114¾
Turkije. Oblig algem. schuld	5 „	22¾	40¾	37¼	45¾	40½	43⅛	40 3/16	42½	37½	45¼
Amer. Obl. Ver. St losb. 1874	5 „	76¼	84¼	83¾	90½	—	—	90⅞	91⅞	90 1/16	91¾
idem idem 1882	6 „	74 3/16	80	79¼	91¼	92⅜	94 7/16	94½	95½	91⅝	95¼
idem idem 1885	6 „	—	—	77⅞	90⅝	91½	93 9/16	93 7/16	94 9/16	97	91½
Brazilie. Oblig. leen. Ao 1865	5 „	—	—	76¾	85	87¾	89¼	88½	89¼	87	90
Mexico. idem Ao 1851	3 „	13⅛	16⅛	11	15¾	13⅝	14 7/16	13½	13⅞	12⅜	13⅝
Grenada. Obligatien	3 „	30	36⅝	34	37½	38½	38½	—	—	39	39
idem Gestempelde.		11⅝	16½	14½	18¾	22 15/16	24	23	23½	21¼	23⅜
Venezuela. Obligatieo	3 „	9	12⅜	7 15/16	12⅝	8	8⅜	8	8⅛	7	8
SPOORWEGEN EN MAATSCHAPPIJEN.											
Aandeeleo Nederl. Baok	5 pct.	230	250	231	245	250½	256	256	260	261	265
dito Ned. Hand maats.	4½ „	125	136⅝	107¼	131½	106	110⅞	109¾	119½	113	119½
dito Holl spoorweg maatschappij		99½	107	97	105	102	103½	104	105	—	—
Obligat. Hollaodsehe spoorweg	4 pct.	84	89	84	87½	—	—	—	—	81	81
Aand. Rijosp (shares) vol gefourn.		276	294	276	291½	275	275	275	280	266	275
Oblig. Rijosp. Leening 1838	4½ pct.	106½	108⅜	105	109	—	—	—	—	106½	107½
Aandeeleo Nederl. Indisehe spoorweg		—	—	41½	60	—	—	—	—	—	—
dito Maats. Exploitatie spoorw.		23	49	45½	74½	86½	87½	88	90	87⅛	90
dito Ned. Indische Haod. Baok		—	—	62	78	—	—	—	—	—	—
Paodbr. Nation. Hypot. Bank	4 pct.	92½	94¼	94	97	—	—	93½	93½	93½	97
idem Kanaal Leeuiog Ao. 1868	4 „	—	—	83¾	87 1/16	80¾	80⅞	82	82	82	82¼
Aandeeleo Nederl. Ceotraal spoorweg		9½	15½	13¾	20	—	—	22	22	22	25
Obligatien Centraal Spoorweg		42½	80	66	76½	70	76	70	81	72	81
Aandeelen Oostenr. Nationale Baok		640	845	668	729	645	680	665	683	645	715
idem Russ. Spoorweg Maats.		179¾	202¼	194¾	244	204	211¾	208¼	217	201½	217½
idem idem (Jelez)		—	—	190¾	216	196	200½	198	203	189	202
Obl. Russ. sp. f 1000 (Jelez Orel)	5 pct	—	—	77⅝	84½	82⅜	83½	82⅞	84	78	88⅝
idem f 1000 (Poti Tiflis)	5 „	—	—	79⅜	85	82¼	84	83¼	84½	79¾	84¼
idem f 1000 (Korsk Chark.)	5 „	—	—	77⅝	84½	82½	83½	82⅞	84	79	83¾
idem f 1000 (Moskow Jarislow)	5 „	—	—	78	82	81¾	81¾	—	—	82⅜	82⅜
idem £ 100 (Charkow Azow)	5 „	—	—	75⅛	81⅝	81¾	82⅛	81¼	82⅝	77½	82 7/16
Certificaten Illioois spoorweg		93¼	114¼	99⅞	108½	113½	117½	116½	117½	114	118⅜
Oblig. St. Paul Pacific spoorw. 2e seetie		49¾	68¾	62¾	71½	61	63⅝	59¼	62 11/16	58	62¾
Beleeeing		3½	4½	3	6	5	5	4	5	—	—
Proloogatie		3	5	3	7	4	6	4	5½	3½	6
Disconto		2½	3½	2½	5	4½	5½	4	4½	4	4

NEDERLANDSCHE BANK.

(In millioentallen guldens.)

DATUM.	Disconto's.	Beleeningen.	Oper. kapitaal.	Bankbilletten.	Saldo's rek. crt	Muntvoorraad.	Voorraad billet.	Surplus dekking.	Wisselconto.	Prolongkoers.
Sept. 19	62.04	42.54	104.58	144.18	27.42	85.01	40.92	16.87	5 (19 Sept.)	5
„ 26	59.92	41.84	101.76	142.36	26.02	84.68	43.32	17.83	„	4½
Oct. 3	58.51	40.53	99.04	143.12	23.32	85.49	47.28	18.91	4½ (29 Sept.)	4½
„ 10	56.66	40.16	96.82	143.14	21.83	86.34	50.88	20.35	4 (10 Oct.)	3½
„ 17	55.78	39.02	94.80	141.38	22.96	87.84	55.26	22.10	„	4¾
„ 24	57.33	36.63	93.96	141.23	23.64	89.39	58.53	23.43	„	5
„ 31	58.59	36.38	94.97	143.25	24.17	91.08	60.28	24.11	„	5½
Nov. 7	60.38	36.09	96.47	145.67	24.54	92.48	60.99	24.40	„	4
„ 14	61.37	35.71	97.08	145.85	25.83	93.46	61.97	24.79	„	3¾
„ 21	62.34	35.49	97.83	147.47	26.42	95.00	63.61	25.44	„	6
„ 28	61.93	35.75	97.68	147.32	28.05	96.71	66.40	26.56	„	4
Dec. 5	60.83	35.53	96.36	146.17	28.89	97.79	69.42	27.77	„	„
„ 12	60.34	35.30	95.64	145.85	29.55	98.92	71.90	28.76	„	„

WISSELKOERSEN TE AMSTERDAM.

DATUM.	kort Londen.	kort Parijs.	kort Hamb.	Frankf. 6/w.
Sept. 19	11.89	56¼	85	98½
„ 26	11.90	—	—	„
Oct. 3	11.89	—	85 1/16	98½
„ 10	11.86½	—	85	„
„ 17	11.84	—	„	„
„ 24	11.83	—	„	„
„ 31	11.85	—	85 1/16	„
Nov. 7	11.84	—	84 15/16	98½
„ 14	11.82½	—	„	„
„ 21	11.86	—	85	„
„ 28	11.88	—	„	„
Dec. 5	11.87	—	85 1/16	„
„ 12	11.88	—	„	„

STAND VAN HET DISCONTO OP ELF VERSCHILLENDE PLAATSEN.

DATUM.	Londen	Amsterd.	Parijs.	Berlijn.	Frankfort.	Weenen	Madrid.	Petersb.	Turijn.	Brussel.	Hamburg.
„ 10	4	5½	6	5	—	—	5	7	5	5½	4
„ 17	3	„	„	„	5	6	„	„	6	„	3½
„ 24	„	5	„	„	„	„	„	„	„	4½	2½
Oct. 1	2½	4½	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„ 8	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„ 15	„	4	„	„	„	„	„	„	—	3½	„
„ 22	„	„	„	„	„		„	„	—	„	„
Nov. 5	„	„	„	„	4	„	—	„	—	„	3½
„ 12	„	„	„	„	„	„	—	„	—	„	4
„ 19	„	„	„	„	„	„	—	„	—	—	„
„ 26	„	„	—	„	„	„	—	„	—	—	5½
Dec. 6	„	„	—	„	„	„	—	„	—	—	„

ENGELAND'S IN- EN UITVOEREN VAN EDELE METALEN.

In de week eindigende:	INVOER VAN GOUD EN ZILVER.			UITVOER VAN GOUD EN ZILVER.		
	Goud	Zilver.	Totaal.	Goud.	Zilver.	Totaal.
	pd. st.			pd. st.		
September 21	484,674	11,352	496,026	113,742	161,722	275,464
„ 28	465,783	406,378	872,161	39,558	172,721	212,279
October 5	206,787	117,374	324,161	145,789	144,938	290,727
„ 12	868,304	240,479	1108,783	248,475	474,490	722,965
„ 19	245,231	106,270	351,501	256,644	320,276	576,920
November 2	243,100	497,689	740,789	83,320	135,558	218,878
„ 9	704,933	390,903	1095,836	118,836	126,879	245,715
„ 16	186,196	320,109	506,305	91,805	475,266	567,071
„ 23	51,975	157,438	209,408	510,110	202,656	712,766
„ 30	84,456	673,155	757,611	1283,136	148,470	1431,606

ECONOMISCHE NALEZINGEN EN BERIGTEN.

— Het **Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje voor 1870** der Vereeniging v. Statistiek, (voorzitter Jhr. mr. de Bosch Kemper) is dezer dagen verschenen, veel later dan gewoonlijk, — daar de bewerker van het *algemeen overzicht* in de tijdige toezending dier belangrijke rubriek werd verhinderd. Het deeltje bevat, in de Ie afdeeling: Het Rijk in Europa 1867 en 1868, door Mr. C. R. Merkus. Voorts de Ned. Oost-Indische bezittingen 1866—1868 door Mr. A. E. Croockewit. De West-Indische voor 1868.

IIe Afd. als gewoonlijk. Kort overzigt van de handelingen der Staten-Generaal, zitting 1868—1869.

IIIe Afdeel. *Grondgebied.* Grootte en verdeeling der gronden, naar Dr. W. C. H. Staring. — *Meteorologie.* Eenige mededeelingen omtrent de weersgesteldheid in 1869, door Dr. Buijs Ballot. — *Bevolking.* Loop der bevolking in Nederland in 1868, door Mr. M. M. von Baumhauer. Het Nederlandsche leger in 1869. — *Onderwijs.* Staat van beschaving van de bij de verschillende korpsen van het leger ingediende manschappen 1846—1869, in vergelijking met België enz. — *Volksopvoeding.* Volksvoordrachten in Nederland, door P. H. Testas. — *Financien.* Overzicht der staatsontvangsten en uitgaven over 1852—1869. Overzicht van de ontvangsten en uitgaven der Indische administratie 1852—1870. De Staatsbegrooting voor 1870 in vergelijking met de werkelijke ontvangsten en uitgaven in 1868. De Nederlandsche Staatsschuld 1870. Gemeente-schulden. — *Openbare werken.* Lengte der land- en waterwegen in Nederland, naar Dr. W. C. H. Staring. — *Handel en scheepvaart* in 1867 en 1868, door Mr. N. J. den Tex. Verzameling der Consulaire Berichten en Verslagen over nijverheid, handel en scheepvaart, door P. N. Muller. De Nederlandsche handelmaatschappij in 1869. De handelsvloot der wereld. — *Nijverheid.* De Regeering en de Nijverheid in Nederland van 1864—1869, door Mr. Josua van Eik Jz. (Eene voortzetting der vijfjarige overzigten vroeger door Prof. O. van Rees geleverd.) De zevende zitting van het internationaal Congres van Statistiek, gehouden te 's Gravenhage, in September 1869, door Mr. S. Vissering. Statistiek overzigt betreffende den Noord-Duitschen Bond, het Zollverein en de verschillende Zuid-Duitsche Staten.

Eindelijk vindt men nog: een chronologisch overzicht der voornaamste gebeurtenissen in 1869. — Geschriften over Staatkunde, Staatsrecht, Statistiek enz. in Nederland verschenen. Julij 1869—Sept. 1870.

— **Stoompakketvaart op N.-Amerika.** *Het Tijdschrift der Twentsche*

Ver. v. Nijv. en Handel, n°. 12, deelt eenige officiëele stukken mede, op de bekende aanvrage van den heer Jansen betrekkelijk; nl. *a.* een afwijzende beschikking van den Min. v. Fin. op het verzoek om ondersteuning van staatswege; *b.* een adres door den heer J. daarop aan de 2e Kamer ingediend, alsmede *c.* een appuyerend adres van de Vereeniging zelve aan de 2e Kamer.

De beschikking van den Min. v. Fin. hield in, dat „vermits de Staatsinkomsten reeds nu niet toereiken om de uitgaven te dekken, en eene verhooging van belasting voorgedragen is moeten worden om in het ontbrekende te voorzien, een voorstel tot vermeerdering der Staatsuitgaven thans ontijdig moet worden geacht;

dat het groote nut eener onderneming van stoomvaart naar Noord-Amerika ongetwijfeld boven alle bedenking is verheven, maar dat onder de bestaande omstandigheden de Regering, welk belang zij ook in de zaak moge stellen, de uitvoering van plannen daartoe aan eigene krachtsinspanning van de belanghebbenden moet overlaten."

In zijn adres aan de Kamer zegt de heer J. onder anderen, hierop:

„De belanghebbenden bij de stoomvaart op Amerika zijn niet alleen de ondernemers, maar het geheele Nederlandsche volk: als natie, door de meerdere bedrijvigheid in handel en in nijverheid, welke er uit moet voortvloeijen, en als Staat, door de politieke waarde onzer internationale nuttigheid."

En verder:

„Wanneer de stoomvaart op Amerika eene particuliere onderneming ware, zooals die gewoonlijk zijn, uitsluitend in het belang der ondernemers, zou zij, al ware de schatkist overvloedig voorzien, geen aanspraak mogen maken op ondersteuning van het Rijk, hetgeen alleen mag geschieden, zelfs al moest de belasting er voor verhoogd worden, wanneer door zoodanige onderneming groote nationale belangen bevorderd worden. De erkenning door den Minister van Financiën, dat het nut der stoomvaart op Noord-Amerika boven alle bedenking verheven is, stelt haar op ééne lijn met alle andere onderwerpen van algemeen belang, waaraan steeds ondersteuning van het Rijk verleend werd. En werkelijk vormen de stoomschepen slechts een schakel in het spoorwegverkeer tusschen de binnenlanden van Europa en de binnenlanden van Amerika, zoodat uit dien hoofde en ter bevordering van het brievenvervoer bijna in alle kustlanden door den Staat aan Stoomboot-Maatschappijen subsidiën verleend worden.

Het geschiedde in Nederland niet; maar daaraan is het dan ook toe te schrijven, dat ons land nog niet één Transatlantisch stoomschip bezit en dat het verkeer met Engeland grootendeels door Engelsche stoombooten wordt onderhouden, die veelal aan Spoorweg-Maatschappijen toebehooren.

In genoemd Rijk werden gedurende een reeks van jaren en thans nog

worden jaarlijks meer dan f 10,000,000 aan subsidiën aan verschillende Stoomvaart-Maatschappijen verleend. In Frankrijk ontvangen de Messageries Impériales en de Compagnie Générale Transatlantique niet alleen jaarlijks millioenen uit de schatkist, maar zij ontvingen ook rentelooze voorschotten tot aanschaffing der stoomschepen. Deze werden dus als Staatsspoorwegen aangezien, die voor rekening van den Staat gemaakt doch tegen jaarlijksche aflossing aan de Exploitatie-Maatschappij worden overgedragen, die de lijnen met jaarlijksche subsidie van den Staat exploiteert.

In Spanje wordt de stoomvaart van Cadix naar de Canarische eilanden en naar Cuba uit de schatkist gesubsidieerd. Zoo ook in Italie de lijn van Venetië over Brindisi naar Alexandrië.

De Oostenrijksche Lloyd ontvangt jaarlijks nagenoeg twee millioen florijnen subsidie van den Staat.

In België is de stoomvaart van Ostende op Dover en van Antwerpen op La Plata gesubsidieerd.

In Bremen werden de eerste stoomschepen op Amerika gesubsidieerd; later ontvingen zij en ook die van Hamburg varen, ruime bijdragen door voordeelige postverdragen met den Noord-Duitschen-Bond, met Engeland, met Frankrijk en met Amerika gesloten.

Zelfs in Nederlandsch-Indie wordt de stoomvaart reeds 20 jaren lang gesubsidieerd.

Het moet dan ook geen bevreemding wekken, wanneer wij zien, dat onze naburen, die vroegtijdig gezorgd hebben, dat hunne zeehavens door middel van spoorwegen met het binnenland en door middel van stoomschepen met overzeesche landen verbonden waren, zoo veel meer nijverheids- en handelsbedrijvigheid toonen dan hier te lande gevonden wordt, waar men tot nog toe van dergelijke verbindingen in groote mate verstoken was.

Daaraan is onze achterlijke toestand toe te schrijven en om den verloren tijd weder in te halen in het belang van het Nederlandsche volk en van den Nederlandschen Staat, is het noodig buitengewone krachten in te spannen, waarover alleen de Staat beschikken kan, die later ook weêr de voordeelen plukt van de meerdere arbeidzaamheid en bedrijvigheid der natie enz."

De *Twentsche Vereeniging tot bevordering van Nijverheid en Handel* heeft die aanvrage bij de Regering krachtig ondersteund, eensdeels in het algemeen belang, anderdeels omdat Twenthe's katoenindustrie, die sedert lang uitziet naar de uitbreiding der Nederlandsche katoenmarkt, van de verwezenlijking van dat plan de vervulling harer wensch ten dezen mag verwachten en het verkrijgen van een débouché harer producten op de Amerikaansche markten evenzeer daarmede zamenhangt.

De Twentsche Vereeniging heeft niet geaarzeld, zich nog onlangs, ter zake der aanstaande herkiezing van het Indisch tarief, luide te

verklaren tegen het voordurend heffen van differentiele regten in Indie, omdat zij het protectiesysteem in beginsel verderfelijk acht voor de onbelemmerde ontwikkeling van handel en uijverheid; maar evenzeer is zij overtuigd dat, waar de vestiging eener onderneming — die voor de geheele natie van zoo groot gewigt is en die de verbeteriug der handelswegen, een hoofdvoorwaarde voor den bloei van vrijen handel, ten doel heeft — afhangt van den steun, haar in den aanvang door den Staat te verleenen, deze een duren pligt vervult, door dien haar te schenken.

— Uittreksel uit de Verzameling van **Consulaire** en andere **berigten** en verslagen, uitgegeven door het Ministerie van Buitenlandsche Zaken (jaargang 1870, deel II).

Consulaat der Nederlanden te Hull. Jaarverslag over 1869. Onze uitvoeren gedurende dit jaar geven over 't algemeen genomen een voldoende uitkomst; maar zoolang de Hollandsche Rhijnspoorwegmaatschappij deze haven van alle spoorweg-faciliteiten uitsluit door hoogere vrachtprijzen in rekening te brengen dan uit mededingende havens, is het onmogelijk dat die uitvoeren voor 't oogenblik zullen toenemen. Sedert daarentegen de spoorwegaansluiting te Harlingen is tot stand gekomen, is met die haven een gestadige en toenemende uitvoerhandel gedreven.

Consulaat der Nederlanden te New-Castle (Nieuw Zuid-Wales). Halfjaarlijksch rapport van 1 Jauuarij 1870. In een tijd waarin Europa en andere landen aan eenen overvloed van bevolking lijden, zal men het niet ongepast vinden, indien ook mijne stem zich voegt bij de vele die emigratie naar ons zoo bij uitstek begunstigd land aanraden. Hoewel zeker velen zijn te leur gesteld die hier zijn aangekomen geheel zonder middelen, zonder vrienden en bovenal zonder kennis van eenig nuttig handwerk, kan ik verzekeren dat Nieuw Zuid-Wales zonder eenigen twijfel de beste uitzigten voor welslagen in het leven biedt aan matige en vlijtige handwerkslieden en aan landbouwers, welke laatste echter sterke armen, kennis van den landbouw en een klein kapitaal om te beginnen moeten medebrengen. Metselaars, steenhouwers, architecten, timmerlieden, schrijnwerkers, kunstdraaijers, smeden, alle soorten van werktuigmakers, kunnen zeker zijn goed en bestendig werk te vinden.

Volgens de betrekkelijke wet kan iedereen tegen betaling van 5 shillings per acre eene uitgestrektheid land pachten van niet minder dan 40 acres, met bevoegdheid om later door aankoop daarvan den eigendom te verkrijgen. De toegang tot zulke landen langs de groote slagaderen van het verkeer, de verschillende spoorwegen, wordt door het gouvernement elken dag gemakkelijker gemaakt. Zoo als hiervoren is aangetoond, zijn groud en klimaat gunstig voor de teelt van eene groote verscheidenheid van zeer winstgevende gewassen, en wij hebben nooit iemand gezien, hetzij handwerksman of landbouwer, die onder de bovenvermelde omstan-

digheden hier te lande kwam en die niet in een betrekkelijk korten tijd zich een onafhankelijk en welvarend bestaan heeft verworven. (*St. Ct.*)

— *De Consul der Nederlanden te St. Louis* schrijft: De regtstreeksche handel op Nederland is alhier gering. Bestond er eene geregelde stoombootdienst tusschen de Vereenigde Staten en Nederland, dan zou de handel zich ontwijfelbaar snel uitbreiden, even als dit het geval is geweest met Hamburg en Bremen sedert de daarstelling eener lijn derwaarts.

— **Uitgave van brochures,** *een woord aan den Boekhandel.* Een goed deel van hetgeen bij ons te lande uitkomt, wordt in den vorm van brochures uitgegeven. Om zich daarvan te overtuigen is het genoeg de n^os^. der maandelijksche Bibliografie na te gaan. Is er in die dunne octavo-deeltjes veel wat geen blijvende waarde bezit, zeker is er ook menige monografie, degelijke gezette behandeling van speciale onderwerpen, die ook na de verschijning, van nut blijft, en met vrucht kan geraadpleegd worden. Toch is het gebruik in bibliotheken lastig, en dit houdt veelal van aanschaffing terug. Wij meenen dat het voor den boekhandel zeer de moeite waard is, de vraag te overwegen of dat bezwaar niet door enkele kleine wijzigingen in de wijze van uitgave kon worden voorkomen? Brochures zijn doorgaans van gewoon octavoformaat, hetgeen voor opname in boekerijen niets geen bezwaar oplevert, doch de omslag is veelal van gewoon, dun papier, en dat geeft last bij de plaatsing, bij in- en uitnemen enz. Voorts is de kleur doorgaans uniform zedig: aschgraauw, ligt geel, ligt grijs; dat maakt dat men de dunne deeltjes zeer ligt over het hoofd ziet, en dikwijls lang moet zoeken. Wij gelooven niet te overdrijven indien wij deze twee zaken een groot bezwaar noemen tegen het gebruik van brochures in boekerijen. Het ware dunkt ons een wezenlijke verbetering, indien de uitgevers tot regel konden aannemen: 1°. een stijven omslag, hetzij beplakt, hetzij van zwaarder papier, zooals bij vele Fransche, en vooral Engelsche brochures meestal gebruikelijk is. Voorts 2°. om voor den omslag dezer publicatiën, steeds kleurig, sterk in 't oog vallend papier te gebruiken: rood, roodbruin, hel-groen, hoog-geel en dergelijke. Eindelijk 3°. om, ook op den rug, steeds eenige titel te doen drukken; hoe smal het deeltje zij, daarvoor is nog altijd plaats. Wierd aan deze drie conditien voldaan dan zou het gebruik van brochures veel handiger zijn, en men minder opzien tegen den last om zijne boekverzameling ook met deze, toch vaak zoo nuttige publicatien te vermeerderen.

Wij meenen deze opmerkingen met nadruk aan de overweging van auteurs en den boekhandel te mogen onderwerpen.

Errratum. Blz. 1090, de *laatste* regel behoort als *eerste* regel gelezen te worden.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google